Omer Ibrahimagić

BOSANSKI IDENTITET I SUVERENITET

Sarajevo, 2012.

Prof. dr. Omer Ibrahimagić

BOSANSKI IDENTITET I SUVERENITET

1992. – 2011.

Sarajevo, 2012.

Unuku ADMIRU i njegovoj
generaciji Bosanaca

„Naš cilj je Bosna slobodnih ljudi, Bosna u kojoj će se poštovati čovjek i njegova prava. Konceptu jednonacionalnih, jednovjerskih i jednostranačkih paradržava – kažem to u množini – mi suprotstavljamo naš koncept slobode i demokratske Bosne. Mržnji i netrpeljivosti mi suprotstavljamo demokratiju i toleranciju. Kada to geslo ispišemo na svim našim zastavama, onda treba da tome postojano težimo.

Svaki narod ima svoju obećanu zemlju. Naša obećana zemlja je Bosna...Bitna je stvar da Bosna opstaje, a kako će opstati? Treba da ostanu Srbi-Srbi, Hrvati-Hrvati, Bošnjaci-Bošnjaci, ali da budu prije svega Bosanci".

Alija Izetbegović

„Bogumilsko je doba svojevrstan fenomen, kao i bogumilska kultura i civilizacija. Nemamo dovoljno dokumenata o njihovoj civilizaciji, sve je uništeno, ali je kamen ostao. Vrijeme bogumilskog svijeta je bilo čudno i opasno. I s jedne i s druge strane od obadvije ih je crkve čekala lomača. Onda su oni našli utočište u islamu. To je jasno i tu nema ništa što se ne bi dalo objasniti... I nije čudo da je sve ono kasnije uslijedilo oko Bosne, ona otimačina i borba za njenu dušu..."

Miroslav Krleža

S A D R Ž A J

1992.

1993.

1994.

1995.

1996.

1997.

1998.

1999.

2000.

2001.

2002.

2003.

PREDGOVOR AUTORA

Dragi čitaoče!

Ove godine navršava se 20 godina moga intenzivnog pisanja o Bosni i Hercegovini i njenoj borbi za očuvanje teritorijalnog integriteta, suvereniteta i političke nezavisnosti. Pretpostavljate da je to period od 1992. do 2011. godine, dakle, od godine međunarodnog priznanja nezavisnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine, svo vrijeme njenog stradanja agresijom Srbije, Crne Gore i Hrvatske i genocidom u Srebrenici, Dejtonskog sporazuma i šesnaest godina njenog postdejtonskog mira.

U tom vremenu svakodnevno sam pratio ta događanja i zapisivao vlastita viđenja i osjećanja tragedije Bosne i njenih ljudi sve tri vjere i etničke zajednice, kao i ostalih građana Bosne i Hercegovine, kao i njeno funkcioniranje kao države u ratnom i poratnom vremenu, kao i odnosa međunarodne zajednice i njenih predstavnika u Bosni i Hercegovini, registrujući učinke i njihove i naše vlasti.

U tom periodu napisao sam oko dvije stotine dužih i kraćih eseja i komentara. U izboru za objavljivanje u ovoj knjizi prednost sam dao onim u kojim sam se bavio identitetom, integritetom i suverenitetom Bosne i Hercegovine kao države i Bošnjaka kao nacije, koji su prvobitnim planom Srbije, Crne Gore i Hrvatske s jedne, i Velike Britanije, Francuske i Rusije, s druge strane, bili osuđeni 1992. godine na nestanak. Božijom pomoći i našom voljom za opstankom, uspjeli smo uz razumijevanje svjetskog javnog mnijenja, jer se sve dešavalo pred televizijskim ekranima, da se probudi moralna savjest čovječanstva i da uz pomoć prijateljskih naroda i država preživimo. A kako u miru živimo znate iz vlastitog iskustva, a djelimično će te to saznati i čitanjem ove knjige.

Da bi bolje razumjeli sadržaj odabranih priloga kao mojih refleksija na konkretna događanja, objavljujem ih po godinama u kojima su nastajali. Pored moga autorskog teksta, odlučio sam da na početku knjige štampam pod naslovom PROLEGOMENA izbor tekstova drugih autora i dokumenata od vremena nastanka imena Bosna do Dejtonskog sporazuma i Presude Međunarodnog suda pravde o genocidu u Srebrenici. Svrha PROLEGOMENE je da historijskim činjenicama potvrdi da Bosna nije država od jučer već da ima svoj kontinuitet i diskontinuitet kao i njeni susjedi, i da je njeno društvo obogaćeno multikonfesionalnim i multietničkim sastavom svojih građana koji emaniraju duh tolerancije i njeguju tradiciju svoga milenijumskog suživota.

U prilogu knjige stavio sam dva relevantna aktuelna dokumenta „Otvoreni apel 202 bh. intelektualca“ i „Pismo podrške 69 intelektualaca iz svijeta“ upućena relevantnim međunarodnim organizacijama da se ubrza državna obnova multietničke BiH.

2011. godina je i jubilarna godina obilježavanja 50. godišnjice Fakulteta političkih nauka na kome sam proveo više od 40 godina u svojstvu nastavnika na predmetima Politički sistem Bosne i Hercegovine, ranije SFRJ, i Osnovi države i prava, uz zahvalnost što mi je omogućio da ostvarim neke od svojih mladalačkih snova.

Svrha ovakvog sadržaja knjige je da se mladim ljudima koji studiraju društvene nauke pomogne da bolje razumiju i cijene sve ono kroz šta su u svojoj povijesti njihova domovina Bosna i Hercegovina i njeni ljudi prolazili da bi opstali i da bi živjeli u slobodi.

Sarajevo, april 2012. godine ***O. I.***

PREDGOVOR PROF. DR. ASIM MUJKIĆ

Najnovija knjiga profesora Ibrahimagića predstavlja obimniji izbor dužih ili kraćih eseja, studija,kritika, komentara i natuknica, ukupno njih devedeset. Interdisciplinarnog je karaktera obuhvaćajući u najširem smislu politologiju, pravo, sociološko-kulturološke analize, historijske osvrte uz monografske prikaze važnih aktera bosansko-hercegovačkog naučnog, državnog i političkog identiteta kao što su Hasan Kafija Pruščak, Hamdija Ćemerlić, Husein Ćišić, Mehmed Spaho, Hamdija Pozderac i Alija Izetbegović. Ono što čini knjigu posebno vrijednom je to da predstavlja svojevrsnu intelektualnu hronologiju najvažnijih događaja, nadanja, razočarenja, ideja, prijedloga, analiza i osvrta koji zasijecaju čvorišne tačke u konstrukciji bosanskohercegovačke političke zajednice u protekle dvije decenije. Riječ je najprije o problemima, kako sam autor u uvodu navodi, identiteta, integriteta i suvereniteta države BiH i položaja Bošnjaka kao njezinog konstitutivnog naroda. Rekao bih da, koliko je meni poznato, niti jedan rukopis iz ovih oblasti ne obuhvaća cjelovitiju sliku bosanskohercegovačko-bošnjačke perspektive u proteklih 20 godina nezavisnosti BiH kao ovaj spis profesora Ibrahimagića. Iz jednog u drugi tekst možemo pratiti, hronologiju artikuliranja, lutanja, dovođenja u znak pitanja, promišljanja smisla bosanskohercegovačke države i pozicije bošnjačkog naroda u njoj.

Osim ove nesumnjivo naučne dimenzije tekstova, ova zbirka predstavlja i historijski podsjetnik na sve one teške dileme i iskušenja pred kojim su se nalazile probosanske snage a koje su im nametali prečesto filmski brzi slijedovi događaja u kojima je trebalo razabirati smisao i donijeti važne odluke. Sjetimo se samo problema prouzročenih pritiscima i raspravama oko prihvaćanja Owen-Stoltenb-ergovog mirovnog plana koji je podrazumijevao temeljitu etno-teritorijalnu prekompoziciju BiH na osnovu rezultata počinjenog genocida i etničkog čišćenja postignutog ilegalnom upotrebom vojne sile stranih država. Bili su to prijelomni trenuci u historiji jednog naroda i države koji je bio suočen s tvrdom, a Ibrahimagić će u svojim analizama pokazati lažnom dilemom, biološkog nestanka ili prihvaćanja labavog pseudo-konfederalnog saveza mini nacionalnih država koji bi obesmislio samu ideju bosanskohercegovačke države. Tu su zatim, dramatična iskušenja Prvog bošnjačkog sabora, nametnutog washingtonskog sporazuma, odnosa prema genocidu u svijetlu neviđenog pokolja u Srebrenici, a potom i nedorečenosti na brzinu sklepanog Dejtonskog mirovnog sporazuma kojima je Ibrahimagić posvetio dužnu pažnju od samog početka pa do današnjeg dana. Svi ovi i niz drugih dramatičnih momenata koji su značajno uticali na oblik vladavine i uređenje bosanskohercegovačke države popraćeni su ne samo Ibrahimagićevim osvrtima i analizama već i nizom konkretnih ustavnih, zakonskih, političkih i institucionalnih

rješenja koja je Ibrahimagić u dvodecenijskom kontinuitetu predlagao najodgovornijim političarima u BiH i najširoj javnosti i to s ciljem prevazilaženja blokada i lakšeg funkcioniranja ove naše kompleksne političke zajednice.

Ono što je, po mom sudu, najvažnija karakteristika pristupa profesora Ibrahimagića tim ključnim problemima u proteklih dvadeset godina je njegovo najdublje uvjerenje da su najviši standardi demokratije i demokratske institucije krajnja linija odbrane kako BiH tako i bošnjačkog naroda. U ona vremena vojno-političkih pritisaka, egzistencijalne drame kroz koju su prolazili građani BiH u cjelini insistiranje na demokratskim principima nasuprot oportunom modelu etnonacionalne homogenizacije koji se činio spasonosnim rješenjem na dohvat ruke predstavljao je rijetko viđen čin građanske i intelektualne hrabrosti i odgovornosti. Ibrahimagić se u tim sudbonosnim trenucima obraćao javnosti nizom kraćih, jezgrovitih tekstova objavljenim u dnevnoj štampi što pokazuje da je on bio angažirani intelektualac koji pokušava djelovati na javni diskurs i to ne s akademskih, profesorskih visina, nego nuđenjem jednostavnih obrazaca interpretacije i razumijevanja naše kompleksne društveno-političke problematike što je bilo od izuzetne važnosti za šire javno promišljanje i debatu. Bez takvog predanog djelovanja, važne odluke bi bile prepuštene jedino trenutnim hirovima predstavnika političkih elita.

Mora se, nakon uvida u knjigu reći i sljedeće: ne postoji niti jedan važan, strukturni društveno-politički problem koji se u posljednjih dvadeset godina pojavio a da ga nije analizirao, interpretirao te akademskoj i široj javnosti prezentirao profesor Ibrahimagić. Još važnije, niti jedna od tih analiza nije prošla bez konkretnih prijedloga za rješenje alterantivnih pristupa čak i kada nam se činilo da nešto, kako se uobičavalo govoriti u posljednjih dvadeset godina 'nema alternativu'. Profesor Ibrahimagić je uvijek bio u stanju da ponudi alternativu, pokazati nam da se o nekom problemu može misliti i na drugačiji način, da može biti bolje. Slagali se mi ili ne slagali s nekim njegovim promišljanjima ili ponuđenim rješenjima, neizbježno nam se nameće zaključak da je kroz rukopis Omera Ibrahimagića u posljednjih dvadeset godina savremena bosanskohercegovačka država zadobijala prijeko potreban vokabular svoje političke i društvene samosvijesti. Kroz ove tekstove Bosna je po prvi put sistematski promišljala samo sebe u svojim okvirima, što Ibrahimagića čini jednim od rijetkih autora koji je ostao vjeran toj zadaći.

Da bi što uspješnije kontekstualizirao svoje mišljenje i podvukao ono što je smatrao izuzetno važnim za fundamentalne karakteristike bosanskohercegovačke državnosti i identiteta, Ibrahimagić je u prolegomeni knjige izvršio odabir tekstova drugih autora i dokumenata od vremena nastanka Bosne pa do današnjih dana, što ovu knjigu čini još vrijednijom.

Druga važna karakteristika Ibrahimagićevog pravnog i političkog mišljenja, uz privrženost demokratskim principima, institucijama i rješenjima je, a to sam već nagovijestio, nevjerovatna energija, optimizam i uvijek otvorena politološko-juristička imaginacija koja se nikada ne miri s bezizlaznošću. Tom imaginativnom inventivno-

šću on cijeli jedan niz naizgled bezizlaznih pravnih i političkih situacija plauzibilno transfromira u izvedive i demokratskim standardima prihvatljive moguće pravce djelovanja. Poput rasprava koje su pratile američki ustav od njegovih početaka u kojima se akteri debate dijele na 'bukvaliste' i 'kontekstualiste', Ibrahimagićev iznenađujući kontekstualizam usidren na demokratskoj viziji BiH kao moderne demokratske države u kojoj se afirmiraju nacionalni, politički i kulturni interesi , kako on kaže, na jedan građanski način dokazao se kao jaka brana pred poplavom domaćih bukvalista, koji bi insistirajući na takozvanom 'slovu' Dejtonskog ustava najradije zadržali ono što je stečeno ratnim djejstvima, pa čak i ako to znači, a u principu mora da znači, redukciju građanskih prava i sloboda svih građana ove zemlje.

S tim u vezi, ono što bih posebno istakao je to da se Omer Ibrahimagić nije odricao građanskog demokratskog okvira ni onda kada je BiH bila kao država na rubu opstanka. U pismu upućenom Izetbegoviću i Reisu Ceriću 22.7.1993. Ibrahimagić se drznuo raskrinkati ono što je s pravom nazvao 'lažnom dilemom' – država ili narod, a koja je tih sudbonosnih dana počela uzimati maha i na teritorijima pod kontrolom Armije RBiH. Ibrahimagić je zdravorazumski jasno pokazao da bez države građani BiH i bošnjački narod ne bi imali nikakvu budućnost. „Ako sačuvamo državu“, rekao je tada Ibrahimagić, „sačuvaćemo i narod, ako izgubimo državu, izgubićemo i narod. Narod će biti privremeno smješten u rezervate o kojima će se brinuti UN do definitivnog njihovog raseljenja i nestanka“. Nestankom države, narod privržen Bosni i Hercegovini prestati će biti političkim subjektom i postati objektom tek humanitarne skrbi. Ibrahimagić je tada detektirao jednu izuzetno opasnu strategiju nekih od ključnih aktera međunarodne zajednice da se sa ravni političkog, cijeli bosanski problem, preseli na ravan humanitarnog. Biti humanitarni problem znači prestati biti politički problem, što također znači depolitizirati građane BiH koji su se upravo kao politički subjekti izrazili na Referendumu za nezavisnost 1992. gdje u budućnosti vide svoju političku zajednicu i u krajnjem, znači prostor BiH pretvoriti u puki geografski pojam otvoren za posezanja drugih političkih subjekata. Opasnosti ove depolitizacije na žalost prisutne su u i oko BiH i danas. Naime, i danas je u glavama nekih uglednika i nacionalnih dušebrižnika prisutna ista dilema koja može da dovede do novih formi depolitizacije, pa da se tako naprimjer Bošnjaci reduciraju s političkog na usko-konfesionalni subjektivitet. Zato je upravo ovaj kratki Ibrahimagićev tekst trajna opomena i ako se jednom bude pravila antologija ključnih tekstova koji svjedoče kontinuitet bosanskohercegovačke državnosti on će u njoj zasigurno imati svoje mjesto.

Većina tekstova, bez obzira na vrijeme kada su nastajali i danas su zastrašujuće aktuelni – premda mislim da bi Ibrahimagić lično bio najsretniji da možemo reći da to više nisu. Na žalost, reaktualizirane su, nakon kratkotrajnog poratnog zatišja one stare ideje i pritisci da se država etnički podijeli, da konstitutivni narodi obrazuju svoje nacionalne republike i s tim u vezi pritisak je posebno

usmjeren na bošnjački blok unutar kojeg još uvijek dominira svijest o presudnoj važnosti bosanskohercegovačkog državno-pravnog okvira. Pozivanje bošnjačkih političara na ovaj okvir vješto se ideološki interpretira kao unitarističke pretenzije. Tekst Omera Ibrahimagića je svjedočanstvo da, suprotno od sve učestalijih i reaktiviranih optužbi na račun 'unitarizma Sarajeva', u tom gradu ta opcija nije nikada bila uzimana za ozbiljno. Zatim, takozvano 'partnerstvo nacionalnih blokova' što se sa svakim izborima u BiH, uključujući posebno ove posljednje od 2010, reaktualizira uvlačeći u svoju nakaradnu logiku čak i važne međunarodne aktere (Angela Merkel), za Omera Ibrahimagića je nedemokratska institucija koja kako autor u jednom tekstu kaže, proces odlučivanja izvlači iz vlade i parlamenta u vrhove partnerskih stranaka, čime se dovodi u pitanje ustavno funkcioniranje države i njenih institucija i uvodi etno-oligarhijski model vladavine.

Više je nego jasno, iz tekstova profesora Ibrahimagića, da se ovaj dvodecenijski etnopolitički model ne samo pokazao bezuspješnim, nego se iznova potvrđivao kao destruktivan i opasan. On opstoji isključivo na način generiranja krize i konflikta. U tom svijetlu autor je nekih desetak mjeseci prije potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma anticipirao sljedeće: „Ako i bude iznuđeno kakvo takvo mirovno rješenje, odužit će se s njegovom primjenom. Razlog tome će biti da agresor želi u miru ostvariti ono što nije mogao ostvariti ratom: dugoročno osporavanje bosanske državnosti kroz opstrukciju svakog dogovora“. Nije li ova konstatacija precizna kvalifikacija svih postdejtonskih godina? Najnoviji politički pritisci kojima se iznova nameće nedodirljivost takozvanog autentičnog etničkog predstavljanja uz pojačan pritisak na 'Sarajevo' (što god pod time podrazumijevali) da konačno prihvati etničku teritorijalizaciju na temelju takozvanih realnosti na terenu, jasan je pokazatelj aktualnosti ratnih ciljeva koje smo mogli čuti sa skupštinskih klupa u jesen 1991 od poslanika SDS-a ili sa utemeljiteljskog skupa HZ Herceg-Bosne u novembru te godine. Ovaj dvodecenijski pritisak bio je i ostao usmjeren na ono što Omer Ibrahimagić naziva 'dvjema konstantama BiH': prva – teritorijalna izmiješanost stanovništva i ravnopravnost sva tri njena naroda na cijelom državnom prostoru i druga – da se Bosna ne da podijeliti, da je etnički nedjeljiva.

Paralelno s promišljanjem i artikuliranjem fundamentalnih demokratskih okvira za jedno složeno društvo kakvo je bosanskohercegovačko, Omer Ibrahimagić je značajan dio svog intelektualnog napora posvetio promišljanju i artikuliranju bošnjačke nacionalne svijesti, pokušavajući, s jedne strane naglasiti njegovu sudbinsku vezanost za historiju i prostor BiH, a s druge strane definirati njegove ključne identitetske odrednice. Važno je napomenuti da pri tome Ibrahimagić nije pokušavao po analogiji 'susjednih' destruktivnih nacionalizama koji su značajno obilježili najnovije razdoblje bosanskohercegovačke povijesti, Bošnjake apstrahirati iz šireg bosanskohercegovačkog konteksta kojega u bitnom smislu karakterizira susret i identitetsko oblikovanje u interakciji s drugim, jedno široko međusobno

prožimanje u zajedničkom tkanju komunikativne mreže bosanskohercegovačkog društvenog i kulturnog horizonta. Političku dimenziju bošnjačke opstojnosti on uvijek vezuje za državni okvir BiH i bosanstvo u političkom, državljanskom smislu. Za autora bošnjaštvo ima smisla jedino ako se razumijeva u širem kontekstu bosanstva i to je aksiom njegovog samoodređenja, kao što, podjednako, velikosrpstvo ili velikohrvatstvo ima uopće smisla ako se to bosanstvo, i uopće sve bosansko negira na svakom koraku i svim sredstvima: oružjem, progonstvom, ratnim zločinom, teritorijalnim zaposijedanjem, svakodnevnom praksom diskriminacije, preimenovanjima gradova, sela, ulica i trgova i tome slično. Autor šire razrađuje tezu po kojoj Bošnjaci treba da se, u političkom smislu, zalažu za trostruko priznanje: jednaka zaštita i poštovanje integriteta individuuma, potom kao pripadnika etničke ili kulturne grupe, a na kraju, kao građanina uz jasnu distinkciju između etničkog i državnog naroda.

Dominantni etnopolitički ustroj unutar kojeg jedina politička relevancija za građanina BiH biva rezervirana samo za njegovu ili njezinu etničku pripadnost već dvije decenije rezultira ne samo kršenjem individualnih prava i sloboda i demontažu državljanskog građanskog identiteta, već i stvaranje pretpostavki da se uz zatečeno etnoteritorijalno stanje na terenu, etnonacionalna politička volja u datom trenutku realizira u vidu klasičnog modela nacionalne države na 'svom teritoriju' unutar BiH. Zbog toga Omer Ibrahimagić stalno insistira da političke organizacije koje se bore za vlast moraju imati vlastite političke programe koji će reflektirati interese cjeline društva, upravo ono opće dobro, nasuprot etno-entitetskom političkom organiziranju koje, kako autor kategorički tvrdi, uopće nije političko organiziranje jer podrazumijeva samo interese svoje etničke grupe, ali ne i interese društva kao cjeline ili interese svih građana u državi kao njenih političkih subjekata.

Dakako, plodna misao Omera Ibrahimagića ostavlja mjesto i pravo na neslaganje. Između ostalog, ne slažem se s autorom da Bošnjacima treba nešto kao 'nacionalni program'. Takve dokumente smatram s jedne strane opasnim i podložnim svakovrsnom manipuliranju, a s druge strane anahronim jer vode u klasično, devetnaestovijekovno nacionalno utemeljivaštvo. Također mislim da je korisnost institucionalnog zaokruživanja bošnjačkog naroda u vidu sabora upitna, osobito ako se ima u vidu historijat i posljedice institucionaliziranja druga dva bosanskohercegovačka naroda. Ali sva ova i druga pitanja ostaju otvorenim za široku raspravu koju upravo otvara Ibrahimagić.

Zbog svega navedenog smatram da je objavljivanje ovog rukopisa od izuzetnog značaja za širu javnost, a osobito za akademsku zajednicu i njen najmlađi dio, studente koji će, uvjeren sam naći dovoljno poticaja da sami kritički počnu preispitivati ovu uistinu zbunjujuću i naizgled besperspektivnu stvarnost.

Prof. dr. Asim Mujkić

PROLEGOMENA

1. BOSNA JE IME TRAČKOG PLEMENA BASANISA*

PORIJEKLO IMENA BOSNA

Ime *Bosna*, kao Βόσωνα (*Bosona*), prvi put se spominje u djelu Konstantina Porfirogenita „De administrando imperio“, nastalom sredinom 10. vijeka. U bosanskim srednjevjekovnim izvorima ime se piše različito, kao *Босна*, *Босана*, *Босина*. U latinskim izvorima ime je bilježeno kao *Bossona*, *Bossina*, *Bosna*. U pismu dukljanskog kralja Vukana, upućenom papi Inoćentiju III, iz 1199. godine, stoji *Bessina*.[1]

Najstariji oblik Bὸσωνα (*Bosona*), pored oblika *Bossona* koji se spominje u pismu bana Stjepana II Kotromanića što se odnosi na razrješenje računa braće Držića, od 18. oktobra 1334. godine, ima svoju paralelu i u zapadnim izvorima. Zapadni izvori bilježe *Sklavonia ili Bosona*. Oblik *Bosona* zabilježio je pijemontski dominikanac Anzelmo iz Aleksandrije (†o. 1279).[2]

...

Mnoge evropske države imenovane su po imenima narodâ koji u njima žive. Njemačka je zemlja Nijemaca, Francuska – Francuza, Italija – Italijana, Rusija – Rusa, itd. Za Bosnu su od posebnog značaja susjedne zemlje, Srbija i Hrvatska. Srbija je zemlja Srba, Hrvatska – Hrvata. Po istom povijesnom i onomastičkom ključu, Bosna je zemlja – Bošnjana ili Bošnjaka.[3]

Donji Krajevi, Usora, Soli, Podrinje i Zagorje, u srednjevjekovnim izvorima, jesu *Bosna* iz razloga što su i u njima, poput naselja *Bosna*, živjeli *Bošnjani*. Da su u tim zemljama živjeli Srbi i Hrvati, kako se to pseudoznanstveno dokazuje duže od jednog stoljeća, te zemlje zvale bi se Srbijom ili Hrvatskom. Međutim, nazivi tih zemalja ne sadržavaju niti jedan drugi etnik osim etnika *Bošnjanin*, koji i logički proizlazi iz zbirnog imena *Bosna*. Prema tome, determinacija imena *Bosna* etnička

---

*) Izvodi iz rukopisa knjige akademika prof.dr. Ibrahima Pašića „Tračko ime Bosna i Tračani u Bosni“. Rukopis je u pripremi za štampu. Upor: I. Pašić, „Tračko ime Bosna“ (feljton), „Preporod“, Islamske informativne novine broj 19/957 od 1. oktobra 2011, str. 48

[1] Isto.

[2] Isto.

[3] „Preporod“, broj 22/960 od 15. novembra 2011, str. 55.

je. Ključ u rješenju imena *Bosna* etnički je. Ime zemlje Bosne zasigurno nije nastalo po rijeci Bosni.[4]

Ime bosanskog naroda, odnosno Bošnjana, ključno je u nastanku imena *Bosna*. Jezgro tog naroda živjelo je na prostoru srednje Bosne i današnjega Visokog. Po narodnosnom imenu *Bošnjani* matično naselje tog naroda nazvano je imenom *Bosna*. Pripadnici istog naroda – u interpretaciji historičara Pave Anđelića s kojom se možemo uslovno složiti – kasnije su rasprostranjeni i na prostoru Uskoplja, Neretve, Rame, Borča, Donjih Krajeva, Usore, Soli, Podrinja i Zagorja.[5]

HIPOTEZA O IMENU BOSNA NASTALOM OD IMENA TRAČKOG PLEMENA BESI

Jedna od hipoteza o imenu *Bosna* jeste hipoteza po kojem je bosansko ime nastalo od imena tračkog plemena koje se zvalo *Besi*. Iz literature koja je o tome do sada napisana, od 15. pa do 19. stoljeća, vidi se da je hipotezu zastupala desetina historiografa. Hipoteza je vrlo važna, iz razloga što u etnogenezi Bošnjaka Tračani učestvuju s 4%. S aspekta pouzdanog DNK metoda kojim je utvrđen taj procenat, hipoteza je, u svojoj osnovi, zasigurno plodonosna, ali traži svoju historiografsku i lingvističku potvrdu. Svojevremeno je imala znatan broj pristalica. Sredinom 19. stoljeća došla je u koliziju s velikodržavnim projektima Srbije i Hrvatske i s panslavističkim srbokroacijama Bosne. Iz tih razloga, politički motivirani srpski i hrvatski historičari dali su joj atribuciju politički motivirane i nenaučne hipoteze. Osporavana je pseudoznanstveno, ideološki i načelno, bez znanstvenih istraživanja koja bi je argumentirano negirala ili potvrdila. Svakako, osnovni razlog takvoga postupanja bio je s ciljem da se dokaže da prostor današnje Bosne i Hercegovine nije povijesno autentičan, te da je srpski ili hrvatski. Pošto su Srbi i Hrvati porijeklom Slaveni, politički motivirana srpska i hrvatska historiografija, posebno novija, tezu su ignorirale u potpunosti.[6]

U historiografiji, od 15. do 19. vijeka, impozantan broj historičara zastupao je hipotezu o tračkim Besima, pretečama Bošnjaka. Za Bese se smatralo da su u Bosnu došli iz Trakije, odakle su ih Bugari protjerali, te da su zemlji i rijeci Bosni dali ime. Pristalice hipoteze bili su Bonifinis Antonio, Sebastijan Münster, Milić Velimišljić, Ludovik Crijević Tubero, Mavro Orbini, Carlo du Fresne, Daniel Farlati, Gian Antonio Bomman, Ivan Franjo Jukić, Pasko Vasa efendija, E. Picot de Sainte-

[4] Isto.

[5] Isto.

[6] Isto, str. 55.

Marie, Abel Lukšić, Andrija Kačić-Miošić, Filip Laštrić, Salih Sitki Hadžihuseinović Muvekit.[7]

Sredinom 19. vijeka, hipoteza o Besima, pretečama Bošnjaka, došla je u koliziju s velikodržavnim projektima Srbije i Hrvatske prema Bosni i Hercegovini i počinje se napuštati. Po svojoj suštini, hipoteza je pokazivala da Bošnjaci, po svom porijeklu, nisu Slaveni, kao Srbi i Hrvati i, zbog toga, nije odgovarala politički motiviranoj panslavizaciji Bosne i Hercegovine i njenoj srbizaciji i kroatizaciji. Na kraju, hipoteza je odbačena, iako o njenom tobožnjem naučnom neutemeljenju nije napisan niti jedan naučni rad. Međutim, hipoteza o tračkim Besima, pretečama Bošnjaka, znanstveno je utemeljena hipoteza.

Mavro Orbin jedan je od prvih i najznačajnijih južnoslavenskih historičara. Njegovo *Kraljevstvo Slovena*, iz 1601. godine, svojevremeno mu je donijelo svjetsku slavu. U Orbinijeve informacije, koje se odnose na Bosnu i Bese svojevremeno nije bilo sumnje. Prema informaciji Mavra Orbinija, koji se poziva na djelo Ludovika Crijevića „O poreklu Turaka“ i *Kosmografiju* Sebastijana Münstera, Besi su živjeli u Trakiji zajedno s Bugarima, sa kojima su došli u sukob. „Besi, proterani od Bugara s kojima su živeli u svađi u Trakiji, dođoše u Gornju Meziju i zauzeše područje koje leži između reke Save, Vardara, Drima i Jadranskog mora. Međutim, tokom vremena došlo je do promene u imenu naroda: slovo E zamenjeno je slovom O. I tako od Besi posta Bosi, a odatle Bosna. Prema tome, varaju se oni koji vele da su Bosanci dobili svoje ime po reci Bosni. Pre će biti da je ova reka dobila ime po pomenutom narodu, koji se morao i te kako boriti pre nego što je pokorio Meziju“.[8]

***

Oskudnost povijesnih izvora ne dozvoljava veći iskorak u najstariju besko-gotsku povijest, koja je obavijena tamom. Pa ipak, iz onoga što nam omogućava historijski metod, moguće je izvesti nekoliko važnijih zaključaka: 1) Etnička povijest rimskih provincija Moesie inferior i Trakije, u periodu od 348. godine do 8. stoljeća n. e. zajednička je povijest Besa i Gota. 2) U periodu od 348. godine do 8. stoljeća na tlu današnje Bugarske odvijao se proces besko-gotske simbioze, o kojoj se skoro ništa ne zna. 3) Historijski tok besko-gotskih susretanja i odbijanja, na istom geografskom prostoru, morao je imati neke zajedničke povijesne konkordanse i magistrale koje je trasirao jači i opstojniji narod, što su bili Goti. 4) Gotsko arijanstvo, u periodu misionarskih djelatnosti arijanske crkve na mezijsko-tračkom tlu, širilo se i obuhvatilo određeni broj Besa, koji su prelazili na arijansku vjeru. 5) Ako je

[7] Isto, str. 45-52.

[8] Prema: I. Pašić, „Tračko ime Bosna“ (feljton), „Preporod“, br. 22/960 od 15. novembra 2011, str. 55.

bosanska narodna crkva i kasnija Crkva bosanska arijansko-gotskog porijekla, u bosanskoj narodnoj crkvi i Crkvi bosanskoj ne mogu se isključiti beski (trački) etnički elementi. 6) S velikom vjerovatnoćom može se pretpostaviti da je na tle današnje srednje Bosne, s Vulfilinim Gotima, došao i određeni broj Besa.[9]

IME *BOSNA* NASTALO JE OD IMENA TRAČKOG PLEMENA BASANISA (BASANISAI)

Kategoričkim odbacivanjem hipoteze o Besima, pretečama Bošnjaka, po principu crno – bijelo, ignorirali bi se Igeneini podaci o 4% tračkih etničkih elemenata u etnogenezi bosanskog stanovništva, a oni su egzaktna činjenica. Igeneini etnogenetski pokazatelji, ne samo za Bosnu, otkrivaju da se mnogim dosadašnjim historiografima ne može vjerovati. Zbog Igenee, historičari su definitivno izgubili ekskluzivno pravo da oni, i samo oni, prosuđuju o našoj prošlosti. Stoga, historičari koji odbacuju hipotezu o Besima, a nisu ponudili neku drugu hipotezu čije su ishodište trački etnički elementi u Bosni, pripadaju povijesničarskoj zanatlijskoj radinosti i njih je vrijeme pregazilo. Hipoteza o Besima, pretečama Bošnjaka, stara je 5 – 6 stoljeća i nju je zastupala desetina autora za koje se ne može tek tako reći da su bili neznalice i u zabludi. U svemu tome, primjenom lingvističkog i onomastičkog metoda, trački etnički element u Bosni moguće je razabrati i precizno konkretizirati, između ostalog, i kroz etimologiju imena *Bosna*. S tim u vezi, nužno se podsjetiti teoretski valjanih i lingvistički utemeljenih elaboracija imena *Bosna* čiji autori su, što direktno što indirektno, veliki lingvisti poput Hansa Krahea i Antona Mayera.[10]

...

Ime *Bosona*, što je najstariji poznati naziv za Bosnu, nepogrešivo se izvodi iz imena tračkog etnika Βασάνισαι, *Basanisai*. Riječ je o tračkom plemenu što ga u 6. stoljeću spominje Stefan Bizantinac. Geografski položaj plemena, u Trakiji, nije poznat. Za Basanisai-e, što treba razumijevati kao Basanise, Bizantinac samo kaže da su pleme tračko (Βασάνισαι, ἔτνος Θράκιον), bez konkretnih navoda na kojem tračkom prostoru su bili nastanjeni.

U kasnoj antici svi Tračani obuhvaćeni su imenom *Besi*. To znači da su i Basanisi također Besi, što je neosporno. Ime tog tračkog plemena, pored imena *Bosna* u kojem je sadržano, nalazi se i u insignijama bosanske robinje *Araditca de nascione bosanasiorum*, što je prodana u Barceloni 1399-1402. godine; u imenu

[9] Isto.

[10] Isto.

naselja "Bosna", što se nalazilo na tlu današnjeg Visokog; u imenu "Vrhbosania" („Vrhbosna, grad u stara vremena plemenit, kog pisaoci napomińu pod imenom Vrhbosania", I. F. Jukić).[11] "Plemeniti grad" Vrhbosna pripadao je plemenu tračkih Basanisa, kao i čuvena bosanska "plemenita baština". Ime Basanisa, pod skraćenim imenom *Basani*, spominje se i u jednoj bugarskoj hronici iz 1512. godine, a prepoznaje se i u podrinjskom fitonimu *Basan*.[12]

Uz "plemeniti grad Vrhbosaniu", srednjovjekovni izvori o Bosni na više mjesta sadržavaju brojne druge navode o "plemenu bosanskom". Poseban značaj imaju izvori o trgovini bosanskim robljem. S tim u vezi, u notarskoj ispravi od 21. februara 1391. godine, "Radoslava kći Tvrđoševa, plemena bosanskog, ispovijeda, da je robinja Marina Radoste Dubrovčanina, koji ju je kupio od Vukoslava Prvoševića iz Bosne za 26 perpera i 8 groša."[13] U istim izvorima formula *de genere Bosnensium* posvjedočena je desetinu puta. Za bosansku robinju Agnesu se kaže da je „de genere et nactione Bossinensium" iz čega se vidi da je „od plemena i naroda bosanskoga". Posljednja formula, u zbirci historičara Mihaila Dinića o trgovini robljem, posvjedočena je u nekoliko isprava. [14]

"Pleme bosansko" nekadašnji su Basanisi.

…

Bosanska "plemenita baština", jedna od posebnosti srednjevjekovne Bosne, baština je plemena Basanisa. U svojim počecima ona je imala izrazito plemenski i kolektivan karakter, usljed toga što je tu baštinu, u srednjoj Bosni, Basanisima najvjerovatnije dodjelio Justinijan, poslije njihovog protjerivanja iz Trakije. U suštini, bizantski car bio je prvi vlasnik zemlje koju su u Bosni zaposjeli Basanisi i tu zemlju, ili "plemenitu baštinu", samo zbog toga, baštiniku nije mogao otuđiti ni bosanski kralj.

U vjerskom smislu, Basanisi su najvjerovatnije pripadali šizmi "Tri poglavlja", što se može zaključiti iz definicije vjere bosanske koja se, u Bilinopoljskoj abjuraciji iz 1203. godine, definira šizmatičkom. Šizma "Tri poglavlja" jedna je od najvećih crkvenih šizmi u povijesti crkve uopće, a nastala je u 6. vijeku naše ere. Vodila se oko dogmatskih tajni Svete Trojice i oko ličnosti Bogočovjeka. To su, u suštini, heretička mišljenja trojice crkvenih pisaca koja se nisu uklapala u zvaničnu crkvenu

---

[11] Isto, prema: I. F. Jukić, *Putopisi i istorijsko-etnografski radovi*, Sarajevo 1953, str. 360.

[12] I. Pašić, *Tračko ime Bosna i Tračani u Bosni*..., str. 61.

[13] Isto, str. 60.

[14] Isto.

dogmu. Pisci su Teodor Mopsuetiski, Teodorit Kirski i Ibas Edeski.[15] Godine 544. ili 545. car Justinijan anatemisao je “Tri poglavlja”, a njihova osuda konačno je potvrđena i ojačana Drugim carigradskim saborom 553. godine. Pristalice “Tri poglavlja” bili su vjerski saveznici arijanaca, odnosno Gota. Na spisku heretika, koji se na Drugom carigradskom saboru osuđuju zajedno sa šizmatičarima “Tri poglavlja”, Arijevo ime je na prvom mjestu.[16]

Kolektivna i plemenska pripadnost Basanisa šizmi “Tri poglavlja”, s velikom vjerovatnoćom, uzrokovala je da se cjelokupan bosanski narod u zapadnim izvorima integralno definira kao “pleme bosansko ropski stvoreno”. Šizma o “Tri poglavlja” (Tria capitula) na tlu Bosne ukrstila se s gotskim arijanstvom, iz čega će kasnije nastati bosanska narodna crkva i Crkva bosanska. Definicijom o “plemenu bosanskom ropski stvorenom”, koja ima primarno vjerski i heretički karakter, kasnije su obuhvaćeni i bosanski arijanski Goti, arijanizirani Iliri i pridošli Slaveni, koji su integrirani u “pleme bosansko”.

Ivan Franjo Jukić i fra Anto Knežević protjerivanje Besa (Basanisa) na tle današnje Bosne datiraju u sredinu 6. vijeka. Naselili su se na onaj prostor srednje Bosne za koji Muvekit kaže da je u to vrijeme bio upražnjen i nenaseljen. Zbog čega nije bio naseljen, historijski izvori objašnjavaju u potpunosti. Za vrijeme velikog vojnog pohoda ostrogotskog vladara Teoderiha na Italiju, 488. godine, koji nije bio samo vojni već i općenarodni, oko 100.000 Gota zajedno sa ženama i djecom, s područja Balkana uputilo se u Italiju. Njihovo jezgreno područje na jugozapadnom Balkanu nalazilo se upravo na tlu nekadašnje Visočke nahije.[17] Ovim je područje srednje Bosne ostalo etnički upražnjeno, ali ne potpuno. Taj slobodni prostor srednje Bosne, sa središtem u današnjem Visokom u kojem će Basanisi osnovati svoje naselje pod imenom *Bosna*, iza 488. godine jedini je nenaseljen i etnički upražnjeni balkanski prostor gdje su se Basanisi mogli skrasiti i naći utočišta. S ostacima Teoderihovih Gota Basanisi će kasnije ispisivati nove stranice bosanske povijesti, što će krajem ranog srednjeg vijeka dovesti do osnivanja srednjovjekovne bosanske države. Toj državi, zajedno s onim Gotima za koje se može predpostaviti da su se poslije propasti ostrogotske države 555. godine iz Italije vraćali u Bosnu, bosanski Goti daće poseban pečat. Bosanski srednjovjekovni termini *kup*, *mogoriš*, *stavilac*, *leištrom* gotskoga su porijekla.

---

[15] “Tri poglavlja” su: 1) Spisi Teodorita Kirskog protiv Kirila Velikog i efeskog sabora. 2) Pismo Ibasa Edeskog protiv Kirila i efeskog sabora upućeno perzijskom episkopu Marisu. 3) Ličnost i spisi Teodora Mopsuetijskog.

[16] I. Pašić, *Tračko ime Bosna i Tračani u Bosni...*, str. 58.

[17] O tome vidjeti u: I. Pašić, *Mile i Moštre*, Ilirsko-gotski korijeni bosanske vladarske dinastije, stećka i Crkve bosanske, Sarajevo 2009.

Svi bosanski Goti nisu sa Teoderihom 488. godine otišli u Italiju i, po svoj prilici, i na tlu današnje Bosne i Hercegovine i dalje su bili brojniji od Basanisa. Suživot Basanisa i Gota posebno se otkriva u srednjoj Bosni i Rami, gdje se u pojedinim naseljima susreću nazivi tračkog i gotskog porijekla, jedan pored drugog. U Crkvi bosanskoj također je preovladavala starješinska nomenklatura gotskog porijekla, starješinska zvanja, *did, ded, djed, strojnik, starac, gost* uglavnom su gotskoga porijekla.

Protjerivanje Besa (Basanisa), od strane Bugara iz Trakije u Bosnu, sačuvalo se i u bosanskoj narodnoj tradiciji, u bosanskom glagolu *bugariti* koji je u značenju "pjevati tužne pjesme o velikoj nesreći", *razbugariti* "rastužiti, rasplakati". Značenje tog glagola, i njegovih izvedenica, do sada je bilo nepoznato. U vezi je s "velikom nesrećom" koja je pogodila Bese (Basanise), kada su ih Bugari protjerali iz njihove prvobitne domovine Trakije u Bosnu. O tom protjerivanju – uz tamburu bugariju za koju fra Grga Martić piše da je tipično bošnjački narodni instrument – pjevale su se tužne pjesme bugarštice, a neizostavan sadržaj pjesama bili su Bugari. Za Bugare Bošnjaci dugo vremena neće imati lijepe riječi. Stoga, *Bugar* je i krmak; *bugarka* u Bosni je loša (užegla) pšenica; *bugarska kuća* je ciganska kuća; u bošnjačkoj narodnoj epici Bugari se dovode na razinu prosjaka.[18]

***

Ime *Bosna*, nastalo kontrakcijom od *Bosona*, zasigurno nije slavenskoga porijekla. Takav zaključak izveli su najveći svjetski slavisti, a oni su Franc Miklošić, Vatroslav Jagić, Đuro Daničić i Petar Skok. I pored toga, Marko Vego i Muhamed Hadžijahić smatrali su da tri toponima *Bosna*, rasprostranjena u Češkoj i Mađarskoj, "dokazuju" da je ime *Bosna* slavensko. Pritom, oni su ignorirali činjenicu da ime bilo koje zemlje pa i Bosne, *in primis*, izlazi iz svoje matice, i da je ime *Bosna* zakonomjerno rasprostranjeno ne samo na njenom sjeveru već i na svim drugim susjednim stranama; na tlu Srbije, Bugarske, Albanije, Hrvatske, kao homonim i na tlu sjeverne Italije. Posebno su ignorirali homonimiju i činjenicu da se ime *Bosna* također izvodi i iz starogermanskih antroponima *Boso*, *Bosone*. Da je Vegina i Hadžijahićeva "argumentacija" o slavenskom imenu *Bosna* potpuno pogrešna dokazuje se i hronološki. Najstariji oblici imena *Bosna* su *Bosona*, a tih četverosložnih oblika u bosanskom susjedstvu nema.[19] Da ime *Bosna* nije slavensko pokazuju i historijski izvori, iz kojih se vidi da srednjovjekovni Bošnjani nisu Slaveni.

[18] I. Pašić, *Tračko ime Bosna i Tračani u Bosni...*, str. 63.

[19] Isto.

SREDNJEVJEKOVNI BOŠNJANI NISU SLAVENI
Konstantin Porfirogenit ne ubraja Bošnjane u Slavene

Jedan od razloga zbog čega Konstantin Porfirogenit u 29. glavi svoga djela "De administrando imperio" izostavlja Bošnjane je taj što – oni nisu Slaveni. Bošnjane nije mogao pribrojati slavenskim Hrvatima, Srbima i ostalim, o kojima piše, iz razloga što su se Bošnjani, po svom etničkom porijeklu, razlikovali od Hrvata i Srba. Naime, u kontekstu u kojem govori o društvenom uređenju Srba, Hrvata i ostalih, Bošnjani nisu spomenuti iz razloga što oni nisu imali slavensko društveno uređenje sa starcima ili županima na čelu.

Znatno prije srpskih i hrvatskih doseljavanja na Balkan, preteče Bošnjana, nekadašnji trački Basanisi, još u svojoj prvobitnoj domovini Trakiji, bili su pokršteni. U novoj domovini oni su zatekli također kršćane, Ilire i Gote. Ilirsko, gotsko i basanisko kršćanstvo u Bosni znatno je starije od srpskog i hrvatskog kršćanstva iz vremena bizantskog cara Vasilija I i sredine 9. vijeka.

Brojne kasnoantičke bazilike u Bosni i Hercegovini, kojih ima oko 50 i koje su po svojoj arhitekturi tipične za Bosnu i Hercegovinu, i na arheološki način pokazuju da kršćanstvo u Bosni i Hercegovini ima kasnoantičku i predslavensku starinu, te da je Bosna, sredinom 10. stoljeća kada je nastao Porfirogenitov spis, zemlja koju nije trebalo pokrštavati, poput Srbije. Iz tog razloga, u svom spisu Porfirogenit govori isključivo o "krštenoj Srbiji", što se ne odnosi i na Bosnu. Razumije se, Bosna je odavno bila "krštena" i to je Porfirogenitu bilo poznato – zbog čega je on u vezi s pokrštavanjem izostavlja.[20]

***

Sredinom desetog stoljeća n. e. Bosna nije bila *tera deserta* ili puki geografski pojam, kako se u politički motiviranoj srpskoj historiografiji tvrdi. Takvu tvrdnju sredinom 12. stoljeća indirektno opovrgava grčki historičar Kinamos, kada kaže da rijeka Drina dijeli Bosnu od ostale Srbije (Βόσθναν τησ άλλες Σερβικής διαφεῐ), da Bosna nije potčinjena arhižupanu Srba (εστι δε ή Βόσθνα ου τω Σερβίων άρχζουπάνω και αύτη είκουσα) nego narod u njoj ima poseban način života i upravljanja (άλλ΄ εθνος ιδία παρά ταύτψ) και ζών και άχόμενον). Iz Kinamosovog izvora vidi se da je Bosna, u to vrijeme, posebna teritorijalno politička cjelina, da ima svoga bana koji se zove *Borič*, te da Kinamos konstatira „jedno teritorijalno-političo stanje, ali nije rečeno otkada ono traje".[21] Oton Knezović u Napretkovoj povijesti, pak, pokazuje da u periodu između 950. godine pa do Kinamosa (1150. godine) Bosna nije u sastavu „krštene

---

[20] Isto, str. 68.

[21] Isto, str. 70.

Srbije", te da je u to vrijeme samostalna država. Razumije se, razdoblje od samo stotinu godina suviše je kratak period da jedan „nenaseljeni geografski pojam" ne samo bude naseljen, već i da na tom prostoru nastane država. Bosna je zasigurno bila naseljena i prije 950. godine, kada je Porfirogenit spominje, a to nedvosmisleno pokazuju brojni arheološki nalazi iz prethodnih perioda. Poseban značaj imaju oni koji se datiraju u prijelazni period antike i ranog srednjeg vijeka, kada se dogodila Velika seoba naroda.

Iz doba kasne antike i ranog srednjeg vijeka, na bosanskohercegovačkome tlu, brojni arheološki nalazi potvrđuju naseljenost zemlje Bosne. Među njima, od posebnog značaja su "tragovi naselja, utvrda, odnosno refugija, kultne građevine nekršćanskog i kršćanskog karaktera".[22] Samo gradskih utvrda u kasnoj antici i ranom srednjem vijeku na tlu Bosne bilo je devet, od kojih su šest iz šestog stoljeća n. e. Seoskih naselja bilo je daleko više. Od posebnog značaja su arheološki posvjedočena groblja kasnoantičkog stanovništva, a njihov je značajan broj.[23]

Iz perioda seobe naroda i ranog srednjeg vijeka, na tlu Bosne i Hercegovine, u *Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine* Nada Miletić navodi preko 20 arheoloških lokaliteta na kojima su iskopani brojni nalazi koji nisu slavenske provenijencije.[24] I to je značajan broj, posebno ako se ima u vidu da su za ovaj period "sistematska ispitivanja naselja, arhitektonskih spomenika, skulpture ili nekropola sasvim (su) izostala".[25] I pored toga, arheologija ipak pokazuje da, uz starosjedioce Ilire, bosanskohercegovačko tle naseljavaju Gepidi, Goti i Tračani.

***

Prvi koji se pokrštavaju u Bosni jesu Iliri, u tome ne može biti nikakve sumnje. Od ranije pokršteni i kasnije doseljeni Goti i Basanisi, pak, kao kršćani, svoje kršćanstvo na tle Bosne donijeli su zajedno sa svojim doseljavanjima.

Igeneini pokazatelji za Bosnu i Hercegovinu, iz kojih se vidi da u strukturi bosanskohercegovačkog stanovništva Slaveni učestvuju svega sa 15 %, prije svega, pokazuju da su Slaveni u Bosni i Hercegovini manjinsko stanovništvo. Većinu su činili predslaveni, Iliri (40%), Germani (Goti) (20%), Kelti (15%) i Tračani (4%). Sticajem historijskih okolnosti, do sredine 10. stoljeća, u Bosni je proces slavenizacije uznapredovao, uslovljen, prije svega, slavenskom zemljoradnjom od koje se živi i koja je bila najsnažnije "oružje" svih južnoslavenskih jezika. Preko brojnih slavenskih termina

---

[22] Isto.

[23] Isto.

[24] Isto.

[25] Isto.

koji se odnose na zemljoradnju otpočeo je spontan proces slavenizacije Bosne i Bosna je vremenom slavenizirana.[26]

Bosanske riječi tračkoga porijekla, a njih je preko 30,[27] pokazuju da su Slaveni u Bosni zatekli tračkі jezik kao živ, što je na tlu današnje Bugarske od ranije poznato. Vremenom, bosanski Tračani (Basanisi), Goti i Iliri slavenizirani su. Proces slavenizacije otpočeo je uvođenjem slavenskih termina koji se odnose na zemljoradnju.[28]

***

Srednjovjekovni Bošnjani, potomci nekadašnjih Basanisa, po svom porijeklu nisu Slaveni. Taj zaključak među prvima izveo je dubrovački hroničar Tuberon. S tim u vezi, on piše:

„Bosanci su, pak, potomci tračkih Bosa koji su, protjerani nekoć od Bugara iz Trakije, zaposjeli krajeve Ilirika obuhvaćene rijekama Savom, Unom i Drinom, te Jadranskim morem, koliko se ono pruža uz obale Dalmacije."[29]

Od posebnog značaja je Tuberonova rečenica u kojoj stoji:

"Quamqam sunt qui credant, Bossinates et Slauinos eandem ese gentem: in quam quidem opinionem vix adducor, quandoquidem lingua inter se haud parum different."[30] Prevedena na bosanski jezik rečenica glasi:

"Koliko god je onih koji vjeruju (misle), da su Slaveni i „Bossini" istoga porijekla, ja se ne slažem s tim mišljenjem, bez obzira što se jezikom između sebe vrlo malo ili nikako razlikuju".[31]

---

[26] Isto.

[27] Te riječi su burski, burečiti se, zaburečiti se, Burika, Buro, Burko, stopanica, bajta, laz, laza, kacija/kancija, ripnuti, Kaluša, Baljava/Baljota, Baljača, berez, ošuriti, ožuriti, dumača, keljati, mlaviti, smlaviti, umlaviti, kljačkavica, kloka, lingati, ilav, ilo, Lazarica, Lazarkinja, Lazavica, Krasatica, Aljma, Salia. Isto (Rezime).

[28] Isto.

[29] Prema: L. Crijević Tuberon, *Komentari o mojem vremenu*, (preveo Vlado Rezar), Zagreb 2011, str. 89. Prednje navode prevodilac Rezar tumači u duhu panslavističke interpretacije bosanske povijesti. Po mišljenju Rezara, Tuberon Bese prikazuje precima bosanskih plemena „na temelju sličnosti dvaju etnonima", što se nikako ne može dokazati. Poistovjećivanje Bosa i Bosanaca Rezar definira „zbunjujućom tvrdnjom koja 'zahtijeva složeno obrazloženje koje nadilazi zadane okvire' te da je 'riječ o još jednoj Tuberonovoj zabludi koja počiva na njegovom pogrešnom tumačenju korištenih izvora, u prvom redu Thuróczy-ja i Bonfinija'". Isto, bilješka br. 162.

[30] Isto. Prema: J. G. Schwandtner, *Scriptores rerum hungaricarum*, str. 191.

Prema tome, Tuberon se ne slaže s onima koji misle da su „Bossini“ i Slaveni istoga porijekla, i pored sličnosti u jeziku. Očito, njegovo mišljenje je da su „Bossini“ potomci tračkih Besa (Basanisa).

***

O Basanisima, pretečama Bošnjana i kasnijih Bošnjaka, posebno svjedoči bosanskohercegovačka povijesna i savremena toponimija, u kojoj se nalaze desetine naziva koji jesu izvjesnog, vjerovatnog i najvjerovatnijeg tračkog porijekla. Trakizmi su posebno zastupljeni u srednjoj Bosni, Podrinju i Rami.[32]

Onomastička građa koja se donosi u ovoj studiji iznova aktuelizira odnos ilirskog i tračkog jezika. Po svoj prilici, ti jezici bili su bliži jedan drugom nego što se misli. Blizina je, najvjerovatnije, uzrokovana višestoljetnim etničkim prožimanjem Tračana i Ilira, koja su se događala na Balkanu, a na posve egzaktan način potvrđuje ih bosanskohercegovačka arheologija. Iz razloga što je riječ o indoevropskim jezicima koji su, što se više ide u prošlost jedan drugome sve bliži, i posve izvjesnog tračko-ilirskog etničkoga prožimanja, moguće je da se na ilirskom i tračkom prostoru nalazi desetina naziva za koje se vrlo teško odlučiti da li su ilirskog ili tračkog porijekla, što je prvi primjetio Karl Patsch.[33]

***

Stećak, srednjovjekovni nadgrobni spomenik Bosne, nadgrobni je spomenik “plemena bosanskog ropski stvorenog” i on nije srpski ili hrvatski nadgrobni spomenik. Stećke su podizali pripadnici *vjere bosanske*, a to su Basanisi (Bošnjani), bosanski Goti, arijanizirani Iliri i kasnije pristigli Slaveni koji su prihvatali *vjeru bosansku*. Riječ *stéćak* u Bosni i Hercegovini narodna je i zasigurno je gotskoga porijekla. Potječe od gotskog leksema *stōÞ,* što je preterit od gotskog glagola *standan* “stehen”, u vezi s bosanskim glagolom “stajati”. Na tlu Bosne i Hercegovine, nekropole koje nose nazive izvjesnog, vjerovatnog ili najvjerovatnijeg tračkog porijekla jesu: *Trušin kamen, Desove, Troliz, Soboč, Mőrine, Serezov do, Boljûni, Opašići.* Od posebnog značaja su imena izvjesnog, vjerovatnog ili najvjerovatnijeg tračkog porijekla uklesana u stećke. Ona jesu: *Tiović, Tum, Gombalič, Tarahь, Boljunovičь, Trokosić, Oprašić.* Uporedo s navedenim nekropolama i antroponimima stoji približan broj nekropola i antroponima uklesanih u stećke, čija imena jesu gotskoga porijekla.

---

[31] Rezar navedenu rečenicu prevodi pogrešno: „Ipak, postoje oni koji vjeruju da su Bosanci i Slovinci isti narod. U to, dakako, teško mogu povjerovati, budući da se oni jezikom međusobno podosta razlikuju.“ L. Crijević Tuberon, *Komentari o mojem vremenu*, (preveo Vlado Rezar), str. 89.

[32] I. Pašić, *Tračko ime Bosna i Tračani u Bosni*..., str. 129-237.

[33] O tome vidjeti u rezimeu Pašićeve studije.

***

Srednjovjekovna Bosna multikulturalna je Bosna, s dominantno predslavenskim stanovništvom koje čine Iliri, Goti, Basanisi (Besi). Zaključak je u potpunom skladu s etnografskim pokazateljima švicarske Igenee, iz kojih se vidi da Iliri, Germani (Goti) i Tračani (Basanisi) u etnogenezi bosanskohercegovačkog stanovništva zajednički sadržavaju 64% bosanskohercegovačkog stanovništva. Njima je nužno pridodati etničke ostatke nekadašnjih Kelta, kojima Igenea u strukturi bosanskohercegovačkog stanovništva pripisuje 15% i 6% Huna. Po svoj prilici, keltski etnički elemenat posebno je zastupljen u Bosanskoj Krajini, gdje trakizmi u potpunosti izostaju. Procenat od 15% slavenskog etničkog elementa u Bosni i Hercegovini, pak, pokazuje da Bosna nije slavenska zemlja, posebno da nije hrvatska ni srpska. To se u studiji dokazuje primjenom historijskog, arheološkog, etnološkog, lingvističkog i onomastičkog metoda, a svi metodi daju istovjetan rezultat.[34]

Ime *Bosna* neosporno je tračkoga porijekla, Tračani u Bosni neosporna su historijska činjenica.

2. NAJSTARIJE POLITIČKO ORGANIZIRANJE NA TLU BOSNE I HERCEGOVINE[*)]

Prvi počeci političkog organiziranja na tlu Bosne i Hercegovine pripadaju glasinačkim Ilirima i datiraju se u početak željeznog doba, u kraj VIII i VII stoljeća pr.n.e. Iz tog perioda potječu glasinački “kneževski grobovi” s vrlo bogatim prilozima iz kojih se vidi klasna diferencijacija i postepeno političko organiziranje ilirskih plemena. U četvrtom stoljeću pr. n. e. nastala je Ilirska država. Državu čini savez ilirskih plemena, s ukupno 15 imena poznatih vladara. Država ima najvažniju atribuciju ostalih država iz tog perioda, kuje svoj novac i uspostavlja poreski sistem. Obuhvatala je prostor od rijeke Neretve do rijeke Vojuše u Albaniji, s nedefiniranim prostorom u unutrašnjosti Bosne i Hercegovine. U Ilirsku državu ulazio je prostor današnje Hercegovine a vjerovatno i oblasti Glasinca, u to vrijeme najnaseljenija oblast jugozapadnog Balkana. Državu je srušio Rim 168. g. pr. n. e. Područje nekadašnjeg Ilirika 8. godine n.e. Rimljani su podijelili na dvije provincije, Panoniju i

[34] Isto.

[*)] Autor doc. dr. Ibrahim Pašić u knjizi Omera Ibrahimagića, Državnopravni i politički razvitak Bosne i Hercegovine, izd. Autor, Sarajevo, 2009., str. 31-32.

Dalmaciju, a područje današnje BiH činilo je centralno područje provincije Dalmacije. Istočna granica Provincije identična je s istočnom granicom srednjevjekovne bosanske države u vrijeme Tvrtka I. **(F. Papazoglu,** *Politička organizacija Ilira u vreme njihove samostalnosti,* Simpozij o Ilirima u antičko doba, ANUBiH, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 2, Sarajevo 1967. Ista: *Poreklo i razvoj ilirske države,* Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja, knj. V, Sarajevo 1967. **S. Islami**, *L'Etat illyirien, sa place et son role dans le monde méditerrannéen,* I Colloque international des etudes illyriennes, I, Tirana 1972, **M. Garašanin,** *Istorijska i arheološka razmatranja o ilirskoj državi,* Glas CCLXL, SANU, Odjeljenje istorijskih nauka, knj. I, Beograd 1974. Isti: *L'historiographie yugoslave sur L'etat illyrien,* Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja, XVIII, knj. 16, Sarajevo 1980. **D. Rendić-Miočević,** *Ilirski vladari u svjetlu epigrafskih i numizmatički izvora,* Historijski zbornik, 10-20, 1966/1967, Zagreb 1967. Isti: *Prolegomena ilirskoj numografiji,* Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja, III/1, Sarajevo 1965.).

Pokorenim Ilirima nastanjenim na tlu Bosne i Hercegovine Rimljani su upravljali iz Narone i Salone, gdje su se nalazili rimski konventi u koje su pojedina ilirska plemena slala svoje principse. Tokom rimske vlasti nastaju brojna rimska naselja, od kojih Diluntum (Stolac), Aqae S (Ilidža kod Sarajeva), Kolonija Ris (Rogatica), Bistua Vetus (Zenica?) imaju urbani karakter. U gradskoj upravi sve više učestvuju i domorodci koji dobijaju pravo rimskog građanstva i neku vrstu lokalne samouprave. S područja Ilirika potječe i šest rimskih careva. U periodu kasne antike, u III stoljeću naše ere, na tlo rimske provincije Dalmacije i današnje BiH počinju se naseljavati Goti, koji će u periodu Teoderiha (471-525.) vladati najvećim dijelom Balkana i Italije. Kao samostalna nacija na tlu Mesie inferior (sjeverna Bugarska) očuvali su se sve do XII stoljeća. Negdje u isto vrijeme, na tlu Bosne i Hercegovine, definitivno su se stopili s Ilirima i doseljenim Slavenima. Od posebnog značaja je njihova vjera arijanstvo, za koje novija istraživanja pokazuju da čini osnovu bosanske narodne crkve i Crkve bosanske. (/ I. Bojanovski, Bosna i Hercegovina za vrijeme rimske vlasti, Sarajevo 1988; I. Pašić, Mile i Moštre /ilirsko-gotski korijeni bosanske vladarske dinastije i Crkve Bosanske/, Predslavenski korijeni Bošnjaka, knjiga II, Sarajevo 2009.).*

* Švajcarski institut za genetska istraživanja (iGENEA is administered by Gentest. ch GmbH, the renowned Swiss Institute for Genetic Research) koji se bavi genetskim istraživanjima evropskih naroda i koji važi za jednu od vodećih institucija iz oblasti DNK analiza dao je procentualni sastav direktnih potomaka za Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Albaniju, Grčku, Makedoniju i Bugarsku. Ovdje ćemo citirati podatke za Bosnu i Hercegovinu i našeg susjeda Srbiju. Preci bosansko-hercegovačkog stanovništva su: 40% Iliri, 4% Tračani, 20% Germani, 6% Huni, 15% Slaveni i 15% Kelti. Kod naših susjeda u Srbiji preci su: 30% Slaveni, 21% Iliri, 14% Kelti, 8% Heleni, 18% Germani, 2% Vikinzi i 9% Feničani. U svojim istraživanjima, pored DNK analize, iGENEA koristi i istorijske, antropološke i

3. BOSNA JE OD NASTANKA BILA MULTIKONFESIONALNA POLITIČKA ZAJEDNICA*)

U historiografiji (do istraživanja Ibrahima Pašića – O.I.) se uglavnom smatra da je politička organizacija srednjovjekovne Bosne počela s doseljavanjem Avara i Slavena, koji su na ovim prostorima zatekli domorodačko stanovništvo koje je predstavljalo ostatke ilirskih plemena i Romana koje je na ovim prostorima naselilo Rimsko carstvo (Nada Klaić, Srednjovjekovna Bosna, str. 8).

Za postanak javne vlasti bitan je politički kriterij koji se određuje prema političkom životu. Jedino organizacija javne vlasti može biti "znak prepoznavanja" za politički individualitet neke zemlje. (Nada Klaić, Srednjovijekovna Bosna, str. 18). Ako se pođe od tog kriterija, a ne od naziva vladara, da li je ban, kralj ili car, u Bosni je stvorena politička vlast prije hrvatske i sprske vlasti. (Nada Klaić, Srednjovijekovna Bosna, str. 19)

Kako se smatra, dolaskom Avara i Slavena na prostor Bosne bila je uspostavljena avarska politička organizacija vlasti, a tragovi te vlasti ostali su u nazivima avarskih službenika (prije svega župana i bana)*). Filolozi su utvrdili da imena prvih slavenskih knezova na ovim prostorima nisu bila slavenska. Tako su i srednjovjekovni Bošnjani sve do kraja XIV stoljeća svoga vladara nazivali BANOM, (Nada Klaić, Srednjovjekovna Bosna, str. 20. i 21) koje nisu smjenjivali ni zapadni ni istočni carevi, već su imali autentični način njihovog imenovanja i smjenjivanja.

Bosna je zahvaćena avaro-slavenskim naseljavanjem prije 614. godine. Avari (predislamsko tursko pleme) su uspostavili svoju političku organizaciju vlasti koja je trajala oko dvjesta godina (Proces doseljavanja Slavena na zapadni Balkan i u istočne Alpe, ANU BiH, Poseb. izd. XII, Centar za balk. ispitivanja, knj. 4. Sarajevo 1969, Nada Klaić, str. 50 - 51 i Grafenauer str. 264). Prostor ranosrednjovjekovne Bosne ispunjavala je "slavenska bezimena masa" i stavljala se pod vrhovnu avarsku vlast, što bi mogao i biti odgovor na pitanje zašto na bosanskom području nema ni jednog slavenskog plemenskog imena. Savremeni historičari iz te činjenice izvode zaključke da su se Slaveni na tom području počeli teritorijalno organizirati po većim

---

arheološke izvore. (info@igenea.com, www. igenea.com). Vidi: Omer Ibrahimagić, Državnopravni i politički razvitak Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2009., str. 32-34.

*) Državnopravni i politički razvitak Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2009., str. 32-34.

*) Za riječ *ban* u dosadašnjoj historiografiji se smatralo da je avarskog porijekla i da su je u Bosnu donijeli Avari. Novija istraživanja pokazuju da riječ nije samo avarska već i ilirska i keltska i tu riječ, kao opće-indoevropsku, Avari su donijeli u Bosnu ali i zatekli u Bosni. (I. Pašić, O porijeklu vladarske titule ban u srednjevjekovnoj Bosni, Znakovi vremena 20, Sarajevo 2003.).

ili manjim geografskim cjelinama, a nesumnjivo su u tom procesu teritorijalizacije poštivali i neke ranije historijske okvire (Nada Klaić, Srednjovjekovna Bosna, str. 22. i 23.) (Ivo Bojanovski, npr. pokazao je da teritorijalni okvir ilirskog plemena Daorsa odgovara hercegovačkoj župi Hum/ I. Bojanovski, Bosna i Hercegovina u antičko doba). Time bi se mogla objasniti i često upotrebljavana sintagma "bosanske zemlje", koje su pored Bosne, koja je geografski obuhvatala gornji tok rijeke Bosne i njene istočne dijelove, još podrazumijevale Usoru, Soli, Donje Kraje, Zapadne Strane, Hum, Podrinje i Primorje.

Bosanske zemlje imaju u avarsko doba istu organizaciju vlasti kao i svi drugi Slaveni koji su se našli u okvirima avarskog carstva. To znači da su imale avarske banove i župane. Isto onako kako su u Raškoj nekad avarski župani postali vladarima tako je sve do Tvrtkove krunidbe 1377. godine naslov nekadašnjeg avarskog najdoličnijeg činovnika (ban) služio bosanskim vladarima i za vladarski naslov (Nada Klaić, Srednjovjekovna Bosna, str.27).

U doba kada je avarske vlasti davno nestalo, to je bila zakonita podloga na kojoj izrasta bosanska država. I to posve na samostalnoj osnovi, od kraja VIII st. kad su Franci srušili Avarsku vlast. Neki historičari smatraju da je opravdana pretpostavka da su se periferne banovine svuda po ogromnom avarskom carstvu vjerovatno i prije dolaska Franaka osamostaljivale, samo o tome nije ostalo dovoljno pisanih izvora. Tako se razvijala politička vlast kod Slavena koji su pod Avarima ispunili dinarski prostor, kojem je pripadala i Bosna (Ibidem). Karakter te dvjestogodišnje avarske vlasti je toliko prepoznatljiv da ga je nemoguće zamijeniti s bilo kojim drugim političko-upravnim sistemom na tom prostoru (Ibidem, str. 28).

Ako se pođe od ovih pretpostavki, onda su bosanske zemlje počele svoj samostalni politički razvitak kad i oni Slaveni koji su zaposjeli kasnije hrvatske i srpske zemlje. Ogromna je razlika među njima bila upravo u tome što samostalni bosanski politički razvitak nisu prekidali ni Hrvati ni Srbi, koji su tek potkraj VIII st. osvanuli u Dinarskim planinama (L. Margetić, Konstantin Profirogenet i vrijeme dolaska Hrvata, Zbornik Historijskog zavoda JAZU 8, 177, str. 5-100). Ako je bosanski ban ponekad morao dopustiti da se susjedni vladari prošeću Bosnom, pa ako je, šta više, morao priznati njihovu vlast, takvi "izleti" su bili prolazni i karakteristični i za druge zemlje toga vremena. Ali ni istočni ni zapadni car ne stižu do bosanskih planina. Susjedni vladari su dolazili i prolazili, a bosanski vladari[*)]

[*)] U Bosanskoj historiografiji do sada se nije postavljalo pitanje porijekla vladarskih imena srednjevjekovne Bosne. Novija istraživanja I. Pašića pokazuju da su imena bosanskih vladara Kulin, Prijesda, Borič (Prema *Boricio bano*= Borič a ne Borić!), Ninoslav, ilirskog porijekla, a ime Kotroman ilirsko-gotskog. I. Pašić, *Kulin & Prijesda, dva imena ilirskog porijekla u vladarskoj dinastiji srednjevjekovne Bosne,* Two Names of Illyrian Origin in the Ruler's Dinasty of Mediaval Bosnia,

ostajali boreći se i dalje za samostalnost svoje zemlje (Nada Klaić, Srednjovjekovna Bosna, str. 28). Tako je Bosna kao samostalna zemlja dočekala XII st. kad su se u njenom susjedstvu događale važne promjene koje su na kraju ipak ostavile tragove i u njenom političkom životu.

4. POVELJA BANA KULINA*) (Godine 1189)

I DOKLE U MENE BUDU-DATI IM SAVJET I POMOĆ KAKO I SEBI

U ime Otca i Sina i svetago Duha.

Ja, ban bos'nski Kulin, prisezaju tebje,
kneže Krvašu, i vsjem građam dubrov'čam,
pravi prijatelj biti vam, od sele i dovijeka.

I prav goj držati s vami i pravu vjeru - dokle s'm živ.
Vsi Dubrovčane, kire hode po mojemu vladaniju,
trgujuće godje si kto hoće krjevati, godje si kto mine,
pravov vjerov i pravim srdcem držati je,
bez vsakoje zledi - razvje što mi kto da svojev voljov poklon.

I da im ne bude od mojih č'stnikov sile
I dokole u mne budu - dati im s'vjet i pomoć,
kakore i sebje, kolikore može, bez v'sega zloga primisla.

Tako mi, Bože, pomagaj, i sije sveto jevanđelje.
Ja, Radoje, dijak banj,
pisah siju knjigu poveljov banov,
od rož'stva Hristova tisuća i s'to i osam'deset i devet ljet',
mjeseca avgusta, u dvadeseti i deveti dn',
usječenie glave Jovana Krstitelja.

Sarajevo 2006. Isti: I. Pašić, Mile i Moštre /ilirsko-gotski korijeni bosanske vladarske dinastije i Crkve Bosanske/, Predslavenski korijeni Bošnjaka, knjiga II, Sarajevo 2009.).

*) Vidi: Omer Ibrahimagić, Politički sistem Bosne i Hercegovine, knj. 1., izd. autor, Sarajevo, 2008.(drugo izdanje), str. 107-108.

5. MATEJ NINOSLAV*)
(Početak 1234)
VJEČNI MIR I PRIJATELJSTVO

Az, rab Božiji Matej, imenom ban bosn'ski Ninoslav, klnu se obćini dubrovačkoj:
Da stoju s vami u mir i u vsaku pravdu - kako su stali i moji stari.
I da svobodno hodite u mojej zemlji - da vi nije desetka nikogare.
Ako vi tko učini krivinu mojih kmeti - da se pri pred' mnom.
A ako vi ja pravine ne učinu, to - to ja kriv.
I, ako se razratite s kraljem s raškim - da vas ne dam,
s vsim vašim dobitkom.
I da vi uhranu.
I čto se učinilo prije ili poslje - da se pri.
I da nije izma, n' da je pravda.
Da se ne uzimlje desetka - dokole sam ja živ, i moje dijete, i moje unučje.
Kto sije preskoči - da je klet.
I kada pridu u Dubrovnik - da na me ne ustane niktore.
Dje ja s'm sad, u svojej zemlji - kto hoće iskati, išti!
Dje ja s'm rad pravdu učine.
I ako pravdu ne učinu - da s'm kriv...
I ne bješe moje pečati velije - odnesena bješe.
Da tozi je moja pečat - ka je pri knjizi!...

6. STJEPAN OSTOJA*)
(6. januara 1404)

DASMO MU SVE ONO ŠTO JE NJEGOVO BILO

Dajemo viditi vsakomu človiku komu se dostoji - da mi prizvasmo k' sebi vojevodu Pavla Klešića.

I dasmo mu vse onoj što je godire njegovo bilo do pošastija od nas, izloživše grad Visućega i s onim što je primorja pod Visućim bilo.

A za toj hoćemo dati vojevodi Pavlu zamjenu podobnu.

---

*) Ibidem, str. 122-123.

*) Ibidem, str. 123.

A vratismo mu njegov grad u Dlamoči i vse njegovo što je u Dlamoči bilo, i u Dumni, i u Bosni.

I primismo mu našom virom i rotom - da ga ćemo u tom, u vsem, kripiti i držati.

I s timi ga s vsim pridasmo gospodinu didu i njegovim strojnikom i vsoj Crkvi bosanskoj, u njih' ruke i njih' obarovanije.

I da mu se ne učini nik'dare nijedno hudo-što ga ne bi ogledala crkve bosanske i vlastele bosanci.

7. EPISKUP IZ JANIĆA*)
(7. januara 1404)

DA MU VRATI ŠTO MU JE BILO BEZ KRIVINE UZETO

Mnogopočtenomu vladuštomu grad' Dubrovniku, knezu, vlastelom i vsoj općini, smireno i umiljeno pozdravljenije!

Takoj pravi gospodin episkup Crkve bosanske:

Oto poslasmo po vojevodu Pavla naše strojnike i krstjani de pride opet u svoje, jere na to najdosmo gospodina kralja da mu opet njegovo vrati - jere mu je bito bez krivine uzeto.

Zato smjerno zahvaljujemo vašoj ljubvi i zahvalismo što ste doslej u sebe počteno pridržali.

I jošte molimo vašu milost - da ga počteno i odpravite.

I jošte vam pravimo:

Vas cijeća, jere nam ste bili općenici, jeda vam je takoj vidjeti poslati svoja dva vlasteličića s vojevodom Pavlom do kralja - jeda biste koji sklad i mir š njim učinili, jere bi nam drago (bilo) da biste u miru prebivali!

Pisano je u gospodina episkupa, na Janićah...

---

*) Ibidem, str. 123-124.

8. STJEPAN TOMAŠ[*)]
(22.avgusta 1446)

PRIDASMO IH DIDU MILOJU I DIDU KON DIDA

Mi, gospodin Štefan Tomaš Ostojić, kralj Srbljem, Bosni, Primorju, Humsci zemlji, Dalmaciji, Hrvatom, Donjim krajem, Zapadnim stranam, Usori, Soli, Podrinju, i k tomu...

Slavu vazdajem nepristano gospodinu mojemu vladici Hristu, iže va načetak nebes' divnim utvrjenjem utvrdi i vaseljenuju svojeju voljeju osnova, za milosrdije že milosti pride s nebese čovikoljubno na zemlju, i padše čovičje suštvo pristupljenje soboju oboživ na nebesa uzide, timže i pogiboše ovce domu Izraviljeva ka istinomu pastiru i Bogu vazvraćene biše, timže i skupetri carski po vsoj vaseljenoj utvrjujuće se i kraseće se slave Boga vsedržitelja.

Takoje i az, Štefan Tomaš Ostojić, rab Božji, kralj zgora rečeni, spodobljen bih kraljevati va rečenih zemljah roditelj i praroditelj naših, tvoriti mi pravde i milosti i dare i zapisanija našim virnim slugam, vsakomu že po viri i po dostojaniju jego. I izvoli kraljevstvo mi po običaju gospoctva mi vsaki blagi i dobri obraz skazivati i tvoriti našim virnim slugam', za njih virna posluženija.

Togda stvorismo milost našu gospocku našim virnim i drazim slugam, knezu Pavlu i knezu Marku i knezu Juriju, sinovom počtenoga spomenutija vojevoda Ivaniša Dragišića... dasmo im i darovasmo sadinjim našim novim dobrovoljnim darom i zapisasmo timij našim otvorenim listom, pod naše velike visuće obistrane pečati:

Grad Ključ i što im je bilo u držanju, i varoš Podključ s pravimi mejami i kotari, i selo Ribiće s pravimi mejami i kotari, i selo Rudinice s pravimi mejami i kotari... toj vse više pisano - gradove, župe, sela i vsaka prihodišta koja od toga pristoje, dukate i ine dohotke... dasmo i darovasmo našim virnim i drazim slugama..., da im se toj ne ima poreći ni potvoriti ni na manje donesti, ni za jednu neviru ni zgrihu kraljevstvu našemu, što ne bi ogledano gospodinom didom i Crkvom bosanskom i dobrimi Bošnjani.

I s timij, sa vsim više pisanim, pridasmo ih gospodinu didu Miloju, i didu kon dida, u ruke crkovne.

[*)] Ibidem, str. 126.

9. STJEPAN TOMAŠ*)
(7. januara 1456)

NE BOJEĆI SE NIJEDNOGA HUDOGA

Dah vjeru i riječ našu gospocku vlasteličićem i vsim trgovcem dubrovačcim, njim' i njih' imaniju, izuzimajući kuću Paska Stipašinovića i Latinčića:

Da svobodno hode i trguju po našem rusagu i minuju u ini rusag, nam' plaćajući prave carine, gdi je podobno - ke su bile za dobroga spomenutija, za strica mi, gospodina kralja Tvrtka, i za mene - ne bojeće se nijednoga hudoga, ni zavr'tice, ni za jedan priuzam, ni za jedno pridužije.

I zapovidam našim slugam' : vojevodam' i knezovom i inim vlasnikom našim, gdi bi se prigodio koji trgovac dubrovački u mom rusagu - da ih imaju sablusti i obarovati oda vsake zavr'tice i propratiti gdi je podobno.

I na to im dah taj naš otvoren list, pod našu srednju zakonitu pečat.

Pisano u gradu našem, u Jajcu...

10. STJEPAN TOMAŠEVIĆ*)
(1461. godine)

I MOJA ĆE PROPAST POVUĆI ZA SOBOM I MNOGE DRUGE

Dojde glas kraljevstvu mi kako car turski Muhamed namjerava dojdućeg ljeta udariti s vojskom na mene i da je zato sve potrebito prigotovio. Tolikoj sili turačkoj ja sâm ne mogu odoljeti. Umiljeno sam molio ugarsku i bnetačku gospodu i Jurija Kastriota jeda bi mi u ovoj nevolji pohitali u pomoć, što molim i tebe, svepočtenog, uzmožnog i presvijetlog gospodina i oca. Ja ne ištem zlatnih brda, ali bih bio rad da moji neprijatelji kao i ljudi u mojoj zemlji uznaju kako mi tvoja pomoć neće uzmanjkati. Jere, ako Bošnjani budu vidjeli da u ovoj rati neće biti sami i da će im mnogi ini pomoći - hrabrije će u rat iti i vojevati, a tagdi i turačka vojska neće bez straha u moje vladanije naprasno ulisti. Prilazi u moju zemlju su veoma teški, a tvrde na mnogim mjestima nedobitne, tere ne dopuštaju da se prodre u moje kraljevstvo.

---

*) Ibidem, str. 128-129.

*) Ibidem, str. 131-132.

Predhodnik tvoj blagorodni Eugen ponudio je roditelju mome, dobrog spomenutija gospodinu kralju Tomašu, kraljevski vijenac i hotio izgraditi crkve i postaviti episkupe u rusagu bosanskomu, ali te dobre uvjete roditelj naš nije mogao primiti - nije htio da na sebe navuče navist i gnjev turačku - jere je bio još nov vjernik i još nije bio prognao nevjernike i maniheje iz ovoga kraljevstva. A ja sam pače kao dijete kršten i učio sam latinsku knjigu i tvrd u katoličkoj vjeri pa se ne bojim onoga čega se moj otac bojao. Stoga više od svega jest moje željanije da od tebe primim krunu i svete episkupe što će najbolje znamenije biti da me nećeš u hudobi ostaviti. S pomoću tvojom dati ću svoj Bosni veće upvanje, a nenavidnicima veći strah.

Za života moga roditelja povelio si neka mu se pošilje oružje, sakupljeno za križarsku vojnu protiv nevjernika, ali je ono ostalo u Dalmaciji u mletačkoj ruci, jer to nije bilo u volji bnetačkom vijeću. Neka tvoje blagorodije zapovijedi da se to oružje meni pošalje! Sada će tvoje poruke naići na više razumjevanja jere i Bnečani drugčije mniju i govori se kako su navijestili da će se zaratiti sa Turcima. Jošte molju da pošalješ takođere u Ugre svoje poklisare, eda bi preporučili ove moje potrebe i naputili ih da svoju vojnu silu združe sa bosanskom. Tako bi se Bosna mogla lasno spasiti - inako će sasvim propasti. Turci su odavno u mojemu kraljevstvu podigli nekoliko tvrdih gradova, tere laskaju seljacima, prikazujući ljubaznost prema njima i obećaju im svakojakom hitrostju da će svaki od njih biti slobodan koji od nas k njima otpadne. Ovi ljudi su srdačni i prosti i nevidima im je lukavost turska i obmana, tere umišljaju da će ta svoboština koju im daju u obit trajati u vjeke vjekoma. Takvim zavaravanjem zavedeni ljudi kraljevstva mi mogu liše od mene otpadnuti. Ostavljena od njih ni vlastela se neće moći dugo braniti i obarovati u svojim gradovima.

Ako bi se Mehmed zadovoljio zadobivši moje kraljevstvo a dalje ne bi hotio iti i iskati, tagda bi mene mogli ostaviti sudbi koja me snajde, tere ne bi trebalo uzbuniti ostali hristijanski svijet odbrane moje radi. Ali nezasito častoljubije nema nikada svojih međa - nakon mene napasti će na Ugre i na Primorje koje je u oblasti Bnetaka, pa će preko Kranjske i Istrije tjerati sve do Italije, koju bi htjeli privesti u svoje vladanije i u svoju oblast. I o Rimu sultan često misli i onamo ga srdce mami. Kada bi se na moju nesreću slučilo da zbog slabe skrbi krstjanske nenavidnik osvoji moje kraljevstvo, našao bi u njemu najprikladniju zemlju i najzgodnija mjesta skrozi koja bi ispunio svoju zlu nakanu. Ja prvi očekujem zato burno to zlamenije, a za mnom će svi ini - Ugri i Bnečani i ostali jezici okusiti gorčinu svoje sudbine, a ni Latini neće ostati u miru jere je tako Turčin odlučio.

Ovo ti javljam - da je svakome vidimo kome se podoba, jere je sve istinito i tvrdo, da kasnije ne kažeš da ti nije bilo znano i da mene ne potvoriš zbog mojeg nemara i neskrbi. A moj roditelj je predšasniku tvome Nikoli i Bnecima proricao kob koja će zadesiti Carigrad i tu mu se nije dala vjera. Krstjanstvo je zato na svoju velju štetu izgubilo onaj carski grad, stolicu patrijarha i temeljac Grčke. Sada - ja za sebe

takvu sudbu proričem. Ako mi vjerujete i budete pomogli, onda ću se spasti, inako - propašću. A moja propast neće biti samo moja - ona će povući kao bujica i mnoge druge...

11. NEPOZNATI BOŠNJANIN*)
(XV-XVI vijek)

ZA MILOST NJEGOVE STARE GOSPODE
I ZA SPOMEN I SLAVU BOSANSKU

1.

Kotromanići - koljeno kraljeva bosanskijeh.

Tvrtko - bosanski parvi kralj.

Jelena - kraljica.

Dabiša - kralj drugi.

Cvijeta - kraljica.

Ostoja - kralj b(osanski).

Kraljica Gruba.

Stipan - kralj bosanski. Neženjen.

Tvartko - kralj bosanski. Pohodi i Cvijetu od Diogena.

Jelena - kraljica.

Tomaš - kralj bosanski.

Katarina - kraljica mu.

Stjepan - kralj, koga pogubi car pod Blagajem i uze mu gospoctvo...

2.
(Pisa na pogubljenje kralja)

Biše kralj bosanski

plemenit gospodar,

kako kralj ugarski

---

*) Ibidem, str. 135-136.

aliti kako car.

Imaš slavan glas

po svitu daleko –

od njega biše nam

vladanje veliko.

3.

Petar, istije Ohmučevića, po starini Bošnjanin, a radi nepovoljnog razumirja i pogube bosanske, prišašćah njegovijeh starijeh- sad je Dubrovčanin, koji za milost njegove stare gospode složi i postavi ovorodoslovlje, za slavu bosansku i svakoga vridnog Bošnjanina, dokole Bog dopusti i njegova sveta volja izvrši.

Pisano lita Hristova na 1482.

12. MILE, KRUNIDBENO I STOLNO MJESTO BOSNE*)

U srednjevjekovnoj Bosni *Mile* su jedno od najznačajnijih bosanskih mjesta. Nalazilo se na mjestu današnjih Arnautovića, kod Visokog, gdje su se nalazile najvažnije bosanske srednjovjekovne institucije. U Milama je boravio bosanski kralj, tu su se izdavale vladarske povelje, obavljala krunidba i ženidba bosanskih vladara i održavao bosanski *stanak.* U Milama je sredinom XIV stoljeća podignut franjevački samostan sv. Nikole, što je najstariji franjevački samostan na tlu BiH. Njegova precizna lokacija u Arnautovićima je sporna...

...

Kao posljedica pučke etimologije, naziv *Mile* postao je *Mileševo,* što je dovelo do zabune u vezi s mjestom u kojem se Tvrtko krunisao.

Tvrtko I se krunisao u Milama kod Visokog.

Kako razložno pretpostavlja D. Lovrenović, Tvrtka I okrunio je *did* Crkve bosanske.

*) Autor doc. dr. Ibrahim Pašić u knjizi Omera Ibrahimagića, Državnopravni i politički razvitak Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2009., str. 64-68.

13. CRKVA BOSANSKA*)

Pitanje Crkve bosanske jedno je od najsloženijih pitanja bosanske povijesti. U dosadašnjoj historiografiji, bez ozbiljnije potpore u izvorima, svojatana je kao katolička ili pravoslavna. Jedan broj historičara, na čelu s Franjom Račkim, odavno joj pridaje dualistički i heretički karakter.

Počeci bosanske narodne crkve, iz koje će kasnije nastati Crkva bosanska, okvirno se datiraju u 348. godinu n. e., kada je došlo do povijesno potvrđenog preseljenja Vulfilinih Gota 348. godine na tlo Mesie inferior. Tada su s prostora Panonske nizije, usljed progona onih Gota koji još nisu bili prihvatili arijanstvo, prešli Dunav i naselili se u oblasti Nikopolja *(Nicopolis)* u današnjoj Bugarskoj. Vulfila je gotski svećenik koji je preveo bibliju s grčkog jezika na gotski. Da su Vulfilini Goti u vezi s bosanskim „patarenima" i da je bosanska narodna crkva arijansko gotskog porijekla indirektno se vidi iz *Kraljevstva* Slovena Mavra Orbinija, gdje on, pozivajući se na djelo čiji autor je Pietro Livio Veroneze, kaže: „Protjerani tako i ne nalazeći mjesta gdje bi ih primili i gdje bi se sklonili, prešli su preko Furlanije ovamo u Bosnu, pa su se tu neki zaustavili, a drugi su pošli dalje u Trakiju i nastanili se se oko Istra, nedaleko od Nikopolja". Očito je da se Orbinijevi navodi oslanjaju na povijesne događaje, i da su identični s nespornim činjenicama o dolasku Vulfilinih Gota u okolinu Nikopolja. Važnost izvora ni malo ne umanjuju Orbinijevi navodi u kojima on kaže da su, tom prilikom, patareni „prognani iz Rima", što je nastalo pod utjecajem kasnije geografsko-vjerske polarizacije u smislu Rim – „pravovjerje", Bosna i Bugarska – „krivovjerje", pri čemu je posve logično da se „krivovjerni" istjeruju iz „pravovjernog" centra (papskog Rima).

...

Godine 1203. na Bilinom polju starješine Crkve bosanske *Dragice, Lubin, Bergela, Pribis, Luben, Rados, Bladostus* potpisali su čuvenu bilinopoljsku izjavu kojom se odriču svoje „heretičke" vjere. Istu izjavu na otoku Čepel, na Dunavu, kasnije su potpisali *Lubin et Brageta.* Za navedena imena u dosadašnjoj historiografiji tvrdilo se da su „čisto narodna imena", ili „čisto hrvatska imena". Međutim, analizom različitih fotokopija izjave, što ih objavljuju D. Mandić i F. Šanjek, koje su pravljene prema vatikanskom izvorniku i koje bi trebale biti identične, otkrivaju se razlike između njih, što upućuje na interpolacije i falsifikat, sve s ciljem da se bilinopoljska imena interpretiraju slavenskim. Međutim, minucioznom

*) Autor doc. dr. Ibrahim Pašić Pašić u knjizi Omera Ibrahimagića, Državnopravni i politički razvitak Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2009., str. 68-70.

lingvističko-onomastičkom analizom otkriva se da se, uglavnom, radi o imenima gotskog porijekla.

Arijansko-gotsko porijeklo Crkve bosanske posebno se vidi iz vjerske nomenklature svećeničkog reda. Starješinska imena u Crkvi skoro u potpunosti su gotskog porijekla. Crkvu je osnovao *did* čije ime se izvodi iz got. *dēdja* (>got. antroponim *Duda)*, što s aspekta uporedne lingvistike odgovara bilinopoljskom *magister,* starobosanskom *s'vr'š'itel* potvrđenom u Hvalovom zborniku, sve u značenju „svršitelj“, „izvršilac“ ili „izvršitelj“, odnosno „tvorac“, „stvoritelj“, „pokretač“, „utemeljitelj“, „osnivač“, „začetnik“. Gotsko *dēdja* > *Duda* dalo je bosansko starješinsko ime *did* (dedo, djed) u Crkvi bosanskoj. *Did* je osnivač Crkve bosanske. Nazivu *did* u potpunosti odgovara bilinopoljsko *magister* i starobosansko *s'vr'š'itel,* u zajedničkim značenjima „tvorac“, „osnivač“, „ravnatelj“ odnosno „vođa“ crkve bosanske.

...

Hiža je kuća u kojoj su u zajednici živjeli bosanski krstjani. Ona se kod bosanskih krstjana javlja u značenju „božije kuće“ što se povezuje gotskom riječi *gudhûs* (Gotteshaus). Inače, u lingvistici se i do sada znalo da je riječ *hiža* germanskog porijekla *(hiža<Haus).*

...

Crkva bosanska u srednjovjekovnoj Bosni bila je državna (zemaljska) crkva, potpuno ravnopravna sa srpskom pravoslavnom crkvom, bugarskom crkvom, grčkom crkvom, itd. Kontinuirano je bila napadana, prije svega od strane katoličke crkve i Mađara, koji su protiv nje pokretali brojne krstaške ratove. Uprkos progonima, održala se sve do pada Bosne pod osmansku vlast, kada njeni pripadnici počinju prelaziti na islam.

14. UZROCI PROPASTI SREDNJOVJEKOVNE BOSNE*)

...

Tako, zapravo, i nema dokaza da se bosanska država, bez snažnog udara izvana ne bi još dugo održala, odnosno da je sama od sebe, pod pritiskom unutarnjih proturječnosti, propala. Poteškoće s kojima se ona nosila nisu bile nepremostive niti su samo njoj bile svojstvene. Slabost i ograničenost kraljevske vlasti, osionost vlastele, neredi, pobune i građanski ratovi, prihvaćanje tuđe vojne

---

*) Marko Šunjić, Bosna i Venecija (odnosi u XIV i XV st.), izd. HKD Napredak, Sarajevo, 1996., str. 384-388. Izostavljeno je navođenje izvora uz autorove napomene u ovom tekst.

pomoći, tuđeg gospodara i tuđeg arbitriranja u međusobnim sporovima, itd., sve su to skoro opća mjesta; pojave poznate i raširene kod svih naroda na određenom stupnju razvoja, nekad i neprimjereni izrazi nezadovoljstva određenih društvenih snaga koje, u težnji za drukčijom kristalizacijom unutarnjih odnosa u državi, uspijevaju ili propadaju dok država ostaje. Nisu to nikakvi fenomeni, svojstveni samo bosanskoj srednjovjekovnoj državi, ni simptomi nekakve neizlječive bolesti. Ona nije od toga podlegla već je podlegla pod golemim i dugotrajnim pritiskom kojeg su na nju vršili Turci. Učestalim upadima, pljačkom, odgonjenjem stoke i ljudi, uništavanjem usjeva, arbitriranjem, propagandom, uzimanjem velikog danka u srebru i zlatu, nametanjem stalne ratne opasnosti i povećanih troškova obrane, oni su desetljećima držali Bosnu u izvanrednom stanju, potkopavali njezinu stabilnost i samostalnost, ohrabrivali neposlušnost, podjele i separatizam, rastrojavali upravu i onemogućavali stabilan razvoj države. Pa i u tako otežanim uvjetima ona se na mahove otimala i podizala, proširivala granice i zidala utvrđenja, crkve, samostane, i dvorove, razgranavale trgovinu i rudarstvo, a počela je unapređivati i gradski život.[93)] Ona je to mogla jer je imala i vršila stanovitu ulogu u tadašnjem svijetu i uspijevala braniti svoje mjesto. Njezinom propašću izazvan je ozbiljan poremećaj svjetskog poretka i odnosa snaga u njemu. Izvješćujući Firenzu o tome, Venecija (14.VI.1463.) konstatira kako **pred očima svijeta gori jedno ugledno kraljevstvo „ardet ante oculos opulentissimum regnum“.**[94)] Vijesti su o tome bile tada nesretne vijesti („**infelicia nova“)** i nigdje nisu ravnodušno primane. Pa iako oko toga nije kasnije ispletena legenda, bosanska država je propala pod udarom tada najjače svjetske velesile koja je prethodno srušila Bizantijsko Carstvo, ostatke srpske i bugarske države i dobro uzdrmala Ugarsku i Vlašku. Velike militarističke države – Ugarska i Poljska – pokušavale su da, uz pomoć francuskih i njemačkih vitezova, unište turske kopnene snage i razbiju im carstvo, ali je sve to završavalo porazima i uvjerilo pomorsku velesilu Veneciju da mora izbjegavati turske napade. Bosna ih kad je došla na red nije mogla izbjeći.

15. AHDNAMA SULTANA MEHMED FATIHA 1463.[*)]

ALAH JE JEDINI POMAGAČ

MEHMED, SIN MURAD-HANOV, VAZDA POBJEDONOSNI!

ZAPOVIJED ČASNOGA, UZVIŠENOGA SULTANSKOG ZNAKA I SVIJETLE CARSKE TUGRE, OSVAJAČA SVIJETA JE SLIJEDEĆA:

JA, SULTAN MEHMED-HAN, DAJEM NA ZNANJE SVOM GRAĐANSTVU I ODLIČNICIMA, DA SU POSJEDNICI OVOG CARSKOG FERMANA, BOSANSKI DUHOVNICI, NAŠLI MOJU VELIKU MILOST, PA ZAPOVIJEDAN:

NEKA NIKO NE SMETA I NE UZNEMIRAVA SPOMENUTE, NI NJIHOVE CRKVE.

NEKA MIRNO ŽIVE U MOM CARSTVU.

A ONI KOJI SU IZBJEGLI, NEKA BUDU SLOBODNI I SIGURNI.

NEKA SE POVRATE I NEKA SE BEZ STRAHA U ZEMLJAMA MOGA CARSTVA NASTANE U SVOJIM MANASTIRIMA.

NI MOJE VISOKO VISOČANSTVO, NI MOJI VEZIRI, NI MOJI SLUŽBENICI, NI MOJI PODANICI, NITI IKO OD STANOVNIKA MOGA CARSTVA NEKA IH NE VRIJEĐA I NE UZNEMIRAVA.

NEKA NIKO NE NAPADA, NITI VRIJEĐA I UGROŽAVA: NI NJIH, NI NJIHOV ŽIVOT, NI NJIHOV IMETAK, NI NJIHOVE CRKVE.

PA I TO AKO BI IZ TUĐINE DOVELI KOJEGA ČOVJEKA U MOJU DRŽAVU, DA IM JE DOPUŠTENO.

KUNEM SE SLIJEDEĆOM VELIKOM ZAKLETVOM: TAKO MI STVORITELJA ZEMLJE I NEBESA, KOJI HRANI SVA STVORENJA I TAKO MI SEDAM MUSHAFA I TAKO MI NAŠEG VELIKOG PEJGAMBERA I TAKO MI 124.000 VJEROVJESNIKA, I TAKO MI SABLJE KOJU PAŠEM, NIKO NEĆE PROTIVNO UČINITI OVOME ŠTO JE NAPISANO, DOK ONI BUDU POKORNI MOJOJ SLUŽBI I VJERNI MOJOJ ZAPOVIJESTI.

PISANO 28. MAJA U MJESTU MILODRAŽ.
(28. MAJA 1463. GODINE MILODRAŽ, BOSNA I HERCEGOVINA IZMEĐU FOJNICE I BUSOVAČE).

[*)] Ibidem, str. 138

16. PRVI OSMANLIJSKI POPIS STANOVNIŠTVA BOSNE*)

Ovaj defter spada u red najznačajnijih katastarskih popisa koje nam je ostavila osmanlijska administracija. On je sumarni, ali nam, sažeto, daje kompletne podatke o političkom sistemu, sistemu administracije u periodu zavođenja stalne vlasti, teritorijalni opseg i podatke o karakteru zemlje Bosne prije osmanlijskog osvajanja. Defter nam pruža podatke o socijalnim strukturama srednjovjekovne bosanske države i tranzicije u osmanlijsko društvo, koje je dijametralno različito od srednjovjekovnog društva Bosanskog kraljevstva, ali i onoga kakvo nam je dosadašnja, uglavnom tuđa historiografija prikazivala. Daje nam savršeno jasne podatke o konfesionalnoj strukturi u srednjovjekovnoj Bosanskoj državi, koju čine tri religije, od kojih prvo, Crkva Bosanska, a zatim katolicizam, kao dominantne, a pravoslavlje tek u rudimentarnom vidu. Jasno je da pravoslavlje u Bosnu ulazi sa Osmanlijama-Turcima…Pruža podatke o eventualnom prelasku na islam, pa na taj način daje nam mogućnost da utvrdimo da se islam širio u Bosni vrlo sporo, ali da to nije smetalo vrlo brzom zavođenju osmanlijskog društveno-ekonomskog poretka i njihove vlasti. Izvanredno pokazuje kako gotovo neprimjetno i bezbolno naši preci prihvataju tu vjeru, bez žurbe i naravno bez ikakvog nasilja ili potkupljivanja ili prevara…defter je krasan i mislim da ovaj dokument, naravno pod uslovom objektivnog naučnog pristupa i bez naučnih perverzija…čini najstariji ali i najznačajniji zvanični i ovjereni dokument o historiji ove zemlje.

…

Ovo je bosanski defter, koji su napravili Osmanlije-Turci, u njemu je bosanski narod, u njemu je jedna jedina zemlja Bosna…uz dosta vjera, ali samo jedan narod.

…

Bosna nije bila zemlja kolonizacije od strane Osmanlija. U njoj je ostao jedan jedinstven narod po historijskom trajanju ili po prirođavanju, kao što je slučaj sa Vlasima…prije ovoga popisa, koji su uradili Osmanlije, Bosna nikada nije popisivana ni na koji način.

…

On nam pomaže da dopremo do stvarne historijske istine i o našoj srednjovjekovnoj državi i novoj državi osvajača, za razliku od naših prethodnika

*) Sumarni popis Sandžaka Bosna iz 1468/69. godine, dešifrirao i s osmansko-turskog jezika preveo, naučno obradio i za štampu priredio Ahmed S. Aličić, izdavač Islamski kulturni centar Mostar, 2008., Kratki izvodi iz Predgovora i Uvoda autora prevoda, str. XII, XIV, XVII, XXIV i XXV.

historičara, koji su mogli samo nagađati o nekim društvenim i političkim pojavama u obje države ili sasvim paušalno, na osnovu svojih ličnih osjećanja i češće simpatija ili vlastitih i kolektivnih fobija, koje su karakteristične za cijelu tzv. kršćansku Evropu. To je imalo, a danas osobito ima, veoma negativne posljedice, ne samo u historiografijama, nego i u državama i društvima, koje su bile u okviru Osmanlijske države i njenoga sistema, a i onim izvan njih. I danas veliki broj historičara naših susjeda ili naših sugrađana, katolika i pravoslavnih, izmišljaju neku imaginarnu historiju njihovih "naroda" pod "Turcima".

…

Ono što je osobito važno, defter nas poučava da u Bosni postoji **jedan narod**. Čak defter ni Vlahe ne izdvaja, jer ih službeno zovu **raja**, bez obzira što mi znamo da je njihovo etničko porijeklo i socijalni status drugačiji. Znači da su se asimilirali u Bosni, iako su oni u suštini, još uvijek polunomadi. Defter nam nudi vjersku strukturu u Bosni i očito je da je ona bila krstjanska (po kasnijem narodnom nazivu bogumilska) i kršćanska, katolička. Nema iskaza o katolicima i pravoslavcima. Zapravo u ovo vrijeme **pravoslavlja u Bosni nije ni bilo.** tek negdje po istočnim granicama Bosne, gotovo samo kao enklave, ali i ti pravoslavci su pretežno Vlasi… Ovaj defter pruža mogućnost i pravo svakome ko želi istinu, da utvrdi starosjedilačko stanovništvo, za razliku od Vlaha koje Osmanlije vode sa sobom iz dva važna razloga i cilja. Prvo za kolonizaciju opustjelih područja, iz bilo kojih razloga, ratne situacije ili ekonomskih migracija i za korištenje njihove organizacije u vojničke svrhe, borbenog karaktera ili pozadinske potrebe… Ovaj defter nam pokazuje vrlo vjerno, da su mnoga ovdje navedena naselja kao pusta, ustvari bila na pravcima vlaškog kretanja i njihovog privremenog boravka i da su zbog njihovog stalnog pomjeranja ostala iza njih, a da se tu ne radi o starosjedilačkom ratarskom stanovništvu. To se naročito odnosi na Zemlju Pavlovića i zemlju Kovačevića, odnosno potez od nahija Višegrada do Zvornika i od Višegrada do Olova, Žepča i Maglaja…Naprijed je rečeno da Vlasi nisu bili izvorno starosjedilačko stanovništvo, nego nomadi koji su logikom potreba za ispašama ili kasnije logikom osmanlijske kolonizacije zaposjedali određena područja, pa kad ih interes povuče oni idu dalje, a njihova naselja ostaju prazna. Ovakav je slučaj i na jugu Bosne i na zapadu u područjima ili nahijama Trebinje, Ljubinje, Stolac, Dubrave, Broćno ili okolina Mostara, dio Rame, Uskoplje, Kupres, Livno i dalje na jugozapad Bosne. Da je ovo tačno potvrđuje činjenica da ova naselja koja su tu ostala pusta nisu obnavljana, jer se Vlasi nisu vraćali natrag. Starosjedilačko ratarsko stanovništvo se, u velikom broju, ponovo vratilo na svoja stalna boravišta i oni čine matičnu bazu autohtonog bošnjačkog stanovništva, naravno svih vjera… Ono što je sigurno, nema nikakvih stranih naroda – Hrvata i Srba. Ovaj defter obara i teze o brzom širenju islama u Bosni, već u samom početku osmanlijskih osvajanja ili neposredno poslije. Nema toga. To je proces koji teče veoma sporo. U ovom

defteru nema ni dva posto muslimana, računajući tu i ostavljene okupacione snage u tvrđavama.

Ono što je najvažnije za nauku i za našu historiju, ako ćemo je raditi kao historiju, a ne propagandu, jest činjenica, da je osmanlijski sistem sve podanike u Bosni doveo u isti položaj, što se tiče prava i dužnosti i sve ih je ustvari učinio slobodnim; **da se osmanski sistem u svom utemeljavanju i širenju u Bosni, naslanjao, isključivo, na domaći etnički element i da tu ima svih socijalnih slojeva iz srednjovjekovne Bosne, i visokog plemstva, i srednjeg plemstva i slobodnih seljaka, i Vlaha, i ranijih kmetova, jer u osmanlijskom sistemu nema kmetstva, i da se na tom elementu učvrstio i trajao do kraja svoga postojanja. To je gotovo najveći doprinos ovoga deftera historijskoj nauci.** Osmansku vojničku klasu u Bosni su obnovili i ojačali ljudi naše krvi i našega imena, kršćani ili muslimani…Najvažnija je da potpuno odbacuje sve insinuacije i laži…o nepostojanju Crkve Bosanske ili o tome da kralj Stjepan nije progonio krstjane-dobre Bošnjane. Oni su tu…za osmanlijskog sultana koji je bio musliman, sasvim je svejedno bilo da li je neko krstjanin ili je katolik, jer je odnos njegove vjere prema jednim ili drugim bio isti. On im je i dao ista prava, to jest slobodu vjere, kakvu kršćanstvo ne poznaje na svojim prostorima za druge vjere…Dakle Crkva Bosanska je postojala i ona je zasvjedočena i očito je bila dominantna, imajući u vidu da se očuvala sve do dolaska Osmanlija, uprkos križarskim vojnama i progonima, iznutra, od strane bosanskih kraljeva i klerikalnih inkvizitora… Ali su u vjerskom pogledu svi izjednačeni dolaskom muslimanskog vladara, koji im je ostavio pravo ispovjedanja vjere, odnosno slobodu vjere, makar i "reduciranu"… To je sva mudrost tolerancije…

17. RJEČNIK U STIHU NA BOSANSKOM JEZIKU*

***

Ova knjiga sastoji se iz dva dijela. U prvom dijelu prezentiran je kompletan Rječnik: Sviđa se učenom (Magbuli arif), po uzoru na Šahidiju (Potur-Šahidija), što ga je napisao Tuzlak Muhamed Hevai Uskufi, 1631.godine. To je prvi samostalni, rukopisni, dvojezični, u stihovima i štokavskim dijalektom pisani rječnik bosanskog jezika u Evropi. Uz uvode što su ih napisali izdavač i suizdavač, te predgovore prof. dr. Sveina Mønneslanda i prof. dr. Ahmeta Kasumovića prezentiran je i kompletan Uskufijin Rječnik, a on se sastoji iz tri dijela: Predgovora, Rječnika i Pogovora.

*) Bosansko-turski rječnik, autor: Muhamed Hevai Uskufi, 1631. godina, izdavač Općina Tuzla, Tuzla, 2011., str. 52-55

Predgovor je cjelovit i originalan, sa prijevodom i latiničkom transliteracijom, a što je 1942. godine uradio Derviš Korkut i objavio u Sarajevu. Predgovor ima stotinu i dva stiha i u njemu autor: objašnjava zašto je napisao svoj Rječnik, interpretira dio svoje biografije, iznosi razloge zašto je pisao baš bosanskim jezikom, tumači vrlo tešku formu pisanja za koju se on opredijelio – riječi bosanskoga jezika i turskoga jezika formirati u stihove, ali prema metrici arapskoga jezika, te komparira bosanski jezik s latinskim jezikom.

Rječnik je dominantno predstavljen onako kako su ga uradili Otto Blau (Leipzig, 1868.), odnosno Alija Nametak (Sarajevo, 1931. i 1978. te Zagreb, 1968. godine), jer niti oni, niti drugi autori koji su transliterirali i interpretirali ovo djelo nisu se služili istim, jednim, rukopisnim prijepisom, a originalni rukopis Rječnika, autograf, nije pronađen i sačuvan. Rječnik ima 330 stihova, dvojezičan je, bosansko-turski i tursko bosanski, i pisan je štokavskim dijalektom. Osim vrlo vrijedne leksičke građe, Rječnik je posebno zanimljiv zbog brojnih aluzija kojima su zasićeni njegovi stihovi. Rječnik ima trinaest poglavlja, najviše ima imenica, a najmanje zamjenica. Na kraju svakog poglavlja Rječnika autor Uskufi dodaje sentenciju, pouku, izreku, te formulu metrike i jedan poučan stih samo na turskom jeziku. U Rječniku se nalaze riječi bosanskoga i turskoga jezika formirane u stihove prema pjesničkoj metrici arapskoga jezika, a što se i danas smatra vrlo teškom lingvističkom radnjom. Prepisivači Rječnika nisu uvijek poštovali autorov izbor metričkih stopa, pa su često i znatne razlike u rukopisnim prijevodima dominantno na fonetsko-fonološkom planu. Uskufi je, ipak, vrlo uspješno zahvaljujući vlastitim brojnim kombinacijama riječi i slogova inkorporirao bosanske i turske riječi u stihove i još postizao kvalitetnu rimu.

Iza Rječnika naveden je Abecedni popis riječi. Popis bi mogao biti i veći, brojniji, ovisno od ciljeva, polazišta i potreba interpretacije Uskufijine leksike.

Pogovor ima oko šesnaest stihova i neznatan je broj prijepisa koji imaju cjelovit tekst. Većinom tekst Pogovora nije niti prevođen. Najveće razlike u tekstu u prijevodima i prijepisima postoje baš u Pogovoru. Inače, autor Uskufi upravo u Pogovoru piše da je tekst Rječnika završio 1631. godine (1041. godine prema Hidžri). U ovoj knjizi prezentiran je cjelovit Pogovor, onako kako ga je u svojoj studiji uradio samo na turskom jeziku i transliterirao latinicom Otto Blau, uz prijevod na bosanski jezik Edine Ustavdić i Jusufa Sumbulla, a stilizaciju je uradio A. Kadrić.

U drugom dijelu ove knjige predstavljen je prijepis rukopisa rječnika Sviđa se učenom (Magbuli arif), po uzoru na Šahidiju (Potur – Šahidija) pronađen u Zbirci rukopisa u Univerzitetskoj biblioteci u Uppsali pod signaturom O. Nov. 546. Smatra se da je tu dospio iz Kaira, 1924. godine.

Nauka se do sada služila rukopisnim prijepisima koji se nalaze u: Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, Orijentalnom institutu u Sarajevu i Arhivu grada Sarajeva, a 1990. godine štampana je i posebna knjiga u Tuzli, odakle je

preuzet kompletan tekst Rječnika za prvi dio ove knjige. Svi rukopisni prijepisi imaju svoje kataloške i inventarske brojeve i čuvaju se kao raritetne i vrlo vrijedne bibliotečke jedinice. Ostali rukopisni prijepisi ovoga Rječnika nalaze se u privatnim zbirkama i ljubomorno se čuvaju u Sarajevu, Tuzli, Mostaru, Zagrebu, Sandžaku, Turskoj, Egiptu itd.

Rukopisni prijepis iz Švedske (Uppsala) odavno je utvrdjeno da postoji, ali sve do danas on nije bio dostupan javnosti i nauci Bosne i Hercegovine. Objavljivanjem ove knjige stvorena je prilika da se i rukopisni prijepis iz Uppsale, prvi put, prezentira bosanskohercegovačkoj i svjetskoj javnosti. Time se naučnicima različitih naučnih oblasti omogućava potpunije, cjelovitije, iscrpnije naučno interpretiranje, kompariranje, kontrastiranje i zaključivanje o Uskufijinu Rječniku. Ovim se rukopisni prijepis iz Uppsale, dosad nedostupan i nepoznat, javnosti stavlja na uvid, sud i zaključivanje. Korekturu transliteracije Rječnika prema rukopisu iz Uppsale uradio je prof. dr. Adnan Kadrić.

Objedinjavanjem ove dvije navedene cjeline u jednu, ova knjiga je potpuna, cjelovita i inovativna, te se njome mogu služiti učenici, studenti, istraživači, ali i građani.

18. POKRET ZA AUTONOMIJU BOSNE*)

Zvanično proglašenje autonomije 12. IX. 1831. godine u Sarajevu

Odmah po njegovom dolasku u Sarajevo, započela je priprema za još jedan svebosanski sabor. Na taj sabor pozvani su svi bosanski prvaci koji su bili uz Huseina u vojsci, oni koji su bili u Sarajevu i oni koji su došli u Sarajevo na doček Husein kapetanu. Pozvana je sva ulema, svi zvanični službenici i predstavnici odnosno prvaci sela. Iz zvaničnih akata poteklih od sarajevskog mulle i, kasnije, izaslanika Porte, dade se zaključiti da je organizacija ovog sabora počela još onda kada je Husein kapetan krenuo iz Prištine u Bosnu, jer se navodi da su bili predstavnici, naroda iz cijele Bosne. Sabor je počeo u ponedjeljak 12. septembra 1831. godine u Carevoj džamiji, koja je bila prepuna ovih prvaka. Nakon vijećanja, jednoglasno je zaključeno da se potvrdi izbor koji su izvršili vojni komandanti u Prištini. To znači da se Husein kapetan bira za valiju Bosne sa rangom vezira i činom paše. To znači da je Husein bio u činu paše sa tri tuga i u tradicionalnom zvanju beglerbega, a aktualnom zvanju vezira, sa širokim ovlaštenjima (Bilistikal

*) Ahmed S. Aličić, Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine, izdavač Orijentalni institut, posebna izdanja XIX, Sarajevo, 1996., str. 268, 269, 270, 271, 272, 390, 391, 392, 393 i 394.

Bosna eyaleti valisi) po sistemu tafviza, tj. predavanja vlasti od strane većine. O tome je sačinjen zapisnik i odnesen kod sarajevskog mulle na prepis i ovjeru. Nakon toga je otišla delegacija u konake Zlatara i pozvala Husein kapetana da pođe s njima u Carevu džamiju da mu se to zvanično saopći. Delegacija je bila brojna, ali se toj delegaciji, na putu do konaka i natrag, pridružila ogromna masa svijeta svih slojeva. Prema zvaničnim zapisima i tada je Husein kapetan pokušao da odbije prijedlog bosanskih prvaka, tvrdeći da on to ne želi i da njemu nije stalo do položaja. Kasnije će on to više puta isticati. Ali, na kraju, nije mogao odbiti njihove zahtjeve i želje i prihvatio se te odgovorne dužnosti u vrlo teškim prilikama za Bosnu, kako zbog unutrašnjih prilika koje su bile teške, a u koje ju je dovela zvanična vlast, isto tako zbog opće političke situacije i međunarodnog položaja koji je, također, bio težak, opet zahvaljujući vrlo lošoj politici sultana i Porte. Tog dana Bosna je u suštini postala samostalna, ali mi i dalje ostajemo pri kvalifikaciji da se radi o autonomiji, jer su i dalje Bošnjaci prihvatali vrhovnu vlast sultana. Nakon toga, Bošnjaci su sve pripremili što je potrebno za vezaret.

Bošnjaci na saboru u Sarajevu svoju su želju iskazali kolektivnom prisegom Husein kapetanu kao gospodaru Bosne. Tekst prisege (ahdu-misak) glasio je:

"Mi ovdje sakupljeni, svi, jednoglasno tebe postavljamo za valiju ejaleta Bosne. Svu našu pokretnu i nepokretnu imovinu i, posebno, naše porodice i djecu predajemo tebi u ruke i za tvoju sreću. Od sada samo tebe priznajemo kao valiju Bosne i nikoga s druge strane ne trebamo i ne primamo, ko god ga postavio. Ima umrijeti i propasti ali od ovoga nema odustati".

Ovu prisegu su izvršili nakon što su uzeli abdest i položili ruke na Kur'an. Ovaj izbor izvršen je uz ogromnu pompu i šenlučenje iz topova i pušaka, a prema nekim izjavama popraćeno je izgovaranjem tekbira (veličanje Allaha), što prevazilazi svaku moguću kurtoaziju i predstavlja nepoznatu praksu u Osmanskom Carstvu, osim u slučaju ustoličenja sultana. To potvrđuje da su Bošnjaci smatrali da je Gradaščević sada njihov vladar (gospodar), a ne carski izaslanik ili namjesnik. Gradaščević je dobio široka ovlaštenja, pa i to znači da su Bošnjaci htjeli da on samostalno vlada. O svemu ovome sačinjen je i zapisnik na sudu u Sarajevu koji je pisao i potpisao sarajevski mulla Abdulkerim efendija Jusufkadić. On je taj ilam uputio velikom veziru i Porti, a on glasi:

"Na šerijatski sud su došli paše (mirmirani), kapidžibaše (serbevvabi) Porte, muderisi, kadije, naibi i druga ulema i dobri ljudi, muteselimi, ajani, kapetani, vojni zapovjednici vojske (alajbezi), begovi i begovići i drugi prvaci ejaleta, zanatlije i trgovci i prvaci sela i mnoštvo ostalog stanovništva Sarajeva i njegove okoline i ostalih liva bosanskog vilajeta i, objašnjavajući razlog svog dolaska na sud, dali su sljedeću izjavu: "Da bi se postigao mir i sigurnost božijih robova i da bi se odstranili neredi i spriječile pobune koje su se do sada pojavljivale u Bosni, a prema onome

kako iziskuje vrijeme i situacija, prvaci i uglednici ejaleta Bosne i mi svi ovdje sakupljeni, izabrali smo za vezira i pašu njegovu ekselenciju, čestitog Husein bega, bivšeg kapetana tvrđave Gradačac u Bosni. Do sada je svak visoko cijenio njegov način života i njegov karakter. Svi bogati i siromašni bili su zadovoljni s njim, voljeli ga i bili mu zahvalni. Da bi se postigla potpuna sigurnost i mir i bogatih i siromašnih i da bi se, ubuduće, spriječili neredi i pobune kakve su u Bosni vladale, šaljemo, putem mahzara, molbu uzvišenom sultanu da, kao milost ovim robovima, potvrdi izbor i postavi za valiju Bosne spomenutog Husein bega sa visokim rangom vezira". Sve kaze vilajeta Bosne uputiće svoje molbe. Da je njihova izjava tačna (autentična) potvrđuje ovaj sud".

Ko čini osnovu Pokreta

Dakle, osnovu pokreta čini jedan narod, sa sviješću o sebi. Potpuno je sigurno da u to vrijeme nije bilo druge svijesti u Bosni, ni srpske ni hrvatske, ni turske. Sasvim je nešto drugo to što su Bošnjaci osjećali državnu pripadnost Osmanskom Carstvu. Htjeli ne htjeli, to je tako bilo. To prihvatanje imalo je uticaja samo u diferenciranju prema državljanima Ugarske ili Austrije. Jer sultan je bio apsolutni gospodar svih zemalja u sastavu Carstva i svi su bili njegove vjerne sluge, njegovi ponizni podanici, i onaj paša u Bihaću i Mostaru, i onaj seljak na Zmijanju i Treskavici, i hodža i pop i fratar. Ni manje ni više. Razlika je bila samo u tome šta je koji trebao da radi. Svaka dalja rasprava je domišljanje i izmišljanje, sve su drugo prividi i fantazije o prošlosti i povijesti. U Bosni je narod koji se zove Bošnjaci ili bošnjački narod. Taj narod koji je sačuvao svoj puni povijesni identitet i svoj čisti bošnjački jezik digao se na ustanak i poveo Pokret za autonomiju, a to tada znači samostalnost. Ni na kraj pameti nam nije da raspravljamo o tome kako se samo dio toga naroda digao na ustanak da sačuva svoju vjeru od prvog i jedinog zaštitnika njegove vjere – halife i sultana, tj. da Pokret vode i da se bore samo oni koji su islamske vjere. Bojimo se da bismo time utjerali sami sebe u laž, jer za to nemamo nijednog valjanog autentičnog dokumenta, ako nećemo iznositi svakakve pretpostavke.

…

Neposredni izvor za našu ocjenu Pokreta

Da je naša ocjena tačna i jedino moguća, mi ćemo navesti riječi vođe Pokreta, Husein kapetana paše Gradaščevića, o tome šta su oni htjeli...

…

A Husein kapetan paša u svome obraćanju kaže sljedeće:

"Mi svi, malo i veliko, uvijek smo bili odani caru i uvijek molili Boga za trajnost države. Mi ovim mahzarom izražavamo svoje podaništvo sultanu i državi.

Bosna je zemlja koja je sa sedam strana okružena neprijateljima. Poznato je kolika je ona po dužini i širini. Njene granice i njena unutrašnjost su sama brda i planine. Poznato je koliko je nju teško braniti. S obzirom na njen položaj, nalazi se u podređenom položaju u pogledu trgovine. Ona je živjela stalno od obazrivosti i milosti sultana. Svi stanovnici zemlje su se stalno oslanjali na dobrotu sultana. Oni su sve svoje obaveze i svoje dužnosti obavljali besprijekorno. Pošto je ova zemlja na granici islama, sigurno, sultan želi da sirotinja i sve stanovništvo zemlje živi u miru, spokojstvu i zadovoljstvu. Sultan, sigurno nije zadovoljan da neko sirotinju i stanovnike ove zemlje, koji su pokorni, muči i da im čini bilo kakvo nasilje raznim novotarijama i opterećenjima. Ali, veziri i carski opunomoćenici, koji dolaze u Bosnu, ne obraćaju pažnju na to. Naprotiv, oni sirotinju i nemoćne u tom ejaletu muče i čine razna nasilja, pa je tako zavladala potpuna nezakonitost i nepravda. Nekim konfiskuju imovinu, a sirotinju opterećuju raznim nametima, izmišljajući razne razloge i to silom ubiru, tako da se to više ne može podnositi. Takvo stanje dovelo je stanovništvo do potpunog nezadovoljstva, jer su očiti znaci potpune propasti i istrijebljenja. Kad su se uvjerili da se to neće izmijeniti, niti da će se njihovo stanje popraviti od strane vezira koji dolaze, za nevolju,htjeli ne htjeli, u namjeri da postignu red i mir, sigurnost i zadovoljstvo i da poprave stanje zemlje, a oslanjajući se na vječnu dobrotu sultana i njegovu milost kao i čovječnost velikog vezira, zaključili su da je jedini izlaz da se za valiju ejaleta postavi neko iz njihovog vilajeta, neko ko je ispravan i pravedan, koji će se truditi da se provodi šerijat i carske naredbe, ko je sposoban, pobožan, koji želi dobro državi i ovoj zemlji, a kako to iziskuje vrijeme i situacija. To bi dovelo do spokojstva božijih robova i procvata zemlje. Složili su se da ja odgovaram i da mogu zadovoljiti njihove zahtjeve, jer su uvjereni, s obzirom na to da je zemlja Bosna moj rodni kraj, da mi tu živi sva rodbina, jer sam, do sada, sa svakim živio u prijateljstvu i slozi i ljubavi, da sam uvijek bio na putu reda i zakona, skroman zadovoljavao se sa malim, i bio pravedan i da je, i malo i veliko, bilo zadovoljno sa mnom, i da ću ostvariti njihove ciljeve. Mimo moje volje, odlučili su da mene postave za valiju ejaleta i podnijeli mahzare da se to potvrdi. Kako do sada nije došla potvrda njihovih zahtjeva i želja, a ni moje molbe koju sam poslao iz Prištine, sve stanovništvo je razočarano, a ja sam uvrijeđen, jer sam ponižen među svojim drugovima. Ali stanovnici memleketa neće odustati od svojih zahtjeva i u tome su potpuno složni, pa ponovo šalju svoje mahzare i sudske ilame. Mi ne tražimo otcjepljenje i nezavisnost, mi tražimo svoju vlast i da budemo zaštićeni pod okriljem njegove preuzvišenosti. Ono što stanovnici traže i njihove molbe su dostojne da se prime i odobre. Što se mene tiče, jaću učiniti sve da zadobijem zadovoljstvo sultana, da provodim šerijat i naredbe cara, a u isto doba da branim zemlju od neprijatelja, a prije svega da štitim sirotinju. Učiniću sve da objedinim sve

stanovništvo zemlje na dobrom putu. Nadamo se da će se udovoljiti molbama stanovnika zemlje Bosne".

U drugom jednom obraćanju Porti, Gradaščević manjeviše ponavlja ono što je u prethodnom svom mahzaru iznio. Ali ovaj drugi akt ne naziva mahzarom, nego kaimom, a to znači da je to viši akt u kojem stoji obrazloženje zahtjeva i uz to traži se obrazloženje od Porte zašto se nije već udovoljilo ranijim zahtjevima. Naravno, on ponovo ističe da su prvaci ejaleta i sve stanovništvo, sirotinja i raja, svi zahtijevali od njega da se primi dužnosti valije, pa je on preuzeo poslove valije u Bosni, a prema zahtjevu stanovnika koji su njemu izvršili prisegu i zarekli se da od toga neće odustati. Spremni su da žrtvuju i svoje živote i svoje imetke za sreću i uspjeh njegov.

...

Nema nikakve sumnje da se ovdje radi o nacionalnom pokretu i da se Pokret odnosi i da on pripada svim stanovnicima Bosne, bez obzira na vjeru. Mislimo da je dovoljno reći da se svaki put kad se spomene sirotinja, spomene i raja, a ta dva pojma su u suštini jedno te isto, sa razlikom koju smo mi u svom tekstu objasnili. Ona nema zvaničnu podlogu, ona je više praktične prirode, jer raju po zakonu čine svi, muslimani i nemuslimani, sa timarskih posjeda, odnosno oni koji obrađuju miriju, a muslimani su sami sebe izjednačili sa svim ostalim vojnim strukturama, jer oni redovno učestvuju u vojsci nefiriama (općoj mobilizaciji), a kršćani ne učestvuju, pa je za njih ostao stalni naziv raja. Mi ne tvrdimo da to nije imalo i neke druge posljedice, naročito od ovih vremena pa nadalje. Od tada se u suštini počelo da diferencira stanovništvo po konfesijama. Na to je najznačajnije uticala činjenica da su kršćani, osobito kršćanski trgovci, na neki način ili poluzvanično ili ilegalno postali štićenici nekih evropskih zemalja. Tako se postepeno stvara i vjerski antagonizam, koji će neke zemlje u susjedstvu iskoristiti i u nacionalnoj propagandi...

...

Na kraju navest ćemo riječi Husein age, carskog kapidžibaše, o tome šta je Pokret i šta se dešavalo u Bosni za vrijeme Pokreta za autonomiju.

"Aman gospodaru, ako želite spasiti državu i ovaj ejalet zadržati u okvirima Carstva, nemojte razbijati ovo jedinstvo i slogu naroda u Bosni. To je grehota. Udovoljite njihovim zahtjevima. U suprotnom, niti će ostati taj ejalet niti će biti moguće srediti prilike u Albaniji (arnautluku) niti u Rumeliji. Svi oni traže od Gradaščevića da se krene u borbu protiv sultana. Osim toga, sigurno će oni tražiti pomoć od stranih država. To je onda potpuna opasnost za Osmansku Državu. Narod to zaslužuje, a i Gradaščević je sposoban, njemu se može povjeriti Bosna. Sigurno će on biti pokoran sultanu, čak će sigurno na sultanov poziv i vojno pomagati protiv neprijatelja".

19. BOŠNJACI TRIJU VJERA*)

Publicista Mensur Seferović u svome djelu Vojska za jedno ljeto piše "...ime Bošnjak je staro ime turicizirani oblik imena Bošnjanin koje odavnina označava čovjeka iz Bosne".[1)] Omer-paša Latas iznosi svoje svjedočenje kako Bošnjaci nisu htjeli biti Turci iz vremena njegovog pohoda protiv protivnika turskih reformi 1851/52 u svome pismu – poruci Ivanu Franji Jukići 1857. po zajedničkom prijatelju, trgovcu, Niketi, koji je teško bolestan svoje posljednje dane života zbog probosanske ideje provodio u izgnanstvu u Beču, ali ga ono nije zateklo živa. Pismo glasi: "U Bagdadu, 30. septembra 1857. Dragi Jukiću! Razumio sam tvoje jade i da ležiš slab izvan domovine. Evo ti moj poruk i selam. Nijesam htio Tvojih poruka i savjeta slušati, a da slušah, ne bi se onolika krv po Bosni i Hercegovini prolila. Ona krv me uvijek uznemiruje i sve što se uspinjem na više časti, pričinja mi se, da sam manji od onog nesretnog pohoda u Bosnu. Nijesam htio vjerovati, da je nemoguće, da bi Bošnjaci postali pravi Turci. Ali tako doista jeste. Ovo uvjerenje ulila mi je u dušu neka kći Krajine, koja reče, da voli u Krajini u košari spavati i prohu jesti, nego u carskim dvorovima zlatom se ogrtati. A to je ona sila, koju mi ti spomenu; sila nad kojom veće sile nema. Dok poslove uredim, vratit ću se u Carigrad, izvojštit ću Ti slobodu, a dotlem neka ti bude muka manja; jer ju na pola u duši svojoj dijeli s Tobom Tvoj Omer-paša".[2)]

Njegoš je također znao da su Bošnjaci narod triju vjera: "zapita me za naše susjede, za Bošnjake i za Arbanase".[3)] Ilija Garašanin tvorac velikosrpskog nacionalističkog projekta u odnosu prema Bosni i Hercegovini također je znao da u njoj živi jedan narod Bošnjaci sa tri vjere: "...osim toga mogla bi se kao treći stepen štampati kratka i obšta narodna istorija Bosne u kojoj ne bi se smela izostaviti slava i imena nekih muhamedanskoj veri prešavši Bošnjaka". (str. 75.) "Na istočnog veroispovedenija Bošnjake veći upliv imati neće biti za Srbiju težak zadatak. Više predostrožnosti i vnimanija na protiv toga iziskuje to, da se katolički Bošnjaci zadobijedu. Na čelu ovih stoje franjevački fratri".(str. 76)[4)] Kao što se vidi tvorac velikosrpskog projekta nigdje ne govori o Srbima i Hrvatima u Bosni, već samo o Bošnjacima triju vjera. Konstrukcija da je Bosna srpska, odnosno hrvatska zemlja nastala je tek kasnije u nastojanju da se BiH podijeli između Srbije i Hrvatske.

---

*) Omer Ibrahiagić, Srpsko osporavanje Bosne i Bošnjaka, Magistrat, 2001., Sarajevo.

1) Mensur Seferović, "Vojska za jedno ljeto", izd. Bosanski kulturni centar", Sarajevo, 1999., str. 114.

2) List islamske zajednice "Preporod", 15.11.1999., Sarajevo.

3) Petar Petrović Njegoš, "Gorski vijenac", Svjetlost, Sarajevo, 1989., str. 106.

4) Izvori velikosrpske agresije (DOKUMENTI), izd. "August Cesarec" i "Školska knjiga", Zagreb, 1991., str. 65-77.

Garašanin govori o Bošnjacima koji su prišli muhamedanskoj vjeri, a ne o Srbima koji su izdali “pradedovsku veru”, etničkih Srba i Hrvata u Bosni tada nije ni bilo.

20. KAKO SU BOŠNJACI PRAVOSLAVCI POSTALI SRBI, A BOŠNJACI KATOLICI HRVATI*)

(1) NAČERTANIJE ILIJE GARAŠANINA (Program spoljašne i nacionalne politike Srbije na koncu 1844 godine)

Srbija se mora i u tom smotrenju u red ostalih evropskih država postaviti, stvorivši jedan plan za svoju budućnost, ili tako reći da sastavi sebi jednu domaću politiku po kojim glavnim načelima treba Srbija kroz više vremena stalno da se vlada i sve svoje poslove po njima postojano da upravlja.

...

Ako Srbija dobro projesapi što je ona sad? u kakvom se položeniju nalazi? i kakvi nju narodi okružavaju? to se ona mora uveriti o tome, da je ona mala, da ona u ovom stanju ostati ne sme, i da ona samo u sojuzu sa ostalim okružavajućim je narodima za postići svoju budućnost svoj zadatak imati mora.

Iz ovog poznanja proističe čerta i temelj srpske politike, da se ona ne ograničava na sadašnje njene granice, no da teži sebi priljubiti sve narode srpske koji ju okružavaju.

...

Srbi su se među svim Slavenima u Turskoj prvi sobstvenim sredstvima i snagom za svoju slobodu borili; sljedovatelno oni imaju prvi i puno pravo k tome da ovaj posao i dalje upravljaju. Već sada na mnogim mestima i u nekim kabinetima predvide i slute to: da Srbima velika budućnost predstoji i to je ono što je pozornost cele Evrope na Srbiju navuklo. Kad mi ne bi dalje mislili nego samo na knaževstvo kao što je sad, i kad ne bi u ovom knjaževstvu klica budućeg srpskog carstva ležala, onda ne bi svet više i duže sa Srbijom zanimao nego što je sa Moldavskim i Vlaškim

*) Ilija Garašanin, “Načertanije”, u zborniku radova: Izvori velikosrpske agresije, izd. August CesarecŠkolska knjiga, Zagreb, 1991.

kneževstvima činio, u kojima nema samostalno načelo života i koji se dakle samo kao privjesci Rusije smatraju.

...

O sredstvima, kojima bi se cjelj srbska postići mogla

Kad se sa opredjelenosću zna šta se hoće i kad se stalno i krjepko hoće, onda ćedu se sredstva za postiženje naznačene cjeli potrebna kod jednog sposobnog praviteljstva i lako i skoro naći, jer narod je srpski tako dobar, da se s njim sve, no samo razumno postići može.

...

Naročito se treba izvestiti o Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Severnoj Albaniji. U isto vreme nužno je da se tačno poznaje i stanje Slavonije, Hrvatske i Dalmacije a razume se da u ovo spadaju i narodi Srema, Banata i Bačke.

...

O politiki Srbije u smotreniju Bosne, Ercegovine, Crne Gore i Sjeverne Albanije

Kad mi površinu i geografsko položenje ovi zemalja, ratni duh njihovih žitelja, i ono mnenije i način mišljenja njiov u bliže rasmotrenije uzmemo, mi ćemo lako na tu misao doći da je ovo ona čast turskog carstva, na koju Srbija najveći upliv imati može. Stalno opredjeljenje i uređenje ovoga upliva čini nam se da je za sad (1884) glavni zadatak srbske politike u Turskoj.

...

2. Treba na to ići da se dva naroda, istočno pravoslavni i rimokatoličeski međusobno u svojoj narodnoj politiki razumedu i slože, jer samo tako može se sa dobrim uspjehom ova politika sledovati.

Srbije je dužnost da glavne osnove ove politike oba dvema častima naroda ondašnjih predloži, jer ona u ovom djelu može sa važnošću postupati, koje ona po pravu diplomatičeski priznati i po mnogogodišnjem iskustvu činiti je dužna. Jedna od glavnih osnova naznačava se: načelo pune vjerozakonske slobode. Ovo načelo moraće svima hristijanima, a ko zna da povremenu i nekim muhamedancima dopasti se i zadovoljiće ih. No kao najglavniji i osnovni zakon državni mora se predstaviti i utvrditi u tome, da kneževsko dostojinstvo mora biti nasledstveno. Bez ovoga načela, koje sačinjava jedinstvo u najvišem državnom dostojinstvu ne može

se stalan i postojani državni sojuz među Srbijom i ostalim susjedima Srbima ni pomisliti.

Ako Bošnjaci ne bi ovo primili, to bi otuda kao sigurno sledovalo raskomadanje Srba na provincijalna mala knjaževstva pod osobitim vladajućim familijama koje bi se nepremjeno tuđem i stranom uplivu predale; jer bi one među sobom sarevnovale i jedna drugoj zavidile. Ove familije nikada se ne bi dale više do toga dovesti da interes svoje koristi kakvoj drugoj familiji na žertvu prinesu, pa baš ni onda kad bi od takvog požrtvovanja napredak sviju ovi naroda zavisio.

Iz ovih osnovopoloženija sleduje, da, ako bi se pre ovog opšteg sojedinjenja Srbstva što osobito u Bosni preobražavati počelo, da se to preobraženje tako čini kako bi ono samo služilo kao priugotovlenije za ono opšte sojedinjenje sviju Srba i provincija ujedno, kojim jednim načinom može se računati na postiženje one velike cjeli i onog interesa koji je svima ovim Srbima jednak.

...

Ko god dakle ovom narodu dobra želi on ne sme Bošnjacima nasledstveno knjaževsko dostojinstvo preporučivati. U takom slučaju neka bi se među tim izbirali najvažniji ljudi iz celog naroda i to ne za celi život, no na izvjestno vreme, koji bi kao neki sovjet obrazovali. Sa ovakvom makar provincijalnom i odeljenom vlastju, ostao bi otvoren put za napredak; lako bi se onda Srbija u svoje vreme sa Bosnom tješnje sojuziti i skopčati mogla, jer onda ostaće ovaj sojuz mogućan i vjerojatan.

Treće osnovno načelo ove politike jest: jedinstvo narodnosti, kojeg diplomatičeski zastupnik treba da je pravlenije knjaževstva Srbije. K ovome treba dakle učiniti da se Bošnjaci i ostali Slaveni obrate i kod ovog treba zaštitu i svaku pomoć da nađu kad god se o tom radilo bude ovog načela vrednost pokazati. Srbija u ovom smotreniju mora se o tom uvjeriti da je ona prirodna pokroviteljica sviju turski Slaveni i da ćedu samo onda kad ona dužnost ovu na sebe uzme, ostali Slaveni njoj pravo to ustupiti da ona u imenu njihovom nešto kaže i čini. Ako bi Srbija svojim sosjedima taj nesrećni i zli primjer davala da ona samo na sebe misli, a za nevolju i napredak ostali ne bi marila, nego bi to ravnodušno smatrala, to bi onda jamačno i ovi samo njenom primjeru sledovali, ne bi je slušali, i tako bi umesto sloge i jedinstva nastupilo nepovjerenije, zavist i nesreća.

3. Ujedno nužno je i to, da se ne samo svi osnovni zakoni, ustav i sva ustrojenija glavna knjaževstva Srbije u Bosnu i Hercegovinu među narodom rasprostranjavanju, nego još i to da se za vremena nekoliko mladih Bošnjaka u srpsku službu državnu prima da bi se ovi praktično u političeskoj i financijalnoj struci pravlenija, u pravosudiju i javnom nastavleniju obučavali i za takove činovnike pripravljali koji bi ono što su u Srbiji naučili posle u svom otečstvu u djelo privesti mogli.

...

4. Da bi se narod katoličeskog ispovedanija od Austrije i njenog upliva odvraćali i Srbiji većma priljubili nužno je na to osobito vnimanije obraćati. Ovo bi se najbolje postići moglo posredstvom fratera ovdašnjih, između kojih najglavnije trebalo bi za ideju sojedinjenja Bosne sa Srbijom zadobiti**...**osim toga mogla bi se kao treći stepen štampati kratka i obšta narodna istorija Bosne u kojoj ne bi se smela izostaviti slava i imena nekih muhamedanskoj veri prešavši Bošnjaka. Po sebi se predpostavlja da bi ova istorija morala biti spisana u duhu slavenske narodnosti i sa svim u duhu narodnog jedinstva Srba i Bošnjaka.

...

6. Na istočnog veroispovedanija Bošnjake veći upliv neće imati neće biti za Srbiju težak zadatak. Više predostrožnosti i vnimanija na protiv toga iziskuje to, da se katolički Bošnjaci zadobijedu. Na čelu ovih stoje franjevački fratri.

...

7. Karađorđe je bio vojeni predvoditelj od prirode bogato obdaren i vrlo iskusan; on nije mogao predvideti onu preveliku vojnu važnost koju Crna Gora za Srbiju ima i koju će svagdar imati kad god se o tome stane raditi da se Bosna i Hercegovina od Turske odjele i Srbiji prisajedine.

(2) HRVATIZIRANJE BOŠNJAKA KATOLIKA*)

„Ako se to zna postat će jasne suvremene refleksije događaja koji se od 3. do 5. IX.1900. pod naslovom Prvi hrvatski katolički kongres ili sastanak odigrao u Zagrebu, kao što će postati jasnije da je odgovor iz intervjua kardinala Puljića napisan upravo tada. Kongres je okupio oko 2000 sudionika iz svih hrvtaskih biskupija među kojima i onih iz BiH. U proglasu upućenom hrvatskoj katoličkoj javnosti kaže se: „Hrvati katolici! Kroz više godina morao se boriti hrvatski narod i za svoj opstanak i za kršćansku prosvjetu. Obranio je i jedno i drugo, jer je crpao neslomljivost volje i svoju snagu iz nepresahnjivog vrela Kristove nauke i blagoslova te pomoći nasljednika sv. Petra. Ali u nejednakoj borbi sa mnogima i jačima neprijateljima zaostali su Hrvati kulturno i materijalno za drugim narodima. Hrvati katolici! Uskladimo i mi sav naš napredak u suglasju s Božjom objavom, nastojmo i mi pod zastavom križa svojski oko toga, da nam narod ne nastrada“.

Iz Kongresa je proisteklo osam rezolucija-smjernica za rad i angažman katolika u društvu.

---

*) Dubravko Lovrenović, “Stoljeće hrvatskih lutanja poznatim putevima-godina 1900., godina 2010.”, Oslobođenje, Pogledi, 20. februar/veljača 2010. godine, Sarajevo, str. 26.

Posebno zapažen bio je nastup sarajevskog nadbiskupa Josipa Štadlera. U Jednom od svojih domoljubnih govora istaknuo je nadbiskup da „treba svaku grudu zemlje u našoj domovini, da sva domovinska prava, da jezik svoj štujemo, ljubimo, branimo upravo zato, što je to volja Isusova, od kojega sve to imamo".

Jednu od svojih osnovnih teza-da su bosanskohercegovački katolici nacionalni Hrvati-nadbiskup je formulirao na sljedeći način: „Mi smo Hrvati i katolici, i to hoćemo da budemo. I zato se sastadosmo, da to pred cijelim svijetom izjavimo, od kojega nam mnogi ne daju, da se zovemo Hrvati, a drugi nam hoće da krate, da smo katolici. Mi smo jedno i drugo."

Trećega dana, na svečanom banketu, izrekao je Štadler svoju ključnu političku misao koja će postati idejom vodiljom integralnog katoličkog hrvatstva: „Želim da se što prije Bosna i Hercegovina sjedini sa materom zemljom." Na ovu njegovu izjavu uslijedio je prigovor austrougarskog, katoličkog cara. Taj prigovor – kojega li paradoksa – nakon 110 godina aktualan je i danas. Razlika nije samo u tome što više nema cara, nego nema gotovo nikoga da prigovori.

Uza sve druge pokazatelje povijesne, vjerske i sociopsihološke naravi to pokazuje da je nacionalno hrvatstvo odnjihano u kolijevci austrougarske vladavine Bosnom i Hercegovinom. Jedna integralna nacionalna ideologija, konfesionalne naravi, u tom je vremenu slijedila trag politike i rezultirala-moderno rečeno-implementacijom nacionalnog hrvatstva na tlo orijentalnog bosanskog katoličanstva.

Sve ono ključno što se na crkvenoj i političkooj ravni od tada do danas događalo s Hrvatima u Bosni i Hercegovini odjek je tada zacrtanog crkvenog koncepta nacije. Pokazuje se naime da nakon sloma Austro-Ugarske, s obzirom na višekratnu promjenu političkog okvira u kojemu se (1918-1992) našla BiH, povijesna logika integralnog katoličkog hrvatstva zapada u procijep. Umjesto da sa svakom političkom promjenom redefinira vlastitu poziciju, što znači i nacionalni koncept, Katolička crkva u BiH ustrajavala je na jakom emocionalnom vezivanju za povijesnu prošlost, početka datiranog uspostavom redovite crkvene hijerarhije 1881, te na onom tako olakom povezivanju političkih (nacionalnih) fraza s Isusom Kristom i Bogom. Povijesni put što ga je od tada do danas prošao pojam nacionalnog hrvatstva može se sažeti u sljedeći „pojmovni niz": od austrougarskog, preko antijugoslovenskog do antibosanskog hrvatstva. Prefiks „anti" (p)ostao mu je konstantom jer je kasniji politički razvoj u biti predstavljao negaciju njegova izvornog političkog okvira. Iz te duboke, naslijeđene podvojenosti, ono nikad nije uspjelo isplivati na površinu života ostajući mu trajno suprotstavljeno, bolje rečeno, nastojeći život podrediti sebi.

Ta činjenica otkriva povijesnu statičnost integralnog hrvatstva kao pojma crkvene provenijencije. Pojednostavljeno rečeno: u ime crkvenog (nacionalnog)

jedinstva „pobrisano“ je iz memorije tog „jedinstva“ manje-više sve ono što se imenom i sadržajem nije dalo uklopiti u integralnu ideologiju konfesionalne naravi. Preciznije: „stradalo“ je, kao nehrvatski (remetilački) faktor, bosansko katoličanstvo osmanske epohe (1463-1878) a bosansko srednjovjekovlje, koliko u crkvenim toliko u izvancrkvenim krugovima, podvrgnuto je postupku mitske kroatizacije. Kako tada-tako i danas. To govori da u mentalnom pogledu godina 1900. u Katoličkoj crkvi BiH još uvijek traje. Budućnost je u ponavljanju prošlosti. Teško bi bilo barem taksativno pobrojiti sve ono što se na temelju ove ukopanosti u jedan događaj i jedan programski dokument događalo tokom 110 godina-tokom jedne „polarne“ crkvene godine. Mentalitet je nadživio generacije, ali je ostavio i pukotine vidljive kod bosanskih fratara rascijepljenih između vlastite bosanske tradicije koju se ne može izbrisati iz kolektivnoga sjećanja i integralnoga hrvatstva koje nameće svoj unitarni kôd.

Rat u Bosni i Hercegovini (1992-1995) na ovaj je proces integralizacije stavio (još jednu) točku. Bilo je pojedinaca i političkih stranaka koji su pokušali ponuditi jednu zdraviju opciju. Ona, međutim, upravo u crkvenim krugovima nikada nije naišla na institucionalnu podršku. Nekolicina usamljenih iznimki to samo potvrđuje. Trijumfirao je, sa svim svojim pogubnim posljedicama, Katolički kongres iz 1900, štadlerovski pastirski mentalitet stjerivanja b-h Hrvata pod skute „matere“ Hrvatske“.

21. USTAVNI ZAKON VILAJETA BOSANSKOG (1864)[*)]
Obšta oprjedelenja.

§ 1. Vrhovna zemaljska vlast povjerena je vladi, koja je ustanovljena po slijedećoj naredbi, i koja će stanovati u glavnome mjestu vilajetskom, najpre za to opredjelenom.

§ 2. Bosanski vilajet sastoji se iz sedam sandžaka, skupa sa onim, u kome je sjedište vrhovne zemaljske vlade. Sa svakim sandžakom, upravljaće po jedan kajmakam, stanujući u glavnome mjestu sandžaka.

§ 3. Svaki sandžak sastoji se iz više okružija (kaza), koja su podčinjena svako posebice jurisdikciji jednog mudira (okružnog načelnika) sa sjedištem u glavnoj okružnoj varošici.

§ 4. Okružija pak sačinjavaju više sela, od kojih će svako imati svoju obštinsku administraciju, uređenu po propisu ovog zakona. Skup onakovih sela, koja

[*)] Ibidem, str.150.

nemogu zbog položaja svoga obrazovati za sebe jedno okružije, pripadaju pod imenom nahija najbližem njima okružiju.

§ 5. Kako u varošima tako i u selima pedeset kuća - nikad manje - sačinjavaju jednu mahalu, a svaka mahala izražava obštinu za se.

22. BERLINSKI KONGRES 1878.*)

Član 25.

AUSTRO-UGARSKA ĆE ZAPOSJESTI POKRAJINE BOSNU I HERCEGOVINU I UPRAVLJAT ĆE NJIMA. KAKO AUSTROUGARSKA VLADA NE ŽELI DA PRIMA NA SEBE UPRAVU NOVOPAZARSKOG SANDŽAKA, KOJI SE PROSTIRE IZMEĐU SRBIJE I CRNE GORE U PRAVCU NA JUGOISTOK, DO IZA MITROVICE(Kosovske), TO ĆE U NJEMU I DALJE OSTATI TURSKA UPRAVA. PA IPAK, DA BI SE S JEDNE STRANE OSIGURALO NOVO POLITIČKO STANJE, A S DRUGE STRANE SLOBODA I SIGURNOST SAOBRAĆAJNIH PUTEVA, AUSTROUGARSKA ZADRŽAVA ZA SEBE PRAVO, DA NA CIJELOM OVOM PROSTORU STAROG BOSANSKOG VILAJETA DRŽI SVOJE GARNIZONE I DA U SVOJOJ VLASTI IMA NJEGOVE VOJNIČKE I TRGOVAČKE PUTEVE.

AUSTRIJSKA I TURSKA VLADA ZADRŽAVAJU DA SE SPORAZUMIJU O POJEDINOSTIMA O OVOJ STVARI.

23. ZEMALJSKI USTAV (ŠTATUT) ZA BOSNU I HERCEGOVINU (1910)*)

Mi Franjo Josip I.,

Božjom milošću Car austrijski, Kralj češki i t.d.
i Apoštolski Kralj ugarski,

proglašujemo ovime i dajemo na znanje:

U Našim smo odredbama od 5. oktobra 1908. nagovijstili, da smo Se odlučili u Bosni i Hercegovini podijeliti ustavne uredbe, kako bi se zakonski potpuno

---

*) Ibidem, str. 166.

*) Ibidem, str. 167-169.

osiguralo njihovo pravno stanje i zaveo prikladan poredak u njihovim unutarnjim poslovima. Ujedno smo unaprijed naznačili načela, po kojima treba da bude pripadnicima Bosne i Hercegovine ujemčeno potpuno uživanje gragjanskih prava i osigurano primjereno učestvovanje u opravljanju zemaljskih poslova preko zemaljskog predstavništva.

Ispunjujući ove Naše namjere obnašli smo – ne smećući s uma, da temelji uprave Bosne i Hercegovine, koji su postavljeni zakonom od 22.februara 1880., drž.zak. 1.br. 18., ug.zak.čl. VI.:1880., moraju dotle neokrnjeni na snazi ostati, dok ne budu ti zakoni na ustavni način preinačeni, i da se ustavnim uredbama Bosne i Hercegovine u njihove sveze s objema državama monarhije, koje su utvrgjene zakonima ovih država, ne može nikako dirati – izdati ovaj Zemaljski ustav za Bosnu i Hercegovinu zajedno s Izbornim redom i Saborskim poslovnim redom, Zakonom o skupljanju i o društvima kao i Zakonom o kotarskim vijećima, odobriti ga i Našu mu potvrdu podijeliti, pa odregjujemo ovime, kako slijedi:

§ 1.

Bosna i Hercegovina jesu jedno jedinstveno zasebno upravno područje, koje stoji po zakonu od 22.februara 1880., drž.zak. 1.br. 18., ug.zak.čl. VI.: 1880., pod odgovornim vodstvom i vrhovnim nadziranjem c. i kr. zajedničkog ministarstva.

Upravljati zemljom kao i vršiti i primjenjivati zakone dužnost je zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu. Ona je podregjena zajedničkome ministarstvu, kojemu je povjereno vodstvo bosansko-hercegovačke uprave, te mu je odgovorna za svoje cjelokupno zvanično poslovanje.

Sudske i upravne vlasti, koje postoje u zemlji, ostaju u svome dojakošnjem sastavu i snazi. Preinačenje dopušteno je samo prema § 2. zakona pomenutih u 1. rastavku.

U svim poslovima, koji ne pripadaju u vlastiti opseg rada zemaljske vlade, ali kojih se zakonski domašaj proteže na Bosnu i Hercegovinu, valja o zasebnim interesima ovih obiju zemalja saslušati zastupnike zemaljske uprave.

Bosansko-hercegovačke čete kao i ostale vojničke uredbe Bosne i Hercegovine organski su dio oružane sile monarhije.

§ 8.

Sloboda se vjere i savjesti ujemčava.

Niko ne može radi ispovijedanja svoje vjere biti progonjen ni prekraćen u svojim pravima.

Vršenje vjerozakona u kući ujemčava se svakome, a javno članovima priznatih vjerskih udruženja, koliko se tome ne protive javni obziri.

Sada priznata vjerska udruženja jesu:

1. muslimansko,
2. srpsko-pravoslavno,
3. rimsko- i grčko-katoličko,
4. evangeličko, augsburškog i helvetskog zakona,
5. jevrejsko.

Uživanje gragjanskih i političkih prava nezavisno je od ispovijedanja vjere, no ispovijedanjem vjere ne smiju se ukraćivati gragjanske dužnosti.

24. U S T A V
KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA*)

Beograd, 28. juna 1921.

Član 135.

...

Zakonom o razgraničenju oblasti, Bosna i Hercegovina će se razdeliti u oblasti u svojim sadanjim granicama. Dok se to zakonom ne uredi, okruzi u Bosni i Hercegovini važe kao oblasti. Spajanje tih oblasti vrši se odlukom oblasnih skupština dotičnih oblasti donetom većinom od 2/3 glasova u granicama određenim 3. stavom čl. 95. Ustava. Pojedine opštine ili srezovi mogu se iz svojih oblasti izlučiti i pripojiti drugoj oblasti u sadanjim granicama Bosne i Hercegovine ili izvan njih, ako na to pristanu njihova samoupravna predstavništva odlukom od 3/5 glasova i tu odluku odobri Narodna Skupština.

*) Ibidem, str. 188. i 201.

25. PROKLAMACIJA KRALJA ALEKSANDRA*)

6. januara 1929.

… Nastupio je čas, kad između Naroda i Kralja ne može i ne sme biti više posrednika …

...

Radi toga rešio sam i rešavam, da Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 28.juna 1921. godine prestane važiti. Svi zemaljski zakoni ostaju u važnosti, dok se prema potrebi Mojim Ukazom ne ukinu. Na isti način donosiće se u buduće novi zakoni.

Narodna skupština izabrana 11. novembra 1927.godine raspušta se. …

Službene novine 6. januar 1929.

26. ZAKON O NAZIVU I PODJELI KRALJEVINE NA UPRAVNA PODRUČJA*)

3.oktobra 1929.

§ 1. Službeni naziv države Srba, Hrvata i Slovenaca je: Kraljevina Jugoslavija

§ 2. Opšta uprava u Kraljevini Jugoslaviji vrši se po banovinama, srezovima i opštinama.

Banovina ima devet i to: 1. Dravska sa sedištem u Ljubljani; 2. Savska sa sedištem u Zagrebu; 3. Vrbaska sa sedištem u Banja-Luci; 4. Primorska sa sedištem u Splitu; 5. Drinska sa sedištem u Sarajevu; 6. Zetska sa sedištem na Cetinju; 7. Dunavska sa sedištem u Novom-Sadu; 8. Moravska sa sedištem u Nišu; 9. Vardarska sa sedištem u Skoplju…

Službene novine Kraljevine Jugoslavije, 5.X 1929.

---

*) Ibidem, str. 202-203.

*) Ibidem, str. 210-211.

27. NEUSTAVNO PREKRAJANJE GRANICA BOSNE KAKO JE BOSNI ODUZETA SUTORINA

I - Sutorina i Neum

„Područje Sutorina i Neum – Klek bilo je predmet premjeravanja i popisa zemljišta, stanovnika i drugih dobara i procjena njihove vrijednosti. Ova dva izlaza Bosne i Hercegovine na more plijenila su posebno pažnju Austrije, u prvom redu, radi povezivanja dijelova bivše Mletačke Republike kopnenim putem. Svoj interes za ove izlaze Bosne i Hercegovine na more Austrija je pokazivala sve do ulaska u Bosnu 1878. godine.

...

Bernard Kaboga, u području **Kleka**, popisao je sela Duži, Vranjevo, Neum, Rudež, Ilino Polje i Klek. Vlasnici zemljišnih parcela bili su: Mahmut Tosović iz počiteljske kapetanije, Lugović beg iz Nevesinja, Lizja beg i Tupac beg iz Mostara, Mehmed Bašić, Šćiarić aga i Rizvanbegović beg iz Stoca, a za **Sutorine** čiji su stanovnici bili smješteni u sedam manjih naselja: Njivice, Zvinja, Špulje, Čenić, Sdozi, Ščepašćevići i Prijevor. Vlasnici zemljišnih parcela bili su: Hasanbeg Resulbegović, Hadžija, Cvitić, Arslan Agišić, Salimić, Dizdarević, Hadži-paša Alijagić, Kurtović i Omeragić svi iz Trebinja.

Na kraju svog izvještaja bečkoj vladi, pukovnik Bernard Kaboga navodi da je obavio svoj zadatak, procijenio vrijednost enklava Sutorine i Kleka (17.400 dukata). Međutim, u to vrijeme Porta nije htjela raspravljati o enklavama Sutorine i Kleka.

Turska je odlukom Bečkog kongresa (1815) zadržala Klek i Sutorine kao zemljouze koji su spajali Bosanski pošaluk s morem. Sultan je ostao suvereni gospodar ovih teritorija. U takvom stanju bosanskohercegovački teritorij potpao je pod upravu Austrije Berlinskim kongresom 1878. godine“[*)]

Sa enklavama Sutorine i Neum-Kleka Bosna i Hercegovina je 1. decembra 1918. godine ušla u sastav Kraljevine SHS odnosno Kraljevine Jugoslavije. Kraljevina Jugoslavija 1929. godine je podijeljena u devet banovina, a bosanskohercegovački teritorij iz 1918., s kojim je ona ušla u Jugoslaviju, podijeljen je u četiri banovine: Vrbasku, Drinsku, Primorsku i Zetsku. U primorsku banovinu ušla je enklava Neum-Klek, a u Zetsku, sa sjedištem u Cetinju, ušao je srez Trebinje sa enklavom Sutorina.

[*)] Mustafa Begić, Zemljovlasnici Bosne, knj. 1, Sarajevo 1997., str. 214-215.

II – Oduzimanje Sutorine

1. Finansijskim zakonom za 1936/37 godinu („Službene novine Kraljevine Jugoslavije“, broj 75-XVII, sreda, 1. april 1936.) stavom 2. paragrafa 50, ovlašćen je Ministar unutrašnji poslova: „2) da u roku od 6 meseci po stupanju na snagu Zakona može po odobrenju Ministarskog saveta svojom Uredbom sa zakonskom snagom vršiti obrazovanje i promene područja, granica i sedišta srezova shodno čl. 50 i 51 Zakona, o unutrašnjoj upravi ne dirajući u granice banovina“.

2. Postupajući po ovom Zakonu ministar unutrašnjih poslova donio je svoju Uredbu 25. septembra 1936. godine:

„Na osnovu stava 2 paragrafa 50 Finansijskog zakona za 1936/37 godinu a po odobrenju Ministarskog saveta propisujem

Uredbu
... o promeni područja u Zetskoj....banovini

...

Član 4.

... Opština primorska izdvaja se iz Sreza trebinjskog i pripaja Srezu bokokotorskom u sastav Sreske ispostave u Herceg Novom.

...

Član 7.

Ova Uredba dobiva obaveznu snagu danom obnarodavanja u „Službenim novinama“.

III br. 33727
25 septembra 1936 godine
Beograd

Ministar unutrašnjih poslova
Dr. Korošec, s.r.“

3. Poslije donošenja navedene uredbe Ministar finansija konstatuje da su te promjene u poreskom pogledu izvršene Rješenjem br. 67341/III od 12. decembra 1936. godine. Ministar finansija dalje propisuje:

„Da bi se stanje u katastru zemljišta podudaralo sa stanjem u političko-upravnom i poreskom pogledu, na osnovu paragrafa 32 Zakona o organizaciji finansijske uprave

Rešavam,

da se u katastarskom pogledu: ...Opština primorska, koju sačinjavaju katastarske opštine Kruševica i Sutorina, izdvoji iz područja Katastarske uprave u Trebinju i pripoji području Katastarske uprave u Kotoru („Službene novine Kraljevine Jugoslavije“, 1937, Broj 54-XVII, sreda, 10. mart , u Beogradu).

Br. 5.720-V
28 februara 1937 godine — Ministar finansija
Beograd — Letica, s.r.“

4. Na sjednici Vlade NR Bosne i Hercegovine 31. maja 1946. godine posljednja tačka dnevnog reda pod brojem 16 glasila je: „Pitanje prenosa katastarskih knjiga Kruševice iz Trebinja“, koju je obrazložio tadašnji ministar pravde dr. Hamdija Ćemerlić. Evo tog zapisnika:

„Zapisnik
[sa] sjednice Vlade održane 31. maja 1946. godine u 16 časova

Sjednici su prisustvovali svi ministri sem drugova Đure Pucara i Osmana Karabegovića. Predsjednik (Rodoljub Čolaković – O.I.) otvara sjednicu i predlaže sljedeći

Dnevni red:

...

16. Pitanje prenosa katastarskih knjiga Kruševice iz Trebinja.

...

15. Ministar [Hamdija] Ćemerlić postavlja pitanje da li da se daju crnogorskoj Vladi knjige kruševljanske opštine koja je izdvojena 193[?] godine iz sastava trebinjskog sreza i pripojena srezu Herceg Novi. Poslije diskusije u kojoj su učestvovali drugovi: [Hamdija] Ćemerlić, [Vlado] Šegrt, [Novak] Mastilović, [Avdo] Humo i [Uglješa] Danilović zaključuje se da ministar [Vlado] Šegrt vidi raspoloženje naroda i referiše na sjednici.

...

Sjednica je zaključena u 20 časova.

Sekretar:
Obren Starović

Predsjednik Vlade:
R[odoljub] Čolaković“

III – Kako vratiti Sutorinu

U članu 13. Ustava NR Bosne i Hercegovine od 31. decembra 1946. godine piše: „Granice Narodne Republike Bosne i Hercegovine ne mogu se mijenjati bez pristanka Narodne Republike Bosne i Hercegovine“.

U članu 12. Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije od 31.01.1946. piše: „Razgraničenja između narodnih republika vrši Narodna skupština FNRJ“.

Nije poznato da su Zavnobih ili Avnoj do donošenja Ustava FNRJ i Ustava NR BiH odlučivali o promjeni granica između BiH i Crne Gore. Također nije poznato da se o vraćanju Opštine primorska u Srez trebinjski odlučivalo u skladu sa gore navedenim ustavnim odredbama.

Općina primorska kao sastavni dio sreza Trebinje u okviru Zetske banovine priključena je bokokotorskom Srezu 1936/37 godine unutar banovine, što ne znači da je time priključena Crnoj Gori, jer tada Crne Gore nije ni bilo kao zasebne političke jedinice.

Administrativne uredbe starojugoslovenske vlade i njenih ministara nisu mogle zamijeniti politička predstavnička tijela NR Crne Gore i NR Bosne i Hercegovine u konačnom rješavanju toga teritorijalnog pitanja, jer su po Odluci

Avnoja svi propisi Kraljevine Jugoslavije doneseni do 6. aprila 1941. godine podlijegali preispitivanju.

S obzirom da je Općina primorska na neustavan način inkorporirana u državni teritorij Crne Gore, bit će neophodno da Bosna i Hercegovina vrati katastarske općine Sutorinu i Kruševicu u sastav katastra bosanskohercegovačkog teritorija s kojim je ona ušla u sastav Kraljevine SHS 1. decembra 1918. godine, sa granicama koje je imala u vrijeme Austrougarske uprave od 1878. do 1918. godine, podnošenjem tužbe pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu ili putem arbitraže, prije nego što sa Crnom Gorom potpiše akt o granici.[*)]

28. STAV KPJ PREMA BOSNI I HERCEGOVINI[*)]

(1) PISMO CK KPJ VESELINU MASLEŠI

2. novembra 1936

… U platformi mora jasno i nedvosmisleno doći do izraza riješenost da će se pravo samoopredjeljenja svih naroda poštovati, tj. ne samo pravo Srba, Hrvata i Slovenaca nego i Makedonaca i Crnogoraca, a isto tako pravo naroda u Vojvodini, Bosni i Hercegovini da odluči o tome da li da sačuva svoju regionalnu samostalnost u federativnoj državi.

Također treba istaći prava narodnih manjina: Nijemaca, Mađara i Albanaca na ravnopravnost.

Razumije se, u samom NFS (ne mora se tako zvati) treba da bude jedinstvenost pogleda na ova dva osnovna pitanja:

1) federativna država;
2) koliko federativnih jedinica (mislim sedam).

Meni izgleda da je srbijanska UO (pa i jedan dio narodno-frontovaca) spremna da dade slobode Hrvatima i Slovencima, a ostale narode i provincije ona smatra srpskim. Srpska buržoazija na nov i rafiniran način želi da osigura svoju

---

[*)] Autor je kompletan predmet sa mapama predao gosp. Bakiru Izetbegoviću, članu Predsjedništva BiH 2010. godine da s njime upozna i ostale članove Predsjedništva BiH.

[*)] Ibidem, str. 265-267.

prevlast i hegemoniju nad Makedoncima i Crnogorcima, nad narodom u Bosni i Hercegovini i Vojvodini.

(2) BORBA ZA NACIONALNU RAVNOPRAVNOST I SLOBODE (IZVOD)

U ovim sudbonosnim danima imperijalističkog osvajanja, kada se grubom silom uništavaju ostaci slobode i nezavisnosti malih naroda i špekuliše se ugnjetenim narodima pojedinih zemalja za postignuće svojih osvajačkih ciljeva pred našu partiju se postavlja u još oštrijem obliku jedna od najvažnijih i aktuelnih zadaća-borba za nacionalnu ravnopravnost ugnjetenih i nacionalnih manjina Jugoslavije...

... f) borba protiv pokušaja srpske i hrvatske buržoazije da međusobno dijele Bosnu i Hercegovinu i ne pitajući narode tih oblasti. Mi komunisti smatramo da narodi Bosne i Hercegovine treba da se sami slobodno opredjele i nađu rješenje za uređenje u tim oblastima putem autonomije i slično, g) borba za istinsko riješenje nacionalnog pitanja Hrvata, Slovenaca a protiv zločinačkog dogovaranja i sporazumijevanja između srpske, hrvatske i slovenačke buržoazije na račun radnog naroda tih pokrajina.

29. SPORAZUM CVETKOVIĆ-MAČEK*)

23. avgusta 1939.

Smatrajući da je Jugoslavija najbolji jamac nezavisnosti i napretka Srba, Hrvata i Slovenaca, u cilju što pouzdanijeg i potpunijeg očuvanja javnih interesa, predsednik kraljevske vlade Dragiša Cvetković i Predsednik Hrvatske seljačke stranke i Seljačke demokratske koalicije dr Vlatko Maček, prilazeći rešavanju hrvatskog pitanja, posle dužih većanja, složili su se u sledećem:

I Potrebno je obrazovati zajedničku vladu. Ova vlada će po pristanku merodavnih faktora, a na osnovu člana 116 Ustava, izvršiti obrazovanje banovine Hrvatske, na nju sa države preneti odgovarajuće nadležnosti i doneti političke zakone. Ona će, u saglasnosti sa merodavnim faktorima, pripremiti sve što je potrebno za preuređenje državne zajednice.

---

*) Ibidem, str. 216.

II Savska i Primorska banovina, kao i srezovi Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko (Derventa), Gradačac, Travnik i Fojnica, spojiće se u jednu koja će se zvati Banovina Hrvatska.

Definitivni opseg Banovine Hrvatske odrediće se prilikom preuređenja države; pri tome će se voditi računa o ekonomskim geografskim i političkim okolnostima.

Tom prilikom izdvojiće se iz gore navedenih srezova, koji su pripojeni Banovini Hrvatskoj, opštine i sela, koja nemaju hrvatsku većinu...

30. RASPUŠTANJE NARODNE SKUPŠTINE*)

Brdo, 26.avgust 1939.

U IME
NJEGOVOG VELIČANSTVA
PETRA II
PO MILOSTI BOŽJOJ I VOLJI NARODNOJ
KRALJA JUGOSLAVIJE
KRALJEVSKI NAMESNICI

Na predlog Ministra unutrašnjih poslova, a po saslušanju Ministarskog saveta, na osnovu člana 32 i 116 Ustava, rešili su i rešavaju:

Narodna skupština izabrana na dan 11. decembra 1938. godine raspušta se.

Kraljevim Ukazom odrediće se naknadno kada će se izvršiti izbori narodnih poslanika u celoj Kraljevini za novu četverogodišnju skupštinsku periodu.

Istim ukazom odrediće se i saziv novoizabrane Narodne skupštine.

*) Oktroisani ustav je predviđao da izvanredno preduzete mjere na osnovu čl. 116 Ustava naknadno mora odobriti Narodno predstavništvo. Ali, kako je ono raspušteno, a izbori za novo i za Hrvatski sabor nisu održani do aprilskog rata, sporazum od 23. avgusta nije bio odobren, iako je objavljen u Službenim novinama Kraljevine Jugoslavije, broj 194a, od 26. svgusta 1939.

Ministar unutrašnjih poslova neka izvrši ovaj Ukaz.

26. avgusta 1939 godine **Pavle, s.r.**
Brdo **Dr. R. Stanković, s.r.**
Dr. I. Perović, s.r.
Predsednik Ministarskog saveta,
Dragiša J. Cvetković, s.r.[*)]

31. UREDBA O BANOVINI HRVATSKOJ[*)]

26.avgust 1939.

I
Obrazovanje Banovine Hrvatske

Čl.1.

Savska i Primorska banovina, kao i srezovi Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Gradačac, Derventa, Travnik i Fojnica spajaju se u jednu banovinu pod imenom Banovina Hrvatska. Sedište Banovine Hrvatske je u Zagrebu...

[*)] Ibidem, str. 223.

[*)] Ibidem, str. 220.

32. MUSLIMANI PROTIV PODJELE, A ZA USPOSTAVLJANJE BOSNE I HERCEGOVINE KAO ZASEBNE JEDINICE*)

REZOLUCIJA MUSLIMANSKIH DRUŠTAVA BANJA LUKE

18.XI.1939.

Posle svih govora g.dr. Said Buljina, direktor gradske opštine, pročitao je sljedeću rezoluciju:

"Sva muslimanska društva u Banja Luci… zastupljeni su svojim cjelokupnim odborima na zajedničkoj konferenciji održanoj u četvrtak 16. novembra 1939. godine, posle detaljnog pretresanja položaja Bosne i Hercegovine u budućem uređenju Kraljevine Jugoslavije, donose ovu, rezoluciju:

'Sporazumom o rješenju hrvatskog pitanja od 26. avgusta stavaljeno je na dnevni red pitanje uređenja naše države, Kraljevine Jugoslavije. Izjava, koju je nedavno učinio ministar šuma i rudnika g. dr. Džafer Kulenović u pogledu položaja naše uže domovine Bosne i Hercegovine, otvorila je diskusiju, pa su mnogi pojedinci, Društva i ustanove iz Bosne i Hercegovine, pa i iz našeg grada, dali izjave o tom važnom pitanju .

'Zašto i mi muslimani grada Banja Luke, bez obzira na partijsku pripadnost, smatramo za svoju nacionalnu dužnost da preko svih svojih društava i ustanova tražimo da prilikom uređenja naše države budu uspostavljena Bosna i Hercegovina kao zasebna ravnopravna jedinica, a u svome istorijskom opsegu. Za ovu ideju mi smo se borili tokom stoljeća, čuvali i očuvali nacionalni karakter, pa se nadamo da će i ostala naša braća, naročito iz Bosne i Hercegovine, razumjeti, odobriti i pomoći ova naša nastojanja.

'Mi vjerujemo da samo na ovaj način mogu biti osigurani interesi i težnje ne samo nas muslimana, nego i ostalih naših sugrađana, pa i interesi cjelokupne naše države. Mi, građani Banja Luke, prelazimo sa žaljenjem preko insinuacija koje nam se podmeću aluzijma na Drinu kao granicu, pa ističemo da su granice određene, i da nisu ni na Drini ni na Savi."

Vreme, 18.novembra 1939.

*) Ibidem, str. 225-226.

33. NACRT UREDBE O ORGANIZACIJI SRPSKE ZEMLJE 1940.*)

I.
Obrazovanje srpske zemlje

Čl.1.

Banovine Vrbaska, Drinska, Dunavska, Moravska, Zetska i Vardarska spajaju se u jedno pod zajedničkim imenom Srpske zemlje, čije je sedište u Skoplju.

Dosadašnje banovine se pretvaraju u oblasti, zadržavajući svoje nazive i svoje sedište...

34. PROGLAŠENJE NDH 10. APRILA 1941.- PROKLAMACIJA SLAVKA KVATERNIKA*)

Božja providnost i volja našega velikog saveznika, te mukotrpna stoljetna borba hrvatskog naroda uz veliku požrtvovanost poglavnika dr Antuna Pavelića, te ustaškog pokreta u zemlji i u inozemstvu, odredili su da danas, pred dan Uskrsnuća božjega sina uskrsne i naša Nezavisna Država Hrvatska…

Narodne novine 11. Travnja 1941; F.Čulinović, n.d., 387.

*) Ibidem, str. 226.

*) Ibidem, str. 230.

35. IZJAVA VLADKA MAČEKA PRILIKOM PROGLAŠENJA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE*)

Zagreb, 10.april 1941.

Hrvatski narode!

Pukovnik Slavko Kvaternik, vođa nacionalističkog pokreta u zemlji, proglasio je danas slobodnu i nezavisnu hrvatsku državu na cjelokupnom historijskom i etnografskom području Hrvatske, te je preuzeo vlast.

Pozivam sav hrvatski narod da se novoj vlasti pokorava, pozivam sve pristaše HSS, koji su na upravnim položajima, sve kotarske odbornike, općinske načelnike i odbornike itd., da iskreno surađuju s novom narodnom vladom.

Hrvatski dnevnik, 13.travnja 1941.

36. DEKLARACIJA "VLADE NARODNOG SPASA"*)

2.septembar 1941.

Draga braćo i sestre,

Govori vam vaš brat armiski general Milan Nedić, pretsednik srpske vlade. Govorim vam iz dubine srpske duše i srca, čestito i pošteno, tako mi Bog pomogao!

Danas srpski narod preživljuje najteže dane otkako se desilo u ove balkanske zemlje.

...

Veliki nemački Rajh, iako pobednik u ratu, neće da bude neprijatelj srpskog naroda. On nam je danas povratio pravo na upotrebu narodnih znamenja: Grba i

*) Ibidem, str. 231.

*) Ibidem, str. 238 i 240.

Zastave; verujemo duboko da će sutra imati puno razumevanje za životne potrebe srpskog naroda.

…

Ona stoga mora zahvaliti, u ime svoje i našeg naroda, Velikom nemačkom Rajhu i njegovim pretstavnicima u Srbiji na velikoj političkoj uviđavnosti kojom pravilno ocenjuju duh i potrebe srpskog naroda.

…

Stvaranje srpske vlade je vidan napredak u postepenom povraćanju srpskog naroda samom sebi. Ona je dobila šira ovlašćenja. Za nju i ceo srpski narod to znači ne samo veća prava, već i veće dužnosti prema samom sebi. Da ih do kraja ispunimo, to je naš sveti zadatak i naš spas.

37. INSTRUKCIJA DRAŽE MIHAILOVIĆA MAJORU ĐORĐU LAŠIĆU I KAPETANU PAVLU ĐURIŠIĆU*)

20.decembra 1941.

… Ciljevi naših odreda jesu:

1.) Borba za slobodu celokupnog našeg naroda pod skiptrom Njegovog Veličanstva Kralja Petra II.
2.) Stvoriti veliku Jugoslaviju i u njoj veliku Srbiju, etnički čistu u granicama Srbije - Crne Gore - Bosne i Hercegovine-Srema-Banata i Bačke.
3.) Borba za uključenje u naš državni život i svih još neoslobođenih, slovenačkih teritorija pod Italijanima i Nemcima (Trst-Gorica-Istra i Koruška) kao i Bugarske, severne Albanije sa Skadrom.
4.) Čišćenje državne teritorije od svih narodnih manjina i ne-nacionalnih elemenata.
5.) Stvoriti neposredne zajedničke granice između Srbije i Crne Gore, kao i Srbije i Slovenačke čišćenjem Sandžaka od Muslimanskog življa i Bosne od Muslimanskog i Hrvatskog življa.

*) Ibidem, str. 243.

6.) Kazniti sve Ustaše i Muslimane koji su u tragičnim danima nemilosredno uništavali naš narod.
7.) Kazniti sve one koji su krivi za našu aprilsku katastrofu.
8.) U krajevima očišćenim od narodnih manjina i ne-nacionalnih elemenata izvršiti naseljavanje Crnogorcima (u obzir dolaze siromašne nacionalne ispravne i poštene porodice)…

Sa Komunistima-partizanima ne može biti nikakove saradnje jer se oni bore protiv dinastije i za ostvarenje socijalne revolucije, što nikada nesme biti naš cilj, jer smo mi jedino i isključivo samo vojnici i borci za Kralja, Otadžbinu i slobodan narod…

Postupak: sa Arnautima, Muslimanima i Ustašama prema njihovim zaslugama za njihova gnusna nedela prema našem življu tj. iste treba prepustiti "Narodnom sudu"-prema Hrvatima koji su pod okupacijom Italijana postupati prema njihovom držanju u danom trenutku.

38. PISMO STEVANA MOLJEVIĆA DRAGIŠI VASIĆU O GRANICAMA I DRUŠTVENOM UREĐENJU POSLERATNE "VELIKE SRBIJE"[*)]

Decembar 1941.

Dragi Gospodine Dragiša,

…

Prilažem vam kartu o razgraničenju sa Hrvatima.

Pitanje je kako da se ovo sve izvede.

1.) Što se tiče granica prema susedima, to će pitanje da se reši mirovnim ugovorom, iako bi i tu bilo najbolje stvoriti svršen čin pre nego što pregovori i počnu; ali nam za to nedostaje vojnička snaga koja je ludo upropašćena.
2.) Što se tiče našeg unutrašnjeg pitanja, razgraničenja sa Hrvatima, tu držimo da treba odmah, čim se ukaže prilika, prikupiti sve snage i stvoriti svršen čin:

[*)] Ibidem, str. 244.

a) zaposesti na karti označenu teritoriju;
b) očistiti je pre nego li se iko pribere.

Zaposedanje bi se, mislimo, moglo izvesti samo tako ako bi se jakim odredima zaposela glavna čvorišta i to: Osijek, Vinkovci, Slav.Brod, Sunja, Karlovac, Knin i Šibenik, te Mostar i Metković, a onda iznutra pristupiti čišćenju zemlje od svih nesrpskih elemenata. Krivci bi imali da budu na mestu kažnjavani, a ostalima bi valjalo otvoriti put-Hrvatima u Hrvatsku, a muslimanima u Tursku (ili Albaniju).

U pogledu muslimana valjalo bi da naša vlada u Londonu odmah reši pitanje s Turskom, u čemu će nas i Englezi pomoći.

(Pitanje je!) **Vaši prijatelji**

39. MUSLIMANSKE REZOLUCIJE PROTIV USTAŠKIH I ČETNIČKIH ZLOČINA[*)]

(1) ZAJEDNIČKA REZOLUCIJA

Banja Luka, 22. novembar 1941.

Gospodi:

Dr. Džaferu Kulenoviću podpredsjedniku vlade

Ing Hilmiji Bešlagiću ministru prometa i javnih radova

Gospodo ministri!

Još od početka osnivanja ove naše Nezavisne Države Hrvatske, gledamo mi muslimani sa najvećom zabrinutošću, kako su neke ustaše i drugi odgovorni i neodgovorni faktori činili najgrublje greške pa i zločine. Najelementarnija prava čovjeka gažena su bez ikakvih skrupula. Sigurnost života i imetka, sloboda vjere i savjesti prestali su da važe za velik dio naroda ovih krajeva.

Ubijanje svećenika i drugih prvaka bez suda i presude, strijeljanje i mrcvarenje u gomilama često puta posve nevinih ljudi, žena pa i djece, gonjenje u

[*)] Ibidem, str. 255-265.

masama od kuće i iz postelje čitavih porodica s rokom od 1 do dva sata za spremanje, te njihovo deportiranje u nepoznate krajeve, prisvajanje i pljačkanje njihove imovine, rušenje bogomolja često njihovim vlastitim rukama, silenje na prelazak u katoličku vjeru, sve su to činjenice koje su zaprepastile svakog istinitog čovjeka i koje su na nas muslimane ovih krajeva djelovale najneugodnije. Mi nijesmo nikada ni očekivali a kamoli željeli ovakove metode rada i upravljanje u našim krajevima. U našoj burnoj prošlosti mi se nismo ni pod najtežim prilikama služili ovakovim sredstvima. I to ne samo za to što nam brani to Islam, nego za to što smo vazda vjerovali i što vjerujemo, da ovakove metode rada dovode do rušenja javnoga mira i reda u svakoj državi i da ugrožavaju i njezin opstanak, mi smatramo da se ovakova nasilja ne bi smjela vršiti ni nad najgorim neprijateljima. Jer ovo što se kod nas radilo, sumnjamo, da bi moglo naći primjera u povjesti kojeg bilo naroda.

Rezultati ovakve politike (ako ovaki postupci mogu uopšte nazivati tim imenom) upravo su grozni, što je svaki pametan čovjek mogao i očekivati. Vjerska snošljivost koja je bila na visini u B. i H. i pored vjerske podvojenosti, srozala se strahovito. Uvrede i izazivanja jednog djela katolika uzimale su često takvog maha i prema nama muslimanima da nas sile na ozbiljno razmišljanje. Odnos između ova dva dijela našega naroda, koji je bio vrlo dobar, na putu je da se posve pokvari. Rad onih hrvatskih nacionalista, i na jednoj i na drugoj strani, koji je išao za tim, da dovede do bratstva ova dva dijela, i koji je bio urodio dobrim rezultatima, na putu je da doživi potpun slom.

Jedan dio katoličkog svećenstva smatra, da je došao njegov čas i oni ga potpuno iskorišćuju. Propaganda za pokršćavanje uzela je takvog maha, da podsjeća na špansku inkviziciju. Pod njenim pritiskom i uz toleriranje javnih organa izvršena su pokatoličenja hrišćana u masama. I tako su oni, kojima se poricala svaka građanska vrijednost i nacionalna srodnost postali građanski punopravni i nacionalno Hrvatima samo za to što su formalno primili katoličku vjeru. Ravnopravnost Islama isticana često pisanim slovima i mnogim izjavama sa najviših mjesta, dovodi se u pitanje u životu i praksi. Prelazak na islam koji mi nijesmo propagirali, nije nikada pružio onu zaštitu kao prelazak na katoličku vjeru. Mnogi su intelektualci takav pokušaj platili i životom, kao što je to bio slučaj u Travniku. Čuju se često i pogrdne pjesme od strane katolika, kojima se vrijeđaju vjerski osjećaji muslimana i proriče se ista sudbina kao i hrišćanima.

Jedan dio ustaške vojnice i to ne samo "Divlji" nego i redovni vršio je teške ispade i napadaje, ne samo prema hrišćanima nego i prema muslimanima, pa je izazvao i u našim redovima zaprepašćenje…

Ustanak u našim krajevima koji se sve više širi, posljedica je gore navedenih postupaka i grešaka. Ovaj ustanak nosi u sebi sve one grozote, koje donose ustanci i građanski ratovi. Ustanici pale i ubijaju na zvjerski način ljude, žene

i djecu, da bi se osvetili često i onima koji nisu krivi za njihove nevolje. Ustanak je dopro i do kapije našega grada i njegove se posljedice sve više osjećaju…

Komunisti su iskoristili nezadovoljstvo jednog velikog dijela i stavili se često na čelo ustanka. I pri proganjanju komunista često se čine nepravde nama muslimanima. Nećemo da tvrdimo da i među muslimanima u gradu nema koji komunista. Ali se na račun ovih hapse i proganjaju oni muslimani koji nisu bili nikada komunisti, samo ako se izraze nepovoljno protiv raznih nepravdi, koje se dešavaju. Naprotiv mnogi katolici koji su bili poznati kao komunisti ne samo što prikrivaju nego se često nagrađuju položajima i sinekurama.

Nas ispunjava naročitim negodovanjem, što su oni elementi, koji su prouzrokovali ovaj ustanak, uvukli u ovu akciju i dio muslimanskog ološa, što mi žalimo i osuđujemo. Mi znamo dosta primjera, gdje su ustaše pristupile klanju hrišćana pod fesovima na glavi. To je bilo u Bos. Novom gdje su 4 kamijona ustaša došli isprijeka pod fesovima, udružili se sa muslimanskim ološem i izvršili klanje hrišćana u masama… Mi znamo i takvih slučajeva, gdje se šaputalo hrišćanima kako ih ubijamo i koljemo mi balije da ih tako istrijebimo. Da smo mi htjeli trijebiti, ubijati i prevjeravati Srbe i druge, mi smo to mogli učiniti prije nekoliko stotina godina, kada smo imali više vlasti nego danas i kada se je takav postupak mogao lakše pravdati nego danas.

Izazvaši ovako težak sukob između nas muslimana i hrišćana, pozvani smo mi kao vojnici da taj ustanak ugušujemo i da tako ubijamo Srbe i oni nas pa se tako međusobno satiremo i istrijebljujemo, ne znajući ni kada će to prestati ni kakovim će plodom uroditi…

…

I šta je najgore, vinovnici ovih nereda se povlače u pozadinu, paradiraju u uniformama, zabavljeni dobirm dijelom okolo pljačke srpske i jevrejske imovine. To najbolje vidimo mi ovdje u Banjojluci, gdje je s imovinom iseljenih i izbjeglih Srba i Židova napravljen izvor pljačke i bogatstva za pojedince, njihove obitelji i prijatelje…

Mi se obraćamo na vas gospodo ministri kao naše prestavnike u vladi NDH i kao prve savjetnike Poglavnikove s molbom da o svemu izvijestite poglavnika i da uložite sav svoj upliv u ovo ozbiljno doba, koje preživljavamo, da se ovome strašnome stanju stane u kraj.

Mi se ovim priključujemo svakoj akciji koja ide za tim ciljevima, a naročito akciji sarajevskih muslimana od 12 listopada pa u svrhu tražimo i predlažemo s njima zajedno:

1) da se što prije zavede stvarna sigurnost života i imetka te sloboda vjere za sve stanovnike ove države.

2) da se nevini svijet zaštiti jačom vojnom obranom,
3) da se ubuduće ne čine nikakove akcije koje će izazivati pobunu u narodu i pozovu na sudsku odgovornost svi krivci koji su počinili bilo kakvo nasilje ili zlo djelo bez razlike na položaj i vjeru, kao i oni, koji su takova djela naređivali ili pomagali, te kazne po zakonu,
4) da zakon primjenjuje samo redovna vlast i redovna vojska,
5) da se onemogući svaka vjerska netrepeljivost,
6) da se što prije pruži materijalna pomoć onima, koji su nevino postradali u ovim neredima.

(2) MUSLIMANSKI NARODNI ODBOR SARAJEVO "BRAĆI MUSLIMANIMA"

Sarajevo, 1.decembar 1941.

Na današnji dan, 1 decembra 1918, slobodnom voljom Srba, Hrvata i Slovenaca, a tu volju slobodno su izrazili i prestavnici bosansko hercegovačkih muslimana stvorena je jugoslovenska država. U jugoslovenskoj državi bile su svakom građaninu zagarantovane lične vjerske i imovinske slobode, kao i nesmetan duhovni i ekonomski razvoj, što je sve skupa prestavljalo jugosl. državu kao pravnu jedinicu. Takvoj državi mi B.H. muslimani poklonili smo svu svoju vjeru i bili smo prvi u svim državljanskim dužnostima, mada nas izvjesni režimi nijesu jednako pravno tretirali. Nesreća koja nas je zadesila propašću naše države pogodila je podjednako i osjećanja nas muslimana kao i svih ostalih pravih Jugoslovena.

Stoga je obrazovanje Hrvatske države, u poređenju sa ropstvom primljeno samo kao manje zlo u uvjerenju da će ta ratna država, pružiti utočište ne samo Hrvatima, muslimanima i Srbima već prema potrebi i Slovencima. To i jeste bio razlog, da je ta država bila primljena mirno od svih građana bez razlike na vjeru. Ali zabluda u našoj pretpostavci o manjem zlu ubrzo se pokazala u svoj svojoj težini. Nastala su svirepa i nečovječna proganjanja srpskog življa, proganjanja koja se po svojim osobinama i metodama mogu uporediti samo sa srednjovjekovnom inkvizacijom. A narod kome je sve oružje oduzeto pod prijetnjom smrtne kazne, ostao je bespomoćan tako da ni oni koji su neposredno progonjeni i na katoličku vjeru silom prevođeni nisu mogli sami sebi pomoći u obrani života i ljudske časti. S toga oružanu pomoć nisu mogli pružiti ni muslimani. Svaku čak drugu moralnu i ma stvarnu pomoć, muslimani su osim rijetkog izuzetka, davali u svakoj prilici… Jer u nosiocu ustaške vlasti sručio se sav društveni ološ, neprestano kroz štampu i živu riječ harangiran od ustaških prvaka Pavelića, Budaka, Gutića i ostalih pitomaca sa

Janka-Puste. Hrvatstvu su htjeli dati ustaški pečat, ogrezao u krvi najsvirepijih zločina, a muslimani su trebali da budu cvijeće takvog zla. Smisao poglavnikove ustaške države prožet je težnjom o stvaranju katoličke države, usljed čega je vršeno nasilno masovno prevođenje na katoličku vjeru, redovno praćeno svečanim prijemima delegacija "obraćenih" kod vrhovnih ustaških funkcionera, a pod vidom da se radi o hrvatskoj nacionalnoj državi. Da li hrvatskom katoličkom svećenstvu postupci ustaške države 20 vijeka ne liče na bezobzirne metode srednjo-vjekovne inkvizicije? Da li katolički kler, ako mu se tako čini, nije mogao odbiti svoje "osobno" učešće u vršenju više nego prozelitske uloge. Ili možda nalazi da u temelje ustaške države treba uzidati sve osobine srednjovjekovnog vjerskog ludila žrtvujući principe slobode, bratstva i jednakosti.

U našim ranijim pismima od 15 juna i 1 jula o.g. mi smo ocrtali lik hrvatske ustaške države i istakli konture nečuvenog nasilja, koje tada još nije bilo vršeno u najvećoj mjeri. A i muslimansko svećenstvo na svojoj skupštini od 14 jula, dostojanstveno je osudilo postupak ustaških vlasti, kao i onaj, i ako mali dio muslimana, koji se priključiše ustaškom ološu. Na svjesno muslimansko svećenstvo, koje se uvijek držalo principa "U vjeri nema nasilja" (Kuran: "La ikrahe fiddini"), nije moglo utjecati ni licemjerno građenje veličanstvene džamije u Zagrebu, najveće na Balkanu, kao što isto tako nijesu ostali slijepi pred najdrskijom činjenicom da su u njihovu pastvu urušeni mnogobrojni ustaški zločinci, koji sa muslimanima nemaju ništa zajedničkog, osim fesova koje su obukli, da bi se žrtvama progona prestavili kao da su muslimani. I pošto je fes muslimansko obilježje zbilja je stvoreno uvjerenje kod zlostavljenog naroda, da progone vrše muslimani. Ta težnja da se muslimani lažno i nepravedno označe kao vršioci zločina, ostvarljiva je bila stoga što su nedjela vršila ustaše sa strane, a progonjeni narod u najboljem slučaju lično poznaje samo svoje sugrađane. Dokle se stvarno došlo u ostvarenju ove perfidne mjere, vidi se jasno iz nemile činjenice, da je u istu zabludu pao i jedan ministar jugosl. kraljevske vlade bacajući prigovore preko londonskog radija na teret svih muslimana. A da je ovaj ministar prije svoga govora na radiu mogao biti obaviješten o stvarnom učešću i raspoloženju muslimana, njegove riječi upućene njima, mogle bi biti samo bratske. Tom prilikom ne bi jugoslovenski ministar mogao ni smio ostati indiferentan na spontani revolt muslimanskih masa, prkosno izražen na usta banjalučkog hodže, kome su pošljedne riječi na ovom svijetu bile: "Živio kralj Petar!"

Niz rezolucija i pismenih protesta iz Sarajeva, Mostara, Tuzle, Banja Luke, Prijedora i dr. predstavljaju akt jugoslovenske narodne svijesti i teške osude svirepstva, nasilja i podmetanja i licemjerstva. Osobit osjećaj poštovanja mora izazvati kod svakog građanina naše nesretne domovine protestna rezolucija muslimana grada Sarajeva. Muški kuražno potpisana od ogromnog broja najuglednijih muslimana prestavnika svih staleža. Smjelost i muževnost ovoga akta stoji na najvećem stepenu, jer je sačinjen i potpisan pod vladom još ni malo

neublaženog ustaškog terora, koji vrijednost svačijeg života mjeri samo ustaškim načelima.

Pa ipak ni ovo nije sve što pokazuje narodnonosnu svijest, bratski i moralni osjećaj muslimanskog življa. Jer muslimani prividno proglašeni "cvijećem hrvatstva", koji izgledaju favorizirani u ustaškoj državi, već odavno su pritekli u pomoć svojoj braći, nasiljem otjeranoj u šumu. Zajednički i oružjem zbratimljeni bore se oni danas po bosanskim šumama i dolinama za svoj život, bratstvo i slobodu obespravljenog naroda. Nažalost mora se istaknuti da ovako nije svuda. U krajevima gdje je bratstvo uspješno podriveno, revolt progonjenih nesvijsno i neopravdano, ne štedeć mirno muslimansko stanovništvo. Čak i ondje gdje su mnogi muslimani zbog pružene zaštite i sami živote položili ili ih teško sačuvali. Ovakav postupak uz sistematsko harangiranje izaziva kod muslimanskog stanovništva strah vezan sa instiktom samoodbrane. A teškim posljedicama ovih postupaka ne može se sagledati kraj. Stoga griješni su neizmjerno, zbog povrede čovječnosti, pravde i nacionalne stvari, svi oni koji prema svojim najvećim mogućnostima ne učine da se narodni revolt osvetnički ne ostvaruje po principu kolektivne odgovornosti nad onima koji nemaju nikakove krivice. Jer niko ko ima osjećaj za pravdu ne isključuje odgovornost. Ali baš zbog toga ta odgovornost mora biti individualna i pravična, pošto kolektivna odgovornost ne prestavlja odmjeravanje zaslužne kazne krivcima, već novo nasilje i zločini nad nevinima.

Mi znamo da su nažalost i sramotu muslimana u ustaške se redove svrstali i neki muslimanski tobožnji prvaci, čija su bića uvijek bila neodoljiva od raznovrsnih sinekura. Pa u svojoj bezgraničnoj nezaježljivosti nisu preuzeli da svojim instiktima daju zamaha i pod cijenu najveće sramote i stradanja muslimanskog nevinog svijeta. Stoga mi ne možemo pravdati ni jednog Hamidbega Kurbegovića ni njemu jednakog Ismetbega Gavrankapetanovića, ni njima sličnog Asima Ugljena, ni od njih najgoreg Aliju Šuljka, pa ni njegova po zlu glasu pobratima samozvanog zagrebačkog ustaškog muftiju "Raspučina".

Mi nemamo razloga da pravdamo ni hrvatskog idealistu Hakiju Hadžića, koji je napustio svoju hrvatsku seljačku stranku i prišao Paveliću, pogrešno misleći da će u ovoj formi naći ostvarenje svojih nacionalnih snova. Ovo čak i pored toga, što je njegova lična zasluga da se na području njegove uprave nije lila bratska krv. Okolnost koja je bila, ma i kasno, razlogom njegova uklanjanja.

Za beznačajnog Osmana Kulenovića, "banjalučkog zatočenika" i Hilmiju Bešlagića prvi put su muslimani čuli kada su postali ustaški ministri.

Najzad ne nalazimo za osnovno pravdanje ni za dr Džafera Kulenovića za koga se tvrdi da je ušao u ustašku vladu uz uslov vraćanja slobode vjere i savjesti, data kao koncesiju za žrtvovanje svoje političke prošlosti. Onima pak koji tvrde da je

Kulenović ušao u ustašku vladu pod presijom mi poručujemo, da doskorošnji vođa muslimana nije smio podleći nikakvoj prijetnji ni presiji. Stoga ako Kulenović nije već otišao sa jugoslovenskom vladom, čiji je član ostao sve do okupacije naše države, imao je i dom, imao je i u zemlji ostati na liniji na kojoj se nalaze muslimanske mase. A kada nije tako postupio onda neka samo sebi pripiše činjenicu, što je izgubio svojstvo političkog vođe muslimana, koji su bili i ostali na liniji autonomije Bosne i Hercegovine u sklopu jugoslovenske države.

Iz naprijed izloženog utvrđujemo:

1. Da muslimani nisu imali učešća u stvaranju ustaške države, niti su je željeli, već su je primili kao manje zlo od ropstva.
2. Da je pomoć muslimana progonjenom narodu pružena gotovo uvijek u najvećoj mjeri i da to i sada čine s oružjem u ruci.
3. Da su muslimani svoj revolt protiv ustaškog nasilja i masakriranja, od kojeg i oni trpe, javno manifestovali u vidu više pisama, rezolucija i protesta u čemu se naročito istaklo muslimansko svećenstvo.
4. Da muslimani nedužni i nevini snose odijum i stradaju zbog ustaških zločina izvršenih pod fesom kao simbolom muslimanstva, o čemu postoje svakodnevni i nepobitni dokazi.
5. Ni zbog malog broja zavedenog ološa muslimanske vjere, uključenog u ustašku kliku, ni zbog nekolicine zavedenih intelektualaca, ne može se odgovornost baciti na sve ostale nevine i čestite muslimane.

Stoga, na današnji dan, kao dan našega narodnog ujedinjenja, apelujemo na sve one, koje u svakom poduhvatu vodi pravičnost i čovječanski osjećaj i koji i dalje gledaju u narodnom jedinstvu jedini spas, da se u prosuđivanju odgovornosti muslimana drže pravedne mjere. Jer pogađajući nevino stanovništvo, umjesto olakšanja teških prilika možemo izazvati bezgraničnu narodnu nesreću.

Braćo muslimani, prezrite svakog onoga izroda, koji vam izdajničkim radom donosi nesreću. Žigošite svakog onoga ko dušmanski uništava naš izgled čestitih ljudi i ko želi da od nas stvori protivnike narodnog jedinstva.

U Sarajevu na dan 1.decembra 1941 godine.

NARODNI ODBOR

(3) REZOLUCIJA MUSLIMANA GRADA I KOTARA BIJELJINE

Bijeljina, 2.decembar 1941.

Povjereništvo U.N.S.-e u Sarajevu dostavilo je rezoluciju muslimana grada i kotara Bijeljine koja je izdana 2.prosinca 1941 a koja glasi:

"RIJEČ

muslimana grada i kotara Bijeljine na dan 2. prosinca 1941. izrečeno povodom pokolja izvršenog nad stotinama nedužnih stanovnika islamske vjere u Koraju kotar Bijeljina.

1.) Zemlja u kojoj živimo je Bosna, u kojoj su živili i žive Bosanci bez razlike na vjeru i pleme. U ovim krajevima je bilo isto toliko srpskoga koliko i hrvatskoga uticaja. Govori se istim jezikom isti su običaji i jednaka je ljubav prema rođenoj grudi. Govorimo na prvom mjestu kao Bosanci, jer se je velik dio nesrće sadašnjice srušio baš na našu Bosnu i Bosance.
2.) Na osmanlijskom dvoru naših krajeva zaveli su naš maternji jezik kao drugi službeni jezik i diplomatski jezik.
3.) Bosanci imaju svoju kolijevku i imali su svoju moćnu državu, a kao što su je imali Hrvati i Srbi a vršili su kroz stoljeća časnu ulogu spone između braće raznih vjera.
4.) Stotinama godina bosanski muslimani su živili u slozi i bratskoj ljubavi sa svim Bosancima bez razlike na vjeru, kao što im to uzvišeni Islam naređuje, a kada su imali svu vlast u svojim rukama, ni tada prema sugrađanima drugih vjera nisu nedjela činili niti vjersku i plemensku vršnju sijali.
5.) Kao što su muslimani do sada u ovim krajevima uživali sva prava koja i Srbi i Hrvati, tako i sada traže da svi budemo jednakopravni pred zakonom, da nam svima bude obezbjeđen i siguran miran porodični i vjerski život kao i privatna imovina.
6.) Muslimani kao cjelina osuđuju postupak jednih i drugih neodgovornih lica i odlučno se ograđuju protiv svih nedjela koja im se zlonamjerno pripisuju, da su ih počinili na sugradjanima druge vjere u ovakvim teškim vremenima, pa traže da vojne i civilne vlasti jednako i najstrožije postupaju prema svim prekršiteljima zemaljskih i ljudskih zakona ma koje vjere bili ti prekršitelji, s tim da nema povlaštenih i podvlaštenih slobodnih i ugroženih.
7.) Muslimani traže da se razoružaju sva civilna lica i da vojnu vlast vrši isključivo vojska, jer se ustanovilo da pojedini građani zloupotrebljavaju vlast koja im ne pripada, već su je samovoljno prigrabili.

8.) Muslimani traže da se u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, naročito u njenom srcu Bosni pruži dovoljno zaštite života i imetka svim njenim državljanima a u svim krajevima, kao i da se postradalima pruži hitnija i obilnija pomoć, jer se je pokazala u sadašnjim teškim događajima da nedovoljno zaštićeni nezbrinuti, izloženi životnoj opasnosti i katolik i musliman, kao i ispravan grko-istočnjak, a naročito musliman Hrvat.

9.) Muslimani traže da u ovim krajevima umjesto posijane mržnje krvne zavade i bezdušnog klanja zavlada ljubav, sloga i sigurnost kao što je bilo u prošlosti, i da se svaki državljanin Nezavisne Države Hrvatske cijeni ne prema vjeri već prema radu, čestitosti i čovječnosti koje pokazuje u svome životu prema bližnjima.

10.) Muslimani upozoravaju sve Bosance bez razlike na vjeru, a naročito ustaše (katolike i muslimane) kao i pobunjene grko-istočnjake da prestanu sa osvetama, odmazdama i krvoprolićima, koje vode samo našoj općoj propasti, i istrebljenju a vrše se redovno samo nad našim nedužnim stanovnicima…

Spas Bosne leži u slozi i bratstvu a ne u krvnoj zavadi i mržnji.

Vjera neka nas ne razdvaja već neka nas ujedinjuje blagotvorno djelujući na sve nas, da budemo na prvom mjestu ljudi koji ne dozvoljavaju da njima, vladaju protuđeni životinjski nagoni ubijanja i pljačkanja, palenja i zlostavljanja koja kulturan čovjek treba obuzdati.

…

(4) REZOLUCIJA MUSLIMANA GRADA MOSTARA (1941)

…

Nošeni dubokom vjerom da tumačimo volju i osjećanje najširih muslimanskih slojeva širom naše ponosne Bosne i Hercegovine smatramo potrebnim da konstatujemo i izjavimo slijedeće:

1.- Nebrojeni zločini, nepravde, bezakonja, prevjeravanja, koja su učinjena i koja se čine prema pravoslavnim Srbima i drugim sugrađanima strana su potpuno duši svakog muslimana.

Svaki pravi musliman, oplemenjen uzvišenim propisima islama osuđuje ovaka zlodjela, ma sa koje strane dolazila, jer zna da islamska vjera smatra najtežim

grijehom ubijanje i mučenje nevinih, kao i otimanje tuđega dobra, te prevjeravanje pod okolnostima koja isključuju slobodnu volju. Šaka onih nazovi muslimana, koji su se o to ogriješili, samim tim su se ogriješili o uzvišene propise islama, pa će ih neminovno stignuti Božija kazna i ljudska pravda.

Osuđujući sve to molimo da se zavede potpuna jednakost i ravnopravnost, red i zakonitost za sve bez obzira na vjersku ili narodnu pripadnost, da se omogući svim građanima povratak na njihova ognjišta i da im se uklone učinjene nepravde.

2.- Teška vremena koja se proživljuju, a koja niti smo željeli niti pripremali uvukla su u svoj vrtlog i muslimane, pa je samo iz našeg grada platilo svojim životima oko 10 nevinih muslimana, a da njihove ubice, premda se za neke zna, nisu niodkuda pozvani na odgovornost, niti kažnjene. To je trebalo da prestavlja samo početak i prodor u naše muslimanske redove sa ciljem da se oslabi naša muslimanska zajednica. Najenergičnije osuđujemo ubistva i progone muslimana pod izlikom srpstva, komunizma, gajretovštine, sokolstva, jenese, Jerezaštva i t.d.

3.- Sa najvećom indignacijom odbijamo od časti imena muslimanskoga sve ono što nam se od nekih pojedinaca zlonamjerno podmeće sa namjerom da sa sebe prebace odgovornost na nas i zahtjevamo, da se prilikom vršenja raznih akcija zabrani nemuslimanima nošenje fesova, kao simbola islamske pripadnosti, dozivanja muslimanskim imenima i slično, što se opetovano i sistematski čini. Da bi se imao utisak kao da to tobož rade muslimani.

Upozorujemo braću muslimane da sa svom ozbiljnošću razmisle o pravim i intimnim željama i namjerama mnogih pojedinaca, koji su intelektualni začetnici ili izvršioci raznih zlodjela nad našim sugrađanima, a koja već skoro javno bez ustezanja to namjeravaju i nama muslimanima.

5.- Isto tako i najenergičnije ustajemo i protiv svih onih, koji u svom ogorčenju ili iz pljačkaških pobuda vrše bezrazložno osvete nad nevinim muslimanima, njihovom djecom i ženama, njihovim domovima i selima. Ukoliko se to nastavi mi im poručujemo da ćemo im se najodlučnije suprostaviti.

6.- Braći svim čestitim muslimanima poručujemo da žive u slozi i ljubavi sa svim svojim komšijama i sugrađanima, te da su svijesni, da nas u ovim vanredno teškim vremenima može spasti samo naša potpuna sloga i jedinstvo, te čvrstina naših redova. Među čestitim muslimanima moraju se zaboraviti sve ranije razmjerice, pa sa vjerom u svemoć i pravednost svevišnjeg Allaha vedra čela možemo gledati u našu i narodnu budućnost.

40. MEMORANDUM MUSLIMANA SREZA ČAJNIČKOG POVODOM MASOVNIH UBISTAVA NAD NJIMA U DOBA ČETNIKA NJEGOVOJ EKSELENCIJI ĐOVANIJU ESPOZITU*)

Vitezu ordena Zlatne medalje,
Komandantu 5. Alpinske divizije "Pusterija"

Pljevlja
Čajniče, 20.maja 1942.

Slobodni smo Vašoj ekselenciji podnijeti priloženi memorandum, uz priklop 58 ličnih prijava, sa usrdnom molbom da izvolite po njemu postupiti, odnosno da ga uputite na nadležno mjesto.

...

Sve naprijed izloženo navelo je jednog nerazumnog čovjeka u osobi biv. Jug. Đenerala Draže Mihajlovića, da dođe na jednu strahovitu misao, da sve muslimane ognjem i mačem treba istrijebiti iz krajeva, gdje se oni već vjekovima nalaze. U tim krajevima treba da ostane čist srpsko-pravoslavni elemenat. Što je za savremenog i kulturnog čovjeka upravo neshvatljivo, on tu svoju zamisao nije htio da sprovede nekim totalnim raseljavanjem muslimana iz ovih krajeva, nego naprotiv njihovim totalnim ubijanjem ognjem i mačem kao u doba najcrnje reakcije srednjega vijeka.

U tu svrhu taj isti Draža Mihajlović spremio je u istočnu Bosnu jednu grupu aktivnih oficira, da organiziraju četnički pokret.

...

Četnici su proklamovali na zborovima i smotrama u Čajniču pred školom i u Goraždu slijedeće:

1. Da su svi muslimani bez izuzetka osuđeni na smrt.

2. Da njima nema nikakova suđenja nego da su prema njemačkom izrazu "Vogelfrei" t.j. da je i svatko i na svakom mjestu i u svako doba može i treba ubiti.

3. Svaki onaj od Srba-pravoslavnih tko bi sakrio u kuću ili na neki drugi način pokušao zaštititi komšiju ili prijatelja muslimana ima da mu se kuća zapali.

*) Ibidem, str. 245, 246, 247, 248.

Nakon naprijed svega izloženoga ostaje nam jasno kako se ono moglo sve dogoditi što se kod nas dešavalo i zašto se upravo moralo dogoditi.

...

Po jednoj globalnoj procjeni samo u srezu Čajničkom pobijeno je oko 2.000 muslimana. Kada se zna da je na zadnjim parlamentarnim izborima 1938. glasalo oko 4.200 glasača (počev završenom dvadesetom godinom života) to znači da je od ukupnog muslimanskog stanovništva ovoga sreza pobijeno oko 48 procenata.

Ostali su na životu prema ovome uglavnom samo oni koji su pravovremeno izbjegli.

Statistički podaci za susjedne srezove kao što su Foča, a u znatnoj mjeri i Višegrad, još su strašniji. U ovim srezovima, koji važe kao italijanska okupaciona zona pobijena je za ciglih dva mjeseca po proksimativnoj proceni oko 10.000 muslimana.

...

Četnici su proglasili da nijedan musliman nije zaslužio toliko, da se na njega potroši puščani metak, nego da sve muslimane iz reda treba klati noževima i kamama kao najobičnije životinje. Žrtve su po više sati strahovito mučene, probadane bajonetama, pa bi ih tek nakon svih mučenja zaklali. Njihove lješeve ostavljali su nezakopane po više mjeseci u raznim potocima, pa se od tih lješeva još i danas u tom stanju nalaze.

...

Stoga apelujemo na visokog komandanta italijanske vojne sile da dobrostivo izvoli narediti:

1. Da se žrtve četničkog divljaštva iznađu odnosno ekshuminiraju, u prisutnosti jedne vojne ljekarske komisije, koja će zapisnički ustanoviti nalaz, zatim da se po propisima naše vjere sahrane u muslimanska groblja.

2. Da odredi anketnu komisiju sastavljenu od pravnika ili pravnih lica koja će prikupiti i srediti sam materijal- da posluži kao objektivan istorijski dokumenat, koji smo dužni dati istoriji čovječanstva. A pitanje sankcija za krivce ostavljamo potpuno uviđavnosti italijanskih vlasti.

...

Molimo Ekselenciju da nas izvine za ovu našu slobodu što joj se obraćamo i da je blagonaklono primi.

Podpisi

41. PROGLAS (PRVOG ZASJEDANJA) AVNOJ-a NARODIMA JUGOSLAVIJE*)

B r a ć o s v i h n a r o d n o s t i i v j e r a!

Veliki uspjesi naše narodno-oslobodilačke borbe, izvojevani junačkim djelima i naporima naše hrabre vojske, omogućili su nam da podignemo svoj glas sa oslobođene teritorije naše domovine i da vam objavimo osnivanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, koje sa današnjim danom, sporazumno sa Vrhovnim štabom Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, preuzima svoje dužnosti po svim pitanjima i stvarima narodnih potreba i života upravne, privredne, socijalne, zdravstvene, finansiske, propagandističke, prosvjetne i vjerske prirode, a naročito organizovanja pomoći našoj junačkoj narodnoj vojsci i partizanskim odredima.

...

Bezbrojne su žrtve, koje su naši narodi podnijeli od početka rata pa do danas. Tijela stotine i stotine hiljada izmučenih i iznakaženih ljudi, među njima nevinih staraca, žena i djece, leže danas rasuta u gomilama po svim stranama naše zemlje: to su žrtve jednog do danas neviđenog i nezapamćenog svirepog zvjerstva naših dušmana i domaćih izroda. Ustaše, četnici, žbiri i panduri, natjecali su se u vršenju zločinstava sa tuđinom, s fašističkim okupatorima.

...

N a r o d i J u g o s l a v i j e!

Uz naš pozdrav mi vas sa oslobođene teritorije pozivamo da se okupite oko Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, da mobilišete sve svoje zdrave i žive snage kako bi s uspjehom što skorije okončali veliko djelo narodnog oslobođenja. Pod parolom: sve za front i slobodu - pođimo naprijed do pobjede!

Naša pobjeda biće potpuna samo onda, kada se narodi u oslobođenoj svojoj zemlji budu osjećali kao svoj na svome, kada budu sami preko svojih slobodnom svojom voljom izabranih narodno-oslobodilačkih odbora, solidarnim radom sviju, kao i organizacijom u svim granama naše narodne privrede, obezbjedili sve uslove za jedan poredak, koji će im pružiti mogućnost da ostvare istinsku i pravu demokratiju i da izgrade jednu slobodnu, nezavisnu i bratsku zajednicu.

---

*) Vidi: Pet godina narodne države, izd. Kultura, Beograd 1949., str. 17-22.

...

H r v a t i!

Pozivamo vas da se u bratskoj zajednici sa Srbima, preko svoje Narodno-oslobodilačke fronte, okupite oko Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja, da ustanete protiv četnika, ustaša i okupatora. Pozivamo sve domobranske oficire i vojnike da prelaze u redove narodno-oslobodilačke vojske, jer ustanak i borba su jedini put ka sreći i nezavisnost hrvatskog naroda!

S l o v e n c i!

Prvaci Slovenske ljudske stranke i ministri u izbjegličkoj vladi, sporazumno sa voćstvom stranke u Ljubljani, mirno posmatraju djela izdajničke bijele garde koju su okupatori organizovali za suzbijanje ustanka u Sloveniji, a udaraju protiv Osvobodilne fronte, koja je obuhvatila sve slojeve i političke partije, struje i organizacije u slovenačkom narodu. Bijela garda, ta šaka jada za koju se zakačila izbjeglička vlada, isto tako kao i za četničke bande, samo će još više ojačati otpornu i borbenu snagu slovenačkog naroda, koji se hrabro bori za svoju slobodu i domovinu protiv okupatora.

M u s l i m a n i!

Vi ste na svojim leđima osjetili svu oštrinu ustaških zločinstava, izvršenih protiv Srba u Bosni, Hercegovini i Sandžaku onda kada su krvožedne četničke bande počele da kolju vašu djecu i žene i da pale vaša sela i domove. Voćstvo jugoslovenske muslimanske organizacije varalo vas je u danima najtežih nevolja i nesreće koje ustaše izazvaše svojim pokoljem srpskog življa. Danas već Muslimani znaju gdje im je mjesto u zajedničkoj borbi s onima koji se bore za ravnopravnost, bratstvo i vjersku snošljivost.

Bosanci i Hercegovci samo ujedinjeni i složni, preko svojih narodno-oslobodilačkih odbora, a u redovima Narodno-oslobodilačke vojske možete sebi ostvariti jednu ljepšu i zajedničku budućnost. Muslimani ne smiju više biti roba, o koju će se nadmetati velikosrpski pljačkaši...pokvarenjaci i izrodi sve zbog toga da bi mogli vladati jedni ili drugi. Vama svima i Srbima i Hrvatima i Muslimanima potrebna je iskrena i bratska saradnja da bi Bosna i Hercegovina kao jedinica u našoj bratskoj zajednici, mogla napredovati na zadovoljstvo svih bez razlike na vjeru i stranku.

C r n o g o r c i!

Nemojte dozvoliti da izdajnički četnici prljaju najveće i najslavnije dane crnogorske istorije: dane herojske borbe protiv okupatora. U borbenom bratstvu sa svim narodima Jugoslavije crnogorski narod će konačno ostvariti svoju slobodu i nezavisnost, u slobodi i bratstvu sa svim narodima Jugoslavije.

M a k e d o n c i!

Fašistički imperijalisti, kao i velikosrpski i velikobugarski hegemonisti, donijeli su samo nesreću i ropstvo makedonskom narodu, čiju su domovinu pretvorili u monetu za potkusurivanje svojih imperijalističkih interesa. Vaša sloboda leži u našoj borbi. Pridružite se narodno-oslobodilačkoj borbi svih naroda Jugoslavije.

S r b i!

Vi ste najteže osjetili fašističku politiku istrebljivanja naših naroda, baš na vas je pala sva težina posljedica velikosrpske ugnjetačke politike svih jugoslovenskih režima. Pozivamo vas da odlučno, snažno i složno udarite protiv fašističkih osvajača, protiv četničkih i ustaških izdajica i da ne dopustite da grobari vaše slobode, oni koji su poklali vaše najbolje sinove zajedno sa fašističkim okupatorom, istrebljuju sada hrvatski narod. Dižite se svi na oružje, u veliki oslobodilački rat protiv okupatora za slobodu i bratsku zajednicu Srbije, Crne Gore, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine i Makedonije.

...

Bihać, 27. novembra 1942. godine

Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije

42. ZAKLJUČCI KONFERENCIJE ČETNIČKE OMLADINE CRNE GORE, BOKE KOTORSKE I SANDŽAKA O POSLERATNOM DRŽAVNOM I DRUŠTVENOM UREĐENJU JUGOSLAVIJE*)

2.decembar 1942.

ZAKLJUČCI

Prvodecembarske Konferencije četničke intelektualne omladine Crne Gore, Boke i Sandžaka održane u Šehovićima, 30.XI, i 2.12.1942.godine.

Četnička intelektualna omladina Crne Gore, Boke i Sandžaka na svojoj konferenciji u Šehovićima, posle svestrane diskusije po svim pitanjima državnog i društvenog uređenja u budućoj otadžbini, donela je sledeće zaključke:

1. Da buduća naša država treba da bude nasledna i ustavna monarhija-Kraljevina Jugoslavija kojom će vladati Kralj Petar II iz dinastije Karađorđevića, i u kojoj će Četnička Organizacija, u saglasnosti sa krunom biti za izvestan period vremena, potrebna za potpunu obnovu i preporod zemlje, jedini nosilac celokupne državne vlasti u zemlji.

2. Granice buduće Jugoslavije moraju obuhvatiti, pored dosadašnjih i sve one pokrajine na koje imamo historijsko pravo, a koje su nam bile dosada nepravedno oduzete. Pored historijskog moraju se uzeti u obzir etnički, politički, ekonomski i strategijski razlozi.

3. Buduća država treba da bude unitarna i u njoj će Srbi, Hrvati i Slovenci živeti u svojim oblastima na principu širokih samouprava. Između svih oblasti ima se uspostaviti neposredna terenska veza, kako bi ideja jugoslovenske zajednice bila što potpunija.

4. Na teritoriji buduće države živeti će samo Srbi, Hrvati i Slovenci. Nacionalnih manjina ne može biti.

...

7. Crkva je državna. Pravoslavna crkva je nacionalna i svetosavska. Katolička crkva treba da bude administrativno odvojena od Vatikana, i da bude jugoslovenski nacionalna u duhu ideja Štrosmajera. Verska nastava je obavezna u svim osnovnim i srednjim školama.

...

*) Omer Ibrahimagić, Politički sistem BiH, knj. 1., str. 249-250.

17. U duhu izloženih zaključaka, a u saglasnosti sa krunom, četnička organizacija će sprovesti državno uređenje i biti jedini nosilac celokupne državne vlasti do ostvarenja četničkog programa i stvaranja uslova za prelaz na šire ustavne slobode.

43. KAPETAN I KLASE MILOŠ M. JOVANOVIĆ, KOMANDANT OZRENSKOG KORPUSA BRATU GOLUBU MITROVIĆU, KOMANDANTU ZENIČKOG VOJNO ČETNIČKOG ODREDA*)

"Gde bude", 13. februar 1943.

...

Pošto Ti i Tvoji niste obavješteni izravno i tačno o namerama ministrovim i naše vlade posle pobede i pošto ste pogrešno razumeli razloge naše borbe za konačnu pobedu, jer nije dosta pripovedati kao što ti činiš, da se borimo da sačuvamo naša sela i svoj svet jer naši su ciljevi viši, a naša sveta borba mora dovesti do ostvarenja ideala naših dedova i otaca koji su za te ideale prolevali krv i ostavljali kosti po Kosovu, Kumanovu, Mišaru, Kajmakčalanu, Čevrntiji i Ceru, a za koje ideale i mi moramo pa i proljevamo svoju srpsku krv po ovim srpskim planinama.

Ciljevi naše borbe, kako ih je ministar formulisao, jesu:

1) Borba cjelokupnog naroda pod skiptrom Kralja Petra II

2) Stvoriti veliku Jugoslaviju i u njoj veliku Srbiju, etnički čistu, u granicama predratne Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Srema, Banata i Bačke.

3) Borba za uključenje u naš državni život i svih još ne oslobođenih teritorija pod Talijanima i Njemcima (Trst, Gorica, Istra i Koruška) kao i Bugarska i Severna Albanija.

4) Čišćenje državne teritorije od svih narodnih manjina i nenacionalnih elemenata

5) Stvoriti neposredne zajedničke granice između Srbije i Crne Gore kao i između Srbije i Slovenačke čišćenjem Sandžaka od muslimanskog življa, a Bosne i Hercegovine od muslimanskog i katoličkog.

---

*) Ibidem. str. 250-253.

6) Kazniti sve ustaše i muslimane koji su u tragičnim danima našeg naroda nemilosrdno uništavali i ubijali naš narod.

7) U krajevima očišćenim od narodnih manjina i anacionalnih elemenata (muslimana i arnauta) izvršiti naselenje crnogoraca.

U obzir dolaze siromašne, nacionalno ispravne i poštene porodice.

8) Osiguranje jednog takog političkog tela, koje će voditi drž.brod smerom opštih narodnih težnji i interesa.

9) Ciljevi su ogromni, zato je i borba utoliko zahvalnija za one koji se bore za njeno ostvarenje.

Možda Tebi i Tvojim borcima izgledaju ovi ciljevi veliki i neizvedivi?

Setite se velike borbe za oslobođenje pod vodstvom velikoga vožda Karađorđevića, Srbija je bila puna Turaka (muslimana). U Beogradu i ostalim srpskim varošima strsile su muslimanske munare, a pred džamijama su Turci vršili svoja smrdljiva pranja, kao što i sada rade u srpskoj Bosni i Hercegovini. Na stotine hiljada muslimana bilo je preplavilo našu otadžbinu, a prođite danas kroz Srbiju. Nigde nećete naći ni jednog Turčina (muslimana), nećete naći ni jednog njihova groba (mezara), jer svesni srpski narod još davno je zbrisao sa lica zemlje žive vekovne neprijatelje srpskog naroda, a isto tako dosledno i potpuno uništio i poslednji trag nama mrskog turčina, te je ostao čist za velika dela balkanskog i svetskog rata za oslobođenje i ujedinjenje svih srpskih zemalja.

To je najbolji dokaz i najveće jamstvo, da ćemo uspjeti i u ovoj današnjoj svetoj borbi i da ćemo istrijebiti sve turke iz ovih naših zemalja. Ni jedan musliman neće među nama ostati. One, koji su se ogrešili o naš narod, kao i one čaršijske političare, koji su menjali sve političke boje i godinama sisali krv našeg srpskog sveta iz Bosne i Hercegovine dodvarajući se našim zaslepljenim i pokvarenim beogradskim političarima uništićemo bez milosti. Seljake i ostali sitni svet preselićemo u Tursku. Naša vlada u Londonu posredovanjem Engleske i savezničke prijateljske vlade nastoji da ugovori u Adani sa G.Ignjacijem. Sve katolike koji su se ogrešili o naš narod u njegovim tragičnim danima kao i sve intelektualce i sve ekonomski jače nemilosrdno ćemo uništiti i poubijati. Seljački svijet i isto tako sitni radni svijet poštediti i od njih ćemo napraviti prave Srbe, koje ćemo milom ili silom prevesti na pravoslavlje.

Eto to su ciljevi naše velike borbe i kad dođe odsudni čas mi ćemo ih i ostvariti. Mi smo ih već u nekim dijelovima naše otadžbine i ostvarili. Vi ste sigurno čuli za naše najnovije velike uspjehe naših boraca oko Foče, Čajniča i Višegrada pod vodstvom samog ministra. Tamo sada nema ni jednog muslimana, a za njihova

naselja i kuće više se i ne zna. Ta srpska zemlja koju su do sada bili okupirali turski uljezi sada čeka na srpske ruke da je obrade. Čuli ste i za uspjeh naših boraca u srezu stolačkom. Nekada je u tome srezu bilo oko 26.000 katolika i muslimana. Sada osim nekoliko familija u samom Stocu u čitavom srezu nema ni jednog katolika ni muslimana. Počelo se spremno i uspešno, treba samo ustrajati i nastaviti.

Mi u ovim krajevima ne smemo odmah početi jer nije vrijeme podesno. Naprotiv morate sve poduzeti da na svoju stranu privučete muslimane. Najbolje je da im stalno pretite, pa tu i tamo po nekoga i napadnete ali da se zna ko je učinio. Recite da su to učinili neodgovorni elementi i pozovite ih da se sami brane u zajednici sa vama. Možete ih ako treba i lepim rečima zvati u svoje redove i slati im u tom smislu i pisma i pozive, ako smatrate da to može dovesti do cilja. Turci su naučili uvijek prilaziti onome ko je jači i uvijek vrdati desno i lijevo. To morate iskoristiti, a kad dođe naš dan znaćemo kako ćemo se razgovarati.

...

S verom u boga za Kralja i Otadžbinu!

Komandant ozrenskog korpusa
Kapetan I klase
Miloš M.Jovanović, s.r.

(Pečat)

P.s.

Nadalje smo porušili i uništili kako sledi:

Plevaljskog, Pribojskog, Čajničkog, Fočanskog i Višegradskog sreza sledeća sela: Tuhovo, Zaborak, Milejkovići, Tupići, Hunkovići, Kukavice, Parlovci, Radoželj, Dikovići, Hasovići, Hočevine, Podavrela, Zarbovine, Mahnovica, Dardagane, Donci, Suhodan, Opetača, Okruglice, Đikanići, Pazalje, Oglečevo, Dubac, Batovo, Strmica, Gornja Strmica, Dolovi, Moremišlje, Glaž, Sokolovići , Setihovo, Mušići, Kuka, Hrtar, Obravlje, Gostilja, Veliki Hadarevići, Žljeb, Polje, Gostilja, Mala Gostilja, Duhovo, Koritnik, Lanci, Omeragići, Sendići, Rujišta, Presjeka, Rutanovići, Stitarevo, Stitarevo Gornje, Stitarevo Donje, Sase, Prelevo, Resnik, Kamenica, Kapetanovići, Vlahovići, Odžak, Kašnik, Kurtalići, Rudo.

Imademo već svojih koji rade u redovima muslimana i to: Dr. Ismet Popovac, Fehim Musakadić i Mustafa Pašić. Dobro nam je uspjelo pa ćemo naše djelo i završiti.

44. REZOLUCIJA ZEMALJSKOG ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA BOSNE I HERCEGOVINE*)

25-27. novembra 1943.

... Na svojoj prvoj konferenciji, održanoj 26 i 27 novembra 1943. god. Vijećnici Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, razmatrajući pitanje vanjske i unutarnje politike, donose ove zaključke:

...

4) Narodi Bosne i Hercegovine stvaraju u zajednici sa ostalim narodima Jugoslavije novu demokratsku federativnu Jugoslaviju slobodnih i ravnopravnih naroda, u kojoj će biti zajamčena puna ravnopravnost svim njenim narodima. Narodi Bosne i Hercegovine, u zajednici sa drugim narodima Jugoslavije, zajedničkim naporima kroz oružanu borbu za slobodu i nezavisnost izvojevali su pravo da urede svoju zemlju onako kako to najviše odgovara volji i interesima i njih samih i svih naroda Jugoslavije.

Narod Bosne i Hercegovine danas pretstavlja jedno Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja za Bosnu i Hercegovinu i Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, koje oličava bratstvo naših naroda i njihovu nepokolebivu volju da izgrade ravnopravnu demokratsku federativnu Jugoslaviju, može pretstavljati danas u zemlji i pred inostranstvom jedino AVNOJ i vlast koja iz njega proizilazi.

Narodi Bosne i Hercegovine vijekovima su živjeli zajedno međusobno izmiješani i povezani zajedničkim interesima. Vijekovima je tuđin unosio sukobe i mržnju. Tu politiku mržnje i netrepeljivosti nastavile su u bivšoj Jugoslaviji sve protivnarodne partije. U plamenu narodno-oslobodilačke borbe brišu se tragovi zlosrećne prošlosti i stvara se nerazrušivo bratstvo naroda Bosne i Hercegovine koji više neće dozvoliti da njihova domovina bude predmet borbe velikosrpske i muslimanske reakcije oko podjele vlasti.

5. Danas narodi Bosne i Hercegovine kroz svoje jedino političko pretstavništvo, Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, hoće da njihova zemlja, koja nije ni srpska, ni hrvatska, ni

*) Ibidem, str. 276-277.

muslimanska nego i srpska i muslimanska i hrvatska, bude slobodna i zbratimljena Bosna i Hercegovina, u kojoj će biti osigurana puna ravnopravnost i jednakost svih Srba, Muslimana i Hrvata. Narodi Bosne i Hercegovine učestvovaće ravnopravno sa ostalim našim narodima u izgradnji narodne demokratske federativne Jugoslavije...

45. ODLUKA DRUGOG ZASEDANJA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu*)

Na osnovu prava svakog naroda na samoodređenje, uključujući pravo na otcepljenje ili na ujedinjenje sa drugim narodima, i u skladu s istinskom voljom svih naroda Jugoslavije, osvedočenom u toku trogodišnje zajedničke narodno-oslobodilačke borbe koja je skovala nerazdruživo bratstvo naroda Jugoslavije, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije donosi sledeću

O D L U K U:

1. Narodi Jugoslavije nikada nisu priznali i ne priznaju raskomadanje Jugoslavije sa strane fašističkih imperijalista i dokazali su u zajedničkoj oružanoj borbi svoju čvrstu volju da ostanu i dalje ujedinjeni u Jugoslaviji.

2. Da bi se ostvario princip suverenosti naroda Jugoslavije, da bi Jugoslavija pretstavljala istinsku domovinu svih svojih naroda i da nikad više ne bi postala domenom bilo koje hegemonističke klike, Jugoslavija se izgrađuje i izgradiće se na federativnom principu, koji će obezbediti punu ravnopravnost Srba, Hrvata, Slovenaca, Makedonaca i Crnogoraca, odnosno naroda Srbije, Hrvatske, Slovenačke, Makedonije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine.

3. U skladu sa takvom federativnom izgradnjom Jugoslavije, koja se temelji na najpunijim demokratskim pravima, jeste činjenica da već sada u vreme narodno-oslobodilačkog rata, osnovne organe narodne vlasti kod pojedinih naroda Jugoslavije pretstavljaju narodnooslobodilački odbori i zemaljska antifašistička veća narodnog oslobođenja (Glavni narodno-oslobodilački odbor Srbije, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Hrvatske,Slovenski narodno-oslobodilački odbor, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine,

*) Ibidem, str. 277-278.

Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Crne Gore i Boke, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Sandžaka, inicijativni organi za zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Makedonije), i da je Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije vrhovno zakonodavno i izvršno pretstavničko telo naroda Jugoslavije i vrhovni pretstavnik suvereniteta naroda i države Jugoslavije kao celine.

4. Nacionalnim manjinama u Jugoslaviji obezbediće se sva nacionalna prava.
5. Ova odluka stupa odmah na snagu.

Dne 29 novembra 1943,
u Jajcu

Za Antifašističko veće
Narodnog oslobođenja Jugoslavije

Sekretar
R.Čolaković, s.r.

Pretsednik
Dr. I. Ribar, s.r.

46. PREDLOG ODLUKE O KONSTITUISANJU ZEMALJSKOG ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA BOSNE I HERCEGOVINE U NAJVIŠE ZAKONODAVNO I IZVRŠNO NARODNO PREDSTAVNIČKO TIJELO FEDERALNE BOSNE I HERCEGOVINE*)

1. jula 1944.

Član 1.

Na temelju slobodno izražene volje naroda Bosne i Hercegovine, a u skladu sa odlukama donijetim na Drugom zasijedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije na dan 29-30 novembra 1943 u Jajcu, Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine na svom Drugom

*) Ibidem, str. 280-281.

zasjedanju konstituiše se u vrhovno zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo, u najviši organ državne vlasti Bosne i Hercegovine, ravnopravne federalne jedinice u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji.

Član 2.

Svoju zakonodavnu vlast zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine vrši na svojim plenarnim zasjedanjima, a između zasjedanja preko svog Pretsjedništva.

Svoju izvršnu vlast Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine vrši preko svog Pretsjedništva i preko narodne vlade Bosne i Hercegovine.

Član 3.

Pretsjedništvo Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine sastoji se od pretsjednika, tri potpredsjednika, sekretara i najmanje dvadeset članova Pretsjedništva.

Član 4.

Pretsjedništvo za svoj rad odgovara Zemaljskom antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine.

Član 5.

Dok se ne obrazuje narodna vlada Bosne i Hercegovine, funkciju vlade vrši Pretsjedništvo Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine. U tu svrhu stvara se pri Pretsjedništvu potreban broj odjeljenja za poslove državne uprave.

Član 6.

Pretsjedništvo Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine ukida odluke narodno-oslobodilačkih odbora i narodno-oslobodilačkih skupština ukoliko su one u suprotnosti sa zakonom federalne Bosne i Hercegovine i Demokratske Federativne Jugoslavije.

Član 7.

Sve zakonske odluke Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine i njegovog Pretsjedništva potpisuju pretsjednik i sekretar Vijeća. Odluke se objavljuju ćirilicom i latinicom.

Član 8.

Ova odluka stupa odmah na snagu.

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine

47. DEKLARACIJA II ZASJEDANJA ZAVNOBiH-a o pravima građana Bosne i Hercegovine*)

Narodi Bosne i Hercegovine u borbenom bratstvu sa ostalim narodima Jugoslavije, izvojevali su u slavnoj i krvavoj borbi protiv fašističkih okupatora i njegovih pomagača svoju narodnu i demokratsku vlast. U toj oslobodilačkoj borbi osujećen je pokušaj fašističkog okupatora i domaćih izdajnika da između naroda Bosne i Hercegovine iskopaju nepremostiv jaz. U plamenu pravednog oslobodilačkog rata iskiva se bratstvo Srba, Muslimana i Hrvata, i time se udara siguran temelj slobodne i zbratimljene Bosne i Hercegovine, ravnopravne federalne jedinice u demokratskoj federalnoj Jugoslaviji.

Prvi put u istoriji, Srbi, Muslimani i Hrvati Bosne i Hercegovine, ujedinjeni u narodno-oslobodilačkom pokretu, stupili su na isti put, počeli su da izgrađuju svoj zajednički dom, u čije temelje su uzidane kosti njihovih najboljih sinova.Prvi put u istoriji oni su postali kovači svoje sudbine, čvrsto riješeni da jednom za uvijek sahrane vjekovnu, mračnu i tešku prošlost i da izgrade državnu zajednicu u kojoj će živjeti u ravnopravnosti, slobodi, miru i blagostanju. Izražavajući pravedne težnje naroda za čovječnim životom u slobodi i dostojanstvu, narodna demokratska vlast Bosne i Hercegovine, oličena u narodno-oslobodilačkim odborima i Zemaljskom antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine zajamčuje:

Ravnopravnost Srba, Muslimana i Hrvata Bosne i Hercegovine, koja je njihova zajednička i nedjeljiva domovina.

*) Ibidem, str. 281-283.

Slobodu vjeroispovjesti i savjesti kao i ravnopravnost svih vjeroispovjesti;

Sloboda izbora i dogovora, udruživanje i štampe;

Ličnu i imovnu sigurnost građana, kao i slobodu privatne inicijative u privrednom životu;

Ravnopravnost žene s muškarcem, kako u političkom životu zemlje, tako i u svim oblastima društvene djelatnosti;

Izborno pravo u demokratskoj Bosni i Hercegovini birači će vršiti tajnim glasanjem na osnovu opšteg, jednakog i neposrednog prava glasa.

Aktivno i pasivno izborno pravo ima svaki građanin i građanka koji su navršili 18 godina života, a nisu toga prava lišeni na osnovu zakona.

Borci narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije imaju to pravo bez obzira na godine starosti. Od načela neposrednog i tajnog glasanja može se po odluci Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine otstupiti za vrijeme narodno-oslobodilačkog rata.

Svakom građaninu zajamčeno je pravo žalbe na riješenje organa vlasti, kao i pravo molbe i pritužbe svim organima državne vlasti.

Niko ne može biti osuđen bez prethodnog sudskog postupka.

Dužnost je i čast svakog za oružje sposobnog građanina Bosne i Hercegovine da kao vojnik Narodno-oslobodilačke vojske ili borac partizanskih odreda učestvuje u oslobodilačkom ratu.

Narodna demokratska vlast obezbjeđuje putem zakonodavstva svim trudbenicima grada i sela život u skladu sa savremenim shvatanjem socijalne pravde i dostojanstvom čovjeka.

Narodna demokratska vlast poduzeće sve mjere da što prije likvidira nepismenost u Bosni i Hercegovini, da planski izgrađenom mrežom škola i kulturno-prosvjetnih ustanova unaprijedi opšte obrazovanje naroda i time omogući njegov što brži kulturni i ekonomski razvitak.

Narodna demokratska vlast posvetiće najveću brigu čuvanju i podizanju narodnog zdravlja.

Radi odbrane demokratskog poretka, radi učvršćivanja bratstva naroda Bosne i Hercegovine, kao i svih naroda Jugoslavije, i ostalih tekovina narodno-oslobodilačke borbe, zabranjuju se sve fašističke i profašističke organizacije i progone sva lica koja se bave fašističkom i profašističkom djelatnošću.

Sanski Most, 1.jula 1944.

48. BOSNA BOSANCIMA I NIKAKO DRUGAČIJE*)

"Moj prvobitni podnesak Ministarstvo za Konstituantu iz nekih svojih razloga nije uzelo u obzir, pa nije ga ni postavljalo ustavotvornom odboru na uvid i ocjenu, što se to već vidi iz izvještaja Ustavotvonog Odbora, kao i iz stilizacije čl. 3. projekta Ustava, koja je ostala kao i prije.

Moj podnesak upućen Ministarstvu za Konstituantu glasi:

U vezi sa nacrtom Ustava F.N.R.J., objelodanjenog u organu Komunističke partije Jugoslavije "Borba" od 3. XII.1945. broj 293 imam da primjetim ovo:

"Avnoj" u svom drugom zasjedanju u Jajcu dne 29. novembra 1943. g. doneo je zaključke od velikog istorijskog značaja, po kojima se, na osnovu nacionalne ravnopravnosti Srba, Hrvata, Slovenaca, Crnogoraca i Makedonaca, teritorijalno područje bivše Kraljevine Jugoslavije ima podijeliti na šest Federalnih jedinica i to: Federativnu Srbiju, Hrvatsku, Sloveniju, Crnu Goru, Makedoniju i Bosnu i Hercegovinu.

Prema ovim zaključcima Avnoja, svaka federativna jedinica sa aktom toga svoga opredjeljenja stekla je pravo na svoje vlastito narodno ime, samo je to pravo uskraćeno bosanskoj federativnoj jedinici, jedinici naime, koja je po izvjesnim obrazloženjima, iznimno, zasnovana na nacionalnoj ravnopravnosti Srba i Hrvata i tako nešto.

Ovom, vjerovatno, slučajnom omaškom Avnoja, učenjena je grdna nepravda našoj užoj otadžbini Bosni, Bosni, koja po svojoj istoriji i po ulozi odigranoj u ovom narodno-oslobodilačkom ratu, kao i po žrtvama uloženim u ovaj rat, ima pravo na svoje narodno opredjeljenje, odnosno pravo na svoje narodno ime, svakako toliko, koliko i svaka druga gore pomenuta federativna jedinica.

Ministarstvo za Konstituantu, pri izradi nacrta Ustava F.N.R.J. jamačno je računalo sa stanovištem Avnoja, izraženim u njegovim zaključcima od 29. novembra 1943. g. pa je u osnovnim načelima Ustava, u čl. 3. četvrtoj rečenici toga člana, sa napisom: pet buktinja koso položenih, čiji se plameni spajaju u jedan sjajan plamen, simbolički izrazilo isto gledište, što je, po mom skromnom mišljenju, i nezgodno i ako hoćete posve nepravilno.

---

*) Vidi: Omer Ibrahimagić, Bosna i Bošnjaci između agresije i mira, izd. EL-KALEM, Sarajevo, 1998., str. 295-299. Prijedlog Husage Ćišića na nacrt Ustava FNRJ 1946. godine.

Jer bosansko-hercegovačka federativna jedinica zasnovana na tzv. nacionalnoj ravnopravnosti Srba, Hrvata, nema nikakve garancije za svoj opstanak, niti može imati izgleda na miran društveni i državni život.

Uostalom, kako u praksi izgleda ta tzv. nacionalna ravnopravnost Srba i Hrvata, mi smo Bosanci to već više mahova na svojoj kičmi osjetili, pa bi i suviše nepravično bilo, da se sa tim i takvim praksama ponovo otpočne.

Svaka nacionalna misao uslovljava i svoje nacionalno područje svoj životni prostor, a kako i srpska i hrvatska nacionalna misao obuhvata i našu užu otadžbinu, Herceg-Bosnu, kao i svoj životni prostor, sukobi su među ovim nacijama suprotnog stava neizbježivi i nema načina da se pomire. Izvjesno je, međutim, da su se zbog suprotnog stava ovih nacija na našem terenu tokom posljednjih decenija odigravale skandalozne rabote, pa napokon i zločini, nepoznati u našoj bosanskoj istoriji.

Događalo se već u svoje vrijeme, da se nađe neki modus u cilju izravnavanja nacionalnih sporova među Srbima i Hrvatima, ali bez zadovoljavajućih rezultata. Podjelom zemlje na banovine, rasparčana je bila naša uža otadžbina Bosna i Hercegovina, što se kaže, na varićake, a kako se pri toj podjeli nije vodilo računa ni o istorijskim, ni o geografskim, ni o ekonomskim razlozima, koji bi ma u kome pogledu pravdali te podjele, nego su te podjele diktovale samo i isključivo hegemonističke težnje izvjesnih vlastodržaca, razumije se, da one nisu mogle zadovoljiti skoro nikoga, a naročito ne one, na čiju su štetu te podjele izvedene.

Ponovo se međutim, pokušalo sa sporazumom Maček-Cvetković udariti granice nacionalnim težnjama Srba i Hrvata i meta je ovog smetenjačkog sporazumijevanja ponovo bila naša uža otadžbina Bosna i Hercegovina. Ovaj je sporazum izveden po nekom vjerskom ključu i po vjerskoj pripadnosti tako, da su oni bosansko-hercegovački srezovi, u kojima je katolički elemenat brojno pretežniji od pravoslavnog elementa, jednostavno dodijeljen Mačekovoj redo-državi, a ostali su srezovi ostavljeni na raspoloženje i daljnju eksploataciju beogradskoj hegemonističkoj klici, da s njima manipuliše, kako nađe za umjesno. Mi bosansko-hercegovački starosjedioci, ni kod prve ni kod druge podjele naše uže otadžbine, navodno, kao anacionalni elemenat nismo uopšte došli u obzir.

Iz gornjih napomena logički proizilazi, da bosansko-hercegovačka federativna jedinica može da počiva na principu: Bosna Bosancima i nikako drugojačije.

Uostalom nevjerovatno je, da ima ijednoga pravoga Bosanca, kome bi bilo zazorno, da se tim imenom zove, a ako neko već hoće da se i drukčije zove, prosto mu bilo.

Zato molim naslov, da u Ustavu F.N.R.J., u osnovnim načelima njegovim u čl. 3. u četvrtoj rečenici toga člana, ispravi: mjesto pet-šest buktinja koso položenih itd., da bi se faktički pravdi udovoljilo. Jer apstrahujući činjenicu da u našoj užoj otadžbini

Herceg-Bosni, po njenoj istoriji pripada puno pravo na njeno vlastito ime: da je ona u etničkom pogledu jedna posebna narodna cjelina među jugoslavenskim narodima; pa šta više, apstrahujući činjenicu, da je na oltar naše zajedničke stvari u ovom četverogodišnjem ratu za narodno oslobođenje pridonijela više žrtava nego ma koja druga zemlja na Balkanskom poluostrvu, ipak još treba iz praktičkih razloga staru čast povratiti, iz razloga, naime, kojima su se rukovodili naši vodeći krugovi, promovišući Makedoniju i Crnu Goru na čast narodnih država, s pravom na posebno narodno ime...

Sve bivše beogradske vlade u Jugoslaviji, od oslobođenja i ujedinjenja, pa do potpunog kraha stare Jugoslavije pod fašističkom okupacijom, nastojale su, svaka na svoj način, da našoj užoj domovini Herceg-Bosni oduzmu njenu individualnost i da obesnaže svaki spomen na nekadašnju njenu samostalnost. Po intencijama beogradskih vlastodržaca, posve je bilo zabranjeno predavanje bosanske istorije na našim školama, pa šta više, imalo se odstraniti svako štivo iz školskih udžbenika, koje je bilo direktno, ili indirektno, potsjećalo na nekadašnju samostalnost bosansku, na njen individualitet, pa bilo u kome obliku, jer ta sjećanja, pa čak i insinuacije na ta sjećanja, nisu konverirala onoj politici, koju je vodio nacionalni Beograd.

Okolnost, pak, da ta naša uža domovina, obzirom na mentalitet zemlje i naroda, stvarno, predstavlja posebnu jednu etničku cjelinu među jugoslavenskim narodima i da je ona u svom vjekovnom zasebnom životu stekla i svoju vlastitu dušu; šta više, da je i pri oslobođenju ušla u sastav ujedinjenih jugoslavenskih zemalja kao posebna upravna jedinica po vlastitoj volji, nije im smetalo u njihovim nastojanjima, jer su za ta nastojanja nalazili podršku i u jednom dijelu samih Bosanaca, koji po svojim nacionalnim koncepcijama nalažahu, da svojom podrškom čine i neko nacionalno djelo. Jer, po srpskoj nacionalnoj ideologiji, naša uža otadžbina Bosna i Hercegovina spada u životni prostor srpske nacije, kao i još mnoge druge nacionalno nepročišćene zemlje, te se zato nameće dužnost svakom nacionalnom Srbinu, pa ma gdje se nalazio, da nastoji, da bi se te zemlje i stvarno uklopile u svoj nacionalni matičnjak, kao sastavni deo njegov. Odatle sukobi i odatle nevolje za sve one otadžbenike koji se ponose tom i takvom nacionalnom ideologijom i doprinose da se na taj način proigra ugled njihove uže otadžbine Bosne i Hercegovine.

Sve beogradske vlade u predratnoj Jugoslaviji bile su po svojoj ideološkoj sadržini srpske, odnosno - srbijanske vlade, pa ukoliko su ponekada po obliku imale i drugi izgled, u stvari su reprezentirale srpsku nacionalnu ideologiju. Zato im je bosanska individualnost bila trn u oku, a riječi: Bosanac i bosanština, skoro isto što i pravo svetogrđe.

Da bi tim, kako oni misle egzotičnim nazivima zadali smrtni udarac, odredbama su temeljnog zakona naše države podijelili našu užu otadžbinu na

izvjesne administrativne jedinice i te jedinice direktno vezali za centralnu upravu u Beogradu.

Nama Bosancima, kao nesumljivom izdanku onih starih Bošnjaka ostavili su pravo, da se zovemo Muslimanima s prozirnom tendencijom, da nam u znaku toga, u svim danim zgodama, ospore pravo riječi u nacionalnim i državno-pravnim pitanjima uopšte, a napose u nacionalnim i državno-pravnim pitanjima naše uže otadžbine Bosne i Hercegovine.

Ta se tendencija beogradskih vlada jasno očitovala prilikom podjele naše šire i uže otadžbine na banovine u šestojanuarskom režimu, a još jasnije se očitovala prigodom onog državničkog pakta, ili pravije onog političkog furtimaškog šišmarša Maček-Cvetković, po kome je naša otadžbina rasparčana, po nekom vjerskom ključu, i po vjerskoj pripadnosti. Mi ni kod prvog ni kod potonjeg slučaja podjele naše zemlje nijesmo došli u obzir, jer navodno, kao anacionalan elemenat, nijesmo imali tu šta da kažemo.

Uostalom, beogradski vlastodršci tih svojih osnova u pogledu naše otadžbine nijesu ni najmanje skrivali ni za vrijeme tzv. parlamentarnog režima u nekadašnjoj našoj državi, ali kada je ovaj režim, oktroisanim Ustavom od 1931. g. zamijenjen sa tzv. ustavnim režimom, u kome je režimu uzeto pravo odbrane svim nepoćudnim elementima u zemlji, odnosno u kome su bile zabranjene sve stranke sa vjerskim, plemenskim i regionalnim obilježjem, beogradski su vlastodršci u svojim osnovama postali suviše bezobzirni te se nijesu zadovoljavali sa prostim manipulisanjem po pitanju administrativnog pomjeravanja granica u izvjesnim regionima i pokrajinama, nego su uzimali pod tisak sve što ne valja i što im je nepoćudno. Jednom rječju našom se užom otadžbinom upravljalo kao sa kakvom kolonijom, a sa nama kao sa urođenicima te kolonije.

Nama se sada, u novoj oslobodilačkoj eri, sugerira da kažemo, da je naša uža otadžbina pravno-pravna sa ostalim federativnim jedinicama u Jugoslaviji, a mi Bosanci, opet sa ostalim narodima u Jugoslaviji, a eto nam ni sada nije dozvoljeno ni to, da se pravim imenom svojim zovemo. Na pr. ako neko od nas u ličnu listu ubilježi da je Bosanac, službujući činovnik ima zadatak, da ga urazumi, da te narodnosti nema i da tu narodnost Avnoj nije priznao; ako se neko ubilježi kao Jugoslaven, opet ima da primi sličnu lekciju, jer je navodno, to kolektivni naziv za sve Jugoslavenske narode; a kada se po nevolji kaže da je musliman, onda to pasira, valjda zato, što je to kolektivni naziv za muslimane razbacane na pet kontinenata, koji pripadaju svim mogućim narodima čovječijeg roda.

S ovim naravno, ne mislim reći, da se Avnoj pri donošenju svojih zaključaka u Jajcu 1943. g. rukovodio istim mislima, kojima se u svoje vrijeme, rukovodio nacionalni Beograd u svojim osnovama, u pogledu naše uže otadžbine Bosne i

Hercegovine, ali je činjenica da nas i - sada, u narodnosnom pogledu, pored Srba i Hrvata, službeno titulira Muslimanima, što je za nas grdno poniženje, a jamačno ne služi na čast ni onima, koji nam to serviraju.

Naš muslimanski elemenat u Bosni i Hercegovini nije neopredijeljen u narodnosnom pogledu, kako to neki hoće da kažu, on je veoma svjestan svoga slavenskog porijekla, on po svojim tradicijama i svojoj istoriji, po svojim pjesmama i pričama jednako dolazi do duhovnog ubjeđenja, da se on može zvati onako, kako su se i njegovi pradjedovi zvali kao nesumljivi izdanak onih starih Bošnjaka i Kulenova...

Zato, eto, nacionalistička propaganda, srpska i hrvatska, pored sveg svoga intenzivnog rada u tome smjeru nije do sada uspjela da kod njega poluči ma kakav uspjeh, a nema nikakva izgleda da će to ubuduće polučiti, jer on vrlo dobro znade, ko je i odakle je.

Zato pri završetku ovoga svoga podneska apelujem na sve narodne poslanike u Skupštini, da uvaže moje napomene i da se solidarišu sa mojim prijedlogom: da se u čl. 3. četvrtoj rečenici toga člana Ustava umetne: mjesto pet-šest buktinja koso položenih itd. da bi se sa svim konzekvencijama, koje iz toga proizlaze, faktički pravdi udovoljilo". Narodni poslanik H. Ćišić, Beograd 18. januara 1946.

49.USTAV FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE*)

Član 1.

Federativna Narodna Republika Jugoslavija je savezna narodna država republikanskog oblika, zajednica ravnopravnih naroda, koji su na osnovi prava na samoopredjeljenje, uključujući pravo na otcjepljenje, izrazili svoju volju da žive zajedno u federativnoj državi.

Član 2.

Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju sačinjavaju: Narodna Republika Srbija. Narodna Republika Hrvatska, Narodna Republika Slovenija, Narodna Republika Bosna i Hercegovina, Narodna Republika Makedonija i Narodna Republika Crna Gora.

*) Vidi: Ustav FNRJ, "Službeni list FNRJ", broj: 10, od 1. februara 1946, proglašen 31. januara 1946.

Narodna Republika Srbija ima u svom sastavu Autonomnu pokrajinu Vojvodinu i Autonomnu kosovsko-metohijsku oblast.

...

Član 9.

Suverenost narodnih republika u sastavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije ograničena je samo pravima koja su ovim Ustavom data Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.

Federativna Narodna Republika Jugoslavija štiti i brani suverena prava narodnih republika. Federativna Narodna Republika Jugoslavija štiti bezbjednost, kao i društveno i političko uređenje narodnih republika.

Član 10.

Protivan je Ustavu svaki akt uperen protiv suverenosti, ravnopravnosti i nacionalne slobode naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije i njihovih narodnih republika.

Član 11.

Svaka narodna nepublika ima svoj Ustav.

Narodna Republika donosi svoj Ustav samostalno.

Ustav narodne republike odražava osobenosti republike i mora biti u saglasnosti sa Ustavom FNRJ.

50. ZAKON O IMENU NARODNE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE*)

Član 1.

Na osnovu čl.2.Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije mjenja se dosadašnji naziv „Federalna Bosna i Hercegovina“ i glasi: “ Narodna Republika Bosna i Hercegovina“.

Član 2.

Ovom Zakonu saobraziće se nazivi svih organa državne vlasti i državne uprave Narodne Republike Bosne i Hercegovine.

Član 3.

Ovaj Zakon stupa odmah na snagu.

51. USTAV NARODNE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE *)

...

Član 1.

Narodna Republika Bosna i Hercegovina je narodna država republikanskog oblika.

Član 2.

Narodna Republika Bosna i Hercegovina, ostvarena u svojoj oslobodilačkoj borbi svih naroda Jugoslavije kao narodna država, i izražavajući, na osnovu prava na samoopredjeljenje, uključujući pravo na ocjepljenje i ujedinjenje s drugim narodima, slobodnu volju svoga naroda bez razlike narodnosti i vjeroispovjesti, ujedinila se na osnovu načela ravnopravnosti sa Narodnom Republikom Srbijom, Narodnom Republikom Hrvatskom, Narodnom Republikom Slovenijom, Narodnom Republikom Makedonijom i Narodnom Republikom Crnom Gorom u zajedničku, saveznu državu - Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju.

---

*) Vidi: “Službeni list NRBiH”, broj 8, od 20. februara 1946.

*) Vidi: “Službeni list NR BiH”, broj 1, 1947. godine, Ustav je donesen 31. decembra 1946. godine.

Član 3.

Narodna Republika Bosna i Hercegovina obuhvata područja sadašnjih okruga banjalučkog, bihaćkog, dobojskog, hercegovačkog, sarajevskog, travničkog, tuzlanskog i područja grada Sarajeva.

...

Član 10.

Narodna Republika Bosna i Hercegovina vrši državnu vlast suvereno, prenoseći na Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju samo ona prava koja su Saveznoj državi data Ustavom FNRJ.

Suverena prava Narodne Republike Bosne i Hercegovine, njena bezbjednost kao i društveno i političko uređenje pod zaštitiom su i odbranom Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Član 11.

U Narodnoj Republici Bosni i Hercegovini njene narodnosti u svemu su ravnopravne.

Član 12.

Protivan je Ustavu Narodne Republike Bosne i Hercegovine svaki akt koji je na njenoj teritoriji uperen protiv suverenosti, ravnopravnosti i nacionalne slobode naroda Bosne i Hercegovine bez razlike narodnosti i vjeroispovjesti, kao i ostalih naroda Jugoslavije i ostalih narodnih republika Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Član 13.

Granice Narodne Republike Bosne i Hercegovine ne mogu se mijenjati bez pristanka Narodne Republike Bosne i Hercegovine.

Član 14.

Nacionalne manjine u Narodnoj Republici Bosni i Hercegovini uživaju pravo i zaštitu svog kulturnog razvitka i slobodne upotrebe svog jezika.

52. USTAV SFRJ[*)]
DIO PRVI
DRUŠTVENO I POLITIČKO UREĐENJE

Glava I
UVODNE ODREDBE

Član 1.

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je savezna država dobrovoljno ujedinjenih i ravnopravnih naroda i socijalistička demokratska zajednica zasnovana na vlasti radnog naroda i samoupravljanju.

Član 2.

Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju sačinjavaju socijalističke republike Bosna i Hercegovina, Makedonija, Slovenija, Srbija, Hrvatska i Crna Gora..

Teritorija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije jedinstvena je i sačinjavaju je teritorije socijalističkih republika.

Član 3.

Grb Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije predstavlja polje okruženo žitnim klasjem.Klasje je dole povezano trakom na kojoj je ispisan datum 29.XI 1943, između vrhova klasja je crvena petokraka zvjezda.Usred polja nalazi se šest koso položenih buktinja čiji se plamenovi spajaju u jedan plamen.

3.Socijalistička republika

Član 108.

Republika je državna socijalistička demokratska zajednica zasnovana na vlasti radnog naroda i samoupravljanju.

[*)] Vidi: Ustav SFRJ, "Službeni list SFRJ", broj 14, od 10. aprila 1963. Ustav je proglašen 7. aprila 1963.

U republici radni narod ostvaruje društveno samoupravljanje, uređuje društvene odnose, usmjerava razvitak privrede i društvenih službi, obezbjeđuje ostvarivanje prava građana, ustavnosti i zakonitisti, vrši sve zakonitosti, i vrši sve društvene poslove od zajedničkog interesa za politički privredni i kulturni život i društveni razvitak u republici, osim onih poslova koji su ovim ustavom utvrđeni kao prava i dužnosti federacije.

Prava i dužnosti republike utvrđuju se republičkim ustavom u sladu sa načelima ovog ustava.

Član 109.

Teritorija republike ne može se mijenjati bez pristanka republike.

Granice između republika mogu se mijenjati samo na osnovu sporazumno donesene odluke republičkih skupština.

53. USTAV SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE*)

OSNOVNA NAČELA

I

...

Povezani u svojoj prošlosti zajedničkim životom, stremljenjima i borbom za slobodu i socijalni progres, Srbi, Muslimani i Hrvati, savladavajući nastojanja tuđinskih sila i domaćih reakcionranih snaga, našli su se prvi put slobodni, ravnopravni i zbratimljeni u svojoj Republici, koja je postala politički i društveni oblik, kako njihove čvrste povezanosti i međusobne ravnopravnosti, tako i ravnopravnosti sa ostalim narodima Jugoslavije s kojima su na osnovu prava na samoopredjeljenje, uključujući i pravo na otcjepljenje, stupili dobrovoljno u zajedničku državu – Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju i time obezbijedili punu ravnopravnost i uslove za svestrani nacionalni razvitak, za materijalni i kulturni napredak, za svestrani socijalistički preobražaj. Tako je narod Bosne i Hercegovine prvi put u svojoj istoriji postao odlučujući činilac i subjekt cjelokupnog razvitka društvenog progresa.

*) Vidi: Ustav SRBiH, „Službeni list SR BiH“, broj 14/63, od 11. aprila 1963. godine.

...

Radni narod Bosne i Hercegovine, na osnovu Ustava Jugoslavije i ovog ustava, obezbjeđuje i ostvaruje sva svoja suverena prava u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini, osim onih prava koja su u zajedničkom interesu radnih ljudi i naroda Jugoslavije utvrđena kao prava i dužnosti federacije i koja se ostvaruju u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji

...

Član 1.

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina je državna socijalistička demokratska zajednica naroda Bosne i Hercegovine zasnovana na vlasti radnog naroda i samoupravljanju.

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina je u sastavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Član 2.

Teritoriju Ssocijalističke Republike Bosne i Hercegovine sačinjavaju područja sadašnjih opština utvrđenih republičkim zakonom.

Granice Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine mogu se mijenjati odlukom Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine samo u skladu sa izraženom voljom stanovništva odgovarajućeg područja i opštim interesima Republike, a na osnovu sporazuma sa susjednom republikom.

54. USTAV SFRJ[*)]

...

Član 1.

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je savezna država kao državna zajednica dobrovoljno ujedinjenih naroda i njihovih socijalističkih republika, kao i socijalističkih autonomnih pokrajina Vojvodine i Kosova koje su u sastavu Socijalističke Republike Srbije, zasnovana na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi, i socijalistička samoupravna demokratska zajednica radnih ljudi i građana i ravnopravnih naroda i narodnosti.

[*)] Vidi: Ustav SFRJ, „Službeni list SFRJ", broj 9/74. Ustav je proglašen 21. februara 1974. godine.

Član 2.

Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju sačinjavaju: Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina, Socijalistička Republika Makedonija, Socijalistička Republika Slovenija, Socijalistička Republika Srbija, kao i Socijalistička Autonomna Pokrajina Vojvodina i Socijalistička Autonomna pokrajina Kosovo koje su u sastavu Socijalističke Republike Srbije, Socijalistička Republika Hrvatska i Socijalistička Republika Crna Gora.

Član 3.

Socijalistička republika je država zasnovana na suverenosti naroda i na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi, i socijalistička samoupravna demokratska zajednica radnih ljudi i građana i ravnopravnih naroda i narodnosti.

Član 4.

Socijalistička autonomna pokrajina je autonomna socijalistička samoupravna demokratska društveno-politička zajednica zasnovana na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi, u kojoj radni ljudi i građani, narodi i narodnosti ostvaruju svoja suverena prava, a kad je to u zajedničkom interesu radnih ljudi i građana, naroda i narodnosti Republike kao cjeline Ustavom Socijalističke Republike Srbije utvrđeno – i u Republici.

Član 5.

Teritorija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije je jedinstvena i sačinjavaju je teritorije socijalističkih republika.

Teritorija republike ne može se mijenjati bez pristanka republike, a teritorija autonomne pokrajine-ni bez pristanka autonomne pokrajine.

Granica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ne može se mijenjati bez saglasnosti svih republika i autonomnih pokrajina.

55. USTAV SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE*)

UVODNI DIO

OSNOVNA NAČELA

I

...

Povezani u svojoj prošlosti zajedničkim životom, stremljenjima i borbom za slobodu i socijalni progres, savlađujući nastojanja i slamajući otpore tuđinskih sila i domaćih reakcionarnih snaga, našli su se prvi put slobodni, ravnopravni i zbratimljeni u svojoj republici, koja je postala politički i društveni oblik njihove povezanosti, međusobne ravnopravnosti, kao i ravnopravnosti sa ostalim narodima i narodnostima Jugoslavije s kojima su se, na osnovu prava na samoopredjeljenje, uključujući i pravo na otcjepljenje, dobrovoljno ujedinili u zajedničku državu – Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju i time obezbijedili punu ravnopravnost i uslove za svestrani nacionalni razvitak, za materijalni i kulturni napredak i svestrani socijalistički preobražaj.

II

Radni ljudi i građani, narodi Bosne i Hercegovine – Hrvati, Srbi i Muslimani i pripadnici drugih naroda i narodnosti ostvaruju u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini, kao državi i samoupravnoj zajednici, svoja suverena prava i svoje klasne i nacionalne interese.

...

Član 1.

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina je socijalistička demokratska država i socijalistička samoupravna demokratska zajednica radnih ljudi i građana, naroda Bosne i Hercegovine-Muslimana, Srba i Hrvata, pripadnika drugih naroda i narodnosti, koji u njoj žive, zasnovana na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi i na suverenosti i ravnopravnosti naroda Bosne i Hercegovine i pripadnika drugih naroda i narodnosti, koji u njoj žive.

---

*) Ustav SR Bosne i Hercegovine objavljen je u "Službenom listu SR BiH, broj 4/74, a proglašen 25.02.1974. godine.

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina je u sastavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Član 2.

Radni ljudi i građani, narodi Bosne i Hercegovine – Srbi, Hrvati i Muslimani i pripadnici drugih naroda i narodnosti ostvaruju svoja suverena prava u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini, osim onih prava za koja je, u zajedničkom interesu radnih ljudi i građana, naroda i narodnosti, Ustavom SFRJ utvrđeno da se ostvaruju u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji.

Član 3.

U Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini zajamčena je ravnopravnost naroda i narodnosti i njihovih pripadnika.

Narodima Bosne i Hercegovine – Hrvatima, Muslimanima i Srbima i pripadnicima drugih naroda i narodnosti obezbjeđuju se uslovi za afirmaciju nacionalnih vrijednosti, za slobodno ispoljavanje nacionalnih osobenosti u skladu sa potrebama zajedničkog života, socijalističkog razvitka i učvršćivanja bratstva i jedinstva, kao i srazmjerna zastupljenost u skupštinama društvenopolitičkih zajednica.

Član 4.

U Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini u službenoj upotrebi je srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski jezik ijekavskog izgovora.

Oba pisma (ćirilica i latinica) su ravnopravna.

Član 5.

Teritoriju Socijaističke Republike Bosne i Heregovine sačinjavaju područja opština.

Teritorija, odnosno područje granice Republike mogu se mijenjati odlukom Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine samo u skladu sa izraženom voljom stanovništva odgovarajućeg područja i opštim interesima Republike, a na osnovu sporazuma sa susjednom republikom.

56. AMANDMAN LX NA USTAV SR BiH*)

1. Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina je demokratska suverena država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti, koji u njoj žive.

2. Ovim amandmanom zamjenjuje se stav 1. člana 1. Ustava SRBiH.

57. AMANDMAN LXX NA USTAV SRBiH*)

U Skupštini SRBiH obrazuje se Savjet za pitanje ostvarivanja ravnopravnosti naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine. Za članove Savjeta bira se jednak broj poslanika iz reda pripadnika naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata, odgovarajući broj poslanika iz reda pripadnika drugih naroda i narodnosti i drugih koji žive u Bosni i Hercegovini. Savjet odlučuje na osnovu saglasnosti članova iz reda svih naroda i narodnosti. Sastav, djelokrug i način rada Savjeta uređuju se zakonom koji se donosi dvotrećinskom većinom od ukupnog broja poslanika u Skupštini SRBiH.

Savjet razmatra naročito pitanja koja se odnose na: ravnopravnost jezika i pisma; organizovanje i djelovanje kulturnih ustanova i institucija koje imaju poseban značaj za ispoljavanje i afirmaciju nacionalnih osobenosti pojedinih naroda i narodnosti i donošenje propisa kojima se obezbjeđuje ostvarivanje ustavnih odredbi kojima su izričito utvrđeni principi ravnopravnosti naroda i narodnosti.

Savjet obavezno razmatra pitanje ravnopravnosti naroda i narodnosti na inicijativu poslanika u Skupštini SR BiH. Ako najmanje 20 poslanika smatra da se predloženim propisom ili drugim aktom iz nadležnosti Skupštine SRBiH narušava ravnopravnost naroda i narodnosti, predlog o kojem Skupština SRBiH odlučuje utvrđuje Savjet.

O pitanjima od interesa za ostvarivanje ravnopravnosti naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine, na predlog Savjeta, Skupština SRBiH odlučuje po posebnom postupku utvrđenom Poslovnikom Skupštine SRBiH, dvotrećinskom većinom ukupnog broja poslanika.

---

*) „Službeni list SR BiH“, broj 21/90, od 31. jula 1990. godine.

*) Ibidem

58. SECESIJA CENTRA (SRBIJE) POD IZGOVOROM OČUVANJA JUGOSLAVIJE[*)]

Secesija je odcjepljenje dijela neke države radi uspostavljanja nove države. Ona je rezultat dugih političkih borbi u jednoj zemlji usljed nacionalnih, vjerskih, privrednih i drugih razlika između dijela koji teži secesiji i ostalih dijelova. Ona je danas u međunarodnom pravu dopuštena ako je rezultat vršenja prava nacije na samoopredjeljenje[20)]. Međutim, može doći i do secesije Centra u odnosu na njegove dijelove kao što se dogodilo u SFRJ.

Od ranije, još od vremena Josipa Broza Tita i vladavine Saveza Komunista, Srbija nije bila zadovoljna ustavnim rješenjima iz Ustava 1974. godine. Prema tome, Srbija nije bila zainteresirana za očuvanje Jugoslavije uređene prema Ustavu iz 1974. godine. Tim Ustavom se u Domu republika i pokrajina odlučivalo konsenzusom. Pokrajine Vojvodina i Kosovo, iako u sastavu Srbije, bile su konstitutivni elemenat Federacije, u čijim su organima bile neposredno predstavljene. Kada Srbija koncept tzv. moderne federacije, u kojoj je trebalo ograničiti konsenzualno odlučivanje republika i pokrajina u organima federacije i suziti prava pokrajina nije uspjela nametnuti kao novi ustavni model u budućem uređenju Jugoslavije, ona nije bila zainteresirana za očuvanje Jugoslavije prema Ustavu iz 1974. godine. Ona se tada preorijentirala na ostvarivanje projekta velike Srbije koji je bio sadržan u Memorandumu SANU od 1986. godine. Taj projekat je podrzumijevao razbijanje avnojevske Jugoslavije da bi svi Srbi mogli biti u jednoj homogenoj srpskoj državi. To se moglo izvesti samo tako da se izvrši secesija Centra pod izgovorom odbrane Jugoslavije. Tu je činjenicu uočio i Alojz Mok, tadašnji ministar vanjskih poslova Republike Austrije: "Demontaža jugoslovenskog modela...nije počela u separatističkom Zagrebu ili odmetničkoj Ljubljani, nego u "jugoslavenstvujućem" Beogradu. I to, vidljivo i punom parom već godine 1986., kad je u Srpkoj akademiji nauka i umetnosti nastao Memorandum u kojem se tvrdi da savezni ustav iz godine 1974. "potiče anarhiju" i da je "neprijateljski prema Srbima", pa se kao takav odbacuje".[21)]

Engleski historičar Noel Malcolm analizirajući raspad Jugoslavije također iznosi argumente o secesiji Centra kao političkoj Miloševićevoj opciji poslije neuspjelog XIV Kongresa SKJ: "Ipak, u prvoj polovici 1990. morao je preispitati

[*)] Vidi: Omer Ibrahimagić, Bosna je odbranjena ali nije oslobođena, izd. VKBI, Sarajevo, 2004., str. 123-127.

[20)] Pravna enciklopedija, ''Savremena administracija" Beograd, 1989. godine, str. 1493

[21)] Alois Mock, Dossier Balkan i Hrvatska, priredio Herbert Vytiska, izd. Hrvatska sveučilišna naklada i Hrvatski institut za povijest, Zagreb 1998.

svoju strategiju. Do tada je uspijevao u svom glavnom naumu da zavlada Jugoslavijom preko postojećih struktura Saveza komunista i Predsjedništva SFRJ. Ali raspadom Partije i "vertikalnom" podjelom jugoslavenske politike na niz nacionalnih stranaka u različitim republikama, ostao je bez te mogućnosti. Stoga je pribjegao drugoj opciji: ako ne može vladati Jugoslavijom kao jedinstvenim entitetom, onda će silom izdvojiti iz nje novi entitet, proširenu Srbiju, koja će pripadati samo njemu i nikom drugom. Slovenski i hrvatski političari zalagali su se u većem dijelu 1990. godine za mirnu i dogovornu transformaciju Jugoslavije iz federacije u konfederaciju...Ali Milošević nije pokazao interese ni za koji od takvih planova".[22] Isti autor navodi još jedan primjer secesije Centra od Jugoslavije: "U ožujku 1991., preplašen studentskim demonstracijama protiv sebe u Beogradu, pokušao je natjerati predsjednika Predsjedništva SFRJ Borislava Jovića da proglasi izvanredno stanje u cijeloj zemlji. Kad je Jović to odbio, Milošević je iznudio njegovu ostavku, a isto je tako povukao iz tog tijela i predstavnike Crne Gore, Vojvodine i Kosova. Zatim je preko televizije obznanio da Srbija ne priznaje više savezno Predsjedništvo."[23] U taj projekat su se uključili Predsjedništvo SFRJ, Savezna skupština SFRJ, Savezno izvršno vijeće i JNA, kao i Crna Gora, predvođeni Miloševićevom Srbijom.

Secesija centralnih institucija vlasti Jugoslavije predvođenih Srbijom i Crnom Gorom otpočela je raspadom XIV Kongresa SKJ januara 1990. godine i ukidanjem ustavnog statusa pokrajinama Vojvodini i Kosovu kojeg su one imale prema Ustavu SFRJ iz 1974. godine. Tada je otpočeo i proces raspada SFRJ kakva je ona bila uređena prema Ustavu iz 1974. godine. S obzirom da je ovaj projekat u sebi sadržavao i okupljanje svih Srba iz Jugoslavije u jednu nezavisnu i suverenu srpsku državu, ili savez srpskih država, on se nije mogao realizirati bez rata Centra secesije sa Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom, sa ciljem pripajanja skoro polovine Hrvatske i cijele Bosne i Hercegovine u sastav monoetničke države tzv. Srpske zemlje. Projekat bi se, radi zavaravanja domaće i međunarodne javnosti, realizirao pod egidom očuvanja Jugoslavije. Time je Srbija i de jure izvršila secesiju iz SFRJ, poslije koje se SFRJ kao država raspala. U procesu raspadanja SFRJ i međunarodnog priznanja republika kao suverenih i nezavisnih država, Srbija i Crna Gora su pod firmom očuvanja Jugoslavije, a stvarni im je cilj bio da saberu sve Srbe u jednu srpsku državu, izvršile agresiju na Hrvatsku i BiH u kojima su živjeli i Srbi izvan Srbije.

---

[22] Noel Malcolm, "Povijest Bosne", izd. Erasmus Gilda, Novi Liber i Dani, Zagreb-Sarajevo, 1995., str. 287.

[23] Isto, str. 296.

Da je riječ o secesiji Centra koju su izveli Srbija, Crna Gora, krnje Predsjedništvo, Savezna skupština, Savezna vlada, zloupotrebom JNA,[24)] potvrđuje ovih nekoliko činjenica:

a) Važan dokaz o secesiji Centra jeste da su Srbiji smetali SFRJ i Ustav iz 1974. godine, da bi realizirali projekat velike Srbije. U toku rasprave o srbijanskom novom Ustavu donešenom u septembru 1990. godine, Udruženje književnika Srbije je u junu 1990. godine donijelo svoj dokument "Uspostavljanje države, kao prilog raspravi o Ustavu Srbije".

U tom dokumentu predlaže se Skupštini Srbije **"da (...) napusti ustavobranilački stav prema nametnutom Ustavu iz 1974. i da bez okolišanja i odugovlačenja, bez javnih rasprava i saglasnosti, ne čekajući novi ustav, odmah ukine pokrajine".** Potom se savjetuje napuštanje **"sedamdesetogodišnjeg uzaludnog zalaganja za jedinstvenu jugoslovensku državu"** i saopćava da **"srpski narod ne želi da druge narode sprječava u stvaranju sopstvenih država, ali hoće i mora, da povrati i uspostavi svoju, da joj obezbjedi realne moguće prirodne istorijske i etničke granice i snažnu zaštitu, kao i stvaranje matice zemlje za sve Srbe, bez obzira gdje žive"[25)].**

b) Sa ustavno-pravnog gledišta najjasnija manifestacija secesije Srbije iz SFRJ je donošenje Ustava Republike Srbije 28. septembra 1990. godine.[26)]

U ustavima svih republika, pa i u Ustavu Srbije, donešenim 1974. godine, već u prvom članu bila je sadržana odredba o tome da je dotična republika u sastavu SFRJ. Međutim, u Ustavu Republike Srbije iz 1990. godine nema više te odredbe. Ona je tek usput sadržana tek u pretposljednjem 135-om članu u vezi sa ostvarivanjem prava i dužnosti Republike Srbije: "Prava i dužnosti koje Republika Srbija, koja je u sastavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, ima po ovom ustavu, a koja se prema saveznom Ustavu ostvaruju u federaciji, ostvarivaće se u skladu sa saveznim Ustavom" (stav 1.).

[24)] "U javnosti se polagala velika nada u jugoslovensku armiju. Svako je računao da će ona podjednako da štiti interese svih naroda. Tako, doduše, nijesu mislili najodgovorniji činioci u saveznom vrhu ni prve ličnosti u armiji. Oni su stali na stranu jedne nacije i jedne nacionalne politike. Sve nade u vojsku tada su bile iznevjerene. Da bi se stvar dovela do nivoa političke bizarnosti, vojska je uzela pod svoju komandu i opremala ratnim materijalom i oružjem paravojne formacije najekstremnijih političkih organizacija u Srbiji i Crnoj Gori". Vidi: Branko Pavićević, u cit. zborniku radova: "Stvaranje i razaranje Jugoslavije", str. 12. i 13.

[25)] "Oslobođenje", 23.1.1996. godine. A na koji način je to Srbija pokušala da ostvari vidjeli smo to u ratovima protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine 1991-1995. godine – genocidom nad Hrvatima i Bošnjacima.

[26)] "Službeni glasnik Republike Srbije", broj 1, od 28. septembra 1990.

Republika Srbija je odlučila, ako se naruše njena prava i dužnosti od strane organa federacije i druge republike, ne tražiti pravdu u organima federacije i na Ustavnom sudu Jugoslavije, već da sama uzme pravdu u svoje ruke. To potvrđuje sadržaj stava 2. člana 135. Ustava: "Kad se aktima organa federacije ili aktima organa druge republike, protivno pravima i dužnostima koje ona ima po Ustavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, narušava ravnopravnost Republike Srbije ili se na drugi način ugrožavaju njeni interesi, a pri tome nije obezbijeđena kompenzacija, republički organi donose akte radi zaštite interesa Republike Srbije".

U novom Ustavu Srbije nema više ni odredbe iz ranijeg njenog Ustava da ''državljani drugih republika SFRJ imaju u SR Srbiji ista prava i dužnosti kao i njeni državljani" (član 4. Ustava Srbije iz 1974.).

Dok je Ustavom Srbije iz 1974. godine bilo uređeno da se u pokrajini ''ostvaruju suverena prava, osim onih koja su ovim ustavom utvrđena kao prava koja se u zajedničkom interesu…ostvaruju u Republici"(član 291), u Ustavu Srbije iz 1990. godine, samo stoji da su pokrajine "oblici teritorijalne autonomije" (član 6), i da "Građani u autonomnoj pokrajini samostalno ostvaruju prava i ispunjavaju dužnosti utvrđene Ustavom i zakonom" (stav 2. član 108) i, umjesto ranijeg ustava pokrajine, uređeno je da je "Statut najviši pravni akt pokrajine" (stav 1. član 110.). Svođenje položaja pokrajine samo na "oblik teritorijalne autonomije", Srbija je prekršila Ustav SFRJ koji je autonomnu pokrajinu definirao kao "društveno-političku zajednicu…u kojoj radni ljudi i građani, narodi i narodnosti ostvaruju svoja suverena prava, a kad je to u zajedničkom interesu... i u Republici" (član 4.). Prema Ustavu SFRJ pokrajine jesu u sastavu Srbije, ali su one navedene i kao sastavni dio SFRJ (čl. 1. i 2.), što je njihov statusni položaj osiguravalo od samovoljnih postupaka Srbije u čijem su sastavu bile.

U ustavnom sistemu SFRJ autonomne pokrajine Vojvodina i Kosovo su imale skoro ista prava kao i republike, samo što im nije priznavan element državnosti koji su imale republike kao federalne jedinice (države) u sastavu savezne države (federacije) i bile su u saveznim institucijama predstavljene sa manjim brojem svojih predstavnika izuzev u Predsjedništvu SFRJ, u kome su bile predstavljene jednako kao i republike.

Srbija je tu činjenicu koristila, iako je ukinula svojim Ustavom raniji status pokrajina. S obzirom da je Ustav SFRJ bio i dalje na snazi, pokrajine su bile zastupljene u Predsjedništvu SFRJ i zajedno sa Srbijom i Crnom Gorom, u postupku secesije Centra, Predsjedništvo SFRJ je funkcioniralo sa 4 člana i predvodilo Centar u njegovoj secesiji iz SFRJ, sve do 27. aprila 1992. godine kada je konstituirana treća Jugoslavija sa Srbijom i Crnom Gorom, kada su pokrajine i definitivno izgubile u cijelosti svoj raniji status u Jugoslaviji.

Navest ćemo još nekoliko odredbi iz Ustava Srbije iz 1990. godine kojim je ona preuzela prerogative od SFRJ kao savezne države u čijem se sastavu još formalno nalazila, a što govori o njenoj secesiji iz SFRJ, kao što su da Srbija "odlučuje o ratu i miru" (čl. 73) ili da predsjednik Republike "rukovodi oružanim snagama u miru i ratu" (član 83).

Tekst zakletve predsjednika Republike Srbije počinje riječima: "Zaklinjem se da ću sve svoje snage posvetiti očuvanju suverenosti i cjeline teritorije Republike Srbije…" (član 86). Posebno je zanimljiva odredba koja ističe suverenitet Republike Srbije: "Republika Srbija uređuje i obezbjeđuje: 1. suverenost, nezavisnost i teritorijalnu cjelokupnost Republike Srbije i njen međunarodni položaj i odnose s drugim državama i međunarodnim organizacijama" (član 72). Ne treba zaboraviti da je to bilo u septembru 1990. godine, kada još nije uopšte postojalo pitanje opstanka Jugoslavije kao jedinstvene države. Ovo tim prije što su u Ustavu SFRJ bile još važeće odredbe da federacija preko saveznih organa "1. obezbjeđuje nezavisnost i teritorijalnu cjelokupnost SFRJ i štiti njen suverenitet u međunarodnim odnosima i odlučuje o ratu i miru"(član 281) ili da je Predsjedništvo "najviši organ rukovođenja i komandovanja oružanim snagama SFRJ u ratu i miru" (član 313). Skupština SFRJ "odlučuje o ratu i miru". Predsjedništvo SFRJ "utvrđuje postojanje neposredne ratne opasnosti, naređuje opću i djelimičnu mobilizaciju i, ako skupština SFRJ nije u mogućnosti da se sastane, proglašava ratno stanje". (član 316)

Iz ovih nekoliko navedenih slučajeva jasno je da je Srbija svojim Ustavom od septembra 1990. godine preuzela prerogative SFRJ i njenih organa i time izvršila de jure secesiju iz SFRJ i zloupotrijebila savezne institucije vlasti da saučestvuju u procesu koji smo nazvali secesijom Centra, koji je doveo do otvorenog raspada SFRJ i agresije na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu.

c) Akademik Mihajlo Marković glavni ideolog srbijanskih socijalista ustvrdio je da je **"Memorandum SANU bio priprema za sve što se događa, jer je predvidio okupljanje svih Srba iz Hrvatske i BiH i etničke granice, pa time i moguć sukob sa stvaraocima novog svjetskog poretka. Zato ti akademici koji su sada članovi DEPOS-a nemaju moralnog prava da se suprotstavljaju politici koju su oni kreirali, a za koju je priznato opštim konsenzusom da je Milošević sprovodi. Zar nisu neke opozicione partije povlačile granice svuda gdje su srpske kosti, a sada se traži da predsjednik, koji je sprovodio ovu politiku, da ostavku iz moralnih razloga"[27]).** Zar ovaj citat ne potvrđuje višegodišnje pripreme Srbije, da ako ne uspije ostvariti svoju hegemoniju u SFRJ promjenom Ustava iz 1974. godine, da će ići na projekat razbijanja SFRJ prvo secesijom Srbije, a potom ratovima do stvaranja homogene Srbije zadržavanjem imena Jugoslavija, kojoj bi u ovom slučaju bolje odgovarao naziv "Srboslavija".

[27]) "Oslobođenje", 12.1.1996. godine.

59. DEKLARACIJA EVROPSKE ZAJEDNICE O JUGOSLAVIJI*)
(Vanredni ministarski sastanak Den Haag, 3.septembra 1991.)

Zajednica i njene države članice pozdravljaju činjenicu da su sve jugoslovenske strane prihvatile ciljeve i instrumente za rješavanje krize sadržane u Deklaraciji EZ od 27.avgusta i što su, potpisivanjem sporazuma o prekidu vatre i Memoranduma o saglasnosti o proširenju aktivnosti promatračke misije EZ, pokazale da žele sarađivati u tom cilju.

Zajednica i njene države članice pozivaju sve strane da striktno poštuju obaveze iz sporazuma o prekidu vatre i Memoranduma o saglasnosti. Na osnovi te pretpostavke, zajednica i njene države članice sazvat će pod svojim okriljem Konferenciju o Jugoslaviji u Palati mira u Haagu, 7. septembra 1991. i istodobno ustanoviti arbitražnu proceduru.

Također, djelujući pod tom pretpostavkom, Zajednica i njene države članice izražavaju svoju spremnost za hitno dalje proširivanje posmatračke misije i za implementaciju njena proširenog mandata u Hrvatskoj. To će uključiti i sudjelovanje jednog broja drugih država učesnica KESS-a. Na svom sastanku od 6.septembra, ministri će moći ocijeniti situaciju.

Konferencija će okupiti savezno Predsjedništvo Jugoslavije, saveznu vladu i predsjednike republika. Zajednica i njene države članice osigurat će predsjedavanje Konferencijom i proceduru po kojoj će je voditi predsjednik, na osnovu povjerenog mu mandata, imaju zadovoljstvo konstatirati da je lord Carrington prihvatio predsjedavanje Konferencijom.

Konferencija će usvojiti aranžmane za osiguravanje mirnog zadovoljenja suprostavljenih težnji jugoslovenskih naroda, na temelju sljedećih načela: nedopustivosti jednostrane promjene granica putem sile, zaštite prava svih u Jugoslaviji i puno uzimanje u obzir svih legitimnih težnji i legitimnih aspiracija.

U sklopu Konferencije, predsjednik će prenijeti Arbitražnoj komisiji sva pitanja podnesena na arbitriranje a rezultati razmatranja od strane Komisije bit će vraćeni konferenciji posredstvom predsjednika. Pravila arbitražne procedure bit će usvojena od strane arbitara, pri čemu će se uzeti u obzir praksa postojećih organizacija u ovoj oblasti.

Europska zajednica i njene države članice će, posredstvom predsjedavajućega i Sekretarijata KESS-a, u potpunosti i stalno obavještavati druge države učesnice KESS-a o odvijanju Konferencije o Jugoslaviji.

---

*) Omer Ibrahimagić, Politički sistem Bosne i Hercegovine, knj. 1., str. 283-284.

Zajednica i njene države članice su načelno spremne, ako se s tim slože jugoslovenske strane, nastaviti svoje posmatračke aktivnosti, dokle god to bude potrebno, da bi se osigurao uspjeh Konferencije. Očekuju od jugoslovenskih strana da će, u skladu s time, ispunjavati svoje obaveze.

Zajednica i njene države članice izražavaju nadu da će im normalizacija situacije omogućiti da što prije stave na snagu finansijske protokole, kako bi pridonijeli ekonomskom oporavku zemlje.

Zajednica i njene države članice spremne su razmotriti osiguravanje hitne pomoći žrtvama nasilja.

60. MEMORANDUM I PLATFORMA BOSNE I HERCEGOVINE*)

Na osnovu člana 3.stav 2. Poslovnika Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, na zajedničkoj sjednici vijeća Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, 14.oktobra 1991.godine, donijela je

Z A K L J U Č A K

1. Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine odlučuje da se o pitanjima iznesenim u Predlogu platforme o položaju Bosne i Hercegovine i budućem ustrojstvu jugoslovenske zajednice i u Predlogu memoranduma (Pismo o namjerama), razmatranima na današnjoj sjednici, umjesto akata iz člana 113. Poslovnika Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, donesu: Platforma o položaju Bosne i Hercegovine i budućem ustrojstvu jugoslovenske zajednice i Memorandum (Pismo o namjerama) u tekstu koji usvoji Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine na osnovu podnesenih predloga.

2. Ovaj zaključak objaviće se u “Službenom listu SR BiH”.

...

Pošto je razmotrila različite inicijative za rješenje jugoslovenske ustavno-pravne krize i saslušala stavove, primjedbe i mišljenja predstavnika svih političkih stranaka i polazeći od platforme o položaju Bosne i Hercegovine i budućem

*) Ibidem, str. 284-289.

ustrojstvu jugoslovenske zajednice, Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, kao najviši organ vlasti u okviru prava i dužnosti Republike i na osnovu Amandmana LXXI tačke 5.stava 2. na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i Zaključka Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine donesenog u skladu sa članom 3.stav 2. a u vezi sa članom 113. Poslovnika Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine (S.broj 132 od 14.oktobra 1991.godine) na zajedničkoj sjednici vijeća Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine od 14.oktobra 1991.godine, donosi

M E M O R A N D U M
(PISMO O NAMJERAMA)

1. Imajući u vidu da su Republika Srbija donošenjem novog ustava, a republike Slovenija, Hrvatska i Makedonija plebiscitarnim i referendumskim odlukama i kasnijim mjerama zasnovanim na ovim odlukama bitno i nepovratno promijenile konstituciju Jugoslavije i stvorili novo pravno i činjenično stanje, Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine ukazuje na odredbu važećeg Amandmana LX na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Ovim amandmanom, prema kojem je Bosna i Hercegovina (citiramo) “demokratska suverena država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine-Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive”, trajno je definisan ustavni status Bosne i Hervegovine, odnosi u njoj i njeni odnosi prema drugima.

2. Bosna i Hercegovina će nastaviti da se zalaže za opstanak jugoslovenske zajednice na novim za sve prihvatljivim osnovama. U međuvremenu ona će se takođe zalagati za normalno funkcionisanje postojećih zajedničkih institucija, ali njeni predstavnici neće prisustvovati sjednicama Skupštine i Predsjedništva SFRJ ako istima ne prisustvuju predstavnici svih republika i pokrajina. Eventualne odluke ovih tijela u nekompletnom sastavu ne obavezuju Bosnu i Hercegovinu.

3. S obzirom na nacionalni sastav njenog stanovištva, Bosna i Hercegovina neće prihvatiti nikakvo ustavno rješenje buduće jugoslovenske zajednice u kojoj ne bi istovremeno bile i Srbija i Hrvatska. U budućoj integraciji-ma kakva ona bila Bosna i Hercegovina treba da bude sa Srbijom i Hrvatskom povezana na isti način.

4. Bosna i Hercegovina teži punoj demilitarizaciji njenog prostora. Uzimajući to kao svoj dugoročni cilj, Bosna i Hercegovina podržava napore za konsolidaciju prekida vatre u tekućem sukobu i uspostavu trajnog mira. Ako ova nastojanja iz bilo kojih razloga ne uspiju, Bosna i Hercegovina će učiniti sve što je u njenoj moći da u

tom sukobu ostane neutralna, što podrazumijeva da se njeni građani ne angažuju ni na jednoj zaraćenoj strani i da njena teritorija ne bude korištena za ratne svrhe.

5. Stavovi izneseni u ovom memorandumu izražavaju volju većine poslanika ove skupštine i kao takvi političku volju većine građana BiH, te predstavljaju obavezjući osnov za ponašanje državnih i političkih organa republike.

6. Polazeći od prava skupštinske većine da odlučuje o sudbini Republike kao cjeline, ova skupština istovremeno priznaje pravo skupštinskoj manjini da zahtijeva i ostvaruje svaki legitimni interes-etnički, kulturni, ekonomski i socijalni-uz uvjet da se isti ostvaruje bez primjene sile i na legalan i demokratski način.

7. Sa ovim memorandumom Skupština će upoznati našu i međunarodnu javnost.

8. Ovaj memorandum objaviti u “Službenom listu SR BiH”.

...

Na osnovu Amandmana LXXI, tačka 5. stav 2. na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i Zaključka Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, donesenog u skladu sa članom 3.stav 2. a u vezi sa članom 113. Poslovnika Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine na zajedničkoj sjednici vijeća Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine od 14.oktobra 1991.godine, usvojila je

P L A T F O R M U
O POLOŽAJU BOSNE I HERCEGOVINE I
BUDUĆEM USTROJSTVU JUGOSLOVENSKE ZAJEDNICE

Bosna i Hercegovina

1. Bosna i Hercegovina će se razvijati kao građanska republika, u kojoj je, u skladu sa normama pravne države i u skladu sa međunarodnim normama i dokumentima, obezbijeđeno poštovanje svih ljudskih prava i sloboda svih građana bez obzira na nacionalnu, vjersku i političku pripadnost.

Odgovarajućom strukturom Skupštine Republike Bosne i Hercegovine osiguraće se da se isključi mogućnost majorizacije u procesu odlučivanja o najbitnijim pitanjima za ravnopravnost svih naroda i narodnosti koji žive u Republici.

Ekonomski razvoj Republike Bosne i Hercegovine temeljiće se na poduzetništvu i tržišnoj ekonomiji.

2. Republika Bosna i Hercegovina je domokratska suverena država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine-Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive.

3. Teritorija Republike Bosne i Hercegovine je jedinstvena i nedjeljiva. Granice Republike mogu se mijenjati odlukom Skupštine Republike Bosne i Hercegovine samo u skladu sa voljom građana cijele Republike, izraženom njihovim prethodnim izjašnjavanjem putem referenduma, ako se za mijenjanje izjasni dvije trećine ukupnog broja birača.

Jugoslavija

4. Republika Bosna i Hercegovina, kao moderna pravna država, ima potrebu i interes da ostvaruje ekonomsku i političku integraciju sa svim drugim takvim državama. U tom slučaju svakako je najprirodnija i najprioritetnija politička integracija koju će naša republika ostvarivati sa državama-članicama sadašnje SFRJ. Oblik i intenzitet te integracije potrebno je, što je moguće prije, dogovorno utvrditi u skladu sa vitalnim interesima i političkim ciljevima naše republike kao, naravno, i svih drugih država-članica te integracije.

5. Republika Bosna i Hercegovina zalagaće se da se u budućoj jugoslovenskoj zajednici garantuju i poštuju sva ljudska prava i slobode u svakom njenom dijelu i da se buduća jugoslovenska zajednica sastoji od svih šest republika. Takođe, Republika Bosna i Hercegovina će se zalagati da buduća jugoslovenska zajednica ima:

a) jedinstveno tržište roba, usluga, rada i kapitala,
b) zajedničke spoljne poslove i
c) zajedničke odbrambene snage.

U procesu dogovaranja o ustrojstvu buduće jugoslovenske zajednice treba prethodno izraditi i istovremeno potpisati dva akta (konvencije), i to:

-konvenciju o međusobnom priznavanju suvereniteta i nepovredivosti i nepromjenjivosti granica sadašnjih republika i

-konvenciju o konstituisanju nove jugoslovenske zajednice koja bi u sebi sadržavala konstitutivna načela te zajednice.

Obje konvencije bi se potpisale istovremeno, a ne naknadno.

Zbog izvorne strukture nacionalnog sastava stanovništva Republike Bosne i Hercegovine, ova republika prihvata i zalaže se za jugoslovensku zajednicu čiji su sastavni dijelovi i republike Hrvatska i Srbija.

Ukoliko većina republika to bude izričito uslovljavala, moguće je da konvenciju (akt o konstituisanju nove jugoslovenske zajednice) verifikuju Evropska zajednica i relevantne međunarodne institucije.

6. U sukobu dviju ili više susjednih republika u okviru jugoslovenske zajednice Republika Bosna i Hercegovina će podržavati arbitražu međunarodne zajednice, ako se dogovor u zemlji ne može postići mirnim putem.

U eventualnom sukobu republika Hrvatske i Srbije Republika Bosna i Hercegovina će uvijek i u skladu sa međunarodnim normama biti neutralna. Međutim, u takvim sukobima Republika Bosna i Hercegovina će nuditi posredničke usluge dobre volje za prevazilaženje tih sukoba.

7. Sve zajedničke institucije ili organizacije na nivou jugoslovenske zajednice moraju biti sastavljene na principu republičkih pariteta.

8. Snage teritorijalne odbrane u Republici Bosni i Hercegovini su pod kontrolom Predsjedništva Republike. U slučaju spoljnog napada na jugoslovensku zajednicu ove snage se stavljaju pod zajedničku komandu.

9. Ovu platformu objaviti u “Službenom listu SRBiH”.

(Zaključak, Memorandum i Platforma objavljeni su u “Službeni list SRBiH”, br. 32; 16.oktobra 1991.)

61. SFRJ U PROCESU RASPADANJA*)

MIŠLJENJE ARBITRAŽNE KOMISIJE (10.decembra 1991.)

Predsjednik Arbitražne komisije primio je sljedeće pismo od lorda Carringtona, predsjednika Konferencije o Jugoslaviji, 20.novembra 1991.godine:

"Suočili smo se s većim pravnim pitanjem. Srbija smatra da su republike koje su proglasile, ili će proglasiti, vlastitu nezavisnost i suverenost napustile ili će uskoro napustiti SFRJ, koja će, uprkos tome, nastaviti da postoji.

Ostale republike, nasuprot tome, smatraju da nije u pitanju otcjepljenje nego dezintegracija i prestanak (postojanja) SFRJ kao rezultat istodobne namjere jednog broja republika. One smatraju da šest republika trebaju biti ravnopravni nasljednici SFRJ, bez prava bilo koje od njih, ili grupe (republika), da polažu pravo da bude (ili budu) njen nastavljač.

Želio bih da Arbitražna komisija razmotri slučaj i formulira mišljenje ili preporuku koja se može smatrati korisnom".

Arbitražna komisija visoko je ocijenila materijale i dokumente koje su donijele republike Bosna i Heercegovina, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Slovenija, Srbija i kolektivno Predsjedništvo SFRJ.

1. KOMISIJA SMATRA:

a. Da se odgovor na pitanje treba temeljiti na načelima javnog međunarodnog prava koje je podloga za definiranje uvjeta konstituiranja država: da je u ovom pogledu postojanja ili nastajanja država priznavanje od strane drugih država potpuno deklarativne prirode:

b. Da se država definira kao zajednica koja ima teritorij i stanovništvo podređeno organiziranoj političkoj vlasti, da se takva država karakterizira kao suverena;

c. Da su zbog primjene ovih kriterija oblik i unutarnja politička organizacija i ustavne odredbe potpune činjenice, mada je potrebno i to tretirati unutar poretka koji određuje vrstu vlasti nad stanovništvom i teritorijom;

*) Ibidem, str. 301-302.

d. Da u slučaju federativnog tipa države koja sadrži zajednice koje imaju određeni stupanj autonomije i, povrh toga, više vlasti u zajedničkim federativnim institucijama, postojanje države proizvodi činjenica da federalni organi predstavljaju sve dijelove federacije i više vlasti;

e. Da, u saglasnosti s prihvaćenom deklaracijom u međunarodnom pravu, izjavljivanje “državne sukcesije”, znači zamjenu jedne države drugom u preuzimanju odgovornosti za međunarodne odnose u vezi s tim teritorijem. Do ovoga dolazi u slučaju promjene u teritoriju države. Fenomen sukcesije države reguliran je načelima međunarodnog prava, na kojima su zasnovane Bečke konvencije od 23. avgusta 1978. i 8. aprila 1983. U saglasnosti s ovim načelima rezultat mora biti pravedan; dotične države su slobodne uspostaviti pravila i uvjete dogovora. Štaviše, neporecive norme općega međunarodnog prava, a pogotovu poštovanje osnovnih prava individue i prava naroda i manjina, obvezujuće su za sve strane u sukcesiji.

2. ARBITRAŽNA KOMISIJA KONSTATIRA:

a.Mada je SFRJ dosad zadržala svoj međunarodni subjktivitet, pogotovu u međunarodnim organizacijama, republike su izjavile želju za nezavisnošću;

- Slovenija, referendumom u decembru 1990.godine, čemu je slijedila Deklaracija o nezavisnosti od 25. juna 1991.godine, suspendirana na tri mjeseca, pa potvrđena 8. oktobra 1991;
- Hrvatska, referendumom održanim u maju 1991, čemu je slijedila Deklaracija o nezavisnosti od 25. juna 1991, suspendirana na tri mjeseca, pa potvrđena 8. oktobra 1991;
- Makedonija, referendumom održanim u septembru 1991, za suverenu i nezavisnu Makedoniju u sklopu asocijacije jugoslovenskih država;
- BiH, rezolucijom o suverenosti prihvaćenoj u Parlamentu 14. oktobra 1991, čija se valjanost osporava od strane srpske zajednice u BiH.

b. Sastav i rad osnovnih organa federacije, bilo da je to savezno Predsjedništvo, Savezno vijeće, Vijeće republika i pokrajina, SIV, Ustavni sud ili savezna armija više ne dosežu kriterije sudjelovanja i predstavljanja svojstvene federalnoj državi;

c. Pribjegavanje sili dovelo je do vojnog sukoba između različitih dijelova federacije što je izazvalo smrt hiljada ljudi i dovelo do ogromnog razaranja za samo nekoliko mjeseci. Vlasti federacije i republika pokazale su se nemoćnima u osiguravanju poštovanja jednog za drugim dogovora o prekidu vatre zaključenih pod okriljem EZ i OUN.

3. U SKLADU S TIME ARBITRAŽNA KOMISIJA IZRAŽAVA MIŠLJENJE:

- da je SFRJ u procesu raspadanja;
- da republike trebaju riješiti one probleme državne sukcesije, koji mogu proizići iz ovoga procesa, u skladu s načelima i pravilima međunarodnog prava uz posebnu pažnju prema ljudskim pravima naroda i manjina;
- da republike koje žele mogu zajednički djelovati na stvaranju nove asocijacije, koja bi imala demokratske institucije po njihovu izboru.

62. DEKLARACIJA O "SMJERNICAMA ZA PRIZNAVANJE NOVIH DRŽAVA U ISTOČNOJ EVROPI I SOVJETSKOM SAVEZU"*) (16.decembra 1991)

U skladu sa zahtjevom Evropskog vijeća, ministri su procijenili razvoj prilika u Istočnoj Europi i Sovjetskom Savezu s namjerom da izrade pristup odnosa spram novih država.

S tim u vezi prihvatili su sljedeće smjernice za formalno priznavanje novih država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu;

"Zajednica i njezine države članice potvrđuju privrženost načelima posljednje Helsinške deklaracije i Pariške povelje, naročito načelo prava na samoodređenje. Oni potvrđuju svoju spremnost da priznaju, u skladu s ubičajenim standardima međunarodne prakse i ovisno o političkim prilikama u svakom pojedinom slučaju, one nove države koje su se usljed historijskih promjena na određenom području konstituirale na demokratskoj osnovi, prihvatile međunarodne obaveze i u cijelosti se obavezale za uspostavljanje mira i pregovore.

Stoga se prihvaća zajedničko stanovište u procesu priznavanja tih novih država koje iziskuje:

-pridržavanje odredaba Povelje Ujedinjenih naroda i obaveza na koje su svojim potpisom pristale u posljednjoj Helsinškoj deklaraciji i Pariškoj povelji, naročito s obzirom na zakonodavstvo, demokratiju i ljudska prava;

---

*) Ibidem, str. 303.

- jamčenje prava etničkih i nacionalnih grupa i manjina u skladu s obavezama što su ih potpisale u sklopu OSCE;
- poštovanje nepovrjedivosti svih granica koje se mogu mijenjati samo mirnim putem i zajedničkim dogovorom;
- prihvaćanje svih odgovarajućih obaveza u vezi s razoružanjem i obustavom nuklearnog naoružanja, kao i onih u vezi sa sigurnošću i stabilnošću regija;
- obavezu da se dogovorno riješe, uključivši prema potrebi i traženje arbitraže, sva pitanja u vezi s državnim nasljeđivanjem i regionalnim sporovima.

Zajednica i njezine državne članice neće priznati regionalne cjeline nastale kao posljedice agresije. Također, imat će na umu moguće posljedice priznavanja po susjedne države.

Pridržavanje tih načela otvara mogućnost priznavanja država od strane Zajednice i njezinih država članica te uspostavljanje diplomatskih odnosa. To se može provesti putem pisanih ugovora.

63. DEKLARACIJA O JUGOSLAVIJI*) (16.decembra 1991)

Evropska zajednica i njezine države članice raspravljale su o prilikama u Jugoslaviji u svjetlu svojih smjernica u vezi s priznavanjem novih država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu. Zauzele su zajedničko stanovište u vezi s priznavanjem jugoslovenskih republika. U skladu s tim, zaključile su sljedeće:

Zajednica i njezine države članice slažu se da priznaju nezavisnost svih jugoslovenskih republika koje ispunjavaju sve niže navedene uvjete. Ta odluka stupa na snagu 15. januara 1992.godine.

Stoga se pozivaju sve jugoslovenske republike da do 23.decembra 1991.g.izjave:

- žele li biti priznate kao nezavisne države;
- prihvaćaju li obaveze sadržane u gore navedenim smjernicama

*) Ibidem, str. 304.

- prihvaćaju li odredbe navedene u Nacrtu konvencije, naročito one u pogl.11. o ljudskim pravima i pravima nacionalnih i etničkih grupa, o kojima je raspravljala Konferencija o Jugoslaviji;
- namjeravaju li i dalje podržavati napore generalnog sekretarra i Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, kao i nastavak Konferencije o Jugoslaviji.

Molbe onih republika koje dostave potvrdan odgovor podnijet će predsjednik Konferencije Arbitražnoj komisiji na mišljenje prije datuma stupanja na snagu odluke o priznavanju republika. U međuvremenu, Zajednica i države članice zahtijevaju od generalnog sekretara Ujedinjenih naroda i Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda da nastave sa svojim nastojanjima za uspostavu djelotvornog prekida vatre i potaknu mirni ishod sukoba putem pregovora. I dalje se smatra nadasve važnim hitno dovođenje mirovnih snaga Ujedinjenih naroda, kao što je navedeno u Rezoluciji 724. Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda.

Zajednica i njezine države članice također zahtijevaju da se svaka jugoslovenska republika obaveže, prije priznanja, da će pružiti ustavna i politička jamstva koja će osigurati da nemaju teritorijalnih pretenzija prema susjednoj državi i da neće voditi neprijateljsku propagandu prema susjednoj državi, uključivši i korištenje naziva koji podrazumijeva teritorijalne pretenzije.

(Dokument upućen republikama koje su do 23.decembra 1991.godine izrazile namjeru da ih priznaju zemlje članice Evropske zajednice)

64. ODLUKA O PRIZNAVANJU DRŽAVNOSTI[*)]

Na osnovu čl.2. i 3. Ustava SFRJ i Amandmana 51,60, 61 i 62. na Ustav SR BiH, čl. 3 i 45. stav 2. Zakona o Vladi Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine ("Službeni list SRBiH", broj 33/90), te Platforme o položaju Bosne i Hercegovine i budućem ustrojstvu jugoslovenske zajednice i Memoranduma (Pismo o namjerama) usvojenih 14.oktobra 1991.godine na Skupštini SR Bosne i Hercegovine, a povodom Deklaracije o Jugoslaviji i Deklaracije o smjernicama o priznavanju država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu usvojenim od strane Evropske zajednice i njenih zemalja članica na Savjetu ministara EZ u Briselu 16.decembra 1991.godine, Vlada SR Bosne i Hercegovine donijela je

[*)] Ibidem, str. 306 – 307.

Odluku o priznavanju državnosti

I

Vlada SR Bosne i Hercegovine izražava želju da SR Bosna i Hercegovina bude priznata kao nezavisna država i moli Evropsku zajednicu i njene zemlje članice da je priznaju u postupku i u roku predviđenim u Briselskoj deklaraciji o Jugoslaviji.

II

Bosna i Hercegovina izjavljuje da prihvata sve obaveze sadržane u "Smjernicama za priznavanje novih država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu" usvojenim na Savjetu ministara ino-poslova u Briselu 16.12.1991.godine.

III

Bosna i Hercegovina prihvata Nacrt Haške konvencije uključujući svakako i poglavlje II koje se odnosi na ljudska prava nacionalnih etničkih grupa koje se razmatra u okviru Konvencije o Jugoslaviji.

Pri tome i ovom prilikom ponovo ističemo da u Bosni i Hercegovini žive tri ravnopravna konstitutivna naroda koji prema popisu provedenom ove godine čine: Hrvati 17,27%, Muslimani 43,74%, Srbi 31,33%. Osim toga, u ovoj Republici sa 5,51% stanovništva izjasnilo kao Jugosloveni, a samo 2,15 stanovništva pripada ostalim etničkim grupama.

IV

Naš stav je da se pitanje odnosa među jugoslovenskim republikama treba rješavati mirnim putem. Mi cijenimo i podržavamo napore koje poduzima generalni sekretar Ujedinjenih nacija i Evropska zajednica i dajemo podršku Konferenciji o Jugoslaviji.

Republika će se zalagati za stvaranje nove zajednice koja će obezbjeđivati prosperitet za sve učesnike.

Poznato je da Bosna i Hercegovina ni do sada nije pravila nikakve opstrukcije tom planu. Ovdje posebno ističemo da Bosna i Hercegovina nema niti će kao nezavisna država imati ikakvih teritorijalnih pretenzija prema bilo kojoj susjednoj državi i da neće voditi nikakve neprijateljske propagandne aktivnosti protiv bilo koje

susjedne države, uključujući korištenje naziva koji bi u sebi sadržavali teritorijalne zahtjeve.

Zbog toga predlažemo da Evropska zajednica i njene države članice priznaju suverenitet i nezavisnost Bosne i Hercegovine.

V

Ova odluka stupa na snagu danom objavljivanja u "Službenom listu SRBiH".

V.broj
20 decembar 1991. godine
Sarajevo

Predsjednik
Vlade SR BiH
Jure Pelivan, s.r.

65. IZVJEŠTAJ ARBITRAŽNE KOMISIJE KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI*) (15. januara 1992)

Poštovani lorde Carringtone,

Arbitražna komisija je zasjedala 10. i 11-januara 1992.godine u Parizu. Iznijela mišljenje o dva pitanja koja je postavila Republika Srbija i koje ste nam Vi prenijeli 20. novembra 1991.godine.

Pitanju:Da li srpsko stanovništvo u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, kao konstitutivni narod Jugoslavije, uživa prava na samopredjeljenje-odgovara mišljenje broj 2.

Pitanju: Da li se unutarnje granice razgraničavanja između Hrvatske i Srbije, s jedne strane, i Srbije i Bosne i Hercegovine s druge strane, mogu smatrati granicama u smislu javnoga međunarodnog prava?-odgovara mišljenje broj 3.

Ovdje ćete priložene naći tekstove mišljenja broj 2 i broj 3. Dostavljam Vam, osim toga, kopiju pisma i dokumente koje danas šaljem Joau de Deusu Pinheiru, predsjedniku Ministarskog Vijeća Evropske zajednice, da bismo dostavili mišljenje broj 4, 5, 6 i 7 koje je Komisija usvojila u vezi sa zahtjevima za priznavanje

*) Ibidem, str. 307-310.

jugoslavenskih republika, u skladu sa zadatkom koji joj je 10. decembra 1991.godine povjerilo Ministarsko vijeće Evropske zajednice.

Prilažem i jednu kopiju pisma koje mi je u ponedjeljak 13.januara u 18,32 sata uputio predsjednik Republike Hrvatske, poslije zasjedanja Arbitražne komisije.

Primite poštovani lorde Carringtione, izraze moga dubokog poštovanja.

Robert Badinter

1. MIŠLJENJE BR. 2. PRAVO NA SAMOOPREDJELJENJE

Predsjednik Arbitražne komisije primio je 20.novembra 1991.godine pismo kojim se predsjednik Konferencije za mir u Jugoslaviji lord Carrington obraća komisiji za mišljenje o sljedećem pitanju koje je postavila Republika Srbija;

"Da li srpsko stanovništvo iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, kao, konstitutivan narod Jugoslavije, uživa pravo na samoopredjeljenje?"

Komisija se upoznala s promemorijama, primjedbama i dokumentima koje su im dostavile republike Bosna i Hercegovina, Makedonija, Crna Gora, Slovenija, Srbija, Predsjedništvo SFRJ, "Skupština srpskog naroda iz Bosne i Hercegovine".

1. Komisija smatra da u trenutnoj fazi razvoja međunarodno pravo ne precizira sve posljedice prava na samoopredjeljenje.

Ipak je utvrđeno da ma kakve bile okolnosti pravo na samoopredjeljenje ne može dovesti do izmjene granica koje postoje u trenutku nezavisnosti (uti possidetis juris), osim u slučaju da se zainteresirane države dogovore suprotno.

2. Ako u sklopu jedne države postoji jedna ili više konstitutivnih grupa, jedna ili više etničkih, vjerskih, jezičkih zajednica, ove grupe imaju, u skladu s međunarodnim pravom, pravo na priznavanje njihova identiteta.

Kako je Komisija istakla u svom mišljenju br.1.od 29.novembra 1991.godine, koje je objavljeno 7.decembra u skladu s normama koje sada predstavljaju imperative općega međunarodnog prava, države su dužne osigurati poštovanje prava manjina. Ovaj zahtjev se postavlja svim republikama u pogledu manjina koje su ustanovljene na njihovim teritorijama.

Stoga, srpsko stanovništvo iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske treba uživati sva prava koja su prema važećim međunarodnim konvencijama priznata manjinama, kao i nacionalna međunarodna jamstva u skladu s načelima međunar-

odnog prava i odredbama poglavlja II nacrta konvencije usvojene 4.novembra 1991.koju su prihvatile ove republike.

3. Oism toga, član 1. oba međunarodna sporazuma, koja se odnose na prava čovjeka iz 1966.godine, utvrđuje da je pravo na samoopredjeljenje načelo kojim se štite prava čovjeka. Na temelju toga prava svako ljudsko biće može zahtijevati slobodu izražavanja svoje pripadnosti etničkoj, vjerskoj ili jezičkoj zajednici po svom izboru.

Po mišljenju Komisije, jedna od posljedica tog načela mogla bi biti-na temelju sporazuma između republika-pripadnicima srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, ako to žele, može biti priznata nacionalnost po njihovu izboru sa svim pravima i svim obavezama koje iz toga proističu kada je riječ o svim zainteresiranim državama.

4. Sukladno tome, Arbitražna komisija smatra:

- Da srpsko stanovništvo u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj ima pravo uživati sva prava priznata manjinama i etničkim grupama međunarodnim pravom i odredbama Nacrta konvencije za mir u Jugoslaviji od 4. novembra 1991. godine na čije su se provođenje obavezale republike Bosna i Hercegovina i Hrvatska.
- Da te republike moraju osigurati pripadnicima tih manjina i tih etničkih grupa sva prava čovjeka i osnovne slobode priznate međunarodnim pravom, uključujući i, u slučaju potrebe pravo na nacionalno opredjeljenje.

2. MIŠLJENJE BR. 3. -PROMJENE GRANICA

Predsjednik Arbitražne komisije primio je 20.novembra 1991.godine pismo kojim se predsjednik Konferencije za mir u Jugoslaviji obraća Komisiji za mišljenje o sljedećem pitanju koje je postavila Republika Srbija:

"Da li se prema međunarodnom javnom pravu unutarnje linije razgraničenja između Hrvatske i Srbije, s jedne strane, i Srbije i Bosne i Hercegovine, s druge strane, mogu smatrati granicama?".

Komisija se upoznala s promemorijama, primjedbama i dokumentima koje su joj uputile republike Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Slovenija, Srbija, Predsjedništvo SFRJ i "Skupština srpskog naroda Bosne i Hercegovine":

1. Komisija je u svom mišljenju br. 1. od 29.novembra 1991.godine, koje je objavljeno 7. decembra konstatirala da se Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija nalazi u procesu raspadanja.

Sukladno tome, uzimajući u obzir činjenicu da se republike Hrvatska i Bosna i Hercegovina, među ostalim, zatražile međunarodno priznanje kao nezavisne države, Komisija je svjesna da se odgovor na pitanje koje je postavljeno mora naći u kontekstu nejasne i nestabilne situacije i smatra da se mora zasnivati na načelima i pravima međunarodnoga javnog prava.

2. Sukladno tome, mišljenje je Komisije da će se problemi granica, pogotovu oni koji se tiču republika na koje se odnosi postavljeno pitanje, morati rješavati, čim proces u SFRJ dovede do stvaranja jedne ili više nezavisnih država, u skladu sa sljedećim kriterijima:

Prvo-vanjske granice će se morati poštovati u svim slučajevima, u skladu s načelom na koje se podsjeća u Povelji UN, deklaracijom koja se odnosi na načela međunarodnog prava koja se tiču odnosa prijateljstva i saradnje između država, u skladu s Poveljom UN, Rezolucija 2625 (XXV) generalne skupštine UN i u skladu sa Završnim aktom iz Helsinkija, i kojom je inspiriran član 11. Bečke konvencije od 23. avgusta 1978.godine o sukcesiji države na planu ugovora.

Drugo- demarkacijske linije između Hrvatske i Srbije ili između Bosne i Hercegovine ili, eventualno, između drugih susjednih država, moći će se mijenjati samo putem slobodnog i međusobnog dogovora.

Treće-ako se ne dogovori suprotno, prijašnje granice poprimaju karakter granica koje štiti međunarodno pravo. To je zaključak na koji navodi načelo poštovanja teritorijalnog "status quo", a pogotovu načelo "uti posidetis juris qui"-iako prvobitno priznato prilikom rješavanja problema dekolonizacije u Americi i Africi predstavlja danas načelo koje ima opći karakter kako je saopćio Međunarodni sud pravde (pitanje pograničnog spora Burkina Faso-Republika Mali, koje miruje od 22. decembra 1986.godine; Zbornik 1986.paragraf 20,strana 565); "Ovo načelo, međutim, nema karakter posebnog propisa koji je neodvojiv od sistema utvrđenoga međunarodnim pravom. On predstavlja opće načelo koje je logično povezano s pojavom sticanja nezavisnosti u kojoj se manifestira. Njegov je očigledan cilj sprječavanje bratoubilačke borbe, kako se ne bi dovela u opasnost nezavisnost i stabilnost novih država..."

Ovo načelo je utoliko lakše primijeniti između republika-što je-na osnovi alineja 2. i 4. članka 5. Ustava SFRJ-odlučeno da se konzistentnost teritorija i republičke granice ne mogu mijenjati bez njihove saglasnosti.

66. SAŽETAK MIŠLJENJA ARBITRAŽNE KOMISIJE O JUGOSLAVIJI*) (10-11. januara 1992)

Arbitražna komisija sastala se u Parizu 10. i 11. januara 1992. Prihvatila je dva mišljenja (br.2 i 3) kao odgovor na pitanja što ih je postavila Republika Srbija 20. novembra 1991.a koje je razmatrala u toku dva mjeseca.

U pogledu pitanja ima li srpski narod Bosne i Hercegovine i Hrvatske pravo na samoodređenje, Komisija drži da te republike moraju članovima tih zajednica i tih etničkih grupa odobriti prava čovjeka i temeljnih sloboda priznatih međunarodnim pravom, uključujući, u tom slučaju, pravo na biranje njihova državljanstva.

U vezi s pitanjem mogu li se unutarnje granice izmedju Hrvatske i Srbije s jedne strane, te Srbije i Bosne i Hercegovine s druge, smatrati granicama u smislu međunarodnoga javnog prava, Komisija drži da one dobivaju karakter granica zaštićenih međunarodnim pravom u slučaju sticanja neovisnosti, te da se mogu mijenjati jedino zajedničkim i slobodnim sporazumom (mišljenje br.3.)

Komisija je osim toga dobila zadatak da do 15. januara 1992.razmotri udovoljavaju li jugoslavenske republike koje su zatražile priznanje zahtjevima utvrđenim Deklaracijom o Jugoslaviji i smjernicama za priznavanje novih država u istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu što ih je 16. decembra 1991 . usvojilo Vijeće ministara Europske zajednice uzimajući pri tome u obzir, između ostalih dokumenata, i projekt Konvencije lorda Carringtona od 4. novembra 1991.

Četiri republike podnijele su Europskoj zajednici i njezinim državama članicama zahtjev za priznavanjem.

U pogledu Slovenije, Arbitražna je komisija ocijenila da ta republika udovoljava svim traženim uvjetima.

U pogledu Makedonije, Arbitražna je komisija ocijenila da se Republika Makedonija, koja se odriče bilo kakvih teritorijalnih pretenzija, te se obavezuje da neće poduzeti nikakav propagandni neprijateljski čin protiv neke druge države, može koristiti imenom Makedonija jer to ime ne može, samo po sebi, implicirati nikakvu teritorijalnu pretenziju prema nekoj drugoj državi. Republika Makedonija udovoljava, osim toga, svim traženim uvjetima.

U pogledu Hrvatske, komisija je ocijenila da:

- se Ustavni zakon od 4. decembra 1991. ne podudara u cjelini sa svim odredbama projekta Konvencije od 4.novembra 1991., napose s odredbama

*) Ibidem, str. 310-312.

navedenim u drugom poglavlju, član 2.C. pod naslovom “Poseban status”. (Odnosi se na “područja u kojima osobe koje pripadaju nacionalnoj ili etničkoj grupi čine većinu: imat će poseban status autonomije”);

- vlasti Republike Hrvatske dužne su, prema tome, nadopuniti Ustavni zakon od 4. decembra 1991.kako bi udovoljile gore navedenim odredbama projekta sporazuma.

Osim te rezerve, hrvatska udovoljava traženim uvjetima.

Po svršetku sjednice Komisija je 13. januara 1992. primila pismo predsjednika Tuđmana, u kojemu se ističe kako Hrvatska potvrđuje spremnost da u potpunosti prihvati sve odredbe Drugog poglavlja članka 2.C., “Poseban status”, projekta Konvencije o Jugoslaviji, koja sadrži posebne odredbe o zaštiti prava manjina.

U pogledu Bosne i Hercegovine, Komisija smatra da se izraz volje naroda Bosne i Hercegovine za stvaranje suverene i nezavisne države BiH ne može smatrati u potpunosti utvrđenim. Ta se ocjena može izmijeniti ako republika koja je podnijela zahtjev za priznavanje dade jamstva u tom pogledu, eventualno putem referenduma, u kojem bi trebali sudjelovati svi građani Republike BiH, bez ikakve razlike i pod međunarodnim nadzorom.

67. REFERENDUM O NEZAVISNOSTI I SUVERENOSTI BiH*)

Na osnovu člana 152. Ustava Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i Amandmana LXXI, tačka 5. alineja 9. na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, a u vezi sa čl.3. i 26. Zakona o referendumu (“Službeni list SRBiH”,br.29/77 i 24/91), Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, na zajedničkoj sjednici vijeća, održanoj 24. i 25. januara 1992.godine donijela je

(1) ODLUKU O RASPISIVANJU REPUBLIČKOG REFERENDUMA ZA UTVRĐIVANJE STATUSA BOSNE I HERCEGOVINE

I

Raspisuje se referendum u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini.

*) Ibidem, str. 312-314.

II

Referendum će se održati 29.februara i 1.marta 1992.godine.

III

Na referendumu, će se građani Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine izjasniti o pitanju:

JESTE LI ZA SUVERENU I NEZAVISNU BOSNU I HERCEGOVINU DRŽAVU RAVNOPRAVNIH GRAĐANA, NARODA BOSNE I HERCEGOVINE-MUSLIMANA, SRBA, HRVATA I PRIPADNIKA DRUGIH NARODA KOJI U NJOJ ŽIVE?

ZA PROTIV

IV

Referendum će sprovesti Republička izborna komisija i opštinske izborne komisije.

V

Ova odluka stupa na snagu danom objavljivanja u "Službenom listu SRBiH".

SKUPŠTINA SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

("Službeni list RBiH", br.2; 27.januara 1992.)

(2) REZULTATI REFERENDUMA

Na osnovu člana 28.tačke 6. Zakona o referendumu ("Službeni list SRBiH", br. 29/77 i 24/91), Republička izborna komisija na sjednici održanoj 6.marta 1992,godine utvrdila je rezultate REPUBLIČKOG REFERENDUMA ZA UTVRĐIVANJE STATUSA BOSNE I HERCEGOVINE KOJI JE ODRŽAN 29.FEBRUARA I 1.MARTA 1992.GODINE I ISTE

O B J A V L J U J E

Od ukupnog broja glasača 3.253.847 na republički referendum za utvrđivanje statusa Bosne i Hercegovine izašlo je i glasalo 2.073.568 građana sa pravom glasa ili 64,31% i to prema izvodima iz opštih biračkih spiskova 1.989.786 i na osnovu potvrda o upisu u opšti birački spisak 83.535 glasača.

Važećih glasačkih listića bilo je 2.067.969 ili 64,14%. Od ukupnog broja važećih glasačkih listića "ZA" je bilo 2.061.932 glasača, ili 99,44%, dok je "PROTIV" glasalo 6.037 ili 0,29%, a nevažećih glasačkih listića je bilo 5.227 ili 0,25%.

Dakle od ukupnog broja (2.073.568) građana koji su glasali na republičkom referendumu za utvrđivanje statusa Bosne i Hercegovine 29.februara i 1.marta 1992.godine, ZA SUVERENU I NEZAVISNU BOSNU I HERCEGOVINU, DRŽAVU RAVNOPRAVNIH GRAĐANA, NARODA BOSNE I HERCEGOVINE-MUSLIMANA, SRBA, HRVATA I PRIPADNIKA DRUGIH NARODA KOJI U NJOJ ŽIVE izjasnilo se 2.061.932 građana ili 99,44%

("Službeni list RBiH",br.7; 27.mart 1992.)

68. UREDBA O IZMJENI NAZIVA DRŽAVE*)

Na osnovu tačke III Odluke o proglašenju neposredne ratne opasnosti (broj 01-011-301/92 od 8. aprila 1992.godine), Predsjedništvo Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, na sjednici održanoj 8.aprila 1992.godine, donijelo je

UREDBU
O IZMJENI NAZIVA SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE
BOSNE I HERCEGOVINE

Član 1.

*) Ibidem, str. 316.

Mijenja se naziv Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i glasi "REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA".

Član 2.

Ova uredba stupa na snagu odmah i objaviće se u "Službenom listu RBiH".

Broj 01-011-302/92
8.aprila 1992.godine
Sarajevo

Predsjednik
Predsjedništva RBiH
Alija Izetbegović, s.r.

69. UREDBA O NEPOSREDNOJ RATNOJ OPASNOSTI*)

U skladu sa odredbama amandmana LI i LXXII na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, a na prijedlog Skupštine SR Bosne i Hercegovine Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine na sjednici od 8.aprila 1992.godine, donijelo je

ODLUKU O PROGLAŠENJU NEPOSREDNE RATNE OPASNOSTI

I

Proglašava se da je na teritoriji Bosne i Hercegovine nastupila neposredna ratna opasnost.

II

*) Ibidem, str. 317.

Za vrijeme neposredne ratne opasnosti sastav Predsjedništva RBiH proširuje se sa predsjednikom Skupštine RBiH, predsjednikom Vlade RBiH i komandantom Teritorijalne odbrane Republike.

III

Predsjedništvo RBiH će za vrijeme neposredne ratne opasnosti donositi uredbe sa zakonskom snagom i odluke o izboru ili imenovanju i razrješenju, koje će podnijeti na potvrdu Skupštini RBiH čim ona bude u mogućnosti da se sazove.

IV

Ova odluka stupa na snagu odmah i objaviće se u narednom broju "Službenog lista RBiH".

Broj 01-011-301/92
8.aprila 1992.godine
Sarajevo

Predsjednik
Predsjedništva RBiH,
Alija Izetbegović, s.r.

70. ODLUKA O STRATEŠKIM CILJEVIMA SRPSKOG NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI OD 12. MAJA 1992. GODINE[*)]

"Stratešeški ciljevi, odnosno prioriteti, srpskog naroda u Bosni i Hercegovini su:

1. odvajanje (srpskog naroda) od druge dvije etničke zajednice i njegovo konstituiranje u državu;
2. uspostavljanje koridora između Semberije i Krajine;
3. uspostavljanje koridora u Podrinju, odnosno uklanjanje granice između srpskih država;

[*)] IZVOR: Izvještaj svjedoka vještaka Donia u slučaju **Milošević** pred MKTBJ, Dokazni materijal broj 537. na Međunarodnom sudu pravde u Hagu. Vidi: Presuda Međunarodnog suda pravde: Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore, 26. februara 2007. godine, str. 183., izd. Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2008. godine.

4. uspostavljanje granice prema rijekama Uni i Neretvi;
5. podjela grada Sarajeva na srpski i na muslimanski dio i uspostavljanje efektivnih državnih vlasti u svakom od njih;
6. izlaz na more za Republiku Srpsku."

Iako sud zapaža da ovaj dokument ne potječe od Vlade Tužene strane, ipak dokazi pred Sudom, koji predstavljaju presretnute komunikacije između predsjednika Srbije Miloševića i predsjednika Republike Srpske Karadžića, dovoljni su da se dokaže da su ovi definirani ciljevi predstavljali njihovo zajedničko mišljenje.

71. ODLUKA O RATNOM STANJU*)

Polazeći od činjenice da je na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena agresija od strane Republike Srbije, Republike Crne Gore, Jugoslovenske armije i terorista Srpske demokratske stranke,

- da je činjenica agresije utvrđena od strane Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija, Rezolucijom broj 752 od 18.maja 1992.godine,

- da se ta agresija nastavlja i nakon usvajanja pomenute Rezolucije Savjeta bezbjednosti,

- da je agresija praćena brutalnim genocidom nad narodom Bosne i Hercegovine, kao posljedica čega je do sada ubijeno preko 40 hiljada ljudi, prisilno raseljeno oko milion i 400 hiljada stanovnika, a njih preko 60 hiljada odvedeno u koncentracione logore,

- da agresor organizovano nstavlja da razara civilne, privredne, vjerske i druge objekte,

- da je agresor okupirao oko 70% teritorije države Bosne i Hercegovine i da odbija da obustavi agresiju,

- i polazeći od prava na odbranu koje je priznato po međunarodnim zakonima.

*) Ibidem, str. 317-319.

Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, na osnovu amandmana LI tačka 5. stav 3. na Ustav Republike Bosne i Hercegovine, na sjednici održanoj 20.juna 1992.godine, donijelo je

ODLUKU
O PROGLAŠENJU RATNOG STANJA

1. Na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine proglašava se ratno stanje,

2. Proglašavanje ratnog stanja ima za cilj da se, na osnovi prava građana na individualnu i kolektivnu samoodbranu, omogući efikasnije angažovanje svih ljudskih i materijalnih potencijala u domovini i inostranstvu radi njihovog stavljanja u funkciju oslobođenja Republike Bosne i Hercegovine od agresora, kao i radi uspostavljanja narušenog pravnog poretka i stvaranja uslova za povratak svih prognanih stanovnika Bosne i Hercegovine na njihova ognjišta,

3. Ovlašćuju se oružane snage Bosne i Hercegovine da preuzmu potrebne mjere na organizovanju opštenarodnog otpora radi ostvarivanja postavljenih ciljeva.

4. Republika Bosna i Hercegovina će se pridržavati odredaba međunarodn-og prava i međunarodnih konvencija koje regulišu ponašanje država u ratnom stanju, te u skladu sa članom 51. Povelje ujedinjenih nacija, uvažavati odluke i inicijative Savjeta bezbjednosti koje on donese radi uspostavljanja i održavanja međunarodnog mira i sigurnosti. Republika Bosna i Hercegovina će zajedno sa Savjetom bezbjednosti UN, Evropskom zajednicom i drugim međunarodnim institucijama nastaviti da traga za mirnim rješenjem sukoba u Bosni i Hercegovini putem pregovora koje će biti u skladu sa njenim dostojanstvom, nezavisnošću, integritetom i cjelovitošću. U tom pogledu ona ostaje otvorena svim relevantnim inicijativama.

5. O ovoj odluci Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine će obavijestiti Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija.

6. Ova odluka stupa na snagu danom objavljivanja u "Službenom listu RBiH".

Pr broj 1201/92
20.juna 1992.godine
Sarajevo

Predsjednik
Predsjedništva RBiH,
Alija Izetbegović, s.r.

72. OBAVJEŠTENJE USTAVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE O SRPSKO-CRNOGORSKOJ AGRESIJI NA BOSNU I HERCEGOVINU*)

Polazeći od svojih ustavnih prava, obaveza i odgovornosti, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, na sjednici održanoj 9.juna 1992.godine odlučio je da se obrati domaćoj i svjetskoj javnosti

O b a v j e š t e n j e m

Izvršenom agresijom na međunarodno priznatu državu Bosnu i Hercegovinu od strane Republike Srbije, Republike Crne Gore, bivše JNA i pripadnika ekstremnog, terorističko-militantnog dijela Srpske demokratske stranke u BiH, ugrožen je postojeći ustavno-pravni poredak, kao i osnovni principi na kojima se temelji međunarodna zajednica i svi međunarodno-pravni akti i načela o ljudskim pravima i građanskim slobodama, a posebno:Povelja Ujedinjenih naroda, Opšta deklaracija o pravima čovjeka, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima kao i drugi dokumenti međunarodne zajednice. Od početka agresije izvršen je nezapamćen genocid kako po načinu izvršenja, tako i po masovnosti nad nedužnim narodom, posebno Muslimanima činjenjem zlodjela kakvih historija civilizacije teško da je zabilježila, kao što su prisilno etničko čišćenje teritorija, raseljavanje stanovništva, odvođenje u koncentracione logore, ubistva, mučenja, izgladnjivanja i dr. Ustavni sud Bosne i Hercegovine se obraća ustavnim sudovima, odnosno odgovarajućim ustavno-sudskim institucijama svih država-članica UN da se upoznaju sa njegovim sadržajem, zauzmu svoj stav i o tome obavijeste svoje parlamente i javnost kako bi doprinjeli zaustavljanju agresije i otklanjanju njenih posljedica. Ustavni sud će, bez odlaganja u predstojećem periodu ostvariti saradnju sa svim institucijama međunarodno-pravnog karaktera u vezi sa izvršenom agresijom i počinjenim genocidom, duhovnim i materijalnim razaranjima, kojima su pogažene sve norme na kojima se temelji pravni i moralni kodeks čovječanstva, kako bi oni sa svoje strane, a kao izuzetne autoritativne institucije o tome zauzele stav i s njim upoznale javnost. U tom cilju Ustavni sud Bosne i Hercegovine daje punu podršku inicijativi za formiranje međunarodnog tijela i organa za utvrđivanje ratnih zločina protiv čovječanstva i pokretanja postupka protiv njihovih počinilaca ma gdje se oni nalazili i poziva sve pravosudne institucije i organe gonjenja u Bosni i Hercegovini da u tom smislu pokrenu i ubrzaju postupke iz svoje nadležnosti. I ovom prilikom Ustavni sud Bosne i Hercegovine obavještava javnost da je ovaj sud u redovnom postupku kontrole ostvarivanja ustavnosti i zakonitosti poništavao sve akte kojima se od strane Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine i drugih,

*) Ibidem, str. 319-320.

kršio ustavno-pravni poredak u Republici Bosni i Hercegovini, a naročito one koji su se odnosili na nelegalnost i nelegitimnost pri osnivanju raznih regija, autonomija i njihovih organa na teritoriji suverene, jedinstvene i nezavisne države Bosne i Hercegovine. Ustavni su ostaje na stanovištu, da je u multinacionalnoj, multikonfesionalnoj, multikulturnoj državi Bosni iHercegovini dosljedno poštivanje i primjena ustavom određenih ljudskih sloboda, prava i obaveza, osnovna pretpostavka i garancija svih pa i nacionalnih sloboda i prava i da se samo tako može uspostaviti građanska, demokratska, nedjeljiva, integralna, suverena i nezavisna država Bosna i Hercegovina, kao koristan član međunarodne zajednice. To je, bez sumnje, uvjerenje i opredjeljenje najvećeg dijela naših građana, a što je dobilo svoj legalitet i legitimitet i na redovno održanom referendumu građana Bosne i Hercegovine. Stoga, i sva buduća rješenja koja se odnose na ustavno-pravno i političko uređenje Bosne i Hercegovine, moraju biti stvar provjere i opredjeljenja građana. Ustavni sud smatra da je i u datim okolnostima od posebne važnosti poštovanje i dalja afirmacija principa ustavnosti i zakonitosti, što primarno podrazumijeva maksimalno angažovanje državnih organa, ali i svih drugih nosilaca javnih ovlašćenja, u okviru svojih nadležnosti i u skladu sa potrebama i mogućnostima postojećeg stanja. U tom smislu Sud daje punu podršku kompletiranju personalnog sastava Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, izvršenom u skladu sa važećim pravnim aktima. I na kraju, Ustavni sud Bosne i Hercegovine naglašava da je i u sadašnjim okolnostima, za uspostavljanje i učvršćivanje suverenosti i nezavisnosti države Bosne i Hercegovine, kao i za njenu međunarodnu afirmaciju, za pravnu i ukupnu sigurnost građana, naroda i narodnosti i jačanje povjerenja u rad državnih organa, neophodno osigurati dosljedno ostvarivanje ustavnosti i zakonitosti u svim institucijama, organima i zajednicama, a posebno onim subjektima koji su po Ustavu i zakonu odgovorni da štite ustavno-pravni poredak. U tom cilju i Ustavni sud Bosne i Hercegovine će dosljedno vršiti svoje Ustavom utvrđene nadležnosti.

22.juna 1992. godine **Ustavni sud**
Sarajevo **Bosne i Hercegovine**
("Službeni list RBiH", br. 8/92, od 2.jula 1992.)

73. ODLUKE USTAVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE O PONIŠTAVANJU AKATA HZ HERCEG-BOSNE, REPUBLIKE SRPSKOG NARODA U BiH, AP ZAPADNA BOSNA I HR HERCEG BOSNA*)

Ustavni sud Bosne i Hercegovine, na osnovu člana 387. stav 1. tačka 3. Ustava Republike Bosne i Hercegovine, Amandmana LXXVII tačka 1. na Ustav RBiH i člana 72. tačka 3. Poslovnika Ustavnog suda Bosne i Hercegovine ("Službeni list SRBiH", broj 1/91 i "Službeni list RBiH, broj 8/92), na sjednici održanoj 14.9.1992.godine, donio je

(1) O D L U K U

Poništavaju se:

1. Odluka o uspostavi Hrvatske zajednice Herceg-Bosna koju su 18.11.1991. godine donijeli "demokratski izabrani predstavnici Hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini";

2. Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o ustpostavi Hrvatske zajednice Herceg-Bosna, koju je 3.2.1992.godine donijelo Predsjedništvo Hrvatske zajednice Herceg-Bosna;

3. Statutarna odluka o privremenom ustrojstvu izvršne upravne vlasti na prostoru Hrvatske zajednice Herceg-Bosna koju je 3.7.1992.godine donijelo Predsjedništvo Hrvatske zajednice Herceg-Bosna;

4. Uredba o organizaciji, radu i djelokrugu sudbene vlasti u slučaju ratnog stanja ili neposredne ratne opasnosti na teritoriji Hrvatske zajednice Herceg-Bosna, koju je 3.7.1992.godine donijelo Predsjedništvo Hrvatske zajednice Herceg-Bosna;

5. Uredba o oružanim snagama Hrvatske zajednice Herceg-Bosna koju je 3.7.1992.godine donijelo Predsjedništvo Hrvatske zajednice Herceg-Bosna;

6. Odluka o naknadama plaća i drugim novčanim naknadama pripadnicima oružanih snaga Hrvatske zajednice Herceg-Bosna, koju je 3.7.1992.godine donijelo Predsjedništvo Hrvatske zajednice Herceg-Bosna;

7. Uredba o preuzimanju u vlasništvo Hrvatske zajednice Herceg-Bosna sredstava bivše JNA i SSNO na teritoriji Hrvatske zajednice Herceg-Bosna, koju je 3.7.1992.godine donijelo Predsjedništvo Hrvatske zajednice Herceg-Bosna;

*) Ibidem, str. 321, 325, 326, 328, 329, 330, 331.

8. Uredba o oduzimanju i prijelazu u vlasništvo Hrvatske zajednice Herceg-Bosna imovine okupatora, koju je 3.7.1992.godine donijelo Predsjedništvo Hrvatske zajednice Herceg-Bosna i

9. Uredba o javnim preduzećima u Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosna koju je 3.7.1992.godine donijelo Predsjedništvo Hrvatske zajednice Herceg-Bosna.

Ova odluka objaviće se u "Službenom listu RBiH", i službenim glasilima opština koje, prema poništenoj Odluci o uspostavi Hrvatske zajednice Herceg-Bosna, čine područje zajednice.

...

U broj 46/92	**Predsjednik**
14.septembra 1992.godine	**Ustavnog suda BiH**
Sarajevo	**dr. Ismet Dautbašić,s.r.**

("Službeni list RBiH", broj 16,od 18.9.1992.)

Ustavni sud Bosne i Hercegovine, na osnovu člana 387. stav 1. tačka 3. Ustava Republike Bosne i Hercegovine i člana 72.tačka 3. Poslovnika Ustavnog suda Bosne i Hercegovine ("Službeni list SRBiH", broj 1/92 i "Službeni list RBiH", broj 8/92), na sjednici održanoj 8.10.1992.godine, donio je

(2) O D L U K U

Poništavaju se:

1. Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda u Bosni i Hercegovini od 9.januara 1992.godine;

2. Ustav Srpske republike Bosne i Hercegovine od 28.februara 1992.godine i njegove promjene od 11.9. i 1.9.1992.godine i

3. Opšti akti doneseni na osnovu akata navedenih u prethodnim tačkama.

Ova odluka objaviće se u "Službenom listu Republike Bosne i Hercegovine" i u službenim glasilima opština.

...

U broj 47/92 **Predsjednik**
8. oktobra 1992.godine **Ustavnog suda BiH**
Sarajevo **dr. Ismet Dautbašić,s.r.**

("Službeni list RBiH", broj 18,od 17.10.1992.)

...

Ustavni sud Bosne i Hercegovine, na osnovu člana 387. stav 1. tačka 3, člana 405. Ustava Republike Bosne i Hercegovine i člana 72. tačka 3. Poslovnika Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, na sjednici održanoj 4.10.1993. godine, donio je

(3) O D L U K U

1. Poništava se Odluka tzv. Ustavotvorne skupštine o obrazovanju Autonomne pokrajine Zapadna Bosna, donesena 27.9.1993. godine u Velikoj Kladuši i drugi opšti akti doneseni na osnovu ove odluke.
2. Državni organi u Republici Bosni i Hercegovini dužni su da, u skladu sa svojom nadležnošću, preduzmu sve mjere i aktivnosti na izvršenju ove odluke.
3. Ova odluka objaviće se u "Službenom listu RBiH" i u službenim glasilima Okruga Bihać i opština Okruga Bihać.

...

Odluka U broj 15/93 **Predsjednik**
4. oktobra 1993.godine **Ustavnog suda BiH**
Sarajevo **prof. dr. Ismet Dautbašić, s.r.**

("Službeni list RBiH", broj 1,3. januara 1994.)

Ustavni sud Bosne i Hercegovine, na osnovu člana 387. stav 1. tačka 3. Ustava Republike Bosne i Hercegovine i Amandmana LXXVII na Ustav Republike Bosne i Hercegovine, te čl. 33a. i 72. tačka 3. Poslovnika Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, na sjednici održanoj 20. januara 1994. godine, donio je

(4) O D L U K U

Poništava se odluka kojom je 24. avgusta-kolovoza 1993. godine u Livnu proglašena Hrvatska Republika Herceg-Bosna.

Ova odluka objaviće se u "Službenom listu RBiH" i u službenim glasilima okruga.

...

Odluka U broj 283	**Predsjednik**
20. januara 1994.godine	**Ustavnog suda BiH**
Sarajevo	**prof. dr. Ismet Dautbašić, s.r.**

("Službeni list RBiH", broj 6,11. marta 1994.)

74. USTAV SRPSKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE*)

Na osnovu tačke IV Deklaracije o proglašenju Republike Srpskog Naroda Bosne i Hercegovine, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, na sjednici održanoj 28. februara 1992. godine, donijela je

ODLUKU
O PROGLAŠENJU USTAVA SRPSKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Proglašava se Ustav Srpske Republike Bosne i Hercegovine, koji je donijela Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini na sjednici održanoj 28. februara 1992. godine.

*) „Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini“, broj 3, od 16. marta 1992. godine, Sarajevo.

Broj: 02-94/92
28. februara 1992. godine
Sarajevo

Predsjednik
Skupštine srpskog
naroda BiH,
Mr Momčilo Krajišnik, s.r.

Polazeći od neotuđivog i neprenosivog prirodnog prava srpskog naroda na samoopredjeljenje, samoorganizovanje i udruživanje, na osnovu koga slobodno određuje svoj politički status i obezbjeđuje ekonomski, socijalni i kulturni razvoj,

poštujući njegovu vjekovnu borbu za slobodu i spremnost da sa drugim narodima živi u odnosima međusobnog uvažavanja i ravnopravnosti,

imajući u vidu njegovu u toku drugog svjetskog rata donesenu odluku da sa drugim narodima-Hrvatima i Muslimanima konstituiše republiku Bosnu i Hercegovinu u sastavu savezne države Jugoslavije,

izražavajući njegovu riješenost da o svojoj sudbini samostalno odlučuje i izvršavajući njegovu čvrstu volju da stvori svoju suverenu i demokratsku državu, zasnovanu na nacionalnoj ravnopravnosti, poštovanju i garantovanju ljudskih sloboda i prava, socijalnoj pravdi i vladavini prava,

Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, donosi

USTAV
SRPSKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

I. OSNOVNE ODREDBE

Član 1.

Srpska Republika Bosna i Hercegovina je država srpskog naroda i građana koji u njoj žive.

Član 2.

Teritoriju Republike čine područja autonomnih oblasti, opština i drugih srpskih etničkih cjelina, uključujući i područja na kojima je nad srpskim narodom u drugom svjetskom ratu izvršen zločin genocida.

Član 3.

Republika se nalazi u sastavu savezne države Jugoslavije.

Član 4.

Republika može stupati u zajednice sa državnim tvorevinama drugih konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine.

Član 5.

Ustavno uređenje Republike temelji se na:

- garantovanju i zaštiti ljudskih sloboda i prava u skladu sa međunarodnim standardima,
- obezbjeđivanju nacionalnih ravnopravnosti,
- socijalnoj pravdi,
- vladavini prava,
- tržišnoj privredi,
- višestranačkom sistemu,
- parlamentarnoj demokratiji i podjeli vlasti,
- slobodnim izborima,
- oblasnoj autonomiji i lokalnoj samoupravi,
- zaštiti prava etničkih grupa i drugih manjina.

Član 6.

Građani Republike imaju državljanstvo Republike i državljanstvo Jugoslavije.

Član 7.

U Republici je u službenoj upotrebi srpski jezik ijekavskog i ekavskog izgovora i ćirilično pismo, a latinično pismo na način određen zakonom.

Na područjima gdje žive druge jezičke grupe u službenoj upotrebi su njihovi jezici i pisma, na način određen zakonom.

Član 8.

Republika ima zastavu, grb i himnu.

Izgled zastave i grba i tekst himne uređuju se ustavnim zakonom.

Član 9.

Glavni grad Republike je Sarajevo.

75. DEKLARACIJA BOŠNJAČKOG SABORA*)

Bošnjaci,

Nakon stotinu i petnaest godina, od ljeta 1878. godine kada su se Bošnjaci sastali u haremu Begove džamije da bi se dogovorili o odbrani svoje zemlje, sastali smo se nanovo i u znaku našeg narodnog imena, naše slavne tradicije i zbog interesa naše zemlje, naše države i njenog naroda.

Svjesni povijesnog značenja momenta u kojem se sastajemo kao i iskušenja koja nas čekaju, odlučni smo da našem narodu vratimo njegovo povijesno i narodno ime Bošnjaci, da se na taj način čvrsto vežemo za našu zemlju Bosnu i njenu državno-pravnu tradiciju, za naš bosanski jezik i sveukupnom duhovnom tradicijom naše povijesti.

U duhu tog vraćenog imena i potvrđenog identiteta, izjavljujemo da našu domovinu Bosnu vidimo kao slobodnu i demokratsku zajednicu, koja će čuvati i produbljivati stoljetne zasade tolerancije i međusobnog poštovanja svih ljudi i svih tradicija što u njoj žive. Pozivamo u tome za svjedoka cjelokupnu našu povijest.

Da bismo produžili i produbili započeti posao potvrđivanja vlastitog narodnog bića, njegovog mjesta i zadaće u svijetu u kojem živimo i afirmacije njegovih nacionalnih i državnih institucija, odlučujemo da Bošnjački sabor i ubuduće radi. Sabor će biti mjesto okupljanja svih Bošnjaka na kojem će se u slobodi mišljenja, poštovanju različitih uvjerenja i uz maksimalnu kompentenciju i odgovornost razmatrati sva najvažnija pitanja života bošnjačkog naroda i naše države, i utvrđivati pravci naše nacionalne akcije.

Neka Allah bude svjedok naše iskrene namjere i podrži nas u njoj.

*) Prvi Bošnjački Sabor održan je 27. i 28. septembra 1993. godine na kojem je odbačen Owen-Stoltenbergov mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu da se ona podijeli na tri republike po etničkom kriteriju. Tada je donešena ova Deklaracija.

76. USTAVNI ZAKON*)

Na osnovu člana 209. tačka 5. stav 1. alineja 1. i člana 286. tačka 5. Ustava Republike Bosne i Hercegovine – Prečišćeni tekst („Službeni list RBiH“, broj 5/93), Skupština Republike Bosne i Hercegovine, na zajedničkoj sjednici oba vijeća održanoj 30. marta 1994. godine u Sarajevu, donosi

O D L U K U
O PROGLAŠENJU USTAVNOG ZAKONA O IZMJENAMA I DOPUNAMA USTAVA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Proglašava se Ustavni zakon o izmjenama i dopunama Ustava Republike Bosne i Hercegovine, koji je usvojila Skupština Republike Bosne i Hercegovine na zajedničkoj sjednici održanoj 30. marta 1994. godine.

SKUPŠTINA
REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

S broj 182/94
30. marta 1994. godine
Sarajevo

Predsjednik
Skupštine RBiH,
Miro Lazović, s.r.

USTAVNI ZAKON
O IZMJENAMA I DOPUNAMA USTAVA
REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Član 1.

Zasnovano na suverenitetu i teritorijalnom integritetu Republike Bosne i Hercegovine, Bošnjaci i Hrvati, kao konstitutivni narodi (zajedno sa ostalima) i državljani Republike Bosne i Hercegovine, ostvarujući svoja suverena prava, mogu transformisati unutrašnju strukturu teritorija sa većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom u Republici Bosni i Hercegovini u Federaciju Bosne i Hercegovine, koja se sastoji od federalnih jedinica sa jednakim pravima i odgovornostima.

*) „Službeni list RBiH“, broj 8, od 6. aprila 1994., Sarajevo.

Odluke o eventualnim promjenama ustavno-pravnog statusa teritorija Republike Bosne i Hercegovine sa većinskim srpskim stanovništvom biće donesene u toku pregovora o miru na Konferenciji o bivšoj Jugoslaviji.

Član 2.

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine usvojiće i objaviti Ustavotvorna skupština, koja će se sastojati od onih predstavnika koji su u Skupštinu Republike Bosne i Hercegovine izabrani na izborima 1990. godine, a čiji je mandat još uvijek važeći.

Usvajanje Ustava Federacije Bosne i Hercegovine će zahtijevati dvotrećinsku većinu Ustavotvorne skupštine, uključujući konsenzus između većine članova delegacije hrvatskog naroda, koja se sastoji od svih predstavnika hrvatske nacionalnosti i delegacije bošnjačkog naroda, koja se sastoji od svih predstavnika bošnjačke nacionalnosti.

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine će stupiti na snagu u ponoć kada je usvojen od strane Ustavotvorne skupštine.

Član 3.

Ustavotvorna skupština donijeće poslovnik kojim će se bliže utvrditi način rada Ustavotvorne skupštine i postupak za donošenje Ustava Federacije Bosne i Hercegovine.

Član 4.

Skupština Republike Bosne i Hercegovine, izabrana 1990. godine, nastaviće sa svojim radom prema nadležnostima utvrđenim u Ustavu Republike Bosne i Hercegovine tako dugo dok ne bude postignut i primjenjen konačni mirovni sporazum o Bosni i Hercegovini.

Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine i Vlada Republike Bosne i Hercegovine će zadržati svoje nadležnosti u skladu sa postojećim Ustavom Republike Bosne i Hercegovine tako dugo dok ne bude postignut i primijenjen konačni mirovni sporazum o Bosni i Hercegovini, s tim da te nadležnosti ne smiju zadirati u nadležnosti državnih organa uspostavljene u skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine.

Do postizanja primjene konačnog mirovnog sporazuma o Bosni i Hercegovini, Vlada Republike Bosne i Hercegovine, rekonstruisana u skladu sa

Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine, vršiće i funkcije Vlade Federacije Bosne i Hercegovine.

Član 5.

Međunarodni odnosi Federacije Bosne i Hercegovine vršiće se u okviru međunarodnog subjektiviteta, teritorijalnog integriteta i kontinuiteta Republike Bosne i Hercegovine.

Nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine utvrđene Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine koje se odnose na međunarodni subjektivitet i teritorijalni integritet Republike Bosne i Hercegovine primjenjivaće se nakon završetka mirovnog procesa za Bosnu i Hercegovinu.

Član 6.

Članovima 1. do 5. ovog ustavnog zakona dopunjuje se Ustav Republike Bosne i Hercegovine Prečišćeni tekst („Službeni list RBiH", broj 5(93).

Član 7.

U Ustavu Republike Bosne i Hercegovine – Prečišćeni tekst riječ „Muslimani", u različitim padežima, zamjenjuju se riječju „Bošnjaci", u odgovarajućem padežu.

Član 8.

Ovaj ustavni zakon stupa na snagu kada ga proglasi Skupština Republike Bosne i Hercegovine i čini sastavni dio Ustava Republike Bosne i Hercegovine – Prečišćeni tekst.

77. USTAV FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE*)

Na osnovu člana IX, 1, (1) i (3) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine Ustavotvorna skupština Federacije Bosne i Hercegovine,na sjednici održanoj 30. marta 1994. godine, donosi

ODLUKU
O PROGLAŠENJU USTAVA FEDERACIJE
BOSNE I HERCEGOVINE

Proglašava se Ustav Federacije Bosne i Hercegovine kojeg je usvojila Ustavotvorna skupština Federacije Bosne i Hercegovine na sjednici Ustavotvorne skupštine održanoj 30. marta 1994. godine.

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine stupa na snagu u ponoć 30. marta 1994. godine.

US broj 1/94
30. marta 1994. godine
Sarajevo

Predsjedavajući
Ustavotvornom skupštinom
Federacije BiH,

Mariofil Ljubić, s. r.

USTAV
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Uvjereni da demokratske institucije temeljene na poštovanju ljudskih prava i sloboda najbolje stvaraju sklad između sebe i svojih zajednica,

odbijajući nasilje rata,

želeći promovirati mir,

želeći podržati individualne slobode i razvoj slobodnog tržišta,

*) „Službene novine Federacije BiH", broj 1, od 21. jula 1994. godine, Sarajevo.

vođeni principima Povelje Ujedinjenih naroda, Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Izjavom i principima Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji usvojenim na sjednici u Londonu, kao i odlukama Savjeta sigurnosti Ujedinjenih naroda koje se odnose na bivšu Jugoslaviju, **zasnovano** na suverenitetu i teritorijalnoj cjelovitosti Republike Bosne i Hercegovine,

narodi i građani Bosne i Hercegovine, odlučni da osiguraju punu nacionalnu ravnopravnost, demokratske odnose i najviše standarde ljudskih prava i sloboda, **ovim osnivaju Federaciju Bosne i Hercegovine**.

I. USPOSTAVLJANJE FEDERACIJE

Član 1.

(1) Bošnjaci i Hrvati kao konstitutivni narodi, zajedno sa ostalima, i građani Republike Bosne i Hercegovine, ostvarujući svoja suverena prava, preoblikuju unutrašnju strukturu teritorija sa većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom u Republici Bosni i Hercegovini u Federaciju Bosne i Hercegovine koja se sastoji od federalnih jedinica sa jednakim pravima i odgovornostima.

(2) Odluke o ustavnom statusu teritorije Republike Bosne i Hercegovine sa većinskim srpskim stanovništvom bit će donesene u toku pregovora o miru na Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji.

Član 2.

Federacija Bosne i Hercegovine sastoji se od federalnih jedinica (kantona). Metodi i postupci za fizičko određivanje granica između kantona utvrdit će se federalnim propisima. Kantoni će imati nazive određene isključivo prema gradovima koji su sjedišta odgovarajućih kantonalnih vlasti ili prema regionalnim geografskim karakteristikama.

Član 3.

Službeno ime Federacije je: Federacija Bosne i Hercegovine.

Član 4.

Glavni grad Federacije je Sarajevo.

Član 5.

(1) Federacija ima grb, zastavu, himnu i pečat, kao i druge simbole o kojima odluči Parlament Federacije u skladu sa paragrafom (2) ovog člana.

(2) Za prihvaćanje simbola potrebna je većina glasova u svakom domu Parlamenta Federacije, uključujući većinu glasova bošnjačkih delegata i većinu glasova hrvatskih delegata u Domu naroda.

Član 6.

(1) Službeni jezici Federacije su bosanski jezik i hrvatski jezik. Službeno pismo je latinica.

(2) Ostali jezici se mogu koristiti kao sredstva komunikacije i nastave.

(3) Dodatni jezici mogu se odrediti kao službeni većinom glasova svakog doma Parlamenta Federacije, uključujući većinu glasova bošnjačkih delegata i većinu glasova hrvatskih delegata u Domu naroda.

78. ZAKON O DANU DRŽAVNOSTI*)

Na osnovu Amandmana LXXIII tačka 1. stav 7. na Ustav Republike Bosne i Hercegovine, Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine

d o n o s i

UKAZ O PROGLAŠENJU ZAKONA O PROGLAŠENJU 25. NOVEMBRA DANOM DRŽAVNOSTI REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Proglašava se Zakon o proglašenju 25. novembra Danom državnosti Republike Bosne i Hercegovine, koji je Skupština Republike Bosne i Hercegovine donijela na sjednici Skupštine od 28. februara 1995. godine.

PR. Broj 1781/95
1. marta 1995. godine

Predsjednik Predsjedništva RBiH,
Alija Izetbegović

*) Politički sistem BiH, knj. 1., str. 332-333

**ZAKON O PROGLAŠENJU
25. NOVEMBRA DANOM DRŽAVNOSTI
REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE**

Član 1.

Proglašava se 25. novembar Danom državnosti Republike Bosne i Hercegovine.

Član 2.

Dan državnosti Republike Bosne i Hercegovine je državni praznik.

Član 3.

Na Dan državnosti Republike Bosne i Hercegovine državni organi, preduzeća i druga pravna lica ne rade.

Vlada Republike Bosne i Hercegovine odredit će koji državni organi, preduzeća i druga pravna lica su dužna da rade i u kom obimu na dan državnog praznika.

Član 4.

Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o proglašenju Dvadesetpetog novembra državnim praznikom Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine ("Službeni list SRBiH", broj 5/69).

Član 5.

Ovaj zakon stupa na snagu danom objavljivanja u "Službenom listu RBiH".

"Službeni list RBiH", broj 9, 30. marta 1995. godine

**Predsjednik Skupštine RBiH,
Miro Lazović, s.r.**

79. ZAKON O DANU NEZAVISNOSTI*)

UKAZ O PROGLAŠENJU ZAKONA O PROGLAŠENJU 1. MARTA DANOM NEZAVISNOSTI REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Proglašava se Zakon o proglašenju 1. marta Danom nezavisnosti Republike Bosne i Hercegovine, koji je Skupština Republike Bosne i Hercegovine donijela na sjednici Skupštine od 28. februara 1995. godine.

PR Broj 1780/95
6. marta 1995. godine
Sarajevo

Predsjednik Predsjedništva BiH
Alija Izetbegović, s.r.

ZAKON O PROGLAŠENJU 1. MARTA DANOM NEZAVISNOSTI REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Član 1.

Proglašava se dan 1. mart Danom nezavisnosti Republike Bosne i Hercegovine.

Član 2.

Dan nezavisnosti Republike Bosne i Hercegovine je državni praznik.

Član 3.

Na Dan nezavisnosti Republike Bosne i Hercegovine, državni organi, preduzeća i druga pravna lica ne rade.

Vlada Republike Bosne i Hercegovine odredit će koji državni organi, preduzeća i druga pravna lica su dužna da rade na dan državnog praznika.

Član 4.

Ovaj Zakon stupa na snagu danom objavljivanja u "Službenom listu RBiH".

---

*) Ibidem, str. 333-334.

"Službeni list RBiH", broj 9, 30. marta 1995. godine

Predsjednik Skupštine RBiH
Miro Lazović, s.r.

80. USTAVNI ZAKON*)

Na osnovu Amandmana LXXVIII, tačka 4. na Ustav Republike Bosne i Hercegovine, Skupština Republike Bosne i Hercegovine, na sjednici Skupštine Republike Bosne i Hercegovine održanoj 12. decembra 1995. godine, donosi

O D L U K U
O PROGLAŠENJU USTAVNOG ZAKONA O IZMJENAMA I DOPUNAMA USTAVA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Proglašava se Ustavni zakon o izmjenama i dopunama Ustava Republike Bosne i Hercegovine, koji je usvojila Skupština Republike Bosne i Hercegovine na sjednici održanoj 12. decembra 1995. godine.

SKUPŠTINA
REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

S broj 268
12. decembra 1995. godine
Sarajevo

Predsjednik
Skupštine RBiH,
Miro Lazović, s.r.

*) „Službeni list RBiH", broj 49, od 20 decembra 1995., Sarajevo.

USTAVNI ZAKON
O IZMJENAMA I DOPUNAMA USTAVA REPUBLIKE
BOSNE I HERCEGOVINE

Član 1.

1. Republika Bosna i Hercegovina ostvarujući svoja suverena prava može svoje unutrašnje uređenje preoblikovati u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine u okviru Međunarodnog mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu.

2. Ako se Međunarodni mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu i Ustav Bosne i Hercegovine ne budu provodili, Republika Bosna i Hercegovina može proglasiti nevažećim Međunarodnim mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu i nastaviti da djeluje kao međunarodno priznata, suverena i nezavisna država, u skladu sa Ustavom Republike Bosne i Hercegovine.

Član 2.

U Ustavnom zakonu o izmjenama i dopunama Ustava Republike Bosne i Hercegovine („Službeni list RBiH“, broj 8/94), stav 3. člana 4. briše se.

Član 3.

Ovaj Ustavni zakon stupa na snagu kada ga proglasi Skupština Republike Bosne i Hercegovine i čini sastavni dio Ustava Republike Bosne i Hercegovine.

81. OPŠTI OKVIRNI SPORAZUM ZA MIR U BOSNI I HERCEGOVINI[*)]

Republika Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i Savezna Republika Jugoslavija („strane“)

Prepoznavajući potrebu za sveobuhvatnim rješenjem da se okonča tragični sukob u regionu,

Želeći da doprinesu ovoj svrsi i da promoviraju trajni mir i stabilnost,

[*)] Ibidem, str. 334-337.

Potvrđujući svoje opredjeljenje za dogovorene osnovne principe objavljene 8. septembra 1995., dalje dogovorene osnovne principe objavljene 26. septembra 1995. i sporazume o prekidu vatre od 14. septembra i 5. oktobra 1995.

Primajući k znanju sporazum od 29. augusta 1995. koji ovlašćuje delegaciju Savezne Republike Jugoslavije da u ime Republike Srpske potpiše dijelove mirovnog plana koji se tiče Republike Srpske, uz obavezu da implementira sporazum koji je donesen striktno i posljedično.

Slažu se kao što slijedi:

Član 1.

Strane će provoditi svoje odnose u skladu sa principima izloženim u Povelji Ujedinjenih nacija, kao i u helsinškom završnom aktu i drugim dokumentima Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi. Posebno, strane će u potpunosti poštovati suverenu jednakost jedna druge, rješavaće sporna pitanja mirnim sredstvima i uzdržaće se od bilo kakvih akcija, putem prijetnje ili upotrebe sile ili na bilo koji drugi način, protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti Bosne i Hercegovine ili bilo kojeg druge države.

Član 2.

Strane pozdravljaju i prihvataju aranžmane koji su napravljeni u vezi sa vojnim aspektom mirovnog sporazuma i aspektima regionalne stabilizacije, kao što je izloženo u sporazumima u Aneksu 1-A i Aneksu 1-B. Strane će u potpunosti poštovati obaveze iz Aneksa 1-A i učiniće sve da te obaveze izvrše, a takođe će se u potpunosti pridržavati svojih obaveza sadržanih u Aneksu 1-B.

Član 3.

Strane pozdravljaju i prihvataju aranžmane koji su napravljeni u vezi sa razgraničenjima između dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, kao što je izloženo u Sporazumu u Aneksu 2. Strane će u potpunosti poštovati i promovirati ispunjenje opredjeljenja donesenih ovdje.

Član 4.

Strane pozdravljaju i prihvataju izborni program za Bosnu i Hercegovinu kao što je izloženo u Aneksu 3. Strane će u potpunosti poštovati taj program i promovirati ispunjenje tog programa.

Član 5.

Strane pozdravljaju i prihvataju aranžmane koji su napravljeni u vezi sa Ustavom Bosne i Hercegovine, kao što je izloženo u Aneksu 4. Strane će u potpunosti poštovati ovdje usvojena opredjeljenja i činiće sve da se ona ostvare.

Član 6.

Strane pozdravljaju i prihvataju aranžmane koji su napravljeni u vezi sa uspostavom arbitrarnog tribunala, komisije za ljudska prava, komisije za izbjeglice i raseljena lica, komisije za očuvanje nacionalnih spomenika i transportnih korporacija Bosne i Hercegovine, kao što je izloženo u Sporazumu u Aneksima 5-9. Strane će u potpunosti poštovati i obezbjeđivati ispunjenje ovdje utvrđenih opredjeljenja.

Član 7.

Shvatajući da su poštivanje ljudskih prava i zaštita izbjeglica i raseljenih lica od vitalnog značaja za postizanje trajnog mira, strane se slažu i povinovaće se u potpunosti sa odredbama koje se tiču ljudskih prava izloženih u poglavlju 1. Sporazuma u Aneksu 6. kao i obaveza koje se tiču izbjeglica i raseljenih lica koje su izložene u poglavlju 1. Sporazuma u Aneksu 7.

Član 8.

Strane pozdravljaju i prihvataju aranžmane koji su napravljeni u vezi sa implementacijom ovog mirovnog rješenja, uključujući posebno one koje se tiču civilne (ne vojne) implementacije, kao što je izloženo u Sporazumu u Aneksu 10. i Međunarodnih policijskih snaga, kao što je izloženo u Sporazumu u Aneksu 11. Strane će u potpunosti poštovati naprijed utvrđena opredjeljenja i učiniće sve da se ona ostvare.

Član 9.

Strane će sarađivati u potpunosti sa svim entitetima uključenim u implementaciji ovog mirovnog sporazuma, kao što je opisano u Aneksima ovog sporazuma, ili kao što je na drugi način određeno od strane Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, kao i povinovati se obavezama da sarađuju u istrazi i gonjenju ratnih zločina i drugih kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

Član 10.

Savezna Republika Jugoslavija i Republika Bosna i Hercegovina priznaju jedna drugu kao suverene nezavisne države unutar njihovih međunarodnih granica. Daljnji aspekti njihovog uzajamnog priznanja biće predmet kasnijih razgovora.

Član 11.

Ovaj sporazum će stupiti na snagu nakon potpisivanja.

Sačinjeno u Daytonu, 21. novembra 1995. na bosanskom, hrvatskom, engleskom i srpskom jeziku.

Za Republiku BiH	Za Republiku Hrvatsku	Za SR Jugoslaviju
Inicijali A.I.	Inicijali F.T.	Inicijali S.M.

Svjedoci:

Evropska unija **Francuska Republika** **Savezna Republika Njemačka**

Specijalni pregovarač

Ruska Federacija **Ujedinjeno Kraljevstvo Britanije i Sjeverne Irske** **USA**

82. USTAV BOSNE I HERCEGOVINE (ANEKS 4)*)

...

Bošnjaci, Hrvati i Srbi kao konstitutivni narodi (zajedno sa drugima) i građani Bosne i Hercegovine ovdje određuju da je Ustav Bosne i Hercegovine kako slijedi:

Član I
Bosna i Hercegovina

1. Kontinuitet – Republika Bosna i Hercegovina čije će zvanično ime od sada biti „Bosna i Hercegovina" će nastaviti svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država, sa unutrašnjom strukturom modificiranom kako je ovdje određeno i sa postojećim međunarodno priznatim granicama. Ona će ostati država članica Ujedinjenih nacija i može kao Bosna i Hercegovina zadržati ili se prijaviti za članstvo u organizacijama unutar UN sistema i drugih međunarodnih organizacija.

83. ODLUKA USTAVNOG SUDA BiH O KONSTITUTIVNOSTI*)

USTAVNI SUD BOSNE I HERCEGOVINE

Ustavni sud Bosne i Hercegovine, na osnovu člana VI/3. (a) Ustava Bosne i Hercegovine, te čl. 35., 37., 54., 57., 58., 59. i 71. Poslovnika Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, na sjednici održanoj 30. juna i 1. jula 2000. godine, donio je

D J E L I M I Č N U O D L U K U

A) U pogledu Ustava Republike Srpske:

Ustavni sud proglašava sljedeće odredbe, odnosno dijelove odredbi, neustavnim:

a) stavove 1., 2., 3. i 5. Preambule, dopunjene amandmanima XXVI i LIV,

b) riječi: „država srpskog naroda i" člana 1., dopunjenog Amandmanom XLIV.

---

*) Politički sistem BiH, knj. 1., 337-351.

*) „Službene novine FBiH", broj 39, od 3. oktobra 2000. godine, Sarajevo.

B) U pogledu Ustava Federacije Bosne i Hercegovine:

Ustavni sud proglašava sljedeće dijelove odredbi neustavnim:

a) riječi: „Bošnjaci i Hrvati kao konstitutivni narodi, zajedno sa ostalima, i“ kao i „ostvarujući svoja suverena prava“ člana I.1.(1), zamijenjenog Amandmanom III.

Odredbe ili dijelovi odredbi Ustava Republike Srpske i Ustava Federacije Bosne i Hercegovine za koje je Ustavni sud ocijenio da su u suprotnosti sa Ustavom Bosne i Hercegovine prestaju važiti danom objavljivanja ove odluke u „Službenom glasniku BiH“.

Ova odluka će se objaviti u „Službenom glasniku BiH“, „Službenim novinama FederacijeBiH“ i „Službenom glasniku Republike Srpske“.

O b r a z l o ž e nj e

I - Postupak pred Ustavnim sudom

1. Gospodin Alija Izetbegović, u to doba predsjedavajući Predsjedništva Bosne i Hercegovine, je zahtjevom od 12. februara 1998. godine pokrenuo postupak pred Ustavnim sudom radi ocjenjivanja saglasnosti Ustava Republike Srpske (u daljem tekstu: Ustav RS) i Ustava Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Ustav Federacije) sa Ustavom Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Ustav BiH). Ovaj zahtjev je 30. marta 1998. godine dopunjen podneskom u kojem je podnosilac specificirao odredbe entitetskih ustava koje smatra neustavnim. Podnosilac je zahtijevao od Ustavnog suda da preispita sljedeće odredbe ustava entiteta:

A. U pogledu Ustava RS

a) Preambulu u dijelu u kojem navodi pravo srpskog naroda na samoopredjeljenje, poštovanje njihove borbe za slobodu i državnu samostalnost, te volju i odlučnost za povezivanje njihove države sa drugim državama srpskog naroda;

b) Član 1. prema kojem je Republika Srpska država srpskog naroda i svih njenih građana;

c) Član 2. stav 2. koji se odnosi na tzv. granicu između Republike Srpske i Federacije;

d) Član 4. prema kojem Republika Srpska može da uspostavlja specijalne paralelne odnose sa Saveznom Republikom Jugoslavijom i njenim republikama članicama, kao i član 68. stav 1. tačka 16. prema kojoj Republika Srpska uređuje i osigurava saradnju sa srpskim narodom izvan Republike;

e) Član 6. stav 2. prema kojem građanin Republike Srpske ne može biti ekstradiran;

f) Član 7. u onom dijelu u kojem se odnosi na službenu upotrebu srpskog jezika i ćiriličnog pisma;

g) Član 28. stav 4. prema kojem država materijalno pomaže Pravoslavnu crkvu i sarađuje sa njom u svim oblastima, a naročito na čuvanju, njegovanju i razvijanju kulturnih, tradicionalnih i drugih duhovnih vrijednosti;

h) Član 44. stav 2. prema kojem strani državljani i lica bez državljanstva mogu dobiti azil u Republici Srpskoj;

i) Amandman LVII tačka 1.koji dopunjavaju poglavlje Ustava o ljudskim pravima i slobodama, i prema kojem se, u slučaju razuličitosti u odredbama o pravima i slobodama između Ustava RS i odgovarajućih odredbi Ustava BiH, primjenjuju one odredbe koje su za pojedinca povoljnije;

j) Član 58. stav 1., član 68. tačka 6.i odredbe čl. 59. i 60. koji se odnose na različite oblike svojine, nosioce svojinskih prava i na pravni sistem koji uređuje korištenje svojine;

k) Član 80. izmijenjen Amandmanom XL tačka 1. koji propisuje da predsjednik Republike Srpske obavlja poslove iz oblasti odbrane, sigurnosti i odnosa sa drugim državama i međunarodnim organizacijama, te član 106. stav 2. prema kojem predsjednik Republike Srpske postavlja, unapređuje i razrješava oficire vojske, sudije vojnih sudova i vojne tužioce;

l)Član 80. izmijenjen amandmanima XL i L tačka 2. prema kojem predsjednik Republike Srpske ima nadležnost da postavlja i opoziva šefove predstavništava Republike Srpske u inozemstvu i da predlaže ambasadore i druge međunarodne predstavnike Bosne i Hercegovine iz Republike Srpske, kao i član 90. dopunjen amandmanima XLI i LXII, koji Vladi Republike Srpske dodjeljuje pravo da odlučuje o uspostavljanju predstavništava Republike Srpske u inozemstvu;

m) Član 98. prema kojem Republika Srpska ima Narodnu banku, kao i član 76. stav 2. izmijenjen Amandmanom XXXVIII tačka 1. stav 2. koji dodjeljuje Narodnoj banci nadležnost da predlaže zakone vezane za monetarnu politiku, i

n) Član 138. izmijenjen amandmanima LI i LXV, koji ovlašćuje organe Republike Srpske da donose akte i poduzimaju mjere za zaštitu prava i interesa

Republike Srpske protiv akata institucija Bosne i Hercegovine ili Federacije Bosne i Hercegovine.

B. U pogledu Ustava Federacije

a) Član I.1. (1), utoliko što govori o Bošnjacima i Hrvatima kao konstitutivnim narodima;

b) Član I.6. (1), utoliko što propisuje da su bosanski i hrvatski jezik službeni jezici u Federaciji;

c) Član II.A.5.c) izmijenjen Amandmanom VII, u dijelu koji se odnosi na dvojno državljanstvo;

d) Član III.1.a) utoliko što propisuje nadležnost Federacije da organizira i vodi odbranu Federacije i

e) Član IV.B.7.a) i član IV.B.8., utoliko što se predsjedniku Federacije povjerava dužnost imenovanja šefova diplomatskih misija i oficira u armiji.

...

A. U pogledu Ustava RS

a) Preambuli, dopunjenoj amandmanima XXVI i LIV u dijelu u kojem navodi pravo srpskog naroda na samoopredjeljenje, poštovanje njihove borbe za slobodu i državnu samostalnost, te volju i odlučnost za povezivanjem njihove države sa drugim državama srpskog naroda;

b) Članu 1. dopunjenom Amandmanom XLIV, prema kojem je Republika Srpska država srpskog naroda i svih njenih građana.

B. U pogledu Ustava Federacije

a) Članu I.1.(1), zamjenjenom Amandmanom III, utoliko što govori o Bošnjacima i Hrvatima kao konstitutivnim narodima.

...

85. U pogledu činjeničnog stanja u Republici Srpskoj, Ustavni sud može, u skladu sa članom 22. Poslovnika Suda, utvrditi sljedeće činjenice:

86. Broj stanovnika, Bošnjaka, Hrvata, Srba i „ostalih“ koji žive na teritoriji Republike Srpske, je sljedeći:

Etnička analiza stanovništva na teritoriji republike Srpske prema popisu stanovništva iz 1991. godine u poređenju sa 1997. godinom (Izvor: IMG, na osnovu popisa stanovništva iz 1991. godine i procjena UNHCR-a za 1997. godinu)

	1991.	*1997.*
Srbi	*54,30%*	*96,79%*
Bošnjaci	*28,77%*	*2,19%*
Hrvati	*9,39%*	*1,02%*
Ostali	*7,53%*	*0,00%*

...

92. Najprije, uprkos činjenici da su oko 25% članova Narodne skupštine Republike Srpske nesrbi, etnički sastav Vlade RS je etnički homogen: svih 21 ministar, uključujući i premijera, su srpskog porijekla (Izvor: Ministarstvo za civilne poslove i komunikacije BiH). Isto vrijedi i za etnički sastav policijskih snaga RS i sudstvo predstavljeno sudijama i javnim tužiocima, što se može vidjeti iz sljedeće tabele (Izvor: IPTF sa brojkama od 17. januara 1999. godine, koje su predočene Sudu).

	Srbi	*Bošnjaci*	*Hrvati*
Sudije i javni tužioci	*97,6%*	*1,6%*	*0,8%*
Policijske snage	*93,7%*	*5,3%*	*1,0%*

...

98. Ustavni sud, stoga, proglašava riječi „država srpskog naroda i“ člana 1. Ustava RS neustavnim.

B. U pogledu Ustava Federacije

a) Osporena odredba člana I.1.(1) u formulaciji Amandmana III Ustava Federacije glasi:

„Bošnjaci i Hrvati kao konstitutivni narodi, zajedno s ostalima, i građani Bosne i Hercegovine sa teritorije Federacije Bosne i Hercegovine, ostvarujući svoja suverena prava, preoblikuju unutrašnju strukturu teritorije Federacije Bosne i Hercegovine definiranu Aneksom II Općeg okvirnog sporazuma, tako da se Federacija Bosne i Hercegovine sastoji od federalnih jedinica sa jednakim pravima i odgovornostima.“

99. Podnosilac zahtjeva smatra da odredba člana I.1.(1) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, prema kojoj su Bošnjaci i Hrvati konstitutivni narodi Federacije, nije u saglasnosti sa posljednjom alinejom Preambule Ustava BiH niti sa članom II/4. i 6. utoliko što su, prema tim odredbama, sva tri naroda, Bošnjaci, Hrvati i Srbi, konstitutivni narodi na cijeloj teritoriji BiH. Stoga, kako se navodi, Ustav Federacije ne može označavati samo Bošnjake i Hrvate kao konstitutivne narode. Nadalje, osporena odredba spriječava ostvarivanje osnovnih prava svih izbjeglica i raseljenih lica da se vrate svojim domovima s ciljem ponovnog uspostavljanja etničke strukture stanovništva koja je bila poremećena ratom i etničkim čišćenjem.

100. Argumenti strana u pogledu historijskog tumačenja Vašingtonskog i Dejtonskog sporazuma, zaključci koji se mogu izvući iz institucionalnih struktura institucija BiH i funkcionalno tumačenje Dejtonskog sporazuma su već bili ranije istaknuti u vezi s osporenom odredbom člana 1. Ustava RS (Vidi: st. 35. do 46. gore). Ostaje da se iznesu argumenti konkretno u vezi sa tekstom člana I.1.(1) Ustava Federacije.

101. Predstavnik podnosioca zahtjeva je, na javnoj raspravi, zahtijevao konstitutivni status sva tri naroda i u Federaciji BiH, te punu jednakost jezika i pisama. On je, međutim, istakao da Ustav Federacije sadrži neke specifične karakteristike, posebno u vezi sa ovim problemom. Ustav Federacije, pored konstitutivnog statusa Bošnjaka i Hrvata, garantira jednakost kategoriji „ostalih“, sa posljedicom da su oni proporcionalno zastupljeni u svim institucijama Federacije. Ovo, kako navodi, „djelimično amortizira problem“.

102. Ekspert Predstavničkom doma je, na javnoj raspravi, istakao da Preambula Ustava Federacije govori o narodima i građanima koji su jednaki. Prema njegovom mišljenju, ovo ne uključuje samo Bošnjake i Hrvate, već narode, znači sva tri naroda. Nadalje, prema prvobitnom tekstu, kao i prema kasnije amandmanski izmijenjenom tekstu Ustava Federacije, kategorija „ostalih“ također ima konstitutivni status. U suštini, kategorija „ostali“ znači Srbi, što se može vidjeti iz institucija Federacije gdje su, pod oznakom „ostalih“, praktički zastupljeni Srbi. Stoga bi *intentio constitutionalis* bio u potpunosti zadovoljen da ostali nisu kategorija „ostalih“ već treći konstitutivni narod u BiH. Međutim iako, praktički govoreći, zastupanje kategorije „ostalih“ vodi uglavnom zastupanju Srba, ovo ne bi bilo dovoljno. Prema tome, i Ustav Federacije ima ovo nesavršenstvo.

...

130. U pogledu činjeničnog stanja u Federaciji BiH, Ustavni sud može, u skladu sa članom 22. Poslovnika Suda, ustanoviti sljedeće činjenice:

U pogledu podataka o stanovništvu, broj Bošnjaka, Hrvata, Srba i „ostalih“ koji žive na teritoriji Federacije je sljedeći:

Etnička analiza stanovništva Federacije prema popisu stanovništva iz 1991. godine u poređenju sa 1997. godinom (Izvor: IMG, na osnovu popisa stanovništva iz 1991. godine i procjena UNHCR-a za 1997. godinu)

	1991.	*1997.*
Bošnjaci	*52,09%*	*72,61%*
Hrvati	*22,13%*	*22,27%*
Srbi	*17,62%*	*2,32%*
Ostali	*8.16%*	*2,38%*

...

Etnička analiza policijskih snaga Federacije i sudstva predstavljenog sudijama i javnim tužiocima (Prema izvorima IPTF-a sa podacima od 17.01.1999. koji su bili dostavljeni Sudu)

	Bošnjaci	*Hrvati*	*Srbi*	*Ostali*
Sudije i javni tužioci	*71,71%*	*23,26%*	*5,00%*	*nema podataka*
Policijske snage	*68,81%*	*29,89%*	*1,22%*	*0,08%*

...

140. Stoga, Ustavni sud proglašava riječi „Bošnjaci i Hrvati kao konstitutivni narodi, zajedno sa ostalima, i“ kao i „ostvarujući svoja suverena prava“ člana I.1.(1) Ustava Federacije neustavnim.

141. Ustavni sud je ovu odluku u odnosu na st. 1., 2.,3. i 5. Preambule Ustava RS, dopunjene amandmanima XXVI i LIV, član 1. Ustava RS dopunjen Amandmanom XLIV i u odnosu na član I.1.(1) Ustava Federacije BiH, zamjenjen Amandmanom III, donio sa pet glasova „za“ i četiri glasa „protiv“.

142. Odluke o objavljivanju u službenim glasilima Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, te o danu kojim neustavne odredbe prestaju da važe, su zasnovane na čl. 59. i 71. Poslovnika Suda.

Ovu odluku Ustavni sud je donio u sastavu: predsjednik Suda prof. dr. Kasim Begić, sudije Hans Danelius, prof. dr. Louis Favoreu, prof. dr. Joseph Marko, dr. Zvonko Miljko, Azra Omeragić, prof. dr. Vitomir Popović, prof. dr. Snežana Savić i Mirko Zovko.

Na osnovu člana 36. Poslovnika Ustavnog suda BiH, sudija Hans Danelius je izdvojio svoje mišljenje u odnosu na obrazloženje Odluke, dok su sudije dr. Zvonko Miljko, prof. dr. Vitomir Popović, prof. dr. Snežana Savić i Mirko Zovko, izdvojili mišljenje u pogledu donesene odluke. Tekst izdvojenih mišljenja prilaže se ovoj djelimičnoj odluci kao aneks.

U 5/98 III
1. jula 2000. godine
Sarajevo

Predsjednik
Ustavnog suda
Bosne i Hercegovine
prof. dr. Kasim Begić, s.r.

A N E K S O D L U K E
POZITIVNO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE HANSA DANELIUSA NA DJELIMIČNU ODLUKU USTAVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE BROJ U 5/98 OD 1. JULA 2000. GODINE

Dijelim većinsko mišljenje da osporeni stavovi Preambule Ustava RS, kao i člana I.1.(1) Ustava Federacije, nisu u saglasnosti sa Ustavom BiH. Međutim, moji razlozi za donošenje ovog zaključka se donekle razlikuju od onih iznesenih u većinskom mišljenju. Moje mišljenje se zasniva na sljedećim razmatranjima:

I - U pogledu Preambule Ustava RS

Osporene odredbe Preambule glase:

„Polazeći od prirodnog, neotuđivog i neprenosivog prava srpskog naroda na samoopredjeljenje na osnovu koga, kao i svaki slobodan i suveren narod, samostalno odlučuje o svom političkom i državnom statusu i obezbjeđuje svoj ekonomski, socijalni i kulturni razvoj:

poštujući vjekovnu brobru srpskog naroda za slobodu i državnu samostalnost;

izražavajući odlučnost srpskog naroda da stvori svoju demokratsku državu zasnovanu na socijalnoj pravdi, vladavini prava, poštovanju ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti;

(...)

uvažavajući prirodno i demokratsko pravo, volju i odlučnost srpskog naroda iz Republike Srpske da svoju državu svestrano i tijesno povezuje sa drugim državama srpskog naroda;

imajući u vidu spremnost srpskog naroda da se zalaže za mir i prijateljske odnose među narodima i državama;"

U potpunosti prihvatam da Premabula Ustava RS treba da se smatra dijelom toga ustava. Ustavni sud je, stoga, ovlašten da preispita da li je ova Preambula u saglasnosti sa Ustavom BiH.

Podnosilac tvrdi da navedene odredbe Preambule Ustava RS krše posljednju alineju Preambule Ustava BiH, kao i čl. II/4., II/6. i III/3. (b) Ustava BiH. On se, takođe, poziva na član I/3. Ustava BiH i tvrdi da nije opravdano nazivati Republiku Srpsku državom.

Ustav BiH je jasan u pogledu toga da je jedino Bosna i Hercegovina država prema međunarodnom pravu. Ovo slijedi iz člana I/1. Ustava BiH, prema kojem Republika Bosna i Hercegovina, sa službenim imenom Bosna i Hercegovina, nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država sa svojim međunarodno priznatim granicama.

Istina je da se termin „država" nekada koristi ne samo za države koje su nezavisni subjekti međunarodnog prava, već takođe i za jedinice koje uživaju ograničenu autonomiju, posebno u okviru strukture jednog federalnog sistema (npr. države koje tvore Sjedinjene Američke Države). U takvim slučajevima, međutim, specifična forma državnosti entiteta je priznata ustavnim sistemom zemlje, i gotovo uvijek je savezni ustav taj koji sastavnim jedinicama dodjeljuje takvu državnost i definiše njihov ustavni položaj.

U konkretnom predmetu, međutim, član I/3. Ustava BiH propisuje da se Bosna i Hercegovina sastoji od dva „entiteta", Federacije BiH i Republike Srpske, od kojih se nijedan ne nazivaju državom. Federacija BiH i Republika Srpska se nazivaju „entitetima" u nekoliko drugih članova Ustava BiH, dok se termin „država" za entitete u ovom ustava nigdje ne koristi.

Nadalje, u kompleksnoj državi kakva je Bosna i Hercegovina, koju karakterišu složeni odnosi između države i entiteta, važno je da se u raznim ustavima koristi konzistentna terminologija. U svojoj prvoj Djelimičnoj odluci u ovom predmetu, Ustavni sud je ustanovio da korišćenje termina „granica" u članu 2. (2) Ustava Republike Srpske za opisivanje međuentitetske linije nije saglasno sa Ustavom BiH, budući da Opšti okvirni sporazum, čiji je dio i Ustav BiH, čini jasnu terminološku distinkciju između „granice", što opisuje unutrašnju geografsku liniju koja razdvaja Republiku Srpsku i Federaciju BiH.

Iz sličnih razloga, konzistentna terminologija treba da se koristi za opisivanje entiteta, a jasno je da ne postoji osnova u Ustavu BiH za nazivanje Republike Srpske državom. Stoga, u onoj mjeri u kojoj se termin „država" koristi u preambularnim odredbama Ustava RS u vezi sa republikom Srpskom, ove odredbe nisu saglasne sa Ustavom BiH.

Osporene odredbe Preambule Ustava Republike Srpske takođe sadrže neke druge termine i izraze koji ne mogu da se smatraju saglasnim statusu Republike Srpske kao entiteta u okviru države Bosne i Hercegovine. Utoliko što preambula govori o pravu srpskog naroda da samostalno odlučuje o svom političkom i državnom statusu, da stvori svoju demokratsku državu i da svestrano i tijesno povezuje tu državu sa drugim državama, ove odredbe nisu saglasne sa statusom Republike Srpske kao entiteta. Osim toga, niti za navođenje borbe srpskog naroda za državnu samostalnost u Preambuli ne može da se smatra da je u saglasnsti sa pravnim statusom Republike Srpske.

Prema tome, osporene preambularne odredbe i u ovom pogledu moraju da se smatraju protivnim Ustavu BiH.

II - U pogledu člana 1. Ustava RS

Član 1. Ustava RS glasi:

"Republika Srpska je država srpskog naroda i svih njenih građana."

Dva su aspekta ovog člana koja dovode u pitanje njegovu saglasnost sa Ustavom BiH. To je, s jedne strane, činjenica da se Republika Srpska naziva "državom" i, s druge strane, činjenica da se srpski narod izričito navodi kao narod Republike Srpske – dok to nije slučaj sa bošnjačkim i hrvatskim narodom.

a) Što se prvog aspekta tiče, već sam objasnio, komentirajući Preambulu (vidi pod I gore), zašto ne smatram opravdanim označavanje Republike Srpske kao države. Isto obrazloženje vrijedi, *mutatis mutandis*, i za član 1. Ustava RS, te, stoga, kad je to u pitanju, član 1. Ustava RS nije u saglasnosti sa Ustavom BiH.

b) Što se drugog aspekta tiče, podnosilac najprije tvrdi da ovdje dolazi do nesaglasnosti sa posljednjom alinejom Preambule Ustava BiH. Ova alineja je uvod u sam tekst Ustava i glasi:

"Bošnjaci, Hrvati i Srbi, kao konstitutivni narodi (zajedno sa ostalima), i građani Bosne i Hercegovine ovim odlučuju da Ustav Bosne i Hercegovine glasi:"

Preambula Ustava BiH se, sama po sebi, mora smatrati dijelom tog ustava. U skladu s tim, Ustavni sud je u principu nadležan da preispita da li su ustavi entiteta u saglasnosti sa ovom preambulom. Međutim, preduslov da se ustanovi nesaglasnost

sa Preambulom Ustava BiH mora biti da odgovarajuća odredba Preambule ima normativni karakter, te da predviđa ograničenja ili nameće obaveze obavezujuće za entitete.

Pitanje koje se sada postavlja je da li je član 1. Ustava RS, utoliko što navodi srpski, ali ne i bošnjački i hrvatski narod, u saglasnosti sa navedenom odredbom Preambule Ustava BiH. U tom pogledu, smatram prikladnim uzeti u obzir sadržaj i specijalni karakter ove odredbe Preambule.

Kako se čini iz njene formulacije, odredba ne sadrži nikakvu pravnu normu iz koje slijede specifična prava ili obaveze. Ova odredba nije ništa više do uvodni paragraf koji identificira one koji su usvojili i proglasili Ustav BiH. To je kontekst u kojem se Bošnjaci, Hrvati i Srbi označavaju kao konstitutivni narodi zajedno sa ostalim, i kao oni koji su, zajedno sa svim građanima Bosne i Hercegovine, odredili sadržaj Ustava.

Prema tome, utoliko što navedena odredba označava tri naroda kao konstitutivna, to čini samo u kontekstu donošenja i proglašavanja Ustava BiH, te se za ovu odredbu ne može smatrati da utemeljuje bilo kakvo pravilo normativnog karaktera ili da stvara bilo kakve ustavne obaveze.

Slijedi da ne postoji dovoljna osnova za zaključak da član 1. Ustava RS krši posljednju alineju Preambule Ustava BiH.

Međutim, podnosilac je također naveo i članove II/4. i II/6. Ustava BiH tvrdeći da je član 1. Ustava RS u suprotnosti sa ovim odredbama.

Član II/4. i član II/6. Ustava BiH glase:

*“**4. Nediskriminacija***

Uživanje prava i sloboda, predviđenih u ovim članovima ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog ustava, obezbijeđeno je svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što su pol, rasa, boja, jezik, vjeroispovijest, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.”

*“**6. Implementacija***

Bosna i Hercegovina, i svi sudovi, agencije, vladini organi, i institucije kojima upravljaju entiteti ili koje djeluju u okviru entiteta, podvrgnuti su, odnosno primjenjuju ljudska prava i osnovne slobode iz stava 2..”

Pitanje je, dakle, da li navođenje srpskog naroda u članu 1. Ustava RS i činjenica da se bošnjački i hrvatski narod ne navode uz srpski narod predstavlja diskriminaciju protivnu zabrani diskriminacije Ustava BiH.

Ključni element u Ustavu BiH je zaštita ljudskih prava, i u vezi s ovim je zabrani diskriminacije dana posebna težina. Prema članu II/2. Ustava, Evropska konvencija o ljudskim pravima, koja u svom članu 14. zabranjuje diskriminaciju u uživanju prava zaštićenih Konvencijom, se direktno primjenjuje u Bosni i Hercegovini i ima prioritet nad svim ostalim zakonima. Nadalje, član II/4. Ustava sadrži izričitu zabranu diskriminacije u uživanju prava predviđenih članom II ili međunarodnim instrumentima koji su zaštićeni Ustavom.

S obzirom na okolnosti u kojima je Ustav BiH bio donešen, lako je razumjeti zašto je posebna pažnja posvećena pitanju diskriminacije. Diskriminacija i netolerancija su bili uzroci tragičnih događanja u godinama koje su prethodile donošenju Ustava. Nadalje, ne može biti sumnje da je diskriminacija i dalje ostala ozbiljan problem u oba entiteta Bosne i Hercegovine, čak i nakon što je Ustav stupio na snagu. U ovom kontekstu, mora biti opravdano tumačiti pomenute odredbe Ustava na striktan način. Stoga, posebna pažnja se mora posvetiti svakoj ustavnoj ili zakonskoj odredbi koja bi se, u razumnim okvirima, mogla razumjeti kao ohrabrivanje ili odobravanje diskriminatornih praksi ili stavova.

Zbog rata u Bosni i Hercegovini, velik broj ljudi je bio prisiljen da napuste svoje domove i da živi drugdje kao izbjeglice ili raseljena lica. Cijela struktura stanovništva u Bosni i Hercegovini se dramatično promijenila. Važan cilj Dejtonskog mirovnog sporazuma i napora za obezbjeđivanje trajnog mira i stabilnosti koji su mu slijedili, je povratak tih izbjeglica i raseljenih lica njihovim domovima. Ovaj cilj je jasno iskazan u članu II/5. Ustava BiH. Svaka diskriminacija na etničkoj osnovi bi otežala postizanje ovog cilja.

Član 1. Ustava RS je formulisan na neuobičajen način utoliko što stavlja jedne do drugih srpski narod s jedne strane, i sve građane Republike Srpske s druge. U stvari, ove dvije grupe ljudi se preklapaju, jer su većina Srba u Republici Srpskoj istovremeno i građani Republike Srpske. Istina je da navođenje svih građana uključuje one Bošnjake i Hrvate koji su građani Republike Srpske. Međutim, za razliku od Srba, Bošnjaci i Hrvati se ne označavaju kao narodi već kao građani, što znači da sa ustavnog stanovišta oni nisu u jednakoj ravni sa Srbima.

Moglo bi se protivrječiti da bi, s obzirom da su Srbi, koji su trenutno većinsko stanovništvo na teritoriji Republike Srpske, bili većina – istina znatno manja – i prije izbijanja rata u Bosni i Hercegovini, bilo dopustivo navesti ih kao specijalnu kategoriju u članu 1. Ustava RS. Međutim, u prevladavajućim okolnostima, središnja

odredba u Ustavu RS, prema kojoj se Republika Srpska čini prvenstveno entitetom srpskog naroda, će se vjerovatno protumačiti od onih Bošnjaka i Hrvata koji žive u Republici Srpskoj ili koji se žele tamo vratiti, kao indikacija da oni nisu prihvaćeni kao jednaki Srbima već da su, do neke mjere, viđeni kao građani drugog reda.

Prema tome, u ovom pogledu, član 1. Ustava RS sadrži diskriminatorni element koji se ne može zanemariti. Ovaj član bi, također, mogao obeshrabriti izbjeglice i raseljena lica da se vrate i stoga je nesaglasan sa važnim ciljem Ustava BiH.

Iz ovih razloga zaključujem da član 1. Ustava RS nije saglasan sa zabranom diskriminacije Ustava BiH.

III - U pogledu člana 1. Ustava Federacije

Član I.1.(1) Ustava Federacije glasi:

"Bošnjaci i Hrvati kao konstitutivni narodi, zajedno sa ostalima, i građani Bosne i Hercegovine sa teritorija Federacije Bosne i Hercegovine, ostvarujući svoja suverena prava, preoblikuju unutrašnju strukturu teritorije Federacije Bosne i Hercegovine definiranu Aneksom II Općeg okvirnog sporazuma, tako da se Federacija Bosne i Hercegovine sastoji od federalnih jedinica sa jednakim pravima i odgovornostima."

Na srpskom:

"Bošnjaci i Hrvati kao konstitutivni narodi, zajedno sa ostalima, i građani Bosne i Hercegovine sa teritorija Federacije Bosne i Hercegovine, ostvarujući svoja suverena prava, preoblikuju unutrašnju strukturu teritorije Federacije Bosne i Hercegovine definisanu Aneksom II Opšteg okvirnog sporazuma, tako da se Federacija Bosne i Hercegovine sastoji od federalnih jedinica sa jednakim pravima i odgovornostima."

Podnosilac smatra da ova odredba nije saglasna sa posljednjom alinejom Preambule Ustava BiH, te sa članom II/4. i članom II/6. tog ustava, utoliko što označava samo Bošnjake i Hrvate kao konstitutivne narode.

Iz istih razloga, koji su već istaknuti u pogledu člana 1. Ustava RS (vidi pod II gore), smatram da posljednja alineja Preambule Ustava BiH ne sadrži normativno pravilo koje bi moglo voditi zaključku da član I.1.(1) Ustava Federacije nije u saglasnosti sa ovom alinejom.

Ostaje da se preispita da li je član I.1.(1) Ustava Federacije diskriminatoran, odnosno da li krši član II Ustava BiH.

Primjećujem da postoje određene razlike između člana I.1.(1) Ustava Federacije i člana 1. Ustava RS.

Prvo, prema formulaciji člana I.1.(1) Ustava Federacije, njegova namjera je bila da opiše ustavnu promjenu do koje je došlo na teritoriji koja je činila Federaciju ("Bošnjaci i Hrvati... zajedno sa ostalima, i građani Bosne i Hercegovine sa teritorija Federacije Bosne i Hercegovine... preoblikuju unutrašnju strukturu teritorije..."). Ovaj član ne govori da je Federacija entitet Bošnjaka i Hrvata i da će to ostati, već samo da su Bošnjaci i Hrvati ti koji su, zajedno sa ostalima, preoblikovali strukturu teritorije Federacije.

Istina je da je Federacija sačinjena od teritorija sa većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom. Međutim, iz istih razloga kao i u pogledu Ustava RS (vidi pod II gore), ne smatram ovo dovoljnim opravdanjem za navođenje samo Bošnjaka i Hrvata u Ustavu.

Drugo, za razliku od člana 1. Ustava RS, član I.1.(1) Ustava Federacije koristi termin "konstitutivnih naroda", koji se također javlja i u Preambuli Ustava BiH. Ovo je termin koji, u svijesti mnogih ljudi, ima simboličko značenje i koji je emocionalno obojen, ali za koji se teško može reći da ima jasno i precizno značenje. U Ustavu Federacije, označavanje Bošnjaka i Hrvata kao konstitutivnih naroda bi trebalo da znači da su oni bili narodi koji su odigrali posebnu ulogu u stvaranju i razvijanju Federacije, ali ovo označavanje bi moglo prenijeti i ideju da je Federacija prvenstveno teritorija Bošnjaka i Hrvata.

Istina je da Ustav Federacije izričito predviđa da sve izbjeglice i raseljena lica imaju pravo na slobodan povratak domovima svog porijekla (član II.A.3) i da sve osobe imaju pravo na povrat imovine (član II.A.4). Ipak, ukoliko bi jedna središnja odredba Ustava Federacije mogla u razumnim okvirima učiniti da se Federacija doima prvenstveno kao teritorija Bošnjaka i Hrvata, ovo bi moglo imati obeshrabrujući efekt na ostale, pogotovo na srpske izbjeglice i raseljena lica koji se žele vratiti u Federaciju, pa naglasak stavljen na Bošnjake i Hrvate time doprinosi sprječavanju realizacije važnog cilja Ustava BiH.

Iz ovih razloga, zaključujem da ni član I.1.(1) Ustava Federacije nije saglasan sa zabranom diskriminacije Ustava BiH.

Sudija
Ustavnog suda Bosne i Hercegovine
Dr. Hans Danelius, s.r.

84. PRESUDA MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE O GENOCIDU

MEĐUNARODNI SUD PRAVDE

GODINA 2007.

2007.

26. februar

Opća lista

Br. 91.

26. februar 2007.

SPOR KOJI SE ODNOSI NA PRIMJENU KONVENCIJE O SPREČAVANJU I KAŽNJAVANJU ZLOČINA GENOCIDA

(BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE I CRNE GORE)

P R E S U D A

Prisutni: gđa HIGGINS, *predsjednica;* gosp. AL-KHASAWNEH, *potpredsjednik;* gosp. RANJEVA, SHI, KOROMA, OWADA, SIMMA, TOMKA, ABRAHAM, KEITH, SEPULVEDA-AMOR, BENNOUNA, SKOTNIKOV, *sudije;* gosp. MAHIOU, KREĆA, *sudije* ad hoc; gosp. COUVREUR, *registrar.*

...

1) s deset glasova prema pet,

Odbacuje prigovore sadržane u konačnim podnescima koje je dala Tužena strana u smislu da Sud nema nadležnost; i *potvrđuje* da on ima nadležnost na osnovu člana IX Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, da presudi u sporu koji je Republika Bosna i Hercegovina pokrenula pred ovim Sudom 20. marta 1993;

ZA: *Predsjednica* Higgins; *Potredsjednik* Al-Khasawneh; *Sudije* Owada, Simma, Tomka, Abraham, Keith, Sepulveda-Amor, Bennouna; *ad hoc sudija* Mahiou;

PROTIV: *Sudije* Ranjeva, Shi, Koroma, Skotnikov; *ad hoc sudija* Kreća;

…

5) s dvanaest glasova prema tri,

Konstatira da je vezano za genocid izvršen u Srebrenici u julu 1995, Srbija prekršila obavezu sprečavanja genocida prema Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida;

ZA: *Predsjednica* Higgins; *Potredsjednik* Al-Khasawneh; *Sudije* Ranjeva, Shi, Koroma, Owada, Simma, Abraham, Keith, Sepulveda-Amor, Bennouna; *ad hoc sudija* Mahiou;

PROTIV: *Sudije* Tomka, Skotnikov; *ad hoc sudija* Kreća;

6) s četrnaest glasova prema jedan,

Konstatira da je Srbija prekršila svoju obavezu prema Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, pošto nije izručila Ratka Mladića, optuženog za genocid i saučesništvo u genocidu, radi suđenja pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju i pošto na taj način nije u cijelosti sarađivala s tim Tribunalom;

ZA: *Predsjednica* Higgins; *Potredsjednik* Al-Khasawneh; *Sudije* Ranjeva, Shi, Koroma, Owada, Simma, Tomka, Abraham, Keith, Sepulveda-Amor, Bennouna, Skotnikov; *ad hoc sudija* Mahiou;

PROTIV: *ad hoc sudija* Kreća;

7) s trinaest glasova prema dva,

Konstatira da je Srbija prekršila svoju obavezu da se pridržava privremenih mjera koje je Sud naložio 8. aprila i 13. septembra 1993. u ovom sporu; budući da nije poduzela sve mjere koje su bile u njenoj moći da spriječi genocid u Srebrenici u julu 1995;

ZA: *Predsjednica* Higgins; *Potredsjednik* Al-Khasawneh; *Sudije* Ranjeva, Shi, Koroma, Owada, Simma, Tomka, Abraham, Keith, Sepulveda-Amor, Bennouna; *ad hoc sudija* Mahiou;

PROTIV: *Sudija* Skotnikov; *ad hoc sudija* Kreća;

8) s četrnaest glasova prema jedan,

Odlučuje da Srbija mora odmah poduzeti efikasne korake u cilju osiguravanja punog poštivanja obaveze prema Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida u cilju kažnjavanja djela genocida, kako je definirano u članu II Konvencije, ili bilo kojih drugih djela zabranjenih članom III Konvencije i prebaciti osobe optužene za

genocid ili za bilo koje od ostalih djela u Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju i u potpunosti sarađivati s tim Tribunalom;

ZA: *Predsjednica* Higgins; *Potredsjednik* Al-Khasawneh; *Sudije* Ranjeva, Shi, Koroma, Owada, Simma, Tomka, Abraham, Keith, Sepulveda-Amor, Bennouna, Skotnikov; *ad hoc sudija* Mahiou;

PROTIV: *ad hoc sudija* Kreća;

9) s trinaest glasova prema dva,

Konstatira da, što se tiče obaveza navedenih u stavovima 5 i 7, zaključci Suda formulirani u tim stavovima, predstavljaju adekvatnu satisfakciju, te da spor nije takve prirode da bi bilo primjereno davanje naloga za plaćanje naknade u odnosu na kršenje na koje se poziva u stavu 5, niti za pružanje uvjerenja i garancija o neponavljanju.

ZA: *Predsjednica* Higgins; *Sudije* Ranjeva, Shi, Koroma, Owada, Simma, Tomka, Abraham, Keith, Sepulveda-Amor, Bennouna, Skotnikov; *ad hoc sudija* Kreća;

PROTIV: *Potredsjednik* Al-Khasawneh; *ad hoc sudija* Mahiou;

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je engleski tekst mjerodavan, u Palati mira, u Hagu, ovog dvadeset šestog dana februara dvije hiljade sedme godine, u tri primjerka, od kojih će jedan biti deponiran u arhivu Suda, a ostala dva dostavljena Vladi Bosne i Hercegovine i Vladi Srbije.

(Potpis) Rosalyn HIGGINS,
Predsjednica

(Potpis) Philippe COUVREUR,
Registrar

85. BOSNA NAM JE JEDINA NADA![*]

Prošao sam Bosnu uzduž i popreko i uverio se da Bosna nije višejezična sredina. U gradovima i selima ljudi govore istim jezikom, iako nas velikaši, proklete im duše, uporno ubeđuju da govorimo različitim jezicima i da su razlike među nama nepomirljive. Pritom, veoma je diskutabilno da li je Bosna i Hercegovina višenacionalna sredina. Odrednice Srbin, Hrvat i Bošnjak se mogu, sa gotovo stoprocentnom izvesnošću, koristiti kao sinonimi za versku pripadnost, umesto reči pravoslavac, katolik i musliman našeg jezika.

ISTORIJSKI OSVRT Tokom istorije, u Bosni je uporno opstajao višereligijski suživot, dok je u Srbiji preovladavala jednoobraznost. U srednjevekovnoj Srbiji je zakon nalagao versku isključivost i netrpeljivost, jer vladajuća pravoslavna religija nije tolerisala postojanje drugih vera. U srednjevekovnoj Bosni su zajedno živeli katolici, pravoslavci i bogumili. Dok su u Raškoj besneli verski progoni, Bosna je prihvatila ljude različitih vera. Dok je Stefan Nemanja proganjao naše pretke, dobri Kulin im je pružao utočište. Ko je od našeg naroda tražio slobodu, taj je išao u Bosnu. U Raškoj su vladali samodržavlje i verski progoni.

Tokom svoje vladavine muslimani su se ipak pokazali tolerantnijim od pravoslavaca. Iako su krajem srednjeg veka muslimani na ove prostore došli kao zavojevači, jedna je činjenica nesporna-dozvolili su da druge vere postoje i da pravoslavne bogomolje vekovima ostanu čitave. Otomanski sistem religijskog pluralizma definitivno predstavlja civilizacijski iskorak u odnosu na versku isključivost nemanjićke Srbije. Uprkos tome, Srbi su u XIX veku, od svog ustanka do sticanja državnosti, uništili gotovo sve džamije na području tadašnje kneževine Srbije. Tako su u Užicu porušene 34 džamije, u Smederevu 24, a u Beogradu na desetine njih. Slično se ponovilo i tokom rata u Bosni.

Bosna i Hercegovina je kolevka našeg zajedničkog jezika. Jezik srednjevekovne srpske države, koji poznajemo uglavnom preko vladarskih povelja i crkvenih spisa, prilično se razlikuje od današnjeg srpskog jezika. Jezik srednjevekovne Bosne i Huma, koji poznajemo preko natpisa sa stećaka, prilično je sličan jeziku kojim danas govorimo i uglavnom razumljiv bez prevođenja. Ovo nimalo ne iznenađuje uzme li se u obzir da je upravo hercegovački govor bečkim književnim dogovorom 1850. godine određen za zajednički književni jezik Srba i

[*]) Damjan Pavlica iz Beograda u "Oslobođenju" 6. marta 2012. godine objavio je svoj osvrt na civilizacijski značaj multikonfesionalne i multietničke Bosne i Hercegovine pod naslovom **"Zašto volim Bosnu?"**. S obzirom da se tekst uklapa u moj koncept stavio sam ga u Prolegomenu moje knjige. Da bih jasnije istakao ideju za koju se autor u tekstu zalaže, u naslov sam stavio njegovu zadnju rečenicu u tekstu: "Bosna nam je jedina nada!"

Hrvata (i drugih južnih Slovena), poznat kao srpsko-hrvatski jezik. Na hercegovskom govoru počiva čitava jezička reforma Vuka Karadžića, na temelju koje su nastali savremeni srpski, hrvatski, bosanski i crnogorski jezički standard.

Bosna i Hercegovina je kolevka partizanskog otpora. Tokom Drugog svetskog rata Bosna i Hercegovina je predstavljala središte otpora nacionalističkom ludilu i međuetničkom istrebljenju. Dok su u Srbiji i Hrvatskoj preovladavale ekstremno nacionalističke snage, u Bosni su partizani uspešno vodili borbu protiv fašista i kvislinga za ponovno ujedinjenje raskomadane domovine. Igman, Kozara, Neretva, Sutjeska, Jajce, Drvar, samo su neki od toponima koji podsećaju na upornu borbu naših naroda u Bosni i Hercegovini. Možda je kobna greška partizana što su nakon oslobođenja uzeli Beograd, a ne višenacionalno Sarajevo, za glavni grad SFR Jugoslavije.

RAT U BOSNI I HERCEGOVINI Nije tajna da je Srbija stvorila Republiku Srpsku, kada je 1992. godine poslala vojsku, specijalce i dobrovoljce, te nahuškala, naoružala i organizovala Srbe u Bosni i Hercegovini. Čitave oblasti jedne multikulturne države su vojskom zaposednute, etnički očišćene i proglašene srpskom teritorijom. Tzv. Republika Srpska, ta žalosna tvorevina koja pokušava da bude srpskija od same Srbije, pokazatelj je naše nezrelosti za zajednički život, poštovanje bližnjega i prihvatanje različitosti. Ovo patološko stanje je urodilo stravičnim progonima i pokoljima naše inoverne braće, koje istorija pamti kao bosanski genocid.

Tokom rata su na teritorijama pod srpskom kontrolom džamije sistematski uništavane. Frapantan primer je Banja Luka, u kojoj su sve gradske džamije (njih šesnaest) uništene uz sadejstvo gradskih vlasti, iako u gradu nije bilo izravnih ratnih dejstava. S druge strane, u Sarajevu, koje je godinama bilo pod srpskom opsadom, iako neke srpske crkve jesu uništene (neke usled samog srpskog granatiranja), one nisu sistematski uništavane!

U Bosni nije okončan rat, u Bosni je zamrznut sukob. Dovoljan je letimičan pogled na međuentitetske granice Bosne i Hercegovine da bismo videli da je to samo zaleđena linija fronta u bratoubilačkom građanskom[*)] ratu. Rat u Bosni i Hercegovini nikada nije završen. Danas se vodi putem politike da bi sutra ponovo mogao oružano eskalirati. Bosni je potreban trajan, pravedan i održiv mir. Tzv. dejtonski mir je suštinski nepravedan jer je zacementirao rezultate etničkog čišćenja nesrpskog stanovništva Višegrada, Zvornika, Bijeljine, Prijedora, Foče, Srebrenice i mnogih drugih gradova Bosne i Hercegovine. Tragičnim spletom događaja, Srebrenica danas pripada Republici Srpskoj. Srbija mora jasno osuditi zaposedanje

[*)] Napomena: U BiH nije bio građanski rat već agresija Srbije, Crne Gore i Hrvatske. Sam autor na jednom mjestu u svome tekstu kaže „Srbija je pokušala da ubije Bosnu i Hercegovinu“ (O.I.).

teritorije istrebljenjem, da bi pokazala da je raskrstila sa ideologijom širenja teritorije, koja je predugo usmeravala njenu unutrašnju i vanjsku politiku. Srbija zaista nema razloga da podržava Republiku Srpsku, taj ostatak njene nesrećne politike 1990-ih, naspram Sarajeva.

Srbija je pokušala da ubije Bosnu i Hercegovinu. Ubijajući Bosnu, Srbija je ubijala i sebe, jer se ekstremizam iz Republike Srpske vraćao kao bumerang ubijajući građansku Srbiju. Nadam se da će Bosanci oprostiti našim potomcima. Takođe se nadam da naši potomci nikad neće oprostiti svojim precima. Neka nam drugi oproste naše ludilo. Mi sami sebi nikada ne smemo oprostiti. Ubili smo deo svog naroda u Bosni.

CIVILIZACIJSKE PERSPEKTIVE Bosna i Hercegovina je otvorena mogućnost našeg zajedničkog života, pravoslavaca, katolika i muslimana istog jezika. Politička ideja Bosne i Hercegovine je načelo suživota naspram plemenske podeljenosti, verska trpeljivost naspram verske isključivosti.

Mnogi građani Bosne i Hercegovine su dospeli u tužnu situaciju da pod uticajem huškačke propagande prezru svoju domovinu. Poznajem mnoge bosanske Srbe koji preziru Bosnu, a obožavaju Srbiju. Oni grdno greše. Kao pripadnik srpskog naroda, kao Srbin iz Srbije, poručujem mojim sunarodnicima, Srbima iz Bosne-Srbija nije vaša majka, vaša majka je Bosna. Nemojte prezirati zemlju naših otaca. U Bosni naš narod živi već vekovima. U srednjem veku, kada Srbija nije ni postojala, već samo vazalna kneževina Raška, naši preci su u kraljevini Bosni odolevali raznim moćnicima sa istoka i zapada.

Bosna nikada nije bila u sastavu Srbije i, ukoliko ima pravde, nikada neće ni biti. Najmoćniji srpski srednjevekovni vladari, kao što su Stefan Nemanja i Dušan Silnik, nisu uspeli da uključe Bosnu u svoju državu. Vekovima kasnije, to nije pošlo za rukom ni Slobodanu Miloševiću. Srbija i ne treba težiti da osvaja i pripaja Bosnu, već da bude sa njom u zajednici na ravnopravnim osnovama.

Srbija od Bosne treba da nauči različitost. Za razliku od Srbije, Bosna ima dugu tradiciju multikulturalnosti. Koncept bosanstva počiva na suživotu različitih verskih tradicija i ima kapaciteta da integriše ljude različitih etno-religijskih tradicija koji dele isti geografskih prostor. Koncept srpstva, nažalost, nema taj kapacitet, jer počiva na principu verske isključivosti. On je isključiv u svojoj biti ne samo prema drugim narodima već i prema sunarodnicima koji ne pripadaju pravoslavlju. Logičan proishod politike isključivosti je istrebljenje. Nije slučajno što je srpstvo definisao upravo episkop Njegoš u kontekstu istrebljenja domaćih muslimana (tzv. istraga poturica). Ovaj koncept deluje dezintegrativno čak i po samu Srbiju, onemogućujući joj da postane država svih svojih građana, odnosno moderna politička nacija. Stoga neki kritičari predlažu redefinisanje koncepta srpstva na principu integracije.

Sarajevo često nazivaju balkanskim Jerusalimom, jer se u njegovom centru jedna do druge nalaze islamska, pravoslavna, katolička i jevrejska bogomolja. Beograd se, nažalost, ne može pohvaliti takvim poštovanjem svojih različitih nasleđa – beogradska sinagoga i džamija su skrivene i getoizirane, beogradski budistički hram, jedan od prvih u Evropi, odavno je zapušten i srušen. Pejzažom Beograda suvereno dominiraju isključivo pravoslavni hramovi. Beograd se uporno odriče sopstvene prošlosti – od nekadašnjih dvestotinjak džamija u Beogradu, opstala je samo jedna, a i ona je spaljivana. Izgleda da naš grad još nije dovoljno zreo da vidno istakne svoje različite tradicije. Da bi izrastao u istinsku metropolu, Beograd mora prihvatiti svoju različitost.

Bosna je srce Balkana. Bosna i Hercegovina je geografsko, jezičko i etničko središte našeg naroda podeljenog religijom, dok su Hrvatska i Srbija zapadna i istočna periferija. Ukoliko se muslimani, katolici i pravoslavci našeg jezika odluče na suživot u Bosni i Hercegovini, to će se blagotvorno odraziti na sve susedne države.

Zajednička Bosna i Hercegovina trenutno ne postoji. Varvari još od rata pokušavaju da raskomadaju Bosnu i Hercegovinu na zavađene etno-religijske entitete, predstavljajući politiku aparthejda i segregacije kao nešto poželjno. Od polovine višereligijske države je napravljena verski isključiva paradržava Republika Srpska. U ostalim delovima je uspostavljena prevlast Bošnjaka ili Hrvata. Stvarnost je premašila najluđa predviđanja sarajevskih nadrealista, uključujući izmišljanje novih jezika i podelu dece po nacionalnoj osnovi u vrtićima i školama. Izlaz iz ovakvog stanja treba tražiti u ukidanju ratnih entiteta i okretanju oblasnim autonomijama, nevezanim za nacionalnu pripadnost. Živela zajednička Bosna i Hercegovina, u čijim će se školama učiti jedan jezik, jer se jedan jezik govori u narodu.

Velika je stvar što Bosna i Hercegovina još postoji. Kao jedina višenacionalna država na Balkanu, ona je trn u oku svim nacionalistima, posebno nakon raspada naše zajedničke države SFRJ. Neuspehom Jugoslavije pali smo jedan veliki ispit suživota. Za zajednički život nam je preostala još samo Bosna i Hercegovina.

Bosna nam je jedina nada!

1992.

BOSNA JE UNIKUM EVROPE

I

U Evropi danas skoro da nema države koja više ili manje nije etnički, kulturno ili konfesionalno izmiješana*). Sa multikulturnog i multietničkog stanovišta u Evropi, Bosni i Hercegovini su najbliže Švajcarska i Belgija, ali i u odnosu na njih Bosna je nešto posebno, unikum Evrope. Stoga nije slučajno da su prvaci SDS htjeli da zloupotrijebe tu činjenicu insistirajući na konfederaciji, odnosno nacionalnoj kantonizaciji Bosne i Hercegovine, poput Švajcarske. Taj zahtjev je bio upućen prema svijetu da bi se prikrile stvarne namjere da se Bosna i Hercegovina anektira velikoj Srbiji. Najpovršniji uvid u ustavno ustrojstvo Švajcarske i Belgije ne ide u prilog zagovaračima podjele Bosne i Hercegovine po nacionalnim kantonima ili regijama. O tome će biti riječi u ovom tekstu. Svoju multietničku i multikulturnu složenost ove države nisu rješavale ratom, nego su u svoje ustave ugradile mehanizme demokratske parlamentarne procedure. Demokratija je pitanje procedure, a ne rata.

Kanton označava svaku pojedinu državu koja ulazi u sastav švajcarske federativne republike. Dakle, riječ je o državama koje su se udružile u jednu složenu, saveznu državu. *Švajcarska nije podijeljena na kantone, nego su se kantoni udružili u Švajcarsku.* Komparativno ustavno pravo danas poznatih federativnih država u svijetu ne poznaje ni jednu drugu federaciju sastavljenu od kantona. Kantone ima samo Švajcarska konfederacija. To i ne čudi, jer su kantoni švajcarska politička tradicija. Svaka federacija ima neku svoju specifičnost, ali ni jedna nije nastala po uzoru na švajcarsku federaciju. U čemu je specifičnost švajcarske federacije, čiji model nije jednostavno preuzeti u konstituisanju novih federacija. Odgovor na ova pitanja lahko će se naći u švajcarskoj političkoj tradiciji i u demokratskoj političkoj kulturi njenih stanovnika.

Krajem XIII stoljeća tzv. pra-kantoni (države) Uri, Schwyz i Unterwald zaključili su 1291. godine "vječiti savez" radi zajedničke borbe protiv Habsburga, koji su kao vladari Svetog rimskog carstva njemačke nacije gospodarili Srednjom Evropom. Ovim kantonima su se kasnije pridružili i drugi kantoni i njihov broj do početka XVI stoljeća porastao je na 13. Kantoni su bili povezani samo međusobnim ugovorima i nije postojao nikakav zajednički akt koji bi postavljao osnove državnopravne zajednice koja se od kraja XIV stoljeća počela nazivati konfederacijom. Osim 13

*) Ovaj rad je napisan 11.08.1992. sa naslovom „Bosna, Švajcarska i Belgija – slićnosti i razlike“, poslat je predsjedniku Aliji Izetbegoviću da mu posluži za pregovore u Londonu i Ženevi. U ovoj knjizi ga objavljujemo pod gornjim naslovom da bi jače istakli historijsku razliku u odnosu na ove dvije zemlje koju Bosna treba sačuvati i ubuduće.

kantona, u sastav konfederacije ulazila su i druga pridružena, zavisna područja, koja u to doba nisu imala status kantona, da bi ga dobila tek kasnije, početkom XIX stoljeća. Danas Švajcarska ima 20 kantona i 6 polukantona. Nezavisnost konfederacije bila je od strane velikih sila priznata Vestfalskim ugovorom o miru 1648. godine.

Kakve li historijske ironije. Švajcarska je dobila svoj prvi Ustav 1798. godine pod francuskom okupacijom za vrijeme Napoleonovih osvajanja. Tim Ustavom je proglašena tzv. Helvetska Republika. Pošto nije odgovarao švajcarskim prilikama taj Ustav zamijenjen je Ustavom iz 1802. godine, usvojenom na narodnom glasanju, što je postalo švajcarskom ustavnom tradicijom. S obzirom na postojanje stalnog sukoba između unitarista i federalista, Napoleon je 1803. godine donio tzv. Akt o posredovanju koji je predstavljao pravu zbirku ustava, i to Ustava federacije (Federalni akt) i 19 kantonalnih ustava. S Napoleonovim padom prestalo je važenje Akta o posredovanju. Na Bečkom kongresu 1815. godine velike sile donijele su odluku o pripajanju Švajcarskoj tri nova kantona (VALAIS, NEUCHATEL I GENEV), koji su do tada imali status zavisnih područja. Na traženje Svete alijanse, dvadeset dva kantona su poslije dosta natezanja 1815. godine zaključila Federalni pakt, kojim je u formi višestranog ugovora od svega 15 članova, regulisana ustavna materija. S obzirom na separatističke težnje (kantona u kojima je većina stanovništva govorila njemački jezik) koje su dovele čak i do kratkotrajnog građanskog rata kojom su prilikom federalne trupe skršile njihov otpor, početkom 1848. godine došlo je do ukidanja konfederalnog uređenja, koje je inače u praksi pokazivalo niz slabosti. Revidiran je Federalni akt i donesen novi Ustav kojim je Švajcarska postala federalno uređena zemlja. Međutim, zvanični naziv je, iz tradicionalnih političkih razloga, ostao i dalje Švajcarska konfederacija. Danas važeći Ustav Švajcarske donesen je 1974. godine koji je nekoliko puta mijenjan i dopunjavan.

Za razliku od Švajcarske, koja je nastala ugovornim udruživanjem više kantona (država), državnopravni razvoj Bosne i Hercegovine imao je sasvim drugačiji historijski tok. Bosna i Hercegovina imala je svoju državu u vrijeme kada Švajcarska nije ni postojala. Prvi pisani dokumenat o postojanju države Bosne datiran je 1189. godine, kada je njen vladar ban Kulin pismenim dokumentom garantovao Dubrovčanima sigurnost trgovine u svojoj državi. U vrijeme kada su švajcarski kantoni bili međusobno povezani ugovorom bez osnovnog državnopravnog akta od XIII do XVI stoljeća, Bosna je bila država, jedna od najjačih kraljevina na ovim prostorima, koju su respektovali i njeni susjedi i Vatikan.

Okupacijom Bosne 1463. godine Turska ju je priključila u sastav svoje imperije, a Bosna je izgubila svoju državnopravnu samostalnost. Međutim, za čitavo vrijeme turske okupacije Bosna je bila zasebna političko-administrativna jedinica (jedna od provincija turske imperije). S obzirom na apsolutnu vlast sultana i

centralne izvršne vlasti Bosna nije imala autonomne političke vlasti, kao što je nisu imale ni druge turske provincije. Dolaskom Austrougarske u Bosnu, po mandatu Berlinskog kongresa 1878. godine, Bosna i Hercegovina dobija status separatne pokrajine pod neposrednom upravom izvršne vlasti u Beču, a od 1910. godine sa svojim Saborom i Vladom, koji su bili strogo kontrolisani iz Beča. Poslije propasti Austrougarske ostala je Bosna i Hercegovina kao integralna teritorija u svojim historijskim granicama utvrđenim Karlovačkim mirovnim ugovorom 1699. godine između Turske i Austrije. Bosanskohercegovačko predstavničko tijelo je svojom odlukom i voljom 1918. godine pristupilo u sastav nove države Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Tzv. Vidovdanski ustav iz 1921. godine, prvi Ustav nove države, Bosni i Hercegovini garantovao je cjelovitost njene teritorije, sve do uvođenja Aleksandrove diktature 1929. godine, kada je podijelio Kraljevinu Jugoslaviju na banovine, kojom prilikom je razbijena teritorijalna cjelovitost Bosne i Hercegovine na četiri banovine (PRIMORSKU, VRBASKU, ZETSKU I DRINSKU). Time je Bosna i Hercegovina prvi put u svojoj višestoljetnoj historiji bila teritorijalno razbijena od strane velikosrpske politike. Tom naumu se velikosrpskoj politici 1939. godine pridružila i velikohrvatska politika sporazumom Cvetković – Maček, kojim su srezovi sa većinskim hrvatskim stanovništvom, u odnosu na srpsko, priključeni tzv. Hrvatskoj banovini. Ovu političku nagodbu velikosrbi i velikohrvati napravili su mimo tada bošnjačkog naroda. Današnji rat u Bosni i Hercegovini i tajne nagodbe između Hrvatske i Srbije o podjeli Bosne i Hercegovine su reminiscencija političkih nagodbi iz 1939. godine, opet mimo i protiv volje bošnjačkog naroda, kao i bosanskih Srba i bosanskih Hrvata koji žele da žive u svojoj jedinoj domovini Bosni i Hercegovini. Ova nepravda učinjena 1939. godine, uskoro je ispravljena u Narodno-oslobodilačkom ratu 1941 - 1945. godine, kada su tri naroda koji žive zajedno: Bošnjaci, Srbi i Hrvati na zasijedanju svojih predstavnika (ZAVNOBIH) 25. novembra 1943. godine Bosni i Hercegovini povratili njen teritorijalni integritet i državnost u formi zasebne federalne jedinice u okviru nove jugoslovenske federacije koja je potrajala do 1992. godine kada se raspala na nove nezavisne države: Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu i Makedoniju. SFRJ je prestala državnopravno da postoji, a od ranijih njenih republika međunarodnopravno priznanje dobile su Slovenija, Hrvatska i Makedonija (15.1.1992.), a Bosna i Hercegovina 6. aprila 1992, a SR Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) još nije dobila međunarodnopravno priznanje.

Ovaj kratak historijski pregled državnopravnog razvoja Švajcarske i Bosne i Hercegovine pokazuje da su kantoni (države) u Švajcarskoj rezultat historijskog nastanka i razvoja i da su primjereni tlu na kome su nastali. Njihovi interesi su bili da se ugovorom udruže u federalnu državu Švajcarsku. *Uvođenje nacionalnih kantona (država) u Bosni i Hercegovini nasilno bi, dakle, neprimjereno našem tlu, razbijalo jednu prirodnu historijsku multietničku zajednicu svojim suživotom izmiješanu sa tri naroda: Bošnjaka, Srba i Hrvata, koji su svojom historijskom sudbinom osuđeni na*

suživot jednih s drugim. Bosanski narod je nakon 529 godina doživio ispravljanje istorijske nepravde time što je njegova država ponovo dobila međunarodnopravni legitimitet međunarodnopravnim priznanjem i uključivanjem u ravnopravnu zajednicu država, prijemom u Organizaciju ujedinjenih nacija.

Upoznajući se sa historijskim nastankom švajcarske federacije u kojoj žive Nijemci, Francuzi, Italijani i Retoromani, vidjeli smo da bi primjena nacionalnog principa u obrazovanju kantona bio anahronizam i za srednji vijek. Većina švajcarskih kantona nastalih u srednjem vijeku nisu bili etnički čisti, oni i danas čuvaju svoje nekadašnje područje, to su tradicionalna staništa. Zašto tu tradiciju ne poštivati i u Bosni i Hercegovini. Zato su prije svega pozvani bosanski Srbi, bosanski Hrvati i Bošnjaci. U nekim švajcarskim kantonima živi većinsko njemačko stanovništvo, kao i francusko i italijansko, ali ni jedan od tih kantona sebe ne naziva nacionalnim kantonom. U 12 kantona i 6 polukantona nastanjeno je njemačko stanovništvo između 77% i 96%; u 4 kantona preovlađuje francusko stanovništvo između 65% i 74%; jedan kanton je pretežno italijanski sa 86%; dva kantona su dvojezička, francusko-njemački i najzad, jedan trojezički, njemačko-italijanski-retoromanski. Nijedan kanton, dakle, nije nacionalan, ali jeste više ili manje dvojezičan i u jednom slučaju trojezičan. Iako postoje velike razlike u ovim jezicima, nigdje nema zahtjeva za jednojezičkom čistoćom, da se nasilno isele stanovnici koji govore manjinskim jezikom u "svoj" jezički kanton. Ali Evropa rješava takve probleme na evropski demokratski način, a srpski rasisti i fašisti to hoće da riješe ratom, prinudnim iseljenjem i fizičkom likvidacijom stanovnika druge nacije, iako za razliku od kantona u Švajcarskoj, govore istim jezikom (srpski, bosanski i hrvatski). To se naziva barbarski način rješavanja političkih pitanja.

Slično Švajcarskoj, u Bosni i Hercegovini u kojoj je nacionalno izmješano stanovništvo, nema ni jedne opštine za koju bi se moglo reći da je čine 100% stanovnici jedne nacije. Tom procentu su, prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991. godine, najbliže četiri opštine iz zapadne Hercegovine sa hrvatskim stanovništvom: Grude (99,9%), Posušje (99,5%), Široki Brijeg (99,2%) i Čitluk (98,9%), zatim dvije sa srpskim stanovništvom: Bosansko Grahovo (95,5%) i Drvar (97,3%), a sa bošnjačkim stanovništvom samo Cazin (97,6%). Dakle, od 109 opština u Bosni i Hercegovini samo bi se za sedam moglo reći da imaju jednonacionalno stanovništvo, a srpski nacionalisti, rasisti i fašisti hoće jednonacionalni kanton. Očigledno je da oni neće kanton švajcarskog tipa, to je samo bacanje prašine u oči Evropi i svijetu, oni hoće 75% teritorije Bosne i Hercegovine pripojiti velikoj Srbiji alijas tzv. Saveznoj Republici Jugoslaviji. To je prava istina SDS zahtjeva da se Bosna i Hercegovina kantonizira po ugledu na Švajcarsku.

Tek nakon višegodišnje nacionalističke euforije koja je bila zahvatila Belgiju prije dvije decenije, Belgija je u svoj Ustav unijela odredbe, ne o podjeli Belgije na regione, nego da se Belgija sastoji od tri regiona: valonskog (francuski jezik), flamanskog (holandski jezik) i briselskog (francuski i holandski jezik). Belgija je pri određivanju regiona vodila računa o historijskom i geografskom kriteriju. Regioni su već bili jednonacionalni, odnosno jednojezički i briselski dvojezički. Valonija i Flandrija postojale su kao geografske i historijske teritorije i prije nego što je na ovim prostorima i postojala država pod imenom Belgija. Za Brisel kao region odlučujuća je bila činjenica da je prijestonica Belgije, dakle grad i Flamanaca i Valonaca i drugih naroda koji naseljavaju Belgiju, na primjer Njemaca, koji na granici prema Njemačkoj imaju i svoj zaseban jezički region, kao i da su u Briselu ravnopravno u upotrebi i francuski i holandski jezik. Prema Ustavu ovi regioni nisu zasebne političko-administrativne jedinice Belgije. Ustavom se ne uređuje njihov ustavno-pravni položaj, nego je predviđeno da se zakonom uredi pitanje regionalnih organa i njihova nadležnost. Belgijski Ustav uređuje da se Belgija dijeli na pokrajine, koje taksativno nabraja, kao političko-administrativne i teritorijalne jedinice u kojima se organizuje i vrši politička vlast, pored vlasti koju vrše centralni državni organi Belgije i vlasti opština kao političkih i lokalnih jedinica. U Belgiji težište decentralizovane političke vlasti nije u nacionalnim regionima (iako su etnički čistiji nego što bi to bili nacionalni regioni u Bosni i Hercegovini) već u pokrajinama.

U pogledu uticaja na političko odlučivanje u Belgiji nije u prvom planu nacionalni već jezički kriterij. Valonci i Flamanci, ma koliko se između sebe razlikovali nacionalno i jezički, prije svega su Belgijanci. To je sticaj historijskih okolnosti. Šta bi bilo danas sa Evropom kada bi Francuzi, Nijemci, Holanđani i dr. narodi tražili da žive svi u jednoj državi. Evropa je našla mehanizam po kome će se nacionalne grupe identifikovati, a to je jezička identifikacija i zbog toga nema tako jako izraženih problema sa nacionalnim manjinama kao što ih ima na Balkanu. Zbog toga te jezičke grupe nisu iskompleksirane, jer uživaju sva ljudska i građanska prava koja mogu da imaju državljani svake od evropskih država, neovisno kojim jezikom govore. Jedan stanovnik Ženeve koji govori francuski jezik nije manje vrijedan što nije Francuz, već je Švajcarac i takvih primjera bi se moglo navesti mnogo. S obzirom na jezik kojim govore, imali bi više razloga da teže ka svojim maticama, nego u našem slučaju gdje se doskora govorilo jednim jezikom: srpsko-hrvatskim, odnosno hrvatsko-srpskim.

Kao što smo vidjeli, u Belgiji postoje Flamanci, narod koji govori holanskim jezikom i Valonci, narod koji govori francuskim jezikom. Činjenica da oni žive u zasebnim regionima, kao i u briselskom regionu, nije dovela do toga da se u belgijskom parlamentu obrazuje flamanska nacionalna grupa i valonska nacionalna grupa, jer su oni svi, najprije Belgijanci. Ali se nije mogla zanemariti historija, kulturni, odnosno jezički identitet naroda u ovim regionima, ali i činjenica da narod

jedne države govori dva različita jezika. U Belgiji, jezik je bio ona vododjelnica po kojoj se Belgijanci razlikuju, ali istovremeno i identifikuju kao Belgijanci. U jeziku je koncentrisana njihova politička i kulturna historija po kojoj se razlikuju, ali i identifikuju kao grupa (nešto slično kao kod naših Slovenaca). Jezik je davao obilježje njihovog zasebnog duhovnog bića, koje je težilo za zasebnom političkom i kulturnom artikulacijom interesa svake jezičke grupe. Po toj osnovi u Ustavu Belgije zapisano je da Belgija obuhvata četiri jezička regiona: region francuskog jezika, region holandskog jezika, dvojezički region prijestonice Brisela i region njemačkog jezika.

Belgija kao ustavna monarhija izgradila je primjeran parlamentarni demokratski politički sistem. U parlamentarnim demokratijama politički interesi artikuliraju se kroz višepartijski sistem. Pošto u Belgiji građani govore različitim jezicima, a pripadaju različitim političkim a ne nacionalnim partijama, bilo je potrebno da se stanovnicima koji govore jednim jezikom, neovisno od njihove partijske pripadnosti, omogući i da svoje političke, kulturne (nacionalne) interese artikuliraju, kao jezičke grupe u parlamentu. Narodi koji žive u Belgiji i sebe smatraju Belgijancima, nisu htjeli da uđu u parlament pod firmom "nacionalne" političke partije ili neke "jezičke" političke partije, već su ušli u parlament sa političkim partijama građanskog obilježja. Ušli su u parlament kao politički građanin a ne kao politički Valonac, Flamanac. On kao građanin Belgije govori holandski, francuski i njemački jezik, a na jeziku je zasnovano njegovo duhovno biće. Zato pripadnik jedne jezičke grupe ima interes da se Ustavom urede takvi mehanizmi u parlamentu koji će mu omogućiti da u odluke parlamenta ugradi i svoje interese koji proizilaze iz posebnog jezika.

U tu svrhu Ustavom Belgije je uređeno da jezičke grupe u parlamentu imaju pravo, ukoliko će nacrtom ili prijedlogom zakona biti nanešena ozbiljna šteta odnosima među kulturnim zajednicama, obrazloženim prijedlogom potpisanim najmanje od tri četvrtine članova jedne jezičke grupe, a prije konačnog glasanja na javnoj sjednici, tražiti da se odloži odlučivanje. U tom slučaju parlamentarni postupak se obustavlja i prijedlog dostavlja Ministarskom savjetu koji u roku od 30 dana daje svoje obrazloženo mišljenje o prijedlogu i poziva dom u pitanju da se izjasni bilo o tom mišljenju, bilo o nacrtu ili prijedlogu, odnosno njihovim izmjenama. Ovaj postupak članovi jedne jezičke grupe mogu da primijene samo jedanput povodom nekog nacrta ili prijedloga zakona, dakle, nema mogućnosti za blokadu rada domova parlamenta. Treba napomenuti da je kod glasanja jezičkih grupa Ustavom predviđena kvalifikovana većina od najmanje dvije trećine datih glasova.

S obzirom da u Belgiji postoje tri kulturna entiteta bazirana na holandskom, francuskom i njemačkom jeziku, Ustavom je uređeno da Belgija obuhvata tri kulturne zajednice: francusku, holandsku i njemačku. Svaka zajednica ima ovlašćenja koja

su joj data Ustavom ili zakonima donijetim na osnovu Ustava. U dijelu Ustava kojim je uređena organizacija i funkcionisanje vlasti, pored predstavničkog doma i senata, ustanovljena su i tzv. kulturna vijeća. Postoji kulturno vijeće za francusku kulturnu zajednicu koja obuhvata članove francuske jezičke grupe u oba doma parlamenta, kulturno vijeće za holandsku kulturnu zajednicu koja obuhvata članove holandske jezičke grupe, takođe oba doma parlamenta i kulturno vijeće njemačke jezičke grupe čiji se sastav i nadležnost uređuje zakonom. Ovo iz razloga što su odredbe Ustava o njemačkom kulturnom vijeću donesene kasnijom ustavnom revizijom. Ustavom je utvrđena nadležnost kulturnih vijeća da svojim dekretom odlučuju: u kulturnoj materiji, nastavi i saradnji. Zatim, Ustavom je utvrđena isključiva nadležnost kulturnih vijeća (parlament je isključen iz odlučivanja) u materiji upotrebe jezika za: administrativne poslove, nastavu u ustanovama koje javni organi obrazuju, subvencionišu ili priznaju, zatim uređuju odnose poslodavaca i osoblja u tim ustavnovama, kao i akte i dokumenta preduzeća čije vođenje i izdavanje zahtijevaju zakoni i propisi. Važno je istaći da ovi dekreti imaju snagu zakona. Finansiranje kulturnih vijeća predviđeno je da se vrši iz budžeta države.

Zašto mislim da bi ovaj belgijski model "jezičkih grupa u parlamentu" mogao da bude prenesen u ustavno uređenje Bosne i Hercegovine. Sticajem historijskih okolnosti u Belgiji postoje tri kulturne zajednice na jezičkoj osnovi, u Bosni i Hercegovini postoje tri kulturne zajednice na nacionalnoj osnovi: bošnjačka, srpska i hrvatska. Svaka zajednica bi imala ovlašćenja uređena u Ustavu ili zakonima donesenim na osnovu Ustava. U tom smislu bi Ustavom bila ustanovljena i kulturna vijeća, kao dio ustavne republičke, odnosno državne vlasti sa sličnim ovlašćenjima, a s obzirom na naše prilike, i širim ovlašćenjima od onih koja imaju kulturna vijeća u Belgiji. Pored ovih kulturnih zajednica i kulturnih vijeća, prema belgijskom modelu, umjesto jezičkih grupa u belgijskom parlamentu, u republičkoj skupštini bi se mogle uspostaviti tzv. "nacionalne grupe" od članova republičkog parlamenta. Prihvatanjem ovog belgijskog modela identiteta stanovnika koji govore jednim jezikom, u našem slučaju identiteta stanovnika koji pripadaju određenoj naciji, ne bi značilo prosto prekalemljivanje tuđeg iskustva i organizacije, već prosto afirmacija nacionalnog, političkog i kulturnog interesa na jedan građanski način, u parlamentu, umjesto ratom i nasiljem. Ovaj model evropskog rješenja ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine ima svoje historijsko utemeljenje u bosanskoj tradiciji i političkoj kulturi veoma dugog suživota tri njena naroda. Ovaj suživot je učinio od Bosne i Hercegovine, jedan evropski poželjan model zajednice, kojem Evropa danas teži, a to je multinacionalna, multikulturna i multireligijska zajednica. To je zajednica u kojoj nacionalni i kulturni entiteti ne gube svoju specifičnost, a istovremeno svi zajedno stvaraju jednu političku zajednicu, državu, u kojoj je prepoznatljivo duhovno biće njenog građanina, kao političkog subjekta, što ga nazivamo bosanskim duhovnim bićem, što će u novom Ustavu biti pravno izraženo kroz BH državljanina (Bosanca).

Šta bi Bosna i Hercegovina dobila prihvatanjem belgijskog modela jezičkih (nacionalnih) struja u parlamentu. Prvo, bila bi bliža opciji građanske države. Stanovnici Bosne i Hercegovine u političkom smislu neće se razlikovati samo po nacionalnoj pripadnosti, već prije svega po političko-partijskoj pripadnosti. Građani će biti svi jednaki pred zakonom, neće se vrijednovati po naciji, rasi i vjeri. To je pretpostavka za njihovo političko organizovanje: ne po nacionalnom, rasnom i vjerskom principu, već po ljudskom i građanskom principu što znači artikuliranje političke volje čovjeka i građanina kao individue, političkog subjekta u višestranačkom parlamentarnom sistemu. Drugo, ovaj model daje mogućnost da se u zakonodavnoj vlasti, kao i izvršnoj i sudskoj, mehanizmima parlamentarne demokratije izraze i specifičnosti nacionalnih (jezičkih) i kulturnih posebnosti svakog naroda koji živi na ovom tlu. U tom slučaju treba uvažavati činjenicu da na ovim prostorima žive ravnopravno Bošnjaci, Srbi i Hrvati, a takođe i pripadnici drugih naroda. S obzirom na nacionalnu izmiješanost stanovništva, a i želju mnogih stanovnika ove republike da se "nacionalno" izjasne kao Bosanci (popisom stanovništva iz 1991. godine više od 35% stanovništva se izjasnilo da želi govoriti i pisati bosanskim jezikom) treba urediti i tu mogućnost.

Za razliku od Belgije u kojoj su jače izražene jezičke i kulturne razlike, u Bosni i Hercegovini jače su izražene nacionalne i kulturne razlike. Zato bi se u republičkoj skupštini njeni članovi umjesto u "jezičke grupe" konstituisali u "nacionalne grupe" (klubove) kada smatraju da je neophodno u skupštini otkloniti ozbiljnu štetu kojom bi se narušila ravnopravnost nacionalnih (kulturnih) zajednica. U slučajevima, kada je to Ustavom propisano ove nacionalne grupe bi bile organizovane i funkcionisale bi kao vijeća kulturnih zajednica sa zakonodavnim ovlašćenjima, kao što je slučaj sa jezičkim grupama u belgijskom parlamentu. Prihvatanjem ovog modela činilo bi se izlišnim Vijeće naroda kao drugi dom republičke skupštine. Međutim, moglo bi se razmišljati o tome da drugi dom bude Vijeće regija. Argumentacija za ovakav drugi dom skupštine je da se u parlamentu artikuliraju i interesi regija. U tom slučaju, kao u belgijskom senatu, jednu polovinu poslanika birali bi građani neposredno, a drugu regionalne skupštine. Članovi ovog doma bi također odgovarali narodu, a ne regionalnim skupštinama.

Kao što smo vidjeli u Švajcarskoj, u kojoj stanovnici govore francuski, njemački, italijanski i retoromanski (domorodački) jezik, kantoni (države) nisu organizovani po kriteriju jezika, odnosno jezičke pripadnosti, nego po kriteriju historijski formiranih područja. Tako su i mogli stvoriti autohtone teritorijalne političko-administrativne jedinice kantone (države) i obrazovati jednu složenu zajednicu država - Švajcarsku i da se svi nacionalno osjećaju Švajcarcima, iako govore različitim jezicima.

Ustav Belgije koji nam u ovom radu služi kao model za ustavno uređenje Bosne i Hercegovine, u slučaju teritorijalne podjele Belgije na političko-administrativne jedinice (koje se zovu pokrajine) nije primjenio etnički princip, već historijski, geografski, ekonomski, prometni, a prije svega se držao tradicionalno formiranih područja. Belgijski Ustav je samo konstatovao da se Belgija "sastoji od tri regiona: valonskog regiona, flamanskog regiona i briselskog regiona", kao što bi bosanski Ustav mogao utvrditi da se Bosna i Hercegovina sastoji od srednje Bosne, Hercegovine, istočne Bosne, sjeverne Bosne, Bosanske Krajine i slično.

II

Kad se savremeni svijet drži svoje tradicije (bolje rečeno svoje duhovnosti) prilikom teritorijalne podjele, zašto je se ne bi držali i narodi Bosne i Hercegovine. Očigledno je da teritorijalne podjele unutar država po nacionalnom kriteriju nisu evropski koncept, nego plemenski, a znamo u koje vrijeme su živjela plemena. Ono što je neprincipijelno u politici Srbije i Hrvatske u odnosu na Bosnu i Hercegovinu je što za bosanske Srbe i bosanske Hrvate traže pravo na samoopredjeljenje i stvaranje nacionalnih kantona (država) u Bosni i Hercegovini, odnosno konfederalno uređenje. Poznato je da Srbija nije pristala da se Jugoslavija transformiše u konfederaciju, a ne pristaje ni da Albancima na Kosovu, Bošnjacima u Sandžaku i Mađarima u Vojvodini garantuje minimum političke autonomije, a za bosanske Srbe traži državu sa međunarodno pravnim priznanjem. Hrvatska Srbima u Hrvatskoj odbija da garantuje političku autonomiju, a za bosanske Hrvate traži kanton (državu). Iza takvih zahtjeva ne stoji briga za bosanske Srbe i bosanske Hrvate, jer oni su kroz historiju znali voditi računa o svojim interesima, jer su to politički obrazovani narodi, nego se kriju nacionalni imperijalni programi stvaranja Velike Srbije i Velike Hrvatske.

Ove dvije države koriste se trenutkom rušenja komunističkih režima u Evropi, da u procesu stvaranja novog međunarodnog poretka nešto teritorijalno ušićare. Srbija ono što je propustila bosansko-hercegovačkim ustankom 1875. godine, hoće da nadoknadi na Konferenciji o Jugostaviji, a Hrvatska joj u tome asistira ne bi li i ona nešto teritorijalno ušićarila. Cilj i Srbije i Hrvatske je, već kad nisu uspjeli bosanske muslimane "nacionalno" osvijestiti da budu Srbi odnosno Hrvati, da ih unište kao narod i da nestanu sa ovog prostora. Samo što su metode različite: Srbija to čini ratom i fizičkim istrebljenjem Bošnjaka, a Hrvatska želi da ubijedi svijet kako je Bosna i Hercegovina tvorevina Turske, kao da Bosne i Hercegovine nije bilo i prije Turske. Zaboravlja se da je Bosna imala svoju državu u vrijeme kada su je Srbi na Kosovu 1389. godine izgubili, a Hrvati su je izgubili još ranije 1102. godine. A Bosna je izgubila svoju državu tek 1463. godine. Kao što je poznato Bosna i Hercegovina je kao jedinstvena država međunarodnopravno

priznata 6. aprila 1992. godine odlukom Evropske zajednice i prijemom u OUN. Srbiji, zbog agresije na Bosnu i Hercegovinu tek predstoji borba za međunarodno priznanje.

Dakle, kada je riječ o historiji i tradiciji, kada je riječ o bosanskom duhovnom biću, Bosna i Hercegovina je integralna i teritorijalno nedjeljiva po nacionalnom kriteriju. Zahtjevi za teritorijalnom podjelom na nacionalne kantone (države) inspirisani su iz Srbije i Hrvatske, da bi bilo lakše kasnije anektirati te teritorije Velikoj Srbiji i Velikoj Hrvatskoj. Srpske i hrvatske nacionaliste ne interesuju istorijske činjenice, a one upravo idu u prilog teritorijalnog jedinstva bosanske države.

Međutim, Srbija i Hrvatska, koja jedna drugu podržavaju u teritorijalnim pretenzijama prema Bosni i Hercegovini, tvrdoglavo jurišaju na njene historijske teritorije. Kad jedan od hrvatskih intelektualaca iz Sarajeva nedavno kaže da ne treba praviti negativnu paralelu između Srbije i Hrvatske, onda on ili nije razumio fizički zakon "spojenih sudova" ili traži odstupnicu za politiku Hrvatske u Bosni i Hercegovini. Zaboravio je ko je podigao sa poda grogiranog Miloševića poslije studentskih demonstracija 9. marta 1991. godine. Bila paralela ili ne bila, činjenica je da Srbija i Hrvatska hoće podjelu Bosne i Hercegovine na nacionalne kantone preko leđa trećeg bosanskog naroda: Bošnjaka. Bosna i Hercegovina bez Bošnjaka kao trećeg ravnopravnog naroda, bila bi periferna provincija Srbije i Hrvatske, njihov "crni vilajet" kao što je i bila za Kraljevine Jugoslavije. Zato Republiku Bosnu i Hercegovinu treba da brane sva tri njena naroda, jer, u suprotnom, svi će biti gubitnici.

Zato mislim da je koncept sadržan u Platformi Predsjedništva, da se Bosna i Hercegovina teritorijalno podijeli u četiri regije: sarajevsku, banjalučku, tuzlansku i mostarsku, sa mogućnošću da se obrazuju i nove regije, zasnovane na historijski nastalim područjima, čime bi se primijenili savremeni evropski kriteriji političko-administrativne podjele naše države. Argumenat za ovakav pristup jeste i činjenica da se o ovim kriterijima vodilo računa i kada je vršena teritorijalna podjela poslednjih pedeset godina, kada je Bosna i Hercegovina bila zasebna federalna jedinica u sastavu SFRJ. Prema Zakonu o narodnim odborima 1945. godine Bosna i Hercegovina bila je podijeljena na okruge: sarajevski, travnički (zenički), banjalučki, dobojski, bihaćki, mostarski i tuzlanski. Ova podjela je važila do 1949. godine kada je donesen novi Zakon o narodnim odborima kojim su ukinuti okruzi, a umjesto njih organizovane četiri oblasti: sarajevska, banjalučka, tuzlanska i mostarska. Ova podjela je važila do 1952. godine, kada je uvedena teritorijalna podjela naše republike samo na općine i srezove. Sedamdesetih godina uvedena je samo podjela na općine (109 općina) i podjela na sedam privrednih regiona (privrednih komora), koja se u svemu podudarala sa prvom podjelom 1946. godine na okruge koji su predstavljali teritorijalne političko-administrativne jedinice.

S obzirom da u Republici Bosni i Hercegovini živi nacionalno izmiješano stanovništvo, najbolje bi odgovarala takva teritorijalna političko-administrativna podjela koja bi respektovala slijedeće kriterijume: historijske, geografske, ekonomske, prometne i ekološke koji će odgovarati i zadovoljavati interese stanovništva neovisno kojoj nacionalnosti pripadalo. Uz uvažavanje navedenih kriterija predlažem, zavisno od toga hoće li biti šira ili uža decentralizacija državnih funkcija, regionalnu podjelu na oblasti ili okruge. Ako se napravi politički dogovor za užu decentralizaciju državnih funkcija, predlažem slijedeće četiri oblasti: sarajevsku, banjalučku, tuzlansku i mostarsku. Ako politički dogovor bude za širu decentralizaciju, predlažem teriotorijalnu podjelu na okruge: sarajevski, zenički, tuzlanski, dobojski, mostarski, trebinjski, banjalučki i bihaćki, s mogućnošću da se razmotri obrazovanje i livanjskog okruga. S obzirom na aktuelnu sumnjičavost u dobre namjere i vrijeme koje je proteklo od 1945. godine, odnosno 1949. godine i promjene koje su nastale na terenu, mogla bi da se kao osnova za razgraničenje između oblasti, odnosno, okruga uzmu tadašnje granice, uz mogućnost njihove korekcije. Te korekcije bi se vjerovatno odnosile na granične općine sa većinskim stanovništvom jednog od tri bosanska naroda, koji bi željeli da pripadaju jednoj ili drugoj oblasti, odnosno okrugu, čime bi se na izvjestan način uvažio i etnički kriterij, ali samo kao korektivan elemenat teritorijalne podjele na političko-administrativne jedinice.

Ako se postigne politički dogovor da Republika Bosna i Hercegovina bude podijeljena na regije koje će se zvati oblasti ili okruzi, predlažem da se Ustavom za ove regije predvidi pretpostavljena, a ne delegirana vlast iz centra. Tako je uređeno u švajcarskom ustavu za kantone. To znači da sva vlast koja nije Ustavom ili zakonom Republike utvrđena kao nadležnost državnih organa Republike spada pod regulativu oblasti, odnosno okruga, s tim što republički organi svoju vlast iz svoje nadležnosti neposredno izvršavaju na cijeloj teritoriji Republike. U tom slučaju općine bi pored lokalne vršile delegiranu vlast koju im prenesu organi oblasti, odnosno okruga i njima bi odgovarali za vršenje te vlasti. Regulativa općine odnosila bi se samo na delegirana ovlašćenja u granicama oblasne ili okružne regulative, a samostalno bi regulirala odnose koji proizilaze iz karaktera općine kao lokalne zajednice. Ovakvim ustavnim uređenjem državne vlasti u Ustavu Republike, uklanja se lažna i izmišljena dilema: hoće li Bosna i Hercegovina biti unitarno uređena država ili složena država (konfederacija ili federacija) zbog bojazni da će većinski bošnjački narod, u slučaju unitarnog uređenja, nametnuti majorizacijom svoj interes na račun druga dva naroda ili, kako to vole da kažu srpski i hrvatski nacionalisti, da uspostavi svoju islamsku državu. Uz razumnu decentralizaciju i mogućnost da se u republičkoj skupštini politički artikuliraju i interesi nacija koje će predstavljati “nacionalne grupe” sastavljene od članova skupštine, garancija je da ni jedan narod

neće moći majorizacijom donositi političke odluke mimo volje drugog naroda, svakako u okviru Ustavom i zakonom uspostavljene parlamentarne procedure.

Takvim uređenjem podjele vlasti između države, regiona (oblasit ili okruga) i općine, regioni bi imali široku autonomiju, bili bi središnji centri vlasti, dok općine treba više razvijati kao ispostave regionalne vlasti i kao lokalne zajednice. Republika bi vršila one vlasti koje su karakteristične za državu: odbrana, policija, spoljni poslovi, uprava, sudstvo, monetarni sistem, ubiranje svojih poreza, željiznica, pošta, carine, finansije i dr. Neke funkcije bi mogle biti zajedničke sa regijima: privreda, zaštita prirode, vodoprivreda i dr. U republičkim izvršnim i sudskim organima bilo bi obezbijeđeno paritetno nacionalno predstavljanje.

Pri ovakvoj podjeli vlasti između države, regiona i općine biće potrebno redefinisati mjesto i ulogu općine u cjelini političkog i ekonomskog sistema Republike. U principu, predlažem da se općine razvijaju pretežno kao lokalne zajednice, a da izvorne državne vlasti imaju onoliko koliko je neophodno da je imaju kao lokalna zajednica. Ostale državne vlasti općine mogle bi biti delegirane od regije i Republike. S tim što bi regije i Republika svojim budžetom finansirale te delegirane funkcije vlasti općine. Općina bi imala svoj budžet za finansiranje svojih programa i funkcija koji nisu delegirani od regiona i Republike. Tako koncipirana općina ne bi trebala imati veliku administraciju, u tom slučaju predlažem da se otvori ustavna mogućnost obrazovanja većeg broja općina. Jedna mala Švajcarska danas ima 3100 općina, od kojih najmanja ima 12 stanovnika, a najveća (Cirih) 600.000 stanovnika. Poslednjih 30 godina organizacija političko-administrativnih zajednica u Republici nije poznavala posrednika između općine i Republike i zbog toga nije bilo preporučljivo ići na veći broj općina, jer se išlo na njihovu optimalizaciju s obzirom na princip njihovog samofinansiranja. U uslovima, ako bi regioni (oblasti ili okruzi) postali središnji centri vlasti, otvara se mogućnost za većim brojem općina. One bi kao lokalne zajednice morale biti bliže građanima, morale bi imati vlastite izvore finansiranja. Za razliku od dosadašnjeg načina formiranja općina, Ustavom bi trebalo ugraditi načelo po kome će sami građani referendumom donositi odluke o obrazovanju svoje općine, odnosno podjeli postojećih općina, s tim što će se zakonom utvrditi precizni kriterijumi i uslovi.

Da zaključim. Nema ni jednog političkog pitanja od kojeg zavisi ustavno uređenje Republike Bosne i Hercegovine o kojem se ne bi mogli dogovoriti Bošnjaci, bosanski Srbi i bosanski Hrvati. Oni to mogu pod jednim uslovom: da država Republika Bosna i Hercegovina, uz pomoć OUN, demokratske javnosti u svijetu i svojim oružanim snagama, otkloni imperijalnu politiku Srbije i Hrvatske prema Bosni i Hercegovini. Iz toga treba da rezultira odmah obustava ratnih dejstava, povlačenje agresora izvan granica Bosne i Hercegovine i povratak prognanih na svoja ognjišta. Zatim, raspisivanje izbora za Ustavotvornu skupštinu pod međunarodnom kontrolom

koja će imati zadatak da donese novi Ustav i time se rasprava o ustavnom uređenju Republike Bosne i Hercegovine vrati sa međunarodnih konferencija u bosanski parlament, gdje joj je i mjesto.

Ustavno uređenje Bosne i Hercegovine ne može biti predmet međudržavnih odnosa Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske, i takva nastojanja treba kvalifikovati kao miješanje u unutrašnje odnose nezavisne i suverene države. Međudržavne odnose sa Srbijom i Hrvatskom treba urediti po uzusima međunarodnog prava. Svako drugačije rješenje značilo bi opasnost od latentnih sukoba u našoj državi.

BOSANSKO USTAVNO PITANJE

Raspravu koja se tiče ustavnog uređenja Republike Bosne i Hercegovine nećemo uspješno privesti kraju, ako prije njenog početka ne damo primjerenu ocjenu političkog stanja u našoj državi.[*] Poslije nedavnog boravka i obilaska konc-logora u Bosanskoj krajini i vojnih zatvora u Sarajevu, kojom prilikom je imao mogućnost da razgovara sa logorašima i zatvorenicima, francuski ministar za zdravlje i humanitarna pitanja Kušner, u svom prvom intervjuu za štampu po povratku u Pariz, izrazio je kvintesenciju svega onoga što se zbiva kod nas, ovim riječima: "...to je zavjera Srba i Hrvata za podjelu Bosne i Hercegovine"/citirano prema "Oslobođenju"/. Zato ne postoji kvalifikacija predstavnika domaćina Konferencije o Jugoslaviji u Londonu, da Muslimani ne žele da pregovaraju. Ovdje se, u našem slučaju, ne radi ni o kakvom opiranju Muslimana pregovorima. Riječ je o političkom stavu u Platformi legitimnog i legalno izabranog državnog Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, da se odmah obustave ratna dejstva i da se JNA i paravojne formacije povuku sa teritorije Bosne i Hercegovine; da nema podjele državne teritorije na muslimansku, hrvatsku i srpsku državu u Bosni i Hercegovini, ali da se može razgovarati o širokoj decentralizaciji državne vlasti po regionima koji su kao tradicionalna područja nastali još u srednjevjekovnoj bosanskoj državi i koja su se i do danas održala, a na kojima stoljećima žive sva tri bosanska naroda: Muslimani, Srbi i Hrvati; mogućnost paritetnog predstavljanja sva tri naroda u državnim organima i drugim organima i organizacijama u Republici; zatim povratak svih izbjeglica koji to žele na svoja ognjišta, a ja bih tome dodao, da se, po prestanku ratnih dejstava i povratka izbjeglica u svoje porušene domove, organizuju slobodni izbori za Ustavotvornu skupštinu pod međunarodnom kontrolom.

Na međunarodnim konferencijama predstavnici bosanske vlasti ne bi smjeli prihvatiti nikakve ustavne promjene ili donošenje novog Ustava dok traje rat na terenu: prvo mir pa onda dogovor o novom ustavu. Samo površni uvid u komparativno ustavno pravo evropskih demokratskih država pokazuje da su se one u svojim ustavima obezbjedile od bilo kakve ustavne revizije za vrijeme rata, odnosno kada je ugrožen integritet nacionalne teritorije. Bosanska situacija danas je upravo takva. Francuskim Ustavom iz 1958. godine u glavi XIV, kojom je uređena revizija Ustava, u stavu 4. člana 89. propisano je: "Nikakav postupak revizije ne može da bude pokrenut, odnosno nastavljen, kada je ugrožen integritet teritorije".

Navešću primjer još jedne demokratske evropske zemlje koja eksplicite otklanja reviziju ustava za vrijeme rata. Ustav Belgije, u odjeljku VII kojim je uređena revizija Ustava, u članu 131. bis, u tome je izričit: "Nikakva revizija Ustava ne može

[*]) "Muslimanski glas", avgust 1992.

da bude inicirana ili sprovedena za vrijeme rata ili ako su domovi spriječeni da se slobodno sastanu na nacionalnoj teritoriji". U našem slučaju, kao što vidimo, postoje oba razloga, i ratno stanje, i nemogućnost da se sazove zasijedanje Skupštine, koja je prema Ustavu nadležna da vrši reviziju Ustava.

Jedna druga evropska država, na čije se uređenje predstavnici bivšeg SDS često pozivaju, takođe u svome Ustavu sadrži odredbe o uslovima za njegovu reviziju. U švajcarskom Ustavu, u njegovom trećem dijelu kojim je uređena revizija Ustava, u tač. 1. člana 123. utvrđeno je, između ostalog, da: "1. Izmijenjeni savezni ustav ili izmijenjeni dio ustava, stupaju na snagu kada ih prihvati većina švajcarskih građana koji su uzeli učešća u glasanju i većina država". Istim ustavom je propisano da prijedlog za reviziju ustava utvrđuju oba doma Savezne skupštine, prije iznošenja na referendum, a da se za vrijeme rata domovi ne mogu slobodno sastati i odlučivati i da je nemoguće organizovati narodno glasanje o reviziji ustava, implicite proizilazi da ni švajcarski ustav ne omogućava reviziju ustava za vrijeme rata.

Pri ovakvim evropskim ustavnim rješenjima revizije ustava za vrijeme rata, apsurdno je da nam Evropa posredstvom gospode Karingtona i Kutiljera nameće nacrt novog ustava, koji bi značio reviziju postojećeg ustava, u uslovima rata i genocida nad muslimanskim i hrvatskim narodom, dakle, jedno neevropsko rješenje. Prinuđivanje bosanske vlasti da pristane razgovarati sa kolaboracionistima agresora i hrvatskim separatistima o nacrtu ustava koga su nam oni pripremili u evropskoj kuhinji, a bez prethodnog prestanka ratnih dejstava, u najmanju ruku je nekorektno. Bosna i Hercegovina je suverena i međunarodnopravno priznata država kojoj se ne može sa strane nametati ustav dok je zemlja još u ratu. U komparativnoj ustavnoj teoriji i praksi ima primjera kada su pobjednici pisali ustav pobijeđenoj zemlji. Švajcarskoj je prvi ustav napisao Napoleon 1798. godine, a Japanu su američki pravnici u velikoj tajnosti napisali ustav iz 1947. godine koji je i danas važeći ustav Japana, ali bosanska država se nalazi još u ratu i nije moguća nikakva revizija Ustava koja bi mogla imati i minimum legitimiteta.

Prema tome, bosanski predstavnici na međunarodnim konferencijama treba da se zalažu, prije svega, da se nađe političko rješenje za Bosnu i Hercegovinu. Kvintesencija bosanske drame jeste zavjera, što kaže gospodin Kušner, Srbije i Hrvatske, sa namjerom da Bosnu i Hercegovinu podijele između sebe, a da je zahtjev za tzv. nacionalnim kantonima samo politička i pravna forma zamagljivanja očiju Evropi i svijetu, da se time bave, dok njihove nacionalne vojske na terenu ne zaposjednu između sebe podijeljene teritorije. Evropu i svijet treba ubijediti da nema nikakve muslimanske strane u sukobu, već da je u sukobu legitimna i legalna vlast Republike Bosne i Hercegovine sa agresorima i uzurpatorima njenog državnog teritorija. To je suština i bosanskog ustavnog pitanja.

1993.

ENCIKLOPEDIJOM PROTIV MRŽNJE

Naš odgovor*) na zlo, koje su nam učinili srpsko-crnogorski agresor i naše komšije Srbi i Crnogorci, ne treba da bude osveta i mržnja već historijsko pamćenje. Dakle, ne pamćenje da bi se u nekom vremenu svetili i mrzili, nego pamćenje u funkciji našeg osvješćivanja i stalne opomene da nam se ovo zlo ne ponovi. Ovome treba da bitno doprinese i činjenica da Bosanci danas imaju, nakon više od 500 godina ponovo svoju međunarodnopravno priznatu državu u kojoj će suvereno uređivati svoje međusobne odnose. Da bi država funkcionisala mora imati svoje institucije, među kojima naučne i kulturne nisu ništa manje značajne za život države i njenih građana od onih političkih. Jedna od takvih insitucija koju država BiH treba da ima je i Enciklopedijski zavod koji treba da bude naučna i kulturna riznica historijskog pamćenja bosanskog čovjeka. Postojanje i uspješan rad takve institucije najbolji je put da se na civilizacijski i djelotvoran način odgovori na svekolika zla koja smo pretrpjeli u ovom bezočnom ratu. Razumljivo je, što se podrazumijeva, da među civilizacijske odgovore spada i obrazovanje međunarodnog suda koji će suditi ratnim zločincima, kao što će to učiniti i naši sudovi. Ali, suđenje ratnim zločincima ne bi bio dovoljan naš odgovor na zlo. Potrebno je organizovati svestrano naučno sistematsko proučavanje sve širine i dubine zla koje su ti zločinci nanijeli našem narodu. Tu neće biti dovoljan ni novoosnovani Institut za izstraživanje ratnih zločina, koji će imati specifično polje istraživanja zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Smatram da to uspješno može uraditi samo ustanova koja će se na enciklopedijski način, sveznanjem, baviti hiljadugodišnjom prošlošću Bosne, razumije se i njenom sadašnjošću.

Upravo potreba za svenaučnim izučavanjem naše zle sadašnjosti i herojskog otpora naroda da tom zlu stane nogom za vrat, navela me je na ideju da učinim prijedlog za osnivanje Enciklopedijskog zavoda. Naime, potrebno je, i za današnju generaciju koja proživljava ovo zlo, a prije svega radi budućnosti našeg naroda i njegovih potomaka, ostaviti naučno relevantnog pisanog traga o tome šta nam se zbilo ljeta gospodnjih 1992/1993. Polazim od toga da jedan od uzroka ovoga zla leži i u činjenici da nam raniji politički režimi nisu dozvoljavali da se bolje upoznamo sa istorijskom prošlošću Bosne, što njena prošlost nije dovoljno naučno izučena i što nije bila zastupljena u udžbenicima i knjigama iz kojih smo sticali znanje i svijest o sebi, ali i o onima oko sebe. Očigledno je da smo srpskim nacionalnim programom trebali nestati i kao geografski pojam i kao narod, pa nam se nije dozvoljavalo da budemo ono što jesmo-Bosanci, svoji na svome.

---

*) „Oslobođenje“, 5. april 1993.

S obzirom na težinu prisutnog zla, a s druge strane na relativnost ljudskog pamćenja, našu do sada pokazanu nemarnost i neorganizovanost u prikupljanju činjenica o zlu koje nam se ranije činilo, smatram da bi ovaj Enciklopedijski zavod, koga predlažem da se osnuje, u prvi plan trebao staviti izradu "Enciklopedije ubijanja Bosne". Ovo je potrebno uraditi, kako ne bismo ponovo pali u zaborav. Ljudski život je kratak i prolazan, dolaze nove generacije, i mi ne smijemo dozvoliti da naše pamćenje nanesenog nam zla nestane s našim fizičkim nestankom. Mi budućim generacijama ne smijemo da ostavimo mitove, kao što to čini naš neprijatelj, već naučno verifikovanu istinu o izvršenim zločinima, sa porukom da se oni ne ponove. Ovo naše historijsko pamćenje kroz "Enciklopediju" treba da svjedoči o našem hiljadugodišnjem postojanju i identitetu. Kulturno blago koje imamo, a koje su agresori bjesomučno ubijali s jednakom strašću sa kojom su ubijali civile, žene i djecu, jeste djelo našeg kolektivnog duha, djelo bosanskog čovjeka stvarano stoljećima. Na tom bosanskom duhovnom biću temeljiće se ubuduće odgajanje i obrazovanje naše omladine kao prirodnog baštinika svih naših duhovnih i materijalnih dobara.

Namjera agresora bila je ubiti sve što je bosansko. Da bosanske Srbe učine srbijanskim, a bosankse Hrvate, koje ne pokolje, hrvatskim podanicima, a Bošnjake definitivno uništi kao narod. Htio je da Bosancima ubije njihovu historiju zajedničkog života, njihovu kulturu, sakralne objekte, gradove, sela, privredu, škole, bolnice. U tome, je nažalost, u velikoj mjeri uspio, ali narod se nije dao pobijediti. Dakle, nije svejedno kako je dolazilo do umiranja i smrti ljudi i uništavanja objekata. Umiranje, odnosno smrt je prirodna pojava, nešto što čovjek i druga živa bića ne mogu izbjeći. Otuda pod pojmom "ubijanja" treba razumjeti da je riječ o nasilnoj smrti izazvanoj radnjom drugog čovjeka. Međutim, u ovom ratu kome je cilj bio "ubijanje Bosne" različitim sredstvima: propagandom, blokadom, oružjem, oruđem, avijacijom i bojnim otrovima, pored ubijanja naroda i njegove države, ubijana su i groblja i grobovi, građevine i stvari, kao i lični "dragi" predmeti. Ubijan je ljudski duh, sve ono što je moglo da podsjeća na Bosnu, na bosanskog čovjeka. Ubijan je ljudski rod. Otuda predlažem da se u okviru edicije "Enciklopedije ubijanja Bosne" prikupe podaci i napišu pojedinačne naučne studije za sve ono što je ubijeno, pod jedinstvenim naslovom: "Bosanska knjiga ubijenih". Ali ta Enciklopedija ne bi bila potpuna bez "Bosanske knjige ratnih zločinaca". Uz knjige ubijenih treba i knjiga onih koji su naređivali i ubijali. Pored sudova, neka i buduće generacije budu u prilici da sude o njima.

Ovakav pristup našeg odgovora na zlo koje nam je naneseno neophodan je da bi se egzaktno, činjenicama utvrdila i vidjela dubina i širina zla koju je pretrpio miroljubivi bosanski čovjek. "Enciklopedija ubijanja Bosne" treba da bude rađena tako što će u njoj biti prikupljena istina o Bosni 1992/1993. godine. Na toj istini treba da se nadahnjuju filozofi, naučnici, literati, slikari, muzičari i profesori u školama,

sadašnje i buduće generacije, da svi, zavisno od svoga znanja i imaginacije, tu stravu ljudske bijede i nečovještva, pretoče u djela kojim će se nama i svijetu svjedočiti da, pored svih tih silnih ubijanja, nije bilo moguće ubiti duh bosanskog naroda, nije bilo moguće ubiti život. Ta djela treba da budu naše svjedočenje o životu, naše pamćenje. Omladina koja bude odgajana na tim djelima biće najbolja garancija da ispoljena mržnja agresora prema našem životu i zlo koje nam je učinjeno neće biti zaboravljeni, ne da bi se njihovim učesnicima svetili, nego da bude u funkciji duhovnog osvješćivanja i opominjanja da se ova ubijanja bosanskom narodu nikada više ne ponove. Zlo se nad ovim narodom ponavljalo upravo zato što dosadašnja zla i ubijanja, bosanski narod nije dovoljno ili nikako kao svoje iskustvo, kao pamćenje, pretakao u filozofske, sociološke, historijske, politološke, pravne, ekonomske, socijalnopsihološke, antropološke, socijalnopatološke, pedagoške i dr. naučne studije koje su trebale da posluže generacijama koje nadolaze kao opomena da se ubijanje i stradanje njihovih predaka ne ponovi nad njima samima. Taj propust je skupo plaćen stotinama hiljada ubijenih, milionima izbjeglica, stradanjem svega što je čovjek stvarao nekoliko stoljeća u kataklizmičnim razmjerama. "Enciklopedijom ubijanja Bosne" dali bi podsticaj samoodbrambenim nagonima i našem razumu da se bolje pripremimo za budućnost.

USTAVNA PITANJA JEZIKA

Poznati putopisac iz 17. stoljeća Evlija Čelebija, kada je došao u Sarajevo*) 1660. godine, zabilježio je: "Narod se u ovim krajevima u pučkom govoru zove Bošnjaci. Samo, draže im je kad se kaže Bosanci". A Aleksandar Belić u svom radu "Bosanski jezik i stil", iz 1937, zaključuje: "Nema nikakve sumnje da je bosanski jezik, zajedno sa Vukovim hercegovačkim i Daničićevim vojvođanskim, narodna osnovica našeg književnog jezika". Isidora Sekulić, u radu "Bosanski jezik, govor i stil", iz 1941, kaže: "Ali, niko od toga šarenog stanovništva nije mogao da jezik bosanski izneveri... Jezik i stil Bosne, to je jedna kolektivna umetnost čiste genijalnosti, od ranga narodnih umotvorina, ali koja nije samo čudo prošlosti, nego i čudo sadašnjosti". Još je prije 350. godina Jakov Mikalja, u svom hrvatsko-italijansko-latinskom riječniku, tvrdio da je bosanski jezik najljepši među našim dijalektima. Nije potrebno ulaziti u širu raspravu o tome i dokazivati da je u hiljadugodišnjoj historiji Bosne bosanski jezik bio jezik svih Bosanaca i Hercegovaca, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost.

U važećem Ustavu Republike Bosne i Hercegovine iz 1974. godine, u članu 4. uređeno je da je u BiH "u službenoj upotrebi srpskohrvatski, odnosno hrvatskosrpski jezik ijekavskog izgovora" i da su "oba pisma (ćirilica i latinica) ravnopravna". Ustavom bivše SFRJ bilo je uređeno (član 246.) da su u službenoj upotrebi jezici naroda ravnopravni, a republike su svojim ustavima uređivale koji će jezik u njima biti službeni. Tako je u ustavima Srbije i Crne Gore nominiran srpskohrvatski, Makedonije makedonski, Slovenije slovenački, Hrvatske hrvatski književni jezik, koji se naziva hrvatski ili srpski, a u BiH srpskohrvatski, odnosno hrvatskosrpski. U međuvremenu, sa disolucijom SFRJ, u Srbiji i Hrvatskoj dolazi do jasnijeg ustavnog preciziranja i razgraničenja. Danas je u Srbiji u službenoj upotrebi srpski jezik i ćirilično pismo, a u Hrvatskoj hrvatski jezik i latinično pismo.

S obzirom na to da u BiH žive tri ravnopravna naroda: Bošnjaci, Hrvati i Srbi, a da je, prema važećem Ustavu, u službenoj upotrebi jezik kojeg više nema ni u Hrvatskoj ni u Srbiji, a posebno što to ni ranije nije bio maternji jezik Bošnjaka, već jezik Srba i Hrvata, postavilo se kao urgentno pitanje da se Ustavom uredi službena upotreba bosanskog jezika.

Bosna i Hercegovina, kao multietnička, multikulturna i multikonfesionalna zajednica i međunarodnopravno priznata država, ponovo potvrđuje viševjekovno

*) „Oslobođenje", 16. april 1993. godine

iskustvo svoga opstojanja, državnopravnog kontinuiteta i zajedničkog života. Ljudima se ne može nametnuti ni nacionalnost ni jezik kojim će govoriti.

Kao što ima bosanskih muslimana koji se nacionalno osjećaju Hrvatima ili Srbima, ima i bosanskih pravoslavaca i bosanskih katolika koji se nacionalno osjećaju Bosancima odnosno Bošnjacima. Tako se i u pitanju jezika prilikom popisa stanovništva 1991. nisu se svi bosanski muslimani izjasnili za bosanski jezik, kao što se nisu ni svi Hrvati izjasnili za hrvatski, niti su se svi Srbi izjasnili za srpski jezik.

Zato će biti neophodno novim ustavom BiH nominirati sva tri jezika u javnoj, odnosno službenoj upotrebi, kao i oba pisma, i to na cijelom državnom prostoru, dakle, i svim njegovim regijama (provincijama), neovisno od toga koji će narod u nekoj regiji biti većinski.

Iz takvog pristupa ustavnim rješenjima javne, odnosno službene upotrebe jezika, predlažem drugačiju formulaciju službene upotrebe jezika u novi ustav naše države: "U Republici Bosni i Hercegovini u ravnopravnoj su službenoj upotrebi: bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik ijekavskog izgovora, latinično i ćirilično pismo."

Pošto je u Sporazumu o prelaznim rješenjima Vens-Ovenovog plana o budućem ustavnom uređenju Republike Bosne i Hercegovine predviđeno da će se provincijski ustavi donositi konsenzusom političkih predstavnika sva tri naroda, a pitanje službene upotrebe jezika i pisma je ustavna materija, to se ovo pitanje neće moći rješavati preglasavanjem od strane većinskog naroda. Zato i sadašnje tenzije oko jezika koje se javljaju u budućoj mostarskoj provinciji izazvane su jednostranim činom HVO.

Ako Vens-Ovenov plan usvoji srpska strana i Sporazum o prelaznim rješenjima se počne primjenjivati, automatski će profunkcionirati i mehanizmi međunarodne zaštite i nadzora. Sve samovoljno donesene odluke, pa i one o jeziku, biće pravno ništavne. Pošto će ustavi provincija morati biti u suglasnosti sa novim ustavom Bosne i Hercegovine, važno je kako će biti uređena u njemu službena upotreba jezika i pisma.

NEMA DILEME: NAROD ILI DRŽAVA

Tradicionalna teorija države i prava postojanje jedne države određuje sa tri elementa: teritorija, narod i vlast.*) S obzirom na postojanje prostih ili složenih država, države članice jedne složene države također imaju sva tri ova elementa, ali im nedostaje međunarodno-pravni subjektivitet koji je svojstvo samo složene države. Složene države su po pravilu organizovane kao federacije. Danas u savremenom svijetu postoje različiti modeli federativnih država, dok nije poznat ni jedan primjer složene države organizovane po modelu konfederacije. Ustavne elemente konfederacije (samo u odnosu na spoljne poslove) imale su Ukrajina i Bjelorusija u bivšem SSSR, ali u praktičnom vođenju spoljne politike SSSR-a i ovih republika te se razlike nisu ni po čemu primjećivale, izuzev što su ove republike imale svoje mjesto u OUN i njenim tijelima.

Pored ova tri tradicionalna elementa poimanja države, za njen teritorijalni integritet i državni suverenitet vrlo je značajan i elemenat međunarodnopravnog priznanja. Ovim priznanjem svaka država i de jure postaje priznatim i punopravnim članom međunarodne zajednice. Kao članica OUN država preuzima svoja prava i odgovornosti u odnosu na očuvanje svjetskog mira. Time država, članica, potpada i pod međunarodnopravnu zaštitu od agresije druge države na nju i ona stiče pravo prema Povelji UN kako na samoodbranu, tako i na kolektivnu zaštitu njenog teritorijalnog integriteta i međunarodnopravnog subjektiviteta.

Kada je riječ o Bosni i Hercegovini, bilo je veoma značajno da je u vrijeme raspada bivše SFRJ, koju činjenicu je konstatovala i Badenterova komisija Evropske zajednice, našoj državi bilo odmah pribavljeno međunarodnopravno priznanje. Ovo iz razloga što je u istom trenutku naša zemlja bila napadnuta od strane armije bivše SFRJ u čijem su sastavu bile još ostale Srbija i Crna Gora. Kao što je poznato prisilno (ratom) zadržavanje Bosne i Hercegovine u sastavu bivše SFRJ bilo je mnogo ranije planirano u Generalštabu JNA i Miloševićevom političkom projektu “Svi Srbi u jednoj državi”. Trebalo je pod svaku cijenu Bosnu i Hercegovinu zadržati u nekoj novoj Jugoslaviji, odnosno Srboslaviji ili velikoj Srbiji. Znamo kako je do sada loše prošla naša zemlja, bez međunarodnopravnog priznanja prošla bi još lošije, jer bi bila tretirana kao unutrašnje pitanje Jugoslavije. Ne zaboravimo da Srbija nije nikada priznala Bošnjacima njihov nacionalni identitet i uvijek nas je svodila na vjersku zajednicu. Ostali bi narod bez političkih prava, kao što su to danas Bošnjaci u Sandžaku i Albanci na Kosovu.

---

*) Pismo upućeno predsjedniku Aliji Izetbegoviću i reisu Mustafi ef. Ceriću, 22. juli 1993.

Danas Bošnjaci, kao i bosanski Srbi i Hrvati koji smatraju Bosnu i Hercegovinu jedinom svojom domovinom, u uslovima kada su slabo naoružani i kada se nalaze pred istrebljenjem u svojoj državi od strane njihovih susjeda, Hrvatske i Srbije, jedino što imaju i što se cijeni u svijetu jeste ta njihova međunarodnopravno priznata država Bosna i Hercegovina, kao i bezgranična volja da je odbrane.

Duga je historija imperijalnih pretenzija Srbije i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu. Velikosrpski projekat "svi Srbi u jednoj državi" živi već 150 godina. Od Garašaninovog "Načertanija" (1844), preko Moljevićeve "Homogene Srbije" i Dražinih četnika (1941) do Memoranduma SANU (1986), napisanog pod duhovnim vođstvom Dobrice Ćosića. Milošević, bivša JNA i SDS su samo izvođači ovog nacionalnog zavjeta. Velikohrvatski projekat o "velikoj Hrvatskoj" do Drine i Zemuna, nešto je mlađi, živi oko 100 godina. Rodonačelnik mu je Josip Franko, vođa desnog krila Hrvatske stranke prava koji su sebe nazvali "pravim pravašima" preko Ante Pavelića i njegove ustaške NDH, do Franje Tuđmana i njegovih poslušnika tipa Bobana i sličnih. Život podijeljene Bosne i Hercegovine između Hrvatske i Srbije 1939. godine bio je prekinut ratom 1941. godine, da bi, nakon 52 godine bila ponovo podijeljena dogovorom između Miloševića i Tuđmana u Karađorđevu 1991. godine. Oba puta podjela je izvršena mimo volje bosanskog naroda, kako Bošnjaka, tako i bosanskih Hrvata i bosanskih Srba, koji Bosnu i Hercegovinu smatraju svojom domovinom.

Prije ovog rata, dakle, sve je bilo poznato, ali nažalost, historija nikada nije bila dovoljno učiteljica života. Ništa se nije desilo što nije moglo biti očekivano. Novo je samo nezapamćen obim zločina genocida. Velikosrpska i velikohrvatska propaganda izvršila je neviđenu manipulaciju svojim narodom, laž je postala jedinom istinom, a mi Bošnjaci u svojoj nevjerici da je uopšte moguće to što se prema nama čini, ostali smo zabezeknuti i nepripremljeni za jedan od najvećih zločina koji se ikada desio na ovim evropskim prostorima, nasramotu Evrope i svijeta, potkraj XX stoljeća.

S obzirom na količinu stradanja naroda u ovom ratu, nije neočekivano što se javila dilema: da li spašavati narod ili državu? Ova dilema nema svoga utemeljenja u bosanskoj historiji. Bosna i Hercegovina kao političko-pravni entitet ("zemlja Bosna") nije od jučer, naći ćemo je u historijskim kartama i ranog i kasnog srednjovjekovlja. Prema jednom pisanom dokumentu Kulina bana, Bosna kao država egzistira otprije 800 godina. Kada je sredinom XV stoljeća osvojena od Osmanlija Bosna je bila pokrajina (pašaluk); u vrijeme austrougarske carevine kao corpus separatum, a poslije aneksije imala je Ustav iz 1910 i zemaljski Sabor; u Kraljevini SHS, tzv. vidovdanskim ustavom zadržana joj je ranija administrativna

podjela u njenim historijskim granicama iz 1699. godine. Te njene historijske granice, koje nisu administrativne, Avnoj je 1943. godine priznao, kada je Bosna i Hercegovina dobila status federalne jedinice nove jugoslavenske federacije koju je u svemu, pa i u granicama, međunarodna zajednica priznala 1945. godine. Prema tome, Bosna i Hercegovina je oduvijek, u cijelom vremenu svoga historijskog postojanja, imala sve atribute koji se traže od jedne države (teritorij, narod i vlast), svakako sa specifičnim manifestacijama svakog od tih atributa u pojedinim historijskim razdobljima, taman koliko su, ako ne i više od njih, imale Hrvatska i Srbija koje joj danas, nametnutim ratom, osporavaju historiju i, njenu historiju uzimaju kao svoju na njenim prostorima. Taj falsifikat nikada neće proći. Narod Bosne se pokazao kroz cijelu njenu historiju najžilavijim njenim elementom. Carevine i kraljevine su bile i prolazile, razne društvene grupe su dolazile i odlazile sa vlasti, ali ostajala je Bosna i Hercegovina u svojim historijskim granicama i narod Bosne. Kad god su Bosanci imali i najmanju priliku da sami odlučuju o svojoj sudbini, oni su to činili na najbolji mogući način. Sjetite se Deklaracije ZAVNOBiH-a 1943. godine iz Mrkonjić - Grada kojom prilikom je obnovljena državnost Bosne i Hercegovine.

Zato dilema da li sačuvati, u ovom teškom trenutku za Bosnu i Hercegovinu, narod ili državu, nema svoje utemeljenje ni u ovoj najtežoj situaciji za Bosnu i Hercegovinu. Zašto? Zato što je narod pokazao spremnost da brani svoju državu, jer zna da bez države (ono što preživi) ne bi imalo budućnost. Paradoksalno jeste, da je danas Bosni i Hercegovini i njenom narodu najteže u njihovoj historiji, ali, s druge strane, Bosna i Hercegovina i njen narod nikada nisu stajali bolje. Da objasnim ovu dijalektičku protivrječnost. Od gubitka srednjevjekovnog kraljevstva do danas, Bosna nije bila međunarodnopravno priznata država. Bosnu i Hercegovinu je danas priznalo preko 70 država, a sa oko 40 država uspostavljeni su ili će uskoro biti uspostavljeni diplomatski odnosi. Drugo, od srednjevjekovnog kraljevstva do danas Bosna i Hercegovina nije imala svoju armiju, a Bosanci koji brane svoju državu od agresije, iako slabo naoružani, nisu nikada imali više oružja u svojim rukama. Treće, od srednjevjekovnog kraljevstva do danas, Bosanci prvi put ginu za svoju međunarodnopravno priznatu državu, jer su ranije ginuli za tuđe carevine i kraljevine. Zato ne može biti dileme, narod ili država, dok je države biće i naroda.

Za razliku od carevina i kraljevina u čijim se korpusima nalazila, Bosna i Hercegovina nikada nije bila vještačka tvorevina i nije nastala iz osvajanja tuđih teritorija. Sintagmu da je Bosna i Hercegovina u bivšoj SFRJ bila "SFRJ u malom" zbog svoje nacionalne izmiješanosti, velikosrpski i velikohrvatski nacionalisti danas zloupotrebljavaju, nudeći nam "trojednu" Bosnu i Hercegovinu konfederalno povezanih državica Srba, Hrvata i Bošnjaka. Zato vrše stravične zločine nad svojim narodom i nad Bošnjacima u pokušaju da etnički očiste svoje planirane teritorije. Hoće, dakle, od jedne historijski cjelovite Bosne i Hercegovine da naprave jednu

ahistorijsku vještačku državnu tvorevinu, da bi je sutra između sebe podijelili, gušeći u “sendviču” zamišljenu državu Bošnjaka, kako bi ih vremenom sveli na jednu vjersku sektu bez ikakve političke budućnosti.

Otuda, da bi Bošnjaci opstali kao politički narod, treba zajedno još čvršće i povezanije da se udruže sa onim bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima, kojima je Bosna i Hercegovina također jedina domovina, i da u prvi plan stave odbranu države od pokušaja Srbije i Hrvatske da je unište. Narod bez svoje države nema nikakve, ne samo političke, već ni egzistencijalne budućnosti. Najbolji primjer su nam sudbine Palestinaca, Kurda i Kašmiraca. To su narodi bez države i nalaze se na ivici svoga biološkog opstanka. Bez države, Bošnjaci bi u doglednoj budućnosti nestali kao narod. Zar nam nije jasno da agresori pored naroda ubijaju i sve što nosi bosansko ime. Oni hoće, pored političkog bića naroda, da ubiju i političko, čak i historijsko i geografsko biće Bosne i Hercegovine. Zato, ne zaboravimo, ako sačuvamo državu sačuvaćemo i narod, ako izgubimo državu, izgubićemo i narod. Narod će biti privremeno smješten u rezervate o kojima će se brinuti UN do definitivnog njihovog raseljenja i nestanka.

Makoliko, na prvi pogled izgledalo privlačno, u ovom trenutku, dati primat očuvanju naroda na račun države, i na toj osnovi brza uspostava mira, vrlo brzo bi se otkrilo, a onda bi to bilo dockan, da smo upali u KOS-ovsku klopku specijalnog psihološkog rata. Uočili bi, naime, da smo gubitkom države, izgubili jedino temeljno uporište koje svijet priznaje, da bi nas smatrao subjektom međunarodnog prava. Ako narod ostane bez države, neće biti nikakve razlike između naših sunarodnika koji danas lutaju po bijelom svijetu i nas koji budemo preživjeli, svijet će nas tretirati samo humanitarno, a ne više politički. Svi ćemo biti raseljena lica, ali sada raseljena lica bez domovine. Naši sunarodnici danas su raseljena lica, ali im se još zna domovina. Mi jesmo u groznim mukama, ali još uvijek u svojoj domovini, zato izdržimo i branimo domovinu dok je imamo. Ne zaboravimo, rata će još biti toliko dugo dok Srbija i Hrvatska ne dotaknu dno pakla, kao što ga dotičemo mi danas. Prema tome, ne ovisi od naše dobre volje koliko će još rat trajati, nego od ekonomskih mogućnosti agresora.

Nemojmo biti naivni i zavaravati se obećanjima, jer je politika Srbije i Hrvatske u ovom ratu zasnovana na lažima. Ni Srbija, ni Hrvatska, ne misle ozbiljno sa opstankom Bosne i Hercegovine kao države ni sa konfederalnim uređenjem. Oni dobro znaju da konfederacija ne može biti država, nego samo ugovorna zajednica nezavisnih i suverenih država. Sljedeći njihov korak biće međusobna podjela Bosne i Hercegovine. Oni sa ovom ponudom o konfederaciji hoće da unesu psihološki razdor, a potom i političku podijeljenost među nama Bošnjacima, da bi nas lakše pokorili. Sa bosanskim konceptom jedinstvene Bosne i Hercegovine možemo pobijediti samo ako budemo jedinstveni, kako u narodu, tako i među borcima i među

našim političarima. Posebno lukavu igru oko konfederacije igra Srbija. Hrvatska je slijedi, a potom će i ona biti slijedeća žrtva ostvarivanja koncepta "velike Srbije". Srbija, naime želi da održi u životu mirovni proces u Ženevi, da se pred svijetom predstavi kao mirotvorac, dok će u isto vrijeme na terenu ići na okupaciju cijele teritorije Bosne i Hercegovine. Sa bosankom teritorijom bi trgovala sa Hrvatskom za teritorije koje joj je okupirala u Slavoniji. Da bi u slijedećoj fazi rata, niko je u tome ne bi spriječio, kao što je niko ni danas ne sprječava, Srbija išla na okupaciju zapadne Hercegovine i Dalmacije, do granice zacrtane "Ramom" koja se poklapa sa Moljevićevom "Homogenom Srbijom": Karlobag-Karlovac-Virovitica. Tako bi definitivno bio ostvaren projekat "velike Srbije", sa Dubrovnikom kao posebnom državom tipa Monaka, Honkonga i sl. gradova država.

Argumente za ovakvu "crnu" procjenu srpskih planova nalazim u slijedećem: dosadašnji tok rata, koji pokazuje da se Srbi nisu pridržavali ni jednog potpisanog dogovora (npr. Londonskog); Miloševićeva izjava japanskom listu da se Srbija nalazi pred završetkom projekta da svi Srbi žive u jednoj državi; odluka skupštine tzv. republike srpske u Mrkonjić - Gradu, kojom se poništava Deklaracija o proglašenju Bosne i Hercegovine federalnom jedinicom iz 1943. godine također donesene u Mrkonjić - Gradu i , na kraju, činjenica da Srbija još nije diplomatski priznala ni Hrvatsku ni Bosnu i Hercegovinu u njihovim međunarodnopravno priznatim granicama.

Zato Bosni i Hercegovini ne preostaje ništa drugo nego da nastavi sa otporom agresiji, ne zbog toga što se ona opredjeljuje za rat, već zbog toga što Srbija neće mir, već nas hoće upornim "pregovorima" natjerati da priznamo vojni i politički poraz. Priznati poraz znači nestanak države, a nestanak države znači biološki nestanak Bošnjaka.

Bosna i Hercegovina je kompletno ekonomski uništena, njeni kulturni i historijski spomenici također, ali ostala je država, ostao je narod koji hoće da brani svoju državu. Zato Bosanci, izdržimo. Hrabre i Bog pomaže.

PROTIV ETNIČKE PODJELE BOSNE

Pobjeda u ovom ratu u BiH pripašće onome ko bude izdržljiv, a to je narod*). Narod će sigurno pobijediti sile mraka koje su ga obavile. Režimi dolaze i prolaze, a narod ostaje. Ali uslov opstanka jednog naroda jeste njegova borba. Posljedice borbe su užasne, gubitak najmilijih i velike patnje, ali i sticanje slobode. Biti gospodar svoga na svome. Samosvijest o sebi i svome postojanju. Bez te samosvijesti o sebi, o pripadanju svome narodu, svijetu, neće biti ni borbe, ali ni slobode.

Bosna i Hercegovina na svoju nesreću ima takav geostrategijski položaj, da predstavlja graničnu državu između dviju kultura: Istočne i Zapadne. U njoj samoj integrirane su obje kroz prožimanje tri kulturno-civilizacijska kruga: grčko-rimskog, jevrejsko-hrišćanskog i arapsko-islamskog. I umjesto da joj to bude prednost, zbog imperijalno-šovinističkih teritorijalnih pretenzija njenih susjeda, Srbije, Crne Gore i Hrvatske, to joj se uzima kao nedostatak. To prožimanje sva tri civilizacijsko-kulturna kruga čini bosansku kulturu specifičnom, čini ono što nazivamo bosanskim duhom, danas, glavnim stubom odbrane bosanske države i njenog naroda.

Znaju to agresori, i Srbija sa svojim satelitom Crnom Gorom i Hrvatska. Zato je cilj rata, kojeg su oni projektovali i započeli, ubiti taj bosanski duh. A to znači ubiti njegove nosioce, prije svega ljude, Bosance, njihove historijske i kulturne spomenike, njihovo političko biće, državu, i sve što nosi bosansko ime. Zato oni ruše, pale i ubijaju sve na što naiđu. Njih interesuje samo gola, vatrom zapaljena osvojena teritorija. Na nju će naseliti, umjesto pobijenih Bosanaca, druge ljude dovedene iz Srbije, Crne Gore i Hrvatske, a s njima će uvesti i njihovu kulturu. Pored muslimana sa jednakom strašću satiru i one pravoslavce i katolike koji sebe smatraju Bosancima. Oni znaju da se u Bosni ne uspostavlja islamska država, ali to je isplativa propagandna parola prijemčiva za osjetljivo antiislamsko uho Evrope. No, i pored toga, mora se priznati, da je Evropa u momentu međunarodnopravnog priznanja države Bosne i Hercegovine, bila na visini svojih proklamovanih političkih principa, prava i demokratije.

Sjećate li se prvih rezolucija Savjeta bezbijednosti UN. Prstom je pokazano na Srbiju i Crnu Goru, odnosno na tzv. Jugoslaviju, zbog toga su im uvedene i ekonomske sankcije. Zatim dolazi do Londonske konferencije koja utvrđuje principe međunarodne zajednice u rješavanju krize na prostoru bivše Jugoslavije, pa i krize u Bosni i Hercegovini, izazvane ratom. Ti principi su: da međunarodna zajednica neće

*) Izlaganje na zasijedanju Skupštine RBiH, održanom 27.08.1993. godine.

priznati teritorijalna osvajanja silom; da se poništavaju efekti etničkog čišćenja i da će se obezbijediti povratak izgnanih i izbjeglih lica; da se podigne opsada gradova; da se zabrani letenje nad BiH; o vraćanju jugovojske u Srbiju i Crnu Goru; predaja teškog oružja pod kontrolu UN; da će se poštovati teritorijalni integritet BiH; da će se suditi ratnim zločincima i da se ne priznaju promjene u strukturi i funkcionisanju legitimne vlasti. Ni jedna od ovih odluka nije sprovedena, u smislu njihovog sankcionisanja. Samo je obrazovan Komitet Konferencije koji treba da se stara o sprovođenju ovih principa, na čijem čelu su kopredsjednici Vens i Oven, a kasnije umjesto Vensa, Stoltenberg.

Tok pregovora u Ženevi pratio je duh i slovo Londonske konferencije negdje do jeseni 1992. dok nije eho Tuđmanovog i Karadžićevog ponavljanja opasnosti od islamske države došao do ušiju Galija, Miterana, Mejdžora, Gonzalesa i drugih evropskih lidera fobičnih na islam. Iako su te optužbe neosnovane, od tada se u Ženevi ne govori više o agresiji, već o građanskom ratu između tri strane u BiH. Od tada za državu BiH nastali su crni dani. Kanadske trupe UN zamijenjene su trupama zemalja koje su u historiji vodile krstaške ratove protiv muslimana: Engleske, Francuske i Španije, mislim na glavninu snaga. To nije slučajnost. U politici nema slučajnosti. Nije slučajna ni iznenadna smjena generala Valgrena, Šveđanina, generalom Kotom, Francuzem. Nije slučajno da se UNPROFOR razmjestio na teritoriji koju kontroliše Armija BiH, a nema ga na teritoriju koji kontroliše agresor da bi zaštitio od proganjanja nesrpsko stanovništvo. Nisu slučajne ni izjave generala i osoblja UNPROFOR-a o protivljenju vojnoj intervenciji NATO-a i Amerike. Nije slučajno ni što se Oven nije povukao poslije neprihvatanja njegovog i Vensovog plana. Nisu slučajne ni protivrječne Ovenove izjave koje jedna drugu isključuju ili su perfidni propagandni trikovi koji zbunjuju javnost.

Nije slučajno da se Velika Britanija i Francuska, dvije bivše kolonijalne velesile, protive pravičnom rješenju bosanske krize. Tamo gdje su ove sile bile gospodari, razgraničavali su nove države tako da se i danas u njima ili između njih vode povremeni ratovi: Indija - Pakistan oko Kašmira, Somalija - Etiopija oko Ogadena, u Čadu, Nigeriji, Sudanu, Filipinima, Libanonu i drugim. Sve te zemlje su muslimanske, ili sa većinskim muslimanskim narodom, ili su u pitanju sporne teritorije naseljene muslimanima. Rusija im u našoj krizi tercira, strogo vodeći računa o svojim interesima na Balkanu, svojoj staroj interesnoj sferi. Posebno neslavno poglavlje u bosanskoj krizi ima mastodonska OUN. Koji je to teritorijalni problem danas, u koji se ova organizacija umiješala sa svojim trupama da ga je ona riješila. Palestinski, Kiparski, Libanonski, najnoviji Hrvatski i Somalijski, ni jedan nije riješen. Ranije o tome nismo dovoljno razmišljali, ali nas je angažovanje UNPROFOR-a u našoj zemlji navelo da posumnjamo - Ne radi li se o Organizaciji putem koje vojno-industrijski kompleksi najrazvijenijih zemalja i razne masonske lože u svijetu, da bi prikrile svoje pravo lice, koriste UN za ostvarivanje svojih globalnih ciljeva, nailazeći

na podršku i razumijevanje dobro plaćene birokratije te Organizacije da bi opravdala svoje globalne razmjere i ugodan život. Međutim, to je posebna tema. Ove napomene su samo podsjećanje u kakvoj se atmosferi vode pregovori u Ženevi i u kakvom svijetu živimo.

Naša tema danas je sudbina naše države i bosanskog naroda. Ovaj svijet o kojem možemo misliti što hoćemo, ipak ima neka pravila ponašanja, ima svoj kategorijalni pojmovnik, ima svoje interese, svoju matricu mišljenja i odlučivanja. Mi se u to moramo uklopiti i podrediti se njegovim pravilima ponašanja. Međunarodna zajednica uporno traži sporazum "tri strane", iako im je jasno da do pravičnog sporazuma ne može doći dok se ne ujednači debalans u naoružanju ili dok se makar ograničenom vojnom intervencijom taj debalans ne ublaži. Insistiranjem na sporazumu pri takvom odnosu snaga, Svijet prisiljava našu zemlju da prihvati ponižavajuće uslove ili da kapitulira.

Šta možemo da suprotstavimo takvim pritiscima? Prvo, spremnošću i voljom da branimo državu i narod od njegovog biološkog nestanka, možemo suprotstaviti naše prirodno pravo na opstanak i pravično razrješenje krize; drugo, činjenicu da je naša država članica UN i da ima pravo na samoodbranu i kolektivnu zaštitu od agresije; treće, pozivanje na načela i principe međunarodne zajednice sadržane u rezolucijama Savjeta bezbjednosti, Generalne skupštine UN, KEBS-a i Londonske konferencije kojim se podržavaju prava BiH na njen opstanak. Zato ne treba potpisati ni jedan sporazum o Bosni i Hercegovini kojim bi se ona praktično odrekla tih načela i principa.

Zato treba privoliti međunarodnu zajednicu, a prije svega kopredsjednike konferencije u Ženevi, ako se hoće pomoći BiH i napraviti, makar i mali, pomak u rješavanju bosanske krize, da izmijeni pristup u rješavanju te krize. A on se sastoji u tome da se ne pregovara dok se silom ili prijetnjom sile ne obustave borbe na terenu. To znači da se ne čeka opšti sporazum kojim bi se međunarodna zajednica umiješala da ga i silom implementira, već da implementira postignute parcijalne sporazume sve tri strane u sukobu, kako to oni vole da kažu, a to je: da se silom sprovede obustava borbi dogovorena 30. jula 1993; da se garantuje slobodan prolaz humanitarnih konvoja primjenom svih sredstava, kako piše u jednoj od rezolucija Savjeta bezbjednosti; da se stavi teško naoružanje pod kontrolu UN; da se izvrši deblokada gradova; da se kontroliše granica prema agresorima; da se sankcioniše zabrana letenja nad BiH; da se sankcioniše povreda zaštićenih zona i da se samim činom obustave borbi omogući povratak izgnanika u njihove domove. Sprovođenje ovih odluka ne bi trebalo uslovljavati postizanjem Ustavnog sporazuma o BiH. Naprotiv, njihovo parcijalno sprovođenje doprinijelo bi pravičnijem rješenju krize u BiH i postizanju Ustavnog sporazuma. Dakle, prvo sankcionisati ono što su tri strane već dogovorile, a onda na miru pregovarati o ustavnom sporazmu o uređenju BiH.

Bez sankcionisanja parcijalnih sporazuma, nema nikakve garancije da će međunarodna zajednica sankcionisati i implementaciju ustavnog sporazuma o BiH. Najnovije izjave Ovena to zorno pokazuju. Kakav je kvalitet predloženog sporazuma o BiH koji nam je ponuđen, rađen u uslovima istovremenog pregovaranja i ratovanja, najbolje govori podatak da Stoltenberg za njegovu implementaciju spominje brojku od 40.000 plavih šljemova. To bi bila nova opsada BiH, jer Srbi i Hrvati ne bi dozvolili da se te trupe rasporede na njihovim teritorijama, jer su ih etnički očistili i nemaju čega da se plaše. Parcijalnim sankcionisanjem implementacije već donesenih odluka povratilo bi se povjerenje u međunarodnu zajednicu, osnažili bi se principi na kojima je zasnovan međunarodni poredak, pomoglo bi se rješavanju krize na drugim područjima bivše Jugoslavije, doprinijelo bi vraćanju uzajamnog povjerenja strana u pregovorima, jer bi znale koje su granice njihovih želja i prohtjeva koje će tolerisati međunarodna zajednica. Primjer kampanje oko Igmana i Bjelašnice, mada sa polovičnim rezultatom, govori u prilog ovakvom pristupu daljeg toka pregovora u Ženevi.

Ako se ne bi usvojio ovaj pristup, plašim se da do sporazuma voljom sve tri strane neće ni doći. Doći će do diktata vojno slabijoj strani, što pokazuju i ovi ženevski papiri o kojima se ovdje vodi rasprava, mada su sva načela i principi međunarodne zajednice na našoj strani. To znači da će svi ti stubovi na kojima je uspostavljen međunarodni pravni poredak, biti zamijenjeni samo jednim principom i pravom - principom sile i pravom jačega, što bi se međunarodnoj zajednici moglo vratiti kao bumerang u rješavanju kriza na drugim područjima i u bivšoj Jugoslaviji, i u svijetu.

Pošto je u Ustavnom sporazumu o BiH koji nam je ponuđen, za koji sumnjam da je urađen u Ženevi, već u Beogradu i Zagrebu, a samo prihvaćen od Ovena i Stoltenberga kao njihov, već sadržan takav politički diktat, predlažem da se on sa indignacijom odbije. Njegovim potpisivanjem bi za narednih nekoliko stoljeća odredili sudbinu naših potomaka. Prvo tražiti sankcionisanje dogovorene obustave borbi na terenu, pa onda na miru razgovarati. Pregovori o ustavnim pitanjima u nekim zemljama su trajali godinama, dok nisu našli rješenje sa kojim bi svi pregovarači bili zadovoljni.

Zašto sam za ovakav stav? Zato što bi svojim potpisom na nepovoljan i silom diktiran sporazum stvorili sebi lošu startnu osnovu za nastavak otpora bosanskog naroda namjerama Srbije, Crne Gore i Hrvatske da u doglednom vremenu dokrajče ono što je od BiH ostalo. Kakav god bude postignut sporazum u Ženevi, za nas povoljan ili nepovoljan, Srbija i Hrvatska neće ostaviti BiH na miru. Koristiće svaku povoljnu priliku za sebe da podjarme BiH svojim velikodržavnim aspiracijama. To je njihova dugoročna državna politika. U Srbiji stara oko 150 godina, a u Hrvatskoj oko 100 godina. Manifestacija takve politike ogledala se u Kraljevini Jugoslaviji

teritorijalnim razbijanjem do tada jedinstvene BiH na 4 banovine 1929, nagodbom Cvjetković - Maček 1939, uspostavljanjem Pavelićeve ustaške države 1941. i nagodbom Tuđmana i Miloševića 1991. u Karađorđevu, čije su posljedice današnji strašni rat u BiH. Ova nagodba je privremena. Ona je došla na Tuđmanovu inicijativu. Cilj Srbije nije bio podjela BiH sa Hrvatskom, nego cijela BiH, ostvarivanje ideje o "homogenoj Srbiji" odnosno stvaranje "velike Srbije", a toj ideji se ispriječila bivša SFRJ, zato je trebalo prvo razbiti tu državu. Granice "homogene Srbije" obuhvataju teritoriju cijele BiH (dakle, i zapadnu Hercegovinu), Dalmaciju i dio Hrvatske na potezu Karlobag - Karlovac - Virovitica. To Šešelj nikada nije krio, a na tom prostoru su se vodile i operacije bivše JNA. Privremeno srpsko partnerstvo sa Hrvatskom je samo taktički potez Srbije da se lakše slomije otpor nas Bosanaca.

Prema tome, današnje pristajanje Srbije da se privremeno zadovolji srpskom republikom u BiH je posljedica otpora koji su Bosanci pružili totalnoj vojnoj okupaciji od strane Srbije i Crne Gore. Srpska republika, kroz nelegalno obrazovane SAO, bila je praktično uspostavljena i prije rata. Tamo legalna vlast BiH nije bila u stanju sprovesti ni jednu svoju odluku. Lisabonski razgovori su bili samo farsa, politička magla pred Evropom da se prikriju prave namjere Srbije. Srbiji nije bilo stalo ni do kakve kantonizacije BiH o kojoj su glasno govorili. Trebalo je samo naći povoljan povod da se realizuje godinu dana ranije napravljen plan da se cijela BiH silom zadrži uz Srbiju i Crnu Goru. Povod je nađen u nesaglasnosti bosanskih Srba da prihvate međunarodno priznanje državne samostalnosti BiH. Uslijedila je klasična agresija jedne države na drugu državu, koja se kasnije u glavama evropske gospode transformisala u etničke, čak i u vjerske sukobe triju strana. S druge strane, Hrvatska je diplomatskim priznanjem BiH i prijemom izbjeglica, pokušala da prikrije svoje prave namjere. Očekivala je da će Srbija završiti prljavi dio posla sa Bosancima, a da će ona samo uzeti svoj dogovoreni dio bosanske teritorije zaštićen pod nominalnim zaštitnim znakom "Herceg Bosna" dobro čuvan postrojbama HVO. Kada sve nije pošlo onako kako je gospoda u Zagrebu zamislila, koristeći se pasivnošću Zapada da ne sankcioniše postupke Srbije, Hrvatska je otkrila svoje prave namjere i pokazala pravo lice vršenjem zločina genocida nad nedužnim narodom srednje Bosne i u Hercegovini.

Srbija i Hrvatska se u svojoj agresiji na BiH neće zaustaviti sve dok budu vojnički nadmoćnije nad Armijom BiH zahvaljujući embargu na uvoz oružja u BiH ili dok ih neko jači od njih u tome ne spriječi. A to znači neće pokazivati ni spremnost da se političkim kompromisom dođe do pravičnog sporazuma o BiH. Pošto vrijeme ne ide agresorima u prilog, oni požuruju potpisivanje sporazuma rađenog po njihovom diktatu, da bi zadržali silom osvojene teritorije, napravili svoje nacionalne republike na etnički očišćenoj teritoriji, da im potpis bosanske delegacije omogući međunarodnopravno legalizovanje osvojene teritorije, amnestiranje od ratnih zločina i legalizaciju etničkog čišćenja. Da bi natjerali BiH delegaciju da potpiše ove

ženevske papire, oni su i danas nastavili atakovati na svim linijama fronta, a gospoda Oven i Stoltenberg i generali iz UNPROFOR-a to mirno posmatraju. Zato bi potpisivanje silom iznuđenog sporazuma bilo ravno samoubistvu i države i naroda, jer bi potpisali svoj nestanak. Bosancima bi se onemogućio povratak u njihove domove, a etnički očišćene tzv. srpska i hrvatska republika bi se, prvom zgodnom prilikom, koristeći se pravom na samoopredjeljenje, otcijepile od BiH i pripojile svojim maticama. Zamišljena bosanska republika pored ovakvih susjeda ne bi imala nikakvu šansu za opstanak. Odbacivanju ženevskih papira ne bi morala biti alternativa nastavak rata, naprotiv implementacijom dogovorene obustave borbi do postizanja Ustavnog sporazuma, alternativa može da bude i mir. Istina, sve zavisi od ponašanja Zapada. Ali od ponašanja Zapada ovisi i primjena cjelovitog sporazuma o kome razgovaramo, samo što bi mi svojim potpisom sami sebi presudili.

U dosadašnjim razgovorima naša delegacija nije imala svoj razrađen koncept federativnog ustavnog ustrojstva, mada smo imali stručnjake koji su to mogli napraviti, nego je čekala šta će joj drugi predložiti. Ne kažem da delegacija nije znala šta hoće, ali nije imala svoj plan u svim detaljima koga bi suprotstavila drugim projektima i uporno ga zastupala. Zbog toga je brzo i podlegla pritisku da se država etnički podijeli. Otišla je u Ženevu s federalnim konceptom koji nije bio u detalje razrađen, čak se nije išlo ni sa svojim prijedlogom o broju federalnih jedinica, a vratila se iz Ženeve sa ustavnim sporazumom o konfederaciji. Istina, očuvan je međunarodnopravni subjektivitet BiH, ali pod cijenu etničkih republika, sa minimanlnom centralnom vlašću i sa širokim mogućnostima dezintegracije države na svim poljima: međunarodnim odnosima, monetarnom sistemu, tehničko-tehnološkim sistemima, prepuštanju zaštite granica države separatističkim vlastima etnički čiste srpske i hrvatske republike. Zamišljena bosanska republika ne izlazi ni na jednom mjestu na međunarodne granice, ako izuzmemo bihaćki okrug koji se nalazi okružen etnički čistim srpskim teritorijama.

Ako se naše Predsjedništvo opredijelilo da u Ženevi ponudi federativni, nasuprot konfederativnom konceptu, pa se našlo kompromisno rješenje u Savezu republika BiH kao jedinom međunarodnopravnom subjektu, u korist labavog saveza konstitutivnih republika, nije se moglo odstupiti od svenarodnog zahtjeva da se BiH ne dijeli po etničkom principu. Kada govorimo da želimo sačuvati jedinstvenu BiH, nikada nismo mislili na unitarno uređenu državu, normalno je da se ona podijeli ili na regije ili na republike, to je stvar konvencije, normalno je da se vlast decentralizuje, ali smo pod jedinstvom mislili upravo to da se BiH ne smije dijeliti po etničkom kriterijumu, jer bi to bilo tuđe njenom duhovnom i političkom biću i da je takva podjela najopasnija prijetnja opstanku države i naroda. Etnička podjela je nemoguća, ako nećemo pristati na etničko čišćenje. A nećemo. Svaka etnička podjela je dinamit stavljen u temelje države BiH da je razori, kada se kome ćefne da taj dinamit aktivira. Nasuprot tome, svaka multietnička podjela na bilo koliko

republika, i pod pretpostavkom najužih ovlašćenja centralne vlasti, garancija je da će BiH kao država i njen narod opstati, jer je od dezintegracije i rasula upravo brani iznutra ta njena multietnička i multikonfesionalna struktura i ono što nazivamo bosanskim duhom. Zato Evropi bi morala biti bliska ideja, nalaženja za BiH evropskog, a ne plemenskog rješenja. Ako jedna mala Švajcarska, koja ima 10.000 km^2 manje prostora od BiH može imati 20 kantona i 6 polukantona koji ni jedan nije jednonacionalan, odnosno jednojezičan, a svaki od njih je sposoban da se ekonomski izdržava, zašto se odlučno u Ženevi nije insistiralo na takvom ustavnom ustrojstvu BiH, pod cijenu da ova runda pregovora propadne. Svi su argumenti na našoj strani, samo argument sile nije. Evropa i svijet su se obavezali da neće priznati argument sile. To je njihovo opredjeljenje i treba da ga ispoštuju. BiH je tako multietnički struktuirana da je teško naći i opštinu koja je etnički čista, a kamoli da se nađe neki okrug, a o nekoj etnički čistoj republici ne može biti ni govora. Danas bi se samo za Cazin moglo reći da je samo muslimanska opština, za Grahovo, Drvar i eventualno Šekoviće da su srpske opštine, i za Grude, Široki Brijeg, Posušje i Čitluk da su hrvatske opštine, a one skupa ne mogu obrazovati ni jedan srez, a kamoli zaseban entitet.

Srbija i Hrvatska nemaju ni jednog racionalnog argumenta, izuzev sile, kojim bi mogle opravdati zahtjev za etnički čistim republikama. Njihovu tvrdnju da ne mogu više živjeti sa Bosancima muslimanima demantuje dosadašnji viševjekovni suživot tri naroda. Njihova tvrdnja da su to srpske, odnosno hrvatske zemlje, demantuje historijska činjenica da se radi o bosanskoj zemlji, koja nije ni srpska, ni hrvatska, ni muslimanska, već historijski gledano, bosanska. Ako bi išli tom logikom dokle su išla osvajanja pojedinih srednjovjekovnih vladara, mogli bi i Bosanci postaviti pitanje svojih prava na zemlje svojih susjeda.

Zato smatram umjesnim predložiti da naša delegacija nastavi razgovore u Ženevi kako je planirano, ali u granicama mandata kojeg će odrediti ova Skupština. Tekst Ustavnog sporazuma kojim se uspostavlja Savez Republika BiH i čitav mirovni paket može se potpisati pod uslovom da se izmijeni samo jedna riječ "tri" u članu 1. tog Sporazuma a to znači da se broj od "tri" konstitutivne republike zamijeni brojem "četiri" ili "sedam" ili "trinaest" ili "petnaest" konstitutivnih republika. To znači da se umjesto tri etničke, ponudi više multietničkih republika. Da se BiH podijeli po kriteriju po kojem je dijeljena u posljednjih 50 godina. Broj "četiri" znači podjelu BiH u četiri republike u granicama po kojima je ona bila podijeljena 1949. na oblasti. To znači da bude podijeljena na četiri republike uslovno nazvane: tuzlanska, banjalučka, sarajevska i mostarska. Broj "sedam" znači podjelu BiH na sedam republika, u granicama regija privrednih komora, koje su bile i osnova za sedam izbornih jedinica na posljednjim izborima, a to su pored navedene četiri još: bihaćka, dobojska i zenička. Broj "trinaest" ili "petnaest" znači podjelu BiH na srezove 60-tih godina, koja bi sada bila podjela na republike. Naša delegacija treba konferenciji da prezentira

mape ovih ranijih podjela doslovno u granicama po kojima su ove političke zajednice bile tada podijeljene, a u Ženevi se one mogu modifikovati. Sa ovakvom podjelom BiH na republike, neće ni Sarajevo ni Mostar morati biti pod patronatom, neće biti potrebno 40.000 plavih šljemova, neće biti potrebna kontrola puteva od strane UNPROFOR-a, jer će multinacionalna struktura republika garantovati multinacionalnu vlast u njima. A kada bude uspostavljen mir i počne privreda funkcionisati opašće i narasle ratne i političke tenzije i animoziteti. Drukčije opredjeljenje, da se na bazi etničke podjele nastavi sa cjenjkanjem oko teritorija i izvrše nebitne popravke ustavnog sporazuma, značilo bi samo još dublje tonjenje u neprincipijelnost, jer to je teren agresora i mi se na njemu teško snalazimo, jer je tamo glavni argument sila. U ovome bi mogli imati i podršku hrvatske opozicije koja je najavila svoj dolazak na nastavak Ženeve.

Drugi moj prijedlog odnosi se na sređivanje političkih prilika u državnoj vlasti BiH, a koje je potrebno sanirati prije odlaska u Ženevu, već u toku zasijedanja Skupštine. Poznato je da je HDZ uzurpirao prava svih Hrvata u BiH. Da su njeni predstavnici u vlasti opstruirali njeno funkcionisanje. Sada su i zvanično povukli sve svoje predstavnike iz organa vlasti BiH. Predlažem da se odmah pristupi konsultacijama između političkih stranaka koje su opredijeljene za BiH, da se utvrde kandidati za članove Predsjedništva umjesto onih koji u njemu nisu radili, da Vlada podnese kolektivnu ostavku i da se povjeri mandat novoj ličnosti iz reda hrvatskog naroda koja bi sastavila novi prijedlog Vlade. Ovo ima veze sa nastavkom razgovora u Ženevi. Ovim promjenama ojačala bi politička pregovaračka pozicija naše državne delegacije.

Treći prijedlog je da dok traju razgovori u Ženevi da se poslanici Skupštine ne razilaze, izuzev pojedinaca koji imaju neophodne obaveze na terenu.

Četvrti prijedlog je da se pod hitno odluči o uvođenju u službenu upotrebu ime naroda Bosanci (Bošnjaci) i bosanskog jezika i da se dokumenti Ženevske konferencije ubuduće prevode i na bosanski jezik.

Peti prijedlog da se Ženevskim papirima obezbijedi da Amerika bude garant poštivanja ovog sporazuma i upotrebom sile, ako ga jedna od strana pokuša kršiti i da se između Unije republika BiH i Amerike ugovore modaliteti garancija. Ovo ne samo iz političkih, nego i ekonomskih razloga radi ohrabrivanja stranih ulaganja u Bosni.

Šesti prijedlog da Skupština izrazi nepovjerenje prema kopredsjedavajućim konferencije Ovenu i Stoltenbergu i da traži da se imenuju nove ličnosti.

1994.

BOŠNJACI SU EVROPSKI POLITIČKI NAROD

Država Bosna i Hercegovina i Bošnjaci*) nalaze se pred donošenjem važnih odluka o svojoj sadašnjosti i budućnosti. Predlažem da se na Saboru odluči o donošenju dviju odluka. Jedna odluka odnosiće se na prihvatanje ponuđenog mirovnog plana kontakt grupe, a druga na namjere Bošnjaka, ukoliko se plan ne realizuje. S obzirom na plan koji im je bio namijenjen, da šapatom nestanu, danas možemo reći da su se odbranili i država i bošnjački narod. Odluku o prihvatanju mirovnog plana treba da donese Država (Skupština), a drugu Bošnjaci (Sabor). Zašto dvije odluke? Pošto naš parlament nije jednonacionalan kao onaj paljanski, već odražava nacionalnu strukturu naše države, legalno izabrani predstavnici donijeće meritornu odluku koja će obavezivati državu Bosnu i Hercegovinu u njenim odnosima spram drugih država i mjerodavnih činilaca međunarodne zajednice. Drugu odluku, o namjerama Bošnjaka, treba da donese Bošnjački sabor kao najviše nacionalno političko tijelo Bošnjaka, čija odluka neće obavezivati državu u njenim međunarodnim odnosima, ali će imati veliku moralnu i političku težinu, koja može, a ne mora uticati na sadržaj odluke Skupštine Republike Bosne i Hercegovine. Ali je sigurno da će uticati na dalji tok međunarodnih pregovora i na implementaciju mirovnog plana. Međunarodna zajednica će o ovoj odluci i te kako morati voditi računa.

Zašto ići na donošenje dviju odluka: državne i nacionalne? Zato što je ovo vrijeme obilježeno događanjima koja se nekom narodu i državi javljaju jednom u petstotina godina. Država Bosna i Hercegovina i Bošnjaci nalaze se pred odlukama koje će odrediti njihovu sudbinu za narednih nekoliko stoljeća. Prvi put u posljednjih petstotina godina Bosna i Hercegovina je međunarodnopravnim priznanjem 6.aprila 1992. godine postala suverena država sa međunarodnopravnim legitimitetom. Bošnjaci, sa druga dva naroda: Srbima i Hrvatima, nosioci su tog suvereniteta na cijelom teritoriju Republike Bosne i Hercegovine, kao njeni građani. Reinkarnacija bošnjačke nacije kao značajnog stuba bosanske državnosti, značajno će doprinijeti političkoj stabilnosti na ovom dijelu evropskog geopolitičkog prostora i smirivanju tenzija između Srbije i Hrvatske kao vječnih suparnika za vlast nad bosanskim teritorijem i bosanskim dušama. Sa međunarodnopravnim priznavanjem države Bosne i Hercegovine, Bošnjaci su definitivno priznati kao evropski politički narod i više se nijedna odluka o Bosni i Hercegovini ne može donijeti mimo volje toga naroda i njegovih legitimnih predstavnika. Toga postaju svjesne i Srbija i Hrvatska.

---

*) Pismo je poslato Vijeću Kongresa bošnjačkih intelektualaca, 16. jula 1994. pred održavanje drugog Bošnjačkog sabora o Planu kontakt-grupe.

bošnjačko-hrvatskom odlukom o konstituiranju federacije, Hrvatska je definitivno i zvanično priznala postojanje bošnjačke nacije, a prihvatanjem mirovnog plana Kontakt-grupe, tome bi se priključili i Srbija (i bosanski Srbi).

Mirovni plan koji nudi kontakt - grupa nije u svim detaljima poznat. Ali je poznat u dva najvažnija segmenta, koji opredjeljuju sadržaj ostalih segmenata i detalja plana. Prvi se odnosi na predloženu mapu o teritorijalnom uređenju zemlje, a drugi garantuje teritorijalni integritet i državni međunarodnopravni suverenitet Republike Bosne i Hercegovine. Predložena mapa, to se i prostim okom može vidjeti, najviše je oštetila bošnjački narod. Kontakt-grupa je značajne dijelove teritorije na kojima je prije rata živjelo većinsko bošnjačko stanovništvo i nad kojim je srpski agresor izvršio zločin genocida stavila pod srpsku administraciju. Ali s obzirom na svoje pogrešno političko polazište da se u Bosni i Hercegovini radi o sukobu "tri strane", nije ni mogla ponuditi bolje rješenje da bi ono moglo biti prihvatljivo. Idiotski izgled mape bio bi najbolje vidljiv ako bi se u nju unijeli današnji magistralni i regionalni putevi i željezničke saobraćajnice. To pokazuje da, kada bi se i zanemarila nacionalna izmiješanost stanovništva, Bosnu i Hercegovinu nije moguće fizički podijeliti ni po nekim drugim kriterijima.

No, i pored činjenice da Bošnjacima ovakva podjela teritorije ne odgovara, za njih je veoma važno da je u ovom mirovnom planu očuvan teritorijalni integritet i državni suverenitet Bosne i Hercegovine u njenim međunarodnopravno priznatim granicama. To znači da se paradržavnim tvorevinama na njenoj teritoriji neće dozvoliti otcjepljenje, niti priznati puni međunarodni suverenitet. Ostaje još da se u pregovorima o ustavnim aranžmanima unutrašnjeg političkog uređenja Bosne i Hercegovine osigura povratak svih izbjeglih i raseljenih lica u njihove domove, da se garantuje nepovrjedljivost njihovog privatnog vlasništva i osigura međunarodna zaštita državne granice Bosne i Hercegovine prema Srbiji i Crnoj Gori. Garancijom međunarodne zajednice ovih vrijednosti znatno bi se relativizirao negativni politički naboj proizišao iz predložene mape. Uz takve ustavne aranžmane bila bi moguća relativno brza implementacija mirovnog projekta na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine. U ratu to nije moguće, a sa mirom treba pokušati,jer za ratnu opciju, ako mir ne uspije, nikada neće biti kasno. Posljedice prijetnji međunarodne zajednice, ako se ne prihvati mirovni plan, biće mnogo teže za državu Bosnu i Hercegovinu i Bošnjake, nego za Srbiju i bosanske Srbe.

S obzirom da je Bošnjački sabor opšte nacionalno tijelo svih Bošnjaka u zemlji i dijaspori i da se na njemu odlučuje o sudbini naroda za naredna stoljeća, Sabor treba da zauzme pozitivan stav prema ponuđenom mirovnom planu i dâ podršku političkim predstavnicima bošnjačkog naroda u bosanskom parlamentu da plan prihvate. Istovremeno, Bošnjački sabor treba da u formi izjave (deklaracije) obznani i državi Bosni i Hercegovini i relevantnim činiocima međunarodne zajednice

svoje namjere i volju, da će se bošnjački narod, ukoliko se u okviru međunarodnog legaliteta utvrđenog mirovnim planom u doglednom vremenu ne osigura povratak izbjeglih i raseljenih Bošnjaka u njihove domove na teritoriju pod srpskom administracijom, poslužiti svim sredstvima koja mu stoje na raspolaganju i sam osigurati svoje prirodno pravo da se vrati na svoj posjed i pradjedovsko stanište. U toj izjavi (deklaraciji) treba da stoji da će se Bošnjaci zalagati i da sva druga izbjegla i raseljena lica, bez obzira na vjeru i naciju, također se vrate u svoje domove i nastave živjeti u miru i dobrosusjedskim odnosima na teritorijama koje će biti pod bošnjačko-hrvatskom administracijom.

Ovom izjavom (deklaracijom) Bošnjački sabor treba da pozove sve Bošnjake da se zauzmu da sva lica, bez obzira na vjeru i naciju, koja su počinila zločin genocida i zločin protiv čovječanstva budu privedena sudu pravde. Pravo povratka izbjeglih i raseljenih lica u njihove domove i dužnost privođenja na odgovornost lica koja su izvršila zločine, nalaze se u samom vrhu usvojenih međunarodnih standarda kojim se garantuju ljudska prava i osnovne slobode čovjeka i građanina. Njihovo osiguranje predstavlja minimum za moralnu obnovu života i međusobnog povjerenja ljudi i naroda. Njihovo ostvarenje poslužiće kao dobra pouka i opomena za budućnost svima, da se činjenjem zločina ne može trajno dovoditi u pitanje ničije privatno vlasništvo, niti se može ostati bez odgovornosti za oduzeti tuđi život i povrijeđenu čast i dostojanstvo čovjeka.

Usvajanjem ovakve izjave (deklaracije) od strane Bošnjačkog sabora, biće legitimno i javno saopštene namjere i volja bošnjačkog naroda, ukoliko međunarodna zajednica ne osigura efikasne mehanizme implementacije mirovnog plana, kada on bude usvojen i od Srba. S druge strane, ovom izjavom (deklaracijom) upozoriće se bošnjački narod da nema mjesta opuštanju, da je neophodna budnost i spremnost, ako mirovni plan ne bude u cijelosti implementiran ili ometano njegovo sprovođenje, da nastavi borbu za ostvarenje pravednog mira i onih ljudskih ideala za koje su pale tolike žrtve.

POLITIČKA BUDUĆNOST BOSNE

Ovo što se nama danas zbiva*) je odloženo dešavanje onoga što je Srbija namjeravala učiniti sa Bošnjacima još u prošlom stoljeću da je nekim slučajem ona, a ne Austro-Ugarska, dobila mandat Berlinskog kongresa. Zato, velikosrpskom historiografu M. Ekmečiću današnji zločin genocida koga vrše njegovi sunarodnjaci nad Bošnjacima i može izgledati kao nastavak prvog srpskog ustanka iz 1804. godine, što se faktički i pokazuje kao uvertira stvaranja velikosrpske države svuda tamo gdje i jedan Srbin živi.

Ni velikohrvatski nacionalisti nisu nevini za današnju tragediju BiH. Ulazak austro-ugarskih trupa u Bosnu su proslavljali kao svoj praznik, žaleći i danas što sa Bošnjacima nisu završili jednom zauvijek dok su služili Austriji i Ugrarskoj u Bosni. Skoro da su u tome i uspjeli jer u narednih trideset godina iz BiH iseljava oko trećina Bošnjaka.

Da su Bošnjaci ikoliko duhovno osjećali Tursku kao svoju domovinu, vjerovatno bi ih već nestalo sa ovih prostora. Maćehinski odnos Osmanskog Carstva prema Bošnjacima u XIX stoljeću proizveo je dvostruko dejstvo: prvo, suprostavljanjem autonomiji Bosne i Hercegovine i nacionalnoj emancipaciji Bošnjaka sa oduzimanjem političkih prava njenim prvacima onemogućeno je da Bošnjaci dobiju svoju državu u XIX st., drugo, uvjerenje Bošnjaka da je Bosna i Hercegovina jedina njihova domovina i da se moraju boriti za nju ako misle uopšte biološki i politički opstati.

Ta gruba greška historije, učinjena turskim suprotstavljanjem i odlukom Berlinskog kongresa, ispravljena je 6. aprila 1992. godine međunarodnopravnim priznanjem i sticanjem nezavisnosti Bosne i Hercegovine. Otuda agresiju na Bosnu i Hercegovinu od strane njenih susjeda i ponašanje Velike Britanije, Francuske i Rusije treba primiti kao recidive politike XIX stoljeća i smatrati je osuđenom na neuspeh.

Od Tvrtka I do danas Bosna nikada nije bila jača. Njeno međunarodnopravno priznanje ojačalo je i učvrstilo državne pozicije da ih niko više ne može ugroziti. Ovakva međunarodna pozicija Bosne i Hercegovine je uz bosanskohercegovačku Armiju glavni adut i bedem za odbranu. Bosni i Hercegovini su priznate granice stare

*) Referat je napisan 22.09.1994., za naučni simpozij o budućnosti Bosne i Hercegovine koji nije održan. Zbog aktuelnosti stavova integralni tekst objavljen je prvi put u "Glasniku" IZ dvije godine kasnije, broj 10-12 1996. U ovoj knjizi objavljujemo samo dio tog referata.

skoro tri stotine godina, a u Sarajevu su otvorene ambasade najznačajnijih zemalja što je znak da je međunarodno priznanje BiH trajna konstanta.

Bosna danas ima modernu naoružanu i ratom osposobljenu Armiju spremnu za oslobađanje zemlje. Mladost Bosne ne gine više za tuđe carevine i kraljevine, već za svoju suverenu i nezavisnu domovinu. Nikada, od vremena srednjovijekovne Bosne od kada su proganjani pripadnici Bosanske crkve do danas, nije tako masovno narasla svijest Bošnjaka o svom identitetu sa Bosnom kao svojom domovinom.

Ne treba zanemariti ni činjenicu da je u ovom ratu reinkarnirana bošnjačka nacija. Ne treba ni podsjećati, odveć se zna, koliko je ovo naše nacionalno ime u posljednjih stotinu godina bilo potiskivano raznim političkim sredstvima i sistemom obrazovanja i odgoja.

Isto tako, forsiranjem vjerske nasuprot nacionalne komponente kod pripadnika islamske vjeroispovijesti, i stvaranjem karikaturalnih oblika njihovog nacionaliziranja kao Srba, Hrvata i Muslimana nastojalo ih se sistematski udaljiti od njihovog bošnjačkog bića i imena.

Možemo već sada sa sigurnošću reći da je ova ahistorijska primitivno-koljačka kampanja, koja protiv Bošnjaka traje duže od sto godina, definitivno historijski poražena međunarodnopravnim priznanjem države Bosne i Hercegovine, kulturom i tradicijom bošnjačke nacije i veličanstvenom odbranom Bosne i Hercegovine i njenog najbrojnijeg naroda, Bošnjaka. Smirivanje tla poslije ove kataklizme i animozitet Zapada prema islamu na ovim prostorima potrajat će još godinama. Međutim, pobjednik je već poznat. Poslije agresije i saučesništva mračnih sila svijeta politička mapa Bosne neće više izgledati kao prije. Sada je već izvjesno da će na njenom tlu definitivno biti poražene velikosrpske i velikohrvatske ideje o Bosni kao samo srpskoj ili samo hrvatskoj zemlji. Bosna je bila i ostaće zemlja Bosanaca, dakle svih onih Bošnjaka, Srba i Hrvata, kao i ostalih koji u njoj žive, a kojima je ona domovina. One snage koje je shvataju kao "samo svoju" u Bosni i Hercegovini više neće imati nikakvu političku perspektivu.

Međunarodnopravno priznanje Republike Bosne i Hercegovine je zapravo kruna poraza velikosrpstva i velikohrvatstva na njenoj teritoriji. To unosi novi kvalitet u odnosima između autohtonih bosanskih nacija: Bošnjaka, bosanskih Srba i bosanskih Hrvata. Međunarodnopravnim priznanjem Bosne i Hercegovine definitivno su pokopane sve aspiracije onih koji na račun njenog teritorija hoće da prave veliku Srbiju i veliku Hrvatsku i novo proširenje Crne Gore. Postojanje nezavisne bosanske države u budućnosti će biti stabilizirajući faktor na ovom geopolitičkom prostoru, a posebno će stabilizirajuće djelovati na ponašanje bosanskih Srba i bosanskih Hrvata, kako prema svojoj domovini Bosni i Hercegovini

tako i prema svojim sunarodnicima u Srbiji i Hrvatskoj. Svi oni treba da shvate da žive zajedno sa Bošnjacima u zajedničkoj im domovini, da je to jedina stvarnost, a sve drugo mit, mašta i "nebeska" iluzija. Već trista godina, ni Eugen Savojski, ni Austro-Ugarska, ni Ante Pavelić, ni uvezeni srpsko-crnogorski "bosanskohercegovački ustanak" 1875., ni obje "Srboslavije" nisu uspjele uništiti Bosnu i Hercegovinu kao zaseban državnopravni i politički entitet. Sve je njih Bosna nadživjela, pa će nadživjeti i današnje agresore i razne kvislinge.

U ovom kontekstu treba reći nešto o institutu dvojnog državljanstva koje se državljanima naše države potura da bi odigrali ulogu "trojanskog konja". Dvojno državljanstvo nije nepoznat institut u međunarodnom pravu, ali je više izuzetak nego pravilo, više ima humanu i socijalnu nego političku konotaciju. U našem slučaju, u međunarodnim aranžmanima za Bosnu i Hercegovinu, ovaj institut ima pretežno političku konotaciju. Posebno u slučajevima kada se bosanskim Hrvatima dodjeljuje državljanstvo Hrvatske, a bosanskim Srbima državljanstvo tzv. Jugoslavije. U nastaloj nacionalističkoj euforiji u toku ovoga rata u tome se ne vide ili neće da se vide negativni aspekti, naročito u pogledu široke mogućnosti zloupotrebe statusa novopečenih državljana, a posebno zloupotrebe naroda od strane države koja široke ruke podaruje svoje državljanstvo državljanima Bosne i Hercegovine. To se ovim državama može vratiti kao bumerang. Ne zaboravimo da je motiv kod mnogih građana koji žele ostvariti državljanstvo druge države da poprave svoj ekonomski položaj i želja da uživaju u blagodatima ekonomskog i kulturnog prosperiteta razvijenih zemalja. Rijetki su slučajevi da se ljudi interesuju za državljanstvo neke nerazvijene zemlje. Stoga prijeti opasnost da upravo krajevi naseljeni bosanskim Hrvatima i Srbima budu ispražnjeni zahvaljujući dobijanju hrvatskog i jugoslovenskog državljanstva. S ovom se činjenicom političari i demografi, kao i planeri razvoja trebaju suočiti dok ne bude kasno.

Postojanje političke volje političkih predstavnika sva tri autohtona, a ne konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini na donošenju i potpisivanju jedne zajedničke deklaracije moglo bi pomoći smirivanju tenzija između ova tri naroda. Deklaracija bi trebalo da otvori perspektive ravnopravne egzistencije sva tri naroda u Bosni i Hercegovini koji moraju biti svjesni da se ratom i silom ne može postići prednost ni za jedan narod na ovim prostorima. Međunarodna zajednica umjesto što insistira na unutrašnjem teritorijalnom razgraničenju između naroda u Bosni i Hercegovini, više bi doprinijela miru ako bi svoje usluge pružala u pravcu političkog dogovora na principima koji su usvojeni u međunarodnom pravu. Ta deklaracija bi se temeljila na slijedećim političkim principima koji važe u svim demokratskim zemljama:

- očuvanje nezavisnosti i teritorijalnog integriteta države Bosne i Hercegovine u njenim međunarodnopravno priznatim granicama,

- svako političko djelovanje saobraziti demokratskim principima organizacije i funkcionisanja vlasti,

- osiguranje jednakih građanskih i osnovnih ljudskih prava i sloboda koja garantuje međunarodna zajednica,

- osiguravanje i izgrađivanje demokratskih mehanizama kojima se garantuje jednaka prava sva tri naroda i odgovarajuća prava narodnosti u skladu sa međunarodnim konvencijama i

- poštovanje ustavnog poretka države Bosne i Hercegovine koji bi proizišao iz demokratskog dogovora sva tri naroda na osnovama međunarodnog prava.

Ovi politički principi činili bi temelje na kojima bi se pravili stranački politički programi i uspostavili koalicioni partneri u vršenju političke vlasti. Da bi se ovom poslu moglo pristupiti neophodno je da tzv. Jugoslavija, odnosno Srbija i Crna Gora, priznaju nezavisnost Bosne i Hercegovine i njene međunarodnopravne priznate granice.

Tek bi tada bilo moguće pristupiti razgovorima o unutrašnjem državnom uređenju Bosne i Hercegovine. Međutim, međunarodna zajednica izabrala je drukčiju metodologiju rješavanja političke krize u Bosni i Hercegovini na koju mi ne možemo bitno utjecati, što ne znači da nas to oslobađa obaveze da tražimo drukčiji pristup koji uvažava međunarodne standarde u rješavanju okrutnih kriza. Kao što je poznato, međunarodna zajednica je ispravno dijagnosticirala u svojim rezolucijama umiješanost Srbije i Crne Gore u agresiju na Bosnu i Hercegovinu, zbog čega je protiv ovih zemalja uvela ekonomske sankcije. Međutim, ona je izabrala pogrešnu terapiju za suzbijanje agresije. Ne mijenjajući svoju prvobitnu dijagnozu, umjesto da se suprotstavi agresiji, međunarodna zajednica je izabrala metod pregovaranja između agresora i žrtve, ne čineći ništa efikasno da pomogne žrtvi u odbrani od agresora. Pregovori više liče na metod pritisaka na žrtvu da pristane na rješenja koja odgovaraju agresoru, nego na ravnopravne pregovore. S obzirom da je cilj agresije bio uništavanje i države Bosne i Hercegovine i bošnjačkog naroda, sasvim je razumljivo što do danas nije postignut mirovni sporazum o Bosni i Hercegovini, jer ciljevi agresije još nisu ostvareni. Dakle, agresor je samo za takvo mirovno rješenje koje podrazumijeva nestanak i države i bošnjačkog naroda. Na podsticaj nekih inozemnih krugova uvučeni su u sukob i bosanski Hrvati protiv Bošnjaka, stvorena je konstrukcija o sukobu "sve tri strane" i njihovoj jednakoj odgovornosti, što je doprinijelo zamagljivanju pravog stanja u Bosni i Hercegovini i amnestiranju glavnih krivaca za agresiju na Bosnu i Hercegovinu i čime se želi izdejstvovati ublažavanje ili skidanje sankcija protiv Srbije i Crne Gore.

No uprkos nenaklonjenosti oficijelnih institucija međunarodne zajednice prema Bosni i Hercegovini, zahvaljujući svenarodnom otporu agresiji i očuvanju

biološke supstance naroda, kao i činjenici međunarodnog priznanja države Bosne i Hercegovine, u dosadašnjim pregovorima o rješavanju krize, iskristalisala su se dva osnovna stava:

Bosni i Hercegovini se garantuje međunarodnopravni suverenitet države u međunarodnim odnosima u njenim međunarodnopravno priznatim granicama

Bosna i Hercegovina se organizuje kao decentralizirana država.

Sve druge opcije su na stolu, u pogledu njenog unutrašnjeg uređenja i povezivanja njenih političkih entiteta sa drugim zemljama, kao i sva druga pitanja ustrojstva regionalne i lokalne vlasti. U tom smislu su izvršene i promjene Ustava Republike Bosne i Hercegovine koje omogućavaju njeno drukčije unutrašnje teritorijalno uređenje. Ono što je sada izvjesno, jeste da se dio Bosne i Hercegovine, a koji je tada bio naseljen većinom srpskim stanovništvom biće predmet daljih pregovora sa srpskim predstavnicima. Teritorij Republike odnosno Federacije koji nije pod kontrolom legalnih vlasti treba smatrati teritorijem pod okupacijom agresora.

U pogledu izbjeglica i raseljenih lica u svim dosadašnjim pregovorima međunarodna zajednica stoji iza formule da se njima garantuje povratak i naknada uništene imovine. Zatim, međunarodna zajednica insistira i na odgovornosti lica koja su izvršila ratne zločine, odnosno zločine genocida. Smatram da je garantovanje spoljnih granica Bosne i Hercegovine, decentralizirani karakter države, povratak izbjeglih lica i odgovornost za zločine genocida onaj minimum ispod kojeg država Bosna i Hercegovina u daljim pregovorima ne može ići, a da ne dovede u pitanje svoju vlastitu egzistenciju i egzistenciju svih svojih građana, kao i moralna načela pravde na kome je zasnovan međunarodni pravni poredak.

U daljim pregovorima treba otkloniti svaku mogućnost otcjepljenja bilo kog dijela Bosne i Hercegovine od svoje matice. Nema nikakvog osnova da se Bosna i Hercegovina po bilo kom osnovu upoređuje sa bivšom SFRJ. U Jugoslaviji su narodi ušli sa svojim nacionalnim državama (teritorijom) i mogli su ih iz nje iznijeti, a Bošnjaci, bosanski Srbi i bosanski Hrvati u Bosni i Hercegovini nisu nikada bili teritorijalno razgraničeni, u smislu ekskluzivno nacionalnih teritorija. Svaki dio Bosne i Hercegovine pripada sve trima narodima i ni jedan narod ne može iz Bosne i Hercegovine iznijeti ni jedan pedalj zemlje i smatrati ga samo svojim. S obzirom na nacionalnu izmiješanost stanovništva i katastarskog vlasništva na zemlji, Bosni i Hercegovini bi najbolje odgovaralo unitarno uređenje sa širokom decentralizacijom vlasti po regijama. Međutim, s obzirom da se u međunarodnim dogovorima došlo do konsenzusa da se Bosna i Hercegovina organizira kao složena država, u tom slučaju treba se zalagati za njeno uređenje tipa švajcarskih kantona, a ne nacionalno čistih federalnih jedinica. Federacije koje su nastale na principu nacionalnih čistih federalnih jedinica (SSSR, SFRJ, Čehoslovačka i dr.) raspale su

se. Tome se nadaju i velikosrpski i velikohrvatski nacionalisti, ako bi je federalno uredili po etnički čistim teritorijama. Bosni i Hercegovini odgovara federalno uređenje samo od nacionalno izmiješanih federalnih jedinica. Otuda Bosni i Hercegovini ne odgovara da se uredi ni kao konfederacija, ni kao realna unija. Konfederacija i realna unija nisu države, to su zajednice suverenih i nezavisnih država koje nastaju državnopravnim ili međunarodnopravnim ugovorima i nemaju svojih samostalnih ustava i svog izvornog suvereniteta. Zemlje ugovornice na njih prenose samo dio svoga suvereniteta (najčešće su to vanjski poslovi, vojska i finansije ali ne u cijelosti). Samo su unitarne i federalne države suverene države koje imaju svoje ustave. Otuda nastala Federacija Bosne i Hercegovine koju su obrazovali Bošnjaci i Hrvati može da se pokaže kao najbolji put političkog rješavanja krize u Bosni i Hercegovini. Federacija je, dakle, otvorena i za bosanske Srbe. Po mom mišljenju Srbi mogu da joj pristupe ako teritoriju na kojoj predstavljaju većinu stanovništva prema popisu iz 1991. godine organiziraju u jednu ili više federalnih jedinica (kantona). S obzirom da im jedna federalna jedinica ne bi bila teritorijalno povezana, obrazovanje više federalnih jedinica (kantona) bila bi realnija opcija. Poznato je da su se Bošnjaci i Hrvati organizovali u deset federalnih jedinica (kantona) uz Sarajevo kao glavni grad. Pristupanje Srba Federaciji diktiralo bi potrebu izrade novog ustava Federacije i eventualno redefiniranje sporazuma o mogućim vezama sa susjednim zemljama. Za pojedine federalne jedinice može se utvrditi da imaju šira prava, odnosno da se drugačije ustroje nego ostale i sl., ali da se time ne dovede u pitanje državni suverenitet i federalna struktura Bosne i Hercegovine.

Imajući sve ovo u vidu, unutrašnje državno uređenje Bosne i Hercegovine treba da osigura ostvarivanje slijedećih principa karakterističnih za svaku modernu državu na cijelom njenom teritoriju:

- svojinski i politički pluralizam,
- demokratski postupak u organiziranju i konstituisanju federalnih jedinica i organa vlasti na svim nivoima,
- jedinstvenu sudsku zaštitu života, imovine i časti ljudi,
- jednaka prava svih državljana i nacionalnih zajednica,
- ustavno funkcioniranje zakonodavne, izvšne i sudske vlasti na cijelom teritoriju,
- garantovanje lokalne samouprave,
- garantovanje nezavisnosti zemlje i očuvanje jedinstvenog državnog teritorija.

Zato sa uspostavljanjem konfederalnih veza između Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske prema postojećem sporazumu treba sačekati dok se ne ostvari cjelovito mirovno rješenje za Bosnu i Hercegovinu i ne okončaju

pregovori sa bosanskim Srbima. Ovo iz razloga što će od rezultata tih pregovora ovisiti unutrašnje državnopravno i teritorijalno uređenje Bosne i Hercegovine.

Šta više, bilo bi za Hrvatsku i za Bosnu i Hercegovinu korisnije da se Sporazumom o konfederaciji sporazumno otkaže, jer on služi kao argument bosanskim Srbima za stvaranje konfederacije sa tzv. Jugoslavijom, kao što to predlaže Alen Žipe.

U međunarodnim pregovorima o rješavanju političke krize u BiH nužno treba skrenuti pažnju i na pitanje položaja Bošnjaka u Sandžaku, što je Vlada naše zemlje već učinila. Pošto su Bošnjaci u Sandžaku autohton narod, koji na tom prostoru ima hiljadugodišnje stanište, kulturu i tradiciju, treba ih u međunarodnim pregovorima tretirati jednako, ni manje ni više, nego što međunarodna zajednica tretira Srbe u Hrvatskoj i Bosni i Hrvate u Bosni. Bošnjacima u Sandžaku međunarodna zajednica treba da prizna status političkog naroda sa svim onim što za taj status sa sobom nosi i to na recipročnoj osnovi rješenja za Srbe i Hrvate u Bosni i Hercegovini.

Iz ovoga što sam do sada rekao, a na osnovi iskustva ovoga rata, osnovne vrijednosti koje trebamo njegovati i braniti su: država Bosna i Hercegovina, suvereni bosanski narod (Bosanci) i sloboda izbora svjetonazora. To će istovremeno biti i osnovne političke vrijednosti oko kojih će se državljani grupisati i udruživati u političke stranke radi uspješnijeg vršenja državne i lokalne vlasti. Opredjeljenje za očuvanje države Bosne i Hercegovine kao svoje domovine biće temeljac kamen svake ozbiljne političke stranke, koja računa na uspjeh na ovim prostorima. Političke stranke koje budu petokolonašile i radile protiv integriteta države Bosne i Hercegovine, a za račun susjednih zemalja ili nekog protubosanskog centra, neće imati nikakve političke budućnosti u Bosni. Država će ubuduće znati spriječiti takvu djelatnost.

Naši susjedi i njihovi eksponenti u Bosni i Hercegovini trebaju jednom zauvijek da shvate da se od Bosne i Hercegovine nikada neće moći napraviti ni velika Srbija ni velika Hrvatska. Sve te političke maštarije spadaju u domen mitova, a ne stvarnosti. Naša strategija treba da bude: nezavisna, suverena, jedinstvena i demokratska država Bosna i Hercegovina. Na putu u članstvo Evropske unije uspostavljati čvrstu saradnju, sa svim zemljama srednje Evrope. Izgrađivati državu kao federaciju kantona i zajednicu ravnopravnih naroda i religija. Politički sistem zasnovati na slobodnoj demokratskoj utakmici političkih stranaka u borbi za vlast. Izgrađivati pravnu državu u kojoj će svi njeni državljani pred zakonom biti jednaki, a njihov život, čast i imovina biti zaštićeni. Samo s takvim projekcijama političke budućnosti svrstat ćemo se u red modernih demokratskih država i naroda u Evropi i svijetu.

BOŠNJACI NE SMIJU BITI TERORISTI

Danas sam u sarajevskim dnevnim listovima pročitao vijest AFP-a, da su dva Bosanca u Norveškoj otela avion Skandinavske avio-kompanije koji je prevozio 100 putnika.[*] Prema agencijskoj vijesti otmičari su svoj postupak pravdali time da skrenu pažnju međunarodne zajednice na stradanje ljudi u Bosni pred predstojeću zimu, i ako nema mira Bosni, da neće biti nade ni za mir u svijetu i da svijet mora preuzeti odgovornost za takvu situaciju.

Pročitavši ovu vijest, prva moja reakcija bila je: "Zar nam je i to trebalo". Koliko znam, ovo je prva vijest da je negdje u svijetu učinjen neki teroristički akt od strane naših sunarodnika kao reakcija na agresiju na Bosnu i Hercegovinu i izvršeni zločin genocida nad Bošnjacima. Po žestini kojom je agresor atakovao na goloruki bošnjački narod i indolentnosti međunarodne zajednice da zaustavi tu agresiju, strahovalo se i ranije da ne dođe do terorističkih akcija naših sunarodnika izbjeglih u inozemstvo. Neke mračne sile u svijetu koje su podržavale agresiju i genocid u Bosni, priželjkivale su, a i danas priželjkuju pojavu takvih nepromišljenih postupaka pojedinaca, očajnika iz reda bošnjačkog naroda.

Za divno čudo kada nam je bilo najteže, takvih nepromišljenih postupaka nije bilo. Mi koji smo ostali u Bosni i Hercegovini s voljom da se odbranimo kako znamo i umijemo, radovali smo se toj razumnosti, visokoj svijesti i kulturi bošnjačkog čovjeka razasutog svugdje u svijetu, da se ne posluži terorizmom u odbrani života i časti svoga naroda. Bilo je i ranije pokušaja da se našem čovjeku podmetnu nečije tuđe terorističke akcije izvedene u svijetu, ali su one odmah potom bile i demantovane. Vijest o kojoj je riječ nije demantovana. U poplavi raznih insinuacija, možda je i tačna. No neovisno od toga, je li istinita ili nije, ona mi je poslužila kao povod da izrazim svoj vlastiti stav protiv takve vrste otpora. Mislim da u tom pitanju dijelim mišljenje i naše vlade i naše javnosti. Ne zbog toga što na diplomatsko-političkom i vojnom planu na terenu stojimo dobro, već iz principijelnih razloga. Na terorizam agresora i mračnih sila u svijetu protiv Bosne i bošnjačkog naroda mi ne smijemo odgovarati terorizmom. Njihovom terorizmu nije primjereno da suprotstavimo onu narodnu pouku da se "klin klinom izbija", već misao da je "Strpljenje oruđe pobjede". Da bi pobijedili, Bošnjaci ne smiju biti teroristi.

U posljednje vrijeme primjetna je u svijetu široka propagandna aktivnost mračnih sila različite provenijencije da prikažu politiku naše zemlje i borbu našeg naroda u nepovoljnom svijetlu, kao ratobornu, i time nas izjednače sa politikom

[*]) "Radio Sarajevo", 4. novembar 1994.

agresora i zločinima koje nam čine. Razumije se da to nije tačno. Ali takvim prikazivanjem stvari oni žele da umanje naklonost svjetskog javnog mnijenja prema našoj nadčovječanskoj borbi za slobodu i opstanak države Bosne i Hercegovine kao političke zajednice ravnopravnih naroda. U tom kontekstu mogli smo očekivati i pojačanu aktivnost nekih obavještajnih službi koje rade za “crnu internacionalu” u svijetu, da među našim patriotski raspoloženim sunarodnicima u dijaspori traže izvršioce raznih terorističkih akcija. Oni znaju da je to najlakši način da se postojeća naklonost demokratske javnosti preusmjeri u neprijateljstvo prema Bosni i Bošnjacima. Naši sunarodnici u zemlji i dijasposri ne smiju nasijedati na tu lukavštinu i time biti instrumentalizirani u psihološkom i specijalnom ratu koji oni poduzimaju protiv naše zemlje.

Oni naši sunarodnici u dijaspori koji sebe smatraju istinskim patriotima Bosne, neka svoj patriotizam ne iskazuju u eventualnim terorističkim akcijama u nama prijateljskim zemljama ili bilo gdje u svijetu. Time će samo pogoršati položaj desetinama i stotinama hiljada svojih sunarodnika koji su naišli na dobrodošlicu tih zemalja, a ugledu Bosne u svijetu nanijeti neprocjenjivu štetu. Ako imaju snage i volje da se bore za svoju Bosnu i svoj narod, ti patrioti, umjesto da se služe terorizmom, neka dođu u zemlju i pridruže se našim borcima na prvim borbenim linijama, gdje im je mjesto i gdje su poželjni. Bitka za Bosnu dobija se u Bosni.

Naš metod borbe nije terorizam u bilo kom obliku, već strpljenje, istina, pravo i naša volja za slobodom koju otjelovljuje Armija Bosne i Hercegovine, a cilj je, zna se, sloboda naroda i nezavisna demokratska država Bosna i Hercegovina.

POLITIČKI SISTEM BOSNE I HERCEGOVINE IZMEĐU POŽELJNOG I MOGUĆEG

Pošto je vrijeme za izlaganje ograničeno*), pokušaću svoj referat od 24 stranice skratiti. Otuda u ovom izlaganju bit će izostavljena obrazloženja i argumentacija za pojedine teze, što se može otkloniti u toku rasprave.

I

*) Ovaj referat sam napisao 8.12.1994. godine u okviru priprema za održavanje naučnog simpozija o budućnosti Bosne i Hercegovine. U programu ovih priprema održan je tematski Okrugli sto „Politički sistem Bosne i Hercegovine-između poželjnog i mogućeg“, kakav je i naslov moga izlaganja 17. decembra 1994. godine na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Pored mene, uvodničari su bili prof. dr. Vladimir Premec i prof. dr. Mirko Pejanović. U pozivu za ovaj Okrugli sto u obrazloženju potrebe za njegovim održavanjem, između ostalog, pisalo je:

„Kao što Vam je poznato, nakon održavanja izbora 1990. godine i poraza stranke na vlasti, srušen je i stari poredak zasnovan na marksističkom učenju. Taj sistem se postepeno urušavao na tlu cijele bivše Jugoslavije, da bi se definitivno urušio sa njenim raspadom na više samostalnih i nezavisnih država. Još prije rata su započele rasprave o unutrašnjem državnom uređenju Bosne i Hercegovine, u kome bi nacionalne zajednice Bošnjaka, Srba i Hrvata imale svoje teritorijalno omeđene nacionalne političke entitete. Kao što je poznato do sporazuma nije došlo. Rat koji je ubrzo zatim počeo agresijom na Bosnu i Hercegovinu, pokazao je da zagovornici etničke podjele Bosne i Hercegovine i nisu bili ni za kakav dogovor koji bi doveo u pitanje realizaciju dogovora Tuđman-Milošević o podjeli Bosne i Hercegovine između ove dvije susjedne države, što je i pravi uzrok rata.

U međuvremenu je u procesu međunarodnih mirovnih pregovora ponuđeno više projekata unutrašnjeg državnog uređenja, ali do danas nijedan od njih nije prihvaćen. Vašingtonskim sporazumom između Bošnjaka i Hrvata dogovorena je Federacija ova dva naroda na prostoru kojeg naseljavaju Bošnjaci i Hrvati kao većinski narodi prema popisu stanovništva iz 1991. godine. Projekat Federacije bio je ponuđen i bosanskim Srbima koje zastupa pred međunarodnom zajednicom Karadžić. Oni su odbili projekat Federacije i prijedlog teritorijalnog uređenja BiH koji je predložila Kontakt-grupa. U takvoj situaciji, Srbi novom ofanzivom koju izvode u bihaćkom okrugu vrše pritisak na našu Vladu da učini nove teritorijalne ustupke, kako bi plan Kontakt-grupe bio i za njih prihvatljiv. To je, međutim, privid. Suština odbijanja plana Kontakt-grupe, nije u nezadovoljstvu sa teritorijalnom podjelom, već u nepriznavanju državnog suvereniteta tzv. republike srpske i njenom integriranju u projekat velike Srbije, kojeg podržava i Tuđman, jer bi u tom slučaju, novouspostavljena Federacija Bošnjaka i Hrvata, ušla u projekat velike Hrvatske.

Zadatak Okruglog stola je da pokuša označiti osnovne elemente unutrašnjeg državnog uređenja Bosne i Hercegovine, kao odgovor na gore navedene velikodržavne projekte, kojim će se afirmirati jednakopravnost Bošnjaka, Srba i Hrvata u projektovanju takvog političkog sistema Bosne i Hercegovine, koji će sva tri naroda učiniti njegovim političkim subjektima, bez njihove etničke teritorijalizacije“.

Generalna hipoteza od koje sam pošao jeste da Bosnu i Hercegovinu kao međunarodno priznatu državu može uništit samo naš nesmotreno i nepromišljeno dat potpis ispod mirovnog sporazuma koji predviđa njenu podjelu po etničkom principu.Sve drugo može biti predmet dogovaranja između njena tri autohtona naroda. Prema tome, politički sistem Bosne i Hrecegovine treba da bude kreacija političke volje njena tri naroda, a ne silom iznuđena rješenja. Ali za to je potreban mir postignut suzbijanjem i osudom agresije na Bosnu i Hercegovinu od strane međunarodne zajednice. A mira neće biti sve dok međunarodna zajednica izjednačava žrtvu i agresora i dok daje legitimitet pregovarača strani koja je osmislila i izvela agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Otuda svakoj kreaciji politčkog sistema Bosne i Hercegovine treba da prethodi mirovni sporazum koji će u sebi sadržavati sljedeći minimum: /1/ Priznanje međunarodnopravno priznatih granica Bosne i Hercegovine od strane agresora, /2/ Garantovanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta Republike Bosne i Hercegovine, /3/ Unutrašnje državno uređenje zasnovano na federalnom principu i ravnopravnosti sva tri naroda na cijelom teritoriju države, /4/ Garantovanje povratka prognanih i raseljenih lica na njihova kućišta, i naknade za uništenu imovinu, /5/ Suđenje izvršiocima ratnih zločina, zločina genocida i povrede međunarodnog humanitarnog prava, /6/ Uspostavljanje mehanizama kojim će se osigurati jednakost državljana i svih ljudi pred zakonom neovisno od njihove nacionalne, vjerske i rasne pripadnosti do uspostave legitimne vlasti koja će proizići iz novih izbora, /7/ Garantovanje u primjernom roku održavanja izbora za vlasti koja će se uspostaviti na osnovi novog ustava koji će u međuvremenu biti donešen.

Za izgrađivanje demokratskog političkog sistema u Bosni i Hercegovini, pretpostavka je da njeni narodi: Bošnjaci, Srbi i Hrvati budu jednakopravni, a da se za pripadnike ostalih naroda osiguraju osnovna ljudska i građanska prava. Zato je potrebno suprostavljati se svojatanju bosanske zemlje, odnosno državnog teritorija, kao samo srpskog, hrvatskog ili bošnjačkog. Svaki pedalj državnog teritorija Bosne i Hercegovine, neovisno koji ga narod naseljava pripada jednako svim državljanima i svim narodima Bosne i Hercegovine i na njemu ostvaruju jednaka prava koja su ustavom i zakonom zagarantovana svim njenim državljanima.

Postoji državni teritorij Bosne i Hercegovine i privatno vlasništvo njenih državljana na zemlji upisano u katastar. Zbir privatnog vlasništva zemlje bilo koje nacionalne skupine u BiH ne čini tu zemlju automatski ni srpskom, ni hrvatskom, ni bošnjačkom, u onom smislu da bi se od njih mogle napraviti nacionalne paradržavne tvorevine, nacionalni kantoni, ni nacionalne općine. Na teritoriju općine, kantona i države imaju jednako pravo svi njihovi stanovnici koji u njima imaju prebivalište, u skladu sa ustavom i zakonom. Kantoni i općine su samo politički i lokalni teritorijalni oblici organizacije vlasti, a ne nacionalni rezervati, koji se ne smiju privatizirati ni u kom vidu, pa ni od strane samo jedne nacionalne grupe. Zemlja i kada je privatno

vlasništvo je opšte dobro čije uslove korištenja i upotrebe u svim demokratskim zemljama uređuje država u korist i za dobro, kako njenih vlasnika, tako i za dobro svih svojih državljana koji je nastanjuju, kojih se odredaba moraju svi pridržavati.

Polazeći od teritorijalnog integriteta i suvereniteta Republike Bosne i Hercegovine, kao i ravnopravnosti sva tri njena naroda i jednakih prava njenih državljana pred ustavom i zakonom, za BiH je najbolje da bude državno-pravno uređena kao federacija nacionalno mješovitih kantona/okruga, veležupa/.Tako odbacivanjem etničke podjele BiH u formi federacije, treba odbaciti i njeno konfederalno uređenje na toj osnovi, kao i njeno uređenje u obliku unije republika. Ovo tim prije što ni konfederacija, ni unija nisu države, već zajednice suverenih država, što bi BiH učinilo formom bez sadržaja, na putu njenog nestanka. Ostaje federacija kao najbolja politička opcija za unutrašnje državno uređenje Bosne i Hercegovine.

II

Današnja Federacija je prelazno rješenje na putu da se cijela Republika BiH organizuje kao federacija kantona, voljom sva tri njena naroda.Federacija će biti najbolje rješenje i za bosanske Srbe, jer ona čini jedinstveno geografsko, ekonomsko, saobraćajno i, što nije za zanemariti, historijsko područje na kojem je ostvarivan višestoljetni suživot sva tri njena naroda. U pogledu postojeće Federacije, da ne bi bilo nesporazuma zbog izmjene redosljeda ustavno-pravnih poteza, treba rezjasniti da je ona politička kreacija Republike Bosne i Hercegovine, a ne autohtona tvorevina. Činjenica da je prvo postignut politički sporazum /Vašingtonski sporazum/ i da je sačinjen tekst Ustava Federacije Bošnjaka i Hrvata u skladu s tim sporazumom, ne znači da je ta nova državno-pravna tvorevina nastala mimo Ustava RBiH, i da sama po sebi ima vlastiti ustavno-pravni izvor. Bez promjena u Ustavu RBiH, kojim je omogućeno da se na njenoj teritoriji oformi takva političko-teritorijalna jedinica, njena pojava bi bila neustavna i suprotna pravnom poretku Republike BIH. Kao što znamo nađeno je kompromisno rješenje da do postizanja mirovnog sporazuma sa bosanskim Srbima, Skupština Republike vrši i funnkciju Ustavotvorne skupštine Federacije, da postoji jedinstvena Vlada Republike i Federacije, a da Predsjedništvo Republike nastavi da vrši svoje funkcije, čije odluke ne mogu biti suprotne Ustavu Federacije, dok je spoljni suverenitet Federacije „zamrznut" do okončanja mirovnog sporazuma o Bosni i Hercegovini. Ne može se Republika BIH odreći svog suvereniteta, dok ne bude uspostavljena federacija na cjelom njenom teritoriju. Unutrašnji državni suverenitet Federacije, dakle, proizilazi iz političke volje Republike da joj prenese svoj suverenitet u uređivanju društvenih odnosa na prostoru koji čini Federaciju. Prema tome,

Federacija je tvorevina unutrašnjeg, a ne međunarodnog prava. Federacija je političko-teritorijalna jedinica na teritoriju Republike koja ima sve atribute države bez spoljnjeg suvereniteta i granica, koje nisu međunarodne, već unutrašnje granice, koje je razgraničavaju sa drugim političko teritorijalnim jedinicama Republike BiH, koje su naseljene sa većinskim bosanskim Srbima.Te teritorije su danas u sastavu deset okruga Republike, koji treba da se transformiše u kantone u okviru Federacije, a Republika bi trebalo da svojim propisom uredi političko-teritorijalnu organizaciju ostataka teritorije do sporazuma sa bosanskim Srbima.

Postoje dva moguća modela Republike Bosne i Hercegovine kao Federcije. Postojeći model sa kantonima kao federalnim jedinicama, kojim bi se pridružili kantoni naseljeni sa srpskom većinom i drugi model, po kome bi postojeća Federacija bila jedna federalna jedinica sa kantonima kao decntralizovanim političkim jedinicama, pri čemu bi druga federalna jedinica bila ona koju većinom naseljavaju bosanski Srbi. U oba modela Sarajevo bi imalo status zasebne federalne oblasti /distrikta/, kao glavni grad Federalne Republike Bosne i Hercegovine. Takva državno-pravna organizacija garantovala bi i teritorijalni integritet i državno-pravni suverenitet države Bosne i Hercegovine.

Tek sa takvim unutrašnjim državno-pravnim uređenjem Bosna i Hercegovina u cjelini i pojedine njene federalne jedinice mogle bi ulaziti u specijalne ustavno-pravne odnose s drugim državama, ali uvijek na bazi ugovora federalne jedinice sa susjednom državom koga bi sankcionirao federalni parlament kojim će se garantovati da ugovor nije na štetu interesa države Bosne i Hercegovine.Pod takvim ustavno-pravnim rješenjima mogle bi se uspostavljati specijalne veze i sa Hrvatskom i sa Srbijom. Svako drugo rješenje značilo bi negaciju države Bosne i Hecegovine.Samo pod tim uslovima bi mogao da se održi na snazi i preliminarni ugovor o uspostavljanju buduće konfederacije današnje Federacije Bosne i Hecegovine i Hrvatske. To znači da ti specijalni aranžmani ne bi mogli dovoditi u pitanje političku, ekonomsku i kulturnu infrastrukturu države Bosne i Hecegovine i njen državni suverenitet u svim segmentima međudržavnih odnosa njenih političkih entiteta sa drugim državama. Ako Srbija i Hrvatska odustanu od dogovorene podjele Bosne i Hecegovine na ovim osnovama međudržavnih odnosa, rat bi mogao odmah prestati i pristupiti izgradnji unutrašnjeg državnog uređenja Bosne i Hecegovine i uspostavljanja specijalnih veza sa Hrvatskom i Srbijom. To znači da ti specijalni aranžmani ne bi mogli biti kreacija međunarodnog prava, odnosno mirovnog sporazuma o Bosni i Hecegovini, već kreacije unutašnjeg prava, tj. ugrađivanje te mogućnosti u ustav buduće federacije Bosne i Hecegovine.

III

Međunarodna zajednica, umjesto što se bavi pitanjem kako etnički da podijeli Bosnu i Hecegovinu, našim narodima bi najviše pomogla kada bi im dale do znanja, jasnije nego što to čini, onima koji bi je dijelili da od tih podjela neće biti ništa. Međunarodna zajednica bi trebalo da pomogne da politički predstavnici sva tri naroda, u okviru mirovnog procesa, naprave jednu zajedničku deklaraciju u kojoj će biti sadržani osnovni politički principi budućeg suživota sva tri naroda u Bosni i Hercegovini, koja bi bila usvojena i kao međunarodni dokument. Ta deklaracija bi trebalo da sadrži sljedeće principe: /1/ Očuvanje nezavisnosti i teritorijalnog integriteta Republike Bosne i Hecegovine u njenim međunarodnopravno proznatim granicama; /2/ Organiziranje Republike Bosne i Hecegovine u federaciju multinacionalnih zajednica; /3/ Saobražavanje političkog djelovanja demokratski uspostavljenoj organizaciji vlasti; /4/ Osiguravanje mehanizama kojim će se garantovati jednaka osnovna ljudska i građanska prava i slobode u skladu sa međunarodnim standardima za svakog državljanina Bosne i Hecegovine; /5/ Uspostavljanje demokratskih mehanizama kojim će se garantovati jednakopravnost za sva tri naroda i dogovarajuća prava narodnosti u skladu sa međunarodnim konvencijama; /6/ Garantovanje povratka na njihova kućišta svim prognanicima i raseljenim licima i naknade za izgubljenu imovinu; /7/ Obaveza poštovanja ustavnog poretka Republike Bosne i Hecegovine koji proizide iz demokratskog dogovora sva tri naroda na osnovama međunarodnog prava.

Nakon donošenja ovih političkih principa moglo bi se pristupiti izradi ustava kojim bi bio uređen politički sistem Bosne i Hecegovine kao federacije nacionalno mješovitih jedinica, kojim bi se institucionizirali mehanizmi za ostvarivanje: /1/ svojinskog i političkog pluralizma, /2/ demokratski postupak u konstituiranju federalnih jedinica, /3/ demokratski postupak u konstituiranju organa vlasti rukovodeći se principom jednakopravnosti sva tri naroda i demokratskim pravima građana, /4/ osiguranje jedinstvene sudske zaštite života, imovine i časti ljudi, /5/ jednakost pred zakonom svih državljana bez obzira na rasu, nacionalnu pripadnost i vjersko opredjeljenje, /6/ osiguranje mehanizma za ustavno funkcioniranje zakonodavne, izvršne i sudske vlasti na cijelom teritoriju federacije, /7/ ostvarivanje lokalne samouprave u skladu sa evropskim dokumentom o ovom pitanju, /8/ bezbjednost i odbrana nezavisnosti i teritorijalnog integriteta Bosne i Hecegovine.

Pošto su u naš politički sistem ponovo nakon trideset godina uvedeni okruzi /veležupa, kantoni/ kao središnje političko-teritorijalne jedinice između općine i organa Federacije, odnosno Republike biće neophodno proučiti sistematski položaj općine. Ovo tim prije što je Ustavom Federacije normirana ideja o općinama u kojima će se ostvariti lokalna samouprava.U takvim općinama sve državne funkcije biće finansirane od strane države, a sve funkcije lokalne samouprave iz općinskog

budžeta. Zato će biti neophodno razlučiti koji će se državni poslovi vršiti u općini, hoće li ih vršiti općinska administracija ili administracija koju će država sama uspostaviti.

S obzirom na karakter općine kao lokalne zajednice, biće neophodno samim stanovnicima naseljenih mjesta prepustiti odluku hoće li se konstituirati u zasebnu općinu ili će to činiti u zajednici sa susjednim naseljenim mjestima. S obzirom na mješovitu nacionalnu strukturu mnogih naših naseljenih mjesta potrebno je osigurati i izjašnjavanje svakog naroda posebno, da ne bi bilo nametanja volje jednog naroda drugom narodu u postupku obrazovanja novih općina. Zato ne bi bilo dobro unaprijed fiksirati donju granicu stanovnika za obrazovanje nove općine. Zatim,treba otvoriti mogućnost da se gradovi također konstituišu u općine. Ne treba zaboraviti da se stanovnici naseljenih mjesta kroz instituciju općine legitimiraju da neposredno odlučuju o svojim interesima i potrebama i u širim oblicima teritorijalno-političkog organiziranja kao što su okrug, veležupa ili kanton. Kao što se općinski sud može obrazovati za jednu ili više općina, tako se i osnovna škola, zdrastvena ambulanta ili neka druga ustanova može obrazovati za jednu ili više (malih) općina, prema kriterijima koje će utvrditi državni organi koji će iz svoga budžeta finansirati školstvo, zdrastvo i druge javne ustanove.

U pogledu organizacije vlasti u vrhu države moguće je da se konstituira parlament sa predstavničkim domom građana na principu proporcionalne većine i domom naroda sa jednakim brojem predstavnika sva tri naroda i odgovarajućim brojem predstavnika „ostalih“.

Međutim, kada je riječ o nosiocima funkcija u vrhu vlasti, moguće je više opcija: da se ustavnom normom funkcija predsjednika države povjeri Bošnjaku, predsjednika parlamenta bosanskom Srbinu, a predsjednika vlade bosanskom Hrvatu kao stalno rješenje, ili da se ove funkcije nakon isteka mandata rotiraju, ili da se vršenje tih funkcija prepusti političkom dogovoru stranaka koje budu dobile mandat na izborima.

Druga varijanta je da se samo za vladu i sudove države predvidi paritetni sastav predstavnika naroda, a da se na čelne funkcije državnih organa dolazi shodno političkom dogovoru stranaka koje pobijede na izborima.

IV

Često se postavlja pitanje odnosa i nadležnosti između Republike i današnje Federacije. Mislim da je to pitanje riješeno samim ustavnim konceptom Federacije. Novouspostavljena Federacija, po svome konceptu, zamišljena je kao oblik državnog uređenja cijelog teritorija Republike Bosne i Hecegovine. Bosanski Srbi su to odbili, ali mir na ovim prostorima moguće je trajno postići samo

federalizacijom cijele Republike. Ulaskom, dakle, pod njeno okrilje i bosanskih Srba, kao trećeg naroda u Bosni i Hercegovini. Zbog tog cjelovitog koncepta, nije se ni išlo na subordinaciju Federacije prema Republici kao njenoj federalnoj jedinici, ali u ovom trenutku Federacija nije ni samostalni međunarodnopravni subjekat. Upravo, u tome što nije subordinirana Republici, djeluje kao samostalan državnopravni subjekt, ali se taj privid potire činjenicom što Federacija nema ni efektivnog međunarodnopravnog subjektiviteta .Iz toga proizilazi njen prelazni karakter: ili na federalizaciju cijele Republike tipa kantona, ili da sama postane jedna od buduće dvije federalne jedinice Republike Bosne i Hecegovine. Današnji unutrašnji suverenitet, koji Federacija zbog sporog konstituiranja efektivno ne koristi, privremeno joj je „posudila" Republika Bosna i Hercegovina do postizanja mirovnog sporazuma o Bosni i Hercegovini.

U svim pitanjima gdje bi se Federacija mogla pojaviti prema inozemstvu kao samostalni državno-pravni subjekat, pojavljuje se Republika. Na primjer, graničenje sa Republikom Hrvatskom, pasoši, učlanjivanje u međunarodne organizacije, monetarni sistem kao bitan element državnosti prema inozemstvu, politički i ekonomski odnosi sa inozemstvom na međudržavnom nivou, državni simboli Republike u inozemstvu, međunarodne oznake na vozilima i slično. Tamo gdje bi se Federacija i pojavila, iznad natpisa Federacije mora stajati natpis Republika Bosna i Hercegovina. Sve se, dakle, vanjske funkcije Federacije privremeno „zamrzavaju" do postizanja mirovnog sporazuma o Bosni i Hercegovini.

Ako se sporazumom o BiH cijeli teritorij BiH bude federalizirao na način na koji smo ranije iznijeli, tada će u skladu s tim mirovnim sporazumom današnji Ustav Federacije pretrpjeti promjene, po kojima će i bosanski Srbi biti jedan od tri jednakopravna naroda na cijelom teritoriju Republike, pa i današnje Federacije. Tada će se potražiti i takva ustavna rješenja, po kojima će Republika Bosna i Hercegovina, kao federativna republika, u sebi sublimirati i današnje uređenje i funkcije Federacije, kako u unutrašnjim, tako i u međunarodnim odnosima. Zato smatram današnje rješenje, po kome je Vlada Republike istovremeno i Vlada Federacije, optimalno i politički i državnopravno, jer odgovara konceptu Federacije. Stvaranje posebne vlade Federacije bilo bi optimalno pod uslovom da je današnja Federacija konstituirana kao federalna jedinica Republike.

Od dobre saradnje predsjednika i potpredsjednika Federacije sa Predsjedništvom Republike ovisi koliko će se oni uključiti u upravljanje inozemnim poslovima zemlje. Smatram da bi bilo funkcionalno rješenje, ako bi i predsjednik i potpredsjednik Federacije bili i u funkciji članova Predsjedništva Republike. To najbolje pokazuje primjer aktuelnog potpredsjednika Federacije. Tada se ne bi tako oštro postavljalo pitanje učešća predsjednika Federacije u vođenju vanjske politike zemlje, odnosno Federacije. Zapravo, spoljnu politiku Federacije, kao sastavnog

dijela Republike do postizanja mirovnog sporazuma o BiH, vodi Predsjedništvo i Skupština Republike Bosne i Hercegovine. Razumljivo, ako se pod tim zahtjevima ne podrazumijeva nešto drugo, neke skrivene namjere prema Republici Bosni i Hercegovini.

Otuda, kada je riječ i o konfederalnim odnosima Federacije i Republike Hrvatske, praktično se radi o ovlašćenju Republike BiH datom Federaciji da stupi u takve međudržavne odnose sa zemljom koja je susjed Republike Bosne i Hercegovine, a ne Federacije, ali u onim okvirima koji neće dovoditi u pitanje teritorijalni integritet i državni suverenitet Republike Bosne i Hercegovine. U tome treba razlučiti političke iluzije nekih ljudi i nekih političkih faktora, od onoga što je ustavno-pravno i politički dogovoreno. Kada je riječ o Federaciji, ona može stupiti u navedene konfederalne odnose samo onda kada bude efektivno uspostavljena. Tu se misli, prije svega, na Federaciju organiziranu u skladu sa njenim Ustavom, a to znači sa općinama i kantonima konstituiranim na način kako je to Ustav propisao i sa provedenim izborima za predstavnički dom i dom naroda. To znači da je proces konfederalizacije moguće otpočeti od momenta gašenja „Herceg Bosne“ i njenih funkcija. Dokle god bude funkcionirala „Herceg Bosna“, nema ništa od konfederacije, jer nema drugog partnera, nema Federacije organizirane prema Vašingtonskom sporazumu i kako je uređeno u Ustavu Federacije. Da budem jasan: uspostavom Federacije nestaje „Herceg Bosne“, ali ostaje Republika Bosna i Hercegovina i to ne „bivša“, nego ista ona čije su granice stare 300 godina, do postizanja mirovnog sporazuma o Bosni i Hercegovini, kada će cijela, nadam se, biti federalizirana. A onda će se odlučiti, s kim će i hoće li ići u konfederalne odnose.

V

Politički pluralizam podrazumijeva široku političku kulturu građana i toleranciju različitih političkih mišljenja i ideologija unutar naroda, jednog naseljenog mjesta, grada, okruga i države. Zadatak države je da osigura demokratsko izražavanje volje građana. Poznati su slučajevi nedemokratskog, u nekim slučajevima siledžijskog odnosa pojedinaca i grupa prema osobama drukčijeg političkog mišljenja. Trebamo se privikavati da se u jednom nacionalnom korpusu pojave i dvije ili više političkih stranaka, ili da se u naseljenom mjestu nalaze pripadnici različitih stranaka i političkih opcija, koje nisu ukorijenjene u kulturnom kodu samo jednog naroda. U jednonacionalnim društvu sve građanske stranke su i nacionalne, kao što u višenacionalnom društvu, kao što je naše, i nacionalne stranke su građanske stranke, ako poštuju i slijede propisanu demokratsku proceduru političkog ponašanja u procesu vršenja vlasti i donošenja odluka, kao i smjene sa vlasti, ako je to izraz političke volje biračkog tijela na izborima, nezavisno od njihove vjerske i nacionalne pripadnosti. Na izborima 1990. godine, na primjer,

poslanike Hrvate, Bošnjake, Srbe nije biralo biračko tijelo njihovih nacionalnih zajednica, već cjelokupno biračko tijelo svih građana Bosne i Hercegovine koji su tada imali pravo izaći na izbore.

Stoga kod ocjene pojedinih političkih stranaka, smatram bitnijim da li su njihovi programi izraz političkih interesa domaćeg čovjeka, a ne nekih stranih interesa, nekih susjednih zemalja, koje se žele prikazati kao nacionalni interesi nekog od bosanskih naroda, Srba ili Hrvata, na primjer. Bosanski politički život potvrđuje katastrofalne egzistencijalne i političke posljedice za naš narod i državu, infiltriranje stranačke ili državne politike naših susjeda u stranačke programe i političko ponašanje naših političkih stranaka, koje ne moraju biti obavezno nacionalne. Sjetimo se stranke Jugoslavena, federalista, socijalista i dr. koje su bile antibosanske stranke. A primjeri SDS, SPO, i ekstremista u HDZ i Abdićevih političkih pristalica su najmarkantniji. Nadajmo se, da će poslije ove kataklizme, biračko tijelo znati da kazni takvo ponašanje nekih političkih stranaka.

Drugo značajno pitanje koje proizilazi iz višestranačja jeste, da će biti potrebno da se naučimo praviti izborne i parlamentarne koalicije političkih stranaka bliskih političkih opredjeljenja. Da bi to postigli, potrebno je da se oslobodimo političkih iluzija da jedna politička stranka može apsolutno izražavati političko mišljenje cijelog jednog naroda, na primjer, ili cijelog biračkog tijela naše zemlje. Koalicija političkih stranaka uvijek je bila zasnovana na političkim kompromisima, bilo da se radi o izbornom programu, bilo da se radi o vladinom programu, kada je riječ o parlamentarnoj koaliciji. U parlamentarnom sistemu postaje irelevantno, da li je neka stranka nacionalna, ili nije. Ako neka nacionalna stranka ne uđe u koaliciju, to ne znači da je time diskriminiran narod koju on predstavlja. Koalicija je uvijek politički izraz volje rukovodstva stranke, odnosno njenog članstva, koja se verificira izbornim rezultatom.

Suprotno koalicijskim odnosima između političkih stranaka, jeste političko partnerstvo između stranaka. Dok je koalicija jedna demokratska institucija, jer odlučivanje koncetriše u vladi i parlamentu, partnerstvo je nedemokratska institucija, koja odlučivanje izvlači iz vlade i parlamenta i prenosi u vrhove partnerskih stranaka. A potom se odluka vraća u parlament ili vladu da bude formalno donešena. Time se dovodi u pitanje ustavno funkcioniranje države i njenih najviših institucija. Umjesto demokratije ostvaruje se partokratija. A to je već bilo viđeno u autoritarnim i jednopartijskim sistemima vlasti. Stranačko partnerstvo umjesto demokratije, može da dovede do tiranije „partnera na vlasti", do destrukcije države, kao što je bio slučaj sa ponašanjem SDS ili opstrukcije u vršenju vlasti koju su čitavo vrijeme rata provodili ekstremisti HDZ. Da nije bilo stranačkog partnerstva, izdaja Bosne od strane nekih od njih bila bi ranije otkrivena i eventualno onemogućena sprovođenjem novih izbora. Ova primjedba se odnosi i na današnje partnerske

odnose između SDA i HDZ, koja nije prestala provoditi državnu politiku Hrvatske u Bosni i Hercegovini. Ako je to partnerstvo iz pragmatičnih razloga, dakle iz nužde, to narodu treba reći, mada to narod i sam vidi.

VI

Za položaj Bosne i Hercegovine u međunarodnim odnosima veoma je bitan njen geopolitički položaj. BiH je politički, kulturni i civilizacijski fenomen, više nego što su Švajcarska ili Belgija. Zbog prisustva islama na ovim prostorima je i karakterističniji fenomen od prethodna dva. Bosna je unikatna civilizacijska vrijednost koju bi trebalo zaštititi i njegovati, ona je planeta u malom. Paradigma višestoljetnog suživota triju vjerskih zajednica i tri naroda. Prožimanje triju kultura koje baštine, svaka na svoj način, kulturnu prošlost Bosne. To Svijet i Evropa treba da sačuvaju i njeguju kao paradigmu svojih vlastitih težnji ka ujedinjavanju i međusobnom povezivanju različitih kultura i civilizacija. Tragedija Bosne je u tome što je bila ispred Svijeta i Evrope u tim procesima. To je uočio papa Vojtila i zato se, između ostalog, zdušno zalaže da rat prestane i da se Bosna i Hercegovina očuva.

Odnosi BiH sa Svijetom i Evropom treba da budu neposredni sa svojim destinacijama u najvažnijim političkim, kulturnim, ekonomskim i saobraćajnim centrima. Posebno trebamo razvijati u svim sferama svoje odnose sa zemljama srednje Evrope sa kojima smo i ranije imali razvijene političke, ekonomske i kulturne veze i odnose. Na putu ka članstvu u Evropskoj uniji ne bi trebalo bježati i od bližih političkih odnosa sa svim zemljama Mediterana u kojima je stjecište najstarijih kultura i civilizacija. Bosna bi mogla biti posrednikom boljeg razumjevanja kršćanske i islamske kulture i civilizacije i time doprinositi zbližavanju ljudi i naroda različitih kultura i svjetonazora. Ona je već sada značajan faktor u približavanju Hrvatske s nekim zemljama, kao št su Turska, Iran i druge.

Naša zemlja treba da napravi poseban program saradnje sa Evropskom unijom čijom će se postepenom sprovedbom stvarati uslovi za naše priključivanje u različite projekte na putu ka stalnom članstvu. U prvo vrijeme treba posebno raditi na preuzimanju evropskih standarda u oblasti prava, ekonomije, ekologije, kvaliteta roba, prosvjeti, zdravstvu i drugim oblastima čijom primjenom ćemo se približavati ispunjavanju uslova za puno članstvo u Evropskoj uniji.

Da bi se trajno na ovim prostorima uspostavio mir i otklonila opsanost za teritorijalni integritet i državni suverenitet Bosne i Hercegovine, potrebno je razmotriti realnost našeg priključivanja NATO paktu kroz „partnerstvo za mir“ sa garancijama koje NATO daje svojim članicama. Druga opcija jeste da se BiH međunarodnim sporazumom prizna status zemlje sa stalnom neutralnošću za koji je potreban i pristanak naših susjeda.

VII

Da bi sačuvala svoju političku i kulturnu samostalnost koja je prepoznatljiva u svijetu, BiH mora biti vojno, obrazovno i ekonomski snažna. Jer Svijet, kao što smo vidjeli voli samo one koji su snažni. S druge strane, naši ljudi moraju imati razvijenu svijest o sebi, svojoj naciji, kulturi, vjeri, a prije svega, državotvornu svijest, jer im samo država, njihova država, može osigurati da ne budu politički, ekonomski, kulturno kolonizirani, bilo da im ta opasnost dolazi sa Istoka, bilo sa Zapada. Samo u svojoj državi ljudi mogu razviti kolektivne snage, oslanjajući se na vlastite resurse.

Postoje tri bitna segmenta u kojima ta kolektivna svijest i napor mogu doći do izražaja, kao vlastiti samoodbrambeni mehanizam od svake pokore: Prvo, razviti sistem odgoja i obrazovanja sa oslonom na bosansku narodnu tradiciju, kulturu, historiju i vjeru; usvajanjem najsavremenijih naučnih, tehnoloških i civilizacijskih dostignuća; kod djece od malehna razvijati samoodbrambeni mehanizam da se samo sticanjem novih znanja i teorijskim razumijevanjem historije, može razumijeti stvarnost i projicirati racionalna budućnost. Drugo, u ekonomskom razvoju treba se osloniti na tradicionalnu porodicu i od nje stvoriti osnovnu ekonomsku ćeliju otpornu na sve nedaće kroz formu porodičnih preduzeća i zadruga čijim će se poslovanjem i snaženjem najkraćim putem suzbiti siromaštvo i oštre socijalne razlike koje ono sa sobom nosi, kao i teške socijalne sukobe koji prate svako društvo zasnovano na tržišnoj ekonomiji i konkurenciji; razumije se da ovakva ekonomska filozofija podrazumijeva otvorenost zemlje i njeno povezivanje sa međunarodnom privredom i kapitalom i učiniti svjetski kapital zainteresiranim da ulaže u BiH i time odgovornim od budućih barbarskih razaranja. Treće, izgraditi profesionalnu policiju koja će osigurati zakonsku sigurnost svakom njenom državljaninu i sofisticiranu vojsku koja će znati čuvati i braniti zemlju, što podrazumijeva i razvijanje samoodbrambenih mehanizama osposobljavanjem i naoružavanjem svakog punoljetnog državljanina da može da brani svoj kućni prag. To će vjerovatno zahtijevati i promjene u projektovanju i građenju naseljenih mjesta i stambenih četvrti.

VIII

Osnovne vrijednosti koje trebamo njegovati i braniti, a u čijoj funkciji treba da bude politički sistem Bosne i Hercegovine, jesu, prije svega država Bosna i Hercegovina, podrazumijevajući pod tim teritoriju, narod i vlast; zatim porodica, žene, djeca, starci, imovina, vjera, kultura i pravo na vlastiti život; pravo na vlastito političko mišljenje i slobodu njegovog ispoljavanja. Razumije se i sve druge vrijednosti koje baštinimo iz riznice osvojenih prava i ljudskih sloboda koje je međunarodna zajednica priznala i proglasila ih univerzalnim. Razvijajući i braneći navedene vrijednosti dajemo svakome na znanje, da ih se ne odričemo i da ćemo ih

stalno ugrađivati u naš nacionalni program (državni) kojim se promiče prostor i sloboda za njihovo uživanje i ispoljavanje.

U sklopu ovog sistema vrijednosti, možemo poručiti našim susjedima, od danas pa navijek: da se od teritorija naše države BiH ni danas, ni ubuduće, nikada, neće moći proširivati Crna Gora, niti praviti ni velika Srbija ni velika Hrvatska. Bosna nije tijesna ni za jedan narod, a za one koji joj rade o glavi, iz bilo kog naroda da su, možemo poručiti da traže sebi drugu domovinu. Bosna i Hercegovina će se sa bogatom političkom kulturom suživota svih naroda koji u njoj žive izgrađivati kao demokratska pravna država, u kojoj će zakon biti jednaka mjera i za vladara i za pučanina, i time garancija jednakosti prava i sloboda za sve.

BOŠNJAČKI SABOR*

Na zasijedanju drugog Bošnjačkog sabora usvojen je prijedlog da se pristupi razmatranju pitanja institucionalizacije Bošnjačkog sabora, sa ciljem objedinjavanja bošnjačke dijaspore sa Bošnjacima u zemlji. Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca pokrenulo je ovo pitanje na svojoj tribini i dalo inicijativu da se o ovom upriliči jedan razgovor, sa idejom da se organizuje Svjetski bošnjački kongres, po ugledu na Jevreje.

Već na početku ovih razgovora započetih na tribini, i u obrazloženju ove ideje oko bošnjačkog kongresa, naišlo se na dvije nedoumice. Prva je, negativna reakcija na koju je ova ideja naišla kod predstavnika SDA i Rijaseta, druga je, odakle ideja svjetskog bošnjačkog kongresa, ako se hoće institucionalizirati već postojeći Bošnjački sabor u koji se može uključiti i dijaspora. Po mome mišljenju ovih nedoumica ne bi bilo, da se o ovom pitanju prvo vodila osmišljenija rasprava unutar institucija Vijeća.

Nema sumnje da je neophodno jedinstveno organizovanje Bošnjaka u zemlji i dijaspori, kako za dobrobit našeg naroda i svakog njegovog pojedinca, tako i za dobro njihove države Bosne i Hercegovine. Danas se to jedinstvo ostvaruje, ili se pokušava izgraditi infrastruktura ostvarivanja tog jedinstva, kroz SDA, kao jedna od političkih stranaka koja u najvećem broju okuplja Bošnjake u zemlji i dijaspori i, kroz Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini, koja ubrzano radi na svome organizacionom ustrojavanju kako bi objedinila sve muslimane Bošnjake u zemlji i dijaspori. Njihova prva negativna reakcija vjerovatno je posljedica dosadašnje aktivnosti ovih subjekata na tom planu, i ne smatraju da je potrebna još neka institucija koja bi se tim poslom bavila . Smatraju je suvišnom. Bojazan od preorganizovanosti, koja bi mogla da zbunjuje ili da izazove kontraefekte. I zaista, da je država Bosna i Hercegovina, nekim slučajem samo nacionalna država Bošnjaka, ne bi trebali nikakvi drugi sistemi i podisistemi organizovanja Bošnjaka: politički kroz političke stranke, a vjerski kroz vjersku zajednicu bili bi sasvim dovoljni, jer bi nacionalno organizovanje kroz državu i kulturne institucije bilo sasvim dovoljno. Pošto to nije slučaj, budući da država Bosna i Hercegovina treba da jednako objektivno izražava interese ne samo bošnjačkog, već i hrvatskog i srpskog naroda, neovisno od toga koja politička stranka bila na vlasti, ima razloga da se razmišlja o jednom društvenom tijelu koje bi autoritetom nacionalne volje u izražavanju strateškog nacionalnog interesa Bošnjaka uticalo na državnu vlast da u

*) "Sarajevo Times", novembar 1994.

procesu donošenja odluka o krucijalnim pitanjima nacije uzme u obzir tu artikulisanu volju. Ovo iz razloga što jedna politička stranka, ma koliko bila prisutna u bošnjačkom narodu, nikada za sebe ne može reći da jedina ona politički zastupa sve Bošnjake, iz prostog razloga što Bošnjaci mogu politički djelovati i u drugim političkim strankama, a i stoga što svi Bošnjaci nisu ni organizovani, u političkim strankama. Oni se na izborima opredjeljuju slobodno za programe i ličnosti iz političkih stranaka. S druge strane, Islamska zajednica ma koliko da uspješno razvije svoju infrastrukturu u zemlji i dijaspori, objektivno, s obzirom na karakter svoje misije, nije u stanju da obuhvati kroz svoje institucije sve sfere interesovanja Bošnjaka, čija je potreba da ih zadovoljavaju kroz razna nacionalna, kulturna i profesionalna udruženja i oblike aktivnosit po prirodi neimanentne kako političkim strankama tako ni vjerskoj zajednici, a o državi i da ne govorimo. To društveno tijelo koje bi objedinjavalo svu tu kolektivnu narodnu energiju u zemlji i dijaspori bio bi Bošnjački sabor, koji bi lobirao primarno nacionalni strateški interes. A kakav je to interes, tu su najumnije glave u narodu, neovisno od njihovog političkog i drugog opredjeljenja, da ga formulišu i da se kroz instituciju Bošnjačkog sabora, kao najšireg svebošnjačkog parlamenta, postaraju o metodologiji njegove realizacije.

Iz do sada rečenog proizilazi, da nema razloga da ovoj ideji ne pristupe i SDA i Rijaset, tim prije što bi bez ove dvije bošnjačke i muslimanske institucije Bošnjački sabor bio nemoguć. On bi formalno bio moguć, ali realno ne bi mogao funkcionisati, jer ne bi imao krila pomoću kojih bi prodro do najširih slojeva bošnjačkog naroda. Zato bi sa ovim dvjema organizacijama trebalo zajedno raditi na koncipiranju Bošnjačkog sabora, kako on ne bi postao neka vrsta zamjene za ove organizacije, a s druge strane, da ne bude shvaćen kao njihov tutor ili neka vrsta supervizora, a u odnosu na državu da ne postane naddržavno tijelo koje će dovoditi u pitanje legitimitet državnog parlamenta. Svi subjekti Bošnjačkog sabora su samostalni u okviru Ustava države i svojih ustava i statuta. Bošnjački sabor bi bio legitiman samo za izražavanje nacionalne bošnjačke svijesti i savjesti, u formuliranju onoga što se naziva strateškim nacionalnim interesom. On dakle nije paralelna vlast, nije konkurencija stranačkim političkim vođstvima, niti Saboru Islamske zajednice, niti državnom parlamentu. Svi oni su sa drugim Bošnjacima, predstavnicima drugih bošnjačkih institucija i organizacija učesnici kreiranja nacionalne strategije na Bošnjačkom saboru. Što ne znači da oni pametniji, mudriji i organizovaniji neće imati veći uticaj na artikuliranje te strategije. To bi bio dodatni pozitivni argument za njihovo uključivanje u institucionaliziranje Bošnjačkog sabora.

Bošnjački sabor je forma kroz koju se njeguje tradicionalni interes Bošnjaka i njihovih institucija za uzajamnošću, solidarnošću i odgovornošću za svoju sudbinu, za očuvanje političkog, kulturnog i vjerskog identiteta i jedinstva, za afirmaciju i jačanje države Bosne i Hercegovine u svim njenim segmentima, naročito u onim kojima se osigurava njen teritorijalni integritet, suverenitet i nezavisnost. Ako neke

od političkih, kulturnih, vjerskih i nacionalnih institucija za trenutak i zanemare svoje funkcije, tu je Bošnjački sabor da pomogne, da opomene, da podstakne, da afirmira, da se propušteno nadomjesti, da se neurađeno uradi, što je za pohvalu da se pohvali, da svojim djelovanjem promiče prosperitet bošnjačkog naroda u svakom pogledu. Bošnjački sabor treba da pomogne da se organi države, partijske, kulturne i vjerske institucije ne okamene u svojoj hijerarhiji i birokratiziranim strukturama, da ne izgube dušu, da se ne nametnu bošnjačkom narodu kao neprikosnoveni arbitri, uzurpatori njegove historije i budućnosti.

Ratno iskustvo je nagovijestilo metodologiju rada Bošnjačkog sabora. Dva održana zasijedanja pokazala su da Bošnjački sabor zna i umije praviti razliku između historijske odgovornosti naroda i historijske odgvornosti koju imaju političke stranke, vjerska zajednica i državna vlast. U oba slučaja Bošnjački sabor bio je na visini svoje odgovornosti, nije bio zamjena državnom parlamentu, nije uzurpirao njegove funkcije, ali mu je jasno dao do znanja šta je strateški politički interes bošnjačke nacije i na taj način preuzeo svoj dio odgovornosti za njenu sudbinu. On je izrazio brigu i odgovornost za svoju zemlju i narod: za one na poljima, u fabrikama, rudnicima, vojnike na prvim linijama odbrane, u naučnim i kulturnim i obrazovnim institucijama, u vjerskim institucijama, i sve one za koje se u kolokvijalnom govoru kaže da predstavljaju narod. Bošnjački sabor je pomogao predstavnicima oficijelne političke i državne vlasti da odgovornosti prema narodu i državi izvrše kroz svoje institucije u najboljoj demokratskoj tradiciji.

Za ono što hoćemo i što možemo, mnogo bliži nam je naziv Bošnjački sabor umjesto Svjetski bošnjački kongres. Kada je nastajao Svjetski jevrejski kongres, tada nije bilo Izraela, a bošnjačka situacija, ma koliko slična, nije identična sa jevrejskom. Sudbina Bošnjaka je vezana za zemlju Bosnu, ona je tu ukorijenjena, i nje se treba čvrsto držati. Bošnjački sabor ne treba da u svome nazivu ima atribut "svjetski", ali on po svojoj koncepciji, sadržaju programa, polju djelovanja, oblicima unutarnjeg organizovanja to treba da bude. Bošnjački sabor treba institucionalizirati tako da u sebi obuhvati sve organizacije i udruženja u kojima je organizovano okupljen bošnjački narod u zemlji i dijaspori bez obzira na karakter tih organizacija, ako je njihov program usmjeren ka prosperitetu bošnjačkog naroda. Da bi imale svoje predstavnike u Bošnjačkom saboru te organizacije i udruženja treba da se evidentiraju pri Bošnjačkom saboru, a u slučaju spora u proceduri evidentiranja odlučuje Bošnjački sabor u plenumu.

Bošnjački sabor bi imao do 500 sabornika, a mandat jednog saziva Sabora bio bi 4 godine. Sabor bi zasijedao povremeno, a najmanje jednom u godini. Moglo bi se upriličiti da to bude unaprijed utvrđen termin redovnog godišnjeg zasijedanja, da bi se organizacije i udruženja mogli pripremiti za svaku sesiju. Zasijedanje Sabora bi se dalo iskoristiti i kao značajna turistička i komercijalna manifestacija,

dakle i kao privredna aktivnost. U te dane bi se mogle prirediti razne kulturne manifestacije, naučni simpozijumi i druge slične aktivnosti. Sabor bi u svome sastavu imao 1/3 sabornika iz dijaspore i 2/3 sabornika iz zemlje. Kvorum za zasijedanje Sabora bio bi 2/3 od ukupnog broja sabornika, a za odlučivanje 2/3 od prisutnih sabornika, a o proceduralnim pitanjima odlučivalo bi se natpolovičnom većinom prisutnih sabornika. Svaka organizacija i udruženje imali bi onaj broj sabornika koji odgovara proporcionalnom broju članova organizacije i udruženja, s tim što bi manje organizacije i udruženja davale najmanje po jednog sabornika. Spisak evidentieranih organizacija i udruženja verifikovao bi Sabor u plenumu, s obavezom da se svake godine taj spisak ažurira. Mandat sabornika trajao bi 4 godine bez ograničenja ponovnog izbora. Predvidjela bi se i mogućnost ostavke i opoziva sabornika od organizacije i udruženja koje ga je izabralo. Sabornike biraju organizacije i udruženja u skladu sa svojim statutom i pravilima, pod uslovom da su prethodno evidentirale svoje članstvo pri Bošnjačkom saboru.

Bošnjački sabor ima svoj statut i registriran je kod Kantonalnog suda u Sarajevu, u formi saveza organizacija i udruženja Bošnjaka u zemlji i dijaspori. Sabor ne bi imao predsjednika, niti vladu u sjeni. Ovo iz razloga da Sabor ne bi pao u sjenu istaknutih pojedinaca i grupa. Funkcija Bošnjačkog sabora mora biti promicanje prosperiteta bošnjačkog naroda i države Bosne i Hercegovine. Sve drugo je podređeno ovim dvjema osnovnim vrijednostima. Zato će biti dovoljno da Bošnjački sabor ima Radno predsjedništvo, na čijem čelu će biti stalni predjsedavajući. Radno predsjedništvo i stalni predsjedavajući biraju se za čitav mandat saziva Sabora. Mogu biti reizabrani. Radno predsjedništvo je operativno tijelo Bošnjačkog sabora i zaduženo je da operacionalizira i sprovodi odluke Bošnjačkog sabora i priprema njegova zasijedanja. Ono saziva i vanredna zasijedanja Sabora. Radno predsjedništvo može obrazovati stalne i povremene komisije, kao i ekspertne grupe za proučavanje određenih pitanja. Pri Bošnjačkom saboru djeluje Savjet Bošnjaka sastavljen od pedesetak najumnijih i najuspješnijih Bošnjaka iz zemlje i dijaspore iz različitih oblasti profesionalne aktivnosti. Ovaj Savjet bira Bošnjački sabor sa liste od 100 predloženih kandidata. Listu predlaže Radno predsjedništvo poslije prethodnog razmatranja u nadležnim komisijama i ekspertnim grupama. Član Savjeta biran je doživotno, a može odstupiti ostavkom ili nemogućnošću obavljanja funkcije iz razloga više sile što kao činjenicu utvrđuje Radno predsjedništvo konsenzusom. Članovi Savjeta ne moraju biti članovi Bošnjačkog sabora. Kriteriji i način predlaganja, kao i procedura izbora članova Savjeta Bošnjaka utvrđuje se Statutom Bošnjačkog sabora. Savjet se saziva po potrebi, a najmanje jedanput u šest mjeseci. Sjednicama Savjeta predsjedava najmlađi član Savjeta. Stavovi i mišljenja Savjeta imaju snagu obavezujuće preporuke za sve bošnjačke organizacije i udruženja i za svakog Bošnjaka ponaosob i ulaze u knjigu etičkog kodeksa ponašanja Bošnjaka koja predstavlja

zbirku objavljenih stavova Savjeta. Bošnjački sabor, svaka organizacija i udruženje pojedinačno, mogu pojedine stavove Savjeta ili njihove dijelove ugrađivati u svoje odluke, u skladu sa svojim statutom i pravilima. Bošnjački sabor ima i svoj Sud časti.

Na čelu administracije Bošnajčkog sabora je generalni sekretar koga putem konkursa imenuje Radno predsjedništvo. Ta osoba treba da je sposoban organizator i administrator sa iskustvom i aktivnim znanjem engleskog i arapskog jezika i da se zna koristiti najsavremenijom komunikacionom tehnikom. Generalni sekretar bi se birao svake četiri godine bez ograničenja reizbora. Izuzev generalnog sekretara i potrebnog broja službenika, sve funkcije u Bošnjačkom saboru, uključujući i Radno predsjedništvo, Savjet i Sud časti su počasne i ne plaćaju se. Materijalna nadoknada se daje samo za rad u ekspertnim komisijama i grupama i troškovi službenih putovanja.

Bošnjački sabor ima svoj program rada za jedan saziv, kao i godišnje programe. Nema problema i pitanja koja ne mogu biti obuhvaćena tim programima, ako su ona sudbinska i životno se tiču bošnjačkog naroda u cijelini, na nekim dijelovima teritorije na kojoj on živi, ili ako se tiču pojedine organizacije ili udruženja koje zatraži raspravu o nekom pitanju od opšteg interesa. Bošnjački sabor neće odlučivati ni o jednom strateškom pitanju bošnjačkog naroda ako o njemu prethodno nije raspravljao ili zauzeo svoj stav Savjet Bošnjaka.

Bošnjački sabor ima svoj budžet koji se finansira iz godišnjih doprinosa organizacija i udruženja evidentiranih pri Bošnjačkom saboru, donacija i ličnih dobrovoljnih priloga Bošnjaka.

Sjedište Bošnjačkog sabora je u Sarajevu. Bošnjački sabor ima svoje filijale za Evropu, Ameriku, Aziju, Afriku i Australiju. Sjedište filijala treba da bude u centrima u kojima je sjedište značajnih međunarodnih organizacija gdje se kreira svjetska politika. Svrha ovih filijala je pored okupljanja i koordiniranja rada bošnjačkih organizacija i udruženja, da rade na lobiranju u korist bošnjačkog naroda i države Bosne i Hercegovine kod vlada i međunarodnih organizacija u određenom regionu. Na kraju, to bi bio i pravi smisao i svrha institucionalizacije Bošnjačkog sabora. Bez te funkcije on nam ne bi bio ni potreban.

1995.

NUŽNOST PROMJENE FILOZOFIJE BOŠNJAKA O SVOJOJ ODBRANI

Uskoro će se navršiti tri godine rata u BiH i od kada se Sarajevo nalazi u blokadi*). Sve poznate činjenice o ovom ratu i namjerama agresora i njegovih podstrekača sa Zapada i Istoka govore, da se ovo zlo neće skoro završiti. Ako i bude iznuđeno kakvo takvo mirovno rješenje, odužit će se sa njegovom primjenom, baš kao i sa implementacijom federacije dogovorene između Bošnjaka i Hrvata. Razlog tome će biti da agresor želi u miru ostvariti ono što nije mogao ostvariti ratom: dugoročno osporavanje bosanske državnosti kroz opstrukciju svakog dogovora o miru ili sprovođenje mjera dogovorenih eventualnim mirom. Dugoročno osporavanje prava Bošnjacima na njihovu domovinu Bosnu svakojakim otežavanjem uslova života i iscrpljivanjem da bi podstakli njihovo dalje raseljavanje i usporavanje i onemogućavanje povratka izbjeglih i raseljenih Bošnjaka.

Šta mi treba da poduzmemo da bi spriječili, odnosno ublažili, ove nepovoljne procese za Bosnu i Bošnjake. Mislim da je za ove tri godine rata sazrela svijest kod većine Bošnjaka u zemlji, a u manjoj mjeri i u dijaspori, da je nužno formulirati našu novu filozofiju mišljenja o svojoj odbrani na ovim prostorima, prije svega u našoj domovini Bosni i na širem prostoru bivše Jugoslavije, posebno Bošnjaka u Sandžaku. Pretpostavke za formuliranje nove filozofije mišljenja Bošnjaka o svojoj odbrani na ovim prostorima su:

(1) Međunarodno-pravno priznanje države Bosne i Hercegovine kao krune njene hiljadugodišnje državnosti ili nekog drugog oblika njenog političkog entiteta u vrijeme kada su na ovom prostoru vladale razne tuđinske carevine i kraljevine, predstavlja kapitalnu stvar koja nam se desila nakon pola milenijuma tavorenja pod tuđinskom vlašću.

(2) Reinkarnacija bošnjačke nacije kao hiljadugodišnjeg etničkog elementa koji je ukorijenjen u zemlji Bosni, koji je sebe prvobitno identificirao kao Bošnjane, a poslije kao Bošnjake koji će se identificirati sa nazivom svoje države i svoga jezika. Sa Bosnom će se sve više vremenom identificirati i pripadnici drugih konfesija i nacija koji budu svoju sudbinu vezali sa suživot u Bosni kao svojoj domovini. Zato naš nacionalitet i političku tradiciju i kulturu na ovim prostorima trebamo da baštinimo u cijelosti i da stećke i druge znakove bosanksog srednjovjekovlja i naše opstojnosti na ovim prostorima ne predajemo olahko drugima kada znamo da su se

*) Odlomak iz ratnog dnevnika, 24. januar 1995. godine, Sarajevo.

oni protiv njih borili i nastojali da ih unište ili zatru, a sada bi htjeli da na njima grade svoje državno pravo na bosansku zemlju;

(3) Od kada je Bosne u njoj su Bošnjani bili tolerantni na postojanje drugih vjera i drukčijih mišljenja. Bošnjani koji su imali svoju Crkvu bosanksu, tolerirali su misionarstvo i drugih crkava, što potvrđuje višestoljetno postojanje franjevaca u Bosni koji su sebe, kao i ostali katolici, sve do XX stoljeća također smatrali Bošnjacima, kao i muslimani i pravoslavni.

Prelazak najvećeg broja pripadnika Crkve bosanske na islam trajno je ovaj prostor učinilo razmeđem između Istoka i Zapada, ali i duhovnim susretanjem tri kulturno-civilizacijska kruga: grčko-rimskog, jevrejsko-hrišćanskog i arapsko-islamskog, što nije bio slučaj ni sa jednom zemljom na evropskim prostorima u ovako dugom trajanju, ako se izuzme višestoljetno iskustvo Španije, koje je prekratila netolerantna katolička crkva toga vremena progonom svih muslimana i jevreja (1492).

(4) Bošnjaci u posljednjih pola milenija nisu imali oružanu narodnu vojsku pod svojom kontrolom. Prvi put u ovom ratu u posljednjih pola milenija Bošnjaci se biju za svoju međunarodno priznatu i suverenu državu Bosnu, a ne za interese tuđih carevina i kraljevina. Bošnjaci su 1941-1945. godine bili prevareni. Iako je 25. novembra 1943. godine bila obnovljena državnost Bosne koju je ona bila izgubila 1463. godine dolaskom Osmanlija u Bosnu, njima nije po završetku toga rata priznat nacionalni identitet čime su oni i njihova država bili čitavo vrijeme socijalističke Jugoslavije osporavani od strane Srbije, Crne Gore i Hrvatske, da bi to osporavanje raspadom te zemlje, dovelo do agresije njenih susjeda na nju i zločina genocida nad bošnjačkim narodom 1992-1995.

(5) Bošnjački narod je dočekao agresiju nepripremljen i većina masovnog stradanja Bošnjaka desila se prvih mjeseci kada je agresor udario na goloruk narod. Bošnjaci su da bi odbranili svoje gole živote i svoju domovinu Bosnu danas izgradili modernu Armiju, kojoj bi mogle pozavidjeti i veće države. U današnjoj bosanskoj armiji izražena je i vojna kultura, sticana u višestoljetnim odbrambenim bitkama Bošnjaka na ovim prostorima. Viteštvo u odnosu na žene, djecu i starce i uopće na civilno stanovništvo je u najboljoj islamskoj tradiciji Bošnjaka i to u vrijeme kada je agresor bezočno atakovao na njihove živote, imovinu i čast. Time su baštinjenjem triju civilizacija i kultura iskoračili ispred Evrope u toleranciji i suživotu, ne samo nacionalnih manjina, etničkih grupa i vjerskih sekti, već tri bosanska naroda i četiri od pet ili šest danas dominantnih religija u svijetu. Zato će bošnjački narod i bosanska armija i ubuduće biti nepobjedivi, jer su otvoreni prema drugima i drukčijem. Ne znaju za mržnju i nisu šovinisti. Umiju da žive s drugima.

(6) Kadrovski potencijal kojeg Bošnjaci imaju je solidna osnova za obnovu i izgradnju zemlje i nošenja odgovornosti za njenu budućnost, ali se s tim ne treba zadovoljavati. Bošnjaci su promjenom civilizacije ulaskom Austro-Ugarske u Bosnu bili dugo vremena pod kulturnim šokom i dezorijentirani. Računa se da je taj period trajao oko 40 godina, a kada su došli sebi i postali svjesni da se moraju okrenuti samim sebi i politički se organizirati, dušmani su ih ekonomski opljačkali i doveli do prosijačkog štapa (1919).

Podatak da je 1939. godine bilo samo oko 7oo visokoobrazovanih muslimana u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji sam za sebe govori dovoljno. Socijalistički režim, ma koliko da je bio nepovoljan za islamsku tradiciju, sa nepriznavanjem bošnjačkog nacionalnog identiteta, bio je nužan predah, koji je omogućio da se Bošnjaci ekonomski oporave i masovno obrazuju, iako im je i dalje bio osporavan nacionalni identitet i ograničene vjerske slobode i nacionalno kulturno organiziranje. Da se Bošnjaci nisu masovno obrazovali i ekonomski oporavili ne znam da li bi uspjeli da se odbrane od agresije svojih susjeda. Pamet i volja da se živi u svojoj nezavisnoj i suverenoj državi, bit će presudni i za obnovu i izgradnju zemlje i bošnjački opstanak na ovim prostorima. Otuda će obrazovanju trebati posvetiti skoro jednaku pažnju koliko i armiji. Samo obrazovan Bošnjak može biti i dobar vojnik i dobar graditelj zemlje i čovjek svijeta. Mi moramo biti otvoreni i osposobljeni da primijenimo nova naučna dostignuća i nove tehnologije, da tone zamijenimo čipovima.

(7) Prirodni resursi zemlje omogućavaju uz primjenu savremene nauke i tehnologije vlastitu proizvodnju i manju zavisnost sa strane. Podatak da je 1994. u najnepovoljnijim mogućim uslovima Bosna osigurala 25% vlastite proizvodnje za ishranu stanovništva, što nikada nije uspijevala i u najuspješnijim mirnodopskim godinama, pokazuje koliko su velike mogućnosti kada se hoće i kada se dobro organizira proizvodnja.

Naša zemlja je bila bespoštedno eksploatirana od svih dosadašnjih političkih režima. Naš narod nije upravljao svojim ekonomskim dobrima. Drugi su propisivali norme po kojima je funkcionirala bosanska ekonomija. Malo je viška rada naših radnika ostajao u zemlji i ono što je ostajalo neracionalno je bilo korišćeno. I pored prirodnih bogatstava zemlje spadali smo među nerazvijene. Uz spriječavanje političke afirmacije naše zemlje i izgrađivanja njene državnosti, smišljeno je spriječavan i njen ekomomski razvoj. Bosna je razvijena kao sirovinska baza za prerađivačku industriju njenih susjeda. Tako se iz Bosne u druge centre država u čijem je sastavu bila, odlijevao dohodak bosanskih radnika. Htjelo se BiH nametnuti polukolonijalni položaj i odložiti brži ekonomski razvoj i prosperitet njenog, prije svega bošnjačkog naroda. To je dovodilo do toga da Bošnjaci više od drugih posao traže izvan zemlje i postanu jeftino evropsko roblje.

Prirodni resursi nisu neiscrpni i njihovu eksploataciju treba planirati. Agresija je devastirala bosansku ekonomiju. Ono što nije uništeno, zbog rata i blokada ne radi svojim kapacitetom, a i tehnologije zastarijevaju. Mnogi kapaciteti su rađeni za potrebe bivšeg tržišta, a danas smo upućeni na zadovoljavanje svojih potreba i na konkurenciju na inozemnom tržištu. S obzirom na geopolitički položaj Bosne i nenaklonjenost naših susjeda bit će problema i sa komuniciranjem sa svijetom. U tom pogledu morat će se ići na najsavremenije komunikacione tehnologije da bi se spriječila blokada i izolacija zemlje kakvu poznajemo u ovom ratu.

(8) Kultura je bitan element našeg bošnjačkog identiteta. Ne dozvolimo da drugi prisvajaju našu kulturu kao svoju. Kao potomci naših "dobrih Bošnjana" dužni smo da zaštitimo to kulturno naslijeđe od uzurpatora. Prisavajaju nam ne samo bosansku zemlju, već i bosanske banove i kraljeve. Stećke, kao najvidljivije i i najprepoznatljivije znakove kulture srednjovjekovne Bosne i postojanja bošnjačkog naroda kao autentičnog historijskog naroda, neki hoće njegovom negacijom da ih prisvoje kao svoju kulturnu baštinu da bi dokazali svoje postojanje na ovim prostorima. To čine oni čiji su preci svojim krstaškim pohodima htjeli da obezliče državnopravno biće Bosne i već tada je unište kao državu i prisvoje teritorije.

Trebamo preispitati naš odnos prema kulturnoj baštini Bosne. U opću kulturu Bošnjaka, koja se temelji na islamu, ugrađena je i bosanska kulturna tradicija nastala prije dolaska Osmanlija u Bosnu. Ko tu tradiciju baštini, baštini i zemlju Bosnu. Zato je neophodno upadnije nego do sada njegovati kod naše omladine predislamsku kulturnu tradiciju Bosne, njene srednjovjekovne gradove, napise sa stećaka, učiniti pristupačnijim našoj djeci bosanske vladare, prijestolne gradove, arheološke nalaze i sl. Ustanovama, ulicama i trgovima davati nazive iz te bosanske historije i kulturne tradicije. Trebamo obilježavati datume kojim će se afirmirati djela i ličnosti naših slavnih srednjovjekovnih vladara Kulina Bana, Bana Ninoslava, Stjepana II Kotromanića, Kralja Tvrtka i dr. Njihovim slavljenjem sami ćemo sebe uzdići. Bosna je imala plemićku skupštinu (1353) kada je mnoge današnje evropske zemlje nisu imale.

Bosna je imala Crkvu bosansku, u vrijeme kada je i Engleska imala svoju Crkvu anglikansku. Ona je bila heretička samo za rimskog papu, ali ne i za njene Bošnjane. "Humačka ploča" iz X stoljeća govori o ranoj pismenosti kod Bošnjana, koji su imali svoje pismo bosančicu (bosansku ćirilicu). Miroslavljevo jevanđelje nastalo u Humu voljom kneza Miroslava zeta Kulina bana također govori o našoj pismenosti. Bosna je imala svoje stećke koji i danas potvrđuju visoku kulturu i pismenost naših predaka, čija rasprostranjenost omeđava tadašnje političke i historijske granice Bosne (Velike Bosne).

(9) Ulaskom Austro-Ugarske u Bosnu, a posebno ulaskom Bosne u sastav obiju Jugoslavija značajno su devastirani objekti islamske kulture u Bosni. Bilo da su

rušeni i na njenim temeljima građene crkve, bilo da su rušeni zbog urbanizacije gradova i naselja ili su planski uništavane čitave četvrti gradova i naselja da bi se zatrli gradovi muslimanske kulture i graditeljstva. Nije bio bolji odnos ni prema onim objektima koje su zatekle naše generacije. Nismo ih obnavljali, zapustili smo njihovu upotrebu za dobrobit naroda. Dozvoljavali smo da se ti objekti ruše i nestaju, a nismo bili svjesni da se vremenom, s njihovim nestajanjem stvaraju pretpostavke za nestajanje i nas samih, cijelog jednog naroda. Nisu nam bila dovoljna historijska iskustva naših sunarodnika u Srbiji, Crnoj Gori, Hrvatskoj, Mađarskoj. Nama je ovladala stihija i nebriga za našu kulturnu baštinu. Nismo se bili probudili iz tog blaženog sna dok nam đavo u ovom ratu nije došao da vadi dušu i da nas pomete sa lica zemlje.

Da bi Bošnjaci opstali, mi živi, moraćemo se postarati da obnovimo porušene nekropole stećaka, mezarja i hareme naših mrtvih, da obnovimo i restauriramo naše spomenike kulture, na onim istim mjestima na kojima su bili prije rušenja i po mogućnosti istim materijalima. Da bi sebi povratili dostojanstvo i smisao življenja, moramo to učiniti sa svim historijskim i kulturnim spomenicima, sa obilježjima našeg historijskog postojanja, jer samo tako možemo potvrditi svoj kulturni identitet i historijski kontinuitet i tek tada s pravom reći da smo svoji na svome. Ako to ne učinimo, nećemo imati na čemu učiti naše buduće generacije ljubavi prema svojoj domovini i svome narodu. Ti stećci i spomenici, ti haremi, džamije, hamami, turbeta, mostovi, bobovci, gradska jezgra i sl, znakovi su našeg postojanja, najbolja učila iz praktične nastave historije.

Narod ne može biti slobodan, ako nije osigurao opstojanje u funkciji odgoja svoga podmlatka vlastite kulturne baštine koja mu je dala identitet, po kojem ćemo se moći razlikovati od drugih i reći "ja sam svoj na svome".

(10) Naš odnos prema islamu ne smijemo raducirati samo na "vjeru", već islam proživljavati u njegovom totalitetu, a to znači sve faze našeg društvenog života prožeti učenjem islama, sveobuhvatnim tevhidom, monoteizmom i time se osloboditi modernog mnogoboštva, idolatrije i klanjanja prema onome što narušava islamski sistem vrijednosti. Islam nas uči da čovjek ne duguje nikakvu pokornost čovjeku, već samo Bogu i da se samo Njemu pokoravamo. Zato trebamo odbaciti sve lažne propagandom i novcem nametnute autoritete, a slijediti one vrijednosti koje nam osiguravaju naš kulturni, vjerski i politički identitet koji nas ukorijenjuje u bosansku zemlju, u državu Bosnu.

S obzirom da smo u suživotu sa pripadnicima drugih religija i naroda među kojima ima i vjerskih fanatika i nacionalnih ekstremista, i da se među samim nama pojavljuju također poročni ljudi, nije dovoljno Bošnjake samo teorijski učiti pravilima ponašanja koja proizlaze iz Kur´ana i Sunneta, već ih treba i praktično poučiti kako da se odbrane od raznih napasnika na njihov život, imovinu i čast i obožavanja

raznih kumira. Samo se prema Bogu treba biti dobar, čestit i pošten. U ovom smislu treba podržati i u našoj vjerskoj i svjetovnoj društvenoj teoriji i političkoj praksi, kao i odbrambenoj doktrini, elaborirati razmišljanje poznatog bošnjačkog filozofa Ferida Muhića, koji kaže:

"Ali prema ljudima koji jesu i melek i zvijer, treba biti dvoje: MELEK I ZVIJER. Ropstvo je lahko, mučno je biti slobodan. Ali, upravo je to jedna od obaveza primljena od Njega"… "Zato znajte, baš kao što je ovaj melek u nama-Allahov, tako je i ona zvjer-Allahova, zar bi mogla postojati da je On htio drukčije!?… "Naučite da na svačiju zvijer koja vam u avliju ulazi, nahuškate serbes svoju zvijer. Među ljudima-ljudi. Tako će vas dušmani poštovati i bojat će vas. I takve će vas Allah voljeti!.[*)]

[*)] Muhić Ferid, „I melek i zvijer", Ljiljan 18. januar 1995., Sarajevo.

SVIJEST O SEBI I DOMOVINI

Razmišljam o masovnom stradavanju nevinih Bošnjaka, a da nisu znali pravi razlog svoga stradanja*). Ta nevjerica da se može biti ubijen od svojih prvih komšija Srba i Hrvata sa kojima se do jučer dijelilo i dobro i zlo, dovela je do takvih katastrofalnih razmjera stradavanja. Svako je mislio da se to nekom drugom dešava iz nekog razloga, da se to njemu neće desiti, jer nema razloga, nije ni za šta kriv, kao da su drugi bili za šta krivi. Stradavanje jednih nije bila pouka drugima da se sklanjaju ispred pokolja i silovanja. Međutim, razlog stradavanja bio je jednostavan, za to što su Bošnjaci bili muslimani. Čitam u "Oslobođenju" (16.02.1995.) u prilogu Edine Kamenice: Gdje je Šemsudin-beg?, riječi njegove supruge: "Pitam četnike koji su mi odveli muža starog 81 godinu, sa Grbavice u julu 1992. godine, zašto to rade kada nismo ništa krivi ? Jedan od četnika je doslovno odgovorio: Krivi ste zato što ste muslimani i zato što ste ugledna porodica". U "Ljiljanu" (15. februar 1995) u članku Enesa Ratkušića čitam odgovor jednog pripadnika HVO zbog čega jednom Bošnjaku ne dozvoljavaju da se zajedno u HVO bori protiv četnika: "S nama možeš samo ako staviš krunicu oko vrata!", drugi kaže: " HDZ je odlučio da Tucakovićima nema povratka u Gornje Hrasno!".

Nerazvijena svijest o nacionalnom bošnjačkom identitetu bosanskih muslimana dovela je do njihove dugoročne dezorijentacije u pogledu nacionalne pripadnosti. Otuda i do političke manipulacije u pogledu nacionalnog opredjeljenja muslimana i borbe za njihove duše velikosrpskih i velikohrvatskih nacionalista. Ni jednima ni drugima nije bio interes da se muslimani vrate svome bošnjaštvu, jer im je samo ono davalo pravo na zemlju Bosnu i političko organiziranje Bosne kao nezavisne države. Zato je kroz školski sistem i politički rad sa narodom u ranijim režimima svjesno bilo zanemarivano i potiskivano njihovo nacionalno bošnjaštvo i razvijanje svijesti o sebi kao Bošnjacima i Bosni kao svojoj domovini i bosanskom jeziku. Kod Bošnjaka nije bila dovoljno razvijana svijest o Bošnjacima kao državotvornom narodu, o Bosni kao njihovoj jedinoj domovini. Potiskivana je svijest o srednjevjekovnoj državi, Bosni kao jedinoj njihovoj domovini, a naturana im je svijest da Osmansko carstvo i Austo-Ugarsku smatraju za svoju domovinu, da i Prvu i Drugu Jugoslaviju, koje su bile vještačke tvorevine, smatraju za svoju domovinu. Nastojalo se izbrisati Bosnu kao geografski i politički prostor i pretvoriti je u bezličan regionalni entitet, bez prava na državnost.

---

*) Ovaj esej je plod razmišljanja nakon recenziranja knjige Nusreta Agića „Živi štitovi", 20. februara 1995. godine, u kojoj je opisano stradanje Bošnjaka Rogatice i njene okoline 1992. godine od JNA i paravojnih srpskih jedinica koje je organizirao SDS Bosne i Hercegovine.

Potiskivanjem svijesti o Bošnjacima i Bosni kao svojoj naciji i domovini, potiskivalo se i razvijanje patriotskih osjećanja prema Bosni kao domovini. Sva naša patriotska osjećanja kroz školski i politički sistem usmjeravana su bila prema Turskoj, Austriji i Jugoslaviji, koja je u oba slučaja bila drugo ime za Srboslaviju, u kojoj nije bilo mjesta za druge političke narode, pa ni za Bošnjake. Slovence i Hrvate su trpili kao nužno zlo. Da je druga Jugoslavija bila idejno nešto drugo (ravnopravna zajednica naroda), ne bi se ovako lahko raspala, kao i prva. Nju je održavala Titova harizma, podržavana od partije, vojske i policije koje kada je nestalo, nestalo je i Jugoslavije. Da za Srboslaviju politička prava drugih naroda ništa ne znače, govori i primjer današnjeg stradavanja nesrpskih naroda na području tzv. Jugoslavije. Kroz razvijanje patriotskih osjećanja prema tuđim carevinama i kraljevinama, kroz školski sistem i drugim edukativnim programima od naroda je skrivana i potiskivana istina o njegovom bošnjačkom identitetu i bosanskoj državnosti. Cilj je bio asimiliranje i prihvatanje srpskog ili hrvatskog nacionalnog duhovnog i kulturnog koda, čime bi sami sebe nacionalno i politički obesmislili.

Kada su se Bošnjaci počeli politički organizirati i organizirano ispoljavati kao politički narod, kada je Bosna dobila međunarodnopravno priznanje, kada se vidjelo da će Bošnjaci biti i ostati svoji na svome i kada su postali svjesni toga svoga prava, odjednom su postali opasni "islamski fundamentalisti" koje je trebalo fizički i biološki uništiti. Istovremeno s povikom na navodni islamski fundamentalizam, Evropa i Svijet nisu htjeli vidjeti da je riječ o bujanju pravoslavnog i katoličkog fundamentalizma. Najočitiji dokaz zato je što Bošnjaci nisu srušili ni jednu katoličku i pravoslavnu bogomolju, a Srbi i Hrvati su srušili oko hiljadu muslimanskih. Srušene katoličke i pravoslavne bogomolje rezultat su njihovog uzajamnog rušilaštva na prostorima koje su njihvoe vojske zaposjele.

Ognjem i mačem Srbi i Hrvati stvarali su svoje nacionalne para-državne tvorevine na tlu Bosne i Hercegovine, genocidom "očišćene" od pripadnika drugih naroda u njima. Cilj je bio da se na državnom prostoru Bosne i Hercegovine, kako kaže britanski premijer Džon Mejdžor, sačuva sistem vrijednosti koji se "bazira i mora ostati baziran na hrišćanskoj civilizaciji i etici". Dakle na civilizaciji i etici inkvizicije, fašizma i boljševizma, kao patološkim tvorevinama evropskog duha i civilizacije, koja isključuje politička prava drugog naroda na svom političkom prostoru, na drukčiju kulturu, vjeru, na suživot ravnopravnih naroda. Pored Bošnjaka, slučaj sa Čečenima to zorno pokazuje. Ona nedoumica kod miroljubivih Bošnjaka, koja ih je susprezala da budu odlučniji u početku rata, koja ih je držala "ukoljenčenim" za odlučnije akcije, konačno je nestala. Mejdžorove riječi, objelodanjene u maju 1993. , konačno su im otvorile oči, da je Evropa odlučila da ih uništi i da je jedina njihova nada za spas u njima samim, u njihovoj borbi, u razvijenoj svijesti o sebi , o svojoj domovini, o islamskoj duhovnosti, o bošnjačkoj

kulturnoj tradiciji, o bošnjačkom identitetu, i u odbrani države, u kojoj će kao politički narod jedino moći opstati.

Scenario uništavanja Bošnjaka izvodi se prema projektu jednog bosanskog Srbina, velikosrpskog historičara, prof. dr Vase Čubrilovića, jednog od atentatora na Ferdinanda, kojeg je on izložio još 1937. u Srpskom kulturnom klubu u Beogradu, a koji se odnosio na iseljavanje "Arnauta" iz Srbije u Tursku. Taj projekat je bio arhiviran kod kraljeve jugoslavenske vojske, jer je, po njemu đeneralštab u tome imao značajnu ulogu. Podaci pokazuju da su sva dosadašnja iseljavanja i progoni i genocidi nad nesrpskim narodima u objema jugoslavijama, pa i ovaj današnji izvođeni prema tom projektu, kome je cilj etnički čista Srboslavija na prostorima bivše države na kome živi i jedan Srbin. To je doprinijelo da se veliki broj Bošnjaka i ranije našao u izbjeglištvu i iseljeništvu, a danas je to poprimilo kataklizmičke razmjere. Zato je danas veoma važno kod Bošnjaka u zemlji i dijaspori razvijati svijest o sebi i o svojoj domovini Bosni. Neophodno je postići takav intenzitet u razvoju te svijesti, da na svakom dijelu zemlje-planete gdje se nalazi i jedan Bošnjak, on bude izrazom i nosiocem ukupnih vrijednosti svoga bošnjačkog naroda. Samo će to biti garancija da nam se narod u dijaspori ne istopi kao snijeg i ne nestane. Svaki Bošnjak u dijaspori treba da zna da politički kao pojedinac u svijetu ne znači ništa, ako ne bude pripadao svojoj bošnjačkoj nacionalnoj zajednici i svojoj državi Bosni. Sve priče o demokratiji, o univerzalnim pravima i slobodama čovjeka i građanina ništa im neće značiti, kao što ni danas ne znače, da nemaju pasoš bosanske države i da nisu njeni građani (državljani).

Moramo biti kao narod jedinstveni i snažni. Sve deklaracije o slobodama i pravima čovjeka i građanina važe samo za one narode koji su jaki. Bošnjaci će imati taman toliko sloboda i prava u svakom međunarodnopravnom poretku, koliko uspiju da se za njih izbore u borbi protiv onih drugih koji im ih žele da osvoje samo za sebe. To upravo žele da učine Srbija, Crna Gora i Hrvatska ovim ratom u Bosni. Zbog nerazvijene svijesti o svom nacionalnom bošnjaštvu i državnosti Bosne, to naš narod nije znao, a poslije ove doživljene kataklizme treba da zna. Da brani državu Bosnu koja će mu osigurati jednako sa drugim narodima uživanje građanskih i ljudskih prava i sloboda. Bez države Bošnjaci će nestati kao politički narod, a time izgubiti i individualna i kolektivna politička prava i slobode, jer građanin kao politički subjekt može biti samo u svojoj državi.

Bošnjačko stradanje u ovome ratu i genocidu bilo je izvanredan poligon da na sebi, in vivo, Bošnjak uči lekcije o političkim, ekonomskim i ljudskim pravima i slobodama, koje navodno garantuje međunarodna zajednica. Svaki Bošnjak je na sebi osjetio domašaj tih garancija. Gdje god su ljudi predali oružje bili su pobijeni, silovani, protjerani i pokršteni, a njihovi domovi, sela i gradovi opljačkani i popaljeni. Gdje god su se i malo branili, odbranili su se. Odbranili su svoju čast, porodicu,

kućni prag, zavičaj, domovinu. Odbranili su čast svoga naroda, svoju vjeru, pravo na život, pravo na svoje političko mišljenje. Odbranom kućnog praga, branila se i država Bosna koja jedino garantuje političku i ljudsku budućnost Bošnjaka. Oni narodi koji nisu bili spremni da se svjesno žrtvuju za ove vrijednosti, nestali su.

Zato, ma gdje bili, Bošnjaci ne bi smjeli bježati od nametnutih iskušenja, već da se s njima suoče i da ih savladaju. Da ih savladamo prije svega u sebi, svojom sviješću o sebi i vrijednosti domovine Bosne i Hercegovine.

BOŠNJACI U SANDŽAKU

Danas se Svijet*) nalazi u traženju nove ravnoteže osnovnih snaga i sila koje upravljaju njime koje treba da opredijele kakav će on biti u narednih nekoliko decenija. To je ono što u kolokvijalnom govoru nazivamo novi međunarodni poredak. U posljednjih 50 godina Svijet se održavao u ravnoteži na utakmici između dva političko-ekonomska društvena sistema: kapitalizma i socijalizma, iza kojih su stajala dva moćna vojno-politička saveza (NATO i Varšavski ugovor) i dvije ekonomske zajednice (EZ i SEV) koje su pratile odgovarajuće društvene, političke i kulturne strukture. Veći dio tog perioda protekao je u odnosima tzv. hladnog rata, a potom detanta, sporazumijevanja i uzajamnog popuštanja, dok nije doveo do definitivnog ekonomskog i političkog sloma socijalističkog sistema odnosa u formi koju su oblikovale Oktobarska revolucija u Rusiji i na istim ideološkim osnovama revolucija u Jugoslaviji. To je dovelo i do raspada njihovih političkih sistema i federacija kao oblika njihovog unutrašnjeg državnog uređenja s obzirom na svoju višenacionalnu strukturu, u kojima su u oba slučaja hegemonu ulogu imali najbrojniji narodi (nacije): Rusi u SSSR, a Srbi u SFRJ.

Na globalnom planu pored američke i evropske hemisfere pojavljuje se i treća jugoistočno-azijska, kao alternativa europocentrizmu (u koju pored Malezije, Indonezije i drugih manjih zemalja toga regiona ulazi i Australija). Ostaje da se vidi gdje će u tome biti Kina, Indija, Iran, Pakistan i Rusija sa svojim bivšim republikama.

Balkan pripada evropskoj hemisferi i na njemu je u toku veliko previranje. Balkan sa svojim usitnjenim nacionalnim zajednicama koje žele da se politički emancipuju i kao razmeđe između istočne i zapadne civilizacije nikada nije bio miran. Njegovo bitno današnje obilježje je raspad bivše Jugoslavije u nekoliko suverenih i nezavisnih država i proces homogeniziranja pravoslavnih zemalja koje predvodi Rusija i kontroverzna Grčka. Zatim, rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini s ciljem da se konstituiraju velika Hrvatska i velika Srbija na račun teritorija Bosne i Hercegovine i njenog bošnjačkog naroda. Tu su i aspiracije na teritorije pravoslavne Makedonije, od strane njena četiri susjeda, od kojih su tri pravoslavne provenijencije. Nasuprot tome, njeno vojno i političko povezivanje s muslimanskom Turskom, kao regionalnog garanta svoga državnog suvereniteta. Otvorenim ostaje pitanje međunarodno-pravno nepriznate tzv. Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne Gore, kao i Vojvodine, Kosova i Sandžaka u sastavu Srbije.

*) Referat na naučnom skupu o Sandžaku, održanom 22. aprila 1995. godine u Sarajevu.

S obzirom na prisustvo dvostoljetnih težnji velikosrpskog nacionalizma da na ovim balkanskim prostorima stvori jedinstvenu srpsku državu pod devizom: "Svi Srbi u jednoj državi", što se ne može ostvariti bez imperijalnog i šovinističkog atakovanja na državne teritorije susjeda i živote i imovinu ljudi drugih vjera i nacija, Srbija i Crna Gora su se odlučile na rat, na osvajanja, na etničko "čišćenje", na zločin genocida, da bi ostvarili te svoje velikodržavne aspiracije. Bošnjaci na prostorima bivše Jugoslavije u posljednjih stotinu i pedeset godina, zbog nezainteresovanosti Turske za političku sudbinu Bošnjaka u vrijeme dok je imala suverenitet nad Bosnom, nalazili su se u najnepovoljnijem položaju od svih drugih naroda na Balkanu i u tom periodu spadaju u najtragičniji narod na ovom prostoru koji je najviše materijalno i egzistencijalno stradao, zahvaljujući svojim agresivnim susjedima Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj. Čitavo to vrijeme Bošnjaci su pod snažnim političkim i kvazi kulturnim uticajem veliko hrvatske i veliko srpske politike bili rastrzani (raspolućeni) u pogledu svoga nacionalnog identiteta, jer im se nije dozvolilo da politički afirmiraju i razvijaju svoj bošnjački nacionalni identitet koji je baštinio još od "dobrijeh Bošnjana" i srednjevjekovne bosanske državno-pravne tradicije, kulture i da se svojim bošnjačkim nacionalnim političkim bićem i svojom bogatom narodnom tradicijom i kulturom odredi prema Srbima i Hrvatima, koji su ga nacionalno svojatali. Prema njima su se određivali samo islamom i nekim običajima vjerske provenijencije, čime su Bošnjaci bili dovedeni u opasnost da budu svedeni samo na vjersku zajednicu i time trajno izgube svoju zemlju i državu i nestanu kao politički narod.

Kada se počeo i politički i nacionalno organizirati, kada je imao slobodu da u sebi počne prepoznavati svoj vlastiti identitet kao moderan evropski politički narod, i kada je Bosna i Hercegovina i, kao njegova država, dobila međunarodnopravno priznanje i, kada je time bio historijski ugrožen i veliko-srpski i veliko-hrvatski koncept njihovog velikodržavlja, Bošnjacima je nametnut rat, i tada su došli u iskušenje fizičkog nestanka i njih i njihove domovine Bosne i Hercegovine. Allah dž.š. je Bošnjacima prosvijetlio pamet i u posljednjem momentu su se trgli iz stogodišnje letargije i amnezije u koju su ga bili bacili njegovi dušmani. Uzeli su oružje u ruke i odbranili i sebe i svoju domovinu i svoju vjeru. Postali su međunarodni politički faktor bez koga se više, ne samo u Bosni i Hercegovini, već i u njenom okruženju ne može ništa odlučiti bez njihovog učešća.

Zato u historijskom globalnom i regionalnom kontekstu treba sagledavati i sadašnji i budući bošnjački politički interes i njegovo učešće u kreiranju državno pravnog položaja Sandžaka. U razmatranju ovog pitanja, ne treba se rukovoditi emocijama, već razumnom islamskom maksimom koja je postala i etički princip u odnosima među ljudima uopće, a koja otprilike glasi: Ne misli drugome ono što ne bi želio samome sebi. Ako se to prenese u kontekst ove naše teme, bošnjački politički interes na ovim prostorima, s obzirom da živi zajedno s ljudima drugih vjera i nacija,

jeste dosljedna primjena principa međunarodnog prava o jednakopravnosti naroda kao kolektiva i jednakih individualnih ljudskih i građanskih sloboda i prava za sve građane bez obzira na vjeru i naciju. O tome se pozitivno izjasnio i g-din Izetbegović u više svojih govora. Ova profilirana i etablirana međunarodna pravna pravila osigurana su raznim mehanizmima međunarodne zaštite. Međutim, kao i u domaćem pravu, pravda kasno stiže, ali je ipak dostižna.

Bošnjaci su u posljednjih stotinu i više godina kao narod živjeli u jednom politički difuznom stanju i kao kolektiv ih je objedinjavala uglavnom vjera. Bošnjaci nisu imali slobodu da razvijaju svoju nacionalnu svijest i nacionalnu kulturu. Sandžak je kao bosanksa provincija politički-teritorijalno bio već od 1877. otcijepljen od Bosne i od tada je bošnjački narod bio rascijepljen u odvojenim političko-teritorijalnim sistemima, neovisno od toga što je postojala još formalna suverenost sultana nad Bosnom. To se održalo, neovisno od globalnog državnog jedinstva, i u obje Jugoslavije. Međutim, time se nikada nije gubio jedinstveni nacionalni bošnjački identitet i njihova zajednička politička sudbina na ovim prostorima. Tako će i ubuduće Bošnjaci egzistirati, ma gdje se nalazili kao jedan narod, i kao pripadnici iste vjere islama, ali u različitim državnopravnim i političkim sistemima kao njihovi državljani ali sa Bosnom u srcu. S tim u vezi treba razjasniti odnos Bošnjaka prema Bosni i Hercegovini, ali i njihov odnos prema državi čiji su državljani, ako živi u dijaspori, u kojoj kao građani ostvaruju svoja politička i druga prava. Treba, uslovno govoreći, razdvojiti vjeru od nacije i naciju od države. Pripadnici jedne vjere po pravilu pripadaju različitim nacijama, ali i u jednoj naciji ima pripadnika raznih vjera, a pripadnici jedne nacije su državljani različitih država, u kojim može da egzistira jedna ili više nacija, državotvornih i onih koje se smatraju nacionalnim manjinama. U Evropi su države po pravilu nacionalne države, u kojim su dominatne jedna ili dvije vjere a u njima pripadnici drugih nacija tretiraju se kao nacionalne ili vjerske manjine. Ima unitarnih država u kojima ima više nacija (Španija, Francuska, Velika Britanija itd.), a ima federalnih država u kojima je samo jedna nacija (Amerika, Njemačka, Austrija i td.). Dakle, tu nema nekog čvrstog pravila. Prema tome, treba da bude primijenjen isti princip i kada je riječ o državama na prostoru bivše Jugoslavije, koje su više ili manje nacionalno izmiješane. Srbija ima blizu 40% nesrpskog stanovništva koji su njeni državljani, a Hrvatska oko 25% . O kakvoj se besmislenoj politici radi govori i činjenica da veliko-Srbi i veliko-Hrvati hoće u BiH svoje mini države etnički čiste, da bi ih mogli pripojiti velikoj Hrvatskoj i velikoj Srbiji, koje nisu etnički čiste. Kako sada objasniti činjenicu da Srbi u Srbiji ili Hrvati u Hrvatskoj mogu živjeti s drugim narodom, a u Bosni ne mogu.

S druge strane, ima nejasnoća u tome što se smatra domovinom u političkom smislu riječi. Pa sama riječ kaže da je domovina ona zemlja u kojoj imaš dom u kome stalno prebivaš i ostvaruješ sva ljudska i građanska prava, a naročito politička prava. U nekim zemljama propisani su vremenski cenzusi boravka u

dotičnoj državi, da bi se mogla ostvarivati neka politička prava. Postoje uslovi za sticanje državljanstva u državi u kojoj želiš stalno da se nastaniš i da uživaš jednaka prava koja imaju državljani dotične zemlje. Domovina se najčešće određuje po imenu najbrojnije nacije, ali je ona domovina i pripadnicima drugih nacija, ukoliko žele da se u njoj stalno nastane i da prime njeno državljanstvo. U tome leži smisao nastojanja međunarodne zajednice da ni jedan čovjek ne bude bez državljanstva, a to znači bez domovine. Amerika je domovina svih američkih državljana, mada su oni u nju uselili kao pripadnici raznih nacionalnosti i bili bivši državljani zemalja iz kojih su se iselili. To što mnogi od njih ne zaboravljaju svoj zavičaj i svoju raniju domovinu i nose je u srcu i emotivno su za nju vezani, nema nikakvog političkog značaja, ukoliko nisu zadržali i državljanstvo svoje ranije domovine, zemlje iz koje su se iselili. Zato su mnogi Bošnjaci koji su najčešće iz nužde napuštali svoje zavičaje i odselili u Tursku, dobili su svoju novu domovinu, stekli njeno državljanstvo, a izgubili ranije državljanstvo, raniju domovinu, zauvijek, pa i svoje ranije prezime jer su jedino pod takvim uslovima mogli useliti u Tursku.

Zato se može postaviti pitanje, da li je Bosna i Hercegovina domovina Bošnjacima iz Sandžaka, ako su oni državljani države u čijim se državnim granicama Sandžak danas nalazi, a nemaju istovremeno i državljanstvo Bosne i Hercegovine, tzv. dvojno državljanstvo. Kao što je Bosanskim Srbima i Bosanskim Hrvatima njihova domovina Bosna i Hercegovina, a ne Srbija i Hrvatska. Njihova domovina je ona država u kojoj je njihov zavičaj, u kojoj su stalno nastanjeni kao njeni državljani. Oni tamo mogu da ostvaruju svoja kolektivna narodonosna politička prava, ljudske slobode i građanska prava garantovana raznim međunarodnopravnim aktima i domaćim pravom. A odnos Bošnjaka iz Sandžaka prema Bosni i Hercegovini u kojoj žive njihovi sunarodnici kao njeni državljani, koja je matica sveg bošnjačkog naroda rasutog po svijetu, formira se kroz ideju nacionalnog jedinstva i zajedničke narodne tradicije i kulture, a u slučaju Sandžaka s obzirom na zajedničku granicu on zajedno sa Bosnom i Hercegovinom predstavlja jedinstven kulturni prostor kome državne granice nisu prepreka da se ostvaruje, pod uslovom da je riječ o demokratskim političkim sistemima u kojima se poštuju nacionalna prava na ostvarivanje nacionalne kulture i saradnje u tome sa svojim sunarodnicima u susjednoj državi. Dok se međusobni politički odnosi mogu uspostaviti u različitim oblicima saradnje pod uslovom da su ugovoreni nekim međunarodnim sporazumom ili osigurani normama unutrašnjeg prava.

Narodnosna prava Bošnjaci u Sandžaku će ostvarivati zavisno od unutrašnjeg državnog uređenja i političkog sistema tzv. Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne Gore, koji mora uvažavati međunarodnopravne garancije sadržane u općim međunarodnim aktima ili u međunarodnom ugovoru kojim se uređuju politički odnosi u jednom geopolitičkom prostoru, kao što bi to trebalo da bude mirovni sporazum

Konferencije o bivšoj Jugoslaviji, kojim treba da se riješi politička kriza u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i tzv. Jugoslaviji, osnosno Srbiji i Crnoj Gori.

Evropska politička tradicija ne poznaje dvije države iste nacije. Austrijanci, npr. nisu Nijemci; Švajcarci nisu Nijemci, Francuzi i Italijani; Belgijanci nisu Francuzi, Holanđani i Nijemci itd. Zato Evropa neće dozvoliti da se na tlu Bosne i Hercegovine konstituira nikakva nova, uporedna hrvatska ili srpska nezavisna i suverena država. Neće dozvoliti također ni da se na tlu tzv. Jugoslavije osnuje zasebna albanska, niti bošnjačka država, a u Hrvatskoj srpska država. Ali neće dozvoliti niti da se nacionalni entiteti u ovim državama na silu pripajaju državama svojih matičnih nacija jer bi to bilo suprotno međunarodnom pravnom poretku. Doduše, naše iskustvo u tome je negativno. Ono govori da svaka država mora imati silu koja će spriječiti takve imperijalne namjere svojih susjeda, ako međunarodna zajednica u nekom vremenu pokaže slabu volju da zaštiti principe i međunarodna pravila ponašanja između država, kao što se to desilo sa Etiopijom i Čehoslovačkom prije drugog svjetskog rata, ili njeno današnje neprincipijelno držanje prema BiH. Manjiski narodi u svakoj od ovih država moraće se zadovoljiti da svoja nacionalna kolektivna prava i individualne ljudske slobode i građanska prava ostvaruju u okviru postojećih država čiji su državljani u okviru jedinstvenog političkog sistema. Svaka od ovih država na tlu bivše Jugoslavije ima svoju viševjekovnu državnopravnu i političku tradiciju i svoje historijske granice za koje se ne može reći da su nečije subjektivne tvorevine, kao što je bila bivša Jugoslavija u oba svoja oblika, već da su one historijske tvorevine.

Zato bošnjački politički interes treba da bude da se državnopravni položaj Sandžaka rješava u paketu rješavanja političke krize u Bosni i Hercegovini. S druge strane, to je nemoguće postići ako se politčka kriza ne bude rješavala u paketu rješavanja političke krize na tlu bivše Jugoslavije i odnosa BiH i tzv. Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne Gore. Za svaku zemlju je povoljnije da se politička i statusna prava jedne nacionalne zajedncie i teritorije koju naseljava regulira unutrašnjim pravom, uz uvažavanje općih međunarodnih akata o tome, nego ako se ta pitanja rješavaju posebnim međunarodnim ugovorima. Posebno ako se iza implementacije toga ugovora nalazi međunarodna oružana sila ili institucije koje će tu implementaciju kontrolirati na terenu. U tome, kada je riječ o Sandžaku i Bošnjacima u Srbiji i Crnoj Gori, odnosno tzv. Jugoslaviji, ili Bošnjacima u Hrvatskoj treba da se primijene isti kriterijumi, koji se primjenjuju za Hrvate i Srbe u Bosni i Hercegovini.

Zato, ako će položaj Srba i Hrvata u Bosni i Hercegovini biti predmet međunarodnog mirovnog sporazuma, to treba da budu i Bošnjaci u Hrvatskoj i tzv. Jugoslaviji, odnosno Srbiji i Crnoj Gori, a posebno oni koji žive u Sandžaku. U ovom slučaju je irelevantno da li je neki narod autohton ili je doseljen. Ako će Srbi i Hrvati po međunarodnom sporazumu imati specijalni položaj ili specijalne veze sa Srbijom,

odnosno Hrvatskom, to treba omogućiti i Bošnjacima u tim zemljama da ih imaju sa Bosnom i Hercegovinom. Zatim, ne samo u pogledu općinske ili regionalne autonomije, već i u pogledu prava na političko organiziranje i djelovanje radi učešća u upravljanju kroz parlament i vladu poslovima Hrvatske, Srbije i Crne Gore, kao njihovi državljani, ali i kao nacionalna zajednica.

Ako Srbi i Hrvati ne bi insistirali na tome da budu predmet međunarodnog sporazuma, već unutrašnjeg prava u čijem će konstituiranju učestvovati kao jednakopravni subjekti sa Bošnjacima i ne bi tražili međunarodne garancije za svoj položaj u BiH i specijalne veze sa Srbijom i Hrvatskom, već da pristanu na federalizaciju BiH tipa kantona kao unutrašnjem pitanju BiH u kojim teritorijalno-političkim jedinicama će ostvarivati svoja nacionalna, politička i prosvjetno-kulturna prava, sa pravom učešća u oblikovanju jedinstvene politike države, u tom slučaju ne bi trebalo insistirati ni da Bošnjaci u Sandžaku budu tretirani u međunarodnom sporazumu. Ali bi se u tom slučaju, Bošnjacima u Sandžaku trebalo omogućiti da prema općim međunarodnim aktima imaju pravo na političko samoorganiziranje i pravo na lokalnu i regionalnu samoupravu u okviru koje će moći ostvarivati političku i prosvjetno-kulturnu i vjersku autonomiju.

Pošto je Sandžak 1913. godine bio podijeljen između Srbije i Crne Gore, bilo bi povoljnije da se njegov državno-pravni položaj uredi u okviru političkog sistema tzv. Jugoslavije nego posebno Srbije i Crne Gore, jer bi zadržao svoje teritorijalno jedinstvo. Ako bi se uspjelo postići da Sandžak bude jedinstvena regija, sa svojom regionalnom samoupravom, tada bi taj međunarodni sporazum u tom segmentu bilo bolje potpisati sa tzv. Jugoslavijom, a ne odvojeno sa Srbijom i Crnom Gorom, jer bi u tom slučaju izgubio jedinstvo teritorija. Razumljivo, ako to ne bi izazvalo druge teže negativne konsekvence u nekim drugim segmentima naših odnosa sa Srbijom i Crnom Gorom, odnosno tzv. Jugosavijom. No, nezavisno od toga, s kim će se potpisati međunarodni mirovni sporazum, ako se Sandžaku ne bi dozvolilo da ima specijalni status ili svoju regionalnu i političku samoupravu, ako bi ostao podijeljen u više regija kao što je danas slučaj, iako je u sastavu tzv. Jugosavije, Bošnjaci u Sandžaku bi morali naći odgovarajuće oblike jedinstvenog nacionalnog okupljanja, kao i političkog, kulturnog, vjerskog, ekonomskog i drugog organiziranja i djelovanja koje će im osigurati opstanak u Sandžaku i sačuvati specifičnosti sandžačkog društva.

Zato treba razmotriti oblike organizrianja i djelovanja različitih segmenata sandžačkog društva, uključujući tu odnos i saradnju sa domaćim Srbima, Crnogorcima, Albancima i dr., kako bi se kroz jedinstveno organiziranje i djelovanje sačuvalo jedinstvo sandžačkog društva, iako je ono podijeljeno republičkim granicama Srbije i Crne Gore i regionalnim granicama u svakoj od tih republika.

Dat ću nekoliko ideja. U sferi političkih odnosa MNV Sandžaka treba da se preimenuje u BNV Sandžaka. Da bude sastavljeno od predstavnika svih segmenata sandžačkog društva i prvenstveno odgovorno za stratešku politiku Bošnjaka u Sandžaku, ne miješajući se u tekuće operativne poslove svojih sastavnih dijelova. Da političke stranke u Sandžaku koje okupljaju Bošnjake koordiniraju svoje politike i jedinstveno istupaju prema državi i vlastima u očuvanju političkog identiteta bošnjačkog naroda u Sandažaku. Bošnjaci u Sandžaku treba da koriste, a ne da bojkotuju, svaku i najmanju mogućnost svoga legalnog djelovanja i da svojim učešćem u izborima izaberu svoje najbolje predstavnike u organe vlasti. Da se nacionalno opredjeljenje "Bošnjak" ozvaniči u službenoj statistici i javnosti na tlu cijele tzv. Jugoslavije. Da Bošnjaci u Sandžaku nađu forme zajedničkog djelovanja sa Srbima, Crnogorcima, Albancima i dr. u očuvanju teritorijalnog integriteta Sandžaka kao jedinstvenog specifičnog političkog i kulturnog entiteta na tlu tzv. Jugoslavije. Da progoni i maltretiranja Bošnjaka u Sandžaku, kojima je cilj podsticanje njihovog iseljavanja, stalno budu u vidokrugu relevantnih međunarodnih institucija za zaštitu ljudskih sloboda i građanskih prava, da se traži njihovo stavljanje na dnevni red Savjeta sigurnosti UN, OEBS, Konferencije za bivšu Jugoslaviju i dr. Da se u to uključi i Vlada Republike Bosne i Hercegovine kao zainteresirana strana u međunarodnoj zaštiti Bošnjaka u Sandžaku. Da se sistematski i sistemski radi na zaustavljanju iseljavanja Bošnjaka iz Sandžaka i stimuliranju njihovog povratka u Sandžak.

U sferi ekonomije neophodno je osnovati u inozemstvu, sa svojim filijalama u Sandžaku, sandžačku banku, sandžačko izvozno-uvozno trgovačko preduzeće i sandžačko društvo za osiguranje i reosiguranje imovine i lica. Time bi se zatvorio kružni tok kapitala ostvarenog u Sandžaku i spriječilo njegovo odljevanje izvan Sandžaka, s tim da se prikupljeni kapital ulaže u razvoj Sandžaka, kojim će se stimulirati da svaka porodica bude proizvođačka ili uslužna firma. Bosnu i Hercegovinu i prijateljske zemlje treba otvoriti sa carinskim olakšicama proizvodima firmi iz Sandžaka.

U sferi obrazovanja i kulture ni jedno dijete ne bi trebalo biti izvan školskih klupa. Izdejstvovati prosvjetnu i kulturnu autonomiju, kao minimumu ako se ne uspije sa političkom autonomijom. Izboriti se da se u zvanične programe unese bosanski jezik i bošnjačka historija i kultura. Sandžak bi trebao imati sve vrste srednjih škola, a posebno bošnjačku gimnaziju, učiteljsku školu i pedagošku akademiju i stvarati uslove za otvaranje Bošnjačkog univerziteta uz pomoć Vlade Bosne i Hercegovine; zatim Naučnog društva, Arhiva i Muzeja Sandžaka. Zatim organiziranje jedinstvenog informativnog preduzeća radia, televizije, novina i novinske agencije Sandžaka. Sandžačkog pozorišta, Ansambla narodnih pjesama i igara i bošnjačkih kulturnih institucija "Preporod", Matice bošnjačke i Vijeća bošnjačkih intelektualaca.

U sferi zdravstva oformiti Zavod za higijenu i regionalnu bolnicu sa Višom medicinskom školom. U sferi socijalne zaštite "Merhamet" učiniti snažnom humanitarnom organizacijom koja će se starati o licima o socijalnoj nuždi i siromašnim Bošnjacima.

Za mnoge od gore navedenih organizacija i institucija treba angažirati prije svega privatni kapital svih Bošnjaka u zemlji i dijaspori i organizirati ih kao dioničarska društva. Trebamo znati da ni Srbija, ni Crna Gora, ni tzv. Jugoslavija neće ulagati kapital u Sandžaku, ako on nije u funkciji doseljavanja Srba i Crnogoraca u Sandžaku. Primaran njihov interes danas i u budućem vremenu biće svakovrsno razbijanje Sandžaka kao jedinstvenog područja razvrstavanjem sandžačkih općina u regije čije je sjedište izvan Sandžaka i sistema sprovođenje politike iseljavanja bošnjačkog naroda s tog područja bilo u inozemstvo, bilo u obližnja mjesta Srbije i Crne Gore u koja će ljudi sami nuždom otići za školom i poslom. U tome će prije uspjeti, ako im se Bošnjaci u samom Sandžaku ne suprotstave jednim dugoročnim osmišljenim sveobuhvatnim političkim, ekonomskim i kulturnim programom. Samo time će se omogućiti egzistencijalni opstanak bošnjačkog naroda tamo. Dakle, stvaranje vlastite bošnjačke društvene infrastrukture u svim segmentima sandžačkog društva jedina je materijalna i moralna garancija bošnjačkog opstanka u Sandžaku. Sve drugo su prazne priče od kojih narod neće imati praktične koristi. Iza leđa naroda mora postojati adekvatna organizacija.

Islamska zajednica na području Sandžaka također će biti organizaciono dezintegrirana, ukoliko Sandžak ne dobije političku, kulturnu i vjersku autonomiju. U toku je organiziranje Mešihata Islamske zajednice u Crnoj Gori na čelu sa reisom. Nešto slično učiniće i Srbija i tzv. Jugoslavija. Ako ne bude jedinstveno organizirana islamska zajednica u Sandžaku, bit će neophodna međusobna saradnja i koordinacija, kojoj neće biti dozvoljena institucionalizacija, ali makar i samo kao forma zajedničkog djelovanja općinskih glavnih imama onih općina koje čine područje Sandžaka, neovisno što će oni biti službenici različitih mešihata i muftijstava. Ovo njihovo koordinirano djelovanje može biti presudno u pozitivnoj homogenizaciji Bošnjaka u cilju očuvanja njihovog nacionalnog jedinstva u uslovima djelovanja moćnih sila ka dezintegriranju Bošnjaka na tom prostoru koje vodi ka njihovom potpunom zatiranju. Sjetimo se u historiji poznatog slučaja podijeljene Poljske u kojoj je katolička crkva odigrala pozitivnu ulogu u očuvanju nacionalnog jedinstva Poljaka.

Svoje izlaganje završit ću sa jednom porukom Bošnjacima i u zemlji, i u Sandžaku: Ako budemo radili bez vjere u uspjeh, uspjeha neće biti. Ukoliko bude vjere u onome što budemo radili biće i uspjeha. Ovo važi i za naš odnos prema Sandžaku i sudbini Bošnjaka u njemu.

DRŽAVNO UREĐENJE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE NA FEDERALNIM OSNOVAMA

Ovaj plan[*)] polazi od pretpostavke saglasnosti sva tri naroda u Bosni i Hercegovini: Bošnjaka, Srba i Hrvata o njihovoj jednakopravnosti i Bosni i Hercegovini kao njihovoj zajedničkoj domovini. Ta saglasnost treba da bude sadržana u obavezi sva tri naroda da će svoj odnos prema Bosni i Hercegovini trajno uspostaviti na slijedećim političkim principima: 1) očuvanju teritorijalnog integriteta, državnog suvereniteta i međunarodnog kontinuiteta Bosne i Hercegovine u njenim međunarodnopravno priznatim granicama; 2) teritorijalnom organiziranju Bosne i Hercegovine u federaciju kantona (federalnih jedinica) i distriktu Sarajevo; 3) uspostavi svojinskog i političkog pluralizma; 4) uspostavi organizacije vlasti na demokratskim parlamentarnim načelima; 5) uspostavi jedinstvene sudske zaštite života, imovine i lične časti ljudi; 6) uspostavi jednakih ustavnih prava sva tri naroda i odgovarajućih prava nacionalnih manjina prema međunarodnim konvencijama; 7) uspostavi jednakih prava i sloboda čovjeka i građanina prema najvišim međunarodnim standardima; 8) uspostavi političkog sistema na principu podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku i 9) garantovanje lokalne samouprave prema načelima evropske povelje o lokalnoj samoupravi.

<u>Prijedlog:</u> Ovu saglasnost naroda (nacija) treba promovirati na nacionalnim saborima koji treba da odrede svoje predstavnike koji će potpisati Povelju o saglasnosti Bošnjaka, Srba i Hrvata o političkim principima zajedničkog života u Bosni i Hercegovini. Ova Povelja da bude Preambula u novom Ustavu Bosne i Hercegovine.

Pošto je u Republici Bosni i Hercegovini situacija takva da realno egzistiraju tzv. Herceg Bosna i tzv. republika srpska, čime se objektivno potvrđuje nepostojanje političkog jedinstva u hrvatskom i srpskom narodu u Bosni i Hercegovini, u odnosu na cjelovitost i teritorijalno i političko uređenje Bosne i Hercegovine, postavlja se pitanje kako prevazići to nejedinstvo i postići saglasnost za ovaj projekat. HNV nije uspjelo da u sebe integrira onaj dio hrvatskog naroda koji je pod uticajem HDZ i oficijelne hrvatske politike. To bi trebalo učiniti preko naših zajedničkih prijatelja u inozemstvu. S druge strane, Srpsko građansko vijeće nema dovoljno razvijeno uporište u srpskom stanovništvu pod kontrolom SDS-a, koja stranka je od legalnih vlasti (suda Bosne i Hercegovine) proglašena terorističkom. Svaki plan o državnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine, ako misli na uspjeh, mora dobiti saglasnost većine

---

[*)] Nacrt plana je urađen za potrebe radne grupe Predsjedništva RBiH u sastavu: Ejup Ganić, Ivo Komšić i Miro Lazović, 14.06.1995.

relevantnih predstavnika srpskog i hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini i relevantnih politika koje imaju vojnu i političku moć. A to je nemoguće postići bez podrške Srbije i Hrvatske koje su se duboko involvirale u događanja u Bosni i Hercegovini i koje svojom politikom i teritorijalnim aspiracijama prema njoj odlažu ili usporavaju postizanje pravičnog mirovnog rješenja. Dakle, bez promjene politike Srbije i Hrvatske prema Bosni i Hercegovini u smislu njihovog međusobnog priznavanja, nije realno očekivati postizanje potrebnog minimuma političkog jedinstva ni u hrvatskom, ni u srpskom narodu u Bosni i Hercegovini o unutrašnjem državnom teritorijalnom i političkom uređenju Bosne i Hercegovine.

Prijedlog: Nastaviti aktivnost za međusobnim priznavanjem Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije. HNV da nastavi aktivnost na pridobijanju Hrvatske, a SGV na pridobijanju Srbije za političku opciju cjelovite i nedjeljive Bosne i Hercegovine.

Kao što je poznato još je aktuelan plan kontakt-grupe. Ovaj plan je zapeo na istim preprekama na kojima će zapeti svaki drugi plan rješavanja političke krize u Bosni i Hercegovini. Na iste prepreke će naići i ovaj naš plan. Osnovna prepreka je u odnosu Srbije i Hrvatske prema Republici Bosni i Hercegovini. Problemi u ostvarivanju Federacije BiH nastaju skoro isključivo iz negativnog odnosa Hrvatske prema pravu Republike Bosne i Hercegovine da uspostavi kontrolu na svojoj državnoj granici prema Hrvatskoj, koju danas efektivno kontrolira paradržavna tvorevina Herceg Bosna, koja je politička tvorevina Hrvatske na tlu Bosne i Hercegovine. Isti ili sličan problem javiće se sutra, kada Srbija prizna Bosnu, a ostane realno da postoji tzv. republika srpska.

Zato je potrebno da se naš plan odredi prema planu kontakt-grupe. Ako plan kontakt-grupe bude osnova za priznavanje Bosne od strane Srbije, onda će on biti nezaobilazan od strane našeg plana, naročito u pogledu procenata teritorije na kome će se konstituirati novi kantoni u odnosu na postojeći. U tom smislu naš plan ne bi mogao biti zamjena za plan kontakt-grupe, bar u onom dijelu koji se odnosi na "srpske" teritorije. S druge strane, naš plan treba da se odredi i prema Federaciji. Ne bi trebao da dira u ono što je već dogovoreno između Bošnjaka i Hrvata, s tim da se to što je među njima dogovoreno proširi i na bosanske Srbe. Zato bi plan kontakt-grupe trebalo ostaviti aktuelnim najmanje iz dva razloga: prvi što bi se njegovim usvajanjem uslovio nastavak razgovora o ustavnim aranžmanima sa paljanskim režimom a drugi, ako je njegovim teritorijalnim razgraničenjem (49:51) dobijeno međunarodno priznavanje Bosne od strane Miloševića, onda naš plan ne može ništa izmijeniti.

Ako bi naš plan bio zamjena za plan kontakt-grupe, Karadžić bi to mogao shvatiti kao svoju šansu za vraćanje cijelog pregovaračkog procesa na početak i time izići i iz izolacije i naći novo vrijeme za odlaganje mirovnog rješenja. U odnosu na plan kontakt-grupe i Karadžića naš plan bi imao funkciju prijedloga tzv. ustavnih

aranžmana, ako Karadžić nekim slučajem prihvati plan kontakt-grupe. Ukoliko bi u međuvremenu međunarodna zajednica "prevrnula list" i pristala da pregovara sa SGV i Karadžićevom opozicijom kao sa jednom stranom, onda bi naš plan mogao biti predstavljen u cjelosti kao alternativa planu kontakt-grupe bez teritorija (49:51) i raznih koridora. Tek tada bi se moglo izaći sa jednom razumnom i optimalnom teritorijalnom organizacijom Bosne i Hercegovine po kantonima onog dijela koji se danas nalazi pod okupacijom, uz značajne eventualne korekcije granica kantona u zapadnoj i istočnoj Bosni.

Prijedlog: Napraviti dvije mape BiH po kantonima i distriktom Sarajevo. Jednu u varijanti plana kontakt-grupe (49:51), a drugu u varijanti našeg plana koja ne poznaje teritorijalnu podjelu samo po nacionalnom kriteriju, već uzima u obzir i druge elemente.

SGV u međuvremenu treba da razvije diplomatsku aktivnost da bude priznato za sagovornika u međunarodnoj zajednici i uporedo s tim radi na pridobijanju srpskog stanovništva na okupiranoj teritoriji Karadžićeve opozicije za svoju opciju cjelovite Bosne. SGV treba da se legitimira na cijeloj teritoriji BiH za autentičnog predstavnika bosanskih Srba. Isto to treba da učini HNV.

SGV bi trebalo, predstavljajući svoju političku opciju rješavanja krize u BiH, da propagira predaju srpske vojske (četnika) SGV, ukoliko oni ne žele da se predaju (masovno) Armiji BiH, s tim što će im se garantovati da neće biti ponovo mobilisani u toku rata. U ovom trenutku je bitno vojno i politički poraziti Karadžićevu političku opciju podjele Bosne i uništavanja nje kao države.

Bitni elementi našeg plana o državnom uređenju Bosne i Hercegovine kao federalne republike na cijelom njenom teritoriju:

Bosnu i Hercegovinu organizirati kao federalnu republiku teritorijalno podijeljenu u kantone (federalne jedinice) i distrikt Sarajevo.

Sva tri naroda: Bošnjaci, Hrvati i Srbi su jednakopravni na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine i garantovati prava nacionalnih manjina.

Kantoni bi bili nacionalno mješoviti i ne bi u svome nazivu nosili nacionalni predznak. Teritorij kantona se ne bi smatrao nacionalnim teritorijem.

Sarajevo kao glavni grad imao bi status distrikta i na njegovo organiziranje i funkcioniranje bi mogla imati uticaja federalna vlast.

Raseljenim i izbjeglim građanima garantovat će se povratak na njihova ognjišta i naknada imovinske štete.

Sve ugovore i izjave date pod pritiskom o odricanju od imovine (pokretnih i nepokretnih stvari) proglasiti ništavnim, odnosno nepostojećim.

Nema abolicije za zločince. Odgovornost za zločin genocida, urbicida, ratni zločin, zločin protiv čovječnosti i humanitarnog prava ne zastarijeva.

Garantovati najviše međunarodne standarde prava i sloboda čovjeka i građanina.

Uvesti institucije ombudsmena i suda za ljudska prava.

U federalnoj vlasti uvesti princip paritetne nacionalne podjele funkcija, a u kantonima, distriktu Sarajevo i općinama uvesti proporcionalni princip zavisno od nacionalnog sastava stanovništva.

Omogućiti da kanton i distrikt mogu prenijeti svoje nadležnosti na općinu i federalnu vlast, kao i da federalna vlast može prenijeti izvršavanje svojih nadležnosti na općinu, distrikt i kanton.

Omogućiti da svaki kanton i distrikt Sarajevo može svoje nadležnosti vezane za obrazovanje, kulturu, turizam, lokalno poslovanje i dobrotvorne aktivnosti, radio i televiziju prenijeti na općinu na svojoj teritoriji, a da je dužan to učiniti prema općinama čije većinsko stanovništvo, po nacionalnoj strukturi, nije stanovništvo koje čini nacionalnu većinu u kantonu i distriktu Sarajevo kao cjelini. Teritorij općine se ne smatra nacionalnim teritorijem.

Nadležnosti države podijeliti između federalne i kantonalne vlasti tako što će se predvidjeti: a) isključiva nadležnost Federacije; b) zajednička nadležnost Federacije i kantona; c) samostalna nadležnost kantona i d) pretpostavljena nadležnost kantona.

Izvršiti podjelu između zakonodavne, izvršne i sudske vlasti.

U sudskoj vlasti predvidjeti trostepeni postupak u stvarima bitnim za zaštitu života, ljudi i ostvarivanje prava i sloboda čovjeka i građanina na cijelom prostoru Federacije.

Uvesti nacionalni princip u vršenju slijedećih funkcija u federalnoj vlasti: predsjednika i potpredsjednika federalne republike, premijera i zamjenika premijera, predsjednika i potpredsjednika parlamenta, predsjednika skupštinskih domova i njihovih zamjenika, ministara i njihovih zamjenika. Uvesti princip da predsjednik, premijer, ministar i njihovi potpredsjednici, odnosno zamjenici ne mogu biti iz istog naroda.

U ustavnom sudu, vrhovnom sudu, sudu za ljudska prava, ombudsmenima uvesti nacionalni paritet.

Ukinuti ustavnu kategoriju "ostali", a svakoj nacionalnoj manjini osigurati odgovarajuće predstavljanje u parlamentu.

U zapošljavanju federalne administracije rukovoditi se načelom stručne kvalifikacije, sposobnosti, odgovornosti, istovremeno vodeći računa o srazmjernoj nacionalnoj zastupljenosti.

Uvesti ustavno pravilo da u istom mandatu predsjednik federalne republike, premijer vlade i predsjednik parlamenta ne mogu biti iz jednog ili dva naroda. Uz ove funkcije po pravilu uvesti po dva potpredsjednika iz druga dva naroda.

Potpredsjednici predsjednika federalne republike obavljali bi one poslove koje im povjeri predsjednik i njemu bi odgovarali. A sva trojica bi odgovarali parlamentu i javnosti, a ne narodu iz kojeg su došli na te funkcije. U pogledu odgovornosti to bi se odnosilo i na sve federalne funkcionere koje izabere ili imenuje federalni parlament.

Pomoćno ili konsultaciono tijelo predsjednika federalne republike bilo bi Predsjedničko vijeće. Pored predsjednika koji bi predsjedavao tim tijelom, članovi Predsjedničkog vijeća bili bi još potpredsjednici federalne republike, predsjednik parlamenta, premijer, ministri za odbranu, vanjske i unutrašnje poslove i savjetnik predsjednika za nacionalnu sigurnost. Predsjednik federalne republike bi bio i vrhovni komandant oružanih snaga.

Predsjednik i potpredsjednici parlamenta sa generalnim sekretarom parlamenta i predsjednicima domova parlamenta činili bi predsjedništvo parlamenta kao radno tijelo u funkciji priprema parlamentarnih zasijedanja. Potpredsjednici predsjednika parlamenta bili bi po funkciji predsjednici parlamentarnih domova. Predsjednici parlamentarnih domova imali bi svoje zamjenike iz reda drugog naroda. Kada jedan od predsjednika parlamentarnog doma zamjenjuje u funkciji potpredsjednika parlamenta odsutnog predsjednika, po njegovom ovlašćenju predsjedava parlamentom, tada zamjenik predsjednika parlamentarnog doma predsjedava domom.

Premijera vlade i njegove zamjenike iz reda druga dva naroda, kao i članove vlade i ministre i njihove zamjenike imenuje predsjednik federalne republike, a potvrđuje parlament. Zamjenici premijera imaju i funkcije ministara vanjskih poslova i odbrane. Vlada ima paritetan sastav iz sva tri naroda.

Federalni parlament sastojao bi se iz dva doma: predstavničkog i senata (doma naroda ili kantona). Predstavnički dom bi se birao neposredno od građana po izbornim jedinicama (kantonima i distriktu), a senat bi sačinjavali na paritetnom principu predstavnici sva tri naroda ili kantona i distrikta, koje bi birali građani neposredno ili parlamenti kantona.

Alternativa Senatu (domu naroda). Po uzoru na belgijski parlament, umjesto Senata (doma naroda), mogla bi se konstituirati tri nacionalna vijeća: bošnjačko, srpsko i hrvatsko, koje bi sačinjavali već izabrani poslanici predstavničkog doma odgovarajuće nacionalnosti i koja se sastaju u funkciji drugog doma onda kada imaju ozbiljne primjedbe sa stanovišta nacionalnog interesa na zakonske prijedloge

vlade o kojima treba da odlučuje predstavnički dom. U tom slučaju se odlaže odlučivanje o zakonskom prijedlogu u predstavničkom domu, dok ga u roku 7 dana ne razmotri nacionalno vijeće. Vlada je dužna u roku 30 dana od dobijanja primjedbi da vrati parlamentu zakonski prijedlog na odlučivanje sa svojim stavom o primjedbama nacionalnog vijeća. Predstavnički dom o takvom zakonskom prijedlogu odlučuje dvotrećinskom većinom ukupnog broja članova predstavničkog doma. Ukoliko neko nacionalno vijeće nema svojih primjedaba, o takvom zakonskom prijedlogu se odlučuje većinom prisutnih poslanika na sjednici. Na ovaj način se sprječava blokada rada parlamenta. U nadležnost ovih nacionalnih vijeća, može se, po uzoru također na belgijski parlament staviti u nadležnost meritorno odlučivanje o upotrebi nacionalnog jezika u administraciji i obrazovanju, pitanja školskih programa iz nacionalne grupe predmeta, o sistemu nacionalnog obrazovanja i o svim drugim pitanjima koja se odnose na nacionalnu kulturu.

Općine bi se organizirale kao lokalne zajednice. Njihovu donju i gornju granicu u pogledu broja stanovnika ne bi trebalo određivati. Osnovni kriterijum treba da bude apsolutna volja stanovnika iz sva tri naroda jednog ili više naselja koji žele da budu zasebna općina i koju su oni spremni finansirati. Formiranje općina regulirati federalnim i kantonalnim zakonodavstvom, pri čemu treba voditi računa o sadržaju evropske povelje o lokalnoj samoupravi.

Vojska federalne republike sastajala bi se zavisno od proporcionalne strukture stanovništva. Također i komande na svim nivoima. Pored federalne vojske koja bi bila profesionalna i visoko sofisticirana, u oružane snage federalne republike ulazile bi i teritorijalne (domobranske) snage koje bi predstavljale kantonalnu vojsku po uzoru na Švajcarsku. Komanda oružanih snaga je jedinstvena u slučaju rata, odnosno agresije na pojedini kanton ili na federalnu republiku. Kantonalne domobranske snage finansira svaki kanton. U slučaju rata finansiranje oružanih snaga i logistike pada na teret budžeta federalne republike uz srazmjernu participaciju kantona. Zakonom o oružanim snagama i odbrani preciznije će se urediti odnosi između pojedinih komandi i institucija odbrane. Distrikt Sarajevo bit će demilitarizovan, otvoren grad. Njegovi stanovnici će biti mobilisani u profesionalne jedinice federalne vojske, policiju i rezervni sastav policije.

Ako hoćemo modernu parlamentarnu državu u kojoj se za svaku sitnicu neće izazivati nacionalne tenzije, neophodno je nacionalni interes u pogledu zastupljenosti svakog naroda u vlasti i odlučivanju, precizno osigurati kroz ustavne institucije koje trebaju osigurati nacionalnu ravnopravnost. Zato će biti potrebno kao ustavne kategorije zadržati instituciju klubova poslanika iste nacionalnosti i opredijeliti se za nacionalna vijeća u federalnom parlamentu sa pravom odlučivanja o obrazovnim i kulturnim pitanjima koja se odnose na dotičnu nacionalnost.

Ako se želi ubrzati čitav projekat i iznutra djelovati na vanjske uticaje na preuređenje Republike Bosne i Hercegovine, moglo bi se, ne čekajući kraj rata, ukoliko bude postignuta saglasnost sva tri nacionalna sabora, donijeti naprijed navedena Povelja i pristupiti izradi novog Ustava Bosne i Hercegovine na bazi izloženih principa i elemenata kojim bi se ona konstituirala na cijelom teritoriju u federalnu republiku. Takav ustav potpuno legitimno može donijeti sadašnja Skupština RBiH. Time bi se osigurao teritorijalni integritet, državni suverenitet i međunarodnopravni kontinuitet Bosne i Hercegovine. U tom slučaju bi se teritorije pod kontrolom Karadžića smatrale okupiranim teritorijama (o čemu bi nacionalni sabori izglasali posebnu deklaraciju) od strane srpsko-crnogorskog agresora pod čijom zaštitom je uspostavljen njegov kvislinški režim pod nazivom republika srpska, koju međunarodno pravo ne priznaje, jer ne priznaje okupaciju. Time bi se povratilo pravo svim Bošnjacima, Srbima i Hrvatima, državljanima Bosne i Hercegovine, da se vrate na svoja ognjišta i da uživaju svoje pravo da se naseljavaju na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine, čime bi se izvršila i jača defirencijacija među samim Srbima. Time bi se podstaknuo i međunarodni faktor da pruži efikasniju pomoć BiH da se oslobodi od okupacije i agresije, jer bi novom konstitucijom države kao federalne republike u čiji ustavni sistem su ugrađeni mehanizmi jednakopravnosti sva tri naroda, otpali svi "argumenti" bjelosvjetskih političkih mešetara o građanskom ratu, vjerskom ratu, islamskoj državi i sličnim nepodopštinama. Preliminarni sporazum o konfederaciji sa Hrvatskom bio bi zamijenjen odredbom po kojoj bi se otvorila mogućnost udruživanja federalne republike u različite asocijacije sa susjednim državama.

Ukoliko bi se na Predsjedništvu donijela takva politička odluka, da se ide na ovaj projekat, sav posao oko novog konstituiranja Bosne i Hercegovine kao federalne republike na cijelom njenom teritoriju mogao bi biti okončan ove jeseni.

Prijedlog: Da Predsjedništvo donese odluku o ovom projektu. Da se pristupi pripremi sazivanja nacionalnih sabora. Da se uradi prijedlog teksta Povelje o kome bi se izjasnilo Predsjedništvo i predložilo ga nacionalnim saborima na usvajanje. Pristupiti izradi novog ustava federalne republike Bosne i Hercegovine,kome kao osnova treba da posluži sadašnji Ustav Federacije Bosne i Hercegovine.

SRBIJA JE RAZBILA JUGOSLAVIJU

Žao mi je što ću razočarati naš herojski narod željan mira i rahatluka zaključkom rezultata mojih istraživanja da Srbija dok Milošević bude na vlasti, neće priznati državu Bosnu i Hercegovinu.[*)] Nije Milošević pošao u ratni pohod na Bosnu i Hercegovinu da bi je priznao, već da bi je kao državu uništio zajedno sa njenim bošnjačkim i drugim nesrpskim narodima. Ako to nije učinio u cijelosti u vremenu u kome je to bio predvidio, od te ideje nije ni odustao. Njemu bi danas najviše odgovaralo stanje ni rata ni mira. To je zapravo njegov prirodni ambijent. Srbija formalno nije u ratu, ali stvarno ratuje sa svim nesrpskim narodima na prostoru bivše Jugoslavije, pa i u samoj Srbiji. Stanje rata čini ga nepoželjnim sagovornikom u međunarodnoj zajednici, a stanje mira čini ga nestabilnim vođom svih Srba. Zato njemu odgovara ni stanje rata ni stanje mira. To upravo predlažu i njegovi evropski prijatelji. Francuski premijer Alen Žipe zalaže se za "potpunu obustavu vojnih aktivnosti u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj". Prema Žipeu "Taj prekid neprijateljstava trebao bi trajati dovoljno dugo (kao da prethodne tri godine nije bio dovoljno dug period) da se u tom razdoblju obnove pregovori" i pozvao bosanske Srbe (a šta je s onima iz Srbije), Hrvate i Bošnjake da "prekinu beskrajni krug provokacija i reakcija" (citirano prema: "Večernje novine", 08.06.1995. godine). Za Žipea ne postoji agresija ni opsjednuti gradovi, za njega je odbrana Bosne "provokacija", a srpski zločini na civilnom stanovništvu "reakcija" na provokaciju, (citirano prema: "Večernje novine", 08.06.1995. godine).

Prekodrinski Srbi ne bi ni smjeli ući u rat sa svojim komšijama da on nije programiran u Miloševićevom štabu, kome je bio cilj stvaranje velike Srbije. Neobjavljivanjem rata Bosni i Hercegovini, Srbija i Crna Gora su pokušale pred međunarodnom zajednicom i domaćom javnosti prikriti stvarnu agresiju na jednu suverenu i međunarodnopravno priznatu državu. Bosanski Srbi su im zato trebali da posluže kao kamuflaža njihovih pravih namjera i time unesu u međunarodnu zajednicu zabunu i nejasnoću prave situacije u Bosni. Time se htjelo agresiju prikazati kao građanski rat, a neki ekstremniji srpski islamofobisti, među kojima su i orijentalisti Jevtić i Tanasković, ovaj rat reklamiraju i kao međuvjerski. Dobro je primijetio francuski predsjednik Žak Širak u svojoj replici srpskom prijatelju grčkom premijeru Papandreuu: "Ne govorite mi o vjerskom ratu. To su ljudi bez vjere i bez zakona, teroristi". (Prema RFI "Oslobođenje", 14.06.1995. godine). U takvoj poziciji, kada Srbija nije formalno u ratu s Bosnom i Hercegovinom, Milošević može da izigrava pred međunarodnom zajednicom "mirotvorca", mada o miru ozbiljno ne razmišlja.

[*)] "Oslobođenje", 5., 6. i 7. juli 1995.

Zašto Milošević ne razmišlja ozbiljno o miru ? Pa zato što bi ga mir otpuhao sa vlasti. Nisu njega velikosrpski nacionalisti doveli na vlast (1987) da pravi mir, već da ostvari san svih velikosrba da svi Srbi žive u jednoj državi. Da i formalno uobliči ranije zamišljene granice velike Srbije (od Garašanina do Memoranduma 1986). Da od Titove Jugoslavije (kao zajednice ravnopravnih naroda napravi srpsku Jugoslaviju (savez srpskih zemalja). Te dvostoljetne velikosrpske ambicije su pravi razlog zbog čega nisu mogle preživjeti ni Kraljevina Jugoslavija, ni Titova Jugoslavija. Istina, u obje Jugoslavije Srbi su živjeli u jednoj državi, ali živjeli su i drugi narodi: Slovenci, Hrvati, Bošnjaci, Makedonci, Crnogorci i velike skupine nacionalnih manjina Albanaca i Mađara. Međutim, velikosrbima je bilo tijesno da žive u jednakopravnosti s drugim narodima. U obje Jugoslavije Srbi su bili "više ravnopravni" od drugih naroda, ali im to nije bilo dovoljno. Htjeli su u momentu nestanka Berlinskog zida (1989), raspada SSSR (1990) i pravljenja novog međunarodnog poretka da iskoriste kadrovski i materijalni potencijal bivše JNA (koja je u međuvremenu srbizirana) i da silom zaokruže granice viševjekovnog nacionalnog sna i od prostora bivše Jugoslavije, odsijecanjem Slovenije, Zagorja i Istre, uspostave veliku Srbiju također pod nazivom Jugoslavije (srpske) da bi lakše dobili međunarodnopravno priznanje i državni kontinuitet na temelju prethodne Titove Jugoslavije i preuzimanja njenog nasljeđa.

Da bi se iz druge prešlo u treću Jugoslaviju, trebalo je ovu drugu razbiti. Primijenjena je lukava metodologija: zalaganje za Jugoslaviju (srpskih zemalja) razbijanjem Jugoslavije (zajednice ravnopravnih naroda). Da bi se to učinilo, bilo je potrebno optužiti sve druge narode i narodnosti Titove Jugoslavije da oni ugrožavaju egzistenciju i životni prostor Srba i na tom "strahu" homogenizirati cijeli srpski narod i u cijelosti ga pripremiti i instrumentalizirati u suprostavljanju prema svim drugim narodima bivše Jugoslavije sa kojima su do jučer živjeli u dobrim komšijskim odnosima. Bilo je nužno od svojih susjeda napraviti nacionalne i državne neprijatelje, navodne rušitelje Titove Jugoslavije. Za stvaranje te nove srpske Jugoslavije stajala je na putu Titova Jugoslavija. Lukavo je smišljen plan da se njeno razbijanje izvede prividom borbe za Jugoslaviju. Kakav paradoks? Jugoslavija se rušila Jugoslavijom. Dok su se drugi narodi snašli o čemu se zapravo radi, Srbi su već bili izveli skoro sve pripreme. Savezne institucije su bile formalno jugoslavenske, a stvarno su već bile pod srpskim utjecajem.

Za ostvarenje toga cilja u prvoj fazi su bili potrebni populistički mitinzi, događanje naroda, po uzoru na kinesku antibirokratsku revoluciju. Uz njihovu pomoć izvršeni su državni udari u Vojvodini i Crnoj Gori . Međutim, to nije bilo dovoljno da bi se izvršio državni udar u Predsjedništvu Jugoslavije. Zato je bilo potrebno izvesti "događanje naroda" u Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Kada su se Slovenci tome suprotstavili Milošević je uveo embargo na trgovinu s njom, prisvajajući njenu imovinu u Srbiji. Kada se Hrvatska tome suprotstavila inspirirao je "balvan revoluciju"

domaćih Srba u Hrvatskoj. Da bi “disciplinirao” Bosnu i Hercegovinu odlučio se da rastroji državno-pravno biće Bosne i Hercegovine. Za početak je uz pomoć KOS-a i Saveznog SUP-a, uz bogatu asistenciju domaćih srpskih ekstremista u partijskom i državnom aparatu, inscenirao afere “Agrokomerc” i “Neum”. Kao dodatak tome napravio je lažne izvještaje o navodnom proganjanju Srba u nekim područjima Bosne, kao na primjer oko Bratunca i Srebrenice. Razbivši ovim aferama jedinstvo u rukovodstvu SK RBiH i Predsjedništvu Republike, Milošević je udario na same temelje opstajanja Bosne i Hercegovine, a to je povjerenje među narodima i tolerancija suživota tri bosanska naroda: Bošnjaka, Srba i Hrvata. Zato je pogrešna teza akademika Arifa Tanovića (iznesena u intervjuu reviji “Naši dani”, maj 1995.) i drugih analitičara da su Bosnu i Hercegovinu destabilizirale nacionalne stranke. Jugoslaviju i Bosnu i Hercegovinu destabilizirali su velikosrpski nacionalisti u Savezu komunista i njegovim rukovodstvima. Do vremena kada su nacionalne stranke obrazovane, Bosna i Hercegovina je već bila destabilizirana, u cilju njenog priključenja velikoj Srbiji, odnosno srpskoj Jugoslaviji. Samo je ostalo još da se odluči u kojoj formi da se to učini: prevarom bošnjačkog naroda tzv. historijskim sporazumom između Srba i Bošnjaka ili ratom. Kada je prevara postala očiglednom, ostao je još samo rat. Srpska demokratska stranka je stigla samo da posluži kao politički organizirana ekspozitura za dovršavanje pripreme izvođenja velikosrpskog projekta prikrivanjem agresije i vlastitim ubijanjem svoje države. Rata bi u Bosni i Hercegovini bilo i da su na izborima vlast osvojili reformirani komunisti, jer ni oni nisu bili za Miloševićevu srpsku Jugoslaviju.

Državni udari u Vojvodini i Crnoj Gori (1989) izvedeni populističkim mitinzima još nisu bili otvoreni indikator da se Titova Jugoslavija razbija projektom srpske Jugoslavije. Prvi ozbiljan indikator da se radi o takvom projektu zbio se u januaru 1990. godine kada je Savez komunista Srbije razbio Četrnaesti kongres SKJ. S obzirom na jednopartijski sistem kakav se prakticirao u Titovoj Jugoslaviji i koncentraciju vlasti u partijskim rukovodstvima, Savez komunista Jugosavije bio je jedini integrativni politički činilac jedinstva Jugoslavije kao države. Onemogućavanjem održanja jedinstva Saveza komunista u uslovima višenacionalne zajednice kakva je bila Titova Jugoslavija, bio je jasan nagovještaj i raspada države. Ko je poznavao prirodu ustrojstva vlasti Titove Jugoslavije mogao je ocijeniti naivnim stanovište Ante Markovića izraženo neposredno nakon raspada Saveza komunista na Četrnaestom kongresu, kada je rekao: “Raspao se SKJ, ostala je Jugoslavija”. Međutim, bilo je samo pitanje vremena kada će se raspasti i sama Jugoslavija. Na to nije trebalo dugo čekati.

Donošenje novog Ustava Srbije (septembar 1990) kojim je ukinut ustavni položaj Kosova i Vojvodine koji su oni imali u važećem Ustava SFRJ i nemogućnost Ustavnog suda Jugoslavije zbog opstrukcije sudija Srba iz Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Vojvodine i Crne Gore (sedam od četrnaest), jer je za odluku trebalo

osam pozitivnih glasova, da Ustav Srbije u tom dijelu oglasi da je u neskladu sa Ustavom Jugoslavije, bio je drugi ozbiljan indikator da Srbija ide na razbijanje Titove Jugoslavije idejom srpske Jugoslavije. Takvim manevrom stvorena je bila nemoguća ustavno-pravna situacija. Vojvodini i Kosovu su ostale formalno sve institucije i njihov pravni položaj u saveznim organima i organizacijama kakav proizilazi iz još važećeg Ustava SFRJ, ali prema Srbiji pokrajine su bile svedene u status lokalnih zajednica, jer im je s pozivom na Ustav Srbije iz Beograda dozirana stvarna politička moć. Takvo hermafroditsko stanje pokrajina održavano je jer su Miloševiću bili potrebni pokrajinski glasovi u Saveznoj skupštini i dva glasa članova krnjeg državnog Predsjedništva da bi se stvorio privid njegovog legitimnog djelovanja, mada je ono već bilo delegitimirano samom činjenicom da je krnje Predsjedništvo zasijedalo bez kvoruma, kada su se iz njega pored Slovenca i Hrvata, povukli i Makedonac i Bosanac.

Sa raspadom SKJ, počeo je za javnost i vidljiviji raspad drugog stuba na kome se održavala Titova Jugoslavija, a to je JNA. To je bio najozbiljniji indikator raspada Titove Jugoslavije pomoću stvaranja srpske Jugoslavije. Naime, zasebna organizacija SK u JNA, raspadom SKJ prestala je imati rezon svoga postojanja u armiji koja je bila ideološka armija. Iako je proces srbiziranja JNA bio mnogo ranije otvoren, skoro od samog početka egzistiranja Titove Jugoslavije, prestankom postojanja SKJ u JNA koji je održavao kakvo takvo podnošljivo stanje u JNA i za pripadnike drugih naroda, taj proces srbiziranja JNA je i za javnost postao očigledan. JNA je pred rat sve više postajala vojskom samo srpskog naroda. Ideologija bratstva jedinstva brzo je zamijenjena ideologijom mržnje svega što nije srpsko i što nije veličalo srpstvo i velikodržavne srpske snove o Jugoslaviji viđenoj samo kroz optiku velikosrpstva. Kada je izvršeno potpuno srbiziranje bivše JNA i njeno pretvaranje u srpsku vojsku, moglo je započeti "kolo smrti" u svim bivšim republikama i pokrajinama u kojima su Srbi bili u manjini, a koji su bili projektovani da uđu u savez "srpskih zemalja" koji će se zvati Jugoslavijom.

To je bio četvrti i posljednji indikator koji je jasno pokazivao da će se Titova Jugoslavija raspasti udarom na nju idejom srpske Jugoslavije i to ratom. S tim se počelo prvo ratom u Sloveniji da bi se zavarao trag, kao da se JNA bori za održanje Titove Jugoslavije. Međutim, maska je brzo pala. Inscenirani rat se u Sloveniji brzo završio njenim odsijecanjem iz Jugoslavije, jer ona velikosrpskim projektom nije ni bila planirana da uđe u srpsku Jugoslaviju. To je učinjeno odlukom krnjeg Predsjedništva SFRJ da se JNA povuče iz Slovenije. Pošto je takva odluka bila protivna važećem Ustavu SFRJ po kome je Predsjedništvo bilo dužno da radi, Ustavni sud Jugoslavije je svojim pismenim mišljenjem upućenim Predsjedništvu upozorio ga na njegovo neustavno djelovanje. Za takvo mišljenje glasale su i sudije Srbi, a nisu sudije Slovenci i sudija Hrvat. Naime, računalo se da će odsijecanjem

Slovenije od Jugoslavije biti lakše ratom natjerati druge republike da ostanu u srpskoj Jugoslaviji.

Kad je riječ o Bosni, još je kralj Petar I Bosnu vidio kao Vandeju srpstva. Od Garašanina do Memoranduma se širio mit u srpskim masama o Bosni kao "srpskoj" zemlji. Zar nije historičar Milorad Ekmečić, teoretičar modernog genocida nad Bošnjacima, srpski novi pokolj (1992) nad Bošnjacima označio u izjavi jednom japanskom listu kao kontinuitet prvog srpskog ustanka iz 1804. godine. U ovoj Ekmečićevoj izjavi treba tražiti dublje razloge zbog kojih Milošević za svoje vladavine neće priznati Bosnu i Hercegovinu. Postoji jedinstvena saglasnost svih relevantnih Srba, od SPC preko Akademije nauka do vojske i političkih stranaka, da je 2004. godina trebala biti označena godinom svetkovine okončanja dvostoljetne borbe Srbije i svih Srba na stvaranju jedinstvene države svih Srba na prostoru bivše Jugoslavije čije su zapadne granice povučene crtom Karlobag-Gospić-Virovitica sa Makedonijom na jugu. Nema u tome razilaženja između Miloševića i njegove opozicije. Zar velika Srbija nije u političkom programu Vuka Draškovića i njegovog Srpskog pokreta obnove. O Šešeljevim radikalima i Mićunovićevim demokratima (Đinđiću, Koštunici i dr.) da i ne govorimo. Postoji puna politička saglasnost među srpskim političarima o tome. Oni se za nijansu razlikuju u pogledu sredstava i metoda ostvarivanja te političke tvorevine. Ono što se tome protivi je preslabo da bi odlučujuće djelovalo o nekom demokratskom putu razrješenja krize. Oni nemaju utjecaja u narodu. U tom pitanju nema razlike između srpskog intelektualca i srpskog seljaka ili radnika, ili republikanca i monarhiste. Zar nije princ Tomislav Karađorđević obišao sva značajnija ratišta i davao moralnu podršku srpskim paravojnim i vojnim jedinicama da istraju u toj velikosrpskoj ideji.

Da Srpska pravoslavna crkva predstavlja osnovnu duhovnu snagu cijelom projektu ima toliko empirijskih činjenica i materijalnih dokaza, da bi joj svaki demokratski režim mogao zabraniti javno djelovanje zbog podsticanja na terorizam i vršenje genocida nad nesrpskim narodima. Ima elemenata da se ustvrdi da je SPC u protekla dva stoljeća bila duhovni kvasac koji je podsticao narastanje mržnje prema nesrpskim narodima, bez čega ovako široko ukorijenjeno zlo u srpskom narodu prema drugim narodima ne bi bilo moguće. To se ogledalo u prenošenju stoljećima mita o stradanju srpskog naroda na Kosovu i odgovornosti slavenskih muslimana za taj čin, koje su pežorativno nazivali turcima, što je proizvelo nekoliko ponovljenih genocida nad njima u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini. U predratnim godinama SPC je bila inicijator i organizator prenošenja i posvećivanja moštiju kneza Lazara, čime je izvršena duhovna priprema srpskog naroda da izvrši ponovni pokolj nad nesrpskim narodima, naročito nad Bošnjacima. Crkva je svojim stavom podrške za osvajanjem bosanske zemlje, oslobodila buduće zločince i od najmanjih skrupula u vršenju etničkog čišćenja, klanja i obeščašćivanja žena Bošnjakinja. Dva empirijska primjera pokazuju neposredno aktivno učešće SPC u

ovom ratu protiv nesrpskih naroda razvijanjem teze o nemogućnosti suživota s drugim, kao i protiv onih Srba koji se nisu slagali sa takvom politikom. Prvo, to je izvođenje iz gradova i naseljenih mjesta pod kontrolom legalnih vlasti svojih sveštenika što je onemogućilo ostalom pravoslavnom stanovništvu da se služi njihovim uslugama, kao i napuštanje zvaničnih sjedišta pravoslavnih mitropolija u mjestima koja nisu pod kontrolom agresora (Sarajevo i Tuzla), i, drugo, obilaženje i posvećivanje paravojnih srpskih jedinica prije nego što krenu u osvajanja, porobljavanja, klanja i ubijanja mirnog nesrpskog stanovništva i stavljanje tih aktivnosti u red njihovih dobrih djela za srpstvo i pravoslavlje masovnim dijeljenjem oproštaja od takvih grijehova.

Kako bi se SPC i mogla drukčije ponašati kada je sadržaj njene liturgije sav prožet mitom o nebeskom narodu i zavjetom za osvetom zbog poraza na Kosovu; kada je pravoslavlje po Jevanđelju zamijenjeno paganskim svetosavljem po Svetom Savi; kada se mlade generacije Srba od Kosova na ovamo nisu odgajale na univerzalnoj etici razlikovanja dobra od zla, već na etici junaštva i izdaje oblikovane također na Kosovu, gdje je junaštvo oličeno u Milošu Obiliću, a izdajstvo u liku Vuka Brankovića. Odgojeni na mitovima umjesto na historijskoj istini, kao i u mržnji prema svemu što nije srpsko, današnji srpski političari i vojskovođe izgubile su svaki smisao za realnost i objektivnu procjenu situacije. Kada se tome doda da su Srbi sve što su postigli do danas u svojoj historiji, po priznanju samog oca nacije Dobrice Ćosića, postigli jednako na lažima koliko i na junaštvu, onda se može dobiti kompletna slika u kakvom se duhovnom i moralnom glibu danas nalazi srpska nacija i sve njene nacionalne i vjerske institucije, koje nisu u stanju da se izdignu iznad zločina koje čini srpska vojska nad civilnim stanovništvom na Kosovu, Sandžaku, Bosni i Hrvatskoj.

Zbog takvog moralnog stanja srpske nacije, za Srbe je danas, sve što je ispod maksimalnog zahtjeva ostvarenja velike Srbije, odnosno srpske Jugoslavije, ravno porazu, neprihvatljivo, i svakog ko bi to prihvatio smatrali bi izdajnikom srpskog naroda. Zato Milošević neće priznati Bosnu i Hercegovinu.

Zapravo, Milošević i nije od onih srpskih političara (mudraca) tipa Nikole Pašića, koji je umio poraz srpske vojske u prvom svjetskom ratu pretvoriti u “pobjedu” na kraju rata i postati “lešinari rata” kako ih je nazvao njihov prijatelj francuski predsjednik Klemanso. Draža Mihajlović je pokušao izvesti istu lukavštinu u drugom svjetskom ratu, ali su ga u tome pretekli komunisti nacionalisti koji su poražene četnike preveli u pobjedničke partizane, koji su zajedno sa svojim potomcima, nakon 47 godina, ponovo obukli stare uniforme i zapjevali iste pjesme i skoro na istim mjestima i mostovima, ali sada uz pomoć JNA, ponovili pokolje na djeci, ženama i starcima, kao i na djeci i unucima onih Bošnjaka poklanih prije pedeset godina.

Ne samo Milošević, već bilo koji drugi srpski političar, nema ljudske kuraži da pred srpskim narodom prizna politički poraz i potpiše priznanje Bosne i Hercegovine, a time i prestanak rata. Zar nije Karadžić, koji je i danas Miloševićev glasnogovornik u Bosni, rekao: "Niko ne može priznati Bosnu i Hercegovinu prije nego što mi to učinimo, a mi to nikada nećemo učiniti" (Oslobođenje, 26.05.1995.). Zašto niko od relevantnih Srba s kojim pregovara međunarodna zajednica nema kuraži da prizna Bosnu i Hercegovinu? Zato što se danas srpski narod (ogromna većina) smišljenom propagandom njihovih vođa nalazi u transu svojih neostvarljivih velikosrpskih ideja i opijen mirisom tamjana iz kadionica pravoslavlja i svetosavlja osjeća patološku mržnju prema svemu što nije srpsko. U nevjerici da i pored ovolike sile i premoći u naoružanju i ljudstvu ni poslije tri godine rata nisu uspjeli uništiti goloruki bošnjački narod, smišljaju novo lukavstvo kako će ponovo četnike prevesti u pobjedničke partizane, a masovne zločine što naivnije prikazati kao djelo nekontroliranih ekstremista. Karadžić kaže: "Naravno da osuđujem osvetu, ali ne mogu sve ogorčene izbjeglice držati pod kontrolom". ("Spiegel", prema listu "Ljiljan", 31.05.1995.).

U ova dva stoljeća pravljenja velike Srbije i uništavanja nesrpskih naroda, Srbija je prvi put naišla na ozbiljan vojnički otpor i od vojničkog poraza je mogu spasiti samo Rusi i zapadni prijatelji. Navodni "bosanski ustanak" iz 1875, koji je imao za cilj pripajanje Bosne Srbiji, propao je nagodbom Rusije i Austro-Ugarske na račun Turske, a za utjehu Srbija je proširena sa četiri nova okruga. Prvim balkanskim ratom zaposjednut je Sandžak, a drugim Makedonija. Poslije Prvog svjetskog rata u formi Kraljevine SHS njena "oslobodilačka" vojska zaposjela je bosanske, hrvatske i slovenačke gradove, a pred kraj Drugog svjetskog rata poraženi četnici su masovno prevedeni u partizane. Kada je Srbija htjela da na račun drugih jugoslavenskih naroda Titovu Jugoslaviju samo za sebe muhurlejše srpskim pečatom i od nje napravi srpsku Jugoslaviju, naišla je na neviđen herojski otpor slovenačkog, hrvatskog i bošnjačkog naroda.

Za nas je ovom prilikom interesantan otpor bošnjačkog naroda. Ovaj se narod nakon 120 godina reinkarnirao u svom pravom biću u čijoj srži je islamska tradicija i neustrašivost "dobrih Bošnjana" iz srednjevjekovne državno-pravne tradicije bosanske države, koje su htjeli zauvijek da zatru na ovim prostorima. Međunarodnopravnim priznavanjem Bosne i Hercegovine kao suverene i nezavisne države, trajno je stabiliziran ovaj dio geopolitičkog prostora Balkana. Međunarodnopravnim priznanjem Bosne i Hercegovine definitivno je zabijen glogov kolac u velikosrpskog vampira, koji se u više od deset izvršenih genocida u posljednjih dvjesta i više godina održavao u životu sišući bošnjačku krv. Od međunarodnog priznanja prošlo je više od tri godine, ali "vampir" još nije postao svjestan te činjenice. Zato će trebati i njegov vojni poraz, direktan udarac u glavu te nemani. Samo sa vojnim porazom Srbije moguće je postići trajan mir na Balkanu.

Samo vojni poraz ili prijetnja vojnim porazom mogli bi donijeti priznanje Bosne i Hercegovine od strane Srbije i mir narodima Balkana. Ali to nije moguće bez promjene politike međunarodne zajednice prema ratu u Bosni i Hercegovini time da se stvari nazovu pravim imenima: agresija agresijom, genocid genocidom, terorizam terorizmom i da se adekvatno odgovori na svaki od ovih izazova. Bez toga ovaj rat će još dugo potrajati, makar i došlo do formalno iznuđenog priznanja Bosne i Hercegovine, kojeg se po poznatoj bizantskoj tradiciji čiji se slojevi nalaze u srpskoj kulturi, Srbi ne bi pridržavali, kao što se ni danas ne pridržavaju potpisanih sporazuma, a o poštivanju međunarodnih konvencija da se i ne govori.

Na kraju da zaključim. Milošević neće priznati Bosnu i Hercegovinu za svoje vladavine dok ne bude založena sudbina same Srbije. Sudbinu Srbije ne određuju današnje sankcije, makar bile i strožije, već prijetnja vojnim porazom. Priznat ću da je to ravno fantastičnom. Srbija je proizvođač hrane i dugo može živjeti sa sankcijama. Srbiji nije bitan tehnološki razvoj i modernizacija, njoj su bitnije bosanske teritorije. Zar nije Kostić rekao da su Srbi spremni boriti se pa makar jeli i korijenje. Do korijenja, kako znamo još su daleko. Nažalost, rat će potrajati. Mi ćemo morati da se naučimo živjeti sa ratom dugi niz godina, kao čovjek sa nekom svojom hroničnom bolesti.

GENOCID U SREBRENICI – TRI PORUKE SREBRENICE

Nedavno sam u "Oslobođenju" od 5. juna o.g. polemizirao sa dvojicom Pentagonovih analitičara za vanjska vojna pitanja.*) Naime, ova gospoda su u "Njujork tajmsu" objavila svoj prijedlog da UN, da ne bi rat trajao u nedogled, nagrade srpskog agresora predajom Srebrenice, Žepe i Goražda srpskim secesionistima, u zamjenu da se Sarajevo u cjelini vrati pod kontrolu bosanske vlade. Kao što je poznato ovaj prijedlog ranije je lansirala agresorska strana, a analitičari Pentagona su to uvrstili u tobožnje rezultate svojih istraživanja situacije u Bosni. Stavljanjem ovih agresorovih prijedloga kao svojih u njihovim analizama svakako dobija sasvim druge dimenzije i snagu vjerodostojnosti, kao da su zaista izišli iz laboratorija Pentagonove pameti, koji se potom distribuiraju pod šifrom "strogo pov" najbližim Klintonovim saradnicima i njihovim prijateljima u kontakt-grupi, a potom šire preko UN Galiju, Akašiju, Žanvijeu, Smitu i da ne redam dalje, radi pripreme terena da se u najpovoljnijem trenutku to i realizuje.

Pošto je mirovni proces u Bosni zapeo agresorovim odbijanjem da prihvati plan kontakt-grupe i vladinim sasvim opravdanim odbijanjem da se sjedne za isti sto s njim i razgovara o političkom rješenju krize prije nego što usvoji plan kontakt-grupe, međunarodna gospoda je odlučila da ne radeći ništa čeka razvoj situacije na terenu. Tako je i došlo da na mnoga vladina upozorenja da se agresor približava demilitarizovanoj zoni Srebrenice, za čiju zaštitu su UN preuzele staranje, međunarodna gospoda zauzme stav mukle šutnje ili u najboljem slučaju da neko od njih prozbori neku šuplju frazu za potrebe svoje javnosti kako će oni odlučno reagovati u zaštiti Srebrenice, šaljući četnicima prazne prijetnje kao znak da mogu nastaviti. A kada su srpski secesionisti ušli u Srebrenicu poslali su NATO avione da unište jedan tenk, tek toliko da se ne kaže da nisu ništa poduzeli.

Srebrenica je privremeno okupirana izdajom međunarodne zajednice. Srebrenica nije vojnički pobijeđena. Ima još mnogo ljudi spremnih da se bore za oslobođenje Srebrenice. Na mikroplanu Srebrenici se desilo ono što međunarodna zajednica već tri godine priprema na makroplanu da se desi Republici Bosni i Hercegovini, koju je međunarodnopravno priznala 1992. godine. U Srebrenici smo iz nužde povjerovali dobrim namjerama UN i međunarodne zajednice, ali u slučaju države Bosne i Hercegovine, makar na to i nužda tjerala, ne smijemo im više

*) "Oslobođenje", 15., 16. i 17. juli 1995.

vjerovati, jer je Srebrenica svojim usudom, u svijet, a i nama odaslala mnoge poruke, od kojih ću pokušati iz mnoštva tih poruka, analizirati za nas tri bitne.

Prva poruka je da međunarodna zajednica u slučaju Srebrenice (mikroplan) i rješavanja bosanske krize (makroplan), primjenjuje diplomatiju licemjerja, iskrivljivanja činjenica i lažnog predstavljanja stanja na terenu u svrhu ostvarivanja velikosrpske i velikohrvatske politike na bosanskohercegovačkom geopolitičkom prostoru. Od početka rata međunarodna zajednica posredstvom svojih pregovarača radi na pravljenju planova tobožnjeg političkog rješenja krize u Bosni i Hercegovini čija je suština njena podjela između Srbije i Hrvatske. Međunarodni lideri su se u poslovima Bosne pokazali ljudima sa dva lica. Jednim okrenutim prema svome javnom mnijenju zaklinjući se u međunarodne principe i pravila međunarodnog prava, a drugim okrenutim prema svjetskom establišmentu (vojnom i političkom) na kome se licitira Bosnom i Hercegovinom i drugim malim narodima i državama prema trgovačkom pravilu: ko da više. Tu su im na usluzi i korumpirani službenici UN koji za bogatu napojnicu i dalji opstanak u službi igraju ulogu “momaka” svojih moćnih gazda, nastojeći da im udovolje, također po pravilu: ko da više. Ujedinjene nacije su se pretvorile u uslužno preduzeće petorice stalnih članova Savjeta sigurnosti, preko kojeg oni ostvaruju političku, ekonomsku i vojnu kontrolu nad svim drugim narodima svijeta, tobožnjim ravnopravnim članicama UN. Tako se na patnji bosanskog naroda za više od tri godine obogatilo nekoliko desetina hiljada vojnika UN što platom što švercerskim poslovanjem deficitarnom robom, drogom, prostitucijom, alkoholizmom i drugim vrijednostima Zapadne kulture. O bogaćenju, na muci naroda, brojnog oficirskog kadra, malih i velikih službenika UN, oficijelnih službenika ovih velesila, koji su posjećivali Bosnu, da i ne govorimo. Ako izuzmemo nekoliko časnih organizacija tome su se pridružile brojne nazovi humanitarne organizacije koje su od ranije specijalno obrazovane za ovakve operacije svjetskih moćnika, koje su se uklopile “u sistem” ovog svjetskog establišmenta i kao lešinari lete sa jednog na drugo zaraćeno područje po svoj komad raskomadanog ljudskog tijela. O njihovoj špijunskoj djelatnosti u korist ovih pet svjetskih moćnika da i ne govorimo. “Humanitarne” organizacije su najpovoljniji oblik za širenje špijunske mreže velikih sila. Kako bi inače uspijevale da jedna drugoj konkuriraju u nametanju svoje političke volje na određenom geopolitičkom prostoru. Nikome od ove međunarodne gospode koja stoji “na usluzi” zaraćenim stranama se ne žuri da se rat u nekoj zemlji i stvarno završi. I tako gdje do mira dođe, uvijek ostaju repovi ovih organizacija najmanje po deset ili dvadeset godina, dok se ne odobrovolje i ne pređu na neko drugo pripremljeno ratno bojište. Vremenom se formirala plejada profesionalaca koji rade za UN i ove “humanitarne” organizacije u kojima se već druga generacija priprema da ode u bogato “zasluženu” penziju. Prije nego što se otvori bojište u nekoj drugoj zemlji u koju prelaze sa svom svojom bulumentom, predstavnici ovih zemalja, UN, “humanitarnih” i drugih organizacija, ostaju u zemlji u kojoj operiraju, i nije da nisu

uljudni i puni šarma sa punim stomacima i namirisani najskupocjenijim parfemima. To su ljudi dobrih namjera, svjetskog nivoa usluga, humanih aktivnosti, diplomatskih poruka uvijenih u najskupocjeniji omot lijepo naučenih fraza, nedorečenih misli, višeznačnih poruka, lijepih riječi i nepokrivenih obećanja, karikaturalnih osmijeha kada se narodu plače, pogrešnih procjena, površnih zapažanja i izjava - priča, priča, priča, u nedogled, a da se ništa ne kaže i da se ništa ne uradi.

Zar pad demilitarizirane zone Srebrenica, pod zaštitom UN, ne pokazuje svu bijedu ovih bjelosvjetskih igrača koji svoju karijeru i bogatstvo izgrađuju i stiču na stradavanju malih naroda i država. Upravo postoji srazmjer njihovih uspješnih karijera srazmjeri stradanja naroda. Nije li Jasuši Akaši došao s preporukom kao uspješni mirovni posrednik iz Kampućije u kojoj je stradalo više od milion ljudi.

Druga poruka Srebrenice jeste da se svijet danas nalazi u nepouzdanim rukama UN i pet svjetskih moćnika koji umjesto da čuvaju mir i da se vladaju prema utvrđenim političkim principima i pravilima međunarodnog prava o odnosima među državama i narodima i zaštiti ljudskih prava i sloboda, oni ruku pod ruku rade protiv svjetskog mira i uspostavljenog međunarodnog poretka, zarad ostvarivanja svojih prljavih profita u šta su uključena i brojna njihova preduzeća.

Ono što se zbiva u Bosni i Hercegovini više od tri godine, zgusnuto se desilo za nekoliko dana u Srebrenici. Danas se na primjeru Srebrenice mogu poredati jedan pored drugog najpoznatija imena svjetske politike, neki kao neposredni učesnici, a drugi kao saučesnici u genocidu nad bošnjačkim i drugim narodima u Bosni i Hercegovini, a posebno u Srebrenici. Ovakav profil ovih pet moćnika i UN, koju su oni prostituirali, ne bi bio ovako vidljiv da nije bilo zločina u Srebrenici i bosanskog otpora. Zahvaljujući svojoj politici prema Bosni, pet svjetskih velikana u Bosni su srušili sve političke principe i pravila međunarodnog prava sadržana u mnogim poveljama, paktovima i konvencijama. Svi ovi akti su prebrisani toleriranjem sile i nasilja srpsko-crnogorskog agresora na Bosnu i Hercegovinu. Takvome zaključku ne može pomoći ni činjenica što su sve rezolucije UN, izuzev one o embargu na naoružanje, pozitivne za Bosnu i Hercegovinu, ali se nema političke volje da one budu i sprovedene. Politika petorice na terenu toliko je providna, da su je i bosanska djeca naučila tumačiti i počela se šaliti s njom. Ovi silnici zaboravljaju da je odgovornost jednaka i za činjenje i za ne činjenje. Zahvaljujući njihovoj politici ne ćinjenja u Bosni, međunarodna zajednica je doživjela potpuni moralni pad.

Danas je međunarodna zajednica bez etike. Najodgovornije ličnosti u njoj danas su se srozale na nivo običnih političkih spletkaroša kojima je osnovna briga kakvu će pozu zauzeti na grupnom fotografiranju prilikom održavanja njihovih brojnih

sastanaka. Za mnoge od njih te fotografije, a ne njihova dobra djela, bit će za njihovo potomstvo jedini dokaz njihove današnje “veličine”.

Da je tačna teza da su UN i petero stalnih članova Savjeta sigurnosti rušitelji međunarodnog poretka, jeste njihov odnos prema Srebrenici (mikroplan) i Bosni (makroplan). Oni nisu zaštitili demilitariziranu zonu Srebrenice, koju su sami svojim odlukama uzeli u zaštitu. Uslovi za stvaranje demilitariziranih zona su isti kao i u slučaju proglašenja nebranjenog mjesta. Ako je zaključen sporazum o stvaranju takve zone, strane u sukobu ne mogu koristiti zonu u vojne svrhe, niti mogu jednostrano ukinuti zonu kad joj se borbe približe. Ako jedna strana u sukobu ne poštuje odredbe o demilitariziranoj zoni, druga se strana oslobađa obaveza i zona gubi svoj status. Svrha odredbi o demilitariziranim zonama, jeste zaštita civilnog stanovništva, kao što je slučaj bio u Srebrenici.

Ono što je specifično za demilitariziranu zonu Srebrenice jeste da su je sponzorisale UN, a time i pet stalnih članica Savjeta sigurnosti, i preuzele obavezu da štite status demilitarizirane zone Srebrenica. Dok je bosanksa vlada do kraja ispoštovala sporazum o demilitarizaciji, srpska strana ga je stalno kršila, bez adekvatne reakcije UN, koja se svodila, uglavnom, samo na verbalna obećanja o njenoj zaštiti sve dok Srbi nisu ušli u samu Srebrenicu. Time su UN dovodile u zabludu sve faktore koji su mogli pomoći da do tragedije Srebrenice ne dođe. Međutim, pošto su u igri oko slamanja bosanskog otpora srpsko-crnogorskoj agresiji upletene i neke stalne članice Savjeta sigurnosti UN, predstavnici UN na terenu (Jasuši Akaši, generali Žanvije, Smit i dr.) imali su zadatak da lažima i pogrešnim predstavljanjem činjenica na terenu, dok nije osiguran ulazak Srba u Srebrenicu, bitno umanje oštrinu reakcije svjetskog javnog mnijenja, koje bi sigurno izvršilo pritisak na UN da istraju u svojoj obavezi na odbrani Srebrenice, dok sve nije postalo kasno.

Ono što može da zabrinjava jeste sumnja da su članovi kontakt-grupe htjeli da Srebrenica padne. Ova sumnja proizilazi iz činjenice blagonaklonog odnosa članova kontakt-grupe prema srpskim zahtjevima kojim oni uslovljavaju prihvatanje plana kontakt grupe, a među tim zahtjevima je i da se Srebrenica, Žepa i Goražde ustupe agresoru. Tačno prema scenariju koji su javno iznijeli citirani Pentagonovi analitičari.

Nama nisu poznati rezultati razgovora između Miloševića i Frejzera, niti šta su jedan drugom obećali. Sumnju unosi i činjenica da članovi kontakt-grupe kao papagaji izjavljuju bosanskoj vladi da oni neodstupaju od svoga plana, a mig daju Srbima da napadnu zaštićene zone koje oni žele da stave pod svoju kontrolu. Sve je dakle dogovoreno iza leđa bosanske vlade. Pošto bosanska vlada uporno ponavlja da je plan kontakt-grupe donji prag njenih teritorijalnih ustupaka, kontakt-grupa je dala mig Butrosu Galiju i njegovim saradnicima na terenu da se

demilitarizovana zona Srebrenice prepusti Srbima i na taj način smekša stav bosanske vlade i natjeraju je da sjedne s Karadžićem (osumnjičenim za zločine od strane Suda u Hagu) i bez njegovog prethodnog prihvatanja plana kontakt-grupe i da ponovo u nedogled (kao i prethodne tri godine) bez rezultata vodi s njime isprazne pregovore i time mu daju vremena da okupira i ostatak Bosne i Hercegovine.

Pošto su Gali, Akaši i kompanija, zajedno sa UN, obične lutke u rukama petorice stalnih članova Savjeta sigurnosti, oni su izvršili kao obični poslušnici ono što su im ova petorica naredila. Sada su na redu zaštićene zone Žepa i Goražde, a potom Sarajevo. Srpski agresor se neće zaustaviti dok mu se ne suprotstavi veća sila od njegove, a to međunarodna zajednica neće. Ona hoće našu kapitulaciju, jer tek tada će biti Srbi zadovoljeni, a međunarodna zajednica će u svoj raboš tada zapisati da je "s uspjehom riješila još jednu tešku krizu na Balkanu". A šta će biti s bosanskom državom i bosanskim narodom to ih nije briga. Oni će biti uračunati kao nužni kalo koji nastaje u trgovini narodima i državama na bivšem jugoslavenskom prostoru.

Treća poruka Srebrenice je da mi moramo postati još svjesniji opasnosti koja prijeti Bosni i Hercegovini i bošnjačkom narodu i da se ne prepuštamo milosti drugih. Kao što smo čitali iz Mejdžorovog pisma svome ministru Hogu, Mejdžor u Bosni hoće kršćansku državu, a muslimane da raseli po svijetu. Francuzi, stari krstaši, to žele više od njega i otvoreno ga podržavaju, samo u drukčijem omotu naparfimisanim francuskim mirisima. Rusi se s njima slažu i žele preko Bosne da dođu na toplo hrvatsko more. Amerikancima i Nijemcima ta ideja nije mrska, ali im je nezgodno, kao stidljivim nevjestama, šta će reći ostali svijet za takve namjere, pa su se, nažalost, i oni počeli otvoreno svrstavati sa Englezima, Francuzima i Rusima, ako ne u izvođače samog projekta, onda u saučesnike tog projekta kod izvođenja završnih radova.

Da je plan o padu Srebrenice među članovima kontakt-grupe dogovoren, a da nisu dobre namjere njihove ni prema opstanku države Bosne i Hercegovine, najbolje govore izjave ili ćutanje poslije pada Srebrenice. Oni su između sebe podijelili ulogu i u načinu i sadržaju reagovanja. Rusi kažu da je upotreba Nato aviona bila kontraproduktivna i da su UN zbog dva uništena tenka izgubile zaštićenu zonu Srebrenica. Širak je za ponovnu uspostavu zaštićene zone Srebrenica i silom, ali ne zna kako se to može izvesti, kao da ne zna da bi bombardiranje Beograda, odmah zaustavilo rat u Bosni, a da se ne govori o ponovnoj uspostavi zone Srebrenica. Ovi svjetski političari se ponekad ponašaju kao mala djeca, da bi zameli svoje prave namjere. Englezi se uporno prave "Englezima", pa kažu da su i oni za ponovnu uspostavu zone, ali trupe za brze intervencije su daleko od Srebrenice i morale bi se do nje borbom probiti. Pa ako se neće borbom probijati, što su uopšte

dolazili u Bosnu. Da nisu slučajno one tu da discipliniraju bosansku vladu da u buduće bude kooperativnija sa ovom međunarodnom mafijom. Kinkel se pravi kao zabrinut za pogoršanje situacije u Bosni. Ne znam broja koliko je puta ranije bio zabrinut, ali znam da nije ništa učinio za poboljšanje te loše situacije. Klinton "mudro" šuti i brigu brine kako će ubijediti svoj Kongres da ne izglasa jednostrano ukidanje embarga na oružje bosanskoj vladi, da se slučajno Bosanci i bez pomoći Amerikanaca ne bi sami odbranili. Klintonov ministar odbrane Peri, čiji analitičari s njegovim znanjem i odobrenjem prave analize o tome kako da UN nagrade Srbe za agresiju bestidno izjavljuje kako je Nato spreman za zračnu podršku ako je zatraže UN. A gospoda iz UN, kao da ih podsjećaju, da je sve unaprijed s njima dogovoreno, pa Butros Gali iz Atine izjavljuje da UN nisu u Bosni poražene (a o Srebrenici šuti), a da će se narod iz zaštićene zone razmjestiti po drugim regionima. A poslušnik Akaši na Širakovu izjavu brže bolje odgovara kako je nemoguće ponovo vratiti Srebrenici status zaštićene zone, ali ne kaže zbog čega bi to bilo nemoguće. Dok ovo pišem, slušam na vijestima da je Savjet sigurnosti naredio generalnom sekretaru da svim sredstvima Srebrenici vrati status demilitarizirane zone. Nije li i ova rezolucija još jedna od onih šezdesetak rezolucija o Bosni koje čekaju na red da budu sprovedene.

Poruka Srebrenice je upućena svima nama, da ma kako bilo teško, u bilo kom kraju zemlje, ne smijemo više dozvoliti da "na vjeru" naši borci budu razoružani i da se civili prepuste na čuvanje bilo kome, pa ni UN. Da li se još neko sjeća Vens-Ovenovog plana po kome je trebalo cijelu Bosnu i Hercegovinu demilitarizirati u okruženju krvožednih susjeda. Od tog plana se odustalo, ali se nije prestalo tražiti načina, u suptilnijim formama, kako da Bosne kao države nestane. To se pokušava učinit kroz federaciju Bošnjaka i Hrvata, koja bi ušla u hrvatsku interesnu sferu, i legitimiranjem tzv. republike srpske, koja bi ušla u srbijansku interesnu sferu. Na taj način, smatraju krstaši sa Zapada bio bi riješen i problem Bošnjaka i od njih tada ne bi bilo islamske opasnosti za kršćansku Evropu. Bosna bi ostala samo formalno cijela, do prve prilike, dok je ponovo ne bi nagazio neki "neposlušni Karadžić" sa svojim četnicima. Upravo onako kao štu su Srbi ušli u Srebrenicu, a Hitler na demilitariziranu lijevu obalu Rajne 1936. koga nije zaustavila tadašnja Liga naroda, kao ni što Srbe danas nisu zaustavile UN. Kao što je Liga naroda samo protestovala, tako bi UN protestovale i u slučaju nasilnog nestanka Bosne, čiji bi protest više ličio na in memoriam Bosni i Hercegovini, nego na osudu srpske aneksije, koja bi tim protestom i de jure bila legalizovana. Da li se još sjećamo aneksije Bosne i Hercegovine koju je izvršila Austo-Ugarska 1908. i protesta tadašnjih velesila i Turske. Turska je tom prilikom da bi bila umirena zbog gubljenja formalnog suvereniteta nad Bosnom bila novčano obeštećena sa 2,5 miliona engleskih funti. Kako se tada trgovalo sa narodima i državama, to velesile čine i danas.

Poruka Srebrenice je da, ukoliko ne budemo maksimalno oprezni u odnosima sa ovim svjetskim mešetarima državama i narodima, i ukoliko ne bi dalje odbranbeno jačali, a zadovoljili se postignutim, mogla bi se Srebrenica ponoviti u razmjerama cijele Republike Bosne i Hercegovine. Zato naša vrhovna komanda mora redefinirati strategiju rata u Bosni i Hercegovini tako što neće ići pod svaku cijenu na brza konačna rješenja. Tapija države je u našim rukama, neka se drugi žure. Jer i onako neće biti ozbiljnog pomaka ka pravičnom političkom rješenju, dokle god su aktuelni politički režimi u Srbiji i Hrvatskoj na vlasti. Jer oni koji su se dogovarali o međusobnoj podjeli Bosne i Hercegovine, s njom neće praviti nikakve političke kompromise. Oni hoće njenu kapitulaciju. Zato će trebati ići na strategiju dugoročnog rata. Treba vremenski razvući rat u Bosni. Nužno je nešto prepustiti i vremenu, da i vrijeme sa svoje strane nešto odradi. U tom slučaju bosansko društvo i država bi trebalo da se još bolje organiziraju i izgrade potrebne mehanizme za vođenje dugoročnog rata i obezbjede potrebnu reprodukciju ljudskih i materijalnih resursa.

Ne treba da zaboravimo, da je Bosna i Hercegovina, ma koliko se velesile nje odricale kao šugave ovce, veliki ulog u njihovoj igri za politički i vojni utjecaj na Balkanu, a za naše susjede i s jedne i s druge strane, glavni zgoditak. Kao u partiji šaha, Bosna i Hercegovina, mudrom igrom i odlučnom odbranom, ne smije dozvoliti da dođe u cajtnot. Sve te mračne sile moraju se inteligentno nadvladati, inače alternativa je nestanak, a s nestankom Bosne kao države nestalo bi i Bošnjaka kao naroda i Bosanaca, kao njenih državljana. Sretno Bosno. Zao usud Srebrenice te poučava da iznađeš pravi put do slobode. Poslušaj njene poruke.

DRŽAVNI SUVERENITET I ENTITETI

Nedavno je u Ženevi[*)] na sastanku ministara vanjskih poslova Republike Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske i tzv. Jugoslavije kojem je predsjedavao pomoćnik američkog državnog sekretara Ričard Holbruk, postignut načelan, nepotpisan, tekst o osnovnim principima budućeg mirovnog sporazuma o Bosni i Hercegovini. Vijest o tome je u našoj javnosti primljena sa različitim raspoloženjem, od rezignacije do odbacivanja. Osnovni sadržaj ovih principa glasi:

Bosna i Hercegovina nastavit će svoje legalno postojanje u sadašnjim granicama i bit će i dalje međunarodno priznata država.

BiH će sadržavati dva entiteta - Federaciju BiH, utvrđenu Vašingtonskim sporazumima i republiku srpsku (RS).

Parametar o teritorijalnom razgraničenju 51 : 49, proizašao iz prijedloga Kontakt-grupe, osnova je sporazuma. Ovaj prijedlog otvoren je za eventualno podešavanje, koje bi proizišlo iz međusobnog sporazuma.

Svaki od entiteta nastavit će da postoji pod postojećim ustavom (prilagodljiv za promjene ovih osnovnih principa)

Oba entiteta imat će pravo da osnuju paralelne specijalne odnose sa susjednim zemljama bez narušavanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine.

Dva entiteta recipročno će se držati slijedećih obaveza:

Održavanje opštih izbora pod pokroviteljstvom međunarodne zajednice;

Prihvatanje i poštivanje međunarodnih standarda i obaveza poštivanja ljudskih prava. Ovo uključuje i obavezu da se dozvoli sloboda kretanja i da se omogući raseljenim licima da se vrate kućama ili da prime pravilnu kompenzaciju;

Angažman u arbitraži kako bi se riješili sporovi među njima.

Entiteti su se u principu složili sa slijedećim:

Ustanovljavanje komisije za ljudska prava koja bi (uz pomoć međunarodnih arbitara) omogućila realizaciju obaveza oba entiteta da omoguće raseljenim licima da se vrate svojim domovima ili da prime pravednu kompenzaciju.

Formiranjem Komisije za ljudska prava u BiH treba pojačati obaveze dva entiteta da poštuju ljudska prava. Entiteti će se povinovati odlukama ove komisije.

[*)] „Oslobođenje“, 14.09.1995.

Formirat će se zajednička javna korporacija BiH, koju će finansirati oba entiteta. Korporacija treba da posjeduje i da operira transportom i drugim kapacitetima za dobrobit oba entiteta.

Formirat će se Komisija za čuvanje nacionalnih spomenika.

Dizajniranje i implementacija sistema arbitraže za rješenje sporova među entitetima.

Vašingtonskim sporazumom (mart 1994.) obustavljen je sukob između Bošnjaka i Hrvata i napravljena federacija na prostoru BiH na kome Bošnjaci i Hrvati predstavljaju većinu stanovništva iz popisa 1991. Federaciju sačinjavaju kantoni bez nacionalnog predznaka. Ali federacija ima nacionalni predznak, jer je čine samo Bošnjaci i Hrvati, kao i ostali. Ovaj koncept federacije bio je ponuđen paljanskom režimu da mu se priključi i da u federaciju uđu i teritorije na kojima su Srbi većinsko stanovništvo. Kao što je poznato, paljanski režim odbio je da pristupi Vašingtonskom sporazumu.

U međuvremenu je obrazovana Kontakt-grupa (SAD, Njemačka, Francuska, Italija, Rusija i Velika Britanija), koja je ponudila svoj plan (juli 1994.) unutrašnjeg razgraničenja između Federacije Bošnjaka i Hrvata sa Srbima pod kontrolom paljanskog režima (koji svoj entitet nazivaju "republika srpska"). Prema ovom planu federacija bi dobila 51, a srpski entitet 49 posto teritoriija Bosne i Hercegovine. A Bosna i Hercegovina bi sačuvala svoj teritorijalni integritet i državni suverenitet. Loša strana ovog Plana je postojanje zasebnih entiteta na nacionalnoj osnovi i nesrazmjeran postotak teritorije koji se daje Srbima. A dobra strana je što iza njega stoji Amerika i ekonomska pomoć za obnovu zemlje.

Kao što je poznato, Bošnjaci i Hrvati prihvatili su plan Kontakt-grupe. Ovaj plan posebno su teško prihvatili Bošnjaci, jer njime u srpski entitet ulaze i teritorije koje su bile naseljene većinskim bošnjačkim stanovništvom, a koje je agresor otjerao s njihovih ognjišta. Međunarodna zajednica je ovaj plan ponudila pod prijetnjom sankcija za stranu koja ga ne prihvati. U vojno-političkim okolnostima u kojima se tada nalazila Bosna i Hercegovina, kao i bošnjački narod, Bošnjački sabor i Skupština RBiH prihvatili su plan, da bi pokazali međunarodnoj zajednici da su za mir i da on posluži kao njihovo diferenciranje od snaga koje su za rat. Plan je odigrao pozitivnu ulogu u posljednjih godinu dana da se u međunarodnoj zajednici konačno spoznala prava zločinačka priroda paljanskog režima, koji sada snosi posljedice njegovog ranijeg ne prihvatanja. Na zasijedanjima ovih tijela bili su prisutni i na njima diskutirali u prilog plana i predstavnici, kako dijela Bošnjaka koji su danas pod rezignacijom, zbog vijesti iz Ženeve, tako i oni koju tu vijest primaju s odbacivanjem. Da se nekim slučajem o planu Kontakt-grupe izjašnjavamo u ovoj

vojno-političkoj situaciji i nakon NATO vazdušnih udara, vjerovatno bi i mi danas odbacili plan Kontakt-grupe. Ali mi nismo imali šansu da ga se ranije odreknemo.

Srbi su odbijali da prihvate plan Kontakt-grupe sve ovo vrijeme do navedenog sastanka u Ženevi, kada su "omekšani" NATO-vim sredstvima ubjeđivanja, odlučili da ga prihvate. Šta znamo, da smo bili u obrnutoj poziciji, pa da mi nismo plan prihvatili, možda bi naši položaji bili danas bombardovani umjesto srpskih. Kako bilo da bilo, vijest iz Ženeve bila je prva vijest kojom je obznanjeno, na posredan način, da je paljanski režim prihvatio plan Kontakt-grupe. Prema tome, o srpskom entitetu nije odlučivala naša državna delegacija u Ženevi, kako se obično misli, o njemu su ranije odlučili predstavnici bošnjačkog naroda, još u julu 1994. A predstavnici srpskog naroda imaju pravo da svoj entitet imenuju kako oni hoće i oni su ga imenovali nama omraženim imenom "srpska republika" i to je ono što je izazvalo opravdano nezadovoljstvo naroda. Ali, kao što znamo, međunarodna zajednica tome ne pridaje nikakav značaj. Taj entitet ovim sporazumom nije dobio nikakvo međunarodnopravno priznanje i njegov se položaj i naziv može uvijek promjeniti voljom stanovnika tog entiteta, ali samo unutar državno-pravnog uređenja Bosne i Hercegovine.

Razumljivo je da bi za sadašnjost i budućnost Bosne i Hercegovine bilo bolje da je ostala unitarna, decentralizirana država sa svoja tri jednakopravna naroda na cijelom njenom teritoriju ili primijenio koncept federacije kantona bez nacionalnog predznaka, sa jednakim pravima sva tri naroda. Nažalost, prošla je lošija opcija, da Bosnu čine dva entiteta, jedan bošnjačko-hrvatski, a drugi srpski. Međutim, ima i lošijih od ove. Da se Bosna sastoji od tri nacionalna odvojena entiteta, kao i da potpuno nestane kao država, što je bio i cilj agresije i zbog čega su učinjeni neprimjereni zločini, kako na bošnjačkom narodu, tako i na svome narodu.

Sa snagom sa kojom smo raspolagali, bez pomoći međunarodne zajednice nismo mogli postići više u ovom trenutku. A postigli smo mnogo. Sačuvali smo narod i teritorijalni integritet države u njenim granicama i međunarodnopravni subjektivitet. U svom unutrašnjem teritorijalnom uređenju, međunarodna zajednica hoće da Bosna bude uređena kao država iz dva entiteta. Ona nam nije pomogla da je uredimo po prvoj ili drugoj gore navedenoj varijanti. Naše je da to prihvatimo ili odbijemo sa svim konsekvencama koje iz toga proizilaze. Ako prihvatimo, nude nam ekonomsku pomoć za obnovu i razvoj, kao i vojnu pomoć da to što nam nude i implementiramo, sa perspektivom, da u bliskoj budućnosti sa razumnijim Srbima nego što su ovi danas, Bosnu uredimo kao federaciju kantona na čitavom njenom prostoru.

Šanse za reintegraciju Bosne su u slijedećem: prvo, što će zločinci morati odgovarati pred sudom i neće biti u prilici da odlučuju; drugo, što je međunarodna zajednica mirovnim sporazumom obavezala entitete, kao što stoji u ženevskim

principima, da pod međunarodnom kontrolom osiguraju povratak izbjeglih i raseljenih lica ili im osigura pravičnu naknadu za njihovu privatnu imovinu; treće, što će međunarodna zajednica preko Komisije za ljudska prava u Bosni pojačati obaveze dva entiteta da poštuju ljudska prava; četvrto, što će međunarodna zajednica obavezivati entitete na prihvatanje i poštivanje međunarodnih standarda i obaveza poštivanja ljudskih prava i obavezu da se dozvoli sloboda kretanja ljudi, roba i kapitala.

Ženevskim principima međunarodna zajednica ponovo potvrđuje međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine i njeno legalno postojanje u sadašnjim granicama. To znači da Bosna i Hercegovina zadržava sve atribute suverene države u međunarodnim odnosima. Državni suverenitet rezerviran je samo za Bosnu i Hercegovinu. Entiteti nemaju državnog suvereniteta. To znači da nisu subjekti međunarodnog prava. Oni će imati široku autonomiju u statusu entiteta. Ne bi se smjelo desiti da se u Bosni i Hercegovini uspostave dva entiteta koji će biti nezavisni od centralne administracije i koji neće biti u subordinaciji prema centralnoj vlasti u pitanjima koja čine sadržaj državnog suvereniteta, kako u pitanjima unutrašnje, tako i u pitanjima vanjske politike zemlje.

Bosna i Hercegovina će u svome državnom uređenju biti četverostepeno organizirana: prvi stepen, država Bosna i Hercegovina, koja će imati puni državni suverenitet u zemlji i inozemstvu, sa svojim parlamentom, vladom, šefom države, ustavnim, vrhovnim i sudom za ljudska prava; drugi stepen, entiteti koji nisu subjekti međunarodnog prava, koji svoje odnose sa inozemstvom ostvaruju preko države Bosne i Hercegovine, odnosno njenih organa i ovlašćenja koje oni prenesu na entitete koji će imati svoj parlament, vladu i predsjednika entiteta (po volji, ali ne i obavezno), ustavnim i vrhovnim sudom i sudom za ljudska prava; treći stepen, kantoni (veležupe, okruzi) i distrikt Sarajevo kao decentralizirane državne vlasti Federacije Bosne i Hercegovine sa svojim današnjim organima koje imaju prema Ustavu Federacije i četvrti stepen, općine koje će imati status lokalnih zajednica.

Pošto će jedino država Bosna i Hercegovina biti subjekt međunarodnog prava (koja ima svoj unutrašnji i vanjski suverenitet), u njen domen bi spadale slijedeće nadležnosti: odbrana (staranje o odbrani cijelog državnog prostora), državna sigurnost, interpol, vanjski poslovi, ekonomski odnosi sa inozemstvom, novac i monetarna politika, državljanstvo, civilni poslovi sa inozemstvom (pasoši, dozvole, nostrifikacije diploma i sl.), zaštita državne granice, granična kontrola i carine, članstvo u međunarodnim organizacijama u koje se učlanjuju suverene države, infrastruktura na nivou države: PTT, željeznice, međunarodni i državni putevi, vazdušni saobraćaj, državna RTV, elektroprivreda, vode, šume i zaštita ljudske sredine. Pored ovih poslova, država može obavljati i poslove koje joj prenesu u nadležnost entiteti.

Entiteti mogu imati svoju vojsku, ali svedenu na domobranski sastav, koja u slučaju rata potpada pod državnu vrhovnu komandu, zatim policiju, poslove sa inozemstvom koje im zakonom prenese država, mogu imati svoj novac, ali samo u unutrašnjem prometu entiteta i ne može biti međunarodno sredstvo plaćanja, strana valuta može biti u prometu samo po odobrenju državne banke (narodne banke) i sl. kao i pretpostavljenu nadležnost iz svih oblasti koje nisu izričito navedene kao nadležnost centralne vlasti.

U pogledu specijalnih odnosa sa susjednim državama, ako se sporazumom o miru ne definiraju oblasti u kojim će entiteti imati specijalne odnose, to se treba urediti posebnim državnim zakonom.

U pogledu reintegracije tzv. republike srpske ona može sama za sebe predstavljati jedan kanton, a može biti podijeljen u više kantona po sopstvenom nahođenju. O elementima buduće reintegracije treba već sada razmišljati i unijeti ih u mirovni sporazum, kako bi ona bila olakšana. Taj proces reintegracije treba odmah otvoriti i prije nego se formalizuje. Prije će doći do reintegracije, ako se u postupku razgraničenja ne insistira pod svaku cijenu na stvaranju kompaktnih teritorija svakog entiteta.

Ako se razgraničenje shvati, ne samo kao teritorijalno, već i kao političko-administrativno pitanje, bit će lakše ostvariti kasniju reintegraciju. Može se uspostaviti jedinstvena administracija na nepovezanoj teritoriji. Ako u svijetu ima nezavisnih i suverenih država sastavljenih iz dva ili i više teritorijalno nepovezanih dijelova, zašto, to ne bi moglo da se napravi i sa entitetima u našoj zemlji. U tom slučaju nam neće trebati nikakvi koridori, pa ni onaj brčanski predviđen u planu Kontakt-grupe. Iskustvo sa koridorima u svijetu između država je vrlo loše, pa će to sigurno biti i u našem slučaju. Umjesto koridora potrebne su međunarodne garancije (u prvo vrijeme predvidjeti i prisustvo međunarodne kontrole na terenu) o slobodi kretanja na međunarodnim putevima i na putevima koji povezuju dijelove entiteta. Ako nije predviđen koridor između Bihaća i ostatka Federacije kroz srpski entitet, zašto bi bio koridor kod Brčkog kroz bošnjačko-hrvatski entitet, koji povezuje istočni i zapadni dio srpskog entiteta.

Budući proces reintegracije se ne može vezivati samo za ekonomiju, ma koliko ona bila važan faktor u tome. Bitnije je da se on osigura mirovnim sporazumom kroz garancije međunarodne zajednice. Za slobodu i sigurnost kretanja ljudi i roba putevima, slobodom medija, kulturom, demokratijom u odnosima između ljudi i institucija. Politički i psihološki obavezu reintegracije, već odmah, čim mir nastane, treba prenijeti na ljude neposredno. Proces reintegracije ne bi smio biti samo, političko ili ekonomsko, već demokratsko, kulturno, psihološko, sociološko i svako drugo pitanje, koje doprinosi boljem razumijevanju između ljudi, naroda i vjera. Što ljudi budu više slobodni, manje se bude njima politički manipuliralo, i budu

imali veću mogućnost da se između sebe odnose kao ljudi, a ne kao pripadnici političkih stranaka, nacija i vjera, proces reintegracije entiteta u državno tkivo BiH bit će brži i realniji.

Ako se realiziraju sve međunarodne garancije iz ženevskih principa o povratku ljudi u njihove domove, srpski entitet će to ostati samo po imenu, dok razumni ljudi ne budu i to ime promijenili.

DVIJE KONSTANTE BOSNE

Pitanje o kojem danas*) raspravljamo je eminentno političko pitanje. Smatram da je današnjoj raspravi trebala prethoditi stručna ustavno-pravna rasprava u organizaciji Predsjedništva ili Vlade, u nekoj od naših naučnih institucija.

U svijetu su poznata različita unutrašnja državna uređenja i rijetko se mogu naći dvije države u kojima je njihovo uređenje u potpunosti identično, bilo da je riječ o unitarnim ili federalnim državama. Ova se primjedba ne odnosi na konfederacije ili unije država u koje se prema ugovoru udružuju suverene države, jer one nisu države, već ugovorne zajednice suverenih država.

Nas danas prevashodno zanima kako će biti uređena Bosna i Hercegovina, a da se time trajno ne dovede u pitanje njena cjelovitost, njen teritorijalni integritet i državni suverenitet.

Najveća vrijednost za jednu ljudsku zajednicu i državu kao njen politički oblik je kada se u njoj različiti narodi, kulture i vjere osjećaju da joj pripadaju cijelim svojim bićem. U tome su sublimirane skoro sve druge vrijednosti za kojima ljudi teže u pogledu ostvarivanja svojih sloboda i građanskih prava. Međutim, usud je htio da zli ljudi tu vrijednost Bosne zloupotrijebe i pretvore u njenu tragediju. Hvala Bogu, i pored, uistinu, tragedije kataklizmičkih razmjera, nastale u ove tri godine rata, opstala je država Bosna i Hercegovina, opstala su njena tri naroda, opstale su njihove kulture i vjere. Sada se nalazimo ponovo na početku. Nadam se, novom početku, obogaćeni iskustvom ovog krvavog rata.

Historija je nebrojeno puta potvrdila, ali nažalost nikada nije bila dovoljno učiteljica života, da kada o interesima jednog naroda odlučuju njegovi neautentični predstavnici, da narod uvijek strada. Kada su odlučivali njihovi autentični predstavnici, tada su se nalazila najbolja rješenja. To se posebno odnosi na historijsko iskustvo tri bosanska naroda. Bošnjaci su to iskustvo imali u vrijeme Osmanlija, a bosanski Srbi i bosanski Hrvati u posljednjih 120 godina.

Kao što se hiljadu puta do sada u historiji pokazalo, mnogo je lakše nešto srušiti, nego novo izgraditi. Tragedija nastaje kada se staro ruši, a novo se ne vidi, ili kada je to "novo" historijski anahronizam. Ili kada različite interesne grupe to novo vide svaka kroz svoju optiku. To je upravo danas slučaj sa Bosnom. Svi se slažemo da staro zamijenimo novim, a to novo različito vidimo. Najopasnije je ako to novo neko vidi u razbijanju države Bosne i Hercegovine i pravljenju svojih nacionalno

*) Izlaganje u Skupštini RBiH, 17.09.1995. godine.

ekskluzivnih državica na njenom tlu sa pretenzijom da postanu nezavisne ili da se teritorijalno pripoje nekoj od susjednih država.

Mi ne smijemo dozvoliti da u bilo kakav međunarodni sporazum uđe da bilo koji od naša tri naroda u Bosni ima ekskluzivno pravo na najmanji djelić bosanskog državnog teritorija samo za sebe i da bosansku zemlju proglašava srpskom, hrvatskom ili samo bošnjačkom. Ovo iz razloga što se to kasnije teško ispravlja. Mi možemo svojim ustavom urediti neka prava u pogledu autonomnog vršenja vlasti, ali ne i dati nacionalno ekskluzivno pravo na teritorije. Autentični historijski interes svakog bosanskog naroda je da Bosna opstane kao suverena država i da je svaki narod, kao suveren, naseljava na cijelom državnom teritoriju. Drukčijim rješenjem svaki od njih bi izgubio, a Bosna na svojoj autentičnosti. U tradiciji svoga hiljadugodišnjeg postojanja na ovoj vjetrometini različitih vjera, kultura i civilizacija Bosna je u sebi izgradila posebno društvo kakvog nema danas u Evropi. I to je ono što čuva Bosnu, što joj daje toliku otpornu snagu da opstane.

Našoj generaciji je ostao zadatak kako taj "dlan zemlje" književnika, Derviša Sušića, na koji atakuju naši susjedi, politički uobličiti, državnopravno urediti, da svi koji žive u Bosni budu zadovoljni i sretni ljudi. Očigledno je da Bosna ne može biti unitarna država sa jakom centralnom vlasti i da su potrebne promjene. Međutim, te radove treba izvesti tako da se sama zgrada ne sruši, odnosno da joj se osigura budućnost.

Postoje dvije konstante Bosne sa kojima Bosna opstaje i bez kojih Bosne nema. Prva je teritorijalna izmiješanost stanovništva i ravnopravnost sva tri njena naroda na cijelom državnom prostoru. Druga, proizilazi iz prve, da se Bosna ne da podijeliti, da je etnički nedjeljiva. Ako se polazi od ovih konstanti sva su unutrašnja politička rješenja moguća. Mogući su, dakle, višestepeni nivoi državnog uređenja i organizacije vlasti u jedinstvenoj Bosni i Hercegovini, kojim će se omogućiti da se u svakom stepenu njene unutrašnje organizacije izraze sve specifičnosti stanovništva koje ga naseljava.

Mi smo sada pred historijskom odlukom. Mir nam se smiješi, a nastavak rata je izvjestan. Ne bi trebali pristati na takav mir koji će sutra biti uzrok novom ratu. Zato zahtijevajmo od međunarodne zajednice takvo mirovno rješenje kojim će Bosna i Hercegovina na ovom geopolitičkom prostoru sutra biti element stabilnosti čitavog regiona, a ne uzrokom novog rata. To je teško postići, ali tome treba težiti.

Kao prvo što možemo tražiti od međunarodne zajednice je da susjedne države ugrade u svoje ustave odredbe kojim će se obavezati da neće ugrožavati teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine i da prepuste svojim sunarodnicima u njoj, bez spoljnjeg miješanja, da se s drugim narodima u Bosni dogovore o političkim principima zajedničkog života (suživota). Tako je postupljeno s Makedonijom u

odnosu na susjednu Grčku. Ovo je potrebno učiniti iz razloga što se međunarodnopravnim priznanjem Bosne i Hercegovine, ne može više govoriti o jedinstvenom političkom i državnopravnom prostoru Hrvata ili Srba na tlu BiH što je sadržano u nacionalnom velikodržavnom projektu Hrvatske, Srbije i Crne Gore. Međutim, i dalje se može govoriti o zajedničkom kulturnom prostoru. Tu se može naći okvir za jedinstvo nacionalno-kulturnog ispoljavanja pripadnika jednog naroda u dvije ili više država, što može poslužiti razvijanju dobrih političkih odnosa između susjednih država. To bi bio okvir i za specijalne odnose, ne nekih nacionalnih političkih entiteta sa susjednim državama, već u domenu kulture njihovih sunarodnika i razvijenom malograničnom prometu što neće dovoditi u pitanje državni i ekonomski suverenitet Bosne i Hercegovine.

Zato smatram da principi ženevskog sporazuma potpisani 8. septembra, nisu konzistentni. Drugi princip kojim se priznaje legalitet srpskog entiteta, protivrječi prvom principu da će Bosna i Hercegovina nastaviti svoje postojanje. Naime, dva entiteta u sastavu Bosne i Hercegovine stalna su prijetnja njenoj podjeli i disoluciji, a ne integraciji. Ako je riječ o principima bit će dovoljno da se kaže da će Bosna i Hercegovina biti federalno uređena država, a sve drugo ostaviti za ustavne aranžmane kojim će se dogovoriti njena unutrašnja organizacija vlasti. Ono što nedostaje u ovim principima jeste garancija da će u Bosni i Hercegovini na cijelom njenom području biti poštovano jednako pravo sva tri njena naroda. Bez ovako stiliziranog drugog principa, čak i pod pretpostavkom da ostanu oba entiteta, snage podjele i disolucije Bosne i Hercegovine će biti ohrabrivane da stalno rade na daljem produbljivanju podjela između dva entiteta, a posebno nejednakosti prava tri bosanska naroda, dok ne dovedu do njihovog anektiranja od strane susjednih zemalja.

Ako bi istrajali u pristupu ravnopravnosti sva tri naroda na cijelom teritoriju države, moguće bi bilo u unutrašnjem uređenju Bosne i Hercegovine kombinovati rješenja iz Vašingtonskog sporazuma i Plana kontakt-grupe. Vašingtonski sporazum bi bio osnova za ustavne aranžmane i federalno ustrojstvo cijele zemlje, a Plan kontakt-grupe, kao osnova za teritorijalno uređenje 51 : 49. Tih 49 posto teritorije bi mogao biti jedan ili više kantona kao federalnih jedinica Bosne i Hercegovine. U tom slučaju ne bi trebao biti broj kantona od nekog značaja za formiranje federalne organizacije vlasti, već predstavljanje naroda i eventualno paritetni sastav centralnih izvršnih organa vlasti. U kantonima zadržati poroporcionalni princip, izuzev u onim u kojima se to drukčije da dogovori.

U tom slučaju bi se Bosna i Hercegovina federalizirala na način na koji je to urađeno za jedan dio zemlje Vašingtonskim sporazumom, pod uslovom da bosanski Srbi pristupe tom sporazumu. Takvo rješenje bi preduprijedilo trodjelnu ili dvodjelnu etničku podjelu Bosne i eventualnu njenu kasniju disoluciju. Time bi se stvorili

sistemski uslovi da država normalno profunkcionira i da se vremenom izbrišu posljedice administrativnog aranžmana paradržavne tvorevine bosanskih Srba u Bosni i Hercegovini.

U podjeli nadležnosti između federacije i kantona, odnosno tzv. srpskog entiteta sa ovlašćenjima kantona, kantonima bi se mogla prepustiti i šira ovlašćenja nego što ih danas imaju prema Ustavu Federacije. Posebnom odredbom za tzv. srpski entitet (kanton) mogla bi se predvidjeti i šira ovlašćenja nego za druge kantone - bar u nekom prelaznom vremenu, a neka se od tih ovlašćenja mogu i oročiti za određeno vrijeme.

Jedino pod ovakvim uslovima može prestati funkcionirati Republika Bosna i Hercegovina, a profunkcionirati Bosna i Hercegovina kao federacija kantona. Ako ostane, kako stoji u drugom principu ženevskog sporazuma, da se Bosna i Hercegovina sastoji od dva entiteta: federacije i srpskog entiteta, onda za Republiku treba zadržati sve prerogative suverene državne vlasti, jer je ona jedina nosilac državnog suvereniteta i subjekt međunarodnog prava. U to spada: odbrana (cijelog državnog teritorija), državna bezbijednost i interpol, vanjski poslovi, vanjska trgovina i ekonomski odnosi sa inozemstvom, civilni poslovi sa inozemstvom, državljanstvo, zaštita državne granice, kontrola prelaza i carine, članstvo u međunarodnim organizacijama, državni porezi i takse, novac i monetarna politika i sistem, zatim komunikacije i državna infrastruktura (PTT, željeznice, međunarodni putevi, vazdušni saobraćaj, elektroprivreda, vodoprivreda, šume i zaštita ljudske sredine). Entiteti mogu zadržati vojsku domobranskog sastava i novac u unutrašnjem prometu koji ne može biti sredstvo plaćanja između entiteta, niti međunarodno sredstvo plaćanja.

Ako ostanu entiteti, mirovni sporazum ne treba potpisati prije nego što se dosadašnji ustavi oba entiteta ne usklade sa gore navedenim elementima državnog suvereniteta federalne republike Bosne i Hercegovine sadržanih u njenom ustavu. Država Bosna i Hercegovina treba da ima svoj parlament, vladu, šefa države, ustavni, vrhovni i sud za ljudska prava.

Prema vlastitoj procjeni, temeljenoj na iskustvu sudbine tzv. srpske republike Krajine, Milošević nije zainteresiran za poseban srpski entitet u Bosni i Hercegovini, ako on ne bi bio istovremeno sastavni dio velike Srbije. Priznavanje prava bosanskim Srbima da imaju zaseban entitet, otvorit će apetite i bosanskim Hrvatima da i oni za sebe traže zaseban entitet na današnjem prostoru Federacije. Ni Hrvatska nije zainteresirana za Federaciju, ako je u doglednom vremenu ne bi vidjela kao sastavni dio velike Hrvatske. Ako ne ostvare svoje teritorijalne apetite, Srbija, Hrvatska i Crna Gora će biti zainteresirani za "žive duše" svojih sunarodnika iz Bosne i Hercegovine da s njima na svojoj državnoj teritoriji poprave nacionalnu strukturu stanovništva.

Zato u mirovni sporazum treba ugraditi elemente koji će osigurati teritorijalnu cjelovitost Bosne i Hercegovine. Bez osiguranja te cjelovitosti političkim rješenjima, stihijno djelovanje ekonomije samo po sebi neće osigurati reintegraciju Bosne i Hercegovine. Nikada ekonomija nije mogla da zamijeni ono što se naziva političkim uređenjem jedne zemlje. Šta ako se srpski entitet sa svojom ekonomijom okrene prema Srbiji i Crnoj Gori, kakvih nagovještaja već ima. S tim će ići i težnja ka političkoj integraciji s njima i dovesti do raspada bosanske države.

Treba težiti ka takvim političkim rješenjima koja će za osnovu imati nesmetano razvijanje bosanske nacionalne ekonomije koja podrazumijeva i kontrolu državnih granica i njene ravnopravne partnerske odnose sa ekonomijom susjeda, Evrope i svijeta, koju će posredovati domaća državna regulativa. Bez toga nastavit će se pljačka bosanskih prirodnih resursa i legitimirati njen kolonijalni položaj.

HUSEIN ĆIŠIĆ

I
Odnos bosanskih Srba prema Bosni

Srpski ideal državnog i narodnog jedinstva

U ostavštini Huseina Ćišića iz Mostara*) nađeno je jedno pismo, odnosno peticija mostarskih Srba koji su se smatrali "ugroženi", baš kao i 1992. godine. Naime, mostarski Srbi 20. januara 1936. godine predstavljeni predsjednikom Crvenog krsta, Kolom Srpskih sestara, potpredsjednikom općine Mostar i predsjednikom udruženja četnika, sa potpisana još 32 Srbina, poslali su pismo gospodinu Varnavi, arhiepiskopu pećkom, Mitropolitu beogradsko-karlovačkom, Patrijarhu Srpskom (ne kažu "Srpske pravoslavne crkve", već patrijarhu srpskom, dakle ne pravoslavnom, već ocu srpske nacije, srpskog naroda).

Pozivajući se na srpski ideal državnog i narodnog jedinstva, od dana oslobođenja (1918.) kažu da su mostarski Srbi podnosili mnoge nepravde od strane raznih režima (a svi su bili srpski - O.I.) i prelazili preko njih ćutke, da svojim otporom to jedinstvo države i naroda ne bi ničim narušili.

Potom navodeći da je "Srpski Mostar" dao mnogo velikih ljudi i da je ranije davao pravac politici Srba u BiH "u duhu jedinstva sa Srbijom", taj "Srpski Mostar", kažu potpisnici peticije, "u slobodi osjeća se ugroženim u svojim životima i imanjima sa strane destruktivnih elemenata, koji svjesno u provokativnom smislu stvaraju nered u našim krajevima, da bi izazvali Srbe na otpor i time poslužili našem spoljnom neprijatelju". Potpisnici peticije ne kažu ko su ti "destruktivni elementi". Iz konteksta pritužbe nikako ne može proizići da su to Srbi. Tko bi drugi bio već Bošnjaci i Hrvati. Samo su oni mogli biti Srbima smetnja da ostvare državno i narodno jedinstvo svih Srba sa Srbijom. To proizilazi iz slijedeće konstatacije iz peticije: "Srpski narod naših krajeva svjestan da ovakav rad naših unutrašnjih neprijatelja vodi našem narodnom razjedinjenju". S tim u vezi žale se što "naši vladajući krugovi provokacije sa strane destruktivnih elemenata tolerišu i time doprinose, da se u unutrašnjosti naše države zacari haotično stanje" i napominju "da i svako strpljenje ima svoje granice" pa ih to prisiljava, "da u ime srpskog naroda ...

*) Izlaganje na Naučnom kolokviju o aktuelnosti političke misli Huseina Ćišića, održanom 23. oktobra 1995. godine na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu.

ponovo dignu svoj glas u javnosti protiv onih koji naš narod provociraju i psuju na njegove svetinje za koje je prolio potoke krvi, jer oni neće ovu i ovakvu državu, jer neće slobodu koju im je izvojevala i dala srpska vojska".

Da je Srpska pravoslavna crkva dala podsticaja ovakvom pismu kao znaku podrške srpskoj politici prema nesrpskim narodima, još u Kraljevini Jugoslaviji, u kojoj su Srbi bili u apsolutnoj većini u državnim organima, govore slijedeće riječi iz ovog pisma: "Srpski narod našega kraja Vašoj Svetosti je neobično blagodaran na otvorenoj izjavi datoj preko radia. Ona mu ulijeva nade da će nadležni pod ovakvim okolnostima biti prisiljeni da naprave reda u državi i pribave poštovanje državnom autoritetu. Mi čekamo na savjete Vaše Svetosti i preporučujemo se Vašim svetim molitvama".

Nakon pedeset godina Srbi nisu ništa naučili iz propasti Kraljevine Jugoslavije, već naprotiv, kao da im je Jugoslavija smetala da ostvare svoje mitske političke ciljeve o ujedinjenju svih Srba u jednu veliku Srbiju, rasturili su i drugu Jugoslaviju.

Udruženje književnika Srbije u junu 1990. godine donosi svoj dokument uspostavljanja države, kao prilog raspravi o Ustavu Srbije koji je usvojen u septembru 1990. godine. U tom dokumentu Udruženje književnika predlaže Skupštini Srbije "da (...) napusti ustavobranilački stav prema nametnutom Ustavu iz 1974. godine i da bez okolišanja i odugovlačenja, bez javnih rasprava i saglasnosti, ne čekajući novi Ustav, odmah ukine pokrajine". Sa gorčinom se savjetuje napuštanje "sedamdesetogodišnjeg uzaludnog zalaganja za jedinstvenu jugoslovensku državu" i saopštava da "Srpski narod ne želi da druge narode spriječava u stvaranju sopstvenih država, ali hoće i mora da povrati i uspostavi svoju, da joj obezbijedi realno mogućne prirodno istorijske i etničke granice i snažnu zaštitu, kao i stvaranje matice zemlje za sve Srbe, bez obzira gdje žive". ("Oslobođenje", 23.01.1995. godine). Kao što se vidi i promjena položaja pokrajina u Srbiji i kasniji rat u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini za ostvarenje projekta velike Srbije izveden je prema gore navedenim uputama.

Upoređujući citirano pismo mostarskih Srba iz 1936. kad su imali apsolutnu vlast u Kraljevini Jugoslaviji sa kuknjavom Srba pred agresiju na Bosnu 1992. godine o tome kako su takođe bili ugroženi od Hrvata i Bošnjaka, iako su u 70% slučajeva bili na čelnim funkcijama u BiH, postaje nam jasno, da je to bilo samo propagandno bacanje prašine u oči javnosti kako bi se mobilizirali svi Srbi na ostvarivanju ideje velike Srbije bez obzira na žrtve. Uslov je bio dignuti jedan narod protiv drugog do istrebljenja, o mržnji da i ne govorimo. Danas znamo rezultat takve politike.

II
Odnos bosanskih Hrvata prema Bosni

Hrvatsko državno pravo

Zanimljiva je polemika Huseina Ćišića sa Barišom Smoljanom, ministrom bez portfelja (lisnice). Prvo Ćišić konstatuje da je dotični ministar "na svome putešestviju kroz nahije stolačkog sreza" davao neke izjave o sporazumu Cvetković-Maček, koje se tiču "naše uže domovine" Bosne i Hercegovine. U pitanju nastale polemike oko autonomije Bosne i Hercegovine, Smoljan kaže da ga čudi nezadovoljstvo braće Muslimana zbog podjele BiH na dva dijela između Srbije i Hrvatske. Nadalje veli Smoljan, ako cjelovita Bosna ne može dobiti svoje granice u sastavu banovine Hrvatske, da će Hrvati zastupati tezu da se putem plebiscita pojedini bosansko-hercegovački krajevi odluče da li će pripasti Hrvatskoj ili Srbiji. Smoljan preporučuje braći Muslimanima da u ovim odlučnim momentima nađu zdrave puteve i razmisle dobro, kome će se privoljeti carstvu: zemaljskom ili nebeskom. U svom zemaljskom carstvu obećaje toleranciju prema drugim vjerama i braćom naše krvi, jer, veli, da kulturni hrvatski narod (koji je srušio most u Mostaru 1993. -O.I.) ima da pokaže svakom da će u ovom dijelu Evrope, svakom stanovniku banovine Hrvatske biti bolje nego što mu je prije bilo.

Ministar Smoljan se ozbiljno čudi zašto braća Muslimani sada apeluju na Hrvate da ih podupru u njihovim težnjama za bosansku autonomiju, pa milostivo ukazuje na neku pomoć u slučaju da se braća Muslimani en - blok izjasne za veliku Hrvatsku.

Na ovakve govorancije Husein Ćišić odgovara da: "Mi, Bosanci i suviše iskustva imamo sa izljevima bratske ljubavi te vrste, jer odavno opažamo da se naša sirotica Bosna za tri koplja ulegla pod ljubavnim zagrljajem samozvanih naših osloboditelja s Istoka, pa nam ne ide u račun da još jednom sličnu probu napravimo i sa braćom sa Zapada". (Ovo bi mogao biti i naš odgovor na ponude za konfederacijom sa Hrvatskom danas-O.I.).

Husein Ćišić podsjeća Hrvate, da ako oni polažu pravo na narodno samoopredjeljenje oslonjeno na dugogodišnje hrvatsko državno pravo onda je "pravi zločin zadirati u prava jedne zemlje koja u tom pogledu ima više prava na svoje opredjeljenje i od Hrvatske i od Srbije". Husein Ćišić iznosi slijedeću argumentaciju za to: "Mi iz istorije znamo da naša uža domovina Bosna iz davnih i pradavnih vremena teži svojoj samostalnosti; da je pod Kulinom u punoj mjeri manifestovala tu svoju misao; da je pod Ninoslavom nakon teških i krvavih borbi sa Arpadovićima i

Nemanjićima bila rasparčana i podjarmljena; da je pod Kotromanom ponovo uspostavljena u svoje prvobitne granice; da je pod Tvrtkom bila došla do zamjerne veličine svoje; da je na koncu konca nadživila svoje državne tvorevine Južnih Slovena, naime državne tvorevine Krešimirovića i Zvonimirovića, kao i Nemanjića, Mrnjavčevića, Hrebljanovića, Brankovića i tutikvanti, te da je pod dugotrajnom Osmanlijskom vladavinom uvijek živila posebnim životom kao posebna administrativna jedinica. Ona je kao takva ulegla u sklop ujedinjenih zemalja Kraljevine Jugoslavije, a to naši prijatelji i s desne i s lijeve ne smiju smetnuti s uma".

Nastavljajući sa svojim stavom Husein Ćišić poručuje: "Mi Bosanci nijesmo ničija prćija i nikome nećemo priznati pravo da nas cijepa i dariva kao tegleću marvu".

Husein Ćišić odbija da nas u povodu ovakvih stavova ministar Smoljan naziva "braćom Muslimanima", jer to ovdje ne želimo da budemo. “Mi ćemo u buduće nastupiti kao takovi samo u vjersko-prosvjetnim pitanjima, a ovdje smo samo Bosanci i ništa drugo". Ovdje kod Huseina Ćišića primjećujemo potrebu da se napravi razlika između nacionalne pripadnosti kao Bosanci, i vjerske pripadnosti kao muslimani. On kaže: "Naša je želja da pod svoj bajrak okupimo sve zdrave elemente naše uže domovine Bosne i Hercegovine koji ovu ispaćenu i orobljenu zemlju vole sinovskom ljubavlju". Husein Ćišić proročki poručuje: "pitanje bosanske samostalnosti ostaće za nas otvoreno sve dotle dok svojoj Otadžbini čast ne povratimo".

Ćišić se tada, kao i mi danas, zavjetuje: "Niko i nikada neće iznuditi od nas da kumujemo ovako svetogrdnom činu" (misleći na podjelu BiH, Sporazumom Cvjetković - Maček 1939. godine).

Na kraju Ćišić u svojoj polemičnoj izjavi kaže: "Prijetnje izvjesne klike šićardžija, istorijski falsifikati i lažne statistike, niti će nas zastrašiti ni zapriječiti u ovom našem poduhvatu. Sigurni smo da ćemo naići na izdašnu potporu svih razboritih elemenata u BiH, bez razlike na vjersku i klasnu pripadnost, pa ako to i ne bude odmah ono će biti u dogledno vrijeme". U to ne sumnjamo. Kakvo čvrsto uvjerenje, u kome se i mi danas nalazimo.

Ovu polemičku izjavu napisanu 19. novembra 1939. godine, nisu htjeli objaviti "Jugoslovenski list" u Sarajevu i "Vreme" u Beogradu. Tim povodom Husein Ćišić iznosi mišljenje uglednog engleskog publiciste toga vremena Seton-a Wadston-a - o potkupljenoj jugoslovenskoj štampi, da na nju treba samo pljunuti. Kao što vidimo u tom pogledu se do danas ništa nije izmijenilo u pogledu kvalitete jugoslovenske štampe.

On o tome 24. novembra 1939. godine obavještava u pismu svoga neimenovanog prijatelja (očigledno se radi o šapirografiranom pismu upućenom na

određene adrese svojih prijatelja) i moli ga da sa svojim prijateljima prouči sadržaj izjave i "zauzme stav onakakv kakav sinu ove zemlje i dolikuje". On podsjeća da "iz već serviranih izjava pojedinaca i pojedinih skupina sa oba patriotsko-šovinistička krila ujedinjenih frakcija za podjelu vlasti u Kraljevini možemo tačno ustanoviti sa kakvim pretenzijama nastupa ujedinjena bratija na našu užu domovinu i kakvu joj je zlu sudbinu namjenila".

U ovom slučaju Husein Ćišić poručuje, baš kao i mi danas, "da se mi Bosanci i Hercegovci i ovoga puta imamo pouzdati samo u se i u svoje kljuse i u odbrani svojih stoljetnih prava zbiti svoje redove, onako kako su nam i stari u sličnim zgodama činili. Mi više ne smijemo prepustiti inicijativu u našim javnim poslovima ljudima koji s tradicijama i istorijom naše uže Otadžbine BiH nemaju nikakve dodire. Pod inicijativom i direktivama izvjesnih tipova naša je zemlja u kratkom vremenskom razmaku (vjerovatno misleći na režim Kraljevine Jugoslavije-O.I.) proživila nedaće u svakom pravcu, veće nego pod tuđincima kroz stoljeća, pa zar da im inicijativu u našem javnom životu i dalje prepustimo".

Husein Ćišić, kao da živi u našem vremenu, i govori našim jezikom, kada kaže: "Sjene naših otaca, naših djedova i pradjedova (te sjene pradjedova njihovih pradjedova), koji su u odbrani svojih prava kroz vjekove znali prkositi i Istoku i Zapadu, od nas imperativno zahtijevaju da dokažemo svemu svijetu, da njihov nesalomivi duh nije u nama zamro".

Upozorava da se ne odričemo bosanštine kao nečeg nedoličnog i neumjesnog, u što hoće da nas ubijede papagajskim brbljanjem brbljivci - "jer se ni inače starosjedioci naših pokrajina (misleći na Bosnu i Hercegovinu-O.I.) ni vodom ni sapunom ne mogu oprati od srodstva "dobrih Bošnjana" koji su tokom vijekova slavu naše domovine BiH, pronijeli na četiri strane svijeta".

Husein Ćišić šaljući pismo prijatelju sa neobjavljenom njegovom izjavom o istupu ministra Bariše Smoljana poručuje: "Moje je mišljenje da se ovdje moramo organizovati kao Bosanci, odnosno kao bosanski autonomisti, i nikako drugačije, jer sam uvjeren da u tom znaku možemo okupiti pod svoj bajrak sve one sinove ispaćene domovine koji lične profite ne pretpostavljaju općenarodnim i koji ne mogu imati nikakvih ličnih računa, da lična i imovinska sigurnost sinova ove zemlje bude ovisna od drugih ... Uostalom i neprirodno je za svakog normalnog čovjeka da želi da se u njegovoj vlastitoj kući drugi više pitaju od njega. To je zacijelo, patentirani unikum loše shvaćenih sloboština naše hiperpartijske bagaže!"

Husein Ćišić, poziva svoje prijatelje da mu se pridruže u ovakvom pristupu autonomije Bosne i Hercegovine, pa im poručuje:

"U svakom slučaju se moramo odlučno ograditi od očitih namjera one vladajuće klike, koja za neke čarpetrove račune hoće da cijepa i dijeli našu

domovinu. To pitanje bezuslovno ima biti za nas otvoreno sve dotle, dok postavljenom cilju ne dođemo".

III
Odnos Bošnjaka prema Bosni

“Bosna Bosancima i nikako drugačije”

Milovan Đilas je 17. januara 1946. godine na sjednici Savezne Skupštine Ustavotvorne skupštine FNRJ, kao zastupnik ministra za konstituantu (Edvarda Kardelja), govorio o prijedlozima koji su u javnoj diskusiji dati na Nacrt Ustava FNRJ, i između ostalog na kraju rekao:

"Dolazilo je prijedloga sa više strana, ali je karakterističan prijedlog od jednog muslimana (ne kaže da je taj musliman narodni poslanik Husein Ćišić i riječ musliman piše malim slovom - O.I.) da bi trebalo unijeti šestu buktinju u naš državni grb. Prijedlog se motiviše time da su muslimani odobrili Nacrt Ustava u svim njegovim pojedinostima, ali da su bili nezadovoljni time što nije u državni grb ušla šesta buktinja kao simbol muslimanske nacionalnosti.

Ja mislim da parlament ne može pretresati pitanje da li su muslimani nacionalna grupa ili nijesu jer, na kraju krajeva, da li je neko nacionalna grupa ili posebnost ne zavisi od rješenja Narodne skupštine, jer ona je onakva kakva jest. To se ljudi mogu prepirati na ovaj ili onaj način, ali ni u kom slučaju ne može se riješiti jednim dekretom. Ako bi se jedan takav prijedlog motivisao time da bi šestu buktinju trebalo unijeti kao simbol šeste federacije (valjda federalne jedinice - O.I.), on bi mogao da bude predmetom pretresa. Ali, pošto se stalo na stanovište da svaka nacionalnost dobije svoju buktinju onda u svakom slučaju mora biti samo pet buktinja. Time, razumije se, ja ne mislim negirati posebne crte kod muslimana koje danas postoje"(Zasjedanje Ustavotvorne skupštine, 29. novembra 1945. - 1. februara 1946., stenografske bilješke, str. 187. Beograd).

Đilas u svome izlaganju nije naveo ko je bio taj musliman. Iz stenografa se također to ne vidi. U podnesenom Izvještaju Ustavotvornog odbora Skupštine naroda navode se članovii odbora među kojima su bila i dva muslimana Murad Šećeragić (vjerovatno iz Sandžaka) i Mustafa Hodža, Albanac sa Kosova. Zanimljivo je da nije bilo ni jednog bosanskog muslimana. Zatim se navode imena članova Odbora koji su učestvovali u načelnom pretresu Nacrta Ustava, u kojoj je učestvovao i Murad Šećeragić, ali se ne kaže o čemu je govorio. Oba doma Ustavotvorne skupštine izabrala su po pet poslanika radi ujednačavanja teksta i to

šest Srba i po dva Hrvata i Slovenca, bez ijednog bosanskog muslimana. Ovo najbolje govori o kakvoj je ravnopravnosti između naroda riječ.

Kasnije je u javnost "procurilo" da je Husein Ćišić bio taj musliman koji je tražio unošenje šeste buktinje u grb FNRJ. Navodim šire izvode iz njegovog ponovljenog pismenog podneska Predsjedništvu Skupštine naroda Ustavotvorne skupštine od 18. januara 1946. godine, jer prvi podnesak je Đilasovim izlaganjem bio odbačen:

"Moj prvobitni podnesak Ministarstvo za Konstituantu iz nekih svojih razloga nije uzelo u obzir, pa nije ga ni postavljalo ustavotvornom odboru na uvid i ocjenu, što se to već vidi iz izvještaja Ustavotvonog Odbora, kao i iz stilizacije čl. 3. projekta Ustava, koja je ostala kao i prije.

Moj podnesak upućen Ministarstvu za Konstituantu glasi:

U vezi sa nacrtom Ustava F.N.R.J., objelodanjenog u organu Komunističke partije Jugoslavije "Borba" od 3. XII.1945. broj 293 imam da primjetim ovo:

"Avnoj" u svom drugom zasjedanju u Jajcu dne 29. novembra 1943. g. doneo je zaključke od velikog istorijskog značaja, po kojima se, na osnovu nacionalne ravnopravnosti Srba, Hrvata, Slovenaca, Crnogoraca i Makedonaca, teritorijalno područje bivše Kraljevine Jugoslavije ima podijeliti na šest Federalnih jedinica i to: Federativnu Srbiju, Hrvatsku, Sloveniju, Crnu Goru, Makedoniju i Bosnu i Hercegovinu.

Prema ovim zaključcima Avnoja, svaka federativna jedinica sa aktom toga svoga opredjeljenja stekla je pravo na svoje vlastito narodno ime, samo je to pravo uskraćeno bosanskoj federativnoj jedinici, jedinici naime, koja je po izvjesnim obrazloženjima, iznimno, zasnovana na nacionalnoj ravnopravnosti Srba i Hrvata i tako nešto.

Ovom, vjerovatno, slučajnom omaškom Avnoja, učenjena je grdna nepravda našoj užoj otadžbini Bosni, Bosni, koja po svojoj istoriji i po ulozi odigranoj u ovom narodno-oslobodilačkom ratu, kao i po žrtvama uloženim u ovaj rat, ima pravo na svoje narodno opredjeljenje, odnosno pravo na svoje narodno ime, svakako toliko, koliko i svaka druga gore pomenuta federativna jedinica.

Ministarstvo za Konstituantu, pri izradi nacrta Ustava F.N.R.J. jamačno je računalo sa stanovištem Avnoja, izraženim u njegovim zaključcima od 29. novembra 1943. g. pa je u osnovnim načelima Ustava, u čl. 3. četvrtoj rečenici toga člana, sa napisom: pet buktinja koso položenih, čiji se plameni spajaju u jedan sjajan plamen, simbolički izrazilo isto gledište, što je, po mom skromnom mišljenju, i nezgodno i ako hoćete posve nepravilno.

Jer bosansko-hercegovačka federativna jedinica zasnovana na tzv. nacionalnoj ravnopravnosti Srba, Hrvata, nema nikakve garancije za svoj opstanak, niti može imati izgleda na miran društveni i državni život.

Uostalom, kako u praksi izgleda ta tzv. nacionalna ravnopravnost Srba i Hrvata, mi smo Bosanci to već više mahova na svojoj kičmi osjetili, pa bi i suviše nepravično bilo, da se sa tim i takvim praksama ponovo otpočne.

Svaka nacionalna misao uslovljava i svoje nacionalno područje svoj životni prostor, a kako i srpska i hrvatska nacionalna misao obuhvata i našu užu otadžbinu, Herceg-Bosnu, kao i svoj životni prostor, sukobi su među ovim nacijama suprotnog stava neizbježivi i nema načina da se pomire. Izvjesno je, međutim, da su se zbog suprotnog stava ovih nacija na našem terenu tokom posljednjih decenija odigravale skandalozne rabote, pa napokon i zločini, nepoznati u našoj bosanskoj istoriji.

Događalo se već u svoje vrijeme, da se nađe neki modus u cilju izravnavanja nacionalnih sporova među Srbima i Hrvatima, ali bez zadovoljavajućih rezultata. Podjelom zemlje na banovine, rasparčana je bila naša uža otadžbina Bosna i Hercegovina, što se kaže, na varićake, a kako se pri toj podjeli nije vodilo računa ni o istorijskim, ni o geografskim, ni o ekonomskim razlozima, koji bi ma u kome pogledu pravdali te podjele, nego su te podjele diktovale samo i isključivo hegemonističke težnje izvjesnih vlastodržaca, razumije se, da one nisu mogle zadovoljiti skoro nikoga, a naročito ne one, na čiju su štetu te podjele izvedene.

Ponovo se međutim, pokušalo sa sporazumom Maček-Cvetković udariti granice nacionalnim težnjama Srba i Hrvata i meta je ovog smetenjačkog sporazumijevanja ponovo bila naša uža otadžbina Bosna i Hercegovina. Ovaj je sporazum izveden po nekom vjerskom ključu i po vjerskoj pripadnosti tako, da su oni bosansko-hercegovački srezovi, u kojima je katolički elemenat brojno pretežniji od pravoslavnog elementa, jednostavno dodijeljen Mačekovoj redo-državi, a ostali su srezovi ostavljeni na raspoloženje i daljnju eksploataciju beogradskoj hegemonističkoj klici, da s njima manipuliše, kako nađe za umjesno. Mi bosansko-hercegovački starosjedioci, ni kod prve ni kod druge podjele naše uže otadžbine, navodno, kao anacionalni elemenat nismo uopšte došli u obzir.

Iz gornjih napomena logički proizilazi, da bosansko-hercegovačka federativna jedinica može da počiva na principu: Bosna Bosancima i nikako drugojačije.

Uostalom nevjerovatno je, da ima ijednoga pravoga Bosanca, kome bi bilo zazorno, da se tim imenom zove, a ako neko već hoće da se i drukčije zove, prosto mu bilo.

Zato molim naslov, da u Ustavu F.N.R.J., u osnovnim načelima njegovim u čl.3. u četvrtoj rečenici toga člana, ispravi: mjesto pet-šest buktinja koso položenih itd., da bi se faktički pravdi udovoljilo. Jer apstrahujući činjenicu da u našoj užoj

otadžbini Herceg-Bosni, po njenoj istoriji pripada puno pravo na njeno vlastito ime: da je ona u etničkom pogledu jedna posebna narodna cjelina među jugoslavenskim narodima; pa šta više, apstrahujući činjenicu, da je na oltar naše zajedničke stvari u ovom četverogodišnjem ratu za narodno oslobođenje pridonijela više žrtava nego ma koja druga zemlja na Balkanskom poluostrvu, ipak još treba iz praktičkih razloga staru čast povratiti, iz razloga, naime, kojima su se rukovodili naši vodeći krugovi, promovišući Makedoniju i Crnu Goru na čast narodnih država, s pravom na posebno narodno ime...

Sve bivše beogradske vlade u Jugoslaviji, od oslobođenja i ujedinjenja, pa do potpunog kraha stare Jugoslavije pod fašističkom okupacijom, nastojale su, svaka na svoj način, da našoj užoj domovini Herceg-Bosni oduzmu njenu individualnost i da obesnaže svaki spomen na nekadašnju njenu samostalnost. Po intencijama beogradskih vlastodržaca, posve je bilo zabranjeno predavanje bosanske istorije na našim školama, pa šta više, imalo se odstraniti svako štivo iz školskih udžbenika, koje je bilo direktno, ili indirektno, potsjećalo na nekadašnju samostalnost bosansku, na njen individualitet, pa bilo u kome obliku, jer ta sjećanja, pa čak i insinuacije na ta sjećanja, nisu konverirala onoj politici, koju je vodio nacionalni Beograd.

Okolnost, pak, da ta naša uža domovina, obzirom na mentalitet zemlje i naroda, stvarno, predstavlja posebnu jednu etničku cjelinu među jugoslavenskim narodima i da je ona u svom vjekovnom zasebnom životu stekla i svoju vlastitu dušu; šta više, da je i pri oslobođenju ušla u sastav ujedinjenih jugoslavenskih zemalja kao posebna upravna jedinica po vlastitoj volji, nije im smetalo u njihovim nastojanjima, jer su za ta nastojanja nalazili podršku i u jednom dijelu samih Bosanaca, koji po svojim nacionalnim koncepcijama nalažahu, da svojom podrškom čine i neko nacionalno djelo. Jer, po srpskoj nacionalnoj ideologiji, naša uža otadžbina Bosna i Hercegovina spada u životni prostor srpske nacije, kao i još mnoge druge nacionalno nepročišćene zemlje, te se zato nameće dužnost svakom nacionalnom Srbinu, pa ma gdje se nalazio, da nastoji, da bi se te zemlje i stvarno uklopile u svoj nacionalni matičnjak, kao sastavni deo njegov. Odatle sukobi i odatle nevolje za sve one otadžbenike koji se ponose tom i takvom nacionalnom ideologijom i doprinose da se na taj način proigra ugled njihove uže otadžbine Bosne i Hercegovine.

Sve beogradske vlade u predratnoj Jugoslaviji bile su po svojoj ideološkoj sadržini srpske, odnosno - srbijanske vlade, pa ukoliko su ponekada po obliku imale i drugi izgled, u stvari su reprezentirale srpsku nacionalnu ideologiju. Zato im je bosanska individualnost bila trn u oku, a riječi: Bosanac i bosanština, skoro isto što i pravo svetogrđe.

Da bi tim, kako oni misle egzotičnim nazivima zadali smrtni udarac, odredbama su temeljnog zakona naše države podijelili našu užu otadžbinu na izvjesne administrativne jedinice i te jedinice direktno vezali za centralnu upravu u Beogradu.

Nama Bosancima, kao nesumljivom izdanku onih starih Bošnjaka ostavili su pravo, da se zovemo Muslimanima s prozirnom tendencijom, da nam u znaku toga, u svim danim zgodama, ospore pravo riječi u nacionalnim i državno-pravnim pitanjima uopšte, a napose u nacionalnim i državno-pravnim pitanjima naše uže otadžbine Bosne i Hercegovine.

Ta se tendencija beogradskih vlada jasno očitovala prilikom podjele naše šire i uže otadžbine na banovine u šestojanuarskom režimu, a još jasnije se očitovala prigodom onog državničkog pakta, ili pravije onog političkog furtimaškog šišmarša Maček-Cvetković, po kome je naša otadžbina rasparčana, po nekom vjerskom ključu, i po vjerskoj pripadnosti. Mi ni kod prvog ni kod potonjeg slučaja podjele naše zemlje nijesmo došli u obzir, jer navodno, kao anacionalan elemenat, nijesmo imali tu šta da kažemo.

Uostalom, beogradski vlastodršci tih svojih osnova u pogledu naše otadžbine nijesu ni najmanje skrivali ni za vrijeme tzv. parlamentarnog režima u nekadašnjoj našoj državi, ali kada je ovaj režim, oktroisanog Ustavom od 1931. g. zamijenjen sa tzv. ustavnim režimom, u kome je režimu uzeto pravo odbrane svim nepoćudnim elementima u zemlji, odnosno u kome su bile zabranjene sve stranke sa vjerskim, plemenskim i regionalnim obilježjem, beogradski su vlastodršci u svojim osnovama postali suviše bezobzirni te se nijesu zadovoljavali sa prostim manipulisanjem po pitanju administrativnog pomjeravanja granica u izvjesnim regionima i pokrajinama, nego su uzimali pod tisak sve što ne valja i što im je nepoćudno. Jednom rječju našom se užom otadžbinom upravljalo kao sa kakvom kolonijom, a sa nama kao sa urođenicima te kolonije.

Nama se sada, u novoj oslobodilačkoj eri, sugerira da kažemo, da je naša uža otadžbina ravnopravna sa ostalim federativnim jedinicama u Jugoslaviji, a mi Bosanci, opet sa ostalim narodima u Jugoslaviji, a eto nam ni sada nije dozvoljeno ni to, da se pravim imenom svojim zovemo. Na pr. ako neko od nas u ličnu listu ubilježi da je Bosanac, službujući činovnik ima zadatak, da ga urazumi, da te narodnosti nema i da tu narodnost Avnoj nije priznao; ako se neko ubilježi kao Jugoslaven, opet ima da primi sličnu lekciju, jer je navodno, to kolektivni naziv za sve Jugoslavenske narode; a kada se po nevolji kaže da je musliman, onda to pasira, valjda zato, što je to kolektivni naziv za muslimane razbacane na pet kontinenata, koji pripadaju svim mogućim narodima čovječijeg roda.

S ovim naravno, ne mislim reći, da se Avnoj pri donošenju svojih zaključaka u Jajcu 1943. g. rukovodio istim mislima, kojima se u svoje vrijeme, rukovodio

nacionalni Beograd u svojim osnovama, u pogledu naše uže otadžbine Bosne i Hercegovine, ali je činjenica da nas i - sada, u narodnosnom pogledu, pored Srba i Hrvata, službeno titulira Muslimanima, što je za nas grdno poniženje, a jamačno ne služi na čast ni onima, koji nam to serviraju.

Naš muslimanski elemenat u Bosni i Hercegovini nije neopredijeljen u narodnosnom pogledu, kako to neki hoće da kažu, on je veoma svjestan svoga slavenskog porijekla, on po svojim tradicijama i svojoj istoriji, po svojim pjesmama i pričama jednako dolazi do duhovnog ubjeđenja, da se on može zvati onako, kako su se i njegovi pradjedovi zvali kao nesumljivi izdanak onih starih Bošnjaka i Kulenova...

Zato, eto, nacionalistička propaganda, srpska i hrvatska, pored sveg svoga intenzivnog rada u tome smjeru nije do sada uspjela da kod njega poluči ma kakav uspjeh, a nema nikakva izgleda da će to ubuduće polučiti, jer on vrlo dobro znade, ko je i odakle je.

Zato pri završetku ovoga svoga podneska apelujem na sve narodne poslanike u Skupštini, da uvaže moje napomene i da se solidarišu sa mojim prijedlogom: da se u čl. 3. četvrtoj rečenici toga člana Ustava umetne: mjesto pet-šest buktinja koso položenih itd. da bi se sa svim konzekvencijama, koje iz toga proizlaze, faktički pravdi udovoljilo". Narodni poslanik H. Ćišić, Beograd 18. januara 1946.

Husein Ćišić zbog neusvajanja prijedloga nije glasao protiv Ustava FNRJ, u stenogramu nema potvrde za to. Naime, prema stenogramu, Ustav je na kraju donesen bez i jednog glasa protiv (str. 851), a glasalo se na prozivku svakog poslanika poimenično. Kada je u grb unešena i šesta buktinja 1963. godine tada su umjesto nacija bile predstavljene republike, i tada da bi se muslimanima izbjeglo dozvoliti nacionalno historijsko opredjeljenje Bošnjak u kome su prepoznavali svoj pravi identitet.

Iako su za vrijeme rata komunisti tolerirali nacionalnu zasebnost muslimana i u svojim proglasima ih pozivali u borbu, pisali su musliman sa veliko "M", pred kraj rata kada je pobjeda bila izvjesna, ponovo su počeli negirati nacionalnu posebnost muslimana. Čolaković, doajen bosanskih komunista o tome je imao decidan stav:

"U Bosni i Hercegovini, kao što je poznato, žive dvije nacije: Srbi i Hrvati, i muslimani koji su nesumljivo slovenske rase. Njima će se dati mogućnost da se mirnim, evolutivnim putem, nacionalno opredijele" ("Oslobođenje", 9.IV 1945, str.2.). Ovo je bilo političko stajalište Rodoljuba Čolakovića, prvog predsjednika bosanske vlade konstituirane aprila 1945., što je bilo i zvanično stanovište tadašnje KPJ i njenih vođa Milovana Đilasa, Moše Pijade i drugih.

Z A K L J U Č A K

Kao što se vidi iz priloženog, odnos bosanskih Srba i bosanskih Hrvata nije se ništa izmijenio, ako nije postao i rigidniji, u odnosu na Bosnu i Hercegovinu. Oba naroda preferiraju Srbiju odnosno Hrvatsku u odnosu na Bosnu i Hercegovinu. To je dakle njihova historijska konstanta. Bosna je u ličnosti čestitog i visoko moralnog Huseina Ćišića još tada imala svoga uspješnog branitelja. Danas su Bošnjaci i domoljubivi bosanski Srbi i bosanski Hrvati postali dostojni sljedbenici političke misli i ideje Huseina Ćišića o identitetu i integritetu Bosne i njenih Bosanaca. To su pokazali i svojim otporom agresiji na Bosnu i Hercegovinu, kada su za svoju domovinu bili spremni dati najvrijednije što su imali - svoj život, i davali su ga.

SRBI I HRVATI U BOSNI NA HISTORIJSKOM RASKRŠĆU

Perspektive trajnog mira u Bosni i Hercegovini nisu ružičaste*). Razlog tome je što Amerika, a ni druge zapadne zemlje sa Rusijom ne dozvoljavaju da vojno budu poraženi fašizam i nacionalšovinizam i time pobijede one bosanske snage koje su za multinacionalnu, multikulturnu i multikonfesionalnu Bosnu i Hercegovinu. Te snage nalaze se samo u Armiji RBiH koja jedina ima multinacionalni sastav. HVO, koji se nalazi pod komandom HV, i srpsko-crnogorski agresor, koji podržava paravojne formacije bosanskih Srba, protiv su multinacionalne Bosne. Oni su za podjelu Bosne po etničkim granicama i za pripajanje teritorija koje politički i vojno kontroliraju tzv. Jugoslaviji i Hrvatskoj.

Iako je Hrvatska među prvim zemljama koje su priznale Bosnu i Hercegovina, čime se često pohvali, od početka srpsko-crnogorske agresije nije prestala misliti i praktično raditi na tome da anektira dio bosanske zemlje. To njen predsjednik i ne krije i javno je o tome govorio na predizbornom mitingu u Zagrebu. Današnje ponašanje Hrvatske prema Bosni pokazuje da je izjašnjavanje bosanskih Hrvata na referendumu za nezavisnu BiH, zvanična hrvatska politika izmanipulirala tako što je time spriječila da cijela Bosna ne pripadne Srbiji, jer bi izjašnjavanje manje od 50 posto biračkog tijela na referendumu spriječilo Bosnu da ostvari svoju nezavisnost. Time je brzo međunarodno priznanje BiH od strane Hrvatske, što je bio logičan potez nakon što je BiH međunarodnopravno priznata, ispalo licemjerno. Hrvatska je i pored diplomatskog priznanja Bosne htjela iskoristiti srpsko-crnogorsku agresiju i za sebe osigurati one krajeve BiH koji su naseljeni Hrvatima, što ne znači da su oni, izuzev, u zapadnodnoj Hercegovini, bilo gdje drugo predstavljali apsolutnu većinu stanovništva. Kada je vidjela da to Srbi sami neće moći ostvariti, pritekla im je u pomoć mučkim napadom 1993. godine na Bošnjake, svoje dojučerašnje saveznike u ratu u Hrvatskoj i u otporu srpsko-crnogorskoj agresiji, u krajevima naseljenim Hrvatima i Bošnjacima u Bosni i Hercegovini.

HDZ Bosne i Hercegovine u svemu se ponaša kao isturena filijala HDZ Hrvatske. U odnosu na Bosnu i Hercegovinu provodi njegovu imperijalnu politiku i igra ulogu hrvatskog trojanskog konja u Bosni. Američkim posmatračima, koji su nedavno boravili u Tuzli, predstavnici lokalnog HDZ su rekli da oni žele podjelu Bosne po Cvetković - Mačekovom modelu i "pripajanje hrvatskih područja Republici Hrvatskoj". O takvim namjerama Beograda i Pala s teritorijama koje oni kontroliraju sve je poznato. To je u njihovoj političkoj platformi za pregovore već sadržano.

*) „Oslobođenje“, 7.11.1995.

Ako se sporazumi o osnovnim principima iz Ženeve i Njujorka (od 8. i 26. septembra 1995.) posmatraju u takvom političkom kontekstu i odnosu političkih i vojnih snaga, onda se ne vidi koje su to političke i vojne snage unutar srpskog i hrvatskog naroda u Bosni u stanju da ove političke i ustavne principe oživotvore u korist multinacionalne Bosne.

Dok su Bošnjaci politički i vojno porazili fašiste i separatiste iz reda bošnjačkog naroda, dotle bosanski Srbi i bosanski Hrvati još nijesu uspjeli da u svom nacionalnom korpusu postignu jedinstveno mišljenje o ovom pitanju, a o vojnom suprotstavljanju svojim separatistima nije bilo ni pokušaja, ako se izuzmu njihovi sunarodnici u redovima Armije RBiH. Političko suprotstavljanje Srba i Hrvata, okupljenih u HNV i SGV, nije ubijedilo međunarodnu zajednicu da ih uzme za svoje sugovornike namjesto separatista. Nedovoljnost bosanskosrpskog i bosanskohrvatskog otpora velikodržavnim idejama Srbije i Hrvatske u Bosni i Hercegovini je najslabija uporišna tačka za uspostavu trajnog mira u Bosni. Otuda i nevjerica da će to osigurati ikakav politički sporazum, eventualno, postignut u Dejtonu.

Trajan mir u Bosni i Hercegovini nije moguće postići sve dotle dok se većina bosanskih Srba i bosanskih Hrvata politički ne emancipiraju od velikodržavne politike Srbije, Crne Gore i Hrvatske prema Bosni i Hercegovini. Činjenica da se te politike do danas nisu oslobodili, najozbiljniji je razlog zbog čega se nema povjeranja ni u osnovne principe iz Ženeve i Njujorka da će biti ostvareni ni u slučaju da budu ugrađeni u mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu. Ma kako oni bili dobro sročeni i verbalno politički podržani, bez političke volje većine bosanskih Srba i bosanskih Hrvata da se i vojno suprotstave hegemoniji Srbije i Hrvatske prema njihovoj domovini Bosni i Hercegovini nije moguće postizanje trajnog mira u Bosni.

Bosanski Srbi i bosanski Hrvati nalaze se na historijskoj raskrsnici svoga političkog i državno-pravnog opredjeljenja: gdje će ostvarivati svoje državno pravo. U Srbiji i Hrvatskoj, i time u Bosni postati nacionalna manjina, ili u Bosni i Hercegovini kao jednakopravni narodi zajedno sa Bošnjacima. Nema naroda u svijetu koji svoje državno pravo ostvaruje u dvije države, pa to neće moći ni Srbi ni Hrvati. Politička dogma i mit da je Bosna hrvatska odnosno srpska, više ne prolazi ni kod njihovih najodanijih političkih mentora ni na Zapadu ni na Istoku.

Ukoliko nastave slijediti velikodržavnu politiku Srbije i Hrvatske prema Bosni i Hercegovini, i dalje prisvajajući je samo za sebe, i u većem broju postajati njihovi državljani, protekom vremena, sami sebe će u Bosni politički marginalizirati, opterećeni sviješću da su pod brižnim skutima ovih dviju stranih država i time sami sebe svesti na njihovu dijasporu (nacionalnu manjinu).

U Evropi, u kojoj su sve države nastale kao nacionalne države, u tom slučaju će Bosna i Hercegovina sve više postajati nacionalna država (poput Švicarske i

Belgije), Bosanaca pripadnika sve tri kulture i konfesije koje su danas dominantne u Bosni i Hercegovini. U tom slučaju Bosna i Hercegovina će izgubiti svojstvo multinacionalne države, a zadržati i dalje svojstva multikulturne i multikonfesionalne zajednice kao i sve druge zemlje Evrope.

Dokle god u Bosni i Hercegovini ne budu politički poražene velikodržavne ideje Srbije i Hrvatske među bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima, Bosna i Hercegovina će ostati politički trusno područje s povremenim većim ili manjim vojnim aktivnostima. Međutim, ti potresi neće više moći dovesti u pitanje opstanak države Bosne i Hercegovine, s obzirom na njeno međunarodnopravno priznanje kao suverene države i da nju danas, za razliku od posljednjih petsto godina, ima ko da brani. I ova današnja agresija na nju, ma koliko da je bila krvava i zatekla njen najbrojniji narod nepripremljen za rat, završit će se jačanjem državno-pravnog i međunarodnopravnog položaja Bosne i Hercegovine. Još više ojačana moralnim načelima za koja se borila, i što nije nevažno, izaći će iz agresije samoosviješćena o svom hiljadugodišnjem kulturnom i državno-pravnom identitetu.

Sve nametnute, eventualne, etničke podjele tipa tzv. republike srpske, u uslovima mira, završit će u njihovoj getoizaciji, bez perspektive za ikakav ozbiljan politički, kulturni i ekonomski razvitak.

Ne treba zaboraviti da je međunarodna zajednica, u političkoj krizi na prostorima bivše Jugoslavije, "dozvolila", žmireći na jedno oko, proces nacionalne homogenizacije pod firmom "humanog" preseljavanja čitavih naroda, što je poprimilo kataklizmatičke razmjere. Vjerovatno iz razloga da se konačno Balkan priključi Evropi nacionalnih država i time izvrši njegova evropeizacija dok on nije izvršio balkanizaciju Evrope.

Kada uz saglasnost međunarodne zajednice Srbija i Hrvatska nisu uspjele uništiti Bosnu i Bošnjake i definitivno je podijeliti između sebe, Srbija i Hrvatska su se odjednom počele zadovoljavati i time što će "svi Srbi živjeti u jednoj državi, Srbiji" a "svi Hrvati u jednoj državi, Hrvatskoj". Srbija nije uputila ni kurtoazni protest zbog egzodusa Srba iz Kninske krajine, niti je to učinila Hrvatska kada je Srbija progonila Hrvate iz Beograda, Srema i Vojvodine.

Slično se može dogoditi i sa Srbima i Hrvatima u Bosni i Hercegovini, ukoliko Srbija i Hrvatska ne isposluju u međunarodnom sporazumu za Bosnu i Hercegovinu svoj dio Bosne koji će anektirati u svoj sastav. Naime, one za Srbe i Hrvate nisu zainteresirane da ih u Bosni zadrže, ako se neće pomoću njih teritorijalno okoristiti. Naprotiv, bit će zainteresirane da se Srbi i Hrvati presele u Srbiju, odnosno Hrvatsku i da njima nasele prazan prostor nastao etničkim čišćenjima u svojim zemljama. Zar nisu Srbiju i Hrvatsku već naselile desetine hiljada Srba odnosno Hrvata iz Bosne i Hercegovine. Taj se proces još više podstiče masovnom dodjelom hrvatskog i

jugoslavenskog državljanstva i dodjelom tuđih kuća, imanja i stanova u etnički očišćenim mjestima.

Jedan površan popis stanovništva u Bosni i Hercegovini bi pokazao da se broj Srba i Hrvata u Bosni skoro prepolovio zahvaljujući takvoj politici ovih dviju država. To nisu, dakle, samo posljedice rata, već svjesna politika naših susjeda da sa svojim sunarodnicima iz Bosne i Hercegovine bitno poboljšaju nacionalnu strukturu stanovništva svojih država. A šta je to drugo nego homogenizacija nacija, zakašnjeli završetak procesa stvaranja nacionalno homogenih država na Balkanu. Ovaj proces bit će okončan definitivnim određivanjem sudbine Mađara u Vojvodini, Bošnjaka u Sandžaku i Albanaca na Kosovu. Dakle, nije isključeno, da će to biti riješeno novim ratom, ukoliko ne dođe do mirnog političkog rješenja.

Što se tiče Bosne i Hercegovine, međunarodna zajednica se već opredijelila da očuva ovu državu u njenim međunarodnopravno priznatim granicama kao multinacionalnu zajednicu. Ostaje još samo da se na kraju vidi koliko će u ovoj pretumbaciji naroda, u njoj ostati njenih Srba i Hrvata koji žele u Bosni da ostvaruju svoje državno pravo zajedno sa Bošnjacima. Mirovni pregovori koji su u toku treba da odgovore na neka od ovih pitanja.

POBJEDA BOSNE

Nedavno je jedan borac*) sa nadimkom Brzi iz 303. brigade novinaru "Oslobođenja" 12.12.1995. Šefki Hodžiću, ispričao svoju priču: "Ja sam iz Prijedora. Četnici su mi zaklali oca, majku, četiri brata i četiri sestre. Jednu sestru su mi na moje oči silovali, na moje oči zaklali, na moje oči ispekli na ražnju i onda me natjerali da jedem njeno meso. Mene su uhapsili i pet mjeseci sam proveo u logorima Manjača, Omarska, Keraterm. Pred oslobađanje, rasporili su mi stomak i dvadesetak čikova stavili unutra, a onda žicom zavezali stomak. Ljekari koji su vadili čikove iz mene, nisu vjerovali da ću preživjeti". Brzi je jedini preživio u obitelji i iznio nam svoje svjedočenje. Koliko u ovom ratu je stradalo obitelji iza kojih niko nije ostao živ i ostali smo bez svjedoka o njihovom stradanju.

Poslije parafiranja Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini od 21. novembra 1995. godine, mnogo me je prijatelja pitalo šta mislim o Dejtonskom sporazumu. Njih je zbunjivala činjenica, koja se nije mogla jasno vidjeti u tom sporazumu, što u njemu ne vide pobjednika. Naime, Sporazum je tako sačinjen da ni jedna strana za sebe ne može reći da je pobjednik, a da se svaka, iz više razloga, može smatrati gubitnikom: bosanski Hrvati zbog Posavine, bosanski Srbi zbog Sarajeva, a Bošnjaci zbog etabiliranja srpskog entiteta i Podrinja u kome su bili u apsolutnoj većini prije rata. Ljudi su valjda navikli da se u svakom mirovnom sporazumu do sada u historiji znalo ko je pobjednik, a ko je pobijeđeni. Odgovorio sam im da je pobjednik Bosna.

Zaista se iz slova ovog sporazuma ne može zaključiti eksplicitno da je neka od "strana u sukobu", kako mirovni medijatori vole da nazovu srpsko-crnogorsku agresiju na Bosnu i Hercegovinu, pobjednik ili pobijeđena. Jednostavno rečeno, stekle su se neke povoljne političke okolnosti u međunarodnoj zajednici, koje ovaj put neću analizirati, što su dovele do konsenzusa među velesilama da se rat u Bosni i Hercegovini okonča na način na koji je to dogovoreno Dejtonskim sporazumom.

Onome ko promišlja na način da iz svakog mirovnog sporazuma mora proizići pobjednik i pobijeđeni, nije lahko da u ovom sporazumu to pronađe. Sporazum liči na enigminu skrivalicu u kojoj se ne mogu raspoznati linije koje prikazuju pobjednika od onih koje prikazuju gubitnika. To nije lahko, da se u tome snađu, ni onim političkim analitičarima koji rat u Bosni procjenjuju sa stanovišta međunarodnog prava i usvojenih međunarodnih političkih principa kojim se reguliraju odnosi između država. U kojima je definirana agresija i obaveza međunarodne zajednice da

*) „Oslobođenje“, 14.12.1995.

pomogne napadnutoj državi. To nije lahko ni teoretičarima države i prava koji ne znaju, u koji danas poznati teorijsko-pravni model država da smjeste ustavno rješenje za Bosnu i Hercegovinu dato u ovom sporazumu.

Odgovor na ove gore postavljene nedoumice i dileme, naći ćemo u činjenici, da su u slučaju Bosne i Hercegovine za ove četiri godine isprobane sve dosad poznate državno-pravne teorije, a da ne govorimo o mnoštvu ponuđenih voluntarističkih rješenja od pojedinih opskurnih međunarodnih posrednika za iznalaženje političkog rješenja za Bosnu i Hercegovinu. Koliko je odgovornih ljudi i državnika uplelo svoje prste u slučaj Bosne, najbolje potvrđuje činjenica da su na praktičnom ispitu u Bosni pale sve relevantne međunarodne organizacije uspostavljene posljednjih sedamdeset godina u Evropi i Svijetu, od UN do Crvenog križa. Za ove četiri godine rata u Bosni, pod nogama fašističkih zlikovaca sa Balkana uz blagonaklonost međunarodne zajednice, nalazile su se sve povelje, deklaracije i konvencije kojim se štiti međunarodno humanitarno pravo, od one o američkoj nezavisnosti, preko deklaracije francuskih revolucionara, do onih najnovijih koje su donijele UN.

Naspram svih ovih mračnih sila bila je Bosna i Hercegovina, zemlja prepoznatljivog hiljadugodišnjeg političkog i duhovnog identiteta koja se nije dala razrušiti ni obezličiti ni u Osmanskom, ni u Austrougarskom Carstvu, a ni u Kraljevini Jugoslaviji. Bosna je u narodnooslobodilačkom ratu (1941-1945) povratila svoj prepoznatljiv historijski lik i sa raspadom Titove Jugoslavije, 1992. ušla kao nezavisna i suverena država u svjetsku zajednicu država i naroda.

Za ove četiri godine protiv Bosne i Hercegovine bili su svi najznačajniji činioci koji su mogli presudno utjecati na njenu sudbinu: srpsko i hrvatsko velikodržavlje koje je davilo Bosnu sa sve četiri njene strane, kao i njihovi moćni inozemni saveznici. Nasuprot njima, Bosna je imala samo sebe sa svojim hrabrim narodom svih nacionalnosti i religija i naklonost svjetskog javnog mišljenja. Formalno-pravno na strani Bosne su bile i međunarodne organizacije, ali ne zbog Bosne, već zbog sebe, jer nisu mogle formalno donositi sijaset rezolucija protiv Bosne, ali su te rezolucije, ma koliko bile povoljne za Bosnu, ostavljali bez djelotvornog instrumentarija za njihovo provođenje, zbog čega su one bile od nedovoljne praktične pomoći Bosni za njenu odbranu.

Za Bosnu je bio pripremljen pakleni plan njenih susjeda i crne internacionale da je podijele između sebe i da politički zauvijek nestane kao samostalna država sa ovih prostora. Ono što se desilo obitelji našeg borca Brzog iz njegove priče, ono što se desilo Srebrenici i Žepi, ono što se desilo Posavini i Podrinju, bilo je sve ove četiri godine namijenjeno da se desi cijeloj Bosni i Hercegovini. Nažalost, nastradale članove obitelji i cijele obitelji niko ne može vratiti njihovim najbližim. Ali vratit će se izbjegli i raseljeni u Bosnu.

U Bosni su ostali Srebrenica i Žepa, Posavina i Podrinje. Ovim mirovnim sporazumom, koji će danas (14.12.1995.) biti potpisan u Parizu, Bosna i Hercegovina je ostala suverena i nezavisna država sa svojim najvišim državnim organima i svojom monetom, u međunarodno-pravno priznatim granicama. Dakle, ipak se pobjednik zna, to je država Bosna i Hercegovina, samim svojim opstankom, s obzirom da joj je bilo namijenjeno da nestane. A znaju se i pobijeđeni. To su srbijansko i hrvatsko velikodržavlje, to je ono što se već danas zna, a ko su drugi, neka se sami prepoznaju, ima ih mnogo.

Završit ću ovo kazivanje riječima našeg borca Brzog, koji na kraju svoje priče kaže: "... teško mi je kad nema borbe, zato što nikog nemam osim - borbe"!

Imaš junače, imaš svoju državu Bosnu. Ona je rezultat te krvave borbe. Tvoja obitelj je stradala da bi bez nje lakše osvojili Bosnu. Nisu uspjeli zahvaljujući tvojoj borbi i borbi tvojih drugova. Ti si pobjednik, Bosna je pobjednik. Treba ti pomoći i mnogim nama, da u miru Bosne naučimo uživati tu pobjedu, svoju Bosnu.

1996.

BOSANSKI MIR

Mirovnim sporazumom*) potpisanim u Parizu 14.decembra 1995. /na koji su parafi dati u Daytonu, 21. novembra 1995./ nije trajno riješeno ni jedno krucijalno pitanje zbog kojeg je rat nastao i izazvao katastrofalne razmjere stradanja države i naroda Bosne i Hercegovine. Razlog tome je što je međunarodna zajednica pošla od pogrešne metodološke pretpostavke da su u međusobnom sukobu njena tri naroda i nije željela pobjednika i pobijeđenog u tom ratu. Promjenu takvog stava međunarodne zajednice nije mogla da izmijeni ni činjenica da su pregovarači bili, ne predstavnici tri bosanska naroda, već šefovi država Bosne i Hercegovine, Hrvatske i SR Jugoslavije. A da paradoks bude veći, bosanske Srbe nije predstavljao šef bosanske države, već šef jedne strane države, po njihovom ovlašćenju. Kao svjedoci sporazum su potpisali brojni međunarodni mirovni posrednici.

Historija nije zabilježila manju zemlju, a sa toliko međunarodnih mirovnih posrednika koji su joj pripremali opijelo, niti veći broj potpisnika na jednom dokumentu o miru, a sa tako nestabilnim i neizvjesnim mirom. Ovdje se ostvarila ona narodna izreka: “Gdje je puno baba kilavo dijete”.

Od početka rata u Bosni međunarodna zajednica nije bila jedinstvena u dijagnozi sukoba, niti u predlaganju terapije za okončanje toga sukoba. Karakteristično za ponašanje međunarodne zajednice u Bosni od početka sukoba jeste: prvo, njeno odstupanje od principa i pravila međunarodnog prava u rješavanju bosanske političke krize, drugo, pristajanje međunarodne zajednice da teroristima prizna legitimitet pregovarača.

Posljedice toga za Bosnu i Hercegovinu bile su katastrofalne u ljudskim žrtvama i razaranju ekonomske supstance zemlje, a za međunarodnu zajednicu doticanje tla niskog kredibiliteta i autentičnosti svih međunarodnih organizacija uključenih u rješavanje bosanske krize i padom javnog morala njenih najviđenijih funkcionera. Jasnije, nego ikada, otkrivena je istina da Svijetom ne upravljaju međunarodne organizacije, već da su one tu da pred svjetskom javnošću legitimiraju interese pet stalnih članica Savjeta sigurnosti, koje su stvarni upravljači Svijetom i sudbine milijardi ljudi.

Od tako uređene međunarodne zajednice Bosna nije ni mogla očekivati više. Naša tragedija time je bila veća što to u početku sukoba nismo znali. Sada znamo da su u Bosni i na prostoru bivše Jugoslavije sudareni interesi ovih pet

*) „Oslobođenje“, 26.1.1996. godine

zemalja stalnih članica Savjeta sigurnosti UN. Zato Mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu treba razumijeti kao politički kompromis među tom petoricom velikih. Zato su pitanja što su bila u igri cijelo vrijeme ostala neriješena i dalje otvorena za njihove različite kombinacije u budućnosti.

Međutim, ne može se reći da ovim sporazumom nije data šansa trima bosanskim narodima, pod uslovom da su autonomni u odlučivanju, da u miru, političkim, a ne vojnim sredstvima, pokušaju naći ono što te narode međusobno povezuje, i da na tome u budućnosti grade svoj zajednički život u zajedničkoj domovini Bosni i Hercegovini; da pitanja u kojima se razilaze i imaju drukčije mišljenje, ne usaglašavaju ratom, već kroz mehanizme političkog pluralizma i parlamentarne demokratije, koji su danas opće prihvaćeni u civiliziranom svijetu kao metod usaglašavanja i donošenja zajedničkih odluka.

U tom smislu Mirovni sporazum je garantiranjem teritorijalnog integriteta, državnog suvereniteta i međunarodnopravnog kontinuiteta Bosne i Hercegovine, dao jasne poruke, da se neće dozvoliti nestanak države Bosne i Hercegovine i teritorijalno proširenje Srbije i Hrvatske na njen račun, sa očuvanjem njene centralne vlade koja može Bosnu predstavljati u odnosima s drugim državama i u međunarodnim organizacijama.

No, i pored toga bosanski mir nije izvjestan. Njegova neizvjesnost proizilazi iz samih odredaba Mirovnog sporazuma koji ništa trajno ne garantuje. Za neispunjeno nema efikasnih sankcija koje bi djelovale po automatizmu ugrađenom u samom mirovnom sporazumu. Zato ovaj sporazum u svom vojnom dijelu prije liči na jednogodišnje primirje iznuđeno predstojećim izborima u Americi, ili za predstojeće odmjeravanje političkih snaga na predsjedničkim izborima u Rusiji. Razdvajanje oružanih snaga na linijama razgraničenja bit će štićeno do decembra 1996. godine snagama IFOR-a. Pošto Mirovni sporazum nije prihvatila samozvana Narodna skupština paljanskog režima, nije isključeno da će se poslije odlaska IFOR-a stvari vratiti na početak.

Skupština Republike Bosne i Hercegovine, da bi osigurala integritet, državni suverenitet i međunarodnopravni kontinuitet na cijelom prostoru zemlje, donijela je, dan prije potpisivanja Mirovnog sporazuma u Parizu, Ustavni zakon kojim se država obavezuje vratiti važenje ustava Republike Bosne i Hercegovine, ukoliko sporazum o miru ne bude sproveden u svim svojim elementima.

Koji su to elementi Mirovnog sporazuma od kojih zavisi bosanski mir poslije odlaska IFORA iz Bosne i Hercegovine, čiji temelji treba da budu uspostavljeni u vrijeme boravka IFORA u našoj zemlji: to je prije svega uspostavljanje ravnoteže u naoružanju; povratak više od milion prognanih i raseljenih lica u zemlju; povratak više od milion ljudi svojim kućama raseljenih unutar BiH; privođenje osumnjičenih za

ratne zločine sudu pravde; sprovođenje demokratskih izbora za općinske, kantonalne, entitetske i državne organe Bosne i Hercegovine; uspostavljanje i djelovanje ombudsmena i Doma za ljudska prava; osnivanje javnih korporacija i regionalna stabilizacija uspostavljanjem kontrole naoružanja Bosne i Hercegovine, Hrvatske i SR Jugoslavije.

Prema Mirovnom sporazumu automatska upotreba sile za koju nije potrebno tražiti prethodnu saglasnost predviđena je u slučaju nepovlačenja sa linije razgraničenja i nepovlačenja teškog naoružanja, kao i neposrednog napada na IFOR. Ekonomske sankcije su predviđene zbog nekooperativnosti pojedinih strana u sprovođenju ostalih elemenata Mirovnog sporazuma, što je nedovoljno za potpuno sprovođenje mirovnog sporazuma. Ovo tim prije što su pokretači rata u Bosni i Hercegovini bili spremni da jedu korijenje ukoliko ih međunarodna zajednica ekonomskim sankcijama pokuša spriječiti u njihovim namjerama. Ove ekonomske sankcije neće djelovati automatski po sili samog Mirovnog sporazuma, već će se u svakom konkretnom slučaju odlučivati naknadno, da li će biti primjenjene ili ne.

Dakle, sprovođenje odredaba Mirovnog sporazuma prepušteno je skoro u svemu dobroj političkoj volji ljudi, bez mehanizama prinude koji bi automatski djelovali na stranu koja ih ne sprovodi. A kojih ljudi? Onih istih koji su u sve četiri godine rata svjesno nastojali da u sebi pogaze sve ono što je u njima bilo ljudsko. Jer ljudstvo se dokazuje u toleranciji spram drugog i drukčijeg. A oni su uništavali sve što nije njihovo. Kako će terorista moći sprovesti mirovni sporazum, ako će on njegovim sprovođenjem morati sebe dovesti na optuženičku klupu za izvršene ratne zločine.

Odatle zaključak da je najslabija strana Mirovnog sporazuma sa stanovišta njegovog provođenja na terenu upravo u tome što on nije eliminirao iz aktuelne vlasti, prije održavanja izbora, sve one za koje ima dokaza da su počinili ratne zločine. Ma koliko izgledalo da je međunarodni tužilac Goldston odlučan u svojim namjerama da ratne zločince dovede na optuženičku klupu, ne mogu se oteti utisku da je i on sam i Međunarodni sud za ratne zločine već dobro instrumentaliziran u funkciji politike koju međunarodna zajednica vodi u Bosni i Hercegovini. To se najbolje može vidjeti prema vremenu kada su saopćavane optužnice protiv glavnih osumnjičenih za ratne zločine, kao i odugovlačenju da se izreknu prve presude, i da budu saopćene nove optužnice.

Nedopustivo je što međunarodna zajednica provođenje odredaba mirovnog sporazuma prepušta istim onim ljudima koji su odgovorni za agresiju i genocid u Bosni i Hercegovini, kao i prononsiranim ratnim zločincima, koji se slobodno šetaju po balkanskim i zapadnoevropskim metropolama, igrajući lažnu ulogu mirotvoraca.

POVRATAK IZBJEGLIH I RASELJENIH BOSANACA

Kao što je poznato jedan od ciljeva agresije na Bosnu i Hercegovinu bio je da se uništi bošnjački narod i oni Bosanski Srbi i Bosanski Hrvati, koji Bosnu i Hercegovinu, a ne Srbiju, Crnu Goru i Hrvatsku, smatraju svojom domovinom[*)]. Jedna od formi uništavanja naroda, pored izvršenog zločina genocida, bila je i progon stanovništva s njihovih ognjišta, pljačkanje i uništavanje njihove imovine. Jedni su prognani u inozemstvo daleko od svoje zemlje, a drugi su izbjegli ili raseljeni u zemlji primjenom metoda tzv. humanog preseljavanja naroda. Prema nekim podacima izbjeglih, "humano preseljenih" i raseljenih ima preko milion i trista hiljada, a prognanih i izbjeglih preko milion dvjesta hiljada, što ukupno čini preko 50% ukupnog stanovništva Bosne i Hercegovine, prema popisu stanovništva 1991. godine, koje je pokrenuto s njihovih ognjišta.

Mirovnim sporazumom za Bosnu i Hercegovinu parafiranim u Dejtonu, a potpisnaim 14.decembra 1995. godine u Parizu, regulirano je i pitanje izbjeglica i raseljenih lica. U članu 7. Općeg okvirnog sporazuma potpisnici su se obavezali da će se u potpunosti povinovati odredbama koje se tiču ljudskih prava, a koje se odnose na izbjeglice i raseljenja lica u pogledu prava njihovog povratka na svoja ognjišta i naknade za uništenu imovinu. U Ustavu Bosne i Hercegovine, koji je sadržan u Aneksu 4. ovog Sporazuma, u članu 2. koji se odnosi na ljudska prava i temeljne slobode, u tački 5. za izbjeglice i raseljena lica osigurava se slobodan povratak na svoja ognjišta, vraćanje imovine ili da im se dadne naknada za imovinu koja im se ne može vratiti. A proglašavaju se ništavnim i izjave vezane za takvu imovinu date pod prisilom.

U Aneksu 7. Sporazuma, povratak izbjeglih i raseljenih lica smatra se da je u funkciji trajnog rješavanja sukoba u Bosni i Hercegovini, kao i uspostave mira. U njegovom članu 1. izričito stoji da se "strane" obavezuju da prihvate povratak izbjeglih i raseljenih lica i da će izbor destinacije biti na pojedincu ili porodici uz očuvanje principa jedinstvene porodice.

Međunarodno pravo i Mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu koji se oslanja na njega, dakle, eksplicitno je na strani prava i zaštite izbjeglica i raseljenih lica. Osnovni nedostatak je što međunarodna zajednica u Mirovni sporazum nije unijela i svoju obavezu i odgovornost da implementira u život ove lijepo sročene odredbe. Obavezu i odgovornost prenijela je na iste one koji su i prouzrokovali njihovo stradanje i raseljavanje u više od osamdeset zemalja. Međunarodna

[*)] „Oslobođenje“, 3. i 4. april 1996. Sarajevo.

zajednica nije predvidjela nikakve sankcije za neizvršavanje obaveza iz sporazuma, izuzev onih koje se odnose na povlačenje suprotstavljenih vojski. Međunarodna zajednica stalno ponavlja "to je vaš mir", iako ih je ona prisilila da potpišu Sporazum iza koga nije stajala njihova prava volja. Prijetnja sankcijama koje će se sastojati uskraćivanjem ekonomske pomoći za one koji su u ovu avanturu ušli spremni "jesti korijenje" ne znače mnogo.

U pogledu civilnog dijela implementacije mirovnog procesa, među koje spada i povratak izbjeglica i raseljenih lica, međunarodna zajednica je preuzela samo ulogu neke vrste medijatora između "strana" koje su potpisale Sporazum. Negativno iskustvo u implementaciji Vašingtonskog sporazuma i Ustava Federacije obeshrabrujuće je i za implementaciju Mirovnog sporazuma u cjelini, pa i u pogledu povratka izbjeglica i raseljenih lica.

Snagama etničke podjele i disolucije Bosne i Hercegovine nije u intersu da se izbjeglice i raseljena lica vrate na svoja ognjišta. Oni su zato da se sačuvaju etnički čiste teritorije koje su ostvarili u vrijeme vojnih aktinosti. Prinuđene od međunarodne zajednice da potpišu Sporazum, one su u taj projekat ušle s unaprijed smišljenim planom da opstruiraju njegovo provođenje u život. Nastavili su s manipuliranjem svoga naroda s istim onim parolama o nemogućnosti suživota s druga dva naroda, kao što su to činili za vrijeme agresije. Primjer prisilnog iseljavanja Bosanskih Srba iz Ilidže, Vogošće i Grbavice koje je organizirao paljanski režim uz apstinenciju međunarodne zajednice da to spriječi to najbolje pokazuje.

Radi razotkrivanja i bržeg isplivavanja na površinu svih tih nedorečenosti koje mirovni proces sa sobom nosi, a posebno u pogledu povratka izbjeglih i raseljenih lica, legalne vlasti Bosne i Hercegovine moraju se do kraja izdići iznad tih "igara" i čvrsto se opredijeliti za dosljedno provođenje svega onoga što su potpisale, u što spada i pravo povratka izbjeglih i raseljenih lica na svoja ognjišta. Legalna vlast treba odbaciti bilo kakve buduće "pilot-projekte" putem kojih se izjednačava s onim snagama koje ne dozvoljavaju slobodan povratak na svoja ognjišta svim licima koja to žele bez ikakvih ograničenja. Mirovni sporazum ne poznaje nikakve pilot projekte, on je jasno deklarirao princip prava i slobode povratka svih izbjeglih i raseljenih lica koja se za to odluče.

Svim bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima koji su državljani Bosne i Hercegovine, a izbjegli su ili su raseljeni, treba omogućiti povratak na teritorije koje su pod kontrolom legalnih vlasti prema uslovima Mirovnog sporazuma i domaćeg zakonodavstva. Svu pozitivnu energiju legalna vlast, umjesto da se bavi sitničavim pilot projektima treba da usmjeri na masovno i potpuno vraćanje izbjeglih i raseljenih svojih državljana svih nacionalnosti i vjera na teritorije koje kontroliše srpska i hrvatska vlast. Dakle, bez vlastite hipoteke u tom pitanju, legalna vlast treba da stvara pretpostavke povratka uz pomoć međunarodne zajednice tamo gdje još nije

sama u stanju da uspostavi svoju legitimnu vlast. Da bi to osigurala legitimna je vršiti svake vrste pritisaka na sve institucije međunarodne zajednice koje se bave ostvarivanjem ljudskih prava, kao i one koje su po samom mirovnom sporazumu dužne da to čine. Posebnu pomoć treba tražiti od IFOR-a dok mu traje mandat da se uključi u ovaj proces, u suprotnom, poslije razdvajanja suprostavljenih vojski, njegova funkcija u Bosni i Hercegovini bi bila izlišna.

Političkim snagama u Bosni i Hercegovini koje su za cjelovitu Bosnu i Hercegovinu i jednakopravnost sva tri njena naroda na cijelom teritoriju države, treba da bude jasno da je povratak svih izbjeglih i raseljenih lica na njihova ognjišta njihovo sveto i nepovrjedivo pravo koje niko ne može dovesti u pitanje. Time se osigurava teritorijalni integritet države i istovremeno relativizira njena podjela na entitete, čime će se spriječiti stvaranje dva zasebna društva jedna drugom suprostavljena u istoj državi. Upravo je specifičnost bosanskog društva kao multietničkog, multikulturnog u multikonfesionalnog na cijelom prostoru države osiguravalo Bosni hiljadugodišnje trajanje. Zato te kohezione snage treba tražiti i očuvati ih i među Bosanskim Srbima i Bosanskim Hrvatima na teritorijama do kojih momentalno ne dopire legalna vlast države Bosne i Hercegovine.

U ostvarivanju totalnog povratka izbjeglih i raseljenih lica, pored UNHCR-a i drugih međunarodnih organizacija uključenih u ovaj proces, neophodno je razmotriti mogućnost neposrednog uključivanja putem bilateralnih aranžmana i zemalja u kojima se danas nalaze izbjegla i raseljena lica. Naime, da se države azilanti uključe u ovaj proces sa svojim potencijalom putem diplomatskih, humanitarnih i ekonomskih misija i organizacija, neposredno na terenu odakle su izbjegla i raseljena lica došla u njihove zemlje. Da uz određena ulaganja u infrastrukturu i proizvodne pogone stvore materijalne pretpostavke njihovog povratka. Time će se najbolje stimulirati njihov povratak i stvarati dobra politička volja lokalnih vlasti da ih prime i osiguraju im bezbjednost.

Globalno gledajući nema perspektive trajnom miru u Bosni dok se većina ljudi koji to žele ne vrate na svoja ognjišta. Ne zbog nekog njihovog kaprica, već iz dubokih socijalno-psiholoških razloga. Naime, naši ljudi sve tri nacionalnosti emotivno su više vezani za svoj zavičaj, svoju pradjedovinu, nego što je to slučaj sa ljudima u mnogim zapadnim zemljama koji u svom životnom dobu znaju promijeniti više stambenih jedinica u istom mjestu ili u nekoliko gradova.

Takav socijalno-psihološki profil našeg čovjeka u Bosni i Hercegovini jednako karakteriše jedan istinit događaj koji se zbio za vrijeme rata u Hrvatskoj 1991. objavljen u sarajevskom “Oslobođenju”. Dva susjedna sela, jedno u Hrvatskoj a drugo u Srbiji, između kojih je bila zajednička rijeka koja je bila i državna granica, dogovore se da izvrše “humano preseljenje” njihovih stanovnika. Mudri domaćini oba sela dogovore se da razmijene imanja i države. Što smislili to i učinili. Ali nakon

izvjesnog vremena u oba sela se desilo nekoliko samoubistava. Razlog im je bio što se sa razmjenom imovine nije mogao razmijeniti i zavičaj, korijen života.

Ovaj primjer pokazuje da nije izlaz u razmjeni teritorija i stanovnika, kao i razmjene imovine. Možda samo u izuzetnim slučajevima. Suština je u povratku ljudi u njihov zavičaj, u socijalno okruženje u kome su njihovi preci stvarali historiju i kulturu specifičnog življenja, u suživotu. Nikakvom se materijalnom naknadom niti tuđom imovinom ne može platiti njihovo podneblje i zemlja iz koje su iznikli. Zar nisu poznati slučajevi da savremena medicina specifična oboljenja kod ljudi liječi preporučivanjem povratka oboljelih u svoj zavičaj, da ih samo to podneblje, voda, zrak i plodovi s te zemlje, njihovog zavičaja, mogu izliječiti. Dakle, biologija ne zna za politiku. Svijest da je čovjek dio prirode, dovest će do njene racionalne upotrebe. Nerazumno ponašanje društva priroda nemilosrdno kažnjava.

Politiko, vrati se razumu i ne suprostavljaj društvo prirodi, oni su jedno. Nerazumna društvena pravila ponašanja ljudi koja najčešće donosi politika priroda će kazniti, sporo, ali sigurno.

U ostvarivanju razumnih ciljeva u pogledu povratka izbjeglica i raseljenih lica, bitno je podizati svijest i stepen organiziranosti. S jedne strane, države Bosne i Hercegovine, da u slučaju nepovoljnog toka stvari bude spremna na vlastitu upotrebu svih sredstava, uključujući i silu, da se realizuju odredbe Mirovnog sporazuma o pravu povratka izbjeglih i raseljenih lica, kao i njihova zavičajna udruženja, treba stalno da budu aktivan činilac u tom procesu. Aktivnosti naroda nekoliko zvorničkih sela, zatim Podrinjaca, Hercegovaca, Posavljana, Krajišnika i svih sela i gradova za njihovim povratkom na ognjišta treba intenzivirati, podići na nivo Savjeta sigurnosti i OSCE i podržati. Opuštanja ne smije biti ni kod države ni kod izbjeglih i raseljenih lica.

Tekuće aktivnosti oko ispravljanja linija razgraničavanja između entiteta je pogrešan postupak jer on vodi njihovom ovjekovječavanju. Neprirodne linije razgraničenja iz Dejtona treba ostaviti, jer one nisu ništa drugo već spoljašni geofizički izraz svjetske političke gluposti koja ide za vještačkom podjelom Bosne i Hercegovine na dva entiteta. Ostavljanjem tih neprirodnih linija razgraničenja između entiteta postignut će se brže sazrijevanje svijesti kod naroda da ih sam jednog dana svojom političkom voljom ukine.

Treba afirmirati i razvijati svijest o tome da je Bosna i Hercegovina država svih Bosanaca i Hercegovaca i da su prije svega oni dužni, ako to drugi neće, nemaju volje ili propuštaju da urade, da odgovorno i meritorno sami sređuju stvari u svojoj kući. Razumije se, bolje bi bilo za sve nas da se to uradi po već potpisanom scenariu iz Mirovnog sporazuma. Legalne vlasti Bosne i Hercegovine već sada trebaju dati na znanje međunarodnoj zajednici koja je krojila Mirovni sporazum po

svojoj volji, da će, ako se Mirovni sporazum ne implementira u svim svojim segmentima, a naročito onim kojim se sprječavanjem povratka izbjeglica i raseljenih lica dovodi u pitanje budućnost Bosne, njen državni integritet, suverenitet i međunarodnopravni subjektivitet, Bosna i Hercegovina odgovoriti upotrebom sile. Ona na to ima legitimno pravo prema Povelji UN. Za takav svoj čin ona mora biti spremna u svakom trenutku.

Povratak izbjeglica i raseljenih lica na svoja ognjišta nije samo pitanje časti, već i duga prema svojim precima i šehidima i poginulim borcima koji su branili svoj kućni prag i pravo izbora svjetonazora.

REINTEGRACIJA BOSNE

Dejtonski mirovni sporazum*) za Bosnu i Hercegovinu nastao je kao plod svjesnog previda međunarodne zajednice pravih uzroka bh. krize. Umjesto da pođe od agresije na BiH kao osnovnog uzroka krize, međunarodna zajednica uzrok bosanske krize vidjela je u "sukobu" između njena tri naroda. Da je bilo riječ o agresiji, najbolje pokazuje to što su potpisnici Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH bili šefovi država njenih susjeda koji su atakirali na bosanske teritorije i politički predstavnici bosanskih Srba i bosanskih Hrvata koji su slijedili politiku svojih vanjskih mentora i uključili se u agresiju postavši time dobar primjer za izgovor međunarodnoj zajednici da tu agresiju proglasi unutarnjim sukobom između "tri strane", svodeći legitimnu bh. Vladu na "muslimansku" stranu u sukobu u Bosni.

Nedorečeni Sporazum

Zato je Mirovni sporazum u skoro svim svojim segmentima ostao nedorečen i u sebi protivrječan da se na terenu može različito tumačiti od raznih njegovih implementatora, a međunarodna zajednica time osigura sebi dovoljno prostora za prisustvo u Bosni na neodređeno vrijeme i produži svoje miješanje u državni i politički život sva tri naroda i zemlje. S druge strane, s ovakvim organiziranjem države ostavila je nadu Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) i Hrvatskoj da u nekom budućem vremenu, polazeći od postignutog u ovom ratu, dovrše započeti posao disolucije BiH. Nema segmenta Mirovnog sporazuma u kome nije sadržana bipolarnost pozitivnog i negativnog, koji jedno drugo isključuje, da u jednom elementu zadovolji jednu, a u drugom drugu stranu. Takav pristup je rezultirao potrebom da iznudi dolazak IFORA i civilne policije UN za implementaciju mirovnog plana. Da se u njemu izdiktira Ustav zemlje, da se predvidi obrazovanje desetak raznih komisija i organa vrlo složenog sastava sa još kompliciranijom procedurom, što treba da osigura neposredno međunarodno prisustvo najmanje pet godina u BiH.

Da je međunarodna zajednica bila dosljedna u primjeni općeusvojenih političkih principa i međunarodnog prava u odnosima među suverenim državama i ostvarivanju ljudskih sloboda i prava građana, Mirovni sporazum bi bio mnogo jednostavniji sa ponuđenim rješenjima i sa instrumentima za njihovu implementaciju, što bi olakšalo proces reintegracije, a otklonilo dalju dezintegraciju BiH.

*) „Oslobođenje", 17, 18, 19 i 20. april 1996. Sarajevo.

Međunarodna zajednica je još u julu 1994. godine ponudila plan kontakt - grupe kojim se predlagalo teritorijalno razgraničenje između dva entiteta u razmjeri 51:49. Ovaj prijedlog bosanski Srbi su odbili, jer bi u suprotnom bili obavezni povući se sa oko 20 potsto okupirane teritorije. Nakon Natovih bombardiranja, godinu dana poslije, kao i sinhronizirane vojne aktivnosti Armije RBiH, HV i HVO, kojom prilikom je oslobođeno tih potrebnih 2o potsto teritorija, međunarodna zajednica je zaustavila njihovo dalje vojno napredovanje, ali je to ipak prisililo bosanske Srbe (Srbiju i Crnu Goru) da pristupe pregovorima na ranije ponuđenim parametrima kontakt-grupe o teritorijalnom razgraničenju u BiH između “zaraćenih strana”.

Tada je napravljen neprincipijelan ustupak međunarodne zajednice bosanskim Srbima. Naime, nije se moglo ići sa istom ponudom teritorijalnih parametara, ako su oni ranije odbačeni jer nije bilo prihvaćeno dobrovoljno povlačenje sa 20 potsto okupirane teritorije u odnosu na situaciju kada su oslobodioci sami oslobodili tih 20 posto teritorije. Produženje rata za više od godinu dana i desetine hiljada novih žrtava koje su tom prilikom nastale bio je dovoljan razlog da međunarodna zajednica kazni bosanske Srbe smanjenjem nekoliko postotaka teritorije od ranije ponude. Štaviše, oslobodioci su bili prisiljeni da vrate višak oslobođenog teritorija (Mrkonjić Grad i Šipovo). Da ne govorimo o izdaji Srebrenice i Žepe, zaštićenim zonama UN. Kontakt-grupa je dozvolila da ih bosanski Srbi okupiraju i u Srebrenici naprave neviđen pokolj civilnog stanovništva.

Umjesto da međunarodna zajednica osigura bosanskim Srbima jedan oblik regionalne autonomije unutar države BiH tipa kantona na teritoriji sa većinskim srpskim stanovništvom i time omogući da se cijela država teritorijalno uredi kao federacija kantona, ona im osigurava ranije oformljenu paradržavnu tvorevinu “srpsku republiku”. Naime, međunarodna zajednica je prisilila legalnu bosansku vlast da u Ženevi 8. septembra 1995.godine potpiše sporazum kojim se legalizira Republika Srpska kao zaseban entitet, čime su udareni međunarodni temelji podjele Bosne i Hercegovine na dva entiteta.

Ustupak Tuđmanu i Miloševiću

Da paradoks bude veći, skoro polovinu tog entiteta čine teritorije na kojima je većinsko stanovništvo prije rata bilo bošnjačko (Podrinje) i bošnjačko-hrvatsko (Posavina) i neke općine u Krajini (Prijedor i Kotor-Varoš). Nasuprot tome, federalnom entitetu pripisuju se neke teritorije na kojima je prije rata živjelo u većini bosanskosrpsko stanovništvo (Drvar, Bos. Grahovo, Bos. Petrovac i Glamoč), a bosanski Srbi se prisiljavaju da se nasele u Podrinju i Posavini u kuće Bošnjaka i Hrvata. Nema sumnje da je ovim postupkom međunarodna zajednica izišla u susret Tuđmanu i Miloševiću i time otvorila mogućnost spekulacija o aneksiji ovih područja

u sastav susjednih država. A za duže vrijeme odgodila mogućnost izbjeglih i raseljenih da se vrate na svoja ognjišta na tim područjima.

U aneksu 3. Mirovnog sporazuma, u kojem se nalaze odredbe o izborima, Bosna i Hercegovina je još udaljenija od svoje reintegracije. Ovim odredbama su kao izborne jedinice određeni entiteti, kantoni i općine, a ne Bosna i Hercegovina kao cjelina. Na to nije htjela pristati srpska strana. Zna se i zbog čega.

Umjesto da sva tri bosanska naroda ostvaruju svoj suverenitet na cijelom prostoru BiH, time što će na izborima neposredno birati svoje zastupnike u predstavnički dom bosanskog parlamenta i Predsjedništva Bosne i Hercegovine, nacije su razbijene po entitetima. Tako će jedan narod u svojoj rođenoj zemlji u jednom entitetu ostvarivati puna nacionalna prava, a u drugom entitetu biti nacionalna manjina ili spadati među "ostale". A sve to zbog pristajanja međunarodne zajednice da prihvati fundmentalističku srpsko-pravoslavnu tezu, koja je uz to i rasistička i kao takva suprotna međunarodnom pravu, da bosanski Srbi ne mogu živjeti u suživotu s druga dva naroda. Zar to ne govori da je pristajanje na te necivilizirane ucjene u suprutnosti sa visokim principima o slobodama i pravima građana sadržanim u istom tom mirovnom sporazumu.

Međunarodna zajednica nastavlja sa logikom manjeg otpora i prihvatanja svega što bosanski srpsko-pravoslavni fundamentalisti predlože. Među najnovije bisere srpsko-pravoslavnih fundamentalista spada i njihov prijedlog da se u novim izbornim pravilima unese odredba po kojoj će birači koji su se pomjerili iz ranijeg prebivališta moći glasati u mjestu današnjeg prebivališta, a ne u mjestu prebivališta iz vremena popisa stanovništva 1991. godine, s izuzetkom onih koji su u međuvremenu normalno preselili iz jednog u drugo mjesto. Tako se izuzetak predviđen u Mirovnom sporazumu pretvara u pravilo, iako se zna da se ne radi o normalnom preseljavanju, već o prinudnom izbjeglištvu i raseljavanju. Ako se ovo prihvati i formalno će međunarodna zajednica legitimirati posljedice izvršenog zločina genocida nad sopstvenim srpskim i drugim narodima koji su pod prisilom napustili svoja ranija prebivališta i trajno onemogućiti izbjeglim i raseljenim povratak na svoja ognjišta.

Čije su granice

Mirovnim sporazumom međunarodna zajednica uspostavlja na državnom teritoriju Bosne i Hercegovine dva entiteta sa svim prerogativima država koje nisu ni u kakvom odnosu subordinacije s državom Bosnom i Hercegovinom. Država Bosna i Hercegovina, bez institucija i prerogativa vlasti nad vlastima entiteta, postaje toliko specifičnom, državom sui generis, da nema primjera u svijetu. Niti je unitarna, niti je federalna, niti je unija, niti je konfederacija. Od sva četiri ova oblika državnog

uređenja ima ponešto. Ona je ostala bez sopstvene vojske, policije i sudstva, putem kojih institucija svaka normalna država štiti ljudske slobode i jednaka prava građana na cijelom svom teritoriju i time osigurava sopstveni teritorijalni integritet i poštivanje državnog suvereniteta od svake vrste njegove povrede od susjednih i drugih država. Iako je Bosna i Hercegovina međunarodnopravno priznata država u svojim predratnim granicama, iako je kao takva jedini subjekt međunarodnog prava i međunarodnih odnosa primljena u UN, Mirovni sporazum nije riješio jedno od osnovnih pitanja njenog teritorijalnog integriteta i državnog suvereniteta, a to je koja će vojska štititi njene međunarodne granice.

Prema Mirovnom sporazumu granice entiteta nisu političke već administrativne granice. Tako se entiteti iako izlaze na granice Srbije i Crne Gore, odnosno Hrvatske, ne mogu graničiti sa susjednim državama, s njima se može graničiti samo država Bosna i Hercegovina.

Jedinstvene institucije

Zato su danas uspostavljene entitetske carinske postaje i kontrola prelaza na granici od entitetske policije silom uspostavljeno stanje koje direktno tangira ostvarivanje punog državnog suvereniteta Bosne i Hercegovine . Kad je riječ o vojnoj zaštiti državnih granica, izuzev u Unsko-sanskom kantonu, državne granice Bosne i Hercegovine su bez ikakve zaštite, na njima se nalazi srpska i hrvatska vojska, bez ijednog bosanskog vojnika. Kada cijelu državnu granicu budu kontrolirale vojne patrole sastavljene od Bošnjaka, bosanskih Hrvata i bosanskih Srba, tek tada će Bosna i Hercegovina biti sigurna od bilo kakve disolucije i od opasnosti teritorijalnog proširenja Srbije, Crne Gore i Hrvatske na njen račun. A to znači, kada i bosanski Srbi i bosanski Hrvati postanu svjesni da je Bosna i Hercegovina njihova jedina domovina.

Da bi Bosna i Hercegovina opstala kao suverena država u svojim međunarodnopravno priznatim granicama, ove elemente dezintegracije i podjele, treba da nadjačaju elementi njene integracije i tradicija hiljadugodišnjeg suživota na njenim prostorima. U Mirovnom sporazumu ti elementi su sadržani u garancijama ostvarivanja ljudskih sloboda i jednakih građanskih prava na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine. Zatim u obavezi usklađivanja entitetskih ustava sa Ustavom Bosne i Hercegovine. U obavezi vojski oba entiteta da brane ustavni poredak Bosne i Hercegovine i da je štite od agresije susjednih i drugih država. Predviđene su jedinstvene institucije države, tročlano Predsjedništvo kao kolektivni šef države, Parlament koji će sačinjavati predstavnički dom i dom naroda, Vijeće ministara (vlada), Ustavni sud i Centralna banka.

Dejtonski ustav

Za centralnu vlast rezervirane su one nadležnosti u kojima se Bosna i Hercegovina pojavljuje kao jedini subjekt u međunarodnim odnosima, u što je uključeno, pored ostalog, vođenje vanjske politike, vanjske ekonomije i trgovine, komunikacije, svi sudski slučajevi sa elementima inostranosti i briga za izbjegle i raseljene. Vrlo značajan element reintegracije predstavlja Centralna banka i jedinstven valutni i monetarni sitem, politika carina i mogućnost ubiranja poreza. U posebno značajne elemente reintegracije spada i uspostavljanje jedinstvenih infrastrukturnih preduzeća i agencija. Zatim, obaveza uspostavljanja civilnog upravljanja oružanim snagama Bosne i Hercegovine od tročlanog predsjedništva i stalnog komiteta za vojna pitanja, što nagovještava i racionalno rješenje pitanja zajedničkog čuvanja državnih granica.

Za uspješnu reintegraciju Bosne i Hercegovine značajne su odredbe dejtonskog Ustava Bosne i Hercegovine, koji predviđa dodatne nadležnosti za Bosnu i Hercegovinu. Naime, tim odredbama je uređeno da Bosna i Hercegovina može preuzeti odgovornost za ostale poslove "koji su potrebni za očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke neovisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine, u skladu sa podjelom nadležnosti između institucija Bosne i Hercegovine. Mogu se po potrebi osnovati i dodatne institucije za obavljanje takvih odgovornosti" (član 3.tač.5.). Ne treba ispustiti iz vida da su sastavni dio Ustava Bosne i Hercegovine i petnaest međunarodnih ugovora i konvencija sadržanih u aneksu 1. na Ustav Bosne i Hercegovine, u kojima se na određeno ponašanje obavezuju suverene države, a ne njeni dijelovi, i da je prema tome Bosna i Hercegovina obavezna da ih ostvaruje i odgovara pred međunarodnom zajednicom za njihovo, provođenje. A za to će trebati i odgovarajuća infrastruktura državne vlasti na terenu.

Ovome treba dodati još dva značajna elementa reintegracije: sloboda kretanja ljudi, roba i kapitala, kao i pravo povratka izbjeglica i raseljenih lica. Međutim, njihova slabost je u nedefiniranim obavezama međunarodne zajednice da svojim instrumentima osigura njihovo poštovanje od strane entitetskih vlasti. Pri tome se može postaviti logičko pitanje: ako se uspostavlja sloboda kretanja i pravo povratka izbjeglica i raseljenih lica, kog smisla je imala podjela Bosne i Hercegovine na dva entiteta sa kompletnom državnom infrastrukturom. Ako se svi prognanici vrate na svoja ognjišta i osigura sloboda kretanja i Bosna ponovo postane etnički "šarena" onda gubi svaki smisao njena podjela na entitete. U Podrinju će ponovo Bošnjaci biti većinsko stanovništvo, u Posavini će to biti Bošnjaci i Hrvati, a u jugozapadnoj Bosni bosanski Srbi. To bi bio potpuni politički poraz rasističkih zagovornika etničke podjele Bosne i Hercegovine.

"Ovo je vaš mir"

Obavezu implementacije Mirovnog sporazuma međunarodna zajednica je prenijela na njihove potpisnike, s devizom: "Ovo je vaš mir", a ona je preuzela neobaveznu ulogu medijatora i arbitra. Agresore je pretvorila u "mirotvorce", a žrtvu učinila jednako odgovornom s agresorima, bez mogućnosti da svojom silom nametne ponašanje u skladu s Mirovnim sporazumom. Tu ulogu je u civilnoj provedbi kao sporednu preuzeo IFOR, a civilna policija UN je bez sredstava prinude i predstavlja jedan promašaj više u političkom košmaru Bosne izazvanim međusobnim suprotstavljenim interesima "velikih" na ovim prostorima. Rezultat toga je da i nakon četiri mjeseca mira Bošnjacima i Hrvatima nije dozvoljena sloboda kretanja i povratak na svoja ognjišta u "srpskom" entitetu, a Srbima i Bošnjacima nije dozvoljen povratak i sloboda kretanja na teritoriju koji kontrolira HVO.

S obzirom na ciljeve srpsko-crnogorske agresije: da se uništi država Bosna i Hercegovina i njen bosanski narod, prije svega Bošnjaci, entitetsko uspostavljanje vlasti na tlu Bosne i Hercegovine predstavljat će stalnu prijetnju njenom teritorijalnom integritetu i državnom suverenitetu, a vršenje entitetske vlasti nekontrolirane od strane državne vlasti, bit će stalna prijetnja opstanku drugih nacionalnosti na svojim ognjištima. Otuda se može postaviti sljedeća hipoteza: da će elementi reintegracije, koje sam ranije naveo, profunkcionirati samo uspostavljanjem apsolutne slobode kretanja na teritoriju cijele države Bosne i Hercegovine i totalnog prava povratka izbjeglih i raseljenih na svoja ognjišta. A to znači ako se vrati bosanski narod različitih nacija, kultura i konfesija u njihovo ranije socijalno okruženje u kome će moći ostvariti suživot.

Ma koliko to danas izgledalo da je iluzija, to je i jedina realna opcija da Bosna opstane kao suverena država. Ovdje ću podsjetiti na ispravno definiranje sukoba u Bosni i Hercegovini koje je dao predsjednik Republike Češke gospodin **Vaclav Havel** prilikom posjete Sarajevu, decembra 1995, koji je rekao: "Radi se o protivrječnosti između jednog principa koji se zasniva na građanskom suživotu raznih naroda, vjera i kultura i, drugog, koji počiva na etnički čistoj, plemenskoj državi, pri tom potencirajući vlastiti nacionalni identitet". Kada se ponovo nađu u svom hiljadugodišnjem socijalnom miljeu, narodi će sami, svojom političkom voljom odlučiti hoće li dalje tolerirati ratom (silom) uspostavljeno teritorijalno-političko stanje podjele po entitetima. Ponovo uspostavljena politička volja naroda koji se naučio na suživot bit će presudna za ponovnu reintegraciju Bosne i Hercegovine u svim njenim dimenzijama koje se mogu definirati jedinstvenim imenom: bosansko društvo.

Zločince privesti sudu pravde

Uslov za uspostavljanje tradicionalnog bosanskog društva jeste da svi oni koji su izvršili ratne zločine, ili su odgovorni za njih, bilo s koje strane, budu privedeni sudu pravde; domaćem ili Sudu u Hagu. Bez toga nijedan segment Mirovnog sporazuma, a posebno funkcioniranje institucija države Bosne i Hercegovine, neće biti u cijelosti proveden. Posebno, neće se moći ostvariti sloboda kretanja i povratak izbjeglih i raseljenih lica. Za sve to vrijeme bit će neophodno višegodišnje i trajno prisustvo Ifora u funkciji civilne implementacije Mirovnog sporazuma i zaštite mira na ovim prostorima. Ovo iz razloga što je međunarodna zajednica svojim konceptom Mirovnog sporazuma državu Bosnu i Hercegovinu ostavila bez instrumenata svoga državnog suvereniteta (vojske, policije i sudova) kojim bi sama mogla nametnuti autoritet svoje vlasti u Bosni i Hercegovini.

Znajući da se radi o "krezuboj" državi, u toku samog provođenja Mirovnog sporazuma, Bosna i Hercegovina je izložena snažnim udarima sila njene dezintegracije, kako iznutra tako i izvana, bez mogućnosti da uzvrati.Da bi se Bosna i Hercegovina ponovo uspravila, neophodno je dokučiti šta su dugoročne namjere međunarodne zajednice u pogledu Bosne i Hercegovine, s jedne, i redefiniranje bosanskih ciljeva, s druge strane. Nedavno objavljivanje Deklaracije o Bosni i Hercegovini, koju je potpisalo više političkih stranaka i udruženja građana, nije dovoljno. Ona ne odgovara na osnovno pitanje: može li Bosna opstati bez prerogativa centralne vlasti na cijelom državnom prostoru.

Kada je riječ o međunarodnoj zajednici, velike sile koje u njoj dominiraju u odnosu na Bosnu, nastavit će raditi ono što odgovara njihovim pojedinačnim i zajedničkim interesima. Mi na to nećemo moći mnogo uticati. Ali možemo uticati na unutrašnje prilike i odnos političkih snaga i suziti prostor djelovanja dezintegrirajućih činilaca. Nama, Bosancima svih nacija, vjera i kultura, treba da bude jasna poruka hiljadugodišnjeg opstojanja BiH i da snažimo ona vezivna tkiva koja su je očuvala do današnjih dana. A to je, prije svega, tolerancija u odnosima među narodima, kulturama i vjerama. **Vaclav Havel** u istom razgovoru za bosanske muslimane kaže: "Osnovni dojam o ovdašnjim muslimanima je da su tolerantni ljudi i da su odavno prihvatili misao tolerancije i suživota" Taj "lijepak" toleracnije postoji među bosanskim katolicima i bosanskim pravoslavcima, samo ga treba osloboditi suvišne i agresivne nacionalističke politizacije koja dolazi izvana. Što BiH bude duže zadržala svoje etničko, kulturno i vjersko šarenilo, bit će je više u srcima i u pameti ljudi. Što bude više etničkih geta, bit će manje Bosne, a i Hercegovine, s realnom perspektivom da nestane kao geografski i politički pojam, s obzirom na to da je okružuju agresivni susjedi čija je dugoročna nacionalna i državna politika da se prošire na njen račun, kao što su to i do sada činili uz pomoć Bošnjacima nenaklonjene Evrope.

Historijska razdjelnica

Ponovno uspostavljanje i očuvanje etničkog vjerskog i kulturnog šarenila BiH treba svim Bosancima sada i ubuduće da bude historijska razdjelnica svakog političkog svrstavanja i programskog opredjeljivanja. Otuda svaki pomak u uspostavljanju pravne države, zaštite slobode i prava svakog čovjeka kako u ostvarivanju njegovih građanskih prava i ljudskih sloboda, tako i u ostvarivanju njegovih kolektivnih nacionalnih prava, u svakom kutku Bosne značit će više za ostvarivanje cjelovite BiH nego hrpa rezolucija i deklaracija o cjelovitoj BiH iza kojih ne stoje sva tri njena naroda sa svojom realnom političkom i vojnom silom koja će moći osigurati egzistenciju takve države.

Zato politički predstavnici sva tri naroda koji stoje iza projekta multietničke i multikonfesionalne BiH treba da ozbiljno razmotre pisanje američke štampe o trojnoj podjeli BiH i njenoj eventualnoj disoluciji. Sjetimo se pisanja Njujork Tajmsa iz maja 1995, koji je preporučivao da se agresor nagradi Srebrenicom, Žepom i Goraždem, a bosanska Vlada jedinstvenim Sarajevom. Zar se taj projekat nije ostvario. Srebrenica je već bila izdana kada su najviši međunarodni predstavnici čvrsto uvjeravali Sarajevo do pred sam pad Srebrenice da će međunarodna zajednica zašttiti tu zonu sigurnosti UN. Ostvarila bi se i predaja Goražda da Mladićeve horde nisu pretjerale u ubijanju civilnog stanovništva u Srebrenici.

Još je u septembru 1995. **Henri Kisindžer** u Vašington Postu pisao da Bosnu treba definirati kao muslimansku zajednicu "sa pravednim granicama", a drugim zajednicama dozvoliti pripajanje Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj. A da zadatak mirovnih snaga bude ne čuvanje granica suverene bosanske države, već zaštita "muslimanske oblasti kao posebne države". Zar nisu snage IFORA upravo tako raspoređene, dok su državne granice Bosne ostale nezaštićene i nalaze se pod kontrolom srpske i hrvatske vojske. Ako nas budu čuvali kao Srebrenicu zna se unaprijed kakva nam je sudbina namijenjena.

Indikativne izjave

Da se u američkoj javnosti nije prestalo razmišljati o nestanku Bosne govore i ranije Holbrukove izjave o bojazni da Srbija ne anektira srpski entitet, a u najnovije vrijeme o tome govori tekst **Tomasa Fridmana** objavljen u Njujork Tajmsu (prenesen u Oslobođenju, 2.4.1996) koji kaže: "Podjela Bosne nije najgora stvar. I to je bolje od ubilačkog rata" ili"Za sada, Srbi i Hrvati čine se zadovoljnima s nazirućim dvostrukim anšlusom. I jedni i drugi polako započinju uključivati svoje područje Bosne u Hrvatsku ili Srbiju". Za muslimane kaže da "nemaju razloga biti sretni zbog podjele. Nade onim muslimanima koji žele multietničku Bosnu izjalovit će se, dok će

oni koji žele čistu muslimansku mini državu oko Sarajeva zahtijevati više teritorija od Srba i Hrvata. Ali nejasno je imaju li muslimani snage učiniti bilo šta".

Posljednja izjava **Džordža Džulvana i Serđa Balancina,** funkcionera Nata, indikativne su za stanje duha koji se plete oko Bosne. Antonio Prlenda nas izvještava iz Monsa i Brisela da su ova dva funkcionera razgovarala sa novinarima iz "Hrvatske, BiH i srpskog entiteta", gdje se o srpskom entitetu govori u smislu njegove eksteritorijalnosti iz BiH. Potom Džulvan kaže: "Bivše zaraćene strane, Federacija i Republika Srpska, moraju se približiti jedna drugoj i ustanoviti kako će donijeti mir svojoj zemlji". Kao što je poznato, nikada, bar službeno, Federacija i srpski entitet nisu bili zaraćene strane. U razgovoru, Džulvan upotrebljava pojam "bošnjačko-hrvatska Federacija", što je suprotno Vašingtonskom sporazumu i Ustavu Federacije, u kojima se govori o tome da su Bošnjaci i Hrvati konstituirali Federaciju kao "federaciju kantona". Zatim , česte izjave da se na Federaciji, a ne na očuvanju teritorijalnog integriteta i državnog suvereniteta BiH, "zasniva čitav dejto-nski sporazum", što je indikacija da će se raditi na daljnjem produbljavanju podjele BiH između dva entiteta, uz slabu ili nikakvu brigu međunarodne zajednice za očuvanje cjelovite BiH.

S obzirom na unutrašnje i vanjske snage razgradnje BiH koje ne misle popustiti, ni predstojeći izbori neće ničega bitnog donijeti ukoliko i na teritorijama koje kontrolišu HVO i srpska vojska ne bude dozvoljen povratak izbjeglih i raseljenih lica, sloboda djelovanja političkih stranaka i sloboda medija. Reintegracija BiH bit će otežana i činjenicom stalnih političkih i ekonomskih pritisaka na bosansku Vladu koja popuštanjem pred vanjskim ucjenama slabi elemente integracije, a ohrabruje elemente dezintegracije. Ako misle opstati, dobrim Bošnjanima jedino ostaje da upornim radom i mudrom politikom Bosnu privedu u luku mira, slobodnu i cjelovitu.

MULTIETNIČKA BOSANSKA LISTA

U Bosni i Hercegovini*) su i u miru zadržale se na političkoj sceni samo dvije ideologije: jedna, za Bosnu i Hercegovinu i druga, protiv Bosne i Hercegovine. To je faktički nastavak rata, samo političkim sredstvima. Političke stranke koje propovjedaju borbu protiv teritorijalnog integriteta i cjelovitosti Bosne i Hercegovine i za etnički čiste teritorije i protiv suživota sa drugim narodima, samo su zamijenile svoje vojske koje su se poslije Dejtona morale povući u kasarne.

Tako su i dalje ostala tri faktička "entiteta" koje kontroliraju iste one političke snage koje su ušle u agrsiju na Bosnu i Hercegovinu i njihova ilegalna vlast. Ove političke snage ni u miru ne žele da odstupe od podjele Bosne i Hercegovine. Na predstojećim izborima one hoće da legitimiraju svoju apsolutnu vlast nad tim svojim entitetima. Jedino se na teritoriju pod kontrolom legalnih vlasti smije misliti i organizirati na političkoj opciji borbe za cjelovitu i jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu i suživot s drugim narodima. Na teritoriju pod kontrolom bosanskosrpskih i bosansk-ohrvatskih nacionalista, organiziranih političkih snaga koje bi se borile za cjelovitu BiH i suživot skoro da i nema ili su zanemarljive, ali ni to što ima ne bi trebalo ignorirati s obzirom na uslove u kojima djeluju. Sigurno je da ima više onih neorganiziranih, koji se o tome ne smiju javno izjašnjavati i optirati za ovu ili onu političku stranku, ali koji mogu biti značajan birački potencijal na tajnom glasanju u opredjeljenju za cjelovitu Bosnu.

Zato će na predstojećim izborima sve bosanske političke snage, neovisno od njihove nacionalne i stranačke pripadnosti, trebati da se zalažu za cjelovitu, etnički nedjeljivu Bosnu i zajednički život sva tri bosanska naroda.

Očuvanje jedinstvene i etnički nedjeljive Bosne i Hercegovine na predstojećim izborima nije stvar samo ovog ili onog naroda, ove ili one političke stranke, već pripadnika sva tri bosanska naroda koji misle da je Bosna i Hercegovina njihova jedina domovina. Ljudi sa dvije domovine su izuzeci, a ne pravilo, u međunarodnim odnosima i pravu. S druge strane, SDA čija je politička opcija cjelovita Bosna i Hercegovina, a i stranka je na vlasti, najodgovornija je politička snaga za očuvanje države Bosne i Hercegovine u njenim historijskim i međunarodnopravno priznatim granicama. Ali ne treba poricati patriotizam i odgovornost ostalih političkih stranaka opredjeljenih za takvu političku opciju.

---

*) „Oslobođenje“, 7.6.1996. Sarajevo.

Zato na predstojećim izborima, s obzirom na postojanje značajne kritičke mase, treba izići sa jedinstvenom bosanskom listom, koja će imati multietnički i multistranački sastav predloženih kandidata, s unaprijed utvrđenom proporcijom zastupljenosti pojedinih političkih stranaka u zakonodavnim tijelima za koja se biraju. Opredjeljenje za jedinstvenu bosansku listu, koja će se suprotstaviti nacionalnim listama, značit će praktičnu operacionalizaciju nedavno objavljene političke Deklaracije za Bosnu i Hercegovinu, koju su inicirali gospoda Alija Izetbegović i Haris Silajdžić, a potpisalo nekoliko desetina stranaka i organizacija, a politički podržala i Skupština RBiH.

Sagledavajući tu Deklaraciju u kontekstu predstojećih izbora, čini se da ona danas ima veći politički značaj nego u vrijeme njenog potpisivanja. Neovisno od toga što je nije potpisalo pet značajnih političkih stranaka, pretakanje njene političke poruke putem jedinstvene bosanske liste, može ove političke stranke, kao i one u oba entiteta koje su za jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu i demokratsko uređenje zemlje, motivirati da zajedno s drugim domovinskim i patriotskim političkim strankama prihvate jedinstvenu bosansku listu čime bi oplodili svoj dosadašnji politički angažman.

U Bosni i Hercegovini rat je iznijelo na svojim plećima dovoljno patriotskih kadrova iz sva tri bosanska naroda koji su se s puškom u ruci opredijelili i borili za cjelovitu i multietničku Bosnu i Hercegovinu. Treba im dati šansu da budu na jedinstvenoj bosanskoj listi i nastave tu svoju borbu političkim sredstvima. Smatram da jedinstvenu bosansku listu treba podnijeti za izbor parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Narodne skupštine Republike Srpske, Parlamenta Federacije i Predsjedništva RS i tročlanog Predsjedništva BiH. Od sastava ovih organa i njihovog rada zavisit će politička budućnost Bosne i Hercegovine kao države, ali i svakog njenog naroda. Hoće li novi sastav navedenih organa podsticati integraciju ili dezintegraciju Bosne i Hercegovine i suživot njena tri naroda.

Kad je riječ o izborima u općinama i gradovima, predlažem da se primjeni model Mostara. Evropska unija u Mostaru, dosljedna u očuvanju multietičnosti grada, utvrdila je gornji broj članova općinskog vijeća jedinstveno za sve mostarske općine /25 članova/. Potom je slijedeći rezultate popisa stanovništva u Mostaru iz 1991. godine, za svih šest općina utvrdila nacionalnu strukturu njihovog sastava. Tako se ni za jednu općinu ne bi moglo reći da je etnički čista, bošnjačka ili hrvatska. Kao u Mostaru, trebalo bi učiniti nešto i za očuvanje multietične BiH. Danas u Republici Srpskoj, u Višegradu na primjer, prema tom modelu bi u općinskom vijeću Bošnjaci bili zastupljeni sa oko 70% odborničkih mjesta, u općinskom vijeću Drvara unutar Federacije Srbi bi imali oko 95% odborničkih mjesta, a u Derventi u RS, Hrvati sa Bošnjacima bi u općinskom vijeću imali apsolutnu većinu itd. U tom slučaju potpuno irelevantno bi bilo to što je u tim mjestima provedeno

etničko čišćenje. Ono bi ovim modelom sastava općinskih vijeća, na predstojećim izborima, bilo politički poništeno. To ne znači da bi se odmah mogla osigurati predratna nacionalna struktura stanovništva u navedenim i drugim općinama, ali bi tome bitno doprinijeli novoizabrani općinski organi vlasti. Ovim bi bile relativizirane i posljedice osporenih odredaba već donesenih izbornih Pravila koje je utvrdila Privremena izborna komisija.

Parcelizacija političkih interesa svake političke stranke, iako bi bili na platformi cjelovite i multietničke Bosne i Hercegovine, mogla bi biti katastrofalna za opstanak države Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu. Zato u današnjem trenutku samo jedinstvena bosanska lista svih patriotskih političkih snaga može očuvati cjelovitost i multietničnost Bosne u budućnosti. Izbori u Mostaru za gradsko i općinska vijeća mogu da posluže kao dobar uzorak, kakav potencijal jedinstva i snage u sebi može ponijeti jedinstvena bosanska lista. Samo sa jedinstvenom bosanskom listom u oba entiteta mogu se poraziti ekstremni nacionalizmi i separatizmi koji vode Bosnu i Hercegovinu u nestanak. A tome bi doprinijelo stavljanje općeg interesa ispred parcijalnog, jer ćemo s njim svi dobiti.

HASAN KAFIJA PRUŠČAK

Ovog ljeta navršilo se 400 godina od kad je Hasan Kafija Pruščak*) 1596. godine dovršio svoje djelo "Temelji mudrosti o uređenju svijeta", u kome je izložio svoje filozofske poglede na politiku i vladavinu u kojim je sadržana i njegova politička i vojna misao kojom je on želio da da svoj doprinos unaprijeđenju vladavine u Osmanskom carstvu svoga vremena.

Kada bi zanemarili vrijeme u kome je djelo pisano, principi na kojima se temelji dobro upravljanje državom koje je Kafija izložio, aktuelni su i danas u našem vremenu:

prvo, zanemarivanje pravde i upravljanje dobrom politikom, kojoj on uzrok vidi u tome što se državni poslovi ne povjeravaju ljudima sposobnim za njih;

drugo, nemaran odnos prema savjetovanju, razmjeni mišljenja i planiranju, čemu uzrok vidi u oholosti i uobraženosti upravljača i izbjegavanju da se više koristi nauka;

treće, indolentnost u rukovođenju vojskom i upotrebi oružja i ratne opreme, čemu uzrok vidi u nedisciplini i nedostacima u subordinaciji i

četvrto, Kafija upozorava na opasnost lakomosti za primanje mita i sklonosti raznim porocima.

U našem vremenu ova pitanja koja je Kafija izložio su također aktuelna, samo možda sa drukčijom leksikom i raznovrsnijim i prikrivenijim oblicima ispoljavanja, nego u njegovom vremenu.

Motiv da se napiše ovo djelo bio mu je zabrinutost "da je u uređenju svijeta nastao nered i u odnosima među ljudima zbrka" (str. 91), kao da je naš suvremenik. Naše vrijeme u Bosni danas traži svoga Kafiju Pruščaka da dâ filozofski i naučni odgovor na pitanja koja je ono postavilo o uređenju svijeta i odnosima u pitanjima vladavine novca. Razumije se kroz prizmu Bosne. Ovo iz razloga što je i sam Kafija za pisanje svog djela bio neposredno podstaknut onim "što se desilo u proteklih deset i više godina", unutar Osmanskog carstva, viđenog u Bosni i iz Bosne onog vremena.

Hasan Kafija Pruščak u metodološkom pristupu svom djelu citira poznato mjesto iz Kur´ana (XIII/11) da "Bog neće izmijeniti jedan narod dok on sam sebe ne

*) Aktuelnost političke i vojne misli H.K. Pruščaka, naučni kolokvij održan 2.11.1996. na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu.

izmijeni", toliko puta citirano u raznim napisima nastalim za vrijeme rata u Bosni, kojim se želilo podstaći na promjenu svijesti bošnjačkog naroda o svom identitetu koji politički baštini Bosnu i njegovoj dubokoj ukorijenjenosti u njoj, njenoj hiljadugodišnjoj kulturi, u kojoj islam zauzima značajno mjesto, po čemu se Bošnjaci razlikuju od drugih na ovom tlu, ali ne sa manje prava i vrijednosti od drugih.

U svojim kritičkim opservacijama u pogledu kvaliteta upravljanja Pruščak navodi primjere sa granice između Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Nažalost nije tačna teza koja se može i danas čuti kako Bošnjaci i Hrvati nikada u historiji nisu međusobno ratovali. Kada se zna da je do njihovih međusobnih sukoba dolazilo još u srednjem vijeku, a potom i u vrijeme osmanske vladavine u Bosni. Ono što je tačno jeste da bosanski katolici i bosanski muslimani u Bosni nisu između sebe ratovali.

Kao što je poznato Hasan Kafija Pruščak je ovo svoje djelo poklonio sultanu Mehmedu II (1566-1603). U tom kontekstu vrijedno pažnje je istaći jedan njegov vrlo smion zaključak, s obzirom na tadašnji karakter vladavine i moć koju je u sebi imao sultan kao Halifa, a koji se tiče odnosa vladara prema šerijatu:

"Dokle god se vladar bude pridržavao starog ustrojstva u skladu s vjerodostojnim šerijatom, biće više reda u državi, poboljšavaće se organiziranost među ljudima, a Carstvo će biti moćnije. Kada se zanemari pridržavanje ovog metoda i zaštita tog odabranog puta, na sve četiri strane pojavi se izopačenost u državi i slabost u upravi, a katkada je neizbježno prenošenje vlasti na drugog". Pošto je Kafija u opravdanju svoje namjere da piše ovo djelo povod našao u načelnim nedostacima dobre politike i upravljanja, osjećajući da je sa citiranom primjedbom mogao biti shvaćen da se njegov prigovor odnosi na konkretnu vladavinu aktuelnog sultana, on posljednjom rečenicom svoga kritičkog stava to relativizira i ublažuje tako što kaže: "Zaštiti ,Bože, islamske zemlje od pobune i Osmansko carstvo od neizbježnosti prelaska vlasti na drugoga!" (94).

Zanimljivo je da je Pruščak "dobru politiku" stavljao u istu ravan sa "pravdom", mada je pravda više moralna kategorija, a moral i politika ne idu baš skupa. Argument za ovu svoju tezu on nalazi u Kur´anu, citirajući ga: "Bog zahtijeva da se pravedno i dobro radi…" (X/XVI/90)

O načinu uređenja države i njenom trajanju Pruščak piše tako što citira razna mišljenja, a u nekim slučajevima i misli vladara koji su imali uspjeha u vladanju. Tako on navodi misao Ardašir Babeka-osnivača Novoperzijske države (226-651) i začetnika dinastije Sasanida-koji kaže:"Kada vladar okrene leđa pravdi, i narod okrene leđa poslušnosti". Pruščak citira i Poslanika a.s. koji je rekao: "Pravda je dio vjere i moć vladara": Muhamed a.s. je još rekao: "Ko postavi nekog za namjesnika, a među njegovim podanicima ima podesnijeg od njega, iznevjerio je

Boga, njegovog poslanika i islamsku zajednicu". U Kur´anu (IV/58) stoji: "Bog vam zapovijeda da povjeravate odgovorne poslove onima koji su ih dostojni". Kada se tražio razlog pada dinastije Sasanida, odgovorili su: "Tražili su pomoć službenika skromnih sposobnosti za najodgovornije poslove".

Inspiriran citiranim mišljenima, Pruščak sam upozorava osmansku dinastiju na određene slabosti u sistemu njene uprave koja se ogleda u tome što je dozvoljeno pisanje tugri [Tugra (tura) je stilizirano ime osmanskih sultana koje se ispisivalo na početku službenih akata, a bila je u funkciji grba] namjesnicima u raznim mjestima i pokrajinama, iz čega je slijedilo da se visoki položaji i krupni poslovi povjeravaju nesposobnim.

Navođenjem različitih mišljenja u pogledu dobre vladavine, Pruščak je akcentirao ministre i učenjake. On navodi jednu misao nepoznatog autora koja potencira odgovornost vladara za postupke njegovog ministra: "Ne pitaj za vladara ko je on, nego pogledaj kakav mu je ministar". Bio je protiv laskavaca i licemjernih ministara. Navodi primjer Aleksandra (Makedonskog) koji je otpustio dugogodišnjeg svoga ministra koji mu nikada nije skrenuo pažnju na neki nedostatak: "ako nisi opazio nikakvu moju grešku, ti si neznalica, a ako jesi pa je prikrio, ti si izdajnik", rekao mu je Aleksandar.

Pruščak je kao uslov za dobro vladanje u državi visoko vrjednovao odnos vladara prema učenjacima. Od njih, kaže Pruščak, ne dolazi izdaja niti prevara. Zato vladar treba da dobije njihova srca svojim dobrčinstvom i naklonošću, da se koristi njihovim mišljenjem. On učenjake smatra nasljednicima vjerovjesnika. Za takvo svoje mišljenje on nalazi uporište u hadisu:"Gledanje u lice učenjaka je bogosluž-enje. Na sudnjem danu mjeriće se utrošeno mastilo učenjaka i prolivena krv osvjedočenih boraca na božijem putu i neće se dati prednost jednim nad drugim". Gledajući stanje nauke i položaj učenjaka danas u Bosni i Hercegovini, ne bi bilo zgoreg da aktuelni upravljači Bosnom poslušaju ove Kafijine poruke.

Koliki je značaj pridavan u Pruščakovo vrijeme slobodi kretanja i sigurnosti na putevima, vidi se u tome što je to bila jedna od pet stvari kojom vladar učvršćuje svoj autoritet. Pored poštivanja časnog, milosti prema slabom, pomoći onom koji trpi nepravdu i suzbijanju nasilja neprijatelja, sigurnošću puteva, baš kao i danas, u Bosni i Hercegovini, mjerio se autoritet i ugled vladara i države. Određene vrijednosti čovjek i ne zna da cijeni dok ih ne izgubi, kao što smo mi danas izgubili slobodu kretanja na putevima. Nevjerovatno je da se i nakon 400 godina od objavljivanja ove knjige, na samom pragu 21. stoljeća, u eri kada je čovjek dospio na mjesec, čovjek susreće sa istim problemom-slobodom kretanja, sigurnošću puteva, kao mjerom autoriteta države i njenih upravljača, kao što je bilo u srednjem vijeku.

Posebno su zanimljiva Kafijina razmišljanja o vojsci, ratu i oružju, koja su i danas aktuelna. Pri tome on citira stihove perzijskog pjesnika: "Kada zatvore riznicu u vojsci, tada se i vojska susteže latiti mača" ili "Bolje da vojsku othraniš, nego da car ostane na čelu bez vojske". Pitali tako Aleksandra Makedonskog zašto ne gomila blago kao i ostali vladari, a on odgovori: "Moje blago su moji prijatelji", misleći na vojnike. Zbog nebrige prema vojnicima od strane njenih komandanata, Kafija iznosi primjere dezertiranja iz vojske u Bosni njegovog vremena. Dužnost zapovjednika je da lično pregleda svoju vojsku, da vidi njeno brojno stanje i s kakvim naoružanjem raspolaže i da se u tome ne oslanja na bilo koga. On u tome ističe kao dobar primjer ranijih sultana. Pri tome Kafija navodi jednu anegdotu. Kada je Aleksandar Makedonski vršio smotru izbacio je iz stroja vojnika na hromom konju. Ovaj se nasmijao pa mu reče: "Pod tobom je konj za bijeg, a ispod mene za ustrajnost", nakon čega ga je vratio ponovo u stroj.

Zbog nebrige prema vojsci i naoružanju, Kafija iznosi primjer nemoći u borbi na hrvatskoj granici u drugoj polovini XVI stoljeća, vjerovatno misleći na izgubljenu bitku 20.juna 1593. godine pod Siskom. "U posljednje vrijeme neprijatelj je dao sve od sebe da upotrijebi neka nova oružja, piše Kafija, kao puške (topove) i slično. Naša vojska ne pridaje značaj tome da ga nabavi i upotrijebi, čak ne upotrebljava u dovoljnoj mjeri ni staro oružje, pa je zapala u ono što je zapala…".

Kafija je posebno isticao značaj moralne podrške vojsci od strane vladara i vojskovođa. Zastupao je tezu da se neprijatelj ne potcjenjuje i naveo jednu narodnu poslovicu koja je i danas aktuelna: "Ne potcjenjuj onoga protiv koga ratuješ, jer ako pobijediš, nećeš zaslužiti pohvalu, a ako ne budeš u stanju (pobijediti), nećeš se oprvadati".

Govoreći o nedisciplini, neposlušnosti i nasilju u vojsci, Prušćak navodi da je uslov uspjeha disciplina i pokornost vojnika zapovjednicima, ali ne slijepa pokornost, već "uz slaganje i drugarstvo na osnvoi ljubavi i bratstva, a izbjegavanje podvojenosti i mržnje". Ono što povlači poraz i slom vojske je neposlušnost i nasilje koje vrši vojska. Pri tome navodi Muhameda a.s. riječi: "Nema pobjede sa nasiljem". Prušćak navodi primjere nasilja među muslimanskim vojnicima u Rumeliji, što je neprijatelj iskoristio i svim silama krenuo u ofanzivu. A do nasilja je došlo zbog toga što je zanemarena kontrola i upravljanje i što je bio nemaran odnos u podmirivanju vojničkih plata i opskrbe. Zatim pohlepa za imetkom, ne razlikujući šta je zabranjeno a šta je dozvoljeno. Jedan od uslova uspjeha u borbi je riješenost vojnika da se bore za čast božije vjere i izdizanje njegove riječi, a ne za sticanje imetka i visokog položaja, piše Prušćak.

U tom smislu, Prušćak ističe obavezu vladara i vojskovođe, da svoj odnos podese prema vojsci tako što će je obuzdati od neposlušnosti i nasilja "obećavajući dobročinstvo i nagradu nakon pobjede, a potom obećanje i izvršiti, i prijetnje silom i

kaznom za bježanje iz borbe", navodeći negativne primjere dezertiranja na bosanskim granicama. Praveći razliku između dezertiranja i taktičkog povlačenja, Pruščak citira narodnu poslovicu "Povući se na vrijeme bolje je nego ustrajati u nevrijeme". S tim u vezi on problematizira junaštvo i kukavičluk. On citira Afrasijaba (turanski car): "Junak je drag čak i svom neprijatelju, a kukavica je mrzak čak i svojoj majci". Pruščak potvrdu ove izreke našao je na hrvatskoj granici, kada su nekom hrabrom bosanskom vojniku katkad i poklon poslali, s druge strane linije, a ako su nekog zapazili da je bio kukavica, slali su mu nešto od ženskog nakita (i odjeće).

Definirajući hrabrost Pruščak je citirao nekoliko značajnih narodnih misli iz kojih se hrabrost izvodi iz odvažnosti i strpljivosti. Na primjer (Lokman): "Ko ne prkosi strahotama, neće postići očekivanja", ili "Spas je u odvažnosti, a smrt u uzmicanju", ili "Hrabrost je strpljivost jednog časa", a hazreti Ali je rekao: "Strpljenje je oruđe pobjede". U Kur´anu (VIII/65) stoji: "A Bog je uz one koji su uzdržljivi". Kukavičluk bi bio dakle, suprotno ponašanje.

Govoreći o ratu Pruščak piše da je misao djelotvornija od britke sablje. Navodi neke misli iz kojih se može zaključiti da je pametan čovjek u ratu vrijedniji od jedne vojne jedinice. Katkad jedan pametan čovjek može savladati čitavu vojsku svojim pametnim postupkom i planom. Ili "Ako ne možeš pobijediti, posluži se ratnim lukavstvom". Pruščak navodi poslanikove riječi: "Rat je lukavstvo". Ili mudraci su rekli: "Varka je značajnija od hrabrosti" ili "Više se pouzdaj u svoje lukavstvo negoli u nadmetanje i u svoju opreznost negoli na juriš" ili "Razmišljanje je bolja zaštita od snažnih ruku".

Pruščak, prije nego što je izložio koje su vrline dobra vladara, rekao je šta je to što uzdiže čovjeka: "Četiri stvari uzdižu čovjeka: znanje, blagost, dobročinstvo i darežljivost". Nakon toga je iznio koje vrijednosti bi trebao imati svaki vladar: Da bude dostojanstven, blag, i vrlo strpljiv, pouzdan, te da ne bude nagao u kažnjavanju nekog čovjeka ako o njemu čuje nešto, inače niko neće imati u njega povjerenja, a srce podanika dignuće protiv sebe. Pruščak je, dakle, bio protiv verbalnog delikta, delikta za drukčije mišljenje. Vladar brzo dolazi u nevolju, a država propada, kada ima neiskusne saradnike i saradnike koji ne vode računa o posljedicama kada se vlada nepravedno svojim narodom, kada se prihodi smanjuju u odnosu na rashode, kada na osnovu osjećanja a ne razuma vrši postavljanje i otpuštanje i kada potcjenjuje učenjaka.

Pruščak je posebnu pažnju posvetio značaju savjetovanja. U Kur´anu (III/154) Allah je rekao: "… dogovaraj se (Muhaemde) s njima (svojim drugovima) o svemu". Željelo se postići da savjetovanje postane praksa i metod nejgovih sljedbenika. To znači da vladar i njegovi predstavnici ne nameću svoje mišljenje. Pruščak citira jedan perzijski stih u kome se između ostalog kaže: "… savjetovanje, to je stalna dužnost državnika". Muhamed je rekao: "Onaj koji se savjetuje,

pomognut je" a hazreti Omer: "Samo oni ljudi koji se međusobno savjetuju upućeni su na pravi put". Hasan, sin četvrtog halifa Alija je rekao: "Postoje tri vrste ljudi: čovjek, polučovjek i nečovjek. Čovjek razmišlja i savjetuje se, polučovjek je ona koji razmišlja, ali se ne savjetuje, a nečovjek onaj koji niti razmišlja niti se savjetuje".

Koliki je značaj savjetovanja za dobru vladavinu, dakle, da se čuje i drugo i drukčije mišljenje, vidi se iz ova dva citata koje je Pruščak naveo: "Nema nikakvog mišljenja u onoga koji je usamljen u svome mišljenju" i stih Al-Aredžanija, pjesnika iz XI stoljeća: "Oko vidi i ono što je blizu i ono što je daleko, ali sebe vidi samo u ogledalu".

Uz savjetovanje ide i planiranje. Nansur (sultan) govorio je svome sinu: "Od mene ti je dvoje: ne govori, a da pri tome ne promisliš, i ne čini, a da pri tome ne isplaniraš". Pruščak iznosi tri stvari koje ometaju planiranje: prvo, više saradnika koji imaju različito mišljenje; drugo, međusobna zavist saradnika zbog pojave ličnog interesa i strasti; i treće, ako se onaj koji se razumije u poslove planiranja izmiče jer mrzi onoga kome je potreban savjet.

Na kraju nešto o oprezu. Pruščak citira ajete iz Kur´ana "O vjernici, budite oprezni… (IV/7)… i uzmi te svoje oružje…" (IV/102). Pruščak oprez uzima samo kao jedan od najvažnijih elemenata zaštite, kao što je pancir i slično, ali oprez, kaže Pruščak, u sebi sadrži i pametan postupak. Dakle, oprez i oružje su obavezne zapovijedi i nije dozvoljeno da se napuste u ratu. On navodi negativne primjere u Bosni i razlog tome vidi u tome što vojskovođe lično ne prisustvuju smotri vojnika, što nisu uz vojnike.

U zaključku svoje knjige Pruščak govori o miru i mirovnom ugovoru. Pri tome citira ajet iz Kur´ana "Mir je bolji (od rata)". Zatim citira Kej-Husreva, legendarnog perziskog vladara "Najveća pogreška je zaratiti protiv onoga koji traži mir". Zar se ova misao nije potvrdila i u našem bosanskom slučaju. Pruščak knjigu završava hadisom : "Petero za petero: narodu koji prekrši ugovor Bog će postaviti za vladara njegovog neprijatelja…", s napomenom da Bog najbolje zna šta je ispravno i da je za onog koji razmišlja i ova knjiga (malog obima) dovoljna, a razgovoru nema kraja, kaže Pruščak.

Čini se da bi i naš dalji komentar bio suvišan. Te nam samo ostaje da razmišljamo i pokušamo se ponašati prema ovim mudrim savjetima jednog od najvećih bošnjačkih intelektualaca i filozofa Hasana Kafije Pruščaka.

BOSANSKO DRUŠTVO

Nacionalni identitet u multietničkom društvu,*) može se sagledavati sa različitih aspekata, kao filozofski, kulturološki, politološki itd. fenomen. Pokušaću u ovom kratkom vremenu kojeg imam na raspolaganju da ovaj problem tematiziram sa državnopravnog aspekta i to u formi skice.

S obzirom na veliku pokretljivost ljudi danas u svijetu potrebno je definirati šta se danas smatra multietničkim društvom. U savremenom svijetu društva se obično imenuju nazivom međunarodnopravno priznatih država. Tako postoji američko društvo (SAD), francusko društvo, slovenačko društvo, bosansko društvo itd. A pod članovima tih društava obično se podrazumijevaju državljani dotičnih zemalja. Međutim, s obzirom na historijsko-kulturnu tradiciju postoje složenija i manje složena društva. Tu prije svega mislim na razliku između društava sa monokonfesionalnom ili monoetničkom strukturom stanovništva, od društava u kojima postoji više religija ili više etnikuma.

Mislim da se problem nacionalnog identiteta u jednom društvu-državi može pojaviti u dva vida: kao unutrašnje pitanje odnosa između ljudi različitih etničkih grupa, i kao vanjsko pitanje, kada se u odnosu prema drugim društvima, jedno društvo uglavnom identificira pomoću imena države, kada se te unutrašnje etničke razlike zanemaruju i kada se za samu dotičnu državu upotrebljava pojam nacije, a za njene državljane naziv po imenu države, neovisno od toga kojoj etničkoj grupi unutar države oni pripadali. To je bar ona vanjska, vidljiva manifestacija ovog pitanja. U prvom slučaju riječ je o etničkom identitetu jedne društvene grupe unutar društva-države (ovdje mislim na države kao međunarodnopravne subjekte), a u drugom slučaju, riječ je o nacionalnom identitetu društva-države u odnosu na druga društva-države u međunarodnoj zajednici u svjetlu evropskog, afričkog itd. društva, ili jednostavnije u okviru onog što kolokvijalno nazivamo svijetom.

Kad je riječ o etničkom identitetu u kulturološkom smislu riječi, mnogo je manji problem, nego kada je riječ o političkom identitetu u smislu nacionalnog opredjeljenja u državnopravnom smislu.

U mnogim društvima-državama je prisutnija kulturna autonomija kojom se identificiraju etničke grupe kao zasebne kulturne grupe u jednom društvu, nego što su to političke autonomije, kojim se etničke grupe identificiraju kao nacionalne političke grupe, zajednice, koje imaju autonomnu državnopravnu organizaciju sa

*) Izlaganje na okruglom stolu nedjeljnika "Ljiljan" povodom izlaska 200-tog broja, održanog 16.11.1996. u Sarajevu.

funkcijama zakonodavne, izvršne i sudske vlasti u okvirima jedne suverene države, kao njenih jedinica.

S tim u vezi postavlja se pitanje donje i gornje granice do koje se može ići u identificiranju jedne kulturne i političke etničke grupe, odnosno zajednice koja ne bi dovodila u pitanje integritet i opstojnost jednog društva, odnosno države. Smatram da kulturna autonomija kojom se prepoznaje etnički identitet jedne društvene grupe, sama po sebi ne dovodi u pitanje integritet jednog društva, naprotiv, ona ga učvršćuje jer unosi elemente ravnopravnosti i ostvarivanje osnovne slobode ispoljavanja svog etničkog identiteta među etničkim grupama multietničkog društva. Etničke grupe u multietničkom društvu se raspoznaju svojim jezikom, pismom, muzikom i kulturom u najširem smislu riječi, neovisno od toga što su članovi različitih etničkih grupa integrirani u proizvodnji, razmjeni i potrošnji materijalnih dobra i upotrebnih vrijednosti, kao članovi društva, kao grđani koji su pred zakonom jednaki i koji se kao slobodni i ravnopravni građani po kriterijima ustavne demokratije uključuju i u vršenje funkcije političke vlasti.

Nacionalni identitet u pogledu teritorijalnog državnog uređenja i vršenja funkcija političke vlasti, ne bi trebalo da dovodi u pitanje integritet multietničkog društva, bilo da su etnosi prostorno međusobno izmiješani, bilo da su u apsolutnoj većini na nekom prostoru države. Tada se njihovo političko organiziranje i vršenje vlasti uređuje ustavom zemlje i ostvaruje poštovanjem ustavom predviđene demokratske procedure. Najčešće uspostavljanjem jednog zasebnog doma ili ustavom uređenom podjelom vršenja određenih značajnih državnih funkcija pripadnika različitih etničkih zajednica. Takvim rješenjima se jača društvena struktura jedne zemlje i ne dovodi se u pitanje integritet i jedinstvo državne cjeline. Drukčiji je slučaj sa onim složenim državama-društvima u koje su se uključile etničke grupe sa svojom teritorijom i svojim društvom-državom, kao što su bili bivši SSSR i bivša Jugoslavija, koje nisu uspjele da stvore nova stabilna društva tih mnogonacionalnih država, zbog čega su se i one raspale kao složene države, jer nisu uspjele uspostaviti jedinstveno društvo koje bi državnu strukturu tako složene države u sebi činilo trajnim i stabilnim novim društvom.

U multietničkim društvima za dobro funkcioniranje demokratski uređenih država, veću odgovornost imaju brojnije etničke grupe, od onih manje brojnih. Prije svega u suzdržavanju od bilo kakve forme pritisaka i asimilacije pripadnika manjih etnosa, a posebno u suzdržavanju od majorizacije u političkom odlučivanju. Ali nisu bez svojih odgovornosti i manje brojni etnosi. Zato je u tim društvima veoma važno za očuvanje integriteta jednog društva dobro uređena ustavna procedura u procesu donošenja zakona i drugih odluka i funkcioniranja izvršne i sudske vlasti, kada se neće uvijek u svakom konkretnom slučaju iznova obnavljati politička rasprava o nacionalnim pravima i ravnopravnosti i time držati društvo u stalnim političkim

tenzijama. Tu su ustav i demokratske institucije koje će o tome voditi računa po službenoj dužnosti.

Za multietničko društvo najopasnije je ako se afirmiranje nacionalnog identiteta stavlja u funkciju razbijanja integriteta društva i države pokušajem stvaranja etnički čistih teritorija i propagiranja separatističkih ideja među pripadnicima pojedinih etničkih grupa. A kada se to čini još u političkoj sprezi sa nekom susjednom državom ili organizacijom, onda to graniči sa veleizdajom koja se u svakoj državi sankcionira kao nedozovljena radnja zbog koje se krivično odgovara.

Upravo je to slučaj sa bosanskim društvom i bosanskom državom. Hiljadugodišnja tradicija multikonfesionalnog i multietničkog društva, na cijelom njenom državnom teritoriju pokušala se razoriti od strane nekih neodgovornih političkih vođa bosanskih Srba i bosanskih Hrvata, u sprezi sa velikodržavnim politikama Srbije i Hrvatske. Pokušalo se razoriti teritorijalni integritet bosanskog društva i bosanske države stvaranjem etnički čistih teritorija s državnom organizacijom, s namjerom pripojenja dijelova bosanskog teritorija Srbiji i Hrvatskoj. Pošto to nije bilo moguće izvesti u uslovima vjerske i etničke izmiješanosti stanovništva na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine na kome su bile uspostavljene čvrste višestoljetne društvene veze među njenim stanovnicima različitih vjera i etnosa, pokušalo se razoriti to bosansko društvo time što će se određeni prostor silom staviti pod vojnu, političku i kulturnu kontrolu pripadnika samo jedne etničke grupe, s kojeg će se protjerivanjem i fizičkim uništavanjem pripadnika druge etničke grupe ostvariti apsolutno čisti prostor samo za pripadnike jedne vjere i jedne nacije, kao najbolji put razaranja bosanskog društva i države.

Ovakvo ponašanje pripadnika jedne etničke grupe u jednom multietničkom društvu suprotno je civiliziranim i međunarodnopravno priznatim normama prava i slobode isticanja nacionalnog identiteta jedne etničke grupe i objektivno nužno mora biti sankcionirano od strane međunarodne zajednice, ali istovremeno mora biti sankcionirano i unutrašnjim domaćim pravom. U ovakvim slučajevima, očigledno nije riječ samo o izgradnji nacionalnog političkog i kulturnog identiteta, već o kriminalnoj radnji kojom se ruši integritet jednog multietničkog društva time što propagira rasizam, nacionalizam, šovinizam i kulturni hegemonizam, kojim se žele razoriti hiljadugodišnje društvene strukture jedne zemlje i dovesti u pitanje njen državni teritorijalni integritet i suverenitet. Protiv takvog ponašanja dozovljena je legitimna odbrana i suprostavljanje drugih etničkih grupa i pojedinačnih pripadnika drugih etniciteta kao suverenih građana dotične države i društva radi odbrane vlastitog životnog prostora bez kojeg nije moguća njihova egzistencija i opstanak kao građana i kao nacionalnog kolektiva.

Prema tome za postojeće stanje multikulturnog bosanskog društva možemo reći da je teško oboljelo i za tu bolest je potrebna odgovarajuća terapija. Najbolja terapija je da se pripadnici svih etničkih grupa vrate u svoje zavičaje i da svoje privatne posjede počnu ponovo uživati. Da se okrenu jedni drugima, a ne da služe tuđim državnim politikama i da u bosanskom multietničkom društvu naprave takvo državno uređenje i politički sistem u kome će moći ostvarivati svoja građanska i nacionalna prava, ni više ni manje, od pripadnika druge nacionalne grupe. U tom slučaju će se i tradicionalno bosansko društvo početi oporavljati, a pravna država funkcionirati.

S institucionalne tačke gledišta, trebat će razlikovati etničke i vjerske institucije od onih koje se smatraju državnim. Kada kažem država, mislim na Bosnu i Hercegovinu, kada kažem društvo, mislim na bosansko društvo, društvo građana, civila. Državne institucije u oblasti nauke, obrazovanja, kulture, zdravstva, sporta, umjetnosti, kulturne baštine i drugih zajedničkih potreba i interesa svih etničkih grupa pomoći će očuvanju integralnog bosanskog društva kao građanskog društva. Stimulirao bih osnivanje i razvijanje najrazličitijih etničkih institucija, ali ne bih dozvoljavao da one budu zamjena za državne institucije kao nacionalne institucije po modelu države-nacije koje treba da ima svaka suverena država. U složenim društvima kao što je bosansko ima mjesta i za jedne i za druge. Ne treba dozvoliti da se bosansko društvo cijepa na srpsko i na bošnjačko-hrvatsko, prema podjeli Bosne i Hercegovine na dva entiteta. Entiteti su ratom nametnuto rješenje i predstavljaju jedno neprirodno stanje Bosne. Stoga bosansko multietničko društvo ne treba da slijedi podjelu države na dva entiteta, i da se stvaraju dva zasebna društva. To bi bila najveća opasnost za multietničko bosansko društvo i budućnost bosanske države. To će se najbolje postići time što će se sačuvati autohtonost sva tri bosanska naroda na cijelom državnom teritoriju Bosne i Hercegovine, a ne po entitetima. A također i stvaranjem bosanskih institucija kao državnih institucija koje će moći meriotrno predstavljati bosansku državu i bosansko društvo u njihovoj saradnji sa svijetom, sa drugim društvima-državama u različitim oblastima materijalne i duhovne kulture, po kojima će se Bosna i Hercegovina moći prepoznavati kao zasebna država i kao zasebno društvo, a da se ne dovodi u pitanje etnokulturni identitet ni jednog njenog naroda.

Da zaključim. Identitet jedne nacije u multietničkom društvu ne može se ostvarivati negacijom samog identiteta multikulturnog društva i identiteta njegove suverene države. Hvala!

SUPREMACIJA DRŽAVE NAD ENTITETIMA

Prethodno pitanje*) koje želim postaviti jeste: da li Bosna i Hercegovina ima Ustav koji je u autentičnom tekstu utvrdio njen parlament na sva tri službena jezika: bosanski, hrvatski i srpski jezik. Koliko ja znam nema. Postoje tri nezvanična prevoda na svaki od ova tri jezika, koji se u mnogim tačkama međusobno razlikuju u svome sadržaju. To doprinosi razlikama u tumačenju, ne samo normativnog dijela Ustava, već i njegove Preambule, ali i duha samog Ustava. Ovome doprinosi činjenica što Ustav nije udovoljio u potpunosti političkim voljama sva tri bosanska naroda, pa se hoće različitim njegovim tumačenjem, kao i pristupom u njegovoj implementaciji, nastaviti rat političkim sredstvima. Tome služi, različito tumačenje ustavnih odredaba, ali i opstruiranje konstituiranja državnih organa Bosne i Hercegovine i sužavanje njihove nadležnosti. Time se usporava politička stabilizacija zemlje i obeshrabruju one političke snage koje su za očuvanje teritorijalnog integriteta, državnog suvereniteta i međunarodnopravnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine, koji ona ima kao međunarodnopravno priznata država i članica UN i drugih međunarodnih organizacija.

Po mome mišljenju, i kada se konstituiraju državni organi Bosne i Hercegovine i detaljnije urede njihove nadležnosti zakonima i poslovnicama, oni neće moći normalno funkcionirati bez autentičnog teksta Ustava kojeg bi trebalo da utvrdi Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. U suprotnom će se politički predstavnici iz sva tri naroda u interpretaciji pojedinih ustavnih odredaba nastaviti pozivati na ustavni tekst koji imaju preveden na svoje maternje jezike. U tom smislu najviše teškoća će imati Ustavni sud Bosne i Hercegovine, koji treba da ocjenjuje ustavnost ustava i zakona entiteta i drugih propisa koje donose razni državni organi, a da nema autentični ustavni tekst.

Zasada postoji samo autentična verzija Ustava Bosne i Hercegovine na engleskom jeziku, kao Aneks 4. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, od 14.decembra 1995. godine, potpisanog u Parizu. Do utvrđivanja autentičnog teksta Ustava od strane Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine na bosanski, srpski i hrvatski jezik, u slučaju spora, morat će se koristiti ustavni tekst na engleskom jeziku.

U Preambuli Ustava normirana su tri naroda: Bošnjaci, Hrvati i Srbi, zatim pripadnici drugih naroda, a potom i građani Bosne i Hercegovine, da utvrđuju norm-

*) Referat podnesen na naučnom skupu povodom 50-te godišnjice Pravnog fakulteta u Sarajevu, održanom 16.12.1996.

ativenu sadržinu Ustava Bosne i Hercegovine. Otuda se sve ono što je sadržano, kao ustavna norma, smatra da je izrazom suverene političke volje autohtonih naroda, nacionalnih manjina (ostalih) i bosansko-hercegovačkih građana. Tako Bosna i Hercegovina nije država samo njena tri naroda i nacionalnih manjina, već i država građana neovisno od njihove rasne, vjerske i nacionalne pripadnosti, država bosanskih državljana.

Kao i svaki Ustav, ni ovaj Ustav nije vječan. Odredbe s kojim nismo zadovoljni moći će se mijenjati (član X Ustava) saglasnošću dvije trećine poslanika predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH. Zato se za budućnost Bosne i Hercegovine, primarno postavlja pitanje primjene ovog Ustava u njegovoj praksi danas, u ovom vremenu. Bosna i Hercegovina je ovim ustavom definirana kao demokratska država sa svoje tri bitne karakteristike: prvo, da će funkcionirati prema slovu zakona, u kojoj će dakle biti vladavina prava; drugo, da će se smjena vlasti vršiti slobodnim i demokratskim izborima i treće, da će predstavljati jedinstveno područje bez unutrašnjih granica za promet roba, usluga, kapitala i ljudi. Bilo koliko da ima entiteta na svom prostoru, samo je jedna država koju međunarodna zajednica priznaje, a to je Bosna i Hercegovina. Entiteti kao sastavni dio države-nužno moraju slijediti ove bitne karakteristike demokratske države koje su date za cijelu Bosnu i Hercegovinu.

Ako pođemo od ove definicije države Bosne i Hercegovine, uspostavljanje dva entiteta u njenom sastavu, ima značaja samo u pitanjima preraspodjele vlasti između njih i države, s jedne strane, i formiranja državne vlasti s druge strane, koje ni u kom slučaju ne mogu da dovedu u pitanje državni suverenitet na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine. Mi ne možemo Ustavom uspostavljene odnose između države i entiteta u Bosni i Hercegovini procjenjivati prema postojećoj političkoj praksi, koja opstruira primjenu Ustava, već prema sadržaju normi, koje treba oživotvoriti i za čije oživotvorenje postoje potpisi i verbalne saglasnosti nosilaca političkih volja sva tri naroda u Bosni i Hercegovini, kao i države Bosne i Hercegovine i njenih susjeda Hrvatske i SR Jugoslavije. Današnje opstrukcije treba tretirati kao političke incidente i kao ponašanje koje se mora politički i pravno sankcionirati. U tome će još za izvjesno vrijeme trebati prisustvo međunarodne zajednice, bez čije pomoći ne bi bilo ni uspostavljenog mira-niti ovog Ustava.

Ne može se reći da se Bosna i Hercegovina sastoji od dva entiteta, već da su u sastavu države Bosne i Hercegovine dva entiteta. Ovo iz razloga što je Bosna i Hercegovina međunarodnopravno priznata kao nezavisna država, u kojoj su naknadno kao posljedica agresije na nju 1992.-1995. Mirovnim sporazumom, uspostavljena dva entiteta. Entiteti su, dakle, kreacija Ustava Bosne i Hercegovine. Zbog toga državne organe Bosne i Hercegovine ne konstituiraju entiteti već njena sva tri naroda. Općim odredbama Ustava, u članu 9. stav 3. izričito stoji da će

"Dužnosnici imenovani na položaje u institucijama Bosne i Hercegovine, predstavljati narode Bosne i Hercegovine", dakle, narode, a ne entitete.

Raspodjela vlasti između države i entiteta, je utvrđena ovim Ustavom, a sve funkcije i nadležnosti koje nisu izričito date ovim Ustavom državi, bit će funkcije i nadležnosti entiteta. Dakle, važi pretpostavljena nadležnost entiteta. Međutim, bitna odredba Ustava jeste da će ustavi entiteta i njihovo zakonodavstvo morati biti u skladu s Ustavom države Bosne i Hercegovine, što će kontrolirati Ustavni sud Bosne i Hercegovine. Ovakvo rješenje može se smatrati uobičajenim u složenim državama, koje se u teoriji države i prava mogu podvesti po opći naziv federacija. Za Bosnu i Hercegovinu može se reći da u pogledu organizacije državnih organa i njihove nadležnosti nije čisti oblik federacije, već da ima i elemente unitarne države, naročito u međunarodnim političkim i ekonomskim odnosima. Naime, kod odlučivanja o ovim pitanjima nije neophodno ići na prethodnu saglasnost entiteta. Tek, ako se ne postigne odgovarajuća saglasnost i trećeg člana Predsjedništva, može se pokrenuti postupak uključivanja parlamenta entiteta, odnosno učešće entiteta, odnosno jednog naroda u poseban postupak usaglašavanja njegovog nacionalnog interesa. Ono u šta možemo biti sigurni, Bosna i Hercegovina kao država nikako se ne može smatrati ni unijom, ni konfederacijom. U uniju i konfederaciju ulaze suverene države na bazi ugovora o stvaranju konfederacije ili unije. Unija i konfederacija nemaju svoga ustava, a Bosna i Hercegovina ima Ustav i na Ustavu zansovane svoj parlament, šefa države, vladu i sud.

U načinu formiranja državnih organa Bosne i Hercegovine: Parlamentarne skupštine, Predsjedništva, Vijeća ministara (Vlade) i Ustavnog suda, primjenjeno je rješenje za koje bi se moglo reći da je politički kompromis kojeg bi trebalo što prije napustiti, čim prestane djelovati sila koja ga je izazvala. Način na koji se ovi organi biraju prijeti očuvanju Bosne i Hercegovine kao jedinstvenom političkom prostoru za sva tri njena naroda i sve građane Bosne i Hercegovine. Najlošije rješenje u cijelom Ustavu Bosne i Hercegovine jeste, što Bosna i Hercegovina nije jedna izborna jedinica za predstavnički dom Parlamentarne skupštine, Dom naroda, članove tročlanog Predsjedništva i Ustavni sud Bosne i Hercegovine. Smatram da je takvo rješenje suprotno Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim Protokolima koji se prema slovu Ustava direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. S obzirom da su sastavni dio Ustava i 15 drugih međunarodnih ugovora i konvencija (Aneks 1. na Ustav BiH), moglo bi se reći da je u ovoj materiji Ustav Bosne i Hercegovine u sebi protivrječan. Naime, Ustav garantuje jednaka politička prava i naroda i građana na cijelom području Bosne i Hercegovine, kada je riječ o izboru i ostvarivanju funkcija i nadležnosti institucija države Bosne i Hercegovine. Međutim, gore navedenim rješenjem kojim se entiteti određuju kao izborne jedinice za izbor Predstavničkog doma i Doma naroda, Predsjedništva, članova Ustavnog suda, to se pravo narušava. Suprotno navedenoj ustavnoj odredbi

da funkcioneri na položaju u institucijama Bosne i Hercegovine predstavljaju narode Bosne i Hercegovine, ovakvim izbornim pravilima po kojima su entiteti izborne jedinice, to se pravo narušava. Tako da izbor u institucije Bosne i Hercegovine predstavnika pojedinih naroda imaju pravo samo stanovnici entiteta, a ne građani Bosne i Hercegovine, odnosno sva tri naroda na cijelom državnom teritoriju.

Kada se stvore povoljne političke prilike za reformu Ustava Bosne i Hercegovine, mislim, da bi prvo trebalo izmijeniti gore navedene odredbe (član IV i V Ustava) kojim bi se povratio suverenitet sva tri bosanska naroda na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine, a to nije moguće izvesti dok se god Bosna i Hercegovina ne učini jednom izbornom jedinicom. Kada je riječ o Domu naroda, ta bi se reforma najlakše ostvarila na taj način što bi se i u pogledu sastava toga Doma ostalo kod današnje nacionalne strukture, po pet Bošnjaka, Hrvata i Srba, s tim što bi se za njih izjašnjavalo biračko tijelo svakog naroda na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine. Tako da bi predstavnici jednog naroda bili birani od biračkog tijela svoga naroda sa cijelog državnog teritorija Bosne i Hercegovine. Sadašnji način imenovanja funkcionera Bosne i Hercegovine propisan za predstavnički dom, Dom naroda, Predsjedništvo, Vijeće ministara i Ustavni sud Bosne i Hercegovine, iako uređen Ustavom Bosne i Hercegovine, protivan je odredbama člana 9.3. tog istog Ustava u kome je uređeno da će "Dužnosnici imenovani na položaje u institucijama Bosne i Hercegovine, predstavljati narode Bosne i Hercegovine", a ne entitete. Ova odredba potvrđuje ustavno opredjeljenje iz Preambule Ustava koja govori o tri bosanska naroda: Bošnjacima, Srbima i Hrvatima, na cijelom državnom prostoru Bosne i Hercegovine, a ne u entitetima u kojima oni predstavljaju većinu stanovništva. Dakle, oni nisu predstavnici entiteta, već naroda, ali naroda na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine. Ove protivrječnosti u samom Ustavu trebat će početi postepeno otklanjati, kako budu otpočele da jačaju integrativne političke snage, u korist jačanja suvereniteta svakog od tri naroda na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine.

Država Bosna i Hercegovina ima Ustavom uređene nadležnosti u članu 3.1. (a-j), 3.4. i 3.5. U članu 3.1. one su taksativno navedene i ja ih ovdje neću nabrajati. Zanimljivo je rješenje dato u članu 3.tač.5. pod naslovom "Dodatne nadležnosti". Tu imaju četiri nivoa dodatnih nadležnosti. Prvi nivo je kada država preuzima nadležnosti da ih vrši za takva pitanja o kojima se entiteti slože; drugi nivo su nadležnosti koje država ima u skladu s aneksima 5-8. Općeg okvirnog sporazuma; treći nivo nadležnosti države koje su potrebne da bi BiH očuvala svoj suverenitet, teritorijalni integritet, političku nezavisnost i međunarodni subjektivitet, u skladu sa raspodjelom odgovornosti među institucijama Bosne i Hercegovine; četvrti nivo, odnosi se na mogućnost uspostavljanja "dodatnih institucija" države prema potrebi, kako bi vršile gore navedene nadležnosti. Ovo je novo neistraženo "rudno polje" novih nadležnosti i institucija koje će ih vršiti na nivou države Bosne i Hercegovine. Prema tome, nadležnosti sadržane u članu 3.1. koje su bile osnov za obrazovanje

sadašnjeg sastava Vijeća minsitara, nisu dakle, limit, kao što izgleda na prvi pogled, kako stvaranja novih državnih institucija, tako i popune novim nadležnostima postojećih ministarstava i institucija države Bosne i Hercegovine.

Sljedeće neistraženo "rudno polje" novih institucija i nadležnosti države Bosne i Hercegovine, jesu onih 15 međunarodnih ugovora i konvencija, koje su Aneksom 1. na Ustav Bosne i Hercegovine, dodate tom ustavu, kao njegovom sastavnom dijelu. Neophodno će biti da posebni stručni timovi temeljno se upoznaju sa ovim međunarodnim dokumentima i utvrde koje obaveze iz njih proizilaze za državu, kao i njene odgovornosti prema međunarodnoj zajednici, koje će zahtijevati konstituiranje novih organa i njihovih nadležnosti.

Posebne su nadležnosti koje ima Parlamentarna skupština u članu 4. tač. 4. i Predsjedništvo, član 5. tač.3. Naročito je značajna nadležnost članova Predsjedništva u vršenju civilne komande nad oružanim snagama u Bosni i Hercegovini, koje će funkcionirati u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom države Bosne i Hercegovine. Aktivnostima oružanih snaga Bosne i Hercegovine koordinirat će stalni komitet za vojna pitanja, koga će obrazovati Predsjedništvo, a i sami biti članovi tog komiteta. Odredbu Ustava da će svaki član Predsjedništva, po službenoj dužnosti, imati ovlašćenje civilnog zapovjednika oružanih snaga, treba tumačiti tako što on to svoje ovlašćenje neće moći koristiti jednostrano, već prije svega ono znači da su u tom ovlašćenju sva tri člana jednaka. U praksi će to značiti konsenzus u odlučivanju kod upotrebe oružanih snaga u Bosni i Hercegovini. Određena ograničenja koja Ustav propisuje da ni jedan entitet ne smije prijetiti ili koristiti silu protiv drugog entiteta, kao i da ne mogu oružane snage jednog entiteta ući ili ostati na teritoriji drugog entiteta bez odobrenja vlade dotičnog entiteta i Predsjedništva, dakle odobrenje oba organa zajedno, govore da se faktički radi o formalnoj formacijskoj samostalnosti vojski entiteta, dok se stvarno njihova operativna upotreba ne može zamisliti bez konsenzualne saglasnosti sva tri člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine.

Kad je riječ o odnosu države i entiteta, vrlo značajna su ovlašćenja Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. Iako ih biraju skupštine entiteta, sudije postaju nezavisne jer svoju dužnost mogu vršiti bez reizbora do navršenih 70 godina ukoliko ranije ne podnesu ostavku ili ne budu s razlogom smijenjeni konsenzusom ostalih sudaca. Ustavni sud će imati isključivu nadležnost da odlučuje o svim sporovima koji proisteknu iz ovog Ustava između entiteta, ili između države i entiteta ili jednog entiteta, ili između državnih institucija. Naročito, da li je uspostavljanje paralelnih odnosa entiteta sa susjednom državom u skladu s ovim Ustavom i teritorijalnim integritetom i suverenitetom Bosne i Hercegovine. Zatim, je li neka odredba ustava ili zakona entiteta u skladu s ovim Ustavom. Od posebnog značaja je za kontrolu ustavnosti i zakonitosti rada entiteta, ovlašćenje Ustavnog suda da postupa po

žalbama za sva pitanja iz Ustava koje se pojave na temelju presude bilo kojeg drugog suda entiteta. Zatim će Ustavni sud biti nadležan da ocjenjuje podneske bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini, a koji se tiču toga da li je neki zakon, o čijoj valjanosti ovisi njegova odluka, u skladu s ovim Ustavom, s Evropskom konvencijom za ljudska prava i osnovne slobode i njenim Protokolima, ili sa zakonima države Bosne i Hercegovine, ili koje se tiču postojanja ili djelokruga nekog općeg pravila međunarodnog javnog prava koje je bitno za odluku suda. Imajući u vidu da su odluke suda konačne i obavezujuće, govori o superiornosti države nad entitetima.

Da zaključim. Entiteti su u sastavu države, a nije država od njih sastavljena. Oni imaju veoma široku autonomiju u okviru Ustava, ali samo država ima suverenitet i međunarodnopravni subjektivitet. Civilna uprava nad oružanim snagama je u rukama članova Predsjedništva i upotreba oružanih snaga mora biti u skladu s teritorijalnim integritetom i suverenitetom Bosne i Hercegovine. Ustav i zakon Bosne i Hercegovine obavezni su na cijelom njenom državnom prostoru. Ustavni sud Bosne i Hercegovine kontrolira ustavnost bosanskih zakona, ustave i zakone entiteta i ocjenjuje da li su u suprotnosti sa Ustavom Bosne i Hercegovine. Nadležnostima u žalbenom postupku protiv sudskih presuda koje su suprotne Ustavu Bosne i Hercegovine, Ustavni sud zadržava za sebe funkcije ranijeg Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine. U normalnim uslovima funkcioniranja ustavnog poretka Bosne i Hercegovine, bez političke opstrukcije, pokazala bi se u pravom smislu riječi supremacija države nad entitetima.

1997.

BOSANSKI GRUNT

Bivši američki ministar inostranih poslova Henri Kisindžer izjavio je da SAD nemaju specifični nacionalni interes da ujedinjuju Bosnu i Hercegovinu*). "Ja sam već javno rekao da ne vjerujem da treba ulagati velike napore da bi se stvorila ujedinjena BiH. Mislim da bi svaka nacionalna grupa u BiH trebalo da ima slobodu da preduzme šta želi", rekao je Kisindžer u intervjuu Zagrebačkom nedjeljniku "Globus". "To znači da bi određeni dio Bosne koji želi da se priključi Hrvatskoj trebalo da dobije dozvolu da to i učini. Isto važi za bosanske Srbe i Srbiju", naglasio je Kisindžer. On je dodao da vjeruje da u Bosni treba da postoji i nezavisna muslimanska država i istakao da niko ne bi insistirao da Hrvati i Srbi žive u takvoj državi. Dejtonski sporazum Kisindžer je ocijenio kao "nepravedan". (Zagreb, (Beta), prenijelo "Oslobođenje", 5.12.1996.)

Zbog ovakvih "kisindžera" u svijetu i domaćih ekstremnih nacionalista Bosna i njeni ljudi još ne mogu biti spokojni. Iza Kisindžerovog političkog koncepta ne stoji samo on, već lobi zvanične politike Jugoslavije i Hrvatske. Kada bosanska vlada kaže da je Dejton "nepravedan", podrazumijeva se jedno, a Hrvati drugo, a Srbi treće. Za bosansku vladu Dejton je nepravedan što je podijelio Bosnu na entitete, za Hrvate je on nepravedan što nije legitimirao "Herceg Bosnu", a za Srbe što im nije dozvoljeno da Republika Srpska bude nezavisna država, već samo entitet u sastavu države Bosne i Hercegovine.

Etničko, tzv. humano preseljavanje naroda bila je oficijelna srpska i hrvatska politika. Cilj je bio da se stvore etnički čiste teritorije u Bosni i Hercegovini koje će biti sporazumom o miru i politički legitimirane, kao "srpske" ili kao "hrvatske" zemlje. Iako je mirovnim sporazumom legitimirana Republika Srpska, ona nije automatski postala i "srpska" zemlja. Tome nije pomoglo ni "etničko čišćenje". Novi Ustav Bosne i Hercegovine i aneksi 6. i 7. Mirovnog sporazuma pravno garantiraju da prognanici očuvaju svoju zemlju u svome vlasništvu i da se vrate na svoja ognjišta. Hrvati su pod svoju kontrolu stavili zemljišta i imanja Bošnjaka i Srba i ne dozvoljavaju im da se vrate, makar oni bili i iz Federacije. Srbi su opet svoju republiku napravili uglavnom od teritorija koje su u većini naseljavali Bošnjaci (Podrinje) i Hrvati i Bošnjaci (Posavina) i ne dozvoljavaju Hrvatima i Bošnjacima povaratak tamo. U nekim općinama bošnjački ekstremisti ometaju povratak Srbima i Hrvatima. Zato ovaj mir više liči na primirje nego na mir. Želi se političkim pritiscima,

*) „Oslobođenje", 28.1.1997. Sarajevo.

ucjenama, opstrukcijom, zadržati stanje kakvo je nastalo u momentu potpisivanja morovnog sporazuma.

Zato teško ide sa uspostavljanjem državnih organa Bosne i Hercegovine. Hoće se minimizirati mjesto i uloga države Bosne i Hercegovine u procesu stabilizacije mira. Tome je pomogla i međunarodna zajednica. Državnu vojsku je zamijenio IFOR (SFOR) koji još nije izišao na bosanske državne granice. Državnu policiju je zamijenio IPTF, naoružan pištoljima, koji ni sebi ne može pomoći, a kamo li građanima, pa zove SFOR u pomoć kad im zatreba. Državni sud je nadomješten Haškim tribunalom koji nema instrumenata da zločince privede sudu pravde.

Pri ovakvoj organizaciji onoga što nazivamo prinudnom silom koja stoji iza svake državne vlasti u svakoj demokratskoj državi, ne znam ko će osigurati četiri bitna elementa političke stabilizacije Bosne i Hercegovine: slobodu kretanja ljudi, roba i kapitala; povratak izbjeglica i raseljenih lica i njihovo pravo na svoju zemlju; slobodu političkog udruživanja i političkog djelovanja i slobodu medija. Dosadašnje iskustvo govori da to neće moći jednonacionalne vojske i policije. Ako predstavnici međunarodne zajednice oličeni kroz Ured Visokog predstavnika budu nastavili provoditi i tumačiti mirovni sporazum kako su ga do sada provodili i tumačili, nisam siguran da će se proces političke stabilizacije okončati do izbora 1998. godine kako je planirano. Već do sada je Ustav Bosne i Hercegovine više puta grubo prekršen i to neustavno ponašanje su olahko legitimirali predstavnici međunarodne zajednice. Oni dozvoljavaju da se ponovo pregovara o onome što je već dogovoreno u Dejtonu. Treba znati da su predstavnici međunarodne zajednice diplomati, politički pragmatičari, njih mnogo ne interesiraju međunarodnopravna pravila u međunarodnom ugovoru za Bosnu i Hercegovinu, ako ona ne mogu biti realizirana na terenu, kada ih neka od Strana ne želi primijeniti. Njih interesira samo ono što će ih politički promovirati kod svojih mentora, makar to bilo i neustavno i protivno pravilima međunarodnog prava.

S takvim svojim pristupom predstavnici međunarodne zajednice ne doprinose političkoj stabilizaciji Bosne i Hercegovine, već je stalno stavljaju pod pitanje. Zato u njoj danas nije ništa izvjesno. Mnogo šta se prepušta vremenu ili nekom slučaju: Hoće li Tuđman otići s političke scene; ko će pobijediti u nadmetanju Miloševića s opozicijom; hoće li SDA ostati nacionalna ili postati građanska stranka i sl.

Dakle, međunarodna zajednica lavira između jedne i druge opcije. Ono što Bosancima iz sva tri naroda mora biti do kraja jasno, i zbog kojih i pišem ovaj tekst, da bi ih upozorio, jeste njihova egzistencijalna potreba, da pri ovakvoj varljivoj politici međunarodnih predstavnika, u svome opredjeljenju moraju biti do kraja određeni, trezveni i stabilni u onom šta hoće i šta je njihov interes. Primaran intres sva tri bosanska naroda jeste politički nezavisna i suverena država Bosna i Hercegovina i

povratak na svoju zemlju i u svoju kuću, makar razrušenu, svakog prognanika koji to želi.

Bosna i Hercegovina može se politički stabilizirati i postati demokratska i pravna država samo pod uslovom da se teritorijalno ne dijeli po etničkim granicama na srpsku, hrvatsku i bošnjačku zemlju, već da svaki pedalj bosanske zemlje (bosanskog državnog teritorija) bude jednako i srpski, i hrvatski i bošnjački neovisno od broja entiteta i u kojem entitetu živjeli. Zato je veoma važno da svaki Srbin, Bošnjak i Hrvat sačuva svoj grunt tamo gdje ga je imao prije ove agresije, jer ovo bezakonje neće vječno trajati. A da bi ga sačuvao mora se odreći samoubilačke politike etničke homogenizacije naroda pod kontrolom tamo neke vlasti samo "svoga naroda".

Da bi sačuvao svoj grunt, svaki Bosanac prognanik, ne bi smio da dolazi u iskušenje da zamjenjuje svoje imanje sa imanjem nesretnika iz drugog naroda ili da ga prodaje. Trebaju da shvate da su sva trojica gubitnici i umjesto što se poprijeko gledaju, da se udruže i da svaki od "svoje vlasti" traži da se njegov komšija vrati na svoje, a on na svoje zemljište, a ne da budu instrument te vlasti za obračun sa svojim komšijom.

Koalicija prognanika koja je davno obrazovana, u tome može biti od velike pomoći, ali i ona treba već sa riječi i konferencija da pređe na djela. Samo ujedinjen organiziran pritisak prognanika i raseljenih lica iz sva tri naroda može polučiti uspjeh. Dokle god Hrvati iz Kaknja u Stocu i na Dubravama budu kamenovali prognane Bošnjake koji dolaze u obilazak svojih domova, a prognani jajački Srbi Bošnjacima iz Brčkog ne dozvoljavaju da uđu u Brčko, nisu ni svjesni koliko tim postupkom sebe udaljavaju od povratka u Kakanj odnosno u Jajce, a to upravo od njih traže njihovi nacionalni ekstremisti. Dok takvo "događanje naroda" može odgovarati aktuelnim nacionalističkim politikama i razbijačima Bosne i Hercegovine, ono je u suštini protiv dugoročnog interesa vlastitog naroda i njegovog jednakopravnog položaja na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine.

Kada predstavnici međunarodne zajednice kažu da brzina političke stabilizacije ovisi od Strana, a da će oni osigurati okruženje u kome će se ostvarivati proces pomirenja i vraćanja povjerenja između naroda, onda misle na potrebu napuštanja ekstremnih nacionalističkih politika koje u drugom narodu vide svoga neprijatelja i uzročnika vlastitog stradanja. Zato uspjeh treba očekivati tek onda kada se svaki narod u BiH počne politički obračunavati sa šovinistima i nacionalistima u vlastitim redovima. A da bi se tome pristupilo, da bi se u tome polučio pravi uspjeh, bit će neophodno da svaki Bosanac mora pobijediti bošnjačkog, srpskog ili hrvatskog šovinistu i nacionalistu u samom sebi. Tek tada će biti otvoren put svakog prognanika na svoju zemlju i na svoje ognjište.

Zato prognanici bez obzira na vjeru i nacionalnost trebaju da se počnu međusobno organizirati, dogovarati i udruživati i uzajamno pomagati u vraćanju na svoja ognjišta. U taj svoj program sami prognanici treba da uključe i “svoje vlasti” i UNHCR. Ali ne trebaju svoju sudbinu prepuštati samo svojoj političkoj vlasti i UNHCR, a da sami u tome ne učestvuju. Političarima odgovaraju nejasne i nedefinirane situacije, a međunarodnim posrednicima razlozi za što duži boravak u nekoj zemlji. Zato je krajnje vrijeme da se prognanici sami bolje organiziraju i da bez velike galame i reklame pripreme se na masovan povratak na svoju plemenitu baštinu u proljeće na cijelom području BiH. Time će na najbolji način odgovarati raznim “kisindžerima” koji hoće da dijele Bosnu i narode u Bosni. U tome treba odlučnije i agresivnije tražiti podršku i zaštitu SFOR-a i IPTF.

Ako prognanici naiđu na političke prepreke i neadekvatnu podršku Visokog predstavnika, bit će neophodno aktivirati lobije prognanika i organizirati demonstracije u neodređenom vremenskom trajanju pred palatama njegovih mentora u Parizu, Londonu i Vašingtonu. Prognanici ne treba da zaborave, 1997. godina je odlučujuća za povratak. Ako se ona propusti, ostat će potpuno neizvjesno hoće li se ikada više vratiti na svoju zemlju i ognjište, a perspektive očuvanja cjelovite BiH bit će sve neizvjesnije što bude vrijeme odmicalo. Cjelovitost BiH mogu garantirati samo njeni državljani koji se vrate na svoju zemlju, na plemenitu djedovinu i time legitimiraju svoje pravo da biraju i budu birani u organe vlasti. Razbijačima Bosne i Hercegovine se ne smije dati to vrijeme. Trajanje tog vremena neizvjesnosti mogu skratiti samo prognanici svojim povratkom u 1997. godini. Zato ne odlažite povratak. Ne vjerujte svjetskim licemjerima i svojim nacionalistima. Ne dajte za pravo “kisindžerima” i domaćim nacionalistima da narodi neće da žive zajedno u svojoj Bosni u kojoj su stoljećima živjeli u suživotu sa svojim komšijama druge vjere i nacije.

BOSNA-HISTORIJSKO IME DRŽAVE

O ispravnosti imena naše države u međuvremenu sve učestalije se govori, raznim povodima. Tako je i na nedavnoj naučnoj konferenciji o Bosni i Hercegovini i o Bošnjacima prof.dr. Omer Ibrahimagić svoje izlaganje završio tvrdnjom da Bosni i Hercegovini treba vratiti njeno ime - Bosna.

Zašto profesore tako mislite?

"Prvi pomen Bosne je u djelu bizantskog cara **Konstantina Porfirogeneta** "De administrando imperio", iz sredine X stoljeća, pod imenom "Zemlja Bosna". Bosna je bio naziv srednjevjekovne bosanske države, sve do 1463.godine. Jednako tako se zvala i provincija (sandžak i ajalet) kada su Osmanlije 1463. došle na prostor današnje Bosne i njenih susjeda. Poslije Karlovačkog mira 1699. ajalet Bosna se sveo na historijske granice iz vremena bosanskog kraljevstva u XV st. Hum (Hercegovina) je od vremena (1326) Stjepana II Kotromanića u sastavu Bosanske države".

Kako je onda došlo do toga da se naziv Bosna proširi u-Bosna i Hercegovina?

Prof. podsjeća na član XXV Berlinskog ugovora: "Umjesto da tamo piše da se pod austrougarsku upravu stavlja dotadašnji bosanski vilajet, u čijem je sastavu bila i Hercegovina, bez novopazarskog sandžaka, rečeno je da se pod austrougarsku upravu stavljaju pokrajine Bosna i Hercegovina, a što se kasnije spontano pretvorilo u-Bosna i Hercegovina, kao naziv zemlje.

Zakonom od 20.februara 1880.godine, kojim je uređeno upravljanje Bosnom i Hercegovinom, kazano je to u množini, dakle, to da je riječ o zakonu kojim se regulira upravljanje objema provincijama-i Bosnom i Hercegovinom. Tako je kasnije u opticaj austrougarske administracije i ušao naziv Bosna i Hercegovina i to za historijski prostor koji se nazivao samo Bosna. Otud i smatram da se našoj državi treba da vrati njeno historijsko ime Bosna", naglašava prof. Omer Ibrahimagić.[*)]

[*)] Razgovor vođen sa novinarkom Edinom Kamenicom, „Oslobođenje", 19.5.1997. Sarajevo.

JEDNAKA PRAVNA ZAŠTITA SVIH BOSANACA

Ured Visokog predstavnika*) u Sarajevu u svojoj praksi implementacije civilnog dijela Mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu pristupa političko - pragmatički, a ne ustavnopravno sistematično i sistemski. Otuda je sklon novim pregovorima i dogovaranjima o onome što je već dogovoreno i potpisano i što je postalo ustavnom normom. Primjera za to ima mnogo i nećemo ih ovdje navoditi.

Posebno je karakterističan u tom pogledu pristup tog Ureda u odnosu na stambenu problematiku i nekretnine. Umjesto da ovom problemu pristupi jedinstveno za cijelu državu Bosnu i Hercegovinu, kao što to proizilazi iz Ustava Bosne i Hercegovine član 2.tač.5., Ured ovom problemu pristupa parcijalno i insistira na entitetskom zakonodavstvu. Pri tome ne vodeći računa o državnopravnom kontinuitetu Bosne i Hercegovine i jedinstvenim i jednakim pravima svih njenih građana na cijelom državnom teritoriju. Takvim pristupom Ured produbljuje podjelu Bosne i Hercegovine, umjesto da jedinstvenim zakonodavstvom u ovoj materiji doprinese njenoj bržoj reintegraciji. Ured gubi iz vida da se jedinstvenim imovinskim zakonodavstvom najbolje zaštićuju jednaka prava i osnovne slobode građana Bosne i Hercegovine bez obzira u kojem entitetu su oni stalno nastanjeni. Ovakav pristup bi trebao biti imperativ Ureda, tim prije što je polovina ukupne bosanske populacije pomaknuta iz svoga sjedišta za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Ovakav pristup Ureda je suprotan slovu i duhu Mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu. Ako se uzme da je Ustav Bosne i Hercegovine (Aneks 4) najviši pravno- politički akt Bosne i Hercegovine, u odnosu na koji treba da budu usaglašeni ustavi entiteta i njihovo zakonodavstvo, s jedne, i da aktivnosti Ureda treba da korespondiraju sa normama tog ustava, s druge strane, neophodno je udružiti političku volju svih strana, da se ona pretače u odgovarajuće zakonodavstvo države koje će garantirati jednaka prava svih njenih državljana. A također tim zakonodavstvom osigurati mehanizme kojim će se ta zaštita i efektivno osigurati na nivou države.

Ne može se materija Ustava Bosne i Hercegovine, koja je osnova za zakonodavnu regulativu države, prenositi političkim pritiscima Ureda visokog predstavnika na entitete. A upravo se to danas čini u stambenoj oblasti i nekretninama u svojini građana, koje propise nisu donijeli entiteti već legalni državni organi Bosne i Hercegovine i oni treba da ih mijenjaju i nadopunjavaju. Ako ih je

*) „Oslobođenje“, 14.11.1997.

donosila u međuvremenu neka paradržavna tvorevina ti propisi ni onako nisu legitimni.

Ustavom Bosne i Hercegovine, članom 2. tač.5. uređeno je slijedeće : "Sve izbjeglice i raseljena lica imaju pravo da se slobodno vrate u mjesta svog porijekla. Oni imaju pravo, u skladu sa Aneksom 7 na Opći okvirni sporazum, da im se vrati imovina koje su bili lišeni za vrijeme neprijateljstva od 1991. i da dobiju kompenzaciju za bilo koju imovinu koja im ne može biti vraćena. Sva opredjeljenja ili izjave u vezi sa takvim vlasništvom koje su date pod prisilom su nevažeće i ništave".

Za primjenu ove ustavne norme potrebno je donijeti set zakona na nivou države Bosne i Hercegovine kojim će se svi njeni građani staviti u jednak pravni položaj i da to svoje pravo ostvaruju pod jednakim uslovima. Ovo tim prije što je stambena oblast i uslovi sticanja i prometa nepokretnosti bila regulirana propisima ranije Republike Bosne i Hercegovine. Navedenu materiju je i za vrijeme agresije regulirala legalna i legitimna republička vlast. Pošto je Republika Bosna i Hercegovina nastavila svoj kontinuitet pod imenom Bosna i Hercegovina, normalno je bilo očekivati od Ureda visokog predstavnika da pomogne da se postojeće državno zakonodavstvo poslije prestanka neprijateljstava uskladi sa novim Ustavom. To, znači da se postojeći Zakon o stambenim odnosima, Zakon o napuštenim stanovima, Zakon o privremeno napuštenim nekretninama u svojini građana i Zakon o vojnim stanovima usklade sa članom 2. tač 5. Ustava Bosne i Hercegovine i aneksima 5-8 Općeg okvirnog sporazuma, čija materija je dodatna nadležnost države Bosne i Hercegovine (prema tač.5. člana 3. Ustava Bosne i Hercegovine), a ne entiteta. Suprotno tome, čitava aktivnost ureda usmjerena je u pravcu, da ono za šta je nadležna država Bosna i Hercegovina prenese u nadležnost entiteta, a entiteti za to nisu ni nadležni. Federacija Bosne i Hercegovine nije nadležna da utvrđuje stambenu politiku, već tu nadležnost imaju kantoni. Time Ured značajno doprinosi, ne samo produžavanju agonije stotina hiljada izbjeglica i raseljenih lica, već i produžavanju jednog bespravnog stanja u entitetima uporno instruirajući da entiteti reguliraju materiju iz člana 2. tač.5. Ustava BiH, umjesto da to učine državni organi Bosne i Hercegovine.

Da bi se pomakli s mrtve tačke Ured visokog predstavnika treba da prestane da se beskorisno nateže s političkim moćnicima u entitetima, već da se okrene punim licem svojim zadacima u uspravljanju posrnule države Bosne i Hercegovine podržavajući njene institucije i stimulirajući državno zakonodavstvo kojim će se osigurati jednaka pravna zaštita svim građanima Bosne i Hercegovine. Možda bi tome pripomoglo kada bi se postojeći Forum Federacije transformirao u Forum države Bosne i Hercegovine.

BOSANSKI ENTITETI I SUSJEDNE DRŽAVE

Ustavom Bosne i Hercegovine*) koji je sastavni dio Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, uređeno je da entiteti imaju pravo uspostaviti posebne paralelne odnose sa susjednim zemljama:

"a) Entiteti će imati pravo da uspostave posebne paralelne odnose sa susjednim zemljama u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine" (član III-2 (a)).

Kao što se iz teksta ove ustavne odredbe vidi, te odnose Federacija ne uspostavlja samo sa Hrvatskom, a Republika Srpska samo sa Jugoslavijom, kao što se u javnosti predstavlja. Oba entiteta, dakle, mogu uspostaviti paralelne odnose istovremeno sa obje susjedne države. U tom slučaju nema osnove da se uspostava paralelnih odnosa obrazlaže time da se njima "osigurava" opstojnost hrvatskog ili srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.

Opstojnost sva tri naroda u Bosni i Hercegovini osigurava sam Ustav i cijeli sistem institucija i garantiranih osnovnih sloboda i prava u njemu. Ni hrvatskom ni srpskom narodu u Bosni nisu potrebni patroni sa strane. Njihovo miješanje u unutrašnje odnose u Bosni i Hercegovini do sada im je samo štetilo. To se pokazalo nebrojeno puta u dosadašnjoj historiji. Kad god su ovi susjedi atakovali na Bosnu i Hercegovinu radi tobožnje "zaštite" svojih naroda, poslije svake takve zaštitne akcije statistike pokazuju da je tih naroda u Bosni bivalo sve manje. Vjerovatno će se to pokazati i poslije najnovije agresije ovih zemalja na Bosnu i Hercegovinu. Mnogi ljudi ne htijući da u tome učestvuju napuštali su Bosnu, a o broju žrtava i da se ne govori.

Iz citirane ustavne odredbe o paralelnim odnosima entiteta sa susjednim zemljama proizlazi da oni moraju biti u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine. U dosad ponuđenim tekstovima sporazuma i sa srpske i sa hrvatske strane ignorirala se ova ustavna odredba. Do toga je dolazilo iz razloga što su sporazume o paralelnim odnosima u oba slučaja ponudile Jugoslavija Republici Srpskoj, a Hrvatska Federaciji Bosne i Hercegovine. Ponuđeni sadržaji tih sporazuma bili su takvi da se s njima u političkom smislu postigne ono što nisu uspjeli vojnim sredstvima. A to je uključivanje ovih entiteta u ekonomski i politički sistem Jugoslavije odnosno Hrvatske i time u doglednoj budućnosti definitivno podijeliti Bosnu i Hercegovinu, a time i njenog nestanka kao politički samostalne, suverene i nezavisne države.

---

*) „Oslobođenje", 4.12.1997. Sarajevo.

Sadržaj paralelnih odnosa entiteta sa susjednim zemljama može proizilaziti samo iz nadležnosti koje imaju entiteti. Dakle, ti sporazumi ne mogu i ne smiju ulaziti u domen za koji je nadležna država Bosna i Hercegovina. U nadležnosti države Bosne i Hercegovine, pored onih koje su taksativno nabrojane u Ustavu, ulaze i dodatne nadležnosti koje su u skladu sa Aneksima 5-8, kao i nadležnosti koje su potrebne da se očuva suverenitet, teritorijalni integritet, politička nezavisnost i međunarodni subjektivitet države (član3.tač.5), kao i sve one nadležnosti koje imaju sve suverene države u sprovođenju petnaest konvencija i međunarodnih ugovora navedenih u Aneksu I Ustava Bosne i Hercegovine.

Upravo iz tog razloga što se državne nadležnosti u odnosima između entiteta i države Bosne i Hercegovine mogu preklapati ili različitim tumačenjima i političkim pritiscima prisvajati od strane entiteta na račun efektivnog ostvarivanja državnog suvereniteta, Ustav je takvu vrstu sporova dao u nadležnost Ustavnog suda Bosne i Hercegovine (član 6.tač.3.).

Posebno je uređeno ovlašćenje Ustavnog suda Bosne i Hercegovine da odluči: "Da li je odluka entiteta da uspostavi poseban paralelan odnos sa susjednom državom konzistentna sa ovim ustavom, uključujući i odredbe koje se tiču suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine" (član 6.tač.3a-prva alineja). Iz ove odredbe proizlazi sudska zaštita Ustava u cijelini, a ne samo suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine, ako budu povrijeđeni uspostavom paralelnih odnosa između entiteta i susjednih zemalja.

To znači da Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, Parlamentarna skupština i Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, prema Ustavu nemaju nikakvih nadležnosti da se na bilo koji način miješaju u nadležnost entiteta u uspostavi posebnih paralelnih odnosa sa susjednom državom. Za uspostavu paralelnih odnosa entiteta sa susjednom državom nadležni su Vlada, Parlament kao i Predsjednik i Potpredsjednik Federacije, odnosno Republike Srpske.

Ono za šta su nadležni čelni funkcioneri države Bosne i Hercegovine u pitanjima uspostave paralelnih odnosa entiteta sa susjednim državama jeste njihovo ustavno pravo da pokrenu spor pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine, ako je uspostavom paralelnih odnosa povrijeđen Ustav u cijelini, a posebno suverenitet i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine.

Zato je tim čudnije postupanje Jugoslavije i Hrvatske što su prijedlog sporazuma adresirale na državu Bosnu i Hercegovinu, a ne na entitet, i što su najviši funkcioneri države Bosne i Hercegovine dozvolili sebi da budu isprovocirani. Iz stilizacije ustavne odredbe o uspostavi paralelnih odnosa proizlazi da je inicijativa za njihovu uspostavu na entitetima, a ne na susjednim državama.

Pravi razgovori o uspostavi posebnih paralelnih odnosa između entiteta i susjednih država započet će onda kada sami entiteti, a ne susjedne države, budu osjetili potrebu za tim posebnim paralelnim odnosima. A to je moguće tek onda kada se budu razvili dobri međudržavni odnosi između Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Jugoslavije. Paralelne odnose treba razumjeti kao nadopunu tih normalnih međudržavnih odnosa, a ne kao zamjenu za njih.Ono što ostane u međudržavnim odnosima neregulirano, a za što su nadležni entiteti, entiteti će uspostavom paralelnih odnosa upotpuniti te međudržavne odnose.

Samo se takvom uspostavom paralelnih odnosa entiteta sa susjednim državama neće dovoditi u pitanje Ustav, kao i suverenitet i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine.

DRŽAVNI ZAKON O LOKALNOJ SAMOUPRAVI

Evropska povelja o lokalnoj samoupravi*) sačinjena je u Strazburu 15.oktobra 1985.godine i ne nalazi se u popisu petnaest međunarodnih konvencija i ugovora Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine. Povelju je 1994.godine svojom uredbom ratificirala Vlada Republike Bosne i Hercegovine ("Službeni list RBiH", broj 31/94, od 3.novembra 1994.godine).

Pošto se ni jedan međunarodni politički ili pravni dokument ne primjenjuje neposredno, ukoliko nije prihvaćen kao zakon ili ustav, kao što je to učinjeno u Aneksu I na Ustav Bosne i Hercegovine, neophodno je radi njegove primjene ugraditi principe tih dokumenata u ustav ili u zakone zemlje koja ih je ratificirala. To je slučaj i sa navedenom poveljom o lokalnoj samoupravi.

U članu 2. Povelje konstituirana je obaveza zemlje potpisnice da principe o lokalnoj samoupravi utvrdi svojim zakonodavstvom, a po mogućnosti i ustavom. Bosna i Hercegovina nije učinila ni jedno ni drugo. Ništa ne mijenja na stvari što su ti principi sadržani u Ustavu Federacije ili Ustavu Republike Srpske. Prema Povelji nisu u obavezi entiteti i regije, već samo država potpisnica. Razumije se, kada država ove principe ugradi u svoj ustavno-pravni poredak, samim tim proizlazi obaveza svih državnih vlasti na nižem nivou da se pridržavaju ustava i zakona države i da svoje propise usklade s njima. Otuda preostaje obaveza države Bosne i Hercegovine da u svoj Ustav unese principe o lokalnoj samoupravi ili da ih svojim zakonom utvrdi.

Ovo je potrebno učiniti tim prije što je Bosna i Hercegovina podijeljena na dva entiteta i što bi trebala imati minimum zajedničkih principa o lokalnoj samoupravi. Bosna i Hercegovina, kao i sve zemlje u njenom okruženju stoljećima su bile pod autoritarnim režimima i nema tradiciju lokalnih demokratskih institucija. Ako je i imala određene oblike lokalne samouprave (općine, knezove, muhtare, mjesne odbore, mjesne zajednice i sl.) oni su imali više transmisionu ulogu državnih organa, nego što su bili oblici autonomnog odlučivanja.

Zato je vrlo važno da se državnim zakonom Bosne i Hercegovine utvrdi koncept, djelokrug i zaštita granica loklalne vlasti, odgovarajuća organizacija uprave i izvori sredstava, zatim uvjeti vršenja funkcija, upravni nadzor, zakonska zaštita i pravo na udruživanje lokalnih vlasti. Ova pitanja se nalaze u članu 12. Povelje koje svaka država-potpisnica je obavezna da ih se pridržava, kao uslovu da bi mogla

*) „Oslobođenje“, 16.12.1997. Sarajevo.

ostati potpisnica ove Povelje, u suprotnom će biti obilježena kao država koja se ne pridržava navedene Povelje. Kao što je poznato ovih se obaveza Bosna i Hercegovina mora pridržavati ako želi prijem u članstvo Vijeća Evrope, a Bosna i Hercegovina je službeno podnijela zahtjev za to članstvo.

Prema sadašnjem stanju stvari, ne samo da Bosna i Hercegovina nema zakona o lokalnoj samoupravi i što u njenom Ustavu o tome nema ni jedne riječi, već što je zbog dezintegracionih procesa pod najezdom nacionalista stanje u pogledu lokalne samouprave na terenu haotično. Prvo, kao posljedica daljeg održavanja ranijeg koncepta općina koje su se ponašale kao male države sa skoro nikakvim uticajem javnog mnijenja na funkcioniranje i odgovornost njihovih organa. Drugo, kao posljedica političkih podjela na paradržavne tvorevine za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu, uspostavljena su tri autonomna politička centra u kojima se odlučuje o organiziranju i funkcioniranju lokalne vlasti. Treće, isticanjem u prvi plan nacionalnog, kao kolektivnog interesa, nasuprot individualnom, građanskom, na terenu se stvara koncept nacionalne, umjesto građanske lokalne vlasti. Ovakav pristup dezintegrira društveno biće Bosne u bazi društva, kao multietničkog . Teritorijalno i politički ga segmentirajući u jednonacionalne enklave, geta, zatvorena samo za svoj narod, pripadnike svoje vjere i svoje kulture.

Takvo ponašanje pod uticajem propagande dovodi do paradoksalnog psihološkog stanja pripadnika bošnjačkog, srpskog i hrvatskog naroda da bosanski državni teritorij koji naseljava ili na kome ima privatni posjed naziva "bošnjačkom", "hrvatskom" ili "srpskom" zemljom. Nezadovoljavajući se s tim, pojedini ekstremisti iz tih naroda usred Bosne kao u transu uzvikuju "Ovo je Hrvatska" ili "Ovo je Srbija". Usljed toga se stvara uzajamno nepovjerenje među pripadnicima različitih nacionalnosti zbog čega se postavljaju zahtjevi za etnički čistim općinama, getima, u kojima će, oni tako misle, samo od sebe poteći "med i mlijeko".

Takva ponašanja podignuta na viši politički nivo, objektivno dovode do zahtjeva da se u sistem ugrade posljedice agresije, za vrijeme koje su nacionalistički orijentirani pojedinci i čitava rukovodstva stajala iza progona, iseljavanja i vršenja zločina genocida nad nepoćudnim narodom, s kojim se navodno ne može zajedno živjeti.

Da bi oba bosanska entiteta sačuvala svoju multietničnost, da bi u naš sistem uveli evropski model lokalne samouprave i time počeli "liječiti" haotično stanje na terenu postojećih općina, nužno je donijeti što prije državni zakon u kome će biti ugrađeni evropski principi o lokalnoj samoupravi. To je jedini put , ako želimo ući u evropske integracione procese. Zato do donošenja tog zakona treba odložiti donošenje parcijalnih rješenja obrazovanjem novih općina, posebno onih koje imaju jednonacionalni predznak, jer nas to neće izvesti na pravi put. Naprotiv, to će nas uvlačiti u još dublji ponor daljih podjela i segmentiranja tradicionalnog bosanskog

društva. Kada se ugrade evropski principi lokalne samouprave u naš politički sistem, ako neka od općina bude i “etnički” čista, a hoće, s obzirom na građanski princip njihove organizacije, pojedinačni pripadnici drugog naroda u takvim općinama neće se smatrati otuđenim i ljudima drugog ili trećeg reda.

Imaju još dva pitanja o kojima bi se državni Zakon o lokalnoj samoupravi trebao izjasniti u skladu sa navedenom poveljom: u odnosu na dobijanje statusa grada i neposrednog izbora gradonačelnika. Naša zemlja u posljednjih pedeset godina nije izgradila pravila pod kojim uslovima se jedno naseljeno mjesto može nazvati gradom, u odnosu na drugo naseljeno mjesto koje taj status ne zaslužuje. Loše rješenje je bilo, a zadržano je i u postojećem Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine, po kome grad nastaje udruživanjem dviju ili više općina. Zašto ne bi neko naseljeno mjesto bilo grad i samo sa jednom općinom, ako ono ima ispunjene sve urbane uslove da može biti grad.

Drugo važno pitanje koje će trebati riješiti tim zakonom jeste neposredni izbor načelnika općina i gradova. U razvijenim demokratskim zemljama je to postala uobičajena praksa. U našoj političkoj tradiciji posljednjih pedeset godina to nije bila praksa. Parlament grada ili općina birao je predsjednika skupštine, odnosno načelnika.

Međutim, nema ustavnih smetnji da se zakonom o lokalnoj samoupravi predvidi takva mogućnost. Ovo tim prije što danas živimo u uslovima pluralističke političke demokratije, kada postoji mogućnost neposrednog izbora načelnika iz jedne političke stranke, a općinskog ili gradskog vijeća sastavljenog od predstavnika drugih političkih stranaka. To bi pomoglo individualiziranju političke odgovornosti, s jedne strane, i dinamiziranju višestranačkog političkog života u općinama i gradovima, s druge strane.

Treba nama svima konačno shvatiti i razumjeti da nam je sudbina odredila da živimo zajedno iako smo različiti-ali sa jednakim građanskim pravima pred zakonom. Tada te naše razlike neće dovoditi do društvene dezintegracije, već do lične identifikacije, u kojoj će, se svaki pripadnik lokalne zajednice moći prepoznati: kao Bošnjak, Hrvat ili Srbin, ali i kao građanin jedinstvene lokalne jedinice, i kao građanin Bosne i Hercegovine, Evrope i svijeta.

1998.

VESTENDORPOVE ZABLUDE

Karlos Vestendorp*) o Bosni kaže: "Osnovni problemi dolaze iz otpora vlasti i stranaka da prihvate druge jer vjeruju da je zajednički život prijetnja njihovim zajednicama. Političke stranke u BiH većinom su jednoetničke, a to je zato što svi smatraju da sebe moraju braniti i štititi od drugih. To je problem. Nema ideološke konfrontacije, nema konzervativaca da se suprostavljaju liberalima ili liberali socijaldemokratima itd. Ovdje su Hrvati protiv Bošnjaka, Bošnjaci protiv Srba. I to je ono što ne valja. Tu se nešto mora izmijeniti, ("Dnevni avaz", u rubrici Šta su rekli, 13.01.1998).

Navedenoj ocjeni još nedostaje "da su Srbi protiv Hrvata i Bošnjaka" i da se zatvori krug Vestendorpovih zabluda. Međutim, nisu ovo samo Vestendorpove zablude, ovo su zablude međunarodne zajednice, a Vestendorp je njen najviši predstavnik u Bosni i Hercegovini, i ako hoće da ostane na tom mjestu mora da slijedi te zablude.

Nažalost, takve zablude međunarodne zajednice, ustvari i nisu "zablude", već je to strategija međunarodne zajednice za uspostavu mira u Bosni i Hercegovini. Ona je nastala kao posljedica nejedinstva među najodgovornijim stalnim članicama Savjeta sigurnosti UN u kvalifikaciji ratnog sukoba u Bosni i Hercegovini. Ove zemlje su taj sukob nazvale "građanskim ratom", a izvršeni genocid "etničkim čišćenjem", izbjegavajući da ga nazovu agresijom Jugoslavije i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu, i odbijajući da priznaju da je nad Bošnjacima izvršen genocid. Razlog tome je što bi u tom slučaju već na početku agresije morale ukinuti embargo na naoružanje i priteći u pomoć da se spriječi izvršenje genocida.

Nećemo sada ulaziti u razloge takve politike, posebno vlada Engleske, Francuske i Rusije, kao i uzdržavanja Amerike, da u tom pitanju ranije zauzme jasniji stav i opredjeljenje. Ovdje ćemo se baviti pitanjem, kakve konsekvence nastavljanja ovakve politike mogu negativno da se odraze na implementaciju "Dejtonskog sporazuma" na integritet i suverenitet Bosne i Hercegovine.

Kao što je poznato Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini potpisali su za Republiku BiH Alija Izetbegović, za Republiku Hrvatsku Franjo Tuđman i za SR Jugoslaviju Slobodan Milošević. Ako su šefovi triju susjednih suverenih država potpisali ovaj sporazum to znači da se radilo o međunarodnom sukobu. A ako se radi o međunarodnom sukobu koji je trajao skoro četiri godine, do

*) „Oslobođenje“, 10.02.1998. Sarajevo.

njega je moralo doći napadom jedne ili obje zemlje na treću zemlju, a to se u međunarodnom pravu naziva agresijom. A to što su agresori zloupotrijebili svoje sunarodnike koji su državljani Bosne i Hercegovine, pa ih upotrijebili kao svoju živu silu protiv svoje domovine i na teritoriju koji su vojnički kontrolirali instalirali svoje kvislinške paradržavne tvorevine, ne daje nikome za pravo, pa ni međunarodnoj zajednici, da to nazovu građanskim ratom i međuetničkim sukobom u Bosni i Hercegovini ili sukobom "tri strane", koju sintagmu radije vole da upotrebljavaju predstavnici međunarodne zajednice. Da je bila riječ o građanskom ratu unutar Bosne i Hercegovine, zašto bi Mirovni sporazum potpisivali šefovi triju suverenih država. U tom slučaju bi sporazum potpisale vođe triju naroda u Bosni i Hercegovini, a to se ipak nije desilo.

Koje međunarodnopravne konsekvence proizilaze iz ovakvog Međunarodnog sporazuma. Prva konsekvenca jeste da su sve tri države preuzele obaveze pred međunarodnom zajednicom da se sporazum implementira u zadatom sadržaju i rokovima. Pošto su ovaj sporazum posvjedočile Evropska unija i pet zemalja članica kontakt-grupe: Francuska, Njemačka, Rusija, Velika Britanija i Amerika, one su dužne da u ime međunarodne zajednice prate primjenu sporazuma na terenu i političkim, ekonomskim, pa i vojnim sredstvima prisile zemlje potpisnice na dosljednu primjenu Mirovnog sporazuma.

Prema tome, ni historijski, ni pravno, nije tačna tvrdnja predstavnika međunarodne zajednice da su u Bosni međusobno suprostavljene etničke zajednice Bošnjaka, Hrvata i Srba i da su tome odgovorne njihove etničke političke stranke. Ja sam to okvalificirao najblažim izrazom "zabludama", zato što znam da i oni o kojima je ovdje riječ znaju, da nije riječ o zabludama. Suština je u nečem drugom. Želi se pred međunarodnom zajednicom demonstrirati političko jedinstvo velikih sila u jednom problemu, u kome se one suštinski razilaze, a to je u kvalifikaciji agresije Hrvatske i Jugoslavije na Bosnu i Hercegovinu. Zato svoje nejedinstvo u praktičnim političkim pitanjima u Bosni i Hercegovini u primjeni Mirovnog sporazuma prikrivaju navodnom međusobnom suprostavljenošću triju etničkih grupa u Bosni i Hercegovini. Suština problema u Bosni i Hercegovini nije međuetnički sukob, već što Hrvatska i Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) nisu odustale od svoje ratne politike da dijele Bosnu i Hercegovinu i u miru. Zato im neodgovara ništa što ide u prilog uspostavljanja Bosne i Hercegovine kao jedinstvene suverene države. U međuvremenu, nisu prestale da traže saveznike u svijetu (Kisindžer, general Bojd, kongresmen Kasič i dr.) koji lobiraju za podjelu Bosne i Hercegovine.

Da nije tako, zar bi rukovodstvo HDZ Bosne i Hercegovine, koje predstavlja političku filijalu Zagreba u Bosni i Hercegovini, išlo u Zagreb da prima instrukcije i bude glasnogovornik hrvatske državne politike u Bosni i Hercegovini. Samo se u satelitskim zemljama u orbiti bivšeg SSSR dešavalo da njihovi šefovi odlaze u

Moskvu po mišljenje. U nas to danas rade gospoda Zubak i Krajišnik bez ikakvog stida. Još transparentniji je slučaj sa političkim predstavnicima bosanskih Srba iz svih političkih stranaka koji su se sjatili kod Miloševića da im on kaže koga će izabrati za predsjednika vlade, do čijeg izbora ne bi došlo bez saglasnosti Beograda.

Dok su bosanski Hrvati ostali homogenizirani u HDZ, bosanski Srbi su se politički razišli u više stranaka, a sve su one u ovisnosti od političke volje Beograda. Time se pokazuje da ne dolazi svo zlo u Bosni i Hercegovini od toga što su se etničke zajednice svrstale u etničke stranke. O tome, govori i činjenica, da one stranke makar bile i građanske, ako nemaju podršku Beograda i Zagreba, ne predstavljaju ozbiljnu političku snagu. Jer njihova politička snaga ne proizilazi iz broja dobijenih glasova ili iz činjenice da li su etničke ili nisu, već od podrške Beograda i Zagreba. Najbolji primjer zato je HSS, koja nema podršku Zagreba, i malobrojna SPS koja ima podršku Beograda, a da etnička SDS i SRS, koje su dobile podršku birača nisu dobile podršku Beograda i izgubile su vlast. Drugi primjer su probosanski orijentirane nestranačke etničke političke asocijacije Komšićevog HNV koji nema podršku Zagreba i Pejanovićevog SGV koji nema podršku Beograda. Ovdje nisam uzimao u analizu SDA i Koaliciju za demokratsku BiH, SDP, UBSD, zato što su one politički autentične bosanske stranke, čija politika nije ovisna od nekog vanjskog centra političke moći, koji bi bio protiv Bosne i Hercegovine.

Zato, dokle god predstavnici međunarodne zajednice, odgovorni za implementaciju Mirovnog sporazuma u Bosni i Hercegovini, budu uzroke njegove spore ili nikakve implementacije tražili pretežno ili samo u Bosni i Hercegovini, a ne prije svega u politici Zagreba i Beograda prema Bosni i Hercegovini, oni će bahuljati u mraku i tražiti tračak svijetla za izlaz iz tunela koji se zove Bosna i Hercegovina, u koji položaj su je doveli njeni agresivni susjedi i neodlučna politika međunarodne zajednice.

Ukoliko ovu činjenicu brže shvate predstavnici međunarodne zajednice, uspješnije će ostvarivati svoju misiju u Bosni i Hercegovini. Razumije se, pod uslovom da sami imaju časne namjere prema državi u kojoj vrše svoju misiju. U tom slučaju neće zamjenjivati historijsku istinu svojim zabludama o mržnji među narodima u Bosni i Hercegovini.

Klinton je jedan od rijetkih državnika koji je izrekao pravu istinu o Bosni i Hercegovini. Nisam siguran da bi je izrekao, da se vlastitim očima nije u to uvjerio, kada je šetao Sarajevom i u krugu od 200 m. vidio Begovu džamiju, staru i sabornu pravoslavnu crkvu, katoličku katedralu i staru jevrejsku sinagogu. Tada je rekao da je historija bosanskih naroda njihov saveznik za budućnost. Ove bogomolje su najbolji dokaz da su narodi u Bosni stoljećima živjeli u toleranciji i dobrom susjedstvu, i da je zlo među njih moglo doći samo iz vana.

Prema tome, gospodo predstavnici međunarodne zajednice, neutralizirajte istinske političke centre stradanja Bosne i njena sva tri naroda, a to su Beograd i Zagreb i svojim neodlučnim ponašanjem ne dajite im nadu za podjelu BiH. Mnogi od vas koji to nisu htjeli da vide nečasno su napustili Bosnu i Hercegovinu i kad li, tad li imat će problema sa svojom savješću.

NAČIN NA KOJI SE BIRAJU DOM NARODA I ČLANOVI PREDSJEDNIŠTVA JE SUPROTAN MEĐUNARODNOM PRAVU

Općom odredbom sadržanom u članu 9. tač. 3. Ustava Bosne i Hercegovine*) uređeno je da funkcioneri imenovani na položaje u institucijama Bosne i Hercegovine, u pravilu, odražavaju sastav naroda Bosne i Hercegovine. Iz ove odredbe proizlazi da je riječ o "odražavanju sastava naroda" sa područja cijele Bosne i Hercegovine, a ne samo "svoga" naroda u entitetu.

Ustav Dom naroda (član4.tač.1.) dosljedno uređuje tako da ga čini pet Bošnjaka i pet Hrvata iz Federacije i pet Srba iz Republike Srpske. Tu, dakle, nema nikakve dileme da ovi delegati odražavaju sastav naroda entiteta, a ne sastav naroda Bosne i Hercegovine.

U Ustavu (član 5) uređeno je da se Predsjedništvo sastoji od tri člana: jednog Bošnjaka i jednog Hrvata, koji se svaki biraju neposredno sa teritorije Federacije, i jednog Srbina, koji se bira neposredno sa teritorije Republike Srpske. Za razliku od Doma naroda čiji izbor delegata je posredan, izbor članova Predsjedništva je neposredan, biraju ih građani entiteta.

Dakle izbor delegata u Domu naroda i članova Predsjedništva vrši se u entitetima, kao izbornim jedinicama. Članovi Predsjedništva se biraju kao Srbin, Bošnjak i Hrvat u "svome" entitetu u čemu učestvuju svi birači bez obzira na nacionalnost. U izboru u Dom naroda i Predsjedništvo isključeni su Srbi u Federaciji, a u Republici Srpskoj su isključeni Bošnjaci i Hrvati. Tako Bošnjaci i Hrvati u Republici Srpskoj ne mogu se ni kandidirati, a ni glasati, za delegate "svoga" naroda u Domu naroda i "svoga" člana Predsjedništva, a Srbi to ne mogu u Federaciji.

Ovakvo rješenje Ustava Bosne i Hercegovine ograničava izborna prava građana i suprotno je svim međunarodnim konvencijama o pravima i osnovnim slobodama čovjeka i građanina i Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima koji se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini i imaju prioritet nad svim domaćim zakonima. Ovo rješenje je suprotno i Preambuli Ustava Bosne i Hercegovine u kojoj stoji da su Bošnjaci, Srbi i Hrvati konstitutivni narodi Bosne i Hercegovine, a ne pojedinih entiteta. Zato ove odredbe Ustava Bosne i Hercegovine imat će osnova obarati pred Evropskim sudom za ljudska prava tužbom protiv države za uskraćivanje biračkih prava, kada BiH

*) Dnevni avaz, 11.4.1998. Sarajevo.

postane član Vijeća Evrope. A do tada bi ih trebalo pokušati izmijeniti u Parlamentarnoj skupštini po proceduri po kojoj se mijenja Ustav.

Konstitutivnost sva tri naroda u BiH sadržana u Preambuli Ustava znači da za izbor funkcionera u državne institucije, Bosna i Hercegovina treba da bude jedna izborna jedinica, a ne entiteti. U multietničkom društvu, ako se hoće provoditi demokratska procedura, nije moguća apsolutna politička homogenizacija jednog naroda u jednom entitetu i jednoj političkoj stranci. Pripadnici jednog naroda na teritoriji cijele države, a ne jednog entiteta uključuju se, zavisno od svoje ideološke i političke opcije, u političke stranke koje djeluju na teritoriji cijele države i koje su bliske njihovom političkom opredjeljenju i političkoj viziji budućnosti naroda i države. Apsolutna homogenizacija naroda u jednom entitetu i u jednoj političkoj stranci u entitetu nanosi štetu prije svega tom narodu, jer ga zatvara u "geto" entiteta i oduzima mu njegovu državotvornost koju po Ustavu ima na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine.

Predstavnički dom kao dom građana, iako se njegovi članovi biraju u entitetima(28+14), mora odražavati izborne rezultate, s tim da svih 42 člana Predstavničkog doma odražavaju sastav naroda Bosne i Hercegovine. Tako ustavne odredbe (član4. tač. 2.) o izboru članova Predstavničkog doma, daju mogućnost da se za razliku od Doma naroda u njemu nađu građani različitih nacionalnosti u entitetima. Broj Srba, Bošnjaka, Hrvata i ostalih u ovom Domu određen je ukupno dobijenim brojem glasova za liste pojedinih političkih stranaka, s obzirom na građanski princip jedan građanin jedan glas.

Ustav Bosne i Hercegovine uređuje da se može mijenjati i dopunjavati odlukom Parlamentarne skupštine, s tim da izmjene i dopune Ustava mora usvojiti dvotrećinska većina prisutnih i glasalih u Predstavničkom domu. Promjena Ustava po navedenoj proceduri ne znači i promjenu Daytona kao što neki tvrde, jer je sam Dayton (član 10. tač. 1. Ustava) uredio amandmanski način promjene Ustava Bosne i Hercegovine. Promjenu treba izvršiti naročito kada je riječ o izboru članova Predsjedništva Bosne i Hercegovine, Doma naroda i Predstavničkog doma tako što bi Bosna i Hercegovina bila izborna jedinica za izbor ovih organa.

Ako bi se dosljedno držali odredbe tač.3. člana 9. da institucije BiH trebaju odražavati "sastav naroda", tada u institucijama neće biti dovoljno da budu zastupljeni samo Bošnjaci, Srbi i Hrvati, već i predstavnici "ostalih" naroda, što bi trebalo ispraviti novim izbornim pravilima.

Drugo pitanje koje se s tim u vezi postavlja jeste kako će se formirati biračko tijelo. Trebalo bi novim pravilima predvidíti neposredni izbor delegata u Dom naroda, kao što je to regulirano za članove Predsjedništva ali za teritorij cijele Bosne i Hercegovine za oba organa. Također treba odlučiti hoće li biračko tijelo biti

jedinstveno da “svi” biraju “sve”. Sve političke stranke koje su registrirane za izbore u Bosni i Hercegovini trebaju samostalno ili u koaliciji predlagati svoje kandidatske liste. U tom slučaju bilo bi preporučljivo da se izbori organiziraju u dva izborna kruga. Organiziranje izbora u dva izborna kruga doprinijelo bi afirmiranju i dokazivanju političara iz manjih političkih stranaka i grupiranju stranaka slične političke orijentacije, ako ne u prvom, onda u drugom izbornom krugu. Glasanje u dva izborna kruga moguće je i sa stranačkim listama, jer se i onako zaokružuju samo imena stranaka.

Za izbore članova Predstavničkog doma, kao doma građana također treba predvidjeti jedinstveno biračko tijelo svih punoljetnih građana Bosne i Hercegovine. Međutim i za to je potrebna prethodna ustavna promjena.

Idealno bi bilo da svi punoljetni građani Bosne i Hercegovine, kao jedne izborne jedinice, biraju delegate u Dom naroda. Ali s obzirom na još svježe rane proizišle iz agresije, međusobno nepovjerenje, kao i bojazni brojčano manjeg naroda od majorizacije brojnijeg naroda, možda bi domaći političari prije pristali na ustavne promjene u kojima će Bosna i Hercegovina biti jedna izborna jedinica, ako se za izbor delegata Doma naroda uvede princip nacionalnog izbornog tijela. Ovo i s obzirom na prisutnu sumnju da, u suprotnom, to ne bi bili autentični predstavnici naroda, što bi im u startu otežalo obavljanje njihove funkcije.

I ovakvo rješenje, mada nije idealno, bolje je nego ono današnje koje isključuje od izbora Srbe u Federaciji, a Bošnjake i Hrvate u Republici Srpskoj u izborima delegata Doma naroda. Čitav izborni postupak bi se time politički relativizirao i ne bi bio tako “nacionalno” rigidan ako se izbornim pravilima omogući da sve političke stranke a ne samo nacionalne imaju pravo podnositi svoje liste delegata za Dom naroda i da se izbori ne provode po entitetima već na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine.

U svim varijantama promjene izbornih pravila za izbore u 1998.godini, bit će neophodno u startu izmijeniti i dopuniti čl. 4. i 5. Ustava Bosne i Hercegovine. Bez ustavnih dopuna nije moguće bilo šta bitnije izmijeniti u izbornom postupku. To bi radikalno doprinijelo pospješivanju aktivnijeg i dinamičnijeg provođenja Mirovnog sporazuma u Bosni i Hercegovini kroz njene institucije. Članovi institucija birali bi se iz sastava naroda sa cijelog teritorija Bosne i Hercegovine kao jedne izborne jedinice, jer njeni članovi ne bi dolazili iz entiteta već iz naroda i građana Bosne i Hercegovine.

Izbor delegata Doma naroda od biračkog tijela “svoga” naroda sa teritorije cijele Bosne i Hercegovine doprinijelo bi političkoj reintegraciji BiH. Članovi Predstavničkog doma bili bi predstavnici svih građana Bosne i Hercegovine, a ne građana entiteta. A članove Predsjedništva birali bi birači njihovog naroda i građani sa teritorije cijele Bosne i Hercegovine. Ovo iz razloga što se članovi Predsjedništva

biraju kao Bošnjak, Srbin i Hrvat i oni ne predstavljaju samo "svoje" narode već i sve građane državljane Bosne i Hercegovine, jer Predsjedništvo kao "šef" države predstavlja, ne narode, već Bosnu i Hercegovinu kao nezavisnu i suverenu državu u odnosima s drugim državama. Oni jesu iz određenog naroda, ali kao rukovodstvo zajedno predstavljaju državu prema trećim licima.

Zato se nameće imperativna potreba za promjenom Ustava Bosne i Hercegovine. Bit promjene bi bio da umjesto entiteta, Bosna i Hercegovina bude jedna izborna jedinica za izbor državnih institucija Bosne i Hercegovine: oba doma Parlamentarne skupštine i članova Predsjedništva. Sve drugo što bi se tome dodalo bile bi političke nijanse koje se mogu regulirati izbornim pravilima. Visoki predstavnik bi trebao pokrenuti postupak u tom smislu. U suprotnom, ni izbori 1998. neće ništa bitnog donijeti u promjeni vladajućih struktura.

KOALICIJA UMJESTO PARTNERSTVA POLITIČKIH STRANAKA

Na demokratskim izborima 18.novembra 1990.godine u Bosni i Hercegovini*) izbornu pobjedu odnijele su tri političke stranke: Stranka demokratske akcije (SDA), Srpska demokratska stranka (SDS) i Hrvatska demokratska zajednica (HDZ). Nakon skoro pedesetogodišnje jednopartijske vladavine komunista (KPJ, odnosno SKJ) na ovim izborima došle su do izražaja neideološke političke stranke. Osnovni kriteriji njihove političke homogenizacije bilo je pripadanje "svome" narodu, nacionalnoj kulturi i religiji. Mada SDA nije imala atribut "muslimanska" ili "bošnjačka" u svom imenu, ona je u statut unijela odredbu po kojoj članovi SDA mogu biti svi oni koji pripadaju "muslimanskom kulturnom krugu, i ostali građani", dok su druge dvije stranke ispred imale nacionalne atribute "srpska" i "hrvatska".

U vrijeme osnivanja ovih stranaka, Bosna i Hercegovina je zajedno s drugim republikama činila jedinstven politički prostor. Tako su ove stranke na cijelom prostoru bivše države imale svoje filijale. Bosanski HDZ bio je filijala hrvatskog HDZ, SDS se kasnije transformirao u SDS srpskih zemalja, a SDA je imao svoje filijale također u susjednim zemljama, da bi se kasnije transformirao u samostalne stranke u svakoj od ovih zemalja.

Raspadom Jugoslavije i međunarodnopravnim priznanjem bivših republika u samostalne i nezavisne države, bitno se izmijenila konfiguracija geopolitičkog prostora u kome su djelovale SDA, SDS i HDZ. Međutim, to nije bitno uticalo na način političkog djelovanja ovih stranaka na bivšem jedinstvenom političkom prostoru. Dok su HDZ BiH i druge hrvatske stranke i dalje ostale politički ovisne od Zagreba, a SDS i druge srpske političke stranke od Beograda, SDA Hrvatske, Slovenije, Sandžaka i dr. postao je manje ovisan od Sarajeva ili je Sarajevo prestalo biti voljno da vrši taj uticaj. Nedavno je Alija Izetbegović odgovorio izaslanicima SDA Crne Gore u neposrednom razgovoru:"Ja nisam ni Franjo Tuđman, ni Slobodan Milošević i ne dajem takve sugestije mojim Bošnjacima u dijaspori. Bolje je da vi sami, u demokratskoj proceduri, donesete odluku", na zahtjev Haruna Hadžića da on kaže posljednju riječ o sporu u crnogorskoj SDA ("Oslobođenje", 1.3.1998) .

*) Referat podnešen na Okruglom stolu "Politički pluralizam u demokratskoj tranziciji Bosne i Hercegovine", održanom u ANUBiH 1. 7. 1998.godine. Sažetak referata objavljen je u "Oslobođenju" 6. 3. 1998. pod naslovom "Bosanska velika koalicija". Referat je 4. marta 1998. poslat Aliji Izetbegoviću, Harisu Silajdžiću i Zlatku Lagumdžiji.

Kako se bude učvršćivala državnost Bosne i Hercegovine, sve će se manje osjećati stranački politički uticaji sa strane u Bosni i Hercegovini, a i stranaka iz Bosne i Hercegovine na politički stranački život u susjednim zemljama. Tako će sve političke stranke neovisno od svog "nacionalnog" predznaka sve više postajati bosanske, a sve manje "hrvatske" i "srpske" stranke u Bosni, kao što će i SDA u susjednim zemljama, biti sve manje "bosanska", a sve više hrvatska, crnogorska, sandžačka itd. To će biti prirodan proces prilagođavanja novoj geopolitičkoj stvarnosti kao rezultatu nastanka novih "nacionalnih" država, sa međunarodno priznatim granicama, u kojima se neće tolerirati stvaranje stranačkih političkih filijala u susjednim zemljama.

Političke stranke će morati pokazati minimum "ustavnog patriotizma" za državu u kojoj politički djeluju i u kojima žele izbornim nadmetanjem doći na vlast. U tom smislu će sve više uspjeha u Bosni i Hercegovini imati one političke stranke koje budu više probosanski orijentirane, neovisno od svog "nacionalnog" atributa. U suprotnom, svešće sebe na marginu političkog života u Bosni i Hercegovini, i smatrat će se političkim agenturama susjednih zemalja. Za razliku od današnjeg stanja, to neće biti više tako popularno i politički probitačno, jer će se smatrati "izdajničkim" strankama i završit će u najcrnjem ekstremizmu, s onu stranu svoje legalnosti i legitimnosti, neovisno od svoga naziva.

Današnja paleta političkih stranaka u Bosni i Hercegovini, još je određena posljedicama politika koje su bile dominantne u vremenu prije agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Temeljni politički koncept Beograda i Zagreba koji je doveo do agresije na Bosnu i Hercegovinu, bio je uništenje njene državnosti i nezavisnosti i biološko uništenje bošnjačkog naroda, podjelom njene teritorije i pravljenjem velike Srbije i velike Hrvatske s etničkim(čistim) stanovnišvom. Na prostoru koji danas kontroliše HDZ, izuzev SDA, rijetko ima drugih političkih stranaka. A i svim hrvatskim se ne dozvoljava učešće u vlasti. Pristalice drugih političkih stranaka , ako ih ima, djeluju u uslovima ilegale. HDZ nema političkog interesa da djeluje na prostoru Republike Srpske i da u njenom parlamentu ima svoje zastupnike, jer nije tamo učestvovala na izborima 1996. godine.

U dijelu Bosne i Hercegovine koji se zove Republika Srpska, pod kontrolom srpske vojske i policije, također postoji jednonacionalni politički pluralizam. Tamo legalno djeluju samo političke stranke sa srpskim nacionalnim predznakom ili neke ideološke stranke, ali samo sa srpskom nacionalnom strukturom. Iako sa jednonacionalnom demokratijom, Republika Srpska je od OHR već proglašena "Mekom" demokratije. Ni jedna od ovih stranaka nije registrirana da politički djeluje na cijelom državnom teritoriju Bosne i Hercegovine. Sve su ove stranke pod generalnim političkim pokroviteljstvom Slobodana Miloševića koji odlučujuće utiče koje će

ličnosti biti u vrhu vlasti u Bosni i Hercegovini sa srpske strane. To što se u parlamentu Republike Srpske nalaze zastupnici Koalicije za cjelovitu i demokratsku Bosnu i Hercegovinu (16) i SDP Bosne i Hercegovine (2) ne treba zahvaliti razvijenosti demokratije u Republici Srpskoj, već naprotiv, činjenici da su za te zastupnike glasali prognanici i izbjeglice s tog područja rasuti širom svijeta, koje su "demokrati" iz SDS prognali s njihovih ognjišta. Činjenica da KCD i SDP tamo nemaju ni jednog svoga ogranka koji bi mogao legalno raditi i djelovati govori o stvarnim pravima i slobodama građana u tom entitetu i demokratiji na "srpski način" kojom su neki zapadni političari odjednom postali opsjednuti.

Na prostoru Bosne i Hercegovine koji se naziva Federacija Bosne i Hercegovine i pored jedinstvenog ustava, zakona, vlade, parlamenta, sudova itd. još u stvarnosti egzistira paralelna vlast tzv. republike "Herceg Bosne". Na prostoru koji je bio pod vlašću Armije Bosne i Hercegovine čitavo vrijeme agresije slobodno su djelovale sve političke stranke osnovane pred agresiju, izuzev SDS čiji je rad zabranjen, kao terorističke organizacije, presudom Višeg suda u Sarajevu (1992). A u međuvremenu su osnovane i nove političke stranke.

Zanimljivo je da politički interes da djeluju na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine imaju samo političke stranke čije je sjedište u dijelu Federacije koji je ranije kontrolirala Armija BiH. HDZ i sve srpske stranke, svo vrijeme agresije pa i danas, ne žele da djeluju u drugom entitetu. Iako su njihovi politički predstavnici potpisali Mirovni sporazum, oni i dalje osporavaju državu Bosnu i Hercegovinu i vrše političku opstrukciju potpunom uspostavljanju institucija BiH. Onemogućavaju slobodu kretanja, političko organiziranje i slobodu medija na prostoru koji politički kontroliraju.

No, to nije moglo spriječiti da se na izborima 1996. u parlamentu "srpskog" entiteta pojave zastupnici bošnjačkog naroda zahvaljujući glasovima Bošnjaka prognanih sa prostora koje kontrolira srpska vlast. Na ponovnim izborima, nakon raspuštanja parlamenta "srpskog" entiteta, održanim 1997, Koalicija CD bila je druga stranka po broju glasova (SDS 24, KCD 16), kao i dva zastupnička mjesta SDP BiH. Zanimljivo je da je u ovim ponovljenim izborima HDZ, iako je učestvovao, nije dobio ni jedno zastupničko mjesto, jer politički nije usmjerio svoje biračko tijelo da ima svoje zastupnike u "srpskom" parlamentu. To govori da još ostaje kod političke opcije etničke podjele Bosne i Hercegovine, što je ponovo potvrđeno Tuđmanovim govorom na nedavnom Četvrtom saboru HDZ u Zagrebu (21. februara).

Zahvaljujući činjenici da su prognanici opredjeljeni da se vrate u svoje predratne domove i zavičaje, nakon provedenih izbora 1997. godine za općinske parlamente, imamo situaciju i pored etničkog inžinjeringa, da su Srbi dobili većinu glasova u B.Petrovcu, Drvaru, B.Grahovu i Glamoču, a Bošnjaci apsolutnu većinu u

Srebrenici i relativnu većinu u nekoliko općina koje se nalaze pod srpskom političkom kontrolom. Ostaje problem implementacije u praksi rezultata ovih izbora.

Predstoji održavanje novih parlametnarnih izbora u septembru 1998.godine u organizaciji OSCE. Nakon održanih izbora u septembru 1996.godine, snage otpora uspostavljanju vlasti na nivou države Bosne i Hercegovine i njenog funkcioniranja nisu bitno oslabljene. Među tim snagama nalazi se HDZ i sve srpske parlamentarne političke stranke u "srpskom" entitetu. One državi pretpostavljaju svoje etničke entitete.

Prema tome i na ovim izborima neće se voditi ideološka bitka među strankama, već politička bitka između snaga koje su za integraciju Bosne i Hercegovine i snaga za očuvanje današnjeg stanja u kome država ne funkcionira. U dijelu Federacije pod političkom kontrolom HDZ funkcionira vlast Herceg Bosne (policija, sudovi i dr.), a Republika Srpska izigrava suverenu državu: Nedavno u Beogradu u razgovoru s novinarima Dodik izjavljuje da u nardnih desetak dana "Vlada RS kreće u diplomatsku ekspanziju u Brisel i Rim, a očekuje se dolazak u RS Jevgenija Primakova, Havijera Solane, kao i posjeta visoke delegacije japanskog ministarstva vanjskih poslova." ("Oslobođenje, 2.3.1998.). Nigdje u njegovom riječniku nema mjesta za Bosnu i Hercegovinu, a u tome mu idu na ruku i najistaknutiji svjetski političari.

U tom pogledu opće političko stanje neće se bitno izmijeniti ni na predstojećim izborima, ako se prethodno ne učine dvije bitne aktivnosti: prvo, da se do ljeta ostvari značajniji povratak prognanih i raseljenih lica u njihove domove i zavičaje kojim će se doprinijeti slobodi kretanja, pluralističkom političkom organiziranju i slobodi medija na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine ; drugo, da se ostvari velika koalicija svih političkih stranaka iz oba entiteta koje su za Bosnu i Hercegovinu, neovisno da li su nacionalne, građanske ili ideološke provenijencije.

Tek ako se prije izbora ostvare ova dva uslova, moguća je izgradnja pluralističke stranačke političke infrastrukture u bazi društva, u entitetima, kantonima i općinama, što je osnovna pretpostavka, da se građani mogu tada slobodnije opredjeljivati za različite političke opcije, neovisno od njihove nacionalne i ideološke pripadnosti. Drugo, svrstavanje probosanski orijentiranih stranaka na jednu stranu, naspram onih stranaka koje su protiv jedinstvene i cjelovite Bosne i Hercegovine, doprinijet će stvaranju uslova demokratizaciji bosanskog društva i funkcioniranju države na cijelom njenom prostoru.

Iluzorna su očekivanja, kako domaćih tako i međunarodnih političara, da se u Bosni i Hercegovini može nešto više učiniti na ideologizaciji stranačkog političkog života naspram svrstavanja i biračkog tijela i građana u nacionalne političke stranke, bez odlučnog povratka prognanih u njihove domove i zavičaje. Bez jednakog

pravnog osiguranja biološke i političke egzistencije etničkih grupa, na cijelom državnom prostoru, ljudi će se nastaviti svrstavati u njima najbliže zajednice, a to su vjerske i nacionalne zajednice, pa prema tome i u nacionalne političke stranke. Tek sa pravnim osiguranjem etničke i biološke egzistencije, ljudi će se početi vidnije grupirati kao politički građani, a poslije i prema svome socijalnom položaju i ideološkom opredjeljenju.

Tek, dakle, u uslovima potpune normalizacije života, kada više ne bude opasnosti da egzistira kao Srbin, Bošnjak, Hrvat itd. i kada se više ne bude dovodio u pitanje integritet države Bosne i Hercegovine, čovjek će se i bez posebne propagande i nastojanja međunarodne zajednice, početi odlučnije da svrstava ideološki u ljevicu, centar ili desnicu i počet će na toj osnovi formirati biračko tijelo.

U toj egzistencijalnoj nesigurnosti i čovjeka i države treba tražiti razloge zašto u Bosni i Hercegovini nemamo razvijen ideološki stranački i politički život. Tome doprinosi i činjenica da stranački politički život u Bosni i Hercegovini snažno opterećuje političko prisustvo Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Hrvatske u njenom unutrašnjem političkom životu.

Svojevremeno sam zahtijevao (17. septembra 1995 u Skupštini BiH) da međunarodna zajednica zatraži od Hrvatske i Jugoslavije da u svoje ustave ugrade odredbu da te zemlje nemaju teritorijalne pretenzije prema Bosni i Hercegovini. U tom pogledu već je napravljen presedan, kad je Evropska zajednica tražila to od Makedonije, kao uslov za njeno međunarodno priznanje, da u svoj ustav ugradi odredbu da nema teritorijalnih pretenzija prema Grčkoj, što je Makedonija i učinila.

Današnji HDZ Bosne i Hercegovine je filijala Zagreba u Bosni i Hercegovini, ili još preciznije udarna pesnica Tuđmanovih političkih i teritorijalnih pretenzija prema Bosni i Hercegovini. Zar hrvatski najviši dužnosnici u Bosni i Hercegovini sami ne izjavljuju da im je Hrvatska domovina, a da im je Franjo Tuđman predsjednik. Sa takvim ljudima je teško praviti demokratiju u Bosni i Hercegovini, jer su svi njihovi zahtjevi u odnosu na svoje političke partnere ultimativni, postavljeni sa pozicije političke ucjene, pri čemu pravo i argumenti ništa ne znače, već samo znaju za diktat iza kojeg stoji politika Hrvatske.

Isto je i kada je riječ o SDS i SRS čiji se čelnici nalaze u institucijama Bosne i Hercegovine, koji opstruiraju njihov rad. Da nije zastupnika Koalicije i SDP, uz čiju pomoć je izglasana Dodikova vlada, ni tamo se ne bi ništa bitno izmijenilo. Dakle, u Republici Srpskoj je došlo do pozitivnih pomaka zahvaljujući činjenici što je Koalicija CD bila druga stranka po broju glasova. Ako znamo da je i tamo premijer naimenovan političkom voljom Slobodana Miloševića, onda možemo ocijeniti koliko je u “srpskom” entitetu odmakao demokratski proces.

Ako parlamentarne stranke sa sjedištem u Republici Srpskoj sa jednonacionalnim srpskim sastavom članstva ne žele da svoju stranačku infrastrukturu prošire na prostor Federacije i da na taj način svojim djelovanjem i eventualno sa svojim zastupnicima uđu i u federalni parlament, onda to govori o njihovim pravim političkim namjerama. Nastavku ranije politike odbacivanja suživota s pripadnicima drugih nacionalnosti i razumijevanja Bosne i Hercegovine samo kao fizičkog zbira dva entiteta, opstrukcijom rada njenih institucija. Šta je to drugo, već antibosanska politika, nastavak političke negacije i razvaljivanje bosanske državnosti, umjesto vojnim, političkim sredstvima. To je prvi razlog što Jugoslavija ne uspostavlja diplomatske odnose s Bosnom i Hercegovinom.

Isto takvo ponašanje ima i HDZ. Iako je politički partner u vlasti u Federaciji, na političkom prostoru koji kontrolira, ne dozvoljava povratak Bošnjacima i Srbima, ne dozvoljava političko djelovanje drugim političkim strankama, izuzev SDA, ali ni njoj u prostoru koji je etnički očistila. Da HDZ ne želi da Hrvati budu konstitutivni narod u Republici Srpskoj, ili da Srbi budu konstitutivni narod u Federaciji, najbolje pokazuje njihovo odbijanje da o tome uopće raspravljaju u parlamentu Federacije. Kada je o tome vođena rasprava zastupnici HDZ su napuštali parlamentarna zasjedanja.

Ako znamo da je to tako, onda probosanskim snagama ništa drugo ne preostaje već da se udruže u jednu veliku koaliciju svih političkih stranaka koje su za demokratsku i cjelovitu Bosnu i Hercegovinu. Dakle, u vrijeme kada još postoje unutar Bosne i Hercegovine snage iza kojih politički, ekonomski i vojno stoji Beograd i Zagreb, koji dovode u pitanje teritorijalni integritet, suverenitet i političku nezavisnost Bosne i Hercegovine, bio bi pravi luksuz da se probosanske političke stranke između sebe ideološki dijele. Ideološko natjecanje među njima, a time i prikupljanje glasova na toj osnovi, treba odložiti za bolja vremena, kada ne bude bio dovođen u pitanje sam opstanak države Bosne i Hercegovine.

Jasno je da je pri postojećim ideološkim razlikama teško praviti koaliciju na nekoj drugoj osnovi. Međutim, ako je ta druga osnova sam život, država kao sam uslov političkog života, onda te ideološke razlike ne smiju biti smetnja. Baš kao što nisu bile smetnja da se učestvuje u radu parlamenta, vlade i predsjedništva, u vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu. Ne treba zaboraviti da se borba za Bosnu i Hercegovinu danas nastavlja političkim i diplomatskim sredstvima, umjesto vojnim.

Šta znači velika koalicija za Bosnu i Hercegovinu? To znači da svaka politička stranka ostane kod svog političkog programa i svog ideološkog opredjeljenja, a da u koaliciju uđe samo sa idejom očuvanja i ostvarivanja demokratske i cjelovite Bosne i Hercegovine. Na toj osnovi obrazovanje vlade i osiguravanje parlamentarne podrške toj vladi. Razumije se, ta bi koalicija bila suprotstavljena antibosanskim snagama na svim nivoima organizacije vlasti: od općine, preko

kantona, entiteta, do nivoa države. U ovom slučaju bi se radilo o političkim pozicijama, dakle učesnicima u vlasti, ali politički suprostavljenih jednih prema drugim na pitanju bosanske i protubosanske politike. Ako bi probosanska koalicija postigla apsolutnu većinu da sama obrazuje vladu, tek tada bi antibosanske snage otišle u opoziciju, baš onako kao što se desilo SDS i SRS u Republici Srpskoj. Velika koalicija bi osigurala multietničku vladu i parlament i u entitetima i u vlasti države Bosne i Hercegovine, bez ekstremista bilo kojih boja.

Sa koncepcijom velike koalicije bila bi otvorena dva uzajamna procesa i na jednoj i na drugoj strani. Dosadašnja verbalna opredjeljenja političkih stranaka za Bosnu i Hercegovinu, ulaskom u veliku koaliciju, dovela bi do iskušenja određen broj članova , da zbog očuvanja ideološkog čistunstva, iziđu iz političke stranke, ne slažući se da ona uđe u koaliciju, kako onih građanskih tako i "nacionalnih" stranaka. To se desilo Liberalnoj stranci prije dvije godine kada je ušla u Koaliciju za cjelovitu i demokratsku BiH.

S druge strane ulaskom u veliku koaliciju jedan broj članova političkih stranaka bi došao u iskušenje praktične podrške verbalnom opredjeljenju stranaka za cjelovitu i demokratsku Bosnu i Hercegovinu. Uspjeh velike koalicije najviše će ovisiti od stava SDP i SDA - dva poželjna pola te koalicije. Hoće li SDA biti "široke ruke" da vlast podijeli pravično s drugim strankama koje uđu u koaliciju. U izboru između integriteta Bosne i Hercegovine i apsolutne kontrole vlasti treba odabrati ono prvo. A da SDP insistiranje na svome ideološkom čistunstvu odloži za neko buduće vrijeme, jer učešćem u vlasti može više učiniti za Bosnu i Hercegovinu, nego u ulozi opozicije.

Antibosanske snage kada ostanu same na površini, ogoljene do srži sa svojim antibosanskim opredjeljenjem, kada u mnogim segmentima budu izgubile manevarski politički prostor za prakticiranje vlasti, mogu dovesti također do osipanja određenog broja svojih članova, koji nisu spremni da slijepo slijede svoje stranačke vođe koje žele destrukciju Bosne i Hercegovine, jer će u njima preovladati svijest o Bosni i Hercegovini kao njihovoj domovini, kada ne žele dovoditi u pitanje njen teritorijalni integritet i političku nezavisnost, za ljubav nečijih megolomanskih projekata i političkih kaprica.

Izborno odmjeravanje političkih snaga koje su za Bosnu i onih koji su protiv Bosne, ubrzalo bi opći proces političke stabilizacije na nivou države i entiteta, u korist bosanskog opredjeljenja, a antibosanske snage bi bile stjerane u pojedine regije ili općine, koje bi bile politički marginalizirane i lokalizirane.

Kao što bi povrat prognanih u svoje domove i zavičaje ojačao probosanske snage, tako bi dolaskom probosanskih snaga u centre moći na nivou države i entiteta, imao pozitivan povratan uticaj na povratak prognanih i raseljenih lica. Ako bi

efekti velike koalicije bili samo na osiguravanju implementacije Aneksa 7. Dejtonskog sporazuma, bilo bi politički isplativo ući u nju. Zašto? Zato što bi svaka od političkih stranaka za sebe pobrala političke poene i time proširila svoju političku bazu, kao i probosansko biračko tijelo.

S druge strane, antibosanske stranke, bi se u očima svoje vlastite javnosti do te mjere ogolile, kao stvarni politički nosioci ideje o raseljavanju i tzv. humanom preseljavanju sopstvenog naroda koje kod normalnih ljudi može izazvati samo odium i osudu, a time i njihovu političku marginalizaciju. Time bi se otvorio jedan proces zdrave politizacije građana, i političkog njihovog grupisanja, u kome će sve manje na značaju biti etničko grupisanje, a sve više političko grupisanje, političke opcije zasnovane na interesima pojedinih socijalnih, a ne etničkih grupa.

Zato je u predstojeće izbore u 1998.godini još rano ići po ideološkom grupisanju, jer implementacija "Dejtona" na reintegraciji Bosne i Hercegovine nedozvoljeno kasni i veoma, veoma se sporo odvija, zahvaljujući toleriranju od strane međunarodne zajednice opstrukcije funkcioniranja institucija BiH i nastojanja da se Republika Srpska promovira na različite načine kao međunarodnopravni subjekt, a Herceg Bosna zadrži svoje postojanje u tri kantona i općinama sa hrvatskom većinom.

Zašto velika koalicija, a ne partnerstvo? Partnerstvo poslije izbora 1990. između SDS, HDZ i SDA u upravljanju Bosnom pokazalo se katastrofalnim ne iz razloga što su to bile nacionalne stranke, već iz razloga što su iza SDS i HDZ stajale političke snage izvan Bosne, s ciljem da je unište kao državu. Sa agresijom na Bosnu i Hercegovinu, iz tog trougla je otpao SDS, koji je proglašen terorističkom organizacijom. Na dijelu Bosne i Hercegovine, pod kontrolom SDA i HDZ također je izvršena diferencijacija na područje pod kontrolom HDZ, u kome je izvršeno etničko čišćenje nehrvatskog stanovništva i na područje pod kontrolom SDA na kome su predratne stranke mogle normalno da razvijaju svoju političku aktivnost.

Nakon Vašingtonskog sporazuma i konstituiranja federacije kantona na prostoru koji su politički kontrolirale SDA i HDZ, u javnosti se stvorio dojam da su to partnerske stranke koje upravljaju Federacijom. Međutim, ispod tog formalno-pravnog privida partnerstva, faktički je svaka od ove dvije stranke ostvarivala apsolutnu vlast na prostoru koji su politički kontrolirali. Da je to tako pokazuje i činjenica da se Ustav Federacije Bosne i Hercegovine još ne primjenjuje efektivno na prostoru pod kontrolom HDZ i da se tamo još primjenjuju propisi Herceg Bosne.

Partnerstvo u vlasti je nedemokratska institucija, jer ono koncentrira političku moć u vrhovima političkih stranaka, a parlement i vlada se izvlašćuju. Zašto? Zato što u partnerske odnose političke stranke unose cijeli svoj politički program i svoju ideologiju, koji su inkompatibilni s političkim programom i ideologijom partner-

ske političke stranke. Zato vlada i parlament ne mogu normalno da funkcioniraju i samostalno donose svoje odluke i zakone po propisanoj demokratskoj parlamentarnoj proceduri. Skoro za svako pitanje moraju se usaglašavati stranački politički vrhovi partnerskih stranaka, a vlade i parlament služe samo za izglasavanje onoga što je dogovoreno u političkim vrhovima stranaka, baš kao što je bilo u jednopartijskim socijalističkim sistemima.

Za razliku od partnerstva, koalicija je prava mjera ostvarivanja demokratske procedure između političkih stranaka, koje u koaliciju unose samo one dijelove svojih programa koji im osiguravaju zajedničku izbornu pobjedu, parlamentarnu većinu i vladu koju će ta parlamentarna većina podržavati u ispunjavanju koalicinog programa njegovim pretakanjem u zakone.

Otuda bi se velika koalicija mogla napraviti sa onim strankama koje u svojim političkim programima imaju zalaganje za očuvanje i ostvarivanje cjelovite i demokratske Bosne i Hercegovine. Stranke se pri tome ne utapaju u cijelosti u koaliciju i ne gube svoj ideološki i politički prepoznatljiv identitet i postignuti politički imidž u javnosti. Njima ostaje široko polje aktivnosti u potvrđivanju svoga političkog identiteta ostvarivanjem ostalih tačaka svoga programa koje nisu unijele da ih ostvaruju zajednički kroz program koalicije.

I na kraju nešto o tekućoj aktivnosti OHR u okupljanju socijaldemokrata u izborni savez. Ne sumnjam u njihove dobre namjere, ali oni ne poznaju Bosnu. Ovim svojim aktivnostima OHR će postići obrnut efekat. Ponovo će homogenizirati narod oko političkih stranaka s nacionalnim predznakom. Izbori 1998. neće ništa bitnog donijeti, ako OHR ne postigne da se Beograd i Zagreb prestanu miješati u unutrašnje poslove Bosne i Hercegovine.

Dodikov telegram podrške Miloševićevoj politici i ratu na Kosovu i prisustvo političkog vrha bosanskih Hrvata Saboru HDZ u Zagrebu pokazuje da njihova politička sudbina ne ovisi od političke volje birača, već od političke volje “očeva” hrvatske i srpske nacije. Još smo mi u pretpolitičkom stanju svijesti.

USTAVNI POLOŽAJ NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI

U Općem okvirnom sporazumu za mir u Bosni i Hercegovini*), parafiranom u Dejtonu, a potpisanom u Parizu 14.decembra 1995.godine, u Aneksu 4 sadržan je Ustav Bosne i Hercegovine. Mirovni sporazum potpisali su šefovi država Republike Bosne i Hercegovine (Alija Izetbegović), Hrvatske Republike (Franjo Tuđman) i SR Jugoslavije (Slobodan Milošević, predsjednik Republike Srbije, po ovlašćenju). Svjedoci toga Sporazuma su Amerika, Velika Britanija, Francuska, Rusija, Njemačka i Evropska unija. Tim Međunarodnim sporazumom postignuta je saglasnost političkih volja strana potpisnica za sve što je u njemu sadržano, pa prema tome i za ono što je sadržano u Aneksu 4. Aneks 4 potpisali su još ovlašćeni predstavnici Republike Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Time su iscrpljena sva ustavotvorna pitanja, kao politička pitanja, čime se došlo do novog Ustava Bosne i Hercegovine, kao izraza političke volje njena tri naroda: Bošnjaka, Srba i Hrvata, izražene u Preambuli toga Ustava, u kojoj je rečeno da ova tri naroda, zajedno sa ostalim, i građani Bosne i Hercegovine utvrđuju Ustav Bosne i Hercegovine.

Ovdje je značajno istaći da je pojam "Bosna i Hercegovina" upotrijebljen u značenju novog imena države, kao jedinstven državni prostor za sva tri naroda i za sve njene građane, kao i pripadnike ostalih naroda koji u njoj žive. Iz ovakve stilizacije pojma "Bosna i Hercegovina" proizlazi da su sva tri naroda: Bošnjaci, Srbi i Hrvati, konstitutivni na cijelom državnom teritoriju Bosne i Hercegovine, kao i da su građani (državljani) Bosne i Hercegovine, također sa cijelog državnog teritorija.

Šta su to Bošnjaci, Hrvati i Srbi utvrdili u Ustavu Bosne i Hercegovine, a što bi se ticalo njihove konstitutivnosti na cijelom državnom teritoriju Bosne i Hercegovine: U dijelu tač.1. člana I Ustava utvrđeno je da "Republika Bosna i Hercegovina, čije je zvanično ime od sada "Bosna i Hercegovina", nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država, sa unutrašnjom strukturom modificiranom ovim Ustavom, i sa postojećim međunarodno priznatim granicama".

Iz prvog dijela ove odredbe proizlazi da ranija Republika Bosna i Hercegovina nastavlja svoj kontinuitet kao država pod novim imenom Bosna i Hercegovina. Poznato je da je u svim ranijim ustavima, Bosna i Hercegovina kao Narodna Republika, a kasnije Socijalistička Republika i Republika Bosna i Hercegovina bila definirana kao država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine-Muslimana (Bošnjaka), Hrvata, Srba i pripadnika drugih naroda i nar-

*) „Oslobođenje“, 14.10.1998.Sarajevo.

odnosti, koji u njoj žive. S obzirom da RBiH nastavlja svoj državni kontinuitet pod imenom Bosna i Hercegovina, proizlazi da se ništa nije promijenilo u pogledu ravnopravnosti sva tri naroda na cijelom prostoru države Bosne i Hercegovine u novom Ustavu.

Dio odredbe da je Bosna i Hercegovina "sa unutrašnjom strukturom modificiranom ovim Ustavom", ne mijenja ništa u pogledu ravnopravnosti sva tri naroda u Bosni i Hercegovini. Ovu odredbu treba razumijeti kao ustavni osnov u dijelu norme koja govori o kontinuitetu, kojom se daje mogućnost drukčije unutrašnje političko-administrativne strukture države prema novom Ustavu. To je u Ustavu Bosne i Hercegovine, u tačci 3. člana I i utvrđeno: "Bosna i Hercegovina se sastoji od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske (u daljem tekstu "entiteti")". Ovim nije rečeno da će u RS biti Srbi konstitutivni, a u Federaciji Bošnjaci i Hrvati.

Šta proizlazi iz ovakvog definiranja sastava Bosne i Hercegovine. Prvo, da su entiteti u sastavu Bosne i Hercegovine rezultat izražene političke volje sva tri bosanska naroda, drugo, da entiteti nisu države po međunarodnom javnom pravu i, treće, da Republiku Srpsku nije konstituirao samo srpski narod, niti da su Federaciju konstituirali samo Bošnjaci i Hrvati, već su entiteti nastali Ustavom Bosne i Hercegovine političkom voljom sva tri naroda. To znači da nema bosanskih entiteta izvan Bosne i Hercegovine, a nema ni bosanskih Srba, ni Bošnjaka, ni bosanskih Hrvata, kao bosanskih državljana u nekom entitetu izvan sastava Bosne i Hercegovine. Prema tome, pošto su Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine nastale političkom voljom sva tri bosanska naroda Ustavom Bosne i Hercegovine, onda ne može u RS biti konstitutivan samo srpski narod, niti u Federaciji samo Bošnjaci i Hrvati.

Promjena unutrašnje strukture Bosne i Hercegovine u dva entiteta ne znači da su samo Srbi konstitutivni u RS, a Bošnjaci i Hrvati u Federaciji. Ako bi tako bilo, s obzirom da entiteti nisu države ni po međunarodnom, ni po domaćem pravu, Bošnjaci i Hrvati bi bili u svojoj državi Bosni i Hercegovini nacionalne manjine u dijelu koji se zove RS, a Srbi bi to bili u dijelu koji se zove Federacija. Takvo pravno shvatanje bilo bi suprotno i tač. 3. člana IX Ustava Bosne i Hercegovine: "3. Funkcioneri imenovani na položaje u institucijama Bosne i Hercegovine, u pravilu, odražavaju sastav naroda Bosne i Hercegovine", a u Preambuli Ustava su navedeni njeni narodi: Bošnjaci, Srbi i Hrvati, dakle, narodi sa cijele teritorije Bosne i Hercegovine, a ne jednog ili drugog entiteta.

Činjenica da su članovima IV i V Ustava institucije Bosne i Hercegovine strukturirane na način kojim se povrjeđuje citirana ustavna norma, automatski ne može izmijeniti jedno historijsko utemeljenje Bosne i Hercegovine na konstitutivnosti sva tri njena naroda na cijelom državnom teritoriju, nego će zahtijevati promjenu i

tih članova Ustava, jer su suprotni Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Ustavni sud Bosne i Hercegovine na podlozi samog Ustava treba da ispravi ono što su politike usmjerene na razbijanje Bosne i Hercegovine, koristeći se agresijom i genocidom, utemeljile u svojim entitetskim ustavima kao pravnu osnovu za budući definitivni nestanak države Bosne i Hercegovine. To je bio pravi politički razlog zbog čega entiteti do danas svoje Ustave nisu uskladili sa Ustavom Bosne i Hercegovine, iako su to bili dužni da učine do 14. marta 1996.godine.

HISTORIJA NARODA ILI DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE

Kada se govori o nacionalnoj historiji*) potrebno je razjasniti na šta se misli, kada se kaže "nacija", da li se misli na narod ili na državu. U Americi su "nacionalno" svi Amerikanci, ali i sve što se dešava na nivou države, a ne federalne jedinice, ima značenje nacionalnog dešavanja, kao npr. izbori za kongres, predsjednika itd. Pa i u Evropi postoji znak jednakosti između naziva države i naziva nacije. Da li ima i jedna evropska država u kojoj će ime države biti drukčije od imena nacije dotične države u političkom smislu riječi. To što su u Belgiji Valonci i Flamanci, njima ne smeta što su politički (nacionalno) Belgijanci, a kulturno (nacionalno) Valonci i Flamanci. U Švajcarskoj su svi nacionalno Švajcarci, iako postoje njemačka, francuska i talijanska govorna područja. Oni se ne osjećaju nacionalno Nijemcima, Francuzima i Italijanima, već su svi nacionalno Švajcarci i čine Švajcarski narod u političkom smislu riječi, jer su njeni državljani.

Polazeći od takvih političkih određenja nacionalnog u Americi i Evropi, tamo se ne izučava na državnom nivou historija Amerikanaca, već historija SAD; ne izučava se historija Francuza, već historija Francuske itd. A već je npr. drukčije u arapskim zemljama, tamo imate Historiju Arapa, ali imate i Historiju Egipta, jer kako bi se saznalo da su tamo vladali faraoni prije nego što je nastala arapska nacija i sl.

Nešto slično imamo i u našoj Bosni. Ako bi učili samo historiju Bošnjaka, Srba ili Hrvata, a ne bi učili i historiju Bosne, kako bi saznali da su nam preci bili Iliri, koje su kasnije romanizirali Rimljani, koji su dočekali dolazak Gota, Avara i Slavena i primili slavenski jezik i bili u sastavu više od 200 godina pod avarskom političkom vlašću, odakle su ostali kasnije u upotrebi avarske (a ne hrvatske i srpske) titule ban i župan koje su nosili bosanski vladari i oblasni gospodari, a da je dinastija Kotromanića iliro-gotskog porijekla, a ne slavenskog, dakle ni srpskog, ni hrvatskog, kako tvrdi njihova historiografija.

Ako se ne bi izučavala historija zemlje Bosne od njenog prvog spominjanja u historiji sredinom X stoljeća u djelu Konstantina Porfirogeneta "De administrando imperio", kako bi znali da se bosanski narod srednjovjekovne Bosne nazivao Bošnjanima, a kasnije Bošnjacima, a danas Bosancima. Ako se izučava historija Bosne, svi su njeni stanovnici, narod u političkom smislu, koji sebe naziva

*) Odgovor na postavljena pitanja Redakcije "Ljiljan", bitno je skraćen u broju 301, 1998. Sarajevo. Ovdje ga objavljujemo u cijelosti.

Bosancima. Ali u kulturno-etničkom smislu su to Bošnjaci, bosanski Srbi i bosanski Hrvati.

Na Balkanu je u tradiciji da se izučava historija naroda, a ne historija država. To je i razumljivo s obzirom na velikodržavne aspiracije koje su imala njihova politička vođstva da svoje velikodržavne apetite opravdavaju time što njihovi sunarodnici žive u susjednim državama. Zanimljivo je da su ti isti historičari, pisali Historiju Bosne, a ne Historiju Bošnjaka, da bi opet pokazali, kako u Bosni nema autohtonog bosanskog naroda, već su ga imenovali imenom svoga naroda zavisno od toga koje bio pisac tih historija i time dokazivali da je Bosna srpska ili hrvatska zemlja prešućujući da u Bosni žive autentični Bosanci kao politički narod koji ima pravo na državu. Svugdje u Evropi i u Svijetu postoje države u kojima postoji jedan politički suveren narod, samo u Bosni hoće da se instaliraju, ne dva već tri politička naroda, od kojih politički predstavnici dva naroda negiraju bosansku državnost i traže priključivanje bosanskog državnog teritorija susjednim državama.

Ne treba zaboraviti da su svi poznati popisi stanovništva u Bosni još od vremena vladavine Osmanlija u Bosni, Austrougarske uprave i Kraljevine Jugoslavije bili popisi po konfesionalnoj, a ne nacionalnoj pripadnosti. Prvi popis stanovništva u Bosni po nacionalnoj pripadnosti proveden je za vrijeme komunističke vlasti 1948.godine, kada bosanskim muslimanima nije bilo dozvoljeno da se nacionalno odrede kao Bošnjaci, pri čemu se tada većina odredila kao nacionalno neopredjeljeni, jer su odbili da se opredijele da su Srbi ili Hrvati, što je tada bila i službena komunistička politika.

Pošto Bošnjaci nisu službeno bili priznati kao narod mi smo u Bosni i Hercegovini učili historiju srpskog i hrvatskog naroda, a ne svoju historiju. Za divno čudo tada je prestala i da se piše i uči Historija Bosne i Hercegovine, jer je bilo “moderno” da se uči historija naroda Jugoslavije. Tako su Bošnjaci učeći tuđu historiju, historiju drugih naroda iz svoga susjedstva više znali o prvom i drugom srpskom (bolje rečeno srbijanskom) ustanku, nego o historiji same Bosne ili historiji svoga naroda.

Sada dolazimo i do odgovora na postavljena pitanja iz početka ovog teksta. S obzirom da je Bosna i Hercegovina multikonfesionalna, multietnička i multikulturna zajednica Bosanaca kao državljana Bosne i Hercegovine, kao građana države, koja ima svoju hiljadugodišnju historiju, poželjno bi bilo učiti u školama Historiju Bosne i Hercegovine, a ne historiju naroda zasebno. Ono što je bitno iz historije svakog naroda u Bosni i Hercegovini treba apsolvirati unutar Historije Bosne i Hercegovine, u njenom državnom i političkom kontinuitetu. Ovo tim prije što je Bosna oduvijek bila zaseban politički ili državni entitet i nikada u cjelosti nije bila u sastavu niti Srbije niti Crne Gore niti Hrvatske, ako se izuzme kratko vrijeme postojanja NDH koja je bila fašistička tvorevina za vrijeme Drugog svjetskog rata.

Po savremenom evropskom shvatanju po kome se stavlja znak jednakosti između države i nacije, tada bi učenje historije Bosne i Hercegovine, a ne posebno historije Hrvata, Srba ili Bošnjaka bila najbolja solucija da se u takvoj historiji djeca upoznaju sa historijom svoje države čiji su državljani. Time bi se izbjeglo da djeca znaju više o Hrvatskoj ili Srbiji koje su susjedne države Bosni i Hercegovini, nego o samoj Bosni i Hercegovini. Tada će učiti i o glavnom gradu te svoje države i njenom predsjedniku, a ne o Beogradu i Zagrebu, i o predsjednicima susjednih država. U tom kontekstu će u okviru Historije Bosne i Hercegovine više saznati o historiji i kulturi svoga naroda u Bosni i Hercegovini, ali i o historiji i kulturi druga dva naroda sa kojima zajedno žive. Do sada se u okviru nacionalnih historiografija više učilo o onome što se kroz historiju i kulturu zbivalo u Srbiji i Hrvatskoj, nego o historiji i kulturi bosanskih Srba i bosanskih Hrvata u samoj Bosni.

Tada će i pojmovi agresije, genocida i drugi pojmovi i bez historijske distance dobiti svoje pravo i aktuelno tumačenje. S obzirom na historijsku istinu da se narodi u Bosni i Hercegovini nisu nikada međusobno tukli, ako to zlo nije bilo inspirirano ili uvezeno sa strane, a za to ima dokaza u postojećoj historijskoj dokumentaciji, tada će se lahko moći utvrditi koje agresor na Bosnu i Hercegovinu, koje izvršio genocid, koje naredio tzv. humano preseljavanje radi teritorijalne homogenizacije naroda itd., ne čekajući historijsku distancu. Istinite činjenice , utvrđene na osnovi dokumentacije, to je historija koju treba da uče naša djeca. Istina, iako gorka, može više da doprinese pomirenju među narodima i političkoj normalizaciji života, nego njeno zatajivanje. Ako bi se ta istina prezentirala samo kroz historiografiju svoga naroda, a ne kroz historiografiju Bosne i Hercegovine, tada će nastati problemi. Jer će se tada pojaviti tri istine. Pri čemu će isti akteri kod svoga naroda biti prikazivani kao heroji a kod drugog naroda kao zločinci.

Da bi to prevladali u pisanju historije, nisu nam potrebni stranci, već relevantni izvori. Navešću primjer dva izvora koja su općeprihvaćena kao istine koje su utvrdile relevantne naučne intitucije. To su: Izvještaj Međunarodne komisije za istraživanje uzroka i ponašanja u Balkanskim ratovima 1912. i 1913. koji je organizirala Zaklada Carnegie za međunarodni mir, objavljen 1914. godine i Izvještaj Međunarodne komisije za Balkan, koji je organizirala Zaklada Carnegie i Aspen Institut-zajedno sa nekoliko drugih evropskih i američkih zaklada, koji je dovršen 1996.godine (kod nas objavljen pod naslovom: Nedovršeni mir, 1997). Takvih istraživanja ima još. A tu su i službene Rezolucije UN o Bosni i Hercegovini (kojih ima više od 50) donešenih za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu, kao i monografskih naučnih studija, kao i publicističkih djela koja su svojim objektivnim pristupom agresiji na Bosnu i Hercegovinu i izvršeni genocid nad Bošnjacima svjedočili to njihovo stradanje. Da ne govorimo o zarobljenoj dokumentaciji koja potvrđuje činjenice o agresiji i genocidu.

Prema tome ja glasam za istinu u historiografiji Bosne i Hercegovine, ovdje i sada, bez odlaganja. To znači za upotrebu onih termina koje je mđeunarodna zajednica opisala u svojim rezolucijama, kao što su agresija i genocid. Ovo tim prije što su agresiju i genocid nad Bosnom i Bošnajcima izvršile susjedne države, a ne narodi, a pojedinci iz tih naroda odgovorni za to treba da odgovaraju i narod kojem oni pripadaju od njih ne treba da prave heroje. Što taj narod to brže shvati, bolje i za taj narod i za njegov podmladak, a i kao opomena svima za budućnost. Lakše ćemo to postići ako se bude pisala i učila Historija Bosne i Hercegovina, a ne zasebno samo historija pojedinih naroda. Svaki bosanski narod je istovremeno i subjekt kako svoje tako i bosanske historije.

1999.

ZLOČIN HVO U VRBANJI

Počašćen sam što sam pozvan da prisustvujem ovom činu vašeg sjećanja na nastradale građane, stanovnike naselja Vrbanja.*) To na određen način potvrđuje naše opredjeljenje da ne zaboravimo šta se dešavalo našim nevinim ljudima, ženama, djeci i starcima. Moramo njegovati svijest da se mi nalazimo na ovom prostoru, ukorijenjeni u zemlju Bosnu i da nam je sudbina namijenila da u suživotu sa ljudima drugih vjera i nacija, gradimo i svoju sadašnjost i svoju budućnost, na principima civiliziranog svijeta.

Ja ću svoje izlaganje iznijeti u formi skice. Ono što se dešavalo ovdje u Bugojnu, u naselju Vrbanja, dakle, u jednoj mikro zajednici, na jednom mikro prostoru, stavit ću u jedan makro međunarodnopravni kontekst, kako bi se razumjela cjelina, na kojoj bi trebala da se razvija naša svijest o tome. Mi smo, ma koliko mali, dio čovječanstva i, stradanje tog malog, mikro prostora, je u vezi sa stradanjem i dešavanjem na regionalnom geopolitičkom prostoru koji je sastavni dio globalnih svjetskih i međunarodnih interesa. Ne treba ništa prepuštati slučaju i objašnjavati slučajem, nego nastojati da se obrazloži i objasni jednim historijskim slijedom događanja i, razumije se u tom kontekstu, onda i gledati pojedinca, a i tu mikro zajednicu kao jednog od objekata tog historijskog događanja, na globalnom planu.

Sa padom Berlinskog zida 1989. godine, napušten je jedan bipolarni sistem sigurnosti, dakle, jedan poredak međunarodnih odnosa koji je egzistiraao od Drugog svjetskog rata, i ta zbivanja oko Berlina nagovještavala su stvaranje novog međunarodnog poretka. I u tom jednom međuprostoru, dakle, interregnumu, kada je napušten jedan sistem sigurnosti, a svijet nije uspostavio novi sistem međunarodne sigurnosti, velikosrpski i velikohrvatski nacionalisti, nosioci velikodržavnih ideja o velikoj Srbiji i velikoj Hrvatskoj, htjeli su iskoristiti ovaj interregnum i proširiti svoje teritorije na račun Bosne i Hercegovine.

S jedne strane, velikosrpski državni koncept, svoju historiografiju i sve svoje mitove je hranio idejom o tome da je Bosna i Hercegovina srpska zemlja, s druge strane, hrvatski velikodržavni koncept je kroz svoju historiografiju i kroz svoje mitove, njegovao ideju da je Bosna i Hercegovina hrvatska zemlja. I u ovom jednom interregnumu, kada međunarodna zajednica nije bila uspostavila novi sistem sigurnosti, agresijom na Bosnu i Hercegovinu, htjele su definitivno, trajno uspostav-

*) Izlaganje na Okruglom stolu održanom u Bugojnu 24. jula 1999. godine, povodom obilježavanja sjećanja na izvršene zločine od strane HVO u selu Vrbanja u julu 1992. godine, kojom prilikom je ubijeno 45 Bošnjaka civila.

ljanje velike Srbije i velike Hrvatske. Razumije se, na račun teritorija Bosne i Hercegovine i na račun njenog bošnjačkog stanovništva i onih bosanskih Srba i bosanskih Hrvata, koji su Bosnu iskreno doživljavali kao svoju domovinu.

Oni su pri tome zanemarili jednu važnu činjenicu, koja im se ozbiljno isprije čila u ostvarivanju toga svoga koncepta, a to je da je međunarodna zajednica priznala Bosnu i Hercegovinu 6. aprila 1992. godine, kao nezavisnu i suverenu državu u granicama koje je ona imala kao SRBiH u sastavu SFRJ. Međutim, međunarodna zajednica se u odnosu na BiH, dvolično ponašala i otuda naše ovakvo veliko stradanje. S jedne strane nam je dala međunarodno priznanje kao nezavisnoj i suverenoj državi, i priznala kao međunarodnog pravnog subjekta i to potvrdila prijemom Bosne i Hercegovine u Ujedinjene nacije i druge međunarodne asocijacije, a s druge strane, uporno se zadržavao embargo na naoružanje koji je uveden 25. septembra 1991. godine za prostor bivše SFRJ i uporno se držala te svoje odluke, neovisno od toga što je početkom 1992. godine došlo do unutarnjeg raspada SFRJ, međunarodnim priznanjem Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Republike Makedonije, i činjenice da su one postale nezavisne i suverene države, i da kao međunarodni pravni subjekti imaju pravo na svoju sopstvenu odbranu, na odbranu svoje nezavisnosti, na odbranu svoje suverenosti i na odbranu svoga teritorijalnog integriteta.

Tako se u samoj međunarodnoj zajednici izvršila polarizacija, s jedne strane, na snage koje su smatrale da se na BiH vrši agresija, s druge strane, na snage koje su zagovarale da je u BiH na djelu građanski rat između tri njena naroda. Razumije se, za to drugo opredjeljenje treba zahvaliti raznim međunarodnim lobijima, koji su bili pod jakim uticajima velikosrpskog i velikohrvatskog koncepta, jer su Bošnjaci bili ozbiljna prepreka, što i ranije nije došlo do historijskog nestanka BiH kao zasebnog političkog entiteta, podjelom njene teritorije između njena dva velika susjeda. Zato je ovaj put trebalo između ostalog napraviti definitivan obračun sa samim Bošnjacima, s ciljem njihovog potpunog zatiranja, fizičkog i duhovnog zatiranja. Tako, da se nije samo radilo o agresiji na BiH, nego se radilo i o genocidu, prije svega na bošnjačkom narodu BiH.

Zločini što su se desili u Vrbanji, su sastavni dio svega što je trebalo da se desi cijeloj BiH i cijelom bošnjačkom narodu. Vrbanja je mala Srebrenica, a Srebrenica je mala Bosna i Hercegovina. Na stradanju Vrbanje, na stradanju Srebrenice, možemo da vidimo kakvo bi bilo stradanje Bosne i Hercegovine. Razumije se, da smo svi nastradali, ne bi imali prilike da vidimo, niti bi imali što vidjeti, jer ne bi imao ko to da snimi ni da vidi. To što smo vidjeli na ovom filmu koji nam je prikazan što se desilo Vrbanji, to što ćemo još vidjeti i što ćemo još uraditi knjiga i zbirki dokumenata, što se desilo Srebrenici, to je trebalo da se desi svim

Bošnjacima u BiH. Otuda je na određen način i naša obaveza, nas koji smo preživjeli, da ta stradanja nastavimo istraživati.

Vaša obaveza ovdje jeste da trebate imati u ovoj sredini, jedan mali Vizentalov institut, jedan mali Vizentalov centar, koji će do u detalje da istraži stradanje stanovnika Vrbanje. To znači da je potrebno da učesnici tog stradanja, a nekim slučajem su preživjeli, daju svoje tonske zapise, i ako su u mogućnosti da daju svoje zapise na papiru i da to potpišu, sa imenovanjem ljudi, pojedinaca, koji su u tome učestvovali i da sekcija advokata Travnika, pripremi optužnice za svakoga pojedinca koji se navodi u ovim sjećanjima i papirima, i da tim optužnicama priključe i dokumente, ako je moguće, dokumente do kojih ste došli oslobađanjem Bugojna i da podignete optužnice i pred međunarodnim sudom za krivična djela na ovom prostoru u Hagu, a i pred redovnim sudovima ne samo za krivična djela i zločine već i za naknadu imovine i pretrpljenu bol.

Protiv svakog od ovih počinilaca zločina koje ste ovdje spomenuli u svojim sjećanjima, a imate na papiru, a navode se kao X i Y, imate pravo podignuti optužnicu, neovisno od toga na kojoj se funkciji, na kojem se položaju danas nalazili, ali su zato potrebni dokumenti. Ne mogu se optužnice podnositi na rekla-kazala, pod uticajem emocija, nego samo na osnovu pravnih činjenica, a da bi to imali morate se mobilizirati, morate se organizirati. Morate ozbiljno pristupiti prikupljanju dokaza.

Ljudi koji se bave krivično-pravnim stvarima znaju koji su dokazi relevantni za uspješno podizanje optužnice. Pored toga trebate izdati svoju zbirku dokumenata do kojih dođete. Treba pripremiti jedan projekat, a tu je Institut u Sarajevu za istraživanje ratnih zločina, koji će vam u tome sigurno pomoći, da se uradi jedna monografija o stradanju stanovnika Vrbanje, ali sa maksimalno prikupljenom dokumentacijom i sa imenima onih koji su u tome zločinu učestvovali, a ne samo sa imenima onih koji su u tome zločinu stradali.

Ja bih vam na kraju dao još jednu preporuku, a to je, da bi vi trebali uvesti u tradiciju da se svake godine u ovo vrijeme podsjećate na ovo stradanje. Dolaze nove generacije koje treba da budu obaviještene i informirane o učinjenim zločinima. Ovakav vid obilježavanja tog sjećanja može biti jedna vrsta informiranja tih mladih o stradanju, ne samo njihovih bližih iz rodbine nego i sunarodnika i građana Bugojna i stanovnika ove Općine. Ako to ne budemo radili, buduće generacije će obuhvatiti zaborav, kao što su i naše generacije obuhvatile zaborav u ovih pedesetak godina kada je nastupila jedna vrsta amnezije. Naši roditelji nas su obavještavali o svojim stradanjima i o stradanjima njihovih predaka, ali mi smo te informacije uzimali kao istorijske podatke, kao nešto što je bilo, kao nešto što je prošlost, i nismo vjerovali da mogu postati sadašnjost, i da možemo biti i mi objekti toga stradanja.

Da naša djeca i naši unuci ne bi u budućnosti postali objekti toga stradanja, potrebno ih je o tome informirati, ali ne u smislu da se stvara mržnja prema drugome i drugačijem, već da se bude spreman na odbranu. Mržnja razara sopstveno ljudsko biće i samu narodnu zajednicu. Prema tome, mi ne smijemo biti nosioci mržnje. Mi moramo biti nosioci praštanja, a istovremeno ne smijemo zaboraviti svoja stradanja, jer nama je živjeti na ovom prostoru. Vidite šta se dešava sa narodnim zajednicama u našem okruženju koje mrze, koje ne mogu da žive sa drugima. One se same iznutra razaraju, i ukoliko one same ne budu došle svijesti o svome autizmu, one će sebe definitivno razoriti na ovome prostoru. Niko njih ne treba odavde da izgoni i dira, oni će sami sebe razoriti. Mržnja prema drugome će ih razoriti. Ja to ne bih želio, ali to zavisi od njih, a ne od nas.

Ja bih im poručio da se okrenu zemlji Bosni, domovini Bosni, svome zavičaju i uspomenama na svoje pretke koji su ovdje ostali da leže, i da zajednički, s nama zajedno, gradimo budućnost i da uđemo u sistem evropske i svjetske sigurnosti, čemu će nadam se, doprinijeti i Pakt o stabilnosti i sigurnosti u Jugoistočnoj Evropi, koji je nedavno počeo da funkcionira, i da Bosna u doglednom vremenu postane jedna moderna prosperitetna zemlja. Hvala!

DRAŠKO VULETA – PRO MEMORIA

Drage kolegice i kolege, dragi prijatelji, sastali smo se na ovom tužnom zboru da odamo dužno poštovanje našem umrlom kolegi i prijatelju Drašku Vuleti*).

Dragi Draško, kada smo se krajem jula rastajali svako na svoju stranu radi korišćenja godišnjeg odmora, nismo ni slutili da će to biti i naše posljednje viđenje. Može se reći da si radio do posljednjeg dana, a da ni sam nisi znao kakvu zloćudnu bolest u sebi nosiš. Iako si osjećao tegobe, mislio si da je to nešto zbog čega se ne treba brinuti i svojom radnom energijom si to znao ublažavati i savlađivati, kao nešto što spada u svakodnevnicu. Zato je Tvoja bolest i brza smrt sve nas, Tvoje kolege i prijatelje, pogodila kao grom iz vedra neba. Tvoj brzi odlazak, nije gubitak samo za Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine u kome si tako predano radio, već i za pravnu struku u Bosni i Hercegovini kojoj si toliko dao.

Kada je Tvojoj domovini Bosni i Hercegovini bilo najteže u periodu 1992.-1995. godine, Ti si ostao u njoj, u svome Sarajevu, u Ministarstvu pravde u kome si radio i time davao svoj doprinos njenoj odbrani. Za vrijeme rata sarađivali smo u Pravnom savjetu Vlade Republike Bosne i Hercegovine, na čijim sjednicama si obrazlagao projekte novih zakona na kojima si tako predano radio. Sjećam se jedne sarajevske ratne zime, kada sam Te posjetio u Tvojoj nezagrijanoj kancelariji, sjedio si za radnim stolom u zimskom kaputu, što je tada bilo uobičajeno u opsjednutom Sarajevu i predano radio na novim zakonskim projektima.

Ti si bio jedan od rijetkih pravnika koji nije samo poznavao pravnu teoriju i tumačio pravnu normu, već si imao i izraziti talenat i smisao da formulišeš pravnu normu, da život i društvene odnose na najbolji način izraziš kroz pravnu normu, što mnogim pravnicima baš ne polazi uvijek za rukom.

Gdje god si radio, dragi Draško, kojeg god si se posla prihvatio, Ti si to temeljito radio. Ti si ostavljao prepoznatljiv trag iza sebe svuda gdje si učio i radio: na Fakultetu si bio izvanredan student, u Općini Glamoč predsjednik Suda i Skupštine, u Ministarstvu pravde u Sarajevu, u Ustavnom sudu Federacije Bosne i Hercegovine. S Tobom se je moglo ne slagati, imati drukčije mišljenje, ali Ti se nije mogla osporiti kompetentnost i profesionalni odnos prema radu. Ti si neposrednim svojim angažovanjem, kao ispitivač u Komisiji za sudijske ispite, dao značajan doprinos u proizvođenju sudijskih kadrova u Bosni i Hercegovini i nije Ti bilo teško da u ratnim uslovima zbog toga ideš u Tuzlu, Bihać, Zenicu i druga mjesta u Bosni i Hercegovini. Posebno treba istaći Tvoj kapitalni rad na izradi Krivičnog zakona i Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, u koje je trebalo ugraditi najsavremenija dostignuća poštivanja ljudskih prava razvijenih demokratskih

*) Izlaganje na komemorativnom skupu u Ustavnom sudu Federacije Bosne i Hercegovine u povodu smrti sudije Draška Vulete, održanom 14.09.1999. godine.

zemalja u domaće krivično zakonodavstvo. Tvoj doprinos tome je nezaobilazan i nemjerljiv.

Također si radeći u Ustavnom sudu Federacije Bosne i Hercegovine značajno doprinio pravno-normativnom uspostavljanju ove vitalne sudske institucije. U radu na predmetima bio si prepoznatljiv svojim osobenim stilom rada, dubinom poniranja u meritum predmeta koji si obrađivao i rješenja koje si predlagao. Svi smo to znali cijeniti i prema Tvome radu se s respektom odnosili. Bio si uporan u odbrani i obrazlaganju svoga mišljenja, cijeneći mišljenje svojih kolega i s respektom i s uljudnošću si se odnosio prema drukčijim mišljenjima, pa i onda kada se s njima nisi slagao, kada si do kraja ostajao kod svoga stava, pa i po cijenu izdvojenog mišljenja. Mi, Tvoje kolege sudije, smo cijenili tu Tvoju dosljednost i onda kada se nismo u svemu s Tobom slagali. Znali smo da je suprotstavljanje mišljenja i stavova unaprjeđivalo pravdu i poštivanje Ustava, doprinosilo izgradnji pravne države koja je u ratu bila posrnula, doprinosilo njenoj bržoj tranziciji u modernu demokratsku državu u kojoj će vladavina zakona biti mjera pravde za svakoga.

Dragi Draško, rastajući se danas s Tobom, ostaće praznina u našim srcima i tuga u našim dušama, još više obogaćeni sviješću kakvog čovjeka i druga smo izgubili, kakvog je izvrsnog pravnika izgubila pravnička zajednica u Bosni i Hercegovini, a Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine svoga uvaženog člana. Kada međunarodne sudije, sa kojima smo se upravo u julu sastali na posljednjoj sjednici Suda, koji su veoma cijenili Tvoje sposobnosti i kompetentnost, saznaju za Tvoj brzi odlazak od nas, bit će iznenađeni tom viješću, jer ničim nisi pokazivao da u sebi nosiš tako zloćudnu bolest. Sigurno će im biti žao što danas nisu bili s nama da se s Tobom oproste.

S posljednjim riječima ovog kratkog PRO MEMORIA za našeg kolegu Draška Vuletu, obraćam se njegovoj tužnoj obitelji, supruzi Anđi, kćerkama Danijeli, Aleksandri i Miroslavi, unucima Anđelu, Igoru i Drašku, sestri Bogdani, bratu Risti, svastikama Ivanki i Marici, šurjaku Ivici i sestrični Vesni, koji su za vrijeme bolničkog liječenja u Zagrebu ukazali maksimalnu pomoć i njegu i time olakšali posljednje dane života, čime su stekli zahvalnost sudija ovog Suda, kolega našeg preminulog Draška. U našoj velikoj tuzi i bolu za izgubljenim mužem, ocem, djedom, bratom i rođakom budite ponosni što ste bili dijelom njega i s njime dijelili dobro i zlo na ovome prolaznom svijetu, jer je do kraja ostao čovjek u najboljem smislu te riječi i dio vas, a nama, njegovim kolegama i prijateljima ostaje da tugujemo i sjećamo se Draška Vulete kao dobrog čovjeka, kolege i prijatelja.

Neka je pokoj njegovoj plemenitoj duši![*)]

[*)] Post scriptum: Draško Vuleta je po rođenju bio pravoslavac, sahranjen je kao katolik, a u životu je bio pripadnik prave vjere bosanske. Bosancima ni jedna vjera nije mrska jer se rađaju i umiru živeći jedni s drugima u komšiluku.

POLITIKA SECESIJE BOSANSKIH SRBA

1. Osnivanje Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini

Skupštinu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*) osnovali su 24. oktobra 1991. godine poslanici Kluba Srpske demokratske stranke i Kluba Srpskog pokreta obnove u Skupštini Bosne i Hercegovine.

Skupština je definirana kao najviši predstavnički i zakonodavni organ srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.

Pored poslanika ova dva kluba, poslanicima skupštine mogli su postati i drugi poslanici srpske nacionalnosti u Skupštini BiH, pod uslovom da potpišu izjavu o pristupanju ovoj skupštini.

Skupština srpskog naroda u BiH razmatrat će i odlučivati o pitanjima koja se odnose na pitanja ostvarivanja ravnopravnosti srpskog naroda sa ostalim narodima i narodnostima koji žive u BiH i zaštitu srpskog naroda ukoliko bi ti interesi bili ugroženi odlukama Skupštine SR BiH. Da je samo to bio cilj konstituiranja skupštine bosanskih Srba, rata i agresije na BiH ne bi bilo.

Srpski poslanici su nastavili rad u Skupštini SR BiH pod uslovom da akti koji se razmatraju i usvajaju ne ugrožavaju ravnopravnost i nacionalni interes srpskog naroda u BiH. Skupština srpskog naroda u BiH priznat će one akte Skupštine SR BiH koji ne budu u suprotnosti sa interesima srpskog naroda.

Skupština srpskog naroda priznaje savezne propise, kao i republičke propise ako su u saglasnosti sa saveznim propisima i ako ne povređuju ravnopravnost i interese srpskog naroda. Za predsjednika Skupštine izabran je mr. Momčilo Krajišnik, za potpredsjednike doc. dr. Milanović Milovan i Simić Branko, a za sekretara Miloš Savić i donesen je Privremeni poslovnik Skupštine.

Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda u BiH, stupila je na snagu danom donošenja, a objavljena je u listu srpskog naroda "Javnost ". Odluka je objavljena i u "Službenom glasniku srpskog naroda Bosne i Hercegovine", god. 1., broj 1., 15.januara 1992. godine u Sarajevu.

Odluka je donesena pozivom na Ustav: "na osnovu ustavom utvrđenog prava na samoopredjeljenje, uključujući i pravo na otcjepljenje ", ali se ne zna na koji se Ustav poziva: da li na Ustav SFRJ ili na Ustav SR BiH. U Ustavu SR BiH nije bilo dozvoljeno samoopredjeljenje sa otcjepljenjem, a u Ustavu SFRJ to se pravo

*) Dio neobjavljenog istraživanja „Politika secesije bosanskih Srba“, obavljenog 1999. godine.

odnosilo samo na republike kao federalne jedinice SFRJ.

2. Opredjeljenje o ostajanju u Jugoslaviji

Također, pozivom na ustavno pravo na samoopredjeljenje uključujući i pravo na otcjepljenje, Skupština srpskog naroda u BiH donijela je 24. 10. 1991. godine Odluku o ostajanju srpskog naroda Bosne i Hercegovine u zajedničkoj državi Jugoslaviji, sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajina, SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, te drugima koji se za taj ostanak izjasne, u cilju pune i trajne zaštite prava i interesa srpskog naroda.

3. Ovlašćenja za predstavljanje i zaštitu interesa bosanskih Srba

Odlukom o davanju ovlašćenja za predstavljanje i zaštitu interesa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 24.10.1991. godine, uređuje ovlašćenja za predstavljanje i zaštitu interesa srpskog naroda u BiH u (1) organima federacije, (2) odnosima sa drugim državama i međunarodnim organizacijama i institucijama.

Tako je prof dr. Nikola Koljević zadužen za učešće u radu Mirovne konferencije o Jugoslaviji u Hagu, prof dr. Biljana Plavšić, zadužena je za kontakte sa predstavnicima drugih država, međunarodnih organizacija i institucija, prof dr. Milutin Najdanović, zadužen je za kontakte sa Skupštinom SFRJ, dr. Radovan Karadžić, za kontakte sa Predsjedništvom SFRJ, a dr. Miodrag Simović, za kontakte sa Saveznim izvršnim vijećem.

Istom Odlukom uskraćeno je pravo predstavljanja srpskog naroda svim drugim nosiocima funkcije u Bosni i Hercegovini i federaciji koji nisu navedeni u Odluci. Odluka je stupila na snagu danom donošenja. Ovom odlukom bio je doveden u pitanje legitimitet organa Bosne i Hercegovine, iako su u njima sjedili ti isti ljudi kao predstavnici bosanskih Srba u legalnim organima vlasti Bosne i Hercegovine.

4. Plebiscit srpskog naroda u Bosni i Hercegovini

Na istoj sjednici Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 24.10.1991. godine, za teritoriju Bosne i Hercegovine raspisan je plebiscit srpskog naroda radi potvrđivanja odluke o ostajanju u zajedničkoj državi Jugoslaviji. Na plebiscitu je bilo postavljeno sljedeće pitanje:

"Da li ste saglasni sa Odlukom Skupštine srpskog naroda u Bosni i Herce-

govini, od 24.10.1991. godine, da srpski narod ostane u zajedničkoj državi Jugoslaviji, sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajina, Baranja i Zapadni Srem, te drugima koji se za taj ostanak izjasne "?

Plebiscit je proveden 9. i 10. novembra 1991. godine, s tim da glavna komisija za provođenje plebiscita utvrdi rezultate i o njima izvjesti Skupštinu.

Prema važećem Ustavu Bosne i Hercegovine pravo raspisivanja referendума ili plebiscita na teritoriji BiH bilo je u nadležnosti Skupštine SR BiH. Tako da je ovaj plebiscit bio nezakonit.

5. Status funkcionera srpske nacionalnosti

Zanimljiva je Odluka o statusu funkcionera, rukovodećih radnika i drugih radnika u republičkim državnim organima, kojom se konstatuje nastavljanje vršenja funkcija odnosno poslova i zadataka na koje su izabrani, imenovani, postavljeni ili raspoređeni svi funkcioneri, rukovodeći radnici i drugi radnici srpske nacionalnosti koji rade u Skupštini SR BiH, Predsjedništvu SR BiH, Vladi SR BiH, ministarstvima i drugim republičkim organima uprave i republičkim upravnim organizacijama i njihovim stručnim službama. Zatim, da u tim organima ostvaruju sva svoja prava i obaveze i da im niko ta prava ne može uskratiti zbog svoje nacionalne (srpske) pripadnosti.

Ova Odluka je zanimljiva iz više aspekata, mi ćemo ovdje navesti tri: prvi, da je bilo sasvim suvišno donositi takvu odluku jer niko nije osporavao ovim licima da obavljaju svoje funkcije i poslove. Ona je donešena prvenstveno iz razloga da se prikriju prave namjere srpskih separatista i da se srpskim funkcionerima da do znanja da još nije došlo vrijeme definitivnog raskida, drugi, da separatisti još nisu bili spremni prihvatiti para-državni aparat na vlastiti trošak i, treći, da se podcrtavanjem pripadnosti tih kadrova srpskoj naciji, prikaže navodna njihova briga za srpske kadrove, mada su im prema postojećem Ustavu SR BiH pripadala sva prava jednog od jednakopravnih naroda koja nisu ni od koga bila ugrožena i dovođena u pitanje. Ako je neko bio ugrožen to su bili bošnjački i hrvatski funkcioneri. Iako su predstavljali preko 60% stanovnika BiH, bili su u sudstvu i upravi predstavljeni manje od 50% od ukupnog broja funkcionera. Situacija se nešto popravila poslije izbora 1990. godine, ali su to Srbi nerado dočekali i smatrali se zbog toga ugroženim.

6. Deklaracija Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini

Na kraju svoga zasjedanja 24.10.1991. godine Skupština srpskog naroda u

Bosni i Hercegovini donijela je Deklaraciju u kojoj obrazlaže razloge svoga konstituiranja. Prvo, da je postojeći ustavno-pravni poredak u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini uveliko narušen, drugo, da su ugrožena prava i bitni interesi srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, treće, da dugo traje zavjera da se srpski narod, kao konstitutivni narod u Bosni i Hercegovini svede na nacionalnu manjinu, četvrto, srpski narod je poučen stradanjem i prijeti mu opasnost od novih i sličnih tragičnih događaja.

Nije potrebna dublja, već samo površna analiza, stanja i političkih prilika u tom periodu i uočiti da ne postoji ni jedan razlog za zasebno konstituiranje Skupštine srpskog naroda. Prvo, posljedice narušavanja poretka u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini, jednako pogađaju sva tri naroda u Bosni i Hercegovini, drugo, ni po čemu nisu bili ugroženi bitni interesi srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, jer se bez SDS kao jedne od vladajućih stranaka u BiH nije mogla donijeti ni jedna relevantna odluka, treće, niko u BiH nije ni pokušao srpski narod svoditi na nacionalnu manjinu, već je po aktuelnom Ustavu SR BiH bio jedan od tri ravnopravna naroda, četvrto, izraženo u procentu u ovom stoljeću, nisu najviše stradali Srbi (pravoslavci), već Bošnjaci (muslimani) i nije bilo razloga da se srpski narod izdvaja iz jedinstvenog odbranbenosigurnosnog sistema Republike Bosne i Hercegovine i da samo za sebe izgrađuje poseban sigurnosno-odbranbeni sistem u savezu sa Srbima iz drugih zemalja bivše SFRJ.

Definiranjem Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini kao najvišeg predstavnika naroda, "legalni predstavnik u zemlji i van nje ", srpski narod je narušio jedinstven politički sistem Bosne i Hercegovine, narušio njen ustavni poredak i nagovjestio stvaranje posebnog državnopolitičkog entiteta sa atributima unutrašnjeg i spoljašnjeg suvereniteta, odnosno da samo srpski predstavnici mogu zastupati srpski narod u Bosni i Hercegovini, i u inostranstvu.

S druge strane, ovom Deklaracijom je najavljen novi karakter jugoslovenske države, u kojoj će prije svega se naći samo srpski narod, a usput je naznačeno „sa drugim narodima koji to žele“. Dakle, primarno je stvaranje jedne savezne države tzv. srpskih zemalja. Zalažući se za zajedničku, prije svega srpsku tzv. modernu državu, odaslata je prijetnja da će srpski narod "odgovarati svim snagama na sve izazove i da će pokazati svoje pune stvaralačke potencijale". Vidimo danas kakve je potencijale pokazao srpski narod u prisilnom stvaranju srpske savezne države, sa stotinama hiljada ubijenih, milionima prognanih i raseljenih i najvećim brojem osumnjičenih za ratne zločine i genocid.

7. Osnivanje Službenog glasnika i konstituiranje Komisije za ustavna pitanja

Druga sjednica Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini održana je 21. novembra 1991. godine u Sarajevu. Na ovoj sjednici donesena je Odluka o objavljivanju propisa i drugih opštih akata Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, njenog izvršnog i drugih organa. Tada je propisano da se odluke Skupštine i njenih organa objavljuju u "Službenom glasniku srpskog naroda u Bosni i Hercegovini". Propisano je da "Službeni glasnik" izlazi na srpskom jeziku ijekavskog izgovora ćiriličnim pismom.

Na istoj sjednici Skupštine donesena je Odluka o izboru predsjednika i članova komisije Skupštine srpskog naroda u BiH za ustavna pitanja. Za predsjednika je izabran mr. Momčilo Krajišnik, a za članove profesori sarajevskog univerziteta: dr. Aleksa Buha, dr. Mitar Miljanović, dr. Vojislav Maksimović, a za zamjenike: Petko Čančar, Slobodan Bijelić, Rajko Kasagić, Goran Zekić, Milan Trbojević, Radovan Spremo i dr. Dragan Kalinić. Iz reda naučnih, stručnih i javnih radnika izabrani su profesori ustavnog i građanskog prava iz Sarajeva: dr. Gašo Mijanović, dr. Duško Mildragović i dr. Radomir Lukić, zatim dr. Mićo Carević iz Banja Luke, i izvjesni Nikola Perišić, delegirani član Udruženja Srba iz BiH u Srbiji.

8. Definiranje teritorija BiH koji će činiti sastavni dio Jugoslavije

Na sjednici Skupštine od 21. novembra 1991. godine donešena je i Odluka o teritorijama opština, mjesnih zajednica i naseljenih mjesta u BiH koja se smataraju teritorijom savezne države Jugoslavije.

Prema tadašnjem projektu tu zajedničku državu bi sačinjavali:

Republika Srbija, Republika Crna Gora, SAO Krajina (Hrvatska), SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem (Hrvatska), a iz Bosne i Hercegovine područja opština, mjesnih zajednica i naseljenih mjesta u kojima je 9. i 10. novembra 1991. godine proveden plebiscit na kojem su se srpski narod i drugi narodi više od 50% upisanih birača izjasnili za ostanak u zajedničkoj državi Jugoslaviji, i ta područja BiH će se smatrati teritorijom savezne države Jugoslavije.

Svi ovi nabrojani teritoriji, prema ovoj odluci, činit će "jezgro zajedničke države ", a to su tzv. srpske zemlje, vjerovatno računajući, da će silom, odnosno ratom i druge teritorije i narode utjerati u Jugoslaviju, ali oni neće činiti njeno jezgro. Dakle, već samim projektom je bila zamišljena neravnopravnost naroda koji bi se našli izvan toga jezgra. Onim opštinama, mjesnim zajednicama i naseljenim mjestima koja nisu učestvovala u plebiscitu omogućeno je da svojim naknadnim odlukama priključe se ovim teritorijama.

Ovom Odlukom pozvani su narodi i građani u Bosni i Hercegovini koji su se izjasnili na plebiscitu o ostanku u Jugoslaviji da se odupru "nasilnom otcjepljenju teritorije od Jugoslavije" čiji su se stanovnici više od 50% pozitivno izjasnili na plebiscitu o ostanku u Jugoslaviji. Ovo je bio poziv na rat, jer se samom Deklaracijom kao što smo vidjeli nagovještava "da će srpski narod u svakoj situaciji odgovoriti svim snagama na sve izazove ", što je podrazumijevalo i ratnu opciju.

9. Imenovanja i ovlašćenja srpskih predstavnika za pregovore sa bošnjačkim i hrvatskim predstavnicima

Istom Odlukom kojom se definira srpski teritorij u BiH koji će pripasti Jugoslaviji, određeni su politički predstavnici srpskog naroda u Bosni i Hercegovini koji će ih predstavljati u pregovorima sa predstavnicima bošnjačkog i hrvatskog naroda u organizovanju budućeg zajedničkog života na teritoriji, kako je u Odluci rečeno "dosadašnje socijalističke Republike Bosne i Hercegovine ". Imenovani su sljedeći predstavnici: dr. Radovan Karadžić, prof dr. Nikola Koljević, prof dr. Biljana Plavšić, mr. Momčilo Krajišnik, prof dr. Aleksa Buha i prof dr. Vojislav Maksimović. Ako bi se Momčilo Krajišnik stavio odmah iza Karadžića, to bi otprilike bio i redosljed njihove odgovornosti pred Haškim tribunalom za ratne zločine u Bosni i Hercegovini. Oni su sačinjavali politički vrh bosanskih Srba koji je sprodvodio odluke Beograda.

Ovlašćenje za pregovore je sadržavalo dvije ključne upute pregovaračima: (1) dužni su uvažavati interese i nacionalna opredjeljenja drugih naroda o tome u kakvoj zajednici žele da žive i (2) ne mogu se protiviti da muslimanski i hrvatski narodi formiraju posebne državne cjeline ili zajedničku cjelinu, s tim što će dogovor postati punovažan ako ga odobri srpska Skupština.

Iz ovako stiliziranog ovlašćenja zapravo proizilazi sugeriranje da i druga dva naroda pođu primjerom srpskog naroda: da ne pristanu na nezavisnu i suverenu Bosnu i Hercegovinu, u suprotnom suočit će se s njenim nestankom kao cjelovitim državnim i političkim prostorom. Ako ne budu htjeli u zajedničku državu Jugoslaviju, mogu formirati posebne državne cjeline ili ući u zajedničku državnu cjelinu. Ovo prvo je bilo ponuđeno samo pro forme jer se srpski narod već opredjelio da uđe u Jugoslaviju. Šta je onda preostalo drugim dvama narodima nego alternativa: ili u Jugoslaviju ili u Hrvatsku, formiranje posebne državne cjeline, vjerovatno se mislilo za bošnjački narod, samo kao privremeno rješenje, oko Sarajeva, kao što je to Tuđman rekao 27. decembra 1991. godine u razgovorima sa bosanskim HDZ političarima, koja bi objektivno morala biti upućena na saradnju sa Hrvatskom ili bi kao takva vremenom nestala, odnosno prestala postojati.

10. Srpske autonomne oblasti u Bosni i Hercegovini

Pozivom na "Ustavom utvrđenog prava naroda na samoopredjeljenje i samoorganizovanje ", bez preciznije naznake na koji se ustav misli, da li Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine ili na Ustav SFRJ, Skupština je na sjednici od 21. novembra 1991. godine donijela Odluku o verifikaciji proglašenih srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini. Iz naziva Odluke proizilazi da je riječ o pozivu na Ustav SR BiH, jer je Ustavni sud Bosne i Hercegovine, odluku o proglašavanju ovih autonomnih oblasti proglasio neustavnim, odnosno suprtotnim tada važećem Ustavu SR BiH.

Međutim one su za nas interesantne po tome što je u njima pobliže označeno područje Bosne i Hercegovine koje je provedenim srpskim plebiscitom trebalo da uđe u sastav zajedničke države Jugoslavije, koja se u to vrijeme prema ocjeni Badinterove komisije nalazila u procesu raspadanja.

Verifikovane su odluke o proglašenju srpskih autonomnih oblasti (SAO): Hercegovina, Semberija, Sjeverna Bosna i Romanijsko-birčanska, kao i Autonomna regija Krajina. U Autonomnu regiju Krajina ušle su opštine: Banja Luka, Bosanski Petrovac, Bosansko Grahovo, Čelinac, Glamoč, Ključ, Kotor Varoš, Kupres, Laktaši, Mrkonjić Grad, Prijedor, Prnjavor, Sanski Most, Skender Vakuf, Srbac, Šipovo, Titov Drvar, Srpska opština Bosanska Krupa, kao i dijelovi opštine Donji Vakuf i drugih opština sa ove regije sa većinskim srpskim narodom, sa sjedištem u Banja Luci. Vjerovatno greškom iz ove regije su izostavljene dvije općine koje su imale apsolutnu većinu srpskog stanovništva: Bosanski Novi i Bosanska Dubica, kao i Bosanska Gradiška koja je imala relativnu većinu srpskog stanovništva. Međutim, u regiju sa apsolutnom srpskom vlašću u organima regije ušle su i općine u kojima su Bošnjaci imali relativnu većinu: Prijedor, Sanski Most i Ključ, kao i Kotor Varoš u kome su Bošnjaci i Hrvati imali apsolutnu većinu (oko 70%), a Bosanska Krupa je bila sa oko 70% naseljena bošnjačkim stanovništvom.

Srpsku autonomnu oblast Hercegovina sačinjavale su opštine: Bileća, Čajniče, Gacko, Kalinovik, Ljubinje, Nevesinje, Rudo, Trebinje i Foča, kao i dijelovi drugih opština sa ove regije sa većinskim srpskim narodom, sa sjedištem u Trebinju. Općina Rudo nikada u historiji nije pripadala Hercegovini, a Čajniče je bilo skoro pola i pola bošnjačko i srpsko stanovništvo, a Foča je imala apsolutnu većinu bošnjačkog stanovništva.

Romanijsko-birčansku autonomnu oblast sačinjavale su ove opštine: Han-Pijesak, Pale, Sokolac, Vlasenica, Olovo, Šekovići, kao i dijelovi opštine Rogatica i drugih opština sa ove regije sa većinskim srpskim stanovništvom, sa sjedištem u Sarajevu. U ovoj regiji nema više ni jedne općine, a kamo li da neka od njih ima

većinsko srpsko stanovništvo, ako se izuzme Ilijaš koji je imao relativnu većinu Srba, ali i apsolutnu većinu Bošnjaka i Hrvata zajedno. Ne treba zaboraviti da su Rogatica, Vlasenica i Olovo u ovoj regiji imali apsolutnu većinu bošnjačkog stanovništva, a Sarajevo je poslije izdvajanja Pala iz grada Sarajeva imalo apsolutnu većinu bošnjačkog stanovništva.

Autonomnu oblast Semberija sačinjavale su općine: Bijeljina, Lopare I Ugljevik, kao i dijelovi opština sa ove regije sa većinskim srpskim stanovništvom sa sjedištem u Ugljeviku. Zašto nije sjedište bilo u Bijeljini? Zato što je grad Bijeljina imao apsolutnu većinu bošnjačkog stanovništva, iako je bijeljinska opština u cjelini imala većinu srpskog stanovništva. Ne znam na koje se druge općine misli, Zvornik npr. nikada nije pripadao Semberiji, a drugih općina u toj regiji i nema.

Autonomnu oblast Sjeverna Bosna, sa sjedištem u Doboju, sačinjavale su opštine: Teslić, Doboj, Tešanj, Derventa, Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac, Modriča, Gradačac, Gračanica, Lukavac, Srebrenik, Živinice, Banovići, Zavidovići, Maglaj i Orašje. Izuzev Teslića u kome su Srbi bili apsolutno većinsko stanovništvo, u svim drugim općinama bili su Srbi u manjini i to u znatnoj manjini. Međutim, to im nije smetalo da ovoj regiji stave prefiks srpski. Ovo samo govori kakvim su se sve metodama i sredstvima služili da dovedu u pitanje teritorijalni integritet države Bosne i Hercegovine i da je na ovaj način pripreme za raznovrsne podjele i potkusurivanja dva velikodržavna projekta Srbije i Hrvatske.

Status opština u gradu Sarajevu, kao i dijelova grada Sarajeva u kojima srpski narod predstavlja većinu, ostavljeno je da se uredi posebnim propisom.

Iako su autonomne oblasti i regije ovom odlukom verificirane, još se nije dovodio u pitanje teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, ali je nisu više zvali njenim ustavnim imenom "SR BiH", već „federalna jedinica u zajedničkoj državi Jugoslaviji ", dakle i Jugoslaviji su bili oduzeli njen oficijelni naziv "SFRJ".

Za kasnije je ostavljeno da se reguliraju prava i dužnosti autonomne regije i oblasti, način ostvarivanja ovih prava i dužnosti, organizacija organa i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava i dužnosti srpskih autonomnih oblasti. Kao što ćemo kasnije vidjeti propisi o tome nisu nikada donešeni. Kada se ukazala prva prilika ukinute su ove oblasti i regije i stvorena jedna unitarna čvrsto centralizirana struktura, prvo pod imenom Srpske Republike Bosne i Hercegovine, odnosno Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine, a kasnije Republika Srpska, sa najvišim stupnjem unitarizacije koji se može mjeriti samo sa stepenom unitarizacije iz vremena Kraljevine Jugoslavije poslije uvođenja Šestojanuarske diktature kralja Aleksandra Karađorđevića 1929. godine. SAO su u svoje vrijeme trebale samo da posluže za razbijanje cjelovitosti države Bosne i Hercegovine i omeđavanje srpskog etničkog prostora na kome je živjelo i oko 50% Bošnjaka i Hrvata. Zato je trebalo

izvršiti genocid nad ova dva naroda i "očistiti" prostor na koji je trebalo naseliti Srbe iz drugih regija Bosne i Hercegovine koje ni politički ni vojnički projektanti velike Srbije nisu kontrolirali.

11. Usvajanje izvještaja o plebiscitu

Kao što je poznato proveden je plebiscit srpskog naroda u Bosni i Hercegovini 9. i 10. novembra 1991. godine, o ostajanju srpskog naroda u zajedničkoj državi Jugoslaviji.

Na zasjedanju Skupštine održanom 21. novembra 1991. godine donesena je Odluka o usvajanju izvještaja o provođenju plebiscita srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Izvještaj je podnijela Glavna komisija za provođenje plebiscita. Kao rezultat plebiscita potvrđena je Odluka o ostajanju srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u zajedničkoj državi Jugoslaviji, koju je donijela Skupština srpskog naroda u BiH, na sjednici od 24. oktobra 1991. godine.

12. Podjela imovine u zajedničkim glasilima

Na svom zasijedanju 21. novembra 1991. godine Skupština je donijela Zaključak kojim se predlaže Klubu srpskih poslanika u Skupštini Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine da se pokrene postupak za podjelu imovine u zajedničkim glasilima i stvaranju posebnih radio i TV kanala. Treba znati da u BiH nije bilo nikakvih "zajedničkih glasila", već su postojala glasila Republike BiH, koja su jednako pripadala trima narodima ravnopravno, a prije svega svim građanima BiH.

13. Podrška jugoslavenskoj armiji

Na kraju skupštinskog zasjedanja od 21. novembra 1991. godine donešen je poseban zaključak, kojim se daje "puna podrška jugoslavenskoj armiji u odbrani zajedničke države Jugoslavije ". Radi podsjećanja u novembru 1991. godine je bjesnio rat u Hrvatskoj. Upravo je tada pao u ruke JNA i srpskih paravojnih formacija grad Vukovar. To je vrijeme kada se SFRJ nalazila u disoluciji i kada se bivša JNA transformirala u srpsku vojsku. Nije slučajno da je tadašnja Skupština bosanaskih Srba, JNA već počela nazivati, samo "Jugoslavenska armija ", bez atrubuta „narodna", jer je ona uistinu postala čisto srpska armija, a Jugoslavija se postepeno pretvarala samo u državu "srpskih zemalja", što se vidi iz ranije citiranih odluka Skupštine srpskog naroda u BiH.

Skupština je posebno dala podršku Jugoslavenskoj armiji na provođenju

mobilizacije srpskog naroda u BiH, radi popune svojih jedinica i to u vrijeme kada je Predsjedništvo BiH donijelo preporuku da se bosanska omladina ne odaziva mobilizaciji, i time izbjegne slanje bosanske omladine na frontove JNA u Hrvatskoj. Time je bio pomognut otpor Hrvatske protiv već srbizirane JNA, kojoj je nedostajala popuna svježim snagama. Suprotno stavu Predsjedništva BiH, srpska Skupština je ovim zaključkom pozivala srpski i druge narode koji žele da očuvaju Jugoslaviju da se obavezno odazivaju na vojne pozive.

Iz ovako stilizovane podrške Jugoslavenskoj armiji i poziva da se omladina odaziva na mobilizaciju, jasno je kome je bilo do rata i koje započeo rat u cilju očuvanja Jugoslavije iza koje se krio projekat velike Srbije, koja je trebala da okupi samo srpske zemlje navedene ranije u citiranoj odluci ove Skupštine.

14. Osnivanje skupština opština srpskog naroda

Na trećoj sjednici Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, održanoj 11. decembra 1991. godine donesena je Preporuka o osnivanju skupština opština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Preporuka u uslovima jednopartijske nacionalne vlasti SDS u tadašnjim političkim prilikama u Bosni i Hercegovini imala je značenje političke obaveze za sve aktiviste SDS. Na ovaj način se željela dalje produbiti etnička podjela u općinama, regijama i Bosni i Hercegovini.

Naime, traži se od klubova odbornika SDS u skupštinama opština da donesu odluke o osnivanju skupština opština srpskog naroda. Ova mjera je pravdana mogućnošću preglasavanja i nametanja odluka protivno interesima srpskog naroda. Međutim, to je bilo samo verbalno opravdanje političkih postupaka kojim se sistemski unosilo nepovjerenje među bosanskim narodima od strane SDS i nosilaca velikosrpskog državnog projekta u Bosni i Hercegovini.

Pored toga što bi osnovali svoje nacionalne skupštine, odbomicima je preporučeno da nastave raditi u postojećim skupštinama opština i njihovim radnim tijelima, osim u slučajevima ako bi njihov rad bio u suprotnosti sa srpskim interesima.

Preporučeno je da odluke o osnivanju opštinskih skupština srpskog naroda trebaju biti u skladu sa sličnom Odlukom o osnivanju Skupštine srpskog naroda u BiH i o statusu funkcionera. Sve odluke o osnivanju opštinskih skupština srpskog naroda verificirat će Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.

15. Pripreme za formiranje Republike Srpske Bosne i Hercegovine

Polazeći od ustavnog prava naroda na samoopredjeljenje i samoorganizo-

vanje, mada u tada važećem Ustavu SR BiH, nije postojao osnov na samoopredjeljenje naroda, Skupština srpskog naroda u BiH je na svojoj četvrtoj sjednici od 21. decembra 1991. godine donijela Odluku da se pristupi formiranju Republike Srpske Bosne i Hercegovine.

Ovom odlukom je predviđeno da buduća Republika Srpska Bosne i Hercegovine bude federalna jedinica u sastavu savezne države Jugoslavije, u slučaju da hrvatska i bošnjačka nacionalna zajednica odluče da promijene svoj odnos prema Jugoslaviji. Ovo je bila neposredna reakcija na odluku donesenu 20. decembra 1991. godine, od strane Predsjedništva i Vlade BiH da se od Evropske zajednice zatraži nezavisnost Bosne i Hercegovine i međunarodno priznanje njenog državnog suvereniteta.

Rok za formiranje Republike Srpske Bosne i Hercegovine, utvrđen je najkasnije do Srpske nove 1992. godine, tj. do 14. januara 1992. godine. Zaduženi su organi Skupštine da izvrše sve pripreme za taj čin.

16. Obrazovanje i izbor prve vlade

Na istoj sjednici Skupštine, da bi što spremnije dočekali formiranje Republike Srpske Bosne i Hercegovine, donešena je Odluka o obrazovanju i izboru Ministarskog savjeta Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.

Ministarski savjet sačinjavaju: predsjednik, 18. članova-ministara i pet predsjednika vlada srpskih autonomnih oblasti koji su po položaju članovi Ministarskog savjeta. Predsjednik-dr. Miodrag Simović, koji je istovremeno bio i potpredsjednik Vlade SR Bosne i Hercegovine. Članovi: Ranko Nikolić, ministar za pravosuđe; dr. Vitomir Žepinić, ministar za unutrašnje poslove; Ljubisav Terzić, ministar za odbranu; Momčilo Pejić, ministar za finansije; prof dr. Milivoje Nadaždin, ministar za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu; Velibor Ostojić, ministar za informacije; David Balaban, ministar za pitanje boraca i vojnih invalida; dr. Vladimir Zrelec, ministar za privredu; dr. Sava Čeklić, ministar za međunarodnu saradnju; dr. Ljubomir Zuković, ministar za obrazovanje, kulturu i fizičku kulturu; dr. Tatjana Starović- Medan, ministar za zdravstvo, rad i socijalnu zaštitu; Stevo Borozan, ministar za prostorno uređenje i zaštitu okoline; Nedeljko Sajić, ministar za saobraćaj i veze; prof dr. Branko Đerić, ministar za razvoj; dr. Milorad Skako, ministar bez resora; Božo Antić, ministar bez resora; Jovan Čizmović, ministar bez resora; Mićo Stanišić, ministar bez resora. Članovi Ministarskog savjeta po položaju bili su: Milorad Bajović, SAO Hercegovina (istočna); Anđelko Grahovac, SAO Bosanska Krajina; Drago Blagojević, SAO Romanija; dr. Milivoje Kićanović, SAO Semberija; Nikola Perišić, SAO Sjeverna Bosna. Treba istači da je većina ovih ministara već bila u sastavu Vlade SR BiH na položajima ministara ili zamjenika

ministara. Na ovaj način su je iznutra rušili legalno izabrani organi vlasti SR BiH.

Za koordinatora vlade i izvršnih organa SAO i autonomne regije Krajina Skupština je imenovala Jovana Čizmovića, ministra bez resora.

Na kraju zasijedanja od 21. decembra 1991. godine, Skupština je donijela Odluku o priznanju Republike Srpske Krajine, koja je bila u sastavu Republike Hrvatske kao federalne jedinice Jugoslavije. Kakva besmislica. Da li će neka regija koja je sebe samozvano nazvala "Republika", biti federalna jedinica Jugoslavije, valjda o tome treba da odluči Skupština Jugoslavije, a ne Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, koja je i Republiku Srpsku Bosnu i Hercegovinu priključila Jugoslaviji, a da nikada nije dobila službeni odgovor iz Beograda, da li ju je Skupština Jugoslavije prihvatila da bude njena federalna jedinica.

Kao što ćemo vidjeti kasnije, kada su bivše republike SFRJ, priznate od međunarodne zajednice, 15. januara (Slovenija, Hrvatska i Makedonija) i 6. aprila (Bosna i Hercegovina) 1992. godine, Srbija i Crna Gora su 27. aprila 1992. godine konstituirale treću Jugoslaviju pod nazivom Savezna Republika Jugoslavija, dok su svi drugi pretendenti da uđu u Jugoslaviju ostali u sastavu nezavisnih i suverenih država: Hrvatske i Bosne i Hercegovine, kao sastavni dijelovi njihovog državnog teritorija. Tome nije pomoglo ni to što je Skupština srpskog naroda u BiH 21. decembra 1991. godine donijela Odluku o priznanju tzv. Republike Srpske Krajine, kao federalne jedinice Jugoslavije. Srbi iz BiH i Hrvatske su se "trpali" u Jugoslaviju, a Jugoslavija ih nije htjela, da bi izbjegla međunarodnu osudu za agresiju.

17. Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine

Prvo, Skupština Srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, potom plebiscit o ostanku u Jugoslaviji, zatim prva vlada kao organ Skupštine i kao prirodni slijed toga procesa proglašenje Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine u sastavu Jugoslavije. Sve to je napravljeno od 24. oktobra 1991. do 9. januara 1992. godine, kako se odvijao ubrzan proces raspadanja SFRJ, tako su jačale secesionističke snage bosanskih Srba kojim se željelo što veći komad državnog teritorija BiH priključiti Jugoslaviji. Čime su bosanski Srbi obrazložili i pravdali svoj postupak stvaranja zasebne još jedne srpske države, ali ovaj put na državnom prostoru Bosne i Hercegovine, koja se nalazila u postupku međunarodnog priznanja njene političke nezavisnosti i državnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta u granicama u kojima je Republika Bosna i Hercegovina bila u sastavu SFRJ.

Bosanski Srbi su obrazloženje svoga postupka dali u Preambuli svoje Deklaracije o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine. Prvo se iznosi činjenica o stvaranju zajedničke države Jugoslavije iz 1918. godine i o

doprinosu i žrtvovanju srpskog naroda da se oformi Jugoslavija i da se ona u drugom svjetskom ratu uredi kao federativna država. Zatim se ukazuje na neodgovorne secesionističke snage koje žele uz podršku iz inostranstva da sruše Jugoslaviju potpunom internacionalizacijom jugoslavenske krize i eventualne strane vojne intervencije.

Potom se ukazuje na navodnu političku koaliciju bošnjačke i hrvatske zajednice u Bosni i Hercegovini, koja se priključila secesionistima (vjerovatno misleći na Sloveniju, Hrvatsku i Makedoniju) u njihovom pokušaju da razbiju Jugoslaviju. Ova se navodna politička koalicija, kažu oni ne obazire na suvereno pravo srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Kritikuje se Memorandum i Platforma usvojeni na Skupštini Bosne i Hercegovine održanoj 14.-16. oktobra 1991. godine kojim je definiran politički položaj Bosne i Hercegovine u slučaju raspada Jugoslavije u kom slučaju će se tražiti nezavisnost Bosne i Hercegovine.

Tvrdi se da je srpski narod dao svoj pristanak na zajednički život u Bosni i Hercegovini, ali samo kao federalnoj jedinici u sastavu federativne Jugoslavije, a ne u nezavisnoj i od Jugoslavije odvojenoj Bosni i Hercegovini.

Ovdje treba napomenuti da na Prvom zasjedanju ZAVNOBIH-a 1943. godine, na kome je obnovljena državnost Bosne i Hercegovine, koju je ona bila izgubila 1463. godine kada je potpala pod suverenitet Osmanskog carstva, nije bilo nikakvog uslovljavanja bilo kog naroda u BiH njenim ulaskom u federativnu Jugoslaviju. To je sadržano i u preambuli Ustava FNRJ iz 1946. godine koja je nastala voljom naroda i federativnih jedinica koje su u nju ušle, s jasno naznačen im pravom na samoopredjeljenje naroda do prava na njihovo otcjepljenje iz Jugoslavije. Ovdje se pod narodom u ustavnom smislu riječi podrazumijevao narod svake federalne jedinice, a ne pojedini etnikumi u federalnoj jedinici.

Ovdje se, kada je riječ o Bosni i Hercegovini, mislilo na pojam naroda u političkom značenju, tj. naroda Bosne i Hercegovine, kao njenih državljana iz sve tri etničke zajednice, pod uslovom da se oni slobodnom voljom na referendumu o tome izjasne i da izjašnjenje rezultira apsolutnom većinom biračkog tijela, što je i postignuto nakon održanog referenduma pod nadzorom međunarodne zajednice 29. februara i 1. marta 1992. godine. Tom prilikom se preko 64% birača izjasnilo za nezavisnu i suverenu državu Bosnu i Hercegovinu u njenim tadašnjim granicama. Tu volju bosanskog naroda verificirala je Evropska zajednica i sve relevantne svjetske velesile međunarodnim priznavanjem države Bosne i Hercegovine 6. aprila 1992. godine.

Time su razlozi za politiku secesije bosanskih Srba bili politički poraženi, kako u BiH, tako i u međunarodnoj zajednici, ali se time nisu mogli da zadovolje projektanti velike Srbije iz Beograda i gurnuli su bosanske Srbe protiv svojih

komšija Bošnjaka i Hrvata u Bosni i Hercegovini osiguravajući im vojnu, političku i logističku podršku kao i neposredno učešće vojske Jugoslavije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu.

U svojoj odluci da izvrše secesiju iz Bosne i Hercegovine, bosanski Srbi su se pozivali na ustavno pravo naroda na samoopredjeljenje. Ustavom SRBiH nije postojalo pravo na samoopredjeljenje ni jedne etničke zajednice. Te je stoga njihovo organiziranje u samostalnu državu unutar Bosne i Hercegovine bio protuustavan čin. Ustavni sud BiH svojom Odlukom od 15. septembra 1992. godine sankcionirao je proglašavanje Republike Srpske Bosne i Hercegovine kao neustavan čin. Isto tumačenje dala je Badinterova komisija Evropske zajednice u svome Mišljenju broj: 2. " ... pravo na samoopredjeljenje je načelo kojim se štite prava čovjeka...ma kakve bile okolnosti na samoopredjeljenje ne može dovesti do izmjene granica koje postoje u trenutku nezavisnosti (*usti possidetis juris*), osim u slučaju da se zainteresirane države dogovore suprotno ... Ako u sklopu jedne države postoji jedna ili više konstitutivnih grupa, jedna ili više etničkih, vjerskih, jezičkih zajednica, ove grupe imaju, u skladu sa međunarodnim pravom, pravo na priznavanje njihova identiteta...", ali unutar postojećih državnih granica.

Otuda politika secesije bosanskih Srba stvaranjem zasebne srpske države na tlu međunarodno priznate države Bosne i Hercegovine nije bila u suprotnosti samo sa domaćim pravom, već je bila protivna i međunarodnom pravu. Zato je tzv. republika srpskog naroda u Bosni i Hercegovini od početka bila mrtva tvorevina i međunarodna zajednica je nikada nije prihvatila kao samostalnog međunarodnog subjekta.

Deklaracija je donešena 9. januara 1992. godine na zasjedanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Za razliku od ranije odluke u pogledu područja koje će obuhvatiti ova srpska paradržavna tvorevina, Deklaracijom ova područja su proširena i na područja "na kojima je srpski narod ostao u manjini zbog genocida koji je nad njim izvršen u drugom svjetskom ratu", ne precizirajući koja su to područja. Zatim je utvrđeno da se tzv. srpska republika nalazi u sastavu savezne države Jugoslavije kao njena federalna jedinica.

Deklaracija predviđa potrebu teritorijalnog razgraničenja novostvorene srpske države u Bosni i Hercegovini sa političkim zajednicama „drugih naroda Bosne i Hercegovine“ kao i razrješenje drugih međusobnih prava i obaveza. Deklaracija predviđa da će se ta razrješenja sa drugim nacionalnim zajednicama izvršiti "mirnim putem i dogovorno, uz uvažavanje etničkih, istorijskih, pravnih, kulturnih, ekonomskih, geografskih, komunikacijskih i drugih bitnih kriterija i uz poštivanje principa i pravila međunarodnog prava".

Ovaj stav iz Deklaracije smo šire citirali da bi se vidjelo čime se srpska

propaganda sve koristila da bi zavarala domaću i svjetsku javnost. Prvo, što se tiče međunarodnog prava, bosanski Srbi nisu ispoštovali Mišljenje broj 2. Badinterove komisije da se ne mogu jednostrano mijenjati granice država u procesu međunarodnog priznanja. Bosna i Hercegovina je podnijela zahtjev za međunarodno priznanje i u očekivanju odluke međunarodne zajednice bosanski Srbi jednostrano ovom Deklaracijom proglašavaju tzv. republiku srpskog naroda Bosne i Hercegovine i njeno pripajanje Jugoslaviji, što je suprotno međunarodnom pravu u koje se oni verbalno zaklinju.

Drugo, znajući da iza svih zahtjeva bosanskih Srba stoji beogradski režim i JNA, Deklaracija tako obilato koristi atribute mira, dogovora, uvažavanja i itd., znajući da ih to ništa ne košta, već da te riječi ostanu kao historijski dokument o njihovom navodnom civiliziranom pristupu o razgraničenju s drugim nacionalnim zajednicama, a već su u okviru SAO priključili niz gradova i naseljenih mjesta u kojima su Bošnjaci i Hravti bili većinsko stanovništvo, proglasivši ih srpskim područjem. To govori da je ovaj dio Deklaracije bio namijenjen historiji i međunarodnoj javnosti, a najjači argument srpskih prava u BiH bila je sila, u koju su se oni pouzdavali, jer su u čitavoj svojoj historiji, u tom momentu raspolagali sa najviše sile koju su ikada imali na ovom prostoru, jer su prigrabili pod svoju kontrolu sav vojni potencijal bivše JNA koja je bila četvrta sila u Evropi.

U Deklaraciji stoji da će "Ustavom Republike" biti garantovana "puna ravnopravnost i jednakost naroda i građana pred zakonom i zaštita od bilo kog oblika diskriminacije", a diskriminatorna je bila sama činjenica naziva "Skupština srpskog naroda u BiH", zatim naziva države koju je ta Skupština proglasila "Republika srpskog naroda Bosne i Hercegovine", tako da su sve riječi o ravnopravnosti naroda, jednakosti građana pred zakonom i zaštiti od diskriminacije, bile samo šuplje fraze i čine leksički dekor Deklaracije, koja je sama po sebi bila protiv ravnopravnosti naroda i diskriminirajuća, jer u njenom donošenju ni formalno nije učestvovao ni jedan pripadnik iz reda Bošnjaka i Hrvata kojih je na tom području bilo oko 50% ukupnog stanovništva.

Deklaracijom je utvrđeno da će do izbora i konstituiranja novih organa, funkcije državnih organa obavljat sadašnja Skupština i Ministrarski savjet. Sarajevo je određeno za sjedište ove srpske paradržavne tvorevine u kojem je u to vrijeme živjelo oko 70% nesrpskog stanovništva.

Do koje je mjere ova srpska paradržavna tvorevina imala sve karakteristike kvislinške tvorevine Jugoslavije, govori i stav proklamovan u Deklaraciji, da će do donošenja ustava, zakona i drugih propisa, "na njenom području važiti savezni propisi", a ne propisi "dosadašnje SR Bosne i Hercegovine", ako nisu u suprotnosti "sa saveznim Ustavom".

S obzirom da su srpski predstavnici kada su donosili tu Deklaraciju sjedili u organima Bosne i Hercegovine, i da nije u tom trenutku bilo za njih oportuno da potpuno negiraju realno postojanje Republike Bosne i Hercegovine, jednim stavom Deklaracije se utvrđuje da će "Organi vlasti dosadašnje SR Bosne i Hercegovine predstavljati zajedničke organe nacionalnih zajednica u prelaznom periodu do konačnog teritorijalnog razgraničenja i razrješenja drugih prava i obaveza", s tim da u ovom periodu zajednički organi svoje odluke donose konsenzusom.

Kao što je poznato, i nakon četverogodišnje agresije na BiH, nije došlo ni do kakvog teritorijalnog razgraničenja paradržavne srpske tvorevine i Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina je sačuvana kao cjelovita država, u čijem sastavu su dva entiteta, ima svoje organe koji je predstavljaju kao državu u zemlji i inozemstvu. To govori da osnovni ciljevi politike secesije bosanskih Srba se nisu ostvarili.

18. Srpska federacija ili Savez srpskih država

Nezadovoljni što je Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine 25. januara 1992. godine donijela Odluku o raspisivanju referenduma o nezavisnosti Bosne i Hercegovine, u skladu sa preporukom Badinterove komisije, Skupština srpskog naroda u BiH je 26. januara 1991. godine održala svoje zasijedanje na kome je donijela Zaključke: 1.) Da je odluka o referendumu neregularna jer ju je Skupština donijela bez srpskih poslanika (koji su bili napustili salu - 0.I.) i da je ova Odluka za srpski narod BiH neobavezna; nisu saglasni sa Odlukom o povlačenjeu funkcionera iz saveznih organa i ne slažu se sa smjenom direktora Narodne banke BiH; 2.) Da će Skupština srpskog naroda u BiH raditi na sazivanju konferencije legitimnih predstavnika tri državotvorna naroda BiH i nastojati postići saglasnost o već započetoj demokratskoj transformaciji BiH u iznalaženju najboljeg državnog rješenja za svaki od ovih naroda. Tek ako bi to rješenje bilo zajedničko bilo bi prihvatljivo održavanje referenduma radi potvrde sporazuma; 3.) Zadužuje se Ministarski savjet i drugi ovlašćeni predstavnici srpskog naroda BiH da pripreme ustav i druge odgovarajuće odluke i akte kojim će se regulisati državno organizovanje srpskog naroda, kako bi Republika srpskog naroda BiH funkcionisala kao realni državni subjekt; 4.) "Mjesto Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine je u zajedničkoj državi srpskog naroda. Demokratska transformacija Jugoslavije mora da se provede paralelno sa državnim organizovanjem cjelokupnog srpskog naroda u srpsku federaciju ili savez srpskih država"; 5.) "Neophodno je da se odmah redefiniše naš odnos prema jugoslovenskim saveznim institucijama, a prije svega prema JNA, na bazi obostranih političkih i egzistencijalnih interesa". ("Službeni glasnik srpskog naroda u BIH", broj 2., 27.januara 1992.).

Samo površnim pogledom na ove zaključke može se reći da su oni protivrječni. Kada su srpski poslanici vidjeli da će ostati u manjini u odluci o referendumu, oni su se povukli, da bi poslije mogli optuživati da je odluka donesena bez prisustva srpskog naroda. Predlaže se konferencija o zajedničkom rješenju državne transformacije BiH, a traži se istovremeno da se pripremi ustav i drugi akti kojim će se konstituirati Republika srpskog naroda u BiH. Četvrti i peti zaključak demaskira prave namjere bosanskih Srba. Njih ne interesira sudbina BiH, kao države, oni su za federaciju srpskih država i BiH ih inetresuje samo toliko koliko će da bude u sastavu takve srpske federacije, razumije se uz vojničku podršku JNA. Dakle, pravi cilj je srpska, a ne višenacionalna jugoslovenska federacija, koja će biti savez srpskih država. Formalno pozivanje drugih naroda da se tome priključe je politička floskula.

19. Ustav Srpske Republike Bosne i Hercegovine

Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini na svom zasjedanju održanom 28. februara 1992, godine, pozivom na tačku IV. Deklaracije o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine, donijela je odluku o proglašenju Ustava Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Treba napomenuti da je ovaj Ustav donesen dan prije Referenduma kojeg je za 29. februar i 1. mart raspisala Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, na kojem su birači, po zahtjevu međunarodne zajednice trebali da se izjasne o suverenosti i nezavisnosti Bosne i Hercegovine. SDS je pozvao srpske birače da bojkotuju referendum, a u mjestima koja su bila većinom naseljena Srbima nisu ni dozvolili otvaranje biračkih mjesta.

U preambuli Ustava sadržano je nekoliko političkih fraza, među kojima i ona o državi zasnovanoj "na nacionalnoj ravnopravnosti, poštovanju i garantovanju ljudskih sloboda i prava, socijalnoj pravdi i vladavini prava". Kao što je rečeno, o nacionalnoj ravnopravnosti nije moglo biti ni govora, jer je sama Skupština bila etnički čista srpska, kao i vlada, kao i vladajuća politička stranka SDS. Kasnije ćemo vidjeti da je pod ovim Ustavom izvršen genocid nad nesrpskim narodima na području koje je kontrolirala srpska vlast koja je polagala zakletvu vjernosti ovome Ustavu.

To se vidi već iz osnovnih odredbi ovog Ustava kojim se definira Srpska Republika Bosna i Hercegovina kao država srpskog naroda i građana koji u njoj žive. Dakle samo jednog naroda, iako obuhvata područje na kojem je do tada pored Srba živjelo i nekoliko stotina hiljada Bošnjaka i Hrvata.

Ova odrednica "i građana koji u njoj žive" koja se nalazi u definiranju ove paradržavne i nacionalističke tvorevine ništa ne mijenja bitnog u pogledu njenog

demokratskog ustroja, jer se ona uglavnom odnosila na građane srpske nacionalnosti. To će najbolje pokazati posljedice genocida i etničkog čišćenja da su neki gradovi i naselja do tada pretežno sa bošnjačkom i hrvatskom većinom bila do temelja etnički očišćena ubistvima, progonima i spaljivanjem kuća i imanja.

Da nije moglo biti riječi o "nacionalnoj ravnopravnosti" proklamiranoj u Preambuli ovog Ustava, govori i njegov član 2. u kome je određeno područje novokomponovane srpske države. Tu je sažeto sve ono što je već do tada bilo poznato o tome koje će područje ući u tu srpsku državu. Tamo piše: "Teritoriju Republike čine područja autonomnih oblasti, opština i drugih srpskih etničkih cjelina, uključujući i područja na kojima je nad srpskim narodom u drugom svjetskom ratu izvršen zločin genocida". Ne poričući stradanja Srba u Drugom svjetskom ratu, kao što su i sami Bošnjaci tada stradali od tih istih Srba, nigdje se ne navode podaci o područjima toga stradanja, na osnovu kojih bi se mogla provjeriti istinitost tih činjenica, kojim bi se moglo opravdati priključivanje tih područja pod jednonacionalnu vlast bosanskih Srba.

Ustavom je utvrđeno (član 3.) da se "Republika nalazi u sastavu savezne države Jugoslavije" i da "može stupati u zajednice sa državnim tvorevinama drugih konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine" (član 4.). Iz ovakve stilizacije ovih dviju odredaba proizilazi negacija postojanja Bosne i Hercegovine u njenim granicama u kojim je ona bila u sastavu SFRJ, što govori o činjenici da su tvorci Ustava pred sobom već imali jasan ranije skrojen projekat stvaranja, ne Jugoslavije, već Srboslavije, a kao usput i mogućnost stupanja u zajednice sa državnim tvorevinama drugih konstitutivnih naroda u BiH, kao što je već bila 18. novembra 1991. godine proklamirana tzv. Hrvatska zajednica Herceg-Bosna ili dvije godine kasnije 27. septembra 1993. godine uspostavljena tzv. AP Zapadna Bosna, tvorevina Fikreta Abdića, sa kojom je Karadžić pod pokroviteljstvom Miloševića pozivajući se na ovu ustavnu odredbu uspostavio specijalne odnose.

Ovim Ustavom je bilo brisano državljanstvo Bosne i Hercegovine, a uspostavljeno državljanstvo Srpske Republike Bosne i Hercegovine i Jugoslavije. Zanimljivo je da je tzv. Srpska Republika Bosne i Hercegovine bila zamišljena kao suverena država, a istovremeno je Ustavom utvrdila da se nalazi u sastavu savezne države Jugoslavije, pa se iz ove odredbe ne zna, ako je suverena, onda u kakvom je odnosu sa Jugoslavijom, a ako je u sastavu Jugoslavije kao njena federalna jedinica, ne može biti suverena. Najbolje bi joj odgovaralo da je ona bila kvislinška tvorevina Jugoslavije na tlu Bosne i Hercegovine, što je ona i bila jer je radila po instrukcijama vojne i civilne vlasti Beograda.

Ustavom je uređeno da se uređenje Republike temelji: (1) garantovanjem i zaštiti ljudskih sloboda i prava u skladu sa međunarodnim standardima; (2) obezbjeđivanju nacionalnih ravnopravnosti; (3) vladavini prava; (4) socijalnoj pravdi; (5)

oblasnoj autonomiji i lokalnoj samoupravi; (6) zaštiti prava etničkih grupa i drugih manjina (član 5.).

Kao što smo rekli nije moglo biti riječi o obezbjeđivanju nacionalnih ravnopravnosti, jer je Srpska Republika definirana kao država samo srpskog naroda; vladavine prava nije moglo biti u uslovima političke neravnopravnosti nesrpskih naroda i građana; socijalne pravde nije moglo biti zbog masovnog otpuštanja sa posla građana nesrpske nacionalnosti; nisu garantovana prava i njihova zaštita u skladu sa međunarodnim standardima u uslovima masovnog zatvaranja nesrpskog stanovništva u koncentracione logore i sabirne centre i masovnim ubistvima i progonima ljudi sa njihovih imanja. U organima političke vlasti se nije mogao uočiti ni jedan Hrvat i Bošnjak, jer su pripadnici HDZ i SDA, kao i drugih stranaka koje su smatrane nepodobne, smatrane neprijateljima i podlijegali su posebnom režimu strogog postupanja, čak do fizičkih likvidacija, jer su svi bili u SDS, a u SDS nisu mogli ući ni Bošnjaci ni Hrvati.

Bošnjaci i Hrvati su u toj srpskoj paradržavnoj tvorevini izgubili status konstitutivnog naroda i pretvoreni u progonjene nacionalne manjine, u građane drugog i trećeg reda.

U članu 11. Ustava, u poglavlju o ljudskim slobodama i pravima piše: "Život čovjeka je neprikosnoven. U Republici nema smrtne kazne". Kao što znamo u vrijeme važenja ove norme život čovjeka je bio na najnižoj cijeni. Pripadnika nesrpske nacionalnosti mogao je bilo ko ubiti a da zbog toga ne bude sudski procesuiran. O smrtnoj kazni da se ne govori. U vrijeme važenja ove norme masovno su vršene egzekucije nad nevinim nesrpskim stanovništvom, da bi vrhunac dostigle u egzekuciji nad oko 10.000 bespomoćnih Srebreničana. Pošto je ova srpska paradržavna tvorevina priznavala samo srpski narod, građane samo srpske nacionalnosti, i čovjeka samo srpske nacionalnosti, možda su se ove ustavne norme poštivale i štitile, dakle, samo u odnosu na Srbe, ali i na njih, samo ako su podržavali režim, neposlušni Srbi su završavali po istom postupku kao i pripadnici nesrpskih naroda.

U gore izloženom kontekstu kako cinično zvuče sljedeće ustavne odredbe o ljudskim pravima i slobodama:

"Sloboda i lična bezbjednost čovjeka su nepovredivi".

„Nikome se ne može oduzeti ili ograničiti sloboda, osim u slučajevima i po postupku koji su utvrđeni zakonom "(član 12.).

"Ljudsko dostojanstvo, tjelesni i duhovni integritet, čovjekova privatnost, lični i porodični život su nepovredivi" (član 13.).

"Niko ne smije biti podvrgnut mučenju, svirepom, nehumanom ili poražava-

jućem postupanju ili kažnjavanju“.

„Zabranjeno je i kažnjivo svako iznuđivanje, priznanje i izjava"(član 14.)

"Nezakonito lišavanje slobode je kažnjivo" (član 15. stav 1.).

"Stan je nepovrediv" (član 24. stav 1.).

Nasuprot ovoj odredbi ulazilo se u stanove građana nesrpske nacionalnosti u svako doba dana i noći i maltretiralo i pljačkalo stanove bez odgovornosti i odvodilo ljude bez naloga.

„Jamči se sloboda vjeroispovjesti“.

„Sve vjerske zajednice su jednake pred zakonom "(član 28. st. 1. i 2.).

Danas, 4. godine nakon Dejtona bošnjačka djeca u Republici Srpskoj u školama obavezno moraju posjećivati pravoslavnu vjeronauku. Vjerske zajednice nisu jednake, jer Ustavom (član 28. stav 4.) samo pravoslavnoj crkvi država pruža materijalnu pomoć "sarađuje sa njom u svim oblastima ", dok druge vjerske zajednice niti pomaže niti s njima sarađuje, već naprotiv njihove objekte ne dozvoljava da se obnove i njihovu imovinu otuđuje i privatizuje.

"Zabranjeno je ... kršenje ustavom zajamčenih sloboda i prava te raspirivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrepeljivosti" (član 31. stav 2.). Nasuprot ovoj ustavnoj odredbi ova paradržava je upravo nastala na ovim principima koje zabranjuje: nesrpskim građanima nisu zajamčena prava i slobode i povrjeđuju se kad god je to moguće, raspiruje se nacionalna mržnja prema Bošnjacima i Hrvatima, a također i rasna i vjerska, nazivajući Bošnjake "Turcima", a muslimane "balijama", a o netrepeljivosti vlasti prema pripadnicima nesrpskih građana da se i ne govori koliko je ima.

"Građaninu se garantuje sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti i kulture i pravo upotrebe svog jezika i pisma" (član 34. stav 1.). Doskora Bošnjaci se nisu smjeli nacionalno odrediti, kulturni spomenici su im porušeni, a o upotrebi svoga jezika nema ni govora. Bošnjačka djeca u školama uče srpski jezik, nemaju dopunske nastave iz nacionalne grupe predmeta, moraju pisati i saobraćati na ekavskom izgovoru i ćiriličnom pismu.

"Prava i slobode zajamčeni ovim ustavom ne mogu se oduzeti ni ograničiti ...“

„Ko se ogriješi o ljudska prava i osnovne slobode zajamčene ovim ustavom, lično je odgovoran za to i ne može se pravdati ničijim naređenjem" (član 48. st. 1. i 4.).

Za pripadnike nesrpskih naroda navedena prava i slobode nisu bila ničim

zajamčena, mogla su se do mile volje oduzimati i ograničavati, a da niko za to nije odgovarao. Lične odgovornosti za narušavanje prava i sloboda prema nesrbima nije bilo ili je bila egzemplarna pod prijetnjom sankcije od strane međunarodne zajednice.

Prema Ustavu Srpske Republike Bosne i Hercegovine u nadležnosti Republike je bilo da uređuje i obezbjeđuje: "zaštitu ljudskih prava i sloboda, nacionalne slobode i ravnopravnost, ustavnost i zakonitost" (član 68. tačka 1.). Iz ove ustavne odredbe proizilazi odgovornost najviših organa i funkcionera Republike ako je dolazilo do njihovog kršenja i ne mogu se opravdati da nisu mogli kontrolisati sve pojedinačne slučajeve njihovog kršenja.Bili su dužni propisati mehanizme i osigurati instrumente zaštite ljudskih prava, ako su to propustili ili te instrumente nisu koristili procesuiranjem kršenja sloboda i ljudskih prava, odgovorni su, iako u njihovom kršenju nisu lično učestvovali.

Ustavom je uređeno da se u sastavu Narodne skupštine obezbjeđuje što srazmjernija nacionalna zastupljenost (član 71. stav 1.). Kao što je poznato, sve do izbora održanih u septembru 1996. godine Narodna skupština je bila jednonac-ionalna.

Zanimljive su odredbe ovog Ustava o narodnoj odbrani(član 109.112.). Pošto je Srpska Republika Bosne i Hercegovine definirana kao suverena država u sastavu Jugoslavije, dakle, izvan je Republike Bosne i Hercegovine, Ustavom je propisano da građani ove paradržavne tvorevine imaju pravo i dužnost "da štite i brane suverenitet i teritorijalnu cjelokupnost Republike i Jugoslavije, organizirajući se u okviru oružanih snaga Jugoslavenske narodne armije i teritorijalne odbrane" (član 1 09.). Ovim činom su bosanski Srbi optirali za Jugoslaviju, a protiv Bosne i Hercegovine, kojoj će u narednih 36 dana biti dato međunarodno priznanje u njenim granicama koje su bile priznate još na Berlinskom kongresu 1878. i s kojim je ona obnovila svoju državnost 25. 11. 1943. i ušla u sastav federativne Jugoslavije.

Zanimljiva je odredba o tome da je svaki naoružani građanin koji učestvuje u odbrani Srpske Republike pripadnik oružanih snaga (član 112.). Iz ovakve stilizacije ove odredbe proizilazi sljedeće: Pošto je Srpska Republika u sastavu Jugoslavije, pošto su njeni državljani i državljani Jugoslavije, pošto se njeni građani organizuju u okviru oružanih snaga JNA i teritorijalne odbrane, to su i svi pripadnici paravojnih jedinica bili pripadnici oružanih snaga. Iz ovako stilizirane odredbe proizilazi da je i ovim jedinicama civilna komanda bila na dva nivoa: na nivou Jugoslavije to je bilo krnje četveročlano Predsjedništvo SFRJ do 27 aprila 1992. godine, a kasnije predsjednik Jugoslavije, a stvarno predsjednik Srbije Slobodan Milošević, a na drugom nižem nivou civilna komanda je bila u rukama dvoje članova Predsjedništva BiH iz reda srpskog naroda (Nikole Koljevića i Biljane Plavšić), a s uvođenjem predsjednika Republike to je bio Radovan Karadžić.

Iz gore navedenog proizilazi da je za postupke "svakog građanina koji oružjem ili na drugi način učestvuje u odbrani, pripadnik je oružanih snaga ", odgovorna civilna komanda na oba nivoa i na nivou Jugoslavije i na nivou Srpske Republike. Ovo iz razloga što se Jugoslavija ni jednim aktom nije ogradila od Srpske Republike koja je sebe proglasila sastavnim dijelom Jugoslavije, integrirajući postepeno uz pomoć vlasti Jugoslavije svoju infrastrukturu sa infrastr-ukturom Jugoslavije. Prema tome Jugoslavija je odgovorna za učešće JNA, a kasnije Vojske Jugoslavije u vojnim operacijama u Bosni i Hercegovini, kao i za masovno učešće jugoslovenskih građana u paravojnim formacijama na bojištima u Bosni i Hercegovini, čineći masovne zločine nad civilnim stanovništvom.

Zanimljivo je da je u završnim odredbama ovog Ustava rečeno da će se on uskladiti sa "konstitutivnim aktom o uređenju odnosa u Bosni i Hercegovini". Zato opredjeljenje Srpske Republike Bosne i Hercegovine da bude u sastavu Jugoslavije treba razumjeti samo kao političku želju, odnosno kao zadati cilj ili kao prelazno rješenje. Svaka ova opcija je imala svoje pristalice. Umjereni bosanski Srbi su već tada bili svjesni da oni pripadaju Bosni i Hercegovini i da će morati svoje uređenje uskladiti sa dogovorenim političkim i ustavnim rješenjima o odnosima među narodima i građanima u Bosni i Hercegovini, što je postignuto skoro četiri godine kasnije u Dejtonu 1995. godine. Ali nažalost još do danas ovaj srpski Ustav nije u svemu usklađen sa Ustavom Bosne i Hercegovine iz Dejtona.

20. Važenje Zakona o narodnoj odbrani Jugoslavije u Srpskoj Republici

Zakonom o narodnoj odbrani, u skladu sa ustavom Srpske Republike Bosne i Hercegovine i saveznim zakonom tj. zakonom Jugoslavije, uređena su prava i dužnosti srpske republike i njenih autonomnih oblasti u pitanjima narodne odbrane.Ministarstvo narodne odbrane u okviru prava i dužnosti republike i u skladu sa saveznim zakonom u oblasti narodne odbrane vršilo je različite poslove odbranbene prirode.

Zakonom o odbrani (član 18. stav 1.) propisana su prava i obaveze građana u narodnoj odbrani u skladu sa saveznim (jugoslavenskim) zakonom. Tako je propisano da građani imaju prava i dužnosti da izvršavaju vojnu obavezu, radnu i materijalnu obavezu, učestvuju u civilnoj zaštiti i obučavaju se za narodnu odbranu. Pošto je Srpska Republika svojim Ustavom sebe proglasila sastavnim dijelom Jugoslavije, njeni građani koji su prema njenom Ustavu bili i državljani Jugoslavije, pored državljanstva Srpske Republike, potpadali su i pod vojnu obavezu JNA i kasnije Vojske Jugoslavije.

Prema zakonu o narodnoj odbrani, republika tada nije imala svoju vojsku,

jer je njena vojska bila JNA. Republika je imala teritorijalnu odbranu kao dio oružanih snaga. A oružane snage je činila JNA, TO i milicija u ratnim uslovima, kao i u slučaju ratne opasnosti. Tako je sistem odbrane republike srpske bio sastavni dio jedinstvenog sistema odbrane Jugoslavije i za njegovo organiziranje je važio savezni zakon o narodnoj odbrani. Jedinstven sistem odbrane je podpadao pod jedinstven sistem rukovođenja i komandovanja oružanih snaga, pod jedinstvene osnove naoružanja, opremanja i obučavanja i planovima razvoja (član 37. Zakona). Rukovođenje i komandovanje u teritorijalnoj odbrani ostvaruju komandanti teritorijalne odbrane u skladu sa saveznim (jugoslovenskim) zakonom (član 40. Zakona).

Iako je u maju 1992. godine, poslije proglašenja treće Jugoslavije 27. aprila 1992. godine, JNA prestala formalno da postoji, jer je stvorena Vojska Jugoslavije, odnosno Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine, sve temeljne odrednice o jedinstvenom sistemu odbrane i jedinstvenom rukovođenju i komandovanju su i dalje ostale. Kompletan viši oficirski kadar vojske bosanskih Srba ostao je na platnom spisku Generalštaba Vojske Jugoslavije. Iz niza dokumenata je vidljivo da su se u Beogradu pravili planovi vojnih operacija u Bosni i Hercegovini i njima operativno rukovodilo kao npr. u slučaju Srebrenice i osiguravala potrebna logistička podrška tim operacijama. Ta saradnja nije izostala ni onda kada je Milošević uveo navodni embargo protiv bosanskih Srba kada je Karadžić odbio da potpiše Vens-Ovenov plan u proljeće 1993. godine. Taj se embargo odnosio samo na civilne potrebe stanovništva, dok je vojna saradnja i dalje funkcionirala bez prestanka do kraja rata, pa i poslije potpisivanja Sporazuma u Dejtonu 1995. godine.

21. Strateški ciljevi srpskog naroda u Bosni i Hercegovini

Da je bila namjera bosanskih Srba, da skoro cijelu BiH pripoje kao srpsku zemlju u sastav tzv. federacije srpskih zemalja, odnosno velikoj Srbiji, proizilazi i iz Odluke o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini donesenoj na Skupštini 12. maja 1992. godine. A pošto su željeli da ona ostane tajna, Odluka je objavljena tek nakon godinu i po dana, tj. 26. novembra 1993. godine ("Službeni glasnik", broj 22., od 26. novembra 1993.).

Treba napomenuti da je Odluka donesena poslije sastanka Karadžića i Bobana, u Gracu, Austrija. Evo kojih šest tačaka od tada, do danas, predstavljaju strateške ciljeve srpskog naroda u BiH: "Strateški ciljevi, odnosno prioriteti srpskog naroda u Bosni i Hercegovini su:

Državno razgraničenje od druge dve nacionalne zajednice.

1. Koridor između Semberije i Krajine.
2. Uspostavljanje Koridora u dolini reke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država.

3. Uspostavljanje granica na rekama Uni i Neretvi.
4. Podela grada Sarajeva na srpski i muslimanski deo i uspostavljanje u svakom od delova efektivne državne vlasti.
5. Izlaz Republike Srpske na more". (Broj 2-130/92, 12. maja 1992. godine. Predsednik Narodne skupštine, mr. Momčilo Krajišnik).

Iako je Odluka datirana 12. maja 1992., u njenom objavljenom tekstu 1993., dat je naziv Republika Srpska, a ne onaj iz 1992. Srpska Republika Bosna i Hercegovina. Ovo govori o proizvoljnosti ljudi koji su radili na objavljivanju Odluke. Drugi detalj je, da je Zakonom o službenoj upotrebi jezika navedeno da će važiti ijekavski književni izraz, a upotrebljen je ekavski, kako se govori u Srbiji, i kako se nikad nije pisalo i govorilo u BiH.

Odluka je u sebi protivrječna. U prvoj tačci se zahtjeva razgraničenje sa druge dvije zajednice, a faktički je riječ o razgraničenju Srba sa Hrvatima. To proizilazi iz tačke 4. u kojoj stoji da će se srpska država uspostaviti sa granicama na Uni i Neretvi. A znalo se da je teritorij od lijeve obale Une i od desne obale Neretve, između Tuđmana i Miloševića bio predviđen za hrvatsku banovinu u Bosni i Hercegovini.

Iz navedenog proizilazi da za Bošnjake nije bio uopće, po ovoj Odluci, predviđen državni prostor, ako se izuzme "muslimanski deo" Sarajeva iz tačke 5. Fikret Abdić je, dakle, trebao da za Hrvatsku odradi priključenje Cazinske krajine Hrvatskoj.

Kada je proglašena tzv. AP Zapadna Bosna 27. septembra 1993. godine, kada je agresijom Hrvatske na BiH, Hrvatska preko "Herceg-Bosne" počela da uspostavlja svoju vlast u srednjoj Bosni i desnoj strani Neretve, postalo je izlišno ovu Odluku držati dalje u "bunkeru", pa su je Srbi objavili 26. novembra 1993. godine. Dakle, šest mjeseci poslije uspostavljanja šest UN zaštićenih zona na prostoru predviđenom za srpsku državu u Bosni: Sarajeva, Goražda, Srebrenice, Žepe, Tuzle i Bihaća. Te zone su trebale postati geta za Bošnjake, do njihovog konačnog "humanog" raseljavanja iz BiH po svijetu, a na čijem bi se BH državnom prostoru napravile velika Srbija i velika Hrvatska. Tako su tač. 3, o koridoru između Semberije i Krajine i tač. 5. o Sarajevu i 6. o izlazu na more, trebale biti samo floskule i maske, a kasnije kao rezervne varijante, ako neuspije okupacija i posrbljivanje cijele Bosne i Hercegovine.

2000.

BOSNA I HERCEGOVINA JE PROSTA DECENTRALIZIRANA DRŽAVA

Što se tiče oblika vladavine,*) da li je BiH republika ili monarhija, to u svome nazivu nemaju ni Švicarska, ni SAD, ni Ruska Federacija, pa niko ne smatra da su to samim po sebi defektne države. Kao što znamo SAD i Švicarska, danas spadaju u sam vrh demokratskih izgrađenih država.

Drugi prigovor da u BiH Ustavom nije definiran oblik državnog uređenja (federacija, konfederacija ili unija), također, ne bi trebalo biti nedostatak za njeno normalno funkcioniranje, da nije opstrukcije sljedbenika esdeesovske političko pravne doktrine u čijoj suštini je nepostojanje bilo kakve Bosne i Hercegovine.

U ustavnoj teoriji postoje još dva oblika državnog uređenja koja se u kontekstu rasprave o Bosni i Hercegovini ne spominju, a to su centralizirana i decentralizirana unitarna ili prosta država. U vrijeme svoje političke egzistencije pod suverenitetom Osmanlija, Bosna je bila podijeljena na sandžake, kao oblasne uprave, koju organizaciju je preuzela i Austro-Ugarska monarhija, a sa istom podjelom na oblasti Bosna i Hercegovina je 1918. godine ušla u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Sa skoro identičnom podjelom na okruge 1945. godine i oblasti 1949. - 1952. godine, Bosna i Hercegovina je dočekala uvođenje komunalnog sistema 1955. godine, kada je podijeljena bila samo na srezove i općine, a od kraja šezdesetih godina samo na općine kao društveno političke zajednice sa širokim državnim prerogativima.

Nema nikakve ustavne smetnje da se BiH smatra decentraliziranom državom sa dva autonomna multietnička entiteta, koji po širini svojih nadležnosti i ustavom definiranoj pretpostavljenoj nadležnosti entiteta, BiH približava federaciji. Međutim, Bosna i Hercegovina po ustavnoj definiciji nije federacija, a još manje može biti konfederacija ili unija, kakvu je smatra prof. dr. Rajko Kuzmanović u svome udžbeniku Ustavno pravo iz 1999. godine, jer BiH da bi bila unija nema elementarnih teorijskih pretpostavki: ne postoje dvije ili više suverenih država koje bi se u nju ujedinile. Kao što znamo entiteti to nisu. Samo je Bosni i Hercegovini međunarodna zajednica priznala državni suverenitet.

Zato smatramo da imaju najmanje dva pravna osnova u postojećem Ustavu BiH da se Bosna i Hercegovina može smatrati prostim decentraliziranim oblikom državnog uređenja. Jedan pravni osnov se nalazi u ustavnom definiranju Bosne i Hercegovine, a drugi u predstavljanju naroda, a ne entiteta u institucijama Bosne i Hercegovine.

*) "Ljudska prava" broj 2, 2000. godine, Sarajevo.

Nigdje u Ustavu se ne može naći pravni osnov da je Bosna i Hercegovina složena država. U članu I-1. ustava BiH piše: **"Republika Bosna i Hercegovina, čije je zvanično ime od sada "Bosna i Hercegovina", nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država,** ***sa unutrašnjom strukturom modificiranom ovim Ustavom..."*** (podvukao - O.I.). ***Unutrašnja struktura*** modificirana ovim Ustavom sadržana je već u istom članu, u tač. 3.: **"Bosna i Hercegovina se sastoji od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske** (u daljem tekstu **"entiteti"**)".

Nisu slučajno i Federacija i Republika Srpska nazvane entitetima. Upravo zato da se Bosni i Hercegovini očuva njena unutrašnja struktura nepodijeljenje suverene države. Dakle, BiH nije sastavljena iz dvije države, već iz dva entiteta. Da je ustavotvorac htio da BiH bude sastavljena iz dvije države on bi to i rekao. Ustavotvorac ni Federaciju, ni Republiku Srpsku nije vidio kao države, već kao entitete jedne države, a ta država je Bosna i Hercegovina. Da ne bi bile nekim slučajem shvaćene kao države, on ih je nazvao entitetima samo jedne države, a to je BiH. Zato nije slučajno na kraju tač. 3. u zagradi rečeno da će se i Federacija i Republika Srpska **"u daljem tekstu** (nazivati -O.I.) **entiteti".**

Drugi pravni osnov po kojem se Bosna i Hercegovina može smatrati prostom decentraliziranom državom jeste što se ustavni pojam **"institucije Bosne i Hercegovine",** ne smije zloupotrebljavati već odomaćenim, a neustavnim nazivom **"zajedničke"** institucije BiH. U Ustavu BiH, nema **"zajedničkih institucija BiH",** već samo institucije BiH. Šta to znači sa stanovišta definiranja oblika državnog uređenja BiH? To znači, da institucije BiH, nisu **"zajedničke institucije"** entiteta kako se želi nametnuti, naročito od političkih predstavnika Republike Srpske, već da su to, mimo volje entiteta, originerne institucije Bosne i Hercegovine kao suverene države, kojima pravnu egzistenciju, nadležnosti i funkcije osigurava sam Ustav, a ne politička volja entiteta. Ovakav pristup tumačenju institucija BiH, ne kao izvedenih iz volje entiteta, već kao originernih, izvornih ustavnih institucija BiH, podržava i sadržaj člana IX.3. ustava BiH koji glasi: **"Funkcioneri imenovani na položaje u institucijama Bosne i Hercegovine, u pravilu, odražavaju sastav naroda Bosne i Hercegovine",** dakle, ne naroda u entitetima, niti entitete, već naroda sa područja cijele Bosne i Hercegovine.

Šta ovakav pristup znači? On znači da Bosna i Hercegovina u ovom Ustavu nije definirana ni kao federacija naroda, ni kao federacija entiteta. Zato treba praviti razliku između suvereniteta države (u savremenoj politologiji i pravu, država se sve više shvaća kao država nacije državljana) i suvereniteta naroda kao etno-kulturne zajednice krvnih i plemenskih srodnika. To znači da u državama sa složenim etno-kulturnim zajednicama kakva je Bosna i Hercegovina, nije obavezno homogeniziranje naroda na fizički neprekinutom teritoiju da bi ostvarivao svoj etno-kulturni, odnosno narodni suverenitet, jer politički suverenitet i kao narod i kao građani

ostvaruju na cijelom državnom prostoru države čiji su oni građani. Otuda entitetsko državljanstvo u našem slučaju, ne smije biti smetnja ostvarivanju prava iz državljanstva države Bosne i Hercegovine na cijelom njenom državnom teritoriju.

Iz ovakvog pogleda na Bosnu i Hercegovinu proizilaze i sve druge konsekvence u organiziranju institucija Bosne i Hercegovine i ostvarivanja međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine sadržanih u članu II. Ustava Bosne i Hercegovine. U Ustavu BiH, u navedenom članu sadržana je imperativna odredba (član II.1.) koja obavezuje Bosnu i Hercegovinu da osigura najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda pobrojanih u katalogu prava u članu II.-3- i ustavnoj klauzuli o **"nediskriminaciji"** i pravima **"izbjeglica i raseljenih lica"** u istom članu II. Ustava Bosne i Hercegovine.

Kako Bosna i Hercegovina može odgovoriti toj svojoj obavezi? Samo tako što će u skladu s tom normom morati organizirati svoje institucije. Zato organiziranje institucija Bosne i Hercegovine samo po osnovu člana III.-1. Ustava BiH, nije dovoljno. Institucionalno organiziranje Bosne i Hercegovine mora voditi računa, dakle, i o članu II. koji se odnosi na ljudska prava i osnovne slobode, ali i o članu III.-5. a) i b) koji obavezuje BiH da preuzme nadležnosti i u onim stvarima koje su predviđene u Aneksima 5, 6, 7. i 8. Općeg okvirnog sporazuma. Dakle, u pitanjima arbitraže, ljudskih prava, povratka izbjeglih i raseljenih lica i zaštiti kulturne i prirodne baštine Bosne i Hercegovine, kao i u stvarima potrebnim za očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine. Ovim istim članom ustava, obavezuju se entiteti da pregovaraju s ciljem uključivanja i drugih pitanja u nadležnost institucija Bosne i Hercegovine, uključujući korišćenje izvora energije i zajedničke privredne projekte.

Posebne nadležnosti za Bosnu i Hercegovinu proizilaze iz člana III.5. i V-5. u pogledu formuliranja zajedničke sigurnosne politike Bosne i Hercegovine i funkcioniranja oružanih snaga u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine.

U ovom kontekstu se podrazumijevaju nadležnosti Predsjedništva BiH kao vrhovne civilne komande svih oružanih snaga u BiH, njegove odgovornosti za donošenje jedinstvene strategije odbrane BiH, jedinstvene sigurnosne politike, konstituiranje jedinstvene obavještajno-sigurnosne službe, jedinstvenog generalštaba oružanih snaga u BiH, državne policije, jedinstvene granične službe, pasoša, izvornih prihoda države, jedinstvene spoljne i vanjsko-ekonomske politike, jedinstvenog tržišta, jedinstvenog sudskog sistema, tužilaštva i javnog pravobranilaštva itd.

Činjenica da neke institucije Bosne i Hercegovine u Ustavu nisu izričito navedene, ne znači da nema ustavnog osnova da one budu uspostavljene. Taj osnov postoji u članu III.5.a): **»Dodatne institucije mogu biti uspostavljene**

prema potrebi za vršenje ovih nadležnosti«. Kao što su npr. Oružane jedinice specijalne namjene čije postojanje proizilazi iz obaveza BiH kao članice UN, OSCE i budućeg članstva u Partnerstvu za mir, NATO savezu itd.; državne policije za zaštitu stranih ambasada, kontrole na međunarodnim putevima, granične službe, itd. U red ovih institucija dolazi i uspostavljanje Suda Bosne i Hercegovine i Tužilaštva, kao redovnih sudskih instanci, koje će štititi ljudska prava i osnovne slobode građana iz kataloga prava pobrojanih u članu II.-3. Ustava BiH, koji bi imao funkciju ujednačavanja sudske prakse u BiH u korišćenju i zaštiti tih prava.

Neke posebne norme Ustava BiH u pogledu izbora u Parlamentarnu skupštinu, Predsjedništva BiH, entitetskih oružanih snaga, pretpostavljene nadležnosti entiteta itd., koje su preferirale nacionalni i entitetski, umjesto građanskog i državnog kriterija formiranja vlasti i oružanih snaga, bio je ustupak nacionalnim ekstremistima, kao cijena za postizanje Mirovnog sporazuma kojim je zaustavljen rat u Bosni i Hercegovini. Tek u postupku dalje implementacije Ustava BiH treba se koristiti Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima koji zajedno sa 15 međunarodnih konvencija sadržanih u Dodatnom sporazumu o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini, u Aneksu I, na Ustav Bosne i hercegovine, čine sastavni dio Ustava Bosne i Hercegovine. Ove konvencije su silom samog Ustava postale ustavne norme prema kojima treba dovesti u sklad one ustavne norme koje nisu u skladu sa međunarodnim pravom i međunarodnim konvencijama kojim se zaštićuju ljudska prava.

Zatim, tu je Dokument drugog sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji OSCE, iz Kopenhagena 1990. godine (paragrafi 7. i 8.) koji predstavlja Prilog na Aneks 3. o izborima.

U tom smislu je članom X. Ustava BiH predviđena amandmanska promjena Ustava koju treba izvršiti u skladu sa Evropskom i drugim međunarodnim konvencijama i relativizirati isključivo nacionalne kriterije pri formiranju vlasti i oružanih snaga, a uvesti i neutralne, građanske kriterije. Nacionalne zadržati samo tamo, ukoliko se zaista radi o pitanju od vitalnog interesa za neku etničku zajednicu.

Na kraju da zaključim. Budućnost BiH nije ni u uniji, ali ni u prostoj decentraliziranoj državi sa dva autonomna entiteta, već u regijama koje neće imati nacionalne predznake, u kojoj će se na cijelom državnom prostoru poštovati ravnopravnost sve tri nacionalne zajednice i prava pripadnika ostalih naroda.

USTAVNO-PRAVNI I POLITIČKI ASPEKTI SECESIJE "AP ZAPADNA BOSNA"

"Ako je sačuvana sva arhiva u Ženevi, a izgleda da nije, utvrdit će se izravna odgovornost gospode Owena i Stoltenberga o otpadništvu Abdića, nepouzdanog bihaćkog trgovca, kojeg se mislilo iskoristiti da se izvrši pritisak na gospodina Izetbegovića u trenutku plana, "triju entiteta", krajem ljeta 1993. godine".

Jean Cot

Jedno od pitanja koje treba istražiti jeste,[*)] ko je upravljao Bosanskom Krajinom u vrijeme agresije na BiH, odnosno, koje su političke i vojne snage bile relevantne i presudne, koje su određivale sudbinu naroda na ovim prostorima, kratko rečeno, ko je upravljao životima i smrtima običnih ljudi, koji su na izborima 1990. godine[1)] dali svoj glas, a time i prepustili tim političkim strankama pravo da upravljaju njihovom sudbinom u narednom vremenu.

Ono što se može golim okom uočiti bez ozbiljnih istraživanja, sva tri naroda u BiH, pa time i u Bosanskoj Krajini, dali su svoj glas za MIR I PROSPERITETNU Bosnu i Hercegovinu, a ne za rat, razaranje, bijedu, genocid i podjelu Bosne i Hercegovine. Onda otkuda rat u BiH i sve one smrti, razaranja i stradanja bosanskih ljudi u periodu od 1992. do 1995.godine. Jedini relevantan odgovor bi bio da rat u BiH nisu izazvali Bosanci iz sva tri njena naroda, već da je rat unešen izvana. U BiH je propagirana izvana jedna retrogradna i fašistoidna ideologija za koju se mislilo da je pobijeđena 1945.godine sa pobjedom Saveznika nad fašističkim silama Osovine, a to je ideologija "krvi i tla". Ova ideologija je unešena u BiH iz Srbije, Hrvatske i Crne Gore. Ova ideologija je operacionalizirana u velikodržavnim projektima "velike Hrvatske" i "velike Srbije" na račun državnog teritorija međunarodnopravno priznate države Bosne i Hercegovine. Čini se metodološki opravdanim da se od ove pretpostavke kao generalne hipoteze treba poći u analizi političkog mandata koji su dobili narodni predstavnici na izborima 1990. godine, odnosno da se istraži kojim su se političkim opcijama ti predstavnici priklanjali u vrijeme trajanja agresije. Prije toga, neophodno je odgovoriti i na pitanje: koja je to osnovna društvena, politička i

---

[*)] Referat podnesen na Međunarodnoj naučnoj konferenciji „Zločin u Bosanskoj krajini za vrijeme agresije na Republiku BiH", održanoj u Bihaću 22.-24. septembra 2000. godine.

[1)] Na izborima održanim18.novembra 1990. godine pobijedile su političke stranke sa nacionalnim predznakom: Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), Srpska demokratska stranka (SDS) i Stranka demokratske akcije (SDA) koja je okupljala uglavnom Bošnjake.

moralna vrijednost prema kojoj će se moći mjeriti pojedinačni, a i kolektivni doprinos očuvanju ili destrukciji te vrijednosti.

Metodološki je ispravno postaviti hipotezu da je ta osnovna vrijednost u tom periodu bila država Bosna i Hercegovina koja je dobila svoje međunarodno priznanje 6. aprila 1992. godine. Dakle odnos prema BiH, kao domovini, kao ravnopravnoj zajednici naroda, kao državi građana, kao međunarodnom pravnom subjektu, kao priznatoj članici UN, kao hiljadugodišnjem društvu i državno-političkom i kulturnom entitetu, u kome se razvila posebna bosanska duhovnost, koja je postala sastavnim dijelom duhovnosti Bošnjaka, bosanskih Hrvata i bosanskih Srba, koji su je zajednički baštinili u svojoj kulturi i političkoj tradiciji. Politički i naučno je neutemeljeno mišljenje prisutno u Zapadnim političkim i, nažalost, nekim naučnim krugovima, da je "mržnja prirodno stanje" na Balkanu, a posebno, u Bosni i Hercegovini. Historija Bosne i Hercegovine i njena multireligijska, multietnička i multikulturna struktura stanovništva to najbolje dokazuju. Ne može biti "mržnja prirodno stanje u Bosni" u kojoj su stoljećima sela i gradovi naseljeni stanovništvom koje ispovijeda islam, pravoslavni i katolički vjerozakon. Ta činjenica, upravo može biti argumenat za suprotnu tvrdnju da su mržnju u BiH unijeli nosioci velikodržavnih nacionalističkih projekata iz Srbije, Hrvatske i Crne Gore, koji su svojom propagandom "zaludili" najekstremnije dijelove svojih sunarodnika koji su uzeli učešća u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, mobilišući ih politički i vojnički, među domaćim stanovništvom i praveći od njih svoju "petu kolonu" unutar Bosne i Hercegovine, suprotstavljajući ih jedne protiv drugih, da bi prikrili svoju agresiju na BiH, prikazujući to pred svojom i svjetskom javnošću kao "građanski" ili kao "vjerski" rat. A u suštini se radilo o agresiji susjeda na BiH, s ciljem uništavanja njene državnosti da bi je uspješnije podijelili između sebe.

Stoga u razmatranju agresije na BiH, treba poći od ove osnovne premise-odnosa prema Bosni i Hercegovini. A Bosna i Hercegovina se nije mogla drukčije pokoriti i njena državnost uništiti, već da se u nju izvana unese "mržnja", koja će rezultirati zločinima.Nisu zločini pravljeni samo radi zločina, da neko nekog ubije iz nekog svog subjektivnog razloga, već su zločini nad ljudima pravljeni radi toga da se uništi osnovna njihova vrijednost, kao pretpostavka njihovog života na određenom prostoru, a to je Bosna i Hercegovina, i to ne samo kao država, već i kao ideja.[*)] Drukčije se taj prostor nije moga učiniti sastavnim dijelom druge neke vrijednosti koja će se zvati "velika Srbija" ili "velika Hrvatska". Stoga nisu Bosanci na ovom prostoru stradavali samo zato što su muslimani, pravoslavci ili katolici već i zato što

[*)] Sva mjesta koja su imala u svome nazivu atribut „bosanski" mijenjala su naziv brišući iz svog naziva riječ „bosanski": Bosansko Grahovo, Bosanska Gradiška, Bosanski Petrovac, Bosansko Petrovo Selo, Bosanska Kostajnica, Bosanski Novi (Novi Grad), Bosanska Dubica (Kozarska Dubica) i dr.

su ti muslimani, pravoslavci i katolici, kao ljudi, pa tek onda i kao Bosanci, Bosnu i Hercegovinu smatrali svojim životnim prostorom, prije svega, uslovom svoje egzistencije, svoga opstanka na svome izvorištu, pa tek onda i kao svojoj državi. Posebno je pitanje što Bosanci (muslimani, pravoslavci i katolici) nisu u posljednjih sto godina pridavali značaj svom nacionaliziranju, kao Bosanci, a samim tim je onda izostajalo i nacionaliziranje prostora na kome su živjeli, kao političkog prostora, kao državnog prostora, u duhu evropske političke tradicije poslije Francuske buržoaske revolucije 1789, kada su narodi koji su naseljavali određeni političko-geografski prostor intenzivnije započeli nacionaliziranje tog svog životnog prostora, kao političkog i kao državnog prostora, kada su faktički i nastale nacionalne države, kao politički prostori na kojem su narodi ostvarivali svoj nacionalni politički suverenitet.

Dok su se bosanski katolici nacionalizirali kao Hrvati, a bosanski pravoslavci kao Srbi, zanemarivanje svog nacionaliziranja u Bošnjake, bosanskim muslimanima se vratilo kao bumerang, negiranjem od strane njihovih susjeda (Srbije i Hrvatske) Bosne i Hercegovine kao zasebnog političkog i državnog prostora i negiranjem Bošnjaka kao političkog naroda, koji ima pravo na BiH kao i svoj nacionalni politički prostor, kao nacionalni državni prostor svih Bosanaca, svodeći ih samo na jednu vjersku skupinu.

Kada su se bosanski muslimani 1830. godine prepoznali nacionalno kao Bošnjaci, Osmanlije im to nisu dozvolile i htjeli su da oni tada po kriteriju vjere budu Turci. U tome treba, između ostalog, naći objašnjenje za propast Autonomnog pokreta Husein-Kapetana Gradaščevića i za krvavi obračun Omer-paše Latasa sa bošnjačkim plemstvom 1851/52. godine. Kada su bosanski muslimani sebe i prepoznavali kao zasebnu etničku grupu (Bošnjaci), sa svojom autohtonom kulturom, Srbija i Hrvatska su htjeli da oni budu Srbi i Hrvati, tumačeći njihovu kulturu tuđom, uvezenom kulturom, prisiljavajući ih da srpsku i hrvatsku kulturu uzmu kao svoju, a da se nacionalno odrede kao Srbi ili Hrvati. Kada to oni nisu htjeli, već se, naprotiv i politički organizirali kao politički narod koji ima pravo na državu po evropskim kriterijumima, nacija=država, tada su susjedi atakovali 1991.-1995-godine na Bosnu i Hercegovinu, želeći je uništiti i kao državu i kao ideju, a put je vodio preko genocida nad bošnjačkim narodom. Dakle, uništiti jedan politički narod, da bi se uništila bosanska državnost, da bi se definitivno uništila Bosna i bosanstvo kao ideja i da se na uništenom političkom prostoru Bosne i bosanstva, definitivno uspostavi Hrvatska i hrvatstvo i Srbija i srpstvo. To je pravi politički smisao, u vrijeme agresije, grafita ispisanih usred Bosne: “Ovo je Srbija” ili “Ovo je Hrvatska”.

U tom ustavno-pravnom i politički uokvirenom metodološkom pristupu će se kretati i razmatranje teme: “Ustavno-pravni i politički aspekti secesije “AP Zapadna Bosna”.

Potrebno je odmah na početku istaći da "Autonomna Pokrajina Zapadna Bosna", kao ni "Republika Srpska", "Hrvatska Republika Herceg Bosna", bošnjačka "Republika Bosna", koju su često pežorativno nazivali "Muslimanija", nisu ni bosanska ideja, ni bosanska tvorevina, već ideje i kvislinške tvorevine agresora na Bosnu i Hercegovinu. Oni su u BiH samo tražili sljedbenike koji će se "zalijepiti" za te njihove ideje. I našli su ih, prije svega u SDS, HDZ, Muslimanskom demokratskom savezu (formiranom uz posredovanje Fikreta Abdića sa srpskim komandantima[2)]) i muslimanskim ekstremistima. Dok se Herceg Bosna uspjela konstituirati uz političku i vojnu podršku Hrvatske, Republika Srpska uz političku i vojnu podršku Srbije i Crne Gore, AP Zapadna Bosna uz političku i vojnu podršku Tuđmanovog i Miloševićevog režima, konstituiranju Republike Bosne ili tzv. "Muslimanije", nije bila dovoljna podrška ni Tuđmana ni Miloševića zajedno, jer u Bosni i Hercegovini nije imala "kritičku masu" sljedbenika koji bi je politički i vojnički konstituirali kao zaseban politički entitet. Legalne vlasti Republike Bosne i Hercegovine bile su protiv svih paradržavnih entiteta koji bi dovodili u pitanje teritorijalni integritet i suverenitet Republike Bosne i Hercegovine, kao međunarodnog pravnog subjekta.

Stvaranje paradržavne tvorevine "AP Zapadna Bosna", uklapalo se u velikodržavne projekte Srbije i Hrvatske, koje su u početku agresije podržavali kopredsjedavajući konferencije[*)] i pet relevantnih zemalja međunarodne zajednice: SAD, Velika Britanija, Francuska, Rusija i Španija, da se muslimansko stanovništvo u BiH segmentira po zaštićenim zonama, kao privremenim getima, iz kojih će se vremenom isprazniti i na taj način učiniti BiH kao izlišnom državom, čijim bi prostorom definitivno ovladala Hrvatska i Srbija i hiljadugodišnje postojanje BiH prestalo postojati.

U tom kontekstu treba se prisjetiti Mejdžorovog pisma svome državnom sekretaru Hogu od 2. maja 1993. U njemu Mejdžor instruira svog ministra da se nastave mirovni pregovori, jer mu oni služe kao prevara "da bi se događala kakva takva akcija, sve dok Bosna i Hercegovina ne prestane postojati kao važeća država, a njeno muslimansko stanovništvo ne raseli iz svoje zemlje". Mejdžor, dakle, priznaje da je Bosna i njihova zemlja, ali mu smeta što su muslimani. Da bi odagnao sumnju u takvu svoju politiku, Mejdžor uvjerava svog ministra, da je ovo "prava politika" koja osigurava stabilnu Evropu u budućnosti "čiji sistem vrijednosti se bazira i mora ostati baziran na "hrišćanskoj civilizaciji i etici". Na kraju pisma Mejdžor tvrdi da iza ove politike stoji "svaka druga evropska i sjevernoamerička vlada i zato

[2)] Vidi: Milovan Milutinović,Kako sam vodio medijski rat, Narodna Knjiga, Beograd 1998., str. 311

[*)] Mario Nobilo, hrvatski ambasador pri OSCE-u: „Lorda Owena pamtim ponajviše zato što je on bio glavna motorna snaga u promoviranju ideje podjele Bosne i Hercegovine, ali i Hrvatske, od koje nije ni do danas odustao, i fokusiranju na Miloševića kao glavnog igrača u regiji", Dnevni avaz, 8.02.2000. godine.

nećemo intervenisati u ovom području da spasimo muslimansko stanovništvo ili da ukinemo embargo na oružje"[3)]

Kao što je poznato, četiri dana kasnije, 6. maja, donešena je Rezolucija Savjeta sigurnosti UN koju je sponzoriralo pet zemalja: SAD, Velika Britanija, Francuska, Španija i Rusija, kojom se u BiH uspostavlja šest zaštićenih zona za muslimansko stanovništvo: Sarajevo, Tuzla, Bihać, Goražde, Žepa i Srebrenica[4)] . Stvaranje ovih zaštićenih zona bio je i zvaničan nagovještaj postepenog prestanka "važenja bosanske države" time što će se muslimansko stanovništvo segmentirati u zaštićena geta, dok potpuno iz njih "neiscuri", i prestane "razlog" postojanja Bosne i Hercegovine kao države.

Uspostavljanje tzv. zaštićenih zona imalo je dvostruku funkciju: (1) da "zamažu" oči muslimanske i svjetske javnosti da Zapad čini nešto na zaštiti muslimanskog stanovništva, i (2) da se BiH prisili na podjelu na tri nacionalna entiteta: srpski, hrvatski i bošnjački. Pošto probosanskim snagama nije odgovaralo segmentiranje BiH u više nacionalnih država, a to prije svega nije odgovaralo bošnjačkom narodu koji nema alternativne države, već samo Bosnu i Hercegovinu, kao svoje jedino historijsko i političko stanište i izvorište, trebalo ga je različitim manipulacijama prisiliti na popuštanje. To je taj pritisak o kome govori Jean Cot u knjizi iz koje smo izdvojili jedan citat na početku našeg referata[5)].

S druge strane, stvaranje tzv. AP Zapadna Bosna, koje je ubrzo uslijedilo, trebalo je: (1) da prisili bosansku vlast u pregovorima da pristane na etničku podjelu Bosne i Hercegovine i time opravda politiku Srbije i Hrvatske i dijelova međunarodne zajednice da se BiH teritorijalno etnički homogenizira po regijama i time legitimira genocid i tzv. humano preseljavanje naroda, kao prvoj fazi destrukcije BiH kao države i, (2) da se unese razdor unutar samog bošnjačkog političkog vođstva, na one koji su "kooperativni" i popustljivi i one koji su "tvrdi" i nepopustljivi. U ovom slučaju trebalo je bošnjački narod "kazniti" time što će se na političkom prostoru koji je kontrolirala legalna BH vlast daljom političkom i teritorijalnom segmentacijom razbiti na više paradržavnih tvorevina. Nema sumnje, da se uspjelo sa tzv. AP Zapadna Bosna, da se ona osamostali kao autonoman politički faktor, da bi domaći i međunarodni razbijači BiH nastavili sa tim postupkom kao metodom kojim bi se bošnjački narod dalje politički segmentirao, usitnjavao, da bi prestao biti ozbiljan politički faktor u pregovorima sa Srbima, Hrvatima i međunarodnom zajednicom.

---

3) Vidi: Omer Ibrahimagić, Bosna i Bošnjaci - država i narod koji su trebali nestati , "Svjetlost", 1995., Sarajevo, str 139.

4) Rezolucija savjeta sigurnosti, broj:824,od 6.5.1993.godine

5) Jean Cot i dr., Posljednji balkanski rat, izdavač Hrvatska sveučilišna naklada i Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1997, str 165.

Nije slučajno što se razmišljalo i o tome da Tuzla, u kojoj su na vlasti bili reformisti i socijaldemokrati, bude sljedeći poligon za usitnjavanje bošnjačke nacionalne i političke supstance[6)].

Odlučan politički i vojnički odgovor legalne bosanske vlasti na stvaranje tzv. AP Zapadna Bosna, i politički i vojnički poraz takvog političkog koncepta uređenja BiH koje bi se sastojalo iz više paradržavnih tvorevina po etničkom principu, srušilo je čitav koncept etničke podjele BiH, stavljajući u prvi plan, iznalaženje takvog političkog rješenja za BiH, kojim će se prvo zaustaviti rat između Bošnjaka i Hrvata. To je učinjeno Vašingtonskim sporazumom[7)] i stvaranjem federacije kantona na prostoru koji su vojnički kontrolirale legalne bosanske vlasti i bosanski Hrvati (1994) i na kraju legaliziranje Republike Srpske koju je kontrolirala srpska vojska kao zasebnog političkog entiteta unutar Bosne i Hercegovine donošenjem Općeg sporazuma za mir u BiH u Dejtonu i Parizu 1995. godine, kojim je BiH priznato da nastavlja državni kontinuitet RBiH i članstvo u UN i međunarodnim organizacijama, kao i njen pravni subjektivitet u međunarodnim odnosima[8)].

Danas, nakon pet godina od Dejtona, bit će nam lakše sagledati, bez strasti, hladnom glavom, teške posljedice stvaranja tzv. AP Zapadna Bosna i doprinos koji je ona imala, na destrukciji države Bosne i Hercegovine i bespotrebnim žrtvama i stradanju bošnjačkog naroda u Okrugu Bihać 1993.do 1995.godine.

Ako pođemo od činjenice da su prije uspostavljanja tzv. AP Zapadna Bosna već bile uspostavljene tzv. Republika Srpska i tzv. Hrvatska Republika Herceg Bosna, za uspostavljanje tzv. AP Zapadna Bosna, primijenjena je ista metodologija i željeli su se postići isti politički ciljevi. A to je suprotstavljanje legalnoj vlasti Bosne i Hercegovine koja je jedina imala međunarodnopravni legitimitet i legalitet, kao i nastojanje za dobijanjem punog državnog suvereniteta na teritoriji uspostavljenih paradržava. Između tzv. Republike Srpske i tzv. Hrvatske Republike Herceg Bosne postoji razlika u tome što se prilikom stvaranja RS ustavnopravno deklarirala kao sastavni dio Jugoslavije, kao jedna od srpskih zemalja, u Jugoslaviji, kao savezu srspkih zemalja. Hrvatska Republika Herceg Bosna, formalno ustavnopravno je priznavala BiH kao državu i sebe smatrala kao jednim od kostitutivnih elemenata BiH kao "konfederacije" ili "unije država", a faktički na terenu, radila je na svome političkom i vojnom integriranju u Republiku Hrvatsku finansiranjem političkih i vojnih struktura HB od strane Republike Hrvatske, kroz školske programe, valutu, privredno povezivanje subjekata, infrastrukturu i ignoriranjem državne granice BiH prema Hrvatskoj, stavljanjem tih granica pod svoju kontrolu.

---

6) Vidi: Milovan Milutinović, cit.knjiga, u podnaslovu "Autonomija Tuzle", str.272-279.

7) Vašingtonski sporazum potpisan je 18. marta 1994.

8) Opći okvirni sporazum za mir u BiH (tzv. Dejtonski sporazum) potpisan u Parizu 14.12.1995.

I u jednom i u drugom slučaju, dakle, i Jugoslavija i Hrvatska, čuvale su se da u svoje ustavnopravne dokumente ne unesu bilo kakve odredbe kojim će se RS i HB smatrati i formalno sastavnim dijlom Jugoslavije, odnosno Hrvatske, iz bojazni osude tog postupka od strane međunarodne zajednice. Međutim, to ne znači da na terenu nisu radile potpuno suprotno i time, praktično i politički-pragmatski podržavale secesiju ovih dviju paradržavnih tvrorevina iz BiH, ili, bolje rečeno, radile su iznutra na rastakanju države BiH i gubljenju njene državne supstance. Dok je to Jugoslavija radila otvoreno ne priznajući BiH, sve do Dejtonskog sporazuma 1995, Hrvatska je to radila prikriveno, licemjerno, jer je BiH priznala već prvih dana poslije njenog međunarodnog priznanja, a čitavo vrijeme od 1991. do 1995. "radila joj je o glavi", odnosno zalagala se za njenu podjelu sa Jugoslavijom. Neki novi izvori pronađeni poslije Tuđmanove smrti pokazuju da se Hrvatska politika prema BiH nije suštinski promijenila sve do dolaska opozicije na vlast 1999. godine.

Za razliku od ovih dviju paradržavnih tvorevina, AP Zapadna Bosna, iako je nastala po istoj metodologiji (suprotstavljanju legalnoj bosanskoj vlasti) i imala iste političke ciljeve (destrukcija državnosti i teritorijalne cijeline BiH), nije imala one državotvorne, nacionalne i političke dimenzije, svojih uzora, već je bila u funkciji "trojanskog konja" unutar bošnjačkog naroda i korisnika "danajskih darova" koje su joj kroz olakšice u trgovini davale Hrvatska i Jugoslavija kao nagradu za ulogu koju treba da odigra u razgradnji Bosne i Hercegovine kao države i segmentiranju Bošnjaka po regijama (getima) radi njihovog lakšeg nestanka kao političkog naroda[9)] i suvereniteta BiH kao cjelovite države.

Dok je RS bila kvislinška tvorevina Jugoslavije, HB kvislinška tvorevina Hrvatske, AP Zapadna Bosna, bila je zajednička kvislinška tvorevina i Hrvatske i Jugoslavije, odnosno njihove zajedničke politike na terenu u ratu protiv Bosne i Hercegovine. Iz ograničenih izvora koji su bili dostupni nije dovoljno razjašnjeno ko je autor inicijative za osnivanje AP Zapadna Bosna. U nekim izvorima stoji da je inicijativu dala Propagandno-informativna služba Vojske Republike Srpske[10)], u drugim izvorima stoji da je ta inicijativa osmišljena u političkom vrhu SR Jugoslavije uz saglasnost političkog vrha Republike Hrvatske[11)]. Na terenu je inicijativa prihvaćena od strane Fikreta Abdića i njegovih političkih istomišljenika u uslovima, s jedne

---

9) Sporazum potpisan između Radovana Karadžića i Fikreta Abdića, 24. februara 1994. u Beogradu, "kojim se omogućava ostvarivanje komunikacija, saobraćaja i trgovine između AP ZB i RS", "Službeni list AP Zapadna Bosna",broj 2., februar-mart 1994.Sporazum je potpisan pozivom na Deklaraciju potpisanu 22.oktobra 1993. uz mentorstvo Slobodana Miloševića.

10) Vidi: Milovan Milutinović, u cit. knjizi u podnaslovu "Operacija 'Zapadna Bosna'", str.260-268.

11) Vidi: Sejo Omeragić,Dogovoreni rat, izd. Proton, Sarajevo,2000., u podnaslovu: "Fikret između Slobodana i Franje", str. 290-301.

12) Owen - Stoltenbergov plan je ponuđen u julu-avgustu 1993.

strane, kada Fikret Abdić nije uspio da se nametne kao neosporni politički vođa nad okružnim organima vlasti u Bihaću i nad 5. Korpusom koji su priznavali legalnu vlast RBiH i, s druge strane, kada je ponuđen Owen-Stoltenbergov plan kojim je predviđeno da se BiH uredi kao unija tri republike[12] . Pošto je bilo neizvjesno hoće li legalna vlast BiH pristati na takav koncept uređenja BiH,trebalo je izvršiti pritisak da se prihvati takav koncept. Kao što se vidi čin stvaranja AP Zapadna Bosna, dao je kontraproduktivan učinak. Koncept uređenja BiH kao "unije republika" je odbačen. Da bi se zaustavio proces daljeg dijeljenja BiH,a posebno daljeg autonomnog organiziranja na prostoru kojeg je kontrolirala legalna bosanska vlada,osuđeno je osnivanje AP Zapadna Bosna. Kada se nije uspjelo mirnim sredstvima eliminirati dalje rušenje ustavnog koncepta cjelovite i nedjeljive BiH prema Ustavu RBiH iz 1974.godine koji je bio još na snazi, legalne bosanske vlasti su sasvim legitimno protiv tzv. AP Zapadna Bosna suprotstavile vojnu silu oličenu u 5.Korpusu ARBiH.

Da se može prihvatiti teza da je nastanak AP Zapadna Bosna bio uslovljen gore navedenim činiocima, potvrđuju dva dokumenta iz arhiva AP Zapadna Bosna. Prvi, koji govori o tome da će AP Zapadna Bosna biti u sastavu "Republike Bosne", dakle, jedne od tri pretpostavljene republike u uniji BiH pored Republike Srpske i Hrvatske Republike Herceg-Bosne[13] i, drugi, kada je po konstituiranju AP Zapadna Bosna postalo jasno suprotstavljanje legalnih BiH vlasti toj paradržavnoj tvorevini, novokonstituirano Predsjedništvo Ustavotvornog parlamenta AP ZB donijelo je Uredbu sa zakonskom snagom kojom se pokušala delegimitirati legalna vlast BiH na prostoru AP Zapadna Bosna: "preuzimaju se svi poslovi iz čl.8.Uredbe sa zakonskom snagom o obrazovanju i radu okruga (Službeni list RBiH, br.12/92)"[14].

Ne zadovoljavajući se delegitimiranjem samo okružne vlasti Bihaćkog okruga, istom Uredbom je delegimitirana i legalna vlast države Bosne i Hercegovine: "Do konstituisanja Republike Bosne, ili drugog rješenja države BiH, Autonomna Pokrajina Zapadna Bosna će samostalno upravljati unutrašnjim i vanjskim poslovima, te poslovima Narodne odbrane, koji su bili u nadležnosti organa RBiH kao i drugim poslovima iz tač. 5. Ustavnih principa AP Zapadna Bosna"(član 3.). Stupanjem na snagu ove Uredbe "stavljaju se van snage na području Autonomne Pokrajine Zapadna Bosna ingerencije sadašnjih republičkih organa i Predsjedništva zbog gubitka legitimiteta na ovom području" (član 5.)[15]

[13] Deklaracija potpisana između R. Karadžića i F. Abdića,22.oktobra 1993. uz svjedočenje Slobodana Miloševića.

[14] Službeni list AP Zapadna Bosna, broj 2, decembar 1993., mada je Uredba stupila na snagu danom donošenja, tj, 12.10.1993., pod brojem: 02-1-12/93 u Velikoj Kladuši.

[15]Isto.

[16] Sejo Omeragić, Dogovoreni rat, str.290-301.

Iako se, dakle, kada je riječ o inicijativi za osnivanje AP Zapadna Bosna ne može sa sigurnošću tvrditi da je ta inicijativa bila Fikreta Abdića, oni, čija je to bila inicijativa, računali su na vlastoljubivost Fikreta Abdića, i u tome se nisu prevarili. Fikret Abdić je sebi dozvolio da bude politički manipuliran i da igra ulogu piona u rukama agresora na BiH-SR Jugoslavije i Republike Hrvatske[16)]. Ne treba zaboraviti da je AR BiH, već imala dva fronta i agresori su uspjeli da stvaranjem AP Zapadna Bosna otvore i treći front unutar onog prostora kojeg agresori nisu uspjeli okupirati, da bi oslabili pregovaračku poziciju legalnih bh. vlasti kako na vojničkom tako i na političkom planu, i time, dobiju još jedan "dokaz" da se u BiH ne radi o agresiji već o građanskom ratu,ne samo između Bošnjaka s jedne strane i Srba i Hrvata, s druge strane, već i unutar samih Bošnjaka, zbog različitih političkih opcija. Politička opcija legalnih bh. vlasti prikazivana je kao ekstremna, i to ne samo, politički ekstremna, već prikazujući je pred svjetskom javnošću i kao islamsko-fundamentalističku, kojoj se eto suprotstavio i Fikret Abdić, kao član kolektivnog Predsjedništva države, nudeći umjerenu političku opciju saradnje i međusobnog povjerenja sa druga dva bosanska naroda: bosanskim Hrvatima i bosanskim Srbima.

Da bi se Abdićeva politička opcija učinila stvarnijom i bila pod kontrolom agresora, bilo je potrebno operacionalizirati je i učiniti je i za srpsko i hrvatsko okruženje stvarnom i realnom, kao i za Abdićeve pristalice, time što će se ubrzo,a da ne prođe ni mjesec dana od osnivanja AP Zapadna Bosna, potpisati ZAJEDNIČKA IZJAVA između Mate Bobana, predsjednika Hrvatske Republike Herceg Bosna i Fikreta Abdića predsjednika AP Zapadna Bosna od 21. oktobra 1993.godine[17)]. Izjavom se konstatuje da je saradnja "između Hrvata i Muslimana u Autonomnoj pokrajini Zapadna Bosna ugrožena napadom Armije BiH na legalnu vlast i civilno muslimansko stanovništvo"; zatim "odlučni su uložiti napore u cilju okončanja sukoba na području Unije Republika"; "postrojbe HVO Bihać će kao i do sada biti u sastavu oružanih snaga Autonomne pokrajine Zapadna Bosna". Zatim se konstatuje da su promjene u sastavu Predsjedništva BiH neustavne i nasilne (ovdje se misli na ulazak u Predsjedništvo Nijaza Durakovića, Mijatović-Ljujić i Ive Komšića-O.I.). Potpisnici će se zauzimati za što tješnje odnose AP Zapadna Bosna i HR Herceg Bosna "u Uniji Republika BiH". A kao usput, na kraju Izjave u tački 4. stoji "pozivamo sve strane na strogo poštivanje međunarodnog ratnog prava i humanitarnog prava, potpunu slobodu kretanja humanitarnih konvoja i civila te zaštitu ljudskih prava i sloboda". Zajednička Izjava potpisana je u Zagrebu pod mentorstvom Franje Tuđmana. Izjava se poziva na Deklaraciju i dogovore iz Ženeve između predstavnika Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine od 14. septembra

[17)] "Službeni list, Republika Bosna i Hercegovina, Autonomna pokrajina Zapadna Bosna", broj 2., decembar 1993.

1993.godine, u najmanju ruku, kao da se HR Herceg Bosna nalazi u Hrvatskoj, a ne u BiH, i kao da je riječ o IZJAVI političkih vođa dviju regija navedenih država koje su implementirale citiranu Deklaraciju. Međutim, činjenica je, da je HR Herceg Bosna u svemu bila faktički pod jurisdikcijom Republike Hrvatske, dok se AP Zapadna Bosna, također odmetnula od legalnih vlasti RBiH, umišljajući sebi da vodi samostalnu politiku, a faktički je bila instrument iste one politike koja je upravljala i Herceg Bosnom[*)], obje suprostavljajući legalnim vlastima RBiH.

To će se pokazati još eksplicitnije u Deklaraciji potpisanoj između Radovana Karadžića, predsjednika Republike Srpske i Fikreta Abdića, dan kasnije, u Beogradu, 22. oktobra 1993. godine, uz neposredno prisustvo i potpis garanta sporazuma Slobodana Miloševića, predsjednika Republike Srbije[18)] .

Deklaracija je za razliku od ZAJEDNIČKE IZJAVE, opširnija, detaljnija i eksplicitnija, koja AP Zapadnu Bosnu vidi kao sastavnicu projektovane "Republike Bosne" po želji njenih agresora Srbije i Hrvatske. Da je riječ o neozbiljnim i neodgovornim ljudima i ad hoc sastavljenoj Deklaraciji, više radi domaće i međunarodne javnosti, a da bi se nanijela što veća politička i diplomatska šteta RBiH, a ne iskaz volje da se iziđe iz rata, govori činjenica, da se već u prvoj tački Deklaracije o AP Zapadna Bosna, govori kao jednoj od "triju konstitutivnih republika Unije Bosne i Hercegovine, kako je predviđeno Mirovnim planom Owena i Stoltenberga". Tek se u drugim tačkama Deklaracije imenuje "Autonomna Pokrajina Zapadna Bosna Republike Bosne", više iz pravno-formalnih, nego iz stvarnih razloga, jer se o AP Zapadna Bosna govori, ne kao o regiji "Republike Bosne", već kao zasebnom međunarodnopravnom subjektu, baš kao što se i Republika Srpska predstavljala, kao zaseban međunarodnopravni subjekt sa svim elementima državnosti.

U prvoj i drugoj tački Deklaracije se AP Zapadna Bosna i Republika Srpska međusobno priznaju kao izrazom volje njihovih građana iz koje crpe svoj legitimitet. I za jednu i za drugu stranu BiH je "bivša". Obje strane "svečano zaključuju mir i objavljuju početak izgradnje dobrosusjedskih odnosa i svestrane saradnje na političkom, ekonomskom, saobraćajnom, kulturnom, sportskom i drugom planu". Riječi "i drugom planu" bit će im "pravna osnova" za kasniju vojnu saradnju u zajedničkoj borbi protiv 5. Korpusa Armije RBiH. Potom se govori o granicama

---

[*)] Po povratku iz Karađorđeva (24. mart 1991.), Tuđman je rekao da je sa Miloševićem dogovorio da će Hrvatska dobiti banovinske granice na račun BiH, a Milošević je rekao: 'Franjo, uzmi još i Cazin, Kladušu i Bihać, to je takozvana turska Hrvatska, a to Srbiji ne treba'. Sada se vidi zašto je Tuđman kasnije igrao na kartu Fikreta Abdića, a zašto je Milošević sve ovo radio u Bosni". ("Monitor", Podgorica, 28. mart 1997., intervju Stipe Mesića, u knjizi Miloš Minić, Dogovori u Karađorđevu o podjeli Bosne i Hercegovine, Svjedočenje Stipe Mesića, Sarajevo 1998. str. 79.).

[18)] Isto.

između ovih dviju paradržava, prelazu preko granice, da bi kasnije obrazovali i komisije koje će izvršiti razgraničenje između njih. O planu Owena i Stoltenberga se govori kao da je usvojen, mada je već bilo poznato da je od strane legalnih vlasti BiH bio odbačen kao neprihvatljiv za BiH, jer bi njime bila legalizirana etnička podjela BiH i bile priznate tekovine agresije na BiH i izvršenog genocida nad bošnjačkim narodom. Govori se o "građanskom ratu" i pravima povratka na "svoje ognjište... ako žele". Zatim "potvrđuju da će se svim konvojima međunarodne humanitarne pomoći omogućiti slobodan prolaz" u obje paradržavne tvorevine, a znamo da su ih itekako ometali i sprječavali radi vojnog i političkog slabljenja blokirane bihaćke regije. Potpisnici izražavaju nadu da će se "rukovodstvo Republike Bosne u Sarajevu priključiti ovoj Deklaraciji".Kakav cinizam.U vrijeme potpisivanja Deklaracije obje strane su znale da "Republika Bosna" u stvarnosti ne postoji,već da postoji samo međunarodnopravno priznata država "Republika Bosna i Hercegovina", koju ovi potpisnici nazivaju bivša. Na kraju se potpisnici Deklaracije zahvaljuju Slobodanu Miloševiću "na velikom doprinosu koji je dao zaključenju pravičnog i trajnog mira između Republike Srpske i Autonomne Pokrajine Zapadna Bosna Republike Bosne", razumije se uz potpis Slobodana Miloševića kao garanta sporazuma.

Kasnije će biti potpisana Izjava 7. novembra 1993. godine[19)] između predsjednika vlada ovih triju paradržavnih tvorevina (Jadranka Prlića,Vladimira Lukića i Zlatka Jusića), gdje će iz naziva AP Zapadna Bosna biti izostavljeno da ona pripada "Republici Bosni", upravo baš onako kako je ona imenovana u svim svojim "konstitutivnim" dokumentima, kao što je Rezolucija o ustavnim principima Autonomne pokrajine Zapadna Bosna[20)], Odluke o konstituiranju Ustavotvornog parlamenta AP Zapadna Bosna[21)], Odluke o izboru predsjednika AP Zapadna Bosna[22)] i Odluke o konstituiranju i ustavnim principima AP Zapadna Bosna[23)]. Ovom Odlukom uređeno je da će se ustavno uređenje AP Zapadna Bosna "Zasnivati na predsjedničkom sistemu" (član 3.). Sve ove odluke donešene su na Glavnom odboru Inicijative za konstituiranje AP Zapadna Bosna, koji se sastao 27. septembra 1993.godine u Velikoj Kladuši. Upravo tog dana je u Sarajevu na Bošnjačkom saboru odbačen Owen-Stoltenbergov plan kojim se BiH trebala urediti kao unija triju republika. Međutim, to Fikretu Abdiću i njegovim sljedbenicima nije smetalo da krenu drukčijim putem i da se stave u službu agresora na BiH i postanu uzrokom krvoprolića u Cazinskoj krajini,odnosno na području Okruga Bihać i vojno-

19) Isto

20) Isto.

21) Isto.

22) Isto.

23) Isto.

operativnom prostoru 5. Korpusa Armije RBiH, koji se borio za cjelovitu i demokratsku BiH, zajednicu građana i ravnopravnih naroda u njoj.

Da je imenovanje "AP Zapadna Bosna Republike Bosne" bilo izrazom manipulacije u datom političkom trenutku, pokazuje odnos AP Zapadna Bosna prema novostvorenoj Federaciji Bosne i Hercegovine. Kao što je poznato Federacija Bosne i Hercegovine nastala je Vašingtonskim sporazumom 18.marta 1994.godine, a profunkcionirala je usvajanjem Ustava Federacije BiH 30. marta 1994. godine. AP Zapadna Bosna u jesen 1993.godine iskazivala se u sastavu fantomske "Republike Bosne", a kada je osnovana Federacija BiH, Vlada AP Zapadna Bosna izdala je "Bijelu knjigu"[24] 14. aprila 1994.godine kojom se odredila prema Federaciji BiH. Organi AP Zapadna Bosna su spremni na "usklađivanje odnosa sa organima Federacije Bosne i Hercegovine". Što znači da se traži faktičko zadržavanje paralelnih organa AP Zapadna Bosna na prostoru koji je po Vašingtonskom sporazumu ušao u sastav Federacije. AP Zapadna Bosna spremna je promijeniti naziv u "Kanton Zapadna Bosna", s tim da dobije "poseban status zbog geopolitičkog i geoprometnog položaja odnosno pozicije". Zatim se otvara mogućnost da AP Zapadna Bosna predloži amandmane na Ustav Federacije BiH, posebno "da stepen samostalnosti Kantona Zapadna Bosna zavisi od uključenosti sva tri konstitutivna naroda u Federaciju Bosne i Hercegovine". Da se postojeća vojno-politička situacija na prostoru Okruga Bihać i AP Zapadna Bosna, koja je projektovana da pokrije isti prostor, riješi "posebnim sporazumom koji bi se potpisao uz posredovanje organa Federacije Bosne i Hercegovine i međunarodnih organizacija". Prihvatanjem ovog prijedloga značilo bi davanje legitimiteta nelegalnoj i protuustavnoj paradržavnoj tvorevini AP Zapadna Bosna. To se vidi i iz prijedloga o posebnom statusu,o prelaznom zajedničkom upravljanju privrednom i društvenom infrastrukturom i traženje zastupljenosti svojim ljudima u svim organima Federacije.

Suština sadržaja "Bijele knjige" je pokušaj uklapanja u novu političku realnost koju je predstavljalo gašenje fronta između Hrvata i Bošnjaka i uspostavljanje u Republici Bosni i Hercegovini jednog političkog entiteta (federacije) podijeljenog na kantone, u kome će Bošnjaci i Hrvati biti većinski narod i konstituirati vlast. AP Zapadna Bosna koja je nastala kao ilegalna paradržavna tvorevina na prostoru Okruga Bihać koji je ulazio u sastav Federacije, tražila je za sebe slamku spasa, kako da opstane u toj novoj konstelaciji vojno-političkih odnosa, kada Bošnjaci i bosanski Hrvati i dalje imaju zajedničkog protivnika u SR Jugoslaviji i njegovoj kvislinškoj tvorevini koja se zove Republika Srpska. Za AP Zapadna Bosna nastaje nova politička okolnost kojom gubi "muslimansko-hrvatsku" odrednicu u svojoj vojno-političkoj strukturi u saradnji sa Republikom Srpskom. Da bi opstala mora ići u

[24] Republika Zapadna Bosna,Ključ rješenja BH krize, Velika Kladuša, maj 1995., str. 51.

potpuni političko-vojni zagrljaj "paukove mreže" koju je isplela velikosrpska politika oko regije Bihać na čijem se prostoru nalazila i AP Zapadna Bosna.Ovdje nećemo ulaziti u analizu činjenice, da je politička i vojna infrastruktura HR Herceg Bosna i dalje opstala krijući se ispod tzv. "administrativnih aranžmana", preko koje je i dalje nesmetano ostvarivana saradnja sa ekstremnim političkim i vojnim elementima u Vladi Republike Hrvatske i bosanskih Hrvata koji su podržavali i produžavali život AP Zapadna Bosna svo vrijeme, dok nije bila definitivno politički i vojnički poražena u jesen 1995.godine.

AP Zapadna Bosna nije bila spremna da nestane i da se integrira u Federaciju BiH, jer ona nije ni nastala iz potrebe stanovnika Okruga Bihać, već je nastala iz potrebe agresora na BiH. Da je htjela AP Zapadna Bosna da se integrira u Federaciju BiH, izgubila bi sve one privilegije u trgovini i slobodi kretanja na prostoru koji je agresor kontrolirao. Jer agresoru nije politički i vojnički odgovaralo da AP Zapadna Bosna nestane, sve dok taj agresor nije bio pometen "Olujom" i borbenim aktivnostima 5. Korpusa AR BiH iz bihaćkog i šireg okruženja.

Da Fikret Abdić nije imao ozbiljne namjere da se AP Zapadna Bosna integrira u Federaciju BiH, govori i činjenica objavljivanja u maju 1995.godine "Deklaracije o proglašenju Republike Zapadna Bosna"[25]. Zanimljivo je da ovu Deklaraciju nije proglasio ni Ustavotvorni parlament, niti njegovo Predsjedništvo, niti Vlada AP Zapadna Bosna, već njen predsjednik, samovoljno se potpisujući kao predsjednik Republike, iako je njegova funkcija do tada nosila naziv predsjednika AP Zapadna Bosna.

Već u prvoj tački Deklaracije stoji da se AP Zapadna Bosna proglašava Republikom Zapadna Bosna u granicama međunarodno priznate Bosne i Hercegovine i da će se međusobno razgraničenje izvršiti "sporazumno sa ostalim članicama Bosne i Hercegovine". Ovom Deklaracijom htjelo se za Republiku Zapadna Bosna osigurati jednaku poziciju sa Federacijom BiH i Republikom Srpskom,od kojih je samo Federacija BiH bila legalna i legitimna, jer je Amandmanom na Ustav RBiH stvoren ustavni osnov za njeno konstituiranje, dok su ostaci HR Herceg Bosne, Republika Srpska i Republika Zapadna Bosna i dalje ostale nelegalne i nelegitimne paradržavne tvorevine na tlu BiH.

U tački 2. stoji da će Republika Zapadna Bosna biti "neutralna članica Bosne i Hercegovine". Ovo "neutralna" vjerovatno je trebalo da znači da će biti vojno dezangažovana, van vojnih sukoba među članicama BiH.

U tački 3. stoji:"Unutrašnje uređenje Republike Zapadna Bosna biće regulisano u skladu sa njenim specifičnostima i interesima njenih građana". Ništa se

[25] Republika Zapadna Bosna,Velika Kladuša,maj 1995.

ne kaže u kakvom će odnosu Republika Zapadna Bosna biti prema BiH, odnosno ovisnosti uređenja Republike Zapadna Bosna od uređenja BiH.

Tačkom 4. Deklaracije Republika Zapadna Bosna sebi osigurava poziciju budućeg pregovarača o okončanju političko-ustavne krize BiH, time što će o tome "dogovarati se društveno-političke zajednice nastale u periodu 1992.-1995. godine uz pomoć međunarodne zajednice".

Tačkom 6. pokušano je odrediti političku sudbinu dokumenata koje je Fikret Abdić potpisao sa Herceg Bosnom i Republikom Srpskom, ali je ostalo nedorečeno, jer su dokumenti samo pobrojani.

Tačka 7. govori o upravljanju BiH u prelaznom periodu, koju treba da regulira Savjet sigurnosti UN ili Sporazum ovlašćenih predstavnika "društveno-političkih zajednica".

Tačkom 8. je predviđeno da će se u Republici Zapadna Bosna primjenjivati propisi RBiH i AP Zapadna Bosna, "ako nisu suprotni duhu ove Deklaracije".

Tač. 9., 10. i 11. predviđeno je da se u roku 30 dana od datuma donošenja ove Deklaracije imenuju organi Republike Zapadna Bosna, mada Deklaracija nije datirana, a da će privremeni Ustav Republike Zapadna Bosna biti donešen u roku 60 dana. Provođenje Deklaracije povjereno je predsjedniku Republike Zapadna Bosna i organima republike.

Nastranu formalni nedostatci ove Deklaracije: nije je proglasilo kolegijalno političko tijelo, nema datuma proglašenja, mada su utvrđeni rokovi koji teku od dana proglašenja, ona govori o političkoj i pravnoj nepismenosti njenog tvorca, što najbolje govori o nivou političkog vođstva AP, odnosno Republike Zapadna Bosna.

Formalne i sadržajne nedostatke Deklaracije nastojalo se otkloniti "Proglasom povodom proglašenja Republike Zapadna Bosna", opširnim "Obrazloženjem" i "Informacijom o zatečenom stanju Republike Zapadna Bosna"[26) .

Završit ćemo ovu kratku analizu Deklaracije o proglašenju Republike Zapadna Bosna komentarom jedne rečenice iz Proglasa, u dijelu u kome se Fikret Abdić obraća građanima Zapadne Bosne: "Nedozvolite da ovi sudbonosni trenuci prolaze u vašim iščekivanjima i slušanjem besmislica o borbi za jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu koju ne žele ostali narodi"(podvukao O.I.). Sadržaj te rečenice je kvintesencija agresijom nametnutog političko-ustavnog spora i navodnih pregovora o BiH, kojim se ustvari željelo Bosnu i Hercegovinu uništiti kao « važeću državu », kao osnovnu vrijednost svih Bosanaca, koja će im osigurati političku prepoznatljivost u svjetskoj zajednici naroda, a za račun velikodržavnih projekata njenih susjeda

[26) Isto,str. 5., 7., 9.

Hrvatske, Srbije i Crne Gore. Tome je nesumnjivo svoj doprinos dao i Fikret Abdić, predsjednik AP i Republike Zapadna Bosna i Vrhovni komandant vojske Narodne odbrane AP Zapadna Bosna, jer nije vjerovao u jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu. Nije vjerovao ni u snagu njenih građana, da se odupru agresiji, zaslijepljen snagom i vojnom moći bosanskih susjeda. Međutim, ta se njihova vojna premoć istopila čeličnom voljom i otporom Bosne i Hercegovine i njenih građana i naroda. Smisao te borbe bilo je očuvanje države i njenog teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnopravnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine.

BOSNA JE ZAJEDNIČKO DOBRO SVIH BOSANACA

Zemlja Bosna teritorijalno je nedjeljiva po vjerama i nacijama*) otkako se zna za nju i na svakom svome pedlju jednako je bosanska - i za Bošnjake i za bosanske Srbe i za bosanske Hrvate. To se modernim jezikom kaže - da je ona jednako domovina za sve **konstitucionalne**, dakle, ustavne, (a ne kao što se govori i piše konstitutivne) narode u njoj: Bošnjake, bosanske Srbe i bosanske Hrvate- jednako kao i za sve građane BiH i ostale narode koji žive u njoj. To je aksiom Bosne.

To je, dakle, nešto što ne treba dokazivati. Ali, neprijatelji Bosne, svaki put nakon pokolja nad golorukim stanovništvom, tjeraju nas, da i sebi i svijetu dokazujemo - da je Bosna - *bosanska zemlja,* a da nije ni bošnjačka, ni hrvatska, ni srpska. Da je Bosna moguća samo kao zajedničko dobro njenih naroda i građana na cijelom njenom teritoriju.

Znali su naši neprijatelji da je Bosna moguća samo kao naše zajedničko dobro, zato su počinili toliko zla bosanskim ljudima - da bi je učinili nemogućom, ne samo kao državu njenih naroda i građana već da ubiju i ideju Bosne, kao zasebnog duhovnog prostora. Htjeli su je samo za sebe. Zato su napravili nacionalne paradržavne tvorevine - da bi Bosni oduzeli njenu državnost i međunarodno priznanje, a Bosance međusobno suprotstavili - i stvorili privid građanskog rata - da bi izbjegli međunarodnu osudu za **agresiju** i **genocid**.

Koliko su naši neprijatelji bili lukavi u tome, govori i činjenica da je i Ustavni sud BiH morao dokazivati nešto što je očevidno bilo stotinama godina - da su Bosanci različitih vjera i nacija živjeli u komšiluku, u istoj mahali (ulici), u istom selu, općini i gradu, išli u iste škole i razredna odjeljenja, obdaništa i fakultete, služili se istim kulturnim i zdravstvenim ustanovama, poštivali tuđe bogomolje i međusobno se uvažavali i stvarali prijateljstva, i to na svakom pedlju bosanske zemlje - ljudi različitih vjera i nacionalnosti bili su svoji na svome. Suprotno tome oni su učinili sve da dokažu da mi nismo to što jesmo. Za vrijeme srpsko-crnogorske i hrvatske agresije na BiH, htjeli su to sve što je bilo zajedničko da potaru, i da nas uvjere kako više ne možemo živjeti zajedno, kako trebamo da se teritorijalno, nacionalno i vjerski homogeniziramo i podijelimo. Da se zatvorimo u svoja geta - a da pripadnici drugih naroda u tim getima ostanu ljudi bez prava na svoj vjerski, nacionalni, kulturni i politički identitet, bez prava na život. Time su htjeli dokazati da Bosna nije moguća, ni kao država, ni kao zajednička domovina, sa katastrofalnim posljedicama -

*) Izlaganje na promociji knjige "Konstitutivnost naroda", prof. dr. Kasima Trnke, održane na tribini VKBI, 4.11.2000. godine, objavljeno u listu "Ljiljan", 13-20 novembra 2000. godine, Sarajevo.

primjenom apartheida u svim sferama života: od stanovanja, preko zasebnih porodilišta, obdaništa, škola, sveučilišta i univerziteta, ambulanti i bolnica, zasebnih naselja i gradskih kvartova, nacionalnih općina, kao i zasebnih kancelarija u vojsci, policiji i vladi, do zasebnih sudova i nacionalnih skupština i sabora.

Zato nas ponovo tjeraju da pišemo knjige o "konstitutivnosti" naroda u BiH, da sudovi donose presude o konstitutivnosti sva tri naroda u BiH, iako u samom Ustavu BiH (Dejtonskom) piše da su taj Ustav donijeli Bošnjaci, Hrvati i Srbi kao konstitutivni narodi u BiH, građani BiH i ostali narodi. Ustavni sud, pozivajući se na tu preambulu, u Ustavu donosi presudu o nečemu što je već sam Ustav rekao. Ali, tako je to u Bosni u kojoj velikodržavni projekti susjeda žele da se realiziraju na račun bosanske zemlje. Da paradoks bude veći, nosioci tih projekata su i potpisnici Dejtonskog sporazuma i garanti njegove primjene, zato i Ustav različito tumače - pa je potrebna presuda Ustavnog suda koja treba da otkloni njegovo različito političko tumačenje.

Međutim, i sam je Ustav, u svojim čl. 4. i 5. dao povoda za različito tumačenje. A oni se odnose na izbor članova Predsjedništva BiH i Parlamentarne skupštine BiH. Ako se ovi članovi ustava amandmanskim promjenama ne usklade sa Presudom Ustavnog suda, iako se presuda ne odnosi na njih, već na entitetske ustave, onda ćemo postići to da će entiteti biti multietnični, a BiH neće biti multietnična. Njena multietničnost će biti posredovana multietničošću entiteta.

Zato je neophodno mijenjati čl. 4. i 5. Ustava BiH. Za ostvarivanje Ustavne odluke o konstitutivnosti sva tri naroda u BiH, smatram čak važnijim uskladiti s tom odlukom čl. 4. i 5. Ustava BiH, nego formalno uskladiti ustave entiteta sa Ustavom BiH. Za sudbinu države i ravnopravnost sva tri njena naroda u BiH, smatram važnijim da državne organe u BiH biraju svi građani BiH, s jednakim aktivnim i pasivnim biračkim pravom, nego da se u entitetima postigne ta ravnopravnost, a na nivou države zadrže sadašnja izborna prava po entitetima.

Bez pasivnog i aktivnog biračkog prava građana BiH u izboru državnih organa, nema građanina BiH, postojat će samo građani entiteta, a to znači trajnu opasnost za cjelovitost teritorijalnog integriteta i političku neovisnost BiH. Ne samo da neće biti građana BiH, već neće biti ni Bošnjaka, Srba i Hrvata, za cijelu Bosnu i Hercegovinu, već samo Bošnjaci, Srbi i Hrvati i u entitetima, mada u Ustavu BiH u članu 9. tačka 3. piše: *"Funkcioneri imenovani na položaje u institucijama BiH, u pravilu, odražavaju sastav naroda BiH".* Dakle, naroda BiH, a ne naroda entiteta.

Gospodin **Robert Barry** kaže da nije neophodno mijenjati članove 4. i 5. Ustava BiH. Gosp. Barry, iako se u BiH već dvije godine bavi izborima, ne razumije suštinu bosanskog problema, a to je da građani i narodi u BiH moraju imati jednako pasivno i aktivno biračko pravo za izbor šefa države i parlamenta, baš kao što je to i

u njegovoj Americi. Usklađivanje čl. 4. i 5. sa Odlukom Ustavnog suda BiH, priznavanjem građanima i narodima jednakog pasivnog i aktivnog biračkog prava, više bi se doprinijelo unutarnjoj reintegraciji BiH nego svi dosadašnji zakoni koje je donio visoki predstavnik. Visoki predstavnik možda nije svjestan da je donošenje tih zakona bila posljedica greške u ustavnoj konstrukciji BiH - sadržanoj u čl. 4. i 5., jer su prema njima birani organi Bosne i Hercegovine koji ne funkcioniraju, pa mora intervenirati visoki predstavnik. Zato se ne smije donijeti ni izborni zakon sve dotle, dok se ta konstrukciona greška Ustava amandmanima na Ustav ne otkloni, pa makar nikada ne ušli u Evropu. Uvjetovanje prijema BiH u Vijeće Evrope zadržavanjem čl. 4. i 5. u Ustavu i Izbornom zakonu Bosne i Hercegovine, Evropa nam nameće nešto što nijedna evropska zemlja ne bi željela da ima kod sebe.

2001.

USTAVNI KONCEPT ODBRANE I ODBRAMBENA POLITIKA BOSNE I HERCEGOVINE

Nedavno smo iz saopćenja savjetnika za vojna pitanja[*)] člana Predsjedništva BiH **Živka Radišića** saznali da je privedena kraju aktivnost na izradi dokumenta sa naslovom *"Odbrambena politika Bosne i Hercegovine",* koji uskoro treba da razmatra i Predsjedništvo BiH. Iz saopćenja smo saznali da postoji neusaglašenost o četiri pitanja: *Prvo,* da li će biti riječ samo o suverenitetu i teritorijalnom integritetu BiH ili će BiH biti pridodati i entiteti. *Drugo,* da li će vrhovna civilna komanda oružanih snaga biti Predsjedništvo BiH kao kolektivno tijelo ili će svaki član Predsjedništva vršiti ulogu vrhovne civilne komande. *Treće,* hoće li oružane snage biti sastavljene od "komponenti" (nacionalnih vojski) ili će u dokumentu biti samo naznačen "doprinos" pojedinih naroda u strukturi oružanih snaga. *Četvrto,* hoće li se oružane snage imenovati kao oružane snage BiH ili kao oružane snage u BiH?

Da vidimo šta o ovim pitanjima kaže Ustav BiH, uključujući tu i Odluku Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti sva tri naroda u BiH. Bilo kakav dokument o odbrambenoj politici BiH treba da proiziđe iz Ustava BiH i da bude u skladu sa Ustavom BiH, a ne na političkim kombiniatorikama bosanskih naciokratija.

1.Da bi se odgovorilo na pitanje hoće li oružane snage BiH štititi suverenitet i teritorijalni integritet samo BiH ili i BiH i njenih entiteta, potrebno je razmotriti ustavnu poziciju BiH i njenih entiteta. Ustav u članu I govori o tome da će Republika Bosna i Hercegovina, čije će zvanično ime od sada biti "Bosna i Hercegovina", nastaviti svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država "sa unutrašnjom strukturom modificiranom kako je ovdje određeno (sa dva entiteta – O. I.) i sa postojećim međunarodno priznatim granicama". Dakle, prema Ustavu, Bosna i Hercegovina je država par ekselans. Ona ima svoje međunarodno priznate granice, dakle, svoj državni teritorij na kome ostvaruje svoj suverenitet i samo BiH ima međunarodni subjektivitet po međunarodnom pravu. Prema tome, odgovor na pitanje čiji će suverenitet i teritorijalni integritet štititi oružane snage BiH dat je samim Ustavom, štitit će suverenitet i teritorijalni integritet države BiH kao međunarodnog pravnog subjekta, jer samo BiH ima kao država pravo, prema Povelji UN-a, da se brani od povrede svojih međunarodno priznatih granica.

[*)] Referat sam poslao u Predsjedništvo BiH, a objavio ga je "Ljiljan", 19-26 februar 2001. godine

Entiteti su unutar granica države i ne mogu biti u ovakvom dokumentu ravnopravno stavljeni pored imena BiH, jer oni nemaju državni suverenitet, niti imaju državni teritorijalni integritet i ne mogu se samostalno i odvojeno posmatrati niti navoditi. Oni su u sastavu države BiH i oni nemaju vanjskih granica zaštićenih međunarodnim pravom. Njihove su granične linije unutrašnje, i ne mogu biti povrijeđene od agresora prije nego što budu povrijeđene granice države BiH. Zato je svaka povreda teritorijalnog integriteta BiH povreda i teritorija entiteta koji čini sastavni dio državnog teritorija BiH garantiranog međunarodno priznatim granicama.

Zato odgovor na postavljenu dilemu treba da bude da će oružane snage BiH štititi suverenitet i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, bez navođenja entiteta.

2. U članu V tačka 5a. Ustava BiH govori se o Stalnom komitetu, kao jednoj od funkcija Predsjedništva BiH. Tu, između ostalog, piše da "ni pod kakvim okolnostima oružane snage jednog entiteta neće ući niti ostati na teritoriji drugog entiteta bez saglasnosti vlade entiteta na čijoj teritoriji se nalazi, i Predsjedništva BiH". Ovo je jedino mjesto u Ustavu BiH gdje se upotrebljava institut "oružane snage jednog entiteta" i iz čega proizilazi pravo entiteta da ima svoje oružane snage. Kao što smo rekli, entiteti su unutar međunarodno priznatih granica države BiH. Samo je BiH međunarodni pravni subjekt.

Dakle, prema međunarodnom pravu, samo njene državne granice mogu biti povrijeđene izvana. Prema tome, samo BiH ima legitimno pravo da brani svoje međunarodno priznate granice raspoloživim oružanim snagama unutar BiH, a to su oružane snage entiteta koje u suprotstavljanju prema agresoru mogu djelovati samo kao oružane snage države Bosne i Hercegovine, pa prema tome kao oružane snage BiH, a ne kao oružane snage u Bosni i Hercegovini.

Da je ovakav pristup u tumačenju pravne prirode oružanih snaga entiteta jedino ispravan, govori i slijedeća odredba člana V tačka 5. Ustava BiH: *"Sve oružane snage BiH* (dakle, Bosne i Hercegovine, a ne u Bosni i Hercegovine - O.I) *će funkcionirati u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine"* (dakle nema suvereniteta i teritorijalnog integriteta entiteta, već Bosne i Hercegovine - O.I.).

Ako će se slijediti tekst ustava BiH, nema mjesta dilemi da li će dokument o odbrambenoj politici oružane snage nazivati oružanim snagama BiH ili oružanim snagama u BiH. Ustav je čvrst u opredjeljenju da suverenitet i teritorijalni integritet BiH mogu braniti samo oružane snage Bosne i Hercegovine, a ne i oružane snage u BiH.

3. Iz odgovora na prethodno pitanje proizilazi logičan odgovor i na pitanje ko je vrhovna civilna komanda oružanih snaga BiH: da li Predsjedništvo kao kolektivno

tijelo koje vrši funckije šefa države ili će svaki član Predsjedništva imati civilnu komandu nad oružanim snagama, shvaćenu tako da svaki od njih sam za sebe ima civilnu komandu, neovisno od druga dva člana Predsjedništva.

Analizom ustavnog teksta u prethodnom pitanju saznali smo da postoje oružane snage entiteta. U BiH postoje dva entiteta, a tri člana Predsjedništva. Dakle, prema Ustavu BiH, u Bosni i Hercegovini ne postoje nacionalne oružane snage triju bosanskih naroda: Bošnjaka, Hrvata i Srba. Da postoje odvojene oružane snage po nacionalnostima, a ne po entitetima, moglo bi se tumačiti da svaki član Predsjedništva, koji predstavljaju Bošnjake, Hrvate i Srbe, ima vrhovnu komandu nad oružanim snagama svoga naroda. Međutim, oružane snage svakog naroda pojedinačno u BiH, ne poznaje ni Ustav BiH, ni ustavi entiteta: Ustav Federacije BiH poznaje samo Vojsku Federacije, a Ustav RS samo Vojsku Republike Srpske. Dakle, entiteti su multinacionalni, pa im i komande i vojske trebaju biti multinacionalne. Ovu činjenicu ponovo je potvrdila i Odluka Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti sva tri naroda u oba entiteta, odnosno na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine.

Prema tome, postojeću ustavnu odredbu iz člana V tačka 5. Ustava BiH, da će "Svaki član Predsjedništva (vršeći svoju funkciju) imati civilnu komandu nad oružanim snagama", treba razumijeti kao njihovo ustavno ovlašćenje da budu vrhovna civilna komanda oružanih snaga BiH, a to mogu efektivno biti samo kao kolektivno tijelo, tj. u funkciji šefa države, kao i u svim drugim demokratskim zemljama, u kojima njihovi šefovi država vrše vrhovnu komandu nad oružanim snagama svojih zemalja. Svaki član Predsjedništva, sam za sebe nije šef države, pa prema tome, ne može biti ni civilna vrhovna komanda oružanih snaga.

Ovakvo pravno mišljenje proizilazi i iz Odluke Ustavnog suda BiH, kojim je proglasio da su ustavne one odredbe u ustavima oba entiteta koje vrhovnu civilnu komandu nad vojskom u RS stavljaju u nadležnost predsjednika Republike Srpske, a u FBIH u nadležnost predsjednika i potpredsjednika Federacije BiH. Mada se u obrazloženju te Odluke mogu naći i drukčija tumačenja izreke suda; izreka suda se isključivo odnosi na ustave entiteta, a ne i na Ustav BiH.

Ali, to ne znači da oružane snage oba entiteta nisu u nadležnosti i Predsjedništva BiH, jer one, svaka za sebe su u nadležnosti predsjednika entiteta u okvirima ustavnih nadležnosti entiteta, a svaka za sebe i obje zajedno su i u nadležnosti Predsjedništva BiH, jer one štite teritorijalni integritet i suverenitet BiH, ne samo u ratu već i u miru. Ako se tome doda važeći ustavni princip da su entiteti i njihovi organi subordinirani "odlukama zajedničkih institucija Bosne i Hercegovine" (član III, tačka 3.b.), tada će i predsjednici entiteta u odnosu na oružane snage entiteta morati u okviru svojih ovlašćenja provoditi odluke Predsjedništva BiH kao vrhovne civilne komande oružanih snaga BiH, pod kojom se podrazumijevaju i oružane snage oba entiteta, a koje se tiču ustroja i funkcioniranja vojski entiteta u

funkciji zaštite teritorijalnog integriteta i suvereniteta BiH, u skladu sa članom III. 5a. Ustava BiH.

Sljedeći ustavni osnov, da Predsjedništvo treba razumijeti kao vrhovnu civilnu komandu oružanih snaga BiH, sadržan je, također, u članu III tačka 5a. Ustava BiH, pod naslovom "Dodatne nadležnosti". Ovdje se misli na dodatne nadležnosti institucija BiH, na njihove nadležnosti pobrojane u članu III tačka 1. Ustava BiH. U članu III tačka 5a piše: *"Bosna i Hercegovina će preuzeti nadležnosti za takva pitanja... za koje je potrebno da se očuva suverenitet, teritorijalni integritet, politička nezavisnost i međunarodni subjektivitet BiH u skladu sa raspodjelom odgovornosti među institucijama BiH".* Pošto je odbrana u svim demokratskim zemljama u nadležnosti šefova država, zašto bi drukčije bilo u BiH u kojoj šefa države čini kolketivno Predsjedništvo.

U istom članu i pod istom tačkom piše i sljedeće: *"Dodatne institucije mogu biti uspostavljene prema potrebi kako bi vršile ove nadležnosti".* Pod dodatnim institucijama, ako je riječ o odbrani suvereniteta i teritorijalnog integriteta, kao i ispoljavanje BiH u svim vojnim pitanjima, kao subjekta međunarodnog prava, treba u ovom kontekstu razumjeti da tu leži i ustavni osnov da se u BiH uspostavi ministarstvo odbrane i zajednička komanda oružanih snaga BiH, kao i da se uspostave pojedini rodovi bosanske vojske, koja će zajedno sa vojskama entiteta činiti jedinstvene oružane snage BiH. Bosansku vojsku kao novu ustavnu instituciju u tom slučaju neće činiti zbir vojski entiteta, već zasebna struktura uspostavljena prema evropskim standardima, a vojske entiteta treba postepeno svesti na teritorijalnu odbranu po uzoru na vojske švajcarskih kantona.

4. Ovakvim pristupom u tumačenju Ustava BiH dolazimo do odgovora i na posljednje pitanje koje nije usaglašeno u prijedlogu dokumenta o odbrambenoj politici BiH: hoće li oružane snage BiH, a time i entiteta, imati nacionalne "komponente" podrazumijeva postojanje nacionalnih oružanih snaga koje kao "komponente" ulaze u entitetske ili u bosanske oružane snage. Rekli smo da postojeći ustavi entiteta i BiH ne poznaju nacionalne oružane snage. To što one egzistiraju kao paralelne strukture, kao ostatak paradržavnih odbrambenih snaga u postojećim entitetskim vojskama, ne znači da su one i ustavne. One egzistiraju zato što još nismo uspjeli uspostaviti u političkoj vlasti premoć onih političkih snaga koje će entitete u BiH izvesti na put ustavne demokratije, umjesto neustavne naciokratije. To je razlog što u Republici Srpskoj umjesto Vojske republike Srpske imamo etnički čistu srpsku vojsku, a u Federaciji BiH umjesto Vojske Federacije odvojeno bošnjačku i hrvatsku nacionalnu komponentu. Dakle, obje postojeće vojne strukture u oba entiteta su neustavne.

Zato je Ustavu BiH i ustavima entiteta primjerenije, a tome doprinosi i Odluka Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti sva tri naroda u cijeloj BiH, pa dakle i u

oba entiteta, da se u vojskama entiteta i vojsci BiH nacionalno prisustvo, umjesto nacionalnih "komponenti" mjeri nacionalnim "doprinosom" prema popisu stanovništva u BiH iz 1991. godine, uz uvažavanje ravnopravnosti naroda u paritetnom sastavu komandi i štabova jedinica.

Otuda se, prema postojećem Ustavu BiH i ustavima entiteta, ne mogu u dokumentu o odbrambenoj politici BiH uspostavljati oružane snage po kriteriju nacionalnih "komponenti", već samo po kriteriju nacionalnog "doprinosa" prema popisu stanovništva iz 1991. godine.

Pošto nam u cjelini nije bio dostupan prijedlog dokumenta o odbrambenoj politici BiH, pokušali smo dati svoje stručno, pravno mišljenje samo o onim tačkama tog dokumenta za koje je javno objavljeno da nisu još usaglašene.

OBILJEŽAVANJE NARODNOG I DRŽAVNOG IDENTITETA BOSNE I HERCEGOVINE

1. Bosna je drugačija od svojih susjeda

Za državu Bosnu i Hercegovinu,*) koja je nakon punih 480 godina obnovila svoju državnost, a nakon 529 godina i međunarodno-pravno priznata, pitanje obilježavanja narodnog i državnog identiteta možda je sada u drugom planu zato što imamo mnogo prečih poslova oko političke i društvene reintegracije Bosne i Hercegovine, uspostavljanja institucija i donošenja zakona na nivou države, reforme ekonomije itd. Odgovor na pitanje bosanskog identiteta mora imati jedno filozofsko obrazloženje utemeljeno u historiji Bosne, njenom političkom i kulturnom životu, tradiciji, koja je puno drugačija u odnosu na naše susjede i uopće na ostale zemlje Balkana. Za razliku od tih zemalja, Bosna je oduvijek bila multikulturna i multikonfesionalna zajednica, u kojoj se vjekovima izgrađivala specifična duhovnost, jedno slojevito i sedimentirano bosansko društvo. Kada se bilo koji od tih sedimenata zapostavljao i negirao, dolazilo je po pravilu do potresa koji su ugrožavali izvorni identitet bosanskog društva, njenih ljudi, pa i same temelje Bosne i Hercegovine, kao države.

2. Bosna od Porfirogeneta do moderne države

Kada govorimo o hiljadugodišnjoj historiji Bosne, podsjetio bih na sljedeće: najstariji do sada historijski poznati pomen Bosne nalazi se u knjizi De administrando imperio (O upravljanju carstvom), koju je napisao filozof i bizantski car Porfirogenet sredinom 10. stoljeća. Međutim, ne znam da li se ikada do sada pojavio naziv neke ulice, vaspitno-obrazovne ili neke druge kulturne institucije i ustanove sa imenom tog značajnog filozofa i bizantskog cara, kojem treba da budemo zahvalni što je u svom čuvenom djelu, na neki način, prvi ispisao ime Bosne i tako nam ostavio najvažniji pisani izvorni podatak o njenom imenu. Po mom mišljenju, to je veliki propust svih generacija Bosanaca, pogotovu ako imamo u vidu da je još živa politika naših susjeda koja tretira Bosnu kao hrvatsku, odnosno srpsku teritoriju. U tom kontekstu pomenuo bih još i Kinamovu historiju s početka 12. stoljeća, u kojoj je Bosna opisana kao zasebna administrativna cjelina, kao zaseban državni entitet, neovisan od bilo kojeg našeg susjeda. Osim Porfirogeneta, dakle, i to ime trebalo bi dostojno obilježiti na našim prostorima.

---

*) "Gračanički glasnik", broj 11, 2001. godine, str. 5-10.

U dugom historijskom razvoju Bosne i Hercegovine, uostalom, nema perioda u kojem ne možemo naći poneko ime kojim se potvrđuje historijski, odnosno zaseban politički identitet ove zemlje. To se odnosi kako na period samostalne srednjevjekovne bosanske države, tako i na period osmanske, odnosno austrougarske uprave u ovim krajevima. Iako se nalazila pod suverenitetom moćnih imperija i država, Bosna je, sa izuzetkom nekih vrlo kratkih perioda, sve do obnove svoje državnosti 1943. godine (ZAVNOBiH) uspjela sačuvati svoj teritorijalno-politički identitet i pored državnog diskontinuiteta.

Za razliku od nekih drugih teritorija, Osmanlije su, nakon osvajanja srednjevjekovne bosanske države 1463. godine, ostavili naziv Bosna (dakle, ime osvojene države) u organizaciono-administrativnom ustrojstvu osvojenih teritorija (Sandžak Bosna). Iako u tadašnjoj organizaciji osmanskih provincija sandžak nije imao neku veliku autonomiju i samostalnost, to nam u jednoj historijskoj dimenziji ipak daje za pravo da možemo govoriti o nekom teritorijalno-političkom kontinuitetu Bosne. Posebno, kada je postala pašalukom 1580. godine (beglerbegluk). Tokom dugotrajne osmanske vladavine, uostalom, Bosna je uspjela zadržati bar onoliko posebnosti, koliko joj je bilo potrebno da uđe u sastav Austrougarskog Carstva, poslije Berlinskog kongresa 1878. godine, kao jedinstvena administrativna teritorija, čije su teritorijalno-političke granice potvrđene od strane tadašnjih evropskih sila.

Ne treba zaboraviti da je Bosna i Hercegovina kao jedan korpus separatum u sastavu Austrougarske, voljom svojih ljudi, voljom Narodnog vijeća Bosne i Hercegovine, 1.12.1918. godine, ušla u sastav Kraljevine SHS u granicama koje su bile uspostavljene odlukama Berlinskog kongresa 1878. godine. Te su granice samo djelimično kasnije korigovane i važile su sve do sticanja pune nezavisnosti 1992. godine. Bosna i Hercegovina je jedna od rijetkih evropskih država sa tako čvrstim i historijski utemeljenim granicama.

Po mom mišljenju, sve ličnosti i svi datumi koji su značajni za takav jedan teritorijalni kontinuitet Bosne zaslužuju da budu obilježeni nazivima ulica, škola, ustanova, kulturnih i drugih zavoda. Na taj način potvrđuje se kontinuitet i istovremeno identitet Bosne u široj međunarodnoj zajednici. Pri tome ne treba zaboraviti da je Bosna oduvijek bila multikonfesionalna zajednica. U srednjevjekovnom periodu u Bosni je živio narod koji je sebe nazivao Bošnjanima, a pripadao je različitim vjerama: Crkvi bosanskoj, katoličkoj i pravoslavnoj crkvi. I u turskom periodu Bosna je egzistirala kao multikonfesionalna zajednica, koju su činili, muslimani (domaće stanovništvo koje je prešlo na islam), katolici i pravoslavni, a sve njih zajedno Osmanlije su nazivali Bošnjacima. Vjerske zajednice imale su svoju autonomiju u crkveno-imovinskim poslovima, nasljednom i porodičnom pravu. U drugoj polovini 19. stoljeća, počinje diferencijacija stanovništva u Bosni i Hercegovini po nacionalnoj osnovi, a u temelju te diferencijacije bila je pripadnost vjeri. Ta

diferencijacija će se završiti kod nas tek 50-60. godina kasnije, sredinom 20. stoljeća. U procesu nacionalne identifikacije bosanski katolici se opredjeljuju kao Hrvati, a bosanski pravoslavci kao Srbi. Kao etnička zajednica, bosanski muslimani mogli su se opredjeliti tek 1971. godine ali samo kao Muslimani, s velikim slovom M, da bi svoju nekadašnju bošnjačku identifikaciju vratili tek na Bošnjačkom saboru u opkoljenom Sarajevu, ratne 1993. godine.

Inače, svi raniji popisi stanovništva u Bosni i Hercegovini, sve do 1948. godine, bili su po konfesionalnoj pripadnosti. Prvi popis stanovništva po nacionalnosti izvršen je tek 1948. godine.

3. Nazivi ulica, škola i drugih ustanova trebaju izražavati bosanski identitet

Za mene je jako važno da naše ulice, škole, ustanove i druge institucije obilježimo imenima onih bosanskih Srba, onih bosanskih Hrvata, onih Bošnjaka i drugih pojedinaca iz ostalih naroda koji su doprinijeli propseritetu i kulturnom identitetu ovdašnjih naroda u svim spomenutim historijskim epohama. Narodi koji žive u Bosni i Hercegovini, Bošnjaci, bosanski Hrvati i bosanski Srbi, pa i bosanski Jevreji, ne mogu graditi svoj identitet na taj način što će "gledati preko plota" - (u Hrvatsku, u Srbiju, u Tursku itd) i tamo tražiti neke vrijednosti koje nisu nastale u Bosni i Hercegovini i u bosanskom narodu. Upravo obrnuto, narodi Bosne i Hercegovine moraju afirmirati ličnosti iz "svoje sredine", iz svoga naroda, koje su doprinijele jačanju njihovog identiteta kao Bosanaca, kao državljana Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine kao države. Samo na njenim vlastitim vrijednostima, na njenoj vlastitoj historiji možemo potpomoći političku reintegraciju ove međunarodno priznate države. Nije dobro da se na račun, da tako kažem, domaćih, bosanskih Hrvata, bosanskih Srba, pa i samih Bošnjaka, davanjem imena i slavljenjem datuma iz nacionalne historije Hrvatske, nacionalne historije Srbije ili pak Turske, potiskuju velikani i datumi značajni za domaće Hrvate, Srbe, Bošnjake, pa i ostale narode koji žive ili koji su živjeli na ovim prostorima. Uvozom vrijednosti drugih, koji su izvan BiH samo se podstiče daljnja društvena dezintegracija Bosne - i kao političkog društva i kao zajednice tri njena najbrojnija naroda i tako doprinosi gubljenju vlastitog kulturnog identiteta i identiteta države Bosne i Hercegovine.

U dugoj bosanskoj historiji, u krilu sva tri njena najbrojnija naroda, pa i iz reda ostalih naroda koji su živjeli na ovim prostorima, uvijek je bilo značajnih ličnosti i događaja koji zaslužuju trajno obilježavanje i "narodno pamćenje". Kad to kažem, prije svega mislim na one ličnosti koje su dale neki svoj obol Bosni kao cjelini, odnosno bosanskom društvu kao cjelini, koje su svojim "činjenjem" doprinijele stvaranju jedne specifične bosanske duhovnosti, upravo kao pripadnici svojih

naroda, svojih nacionalnih grupa. Stoga se oni ne mogu odreći onog specifičnog bosanskog šarma, odnosno ne mogu se odreći onog što jeste Bosna kao društvo u cjelini, onog što je utjecalo na njihov poseban identitet - kao bosanskih Hrvata, bosanskih Srba, odnosno Bošnjaka itd. Po tim svojim specifičnim obilježjima, oni se, uostalom, i razlikuju od svojih suplemenika u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori, Sloveniji itd. Nije slučajno što su oni za svoje suplemenike u spomenutim državama jednostavno-Bosanci. Preci tih Bosanaca dali su svoj doprinos afirmaciji posebne bosanske duhovnosti i identiteta koji je povratno utjecao na identitet današnjih bosanskih Hrvata, bosanskih Srba itd. Po tome se Bosna kao multietnička zajednica i razlikuje od svojih susjeda.

Ako polazimo od navedenih vrijednosti i ako ih uvažavamo na normalan, civiliziran način, smatram da je pogrešno sa svakom promjenom vlasti mijenjati i službena obilježja ove države, od grbova i zastava, pa do naziva ulica, ustanova, obilježavanja događaja i ličnosti itd. Mi danas ulazimo u proces jedne pluralne političke demokratije u kojoj će se na izborima smjenjivati vlast, to jest pozicija i opozicija. U takvom jednom demokratskom ambijentu, ne bismo smjeli sebi dozvoliti da stalno mijenjamo naša obilježja - nazive ulica, škola, proklamovane dane pojedinih općina i gradova itd. Moramo stalno imati u vidu da su sve generacije u proteklih hiljadu godina dale svoj doprinos opstanku Bosne kao geopolitičkog pojma, a kasnije i kao posebne države i da svaka od tih generacija ima svoje velikane koji bi trebali da imaju svoje mjesto u obilježavanju i utvrđivanju identiteta ne samo Bosne i Hercegovine kao države, nego i pojedinih njenih naroda i religija, pojedinih oblasti, pojedinih lokalnih zajednica itd.

Imajući u vidu multinacionalnost naše zemlje i multinacionalnost skoro svake naše općine, mi se moramo oslanjati na provjerene historijske datume i ličnosti iz oblasti stvaralaštva, kulture općenito, koje imaju svoju univerzalnu vrijednost i koje neće povrijediti ni jednu našu nacionalnu grupu. Ovo iz razloga što su skoro sva naseljena mjesta u BiH multinacionalnog i multivjerskog sastava. Treba, dakle, izbjegavati jednostrane ekstremne nazive - bilo po osnovu religije, odnosno samo jedne vjere, bilo po osnovu jedne nacije, jedne ideologije itd. Koliko je meni poznato, ni ustavno sudstvo to ne toleriše. Ono je obaralo sve normativne akte kao neustavne ukoliko su preferirali samo jedan narod, jednu religiju, a pogotovo ekstremne slučajeve iz perioda fašizma, takozvane tvrde komunističke ideologije itd. U tom pogledu, dakle, moramo biti jako osjetljivi i izbjegavati "ozvaničavanje" svih onih obilježja koja preferiraju jednu nacionalnu ili vjersku, pa i ideološku grupu, sve ono što nema svoju univerzalnu vrijednost, utemeljenu u historiji i kulturi Bosne, odnosno bosanskom društvu kao cjelini.

4. Dan grada-općine i drugi blagdani

Poznato je da su mnogi naši gradovi poslije Drugog svjetskog rata u jednom euforičnom antifašističkom raspoloženju "na krilima jedne oslobodilačke vojske", dan oslobođenja od fašizma, proglašavali danom oslobođenja, danom općine, rođendanom grada itd. Radilo se o ideološkom pretjerivanju i glorifikaciji historijskih događaja koji su proizveli smjenu, odnosno pad fašističke i dolazak nove komunističke vlasti, po onoj, da istorija od nas počinje. Nakon teških iskustava u sukobu sa jednim novim fašizmom 1992 - 1995. godine "domaćeg tipa", podržanim od međunarodne crne internacionale, ti su datumi iz NOR ili zaboravljeni ili voljom nove vlasti ukidani, uglavnom iz ideoloških razloga. Zato su opravdane inicijative da se dan općina i gradova, koji su obilježavali svoj dan vezan za antifašističku borbu u Drugom svjetskom ratu, "poveže" sa antifašističkom borbom iz vremena agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine i da se obilježava kao "Dan antifašista" iz oba rata, odnosno kao dan podsjećanja na opasnost od fašizma "uopšte". Neophodno je, dakle, naše ljude stalno podsjećati na tu vrstu opasnosti, na mogućnost da budu izmanipulirani, da posluže fašističkim snagama kao instrument ili kao živo meso u njihovim nasrtajima na slobode i prava drugih nacionalnosti u našoj sredini. Ovaj rat je pokazao da je fašizam kao ideologija na našem i širem prostoru još živ i da malo treba da postanemo njegove žrtve.

Kada je riječ o ustanovljenju dana općine, rođendana naših gradova, stojim čvrsto na stanovištu, da bi svaki naš grad, svako naše mjesto moralo tragati za svojim, da tako kažem, danom rođenja - svojoj historijskoj i kulturnoj prošlosti - koja je u svakom slučaju bogata, posebno period srednjevjekovne bosanske države. Najstariji datum po kojem se u historijskim dokumentima neko mjesto, neki grad spominje trebalo bi uzimati kao dan rođenja tog mjesta, dan općine, grada itd. To su, dakle, datumi koji imaju svoju univerzalnu vrijednost i koji neće vrijeđati ni jednu vjeru, ni jedan narod, niti njihovu tradiciju. Tako uspostavljene datume slavit će i obilježavati svi građani, nevisno kojoj vjeri ili kojoj naciji pripadaju i smatrat će ih svojim i na njima je moguće njegovati buduće generacije mladih i razvijati osjećaj patriotizma i zajedništva.

Pošto je Bosna i Hercegovina bila više puta razarana kao država, a u nastojanju da se uništi njezina memorija, upravo se i atakovalo na tu memoriju, na historijsku literaturu, na historijske spomenike, na materijalne spomenike kulture, na njene biblioteke, na njene kulturne vrijednosti - da bi izbrisali historijsku i kulturnu memoriju građana Bosne i Hercegovine i eventualno je vezali sa memoriju i kulturu osvajača.

Kada se govori o obilježavanju nekih datuma iz naše najnovije prošlosti, moramo polaziti od karaktera rata koji je prije svega bio odbrambeni rat, koji se

završio tako kako se završio. Dani odbrane, dani odlučujućih bitaka u odbrani mnogih naših mjesta, treba da se nađu u njihovom kalendaru značajnih datuma.

Proglašavajući za Dan općine najstariji historijski datum, vezan za srednjevjekovni grad Soko u čijem se podgrađu (u širem smislu) i razvila, Gračanica je odabrala pametnu orijentaciju, koju bi, po mom mišljenju trebalo da slijede i druge naše općine i gradovi. Budući da su kroz dugu historiju Bosne oni više puta i okupirani i oslobađani, najbolje je da svoj identitet traže u srednjevjekovnoj bosanskoj državnosti i srednjevjekovnim historijskim izvorima i da tu tražimo, tako da kažem, dane rođenja naših gradova, općina i sela. Ako malo bolje analiziramo razvoj srednjevjekovnih gradova i tvrđava, te naselja u njihovom podgrađu i širem okruženju, takva orijentacija, čini se svrsishodnom i kulturno i historijski opravdanom.

5. Bosanski dan državnosti

Na pitanje hoćemo li imati zajednički Dan državnosti Bosne i Hercegovine, mogu reći sljedeće: u onoj mjeri u kojoj se narodi Bosne i Hercegovine budu priklanjali Bosni i Hercegovini kao svojoj domovini i kao državi u kojoj Srbi neće preferirati Srbiji, a Hrvati Hrvatskoj, moguće je da ćemo jednog dana ići svi zajedno da tražimo taj svoj identitet u srednjevjekovnoj Bosni. U tom slučaju bi, po mome mišljenju, u prvi plan došao 29.8.1189. godine, kada je potpisana povelja o slobodi trgovanja u Bosni i Hercegovini između bosanskog bana Kulina i Dubrovčana. I danas mnogi historičari tu Povelju vide kao "rodni list" bosanske državnosti.

S obzirom da smo mi obnovili državnost Bosne i Hercegovine 25.11.1943. godine, ali da tu državnost ne priznaju ni ekstremni Hrvati, ni ekstremni Srbi, mi bi prvo morali oko toga postići jednu političku saglasnost, to jest da predstavnici sva tri naroda budu do kraja saglasni da je 25.11.1943. godine Dan državnosti Bosne i Hercegovine, a onda tek preko toga datuma, eventualno, možemo se primaknuti onome što je obilježje srednjevjekovne bosanske državnosti - bez koje, to je sigurno, ne bi smo imali današnje međunarodnopravno priznanje Bosne i Hercegovine kao suverene države i članice Ujedinjenih naroda.

STANJE PROVEDBE I PERSPEKTIVA PROMJENE USTAVA

Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini*), u svom Aneksu 4. sadrži Ustav Bosne i Hercegovine. Kao što je poznato ovaj sporazum i njegovih 11 aneksa nije prošao proceduru ratifikacije u Parlamentarnoj skupštini Bosne i hercegovine. Njihovi prevodi na bosanski, srpski i hrvatski jezik nemaju službeni status, kao njihova verzija na engleskom jeziku. Engleska verzija se smatra dogovorenim tekstom. Međutim, prevodi na navedena tri domaća jezika smatraju se dobrim radnim dokumentima, za koje pravni stručnjaci smatraju da predstavljaju tačan prevod sa engleskog jezika. Ovdje se misli, prije svega na tekst Ustava Bosne i Hercegovine, objavljen na sva četiri jezika u publikaciji kancelarije Visokog predstavnika (OHR).

Prema tome, našu analizu stanja provedbe Ustava BiH napravit ćemo prema tekstu ustava na bosanskom jeziku iz navedene publikacije.

I

Uvidom u sadržaj Ustava BiH čiji su sastavni dio i aneksi 1. i 2. na ustav BiH, može se uočiti da je Ustav BiH napravljen pravnom normativnom tehnikom koja se primjenjuje u SAD. To znači da je Ustav BiH, kratak i da ima svega dvanaest članova numerisanih rimskim brojevima, za razliku od ranijih ustava Bosne i Hercegovine koji su imali više stotina članova, numerisanih arapskim brojevima.

U članu XII stav 1. uređeno je da će Ustav BiH stupiti na snagu po potpisivanju Općeg okvirnog sporazuma kao ustavni skt kojim se amandmanski zamjenjuje i stavlja van snage Ustav Republike Bosne i Hercegovine. Pošto je sporazum potpisan 14. decembra 1995. godine, od toga dana je ovaj Ustav na snazi. Greška je u Dejtonu napravljena što i ustavi entiteta nisu stavljeni van snage ili što nije propisan prestanak njihovog važenja ukoliko se ne usklade sa ovim ustavom u roku tri mjeseca.

Umjesto toga u istom članu, u stavu 2. utvrđena je obaveza entiteta da u roku tri mjeseca od stupanja na snagu Ustava BiH, to znači do 14. marta 1996., amandmanskim postupkom izmijene svoje ustave da bi se osigurala njihova saglasnost sa ustavom BiH u skladu sa članom III, stav 3. tačka (b). U političkom djelovanju do sada obično se govorilo o usaglašavanju ustava entiteta, a zaboravlja-

*) Referat je poslan dr. Safetu Haliloviću, predsjedniku Federacije BiH, decembar 2001. godine.

lo se na obaveze koje proizilaze iz sadržaja ove odredbe koje se odnose i na usklađivanje dotadašnjeg bh. zakonodavstva i zakona koje su entiteti bili donijeli prije Dejtona. Naime, ako se analizira sadržaj člana III, stav 3. tačka (b) vidi se da je trebalo uraditi sljedeće: (1) Da entiteti i sve njihove administrativne jedinice u potpunosti se pridržavaju Ustava BiH kao i odluka institucija Bosne i Hercegovine, (2) Da se Ustavom BiH stavljaju van snage zakonske odredbe BiH i ustavne i zakonske odredbe entiteta koje nisu saglasne sa Ustavom BiH i (3) Opća načela međunarodnog prava sastavni su dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta.

Koje pravne posljedice proizilaze iz sadržaja člana III, stav 3. tačka (b)? Prvo, i za entitete i za njihove administrativne jedinice ustanovljava se obaveza potpunog pridržavanja Ustava BiH, s jedne strane, i odluka institucija BiH, s druge strane. Prema tome i obaveza usklađivanja njihovih propisa sa Ustavom BiH u roku tri mjeseca. Drugo, Ustavom BiH se stavljaju van snage zakonske odredbe Bosne i Hercegovine koje nisu saglasne Ustavu BiH. U roku tri mjeseca od stupanja na snagu Ustava BiH trebalo je postojeće zakone BiH uskladiti sa ovim Ustavom BiH, a poznato je da bivše republičko zakonodavstvo ni do danas nije usklađeno sa Ustavom BiH. Treće, Ustavom BiH stavljaju se van snage i ustavne i zakonske odredbe entiteta koje mu nisu saglasne i trebalo ih je usaglasiti u roku tri mjeseca. Kao što je poznato ni ustavi entiteta, ni zakoni entiteta, koji su donešeni prije donošenja Ustava BiH, a i mnogi zakoni koji su kasnije donešeni, s obzirom na neusaglašenost entitetskih ustava, ostali su neusaglašeni sa Ustavom BiH do današnjih dana. Neophodno je pokrenuti sudski postupak pred Ustavnim sudom BiH protiv svih zakona koje su entiteti donijeli prije Dejtona, ako su još snazi, kao i zakona donesenih poslije Dejtona, kojim su u velikoj mjeri uzurpirane nadležnosti države BiH. Četvrto, entiteti i sve njihove administrativne jedinice su obavezne pridržavati se odluka institucija BiH. Entiteti su u obavezi da primjenjuju zakone BiH, uredbe Vijeća ministara BiH i normativne akte ministara Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i da po njima postupaju i prema njima prilagođavaju svoje propise na svim nivoima vlasti. To znači da su zakoni BiH koji reguliraju materiju iz nadležnosti BiH iznad zakona entiteta u toj materiji. Peto, pošto su opća načela međunarodnog prava sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta, organi i Bosne i Hercegovine i entiteta obavezni su ugrađivati ta opća načela međunarodnog prava u svoje propise na svim nivoima vlasti u skladu sa svojim nadležnostima.

Bilo bi, dakle, neophodno izvršiti analizu primjene člana III, stava 3. tačka (b) u postupku primjene člana XII Ustava BiH, kojim je uređena obaveza entiteta, da u roku tri mjeseca iščiste svoj ustav, zakone i odluke drugih organa u entitetima i usklade ih sa Ustavom BiH. Posebno je potrebno izvršiti analizu koliko se u tom poslu otišlo na usklađivanju zakona Republike BiH sa Ustavom BiH.

Iz člana III, stav 3. tačke (b) proizilazi da Ustavom BiH nisu stavljeni van snage zakoni Republike Bosne i Hercegovine, odnosno Bosne i Hercegovine, kakvo je novo ime države. Već samo one zakonske odredbe koje mu nisu saglasne. To je utvrđeno i u Aneksu II na Ustav BiH (Prelazne odredbe) u stavu 2. koji govori o kontinuitetu pravnih propisa i stavu 4. koji govori o kontinuitetu institucija (državnih organa, institucija i drugih tijela), koji će nastaviti funkcionirati u skladu sa važećim propisima. Prema stavu 2. propisi će ostati na snazi u onoj mjeri u kojoj nisu u suprotnosti sa ustavom, "dok drugačije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine". Prema stavu 4. organi vlasti, institucije i druga tijela Bosne i Hercegovine će funkcionirati "dok ne budu zamijenjeni novim sporazumom ili zakonom".

Iz navedene analize proizilaze velike rezerve koje do danas nisu iskorišćene u pogledu važenja postojećeg republičkog zakonodavstva i njegovih institucija, zbog naše loše organiziranosti, nepoznavanja mogućnosti koje daje novi ustav, kao i nedovoljnog političkog pritiska na OHR da se u svojoj politici i praksi primjene Dejtonskog sporazuma pridržava navedenih ustavnih odredaba.

Zato bi bilo neophodno izići u javnost za popisom zakona i institucija Republike Bosne i Hercegovine i provesti o njima raspravu kroz Vijeće ministara, Parlamentarnu skupštinu BiH i Predsjedništvo BiH i pokušati ih re-legitimirati. Bivše republičke (državne) institucije uvesti u državni budžet i time preuzeti na finansiranje ili da ih sama država osnaži, odnosno re-legitimira svojim zakonom. Institucije koje država ne osnaži svojim zakonom, trebaju preuzeti entiteti ili kantoni. Krajnje je vrijeme da šest godina poslije Dejtona se zna sudbina ranijih državnih institucija i zakona.

II

Sljedeća grupa ustavnih pitanja koja nisu u dovoljnoj mjeri bila predmet zakonodavne regulative države Bosne i Hercegovine.

Prvo, zakonska razrada ustavnih načela: "Bosna i Hercegovina je demokratska država koja funkcionira u skladu sa zakonom i na osnovu slobodnih demokratskih izbora" (član I - 2.).

Drugo, na nivou države ustavnu normu koja proklamira: "punu slobodu kretanja lica, roba, usluga i kapitala širom Bosne i Hercegovine" (član I-4.) treba zakonski razraditi čitavim jednim setom državnih zakona, kao npr. zakonom o radu, zakonom o prometu roba i usluga na jedinstvenom ekonomskom prostoru BiH, zakonom o bankama, zakonom o sigurnosti investicija, štednje u bankama, uvozu i

izvozu kapitala, zakonom o koncesiji i sl. koji će važiti jednako na cijelom prostoru BiH.

Pošto je ovom ustavnom normom zabranjeno da država i entiteti ometaju slobodu kretanja u BiH, neophodno je povesti sudski spor pred Ustavnim sudom BiH protiv entitetskih zakona koji na bilo koji način ometaju ili ograničavaju slobodu kretanja u Bosni i Hercegovini.

Treće, "Bosna i Hercegovina i oba entiteta će osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda" (član II-1.). Pošto je u istom članu, u stavu 3. naveden katalog prava u 13 tačaka proizilazi obaveza države BiH da svojim zakonima uspostavi institucije koje će ova prava osigurati, kao i sankcije za njihovu povredu. Zato je potrebno donijeti čitavu seriju zakona iz oblasti krivičnog, građanskog i upravnog prava. Pošto su i entiteti dužni da osiguraju zaštitu ljudskih prava, bit će neophodno izvršiti analizu entitetskog zakonodavstva i vidjeti da li su saglasni sa Ustavom BiH, ako nisu, pokrenuti spor pred Ustavnim sudom BiH.

Četvrto, u Ustavu BiH postoji, tzv. nediskriminaciona klauzula (II-4.), kojom se po raznim osnovima ustavom zabranjuje diskriminacija. Neophodno je politički podržati ombudsmene i sve organe gonjenja, kao i pritužbe građana protiv diskriminacije. Za BiH je danas diskriminacija građana po raznim osnovima jednako destabilizirajuća kao i korupcija. Ako je protiv korupcije stvoren antikorupcioni tim, trebalo bi stvoriti i antidiskriminacioni tim. On je očevidnija i dnevna manifestacija neustavnosti. Možda krivičnim zakonodavstvom pojačati kaznene mjere, odnosno zakonom o prekršajima pojačati prekršajne mjere i na nivou države i entiteta radi ujednačavanja prakse.

Peto, u istom članu II Ustava BiH sadržana je ustavna norma o izbjeglicama i raseljenim licima (stav 5.) kojom se garantuje njihov povratak u svoje domove. Ova ustavna odredba se poziva i na Aneks 7. sporazuma iz Dejtona, što znači da je sve što je tu sadržano u nadležnosti države BiH. To potvrđuje i član III, stav 5a Ustava BiH. Prema tome, to je materija koju do u detalje treba da regulira država BiH svojim zakonom, uspostavi institucije koje će se time baviti i propiše sankcije za ometanje ostvarivanja toga prava. Otuda su entitetski zakoni iz ove oblasti nedovoljni, jer se na istu populaciju primjenjuju različiti kriteriji. A ako je nešto garantovano državnim ustavom mora se provoditi na jednak način na cijelom prostoru države. Zato je neophodno izvršiti i izmjene i dopune državnog zakona u ovoj materiji, kojim će država preuzeti svoj dio odgovornosti koje proizilaze iz Ustava BiH.

Šesto, u članu II, stav 6. Ustava BiH, utvrđene su obaveze Bosne i Hercegovine, kao i njenih institucija, u implementaciji ljudskih prava, posebno obaveza primjene Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda,

navedena u članu II, stavu 2. Ustava BiH. Međutim, mi danas nemamo na nivou države skoro ni jednog zakona za zaštitu ljudskih prava, ako se izuzme Ombudsmen BiH, Dom za ljudska prava i Ustavni sud BiH. Državni sud još nije profunkcionirao, a ne postoji ni državno tužilaštvo, a bez toga državni sud ne može ni funkcionirati na nivou države, bez krivičnog zakona, zakona o krivičnom i građanskom postupku, zakona o obligacijama, zakona o trgovini i dioničkim društvima, zakona o upravnom postupku i upravnom sporu, zakona o radu i sl.

III

Država BiH danas ne funkcionira u punom kapacitetu koji joj osigurava Ustav BiH. Neovisno od postojanja entiteta, Ustavom BiH su jasno utvrđene nadležnosti države BiH u članu III, stav 1., 4. i 5. U članu III, stav 1. taksativno su pobrojane nadležnosti institucija BiH, međutim, one nisu dovoljno državnim zakonima razrađene i nedovoljno je razvijana njihova unutrašnja institucionalna struktura u okviru ovih nadležnosti. Ministarstva koja postoje su institucionalno nerazvijena, nema dovoljno uprava i upravnih organizacija koje će obavljati stručne poslove iz nadležnosti pojedinih ministarstava.

Nastranu to što je današnji broj ministarstava na nivou države nedovoljan. Neophodno je ostvariti uvid u organizaciju vlada Hrvatske i Slovenije i vidjeti što nam nedostaje da bi postali savremena i efikasna država. Treba da znamo da prema ustavu BiH, imamo pravo na bosansku vojsku, na državnu policiju, na državnu obavještajnu službu, na sve poslove koji imaju elemente inostranosti i međuentitetske saradnje u sferi obrazovanja, nauke, kulture, sporta, zaštite zdravlja ljudi i životinja, kao i socijalnog staranja i dr. Za sve ove djelatnosti potrebno je na državnom nivou organizirati ministarstva, uprave, ili agencije.

Svi poslovi koji se odnose na ostvarivanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta BiH (III-5a), jesu u nadležnosti institucija BiH. Smatramo da su i ranije vlasti, kao i aktuelna vlast nedovoljno energične u sprovedbi ovih ustavnih odredaba u život koje BiH omogućavaju da postane država u punom kapacitetu kao i sve druge evropske države.

IV

Iz dosadašnje analize stanja provedbe Ustava BiH proizilazi da postoje ogromne mogućnosti ostvarivanja vlasti na nivou države BiH koje joj daje sadašnji

Ustav BiH, a da se u njemu ne promijeni nijedno slovo. Međutim, to ne znači da se u Ustavu BiH ne bi imalo šta mijenjati. Iako se Odluka ustavnog suda BiH o konstitutivnosti sva tri naroda odnosi na entitetske ustave, ona implicira potrebu da se povede politička aktivnost za promjenu onih odredaba Ustava BiH, kojim se uskraćuju izborna prava građana i naroda u izboru članova Predsjedništva BiH i Parlamentarne skupštine BiH, oba njena doma.

Prema današnjem sadržaju čl. IV i V Ustava BiH, uskraćeno je aktivno i pasivno biračko pravo da se organi na nivou države biraju na prostoru cijele države, tako da se svaki građanin, kao i svaki pripadnik sva tri naroda, u bilo kom dijelu BiH, ima pravo kandidirati za dom naroda i Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH, kao i za član Predsjedništva. Raniji izborni zakon Republike Bosne i Hercegovine je to omogućavao, pa bi trebalo tu mogućnost unijeti i u novi izborni zakon za izbore u 2002. godini. Ako se to ne uradi, imat ćemo paradoksalnu situaciju, da će Bošnjaci, Srbi i Hrvati biti konstitutivni narod u entitetima, ali to neće biti u BiH, kada je riječ o izboru Predsjedništva i Parlamentarne skupštine BiH.

Pošto se za donošenje zakona BiH traži entitetska većina, smatramo, da se time dovode ustavna prava oba doma Parlamentarne skupštine da donose zakone, zbog čega je potrebno da se entitetska većina kao uslov za donošenje zakona briše. A da se poslanicima iz entiteta da mogućnost da pokrenu spor pred Ustavnim sudom BiH, po hitnom postupku, koji će ocijeniti da li je povrijeđeno neko ustavno pravo entiteta i eventualno odloži stupanje na snagu zakona do odluke Ustavnog suda donešene po hitnom postupku. A hitni postupak treba razraditi ili zakonom o Ustavnom sudu BiH ili poslovnikom Ustavnog suda BiH.

Sa ulaskom BiH u Vijeće Evrope, možda će se otvoriti neka nova pitanja, koja će Ustavom BiH trebati biti uređena i eventualno zahtijevati njegovu dopunu amandmanima.

Ulaskom u Vijeće Evrope, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnim slobodama zahtijevaće promjene čl. IV i V Ustava BiH u pogledu ostvarivanja aktivnog i pasivnog biračkog prava u izboru državnih organa na prostoru cijele BiH. Trebalo bi prvo mijenjati Ustav, a potom i izborni zakon. To će biti najvažniji politički zadatak u narednom periodu, kojeg treba odmah otpočeti.

PARALELIZAM BOŠNJAČKE I HRVATSKE KOMPONENTE U FUNKCIONIRANJU INSTITUCIJA FEDERACIJE

Oba entitetska ustava*) su nastala u vrijeme političke krize u BiH i oba su koncipirani kao ustavi suverenih država. Ustav Republike Srpske je donešen 28. februara 1992. godine, dan prije nego što je održan referendum za nezavisnu i suverenu Bosnu i Hercegovinu (29. februar i 1. mart), kao Ustav Republike srpskog naroda u BiH, kao države srpskog naroda i građana. Dakle, kao jednonacionalna država samo srpskog naroda. Ona je zahvatala prosotr na kome je prema popisu stanovništva 1991. godine živjelo preko 45% Bošnjaka i Hrvata i oko 3% Ostalih. U okviru te tzv. Srpske države nalazi se istočna Bosna u kojoj su Bošnjaci činili oko 70% od ukupnog stanovništva i Bosanska Posavina u kojoj su Hrvati zajedno sa Bošnjacima činili preko 50% stanovništva, dakle imali apsolutnu većinu. Istočna Bosna i Bosanska Posavina čine skoro jednu polovinu ukupnog teritorija današnje Republike Srpske koja je etnički očišćena. Tako da na prostoru današnje Republike Srpske od predratnih 45% Bošnjaka i Hrvata, njih zajedno danas ne živi više od 10%.

Federacija Bosne i Hercegovine također je bila zamišljena kao suverena država na tlu Republike Bosne i Hercegovine. Mada je definirana kao federacija deset kantona ona je idejno zamišljena tako da **»(1) Bošnjaci i Hrvati kao konstitutivni narod, zajedno sa ostalima, i građani Republike Bosne i Hercegovine, ostvarujući svoja suvrena prava, preoblikuju unutrašnju strukturu teritorija sa većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom u Republici Bosni i Hercegovini u Federaciju Bosne i Hercegovine koja se sastoji od federalnih jedinica sa jednakim pravima i odgovornostima« (**Ustav FBIH, član I.1.(1)). Da je tako kako piše u Ustavu Federacije,onda bi u sastavu Federacije bile i istočna Bosna (Podrinje) i Bosanska Posavina. Faktički se radilo o tome da je Federacija BIH konstituirana od teritorija koje su tada (30.mart 1994 godine) kontrolirala Armija RBIH I HVO.Tako je Federacija BIH ostala dvonaciona-lna (Bošnjaci i Hrvati), dok se Srbi i pripadnici drugih naroda ubrajaju u »ostale«.

U Republici Srpskoj službeni jezik je Srpski jezik, a u Federaciji BiH službeni jezici su Bosanski jezik i Hrvatski jezik.

Na prostoru FBIH prema Ustavu Federacije (član IX) zadržani su raniji administrativni aranžmani (institucije i zakoni Republike BIH i Hrvatske Republike Herceg Bosne). S tim štu su sa uspostavljanjem institucija Federacije BiH i federaln-

*) Razmišljanja autora, decembar 2001. godine, upućeno jednom broju političara u vlasti FBiH.

og zakonodavstva, trebale postepeno da se gase institucije i zakoni Republike BIH i institucije i zakoni HR Herceg Bosne.S tim da ostanu samo one institucije i zakoni Republike BIH, kojim se izražavao međunarodno-pravni subjektivitet Bosne i Hercegovine.

Kada je riječ o implementaciji Vašingtonskog sporazuma od 18. marta 1994. godine kojim je zaustavljen rat između Bošnjaka i Hrvata dogovoreno je da se uspostavi Federacije BIH. Ustav Federacije BIH donešen je 30.03.1994. Može se reći da taj proces ni nakon sedam godina nije dovršen opstrukcijom HDZ kojom se željelo od međunarodne zajednice iznuditi zaseban entitet u kojem će sami bosanski Hrvati biti većinski narod i na taj način održali paradržavne strukture i propise ranije Hrvatske Republike Herceg Bosne.

Pošto se sa uspostavljanjem federalnih institucija i federalnog zakonodavstva dovodilo u pitanje institucije i zakonodavstvo HR Herceg Bosne, u međuvremenu je HR Herceg Bosna konstituirala se u Zajednicu Herceg Bosna, kao udruženje građana sa očuvanom paradržavnom strukturom institucija prilagođenih novim uslovima, zadržavanjem ranijih propisa koji su preuzeti u različitim formama, kao akti zajednice Herceg Bosna, također zadržavanjem paraprivrednih institucija i ustanova (Hercegovačke banke, Šume Herceg Bosne, Elektroprivrede Herceg Bosne, penziono osiguranje, zdravstveno osiguranje, željeznice Herceg Bosne, ceste Herceg Bosne itd).

Pod pritiskom međunarodne zajednice da se uspostave institucije FBiH, HDZ se opredijelio da nastavi sa paralelnim funkcioniranjem paradržave HR Herceg Bosne na dva kolosijeka. Jedan je onaj koji smo opisali preko Zajednice Herceg Bosne kao udruženja građana i osnivačkim pravima općina i kantonima sa hrvatskom većinom. Drugi je putem institucija i zakona Federacije BiH. Ovaj paralelizam putem institucija i zakona Federacije BiH, funkcionirao je tako što se na čelu svake federalne institucije nalazio predstavnik HDZ ili na čelu institucije ili kao zamjenik federalne institucije: predsjednik ili potpredsjednik FBiH, premijer ili zamjenik premijera Vlade FBiH, ministar ili zamjenik ministra, direktor ili zamjenik direktora, komandant Vojske Federacije ili zamjenik komandanta itd. Tako su se u svakoj od ovih federalnih institucija nalazili dupli kabineti sa duplim osobljem i troškovima i sa pravom suodlučivanja, odnosno postizanje konsenzusa, a sporovi su se rješavali na visokom političkom nivou između šefova stranaka na vlasti (HDZ-SDA). Tako se pravio i budžet, tako su se dijelila i finansijska sredstva. Jedna trećina koja je pripadala Hrvatima dodjeljivana je njima u njihovu banku, a potom su o tim sredstvima odlučivali čelni ljudi ili njihovi zamjenici iz jednog naroda.

Federacija je funkcionirala, dakle, na principu paralelne vlasti u svakoj instituciji Federacije, s jedne strane HDZ, a s druge strane SDA, a kasnije Koalicija za cjelovitu i demokratsku BiH (SDA, SBiH, Liberalna stranka i Građanska demokr-

atska stranka) sve do izbora 2000. godine, poslije kojih je vlast uspostavila Alijansa u kojoj se pored SDP i SBiH, nalazi još nekoliko građanski orijentiranih stranaka).

U Ustavu Federacije BiH nema odredaba kojim bi se mogao opravdati paralelizam u funkcioniranju institucija suodlučivanjem premijera i zamjenika premijera, kao i ministara i njihovih zamjenika, niti ima osnova za takvo zakonodavstvo Federacije BiH kojim bi se podržavale nacionalne komponente kao osamostaljeni centri odlučivanja.

U zakonodavstvu Federacije BiH o organizaciji Vlade i ministarstava treba ukinuti suodlučivanje premijera i zamjenika premijera, ministara i zamjenika ministara, direktora i zamjenika direktora federalnih ministarstava i raznih zavoda i drugih federalnih ustanova. Treba afirmirati ustavno načelo odgovornosti **premijera** bez suodlučivanja zamjenika premijera, **ministra** bez suodlučivanja zamjenika ministra, **direktora** ustanove bez suodlučivanja zamjenika direktora, ali istovremeno pojačavanjem demokratske kontrole Parlamenta nad Vladom, Vlade nad ministrima, ministara i Vlade nad direktorima federalnih ustanova. Također treba njegovati demokratsku praksu njihove otvorenosti prema javnosti i pojačati nad cijelim mehanizmom vlasti kontrolu javnog mnijenja. Ne samo putem medija, već i prezentacijom planova i programa rada gore navedenih institucija vlasti pred širom javnošću, putem seminara, javnih tribina, odlaska premijera i ministara među birače. Ne samo svoje birače, svoga mjesta, pripadnika svoje nacije, već među birače, kao građane,organiziranjem tematskih skupova iz različitih oblasti koje tangiraju život građana.

Sljedeći pravac aktivnosti treba usmjeriti na kontrolu primjene zakona u praksi, po načelu subordinacije, naročito kontrolu propisa koji se donose za sprovođenje zakona, kao što su uredbe i odluke vlada Federacije i kantona, propisi ministara i dr. Zatim kontrola sprovođenja odluka i zaključaka vlade, ministarstava i nižih organa uprave sve do općina kao lokalnih zajedinca.

S obzirom da su zakoni u Federaciji BiH donošeni uz veliku opstrukciju HDZ i traženje ustupaka, pa i uz ucjene, neophodno je kompletirati zakonodavstvo Federacije, kao i preispitati ustavnost svih donešenih zakona Federacije. Entiteti su iz razloga što nema odgovarajućeg državnog zakonodavstva ili iz razloga što su smatrali da je određena materija u nadležnosti entiteta, a ne države, svojim zakonodavstvom ulazili u nadležnost države BiH i na taj način uzurpirali ovlašćenja koja prema Ustavu BiH spadaju u nadležnost države: sloboda kretanja lica, roba, usluga, kapitala, rada itd. (član I.4.). Zatim, kompleks ljudskih prava koje garantira Ustav BiH (član II.) i izgradnja institucija države koja trebaju da se osiguraju ostvarivanjem tih prava. Kompletan sadržaj Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda treba da bude ugrađen u državnom zakonodavstvu iz razloga, ako ta prava budu povrijeđena, pred Evropskim sudom za ljudska prava odgovaraće država BiH a ne entiteti.

U nadležnosti države je kompletna materija iz Aneksa 5, 6, 7 i 8 Sporazuma iz Dejtona. U nadležnosti države su sva pitanja koja osiguravaju suverenitet, državni teritorijalni integritet, političku nezavisnost i međunarodni subjektivitet Bosne i Hercegovine (član III. 5a), kao i materija iz člana V.5. Ustava BiH.

Zato je neophodno pred Ustavnim sudom BiH preispitati ustavnost svih zakona oba entiteta, da se vidi, da li su uzurpirali nadležnost države BiH. Posebno u pitanjima sigurnosno-obavještajne djelatnosti, civilnog upravljanja i demokratske kontrole oružanih snaga BiH. Neophodno je donijeti zakon države o uspostavi Vojske Bosne i Hercegovine na profesionalnom principu po konkursu. Entitetske vojske, treba svesti na oblik teritorijalne odbrane, koje pored Bosanske vojske, treba da sačinjavaju jedinstvene oružane snage Bosne i Hercegovine.

Poseban problem jeste sporvođenje sudskih odluka. Ustavom je utvrđena odgovornost premijera, Vlade FBiH i vlada kantona za sprovođenje sudskih odluka. Poseban je problem provođenje odluka Ustavnog suda FBiH. Do danas nije provedena ni jedna odluka ovog suda na prostoru koji kontroliše HDZ. Također, nisu provedene odluke koje se odnose na Zakon o unutrašnjim poslovima FBiH, kao i propisi koji se odnose na policijske oznake u kantonima sa hrvatskom većinom. Mada je Ustavni sud FBiH proglasio neustavnim odredbe ustava kantona sa hrvatskom većinom koje se odnose na grb i zastavu i nazive župan i županija, te zastave i grbovi i nazivi župan i županija su i danas u upotrebi. U tom smislu bi bilo dobro da se današnji vladin ured za zastupanje pred Domom za ljudska prava pretvori u ured za zastupanje pred svim sudovima na kojima je tužena FBiH.

Poslije Odluke Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti sva tri naroda, može se smatrati da su suprotni toj Odluci sve odredbe u ustavima oba entiteta i u zakonima oba entiteta, kojim je utvrđen jednonacionalni ili dvonacionalni izgled grbova i zastava entiteta, jednonacionalnih vlada, sudova, Vojske Federacije i Vojske Republike Srpske, njihovih komandi i jednonacionalnog sastava jedinica.

Suprotno je Ustavu BiH i Ustavu Federacije BiH upotreba nastavnih planova i programa iz susjednih zemalja, ako oni nisu odobreni od legalnih organa u Federaciji BiH i ako su zasnovani na jednonacionalnim načelima, izuzev grupe nacionalnih predmeta, koje treba da utvrde legitimni organi za obrazovanje u FBiH.

Nije dovoljno imati kantonalne i entitetske zakone o lokalnoj samoupravi. Evropska konvencija o lokalnoj samoupravi obavezuje državu koja je ratificirala ovu konvenciju da svojim državnim zakonom uredi materiju lokalne samouprave. A BiH je ratificirala navedenu konvenciju.

Pošto entitetski ustavi imaju nekoliko desetina amandmana, tako da se teško snalaze i pravni eksperti, neophodno je poslije usvajanja najnovijih amandmana o provođenju Odluke Ustavnog suda BiH, otvoriti postupak izrade novih ustava

oba entiteta. Ovo i iz razloga što su ovi ustavi pravljeni za koncepte nezavisnih država, a entiteti nisu države. Etitetski ustavi se u svojoj preambuli ne mogu pozivati na Povelju Ujedinjenih nacija, na Helsinški dokument ili na neki drugi međunarodni dokument, već samo na Ustav BiH, koji se nalazi u Aneksu 4 Dejtonskog sporazuma. Tada će se tek na pravi način moći u tim ustavima izraziti relacija spram Bosne i Hercegovine kao međunarodnog subjekta u čijem se sastavu nalaze ova dva entiteta.

Kada je riječ o Ustavu BiH, smatram neophodnim, čim BiH bude primljena u Vijeće Evrope, pokrenuti postupak usklađivanja nekih odredbi članova IV i V, koji se odnose na izbor članova Predsjedništva i oba doma Parlamentarne skupštine, s obzirom da je građanima u entitetima oduzeto pasivno i aktivno biračko pravo da biraju i da budu birani na sve navedene položaje i funkcije u organima BiH. Posebnu pažnju treba posvetiti u eliminiranju odredbi u članu IV. 3. d) Ustava BiH kojim se traži entitetska većina kod donošenja zakona, čime se praktično dezavuira politička volja oba doma Parlamentarne skupštine i degradira parlamentarna demokratska procedura uobičajena u svim parlamentarnim demokratijama, da Predstavnički dom predstavlja građane, Dom naroda narode. Sa praksom entitetske većine BiH se pretvara u konfederalni oblik uređenja.

2002.

DRŽAVNE INSTITUCIJE BOSNE I HERCEGOVINE U PERSPEKTIVI

Perspektiva državnih institucija determinirana je perspektivom uspravljanja ratom posrnule države Bosne i Hercegovine.*)

Otuda se perspektiva državnih institucija Bosne i Hercegovine može sagledavati sa tri nivoa:

(1) ustvano-pravni okvir bh. institucija određen je Ustavom Bosne i Hercegovine

(2) socijalno-politički okvir bh. institucija određen je unutrašnjim društveno-ekonomskim i političkim položajem građana, etničkih zajednica i različitih socijalnih slojeva u korišćenju prirodnih i ljudskih resursa za razvoj BiH, i

(3) susjedsko i međunarodno okruženje, uključivanje BiH u evropske i evroatlanske integracije i međunarodna saradnja zahtijevaju adekvatnu institucionalnu strukturu BiH.

1. Ustavno-pravni okvir bh. institucija utvrđen je Ustavom Bosne i Hercegovine

1.1. Bosna i Hercegovina nastavlja državni kontinuitet Republike Bosne i Hercegovine, unutar struktuirane u dva entiteta FBiH i RS, koji nemaju status države, koji mogu imati specijalne odnose sa susjednim državama (Hrvatskom i Jugoslavijom) i sarađivati s drugim državama i međunarodnim organizacijama, uz prethodnu saglasnost Parlamentarne skupštine BiH.

1.2. Bosna i Hercegovina ima državni okvir sa međunarodno priznatim državnim granicama, tj. granicama u kojima je BiH bila u sastavu SFRJ i u tim međunarodnim granicama je priznat subjekt međunarodnog prava.

1.3. Bosna i Hercegovina je članica UN i drugih međunarodnih organizacija i ima pravo da se učlanjuje u međunarodne organizacije ako ispuni uslove koje propisuju te organizacije za sve svoje članice.

---

*) Uvodno izlaganje na Okruglom stolu "Konstitutivnost naroda i budućnost Bosne i Hercegovine", održanom 4. februara 2002. godine u Sarajevu, objavljeno u časopisu "Pravna misao", broj 1-2, januar-februar 2002. godine, Sarajevo.

1.4. Bosna i Hercegovina ima svoju zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast.

1.4.1. Zakonodavnu vlast vrši Parlamentarna skupština koju sačinjavaju dva doma: Dom naroda i Predstavnički dom.

Izbor oba doma potrebno je usaglasiti sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda - tako da svaki građanin ima aktivno i pasivno biračko pravo za oba doma na cijelom prostoru BiH.

S obzirom da je BiH prema Ustavu prosta država, decentralizirana na dva entiteta, a nije federacija, konfederacija ili unija, potrebno je osigurati odlučivanje u domovima bez entitetske većine, jer taj institut dovodi u pitanje odlučujuću funkciju oba doma Parlamentarne skupštine BiH.

1.4.2. Izvršnu vlast u BiH imaju Predsjedništvo i Vijeće ministara.

Članovi Predsjedništva ulaze u Predsjedništvo kao predstavnici svojih naroda sa cijelog prostora BiH (član IX. tač. 3.). Danas postoji unutar Ustava razlika između čl. 5. i čl. 9. Ustava BiH koji amandmanima treba otkloniti, jer su entiteti s obzirom na konstitutivnost sva tri naroda na cijelom prostoru BiH uzak okvir za njihov izbor i kao predstavnika naroda i kao predstavnika građana. Predsjedništvo kolektivno vrši funkciju šefa države, a ne članovi pojedinačno. Članovi pojedinačno u ime Predsjedništva mogu djelovati samo po Ustavu i ovlašćenju Predsjedništva. Predsjedništvo u funkciji šefa države predstavlja Bosnu i Hercegovinu u inozemstvu, čini civilnu komandu oružanih snaga Bosne i Hercegovine, odgovorno je za sigurnosno stanje u zemlji.

Predsjedništvo predstavlja element političke ravnoteže između zakonodavne i izvršne vlasti oličene u Vijeću ministara. Prema tome Predsjedništvo jest izvršna vlast, ali ono je i sa značajnom funkcijom političke medijacije između Parlamentarne skupštine i Vijeća ministara u pogledu uobličavanja različitih zakonskih projekata. Na njega Ustavom treba prenijeti današnju funkciju Visokog predstavnika za BiH koji donosi odluke o nametanju zakona koji nisu mogli biti donešeni u parlamentu, a od životne su važnosti da država može funkcionirati i ispunjavati svoje obaveze prema građanima i inozemstvu. Pošto Predsjedništvo u funkciji šefa države predstavlja sve građane i sva tri naroda kao i državu BiH prema inozemstvu, neophodno ga je birati na prostoru cijele BiH, a ne u okviru entiteta. Ono je politički reprezent države BiH pred svijetom u skladu s međunarodnim pravima i obavezama BiH. S obzirom na konstitutivnost sva tri naroda u oba entiteta, članovi Predsjedništva gube značaj zaštite entitetskog interesa kao nacionalnog interesa koju nadležnost imaju u Ustavu

danas. Zaštitu entitetskog interesa sa entitetskih parlamenata treba prenijeti u funkciju Ustavnog suda BiH.

1.4.3. Prema Ustavu BiH, Vijeće ministara je *par ekselans* Vlada Bosne i Hercegovine, ni manje, ni više, nego što su vlade drugih zemalja. Predsjedavajućeg Vijeća ministara imenuje Predsjedništvo u ulozi šefa države, a predsjedavajući imenuje ministre i njihove zamjenike iz drugog naroda, koje potvrđuje Predstavnički dom. Vijeće ministara odgovara Parlamentarnoj skupštini koja mu prema ustavu može uskratiti povjerenje. Zar nije tako i u drugim demokratskim zemljama.

Trajanje funkcije predsjedavajućeg Vijeća ministara i ministara treba vezati za mandat Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine. Ustav BiH ne poznaje rotaciju predsjedavajućeg Vijeća ministara i treba je smatrati nefunkcionalnom, neracionalnom i štetnom za rad Vijeća ministara. Također Ustavom se ne traži da svako ministarstvo mora imati dva umjesto jednog zamjenika iz reda oba naroda, ako je ministar iz trećeg naroda. Ustav govori o jednom zamjeniku ministra iz drugog naroda. Interes je sva tri naroda u BiH i svih građana da Vijeće ministara i njegov predsjedavajući funkcioniraju u kontinuitetu, koliko traje i mandat Parlamentarne skupštine, jer je to izvršno-operativno tijelo, koje mora promptno reagirati i djelovati, kako u unutrašnjim, tako i u međunarodnim odnosima. To moraju biti ljudi sa iskustvom u rukovođenju i odličnim poznavanjem poslova svog resora i za svoj rad njegovi članovi ne odgovaraju svojim strankama i entitetima iz kojih dolaze već Vijeću ministara i Parlamentarnoj skupštini.

1.4.4. Sudska vlast u BiH ostvaruje se preko Doma za ljudska prava, Ustavnog suda i Državnog suda, koji još nije počeo sa radom. Dom za ljudska prava je domaći sud, nezavisno od toga što u njemu sjedi većina od osam međunarodnih naspram šest domaćih sudija. Prijemom BiH u Vijeće Evrope odlučit će se hoće li taj sud ostati ili ne, i da li će građani sa svojim tužbama biti usmjeravani na budući Državni sud, kao redovnu sudsku instancu, i sa presudom toga Suda ići u Strazbur na Evropski sud za ljudska prava. Uspostavom redovnog državnog suda, bit će potrebno riješiti, hoće li Ustavni sud BiH zadržati apelacionu nadležnost, koju je do sada imao, s obzirom da se u Državnom sudu nalazi zasebno odjeljenje za apelacije. Već samo nekoliko ovih napomena stvara potrebu da se otvori rasprava o eventualnim promjena Ustava BiH u ovoj materiji.

Radi jednake zaštite građana u Bosni i Hercegovini od različitih oblika međuentitetskog i međunarodnog kriminala, kao i zaštite državne imovine, urgentnim se postavlja pitanje uspostavljanja državnog tužilaštva i državnog pravobranilaštva i donošenja odgovarajućih materijalnih i procesnih zakona na nivou države.

2. Socijalno-politički okvir bh. institucija određen je unutrašnjim društveno-ekonomskim i političkim položajem građana, etničkih zajednica i različitih socijalnih slojeva u korišćenju prirodnih i ljudskih resursa za razvoj BiH

Socijalno-politički okvir razvoja BiH pogrešno je nasloniti samo na entitete, a vrlo malo ili skoro nikako na državu. Ovdje prije svega mislimo na obavezu države da regulira društvene odnose iz svoje nadležnosti svojim zakonima i utvrdi mehanizme njihovog izvršavanja putem državnih institucija, kao i propisivanjem sankcija.

U dosadašnjoj praksi funkcioniranja društveno-ekonomskog i političkog sistema bile su prisutne dvije dominantne pojave: (1) da entiteti nastavljaju zadržavati u svojoj nadležnosti sve one stvari koje su oni radili prije Dejtona, kada su svojim ustavima bili uređeni kao samostalne države i (2) da opstruiraju donošenje državne regulative i uspostavljanje državnih institucija u oblastima u kojima je država prema Ustavu nadležna da ih vrši, pogrešno se pozivajući na Dejton, da je to entitetska nadležnost.

Ustavom je uređena odgovornost i države i entiteta u oblasti ljudskih prava (član II). Čak je Ustavom BiH utvrđen i katalog ovih prava i sloboda. Međutim, regulativa države u ovoj oblasti je veoma skromna ili nikakva, a da o nedostajućim institucijama koje štite ta prava na nivou države i ne govorimo. Da Ustavom BiH nije uređeno da Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda ima prioritet nad svim ostalim zakonima, mi praktično na nivou države, uopće ne bi imali skoro ni jednog zakona koji se primjenjuje u ovoj oblasti. Dom za ljudska prava primjenjuje ovu Konvenciju, primjenjuje je i Ustavni sud BiH. Da bi Državni sud mogao funkcionirati potrebno je donijeti čitavu jednu paletu državnih zakona iz krivičnog, građanskog i upravnog prava, kako u oblasti materijalnog tako i u oblasti procesnog prava.

Pored člana III. 1. Ustava BiH u kome su taksativno pobrojane oblasti u kojima je država nadležna, mi nemamo zakonski dovoljno razvijen mehanizam institucija i stručnih službi koje će se time baviti na državnom nivou. Entiteti su veoma uporni da za sebe zadrže ranije uzurpirane državne poslove, da nastave prisvajati za sebe nadležnosti koje su prema Ustavu BiH evidentno državni poslovi. Najbolji primjer za to je da se tek nakon pet-šest godina počinju uspostavljati neke državne institucije koje ima svaka normalna država, kao što su npr. Institut za standarde, meteorologiju, državna granična služba, kontrola vazdušnog saobraćaja, spoljnotrgovinska komora i sl. O osnivanju drugih državnih institucija koje proizilaze iz ustavnih nadležnosti BiH razgovori još nisu ni započeti.

Prema Ustavu BiH (član III -5a.) materija sadržana u aneksima 5,6,7 i 8 je u nadležnosti države, a mi još nemamo razvijenog zakonodavstva u tim oblastima kojima se bave ovi aneksi. Posebno je katastrofalno stanje sa ljudskim pravima, aneks 6, izbjeglih i raseljenih lica, aneks 7 i zaštite prirodnih i kulturnih vrijednosti, aneks 8. Ove oblasti još nisu u cijelosti regulirane državnim zakonima. Mnoge institucije koje je osnovala Republika BiH, a Bosna i Hercegovina nastavlja njen državni kontinuitet, nisu još preuzete da se finansiraju iz državnog budžeta, kao što su Zemaljski muzej, nacionalni parkovi, Akademija nauka i umjetnosti, Nacionalna i univerzitetska biblioteka, Istorijski institut itd.

Mi danas nemamo na nivou države institucije koja se bavi socijalnim programiranjem i razvojem, niti postoje institucije koje će se baviti jedinstvenom socijalnom politikom i zaštitom socijalno ugroženog stanovništva, djece i omladine. Ako nema jedinstvene ekonomske politike, ako nemamo jedinstvenog ekonomskog prostora, nije moguća ni politika jedinstvenog privrednog razvoja, pa nije moguća ni jedinstvena socijalna politika. Zbog toga se stvara utisak haosa u BiH, a u mnogim oblastima i jeste haotično stanje i ne vidi se izlaz iz toga, zbog čega stanovništvo različitih socijalnih slojeva traži rješenja na ulici, umjesto u institucijama sistema.

Ustavom je utvrđena **"sloboda kretanja širom Bosne i Hercegovine ... lica, roba, usluga i kapitala",** s posebnim imperativnim nalogom da **"entiteti neće ometati punu slobodu"** toga kretanja. A znamo da u pogledu ostvarivanja ove ustavne obaveze države, danas nemamo skoro ni jednog zakona na nivou države koji regulira ove oblasti.

Posebno je zapuštena regulativa države u oblastima ostvarivanja državnog **"suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nazavisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine"** sadržanim u članu III 5a. Ustava BiH, kao i u pogledu osnivanja državnih institucija za ostvarivanje ovih nadležnosti. BiH nema svoje vojske, iako bi je prema Ustavu mogla imati. Još se zadržavaju etničke vojske iako ih nema u Ustavu BiH, ni u ustavima entiteta. Konstitutivnost naroda u entitetima negira postojanje etničkih vojski. Još postoje etničke informativno-obavještajne službe, a nema bosanske državne informativno-obavještajne službe, iako su to prema Ustavu BiH neotuđivi prerogativi države BiH. BiH prema Ustavu (8.3.) može imati svoje izvorne prihode, a nema ih itd. Ovome treba dodati petnaest međunarodnih konvencija i ugovora iz Aneksa I na Ustav BiH, iz kojih proizilaze obaveze BiH kao subjekta međunarodnog prava da ih zakonski regulira ili da ih neposredno primjenjuje kao ustavne norme domaćeg prava, kao i uspostavljanje odgovarajućih državnih institucija putem kojih će građani moći ostvarivati svoja prava i obaveze predviđene tim konvencijama.

3. Susjedsko i međunarodno okruženje, uključivanje BiH u evropske i evroatlantske integracije i međunarodna saradnja zahtijevaju adekvatnu institucionalnu strukturu BiH.

U ovoj oblasti BiH je značajno iskoračila tek u posljednje dvije godine promjenom režima u Hrvatskoj i u posljednjoj godini promjenom režima u Beogradu.

Pokazalo se da specijalni odnosi entiteta sa susjednim državama mogu biti korisni samo kao nadopuna međudržavnih odnosa BiH sa susjednim zemljama, a nikako kao njihova zamjena. I to samo u onim oblastima za koje su entiteti nadležni. Dok se ne urede u svim oblastima međudržavni odnosi, specijalni odnosi entiteta ostaju samo u domenu želja.

S druge strane, ne mogu se odnosi entiteta sa drugim državama i međunarodnim organizacijama ostvarivati mimo prethodnog odobrenja države. A toga je bilo. Posjeta delegacije RS Rusiji ili posjeta federalnih ministara Izraelu ili Beogradu ili Turskoj i sl. Ili potpisivanje vojnih ugovora između stranih država, sa našim entitetskim vojskama ili ministrarstvima odbrane, a da to ne budu ugovori između BiH i drugih država, jer su entitetske vojske sastavni dio oružanih snaga BiH kojim upravlja Predsjedništvo, a koordinira stalni vojni komitet.

Potpuno je neustavno, da entiteti na svoju ruku otvaraju negdje u svijetu svoje diplomatsko ili kojekakvo drugo ekonomsko i slično predstavništvo, pored diplomatskih ili ekonomskih predstavništava koje otvara država BiH, ako to nije odobreno od Parlamentarne skupštine BiH.

Neophodna je zakonska regulativa, kao i stvaranje odgovarajućih institucija, kao i educiranje kadrova, za otvaranje BiH evropskim i euroatlanskim integracijama. Tu smo tek na početku.

Prijemom BiH u Vijeće Evrope nastupit će eksplozija zakonodavstva i institucionalne izgradnje na državnom nivou BiH, da bi BiH udovoljila svojim obavezama prema Vijeću Evrope. Za tu obavezu donošenja novih zakona i formiranja novih institucija, neophodno je izvršiti blagovremene pripreme.

Kao rezime ovog izlaganja može se ustvrditi da je perspektiva državnih institucija u direktnom odnosu sa prihvatanjem BiH od svih njenih naroda, kao svoje domovine, u kojoj će razvijati svoj kulturni, vjerski i politički identitet i ostvarivati svoja građanska i ljudska prava, i, razumije se ravnopravno učestvovati u donošenju potrebnih zakona i izgrađivanju potrebnih državnih institucija koje će biti u funkciji ostvarivanja sloboda i prava građana, kao i kolektivnih prava naroda.

DESETOGODIŠNJICA MEĐUNARODNOG PRIZNANJA BOSNE I HERCEGOVINE

Od ranije su bile poznate pretenzije Srbije i Hrvatske da od bosanske zemlje prave veliku Srbiju i veliku Hrvatsku.*)

Mislili smo da će te ideje zajedničkim životom i afirmiranjem bosanske državnosti njenom obnovom 1943. godine nestati.

Međutim, one su bile pritajene i kod mnogih bivših srpskih i hrvatskih komunista internacionalista, a ne samo kod buržuja, kako su to komunisti voljeli da kažu.

Pojavom Memoranduma SANU 1986. godine jasno je bilo da su te ideje ponovo oživjele i, u uslovima još postojećeg socijalističkog režima, počinjale sticati svoje nove pristalice u generaciji, za koju smo mislili da će biti **međa razdjelnica** između ideja koje pripadaju XIX stoljeću i novih ideja o globalizaciji svijeta XXI stoljeća.

Međutim, kao što naše iskustvo u posljednjih deset godina govori, ideje XIX stoljeća, vrijeme kada su narodi zaokruživali svoj državni prostor, zaludile su najšire slojeve naroda - da učestvuje u jednom retrogradnom procesu. Bosna i Hercegovina je, ne znam po koji put, platila visoku cijenu tog projektiranog ludila.

Naime, nosioci srpskog i hrvatskog velikodržavnog projekta iskoristili su pad Berlinskog zida, raspad SSSR i Varšavskog pakta, odnosno raspad bipolarnog evropskog sistema sigurnosti koji je održavao ravnotežu dva bloka i mir u Evropi posljednjih 50 godina, kada još nije bio uspostavljen novi sistem sigurnosti koji bi obuhvatio istočnu i jugoistočnu Evropu - da u tom sigurnosno praznom prostoru realiziraju svoje velikodržavne projekte na račun teritorija Bosne i Hercegovine.

Međunarodna zajednica, iako zbunjena događajima u Jugoslaviji, kada predsjednici republika nisu uspjeli da se dogovore o njenoj transformaciji, ipak je formulirala tri osnovna načela po kojima će se tražiti političko rješenje krize u Jugoslaviji i kojih se ona držala svo vrijeme te krize.

U Deklaraciji o Jugoslaviji od 3. septembra 1991. koju je donio Vanredni ministarski sastanak Evropske zajednice održan u Den Haagu - utvrđena su ta tri načela rješavanja krize u Jugoslaviji: Nedopustivost jednostrane promjene granica

*) Koreferat izložen na Tribini VKBI, održanoj 6. aprila 2002. godine u Sarajevu.

putem sile, zaštita prava svih u Jugoslaviji i puno uzimanje u obzir svih legitimnih težnji i legitimnih aspiracija.

Obrazovana je Konferencija o Jugoslaviji koju su sačinjavali: Predsjedništvo Jugoslavije, Savezna vlada i predsjednici republika.

Konferencijom je predsjedavao predstavnik Evropske zajednice, a u sklopu Konferencije postojala je arbitražna komisija - koju su sačinjavali predsjednici ustavnih sudova nekoliko evropskih zemalja, na čelu sa Robertom Badinterom.

Bosna i Hercegovina iako u najnezavidnijoj situaciji, s obzirom na svoju multietničku strukturu stanovništva i zakašnjelo političko izjašnjavanje, ipak je uspjela politički definirati svoju poziciju: Memorandumom (pismom o namjerama) i Platformom o položaju Bosne i Hercegovine i budućem ustrostrojstvu jugoslovenske zajednice, od 14. oktobra 1991. godine, koje je donijela Skupština SRBiH.

I Memorandum i Platforma - bili su iznuđeni političkim događajima koji su izmijenili raniju konstituciju Jugoslavije: donošenjem novog Ustava Srbije u septembru 1990. godine, koji se nije obazirao na Ustav SFRJ, a Slovenija, Hrvatska i Makedonija su plebiscitima, referendumima i odlukama koje su uslijedile također doprinijele izmjeni dotadašnje konstitucije Jugoslavije.

I jedan i drugi dokument su imali u vidu interes sva tri naroda u Bosni i Hercegovini, ali također i činjenicu da je BiH 1990. godine sebe u Amandmanu LX definirala "demokratskom suverenom državom" i svako rješenje koje bi išlo ispod toga za BiH je bilo neprihvatljivo.

U Memorandumu su bila sadržana ova dva stava: (1) opstanak jugoslovenske zajednice na novim prihvatljivim osnovama, dakle, koje će uvažavati bosanski državni suverenitet i (2) za BiH, s obzirom na njenu multietničku strukturu nije prihvatljivo nikakvo ustavno rješenje buduće jugoslovenske zajednice u kojoj istovremeno ne bi bile i Srbija i Hrvatska.

U Platformi o položaju BiH bili su sadržani sljedeći stavovi: (1) BiH će se razvijati kao građanska država u skladu sa normama međunarodnog prava i poštivanje ljudskih prava i sloboda bez obzira na nacionalnu, vjersku i političku pripadnost; (2) Skupštinu BiH organizirati tako da se isključi mogućnost majorizacije u procesu odlučivanja o najbitnijim pitanjima za ravnopravnost svih naroda koji žive u BiH; (3) Ekonomski razvoj BiH temeljiti na poduzetništvu i tržišnoj ekonomiji; (4) Teritorija BiH je jedinstvena i nedjeljiva, a granice se mogu mijenjati referendumom dvotrećinskom većinom ukupnog broja birača; (5) U novom uređenju jugoslovenske zajednice kao zajedničke funkcije zadržati: a) spoljne poslove, b) odbrambene snage i c) jedinstveno tržište roba, usluga i kapitala; (6) Teritorijalna odbrana u BiH će biti pod kontrolom Predsjedništva BiH, a u slučaju napada na jugoslovensku zajednicu stavlja se pod zajedničku komandu.

Poznato nam je kako su se prema ovim političkim dokumentima odnosili srpski ekstremisti svrstani u SDS i SPO. Njihovi poslanici su odbili da učestvuju u donošenju ovih dokumenata. Kao odgovor na njih oni su se 24. oktobra 1991. izdvojili i formirali Skupštinu srpskog naroda u BiH. Oni su htjeli da BiH ostane u srpskoj Jugoslaviji.

Kao što se vidi BiH je ostala otvorena za obje političke opcije: (1) da ostane u jugoslovenskoj zajednici u novim uslovima kada su republike sebe definirale kao suverene države, (2) a istovremeno bila je spremna i da prihvati svoj dio obaveza bivše SFRJ, ako joj međunarodna zajednica prizna političku nezavisnost i državni suverenitet i postane samostalnim subjektom međunarodnog prava.

Arbitražna komisija je ocjenjujući uslove za međunarodno priznanje BiH, obavezala BiH da organizira referendum na kome će se građani BiH, a ne etničke zajednice svaka posebno, izjasniti jesu li za nezavisnu i suverenu BiH, s obzirom da su referendume te vrste već bile organizirale Slovenija, Hrvatska i Makedonija.

Kao što je poznato na referendumu održanom 29. februara i 1. marta 1992. godine od 64,31% izašlih glasača sa pravom glasa, za suverenost BiH je glasalo 99,44% birača.

Ono što protivnici nezavisnosti BiH nisu htjeli da uvaže jeste da po međunarodnom javnom pravu - pravo na samoopredjeljenje ima narod države koja traži međunarodno priznanje, a ne etničke zajednice unutar državnog naroda. Državni narod BiH su Bosanci (i Hercegovci), a etničke zajednice su Srbi, Hrvati i Bošnjaci, kao i pripadnici drugih etničkih zajednica.

Za etničke zajednice unutar jednog političkog naroda (Bosanaca) po međunarodnom javnom pravu, pravo na samoopredjeljenje je načelo kojim se štite prava čovjeka tj. pravo na slobodu izražavanja svoje pripadnosti etničkoj, vjerskoj ili jezičkoj zajednici po svome izboru.

U bosanskom slučaju Arbitražna komisija je smatrala da se pripadnicima srpskog i hrvatskog stanovništva u BiH, ako to žele može priznati nacionalnost po njihovom izboru sa svim pravima i svim obavezama koje iz toga proističu. To im pravo ni ranije nije osporavano.

Sljedeći važan stav Arbitražne komisije je bio u odnosu na granice: (1) vanjske granice republika se moraju poštovati, (2) demarkacijske linije između Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine mogu se mijenjati samo putem slobodnog i međusobnog dogovora, (3) ako do dogovora ne dođe, prijašnje granice poprimaju karakter granica koje štiti međunarodno pravo.

Kao što je poznato Srbija, Crna Gora i Hrvatska nisu poštovale ove principe međunarodnog prava i mišljenje Arbitražne komisije. Ove države su pozvale i

bosanske Srbe i bosanske Hrvate da ne postupaju po međunarodnom pravu o priznanju granica BiH. Time su ih pozvale da učestvuju u rušenju važećeg ustavnog poretka BiH.

Međunarodna zajednica je priznala BiH 6. aprila 1992. godine, a Srbija i Crna Gora i Hrvatska su sa svojim satelitima u BiH, da bi silom prekrajale granice BiH, izvršile agresiju na BiH, da bi od nje napravile veliku Srbiju i veliku Hrvatsku. Posljedice toga se danas znaju: (1) Bosna i bosanski narod je stradao od zločinaca, (2) Zločinci danas odgovaraju pred Haškim tribunalom, (3) Bosna i Hercegovina je ostala da uživa u svojoj suverenosti i nezavisnosti.

Hvala Bogu, Bosna i njeni ljudi su opstali. Zato danas možemo da govorimo i pišemo o desetogodišnjici međunarodnog priznanja njene suverenosti i nezavisnosti.

2003.

HILJADU GODINA ZEMLJE BOSNE

U povodu današnjeg obilježavanja Dana nezavisnosti Bosne i Hercegovine*) potrebno je istaći da 1. mart spada među četiri najznačajnija datuma u hiljadugodišnjoj historiji "Zemlje Bosne".

Prvi takav datum jeste 949. godina u kojoj je bizantijski car, filozof, Konstantin Porfirogenet objavio svoje znamenito djelo "De administrando imperio" (Upravljanje carstvom) u kome se prvi put u jednom pisanom historijskom izvoru navodi postojanje "Zemlje Bosne".

Drugi datum jeste 29. avgust 1189. godine, dan kada je drugi u historiji poznat po imenu vladar Bosne ban Kulin potpisao Povelju kojom se dubrovačkim trgovcima garantuje sloboda kretanja i trgovanja u Bosni. Ovoj povelji neki historičari daju značaj "rodnog lista" bosanske državnosti uopće.

Trećem i četvrtom datumu smo mi savremenici. Još su živi neki učesnici događaja trećeg datuma po značaju za bosansku historiju i njenu državnost. To je 25. novembar 1943. godine, kada je na Prvom zasijedanju Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine obnovljena bosanska državnost nakon 480 godina otkada je ona bila izgubljena 1463. godine kada su Osmanlije Bosnu stavile pod svoj državni suverenitet.

Nakon 49 godina razvitka obnovljene bosanske državnosti u sastavu federativne Jugoslavije u kojoj je Bosna dijelila svoj državni suverenitet sa saveznom državom, odlukom Evropske zajednice 6. aprila 1992. godine, nakon 529 godina Bosni je vraćen njen međunarodno-pravni status i politička nezavisnost u teritorijalnim granicama, u kojima je ona bila u sastavu Jugoslavije, a koje su utvrđene, sa malim kasnijim korekcijama, još na Berlinskom kongresu 1878. godine. Iako je bosanska nezavisnost formalno potvrđena 6. aprila 1992. godine, ona je stvarno stečena 1. marta 1992. godine, drugog dana referenduma kada je od izašlih na biračka mjesta 64,31% građana, koji su imali biračko pravo, njih 99,44% izjasnilo se za SUVERENU I NEZAVISNU BOSNU I HERCEGOVINU DRŽAVU RAVNOPRAVNIH GRAĐANA, NARODA BOSNE I HERCEGOVINE BOŠNJAKA, SRBA, HRVATA I PRIPADNIKA DRUGIH NARODA KOJI U NJOJ ŽIVE.

Ta četiri datuma u bosanskoj historiji trebaju biti upisana zlatnim slovima, da ih djeca uče u školama, da se njima imenuju značajne kulturne i javne ustanove i

---

*) Izlaganje na Tribini VKBI, održanoj 1. marta 2003. godine u Sarajevu u povodu obilježavanja Dana nezavisnosti Bosne i Hercegovine.

drugi značajni objekti i da se njima ponosi svaki bosanski građanin, kada shvati i bude razumio njihovo pravo značenje za našu državu, bez obzira na narodnosnu, vjersku, političku i ideološku pripadnost.

Ovi datumi su od općeg najvećeg značaja za svakog građanina Bosne i Hercegovine koju iskreno i s ljubavlju smatra svojom domovinom.

Prvim dvama datumima u našoj dosadašnjoj političkoj i kulturnoj historiji nismo pridavali značaja koji oni zaslužuju, a druga dva datuma se još osporavaju. Ako prvim dvama datumima nismo pridavali javnog značaja, to ne znači da nismo imali svoju političku i kulturnu prošlost. Ne zbog toga što to nismo htjeli, nego jednostavno što zbog historijske konstelacije političkih snaga i odnosa nismo tu svoju prošlost mogli njegovati i na njoj odgajati nova pokoljenja Bosanaca i razvijati njihova bosanska patriotska osjećanja.

Malo je danas zemalja u svijetu koje tako dugo imaju teritorijalni kontinuitet u svom državnom jezgru, kao što ga Bosna ima. Poljaci su prije nešto više od 30 godina pompezno obilježili 1000 godina svoje državnosti neovisno od toga što su i sami imali državni diskontinuitet oko 150 godina. Bosna je imala državni diskontinuitet 480 godina, Srbija 419, Hrvatska 841 godinu, Slovenija preko 900 godina, ali to nije smetnja, ako se ne može u kontinuitetu obilježiti 1000 godina bosanske državnosti, da se ne može obilježiti 1050 godina postojanja "Zemlje Bosne" u neprekinutom teritorijalnom kontinuitetu u svome jezgru. Upravo 2005. godine navršava se 1056 godina otkako postoji "Zemlja Bosna" kao historijska činjenica koju nisu mogli otpuhati nikakvi historijski olujni vjetrovi koji su nemilice ljuljali brod koji se zove Zemljom Bosnom, sa teritorijalnim kontinuitetom, koje nemaju tako dugo nijedna od nama susjednih zemalja u svom historijskom državnom jezgru. 2006. godine pada i šezdesetogodišnjica od donošenja prvog državnog Ustava Bosne i Hercegovine u decembru 1945. godine koju bi također trebalo obilježiti.

Što se tiče Povelje bana Kulina kao bosanske političke i kulturne baštine, i ona je, kao i Bosna, prisvajana od naših susjeda kao njihova kulturna i politička baštiina: Da je Bosna srpska, odnosno hrvatska zemlja, da je ban Kulin srpski, odnosno hrvatski vladar, da je Povelja, srpska, odnosno hrvatska politička i kulturna baština, te da je bosančica, srpsko ili hrvatsko pismo. Tako biva kada se vlastitim vrijednostima ne pridaje značaja u općem obrazovanju naroda i ne pridaje javni, politički značaj, onim vrijednostima koje čine bit samog života, političkog prostora koji se Bosnom zove, i ne njeguje politička nacionalnost stanovništva koji živi na tom političkom prostoru, kao i jezik i kultura toga naroda, bosanskog političkog naroda, pa dozvoljavamo da ih susjedi svojataju kao svoje.

Ova dva datuma imaju za nas značaj potvrde našeg milenijskog opstajanja na ovom prostoru, zato u budućnosti trebamo ih njegovati i obilježavati kao najvišu

političku i kulturnu vrijednost svih Bosanaca i time ne dozvoliti da ih drugi prisvajaju kao svoje vrijednosti.

Druga dva datuma od milenijskog značaja za Bosnu i Bosance jesu kao što je rečeno datum obnove moderne bosanske državnosti i datum međunarodnog priznanja državne nezavisnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine. Oba se ova datuma danas osporavaju od eksponenata velikosrpske i velikohrvatske nacionalističke politike u Bosni i Hercegovini podržane od nosilaca istih politika iz našeg susjedstva.

Obnova bosanske državnosti dogodila se u uslovima Drugog svjetskog rata i okupacije od sila Osovine i kada je zemlja Bosna bila u sastavu jedne, nazovi, NDH, fašističke državne tvorevine koja je bila u funkciji porobljavanja i istrebljivanja sva tri bosanska naroda. Bosanski rodoljubi iz sva tri bosanska naroda, prvi put su u svojoj historiji se ujedinili u antifašističkoj fronti protiv okupatora i domaćih izdajnika, a za oslobođenje i obnovu državnosti Bosne i Hercegovine koja treba da bude zajedničko dobro Bošnjaka, bosanskih Srba, bosanskih Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive. Jedan od učesnika Prvog zasijedanja ZAVNOBiH-a 25. novembra 1943. godine je tada rekao: "Dan kada smo se sastali iz svih krajeva Bosne i Hercegovine da prvi puta slobodno bez tuđeg tutorstva izaberemo najviše političko predstavništvo Bosne i Hercegovine...biće najveći i najsretniji dan u istoriji čitavog naroda ove zemlje. Nikada Bosanci i Hercegovci, nikada Srbi, Hrvati i Muslimani nijesu (se) sreli čistijeg srca i plemenitijih težnji kao danas na ovom velikom narodnom poslu. Ovo naše vijeće...zasnovano na najširim simpatijama naroda i vojske je i najdemokratskije i najlegitimnije političko predstavništvo koje je ikada zasijedalo na ovoj našoj bosanskohercegovačkoj zemlji".

Na Drugom zasijedanju ZAVNOBiH-a održanom u ljeto 1944. godine u Sanskom Mostu, jedan vijećnik je primijetio: "Bosna i Hercegovina po svojoj prošlosti imala je svoj državno-pravni položaj. Uzmite istoriju, pa možete vidjeti da je Bosna bila samostalna država, imala svoje banove, imala svoje dapače kraljeve. Po tome moramo onda da sudimo da je nama lako stvoriti državno-pravni akt o Bosni i Hercegovini. Državno-pravni temelji Bosne i Hercegovine su samo zakopani, a naša je sada dužnost da temelje otkopavamo i da na tim temeljima gradimo našu federalnu jedinicu, našu državu Bosnu i Hercegovinu".

Međutim, pedeset godina kasnije u procesu raspada Jugoslavije tako nisu mislile iste one snage koje su se i tada borile rame uz rame zajedno sa fašističkim okupatorom, želeći da iskoriste raspad Jugoslavije da bi razbile Bosnu i Hercegovinu, da joj se poništi njena državnost, a da se nad Bošnjacima i pripadnicima drugih naroda koji su bili za nezavisnu i suverenu Bosnu izvrši genocid.

Ovom prilikom nećemo ulaziti u elaboraciju cjeline ovog problema, samo ćemo se zadržati na dva primjera. Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine je pod mentorstvom Srbije i Crne Gore stvorila paradržavnu tvorevinu Republiku srpskog naroda Bosne i Hercegovine, odnosno Republiku Srpsku. A Hrvatska demokratska zajednica pod mentorstvom Hrvatske stvorila je Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu, odnosno Hrvatsku Republiku Herceg-Bosnu.

Razbijačima Bosne i Hercegovine iz reda srpskog naroda tom prilikom zasmetale su odluke Prvog zasijedanja ZAVNOBiH-a iz 1943. godine o obnovi državnosti Bosne i Hercegovine pa su na zasijedanju svoje ilegalne tzv. Narodne skupštine u julu 1993. godine proglasili u cijelosti ove odluke nevažećim, računajući da će to biti dovoljno da se Bosna i Hercegovina od tada nazove bivšom. HDZ nije išao tako daleko da opozove odluke ZAVNOBiH-a, ali je sa sigurnošću računao da svoj dio Bosne pripoji Republici Hrvatskoj.

Dvadeset i peti novembar se i u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini obilježavao kao dan bosanske državnosti. Državne vlasti Republike Bosne i Hercegovine 28. februara 1995. godine ponovo su zakonom proglasile 25. novembar Danom državnosti Bosne i Hercegovine. Nažalost, ni poslije sedam godina od potpisivanja Dejtonskog sporazuma eksponenti velikosrpske i velikohrvatske politike u Bosni i Hercegovini bojkotuju obilježavanje ovog državnog praznika. Srbi u Republici Srpskoj uporno nastavljaju obilježavati 9. januar, kada su 1992. godine osnovali paradržavnu tvorevinu Republiku Srpsku, koja prema Sporazumu iz Dejtona ne može imati nikakve državne atribute i koja je kao entitet Bosne i Hercegovine legitimirana tek 14. decembra 1995. godine kada je potpisan Dejtonski mirovni sporazum. Hrvati na prostoru paradržavne tvorevine Herceg-Bosne koja više ne postoji ni u kakvom političkom obliku uporno obilježavaju 18. novembar datum kada su 1991. stvorili Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu, sa svim simbolima te tvorevine, kao neradnim državnim praznikom.

No, i pored tih opstrukcija i priželjkivanja drukčijih rješenja, ne treba praviti truhle kompromise o promjeni datuma obilježavanja dana bosanske državnosti, već treba ostati pri tome da je 25. novembar istinski Dan državnosti Bosne i Hercegovine za onih 64.31% građana Bosne i Hercegovine koji su se na referendumu 1. marta 1992. godine izjasnili za nezavisnu Bosnu i Hercegovinu. Ako bi kada u nekim boljim vremenima za Bosnu i Hercegovinu postigli saglasnost za neki drugi dan bosanske državnosti, onda bi u obzir mogao doći samo 29. avgust, kada je toga datuma 1189. godine ban Kulin, kao suvereni vladar Bosne donio već spomenutu Povelju koju neki historičari, kao što je već rečeno, smatraju “rodnim listom” bosanske državnosti.

Bosna i Hercegovina, pored dana državnosti, ima i svoj dan nezavisnosti. Kao što je već rečeno Sloveniji je trebalo više od 900 godina da obnovi svoju nezavisnost. Bosna je svoju nezavisnost stekla nakon 529 godina od kako je nad

njom bio uspostavljen Osmanski suverenitet, potom Austro-Ugarski, te Kraljevine Jugoslavije i federativne Jugoslavije. Bosna je, dakle, čitavo to vrijeme bila prekrivena drugim državnim suverenitetima nad sobom. Zato je svijet o Bosni malo znao kada je na nju izvršena srpsko-crnogorska i hrvatska agresija 1992., odnosno 1993. godine.

U procesu raspada SFR Jugoslavije međunarodna zajednica je svojom Deklaracijom o Jugoslaviji od 16. decembra 1991. godine ponudila svim jugoslavenskim republikama priznavanje nezavisnosti koje stupa na snagu 15. januara 1992. godine, s tim da one do 23. decembra 1991. godine daju izjave o sljedećem: (1) da li žele biti priznate kao nezavisne države; (2) prihvataju li svoje međunarodne obaveze; (3) prihvataju li obaveze u pogledu zaštite ljudskih prava i prava nacionalnih i etničkih grupa i (4) podržavaju li nastojanje međunarodne zajednice za mirno rješavanje političke krize na prostoru bivše Jugoslavije. Bosna i Hercegovina podnijela je svoj zahtjev za međunarodno priznanje 20. decembra 1991. godine kao i druge tri republike, jedino Srbija i Crna Gora nisu podnijele zahtjev za međunarodnim priznanjem.

Dotada je Bosna i Hercegovina donijela Memorandum (Pismo o namjerama) 14. oktobra 1991. godine u kojem je zauzet stav da ostaje u preuređenoj Jugoslaviji u kojoj će biti i Srbija i Hrvatska, u suprotnom i sama će tražiti međunarodno priznanje svoje nezavisnosti. Kao odgovor na Memorandum, bosanski Srbi pod mentorstvom Srbije i Crne Gore su izdvojili svoje delegate iz Skupštine BiH izabrane 1990. godine i konstituirali Skupštinu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini 24. oktobra 1991. godine. Bosanski Hrvati su 18. novembra 1991. slijedili bosanske Srbe koji su u semptembru osnovali nekoliko srpskih autonomnih oblasti, pa su osnovali posavsku i srednjebosansku autonomnu hrvatsku zajednicu i Herceg-Bosnu sa autonomnim ovlastima u odnosu na državu Bosnu i Hercegovinu.

Na zahtjev Bosne i Hercegovine 20. decembra 1991. godine da bude međunarodnopravno priznata država i stekne svoju političku nezavisnost bosanski Srbi su odgovorili time što su 9. januara 1992. godine osnovali Republiku srpskog naroda Bosne i Hercegovine. Na zahtjev međunarodne zajednice, zbog prigovora bosanskih Srba da Bosna bude međunarodnopravno priznata država, da se održi referendum na kome će se stanovnici BiH neposredno izjasniti hoće li nezavisnost BiH, bosanski Srbi su odgovorili 28. februara, dan prije održavanja referenduma time što su donijeli Ustav Republike srpskog naroda BiH, po kome oni ostaju u sastavu Jugoslavije. Kao što je poznato bosanski Hrvati, Bošnjaci, mali procenat uglavnom urbanih Srba i pripadnici ostalih naroda, njih ukupno 64,31% od ukupnog biračkog tijela izašlo je na referendum 29. februara i 1. marta kada se njih 99,44% izjasnilo za nezavisnost Bosne i Hercegovine. Ta dvotrećinska većina birača koja se izjasnila za nezavisnost Bosne bila je dovoljan argument o stvarnim željama građana BiH, za međunarodnu

zajednicu, da i formalno 6. aprila 1992. godine, donese odluku o priznanju nezavisnosti Bosne i Hercegovine.

Ovaj put nećemo ulaziti u analizu svega onoga što se od 1992. do 1995. dešavalo u Bosni i Hercegovini i sa Bosnom i Hercegovinom i stradanjem njenih stanovnika i rušenja državnih institucija i razbijanja bosanskog društva na etnička društva i propasti njene ekonomije i razaranja povjerenja među ljudima i etničkim zajednicama.

Zadržat ćemo našu pažnju na odnosu etničkih zajednica i njima politički obojenih stranaka prema nezavisnosti Bosne i Hercegovine i posebno prema 1. martu kojeg su legalne bosanske državne vlasti 28. februara 1995. godine proglasile državnim praznikom- Danom nezavisnosti Bosne i Hercegovine. Za odnos srpske zajednice prema Bosni i Hercegovini od početka je bilo jasno da se njeno političko vodstvo pod mentorstvom Srbije i Crne Gore opredijelilo za stvaranje jedinstvene srpske države, u političkom kolokvijalnom razgovoru nazvane velika Srbija ili kako ju je nazivala Biljana Plavšić – majka Srbija. Međutim protivrječnim se čini ponašanje hrvatske zajednice u Bosni i Hercegovini. Kao što je poznato biračko tijelo iz reda hrvatskog naroda se masovno odazvalo na biralištima, što pokazuju i rezultati referenduma na prostoru naseljenom većinom Hrvatima. Logično bi bilo da i oni prihvate 1. mart kao Dan nezavisnosti BiH, jer je to bila politička volja i građana iz reda hrvatske zajednice u BiH. Međutim i osam godina od proglašenja 1. marta Danom nezavisnosti političko rukovodstvo HDZ odbija da taj dan, kao praznični, neradni dan, obilježavaju sa Bošnjacima i ostalim narodima u BiH, i kao svoj državni praznik. Kao što vam je poznato danas je u Sarajevu neradni dan, a na prostoru pod kontrolom HDZ i SDS je radni dan.

Odgovor na ovo pitanje možemo naći u stenogramu sa sastanka održanog 5. novembra 1993. godine Franje Tuđmana sa Jadrankom Prlićem, Matom Bobanom, Milivojem Petkovićem i Slobodanom Pralljkom. Evo šta kaže Tuđman o tom referendumu:

“Vi znate, vjerojatno je i većina bila na sastancima kod mene u Zagrebu, kada sam ja preporučivao da idemo u Bosni i Hercegovini na referendum za samostalnost Bosne, upravo zbog cjeline interesa Hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini. I zbog toga da to ne bi imalo negativne utjecaje, da bi za podjelu,... onda ako smo za podjelu Bosne, da (međunarodna zajednica-O.I.) prihvati onda i zahtjeve Srba u Krajini, da se odvoje od Hrvatske”.

Dakle, političko-pragmatički razlozi diktirani iz Zagreba, a ne patriotska osjećanja prema Bosni i Hercegovini, opredijelili su tadašnji HDZ, da pozove hrvatske birače da izađu na referendum uz nadu da će tada biti lakše da se iz Bosne i Hercegovine a ne iz Jugoslavije kasnije izdvoje sa svojom Herceg Bosnom i uđu u

sastav Republike Hrvatske. Da li ovaj bojkot 1. marta kao državnog praznika danas diktiran od HDZ Bosne i Hercegovine znači da nije još stavljena tačka na tzv. hrvatsku samoupravu sa svojim zasebnim entitetom sa državnim prerogativima?

Oko izbora dana na koji će se obilježavati stečena politička nezavisnost Bosne i Hercegovine, bilo je i ranije dilema, prije nego što je odlučeno da 1. mart bude taj dan. U opticaju su bili datumi 20. decembar 1991. kada su Vlada i Predsjedništvo BiH podnijeli zahtjev priznavanja državnosti od strane međunarodne zajednice, ili 6. mart 1992. dan kada su saopćeni cjeloviti rezultati referenduma ili 6. april 1992. kada je Evropska zajednica donijela odluku da Bosni i Hercegovini prizna nezavisnost. Svaki od ovih datuma je imao argumente za i protiv, ali najjači argument je u demokratskom svijetu, da se uzme onaj dan na koji su građani svojim izlaskom na referendum proveden i pod nadzorom međunarodne zajednice, izrazili svoju političku volju. Zato je 1. mart proglašen Danom nezavisnosti BiH.

U parlamentarnoj proceduri nalazi se zakon o državnim praznicima. Srpski poslanici koji su već na svojoj skupštini u julu 1993. godine ukinuli sve odluke Prvog zasijedanja ZAVNOBiH-a neće ni da čuju da 25. novembar ostane danom državnosti BiH, već daju neprimjeren prijedlog da to bude 21. novembar kada je 1995. godine u Dejtonu parafiran mirovni sporazum. Time oni faktički dovode u pitanje kontinuitet državnosti BiH od 1943. do 1995. godine, malte ne kao da je BiH tek tada postala državom i međunarodno-pravnim subjektom. Otuda nije slučajno da u prijedlogu zakona koji se nalazi u proceduri uopće nije predviđen kao državni praznik Dan nezavisnosti Bosne i Hercegovine.

Da bi otklonili svaku sumnju u kontinuitet legitimnosti Bosne i Hercegovine kao države citirat ću Ustav NR BiH iz 1946. godine i Ustav SR BiH iz 1974., Amandman LX.

Član 1. Ustava BiH iz 1946. glasi: “Narodna Republika Bosna i Hercegovina je narodna država republikanskog oblika”.

Amandman LX na Ustav BiH iz 1974. godine, donešen 31. jula 1990. godine glasi: “Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina je demokratska suverena država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive”.

Tako definirana Bosna i Hercegovina podnijela je zahtjev da joj se prizna nezavisnost, taj zahtjev je potvrđen izraženom političkom voljom 2/3 njenih građana, a međunarodna zajednica ga je verificirala 6. aprila 1992. godine. A u Ustavu BiH (Anex 4) Dejtonskog mirovnog sporazuma, u članu I piše: “Republika Bosna i Hercegovina, čije je zvanično ime od sada “Bosna i Hercegovina”, nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država, sa unutrašnjom strukturom modificiranom ovim Ustavom, i sa postojećim međunarodno priznatim granicama”.

Dakle, Dejtonski mirovni sporazum priznaje državni kontinuitet Bosne i Hercegovine od 1943. godine i njeno međunarodno priznanje iz 1992. godine, s kojim je Bosna i Hercegovina cijelo vrijeme agresije na nju 1992-1995. godine bila priznatim subjektom međunarodne zajednice, članica UN i brojnih drugih međunarodnih organizacija.

A sada nekoliko riječi o legitimnosti i ustavnosti postojećih zakona o danima državnosti i nezavisnosti BiH donešenih 28. februara 1995. godine kao državnim praznicima. Aneksom II na Ustav BiH iz Dejtona u kome su sadržane prelazne odredbe, stav 2. koji se odnosi na kontinuitet pravnih propisa, glasi: "Svi zakoni, propisi i sudski poslovnici, koji su na snazi na teritoriji Bosne i Hercegovine u trenutku kada Ustav stupi na snagu, ostaće na snazi u onoj mjeri u kojoj nisu u suprotnosti sa Ustavom dok drugačije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine".

Oba navedena zakona nisu u suprotnosti sa Ustavom iz Dejtona jer on priznaje državni kontinuitet BiH i oni će važiti sve dotle dok ne budu izmijenjeni u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, a dotle su obavezni i za Republiku Srpsku i Herceg Bosnu, kao i za SDS i HDZ.

Predlažem da Vijeće pošalje poruku sa ove tribine poslanicima Parlamentarne skupštine BiH da se u novom zakonu o državnim praznicima zadrži 25. novembar kao Dan državnosti, a 1. mart kao Dan nezavisnosti BiH, iz razloga koje smo ranije naveli.

Činjenica da se oba ova praznika ne obilježavaju na državnom teritoriju pod kontrolom SDS i HDZ govori o tužnoj činjenici da oni još ne priznaju državni suverenitet BiH, a da zbog toga ne snose nikakve političke i ekonomske sankcije predviđene Dejtonskim sporazumom za one koji se suprotstavljaju Dejtonskom sporazumu. Pošto su oba ova zakona u skladu sa Dejtonskim sporazumom, njihovo neprovođenje treba sankcionirati. Otuda predlažem da Vijeće sa ove tribine pošalje poruku Visokom predstavniku i javnosti Bosne i Hercegovine i traži da se suoče sa ovom činjenicom i preduzmu odgovarajuće mjere kojim će se osigurati provođenje ova dva državna zakona na cijelom državnom teritoriju Bosne i Hercegovine. Hvala!

PRIJEDLOG ZA NOVU STRUKTURU INSTITUCIJA I DRŽAVNIH ORGANA

Zadržavanje državnih atribucija*) od strane entiteta i danas je aktuelno i pored svih intervencija - Parlamantarne skupštine Bosne i Hercegovine, Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i visokog predstavnika međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini. A nekim promjenama u strukturi institucija i državnih organa Bosne i Hercegovine bi se omogućila politička samoodrživost države Bosne i Hercegovine i njenih institucija, kao i njihovo funkcioniranje bez prisustva OHR i SFOR-a u Bosni i Hercegovini. Istovremeno bismo se približili evropskom modelu organizacije država.

Ujednačavanje mandata

Ovaj se prijedlog temelji na ustavnopravnoj i političkoj teoriji i praksi demokratskih zemalja; na specifičnostima Bosne i Hercegovine u kojoj ravnopravno žive tri etničke zajednice i ostali, kao i općeprihvaćenim milenijskim vrijednostima i političkoj i kulturnoj tradiciji bosanskohercegovačkog društva.

Smatram neophodnim da umjesto sadašnjeg kolektivnog šefa države Bosna i Hercegovina ima inokosnog šefa države-predsjednika. Ova inovacija zahtijeva da se ujednači trajanje mandata predsjednika države, predsjednika Predstavničkog doma parlamenta, predsjednika Doma naroda i premijera Vlade, s tim što će ove četiri funkcije biti podjeljenje između pripadnika tri etničke zajednice i ostalih. Etničke zajednice i ostali bi se na tim funkcijama rotirali nakon isteka ustavom utvrđenog mandata (4 godine), s tim što bi se mandat na istim funkcijama mogao obnoviti još jedanput. Na sličan način treba učiniti i sa funkcijama predsjednika Ustavnog suda BiH, Državnog suda Bosne i Hercegovine, Državnog javnog tužioca i Ombudsmena BiH.

Da bi se zakonodavna vlast učinila efikasnom i racionalnom nepohodno je podijeliti današnju nadležnost Parlamentarne skupštine BiH između Predstavničkog doma i Doma naroda. Da se Predstavničkom domu daju u nadležnost pitanja od općeg domaćeg i međunarodnog političkog značaja, a Domu naroda pitanja koja su od vitalnog nacionalnog interesa. Da bi se izbjegla blokada odlučivanja zakonodavne vlasti neophodno će biti ugraditi ustavni mehanizam da prijedlog zakona koji ne dobije većinu u parlamentu, a predsjednik države ocijeni da bi zbog toga mogla nastati nenadoknadiva šteta za državu i njeno stanovništvo, donese ukaz o proglašenju zakona kao zakona sa privremenim trajanjem dok ne bude izglasan u parlame-

*) "Oslobođenje", Pogled, 7.VI 2003. godine.

ntu. A ako do toga ne dođe u roku, npr. 6 ili 12 mjeseci, da se po sili samog ustava raspušta parlamentarni dom o čijem se zakonu radi, a predsjednik države istoga dana donese odluku o raspisivanju novih izbora za parlamentarni dom koji je raspušten.

Vlada umjesto Vijeća

Kada je riječ o Vijeću ministara, njega treba organizirati kao Vladu Bosne i Hercegovine i današnjem njenom sastavu treba dodati ministarstvo nauke i tehnologije, ministarstvo kulture i sporta, ministarstvo obrazovanja, ministarstvo zdravlja, ministarstvo privrede i ministarstvo trgovine i turizma.

Odredbe Ustava BiH o pretpostavljenoj nadležnosti entiteta se zloupotrebljavaju od strane entiteta koji Bosni i Hercegovini kao suverenoj državi negiraju pravo da zakonom uređuje i institucionalizira neke društvene oblasti u kojima država Bosna i Hercegovina ima svoje međunarodne obaveze kao što su: obrazovanje, nauka, sport, kultura i zdravstvo koje su danas u nadležnosti entiteta. Entiteti su te nadležnosti uzurpirali od države BiH u vrijeme rata kada su sebe proglasili državama i u svoje ustave to unijeli kao samo svoje nadležnosti.

Prema odredbama Ustava BiH iz člana III. 5. a), proizilazi da su nadležnosti države sva pitanja u kojima se BiH kao država pojavljuje u svojstvu suverene države i međunarodnim pravnim subjektom i time odgovornom pred međunarodnom zajednicom i njenim organizacijama u pitanjima kao što je sport, obrazovanje, kultura, nauka, zdravstvo itd. zato Bosna i Hercegovina treba da ima izgrađene, pored entitetskih, i svoje institucije iz ovih oblasti, kako bi kao država mogla odgovoriti međunarodnim obavezama i utvrditi jedinstvene standarde za cijelu zemlju, a koji odgovaraju standardima Evropske unije u koju želi da uđe, kao i euro-atlanski sigurnosni sistem.

Decentralizirana država

Iz tih razloga na nivou države neophodno je organizirati jedinstvene odbrambene i sigurnosne institucije: jedinstvenu vojsku Bosne i Hercegovine, jedinstvenu obavještajno-sigurnosnu službu i državnu uniformisanu policiju. Treba se prestati igrati entitetskih vojski i obavještajnih službi, jer entiteti nisu države, a BiH nije ni federacija, ni konfederacija, ni unija, već prosta decentralizirana država. Samo je BiH međunarodno-pravno priznata država. Obična propagandna je laž da se u BiH narodi međusobno mrze. Politika je ta koja unosi mržnju među narod. Treba mijenjati politike i političare. Ako SAD u kojima žive ljudi različitih rasa i vjera, i na desetine mikrokultura, mogu imati državnu vojsku, državnu obavještajnu službu i

državnu policiju, po čemu to BiH ne može imati. Ustavni osnov postoji u članu III. 5. a), u kome stoji da su nadležnosti BiH "sve stvari koje su potrebne za očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta", a Ustavom je utemeljena i mogućnost stvaranja novih državnih institucija za vršenje ovih funkcija države. Današnje entitetske vojske treba ukinuti ili ih svesti na jedan vid teritorijalne odbrane, a entitetske obavještajne službe integrirati u jedinstvenu državnu obavještajno-sigurnosnu službu.

Nije u BiH moguće praviti civilno društvo, ako svi članovi njenog društva nemaju jednaka građanska prava i osnovne slobode na državnom nivou kao i jednaku, pravom osiguranu, institucionalnu zaštitu za ostvarivanje tih prava. To država može postići svojim jedinstvenim zakonodavstvom i izgradnjom institucionalnog mehanizma za jednak pristup u ostvarivanju tih prava. U tom smislu potrebno je ukinuti entitetsko državljanstvo, jer entiteti nisu države, niti je BiH, kao što rekosmo, savezna država. Bosna i Hercegovina jeste složeno multietničko i multikonfesionalno društvo, ali ona nije složena država tipa federacije ili konfederacije.

U tom kontekstu neophodno je na državnom nivou osigurati izvorne prihode države za finansiranje institucija BiH i ispunjavanje finansijskih obaveza države prema međunarodnim finansijskim institucijama.

Da bi sudstvo i primjena zakona bili efikasni, neophodno je u ustav i krivično zakonodavstvo ugraditi mehanizam krivične i materijalne odgovornosti za neizvršavanje sudskih presuda od općinskih, kantonalnih, do vrhovnih sudova entiteta, pa i ustavnih sudova entiteta i Ustavnog suda BiH i Doma za ljudska prava.

Danas je u BiH prisutna masovna nedisciplina u izvršavanju sudskih presuda. Poznat je primjer da već nekoliko godina od kako su donesene, nije izvršena ni jedna presuda Ustavnog suda FBiH koje se odnose na neustavnost nekih odredaba kantonalnih ustava u kantonima koji su ranije ulazili u sastav Herceg-Bosne, a ima primjera i sa neprovođenjem odluka Doma za ljudska prava BiH i Ustavnog suda BiH, u odnosu na Odluku o konstitutivnosti naroda u BiH u oba entiteta.

Nama Bosancima Papa je prilikom svog boravka u Sarajevu 1997. godine uputio sljedeću poruku: "Potrebno je, kao u mozaiku, da se svakoj osobi i narodu ovih krajeva jamči očuvanje njihova političkog, nacionalnog, kulturnog i vjerskog identiteta". Zato je neophodno stvoriti takve institucije i donijeti zakone koji će to i osigurati u svakodnevnom životu.

NADLEŽNOST I ODNOSI IZMEĐU INSTITUCIJA BOSNE I HERCEGOVINE I ENTITETA

Ustavom Bosne i Hercegovine*) je uređeno da je Bosna i Hercegovina suverena država sa međunarodno-pravnim subjektivitetom, u čijem sastavu se nalaze dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska, sa postojećim međunarodno priznatim granicama. Iako je sastavljena od dva entiteta, Bosna i Hercegovina prema obliku državnog uređenja nije federacija, jer entiteti nisu države, odnosno federalne jedinice, a nije ni konfederacija ni unija, jer entiteti nisu suverene države. Bosna i Hercegovina je prosta decentralizirana država u kojoj entiteti imaju visok stupanj autonomije, ali ne toliki da bi bili države, mada se iz pojedinih odredaba Ustava BiH, mogu izvoditi i drugačije interpretacije, s obzirom na postojanje instituta tzv. "entitetske većine" u procesu donošenja odluka u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, instituta tzv. "destruktivne odluke po vitalni interes entiteta" u procesu odlučivanja u Parlamentarnoj skupštini i Predsjedništvu BiH i instituta pretpostavljene nadležnosti entiteta.

Bosna i Hercegovina je demokratski uređena država koja funkcionira u skladu sa zakonom i na osnovu slobodnih i demokratskih izbora.

Politički spor nastao u procesu raspada SFRJ i međunarodnog priznanja Republike Bosne i Hercegovine, prerastao je u otvorenu agresiju Srbije i Crne Gore, s jedne, i Republike Hrvatske s druge strane, na Bosnu i Hercegovinu. Pod mentorstvom agresora na području Bosne i Hercegovine nastale su paradržavne tvorevine Republika srpskog naroda Bosne i Hercegovine da bi kasnije bila preimenovana u Republiku Srpsku, Hrvatska Republika Herceg-Bosna i Autonomna pokrajina Zapadna Bosna. U međuvremenu, Vašingtonskim sporazumom 1994. godine voljom bošnjačkog i hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini uz posredovanje SAD nastala je Federacija Bosne i Hercegovine sa svim atributima države. S obzirom da je Ustav Republike Srpske tu tvorevinu definirao kao državu srpskog naroda, još 28. februara 1992. godine, obje ove tzv. države egzistirale su unutar međunarodno-pravno priznate suverene države Republike Bosne i Hercegovine.

Dejtonskim sporazumom od 21. novembra 1995., odnosno 14. decembra 1995. godine, Federacija BiH i Republika Srpska legitimirane su u obliku entiteta, čime im je oduzeto obilježje države i svedene su na oblik administrativno-političkog entiteta sa pravom na unutrašnju autonomnu organizaciju vlasti u skladu sa Ustav-

*) Referat na Okruglom stolu: **"Nadležnost i odnosi institucija Bosne i Hercegovine i entiteta"**, održan 7. i 8. jula 2003. godine u Parlamentarnoj Skupštini Bosne i Hercegovine.

om Bosne i Hercegovine. Entiteti su bili obavezni da svoje ustave usklade sa Ustavom Bosne i Hercegovine u roku tri mjeseca odnosno do 14. marta 1996. godine. Kako nisu bile predviđene sankcije, odnosno prestanak važenja neusklađenih normi entitetskih ustava sa Ustavom Bosne i Hercegovine po sili samog Ustava BiH, to se ovi ustavi ni do danas nisu upotpunosti usaglasili sa Ustavom Bosne i Hercegovine.

Razumije se da ta činjenica usporava proces političke reintegracije Bosne i Hercegovine i izgradnju državnog zakonodavstva i državnih institucija primjerenih njenom karakteru suverene i nezavisne države, članice UN i drugih međunarodnih organizacija, prema kojima Bosna i Hercegovina ima svoje međunarodne obaveze, kao i obaveze unutar zemlje prema svojim građanima, odnosno državljanima Bosne i Hercegovine.

Upravo iz razloga prisutnih tenzija između snaga destrukcije i snaga konstruktivne izgradnje zakonodavstva i institucija Bosne i Hercegovine, a posebno pokušaja entiteta, naročito Republike Srpske, da sačuva svoje ratom stečene pozicije i u uslovima implementacije Dejtonskog sporazuma i usaglašavanja sa Ustavom Bosne i Hercegovine, ponovo se, ne znam po koji put, postavlja na dnevni red rasprava o nadležnostima i odnosima institucija Bosne i Hercegovine i entiteta.

Nadležnosti i odnosi između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta uređeni su članom III Ustava Bosne i Hercegovine. Ovim članom uređene su nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine, nadležnosti entiteta, pravni poredak i nadležnosti institucija, međuentitetska koordinacija i dodatne nadležnosti. U stavu 3. ovog člana u kome je uređen pravni poredak i nadležnosti institucija sadržana su tri veoma značajna načela:

Prvo, uređena je pretpostavljena nadležnost u korist entiteta. Sve funkcije i ovlašćenja vlasti "koja nisu ovim Ustavom izričito povjerena institucijama Bosne i Hercegovine pripadaju entitetima". Ovdje je važno istaći da je riječ o funkcijama i ovlašćenjima "koja nisu povjerena ovim ustavom", a ne "ovim članom", kako poneko voli da tumači ovu ustavnu odredbu o pretpostavljenoj nadležnosti entiteta, čime se sužavala mogućnost zakonodavnih i izvršnih organa Bosne i Hercegovine u reguliranju i izvršavanju svojih Ustavom utvrđenih funkcija i ovlašćenja.

Drugo načelo uređeno stavom 3. jeste uspostavljanje obaveze potpunog pridržavanja Ustava BiH i odluka institucija Bosne i Hercegovine od strane entiteta i njihovih administrativnih jedinica. Iz ovog načela proizilazi i obaveza države da uspostavi institucije kontrole i praćenja sprovođenja Ustava, zakona, uredaba i drugih propisa koji se donose na državnom nivou koje su entiteti, kantoni i općine dužni da izvršavaju.

Treće načelo koje je uređeno stavom 3. jeste da su Opća načela međunarodnog prava sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta.

U stavu 1. i 2. člana III uređene su nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine i nadležnosti entiteta. Iako su od a) do j) taksativno pobrojane nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine, ne može se zaključiti da su to njihove jedine nadležnosti. Naime, u istom članu III stavu 5. navedene su "dodatne nadležnosti" i Bosne i Hercegovine i entiteta. Također u cijelom tekstu Ustava BiH nalazimo odredbe kojim se određena pitanja stavljaju u nadležnost Bosne i Hercegovine ili njenih institucija i entiteta, o čemu ćemo kasnije reći nešto više.

Metodom enumeracije u stavu 1. sljedeća pitanja nalaze se u nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine: a) Vanjska politika; b) Vanjskotrgovinska politika; c) Carinska politika; d) Monetarna politika, kao što je predviđeno članom VII; e) Finansiranje institucija i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine; f) Politika i reguliranje pitanja migracije, izbjeglica i azila; g) Provođenje međunarodnih i međuentitetskih krivičnopravnih propisa, uključujući i odnose sa Interpolom; h) Uspostavljanje i funkcioniranje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava; i) Reguliranje međuentitetskog transporta; j) Kontrola vazdušnog saobraćaja.

Kod uređenja nadležnosti entiteta, primijenjen je drukčiji metod. Nisu pobrojana pitanja u kojima su entiteti nadležni već obaveze i prava entiteta:

Prvo, pravo entiteta da uspostave paralelne posebne odnose sa susjednim državama, uz ograničenje da to bude u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine. Nije navedeno da Federacija BiH uspostavlja posebne odnose sa Hrvatskom, a Republika Srpska sa Srbijom i Crnom Gorom, već oba "sa susjednim državama", a susjedne države sa kojima se BiH graniči su Srbija i Crna Gora i Republika Hrvatska.

Drugo, pravo svakog entiteta da može sklapati sporazume sa državama i međunarodnim organizacijama uz ograničenje da prethodno traže saglasnost Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Zakonom se može predvidjeti da za određene vrste sporazuma takva saglasnost nije potrebna. Međutim, do danas takav zakon još nije donešen.

Treće, obaveza entiteta je da pruže svu potrebnu pomoć vladi Bosne i Hercegovine kako bi joj se omogućilo da ispoštuje međunarodne obaveze Bosne i Hercegovine, s tim što su entiteti sami dužni da ispoštuju svoje međunarodne finansijske obaveze do kojih je došlo do 14. septembra 1996. godine, do prvih parlamentarnih izbora, osim ukoliko je ta obaveza bila neophodna za nastavak članstva Bosne i Hercegovine u nekoj međunarodnoj organizaciji.

Četvrto, obaveza entiteta je da ispune sve uslove za pravnu sigurnost i zaštitu lica pod svojom jurisdikcijom, održavanjem civilnih ustanova za primjenu

pravnih propisa, koje će funkcionirati u skladu sa međunarodno priznatim standardima uz poštovanje međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda iz člana II ovog Ustava i poduzimanjem ostalih odgovarajućih mjera.

Kao što se vidi iz ovog prikaza nadležnosti entiteta Ustav im u stavu 2. uređuje dva prava i dvije obaveze. Po tome bi entiteti imali veoma skromne nadležnosti, uglavnom u pitanjima osiguranja sigurnosti ljudi i zaštiti njihovih prava i osnovnih sloboda, dakle u sferi policije i sudstva. Otuda šire polje nadležnosti entiteta vjerovatno treba tražiti u primjeni navedenog načela pretpostavljene nadležnosti, tj. izvan funkcije i ovlašćenja koja nisu Ustavom izričito povjerena institucijama Bosne i Hercegovine.

U okviru člana III Ustava koji uređuje nadležnosti i odnose institucija Bosne i Hercegovine i entiteta, bit će zanimljive ustavne odredbe koje se odnose na međuentitetsku koordinaciju i dodatne nadležnosti. Naime, međuentitetsku koordinaciju Ustav BiH pretpostavlja, a u nekim slučajevima i obavezuje entitete na saradnju. U stavu 4. Ustav daje pravo Predsjedništvu da na osnovu svoje odluke može podstaći međuentitetsku saradnju u stvarima koje se ne nalaze u okviru nadležnosti Bosne i Hercegovine predviđene Ustavom, razumije se pod uslovom da se nijedan entitet tome ne usprotivi. Smatram da ovo pravo inicijative Predsjedništvo nije u dovoljnoj mjeri koristilo.

U članu III – 5. a), u prvoj rečenici, Ustav BiH izričito uređuje da će Bosna i Hercegovina preuzeti nadležnost u onim stvarima u kojima se o tome postigne saglasnost entiteta.

U stavu 5b. u kome se govori o dodatnim nadležnostima države i entiteta, Ustav obavezuje entitete da u periodu od 6 mjeseci od stupanja na snagu ustava (14. decembra 1995.) dakle, od 14. juna 1996., započnu razgovore s ciljem uključivanja i drugih pitanja u nadležnost institucija Bosne i Hercegovine, uključujući korišćenje izvora energije i zajedničke privredne projekte. Ove ustavne odredbe su od izuzetnog ustavno-pravnog značaja, kojima se u praksi uopće nije pridavao značaj koje one imaju. One predstavljaju Ustavni osnov da se na nivou države Bosne i Hercegovine, u skladu sa članom IV-4. e), zakonom reguliraju društveni odnosi koji su primjenom načela o pretpostavljenoj nadležnosti dodijeljeni kao nadležnost entiteta. Naprotiv, zagovornici entitetskog ekskluziviteta na račun izgradnje državne infrastrukture, svaki pokušaj pokretanja inicijativa da se neka pitanja (zdravstveno i penziono-invalidsko osiguranje i jedinstvena socijalna politika) iz dosadašnje nadležnosti entiteta rješavaju na nivou države su obeshrabivali tvrdnjom da te inicijative, odnosno zakonsko reguliranje na nivou države nemaju osnova u Ustavu Bosne i Hercegovine, kako oni kažu "nije u skladu sa Dejtonom". Ako je Ustav BiH Aneks 4. Dejtonskog sporazuma, ako on dakle obavezuje entitete na međusobnu saradnju, da nakon 6 mjeseci od njegovog stupanja na snagu

započnu "pregovore s ciljem uključivanja i drugih pitanja u nadležnost institucija Bosne i Hercegovine", onda zaista nema mjesta ovakvim prigovorima, pogotovu danas kada će biti skoro osam godina od kako je Ustav BiH stupio na snagu. Dakle, nije u pitanju da li to "Dejton" omogućuje, već da li postoji politička volja da se BiH institucionalno i u pogledu nadležnosti uspostavi kao normalna evropska država.

Otuda nije neophodno mijenjati Ustav BiH da bi se mogle izgrađivati državne institucije BiH i proširivati njihova nadležnost. Današnji Ustav daje mogućnost da se stvaraju i nove institucije i da se novim zakonima proširuje nadležnost BiH. Samo je potrebna politička volja za to. Ne može se sav život u BiH zabetonirati sa 1995. godinom, kao da se u nas i svijetu ništa ne mijenja. Dakle, entiteti su Ustavom ovlašćeni da na državu BiH prenose svoje nadležnosti, a nakon 6 mjeseci od stupanja na snagu Ustav ih obavezuje da o tome započnu razgovore. U tom slučaju o prenesenim nadležnostima zakone i odluke donose državni organi i nije moguće da u tome suodlučuju i organi entiteta, kao što je predviđeno u državnom Zakonu o indirektnom oporezivanju. To je jedan način na koji BiH stiče dodatne nadležnosti.

Drugi način je uređen samim Ustavom i o tim pitanjima nije potreban prethodni sporazum između entiteta. Naime, u stavu 5. pod tačkom a), doslovno je uređeno da će Bosna i Hercegovina preuzeti nadležnost u stvarima koje su predviđene u Aneksima 5 do 8 Općeg okvirnog sporazuma, a to znači u Aneksu 5 Sporazuma o arbitražnom rješavanju sporova među dva entiteta, u Aneksu 6 Sporazuma o ljudskim pravima, u Aneksu 7 Sporazuma o izbjeglicama i raseljenim licima i u Aneksu 8 Sporazuma o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika. Drugo je pitanje što entiteti koristeći se pravom entitetske većine u parlamentarnoj proceduri ne dozvoljavaju Bosni i Hercegovini da vrši svoje funkcije i ovlašćenja iz ovih aneksa, a međunarodna zajednica je do sada blagonaklnono gledala na to ne želeći sankcionirati neustavno ponašanje entiteta.

U istom stavu 5. pod tačkom a) uređeno je da će Bosna i Hercegovina preuzeti nadležnost u onim stvarima koje su potrebne za očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine, u skladu sa podjelom nadležnosti između zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. U istom stavu 5. stoji: "Dodatne institucije mogu biti uspostavljene prema potrebi za vršenje ovih nadležnosti". Iz ovih ustavnih odredaba proizilazi da su u nadležnosti zakonodavne, sudske i izvršne vlasti Bosne i Hercegovine sva pitanja koja se tiču suvereniteta, političke nezavisnosti, teritorijalnog integriteta i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine i da se mogu uspostavljati nove institucije koje će ta ovlašćenja vršiti. Da nabrojim samo neka pitanja: uspostavljanje državne vojske i njeno civilno upravljanje i skupštinska kontrola; državne obavještajne službe; uniformisane državne policije; sigurnost stranaca u BiH i staranje za našu dijasporu; institucije koje će se baviti međunarodnim i međuentitetskim krimina-

lom, trgovinom drogom, trgovinom ljudima, terorizmom i dr. pitanjima međunarodne saradnje između država kao što su obrazovanje, nauka, kultura, zdravstvo, sport i socijalna zaštita i sl. Uspostavljanje Granične državne službe, Državnog suda i tužilaštva je dobar pravac u kome treba ići u uspostavljanju drugih državnih institucija kao što su jedinstvene carine, jedinstven ekonomski sistem, jedinstveno tržište radne snage, roba i kapitala, kao i donošenje državnog zakona o slobodi kretanja građana u cilju zapošljavanja i nastanjivanja na cijelom prostoru zemlje pod jednakim uslovima. Ovo proizilazi iz člana I stav 4. Ustava BiH koji uređuje slobodu kretanja širom Bosne i Hercegovine,a državi i entitetima se zabranjuje ometanje pune slobode kretanja lica, roba, usluga i kapitala širom Bosne i Hercegovine.

Ustavom je uređena dužnost Bosne i Hercegovine i entiteta da osiguraju najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. U tom smislu je uređeno, članom II, da se Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini, ne čekajući da se ova pitanja reguliraju domaćim zakonima, kao i da ova konvencija ima prioritet nad svim ostalim zakonima.

Veoma je važno istaći da su u članu II Ustava, kojim su uređena ljudska prava i osnovne slobode, u stavu 3., taksativno od a) do m) navedena prava koja ovaj Ustav garantira svim licima na teritoriji Bosne i Hercegovine. Prema tome, država Bosna i Hercegovina, pošto su ova prava navedena u njenom Ustavu, dužna je da ih zakonom regulira i osigura institucije i pravne mehanizme koji će ova prava zaštititi jednako svakom licu na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. Zbog značaja ovih prava ja ću ih ovdje doslovno citirati: a) pravo na život; b) pravo lica da ne bude podvrgnuto mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni; c) Pravo lica da ne bude držano u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obaveznom radu; d) Pravo lica na ličnu slobodu i sigurnost; e) Pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom; f) Pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku; g) Slobodu misli, savjesti i vjere; h) Slobodu izražavanja; i) Slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima; j) Pravo na brak i zasnivanje porodice; k) Pravo na imovinu; l) Pravo na obrazovanje; m) Pravo na slobodu kretanja i prebivališta.

Ovo je, dakle, katalog prava koje država Bosna i Hercegovina garantira svojim građanima, pa i šire, svim licima, koji su nastanjeni na njenoj teritoriji. Zato će biti neophodno za ostvarivanje i zaštitu ovih prava donijeti odgovarajuće zakone i osnovati odgovarajuće institucije koje će se praktično baviti jednakom primjenom zakona i zaštitom ovih prava.

Posebno treba istaći da u nadležnost Bosne i Hercegovine spada provođenje 15 dodatnih sporazuma o ljudskim pravima koji imaju snagu ustavne norme, jer su pobrojani u Aneksu I na Ustav Bosne i Hercegovine, koje zbog njihovog

značaja treba nabrojati: 1. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948); 2. Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtava rata (1949) i Dopunski protokoli I i II (1977); 3. Konvencija koja se odnosi na status izbjeglica (1951) i Protokol (1966); 4. Konvencija o državljanstvu udatih žena (1957); 5. Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva (1961); 6. Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965); 7. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966 i 1989); 8. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966); 9. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije u odnosu na žene (1979); 10. Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (1987); 11. Evropska konvencija o sprečavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1987); 12. Konvencija o pravima djeteta (1989); 13. Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika-migranata i članova njihovih porodica (1990); 14. Evropska povelja za regionalne jezike i jezike manjina (1992) i 15. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1994).

Bosna i Hercegovina je obavezna da sadržaj ovih konvencija, kao ustavne norme svoga ustava, pretoči na adekvatan način u svoje zakonodavstvo i stvori odgovarajuću institucionalnu infrastrukturu za njihovo provođenje, kao i mehanizme jednake zaštite za sve građane Bosne i Hercegovine.

Razumije se ovom eksplikacijom nisu navedene sve nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine i odnosi Bosne i Hercegovine i entiteta. U svakom članu Ustava BiH, zavisno od materije koju uređuje, navedena je nadležnost institucija Bosne i Hercegovine, ili Bosne i Hercegovine i entiteta. Međutim, problem je nedostatak političke volje nekih vodećih političkih stranaka ili entiteta da te državne institucije i Bosna i Hercegovina u punom kapacitetu vrše svoje funkcije i ovlašćenja. Ali za to je neophodna posebna analiza i u ta pitanja ovaj put nećemo ulaziti.

BOSANSKA SREDNJEVJEKOVNA DRŽAVA TEMELJ JE MODERNE BOSANSKE DRŽAVNOSTI I PRAVA BOSANACA DA SE SMATRAJU SUVERENIM POLITIČKIM NARODOM BOSNE I HERCEGOVINE

Bosansko srednjovjekovno kraljevstvo*) je srušeno 1463.godine od strane Osmanskog carstva koje je na historijskom prostoru bosanske srednjevjekovne države uspostavilo prvobitno četiri sandžaka, potom, uključujući i dijelove današnje Hrvatske i Srbije tzv. bosanski pašaluk 1580. godine.

Poslije Velikog (bečkog) rata (1699), bosanski ejalet (pašaluk) je uglavnom bio uspostavljen u historijskim granicama ranijeg bosanskog kraljevstva. Bosna je bila pod osmanskom vlašću 415 godina, da bi nakon Berlinskog kongresa 1878. godine došla pod upravu Austro-Ugarskog carstva pod imenom Bosna i Hercegovina u statusu *corpus separatum,* kao treća zemlja, kojom je upravljao zajednički ministar finansija preko zemaljske vlade u narednih 40 godina,kada se završetkom Prvog svjetskog rata i sama Austro-Ugarska carevina raspala u više nezavisnih država.

Voljom tzv. Narodnog vijeća pod čijom je upravom bila, Bosna i Hercegovina je 1. decembra 1918. ušla u sastav novonastale južnoslovenske države pod imenom Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, koja će poslije uvođenja Aleksandrove diktature 1929. godine promijeniti ime u Kraljevinu Jugoslaviju. Bosna i Hercegovina je članom 135 Ustava Kraljevine SHS iz 1921. godine osigurala teritorijalni integritet u novoj administrativnoj podjeli zemlje na oblasti: Sarajevo, Mostar, Bihać, Banja Luka, Travnik i Tuzla. Međutim, poslije uvođenja diktature i suspendovanja Ustava iz 1921. godine uvedena je nova administrativna podjela Jugoslavije na 9 banovina, od kojih je u 4 banovine podijeljena teritorija BiH: Drinska, Vrbaska, Zetska i Primorska. Tako je u sastav ovih banovina ušao i teritorij susjednih zemalja Srbije, Hrvatske i Crne Gore. U ljeto 1939. godine izvršena je nova administrativna podjela Bosne i Hercegovine između Hrvatske i Srbije, koja zbog započinjanja Drugog svjetskog rata nije potvrđena u Narodnoj skupštini Jugoslavije, te nije legalizirana. Ali, ipak ova podjela je bila indikativna, jer je pokazala velikosrpske i velikohrvatske aspiracije na historijske teritorije Bosne i Hercegovine još iz vremena bosanskog srednjovjekovlja.

---

*) Izlaganje na Naučnom skupu "Bosna i Hercegovina prije i nakon ZAVNOBiH-a", održanom 23. i 24. novembra 2003. godine u Sarajevu, u organizaciji Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Otuda proizilazi historijski značaj razvoja autonomnog Narodno-oslobodilačkog pokreta Bosne i Hercegovine 1941-1945., koji je bio povezan sa NOP-om cijele Jugoslavije, koji je stvorio uslove da se 1943. godine obnovi bosansko-hercegovačka državnost ugasla prije 480 godina Osmanskim osvajanjem Bosne. Otuda se od 1943. godine može govoriti o uspostavljanju savremene državnosti Bosne i Hercegovine, koja je dio svog suvereniteta bila prenijela, zajedno sa ostalih pet federalnih jedinica, na federativnu Jugoslaviju do njenog raspada 1992. godine, kada je Bosna i Hercegovina stekla međunarodno priznanje 6. aprila 1992. godine.

Uspostavljanje moderne bosanske državnosti 1943. godine na Prvom zasijedanju ZAVNOBiH-a, koja je značila obnovu i kontinuitet bosanske srednjevjek-ovne državnosti, nije bilo obrazloženo njenom utemeljenošću na historijskim činjenicama o postojanju bosanske srednjevjekovne državnosti, već na prostoj, ničim argumentiranoj, tvrdnji da se Bosna i Hercegovina uspostavlja kao federalna jedinica zbog svoje „ekonomske i kulturne posebnosti". Iz razloga što nije rečeno da se ona uspostavlja i zbog svoje „historijske i političke posebnosti", koja ima korijene u bosanskoj srednjevjekovnoj državnosti, ona je svo vrijeme do izbijanja otvorene agresije Srbije i Crne Gore i Hrvatske na nju 1992. godine bivala od velikosrpskih i velikohrvatskih nacionalista politički osporavana kao avnojska tvorevina, bez svojih historijskih državnih korijena.

Iz istih razloga, velikosrpski i velikohravtski nacionalisti, kako su politički osporavali državnost Bosne i Hercegovine, jer su je smatrali srpskom, odnosno hrvatskom zemljom, osporavali su bosanskim muslimanima njihovo historijsko pravo na narodno ime Bošnjaci, smatrajući ih Srbima, odnosno Hrvatima muslimanske vjere, pa prema tome osporavali su im i pravo na Bosnu i Hercegovinu kao i njihovu državu, jer su u njoj bili stoljećima historijski autohton politički narod.

Od početka svoje historije Bosna je imala svoj politički narod koji su sačinjavali njeni stanovnici Bošnjani, kasnije od Turaka preimenovani u Bošnjake triju konfesija: muslimane, pravoslavne i katolike, a danas u savremenoj Bosni i Hercegovini, u Bosance (i Hercegovce) kao politički narod Bosne koga čine njeni građani, odnosno tri etničke zajednice: Bošnjaci, bosanski Srbi i bosanski Hrvati. Historija je nebrojeno puta potvrdila da je budućnost mirne i prosperitetne Bosne i Hercegovine u političkom jedinstvu i ravnopravnosti njenih građana odnosno njene tri etničke zajednice koje čine bosansku naciju u njenom političkom, a ne etničkom značenju, dakle, naciju državljana, građana Bosne i Hercegovine - Bosanaca.

Na Prvom zasijedanju ZAVNOBiH-a za obnovu bosanske državnosti glasali su Bosanci i Hercegovci iz sva tri bosanska naroda uključena u NOP Bosne i Hercegovine. Nisu to tada učinili svaki narod za sebe, niti je bilo takvih oblika okupljanja, da bi se Srbi, Hrvati i Bošnjaci izjašnjavali, posebno, svaki narod za

sebe: da li je za to da se BiH konstituira kao zasebna federalna jedinica-država. To su učinili delegati birani na terenu od strane građana iz sva tri naroda, koji su se okupljali u različitim oblicima djelovanja NOP-a, bilo da je riječ o vojnim jedinicama, narodno-oslobodilačkim odborima ili u nekom obliku političkog organiziranja na platformi NOP-a. Pravo na samoopredjeljenje do otcjepljenja, dakle, imao je politički narod Bosne i Hercegovine, to su bili njeni građani, Bosanci i Hercegovci, iz sva tri bosanska naroda. Greška ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a bila je što subjektivitet političkog naroda nisu priznali Bosancima i Hercegovcima kao građanima i stanovnicima BiH umjesto etničkim zajednicama.

Iz ovih razloga nije bilo moguće, da se o sudbini BiH u vrijeme raspada Jugoslavije 1992. godine odlučuje drukčije nego što je odlučivano 1943. godine. Razlika je bila samo u tome što su 1943. godine građani BiH iz sva tri naroda referendum proveli s puškom u ruci, a 1992. godine, s pravom glasa na biračkim mjestima, u skladu sa važećim međunarodnim javnim pravom i standardima modernog demokratskog izjašnjavanja građana o njihovoj političkoj volji.

U tom smislu Dejton jeste korak nazad u odnosu na ZAVNOBiH i njegovu Deklaraciju o pravima građana BiH, jer pojedinačnom građaninu pretpostavlja kolektiv, etničku zajednicu. Ali ta se nepravda Dejtona može ispraviti prilagođavanjem Ustava BiH Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, u procesu njenog priključenja Evropskoj uniji, kojom će građaninu Bosne i Hercegovine kao političkom subjektu biti priznato aktivno i pasivno biračko pravo na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine, a ne po entitetima.

KAKO JE GOVORIO ALIJA

Alija Izetbegović*) poslije izlaska iz zatvora 25. novembra 1988. godine u javni život ušao je svojim prvim intervjuom u „Borbi“ 18.11.1989. i sa svoja dva intervjua koja je dao muslimanskom listu „Preporod“ 1. februara i 1. marta 1990. godine. Musliman koji je na insceniranom političkom procesu 1983. godine osuđen zbog navodnog organizovanog nedozvoljenog muslimanskog političkog djelovanja svojim napisima, ulazi u javni život poslije nešto više od šest godina odležanih u zatvoru, daje ove intervjue muslimanskom glasilu na muslimansku temu pod naslovom **Islam – Alternativa krizi moderne kulture.** Indikativni su Izetbegovićevi odgovori na postavljena pitanja, koji ga profiliraju kao nepokolebljivog borca za ljudske slobode kojeg će se kreda on dosljedno držati u čitavom budućem vremenu svoga političkog djelovanja. Naime, novinare je zanimalo da li bi zbog uticaja zapadnih medija na muslimanske zemlje trebalo ih zabraniti. Izetbegovićev odgovor je da bi to bilo u suprotnosti sa principima ljudske slobode, da protiv ideje sila ne pomaže, da je lahko zabranjivati, ali da je teško izgrađivati vlastite vrijednosti, da klevete i uvrede koje se iznose kroz medije nisu ideje nego kriminal, a da za kriminal nema slobode, i da ni u jednoj muslimanskoj zemlji danas nema dovoljno slobode i da će se sudbina islama rješavati u islamskom a ne u zapadnom svijetu.

Govoreći o slobodi u socijalizmu iznio je zanimljivu tezu da slobodan pojedinac po definiciji, u državi socijalističkog tipa ne postoji. U takvoj državi subjekat nije čovjek i građanin, nego nekakvi kolektivi i država kao najveći od njih.

Za muslimane u Jugoslaviji, misleći na muslimane vjernike, kojih po njegovom mišljenju ima oko četiri miliona, Izetbegović je rekao da predstavljaju „blagodet Jugoslavije“, jer su oni jedan od ključnih faktora ujedinjene jugoslovenske zajednice. Završavajući ovu misao riječima: **„Slabi muslimani – slaba Jugoslavija! I obrnuto“.** Ali ga u nastaloj srbijansko-crnogorskoj i hrvatskoj nacionalističkoj

---

*) U oktobru 2003. godine neposredno poslije Alijinog preseljenja, zamoljen sam da budem jedan od recenzenata rukopisa njegove knjige „Tajna zvana Bosna. Govori, intervjui, pisma...1989.-1993.“, koju je priredila mr. Nermina Šačić. Knjigu je 2004. godine izdala Stranka demokratske akcije. Iščitavajući rukopis knjige radi pisanja recenzije usput sam za sebe pravio bilješke i kratke komentare njegovih govora i intervjua iz kojih je nastao opširan rukopis iz kojeg sam izdvojio za objavljivanje u ovoj knjizi dio koji se odnosi na period 1989. do februara 1991. godine. U citatima koje navodim jasno se iskazuje Alijin politički stav o državi Bosni i Hercegovini kao ravnopravnoj političkoj zajednici Bošnjaka, Srba i Hrvata i ostalih njenih građana, kao i o njenom historijskom identitetu, teritorijalnom integritetu i suverenitetu za koji će se zalagati u predstojećim pregovorima, godinu dana prije nego što će ona 6. aprila 1992. godine biti međunarodnopravno priznata i agresije SR Jugoslavije i Hrvatske na nju.

pomami nije imao ko čuti. Što se, kao što je poznato, ubrzo i potvrdilo raspadom Jugoslavije i genocidom nad muslimanima u bosanskom i kosovskom ratu.

U svom kratkom uvodnom izlaganju na osnivačkoj skupštini SDA 26.05.1990. godine, Izetbegović smatra 1989. godinu jednom od najznačajnijih u drugom mileniju nove ere. Upoređuje je po značaju sa padom Carigrada 1453., otkrićem Amerike 1492. i Francuskom revolucijom 1789. godine. Naime 1989. godine u novembru srušen je berlinski zid koji je bio simbolom podjele svijeta na dva suprotstavljena društveno-politička sistema: kapitalizma i socijalizma i njima odgovarajućih političko-vojnih blokova. Misleći na socijalizam, on smatra da je time „Džinovski pokušaj da se raj na zemlji stvori bez Boga i čovjeka, pa i protiv Boga i čovjeka, završio sa potpunim neuspjehom".

Sagledavajući položaj Bosne i Hercegovine u toj novoj konstelaciji političkih svjetskih i domaćih moćnika, Izetbegović je rekao da se nad Bosnom nadvila opasnost koja prijeti njenom opstanku kao samostalne države. On smatra da uzroka za to ima više, a da najvažniji leži u tome što u posljednjih 40 godina Bosna nije pripadala njenim narodima nego partijskoj birokratiji. Alija Izetbegović je smatrao dobrom Zavnobihovsku sentencu da Bosna „nije ni muslimanska, ni srpska, ni hrvatska", već „da je i muslimanska i srpska i hrvatska", samo zamjera komunistima što su istrošili samo njen prvi dio, jer njihova nije ni bila – već partijske birokratije. Tako je cijelo vrijeme Bosna ostala bez lica i identiteta a time i bez mnogo čega drugog. „Sada kada ta birokratija, uzajamno zavađena i oslabljena, gubi sposobnost da očuva vlasništvo, Bosna postaje ničija, a nad nesretnom zemljom pojavljuju se lešinari u sve većim jatima".

Alija Izetbegović je tada rekao da, iako nije ovlašćen, sigurno tumači najdublja osjećanja muslimanskog naroda –da muslimanski narod u Bosni neće dozvoliti komadanje Bosne, a da je za to garancija „snaga koja se danas rađa u ovoj sali", misleći na Stranku demokratske akcije.

Kritičari Alije Izetbegovića iz reda srpskih i hrvatskih nacionalista, da on hoće cijelu Bosnu načiniti muslimanskom, i da njihove vojne aktivnosti imaju za cilj da to spriječe, bile su čista propaganda koja je imala za cilj mobilizaciju srpskog i hrvatskog naroda, a i evropskog javnog mnijenja u opravdanju genocida nad bosanskim muslimanima i nestanku države Bosne i Hercegovine njenom podjelom između Srbije, Crne Gore i Hrvatske. Znao je Izetbegović da opcija muslimanske Bosne koja mu se potura nije realna, zato je u svom govoru posebno isticao tu činjenicu: „Muslimansko svojatanje Bosne, s obzirom na realnu situaciju, jednako prijeti njenoj dezintegraciji i haosu, kao i srpsko i hrvatsko svojatanje...ali bitka za sve ono što nam je važno i do čega nam je posebno stalo, dobiće se ili izgubiti baš ovdje u Bosni".

Suludim idejama o pokretanju novog krstaškog rata radi odbrane Evrope od islamske i muslimanske opasnosti, Alija Izetbegović je suprotstavio suzdržanost i strpljenje, nadajući se da će njihovi nosioci od njih odustati. „Muslimanskom narodu u Bosni nije stalo do svađe s bilo kojim od jugoslovenskih naroda. Mi želimo da budemo glas razuma u ovoj ludnici", zaključio je Alija Izetbegović, pozivajući razumne Srbe i Hrvate „da nas u tome slijede".

Svoje mišljenje o načinu vladanja Bosnom i Hercegovinom Alija Izetbegović je iznio u svome intervjuu za „Naše dane" u junu 1990. godine. On smatra da se u Bosni i Hercegovini može vladati samo koalicijom više političkih stranaka. On tu koaliciju zamišlja kao muslimansko-srpsko-hrvatsku koaliciju, koja bi garantirala stabilnost. On ovdje nije bio precizan, da li je mislio na nacionalne političke stranke kao koaliciju, ili je mislio da svaka vlada nezavisno od toga, da li bila građanska ili sastavljena od nacionalnih stranaka, treba u svome sastavu imati Muslimane (Bošnjake), Srbe i Hrvate. To nije tada ni mogao reći, jer još nisu bile osnovane hrvatska i srpska nacionalna stranka. Ali je tada bio jasan samo u pogledu uslova ulaska SDA u vladinu koaliciju: „Koaliciju nećemo praviti, niti se dogovarati, takođe, sa onima koji namjeravaju prekrajati granice BiH ili negiraju samobitnost muslimanskog naroda".

U intervjuu za „Stav", datog 8 juna 1990. godine u pogledu državnog uređenja SFRJ i mjesta Bosne i Hercegovine u njoj, Alija Izetbegović se opredijelio za federaciju, umjesto konfederaciju. On je pri tome imao u vidu multinacionalnu strukturu Bosne i Hercegovine. On smatra da bi Bosna i Hercegovina mogla biti ugrožena, tj. da bi se nad BiH u tom slučaju pojačale centrifugalne sile, što po svaku cijenu treba spriječiti. Zato se on izjasnio „za federaciju koja bi se gradila iz republika ka centru".

U navedenom razgovoru za „Stav" Alija Izetbegović je negirao da je nacionalista, već da je „uvjereni musliman". Muslimani kao vjernici priznaju naciju, „ali ne pravimo nikakvo čudo od toga".

U intervjuu za „Naše dane", datog, također u junu 1990. godine, na istu temu Alija Izetbegović kaže, da je SDA stranka muslimanskog naroda i da, iako nije vjerska stranka, da je to stranka naroda kod kojeg „vjera kotira vrlo visoko". Stoga ne bi voljeli vidjeti na čelu stranke ljude koji su poznati po tome što su vrijeđali te vjerske tekovine, time što su ih ismijavali, psovali Boga itd. Dakle, nije riječ o tome da li čovjek vjeruje ili ne vjeruje, već da li aktivno vrijeđa te vrijednosti.

U izjavi za „Oslobođenje" od 19. jula 1990. godine Alija Izetbegović pojašnjava svoj stav o dilemi: „federacija-konfederacija", koja je bila aktuelizirana u javnosti, posebno o odnosu Muslimana prema Jugoslaviji: „Muslimanima, po mom shvatanju, odgovara svaka Jugoslavija koja bi ispunjavala tri uvjeta: prvo da je

istinski demokratska zemlja, shvatajući tu demokratiju u njaboljoj evropskoj tradiciji, drugo, da u takvoj Jugoslaviji postoji Bosna i Hercegovina kao suverena republika i treće, da su u ovoj republici Muslimani samosvojan i suveren narod".

U Jugoslaviji su još komunisti bili na vlasti, a tamni oblaci su već počeli se nadvijati nad Bosnom srpskom i hrvatskom politikom svojatanja Bosne. Aktuelna je bila dilema kako buduća Jugoslavija treba da bude uređena: federacija (Srbija i Crna Gora) ili konfederacija (Slovenija i Hrvatska), a pojavile su se i ideje o mogućnosti raspada Jugoslavije. Alija Izetbegović u predizbornoj kampanji za izbore koji su se trebali održati 18. novembra 1990. za prvi višestranački parlament Bosne i Hercegovine poslije Drugog svjetskog rata pozicionirao je stanovište svoje političke stranke SDA koju su u najvećem broju podržavali bosanski Muslimani (Bošnjaci). On je na predizbornom skupu SDA u Velikoj Kladuši 15.09. 1990. godine rekao: „u pogledu Bosne postoje tri opcije: Bosna u Federativnoj Jugoslaviji – prihvatljiva opcija, Bosna u Konfederativnoj Jugoslaviji – također prihvatljiva opcija, i konačno nezavisna i slobodna Bosna". To je prvo njegovo spominjanje mogućnosti da Bosna bude nezavisna država. Ali i tada je tu opciju uslovio ostvarivanjem prijetnji da Slovenija i Hrvatska ne izađu iz Jugoslavije. U tom slučaju Bosna neće ostati u krnjoj Jugoslaviji, drugim riječima u velikoj Srbiji. Samo pod tim uslovom „ćemo proglasiti nezavisnost", bio je čvrst Izetbegovićev stav.

Tada je Izetbegović bio uvjeren da za ovakav stav nisu samo Muslimani, nego i srpski i hrvatski narod. U suprotnom, alternativa je građanski rat. Izetbegović je „krvi i suzama" građanskog rata pretpostavio „znoj, znanje i novac" za izgradnju Bosne. Naš ideal je građanska republika, a ne islamska republika. Bio je svjestan činjenice da nema mirne i prosperitetne Bosne bez pristanka Srba i Hrvata u Bosni.

Ali kao da je naslućivao mogućnost uključivanja i domaćih Srba i Hrvata u velikodržavne projekte Srbije i Crne Gore i Hrvatske, ovaj govor je završio sljedećim riječima sudbonosnim za Bosnu: „Sa punom odgovornošću kažem ovdje, muslimanski narod oružjem će braniti Bosnu". To je prvi put da je Izetbegović nagovjestio mogućnost agresije Srbije, Crne Gore i Hrvatske na Bosnu i izrazio odlučnost muslimanskog naroda da je i oružjem brani.

U intervjuu „Oslobođenju" datom nekoliko dana kasnije, 28.09.1990. Alija Izetbegović je još jednom potvrdio odlučnost Muslimana da će braniti Bosnu ovim riječima: „Gospoda ne mogu računati da će je podijeliti u kabinetima, moraće da dođu ovdje i dijele je na licu mjesta". Kao što se zna godinu i po dana kasnije sa neviđenom oružanom silom Srbija i Crna Gora sa domaćim SDS-om je napala Bosnu i Hercegovinu, a godinu dana kasnije i Hrvatska sa domaćim HDZ-om.

U istom intervjuu Izetbegović je izrekao jednu antologijsku rečenicu, koja više od svega govori o neuništivom biću Bosne: „Ali, kako je rečeno, niko nikada nije vladao Bosnom, samo je mislio da njome vlada".

Na pitanje „Oslobođenja" od 30.10.1990. kako vidi Jugoslaviju, Izetbegović je dao sljedeći odgovor:

„Jugoslaviju vidim isključivo kao rekonstruisanu državu čije su najbitnije karakteristike demokratsko uređenje i sve vrste sloboda građana...U takvoj demokratskoj Jugoslaviji vidimo suverenu BiH u sadašnjim granicama, u kojoj vlast vrše ravnopravno Muslimani, Srbi i Hrvati i ostali narodi. Kao dobri Bosanci, BiH vidimo u Jugoslaviji kao federaciji sa mnogo konfederalnih elemenata, ili u konfederaciji sa mnogo federalnih elemenata. Neki to zovu racionalna federacija a to je ono uređenje u kome centralni organi imaju neophodni minimum ovlašćenja".

Srpski ekstremisti i Miloševićev režim pred domaćom i svjetskom javnošću su optuživali bosanske muslimane (Bošnjake) da su skrivili i započeli rat protiv Srba u Bosni i Hercegovini. Očito da im je to trebalo iz propagandnih razloga, da sami pred sobom opravdaju ničim izazvanu agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Bosanskim muslimanima nisu smetali ni Srbi ni Hrvati. Oni su navikli s njima živjeti u komšiluku. Alija Izetbegović je u jednom razgovoru za list „Sandžak" 24.09.1990., rekao da je na mitinzima na kojima je govorio, primijetio da se uvijek najviše aplaudira „kada se potvrđuje identitet muslimanskog naroda i zajedništvo u Bosni...kada se kaže da ćemo zajedno sa Srbima i Hrvatima graditi Bosnu i Hercegovinu i kada se kaže da ćemo čuvati prava muslimanskog naroda".

U svom govoru održanom u Foči 25. avgusta 1990. godine Alija Izetbegović obavijestio je skup da je dogovoreno sa Srpskom demokratskom strankom da zajedno na današnji dan učine obostrani gest **pomirenja** zbog pokolja četnika 1941. godine u Foči na mostu preko rijeke Drine nevinog muslimanskog stanovništva. Iz nepoznatih razloga SDS je od toga čina odustao. Alija Izetbegović je od okupljenih preko sto hiljada muslimana zatražio da učine gest dobre volje sa svoje strane „da bacimo cvijeće ne samo muslimanskim nego i srpskim žrtvama". On je pri tome napomenuo da gledajući iz Foče, koja je bila mjesto umiranja, postoje samo dvije nacije: dželati i nevine žrtve. Cijeneći, dakle, žrtve i jednog i drugog naroda, tražio je od pripadnika svoga naroda da cvijeće bace u rijeku u spomen žrtava i muslimanskog i srpskog naroda. SDS nije objasnio svoj nedolazak u Foču. Ponavljanje paljevine Foče i pokolja muslimana Foče u aprilu 1992. godine objasnilo je njihovo odbijanje pomirenja u avgustu 1990. godine.

Drugom jednom prilikom, u svome govoru na Bilinom polju, u Zenici, 28.10.1990. Alija Izetbegović je podsjetio svoje slušaoce da ni naši preci se nikada nisu borili da bi u Bosni živjeli samo Muslimani. Oni su Bosnu uvijek gledali kao

zajedničku domovinu Muslimana, Srba i Hrvata i svih ljudi dobre volje. Podsjetio je i na dolazak Jevreja u Bosnu protjeranih prije pet stotina godina iz Španije i tom prilikom izrekao jednu misao koja ima univerzalno humanističko značenje, koja je i danas često na kušnji najcivilizovanijih naroda i država: „moramo jačati našu svijest da ne smijemo dopustiti da ovdje budemo progonjeni ili da mi nekoga progonimo". Odlučnost muslimana da ne dozvole da budu progonjeni A. Izetbegović je objasnio u svome intervjuu „Oslobođenju" od 28.09.1990. interpretirajući poznati stav u Kur'anu, gdje se nabrajaju svojstva muslimana, da je musliman „onaj koji, kad mu se kakav zulum dogodi, pruži otpor". On je bio svjestan da se od Bosne ne može praviti nacionalna država samo jedne etničke zajednice, ali da sva tri naroda u Bosni najbolje može povezati „građanska republika". Ali da bi se to postiglo potrebno je da više znamo jedni o drugima a i o sebi. Tom prilikom izrekao je značajnu misao koja u sebi sadrži poruku: „A neznanje o sebi najgore je od svih neznanja. Ono je, zapravo, teška bolest".

U intervjuu za „Ogledalo" u novembru 1990. godine Alija Izetbegović nakon što je prisustvovao desetinama predizbornih mitinga i nebrojenih susreta sa običnim ljudima, dakle, Muslimanima, jer uglavnom su Muslimani dolazili na mitinge SDA, iznosi nekoliko svojih utisaka koji su ga impresionirali: „Otkrio sam koliko u tom običnom svijetu ima pozitivnog naboja, spremnosti na praštanje, tolerancije osjećanja za one druge". Misleći na komšije Srbe i Hrvate koji su ipak drukčiji jer nose drukčija imena, imaju drukčije običaje i način života itd. Primjećuje da na više od od stotine skupova nikada nije bio zabilježen nijedan ispad, nijedna loša riječ o ljudima druge vjere i nacije. „Evo, kada smo nedavno na predizbornom skupu na Koševu podigli ne samo našu, nego i srpsku i hrvatsku zastavu, prisutni narod – a to je uglavnom bio naš muslimanski narod – vrlo toplo je pozdravio. Tada sam pomislio: ovaj svijet posjeduje psihološke uvjete, hoću da kažem, psihološki je pripremljen za jedan istinski demokratski ustav".

Alija Izetbegović je bio svjestan da, kao i svaki narod, i njegov narod ima svojih mana, „ali je čist od raznih (pa time i nacionalnih) predrasuda". Govoreći o Bosancima uopće prirodno je da ljudi nisu isti nego drugačiji. Drugi i drukčiji nije pakao nego nešto što se prihvata i podrazumijeva. Za Izetbegovića je to što Bosnu „izdvaja i čini posebnom u dobrom smislu riječi".

Goveoreći o Stranci demokratske akcije, rekao je da strogo uzevši ona i nije nacionalna stranka, jer njen program nije nacionalni već nadnacionalni. Na primjedbu novinara da li bi se SDA mogla smatrati vjerskom strankom Izetbegović ne negira da se negdje u dalekoj pozadini nalazi ta povezujuća nit: islam. Ali on smatra da se islam u ovom slučaju pojavljuje kao **kultura,** kao način života: „Islam je tu odigrao istu onu ulogu koju je u obrazovanju srpske nacionalne svijesti i kulture

odigralo pravoslavlje ili kod Hrvata katoličanstvo. Uzaludno je i nekorisno ignorisati ove činjenice“ smatra Izetbegović.

Bosanski muslimani osjećaju da pripadaju jednoj nacionalnoj grupi, ali akcenat nije na tome da se razlikuju od drugih ljudi, misli Izetbegović. Jer u takvom osjećanju kod njih nema ničeg nacionalističkog, „radi se o zdravom nacionalnom osjećanju“. Svakodnevno otkrivamo „narod koji je potvrdio vrijednosti za koje smo se bojali da su se definitivno ugasile“, kaže Izetbegović.

Govoreći o postojećem raspletu političke krize u Jugoslaviji Izetbegović je podvukao značaj osnivanja SDA: „Stranka je stigla na cilj prije nego što je nastupio taj kritički trenutak“. Bio je uvjeren u njen odlučujući doprinos opstanku Bosne i Hercegovine, iako priznaje da SDA nije jedina snaga koja se za to zalaže, ali smatra on da je SDA dominantna snaga: „Samo zahvaljujući tome što je stvorena ova snaga, BiH može računati da će opstati. Mnogi Srbi i Hrvati uviđaju tu činjenicu“.

Alija Izetbegović je u razgovoru za „Ogledalo“, u novembru 1990. godine još bio u uvjerenju da će Jugoslavija opstati, „ne naravno ovakva, nego jedna bitno rekonstruirana Jugoslavija“.

Moglo bi se reći da je to uvjerenje da će Jugoslavija opstati kod Izetbegovića bilo, dakle, sa rezervom, uslovljeno njenom rekonstrukcijom. Na drugim mjestima Izetbegović je definirao šta pod tim podrazumijeva, ovaj put je samo rekao: „U budućoj demokratskoj državi, i muslimanski će narod, ako Bog da, biti subjekt odlučivanja“.

Na pitanje novinara koje motive ima muslimanski narod da se zauzima za opstanak Jugoslavije, Alija Izetbegović odgovara: „Bosna i Hercegovina ima vrlo mnogo problema. Ne trebaju joj novi koji bi se pojavili nestankom Jugoslavije. Pored toga, BiH nažalost nije dovoljno čvrsta tvorevina i veliko je pitanje da li bi mogla podnijeti potres koji bi nastao rušenjem zemlje“.

Alija Izetbegović u intervjuu za „Borbu“ od 13.11.1990. godine pobliže razjašnjava kakva bi trebala biti rekonstruirana Jugoslavija: „ako bi ova zemlja bila i demokratska, i slobodna – niko više ne bi sa toliko oštrine, drame i panike postavljao dilemu o državnom uređenju“. U pogledu državnog uređenja buduće Jugoslavije Izetbegović je vidi kao „zajednicu republika“. Dakle, minimum kompetencija koliko je neophodno za funkcioniranje „jedne zajednice naroda, jedne zajednice republika“. Dvanaest godina kasnije, poslije svih ratova koje je Jugoslavija vodila sa svojim susjedima ona se rekonstruirala u **državnu zajednicu** dviju republika Srbije i Crne Gore. Da se slušao Alija Izetbegović iz 1990. godine to je isto mogla da učini sa šest republika i bez ratova sa susjedima i odgovornosti njenih vođa za genocid pred Haškim tribunalom.

Alija Izetbegović je bio za jednu uravnoteženu i izbalansiranu politiku koju će voditi bosanski Muslimani na čelu sa SDA. On je računao da će takva politika biti prvi katalizator u vrijeme ekstremnih ponašanja i zahtjeva: „Iskustvo pokazuje da u ovoj Republici radikalni stavovi ne prolaze zbog čitavog niza razloga, od istorijskih do psiholoških. Zato mi nismo radikalizirali naše stavove". Da bi se izbjegla majorizacija bilo kog naroda u Bosni, pa i muslimanskog kao većinskog naroda „potrebno je samo da neko ne ističe suviše samo svoj interes, da to ne prenaglašava". U tom smislu kaže da će SDA sarađivati sa onim strankama koje bezrezervno podržavaju integritet i državnost Bosne i Hercegovine i da bude apsolutno demokratska stranka: „Ubijeđen sam da bi nam dobro došla jedna muslimansko-srpsko-hrvatska koalicija".

Na pitanje novinara o mogućnosti otcjepljenja „dijelova srpskih teritorija", Alija Izetbegović je odgovorio da Bosna i Hercegovina ne može ništa prihvatiti što i srpski narod ne prihvati – „To, međutim, ne znači da srpski narod može da ucijeni Bosnu i Hercegovinu, da zahtjeva da se sprovodi samo njegovo, jer Srbi nisu jedini narod i moraće da povedu računa o tome šta hoće drugi građani Republike... tu se traži srednji izlaz". Na podsjećanje novinara da je već stvoreno Srpsko nacionalno vijeće, Alija Izetbegović je izrazio nadu da će „naši srpski prijatelji prihvatiti da zemljom upravlja parlament izabran na opštim, tajnim izborima, jer Srpsko nacionalno vijeće je nedemokratska institucija, „iako jeste izraz demokratskih osjećaja ljudi". Smatrao je da se ne može priznati kao vlast nešto što je poteklo na mitinzima, ulici, skupu, ma kako taj skup bio reprezentativan.

Alija Izetbegović je na zanimljiv način problematizirao specifičnost bosanskih Muslimana: „da su najveći narod u Bosni i Hercegovini i da imaju samo jednu domovinu koja se zove Bosna i Hercegovina". Nasuprot tome, Srbi i Hrvati koji žive u Bosni i Hercegovini imaju još jednu „rezervnu" domovinu. Otuda Izetbegovićevo uvjerenje „da su Muslimani garancija opstanka BiH". Iako mislimo da je ova država u interesu svih naroda koji u njoj žive: „Svi imaju neki izbor, mi ga nemamo".

Na anketno pitanje: Da li možemo živjeti zajedno u Jugoslaviji? za novogodišnje „Oslobođenje", od 31. decembra 1990. Alija Izetbegović je između ostalog odgovorio: „Da, ... Mi jednostavno nemamo izbora... Narodi i narodnosti Bosne i Hercegovine su, zahvaljujući zajedničkom životu kroz vijekove, uspjeli da se održe na ovom tlu. Smatram da samo zajednički mogu i dalje graditi svoju budućnost... O njenoj sudbini odlučivaće samo njeni narodi i narodnosti, tj. samo njeni građani".

U drugom jednom intervjuu za novogodišnju reviju „Nedjelja", 30. decembra 1990. godine na veoma interesantno pitanje, s obzirom na razlike među političkim strankama, da li će BiH moći funkcionirati kao suverena država, Alija Izetbegović je u podužem monologu odgovorio: „To je pitanje na svakodnevnoj provjeri... U Bosni

su tradicionalno... muslimani, pravoslavci i katolici živjeli zajedno i podnosili se... Mi smo ovdje u tolikoj mjeri izmiješani da nije moguće stvoriti državu drukčijeg tipa, nego ovakvu kakva je danas BiH. Izbora nema, alternativa je samo da se ovdje uhvatimo za vratove, a takvo što razumni ljudi neće i takva koncepcija neće pobijediti... Rasulo bi najvjerovatnije bilo krvavo, a razumni ljudi to ne prihvataju... svi ljudi u BiH kada je riječ o opstanku BiH, dijele se na stranku razumnih i stranku avanturista. Mislim da je stranka avanturista u manjini". Tako bi možda i bilo da su se pitali ljudi u Bosni i Hercegovini, da na nju nije izvršena agresija Srbije i Crne Gore i Hrvatske. Ko je mogao u decembru 1990., poslije održanih prvih višestranačkih izbora poslije 50 godišnje jednostranačke vlasti komunista i vladajuće ideologije bratstva i jedinstva očekivati da će BiH napasti prvi njeni susjedi da bi na njen račun napravili veliku Srbiju i veliku Hrvatsku, a da bosanske muslimane definitivno unište kao narod na ovim prostorima.

Sljedeće novinarovo pitanje odnosilo se na **granice** Bosne i Hercegovine, koje su upravo dovodili u pitanje njeni susjedi, posebno Srbija i Crna Gora smatrajući ih administrativnim, a ne političkim državnim granicama. Alija Izetbegović je na ovo pitanje dao sljedeći opširni odgovor: „U pogledu granica mogu se kazati dvije stvari. Prva je da ovo nisu administrativne nego istorijske granice, one ne odražavaju etničko stanje, nisu, dakle, etničke, ali jesu istorijske granice. BiH ima najstabilnije istorijske, međunarodno priznate granice. Druga stvar koju treba reći je da nema promjene granica, ni djelimične, a da se sve ne sruši".

Alija Izetbegović je kao slobodoljubiv čovjek i veliki demokrata zahtjevu za promjenama granica suprotstavio veću ljudsku vrijednost pa time i vrijednost jednog naroda, a to je **zakon demokratije**: „Viši su interesi svakog naroda ovdje u BiH da imaju demokratski sistem, a ne da zadovolje svoje nacionalne ambicije". On je smatrao demokratiju legitimnijim i višim interesima od nacionalnog ujedinjenja, stvaranja nacionalnih država. On je zahtjevu pravljenja nacionalnih država u BiH, suprotstavio demokratiju pod kojom je podrazumijevao ljudska i nacionalna prava svih građana koja će se očitovati u stvaranju **građanske republike.** Stvaranje nacionalnih sržava u BiH Alija Izetbegović je smatrao historijskim anahronizmom.

U istom intervjuu „Oslobođenju" 31.12.1990. godine Alija Izetbegović je iznio stav da su dileme „federacija ili konfederacija" lažni problemi i da nije primaran problem Jugoslavije. Slično mišljenje, rekao je, ima i američki ambasador Cimerman. Primarnim problemom Jugoslavije, smatrao je, problem demokratije. Nakon svih razgovora, požalio se Izetbegović novinaru, osnovno pitanje koje njega muči jeste: „ima li danas ljudi koji zaista hoće Jugoslaviju? Ja je hoću. Prvi uvjet da bi Jugoslavija ostala jeste da je hoćemo, pa onda da vidimo kakvu. Čini mi se da kod svih strana ima dosta isključivosti..."

Na novinarevo pitanje šta je muslimanski program? Izetbegović je odgovorio: „održanje BiH je jedan od najviših političkih ciljeva". Drugom važnom tačkom muslimanskog programa Izetbegović je smatrao osvješćivanje muslimansk-og naroda i to obrazložio sljedećim riječima: „Muslimanski narod, za razliku od srpskog i hrvatskog naroda, ne osvješćuje se sto godina, koliko otprilike, traje njihovo osvješćivanje, odnosno prerastanje pravoslavne svijesti u srpsku svijest, prerastanje katoličke svijesti u hrvatsku svijest. Osvješćivanje muslimanskog naroda je proces koji je mnogo puta u toku istorije prekidan, ometan istorijskim zbivanjima, uplitanjem sa strane, tako da smo imali u jednom momentu tragičnu činjenicu da nismo imali ni ime. Ime je, ipak ono minimalno što ljudsko biće ili jedan narod treba da ima da bi znao šta je. Mi nismo imali ni imena. Dvadeset godina smo bili neopredijeljeni svijet...Jer, za ove druge dvije lijeve stranke – komuniste i reformiste, glasali su oni muslimani koji ne mogu sebi odgovoriti na pitanje ko su. Nažalost, jedan veliki broj ljudi među muslimanskim narodom ne može ni danas da odgovori na to pitanje...

...Dovođenje Muslimana do svijesti o svom identitetu, o tome da smo imali prošlost, svoje junake, pisce, pjesnike, da treba da se ponovo sjetimo svega, da sa prošlosti skinemo koprenu – jedan je od naših ciljeva. I naravno, preko toga, po onoj – ko ima prošlost, ima i budućnost – da na neki način osiguramo sebi budućnost. Jer, nema sumnje da je tragedija i naroda i pojedinca uvijek išla preko gubljenja identiteta... Mislim da se ne radi nikada o nekim nacionalističkim težnjama, radi se o elementarnom ljudskom i nacionalnom pravu, da jedan narod i pojedinci koji mu pripadaju znaju kojoj to grupi pripadaju, ne zato da bi zahtijevali za tu grupu nešto više nego drugi, nego da bi jednostavno znali kakva prava oni imaju u odnosu, u komparaciji sa drugima sa kojima se tu, na neki način, susreću, žive zajedno i pored njih. Ako bi htio da kažem najsažetije šta je to – to je u stvari, dovođenje muslimanskog naroda svijesti o svom identitetu".

Tri mjeseca kasnije u novom intervjuu „Borbi" od 8. februara 1991. godine Alija Izetbegović, ali sada kao predsjedavajući Predsjedništva SR Bosne i Hercegovine, ponovo problematizira opstanak Jugoslavije. On smatra da postoje opći uslovi za opstanak Jugoslavije, ali da ne postoje subjektivni uslovi, ne postoji volja kod odgovornih ljudi: „Jednostavno sada ima jedna konstelacija osoba koje se uzajamno više ne podnose". Ta činjenica bi po njegovom mišljenju mogla da postane tragična po samu Jugoslaviju „ako je nekim slučajem ne prevaziđemo".

Koncept opstanka Jugoslavije koji je izložio Alija Izetbegović u pregovorima je da ona bude „zajednica republika". Sam Izetbegović je znao da je taj koncept pravno gledajući protivrječan jer se zalaže s jedne strane za suverenost republika, a s druge strane za državnost buduće zajednice. Ali je smatrao da je i on bolji nego da se Jugoslavija raspadne, jer se s njenim raspadom gube mnoge prednosti za sve republike.

Naime, suverenost republika je bila već gotova činjenica, jer su sve republike u međuvremenu u svoje ustave unijele da su one suverene države, samo je, dakle, ostalo da se dogovore o obliku njihove međusobne povezanosti kroz jedan državni oblik koji će se zvati Jugoslavija i koje će zajedničke poslove prenijeti na tu novu državnu zajednicu.

Savršeno je jasno, ako je Amandmanom LX na Ustav BiH iz 1974. godine, Bosna i Hercegovina definirana kao suverena država i državna zajednica Muslimana (Bošnjaka), Hrvata i Srba, da je Ustav obavezivao Aliju Izetbegovića kao Predsjedavajućeg Predsjedništva, da ne prihvati nikakav specifičan status BiH koji bi se sastojao u nekom ograničenom suverenitetu u odnosu na druge republike: „Ako Srbija ima puni suverenitet, i ako je takva Hrvatska, Slovenija i drugi, neka nam objasne oni koji su protiv zašto da takva ne bude i BiH. BiH to mora da bude, baš zato jer je nacionalno mješovita republika, i jer bi sve drugo ovdje značilo direktno krvoproliće... Suverenitet je, ovdje sinonim za stabilnost i mir“ kazao je Izetbegović listu „Borba“.

Pošto se u stanju kakvog takvog reda, odnosno poštivanja ustava i zakona, ne može prekrojiti Jugoslavija i izvesti neke zamišljene planove, izgleda da neki pojedinci „izlaz vide u jednom haosu iz kojeg bi nastao neki novi kosmos po njihovom ukusu, jedan novi red stvari“. Alija Izetbegović iznosi svoje osjećanje „da je Armija, onaj neki sedmi faktor“. To se, kaže on, njeno prisustvo osjeća u onoj prostoriji u kojoj sjedimo. Armija bi ako nastane haos „opravdano“ intervenirala i uspostavila taj neki novi red stvari koji odgovara zamislima nekih ljudi. „Tim ljudima sigurno ne stoji na srcu Jugoslavija“, primjećuje Izetbegović.

Tri dana kasnije prenijelo je „Oslobođenje“ od 11. februara 1991. godine odgovore Alije Izetbegovića koje je on dao u razgovoru sa političkim aktivom Bihaća. Na postavljeno pitanje zašto se osporava suverenitet samo Bosni i Hercegovini, a ne nijednoj drugoj republici? Alija Izetbegović je odgovorio: „To bi trebalo pitati one koji BiH osporavaju. Trebalo bi ih pitati što će suverenitet Srbiji, Hrvatskoj, Sloveniji, Crnoj Gori, Makedoniji, a Bosni kao da ne treba. Postoje neki planovi kojima smeta suverena Bosna. Postoje planovi da se stvaraju velika Srbija, velika Hrvatska. Tome na putu stoji Bosna, a Bosnu je lakše progutati, podijeliti, precrtati, ako ne bude suverena. E, baš zato, to mi ne damo... Treba osigurati da građani svoja prava traže u Bosni, a ne da idu u Zagreb i Beograd“.

Na drugo pitanje: Zbog čega ste toliko tolerantni u vođenju politike SDA, a ostali lideri partija nisu? Alija Izetbegović je odgovorio: „U BiH, po mom mišljenju, može se voditi samo politika ovako kako sam rekao. Jedna je stvar kamion voziti širokim evropskim putem, a druga je takav kamion voziti vijugavim bosanskim putevima“.

2004.

TRI TEMELJNE VRIJEDNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

Zahvaljujem na pozivu da učestvujem u rasparvi na ovom Okruglom stolu*) i što ste me počastili da prvi govorim i dam okvir za razmatranje teme o vrijednostima odbrane Bosne i Hercegovine.

Ovo je veoma zahtjevna tema, a posebno moja odgovornost koju ste mi nametnuli time da dam okvir ove teme, odnosno da navedem bitne vrijednosti koje proizilaze iz naslova teme.

Moram primjetiti da ste mi olakšali zadatak time što ste naveli naslove tema pojedinih vrijednosti i imena cijenjenih kolega i mojih prijatelja koje će ih izložiti na ovom okruglom stolu.

Drugo moje zapažanje jeste, što ste i sami mogli uočiti nabrajanjem navedenih tema, da je tema današnjeg Okruglog stola neiscrpna. To znači da današnji Okrugli sto neće moći u cijelosti da odgovori na zadatu temu. Smisao osnivanja Udruženja građana za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu i jeste u tome što su sve tekovine više-manje i vrijednosti te borbe, kojima je zalog bila država Bosna i Hercegovina i njeni državljani Bosanci, pripadnici svih etničkih zajednica u Bosni i Hercegovini, koji su zajedno sa svojom državom trebali nestati, kao i bosansko društvo.

Otuda bih rekao da u redosljedu vrijednosti koje su odbranjene odbranom Bosne i Hercegovine jednaku političku težinu imaju sljedeće tri vrijednosti: (1) Država Bosna i Hercegovina, (2) Građani (državljani) kojima je ovladala svijest da je Bosna i Hercegovina njihova domovina i (3) Bosansko društvo. Prva vrijednost, država, ima značaj međunarodnopravnog subjekta, simbola, po kojem, ćemo se moći raspoznavati u mnoštvu naroda i država u međunarodnoj zajednici, bilo gdje da se nađemo kao pojedinci, kao njeni građani,kao njeni državljani i da računamo na zaštitu svoje države.Druga vrijednost,vrijednost građana državljana, Bosanaca kao političkog naroda, jeste da nam je BiH jedina naša, matična domovina, zemlja u kojoj smo ukorijenjeni, u kojoj imamo svoje umrle pretke, koji su se svojim grobnim mjestima vratili toj istoj zemlji i koji nama, njihovim potomcima, prenose obavezu, dužnost da tu zemlju branimo. Da branimo njihova grobna mjesta, da branimo zemlju koju su nam ostavili na čuvanje, da branimo zemlju u kojoj se nalaze naše njive, polja i šume, naše fabrike, škole, zdravstvene ustanove, naše džamije i crkve,

*) Uvodno izlaganje na Okruglom stolu: "Vrijednosti odbrane Bosne i Hercegovine", održanom 18.2.2004. godine u Sarajevu, u organizaciji Udruženja građana za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu.

naši domovi, naše unutrašnje biće, naša duša i srca, sve to objedinjeno u riječi **Domovina** po kojoj ćemo se moći razlikovati od drugih, kojima su neke druge zemlje njihove domovine.

Ne treba zaboravljati da je Bosna i Hercegovina imala taj usud da je u posljednjih 500 godina, bila pod suverenitetom Osmanlija, Austro-Ugara i obiju Jugoslavija – čijim stanovnicima se ugrađivala svijest o tome da su ti surogati bili njihove domovine a ne Bosna i Hercegovina. Otuda značaj odbrane Bosne i Hercegovine u agresiji na nju 1992.-1995. godine. Da su se nakon 529. godina sticanjem ponovne nezavisnosti Bosne i Hercegovine njeni građani susreli sa odgovornošću da brane svoju nezavisnu državu Bosnu i Hercegovinu i u svojoj svijesti je počnu doživljavati kao svoju primarnu vrijednost - **domovinu**, namjesto nametnutih surogata, koji su petsto godina bili nadomjestak domovini i sredstvo za manipulaciju i otuđenje od svoje izvorne domovine. Zato se kao jedna od važnih tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu može smatrati ojačana svijest o Bosni i Hercegovini, kao domovini Bosanaca različitih etničkih zajednica koje egzistiraju u BiH. Dok je ta svijest kod Bošnjaka ovladala masama i postala njihova materijalna snaga, ona kod velikog broja Hrvata i Srba je u procesu da ovlada tim masama s obzirom na postojanje među samim njima retrogradnih političkih opcija koje svoju domovinu vide u Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori.

Pored vrijednosti države i Bosanaca kao političke nacije po principu pripadanja državi, a ne etniciteta, jednak značaj ima i vrijednost bosanskog društva kao multietničkog i multireligijskog, koje je odbranjeno odbranom Bosne i Hercegovine, a ta odbrana pravno ojačana Odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti Bošnjaka, bosanskih Srba i bosanskih Hrvata na svakom pedlju državnog teritorija Bosne i Hercegovine.

Teritorijalni integritet bosanske države osigurava teritorijalni prostor u kome egzistira bosansko društvo a time i jedinstvo svih Bosanaca kao političke nacije države Bosne i Hercegovine. Dovođenjem u pitanje jedne od ovih triju vrijednosti dovode se u pitanje i druge dvije, a sa njima se dovodi u pitanje ostvarivanje svih drugih vrijednosti jednog slobodnog društva o kojima će danas biti riječi.

Ovdje prije svega mislim na ostvarivanje individualnih prava građana i kolektivnih prava naroda na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine. Tamo gdje ne vladaju državni zakoni nije moguće ostvarivanje jednakog položaja građanina, kao individue, a dovode se u pitanje i kolektivna prava jednog ili drugog naroda u Bosni i Hercegovini. Kada kažemo bosansko društvo onda mislimo na onu unutrašnju njegovu snagu nastalu ispretpletenošću različitih etniciteta, religija i kultura, susjedstva i komšiluka koji su stoljećima branili Bosnu i Hercegovinu od tuđinske vlasti pod kojom je Bosna i Hercegovina bila i odupirala se raznim aneksijama i asimilacijama, i iznova se, ne znam po koji put bosansko društvo pojavljivalo kao

pobjednik iskazujući svoju autentičnost po kome se razlikuje od društva susjednih država.

Najveća opasnost da nestane bosansko društvo kakvog ga bosanska historija poznaje bila je posljednja agresija Srbije, Hrvatske i Crne Gore na Bosnu i Hercegovinu sa konceptom podjele Bosne i Hercegovine među susjednim zemljama. Otuda značaj odbrane državno-pravnog okvira Bosne i Hercegovine imat će iscjeljujuću moć na veoma snažne udarce koje je pretrpilo bosansko društvo izvršenim genocidom, etničkim čišćenjem i smišljenom politikom prisilnog teritorija-lnog homogeniziranja pojedinih etniciteta njihovim pomjeranjem sa zavičajnog ognjišta na prostore koji su bili projektovani da budu anektirani Srbiji, Hrvatskoj i Crnoj Gori.

Da bi se ponovo uspostavile one vrijednosti koje su krasile bosansko društvo prije agresije, a to su tolerancija drugog i drukčijeg i vrijednosti komšiluka neophodno je uspostavljanje jedinstvenih državnih institucija i jedinstvenog državn-og zakonodavstva sa odgovarajućim mehanizmima zaštite individualnih prava građana (državljana) i kolektivnih prava etniciteta na svim nivoima društvene i državne organizacije u kojima će se osjećati slobodno i ravnopravno. Dakle, težiti ka ostvarivanju univerzalnih vrijednosti, jer «prevelika zaokupljenost nacionalnim sužava i um i srce» kod čovjeka, a onda put do **ne**-čovjeka nema prepreka.

Da bi se rehabitirale i stabilizirale navedene tri osnovne vrijednosti očuvane odbranom Bosne i Hercegovine: multietničko i multikonfesionalno društvo, sekularna država i Bosanci građani kao politički narod - neophodno je učiniti dodatni napor u postizanju sveobuhvatnih ciljeva u četiri oblasti djelovanja: POVRATAK izbjeglih i raseljenih na svoj grunt, ZAPOŠLJAVANJE koje pretpostavlja ekonomski razvoj, NATALITET s obzirom na ozbiljno ratom načetu biološku supstancu onoga što nazivamo etnicitetima i političkim narodom Bosne i OBRAZOVANJE, koje nas uključuje u svjetske tokove nauke i novih tehnologija. Neću šire elaborirati nužnost djelovanja u ove četiri oblasti – to možemo drugom prilikom, ali upozoravam – da ozbiljni propusti u samo jednom od ova četiri djelovanja mogu ozbiljno ugroziti u miru osnovne tekovine odbrane Bosne i Hercegovine i njihove osnovne vrijednosti.

I na kraju, da bi se osigurao kvalitet i kontinuitet čuvara tekovina odbrane Bosne i Hercegovine – neophodno je pri ovom Udruženju oformiti sekciju mladih i sekciju žena. Nezaboravimo, da se Bosna i Hercegovina u agresiji na nju 1992.-1995. nije branila samo na prvim linijama fronta, već na svakom polju djelovanja običnih ljudi – od čina rađanja i umiranja u okruženoj Bosni i Hercegovini do škola i muzičkih koncerata u podrumima, kao i spravljanja objeda iz minimalnih zaliha. Tome svemu su smisao životu i volju da se istraje u otporu davala djeca, mladi, naše kćeri, supruge i majke. Zato im treba omogućiti da zajedno s nama daju svoj doprinos u očuvanju tekovina borbe u kojoj su i sami učestvovali. Hvala!

OPTIMALNA ORGANIZACIJA TERITORIJE I VLASTI BOSNE I HERCEGOVINE

Pogled na historijsku retrospektivu Bosne i Hercegovine*) pokazuje da je ona od srednjovjekovne države do danas bila školski primjer decentralizirane države. U vrijeme bosanskih banova i kraljeva Bosna (kako je tada nazivana država) bila je podijeljena na tzv. Kraljevu zemlju i tzv. Zemlje oblasnih bosanskih plemića.

Centralni dio Bosne od Vranduka do Vrhbosne (Sarajevo) bio je Kraljev posjed sa sjedištem u Milama kod Visokog,a kasnije na Bobovcu.Ostali dijelovi bosanske zemlje pripadali su bosanskim velikašima: Soli (Sjeveroistočni dio Bosne), Usora (Posavina), Donji Kraji (dolina Vrbasa i Sane), Zapadne strane ili Završje (Livanjsko područje), Primorje,Humska zemlja (Hrcegovina), Gornje podrinje i polimlje.

Kralja iz dinastije Kotromanića biralo je bosansko plemstvo, koje je imalo i svoj sabor koji se zvao Stanak.

Kada su Osmanlije osvojile Bosnu 1463. godine,iste su godine osnovale Sandžak (administrativno-vojno područje) po imenu Bosna i obuhvatao je centralno područje Bosne od Kosovske Mitrovice, preko današnjeg Sandžaka u Srbiji do Kamengrada u Bosanskoj krajini sa Banja Lukom i Sarajevom koji su bili naizmjenično sjedište tog Bosanskog sandžaka. Sedamdesetih godina osnovan je Hercegovački sandžak, osamdesetih godina osnovan je Zvornički sandžak koji je obuhvatio područje sjeveroistočne Bosne i Posavinu, a 1537. godine osnovan je Kliški sandžak koji je obuhvatio današnje livanjsko područje sa dijelovima Hrvatske. Poslije zauzimanja Bihaća 1592. godine osnovan je Bihaćki sandžak. Osmanlije su 1580 od bosanskih sandžaka i sandžaka u današnjoj Hrvatskoj osnovale Beglerbegluk ili Pašaluk koji su nazvali po imenu srednjevjekovne bosanske države – Bosna. Sjedište ove osmanske provincije naizmjenično je bilo u Banja Luci, Sarajevu i Travniku, da bi ga Omer-paša Latas definitivno preselio u Sarajevo 1851. godine.

Posljednja osmanska uredba koja se bavila administrativnom organizacijom Bosne, bila je Uredba za Vilajet Bosna, donešena krajem 1864. godine, a u praksi implementirana u toku 1865. i 1866. godine. Neki historičari taj zakonski osmanski akt smatraju nekom vrstom Ustava za Bosnu kojim je uređena administrativna podjela teritorije bosanskog vilajeta,kao i propisana upravna i sudska vlast u kojoj su

*) Referat je upućen Komisiji za ustavna pitanja Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Referat je na engleskom jeziku podijeljen istaknutim predstavnicima međunarodne zajednice. Referat je objavljen u časopisu "Gračanički glasnik" broj 17, maj 2004. godine i časopisu „Ljudska prava", broj 2-4, 2004. godine.

učestvovali i predstavnici konfesija (muslimani,katolici,pravoslavni, jevereji). Prema toj uredbi bosanski vilajet činilo je sedam sandžaka: Bihaćki, Travnički, Banjalučki, Sarajevski, Hercegovački sa sjedištem u Mostaru, Zvornički sa sjedištem u Donjoj Tuzli, Novopazarski sa sjedištem u Sjenici. Godinu dana prije Berlinskog kongresa 1877. godine Osmanlije su iz sastava bosanskog vilajeta izdvojile Novopazarski sandžak i pripojile ga Kosovskom vilajetu. Dakle, Bosna je u vrijeme održavanja Berlinskog kongresa u ljeto 1878.godine u svome sastavu imala šest naprijed navedenih sandžaka.

Austro-Ugarska Monarhija ulaskom u Bosnu i Hercegovinu po međunarodnom mandatu na osnovu člana 25. Berlinskog ugovora, uspostavila je svoju upravu «u provincijama Bosni i Hercegovini», i zadržala postojeću administrativnu podjelu na sandžake koje je nazvala okruzima. Takva podjela se održala sve do 1918. godine, kada je Austro-Ugarska napustila Bosnu i Hercegovinu,kako se ona zvala u vrijeme Austro-ugarske uprave, koji će naziv ostati do danas.

Okruzi u Bosni i Hercegovini su nastavili da funkcioniraju i u vrijeme prelazne vlasti nove države koja se zvala Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, u koju je ušla i Bosna i Hercegovina odlukom Narodnog vijeća koje je bilo najviši organ vlasti poslije izlaska Austro-Ugarske iz Bosne.

Bosna i Hercegovina je zahvaljujući članu 135. Ustava nove države donesenog 28. juna 1921. godine (tzv. Vidovdanski ustav) uspjela da osigura teritorijalni integritet sa šest okruga u svojim historijskim granicama koje je utvrdio Berlinski kongres 1878. godine.

Ako se zanemare administrativne podjele u vrijeme diktature kralja Aleksandra Karađorđevića 1929. godine i velikodržavne kombinatorike srbijanskih i hrvatskih političara 1939. godine pred izbijanje Drugog svjetskog rata,može se reći da je Bosna i Hercegovina uspjela sačuvati svoje historijske granice koje se od Karlovačkog mira 1699. godine nisu bitnije mijenjale. U tim svojim historijskim granicama Bosna i Hercegovina je 1943. godine na Prvom zasijedanju Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine (ZAVNOBiH) održanom 25. i 26. novembra,obnovila svoju državnost nakon što ju je bila izgubila prije 480 godina. Tu državnost te godine obnovile su i Srbija, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija i Slovenija. One su na Drugom zasijedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) održanog 29.novembra 1943. godine, kao države ušle u sastav Demokratske Federativne Jugoslavije, koristeći se svojim pravom na samoopredjeljenje ne odričući se svoga prava na odcjepljenje u nekim drugim historijskim uslovima.

Poslije oslobođenja Bosne i Hercegovine, krajem 1945. godine, donesen je zakon o novoj teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine. Zadržana je podjela iz

vremena osmanske uprave 1864. godine, koju podjelu je preuzela i Austro-ugarska uprava, a potom i uprava Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, s tim što je dodat još sedmi Dobojski okrug. Tako je BiH 1945. godine imala sedam okruga: Bihački, Banjalučki, Travnički, Mostarski, Sarajevski, Tuzlanski i Dobojski. Ova podjela na sedam okruga zadržala se do aprila 1949. godine, kada je uslijedilo donošenje novog zakona o administrativnoj podjeli Bosne i Hercegovine na četiri oblasti: Banjalučka, sa sjedištem u Banja Luci, Sarajevska, sa sjedištem u Sarajevu, Mostarska, sa sjedištem u Mostaru i Tuzlanska, sa sjedištem u Tuzli.

Potom su 1952. godine ukinute oblasti, a Bosna i Hercegovina podijeljena je na 66 srezova i pet gradova: Sarajevo, Banja Luka, Tuzla, Mostar i Zenica. Poslije ustavnih promjena 1963. godine Bosna i Hercegovina je podijeljena na 15 srezova: Bihać, Livno, Banja Luka, Prijedor, Travnik, Sarajevo, Zenica, Doboj, Mostar, Trebinje, Brčko, Tuzla, Zvornik, Jajce, Goražde. Ubrzo potom ukinuti su srezovi Trebinje i Zvornik. Poslije provedene administrativne reforme krajem šezdesetih godina uvedena su samo dva nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini: republički i općinski. Osnovano je u cijeloj Bosni i Hercegovini 106 općina, da bi se taj broj 1978. godine povećao još za tri tako da je od tada do 1992. godine u Bosni i Hercegovini bilo 109 općina.

U ovih 109 općina 1991. godine izvršen je posljednji popis stanovništva u Bosni i Hercegovini. Sa ta dva nivoa vlasti Bosnu i Hercegovinu zatekao je i rat 1992. do 1995. godine.

U toku agresije Srbije i Crne Gore 1992. i Hrvatske 1993. godine na Bosnu i Hercegovinu nastale su paradržavne tvorevine: Srpska republika Bosne i Hercegovine (Republika Srpska) nastala 9. januara 1992. godine, Hrvatska Republika Herceg Bosna nastala 23. avgusta 1993., ranije pod imenom Hrvatska zajednica Herceg Bosna nastala 18. novembra 1991. godine. Republika Srpska nastala je kao satelit Srbije i Crne Gore, HZ Herceg Bosna, odnosno HR Herceg Bosna kao satelit Hrvatske i AP Zapadna Bosna nastala 27. septembra 1993. kao satelit Srbije, Crne Gore i Hrvatske. Sve su ove tvorevine nastale kao dio agresorskog plana da Bosna i Hercegovina nestane kao međunarodno priznata država i Bošnjaci kao politički i demografski relevantan narod. Cilj je bio da se BiH podijeli između susjeda u korist stvaranja velike Srbije i velike Hrvatske. Posljedica takve politike susjeda i međunarodne zajednice su preko dvije stotine hiljada ljudi ubijenih, preko dva miliona građana raseljenih, srušena ekonomija zemlje, a institucije države BiH destruirane i onemoćale u korist navedenih tvorevina.

U procesu uspostavljanja mira u BiH, prvo je uspostavljena Federacija Bosne i Hercegovine 1994. godine koju su uz pomoć međunarodne zajednice konstituirali Bošnjaci i Hrvati, podijeljenu na deset kantona, kojom je prestala postojati HR Herceg Bosna. Dejtonskim sporazumom 14. decembra 1995. uspostavljeno

je i mirovno rješenje sa Srbima kojim je legitimirana dotadašnja paradržavna tvorevina Republika Srpska kao entitet koja je sa entitetom FBiH činila Bosnu i Hercegovinu. Dotadašnjoj Republici Bosni i Hercegovini priznatoj od međunarodne zajednice 6. aprila 1992. godine priznat je državni kontinuitet i članstvo u međunarodnim organizacijama, kao i međunarodno-pravni subjektivitet pod novim imenom Bosna i Hercegovina.

Od tada je prošlo osam godina. Prestao je rat. Na svoja ognjišta se vratila polovina od dva miliona raseljenih, uspostavljene su nove institucije na nivou države, a presudom Ustavnog suda BiH potvrđeno je da su Bošnjaci, Srbi i Hrvati konstitutivni na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine.

Najteže ide sa obnovom ekonomije i saniranjem teškog materijalnog položaja građana Bosne i Hercegovine kojima je rat uništio njihove porodice, privatna dobra, radna mjesta, kuće i stanove. Pokazalo se da je od svega, u državi od općine do centralnih institucija, najuspješnije «preduzeće» državna administracija koja troši oko 70% ukupnog bruto produkta zemlje.

Otuda su u posljednje vrijeme pojavile se ideje i kod domaćih ljudi, od običnih građana do državnih funkcionera, kao i kod funkcionera međunarodne zajednice, da u Bosni i Hercegovini treba smanjiti državnu administraciju. Ali se postavlja pitanje kako? U Federaciji BiH imaju 4 nivoa vlasti: općina, kanton, entitet, država. U Republici Srpskoj tri nivoa vlasti: općina,entiet,država. U distriktu Brčko dva nivoa vlasti distrikt i država, a u gradu Sarajevu pet nivoa vlasti. U takvoj organizaciji države trpe najviše njeni građani, a gubi se i međunarodni kredibilitet Bosne i Hecegovine zbog nefunkcionalno organizirane vlasti i uz to veoma skupe vlasti koju ne može da podnese slabašna ekonomija zemlje.

U posljednje vrijeme pojavile su se različite ideje, kako od međunarodnih faktora, tako i od domaćih političkih stranaka da bi trebalo učiniti Bosnu i Hercegovinu funkcionalnom državom, jer ovakva kakva je, s njom nije moguće ući u evropske integracije, a niti je interesantna za međunarodne investicije, s obzirom na nesigurnost ulaganja.

S obzirom da je mirovno rješenje bilo moguće postići popuštanjem pred zahtjevima ekstremnog nacionalizma u BiH, kod teritorijalne organizacije BiH vođeno je računa o tome da se priznaju tekovine rata u priznavanju Republike Srpske kao entiteta, u kome su za vrijeme rata protjerani stanovnici hrvatske i bošnjačke nacionalnosti. A na teritoriji Federacije također se vodilo računa da se kantoni organiziraju tako kako će obuhvatili najveći broj jednog od dva konstutivna naroda. Posebno kao problem u Federaciji se javlja paralelizam struktura Herceg Bosne sa strukturama Federacije. Na državnom nivou u pogledu konstituiranja vlasti do kraja je primijenjen etnički i entitetski princip, dok je građanin Bosne i Hercego-

vine na državnom nivou potpuno izgubio svoj politički subjektivitet i legitimitet. S obzirom da takva teritorijalna podjela države na entitete i kantone, kao i etnički i entitetski kriterij u formiranju zakonodavne i izvršne vlasti na nivou Bosne i Hercegovine, entiteta i kantona osigurava njenim nosiocima različite materijalne privilegije i političke moći, postoji veliki otpor da se bilo šta mijenja u postojećoj teritorijalnoj i institucionalnoj konstelaciji vlasti «slijepim» pozivanjem na Dejton.

Zato je bio neophodan onaj uvod na početku ovog teksta o tome kako je tradicionalno, kroz historiju i različite nosioce vlasti bila Bosna i Hercegovina teritorijalno podijeljena. Kao što smo vidjeli vodilo se prije svega računa o historijsko-geografskoj podjeli kojoj su podloga bili ekonomija i saobraćajna povezanost, a potpuno je zanemarena bila etnička pripadnost stanovnika tih regija. Svi su stanovnici, bez obzira na etničku i konfesionalnu pripadnost, kao građani pred zakonom uživali jednaka prava, a kod formiranja organa vlasti vođeno je računa da u njima proporcionalno učestvuju pripadnici različitih etničkih i konfesionalnih zajednica.

Sa stanovišta funkcionalne regionalne organizacije Bosne i Hercegovine, u kojoj će svaka regija biti ekonomski i socijalno održiva, a ta održivost bude oslonjena na teritorijalno-administrativno-političku tradiciju Bosne i Hercegovine, za Bosnu i Hercegovinu bi bilo najpovoljnije da bude podijeljena na četiri regije: Mostarsku, Sarajevsku, Banjalučku i Tuzlansku. Kroz dugu historiju ova četiri grada postali su gravitacioni centri svojih regija. Svaki od njih predstavlja historijsko-geograffsko-kulturno, ekonomsko i saobraćajno središte i čvorište za općine i gradove koji su oduvijek bili upućeni prema centrima tih regija: Sarajevo(centralni i istočni dio Bosne), Mostar (južni dio Bosne), Banja Luka (sjeverozapadni dio Bosne) i Tuzla (sjeveroistočni dio Bosne).

Takvu regionalnu podjelu Bosna i Hercegovina je imala 1949. do 1952. godine. Zakonom su bile utvrđene granice tih regija nabrajanjem srezova i gradova koji su ulazili u sastav tih regija koje su se tada zvale oblastima. S obzirom da su od tada do 1991. godine u okviru tada pobrojanih srezova razvili se novi općinski centri koji su bili obuhvaćeni popisom stanovništva 1991. godine, ukupno 109 općina, mi ćemo kod nabrajanja srezova koji su ulazili u sastav navedenih regija u uglastoj zagradi navesti nazive mjesta koji su postali novi općinski centri unutar tih regija.

Prema Zakonu o oblastima iz 1949. godine Bosna i Hercegovina bila je podijeljena na četiri oblasti:

Oblast banjalučka obuhvata: 1) Banja Luka, 2) Bihać, 3) Bosanska Dubica, 4) Bosanska Gradiška, 5) Bosansko Grahovo, 6) Bosanska Krupa, 7) Bosanski Novi, 8) Bosanski Petrovac, 9) Cazin,10) Drvar, 11) Glamoč, 12) Jajce, 13) Ključ, 14) Kotor Varoš, 15) Mrkonjić Grad, 16) Prijedor, 17) Prnjavor, 18) Sanski

Most, 19) Srbac, 20) Velika Kladuša [21) Čelinac, 22) Laktaši, 23) Skender Vakuf, 24) Šipovo].

Oblast mostarska obuhvata: 1) Bileća, 2) Čapljina,3) Duvno (danas: Tomislavgrad), 4) Gacko, 5) Konjic, 6) Livno, 7) Ljubuški, 8) Mostar, 9) Nevesinje, 10) Prozor, 11) Stolac, 12) Široki Brijeg, 13) Trebinje,[14) Ljubinje,15)Neum, 16) Posušje, 17) Čitluk, 18) Grude, 19) Kupres, 20) Jablanica].

Oblast sarajevska obuhvata: 1) Bugojno, 2) Foča, 3) Fojnica, 4) Goražde, 5) Kalinovik, 6) Rogatica, 7) Sarajevo [Centar, Stari Grad, Novo Sarajevo, Novi Grad, Vogošća, Ilidža, Trnovo, Ilijaš, Hadžići, Pale], 8) Sokolac, 9) Travnik, 10) Vareš, 11) Visoko, 12) Višegrad, 13) Vlasenica, 14) Zavidovići, 15) Zenica, [16) Žepče, 17) Kakanj, 18) Breza, 19) Kiseljak, 20) Busovača, 21) Vitez, 22) Novi Travnik, 23) Donji Vakuf, 24) Gornji Vakuf, 25) Olovo, 26) Čajniče, 27) Rudo, 28) Han Pijesak, 29) Kreševo].

Oblast tuzlanska obuhvata: 1) Bijeljina, 2) Bosanski Brod, 3) Bosanski Šamac, 4) Brčko, 5) Derventa, 6) Doboj, 7) Gračanica, 8) Gradačac, 9) Kladanj,10) Lopare, 11) Maglaj, 12) Modriča, 13) Odžak, 14) Srebrenica, 15) Teslić, 16) Tešanj, 17) Tuzla, 18) Zvornik,[19) Bratunac, 20) Kalesija, 21) Banovići, 22) Živinice, 23) Lukavac, 24) Srebrenik, 25) Orašje, 26) Šekovići, 27) Ugljevik].

S obzirom na proteklo vrijeme više od 50 godina od te podjele, nastale su promjene u saobraćajnoj infrastrukturi, kao i u ekonomskom razvoju tih regija. Otuda, danas je moguće praviti iz tih razloga korekcije u pripadanju pojedinih općina tim regijama, ali samo u najbližem njihovom okruženju, kako se ne bi bitno narušila ravnoteža između navedenih regija. Druga značajka zadržavanja ovakve regionalne podjele danas jeste što se u to vrijeme vlast koja je dijelila Bosnu i Hercegovinu na ove četiri regije nije rukovodila etničkim, niti bilo kakvim političkim i nacionalističkim motivima, već isključivo, historijsko-gografskim, saobraćajnim i ekonomskim kriterijima. Odnosno da regije budu ekonomski održive, a njeni centri budu i zdravstveni, školski i kulturni centri regije. U to vrijeme nije vođeno računa o regionalnoj etničkoj pripadnosti s obzirom da je cijela BiH bila sa etnički izmiješanim stanovništvom, sve četiri regije su bile, a i danas su multietničke.

Prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991 godine u sve četiri regije su zastupljeni i Bošnjaci i Srbi i Hrvati i «ostali». U Mostarskoj regiji koja obuhvata blizu 500.000 stanovnika, natpolovičnu većinu imaju Hrvati, u Banjalučkoj regiji sa oko 1 miliom i 100 hiljada stanovnika natpolovičnu većinu imaju Srbi, a u Sarajevskoj regiji sa oko 1 milion i 400 hiljada stanovnika natpolovičnu većinu imaju Bošnjaci, a u Tuzlanskoj regiji sa oko 1 milion i 360 hiljada stanovnika natpolovičnu većinu imaju Bošnjaci.

S obzirom na multietničku strukturu stanovništva u sve četiri regije i da će u svakoj od njih jedan od tri naroda imati natpolovičnu većinu, da bi se izbjegla majorizacija jednog naroda nad druga dva naroda nužno je ugraditi načelo da u upravljačkim strukturama regije najbrojniji narod može imati najviše do 49% svojih predstavnika. To isto načelo potrebno je ugraditi i u upravljačkim strukturama local-ne vlasti u gradovima koji čine sjedište dotične regije. U regijama i gradovima u kojima postoji visok procent etničke izmiješanosti stanovništva treba ugraditi načelo etničke rotacije čelnih funkcionera u značajnim organima državne vlasti, javnim ustanovama i javnim preduzećima.

Regije bi u pogledu nadležnosti mogle imati one nadležnosti koje danas imaju kantoni, dok bi sve druge nadležnosti bile u institucijama Bosne i Hercegovine.

Organizacija Bosne i Hercegovine u navedene četiri regije dokazana je činjenicom da centri ovih regija već postaju i administrativni centri državnih institucija npr. sjedište direkcije za indirektno oporezivanje, kao i centri u kojima bi trebala biti sjedišta drugih važnih državnih institucija Bosne i Hercegovine. Kao npr. sjedišta institucija koje nastanu sprovedbom Aneksa 9 Dejtonskog spoprazuma.

Ako uvažimo kao kriterij teritorijalne podjele Bosne i Hercegovine na ove četiri regije, historiju, geografiju, ekonomiju i saobraćaj, potrebno je već danas učiniti neke praktične korake. Pošto u Federaciji i HDZ i SDA, kao i druge vodeće političke stranke preferiraju prenošenje entitetskih nadležnosti na državni nivo, a da bi se u teritorijalno-organizacionom smislu približili podjeli BiH na navedene četiri regije, neophodno je odmah pristupiti redukciji broja kantona njihovom integracijom sa kantonima čija su sjedišta u centrima triju regija koje se nalaze unutar Federacije Bosne i Hercegovine. Tako bi se sa Sarajevskim kantonom integrirali Zeničko-dobojski kanton,Srednjobosanski kanton i Bosansko-podrinjski kanton. Hercegova-čko-neretvanskom kantonu priključili bi se Zapadno-hercegovački kanton i općine Tomislavgrad, Kupres i Livno iz današnjeg Herceg-bosanskog kantona. Tuzlanskom kantonu bi se priključio Posavski kanton i Distrikt Brčko. Bihaćkom kantonu, do njegovog uključivanja u Banjalučku regiju priključile bi se općine Drvar, Bosansko Grahovo i Glamoč iz današnjeg Herceg-bosanskog kantona i Jajce iz današnjeg Srednjebosanskog kantona. Integracija navedenih kantona u 4 kantona izvršila bi se Amandmanom na Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, a priključivanje Distrikta Brčko tuzlanskom kantonu odlukom Visokog predstavnika, s obzirom da je Brčko distrikt BiH nastao odlukom međunarodnog arbitra i promjenu njegovog statusa može odlučiti samo predstavnik međunarodne zajednice.

Integriranje entiteta u ove četiri regije: Banja Luka, Mostar, Sarajevo i Tuzla može se izvršiti samo promjenom člana I – stava 3. Ustava Bosne i Hercegovine, u kome će umjesto danas navedena dva entiteta: Federacije BiH i Republike Srpske biti navedene ove četiri regije koje mogu imati nazive entiteta, kantona, oblasti,

okruga ili jednostavno regija. Tada bi se riješilo i pitanje priključenja Unsko-sanskog kantona regiji Banja Luka, romanijsko-sarajevskog i gornjepodrinjskog dijela Republike Srpske Sarajevskoj regiji, sjeverno-istočnog dijela Republike Srpske Tuzlanskoj regiji i istočne Hercegovine Mostarskoj regiji.

Na putu ka Evropskoj Uniji Bosna i Hercegovina se mora regionilazirati po evropskim kriterijima. Evropski kriteriji su historijsko-geografski, ekonomski i saobraćajni, a ne nikakako regionalizacija kao posljedica ratnih osvajanja, etničkog čišćenja, nasilne etničke homogenizacije i sl. Dakle, ako na putu ka Evropi moramo preuzeti njene kriterije regionalizacije, bolje je da to učinimo odmah nego sutra. Time bi samo odložili naš put neminovnog ulaska u Evropsku Uniju. Zato se sa ovom činjenicom trebamo suočiti odmah, prije otvaranja predložene rasprave o prenosu ovlašćenja Federacije na institucije Bosne i Hercegovine i eventualnih drugih ustavnih promjena.

Pored promjena teritorijalne organizacije BiH umjesto entiteta i današnjih deset kantona u četiri navedene regije, Bosna i Hercegovina se nalazi i pred zadatkom izgradnje funkcionalnih postojećih državnih institucija. Potrebno je preispitati funkcionalnost zakonodavne, izvršne i sudske vlasti u Bosni i Hercegovini, radi političke samoodrživosti Bosne i Hercegovine,kada u njoj ne bude OHR i SFOR.

Smatramo neophodnim da umjesto sadašnjeg kolektivnog šefa države Bosna i Hercegovina ima inokosnog šefa države-predsjednika. U svim postjugoslovenskim međunarodno priznatim državama kolektivni šef države zamijenjen je inokosnim izuzev u BiH. Ova inovacija zahtijeva da se ujednači trajanje mandata predsjednika države, predsjednika predstavničkog doma parlamenta, predsjednika doma naroda i premijera vlade, s tim što će ove četiri funkcije biti podijeljene između pripadnika tri etničke zajednice i «ostalih». Tri etničke zajednice i «ostali» bi se na tim funkcijama rotirali nakon isteka ustavom utvrđenog mandata (4 godine), s tim što bi se moglo predvidjeti da se mandat na istim funkcijama može obnoviti dva puta uzastopno iz iste etničke zajednice i «ostalih». Na isti način to treba učiniti i sa funkcijama predsjednika Ustavnog suda BiH, Državnog suda Bosne i Hercegovine, Državnog javnog tužioca BiH i Ombudsmena BiH.

Da bi se zakonodavna vlast učinila efikasnom i racionalnom neophodno je podijeliti današnju nadležnost Parlamentarne Skupštine BiH između Predstavničkog doma i Doma naroda, tako što će biti uvedeno jednodomo, umjesto dvodomog donošenja zakona. Da se Predstavničkom domu daju u nadležnost pitanja od općeg domaćeg i međunarodnog političkog i ekonomskog značaja, a Domu naroda pitanja koja su od vitalnog nacionalnog interesa. Da bi se izbjegla blokada odlučivanja zakonodavne vlasti neophodno će biti ugraditi ustavni mehanizam da prijedlog zakona koji nakon tri uzastopna glasanja ne dobije većinu u parlamentu, a predsjednik države ocijeni da bi zbog toga mogla nastati nenadoknadiva šteta za državu i

njeno stanovništvo, donese ukaz o proglašenju prijedloga zakona kao zakona sa privremenim trajanjem dok ne bude izglasan u parlamentu. Time bi današnja ovlašćenja OHR, odnosno Visokog predstavnika međunarodne zajednice u Ustavu BiH bila uređena kao nadležnost predsjednika države.

Kad je riječ o Vijeću ministara njega treba organizirati kao Vladu Bosne i Hercegovine i današnjem njenom sastavu treba dodati ministarstvo nauke i tehnologije, ministarstvo kulture i sporta, ministarstvo obrazovanja, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, ministarstvo privrede, ministarstvo trgovine i turizma kao i ministarstvo za uređenje prostora i građenje.

Odredbe Ustava BiH o pretpostavljenoj nadležnosti entiteta se zloupotrebljavaju od strane entiteta koji Bosni i Hercegovini kao suverenoj državi negiraju pravo da zakonom uređuje i institucionalizira neke društvene oblasti u kojima država Bosna i Hercegovina ima svoje međunarodne obaveze kao subjekt međunarodnih odnosa (član III-5a Ustava BiH). Kao što su obrazovanje, nauka, sport, kultura, zdravstvo i dr. koje su danas u nadležnosti entiteta. Entiteti su te nadležnosti uzurpirali od države BiH u vrijeme rata kada su sebe proglasili državama i u svoje ustave to unijeli kao samo svoje nadležnosti. Zato je potrebno ukinuti pretpostavljenu nadležnost entiteta u korist države.

Prema odredbama Ustava BiH iz člana III. 5. a), proizilazi da su u nadležnosti države sva pitanja u kojima se BiH kao država pojavljuje u svojstvu suverene države i međunarodnim pravnim subjektom i time odgovornom pred međunarodnom zajednicom i njenim organizacijama. Zato Bosna i Hercegovina treba da ima izgrađene pored entitetskih i svoje institucije iz svih oblasti u kojima država ima svoje odgovornosti pred međunarodnom zajednicom i drugim državama, kako bi kao država mogla odgovoriti međunarodnim obavezama i utvrditi jedinstvene standarde za cijelu zemlju, a koji odgovaraju standardima Evropske unije u koju želi da uđe, kao i euro-atlantski sigurnosni sistem.

Iz tih razloga na nivou države neophodno je organizirati jedinstvene odbrambene i sigurnosne institucije: jedinstvenu vojsku Bosne i Hercegovine, jedinstvenu obavještajno sigurnosnu službu i državnu uniformiranu policiju.

Nije u BiH moguće praviti civilno društvo u skladu sa evropskim demokratskim standardima, ako svi članovi njenog društva nemaju jednaka građanska prava i osnovne slobode na državnom nivou kao i jednaku pravom osiguranu institucionalnu zaštitu za ostvarivanje tih prava. To država može postići svojim jedinstvenim zakonodavstvom i izgradnjom institucionalnog mehanizma za jednak pristup u ostvarivanju tih prava. U tom smislu potrebno je ukinuti entitetsko državljanstvo jer entiteti nisu države, niti je BiH savezna država. Bosna i Hercegovina jeste složeno multietničko i multikonfesionalno društvo, ali ona nije složena država tipa federacije

ili konfederacije, već prosta decentralizirana država, danas podijeljena na dva entiteta, a sutra moguće u četiri historijske i ekonomske regije: Tuzlansku, Banjalučku, Mostarsku i Sarajevsku.

U tom kontekstu neophodno je na državnom nivou osigurati izvorne prihode države za finansiranje institucija BiH i ispunjavanje finansijskih obaveza države prema međunarodnim finansijskim institucijama, kao što ima svaka evropska država, a u skladu sa članom VIII. stavom 3. Ustava Bosne i Hercegovine koji to omogućava.

Poseban kompleks pitanja predstavlja organizacija Sarajeva kao glavnog grada Bosne i Hercegovine i općina. Sarajevo treba već sada organizirati na cijelom prostoru predratnog grada Sarajeva iz vremena popisa stanovništva 1991. godine. U tom smislu, ne mijenjajući granice entiteta Zakonom o Sarajevu kao glavnom gradu Bosne i Hercegovine, kojeg bi donijela Parlamentarna skupština, Sarajevu treba dati ingerencije koje danas imaju kantoni, a u svim ostalim pitanjima direktno podrediti ga organima Bosne i Hercegovine, slično Brčkom kao distriktu BiH. Dakle, izuzeti ga iz nadležnosti entiteta. Sarajevo bi imalo i ovlasti lokalne zajednice i relaciju prema općinama u svome sastavu.

Drugi kompleks pitanja su općine kao zajednice lokalne samouprave. U tom smislu kao prioritetno pitanje postavlja se obaveza BiH kao države, a koja proizilazi iz Evropske povelje o lokalnoj samoupravi, da donese državni zakon o lokalnoj samoupravi i uredi jedinstvene standarde organizacije, funkcioniranja i finansiranja lokalne samouprave koji su kao načela sadržane u evropskoj Povelji. Bez toga mi ćemo i dalje u tom važnom pitanju zaostajati u razvoju lokalne samouprave, a bez toga ne možemo u Evropu.

NARODI U BiH SU PORIJEKLOM AUTOHTONI, A USTAVOM KONSTITUTIVNI

Pojam o konstitutivnosti naroda*) izmislili su Tuđman i Milošević '93.godine u svom projektu mirovnog plana sa tri republike u BiH. Oven i Stoltenberg prihvatili su taj njihov plan kao svoj prijedlog i predložili ga Vladi BiH. Razumije se da se taj pojam konstitutivnosti naroda može shvatiti u formi jednog političkog entiteta, a to su republike. Dakle, u razumijevanju da se BiH uredi kao unija triju republika. Bez tih entiteta, pojam konstitutitvnosti nije uopće ispravan sa stanovišta Ustava. Sa stanovišta Ustava može se govoriti samo o konstitucionalnosti naroda u BiH, kao što je bilo od '43. od Prvog zasjedanja ZAVNOBIH-a, pa evo sve do te '93. godine. Uvijek se računalo i razumijevalo da se radi o konstitucionalnosti sva tri naroda. Dakle, o ustavnim narodima u BiH tj. narodima koji se u Ustavu nabrajaju, kao jednakopravni. Nasuprot tome konstitutivnost podrazumijeva organiziranje političkih teritorijalnih entiteta svakog tog naroda unutar BiH. Upravo u razumijevanju tog prijedloga, kao unije triju republika u BiH, koji se prijedlog evo ponovo u zadnje vrijeme oživaljava da se stvori poseban hrvatski entitet. Nisu ova tri naroda konstituirala BiH, već je Bosna i Hercegovina postojala kada su u njoj bili samo Bošnjani. Ova tri naroda su nastala samoopredjeljenjem bosanskih pravoslavaca da budu Srbi, bosanskih katolika da budu Hrvati, a bosanskih muslimana da budu Bošnjaci u toku dvadesetog stoljeća. Zato su oni konstitucionalni, a ne konstitutivni, jer nisu ništa konstituisali, jer je Bosna i u Srednjem vijeku bila država, država Bošnjana različitih vjera.

Dok god bude ovaj pojam konstitutivnosti naroda u upotrebi u našoj ustavno-pravnoj regulativi, uvijek će makar prikriveno postojati težnja jednog od konstitutivnih naroda, koji sebe ne vidi unutar Federacije, ili Republike Srpske da je konstituens, da traži za sebe konstituciju, svoj politički entitet. Dok je to i moglo biti opravdanje prije Odluke Ustavnog suda BiH, kad se u Republici Srpskoj smatrao konstitutivnim samo srpski narod, a u Federaciji Bošnjaci i Hrvati, poslije donošenja Odluke Ustavnog suda o konstitutivnosti sva tri naroda u BiH, tj. u oba entiteta, mislim da danas postaje potpuno irelevantna, ta podjela BiH na dva entiteta. Ta podjela sada gubi, svaki pravni i politički smisao.

Kao što je poznato Odluka Ustavnog suda u pogledu konstitutivnosti naroda odnosi se samo na entitete. Tamo je rečeno da su određene ustavne odredbe RS i Federacije neustavne u odnosu na Ustav države BiH, kojim se konstitutivna prava

*) Diskusija na Okruglom stolu o provedbi Odluke Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti naroda u organizaciji VKBI, SGV-PR, HNV i Kruga 99., održanom 16.9.2004. godine.

rezervišu samo za jedan ili dva naroda i razumije se očekivati je da se onda i ti ustavi izmijene, ali da se izmijene i zakoni, odnosno da se izmijeni praksa, odnosno da se jednostavno pokuša, tako da kažem, sada povratnim dejstvom državnih normi, reintegrirati samo bosanskohercegovačko društvo u svim njegovim segmentima i u svim pravima. S druge strane, ma koliko entiteti bili voljni, a znamo koliko nisu voljni da realiziraju tu Odluku Ustavnog suda o konstitutivnosti, nju nije moguće realizirati u praksi dokle god se zakonima i institucijama na nivou države BiH, ne zaštiti građanin BiH i pruži mu mogućnost da ostvaruje jednako svoje pravo na cijeloj teritoriji države BiH. Ako bi entiteti i implementirali ovu odluku Ustavnog suda, oni će je implementirati samo toliko koliko će osigurati građanima svog entiteta ta prava. Međutim, nama nedostaju državne norme kojim će se priznati i građanstvo građaninu BiH, eto o tome se radi. I tu je defekt, tu je suštinski defekt našeg sistema, što mi danas nemamo građanina BiH. Ja mogu da kažem kao ustavni pravnik i analitičar ustava, dokle god ne budemo imali građanina BiH neće se ostvariti ni ravnopravnost naroda i narodnosti u BiH. Zašto? Zato što to kolektivno pravo naroda se danas ostvaruje samo u entitetu, a ne u državi BiH kao cjelini. Srpski se predstavnici biraju samo iz RS, a bošnjački i hrvatski predstavnici u institucijama BiH biraju se samo u Federaciji.

Ja ovdje mogu da navedem kao primjer da mi uopće nismo realizirali član 1. stav 4. Ustava kad je riječ o tome da taj ustav garantuje slobodu kretanja ličnosti. Nismo garantovali slobodu zapošljavanja na cijeloj teritoriji države BiH. Mi nemamo državnog zakona o radnim odnosima, mi nemamo državnog zakona u nizu stvari kao npr. o imovinsko-pravnim odnosima. Mi nemamo državne zakone koji reguliraju na nivou države određene ekonomske odnose, da bi stvorili jedinstven ekonomski prostor. A dokle god ne budemo imali jedinstven ekonomski prostor, nemojmo se nadati da ćemo imati jedinstven politički prostor. Ekonomija je baza politike. Prema tome, iluzorno je da ćemo imati ikada uspostavljen jedinstven politički prostor u BiH ako ne budemo imali jedinstven ekonomski prostor.

Ili, koliki, naprimjer, otpor postoji u pogledu realizacije člana 2. Ustava kad je riječ o ljudskim pravima. Tamo imate katalog tih ljudskih prava. U svakoj državi koja garantuje određen spisak ljudskih prava ona je dužna da na nivou države ta prava uredi svojim zakonom u pogledu pravne zaštite i u pogledu instrumenata, ustanova koje će se baviti zaštitom tih građanskih prava i ljudskih sloboda. Mi do neki dan nismo imali ni jednu takvu instituciju izuzev Ustavnog suda kad je riječ o pravosudnim organima. Ili, na primjer, antidiskriminaciona klauzula u Ustavu u članu 2. stav 4. Ona uopće nije operacionalizirana zakonima. I zato je ovako masovno kršenje te klauzule po svim elementima i socijalnom i nacionalnom, vjerskom i kako god hoćete, pa čak, evo u zadnje vrijeme i političkom, nažalost, s obzirom na to da smo, čak do posljednjeg radnog mjesta neke stvari uslovili partijskom pripadnošću ljudi. To je katastrofa. To nema veze sa građanskim društvom. Ja razumijem kad je

riječ o političkim funkcijama do određenog nivoa da stranke, kad pobjeđuju na izborima popunjavaju svojim kadrovima, ali da se vodi računa o tome maltene, od portira do državnog službenika, to je stvarno nonsens. Jedino ako ovi novi zakoni o agencijama za državnu službu nešto u tom pogledu ne naprave i ne unaprijede.

Želim ovdje ponovo naglasiti da je nemoguće osigurati konstitutivnost sva tri naroda i pravo nacionalnih manjina, bez usaglašavanja članova 4. i 5. Ustava BiH sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i sloboda. A vi znate, to je vezano za popunu Doma naroda u Parlamentarnoj skupštini BiH i u pogledu izbora članova Predsjedništva, gdje je oduzeto aktivno i pasivno pravo građanima BiH zbog njihove podijeljenosti u dva entiteta. Mene čudi da Vijeće Evrope nije u tom pogledu agilnije, da se ova dva člana 4. i 5. izmijene.

Često se u parlamentarnim diskusijama, pa ako hoćete i u Vijeću ministra postavlja pitanje ustavnog osnova za pojedine zakone, ili kad se predlaže da se određena pitanja riješe državnim zakonom. Tada se obično traži taj ustavni osnov samo u normativnom dijelu Ustava, a zaboravlja se da je u Aneksu I na Ustav BiH sadržano 15 međunarodnih konvencija, povelja i međunarodnih ugovora, koji su sastavni dio Ustava i predstavljaju ustavnu normu. I da bi, razumije se, te konvencije kao sastavni dio Ustava morale biti uzete kao ustavni osnov za reguliranje niza društvenih pitanja, koja bi trebalo na nivou države regulirati.

I, na kraju, predlažem da ove naše četiri nevladine organizacije traže od državnih organa program ispunjavanja uslova BiH za njeno uključivanje u Evropsku uniju i u Partnerstvo za mir. One trebaju te programe unijeti u svoje programe aktivnosti i da instrumentima svoga djelovanja utiču na stvaranje javnog mnijenja koje će sa svoje strane vršiti pritisak na Vijeće ministara i Parlamentarnu skupštinu i time pomoći brže donošenje tih propisa koje zahtijevaju Evropska unija i NATO u pogledu ispunjavanja uslova BiH.

ALIJA IZETBEGOVIĆ

„Bosnom nikada niko nije uspio da vlada, uvijek mu se to samo činilo".

Alija Izetbegović

Alija Izetbegović u javni život federativne Jugoslavije i Bosne i Hercegovine ulazio je tri puta: dva puta kao uhapšenik, a treći put, pred sami njen kraj, kao državnik.[*)]

Paradoksalno je da njihov uhapšenik nijednim svojim postupkom nije doprinio raspadu Jugoslavije, već naprotiv zalagao se da ona ostane kao zajednica suverenih država. Hapšen je samo zbog toga što je htio da ona bude bolja, slobodnija i demokratskija. Jugoslaviji su glave došli oni koji su hapsili Aliju Izetbegovića, oni u koje je ona najviše vjerovala, komunisti, koji su se poslije Titove smrti prestrojili u nacionaliste.Čim je bio otvoren proces demokratizacije i olabavila komunistička disciplina, iz crvenih šinjela tobožnjih komunista izšetali su ogoljeli nacionalisti i šovinisti, kojim nekim od njih nije bila mrska fašistička metodologija obračuna s drugim i drukčijim.

Ne treba izgubiti iz vida činjenicu da od šest republičkih predsjednika jedino Alija Izetbegović nije imao komunističku prošlost. Nije imao hipoteku čovjeka na vlasti, bio je čist u tom pogledu i pred Bogom i pred ljudima. Neopterećen ni boljševizmom ni nacionalizmom, branio je opstanak i Jugoslavije i Bosne i Hercegovine od razarajućeg nacionalizma dojučerašnjih, kakve li ironije, komunista internacionalista. Ante Marković je promašio u svojoj ocjeni sposobnosti Alije Izetbegovića, izjavio je da «Tuđman i Milošević nisu mogli poželjeti naivnijeg protivnika od Izetbegovića». On, ni nakon 13 godina od raspada Jugoslavije nije razumio političku filozofiju Alije Izetbegovića. Takvo se mišljenje još i danas može sresti i među neobavještenim ljudima u Bosni. Međutim, treba reći istinu: Alija

[*)] O Aliji Izetbegoviću sam govorio 2004. godine dvaput. Prvi put 29. februara u povodu izlaska iz štampe njegove posljednje knjige „TAJNA ZVANA BOSNA", a drugi put na Komemoraciji 19. oktobra, u povodu obilježavanja prve godišnjice od njegovog preseljenja. U ovom tekstu su sadržana oba izlaganja.

Izetbegović nije bio naivan političar, već je bio nemoćan političar.*) Predstavljao je narod kome nisu dali da se naziva svojim narodnim imenom. Predstavljao je Bosnu i Hercegovinu koja za čitavo vrijeme trajanja socijalističke Jugoslavije nije imala onu političku težinu koju su imale Srbija, Hrvatska i Slovenija. Političari iz ovih triju republika su zapravo i upravljali Jugoslavijom svo vrijeme njenog postojanja. Pokušaj trojice Bosanaca koji su se bili popeli na najviše položaje završio se neuspješno, za neke i tragično. Za Džemala Bijedića tragično, a Branko Mikulić kao savezni premijer i Hamdija Pozderac kao potpredsjednik Predsjedništva bili su prinuđeni da podnesu ostavku. Hamdija je za nepunu godinu dana presvisnuo od neljudskog odnosa prema njemu svoga užeg i šireg političkog okruženja.

Politička filozofija Alije Izetbegovića u odnosu na jugoslovensku političku krizu i položaj Bosne i Hercegovine u njoj, u vrijeme do osnivanja SDA, kraj 1989.- maj 1990; maj 1990.- novembar 1990. kada su održani parlamentarni izbori; decembar 1990. kada dolazi na čelo bosanske države, potom od 6. aprila 1992. međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine, kada postaje prvim predsjednikom Predsjedništva BiH kao nezavisne države, do kraja života, nije se mijenjala. Od početka svoga političkog djelovanja do kraja života ostao je dosljedan u svome političkom mišljenju da u Bosni i Hercegovini ima mjesta za sva tri njena naroda Bošnjake, Srbe i Hrvate, sa posljednjom svojom političkom porukom da budu više Bosanci.

Političko mišljenje građanina Izetbegovića, političara Izetbegovića i državnika Izetbegovića bilo je identično. Razumije se riječ je i o trima različitim odgovornostima koje proizilaze iz tog njegovog različitog statusa. Ono što je odlikovalo političku filozofiju Alije Izetbegovića u odnosu na političku krizu u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini jeste jedinstvo njegovog političkog mišljenja o ovim pitanjima – građanina, političara i državnika Alije Izetbegovića.

Alija Izetbegović izlazi iz zatvora 25. novembra 1988. godine, u istom mjesecu kada je godinu dana kasnije srušen Berlinski zid koji je simbolizirao granicu

*) Zanimljivo mišljenje o nemoći Alije Izetbegovića ima Ivan Lovrenović, književnik i politički analitičar iz Sarajeva: „Njemu u prilog, trajno ostaje svjedočiti ona krucijalna okolnost, koja je kao loš usud, i osobni i narodni i bosanskohercegovački, pratila njegovu političku karijeru od samog početka: Izetbegović je u svakom trenutku i u svakom pogledu bio slabija strana, s lošijim izgledima, osuđen na propast, a ne samo da nije propao nego je izašao politički neuništen a moralno izdignutiji od svih s kojima je imao posla u „bratskom" paklu devedesetih. Napokon, i nimalo nevažno, ostat će zapamćeno da je Alija Izetbegović prvi od svih protagonista rata u Bosni i Hercegovini smogao snage i imao moralnog integriteta da uputi javnu i jasnu ispriku u ime svojega naroda svima koji su bili žrtve zločina počinjenoga od ljudi iz njegova naroda. Po svemu, bio je čovjek koji je, kao u kakvoj drevnoj priči, snagu umio crpiti iz slabosti". (Ovaj citat Ivana Lovrenovića uzet je iz kolumne Vildane Selimbegović, „Oslobođenje", 19. oktobra 2009. godine).

između Istoka i Zapada, socijalizma i kapitalizma, čime je otpočeo, proces raspada Sovjetskog Saveza i urušavanja socijalističkih zemalja u Evropi.

Na domaćem terenu doneseni su ustavni amandmani kojim je uveden višestranački politički sistem i tržišna ekonomija i otvoren proces privatizacije društvene imovine. U januaru 1990. na XIV kongresu SK Jugoslavije dolazi do otvorenog raspada Saveza komunista Jugoslavije, jedinog političkog integrativnog faktora Jugoslavije. U toj godini jedna po jedna republika donose svoje ustave u kojima sebe definiraju suverenim državama. Bosna i Hercegovina je to učinila ustavnim Amandmanom LX. U toj godini se održavaju višestranački parlamentarni izbori na kojima pobjeđuju građanske stranke nacionalne orijentacije. U Bosni i Hercegovini izbori su održani 18. novembra 1990. godine na kojima komunisti gube vlast a pobjeđuju građanske stranke nacionalne orijentacije SDA, HDZ i SDS. Vlast u Bosni i Hercegovini preuzimaju te tri stranke u formi partnerskog, a ne koalicionog odnosa. Sve tri stranke su izbore dobile na platformi mira, a ne rata. Istovremeno dok se u republikama vrši smjena stare vlasti novom, otpočinju razgovori o karakteru Jugoslavije: federacija, koju zastupaju Srbija i Crna Gora i konfederacija koju zastupaju Slovenija i Hrvatska. Pošto nema dogovora Izetbegović sa Gligorovim nudi srednje rješenje: Jugoslaviju kao zajednicu suverenih republika, koja će imati svoju državnost. Nosioci prednjih dviju opcija ne prihvataju Izetbegovićevu, politički, veoma razumnu opciju, kao jedino moguću u kojoj se zadovoljavaju interesi nosilaca obiju opcija. Jugoslavija se raspada. Međunarodna zajednica nakon što nije uspjela da očuva Jugoslaviju otvara mogućnost međunarodnog priznanja republika kao nezavisnih i suverenih država. Bosna i Hercegovina nakon održanog referenduma na kome su se građani skoro dvotrećinskom većinom izjasnili za suverenu i nezavisnu državu biva i službeno 6. aprila 1992. godine međunarodno-pravno priznata kao nezavisna država.

Bosna i Hercegovina od ranije ne prestaje biti interesna sfera Srbije, Crne Gore i Hrvatske.

Za zadovoljavanje svojih velikodržavnih projekata Srbija, Crna Gora i Hrvatska nalaze podršku dviju političkih stranaka na vlasti u BiH: SDS i HDZ. SDS nije htio BiH izvan Jugoslavije, a HDZ je svoj dio Bosne htio da pripoji Hrvatskoj. SDA i ostale političke stranke patriotske orijentacije odlučuju da mobilišu narod u odbranu Bosne i Hercegovine. Od tada u BiH postoje samo dvije stranke: stranka protiv BiH i stranka za BiH.

Pošto mu se zbog nerazumijevanja ili iz loših namjera prema njegovoj političkoj osobnosti najčešće spočitavala odgovornost za razbijanje Jugoslavije i ratnu kataklizmu Bosne i Hercegovine, za ovu priliku ćemo citirati nekoliko kratkih fragmenata iz njegovih govora u kojima se može prepoznati suština Izetbegovićevog

zalaganja za opstanak Jugoslavije, i za suverenu Bosnu i Hercegovinu triju ravnopravnih naroda Bošnjaka, Srba i Hrvata.

Alija Izetbegović kao građanin u intervjuu muslimanskom listu «Preporod» kaže: «Slabi muslimani – slaba Jugoslavija. I obrnuto… To će reći da su sljedbenici islama jedan od ključnih faktora ujedinjene jugoslovenske zajednice… Muslimani su blagodat Jugoslavije».

Alija Izetbegović kao političar kaže:

«Nama nije stalo do svađe sa bilo kojim od jugoslovenskih naroda. Želimo da budemo glas razuma u ovoj ludnici. Očekujemo od svih, a prije svega od razumnih Srba i Hrvata da nas u tome slijede».

«Muslimanima, po mom mišljenju, odgovara svaka Jugoslavija koja bi ispunjavala tri uvjeta: prvo da je istinski demokratska zemlja, shvatajući tu demokratiju u najboljoj evropskoj tradiciji, drugo, da u takvoj Jugoslaviji postoji Bosna i Hercegovina kao suverena republika i treće, da su u ovoj republici Muslimani samosvojan i suveren narod».

«U pogledu Bosne postoje tri opcije: Bosna u federativnoj Jugoslaviji…Bosna u konfederativnoj Jugoslaviji…i konačno nezavisna i slobodna Bosna…ako se ostvare prijetnje da Hrvatska i Slovenija izađu iz Jugoslavije».

«Dosta nam je svojatanja Bosne. Ne dozvoljavamo više ni aluzije o podjeli Bosne…Sa punom odgovornošću kažem ovdje, muslimanski narod oružjem će braniti Bosnu».

«Naši preci borili su se za ovu zemlju. Oni su davali svoje živote za nju. Ali naši preci se nikad nisu borili da bi u ovoj našoj i njihovoj zemlji živjeli samo Muslimani. Oni su ovu zemlju uvijek gledali kao zajedničku domovinu Muslimana, Srba i Hrvata i svih ljudi dobre volje».

«Jugoslaviju vidim isključivo kao rekonstruisanu državu čije su najbitnije karakteristike demokratsko uređenje i sve vrste sloboda građana…U takvoj Jugoslaviji vidimo suverenu BiH u sadašnjim granicama u kojoj vlast vrše ravnopravno Muslimani, Srbi, Hrvati i ostali narodi».

Na pitanje: Koji su motivi da se muslimanski narod zauzima za Jugoslaviju, A. Izetbegović je odgovorio: «Bosna i Hercegovina ima vrlo mnogo problema. Ne trebaju joj novi koji bi se pojavili nestankom Jugoslavije. Pored toga, BiH nažalost nije dovoljno čvrsta tvorevina i veliko je pitanje da li bi mogla podnijeti potres koji bi nastao rušenjem zemlje».

«Iskustvo pokazuje da u ovoj Republici radikalni stavovi ne prolaze zbog čitavog niza razloga, od historijskih do psiholoških. Zato mi nismo radikalizirali naše stavove».

«Bosna i Hercegovina ne može ništa prihvatiti što i srpski narod ne prihvati…To, međutim, ne znači da srpski narod može da ucijeni Bosnu i Hercegovinu,da zahtijeva da se sprovodi samo njegovo, jer Srbi nisu jedini narod i moraće da povedu računa o tome šta hoće drugi građani Republike…tu se traži srednji izlaz».

«Muslimani (su) garancija opstanka BiH, mislimo da je ova država u interesu svih naroda koji u njoj žive. Svi imaju neki izlaz,mi ga nemamo». Tako je govorio Alija Izetbegović kao političar.

A sada ću izložiti neka politička mišljenja Alije Izetbegovića kao državnika, jer se od decembra 1990. godine nalazi na čelu Predsjedništva BiH. U ime Predsjedništva, kao politički predstavnik Bosne i Hercegovine, on pregovara sa ostalih pet predsjednika republika. Učestvuje u razgovorima za rješavanje političke krize u Jugoslaviji, dogovara se o preuređenju Jugoslavije, s obzirom na činjenicu da su sve republike sebe u toku 1990. godine definirale suverenim državama.

Na pitanje: Da li možemo živjeti zajedno u Jugoslaviji? Izetbegović odgovara: «Da…Mi jednostavno nemamo izbora».

«U Bosni su tradicionalno Muslimani, Srbi i Hrvati, odnosno muslimani, pravoslavci i katolici živjeli zajedno i podnosili se…Mi smo ovdje u tolikoj mjeri izmiješani da nije moguće stvoriti državu drukčijeg tipa, nego ovakvu kakva je danas BiH…alternativa je samo da se ovdje uhvatimo za vratove…Rasulo bi najvjerovatnije bilo krvavo».

«BiH ima najstabilnije istorijske, međunarodno priznate granice…nema promjene granica, ni djelimično, a da se sve ne sruši».

Alija Izetbegović je interesu pojedinih naroda za nacionalnim ujedinjavanjem suprotstavio «zakon demokratije», kojeg je smatrao legitimnijim i većim interesom od ujedinjenja, stvaranja nacionalnih država u Bosni i Hercegovini. On je stalno o Bosni i Hercegovini govorio kao građanskoj republici, jer je smatrao nerealnim da se BiH pravi kao nacionalna država nekog od tri njena naroda.

Na pitanje hoće li biti Jugoslavije, A.Izetbegović odgovara: «Osnovno pitanje koje mene nakon serije razgovora muči jeste: ima li danas ljudi koji zaista hoće Jugoslaviju? Ja je hoću. Prvi uvjet da bi Jugoslavija opstala jeste da je hoćemo, pa onda da vidimo kakvu».

Kad je riječ o Jugoslaviji Izetbegović je smatrao da je dilema konfederacija ili federacija lažan problem, već da je primarni problem Jugoslavije pitanje demokratije.

«Kao što je bilo i u razgovorima sa Hrvatima, mi smo se i u Srbiji složili o potrebi da jugoslovenska državna zajednica opstane. Za nas je to temeljno pitanje na kome insistiramo».

«Vjerujem da objektivni uslovi za opstanak Jugoslavije postoje. Ne postoje, međutim, subjektivni uslovi, ne postoji volja ljudi…Jednostavno sada ima jedna konstelacija osoba koje se uzajamno više ne podnose».

Alija Izetbegović kao legalista dosljedno je branio Ustav Bosne i Hercegovine koga su donijeli komunisti u kome je Amandmanom LX BiH bila definirana kao suverena država njenih građana i zajednica tri ravnopravna naroda Muslimana, Srba i Hrvata i ostalih naroda koji u njoj žive. Zato nije pristajao ni na kakav specifičan status BiH koji bi se sastojao u nekom ograničenom suverenitetu. «Ako Srbija ima puni suverenitet, i ako je takva Hrvatska, Slovenija i drugi, neka nam objasne oni koji su protiv zašto da takva ne bude i BiH». A ti drugi bila je SDS na čelu sa Radovanom Karadžićem koji je, iako u vlasti u Bosni i Hercegovini, obznanio već u februaru 1991. godine, dakle, godinu dana prije agresije Srbije i Crne Gore na Bosnu i Hercegovinu «da je Srpska demokratska stranka ovlastila gospodina Slobodana Miloševića da zastupa interese bosanskih Srba» u razgovorima sa bosanskim predsjednikom Predsjedništva. Što znači da ne priznaju predsjednika BH Predsjedništva kao i svoga, iako sjede njihovi predstavnici u Predsjedništvu i mogu uticati na stavove svoga predsjednika koje će iznositi na pregovorima sa predsjednicima ostalih pet republika. Takvim ponašanjem SDS direktno je povrijeđivao suverenitet BiH u čijoj vlasti kao stranka participira. Bosanski Srbi su dakle, sami odlučili da se njihova sudbina u BiH ne rješava u BiH, već u Srbiji. Izetbegović je bio zato da bosanski građani svoja prava traže i osiguravaju u Bosni, a ne da idu u Zagreb ili Beograd. Ali postojali su planovi kojima je smetala suverena Bosna. Postojali su planovi da se stvaraju velika Srbija i velika Hrvatska. Tome na putu stajala je suverena Bosna. Bosnu je, dakle, bilo lakše progutati, podijeliti, precrtati, ako ne bude suverena. A to je bilo direktno upereno protiv postojećeg ustavnog uređenja BiH koje je definirano kao suverena država.

A.Izetbegović je smatrao da suverenitet BiH ne šteti ni jednom njenom narodu, najmanje srpskom narodu koji živi u Bosni, jer je ovo i njegova republika, koliko i Hrvata i Bošnjaka.

Alija Izetbegović se zalagao da Hravtska nezaobilazno bude u budućoj Jugoslaviji, dok su se bosanski Srbi već mirili s tim da hrvatska republika ne bude u budućoj Jugoslaviji, što je bilo neprihvatljivo za Bosnu i Hercegovinu, koja nije htjela da bude

u velikoj Srbiji, s obzirom na svoju multietničku strukturu sa značajnom zajednicom Hrvata u Bosni i Hercegovini koji na to ne bi pristali, kao što ne pristaju ni Bošnjaci.

Ne saglašavajući se za Jugoslaviju bez Hrvatske, Alija Izetbegović je postavio i donju granicu do koje može ići u pregovorima da bi Bosna i Hercegovina bila u sastavu nove Jugoslavije: «to je suverena i cjelovita Bosna i Hercegovina». U odnosu na pitanje rata i mira zbog osiguranja suvereniteta Bosne rekao je: «ja bih žrtvovao mir. Zbog mira u Bosni, ne bih žrtvovao suverenu Bosnu».

U skali vrijednosti: Bosna-Jugoslavija, Izetbegović kaže «kad bih morao da biram, za mene je prvo BiH, pa onda Jugoslavija». On taj svoj stav argumentira sljedećom činjenicom: Bosna i Hercegovina «je postojala prije Jugoslavije i što će postojati kad Jugoslavije ne bude». On smatra da na opstanak Jugoslavije, ma koliko je željeli, ne možemo uticati, a na opstanak Bosne i Hercegovine možemo: «sudbina Bosne i Hercegovine rješava se u Bosni i Hercegovini, a ne van nje». On je u tom smislu i razumijevao pojam bosanskog suvereniteta: da narodi Bosne u Bosni rješavaju sva svoja pitanja u međusobnim odnosima putem bosanskih institucija, a ne da se ovlašćuju šefovi susjednih država da zastupaju interese nekog od bosanskih naroda.

Ovlašćenje koje je SDS dalo Miloševiću da zastupa interese bosanskih Srba, a HDZ Tuđmanu, nešto kasnije, da zastupa interese bosanskih Hrvata, subjektivno i objektivno gledajući još više je Aliji Izetbegoviću umanjilo političku moć da u pregovorima zastupa najveći broj Hrvata i Srba koji su slijepo slijedili politiku HDZ i SDS u Bosni i Hercegovini. Iako je u svim pregovorima, kako sa predstavnicima susjednih država, tako i na međunarodnim pregovorima o rješavanju političke krize u Bosni i zaustavljanju agresije susjeda, Alija Izetbegović formalno istupao kao predsjednik Predsjedništva jedne nezavisne i suverene države, hrvatska i srpska delegacija iz BiH sjedile su u istim redovima sa delegacijama agresora na Bosnu, Hrvatske, Srbije i Crne Gore, neovisno od toga što su u delegaciji Bosne i Hercegovine pored Izetbegovića sjedili i predstavnici bosanskih Srba i bosanskih Hrvata koji su ostali lojalni državi Bosni i Hercegovini.

Zbog licemjerne politike međunarodne zajednice, agresivno ponašanje susjednih država sa svojim domaćim bosanskim satelitima prema službenoj vladi i službenim predstavnicima Bosne i Hercegovine toleriralo se do te mjere, da je to ubrzo postala i službena politička platforma međunarodne zajednice za pregovore za uspostavu mira i rješavanje političke krize u Bosni i Hercegovini. Iz toga proizilaze i teorije o građanskom ratu, a ne o agresiji u BiH, i izjednačavanje legitimne i legalne bosanske vlade, u kojoj su sjedili i lojani Srbi i Hrvati, sa muslimanskom stranom, naspram secesionističke srpske i hrvatske strane u Bosni i Hercegovini koju su predvodili SDS i HDZ.

Ako se ovoj političkoj nemoći Bosne i Hercegovine, koju je predstavljao Alija Izetbegović, doda embargo na naoružavanje Bosne i Hercegovine, koji je uvelo Vijeće sigurnosti UN, iz kojeg je proizilazila i vojna nemoć, onda se mogu razumjeti razmjeri ovisnosti države Bosne i Hercegovine od političke volje međunarodne zajednice, uključujući tu i različite interese, posebno evropskih stalnih članica Savjeta sigurnosti (Velike Britanije, Francuske i Rusije) i Amerike u rješavanju bosanske krize i raznih svjetskih lobija involviranih u bosanski rat. Po tome bi se moglo reći da se u Bosni i Hercegovini odigrao treći svjetski rat, jer su u njemu na različite načine bile uključene sve relevantne zemlje koje su nešto značile u svjetskoj politici, uključujući tu i UN i Evropsku uniju.

Rat u Bosni i Hercegovini bio je rat za teritorije, i to ne za teritorije koje bi bile okupirane i na kojima bi se uveo okupacioni režim u skladu sa međunarodnim pravom. To je bio rat za spaljenu zemlju, zemlju srušenih fabrika, spomenika kulture, crkava i džamija, pobijenih i protjeranih ljudi druge vjere i druge etničke zajednice. *Holoterracaust* Bosne trajao je skoro četiri godine. Time se samim nametalo kao političko rješenje etnička podjela BiH i homogenizacija monoetničkih zajednica na određenom prostoru. Uzalud je Alija Izetbegovića odašiljao svjetskim moćnicima i svjetskim organizacijama poruke ovakvog sadržaja objavljenim u Njujork Tajmsu u julu 1992.:

«Ako ne dobijemo pomoć izvana, ugasiće se plamičak demokratije i građanskih principa koji ovdje gori, a time i načela na kojima počiva nova Evropa, principa za koji smo se došli zakleti u Helsinkiju. Svi principi koji su utemeljeni u Helsinkiju, ovdje su negirani i poništeni».

Nebrojeno je puta u svojim intervjuima i govorima na relevantnim tribinama međunarodnih organizacija, Alija Izetbegović ponovio i još drastičnije izražavao sadržaj naprijed citirane poruke, nadajući se odazivu odgovornih svjetskih moćnika.

«Mi ne tražimo napadačko oružje, tražimo ograničen kontigent odbrambenog oružja» vapije Izetbegović, kao žedan u pustinji, da bi se skinuo embargo na naoružavanje BiH. Ali je uvijek bio odgovor – Ne!.

One koji među našim ljudima sumnjaju u Izetbegovića da je dijelio Bosnu i Hercegovinu, podsjećamo na njegov stav o uslovima prestanka rata u BiH u intervjuu Američkoj TV mreži ABC u novembru 1992. godine, dakle, već u prvoj godini rata:

«Rat se može okončati samo na osnovu političkog rješenja koje bi bilo prihvaćeno na pregovorima u Ženevi, s tim da se poštuju suverenitet i cjelovitost Bosne i Hercegovine, da se ne prihvate nikakve teritorijalne i demografske promjene, nastale primjenom sile i etničkog čišćenja, što znači da se mora omogućiti

protjeranom stanovništvu povratak u svoje domove, da se ratni zločinci kazne i da se Srbija i Crna Gora obavežu na plaćanje ratne štete nastale agresijom».

Oba mirovna plana međunarodne zajednice nastali u toku 1993. godine, poslije ove izjave Alije Izetbegovića, dakle, Vens-Ovenov i Oven-Stoltenbergov – koji nisu usvojeni, bili su izrazom pritisaka s jedne strane, međunarodne zajednice, argumentirane stanjem na terenu i, s druge strane, vojnoj premoći agresora Srbije i Crne Gore,kojim se pridružila u proljeće 1993. godine i otvorena agresija Hrvatske.

Koliko je Alija Izetbegović bio dosljedan u svome političkom mišljenju pokazuju i njegove izjave nakon skoro dvije godine rata u novembru 1993. godine u kome je ostalo njegovo stoičko i nepokoljebljivo vjerovanje u suživot s drugim i drukčijim, bez obzira što su ti drugi i drukčiji učinili Bosni i Bošnjacima, što mu je donijelo priznanje da je svojom političkom filozofijom i načinom svoga političkog djelovanja očuvao BiH u njenim međunarodno priznatim granicama: «Nama naša šarolikost u Bosni ne smeta, naprotiv, ona predstavlja bogatstvo Bosne». A odbjeglim bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima koji su ustali protiv Bosne i Hercegovine Alija je poručio: «Nama nisu svojstvene (njihove) metode, jer mi smo država, oni su paradržava. Mi smo vojska, oni su paravojska… Bosanskoherceg-ovačka država mora da bude pravna država…Mi Bosnu možemo održati jedino kao civiliziranu zemlju…Naši vojnici i svi naoružani ljudi treba da štite zakon ako hoćemo da izađemo na zelenu granu…Cjelovita Bosna i Hercegovina ostaje naš cilj».

Eto, tako je govorio Alija Izetbegović, bez trunke mržnje, dakle, jednako i kao građanin, i kao političar i kao državnik. Ali prije svega kao čovjek i musliman, koji je u svetoj knjizi Kur'anu nalazio nadahnuće za svoje postupanje, a s vjerom u Allaha dž.š. nalazio najbolja moguća rješenja kako svoj narod izbaviti iz pakla genocida i očuvati državnost i nezavisnost Bosne i Hercegovine u kojoj će ravnopravno živjeti i Bošnjaci, i Srbi, i Hrvati, i svi zajedno kao Bosanci, kao suvereni politički narod države Bosne i Hercegovine.

* * *

Navršava se godina od Alijinog preseljenja na Ahiret. Historija će zabilježiti dvije nepobitne činjenice: da Sarajevo i Bosna i Hercegovina ne pamte da su Bosanci jednog svoga državnika u takvom broju ispratili na njegov posljednji počinak, kao što su ispratili svoga prvog predsjednika nezavisne i suverene Bosne i Hercegovine, Aliju Izetbegovića i, da je na putu do mjesta vječnog smiraja, među njegove saborce šehide, i Nebo plakalo.

Da ne bih bio patetičan samo ću u naznakama, jer nije prilika za šira obrazloženja, reći još nekoliko riječi o Aliji Izetbegoviću kao političaru i državniku. Alija Izetbegović ranije se nije bavio politikom. On je svoju profesionalnu karijeru

pravnika završio odlaskom u mirovinu, kao i hiljade drugih običnih ljudi. To što je bio hapšen i osuđivan nije zbog politike već zbog javno iznešenog mišljenja. Takav režim je tada vladao. Historijski događaji koji su imali epohalan značaj pred kraj XX stoljeća poremetili su njegove penzionerske dane političkim angažiranjem. Sudbina ga je izabrala da po stare dane uđe u politiku i voljom svojih Bosanaca postane državnikom i prvim predsjednikom nezavisne i suverene Bosne i Hercegovine.

Svima danas u svijetu, a posebno nama u Bosni i Hercegovini su poznati događaji u kojima je Alija Izetbegović pred Bogom i bosanskim narodom polagao ispit političke i državničke zrelosti predvodeći Bosnu i Bosance u uzburkanom moru epohalnih društvenih promjena, u kojima su se rušili društveni sistemi i raspadale države kao kuće od karata. To je vrijeme kada se istočni evropski socijalizam urušio u samom sebi i kada su se do juče monolitne socijalističke države raspadale i nastajale nove nezavisne države i stvarao novi međunarodni poredak. Dok se to sa SSSR-om, Čehoslovačkom i još nekim državama završilo na civiliziran i miran način, socijalistička Jugoslavija se raspadala u krvi i smrti, sa stotinama hiljada ubijenih, raseljenih, invalidiziranih, i trajnim socijalnim i psihičkim traumama, sa nezapamće-nim materijalnim razaranjem ekonomije i historijske, kulturne i prirodne baštine.

Obično se kaže da će historija, kada prođe vremenska distanca, dati konačne ocjene događaja i ljudi u tim događajima, posebno onih koji su bili na najodgovornijim pozicijama. Ali za ovo što ću reći o Aliji Izetbegoviću u ovoj prilici, samo u naznakama, neće biti potrebna ta historijska distanca. Za ono što se već sada zna, može se reći da je Alija Izetbegović kao političar i državnik bio na nivou zadataka koje je pred učesnike tih burnih događaja postavljala historija. Za njega se može reći da je naslutio nadolazeće promjene u svjetskoj historiji koje su se ticale novog rasporeda političkih snaga, ne samo na geopolitičkom prostoru na kome se nalazila Bosna i Hercegovina, već i Evrope i Svijeta. Onda kada je to trebalo on se zalagao za opstanak Jugoslavije kao zajednice suverenih država. Međutim, neki nisu razumjeli da tu promjenu traži historija. Kada ta njegova ideja nije naišla na prihvatanje, tek tada se počeo zalagati za cjelovitu, suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu građanske provenijencije i ravnopravnih naroda i narodnosti koji u njoj žive. To je bio historijski realan politički koncept koji je podržala Evropa i Svijet priznavajući Bosni i Hercegovini njenu političku nezavisnost i suverenost, kao samostalne države.

Nasuprot Aliji Izetbegoviću, drugi oko nas nudili su za rješenje političke krize u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini retrogradne ideje etničkih podjela i tzv. humanih preseljenja cijelih naroda, ideje koje su prevaziđene još u XIX stoljeću. Pokušali su vratiti historijski tok stoljeće unazad želeći ostvariti svoje zakašnjele i nerealne velikodržavne projekte. Nosioci takvih ideja uvukli su desetine hiljada svojih sunarodnika u zločine neviđene u Evropi poslije Drugog svjetskog rata. Oni danas za

učinjeno odgovaraju pred domaćim i Sudom međunarodne zajednice u Hagu. Zato historijski nije ispravno Aliju Izetbegovića s njima izjednačavati u odgovornosti za ratni rasplet političke krize u Bosni i Hercegovini.

Uprkos njihovom ratu protiv Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović je uspio sa bosanskim patriotima očuvati međunarodno priznatu nezavisnost i suverenost Bosne i Hercegovine, ne dozvolivši da bude uvučen u kolo mržnje i osvete. Alija Izetbegović uspješno kormilareći na uzburkanom moru epohalnih društvenih promjena, brod koji se zvao Bosna i Hercegovina, istina u raspadajućem stanju, ali ipak čitavog, doveo je do luke mira. Alija Izetbegović je svojom političkom mudrošću i vizijom građanske i cjelovite Bosne i Hercegovine, u kojoj će svi narodi i narodnosti biti slobodni i ravnopravni, uspio svojim brodom proći između Scile i Haribde moralno neokaljan. Alija Izetbegović je time odgovorio zadatku koji je pred njega postavila Epoha, da nakon pet stotina godina Bosni vrati njenu političku nezavisnost i državni suverenitet. Za takve ljude historija će reći da su bili veliki. Zato nije slučajno što je na dan dženaze-namaza muslimana Bošnjaka, Bosanca, Evropljanina i čovjeka Svijeta, Alije Izetbegovića, i Nebo plakalo!

2005.

USTAV JE OBIČAN PAPIR BEZ POLITIČKE VOLJE DA SE PRIMIJENI U PRAKSI

Zahvaljujem na pozivu da učestvujem na ovom okruglom stolu*), koji je na neki način nastavak ustavnih rasprava koje su vođene u prošloj godini u organizaciji Parlamentarne skupštine BiH i nekih nevladinih organizacija. Ja ću u formi teza izići sa svojim nekim stavovima, jer nemam vremena da ih obrazlažem.

Prvo da kažem da je Opći okvirni sporazum za mir u BiH, kojeg kolokvijalno nazivamo Dejtonski sporazum, izuzev Aneksa 1 a.b., Aneksa 10 i Aneksa 11., u cijelosti sadržan u Ustavu BiH koji čini Aneks 4. Prema tome, ako se izuzme međunarodna vojna komponenta (Aneks 1. i 2.) i ako se izuzme međunarodna policijska komponenta (Aneks 11) i institucija Visokog predstavnika u Aneksu 10. sve drugo što je sadržano u Općem okvirnom sporazumu je u stvari sadržaj Ustava BiH. A sam Ustav BiH u članu X stav 3. predvidio je svoju amandmansku promjenu.

Prema teoriji države i prava, države se dijele na složene i unitarne, odnosno proste države. Složene su federacija, konfederacija i unije, a prosta ili unitarna država može biti unitarna centralizirana ili decentralizirana. Stojim na stajalištu da je Bosna i Hercegovina prosta, odnosno unitarna decentralizirana država. U ovom slučaju decentralizirana je na dva entiteta, na Republiku Srpsku i Federaciju BiH, i ta dva entiteta su i ustavne kategorije Ustava BiH koje se ne mogu izmijeniti drugačije nego voljom dvije trećine Predstavničkog doma, ako bi htjeli da mijenjamo unutrašnju strukturu države Bosne i Hercegovine.

Iz ustavnih rasprava iz prošle godine, došao sam do zaključka da nema saglasnosti, skoro nijedne političke stranke iz Republike Srpske, da se išta mijenja u Ustavu BiH, odnosno kako oni kažu Dejtonskog sporazuma. Prema tome, nema političke saglasnosti da se vrši promjena Ustava BiH. Ovi amandmani koji su predloženi, što se mene tiče ja bih ih sve potpisao, sa izvjesnim malim korekcijama, ali oni su predloženi kao inicijativa jedne političke stranke, a ne kao posljedica jedne političke saglasnosti da se pristupi promjeni Ustava, pa da se onda ide na to da se naprave prijedlozi za tu promjenu.

Nema saglasnosti ne samo za promjenu Ustava, već nema saglasnosti ni za donošenje zakona o lokalnoj samoupravi na državnom nivou, a ta obaveza za BiH proizlazi iz člana 2. Evropske povelje o lokalnoj samoupravi. Nasuprot, insistira se na tome da se donose entitetski zakoni o lokalnoj samoupravi, a principi lokalne

*) Diskusija na Okruglom stolu: „Prijedlog izmjena i dogradnje Ustava Bosne i Hercegovine“, u organizaciji SDP BiH, održanom 18.01.2005. godine u Sarajevu.

samouprave upravo treba da budu utvrđeni državnim zakonom o lokalnoj samoupravi. Ako dakle, nema političke saglasnosti da se jedan segment društvenog života uredi državnim zakonom, koja obaveza proizlazi iz Evropske povelje o lokalnoj samoupravi, onda možete misliti koliko smo daleko od političke saglasnosti u pogledu izmjene samog teksta Ustava.

Ja bih htio da sugeriram organizatorima okruglog stola, s obzirom da postoji politički stav Vijeća Evrope u tom smislu, da svoju političku energiju usmjerimo na izmjene čl. IV i V Ustava BiH. Sa širokim frontom promjene Ustava sigurno nećemo moći skoro doći do cilja. Ali ako postoji saglasnost Vijeća Evrope, čiji smo mi članovi, da se izvrši promjena Ustava BiH, posebno u onim odredbama koje su suprotne Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, a to su čl. IV i V, možemo očekivati neki uspjeh. Danas vi ne možete naći ni jedan ustav evropske države koja je članica Vijeća Evrope, a da ima odredbe u svom ustavu, koje su suprotne Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, na kojima se u stvari i temelji Vijeće Evrope i sadržaj njegovog rada.

Vi svi znate šta sadrže čl. IV i V. Član IV sadrži način izbora Doma naroda i Predstavničkog doma i član V način izbora članova Predsjedništva BiH. Mi živimo u iluziji da je Dom naroda, Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH. Jednostavno smo na neki način omađijani time i u svakodnevnom govoru i komunikaciji mislimo da su predstavnici u Domu naroda predstavnici naroda Bošnjaka, Hrvata i Srba, a to nije tačno. Prema spornom članu IV Bošnjaci i Hrvati izabrani su u Federaciji, a Srbi su izabrani u Republici Srpskoj. Faktički u tom Domu naroda 5 Bošnjaka predstavljaju Bošnjake u Federaciji, a ne i Bošnjake u Republici Srpskoj; 5 Hrvata u Domu naroda koji se biraju u Federaciji predstavljaju Hrvate u Federaciji, a ne i Hrvate u Republici Srpskoj; 5 Srba u Domu naroda predstavljaju Srbe u Republici Srpskoj, a ne Srbe u Federaciji. Prema tome, utisak da su dominantno predstavljeni narodi u stvari nije tačan, jer ni narodi nisu predstavljeni. A u članu IX stav 3. Ustava doslovno stoji: "funkcioneri na nivou BiH u pravilu predstavljaju narode Bosne i Hercegovine". Mi faktički danas imamo situaciju da funkcioneri predstavljaju dijelove naroda raspoređene u dva entiteta. Dakle, potrebno je da Dom naroda predstavlja sva tri naroda sa cijele teritorije BiH, razumije se i "Ostale", kojih danas nema u Domu naroda.

Drugo, kada je riječ o članovima Predsjedništva, mi živimo u iluziji da Srbin u Predsjedništvu predstavlja Srbe u BiH, ne, on je biran od građana entiteta Republike Srpske i on faktički predstavlja građane entiteta Republike Srpske. Isto tako predstavnici Bošnjaka i Hrvata u Predsjedništvu predstavljaju građane u Federaciji jer su izabrani od građana u Federaciji, a ne Bošnjake i Hrvate sa prostora BiH.

Kada je riječ o Predstavničkom domu, kao predstavništvu građana BiH, tu nema iluzije, to je činjenica, da mi na nivou Bosne i Hercegovine nemamo građan-

ina. Nemamo građanina BiH, jer 14 predstavnika u Predstavničkom domu biraju građani u entitetu Republike Srpske, a 28 u entitetu Federacije. Mi dakle, imamo građanine entiteta, mi nemamo građanina Bosne i Hercegovine. Prema Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, građani na cijelom prostoru države imaju pasivno i aktivno biračko pravo: građani Francuske, građani Hrvatske, građani Mađarske itd. imaju pasivno i aktivno biračko pravo. Naši građani ga nemaju. Prema tome, mi nemamo građanina Bosne i Hercegovine. Šta to znači? To znači da bi Predstavnički dom BiH morao biti faktički izabran u takvim izbornim jedinicama koje neće biti i neće pokrivati administrativnu podjelu BiH, odnosno administrativnu političku podjelu BiH, a to znači neće se birati u dva entiteta, nego će se birati u izbornim jedinicama, koje neće biti nacionalno, etnički, niti administrativno politički omeđene. Ako pođemo od toga šta su dužnosti građanina, odnosno državljanina, ako to identificiramo, onda su to tri ključne stvari koje određuju danas evropskog građanina: to je pravo i obaveza odbrane domovine, pravo i obaveza na određen način učešća u političkom životu, odnosno građanina kao političkog subjekta koji se izražava kroz aktivno ili pasivno biračko pravo, i razumije se, obaveza građanina da plaća poreze. Ako je Agencija za indirektno oporezivanje danas podijeljena na četiri regije, čini mi se da bi to bio nagovještaj te četiri izborne jedinice kojim bi se birali predstavnici građana u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH.

Po mome mišljenju Bosna i Hercegovina neće biti održiva politički ukoliko svoje institucije ne uredi tako da uistinu predstavnici sva tri konstitutivna naroda i manjina, obuhvaćene u pojmu ostali, ne budu uključeni u mogućnost vršenja najviših funkcija. Otuda stojim na stanovištu da bi bilo dobro, a sve bi to bilo sadržano u izmijenjenim čl. IV i V, da se vrši nacionalna rotacija četiri čelne funkcije na državnom nivou. To je predsjednik države kao inokosni organ, premijer vlade, predsjednik Predstavničkog doma i predsjednik Doma naroda Parlamentarne skupštine, time što pripadnicima naroda iz reda ostalih treba dakle, omogućiti u turnusu nacionalne rotacije da i on može biti predsjednik države,a može biti i predsjednik bilo kojeg od ovih organa. Pri tome da se predsjedniku države daju ovlašćenja, koje danas ima Visoki predstavnik, da ako ocijeni da je zakon koji nije izglasan u Parlamentu od strateškog značaja, za državu te da bi mogla nastati velika šteta zbog njegovog neusvajanja, dakle, da se izbjegne blokada njegovog nedonošenja, da donese odluku o privremenoj mjeri kojom će se taj zakon uvesti u život, dok ga Parlament ne usvoji. Razumije se, tu bi oduzeli ovlašćenje predsjedniku države da on smjenjuje, mijenja ljude na određenim funkcijama, koje je Visoki predstavnik dobio Bonskim ovlašćenjima iz 1997. godine.

Moja istraživanja primjene Ustava BiH pokazuju da nije problem u sadržaju drugih odredaba Ustava, nego je problem u nedostatku političke volje da se donose zakoni koje Ustav nalaže da budu doneseni. Današnji Ustav daje mogućnost

zakonodavne izgradnje BiH u skladu sa svim onim elementima koje je potrebno svakoj normalnoj državi.

Član I 4. daje mogućnost kroz odredbu o slobodi kretanja lica, roba, usluga i kapitala da se uspostavi jedinstven ekonomski prostor, da se donese na državnom nivou zakon o svojinskim odnosima, da se donese zakon o obligacionim odnosima, o radnim odnosima i sl.

Član II o ljudskim pravima, u cijelosti, daje mogućnosti takve bogate zakonodavne aktivnosti i institucionalne, izgradnje države. Ne zaboravite da u članu II stav 3. ima katalog prava, gdje se nalazi 13 nabrojanih prava. Svaka država čiji ustav u sebi sadrži garanciju tih prava, mora imati zakone na državnom nivou koji će razraditi mehanizme i institute u vezi sa korištenjem navedenih prava i njihove zaštite, a mi toga nemamo. U tački 4. ima antidiskriminaciona klauzula, a mi diskriminaciju imamo na svakom koraku, ali nemamo zakona, jedan set zakona, kojim će se izgraditi mehanizmi te antidiskriminacione klauzule.

Član III - 5.a. doslovno sadrži da su u nadležnosti države BiH sve stvari kojim se štiti teritorijalni integritet, suverenitet, politička nezavisnost i međunarodni subjektivitet BiH, i da se formiraju institucije koje su potrebne za ostvarivanje toga, a u nas se razvila čitava teza o tome kako je stvaranje državne vojske i policije neustavno, protiv Dejtona itd. Do sada nismo imali ni državnog suda i tužilaštva, hvala Bogu danas ih imamo.

Dalje, član VIII - 3. daje mogućnost da Parlament BiH zakonom uredi finansiranje države, lijepo on kaže, da državu finansiraju entiteti, ali i kaže "Parlament može i drugačije odlučiti", ali ja nisam vidio da je Parlament donio zakon kojim će osigurati državi izvorne prihode izuzev sada novih zakona, vezano za indirektno oporezivanje.

Aneks 1. na Ustav BiH ima 15 međunarodnih konvencija, koje su prema tom Aneksu sastavni dio Ustava BiH. Te međunarodne konvencije kao sastavni dio Ustava omogućavaju državi više ovlašćenja, nego što bilo koja suverena država u našem okruženju ima, ali mi to ne koristimo. Ja još nisam vidio da je bilo koja institucija u državi BiH odštampala sadašnjih 12 članova Ustava sa ovih 15 konvencija i da kaže ovo je Ustav države Bosne i Hercegovine, mi samo operiramo sa ovih 12 članova, a 15 konvencija ostaju po strani, a one su sastavni dio Ustava. I to naše neznanje, našu nekompetentnost na raznim nivoima i u raznim situacijama prebacujemo na Dejton. Sigurno vam kažem, osnovno je nedostatak političke volje, jer da ima političke volje, mi bi imali danas izgrađen čitav zakonski mehanizam, institucionalni mehanizam na nivou države BiH. Mi nemamo danas jedinstvenog zakona o tržištu rada i nemamo jedinstvenog ekonomskog prostora. Ali dok god ne

budemo imali jedinstven ekonomski prostor teško ćemo izgraditi i politički integrirati BiH kao jedinstven politički prostor.

Po mome mišljenju, ne treba gubiti vrijeme na sveobuhvatnim promjenama Ustava, dajmo svoju pažnju okrenuti na izmjenu čl. IV i V Ustava BiH. Ako njih izmijenimo, onda će u Domu naroda biti i Srbi iz Federacije i iz Republike Srpske, bit će i Hrvati i Bošnjaci iz Republike Srpske u Domu naroda, prema tome, potpuno će se izmijeniti struktura jednog i drugog Doma i smanjiti na minimum mogućnost opstrukcije i blokade u odlučivanju. A imamo međunarodni dokument koji nam nalaže da to uradimo, a to je da građanima BiH vratimo njihovo aktivno i pasivno biračko pravo, o tome se radi.

POLITIČKI I PRAVNI MOTIVI USPOSTAVE ZONA SIGURNOSTI UJEDINJENIH NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI ZA VRIJEME RATA 1992.-1995. GODINE

Kada se bude pisala historija Organizacije Ujedinjenih naroda za period od 1992. do 1995.*) godine bit će nezaobilazno dati ocjenu kako se odnosila ta organizacija prema ratu u Bosni i Hercegovini i koji su efekti njenih rezolucija koje je donosila da bi se riješila politička i vojna kriza izazvana agresijom Srbije i Crne Gore i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu i izvršenim genocidom nad Bošnjacima.

U periodu od 25. septembra 1991. godine, dakle, od Rezolucije 713, kojom je uveden opći i potpuni embargo na oružje i vojnu opremu za sve republike bivše SFRJ, pa i za Republiku Bosnu i Hercegovinu, do Rezolucije 1004 od 12. jula 1995. godine, koja se odnosi na stradanje Srebrenice, UN je donio 73 rezolucije i niz predsjedničkih saopćenja, koje se odnose na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Od toga broja, deset rezolucija (819, 824, 836, 844,859,900,913,958,959,1004) direktno je tretiralo probleme „zona sigurnosti" UN u Republici Bosni i Hercegovini, među kojima i, prije svega, na „zonu sigurnosti" Srebrenica. Evo šta se kaže u tih deset rezolucija.

1. Rezolucija 819, od 16.04.1993. godine, tretira „Srebrenicu i okolno područje kao sigurnosnu zonu koja mora biti pošteđena svakog oružanog napada ili bilo kojeg neprijateljskog čina" i zahtijeva „trenutačno" povlačenje bosanskih Srba iz područja oko Srebrenice. Umoljava se generalni sekretar da „poduzme trenutačne korake u pravcu povećanja prisustva UNPROFOR-a u Srebrenici i njezinoj okolici", u svrhu popravljanja stanja „humanitarne situacije u sigurnosnim zonama", vjerovatno misleći na širi prostor oko Srebrenice i samu Srebrenicu. U rezoluciji se potvrđuje „da je svako zauzimanje teritorije prijetnjom ili upotrebom sile, uključujući i provedbu „etničkog čišćenja" nezakonito i neprihvatljivo". Također **„osuđuje** i odbacuje namjerne akcije poduzete od strane bosanskih Srba, a s ciljem primoravanja na evakuiranje civilnog stanovništva iz Srebrenice i njezine okolice, kao i iz ostalih dijelova Republike Bosne i Hercegovine, kao dijela njihove ukupne gnusne kampanje etničkog čišćenja". Zatim, da se „omogući potpuno siguran prijevoz ranjenih i bolesnih civila Srebrenice i njezine okolice".

2. Rezolucijom 824, od 6.05.1993. godine, na preporuku Misije Vijeća sigurnosti koja je posjetila Bosnu i Hercegovinu da se pomisao o sigurnosnim zona-

*) Referat podnešen na Međunarodnoj naučnoj konferenciji „Genocid nad Bošnjacima sigurne zone Ujedinjenih naroda Srebrenice, jula 1995. godine", održanoj od 11. do 14. jula 2005. godine. U Srebrenici 11. jula, u Sarajevu 12. i 13. jula i u Mostaru 14. jula.

ma proširi i na druge gradove kojima je potrebna sigurnost i uzevši u razmatranje službeni zahtjev podnesen od strane Republike Bosne i Hercegovine, Vijeće sigurnosti djelujući po Poglavlju VII Povelje UN proglasilo je „da se glavni grad Republike Bosne i Hercegovine Sarajevo i druga slično ugrožena područja, posebno gradovi Tuzla, Žepa, Goražde, Bihać, kao i Srebrenica i njihove okolice, imaju tretirati kao sigurne zone od svih uključenih strana i imaju biti pošteđeni oružanih napada i drugih neprijateljskih postupaka". Istom rezolucijom naređeno je nadziranje sljedećeg: „(a) **trenutačni** prekid oružanih napada i svih neprijateljskih postupaka protiv sigurnih područja i povlačenje svih vojnih ili paravojnih jedinica bosanskih Srba, od ovih gradova na udaljenost na kojoj prestaju biti prijetnjom njihovoj sigurnosti i njihovim stanovnicima što ima biti praćeno od strane vojnih promatrača Ujedinjenih naroda".

Rezolucijom je naloženo „da se ugroženi gradovi i njihova okolica imaju tretirati kao sigurna područja, pošteđena oružanih napada i svih drugih neprijateljskih djelovanja koja ugrožavaju dobrobit i sigurnost njihovih stanovnika". Također je naložen „trenutačni prekid svakog uzimanja teritorija silom".

3. Rezolucija 836 Vijeća sigurnosti UN donesena je 1993. godine, a sponzirale su je Francuska, Ruska Federacija, Španija, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske i Ujedinjene Države Amerike.

Ova rezolucija potvrđuje sve što je rečeno u rezolucijama 819 i 824 u pogledu tretiranja „sigurnih zona". Pored potvrđivanja suverenosti, teritorijalne cjelokupnosti i političke nezavisnosti Bosne i Hercegovine, rezolucija osuđuje vojne napade i akcije kojim se ne poštuje takav status Bosne i Hercegovine. Potvrđuje se činjenica da je BiH članica UN i da uživa prava ustanovljena Poveljom UN. Konstatuje se teško kršenje međunarodnog humanitarnog prava i ponovo potvrđuje da je svako uzimanje teritorije silom i svaka provedba „etničkog čišćenja" nezakonita i potpuno nedopustiva. Rezolucija osuđuje opstrukciju „prvenstveno od strane bosanskih Srba dopreme humanitarne pomoći". Vijeće sigurnosti je **„odlučno** da osigura zaštitu civilnog stanovništva u sigurnim područjima i da promakne trajno političko rješenje". U Rezoluciji se navodi da zamisao sigurnih zona (područja) u Republici Bosni i Hercegovini ne treba smatrati kao cilj samoj sebi, već kao dio Vance-Owenovog procesa i kao prvi korak u pravcu pravednog i trajnog političkog rješenja. Rezolucija objašnjava da su „sigurnosne zone" iz rezolucija 819 i 824 odgovor na „hitnu situaciju" i da bi ta zamisao o sigurnim zonama "predložena od Francuske u dokumentu S/25800 i od drugih" mogla pružiti vrijedan doprinos trajnoog političkog rješenja. Rezolucija sadrži stav da trajno rješenje sukoba u Bosni i Hercegovini treba da počiva na sljedećim osnovama: trenutačna i potpuna obustava neprijateljstava, povlačenje sa teritorija osvojenih primjenom sile i etničkog čišćenja i priznavanje

prava svim izbjeglicama na povratak svojim domovima, te poštivanje suverenosti, teritorijalne cjelovitosti i političke neovisnosti Republike Bosne i Hercegovine.

Rezolucija konstatuje „da situacija u Republici Bosni i Hercegovini nastavlja biti prijetnjom po međunarodni mir i sigurnost" i traži da se djeluje po Poglavlju VII Povelje Ujedinjenih naroda i zahtijeva „da se ponovo uspostavi puna suverenost, teritorijalna cjelovitost i politička neovisnost Republike Bosne i Hercegovine". U tom smislu Vijeće sigurnosti odlučuje: osigurati puno poštivanje sigurnosnih područja (zona) naznačenih Rezolucijom 824(1993) i proširiti mandat UNPROFOR-a da bi ga osposobio da u sigurnim područjima (zonama) „otkloni napade na sigurna područja", potvrđujući da su ova sigurna područja (zone) privremena mjera. Vijeće sigurnosti je naložilo generalnom sekretaru da prilagodi i pojača UNPROFOR u podršci „elementima kojima je povjerena zaštita sigurnih područja uz pristanak Vlada koje daju snage", da prerasporedi snage UNPROFOR-a u RBiH i da zatraži dodatne kontigente od drugih država članica UN.

Vijeće sigurnosti pozivajući se na dodatni mandat UNPROFOR-a definiran rezolucijama 770 (1992) i 776 (1993) da pri izvođenju mandata ovlašćuje UNPROFOR da „djelujući u samoodbrani, poduzme neophodne mjere uključujući upotrebu sile kao odgovor na bombardiranje sigurnih područja od bilo koje od strana ili na oružane upade u njih ili u slučaju svake namjerne opstrukcije u i okolo tih područja slobode kretanja UNPROFOR-a ili zaštićenih humanitarnih konvoja". Istovremeno Vijeće sigurnosti je dozvolilo „upotrebu zračnih snaga, u i oko sigurnosnih područja u Republici Bosni i Hercegovini" i ostaje otvorenim za druge mogućnosti za nove i oštrije mjere, od kojih nijedna nije isključena iz razmatranja.

4. Rezolucija 844 od 18. juna 1993. godine sadrži stavove Vijeća sigurnosti nakon što je generalni sekretar podnio izvještaj o provedbi Rezolucije 836 uključiv i finansijske posljedice. Vijeće sigurnosti je odlučno da u potpunosti provede odredbe Rezolucije 836(1993). Odobrilo je pojačanje snaga UNPROFOR-a i ponovo potvrdilo svoju odluku iz Rezolucije 836 (1993) o korišćenju vazdušne sile u i oko zona sigurnosti, kako bi se podržao UNPROFOR u obavljanju svog mandata. Pozvalo je generalnog sekretara da redovno izvještava Vijeće o provođenju Rezolucije 836(1993) i ove rezolucije.

5. Rezolucija 859 od 24. avgusta 1993. ponovo je potvrdila suverenost, teritorijalnu cjelovitost i političku neovisnost Republike Bosne i Hercegovine i da kao članica Organizacije ujedinjenih naroda „uživa sva prava predviđena Poveljom Ujedinjenih naroda". Vijeće konstatuje da još nema pridržavanja svih relevantnih rezolucija, posebno od strane bosanskih Srba. Osuđuje ratne zločine i kršenje međunarodnih humanitarnih prava svih strana u sukobu, a posebno bosanskih Srba. Vijeće se poziva na principe političkog rješenja usvojenog na Međunarodnoj konfer-

enciji o bivšoj Jugoslaviji u Londonu (1992.). Potvrđuje neprihvatljivost zaposijedanja teritorija upotrebom sile i provedbe „etničkog čišćenja".

Utvrđujući da ozbiljna situacija u Republici Bosni i Hercegovini nastavlja biti prijetnjom međunarodnom miru i sigurnosti Vijeće djelujući prema VII poglavlju Povelje Ujedinjenih naroda: potiče sve strane na saradnju sa supredsjedavajućim radi postizanja „pravednog i prihvatljivog" političkog rješenja u BiH, poziva na trenutačnu obustavu vatrenih djejstava i prekid neprijateljstava od svih strana da omoguće neometan protok humanitarne pomoći, a posebno do „sigurnih zona" u Bosni i Hercegovini.

Vijeće potvrđuje svoj stav da rješenje konflikta u Bosni i Hercegovini mora biti u skladu sa Poveljom Ujedinjenih naroda i principa međunarodnog prava, potvrđujući u ovome kontekstu bitnost i kontinuitet sljedećeg: suverenost, teritorijalnu cjelovitost i političku neovisnost RBiH; da promjene u nazivu države niti promjene unutrašnjeg uređenja države neće imati utjecaja na dalje članstvo BiH u Organizaciji ujedinjenih naroda; principi Londonske konferencije ostaju na snazi; zajamčuje se sigurnost i prava svih raseljenih lica za povratak u njihove domove; zajamčuje se održavanje Sarajeva, glavnog grada Bosne i Hercegovine kao ujedinjenog grada i multikulturnog, multietničkog i plureligijskog središta.

Vijeće je osnažilo principe lične odgovornosti za činjenje ratnih zločina i ostalih kršenja međunarodnog humanitarnog prava i svoje odluke u rezoluciji 827(1993) o formiranju Međunarodnog suda.

6. Rezolucija 900 od 4. marta 1994., ponovo potvrđujući suverenitet, teritorijalni integritet i političku nezavisnost Republike Bosne i Hercegovine, insistira na legitimitetu Vlade Republike Bosne i Hercegovine, naspram druge dvije strane: „bosanske Srbe" i „bosanske Hrvate", koje također smatra legitimnim ali ne i njihove paradržavne tvorevine koje se ne navode ni u ovoj ni u drugim rezolucijama.

Rezolucija je visoko ocijenila prekid vatre i mjere koje se odnose na teško naoružanje u i oko Sarajevo, postignut 9. februara 1994. godine i naglasila presudan značaj postizanja potpune slobode kretanja za civilno stanovništvo i humanitarnu robu i ponovo uspostavljanje normalnog života u Sarajevu. Vijeće sigurnosti ovom rezolucijom ističe svoju odlučnost da ponovo uspostavi vitalni javni život u Sarajevu, naglašavajući važnost da se Sarajevo, glavni grad Republike Bosne i Hercegovine, očuva kao jedinstven grad i multikulturni, multinacionalni i višereligijski centar. Vijeće, također pozdravlja namjeru da se dođe do brze zamjene osoblja UNPROFOR-a u Srebrenici i do skorog ponovnog otvaranja aerodroma u Tuzli.

7. Rezolucija 913 (1994) od 22. aprila 1994. godine najvećim dijelom posvećena je teškoj situaciji u zaštićenoj zoni Goraždu. Vijeće sigurnosti osuđuje „na najsnažniji mogući način snage bosanskih Srba radi njihovog nastavljanja ofan-

zive na zonu sigurnosti Goražde koja je rezultirala velikim brojem stradalih civila". Vijeće upozorava da će svako lice koje izvrši povredu međunarodnog humanitarnog prava snositi ličnu odgovornost. Vijeće osuđuje bosanske Srbe zbog njihovog odbijanja da pregovaraju, te njihovo odbijanje predstavnika UN i Ruske Federacije u pogledu prekida vatre u i oko Goražda, naglašavajući da će UNPROFOR nastaviti „da dokraja ispoštuje dati mu mandat uvijek kada je potrebno da bi izvršio relevantne rezolucije vijeća sigurnosti". Vijeće osuđuje bosanske Srbe što napadaju i pritvaraju osoblje UNPROFOR-a kao i za svako sprečavanje slobode kretanja UNPROFOR-a.

Vijeće sigurnosti pozdravlja aktivnosti u objedinjavanju diplomatskih napora za postizanje mira u Republici Bosni i Hercegovini, zahtijeva od Vlade Republike Bosne i Hercegovine i bosanskih Srba da zaključe sporazum o prekidu vatre pod pokroviteljstvom UNPROFOR-a u Goraždu i na cijeloj teritoriji Republike Bosne i Hercegovine. Rezolucija poziva generalnog sekretara da poduzme nepohodne korake kako bi UNPROFOR, u granicama svojih mogućnosti, nadgledao situaciju u Goraždu i na cijeloj teritoriji Republike Bosne i Hercegovine, kako bi se teško naoružanje obje strane stavilo pod kontrolu Ujedinjenih naroda.

Vijeće sigurnosti osuđuje granatiranje i napade od strane bosanskih Srba na zonu sigurnosti Goražde, kako je to definirano Rezolucijom 824(1993), te traži povlačenje tih snaga i naoružanja na udaljenost koju odredi UNPROFOR, a sa koje ne bi više predstavljali prijetnju statusu Goražda kao zone sigurnosti.

Pored zahtjeva da se obustave provokacije u i oko zone sigurnosti, Vijeće posebno traži nesmetanu slobodu kretanja UNPROFOR-u i potvrđuje odluku u Rezoluciji 908(1994) da se najkasnije do 30. aprila 1994. godine izvrši popuna UNPROFOR-a.

8. Rezolucija 958(1994.) od 19. novembra 1994. godine sadrži zabrinutost Vijeća sigurnosti zbog pogoršanja situacije u i oko zone sigurnosti Bihać, a u vezi sa pismom koje je Republika Hrvatska 18. novembra 1994. godine uputila predsjedavajućem Vijeća sigurnosti (S/1994/1312). Vijeće sigurnosti je ovom rezolucijom odlučilo da odobrenje dato u paragrafu 10 rezolucije 836 (1993) državama članicama, koje djeluju u okviru nacionalnih granica ili putem regionalnih organizacija i aranžmana, da preduzmu, uz ovlašćenje Vijeća sigurnosti, ovisno o bliskoj saradnji sa generalnim sekretarom i Zaštitnim snagama Ujedinjenih naroda (UNPROFOR), sve potrebne mjere, kroz upotrebu vazdušnih snaga, u i oko zone sigurnosti u Republici Bosni i Hercegovini na koje se poziva u Rezoluciji 824 (1993.) od 6. maja 1993., kako bi se podržao UNPROFOR u izvršavanju svog mandata iz paragrafa 5 i 9 Rezolucije 836 (1993.) da će, također, primjenjivati takve mjere preduzete u Republici Hrvatskoj.

9. Rezolucija 998 (1995.) od 9. juna 1995. godine. U ovoj rezoluciji Vijeće sigurnosti duboko zabrinuto nastavkom oružanih neprijateljstava na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine naglašava potrebu da bosanski Srbi prihvate mirovni plan Kontakt grupe kao početnu tačku. Vijeće je ozbiljno zabrinuto što bosanski Srbi ometaju UN u Bosni i Hercegovini u vršenju svog mandata stalnim ometanjem dostave humanitarne pomoći i uskraćivanjem slobode kretanja i korišćenja Sarajevskog aerodroma i osuđujući sve učestalije napade na civilno stanovništvo. Stoga je Vijeće sigurnosti odlučilo da poboljša zaštitu UNPROFOR-a i omogući ga u vršenju svog mandata.

Konstatujući da je situacija u bivšoj Jugoslaviji i dalje prijetnja međunarodnom miru i sigurnosti, na osnovi Poglavlja VII Povelje UN, Vijeće sigurnosti zahtijeva da snage bosanskih Srba odmah oslobode sve preostale zatočenike UNPROFOR-ovog osoblja i u potpunosti poštuju sigurnost osoblja UNPROFOR-a i drugih angažiranih na dostavi humanitarne pomoći i da u potpunosti poštuju slobodu kretanja ovog osoblja, naglašava da ne može biti vojnog rješenja sukoba i daje prednost traženju političkog rješenja i da ponovo traži od bosanskih Srba da prihvate plan Kontakt-grupe kao polaznu tačku. Vijeće zahtijeva da se snage bosanskih Srba odmah počnu ponašati u skladu sa Sporazumom od 5. juna 1992. (S/24075) i osiguraju neometan pristup kopnom u Sarajevo. Vijeće posebno zahtijeva od strana da u potpunosti poštuju status sigurnosnih zona i osiguraju UNPROFOR-u neometan pristup u sigurnosne zone i da naročito prestanu sa napadima na sigurnosne zone, kao i da se uzdržavaju poduzimanja svih vojnih napada iz njih. Vijeće podstiče inicijativu za demilitarizaciju sigurnih zona, pozdravlja pismo generalnog sekretara o pojačanju UNPROFOR-a i uspostavljanju snaga za brzu reakciju koje će omogućiti UNPROFOR koji djeluje pod sadašnjim mandatom.

10. Rezolucija 1004/(1995.) od 12. jula 1995. godine. Rezoluciju su podnijele Francuska, Njemačka, Italija, Velika Britanija i SAD. Rezolucija se odnosi na zabrinutost Vijeća sigurnosti zbog pogoršane situacije u i oko zaštićene zone Srebrenica, i u Republici Bosni i Hercegovini i o neprilikama civilnog stanovništva. Što se konfrontira osoblje UNPROFOR-a i veliki broj prognanika unutar sigurnosne zone kod Potočara, zbog nedostatka osnovnih namirnica i medicinske opreme. Savjet odaje poštovanje osoblju UNPROFOR-a raspoređenom u sigurnosnoj zoni Srebrenica. Vijeće sigurnosti osuđuje ofanzivu snaga bosanskih Srba na zaštićenu zonu Srebrenica i posebno zatvaranje osoblja UNPROFOR-a od strane snaga bosanskih Srba.

Vijeće sigurnosti pozivajući se na Ugovor za demilitarizaciju Srebrenice od 18. aprila 1993. godine (S/25700/aneks) od strane Vlade Republike Bosne i Hercegovine i strane bosanskih Srba, žaleći da to nije bilo u potpunosti provedeno ni od jedne strane, djelujući po Poglavlju VII Povelje UN, zahtijeva da snage bosanskih

Srba zaustave njihovu ofanzivu i odmah **se povuku iz zaštićene zone Srebrenica i u potpunosti poštuju status zaštićene zone Srebrenica u saglasnosti sa Ugovorom od 18. aprila 1993.** (podvukao O.I.). Vijeće sigurnosti zahtijevalo je od bosanskih Srba da momentalno i bezuslovno puste sav zarobljeni personal UNPROFOR-a.

Veoma značajna je odluka Vijeća sigurnosti koja nije ispoštovana da generalni sekretar UN iskoristi sve mjere koje mu stoje na raspolaganju za restauraciju statusa definiranog Ugovorom od 18. aprila 1993., o zaštićenoj zoni Srebrenica u skladu sa mandatom UNPROFOR-a, i poziva strane da u tome sarađuju.

Motivi za uspostavu „zona sigurnosti" u Bosni i Hercegovini bili su prvenstveno humanitarni pa tek potom politički, sa nedovoljnim pravnim utemeljenjem. To je bio razlog zbog čega su te „zone sigurnosti" bile od početka do kraja rata u Bosni i Hercegovini „zone nesigurnosti". Uspostavljanje zone sigurnosti Srebrenica učinjeno je iz humanitarne nužde nakon srpske ofanzive na širu okolicu Srebrenice u koju su se slile hiljade prinudno izbjeglih i raseljenih stanovnika sa područja zvorničke, bratunačke, vlaseničke i srebreničke općine.

Za uspostavljanje zone sigurnosti Srebrenica iz humanitarne nužde Vijeće sigurnosti se u uvodu Rezolucije 819 od 16.04.1993. godine pozvalo na činjenicu da je Međunarodni sud pravde na svome zasijedanju 8. aprila 1993. godine u povodu slučaja koji se tiče konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida – Bosna i Hercegovina protiv Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) jednoglasno naznačio kao privremenu mjeru da Vlada Savezne Republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) ima odmah, povinovavši se konvenciji o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. decembra 1948. godine, poduzeti sve mjere u okviru vlastitih mogućnosti u smjeru sprječavanja počinjavanja zločina genocida. U tom cilju Vijeće je odlučilo da pošalje misiju članova Vijeća sigurnosti u Republiku Bosnu i Hercegovinu da procijeni situaciju i izvijesti o tome Vijeće sigurnosti. Na čelu te misije je bio gosp. Diego Ariia, koji je prisutan na našoj konferenciji i ja ga iskreno pozdravljam, jer je ta misija poslata na njegov prijedlog.

Kao što je poznato SR Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) koja je izvršila agresiju na Bosnu i Hercegovinu u saradnji da snagama bosanskih Srba, ne samo da nije postupila po privremenoj mjeri Međunarodnog suda pravde, da spriječi počinjavanje zločina genocida, već je intenzivirala svoje agresivne aktivnosti u prisilnom raseljavanju stanovništva i masovnim ubistvima. Taj fakat je prisilio Vijeće sigurnosti da, razmotrivši izvještaj misije Vijeća sigurnosti koja se vratila iz Bosne i Hercegovine (S/25700) i posebno njenu preporuku da se zamisao o sigurnim zonama proširi i na druge gradove kojima je potrebna sigurnost, uspostavi sigurnosne zone u gradovima Sarajevu, Tuzli, Žepi, Goraždu, Bihaću, kao i u Srebrenici.

Od početka Vijeće sigurnosti je stajalo na stanovištu da je uspostavljanje „zona sigurnosti“ privremena mjera radi izbjegavanja humanitarne katastrofe u gradovima u koje se slilo desetine hiljada prinudno izbjeglih i raseljenih lica koje su agresorski vojnici i bosanski Srbi protjerali iz njihovih domova. To znači da zone sigurnosti nije trebalo shvatiti kao protivno ili na bilo koji drugi način udaljeno od duha i slova mirovnog plana za Republiku Bosnu i Hercegovinu, koji je tada bio aktuelan, tj. Vens-Ovenovog plana. Vijeće sigurnosti je tada bilo uvjereno da će tretiranje gradova navedenih u Rezoluciji 824 od 6. maja 1993. godine sa statusom sigurnih zona doprinijeti ranijoj provedbi mirovnog plana. Istom rezolucijom Vijeće sigurnosti je naredilo nadziranje od strane UNPROFOR-a „povlačenje svih vojnih ili paravojnih jedinica bosanskih Srba, od ovih gradova na udaljenost na kojoj prestaju biti prijetnjom njihovoj sigurnosti i njihovim stanovnicima“. Kao što je poznato u narednih dvije i po godine rata, koliko je još trajao, u Bosni i Hercegovini, bosanski Srbi nisu ispoštoali ovu ni narednih osam rezolucija koje su se odnosile na sigurne zone, što je dovelo do izvršenja genocida nad preko 8.000 dječaka i muškaraca Srebrenice i protjerivanja oko 30.000 žena i djece iz „sigurne zone Srebrenica“.

A sada da se kratko zadržimo na pitanju međunarodno-pravnog utemeljenja zona sigurnosti Ujedinjenih naroda u Bosni i Hercegovini. Tri od četiri Ženevske konvencije donešene prije Konvencije o genocidu 1948. godine reguliraju da se zaštićene zone u ratu formiraju sporazumom zaraćenih strana. S obzirom na specifičnost rata u Bosni i Hercegovini, da je agresor Srbija i Crna Gora sa bosanskim Srbima ušao u rat protiv Bosne i Hercegovine s ciljem uništenja njene državnosti i prisajedinjenja Jugoslaviji i genocidnom uništavanju njenog najbrojnijeg naroda Bošnjaka, međusobni sporazum zaraćenih strana o zaštićenim zonama po osnovu Ženevskih konvencija nije dolazio u obzir, jer bi ih agresor pretvorio u privremene rezervate odnosno geta do konačnog raseljenja i uništenja Bošnjaka kao naroda. Zato je Vijeće sigurnosti da bi izbjeglo humanitarnu katastrofu odlučilo staviti zone sigurnosti pod nadzor Zaštitnih snaga Ujedinjenih naroda (UNPROFOR). Tako su ove „zone sigurnosti“ i po formi i po svome sadržaju bile različite od onih koje su predviđene Ženevskim konvencijama. Posebna njihova specifičnost je bila što su pod zaštitom Ujedinjenih naroda, ali bez mandata da silom brane ove zone od agresora.

Od prve do zadnje rezolucije (ukupno njih deset) koje se odnose na zone sigurnosti, nije bilo riješeno pravno pitanje njihove efikasne vojne zaštite. Naime, bosanski Srbi i bosanski Hrvati smatrali su ih nametnutim rješenjem i davali su do znanja da granice ovih zona sigurnosti smatraju linijama fronta. A s obzirom na slabu vojnu opremljenost Armije RBiH zbog uvedenog embarga na naoružavanje u odnosu na agresora, perspektiva zone sigurnosti bila je da se objektivno pretvore u rezervate kojim bi se zaledilo stanje na terenu i doprinijelo nestanku BiH kao važeće države po konceptima Tuđmana i Miloševića. Vlada Bosne i Hercegovine je cijelo

vrijeme rata preferirala skidanje embarga na naoružanje da bi se sama branila ili za međunarodnu vojnu intervenciju kako bi se okončala kriza u Bosni i Hercegovini i našlo pravično političko rješenje.

Opsada sigurne zone Sarajevo od oko 1400 dana, ofanzive bosanskih Srba i jedinica jugoslavenske vojske i policije na sigurnu zonu Goražde u proljeće i sigurnu zonu Bihać u jesen 1994. godine, uz mlake ili skoro nikakve reakcije UNPROFOR-a, pripremile su teren za upad snaga bosanskih Srba uz podršku Jugoslavije 11. jula 1995. godine u sigurnu zonu Srebrenica u kojoj su izvršili genocid nad preko osam hiljada srebreničkih muškaraca i dječaka starijih od 15 godina.

Do srebreničke tragedije reakcije međunarodne zajednice, predvođenim Vijećem sigurnosti u kojem su evropske zemlje Velika Britanija, Francuska i Rusija imale pravo veta na bilo kakvu odlučniju akciju Ujedinjenih nacija, odvijale su se upravo prema scenariju Velike Britanije koju je predvodio premijer Džon Mejdžor, a koji je on objelodanio 2. maja 1993. godine u pismu svome državnom sekretaru za inostrane poslove i poslove Zajednice Daglasu Hogu, u kome on između ostalog piše:

„3. Sve dok se situacija u bivšoj Jugoslaviji ne smiri, mi moramo po svaku cijenu biti sigurni, da se niti jednoj zemlji, koja se može smatrati „muslimanskom“ ne govori o političkim akcijama Zapada na ovom području, posebno vezanim za Tursku. Iz tog razloga, neophodno je, da se nastavi sa prevarom „Vanes-Owenovim“ mirovnim pregovorima da bi se događala kakva takva akcija sve dok Bosna i Hercegovina ne prestane postojati kao važeća država, a njeno Muslimansko stanovništvo ne raseli iz svoje zemlje.

... i zato nećemo intervenisati u ovom području da spasimo muslimansko stanovništvo ili da ukinemo embargo na oružje“.

Kao što se vidi iz ovog pisma jasno proizilazi odgovor zašto su bile uvedene tzv. sigurne zone Ujedinjenih naroda u Bosni i Hercegovini i zašto nisu bile zaštićene od granatiranja i snajperisanja i ograničene dostave neophodnih namirnica i lijekova. Ovo pismo je odgovor zašto je stradala Srebrenica sigurna zona Ujedinjenih nacija – što Srbi nisu imali strpljenja da čekaju da se muslimansko stanovništvo raseli – kako je bio predvidio Džon Mejdžor, a Bosna i Hercegovina prestane biti važeća država.

Rezime

Uspostavljanje tzv. „zona sigurnosti“ u Bosni i Hercegovini za vrijeme rata protiv Bosne i Hercegovine 1992. – 1995. godine koji su vodile SR Jugoslavija

(Srbija i crna Gora) i Hrvatska nije bilo dovoljno pravno utemeljeno u deset rezolucija koje je donio Savjet sigurnosti u periodu od 1993. do 1995. godine. Prvo, nisu precizno bile određene granice „zona sigurnosti“ i drugo, nije bilo predviđeno da ih štite snage UNPROFOR-a. To je omogućilo agresoru da svojim vojnim aktivnostima stalno sužavaju teritorij „sigurnih zona“. Kada su se uvjerili da međunarodna zajednica nije spremna da ih zaštiti, one su okupirale „zone sigurnosti“ Srebranica i Žepa početkom jula 1995. godine i izvršile genocid nad preko 8.000 dječaka i muškaraca, jer su bile demilitarizirane, dakle nebranjene. „Zone sigurnosti“ bile su zamišljene kao privremene iz humanitarnih razloga da bi se zaštitilo stanovništvo od humanitarne katastrofe, bez prejudiciranja političkog rješenja za Bosnu i Hercegovinu. Međutim, postoji opravdana sumnja da je međunarodna zajednica, upravo iz razloga političkog rješenja ove dvije sigurnosne zone svjesno prepustila da ih okupira agresor, da bi se cijelo Podrinje našlo u sastavu tzv. Republike Srpske, etnički očišćeno od nesrpskog stanovništva radi lakše podjele Bosne i Hercegovine. Razumije se ne očekujući da će srpska vojska izvršiti zločin genocida nad muškarcima Bošnjacima koji su pokušali naći zaštitu u holandskoj bazi UNPROFOR-a u Potočarima u općini Srebrenica. Otuda proizilazi i dio odgovornosti same međunarodne zajednice za genocid u Srebrenici, o čemu postoji svjedočenje Diega Ariie (člana Savjeta sigurnosti UN 1991.-1993.) pred Haškim tribunalom na suđenju Slobodanu Miloševiću, jer njeni predstavnici na terenu nisu poduzeli odgovarajuće mjere zaštite predviđene rezolucijama Savjeta sigurnosti.

DA LI JE DEJTONSKI SPORAZUM LEGALIZIRAO GENOCID U BiH?

Ima puno razloga da službena vlast Srebrenice i nevladine organizacije u Srebrenici traže odgovor na pitanje: „Da li je Dejtonski sporazum legalizirao genocid u Bosni i Hercegovini?“*) Ovo iz razloga što su Srebrenica i njena okolina žrtve toga genocida, a njeni preživjeli stanovnici njegovi svjedoci. No, može se postaviti pitanje koji se ciljevi žele postići ovako postavljenim pitanjem. S obzirom na to ko organizira Konferenciju sa ovako postavljenim pitanjem, uvjeren sam da neće biti ciljevi Konferencije postignuti vođenjem akademske rasprave na ovu temu koja bi dala potvrdan ili odričan odgovor na gore postavljeno pitanje. Domaćini Konferencije, a niti Bosna i Hercegovina neće imati nikakve koristi od toga ako bi rasprava na Konferenciji argumentirano dokazala da je Dejtonski sporazum legalizirao ili da nije legalizirao genocid u Bosni i Hercegovini. Zato bi bilo korisno da nam domaćini Konferencije obrazlože svoje motive za sazivanje konferencije sa ovako postavljenim pitanjem i koja je nužda njih natjerala da traže odgovor na ovo pitanje. Koje praktične ciljeve oni žele da ostvare raspravom na ovu temu u pogledu same Srebrenice i položaja samog stanovništva ili povratnika na ovom području.

Treba imati u vidu da je Dejtonski sporazum u sebi sublimirao političku krizu u Bosni i Hercegovini nastalu različitim pogledima na budućnost Bosne i Hercegovine raspadom Jugoslavije koju su imale tri etničke zajednice u Bosni i Hercegovini u pitanju suverenosti i nezavisnosti Bosne i Hercegovine u koju su se involvirale susjedne države Republika Hrvatska i Srbija i Crna Gora sa svojim velikodržavnim geopolitičkim interesima. Od početka te krize bilo je svima poznato, i međunarodnoj zajednici, i Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori, da s obzirom na geografsku multikonfesionalnu i multietničku izmiješanost stanovništva Bosne i Hercegovine, bilo kakav projekat stvaranja ekskluzivnih etničkih političkih entiteta nije moguć bez prisilne homogenizacije jedne etničke zajednice na račun druge, odnosno, treće etničke zajednice. Svaka zdrava pamet bi od toga suludog pokušaja odustala. Nažalost u to vrijeme, poslije rušenja Berlinskog zida i urušavanja postojećeg međunarodnog sigurnosnog poretka koji je održavao kakav takav mir i ravnotežu snaga u periodu poslije Drugog svjetskog rata, u velikosrpskoj i velikohrvatskoj euforiji da je kucnuo čas da se ostvare njihove stoljetne aspiracije na bosansku zemlju kao srpsku ili hrvatsku zemlju, tog minimuma zdrave pameti je nestalo.

---

*) Izlaganje na Okruglom stolu „Da li je Dejton legalizirao genocid u BiH“ u organizaciji načelnika Općine, UG „Društvo za prevenciju genocida“, UG „Klub intelektualaca Srebrenice“ i UG „Srebreničke majke“ u povodu desetogodišnjice Dejtonskog sporazuma, održanom 12. novembra 2005. godine u „Kući pomirenja“ u Srebrenici.

Ako se moglo desiti sa gore navedenim obrazloženjem, da u jednom emotivnom zanosu vođama naroda ponestane zdrave pameti, ostaje nepoznanica da je minimum te zdrave pameti nedostajao i međunarodnoj zajednici. Ostaće zadatak istraživačima međunarodnih odnosa da uvidom u arhive vodećih evropskih zemalja odgovore na pitanje: Kako se moglo desiti da Evropska unija koja je priznala nezavisnost i suverenost Bosne i Hercegovine, ne zaštiti teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine pružanjem vojne i političke pomoći da odbrani svoje međunarodno-pravno priznate granice i zaštiti svoje stanovništvo od genocida koji se nad njim vrši? Ostaje istraživačima međunarodnih odnosa zadatak da istraže zašto je Savjet sigurnosti propustio primijeniti poglavlje VII Povelje Ujedinjenih nacija da vojno interveniše i pomogne Bosni i Hercegovini da odbije agresiju Srbije, Crne Gore i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu, već je pustio da krvari skoro četiri godine. Također se nije blagovremeno primijenila Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948.), da se spriječi genocid nad bosanskim narodom, prije svega nad Bošnjacima.

Dvije su činjenice nepobitno bile poznate svima u međunarodnoj zajednici: a) da Država Bosna i Hercegovina u vrijeme sticanja nezavisnosti nije imala svoju regularnu vojsku, da nije imala materijalnih sredstava za vođenje rata, da je BiH obavezivala Rezolucija Savjeta sigurnosti 713 od 25. septembra 1991. godine o embargu na uvoz naoružanja, nasuprot agresoru koji je bio već do zuba naoružan, b) Druga činjenica koja je bila također općepoznata je da su agresija na Bosnu i Hercegovinu i genocid nad njenim narodom izvršeni u prisustvu trupa Ujedinjenih naroda UNPROFOR-a, u okviru Operacije UN za očuvanje mira u svijetu, tako da je Savjet sigurnosti bio iz prve ruke obaviješten o stanju u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine. Dakle, u okviru UN-ove operacije „očuvanja mira“ u BiH bjesnio je rat, po svirepostima učinjenim u njemu nije izostajao iza holokausta nad Jevrejima u Drugom svjetskom ratu. Toliko su Ujedinjene nacije, Evropska unija i NATO savez bili prisutni i invlolvirani u događaje u Bosni i Hercegovini, da bi ih mogli nazvati **saučesnicima i saodgovornim** za sve što se i dobro i zlo dešavalo u Bosni i Hercegovini.

Normalni ljudi će postaviti pitanje, je li to moguće? Da, moguće je, jer glavne evropske zemlje, članice Savjeta sigurnosti Velika Britanija, Francuska i Rusija, nisu imale usaglašene političke stavove sa Sjedinjenim Državama Amerike šta učiniti sa Bosnom i Hercegovinom. Otuda možemo reći da su se događaji u Bosni i Hercegovini do proljeća 1994., dakle, do odlučnijeg uključivanja Sjedinjenih Američkih Država, odvijali po receptu Velike Britanije sadržanom u pismu Džona Mejdžora, premijera britanske vlade svome državnom sekretaru za vanjske poslove i poslove Komonvleta od 2. maja 1993. godine Daglasu Hogu: “... neophodno je da se nastavi sa prevarom „Vanes-Owenovim“ razgovorima da bi se događala kakva takva akcija

sve dok Bosna i Hercegovina ne prestane postojati kao važeća država, a njeno Muslimansko stanovništvo ne raseli iz svoje zemlje“, piše Mejdžor.

Da je ovaj scenario bio istinit i koban za sudbinu Bosne i Hercegovine svjedoči nam i uvijek dobro obaviješteni publicista Roj Gatman, nosilac Pulicerove nagrade za svoju knjigu „Svjedok Genocida“. On kaže: „Da je bilo do Evropljana, BiH bi bila zbrisana s lica zemlje. Oni su bili spremni zatvoriti oči pred nestankom te zemlje, ali su se Amerikanci umiješali...“ („Dnevni avaz“, 19/20. januar 2005. Godine).

Drugo relevantno svjedočenje takvog ponašanja Evropljana je ARRIA DIEGA ENRIQUEA, venecuelanskog predstavnika u Savjetu sigurnosti, koji je u aprilu 1993. godine na čelu delegacije Savjeta sigurnosti posjetio Sarajevo i Srebrenicu. On piše:

„9. Bosanci su godinama bezazlezno vjerovali kako su Evropljani i kao takvi nisu bili voljni tražiti pomoć izvan Evrope, čak ni od Ujedinjenih nacija. Naivno su mislili kako Evropa neće oklijevati da im pomogne u sukobu između demokratske države i suprotstavljenog režima.

10. Kako su događaji tekli, Bosanci su skupo platili to što su svoje povjerenje i nade položili u svoje susjede. Kako se ništa nije desilo kad predstavnici Evropske zajednice CUTILEIRO i lord CARINGTON nisu uspjeli, Evropa je Ujedinjenim nacijama u Njujorku izručila veoma osakaćeno tijelo bez ruku i nogu. Slućaj je bio već jako loše stajao, a Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska i Rusija su imale kontrolu u Savjetu sigurnosti.

11. Neki od „glavnih“ u Savjetu sigurnosti bojali su se pojave muslimanske države u srcu Evrope...“

Eto, to je vrlo plastično kazano bila Evropa. Dok je Bosna i Hercegovina čerečena, nastajalo se sačuvati navodnu neutralnost. Zar to nije bio izgovor jedinica UNPROFOR-a, za odlučniji njihov odnos za spašavanje stanovništva od genocida i nesmetano snabdijevanje hranom.

Međutim, ipak razmjere humanitarne katastrofe i nepoštivanja Ženevskih konvencija nisu mogle ostaviti ravnodušnim Savjet sigurnosti koji je usvojio Rezoluciju 780 (1992) kojom je traženo da se osnuje Komisija stručnjaka koja bi ispitala informacije o teškim povredama Ženevskih konvencija i drugim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, osobito što se tiče prakse „etničkog čišćenja“.

Razmatrajući prvi privremeni izvještaj Komisije stručnjaka, Vijeće sigurnosti je Rezolucijom 808 (1993.) od 22. februara 1993. odlučilo da treba osnovati jedan međunarodni sud za vođenje krivičnog postupka protiv osoba odgovornih za teške

povrede međunarodnog humanitarnog prava. Vijeće je 25. maja 1993. rezolucijom 827 (1993.), postupajući prema glavi VII Povelje Ujedinjenih naroda, donijelo Statut Međunarodnog suda za vođenje krivičnog postupka protiv osoba odgovornih za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije nakon 1991. Treba podsjetiti da je mandat Komisije bio jedinstven poduhvat u historiji Ujedinjenih naroda. Komisija je predočavala svoje zaključke o dokazima o postojanju povreda humanitarnog prava a njen zadatak nije bio izrada analize pravnih pitanja. Stvaranje pravnih zaključaka u vezi s pojedinačnim slučajevima bio je zadatak Međunarodnog suda za ratne zločine.

Pošto u rješavanju političke krize u Bosni i Hercegovini između strana u sukobu nije bilo saglasnosti o pravnom pitanju da li je riječ o međunarodnom ili unutrašnjem sukobu, veoma je važno stanovište Komisije po kojem se na sve oružane sukobe, na prostoru bivše Jugoslavije, treba primijeniti pravo koje vrijedi za međunarodne sukobe.

Da se vratimo naslovu ove naše današnje Konferencije: **Da li je Dejtonski sporazum legalizirao genocid u BiH?** Pošto pravna pitanja kao što su agresija i genocid nisu bila predmet Dejtonskog sporazuma, već pitanja koja se tiču okončanja rata, razdvajanja zaraćenih strana i buduće uređenje Bosne i Hercegovine, to bi se mogao dati negativan odgovor na gore postavljeno pitanje. Pravna pitanja kao što su međunarodni ili unutrašnji sukob, kao i genocid, ostavljena su za Međunarodni sud u Hagu za procesuiranje krivične odgovornosti za povrede međunarodnog humanitarnog prava, u svakom pojedinačnom slučaju.

Da je nekim slučajem Dejtonski sporazum legalizirao agresiju ili genocid u BiH, taj sporazum bio bi pravno ništav, jer bi bio u suprotnosti sa Poveljom Ujedinjenih naroda i Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida koji su zabranjeni. Da je Dejtonski sporazum legalizirao agresiju na BiH, Bosna i Hercegovina bi bila obavezna povući tužbu za agresiju koju je podnijela protiv Srbije i Crne Gore pred Međunarodnim sudom pravde. Slično tome, da je Dejtonski sporazum legalizirao genocid u Bosni i Hercegovini, ni Haški tribunal, niti i jedan sud u BiH ne bi mogao izreći presudu za genocid ni za jednu osobu optuženu za genocid.

Po našem mišljenju treba praviti razliku između činjenice da je međunarodna zajednica svojim pasivnim odnosom dopustila da se izvrše agresija i genocid u Bosni i Hercegovini, od samog Dejtonskog aporazuma. Sam Dejtonski sporazum nije osudio ni agresiju ni genocid, pa se stiče utisak da su sporazumom legalizirani i agresija i genocid. Pošto međunarodna zajednica u BiH nije željela da ima ni pobijeđenog ni pobjednika, i da su pored Alije Izetbegovića u ime Bosne i Hercegovine Dejtonski sporazum potpisali šefovi država Hrvatske, Srbije i Crne Gore, država koje su bile involvirane u rat protiv Bosne i Hercegovine, nije se ni moglo očekivati

da će oni potpisati Sporazum u kome će biti osuđena njihova politika prema BiH. Na tome nije insistirala ni međunarodna zajednica, jer je agresora uzela za mirotvorce. Otuda ta dva pravna pitanja: agresija i genocid su ostavljena da se rasprave na sudovima protiv pojedinačnih osoba osumnjičenih za učešće u međunarodnom sukobu i za izvršenja zločina genocida. Otuda i značaj tužbe Bosne i Hercegovine pred Međunarodnim sudom pravde protiv Srbije i Crne Gore. Hvala!

DRŽAVNO-PRAVNI I POLITIČKI ZNAČAJ ODBRANE SARAJEVA

Državno-pravni i politički značaj odbrane Sarajeva*) najbolje se može ocijeniti ako se identificiraju ciljevi agresije Srbije, Crne Gore i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu. Na osnovu dosadašnjih istraživanja smatram da su agresori pred sebe postavili dva cilja: prvi, da se obezvrijedi i poništi državnost i nezavisnost Bosne i Hercegovine kao međunarodno-pravno priznate države i drugi, da se bosanski muslimani, koji od agresora nisu priznavani kao zaseban politički narod, svedu na zanemarljiv procenat, koji neće predstavljati ozbiljan politički faktor, već jednu folklornu činjenicu. Za prvo vrijeme za muslimane koji bi preživjeli genocid je bilo rezervirano nekoliko malih enklava u kojima bi kao u getima bili jedno vrijeme tolerirani a potom raseljeni. Slijedom tog agresorskog projekta u tu svrhu je trebalo da posluži u maju 1993. godine ustanovljivanje od strane UN šest zaštićenih zona: Sarajevo, Goražde, Žepa, Srebrenica, Bihać i Tuzla.

Otuda rat protiv Bosne i Hercegovine bio je, dakle, nešto više i po sadržaju šire, nego što obuhvata teorijski pojam agresije u međunarodnom pravu. Po međunarodnom pravu okupacija određenog teritoija izvršena agresijom na jednu državu podrazumijeva odgovornost okupatora da na prostoru koji je okupirao brine o životu na okupiranoj teritoriji i stanovništvu i stvara uslove za njegovo preživljavanje. S obzirom na ciljeve agresije može se reći da je to bio totalni rat ne samo protiv Bosne i Hercegovine kao države već i kao geopolitičkog prostora, pod tim imenom s obzirom na nazive paradržavnih tvorevina stvorenih na njenoj teritoriji, kao i rat protiv njegovog stanovništva, dakle genocidni rat, a ne prosta agresija.

S obzirom na nacionalno mješovitu strukturu stanovništva u Bosni i Hercegovini, da u njoj pored Bošnjaka žive i Srbi i Hrvati, a da su agresiju izvršile Srbija, Crna Gora i Hrvatska, s ciljem da od bosanske teritorije prave velike Srbiju, Crnu Goru i Hrvatsku, u toj namjeri mobilizirali su najveći broj svojih sunarodnika u Bosni i Hercegovini, stvorivši kvislinške paradržavne tvorevine, da se i sami uključe u velikodržavne projekte stvarajući lažnu predstavu kao da je riječ o građanskom ratu a ne agresiji. Jedina ispravna strategija organiziranog otpora toj agresiji bila je odbrana cjelovitosti međunarodno-pravno priznatog bosanskohercegovačkog državnog teritorija; odbrana višestoljetne tradicije suživota pripadnika različitih etničkih zajednica i odbrana tradicije tolerancije među pripadnicima različitih religija

*) Uvodno izlaganje na Okruglom stolu Projekta „Opsada i odbrana Sarajeva 1992-1995. godine“, koji je u organizaciji Ministarstva za boračka pitanja Vlade Kantona Sarajevo, održan 23. novembra 2005. godine.

na ovom prostoru. Pošto je ta strategija bila kompatibilna međunarodno-pravno usvojenim normama kojima su se rukovodile UN, Evropska unija, OSCE i druge međunarodne organizacije, a podržavalo svjetsko javno mnijenje i, ako se tome, kao primarno, doda na temelju međunarodnog prava organizirani legitimni otpor države i stanovništva Bosne i Hercegovine, agresori nisu uspjeli u svojim namjerama. Ovdje pri tome neću ulaziti u elaboraciju svega onoga strašnoga zla i stradanja Bosne i njenih ljudi. O tomje će biti riječi u referatima koji slijede.

Ovom prilikom zadržat ću se samo na jednom pitanju: Da li bi se Bosna i Hercegovina očuvala kao država i kao multietničko i multikonfesionalno društvo da je u tom ratu protiv Bosne i Hercegovine i njenih stanovnika nekim slučajem Sarajevo palo? Već je odbranjeno nekoliko magistarskih radova na temu odbrane Sarajeva. Razumije se ovom prilikom nemam vremena za širu elaboraciju ovog pitanja i da nagađam šta bi bilo kad bi bilo. Ali ono iza čega sigurno mogu stajati i tvrditi i bez šire elaboracije: da je očuvanje slobodnog Sarajeva (sa svim onim što ono predstavlja samim sobom i u sebi, odbrani onih vrijednosti u njemu koje znače istovremeno i više nego prosjek vrijednosti koje čine društveno biće Bosne i Hercegovine), presudno pomoglo da agresor ne uspije ostvariti svoje ciljeve. Jer je Sarajevo predstavljalo ogledalo onoga što Bosna stvarno jeste i što nosi u svome višestoljetnom biću, i što je na tragu savremenih evropskih integracionih procesa. Slobodno Sarajevo presudno je pomoglo da se nađe konačno političko rješenje za Bosnu i Hercegovinu, kojim joj je priznat državno-pravni kontinuitet, članstvo u UN i drugim međunarodnim organizacijama i sa institucionalnom državnom strukturom kojom se BiH mogla legitimirati kao međunarodno-pravni subjekt.

Razlog zbog čega smo se sastali na ovom okruglom stolu pod naslovom »Opsada i odbrana Sarajeva u periodu 1992 – 1995. godine« jeste da pokušamo naznačiti koje su činjenice, događaji, lokacije, datumi, osobe i sve drugo u vezi sa opsadom i odbranom Sarajeva značajni da se unesu u historiju Sarajeva, da ne bi bili zaboravljeni za buduće generacije, kao doprinos naše generacije u očuvanju države Bosne i Hercegovine i njenih stanovnika. S obzirom da je ratni cilj agresije bio uništenje biološke supstance najbrojnijeg od tri bosanska naroda, tj. Bošnjaka, i debosnizacija Bosne kao geopolitičkog prostora, to se za razliku od klasične odbrane u kojoj učestvuju samo osobe sposobne za služenje u vojsci, za Sarajevo može istaći iskustvo da su branioci Sarajeva bila i neborbena populacija: djeca, starci i žene, jer su činili dušu odbrane i motiv braniocima na linijama odbrane da izdrže, svjesni da se nemaju kuda povući jer je cijeli grad predstavljao prvu liniju. Jednako su ginuli i djeca i starci i žene, čak i više nego sami borci na liniji odbrane, jer je u stvari cijeli grad bio prva linija odbrane.

Smatram da tu činjenicu ne smijemo izgubiti iz vida u projektu koji je danas pred nama na razmatranju. Otuda smatram neprimjerenim da se na spomen obilje-

žja koja se podižu po mjesnim zajednicama uklesavaju samo imena boračke populacije, već treba uklesavati i imena neboračke populacije mjesne zajednice u kojoj je ona živjela i podnosila sve tegobe i dala život za odbranu Sarajeva, koja je samim svojim ostankom u Sarajevu bila podrška borcima na liniji fronta.

Drugo, što ne smijemo izgubiti iz vida jeste da je državno i političko rukovodstvo BiH svo vrijeme opsade Sarajeva bilo u Sarajevu i jednako kao i svi njegovi građani podnosilo teror opsade. Pitanje je, s obzirom na ciljeve rata, da li bi se Sarajevo uspjelo odbraniti da je državno rukovodstvo izišlo iz Sarajeva na neku rezervnu lokaciju. Tvrdim da ne bi. Jer bi to uticalo na moral branilaca. Stoga smatram za budućnost veoma važnim da se pred zgradom Predsjedništva stavi spomen obilježje s podatkom koliko je granata palo na Predsjedništvo kao ratni cilj agresora da se uništi i onesposobi centar odakle se rukovodilo odbranom Bosne i Hercegovine i vodila živa diplomatska aktivnost i drugim važnim podacima iz prvih dana odbrane Predsjedništva.

Sa gubitkom Sarajeva, kao državnog centra, s obzirom na ciljeve rata: uništenje bosanske državnosti i spaljivanje zemlje i ljudi, **holoterrakaust Bosne,** periferne slobodne enklave teško da bi uspjele očuvati jedinstvo zemlje. One bi za međunarodnu zajednicu prije bile dokazom nemogućnosti očuvanja cjelovitosti države i slijedilo bi njihovo dalje političko usitnjavanje i neminovno uključivanje u već stvorene paradržavne tvorevine koje bi bile anektirane u sastav susjednih država, po principu kako je bila zamišljena AP Zapadna Bosna.

Zato je važno da se nastavi naučno istraživati projekat »Opsada i odbrana Sarajeva«, za nauk budućim generacijama, da Sarajevo nikada više ne dođe u iskušenje da ponovo bude opsjednuto, a Bosna i Hercegovina žrtva agresije. Zato predlažem da se stvore institucionalni okviri koji će omogućiti nastavak istraživanja i obilježavanja spomeničkih mjesta opsade i odbrane Sarajeva. Hvala!

IDENTITET BOŠNJAKA UKORIJENJEN JE U ZEMLJI BOSNI

Poštovano predsjedništvo*), dame i gospodo. Ja sam htio da poentiram tri pitanja koja su ovdje prezentovana u zaključcima. Htio bih dakle da naglasim ta tri pitanja. Prvo, je pitanje bošnjačkog identiteta. Mislim da je bošnjački identitet suviše naglašen islamom a nije u dovoljnoj mjeri naglašen zemljom Bosnom. Ako je naš identitet s elementom islama prenaglašen, to faktički nas svodi samo na muslimane. Činjenica je da su na Balkanu kod Južnih Slavena nacionalni identiteti vezani za pripadnost religiji. O tome je pisao Hastings Adrijan (ta je knjiga prevedena i kod nas) u svojoj knjizi **„Građenje nacionaliteta“,** gdje je srpski nacionalitet stavljen pod znak jednakosti sa pravoslavljem, a hrvatski sa katoličanstvom. I razumije se mi, kao sastavni dio ovog prostora pošli smo od toga, kao rezultat naše kulturne tradicije u posljednjih 400-500 godina da svoj identitet vežemo za islam. Međutim, s obzirom da nam susjedi Srbija, Crna Gora i Hrvatska, osporavaju zemlju Bosnu kao supstrat našeg nacionalnog identiteta, jer je smatraju samo srpskom ili samo hrvatskom zemljom, mi ćemo morati ubuduće da potenciramo bosansku dimenziju našega nacionaliteta. Ali ne samo zemljom Bosnom, nego i političkom i kulturnom tradicijom zemlje Bosne od kada se u historiji zna za nju, od sredine Desetog stoljeća. Dakle i za onaj period života zemlje Bosne koji prethodi dolasku islama na ovaj prostor.

Mi moramo ugraditi taj čip našoj omladini, našoj djeci u školskom obrazovanju i vanškolskom obrazovanju, da mi Bošnjaci nismo nastali kao narod i nacija dolaskom islama u Bosnu, nego da mi baštinimo političku i kulturnu tradiciju srednjevjekovne Bosne. I da smo mi ukorijenjeni u zemlju Bosnu. I da je naš bošnjački nacionalitet u stvari, temeljno vezan za zemlju Bosnu. Ne samo po nazivu Bošnjak ili Bošnjanin ili Bosanac nego samim time što su naši preci na tom prostoru živjeli i prije nego što se u pisanoj historiji i znalo za zemlju Bosnu. O tome je riječ, da naše potomke u toj činjenici utvrdimo.

Ja sam do rata na neki način bio skoro pri kraju radnog vijeka, ali mnogo štošta iz naše historije nisam znao, jer nas nije školski sistem učio o tome. Naprotiv, uvijek nas je taj školski sistem tretirao kao neku rezervu jednog ili drugog naroda hrvatskog ili srpskog za kojeg mi treba da se opredijelimo. Zašto? Zato što je Osmanlijama odgovaralo da se u Bosni potisne u drugi plan nacionalna svijest o državotvornosti našeg naroda; mada je Bosna sačuvala svoj teritorijalno-adm-

*) Izlaganje na Okruglom stolu posvećenom Desetogodišnjici potpisivanja Dejtonskog sporazuma, održanom u organizaciji Senata Bošnjačkog instituta koncem novembra 2005. godine.

inistrativni kontinuitet u svojim historijskim granicama i svoj zatečeni narod različite konfesionalne strukture, među kojom i islam. Zato moramo ojačati našu nacionalnu svijest vezivanjem za zemlju Bosnu njegovanjem tradicije predislamske Bosne kao naše nacionalne tradicije. Prema tome, naš je i Bobovac, naši su i svi srednjevjekovni kulturni i historijski spomenici, kao naša kulturna baština. To sam htio danas da naglasim. Sve bošnjačke institucije morale bi u svom prostoru imati i simbole iz političke tradicije i kulture predislamske Bosne, a ne samo islamske simbole. Tada ćemo na određen način biti ubjedljiviji u onome što mi stvarno jesmo. A to je da smo mi potomci stanovnika srednjevjekovne Bosne koji su sebe nazivali Bošnjanima i da nismo na ovaj prostor došli sa Turcima kao što nam svaki put spočitavaju naši susjedi Srbi i Hrvati, da bi Bosnu uzeli samo za sebe, a nas svodili samo na muslimane, osporavajući nam etnički identitet Bošnjaka i naš bosanski jezik.

Drugo što bi htio da poentiram jeste naše pravo na grunt Zemlje Bosne. Pravnici znaju šta je pravo na održaj. Održaj je u našem zakonodavstvu do sada otprilike trajao 20-30 godina. Ako neko koristi moju zemlju na koju ja imam subjektivno privatno vlasništvo 20 ili 30 godina, a ja ga nisam pomeo da koristi to zemljište, on ima pravo na održaj. To znači da se gruntovno prevede kao njegovo privatno vlasništvo. Mi smo u našoj dobrodušnosti, kako kaže rahmetli Alija Isaković, i naivni, i bojim se da u toj našoj dobrodušnosti i naivnosti pred našim očima izgubimo većinski grunt na Zemlju Bosnu. Čuo sam na komisiji ovog Senata jučer da postoji jedan papir iz OHR-a koji će pravo na održaj skratiti na 5 godina. A vi znate dobro gdje se sve naš čovjek raselio i da će zemlja Bošnjaka na prostoru na kojem je većinska uprava od strane Hrvata i Srba faktički biti dovedena u pitanje kao privatno vlasništvo Bošnjaka. Zato sam jučer na komisiji potencirao to pravo na grunt. Jer ne zaboravite da je Karadžić mahao sa papirom pred Međunarodnom zajednicom i najodgovornijim institucijama Jugoslavije da Srbi imaju 64% prava na bosansku zemlju i da adekvatno tome hoće da imaju i toliko vlasti. I to je prezentirano i Karingtonu i odgovornim ljudima iz Međunarodne zajednice. Otuda mi moramo o tome voditi računa i moramo stvoriti adekvatne institucije, koje će se brinuti o tome. Značajnu ulogu u tome može odigrati Islamska zajednica, nevladine bošnjačke organizacije da u svim slučajevima kada se prodaje bošnjačka zemlja da se prije svega ponudi i da se otkupi od strane Bošnjaka i institucija kojima Bošnjaci upravljaju kad je riječ o raznim fondacijama, vakufima itd. Inače ćemo ostati bez zemlje.

Treće moje zapažanje jeste da se, kako da kažem, neodgovorno odnosimo prema Dejtonskom sporazumu. I da je najlakše napadati Dejtonski sporazum. Ja sam napisao knjigu o tome iz dva razloga, što se Srbi u Republici Srpskoj pozivaju na Dejtonski sporazum da bi ukočili proces, a da mi okrivljujemo Dejtonski sporazum da bi prikrili našu nekompetentnost i neznanje ili nehtijenje da nešto uradimo što nam se ne dopada. Nije Dejtonski sporazum bezgrešan. On u sebi ima konstruktiv-

nih grešaka. Osnovna je što je umjesto konstitucionalnosti uveo konstitutivnost tri bosanska naroda, odnosno etničke zajednice. Nema konstitutivnosti naroda bez političkog entiteta kojeg oni unose u Bosnu i Hercegovinu, kao što je bila Jugoslavija u koju su konstitutivni narodi unijeli svoje historijske teritorije. To je suština konstitutivnosti. Jer je Bosna i Hercegovina konstituirana prije nego što su ovi narodi i nastali kao Srbi, Hrvati i Bošnjaci u Bosni u Hercegovini jer su svi bili Bošnjani u Srednjem vijeku. Drugo, što postoji pojam državljanstva kod entiteta iako entiteti po definiciji nisu države. I treće, član 4. i 5. našeg Ustava su alogični, potpuno su van demokratske logike, politčke i kulturne logike demokratske Evrope. I u suprotnosti su sa evropskom Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. To je uvidjelo Vijeće Evrope i sugeriralo nam da to izmijenimo i sve ove suštinske promjene faktički treba izmijeniti kroz izmjenu člana 4. i 5. Ustava. Mislim da će još potrajati važenje člana 1. stav 2. gdje se govori da je Bosna i Hercegovina sastavljena od dva entiteta, jer za nas je bitnije da se izmijene čl. 4. i 5. da nam država profunkcionira normalno, na evropski način koji će dovesti ustvari jednog dana do same promjene člana 1. stav 2. kada će se vjerovatno Bosna i Hercegovina organizirati kao multiregionalna zajednica. Otuda nemojmo napamet pričati da je kriv Dejton za sve naše nevolje. Dejton je bio alternativa ratu, a mi smo bili slabi u tom pogledu, jer embargo na naoružanje je važio, mi smo jači na terenu međunarodnog prava. Mi treba na tom planu da gradimo svoju političku poziciju. Eto toliko, da ne budemo u nekim zabludama. Hvala vam što ste me saslušali.

HAMDIJA ĆEMERLIĆ

Zahvaljujem Fakultetu islamskih nauka organizatoru ovog okupljanja i razgovora u povodu stogodišnjice rođenja prof. dr. Hamdije Ćemerlića*), jednog od najistaknutijih bosanskih i bošnjačkih intelektualaca i pravnika u XX stoljeću.

Smatram da je ovaj razgovor trebao organizirati Pravni fakultet u Sarajevu u saradnji sa FIN-a, i da Univerzitet u Sarajevu bude pokrovitelj ovog Okruglog stola, jer je prof. Ćemerlić bio i rektor Sarajevskog univerziteta (1969 – 1973).

Prof. Hamdija Ćemerlić bio je skoro trideset godina profesor Ustavnog prava na Pravnom fakultetu od njegovog osnivanja 1946. godine do odlaska u penziju 1974. godine i u tri mandata biran je za njegovog dekana. U obilježavanje ove stogodišnjice trebalo je da se uključi i Akademija nauka i umjetnosti BiH čiji je redovni član bio i prof. Hamdija Ćemerlić. Moram reći da se i ovaj okrugli sto održava u zakašnjenju od deset mjeseci na samom izmaku 2005. godine, u kojoj se 21. marta navršavalo sto godina od njegovog rođenja. Otuda treba odati priznanje FIN-a da se uopšte upriličilo obilježavanje ove stogodišnjice, imajući u vidu činjenicu da je profesor Ćemerlić bio i prof. Visoke teološke škole u Sarajevu prije Drugog svjetskog rata i da je predavao na FIN-a i bio prvi dekan. Ipak ne mogu a da ne primijetim našu ukupnu nebrigu, u što samokritički ubrajam i sebe, da istaknute ličnosti iz naše prošlosti u ovakvim povodima ne približavamo novim generacijama da se bolje upoznaju sa njihovim životom i djelom, koje mogu biti pozitivnim uzorom mladim. Sljedeće godine je stogodišnjica rođenja našeg također velikog intelektualca i pravnika prof. dr. Mustafe Kamarića, te se nadam da će u tom povodu pripreme za obilježavanje njegove stogodišnjice biti na vrijeme izvršene.

Ja sam za ovu priliku pripremio kratko izlaganje o doprinosu prof. dr. Hamdije Ćemerlića, da se otrgne od zaborava i od prašine državnog arhiva, relevantna dokumentacija od početka pripreme Prvog zasijedanja ZAVNOBiH-a od

---

*) Izlaganje na skupu u organizaciji Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu u povodu 100. godišnjice rođenja akademika Hamdije Ćemerlića, održanom 7. decembra 2005. godine u Sarajevu.

Akademik Hamdija Ćemerlić rođen je 21. marta 1905. godine. Pravne studije završio je u Beogradu, a doktorat pravnih nauka odbranio je na Sorboni u Parizu 1936. godine. Bio je prof. na Višoj školi za šerijatske sudije u Sarajevu. Za vrijeme Drugog svjetskog rata je vijećnik Prvog, Drugog i Trećeg zasijedanja ZAVNOBiH-a i Drugog i Trećeg zasijedanja AVNOJ-a. Na zasijedanju privremene Narodne skupštine BiH 2. maja 1945. godine izabran je u Prvu Narodnu vladu BiH u položaju ministra pravde. Akademik Ćemerlić je osnivač Pravnog fakulteta 1946. godine i Univerziteta u Sarajevu 1949. godine, a bio je i među osnivačima i član Akademije nauka i umjetnosti BiH i rektor Univerziteta u Sarajevu. Umro je u Sarajevu 1990. godine.

septembra 1943. godine, do Deklaracije prve izabrane Narodne Vlade Bosne i Hercegovine, 2. maja 1945. godine u čijem sastavu je bio i prof. dr. Hamdija Ćemerlić.

Dokumenti ZAVNOBiH-a od 1943. do maja 1945. godine sadržani su u dvije knjige. Prva knjiga sadrži dokumente Prvog i Drugog zasijedanja, a druga knjiga sadrži dokumente Trećeg zasijedanja ZAVNOBiH-a. Izbor dokumenata izvršio je prof. dr. Hamdija Ćemerlić. Bez dubljeg uvida u sam sadržaj dokumenata, samo prelistavanje ove dvije knjige, govori o tome koliko je to bio veliki i odgovoran zadatak. U ovim dvjema knjigama sadržani su ne samo svi relevantni dokumenti usvojeni na ovim zasijedanjima, nego i zapisnici i govori učesnika tih zasijedanja iz kojih se može vidjeti atmosfera i prisnost odnosa između vijećnika nezavisno od toga koje kojoj vjeri i naciji pripadao i na kojoj funkciji bio i kojim se poslom bavio i koje je zadatke imao.

Ne treba zaboraviti da su to bila historijska zasijedanja. Sam prof. Ćemerlić je na svim ovim zasijedanjima bio aktivan učesnik. Nasuprot nekim drugim bošnjačkim intelektualcima koji su historijsku viziju u pogledu budućnosti BiH vidjeli u Hitlerovom novom evropskom poretku, prof. Ćemerlić se nepokolebljivo opredjelio za NOP, što je djelovalo osviješćujuće na široke bošnjačke mase da se odlučnije opredijele za NOP BiH, koji je stajao na političkoj poziciji ravnopravnosti sva tri naroda u BiH. U svom govoru na Drugom zasijedanju ZAVNOBiH-a prof. Ćemerlić je rekao jednu znamenitu rečenicu koja glasi: „Jedva jednom u istoriji od 1000 godina Bosna nalazi svoje smirenje“, čvrsto vjerujući u historijsko-političku neminovnost obnavljanja bosanske državnosti kao moderne evropske države. Koliko je Bosna bila na teškom putu uspostavljanja svoje suverenosti i nezavisnosti, najbolje govore događaji u posljednjoj deceniji XX stoljeća i agresija na nju od strane njenih susjeda, da je unište kao državu i unište njen bošnjački narod. To govori da ni 49 godina od obnove njene državnosti 1943. i zajedničkog života do raspada Jugoslavije 1991/1992. godine, nije bilo dovoljno da se ugasnu velikodržavni apetiti Srbije i Crne Gore i Hrvatske prema uništenju Bosne i Hercegovine i njenog muslimanskog naroda. Stradanje Bosne u ovih četiri godine 1992. – 1995. godine pokazuje koliku su u sebi negativnu energiju imali ti velikodržavni nacionalistički projekti, kada su usred Evrope na kraju XX stoljeća, i pored suživota od 49 godina, u kome je Bosna i Hercegovina bila jedna od 6 federalnih jedinica (država) u federativnoj Jugoslaviji, da naprave takve zločine kojih bi se po svojoj brutalnosti mogao postidjeti i srednji vijek.

U toj činjenici, u opstojnosti BiH kao nezavisne i suverene države, ja vidim značaj ovih sabranih dokumenata koji su najvjerodostojniji dokumenti njene državnosti koje BiH ima u svojoj najnovijoj historiji. Njih je sabrao i selektirao dr. Hamdija Ćemerlić, prof. ustavnog prava, koji je istovremeno bio i aktivni učesnik u

stvaranju tih dokumenata na sva tri zasijedanja ZAVNOBiH-a i prve Narodne vlade Bosne i Hercegovine, izabrane voljom njenih najboljih sinova, a čiji su garant bili položeni životi desetine i stotine hiljada bosanskih građana iz reda sva tri njena naroda.

Kada danas u toj zbirci dokumenata pogledate spisak učesnika Prvog zasijedanja ZAVNOBiH-a održanog 25. i 26. novembra 1943. godine, u kome su vijećnici navedeni po abecedi, a ne po narodima i manjinama, kao što se to danas radi, pokazuje se u kolikoj mjeri je to što je danas dominantno u politici retrogradno, necivilizacijsko i pogubno za samoodrživost bosanske državnosti i nezavisnosti. Zato se moramo vratiti na intenzivnije izučavanje ovih dokumenata koje je odabrao prof. Hamdija Ćemerlić. Svojim trudom koji je uložio prof. Ćemerlić, nama je pomogao da lakše memorišemo ove dokumente, a sebi je sagradio najbolji spomenik po kojem će ga se sjećati sve buduće generacije iz naučne oblasti kojom se bavio cijelog života, kao nezaobilazne literature i historijskog izvora, za izgradnju savremene bosanske državnosti i ustavnosti.

Da postoji svijest o tome kolika je važnost ovih dokumenata za očuvanje državnosti Bosne i hercegovine današnjih bosanskih političara i izdavača, ovi dokumenti bi danas, u povodu 62. godišnjice ZAVNOBiH-a bili štampani u zlatnom povezu i široko distribuirani do seoskih i uličnih biblioteka i prodavača knjiga.

Lično znajući kolika je njihova važnost, hvala prof. dr. Hamdiji Ćemerliću na ogromnom istraživačkom poduhvatu koji je tom prilikom uradio, koji ni nakon skoro četerdeset godina nije relevantno naučno vrednovan od naših odgovarajućih naučnih ustanova u Bosni i Hercegovini.

Nadam se da ćemo to učiniti u neposrednoj budućnosti. H v a l a!

NACIONALNI PARALELIZAM U DRŽAVNOJ UPRAVI PLODNO TLO ZA KRIMINAL

Inkriminirane radnje u predmetu Ante Jelavić i ostali*) mogle su se dogoditi u ustavnom i političkom sistemu Federacije BiH i BiH jer u njemu građani nisu subjekti politike, već su to etničke zajednice kao kolektivi, posredovane nacionalnim političkim strankama. U takvom političkom sistemu odgovorni pojedinci sve što rade, ne rade u ime ustava i zakona, već u ime svoga naroda, ali na račun države i opće dobrobiti njenih građana, samo verbalno pozivajući se na ustav i zakone kad im to iz nekog razloga zatreba. Odgovorni političari i državni službenici u takvom sistemu ne odgovaraju i ne polažu račune o svome radu institucijama sistema: parlamentu i vladi već svojoj političkoj stranci iza koje stoji jednonacionalno biračko tijelo, koje ju je svojim glasovima na izborima dovelo na vlast. Do aktuelne reforme sudskog i tužilačkog sistema u Bosni i Hercegovini rijetko je koji političar i visoki dužnosnik odgovarao pred sudovima. A ako je neko od njih na nižim nivoima i odgovarao pred sudom dešavalo se da se pokrene stranačka ili javna medijska i druga kompanja dužnosnika jednog, drugog ili trećeg naroda koji žive u Bosni i Hercegovini, o njihovoj navodnoj ugroženosti.

Kao što je poznato Federacija Bosne i Hercegovine nastala je Vašingtonskim sporazumom 18. marta 1994. godine, a ustavno-pravno konstituirana donošenjem Ustava Federacije Bosne i Hercegovine 30. marta 1994. godine. Federacija je nastala voljom političkih predstavnika bošnjačkog i hrvatskog naroda na prostorima Bosne i Hercegovine na kojima oni predstavljaju većinsko stanovništvo, ali faktički je ona nastala samo na prostorima koje su kontrolirali Armija Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatsko vijeće odbrane HR Herceg-Bosna.

U životu Federacije BiH mogu se sa ustavno-pravnog stanovišta razlikovati tri faze: prva je od njenog uspostavljanja do Dejtonskog sporazuma, kada su i dalje funkcionirale svaka za sebe vlast Hrvatske Republike Herceg Bosne, koja je sa uspostavom Federacije BiH trebala prestati funkcionirati i vlast Republike Bosne i Hercegovine, kao međunarodno-pravno priznate i legitimne države Bosne i Hercegovine. Formalno je funkcionirala i Federacija BiH, ali bez stvarnih efekata na terenu s obzirom na paralelno funkcioniranje zatečenih vlasti na prostoru koji je činio Federaciju BiH.

---

*) Nalaz i mišljenje u kome sam u svojstvu vještaka izvršio procjenu i osigurao dokaze koji se odnose na zakonski okvir BiH i FBiH u pogledu sistema javne uprave i političkih uvjeta koji su stvorili taj sistem, u predmetu Ante Jelavića i ostalih na Sudu Bosne i Hercegovine 2004/05. godine.

Druga faza u funkcioniranju Federacije započinje Sporazumom o oživotvorenju Federacije Bosne i Hercegovine zaključenom u Daytonu 9. novembra 1995. godine i Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini parafiranim u Daytonu 21. novembra, a potpisanim u Parizu 14. decembra 1995. godine. Odredbe Sporazuma o oživotvorenju Federacije BiH materijalizovane su Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o Vladi Federacije Bosne i Hercegovine i Zakonom o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave, donešenim 27. decembra/prosinca 1995. godine. Ovim zakonima otvoren je proces prevazilaženja paralelne vlasti i stvaranja jedinstvene vlasti Federacije Bosne i Hercegovine u skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine. Treća faza u razvoju Federacije Bosne i Hercegovine nastala je u julu 2000. godine, donošenjem Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti sva tri naroda u BiH: Bošnjaka, Srba i Hrvata u oba entiteta, dakle, u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, koja se počela implementirati tek skoro dvije godine kasnije donošenjem amandmana na Ustav Federacije BiH koje je svojom Odlukom proglasio Visoki predstavnik od 19. aprila 2002. do 28. januara 2004. godine. Možemo reći da je ova faza u ustavnom razvoju Federacije BiH tek na početku.

S obzirom na naš zadatak, mi ćemo se u daljoj našoj analizi funkcioniranja ustavnog i političkog sistema Federacije BiH i BiH zadržati na drugoj fazi koja je pravno-normativno započela 27. decembra/prosinca 1995. Posebno ćemo našu pažnju zadržati u domenu odbrane, uspostavom **Federalnog ministarstva odbrane** navedenim Zakonom o federalnim ministarstvima, kada je prestao da važi Zakon o ministarstvima iz 1994. godine.

Sporazumom o oživotvorenju Federacije BiH od 9. novembra 1995. godine, na osnovu kojeg je došlo do donošenja novih zakona o vladi i federalnim ministarstvima, radi uspostave jedinstvene i odgovorne vlasti na području Federacije BiH, regulirano je da Vlada Republike BiH zadrži one funkcije koje joj omogućuju da funkcionira kao vlada međunarodno priznate države Bosne i Hercegovine, a da se sve druge civilne funkcije prenesu u roku od mjesec dana na vladu Federacije od dana donošenja zakona o vladi i federalnim ministarstvima. To važi i za sve funkcije postojećih lokalnih civilnih vlasti i organa na području Federacije koja su pod kontrolom Armije Republike BiH koje će biti prenesene na institucije Federacije i biti ukinuti u roku od mjesec dana poslije donošenja odgovarajućih zakona.

Sporazumom je također regulirano da paralelno sa prenosom funkcija s Vlade Republike na Vladu Federacije, dođe do prenosa svih funkcija postojećih civilnih vlasti i organa u područjima Federacije pod kontrolom HVO-a na institucije Federacije, a te će se vlasti i organi raspustiti mjesec dana nakon usvajanja spomenutih zakonskih prijedloga.

Članom 25. Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave regulirano je da danom početka rada federalnih ministarstava prestaju sa radom sva tijela uprave i druga upravna tijela na teritoriju Federacije pod kontrolom Armije BiH, kao i tijela uprave i druga upravna tijela na teritoriji Federacije pod kontrolom HVO, koja svoje ovlasti prenose na ministarstva i druga upravna tijela utvrđena ovim zakonom odnosno na odgovarajuća tijela kantona. Istim članom regulirano je da se za dan početka rada ministarstava uzima dan imenovanja ministra.

Odgovornosti Vlade Federacije i drugih federalnih institucija, pored drugih, uključivala je i pitanje **odbrane**. Zakon o odbrani, kojim je trebalo objediniti poslove odbrane i dviju vojski: Armije RBiH i HVO, donesen je 9. jula/srpnja, a objavljen u «Službenim novinama Federacije BiH», 26. avgusta/kolovoza 1996. godine. Ustav Federacije BiH uredio je da Federacija BiH pored ministarstva odbrane ima i svoju vojsku (armiju).

Ustav nije uredio od kojih ranijih vojski će biti sastavljena Vojska Federacije. Zakonom o odbrani, stavom 2. člana 37. regulirano je da se Vojska Federacije sastoji od jedinica/postrojbi Armije RBiH i HVO zaključno sa nivoom korpusa i zbornog područja. Ove odredbe zakona, koje u sastavu Vojske Federacije zadržavaju raniji HVO i Armiju RBiH, suprotno navedenom Sporazumu iz Dejtona od 9. novembra 1995. godine, sumnjive su ustavnosti, jer po našem mišljenju Ustav Federacije BiH poznaje samo Vojsku Federacije kao integralnu vojnu strukturu, bez podjele na njene sastavnice: Armiju RBiH i HVO. U Ustavu Federacije BiH, odredbe koje su važile 1996. godine u vrijeme donošenja zakona o odbrani, ne poznaju komponente: Armiju RBiH i HVO (član III –1-1(b); član IVA-4-20-1i); član IVB-3-7a(I) i 8. Ustav Federacije BiH, dakle, poznaje samo Ministarstvo odbrane, Vojsku Federacije i Zajedničku komandu Vojske Federacije.

Reguliranjem u Zakonu o odbrani da se Vojska Federacije BiH sastoji od Armije RBiH i HVO doprinijelo je tome da su u Ministarstvu odbrane i Vojsci Federacije praktično funkcionirale dvije paralelne nacionalne strukture: bošnjačka i hrvatska, mada iz ostalih odredaba Zakona o odbrani i Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva odbrane to ne proizilazi, izuzev odredbi koje propisuju da na određenim položajima dužnosnik i njegov zamjenik ne mogu biti iz istog naroda.

Zakonom i Pravilnikom stvorena je jedinstvena struktura sektora, odjela/odsjeka i uprava u sjedištu ministarstva (Sarajevo). Jedino su dislocirani **uredi za kantone** Sektora za vojnu industriju, **uprave za odbranu u kantonima** i **odjeli za odbranu u općinama.** Također je jedinstveno utvrđena struktura Zajedničke komande Vojske Federacije sa sjedišttem u Sarajevu, bez dislokacije bilo koje strukture Zajedničke komande izvan Sarajeva. Otuda se stvaranje bilo kakve **uprave** HVO sa sjedištem u Mostaru može smatrati suprotnom Zakonu o

odbrani i Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva odbrane ili Vojske Federacije.

Razumije se nije suprotno Zakonu o finansijskom poslovanju da Ministarstvo odbrane ima svoj **račun** kod bilo koje poslovne banke koju je izabralo da preko nje posluje, pa ni kod Hercegovačke banke, pod uslovom da se tim računom upravlja u skladu sa Zakonom o odbrani i Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva odbrane.

Zakon o odrbani u stavu 1. člana 27. taksativno nabraja upravne, stručne i štabske/stožerne poslove u oblasti odbrane koje će vršiti Ministarstvo odbrane. Među tim poslovima u stavu 1. alineji 4. i 7. navode se sljedeći poslovi: obavlja upravne i organizacijske poslove i zadaće Vojske Federacije; upravlja i koristi sredstva namijenjena za potrebe Vojske Federacije. A u stavu 2. istog člana stoji odredba koja kaže da poslove iz stava 1. ovog člana: **«ministar i zamjenik ministra odbrane obnašaju suglasno».** Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva odbrane, od 21. maja/svibnja 1998. godine utvrđena je jedinstvena organizaciona struktura Ministarstva odbrane i Zajedničke komande Vojske Federacije BiH. U članu 9. propisan je način rukovođenja Ministarstvom odbrane: «Radom Ministarstva odbrane rukovodi ministar uz suglasnost zamjenika ministra, sukladno Zakonu, koji ne mogu biti iz istog konstitutivnog naroda u Federaciji BiH». Podjelom ministarskih mjesta u Vladi Federacije, ministar odbrane imenovan je iz reda hrvatskog naroda, a zamjenik ministra iz reda bošnjačkog naroda. Dakle, i Zakon i Pravilnik obavezuju ministra da poslovima ministarstva rukovodi «uz suglasnost zamjenika ministra».

Takođe Zakon o odbrani stavom 2. člana 28. obavezuje ministra, da propise za koje je nadležan, donosi, «u saglasnosti sa zamjenikom ministra». Istu obavezu ministra sadrži i Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji. On u stavu 1. člana 10. propisuje: «Sve akte iz nadležnosti Ministarstva odbrane potpisuje ministar, uz suglasnost zamjenika ministra». Stavom 2. člana 10. propisano je da «ministar uz suglasnost zamjenika ministra može ovlastiti pomoćnike ministra ili druge službenike da potpisuju pojedinačna akta, iz nadležnosti Ministarstva odbrane, o čemu se donosi posebno rješenje».

Procedure propisane Zakonom o odbrani i Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji koje smo citirali naprijed ne dozvoljavaju paralelizam u rukovođenju poslovima Ministarstva odbrane u smislu da dužnosnik iz reda hrvatskog naroda rukovodi hrvatskim kadrom u Ministarstvu odbrane i Vojske Federacije, niti da dužnosnik iz reda bošnjačkog naroda rukovodi bošnjačkim kadrom u Ministarstvu odbrane i Vojske Federacije. Pravna suština i Zakona i Pravilnika o obavezi ministra da uz saglasnost zamjenika ministra rukovodi poslovima ministarstva i Vojske Federacije jeste da obojica budu jednako odgovorni za posao koji obavljaju kadrovi iz oba naroda, a u skladu sa zakonom i Pravilnikom.

Otuda se može smatrati protuzakonitom svaka radnja ministra za koju nije dobio saglasnost zamjenika ministra, a pogotovu je nezakonita radnja zamjenika ministra ako za nju nije bio ovlašćen od ministra.

Međutim, ministar i zamjenik ministra odbrane, neprofesionalno su se dogovorili, suprotno Zakonu o odbrani, da sredstva doznačena iz Proračuna (Budžeta) Federacije na račun Federalnog ministarstva odbrane/obrane, do donošenja Odluke o jedinstvenom finansiranju FMO i VF BiH (u svim segmentima, te uspostave zajedničkog finansijskog osiguranja), podijele u omjeru Armija BiH:HVO=2,3:1. To su učinili Privremenim protokolom o finansiranju FMO i VF BiH, kojeg su donijeli 9.07.1997. godine. Ta se privremenost dosta dugo zadržala, pa su umjesto privremenog protokola ministar i zamjenik ministra dvije godine kasnije 24.05.1999. godine donijeli Privremenu odluku da se nastavi sa podjelom dobijenih sredstava iz budžeta Federacije u istom omjeru 2,3:1. Ovom odlukom jasno su precizirali da će isplate zajedničkih stvorenih obaveza u FMO komponente Armija i HVO izdvajati sredstva dobijena iz budžeta u istom omjeru 2,3:1, a za svako pojedinačno izdvajanje ovlastili su da to čine sporazumno pomoćnik ministra za materijalno-financijsko poslovanje i njegov zamjenik na prijedlog načelnika Vojnor-ačunovodstvenog centra i njegovog zamjenika. Prema ovoj Odluci gotovinske isplate po zajedničkim odlukama ministra i njegovog zamjenika vršit će se na blagajni, s tim što će naloge za isplatu potpisivati ministar za **hrvatsku,** odnosno njegov zamjenik za **bošnjačku** komponentu. Odlučeno je da u tom smislu bude popunjena i blagajna činovnicima, hrvatski činovnici radiće za hrvatsku, a bošnjački činovnici radiće za bošnjačku komponentu iz sastava zaposlenika MO i vojnika u VF BiH.

Zakonom o federalnim ministarstvima od 27. decembra/prosinca 1995. godine i Sporazumom o oživotvorenju Federacije BiH donešenom u Dejtonu 9. novembra/studenog 1995. godine predviđeno je da sa uspostavom Ministarstva odbrane Federacije BiH prestanu postojati ranija ministarstva odbrane HR Herceg Bosne i Republike Bosne i Hercegovine, jer su sa Dejtonskim sporazumom potpisanim u Parizu 14.12.1995. prestali postojati kao zasebni državno-pravni i politički entiteti. Međutim, HR Herceg Bosna transformirala se u Udruženje građana pod imenom «Hrvatska zajednica Herceg-Bosna», koja je pored ostalih imala i ODJEL ODBRANE, koji je nastavio praktično da obavlja poslove Ministarstva odbrane HR Herceg Bosne, ali formalne akte su potpisivali dužnosnici Federacije BiH iz reda hrvatskog naroda. Tako je u protokolu toga Odjela – Operativna zona sjeverozapadna Hercegovina – Tomislavgrad, zaveden Pravilnik o plaćama i drugim novčanim primanjima djelatnih vojnih osoba, službenika i namještenika na službi u Hrvatskom vijeću obrane, koji je donešen na osnovu članka 45. Zakona o obrani HR Herceg Bosne («Narodni list HR H-B», broj:19/94, a potpisao predsjednik Federacije Bosne i Hercegovine, 4.02.1997., (Broj: 01-059/97). Predsjednik Federacije BiH nije se

pozvao na Zakon o odbrani Federacije, već na Zakon o odbrani HR Herceg Bosne, iako je Zakon o odbrani Federacije bio donesen pola godine ranije, u avgustu 1996. godine.

Pravilnik o plaćama i drugim novčanim primanjima djelatnih osoba, službenika i namještenika na službi u Hrvatskom vijeću odbrane, donešen u Mostaru 19.11.1998. godine, ispravno se poziva kao na pravni osnov na član 27. Zakona o odbrani Federacije, ali ga potpisuje samo ministar odbrane (Ante Jelavić). Međutim, u stavu 2. člana 27. Zakona o odbrani stoji da poslove iz stava 1. ovog člana «ministar i zamjenik ministra odbrane obnašaju suglasno». Dakle, supotpisnik ovog Pravilnika trebao je biti i zamjenik ministra. To je potvrđeno i u članu 28. stavu 2. u kome stoji da: «Ministar odbrane, u saglasnosti sa zamjenikom ministra odbrane, donosi propise za koje je opunomoćen». Sjedište Ministarstva odbrane je u Sarajevu, a ne u Mostaru, i na Pravilniku je trebalo da stoji Sarajevo, a ne Mostar. Na štambilju kojim je ovjeren potpis ministra nalazi se sljedeći tekst: «Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo odbrane, Hrvatsko vijeće odbrane», iz čega bi proizilazilo da je ministar, ne samo ministar odbrane, već i komandant HVO.

Treba napomenuti da ovaj Pravilnik nije donešen u skladu sa Privremenim pravilnikom o plaćama i drugim novčanim primanjima profesionalnih vojnih lica, službenika i namještenika Federalnog ministarstva odbrane, od 21.05.1998. godine, kojeg su potpisali u skladu sa članom 28. Zakona o odbrani ministar i njegov zamjenik. Naime Pravilnik koji propisuje plaće pripadnika HVO ne primjenjuje propisane koeficijente iz Privremenog pravilnika već utvrđuje jedinstvenu osnovicu u hrvatskim kunama, a ne u BH konvertibilnoj marki. Ovaj pravilnik utvrđuje mornarički dodatak, mada Vojska Federacije nema mornarice, kao i ostale dodatke kojih nema u Privremenom pravilniku. Ovakav površan odnos prema normiranju plaća u komponenti HVO koji nije podlijegao kontroli Ministarstva odbrane Federacije mogao je dovesti do niza zloupotreba u korišćenju budžetskih sredstava namijenjenih plaćama Vojske Federacije.

Navest ćemo još neke nezakonite načine donošenja propisa u FMO. Izmjene i dopune Privremenog pravilnika koje su donešene u 2000. godini potpisane su samo od strane zamjenika ministra, na mjestu gdje je trebao biti potpis ministra, što znači da nije bio ni predviđen potpis ministra, što je također protuzakonito. Zatim, Pravilnik o dodjeli stambenih kredita (koji se odnosi na izradu i odobravanje mandatnih kredita za izgradnju kuća i kupovinu stanova) od 27.02.1998. godine (broj: 02-01-98-1, klasa 011-01/98-01/06), na kome je označen Mostar kao mjesto donošenja i samo potpis ministra bez potpisa zamjenika ministra. Pravilnik po izjavi aktuelnog ministra nije registriran u sjedištu ministarstva. S tim u vezi, Ugovor o obavljanju poslova u ime i za račun FMO od 31.03.1998. godine, kojeg je potpisao

ministar Jelavić (bez saglasnosti zamjenika ministra) sa Hercegovačkom bankom, za obavljanje poslova provođenja kreditiranja stambene izgradnje uopće se ne poziva na svoj pravni osnov tj. na Pravilnik o dodjeli stambenih kredita FMO.

Zakonom o proračunima-budžetima u Federaciji BiH, od 21.05.1998. godine, definiran je proračun-budžet kao procjena godišnjih prihoda i primitaka te utvrđeni iznos izdataka i drugih plaćanja Federacije. Budžetskim korisnicima su se smatrala ministarstva i druga tijela i organi Federacije BiH. Prema tom zakonu proračun-budžet se popunjava: a) prihodima od poreza po osnovu zakona, b) neporeznim prihodima, c) prihodima od djelatnosti budžetskih korisnika koje oni ostvare na tržištu svojom djelatnošću i d) od domaćih i inozemnih potpora(pomoći) u gotovinskom i negotovinskom obliku (član 9.). Zakon je propisao da se prihodi od usluga korisnika budžeta ostvareni na tržištu smatraju prihodima budžetskih korisnika (član 14.). Potpore i pomoći koje dolaze od inostranih i domaćih organizacija ne pripadaju budžetskim korisnicima izravno, dok ne budu kao takve unesene kao primanja u budžet Federacije.

Pomoć koju je Republika Hrvatska davala HVO kao sastavnici Vojske Federacije, ako bi slijedili slovo citiranog Zakona, morala je biti prvo evidentirana kao inozemna potpora budžetu Federacije, s tim što se ne bi dovodila u pitanje njena namjena koju je odredio darodavac. Ta sredstva su tek tada mogla biti transferisana Ministarstvu odbrane Federacije kao dodatna sredstva sa namjenom koju je odredio darodavac, tj. kao finansijska pomoć FMO i Vojsci FBiH, odnosno hrvatskim djelatnicima u tim institucijama.

Otuda sporazumi koje je potpisala Republika Hrvatska sa Federacijom Bosne i Hercegovine o financijskoj pomoći Federaciji Bosne i Hercegovine-Federalnom ministarstvu odbrane, nisu sa strane FBiH mogli potpisati dužnosnici FMO, već dužnosnici Federacije BiH (predsjednik ili dopredsjednik ili premijer) koji su mogli predstavljati Federaciju prema stranoj državi ili inozemnoj organizaciji (donatoru). Na oba sporazuma potpisanim sa Hrvatskom nema oštampanog imena ili naznake funkcije lica koja su potpisala sporazum, a potpis je nečitak:

Prvi Sporazum je potpisan 6. maja/svibnja 2000. godine. U dokumentaciji nema tragova da su ranije potpisivani ovakvi sporazumi i kako su sredstva transferirana iz Hrvatske direktno na račun HVO, odnosno rezidentni račun FMO u Hercegovačkoj banci za koji su ovlašćeni potpisnici bili najviši dužnosnici FMO iz reda hrvatskog naroda. U članku 2. stoji: «Financijska pomoć je namijenjena FMO-isključivo za plaće hrvatskih djelatnika, časnika, dočasnika i vojnika u FMO i VF BiH i u druge namjene se ne može koristiti».

U Sporazumu iz 2001. godine u članku 2. piše: «Finansijska pomoć iz članka 1. ovog Sporazuma definirana je Državnim proračunom RH za 2001. godinu («Narodne novine», broj: 130/2000), a namijenjena je za:

1. – Plaće hrvatskih djelatnika, časnika, dočasnika i vojnika FMO i Vojske FBiH (u daljem tekstu: VF BiH) u iznosu od 50.000.000 (pedesetmilijuna)HRK i

2. – za potporu u razvojačenju hrvaskih djelatnika, časnika, dočasnika i vojnika u FMO i VF BiH u iznosu od 15.000.000(petnaestmilijuna)HRK.

Sredstva iz stavka 1. ovoga članka su namjenska i isključivo se mogu koristiti u namjene definirane tim stavkom».

Iz namjene sredstava iz oba sporazuma može se zaključiti da nisu mogla biti usmjeravana u druge svrhe nego samo u svrhe utvrđene sporazumima. Otuda se može smatrati netačnim KONAČNO IZVJEŠĆE (Ur. broj: 13-01-11/01, od 3. siječnja 2001. godine) ministra Miroslava Prce kojim izvještava Stalno povjerenstvo za vojna pitanja (SPVP), na koje je bio obavezan prema sporazumu, da je svih 300.000.000 HRK koje je HVO primio od Republike Hrvatske za 2000. godinu utrošeno za plaće i bankarske troškove, s obzirom da je revizija utvrdila drukčije stanje.

Ako su donirana sredstva iz Hrvatske trebala biti isplaćena za plaće, to znači da je trebalo platiti i poreze na plaće, doprinose za penziono/mirovinsko i invalidsko osiguranje, za zdravstveno osiguranje i za osiguranje od nezaposlenosti. Na osnovu Zakona o Vladi FBiH («Službene novine FBiH», br.: 1/94 i 8/95), članak 19. stavak 2., Vlada je 9.09.1996. godine donijela **Odluku o pravima iz penzijskog i invalidskog osiguranja i pravima iz zdravstvene zaštite pripadnika Armije Republike Bosne i Hercegovine, Hrvatskog vijeća obrane odnosno Vojske Federacije Bosne i Hercegovine i lica angažovanih po osnovu vojne obaveze u federalnom ministarstvu unutrašnjih poslova** («Službene novine Federacije BiH», broj 17, od 12.09.1996.). Ova odluka je **izričito obavezivala** FMO i obje komponente Vojske FBiH (ARBiH i HVO) na plaćanje doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje i zdravstvenu zaštitu, a osnovica za obračun doprinosa bila je «plata odnosno novčana naknada…umjesto plate» (član 2.). Prema ovoj Odluci za evidenciju o činjenicama u vezi staža osiguranja i iznosu plate, odnosno novčane naknade, bilo je odgovorno FMO (član 3.). Odluka je propisala da je FMO obveznik obračuna uplate doprinosa za penzijsko-invalidsko osiguranje i zdravstvenu zaštitu za pripadnike ARBiH i HVO i zaposlenike FMO (član 5.). Prema propisima koji su tada važili odgovornost za prikupljanje doprinosa i za brigu o mirovinskom i invalidskom osiguranju imao je Zavod za mirovinsko i invalidsko osiguranje (MIO) sa sjedištem u Mostaru.

Ova Odluka je važila do 1998. godine kada su doneseni federalni zakoni: Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, Zakon o radnim odnosima i plaćama službenika organa uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine i Zakon o doprinosima («Službene novine FBiH»,broj 35/98). Ovim zakonima je detaljnije regulirana materija u vezi sa zapošljavanjem i obaveznim izdavanjem rješenja o plaći i drugim naknadama za svakog osiguranika, na osnovu čega se obračunavalo plaćanje doprinosa. Ovim zakonima precizno su definirane obaveze federalnih institucija, pa prema tome i obaveze FMO u odnosu na pripadnike Vojske Federacije (ARBiH i HVO) i zaposlenike FMO, da redovno obračunava i uplaćuje doprinose za mirovinsko i invalidsko osiguranje, za zdravstvenu zaštitu i doprinose za nezaposlene.

Smatramo da je do zloupotreba položaja ili ovlašćenja, pronevjere i nesavjesnog rada u službi hrvatske komponente Vojske FBiH moglo doći iz više razloga, a mi ćemo navesti sljedeće:

1. Ustavom FBiH uređena je Vojska Federacije bez komponenata HVO i Armije RBiH. Otuda nam se čini da su sumnjive ustavnosti odredbe člana 37. Zakona o odbrani da se Vojska Federacije sastoji od jedinica Armije RBiH i HVO zaključno sa nazivom korpusa i zbornog područja, jer su Sporazumom o oživotvorenju Federacije, potpisanom 9. novembra 1995. u Dejtonu a kasnije i Dejtonskim sporazumom, prestale da postoje Republika BiH čija je vojska bila Armija RBiH i HR Herceg-Bosna, čija vojska je bila Hrvatsko vijeće obrane. Ako su prestala postojati ova dva državno-pravna oblika, onda nisu mogle ostati njihove vojske. Funkcije ova dva državno-pravna oblika preuzela je Federacija i Država Bosna i Hercegovina. Otuda je Federacija morala imati integriranu svoju vojsku bez komponenti. Sa zadržavanjem vojnih komponenti zadržan je i paralelizam u funkcioniranju FMO i Vojske Federacije po kriterijumu nacionalnosti što je suprotno i Ustavu BiH i Ustavu Federacije BiH.
2. Vojne komponente u Vojski Federacije izražene su u brojčanom sastavu: Armija je imala 2,3 naspram 1 HVO (Armija-HVO=2,3:1). To je bila i osnova za podjelu sredstava koja su pristizala iz budžeta Federacije. Uvidom u Budžet Federacije od 1998. do 2001. godine, za razliku od ostalih korisnika budžeta koji su svoje zahtjeve za sredstvima iz budžeta prikazali po jedinicama potrošnje i ekonomskim kodovima, FMO je imalo kako u zahtjevu za budžetskim sredstvima, tako i u izvještaju o izvršenju budžeta samo dvije stavke: ukupni iznos koji su dobili i isti taj iznos koji su potrošili u jednoj budžetskoj godini. Zanimljivo je da ta netransparentnost nikome nije smetala, ni Vladi ni Parlamentu, koji su to verificirali. Otuda nije bilo ni

vladine ni parlamentarne kontrole da li se budžetska sredstva troše u skladu sa zakonom.

3. Mada prema Zakonu o odbrani i Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji FMO i VF BiH nema dislociranog ni jednog ureda FMO, izuzev Uprave za odbranu HNK u Mostaru, sredstva koja je dobijala hrvatska komponenta VF prebacivana su na račun FMO otvoren u Hercegovačkoj banci. Iako se radilo o finansijskim sredstvima FMO kojim je trebalo da upravljaju jednako odgovorno i ministar i njegov zamjenik, kao i pomoćnik ministra za materijalno-finansijske poslove i njegov zamjenik, ovlasti za potpisivanje imali su samo dužnosnici iz reda hrvatskog naroda, što je bilo suprotno Zakonu o odbrani i Pravilniku koji propisuje da dužnosnici iz oba naroda donose odluke suglasno, čak i kad je riječ o pojedinačnim aktima.
4. Novčana pomoć koju je FBiH primala od RH za FMO i VF BiH nije prolazila kroz Budžet Federacije BiH u skladu sa Zakonom o proračunima-budžetima u Federaciji, već je neposredno išla FMO na račun rezerviran za hrvatsku komponentu VF BiH. S obzirom da su tim sredstvima upravljali najviši dužnosnici FMO iz reda hrvatskog naroda koji su bili nadređeni revizorima i kontrolorima unutar ministarstva to nije ni bilo pokušaja da se ostvari uvid u trošenje sredstava dobijenih iz RH, a bošnjački dužnosnici se u to nisu miješali, kao što se ni hrvatski dužnosnici nisu miješati u njihovo materijalno-finansijsko poslovanje.
5. Smatramo da nije ostvaren efikasan i transparentan nadzor i kontrola propisani u sporazumima između HR i FBiH o trošenju finansijske pomoći, jer ni sama RH nije bila mnogo zainteresirana u šta će taj novac biti utrošen. Da jeste tada bi pri Stalnom komitetu za vojna pitanja na vrijeme bio obrazovan odbor za nadzor, a ne tek onda kada se u javnosti postavilo pitanje trošenja tih sredstava. Po našem mišljenju razlog tome treba tražiti i u činjenici da su sporazume sa RH u ime Federacije, umjesto dužnosnika Federacije, potpisali dužnosnici FMO iz reda hrvatskog naroda koji su i suvereno raspolagali tim sredstvima i nisu bili zainteresirani da neki odbor vrši kontrolu njihovog upravljanja tim sredstvima.
6. Nije RH oštećena ovakvim poslovanjem njenim sredstvima pomoći već su oštećeni Federacija BiH, zbog neuplaćenih poreza na neisplaćene dohotke, PIO/MIO i Fond zdravstva, zbog neplaćenih doprinosa, kao i djelatnici FMO i vojnici VF BIH iz reda hrvatskog naroda kojima nisu isplaćene plaće ili zbog umanjenja plaće za 40% i slično.

7. Sredstva dobijena iz Hrvatske bila su namjenjena za plaće hrvatskih djelatnika u Vojsci FBiH i MO FBiH i nisu mogla biti donirana 1. Centru za pravnu pomoć, 2. HDZ i 3. Franjevačkom samostanu.

Otuda smatramo da je do zloupotrebe službenog položaja ili ovlašćenja, pronevjere i nesavjesnog rada u FMO moglo doći iz razloga lošeg sistemskog rješenja u upravljanju i rukovođenju FMO i Vojske Federacije uvođenjem dviju komponenti u FMO i VFBiH nad kojim nije ostvarena skoro nikakva parlamentarna kontrola i nad kojim nije ostvarivan redovan nadzor stručnih organizacija za kontrolu materijalno-finansijskog poslovanja koje ne bi bile pod političkom kontrolom političkih stranaka na vlasti. Sve dok se ne riješe ova pitanja na sistematski način, svaka istražna radnja nad pojedinim dužnosnicima od strane tih dužnosnika može biti kvalificirana kao atak na njega, ne zbog svojih propusta, već kao atak na narod kojem pripadaju. Dok takvi dužnosnici javno budu pod zaštitom političkih stranaka koje ih smatraju svojim zastupnicima u javnim institucijama Federacije BiH i Bosne i Hercegovine, a da se oni sami ne budu osjećali odgovorni prema Vladi u kojoj sjede i Parlamentu, teško će se eliminirati pojave i radnje kao što su navedene u predmetu Jelavić i ostali. Bit će neophodno nešto mijenjati u političkoj kulturi ponašanja i uvesti etički kodeks političara.

2006.

SREDIŠNJA ORGANIZACIJA TERITORIJE I VLASTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Aneksom 4. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini*), u kome je sadržan Ustav Bosne i Hercegovine, uređeno je da se Bosna i Hercegovina sastoji od dva entiteta: Federacije Bosne i Heregovine i Republike Srpske. Federacija Bosne i Hercegovine nastala je kao rezultat Vašingtonskog sporazuma donošenjem Ustava FBiH 30. marta 1994. godine. Sastavljena je od deset kantona kao federalnih jedinica bez nacionalnog predznaka. Republika Srpska koja je nastala kao paradržavna tvorevina legalizirana je gore navedenim Dejtonskim sporazumom potpisanim u Parizu 14. decembra 1995. godine. Federacija je nastala u cilju postizanja mira i političke stabilizacije na prostorima koje je kontrolirala Armija Republike Bosne i Hercegovine i HVO kao vojna formacija tzv. Hrvatske Republike Herceg Bosne koju je podržavala Republika Hrvatska. Republika Srpska je nastala na prostoru koga je kontrolirala agresorska bivša JNA, a kasnije vojska bosanskih Srba, koju je podržavala Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora). Dakle, oba ova entiteta su nastala u vrijeme rata protiv Bosne i Hercegovine i mogu se smatrati ratom iznuđenim entitetima, a Republika Srpska nekom vrstom i ratom stečene teritorijalne dobiti.

Podjela Bosne i Hercegovine na ta dva entiteta bila je cijena da se zaustavi rat i da se očuva suverenitet, teritorijalni integritet, politička nezavisnost i međunarodno-pravni subjektivitet države Bosne i Hercegovine, koja je međunarodno-pravno bila priznata već 6. aprila 1992. godine poslije održanog referenduma na kome se 64% građana – birača Bosne i Hercegovine izjasnilo za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu.

Bosna i Hercegovina u vrijeme međunarodnog priznanja imala je dva nivoa vlasti: općinski i državni, s izuzetkom Sarajeva, koje je imalo status grada kao zajednice deset općina. Danas važećim Ustavom Bosne i Hercegovine uvedena je podjela teritorije i vlasti tako što pored državne vlasti, eniteti čine središnji nivo vlasti. S tim što Republika Srpska u cijelosti vrši tu vlast, a u Federaciji je središnja vlast podijeljena između Federacije i deset kantona. U Kantonu Sarajevo postoji dodatni nivo vlasti kojeg vrši Grad Sarajevo koji čine četiri općine. Pored ova dva entiteta postoji i distrikt Brčko.

*) Referat je pročitan na proširenoj sjednici Političkog savjeta SDA 23. januara 2006. godine, a objavljen u časopisu „Status“, broj: 9 Mostar, 2006. godine.

Kao posljedica rata i tzv. humanog preseljavanja naroda istog etničkog sastava koje je propraćeno nasiljem, etničkim čišćenjem i kršenjem međunarodnog humanitarnog prava i prava čovječnosti, a na dijelovima okupirane teritorije naseljenim bošnjačkim stanovništvom to nasilje kulminiralo je zločinom genocida; Podrinje i Posavina sa apsolutnom većinom bošnjačkog i hrvatskog stanovništva ušli su u sastav Republike Srpske. Federacija BiH i Republika Srpska mogu se smatrati entitetima u kojima je i u miru nastavljena segragacija: Srba u Federaciji, a Bošnjaka i Hrvata u Republici Srpskoj. Odlukom Ustavnog suda BiH iz jula 2000. godine pravno-formalno utvrđena je jednakost i ravnopravnost sve tri etničke zajednice: Bošnjaka, Srba i Hrvata, kao i ostalih, u oba entiteta. Time je otklonjena ustavno-pravna smetnja da pripadnici sve tri etničke zajednice budu svoje i na svome na cijelom prostoru Bisne i Hercegovine.

Međutim, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, nije bio nadležan ocjenjivati i proglašavati neustavnim one odredbe Ustava BiH koje su politički iznuđene Dejtonskim sporazumom u čl. IV i V Ustava Bosne i Hercegovine u kojima je utvrđena organizacija i nacionalno predstavljanje u Predsjedništvu i Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, kao i činjenicu podjele Bosne i Hercegovine na dva entiteta koji predstavljaju osnovu na kojoj se organizira i vrši vlast u Bosni i Hercegovini.

Pored državnog, ustave imaju dva entiteta i deset kantona. Zatim, državni, dva entitetska i deset kantonalnih parlamenata i vlada i ne znam koliko ministarstava i drugih organa i organizacija u sistemu vlasti, koji čine ukupnu vlast u BiH nefunkcionalnom, skupom i nedjelotvornom. Zato je na desetu godišnjicu poslije Dejtona i u međunarodnoj zajednici sazrelo mišljenje da treba pokrenuti aktivnosti na promjeni Ustava iz Dejtona, posebno zbog potrebe da se Bosna i Hercegovina uspješnije može pripremiti za ispunjavanje uslova za njeno uključenje u NATO savez i u Evropsku uniju. Ovaj proces je kolokvijalno nazvan prelazom iz dejtonske u briselsku fazu tranzicije bosanskohercegovačke države.

Mada je za ovih deset godina od Dejtona mnogo učinjeno na društvenoj i političkoj reintegraciji bosansko-hercegovačkog društva i države, postoje pored ustavno-pravnih prepreka, ozbiljna politička suprotstavljanja da se bilo šta mijenja što bi dovelo u pitanje već stečene pozicije podjele države na dva entiteta i struktuiranje državnih organa vlasti čija su osnova entiteti i prednosti stečene u homogenizaciji Srba u entitetu Republika Srpska, ili u homogenizaciji Bošnjaka i Hrvata u Federaciji BiH, odnosno u pojedinim njenim kantonima.

Proces ustavnih promjena u čl. IV i V Ustava BiH u pogledu Vijeća ministara, Presjedništva i Parlamentarne skupštine, bez prethodne rasprave o promjeni središnje entitetske i kantonalne organizacije teritorije i vlasti neće dovesti do željenog rezultata. Prelazak iz dejtonske u briselsku fazu ne smije početi sa

šminkanjem dejtonskih ustavnih rješenja, već njihovom temeljnom izmjenom. A temeljne izmjene Parlamentarne skupštine, Predsjedništva i Vijeća ministara, kao i državnih nadležnosti nema bez temeljne promjene organizacije središnjeg nivoa vlasti i njene nadležnosti.

Mnogi politički predstavnici u Federaciji s razlogom se ljute na organizaciju Bosne i Hercegovine na dva entiteta, posebno zbog načina na koji je nastala Republika Srpska, a zaboravljaju da je i Federacija BiH nastala, istina u drukčijim okolnostima, ali ipak kao ratna tvorevina. Bošnjaci su je prihvatili kao nužnost na putu očuvanja cjelovite Bosne i Hercegovine, dakle, kao prelazno rješenje. S druge strane, bosanski Hrvati su od početka Federaciju BiH prihvatili kao nametnuto političko rješenje u zamjenu za njihovu paradržavu Hrvatsku Republiku Herceg Bosnu. Oživotvorenje Federacije BiH su maksimalno, koliko su im to stranci dozvoljavali, opstruirali, održavajući na različite načine do danas mnoge institucije nastale u vrijeme Hrvatske Republike Herceg Bosne. Ako je to tako, da bosanski Hrvati Federaciju u svome srcu ne doživljavaju kao svoj entitet, zbog čega je i nastao propali pokušaj stvaranja tzv. hrvatske samouprave, i ako Bošnjacima Federacija predstavlja prelazno rješenje na putu jačanja ingerencija države Bosne i Hercegovine, neophodno je otpočeti proces reorganizacije središnjeg nivoa vlasti time što će se ukinuti Federacija, a postojeći kantoni reorganizirati. Postojećih deset kantona svesti na pet tako što bi se spojili Tuzlanski i Posavski, Zeničko-Dobojski i Srednjobosanski, Hercegovačko-Neretvanski i Zapadnohercegovački, kome još priključiti općine Tomislavgrad, Kupres i Livno iz Kantona 10, Unsko-Sanski, kome iz Kantona 10. priključiti općine Glamoč, Drvar i Bosansko Grahovo, i kao peti kanton ostalo bi Goražde. Ne dovodeći u pitanje teritorijalni integritet RS, Kanton Sarajevo zajedno sa Istočnim Sarajevom, treba integrirati u posebnu političko-administrativnu jedinicu pod imenom Grad Sarajevo, kao glavni grad BiH, sa ovlašćenjima kantona, s tim što bi se iz Istočnog Sarajeva izostavila općina Sokolac. Ako bi općina Sokolac ostala u sastavu integriranog Istočnog Sarajeva u Grad Sarajevo, tada bi Gradu trebalo priključiti i područje današnjeg Kantona Goražde.

Opravdanje za ukidanjem jednog od dva entiteta tj. Federacije BiH leži u tri bitna pravno-politička razloga: prvo, što samo postojanje Federacije BiH kao entiteta daje legitimitet opstanku Republike Srpske neovisno od toga kako je ona nastala, drugo, što su sve bitne državne funkcije iz oba entiteta prenešene na državu BiH ili su u postupku da budu prenešene: vojska i policija, sudovi, prikupljanje državnih poreza kao i druge nadležnosti, treće, što su dosadašnje isključive nadležnosti Federacije dobrim dijelom prenešene na državu, a sve druge nadležnosti Federacija je i dosada dijelila sa kantonima i treba ih u cijelosti prenijeti na predloženi reducirani broj kantona i na Grad Sarajevo, kao glavni grad BiH. Pravni položaj i organizacija Grada Sarajeva dodatno bi se regulirala državnim ustavom ili zakonom.

Nestankom Federacije BiH, bitno bi se relativizirao položaj Republike Srpske kao entiteta, koja bi sa integriranih pet kantona i Sarajevom kao glavnim gradom BiH i Distriktom Brčko, objektivno bila svedena na jednu od osam jedinica regionalne samouprave. Ustavnim promjenama treba dogovoriti jedinstven novi naziv entitet ili kanton kako za ovih pet integriranih kantona, tako i za Republiku Srpsku. Nedavno je Mladen Ivanić na Bijeljinskoj televiziji izjavio sljedeće: »BiH mora biti decentralizirana država, a RS jedan od njenih entiteta. Puno nas neinteresuje kako će FBiH biti organizovana« (»Oslobođenje«, 21.1.2006.). Prema tome, u Ustavu bi se pored entiteta, odnosno kantona, Republike Srpske, utvrdili nazivi i za preostalih pet kantona, odnosno entiteta, odnosno četiri, ukoliko bi Goražde ušlo u sastav Grada Sarajeva. Bilo bi dobro da se u ustavne promjene ugradi klauzula da nazivi entiteta, odnosno kantona, ne mogu imati nacionalni predznak, već da budu imenovani po geografsko- prirodnim obilježjima ili prema njihovim sjedištima. Ovom reorganizacijom središnjeg nivoa vlasti približili bi se poželjnoj regionalizaciji Bosne i Hercegovine na četiri ili pet regija.

Ovakva teritorijalna organizacija središnje vlasti pomogla bi da se riješi i pitanje regionalizacije policijske uprave, smanji broj kantonalnih, odnosno okružnih sudova; treća sudska instanca koja je bila na nivou entiteta bila bi prenešena na državni sud, a nadležnosti entitetskih ustavnih sudova potrebno je prenijeti na Ustavni sud BiH. Entitetske agencije za državnu službu integrirale bi se sa Državnom agencijom za državnu službu kao što je to učinjeno sa entitetskim visokim i sudskim tužilačkim vijećima. Ovom reorganizacijom bila bi bitno smanjena administracija, a središnji organi vlasti više bi se približili građanima i bila bi ukinuta postojeća asimetrična organizacija srednjih organa vlasti u BiH. Ustavom bi trebalo urediti da entiteti imaju pretpostavljenu nadležnost u svim stvarima koje nisu samo ustavom, već i zakonom države BiH stavljene u nadležnost državnih organa Bosne i Hercegovine.

Ovih osam jedinica regionalne samouprave trebale bi biti izborne jedinice za izbor Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH čiji bi se predstavnici birali tako što bi se jedan predstavnik birao na 50.000 stanovnika na osnovu popisa stanovništva iz 1991. godine, čime bi se ostvario građanski, a ne etnički princip izbora, što ne znači da ne treba osigurati zaštitu interesa etničkih zajednica kojom bi se osigurale od majorizacije u odlučivanju. U tom smislu neophodno je izbornim zakonom predvidjeti da na izborima za Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH i Predsjedništvo, odnosno Predsjednika BiH, mogu učestvovati samo one političke stranke koje su registrirane za djelovanje na nivou Bosne i Hercegovine u Ministratsvu pravde Bosne i Hercegovine.

U tom smislu neophodno je da se u nastavku razgovora o ustavnim promjenama otvori rasprava i o središnjoj organizaciji teritorije i vlasti u BiH i time

iziđe u susret traženju HDZ i bosanske javnosti, pod cijenu da se izbori odgode za tri mjeseca, i umjesto u oktobru, održe početkom decembra. Time bi se dobilo još tri mjeseca vremena za rasprave o ustavnim promjenama i izišlo u susret sve većem zahtjevu javnosti da se o prijedlogu ustavnih amandmana vodi javna rasprava prije nego što budu upućeni u parlamentarnu proceduru. Ne zaboravimo da će se do decembra završiti, nadam se povoljno, razgovori s Evropskom Unijom o pridruživanju, čime bi se Bosna i Hercegovina sa novom strukturom vlasti osposobila za nove obaveze koje BiH mora ispuniti. Razgovore o središnjim organima vlasti treba održati prije izbora, da se u novi četverogodišnji mandat ne uđe sa Federacijom i deset kantona, a i iz razloga da birači mogu prepoznati one političke stranke i političare koji koče evropski put BiH i da ih na izborima politički sankcioniraju time što im neće dati svoje glasove

INTERGACIJA BOSNE I HERCEGOVINE U EVROPSKU UNIJU

1.

Završetak procesa nastanka nacionalnih država na zapadnom Balkanu*) u odnosu na zapadnu Evropu kasnio je najmanje za jedno stoljeće. Razlog tome treba tražiti u dugoj vladavini na ovom prostoru Osmanskog i Austrijskog carstva, a poslije Austro-Ugarske Monarhije. Vladavina Osmanskog carstva završila se porazom u Prvom balkanskom ratu 1912. godine, a vladavina Austro-Ugarske Monarhije njenim raspadom 1918. godine porazom u Prvom svjetskom ratu. Međunarodnim priznanjem Srbija i Crna Gora 1878. godine na Berlinskom kongresu, kada su dobile svoju državnu nezavisnost od dotadašnjeg vazalskog odnosa ovih zemalja prema Osmanskom carstvu, tek je bio započet proces stvaranja nacionalnih država na zapadnom Balkanu. U prvom balkanskom ratu 1912. godine Srbija i Crna Gora uspjele su od Osmanskog carstva preuzeti upravu nad Sandžakom , a Srbija se proširila na Kosovo i Makedoniju i na taj način proširila svoju državnu teritoriju. Albanija je 1912. godine dobila međunarodno priznanje i nezavisnost. Bosna i Hercegovina, Vojvodina, Slovenija i Hrvatska sa Slavonijom i Dalmacijom ostale su do 1918. godine i dalje pod suverenitetom Austro-Ugarske Monarhije. Odlukom Narodnog vijeća ove zemlje su 1. decembra 1918. godine zajedno sa Kraljevinom Srbijom (u koju je prethodno bila inkorporirana Kraljevina Crna Gora), ušle u sastav nove države stvorene na zapadnom Balkanu tzv. Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Time je nova država u svome sastavu objedinila skoro sve južne Slovene i time ispunila dugo očekivane njihove političke težnje da se objedine u jednu državu i izbjegnu procesu njihove germanizacije i mađarizacije koja im je prijetila kada su bile u sastavu Austrije i Austro-Ugarske Monarhije. U sastavu ove države bili su na okupu, ako se izuzmu njihovi mali dijelovi koji su ostali u sastavu susjednih država, svi Srbi, Hrvati i Slovenci. Nova država nije priznavala nacionalitet Makedoncima, Crnogorcima i Bošnjacima. No, ni neki od ova tri naroda po kojima je novo kraljevstvo dobilo ime nisu bili u svemu zadovoljni.

Dok su Srbi kao najbrojniji narod najviše dobili stvaranjem nove države, na čijem je čelu bio kralj iz narodne dinastije Karađorđevića, i doživljavali je kao proširenje Srbije, Slovenci, a naročito Hrvati, smatrali su se prevarenim, jer su očekivali da se nova država uredi kao neka vrsta federacije naroda u kojoj će oni biti jednakopravni sa većinskim Srbima, a ne kao unitarna centralizovana država u kojoj

*) „Pregled“, broj 1-2 Sarajevo, 2006. godine.

će u vlasti dominirati većinski Srbi. To hrvatsko nezadovoljstvo sa svojom minornom ulogom, kao drugog najbrojnijeg naroda u novoj državi južnih Slovena, udarilo je samrtnički pečat toj tvorevini, koju nije mogao spasiti ni kraljev manevar iz 1929. godine, kojim je on državnim udarom pojačao unitarizaciju države, ne samo uzimanjem sve vlasti u svoje ruke suspenzijom Ustava iz 1921. godine, raspuštanjem Narodne skupštine i zabranom rada političkim strankama, već i zamjenom troimenog naziva države u Kraljevinu Jugoslaviju i njenom podjelom na devet banovina da bi izbrisao nacionalne identitete zemalja u njenom sastavu.

Kraljevinu Jugoslaviju zbog neravnopravnosti naroda u njoj, posebno Bošnjaka, Makedonaca i Crnogoraca, kao i najbrojnijih nacionalnih manjina Mađara u Vojvodini i Albanaca na Kosovu, nisu uspjeli spasiti ni manevri velikosrpskih i velikohrvatskih nacionalista da se između sebe nagode 26. avgusta 1939. godine na račun Bošnjaka podjelom Bosne i Hercegovine na tzv. Hrvatsku banovinu i projektovanu banovinu tzv. Srpske zemlje. Zbog početka Drugog svjetskog rata 1. septembra 1939. godine taj sporazum nije prošao ustavom predviđenu ratifikaciju u Narodnoj skupštini Jugoslavije, te je ostao samo papir neostvarenih želja. Njemačko-italijanska okupacija 1941. godine ju je rasparčala na svoje interesne sfere.

Nažalost, šezdeset godina kasnije, nakon što je 1943. godine jugoslovenska država od unitarne postala federacija šest obnovljenih državnosti u formi federalnih jedinica: Srbije, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Crne Gore, ponovo doživjela raspad, ali sada na suverene i nezavisne države, ponovo je oživio velikosrpski i velikohrvatski nacionalizam, kojim se negirala Bosna i Hercegovina kao država, mada joj je Evropska zajednica 6. aprila 1992. godine priznala nezavisnost i suverenost. Koliko je taj srpsko-hrvatski nacionalizam bio uporan u svojoj međusobnoj teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine, da se nisu libili da to ostvare i agresijom na Bosnu i Hercegovinu, u koju svrhu su na njenoj teritoriji bili stvorili kvislinške tvorevine Republiku Srpsku i Hrvatsku republiku Herceg Bosnu. Kao rezultat mirovnog procesa, Vašingtonskim sporazumom, Bošnjaci i Hrvati su na teritoriju koju su vojnički kontrolirali 1994. godine 18. marta stvorili Federaciju Bosne i Hercegovine, a Mirovnim sporazumom iz Dejtona 21. novembra 1995. godine (potpisanom u Parizu 14. decembra 1995.) legitimirana je Republika Srpska na 49% teritorije Bosne i Hercegovine. Republici Bosni i Hercegovini priznat je međunarodnopravni kontinuitet kao države u njenim međunarodnopravno priznatim granicama iz 1992. godine, s tim što će se ubuduće zvati Bosna i Hercegovina sastavljena iz ta dva navedena entiteta. S obzirom da je odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine iz 2000. godine, Bošnjacima, bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima potvrđena njihova konstitutivnost na cijelom teritoriju države Bosne i Hercegovine, stvorene su ustavno-pravne pretpostavke za društvenu i političku reintegraciju

Bosne i Hercegovine, čija je cjelovitost državnog teritorija bila dovedena u pitanje agresijom njenih susjeda.

Stvorene su društvene i političke pretpostavke da Bosna i Hercegovina ispunjavanjem uslova za prijem u članstvo NATO pakta i u Evropsku uniju, postepeno napušta svoj Dejtonski oblik unutrašnjeg državnog uređenja i da joj Brisel pomaže da bude uređena kao svaka druga normalna evropska država, kojom će se njeno dvoentitetsko i troetničko uređenje vlasti zamijeniti građanskom organizacijom vlasti.

Put Bosne i Hercegovine u Evropu je način da se Bosna i Hercegovina ponovo vrati svome historijskom multikulturalizmu jednako na cijelom svom teritoriju kao pretpostavkama društvene i političke reintegracije. U toj činjenici, između ostalog, leži historijski značaj integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju i NATO savez.

2.

Ni Evropa ranije nije bila ono što je ona danas i što će biti sutra. Do pedesetih godina dvadesetog stoljeća, dakle, do predkraj drugog milenija nove ere, prostor koji zahvata današnja Evropa bio je poprište sukoba svakojakih ideja i ratova kojima su se te ideje željele nametnuti drugima kao jedino ispravan pogled na svijet koji nas okružuje i koji treba da bude i politički vladajući. Prema tome, ideja Evrope o kojoj se danas govori i u koju Bosna i Hercegovina želi da se uključi je vremenski mlada ideja koja je tek prije nešto više od jedne decenije, nakon zasijedanja u Mastrihtu, dobila svoju današnju organizaciju pod nazivom Evropska unija. Od jedne male skupine nekoliko najrazvijenijih zapadnih zemalja pedesetih godina pod nazivom „zajednice za ugalj i čelik“, kojoj je prvobitno osnovni motiv bila ekonomija, preko ekonomske, a potom evropske zajednice koja se proširila na petnaestak zemalja, u kojoj je također osnovni motiv bila ekonomija, decenijskim trajanjem te zajednice pokazala se potreba i za usaglašavanjem najvažnijih političkih pitanja, kojim će se Evropa sve više iskazivati kao integrirana ekonomsko-politička sila svijeta koja će imati snažnog uticaja na formiranje autonomnog političkog mišljenja na relaciji suprotstavljenih odnosa između tada dviju svjetskih super sila SAD i SSSR.

U tom kontekstu treba razumjeti i svrstavanje zapadne Evrope zajedno sa Amerikom i Kanadom u jedan evro-atlantski vojno-politički savez pod imenom Sjeverno-alantski pakt, kome je odmah zatim slijedio odgovor s druge strane, SSSR i njegovi evropski saveznici pod nazivom Varšavski ugovor. To svrstavanje u dva suprotstavljena političko-vojna bloka održavala su ravnotežu vojnih snaga i obilježila

narednih 40 godina da Evropa, i pored naglašene političke napetosti između dva različita društveno-ekonomska i politička sistema i periodičnih kriza, proživi u miru i ekonomskom prosperitetu, zahvaljujući razvoju nauke i novih tehnologija, do tada nepoznatom u svijetu.

Jugoslavija, u čijem se sastavu nalazila država Bosna i Hercegovina, kao jedna od šest federalnih jedinica, bila je formalno izvan tih blokovskih podjela u zajednici tzv. nesvrstanih zemalja, i gradila jedan specifičan sistem društveno-ekonomskih odnosa tzv. socijalističko samoupravljanje u uslovima naslijeđenim iz Kraljevine Jugoslavije: nerazvijene ekonomije, polupismenog stanovništva, dispariteta u ekonomskoj razvijenosti njenog sjevera i juga, jednopartijskog sistema, pune zaposlenosti koja nije doprinosila racionalnosti ekonomije, ali jeste održavanju socijalnog mira, uz prezaduženost države prema stranom kapitalu, postigla je relativno visok stupanj ekonomskog, obrazovnog i socijalnog razvoja i po tome bila korak do ispunjenja uslova za uključenje u evropske integracije kojoj je prepreka bila njeno socijalističko državno uređenje nasuprot evropskoj zajednici u kojoj je dominirao privatni kapital.

Sa političko-vojnog stanovišta Jugoslavija je sa svojim federalnim jedinicama, među kojima je bila i Bosna i Hercegovina, svojom nesvrstanom politikom imala značajan moralno-politički ugled u svijetu, s obzirom da je kao nesvrstana zemlja mogla na forumima na kojima se odlučivalo o svjetskoj politici zalagati se za primjenu principa međunarodnog prava i poštivanja prava naroda nerazvijenog svijeta, čime je dobila simpatije širom svijeta, tim prije što je bila evropska zemlja, pored Malte i Kipra, u pokretu nesvrstanih zemalja. Kao takva bila je od posebnog interesa za evro-atlantski sigurnosni sistem, s obzirom da je svojim geografskim prostorom štitila jugoistočno krilo NATO saveza, koji ga je dijelio od zemalja Varšavskog ugovora kome je on bio suprotstavljen.

3.

Rušenjem Berlinskog zida 1989. godine koji je bio simbol podijeljenosti Evrope između dva različita društveno-ekonomska i politička sistema, urušio se u samom sebi ekonomski neefikasan socijalistički sistem u Rusiji i njenim saveznicima u istočnoj Evropi, a time i Jugoslavija, mada nesvrstana socijalistička država, nije više trebala za zaštitu jugoistočnog krila NATO saveza, pa ni interes Zapada da se ona očuva po svaku cijenu.

Unutrašnja ekonomsko-politička kriza u Jugoslaviji u odnosima između federalnih jedinica pretvorila se u krizu u odnosima između naroda i narodnosti u Jugoslaviji, a posebno u Srbiji, koja je tinjala za Titova života, a neposredno poslije

njegove smrti razbuktala se do požara u pojedinim dijelovima Jugoslavije, prije svega na Kosovu, da bi se nakon deset godina pretvorila u neminovan raspad Jugoslavije na više suverenih i nezavisnih država. Posebna oštrina te političke krize, koja se pretvorila u otvorene oružane sukobe i agresiju, bila je u Hrvatskoj, čija se jedna trećina teritorija na kojoj su živjeli Srbi, prema projektu velike Srbije trebala pripojiti ostatku Jugoslavije (Srbiji i Crnoj Gori) i u Bosni i Hercegovini, koja se prema projektima velike Hrvatske i velike Srbije trebala podijeliti, čime bi Bosna i Hercegovina prestala postojati kao važeća država, a bosanski muslimani Bošnjaci bili raseljeni po svijetu, prema scenariju Džona Mejdžora, premijera britanske vlade: „...neophodno je, da se nastavi sa prevarom „Vanes-Owenovim" razgovorima da bi se događala kakva takva akcija sve dok Bosna i Hercegovina ne prestane postojati kao važeća država, a njeno Muslimansko stanovništvo ne raseli iz svoje zemlje" (El-Hidaje, br. 12., 1993. Visoko).

Dakle, ni Srbija sa Crnom Gorom, ni Hrvatska nisu uzeli ozbiljno što je Evropska zajednica 6. aprila 1992. godine priznala Bosni i Hercegovini međunarodno-pravni subjektivitet, kojim činom je ona postala suverena i nezavisna država, koju su odmah zatim priznale sve vodeće zemlje svijeta i 22. maja 1992. godine primljena u članstvo Organizacije Ujedinjenih naroda istog dana kada i Slovenija i Hrvatska.

Srbija sa Crnom Gorom i Hrvatska htjele su uz podršku Mejdžora i Miterana, a uz asistenciju Rusije, dakle, triju evropskih stalnih članica Savjeta sigurnosti iskoristiti slom evro-atlantske ravnoteže političko-vojnih saveza Varšavskog ugovora i NATO saveza, kada još nije bio međunarodnopravno uspostavljen novi međunarodni poredak, u uslovima međunarodnog priznanja novih 15 država nastalih raspadom SSSR i četiri nove države nastale raspadom Jugoslavije, da na račun teritorije Bosne i Hercegovine naprave veliku Srbiju i veliku Hrvatsku. Htjele su, dakle, u suglasju sa Mejdžorom i Miteranom, a uz podršku Rusije, pobrisati međunarodnopravno priznanje Bosne i Hercegovine, a muslimane Bošnjake raseliti iz Bosne i Hercegovine po scenariju srpske politike iz XIX stoljeća: 1/3 Bošnjaka pobiti, 1/3 muslimana prevesti u pravoslavlje, a 1/3 Bošnjaka raseliti iz Bosne i Hercegovine. Prema zakonu iz Augsburga 25. septembra 1555. godine, donešenom na saboru, na osnovu ugovora između njemačkog kralja Ferdinanda I i državnih staleža nakon rata između katolika i protestanata, koji je ustanovio načelo: „Cuius regio, illius religio"- (čija je zemlja, onoga je i vjera), Srbija i Crna Gora i Hrvatska dogovorili su podjelu Bosne i Hercegovine po tom kriteriju. Najveći dio Bosne pravoslavnim Srbima, a ostatak katolicima Hrvatima, a Bošnjacima pripadnicima islama bilo je predodređeno po Mejdžoru još gore rješenje nego što ga je predlagao Stojan Protić: Bosna i Hercegovina će prestati biti važeća država, a muslimane iz nje treba raseliti po svijetu.

U povodu nedavne kandidature Turske u članstvo Evropske unije ponovo se oglasio Hantington, nabijeđeni stručnjak za muslimanski svijet. Njegov je utisak da „muslimanski doseljenici u evropske zemlje njeguju vrlo samosvjesno njihove vlastite zajednice i čuvaju njihovu religiju, što stvara probleme“. Nije valjda da je očekivao da će muslimani doseljenjem u Evropu ostaviti islam u zemlji porijekla, a u Evropi živjeti po pravilima kršćanske vjere, umjesto po pravilima demokratske sekularne Evrope u kojoj su građani jednaki pred zakonom, bez obzira na vjeru.

Eventualni ulazak Turske u EU, naglasio je, promijenio bi evropski identitet „...Evropa neće više značiti ono što je historijski značila...Članstvo Turske u EU neće pokopati tendenciju ka islamu, to članstvo bi moglo čak stimulirati islamizam. U EU moraju konačno i Turci odrediti svoj identitet, oni će se morati pitati „kako se mi razlikujemo od drugih zemalja EU“ („Oslobođenje“, 9.11.2005.). On zanemaruje činjenicu da je sama Evropa paradigma zajednice različitih država i naroda, pa i vjera.

Dali smo šire navode Hantingtonovih razmišljanja iz razloga što je on autor i čuvene knjige „Sukob civilizacija“, po kojoj je, poslije poraza komunizma, islamska civilizacija sljedeća meta zapadne civilizacije, dakle, kršćanstva. Naveli smo njegov stav prema ulasku Turske u EU, iz razloga što se taj stav u velikoj mjeri može odnositi i na Bosnu i Hercegovinu, s obzirom da skoro 50% njenih stanovnika su muslimani. Hantingtonova razmišljanja mogu postati dodatni teret uključenju Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju i dodatni razlog da se proces njenog uključenja u EU neopravdano produži iznoseći za to razloge sasvim druge prirode.

Da ne mora biti tako, ohrabrujuće je razmišljanje Milomira Kovačevića Strašnog, sarajevskog fotografa koji već nekoliko godina živi u Parizu, koji je u nedavnom telefonskom razgovoru za „Dnevni avaz“ rekao: „U Parizu živi veliki broj uspješnih i uglednih Bošnjaka. Oni se ne mogu smjestiti u isti koš sa drugim muslimanskim doseljenicima, kojima treba mnogo više vremena za integraciju u evropsko društvo. Postati Europejac za Bošnjake koji su se doselili u ovaj grad prije 10-ak ili 15 godina nije bio nikakav problem, jer su oni to bili i prije dolaska u Francusku“(„Dnevni avaz“, 8.11.2005.).

4.

Da se vratimo našoj temi: U čemu je histoijski značaj integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju i NATO savez. Ne može se dati jednostavan odgovor na ovo pitanje. Polivalentan je značaj bh. uključenja u ove organizacije. Značaj je u nekoliko aspekata. Mi ćemo spomenuti nekoliko bitnih. To je prije svega **sigurnosni aspekt.** Uključivanje BiH i njenih susjeda u ove integracije značit će ubuduće, kad je

riječ o sigurnosti i životu bez rata, što će sve tri države morati svirati svoju muziku na iste note koje će biti obavezne za sve članice NATO saveza. To će, dakle, biti perspektiva mira i dobrosusjedskih odnosa, neovisno od srpskih, crnogorskih i hrvatskih velikodržavnih želja prema Bosni, koje bi trebale protekom vremena da potpuno ugasnu.

Zatim tu je **politički aspekt,** prije svega demokratski uređena zemlja po jedinstvenom evropskom šnitu u kome će se poštovati indivudualna prava građana i kolektivna prava etničkih zajednica u duhu ustava i zakona, dakle, uspostavljena demokratska pravna država. **Ekonomske integracije** treba da doprinesu slobodnom protoku rada, kapitala, lica i usluga, u skladu sa evropskim utvrđenim standardima odnosa između rada i kapitala i socijalnoj brizi za nejake, bolesne, hendikepirane i ljude koji privremeno ostaju bez posla, na jedinstvenom evropskom ekonomskom prostoru. Bosna i Hercegovina će u narednih deset godina trebati integrirati svoj politički i ekonomski prostor da bi mogla biti primljena u Evropsku uniju.

Navest ćemo još jedan važan aspekt, to je **kulturni.** Ono što je karakteristično za Evropu nasuprot, npr. Americi, jeste ogromno šarenilo suverenih država i njihovih etničkih zajednica i specifičnih kultura, neovisno od njihove vjerske i konfesionalne pripadnosti. Evropska unija treba biti garancija njegovanja njihovih razlika, kao podsticanja i afirmiranja onoga što je među ljudima kao univerzalnim bićima uslov njihovih međusobnih veza i odnosa. To je prije svega tolerancija i uvažavanje drugog i drukčijeg pored sebe koji će biti jednako vrednovan. Mjera svačije slobode bit će u prihvatanju drugog i drukčijeg od sebe, kao sebi ravna, a ne da drugog i drukčijeg raznim sredstvima edukacije i prisile se tjera da bude ono što neko želi ili sličan njemu. U takvoj Evropi treba da bude mjesta za svaku etničku zajednicu, za svaku vrstu vjerovanja, za svaku autohtonu kulturu, čime će se iskazati visok nivo čovjekoljublja umjesto etničke i vjerske asimilacije i prevjeravanja i kićenjem većih nacija tuđim vrijednostima kao svojim cvijećem.

Bosna i Hercegovina, zauzvrat onih vrijednosti koje će njeni građani primiti kao evropske općecivilizacijske i kulturne vrijednosti, u Evropu će unijeti svoj najvrijedniji **brend,** a to je tisućljetno iskustvo tolerancije i suživota multikonfesionalnog društva, kojeg Evropa tek treba da dosegne, obogaćenog trima civilizacijama i kulturama: grčko-rimskom, hrišćansko-jevrejskom i arapsko-islamskom. Po čemu je Bosna i Hercegovina, a ne samo Sarajevo, na cijelom svom prostoru, jedan veliki **Jerusalem Evrope,** kojeg su evropocentristi i njihovi istomišljenici iz našeg susjedstva htjeli u posljednjem ratu 1992-1995. da unište i zatru rušenjem crkava i džamija i nultih spomenika islamske kulture i srednjevjekovnog bh. nasljeđa.

5.

Danas su sve zemlje zapadnog Balkana u procesu priključenja Evropskoj uniji. Posebno kada je riječ o južnoslovenskim zemljama koje su od 1918. godine narednih sedamdeset godina bile u jednoj jugoslovenskoj državi, a poslije njenog raspada 90-ih godina prošlog stoljeća postale samostalne i nezavisne države. Njihovim prijemom u Evropsku uniju zatvorit će se stoljetni krug izgradnje njihove moderne državnosti i ulaska u evropsku zajednicu država i naroda kao demokratskih država sa ravnopravnim statusom sa nekadašnjim evropskim velesilama koje su upravljale njihovom sudbinom u XIX i XX stoljeću. Samo ta činjenica dovoljna je da se zaključi da se Evropa promijenila u pozitivnom smislu, stvorivši od sebe slobodnu demokratsku zajednicu država kao trajnog garanta mira i suživota različitih naroda i religija. Mora se reći da je takav razvoj plaćen desetinama miliona žrtava samo u XX stoljeću u dva svjetska rata. Ako Evropa postane buduća oaza mira, onda su se te žrtve isplatile, radi života u miru budućih generacija.

Bosna i Hercegovina svojim uključivanjem u takvu Evropsku uniju, nadajmo se, konačno će nakon hiljadu godina borbi i neizvjesnosti naći svoj smiraj.

PRIJEDLOG ZA IZRADU NACIONALNOG PROGRAMA BOŠNJAKA*)

Posljednja decenija XX stoljeća bila je sudbonosna za Bosnu i Hercegovinu. Događaji koji su se zbili u prvoj polovini te decenije bili su takvih razmjera koji se jednoj zemlji dešavaju jednom ili nijednom u pet stotina godina. Šansa koju joj je dala Evropa i Amerika da poslije pola milenija povrati svoju državnu nezavisnost i suverenost, koju je ona iskoristila, mogla ju je koštati njenog definitivnog nestanka ne samo kao države, nego i kao geopolitičkog pojma, kao i nestanka njoj najodanijeg jednog od tri njena naroda – Bošnjaka.

U tom vremenu kao analitičar tih događanja napisao sam tri knjige koje su nosile naslov „Bosna i Bošnjaci“. Prvoj je dodat podnaslov „Država i narod koji su trebali nestati“, druga je imala podnaslov „Između agresije i mira“, a treća podnaslov „Poslije Dejtona“. Ni poslije rata nisam prestao pisati o Bosni i Bošnjacima, ali i bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima, kao narodima i građanima i državljanima Bosne i Hercegovine, ali i o Bosni i Hercegovini kao suverenoj i nezavisnoj državi, što je sve rezultiralo objavljivanjem novih desetak knjiga.

U susretima sa običnim ljudima u raznim prilikama koji su znali da pišem o Bosni i Bošnjacima ili su čitali i druge moje knjige tražili su od mene da napišem nešto što bi ličilo na nacionalni program Bošnjaka. Bio sam rezerviran prema tim prijedlozima znajući za neslavnu sudbinu nacionalnih programa Srba i Hrvata čiji su sadržaji završili u potocima krvi vlastitog naroda, kao i krvi Bosne i Bošnjaka koje su htjeli politički pokoriti i fizički uništiti za račun svojih velikodržavnih nacionalnih projekata.

U međuvremenu sam shvatio da se o Bosni i Bošnjacima i njihovoj miroljubivoj politici u svjetskoj političkoj i kulturnoj javnosti malo zna, a da istovremeno nisu prestala lobiranja u svjetskim centrima moći za veliku Srbiju i veliku Hrvatsku, kao i da su te ideje, iako retrogradne i štetne za Srbe i Hrvate, a posebno pogubne za Bošnjake koje one sataniziraju, još žive u političkim programima srpskih i hrvatskih ekstremista u Srbiji i Hrvatskoj, kao i u Republici Srpskoj i imaginarnoj zajednici „Herceg Bosni“ unutar Bosne i Hercegovine. Kao najjači argument te domaće i strane političke snage protiv Bosne i Hercegovine i Bošnjaka ističu činjenicu da su Bošnjaci po vjeri muslimani i time plaše Evropu i Svijet od opasnosti od islamskog terorizma bosanskih (bijelih) muslimana. Tako oni drže Bosnu i Hercegovinu pod stalnom sumnjom koja doprinosi stvaranju rezervi

*) Upućen Vijeću Kongresa bošnjačkih intelektualaca 15. novembra 2006. godine na razmatranje.

prema njoj u procesu integriranja u Evropsku uniju i NATO savez, a sumnje na Bošnjake pojedinačno iskazuju se uslovljavanjem njihovog ulaska u Evropu i Ameriku traženjem viza.

Tada sam shvatio da bi se izlaskom u evropsku i svjetsku političku i kulturnu javnost sa jednim nacionalnim programom Bošnjaka moglo pomoći da se te sumnje, ako ne definitivno otklone, ono bar bitno smanje. To prije što u njihovom stvarnom životu nacionalni interesi Bošnjaka korespondiraju evropskoj politici mira i razumijevanja među ljudima i narodima. Zatim da su u svemu kompatibilni sa evropskim standardima u pogledu poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i demokratskim političkim uređenjem Bosne i Hercegovine.

Drugi, unutrašnji razlog, da se u javnost iziđe s nacionalnim programom Bošnjaka leži među samim Bošnjacima zbog nastajanja povremenih „kriza orijentacije", koje su se javljale u prelomnim vremenima za njih i za Bosnu i Hercegovinu 1878, 1918, 1941 i 1992. godine, koje su skupo platili iseljavanjem, genocidom i prijetnjom nestanka i Bošnjaka i Bosne i Hercegovine.

Ne pretendujući da sam napišem nacionalni program Bošnjaka, u ponuđenom tekstu sam skicirao šesnaest kratkih sadržaja koji bi mogli poslužiti kao model za izradu nacionalnog programa Bošnjaka. Pri tome sam se rukovodio mišljenjem Abdulaha Sidrana: „Ništa što je dobro nama Bošnjacima, ne bi smjelo biti loše drugima. I nije logično, čak bi ono što bi njima bilo na štetu sigurno i nama bilo na štetu. To je suština Bosne i ja drukčije ne mogu stvari razumijevati". Smatram da u sastavljanju nacionalnog programa Bošnjaka trebaju učestvovati sve relevantne organizacije i udruženja u kojima se okupljaju i djeluju Bošnjaci u zemlji i dijaspori. Stoga predlažem da Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca bude koordinator izrade nacionalnog programa Bošnjaka koji bi trebalo usvojiti na zasijedanju Bošnjačkog sabora kao vrhovnoj instituciji Bošnjaka u zemlji i dijaspori.

Završit ću ovu uvodnu napomenu riječima Alije Izetbegovića: „Naš cilj je Bosna slobodnih ljudi, Bosna u kojoj će se poštovati čovjek i njegova prava. Konceptu jednonacionalnih, jednovjerskih i jednostranačkih paradržava – kažem to u množini – mi suprotstavljamo naš koncept slobode i demokratske Bosne". Ove riječi bi mogle biti **moto** nacionalnog programa Bošnjaka.

IDENTITET BOŠNJAKA

Bošnjaci su potomci Bošnjana, autohtonog naroda iliro-slavenskog porijekla koji je nastanjivao srednjovjekovnu državu Bosnu. Bošnjani su pripadali različitim religijama toga vremena: Crkvi bosanskoj ili bosanskoj vjeri temeljenoj na manihej-

skom učenju koje su s ubjeđenjem oglašavali kao „pravu apostolsku vjeru“ nazivajući se krstjanima, Katoličkoj crkvi i Pravoslavnoj crkvi. Što govori da Bosna prije dolaska Osmanlija nije bila ni srpska ni hrvatska zemlja nego bosanska zemlja njenih stanovnika Bošnjana triju navedenih vjera.

Osmanlije su ulaskom u Bosnu 1463. godine naziv naroda „Bošnjani“ iz leksičkih razloga zamijenili nazivom „Bošnjaci“ i donijeli novu vjeru islam. Bošnjaci su također pripadali različitim religijama: muslimani, katolici i pravoslavni. U procesu svoga nacionalnog određenja u drugoj polovini XIX i prvoj polovini XX stoljeća Bošnjaci pravoslavci odredili su se kao Srbi, a Bošnjaci katolici kao Hrvati. Bošnjaci muslimani su, zbog zabrane da se imenuju svojim narodnim imenom, sve do Bošnjačkog sabora 1993. godine, da bi očuvali svoju vjeru islam, sebe određivali po svojoj vjeri, odupirući se tako agresivnoj politici njihovog nacionaliziranja u Srbe i Hrvate čija se kultura temeljila na pravoslavnoj i katoličkoj vjeri. Za čitavo to vrijeme Bošnjaci muslimani nisu nikada dovodili u pitanje svoj bošnjački etnički identitet i islamsku kulturu prožetu tradicijom i kulturom srednjevjekovne Bosne, bosanski jezik kao svoj materni jezik i Bosnu i Hercegovinu kao svoju domovinu.

Nacionalni simboli Bošnjaka su himna, zastava i grb Republike Bosne i Hercegovine iz perioda odbrane države i naroda 1992. – 1995. godine od fizičkog uništenja. Bošnjaci će obilježavati 11. juli kao dan sjećanja na genocid izvršen nad njima za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. – 1995. godine.

ZAJEDNIČKE VRIJEDNOSTI BOŠNJAKA

Država Bosna i Hercegovina je autentična(a ne vještačka) politička zajednica koju Bošnjaci smatraju svojom nacionalnom državom, neosporavajući pravo ni bosanskim Srbima, ni bosanskim Hrvatima, ni ostalim da je doživljavaju svojom ništa manje od Bošnjaka. Bošnjaci se Bosnom i Hercegovinom u njenim međunarodno-pravno priznatim granicama, sa državnim simbolima: zastavom, grbom i himnom, legitimiraju kao njeni građani i državljani u svojim odnosima s drugim osobama u svjetskoj zajednici država i naroda.

Bošnjaci će putem države Bosne i Hercegovine od Međunarodnog suda pravde u Hagu tražiti da se izlaz na more kod Sutorine, koji je odlukom Berlinskog kongresa 1878. godine ostao u granicama Bosne i Hercegovine, vrati pod suverenitet Bosne i Hercegovine, s kojim je ona 1918. godine ušla u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca,a pod neobjašnjivim okolnostima protuustavno i nezakonito od nje oduzet.

Bošnjaci će se putem institucija političkog sistema Bosne i Hercegovine zalagati da se u Neumu izgradi luka s kojom će željeznicom i auto-putem ekonomski biti povezani bosansko primorje, hercegovina, centralna Bosna i bosanska posavina i „brza cesta“ koja će ekonomski povezati zapadnu i srednju Bosnu sa bosanskim podrinjem.

Bošnjaci će se kroz institucije političkog sistema Bosne i Hercegovine zalagati da se Bosni i Hercegovini vrati njeno historijsko državno ime Bosna i prefiks republika.

Nezavisnost i suverenost države Bosne i Hercegovine i nepovredivost njenih granica Bošnjaci smatraju trajnom vrijednošću svih njenih stanovnika koju će braniti zajedno s drugim bosanskim patriotima.

Kultura Bošnjaka kao autohtonog evropskog naroda baštini milenijski sedimentiranu predislamsku kulturu i tradiciju življenja na prostorima koje nastanjuju, kao što baštine i islamsku civilizaciju i kulturu koja je sa osmanskim osvajanjima pristigla na ova područja u 15. stoljeću i u duhovno-kulturnom smislu plodonosno se obogatila, ostajući otvorena pozitivnim uticajima zapadne civilizacije i kulture.

Bosanski jezik je specifičan izraz duhovnog bića bošnjačkog naroda u kome su sublimirane vrijednosti hiljadugodišnjeg historijskog sazrijevanja njihovog duhovnog, misaonog i jezičkog izraza koji je doprinio profiliranju zasebnog bošnjačkog kulturnog identiteta, različitog od susjednih Srba i Hrvata. Bošnjaci će se starati da bosanski jezik bude ravnopravno zastupljen u medijima, obrazovanju i administraciji sa hrvatskim i srpskim jezikom u Bosni i Hercegovini i dijaspori i priznat u svijetu.

Tolerancija Bošnjaka u prihvatanju drugog i drukčijeg kao sebi ravna, omogućila je hiljadugodišnje iskustvo života i suživota Bošnjana, odnosno Bošnjaka i savremenih Bosanaca, pripadnika različitih etničkih zajednica, vjera i kultura u jedinstvenoj političkoj zajednici (državi) Bosni i Hercegovini.

Demokratija pod kojom Bošnjaci podrazumjevaju stvarnu moć građana da oblikuju politiku i zakone na svim nivoima vlasti u državi i civilnom društvu Bosne i Hercegovine bit će predmet posebne brige u institucijama političkog sistema Bosne i Hercegovine.

Kultura rada. Bošnjaci rad razumijevaju ne kao teret koga treba odbaciti, već kao univerzalnu ljudsku vrijednost koja im daje mogućnost da budu cijenjeni i poštovani u Svijetu. Bošnjaci se prema radu odnose kao prirodnoj ljudskoj potrebi kojim **osiguravaju** uslove za lični život i život svoje porodice; te razvoj narodne zajednice i svoje države Bosne i Hercegovine, kao i ekonomsku neovisnost i političku slobodu.

NACIONALNI PRIORITETI BOŠNJAKA

Nacionalni prioriteti Bošnjaka su:

- očuvati u vlasništvu grunt na zemlji;
- osigurati održivi povratak izbjeglih i raseljenih lica u svoje domove bez obzira na etničku pripadnost;
- stimulirati natalitet i materinstvo, kao i društvenu brigu o djeci;
- obrazovanje sve prispjele populacije i prihvatanje savremenih tehnologija i metoda u usvajanju znanja i naučnih dostignuća u svim oblastima ljudskog djelovanja;
- zapošljavanje koje će biti mjera uspjeha u ekonomiji i političkoj vlasti;
- osigurati svakom građaninu minimum socijalne sigurnosti koja će ga održati u dostojanstvu čovjeka, odnosno da se svakom pojedincu osigura osnovni izvor prihoda;
- osigurati visoke standarde zdravstvenih usluga i zaštite zdravlja;
- osigurati zaštitu kulturne i prirodne baštine i razvijati kulturne institucije kojim će Bošnjaci moći predstaviti svoj identitet u mnoštvu drugih kultura u Bosni i Hercegovini, Evropi i Svijetu.

Za svaki od ovih prioriteta Bošnjaci u državnim i lokalnim organima vlasti, u nevladinim organizacijama i raznim fondacijama i udruženjima, kao i u javnim ustanovama zalagat će se da se ovi prioriteti urede odgovarajućim zakonima i drugim propisima i donesu akcioni programi.

ŽIVOTNI RESURSI BOŠNJAKA

Životni resursi Bošnjaka kao njihova uslova života i razvoja Bosne i Hercegovine su ljudi i znanje, kao i ekološki čisti zemlja, voda i vazduh. Prirodna prednost Bosne i Hercegovine jeste geofizička i klimatska raznolikost. Bošnjaci trebaju očuvati Bosnu i Hercegovinu kao ekološku državu u Evropi. Bošnjaci će ekonomski razvoj zemlje bazirati na ekološki čistim tehnologijama i uz primjenu rigoroznih mjera zaštite okoliša od zagađenja. Prioriteti Bošnjaka u ekonomskom razvoju bit će proizvodnja zdrave hrane, turizam i razumna komercijalna eksploatacija zemlje, vode, šume, rudnih bogatstava i vazdušnog prostora.

PODRŠKA PORODICI BOŠNJAKA

Porodica Bošnjaka je „gnijezdo“ u kome najpotpunije ostvaruju svoju ljudsku radost i sreću i u kojoj djeca stiču prve predstave o životu i odnosima među ljudima. U historiji Bosne i Hercegovine skoro da nema porodice preko čijih leđa nije prošao barem jedan rat, sa svim užasima koje on sa sobom nosi. Posljednji rat 1992-1995. bio je jedan od najužasnijih u čitavoj bošnjačkoj historiji u kome je proveden genocid nad Bošnjacima, sa traumatskim posljedicama za nekoliko budućih generacija. Porodica u Bošnjaka je najzdravije mjesto za liječenje tih posljedica. Zato porodici treba podrška i države Bosne i Hercegovine i lokalnih vlasti, ali i niza nevladinih organizacija. Naročito je ta pomoć potrebna u liječenju opće socijalne patologije u našem društvu koja najviše pogađa porodicu, posebno mladi naraštaj.

Kao posljedica rata i tranzicije posebno je pogođena ekonomija što je izazvalo masovnu nezaposlenost i sve veće osiromašenje porodice i iseljavanje mladih iz zemlje u svijet bez izgleda na povratak. Nijedna bošnjačka porodica ne smije ostati bez podrške društva u kome Bošnjaci žive u Bosni i Hercegovini i dijaspori.

Porodica je danas napadnuta korupcijom, kriminalom, prostitucijom, drogom, trgovinom ljudima, pedofilijom, nasiljem unutar porodice, posttraumatskim stresnim poremećajima i drugim manifestacijama od kojih boluje bh. društvo i njegovo okruženje. Kao posljedica rata i siromaštva porodici Bošnjaka treba svaka vrsta podrške. Zato je neophodno da se pored državne vlasti u pomoć porodici uključe različite nevladine organizacije humanitarnog i socijalnog karaktera, koje će porodici pomoći u stambenom zbrinjavanju, u školovanju djece, u ishrani, u liječenju teško oboljelih svojih najbližih, brige o napuštenoj djeci, djeci sa posebnim potrebama, mentalno retardiranim osobama, invalidnim osobama i sl.

Imućni Bošnjaci trebaju prednjačiti u obrazovanju privatnih ustanova i fondova, vakufa i zaklada, iz kojih će se planski i sistematski pomagati porodicama u socijalnoj nuždi u svim slučajevima kada pomoć države nije dovoljna.

OBRAZOVANJE, NAUKA, KULTURA I BOŠNJACI

Spori proces poratne reintegracije bosansko-hercegovačkog društva i države neposredno se odražava na spori proces konsolidacije u svim društvenim oblastima kao što su nauka, obrazovanje, kultura, sport, zdravstvo i sistem socijalne zaštite. Svjedoci smo opstruiranja preuzimanja na državni budžet ranijih republičkih javnih ustanova iz oblasti kulture o čemu je javnost više upoznata.

Posebno apostrofiramo činjenicu da ni poslije deset godina od postizanja mirovnog sporazuma državni budžet Bosne i Hercegovine nije preuzeo finansiranje najviših naučnih, obrazovnih i kulturnih institucija u Bosni i Hercegovini od neprocjenjivog značaja za obrazovanje, nauku i kulturu sva tri bosanska naroda: Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Zemaljski muzej, Nacionalna i univerzitetska biblioteka, Kinoteka, univerziteti, naučni instituti i druge takve institucije.

Bošnjaci će se zalagati u institucijama političkog sistema da država Bosna i Hercegovina preuzme osnivačka prava na ovim institucijama u skladu sa obavezama koje proističu iz Aneksa II na Ustav Bosne i Hercegovine.

DRŽAVA - DRŽAVLJANSTVO I BOŠNJACI

Srbija i Hrvatska su nastale kao plemenske države. U Hrvatskoj je živio homogen katolički a u Srbiji homogen pravoslavni element. U Bosni su kroz cijelu njenu prošlost postojale tri vjere, ranije pravoslavna, katolička i bosanska vjera (maniheji), a poslije pravoslavna, katolička i islam.

Tako su Srbija i Hrvatska svoje države konstituisale po osnovi istorodne narodne zajednice nastale od pojma *gens i populus*, nasuprot pojma *civitas,* povezane porijeklom, geografski su integrirane putem naselja i susjedstva kao i kulturno putem zajedničkog jezika, običaja i predaje. S druge strane, Bosna kao država konstituisala se od početka od pojma *civitas*, a ne po osnovi porijekla *(gens, populus)*, kao nacija državljana, koja svoj identitet ne pronalazi u etničko-kulturnim zajedničkim obilježjima, nego u praksi građana. Državljanstvo je tako u skladu sa svojim pojmom već odavno bilo nezavisno od nacionalnog identiteta.

S obzirom da je Bosna oduvijek bila pluralističko društvo, ranije multikonfesionalno, a od kraja XIX stoljeća se počinje očitovati i kao multietničko, Ustav Bosne i Hercegovine treba da izražava formalni konsenzus. Državljani žele, naime, svoj zajednički život urediti u skladu s principima sa kojima se, budući da u podjednakoj mjeri izražavaju interes svakog pojedinog, mogu s punim opravdanjem složiti svi pojedinci. Takva jedna politička asocijacija građana struktuirana je putem odnosa recipročnog priznanja, u sklopu kojih svatko može očekivati da će od svih drugih biti respektiran kao slobodan i njima jednak čovjek. Polazeći od tog načela Bošnjaci se zalažu da u Bosni i Hercegovini svatko treba uživati trostruko priznanje: (1) mora mu se pružiti jednaka zaštita i jednako poštovanje u njegovom integritetu kao ***individuumu;*** (2) kao pripadniku ***etničke ili kulturne grupe*** i (3) kao ***građaninu*****,** tj. kao članu političke zajednice (države). Te statuse treba ustavom i političkim sistemom Bosne i Hercegovine pravno oblikovati. Ovo iz razloga što se ***državljanstvom*** uređuje pripadnost osoba ***državnom narodu*** (Bosanci i Hercego-

vci) čija je egzistencija priznata međunarodnim pravom priznanjem Bosne i Hercegovine kao suverene i nezavisne države. Pripadnost političkoj zajednici (državi) utemeljuje posebne dužnosti iza kojih se nalazi rodoljubiva identifikacija. Ta vrsta lojalnosti nadilazi smisao važenja institucionalno posredovanih pravnih dužnosti.

BOSANSTVO I BOŠNJACI

I prije dolaska Osmanlija u Bosnu u njoj je bila prisutna duhovna trojnost – katolici, pravoslavci i bosanski krstjani (bogumili). Otuda i odmjerenost u bosanskohercegovačkim političkim riječima i koracima. To ne treba smatrati slabošću, naprotiv, taj osjećaj osjetljivosti u javno izraženom mišljenju učvršćivalo je duh bosanstva i čvrstinu bosanskog društva koje je odbranilo Bosnu kao teritorijalnu i političku zajednicu od svih nasrtaja sa strane u više od hiljadu godina odkako se zna za ime Bosne. U Bosni se nikad nije živjelo drukčije nego zajedno. Ono što jača „bosanstvo“ jeste činjenica da je Bosna oduvijek bila otvorena i tolerantna politička zajednica za druge i drukčije, nasuprot „srpstvu“ i „hrvatstvu“ koji su zatvoreni za druge. Kako kaže Alija Isaković: „Dok Srbi srbuju, Hrvati hrvatuju, Bosanci uopće nemaju takav glagol. Nemaju ni Bošnjaci, ni današnji Muslimani. Naime, ne srbuje se zbog Srba nego zbog ne-Srba, hrvatuje se zbog ne-Hrvata“.

Bosanstvo je model još uvijek željenom evropejstvu. Bosanstvo je u milenijskom trajanju Bosne na djelu ostvareno evropejstvo u kome su u suživotu živjeli bosanski krstjani, katolici i pravoslavci, a kasnije i muslimani, a od početka XVI stoljeća su im se pridružili Jevreji sefardi protjerani iz Španije, koji su živjeli u toleranciji sa svima drugima, sa sinagogom pored džamija i crkava. Bošnjaci će ostati dosljedni takvoj tradiciji bosanstva i njegovati ga i ubuduće.

Bošnjaci su bez rezerve za povratak svih izbjeglih i raseljenih lica u svoje domove jer to osnažuje međusobno povjerenje i jača jedinstvo bosanskog društva i države i vraća bosanstvo na etnički očišćene prostore. Upravo radi očuvanja bosanstva podaci popisa stanovništva iz 1991. godine, zbog posljedica etničkog čišćenja, trebaju ostati trajna mjera uređena Ustavom BiH proporcionalne zastupljenosti Bošnjaka, Srba, Hrvata i ostalih u organima državne i lokalne vlasti i strukturi zaposlenih u budžetskim ustanovama i organizacijama u Bosni i Hercegovini.

Kada Bosna i Hercegovina bude u Evropi neće se nitko poštapati svojom nacionalnošću nego znanjem i sposobnošću. Bošnjacima u Evropi neće smetati tuđe vjere i kulture, ni tuđi jezici. Oni su naučili živjeti s drugim i drukčijim u milenijskom trajanju Bosne.

ZAJEDNIČKA POLITIČKA KULTURA

Bošnjaci pod ljudskim i građanskim pravima podrazumijevaju jednakost svih ljudi pred zakonom, dakle mogućnost jednakih šansi. To nije moguće ostvariti svođenjem građanina na člana jedne, druge ili treće etničke zajednice, već podrazumijeva građanina kao subjekta političke zajednice (države). Otuda političko udruživanje u svrhu vršenja političke (državne) vlasti isključivo po etničkoj, a ne po političkoj pripadnosti, objektivno i subjektivno u etnički složenom društvu kao što je Bosna i Hercegovina dovodi u pitanje državno jedinstvo (teritorijalni integritet i državni suverenitet) Bosne i Hercegovine kao političke zajednice(države) u kojoj svi građani trebaju imati jednaka prava i slobode koje garantira ustav i zakon Bosne i Hercegovine.

Bošnjaci pod suverenim „državnim narodom" Bosne i Hercegovine podrazumijevaju sve Bosance i Hercegovce (državljane), bez obzira na njihovu etničku, kulturnu i vjersku pripadnost.

Bošnjaci će u svome političkom i stranačkom udruživanju preferirati opredjeljenje prema političkim opcijama koje neće biti etnički, nacionalno, nacionalistički i vjerski isključive. Bošnjaci će davati prednost udruživanju u političke stranke bez nacionalnog i vjerskog predznaka i zajedno sa svojim političkim istomišljenicima, bez obzira na njihovu etničku i vjersku pripadnost, raditi za dobrobit svih građana i države Bosne i Hercegovine.

Bošnjaci se zalažu da se u Bosni i Hercegovini kao multikulturnoj zajednici uspostavi takva **politička kultura**, unutar koje se mogu ukorijeniti osnovni stavovi ustava, u kom slučaju se ne mora oslanjati na etničko, jezično i kulturno porijeklo, koje bi bilo zajedničko svim državljanima (takvo iskustvo imaju multikulturne zajednice kao što su Švicarska, Belgija, Malezija i Sjedinjene Američke Države). Liberalna politička kultura državljanstvo predstavlja samo kao zajednički nazivnik **ustavnog patriotizma,** koji istovremeno izoštrava smisao za mnogostrukost i integritet različitih koegzistirajućih načina življenja multikulturne zajednice. Stoga bosansko državljanstvo nije ukorijenjeno u nacionalnom identitetu nekog od njenih naroda; ono, međutim, bez obzira na mnogostrukost različitih kulturnih načina življenja zahtijeva socijalizaciju svih državljana u **jednoj zajedničkoj političkoj kulturi** koja će isključiti stranačku, teritorijalnu i vjersku političku homogenizaciju bilo kog bosanskog naroda.

STRATEŠKI INTERESI BOŠNJAKA

Svako vrijeme donosi različita strateška opredjeljenja Bošnjaka. U periodu 1992-1995. strateški interes Bošnjaka bio je da se odbrani nezavisnost i suverenost Bosne i Hercegovine i opstanak bošnjačkog naroda od istrebljivanja. Danas i za naredni period strateški interes Bošnjaka je ispunjavanje uslova da Bosna i Hercegovina bude primljena u Evroatlanski sistem sigurnosti (NATO) i u članstvo Evropske unije; da očuvaju strateško prijateljstvo sa Sjedinjenim Američkim Državama stečeno u odbrani nezavisnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine; da država Bosna i Hercegovina nastavi saradnju sa Organizacijom islamske konferencije; da izgradi dobre susjedske odnose sa Srbijom, Crnom Gorom i Hrvatskom.

U Bosni i Hercegovini Bošnjaci će se zalagati za jednakopravnost sva tri naroda i razvijati tradiciju suživota ljudi sviju vjera kao **državni brend** prema kojem će se Bosna i Hercegovina prepoznavati u Evropi i Svijetu.

GLOBALNI POREDAK I BOŠNJACI

Globalni poredak Bošnjacima nije nepoznata stvar. S njim oni imaju loše iskustvo. Bošnjani su u srednjevjekovnoj Bosni preturili preko glave nekoliko krstaških ratova vođenih navodno u ime Svete Stolice da bi ih disciplinirali da budu bolji hrišćani nego što su, a u pozadini je bio pokušaj političkog pokoravanja Bosne od strane susjeda. Pad Bosne pod vlast Osmanlija takođe je bila posljedica globalne politike i odmjeravanja snaga između Osmanske imperije i hrišćanske Evrope koju je Bosna platila privremenim gubljenjem državnosti i nezavisnosti. Rješavanje tzv. Istočnog pitanja između tadašnjih evropskih velikih sila i Turske, ne pitajući Bošnjake, dovelo je Bosnu pod upravu Austro-Ugarske Monarhije koja im je oduzela narodno ime i jezik. Stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, bosanski muslimani su platili gubljenjem svoje ekonomske i političke moći i postali objektom nacionaliziranja u Srbe i Hrvate.

Za čitavo to vrijeme, pa i u toku Narodno-oslobodilačkog rata, i nakon obnove bosanske državnosti 1943. godine, sve do 1993. godine, nije im dozvoljena identifikacija sa njihovim narodnim imenom Bošnjaci, već su nominirani kao Muslimani sa velikim slovom **M** do 1945. godine do kad je trebalo ginuti u borbi za novi društveni poredak, a poslije su ih pisali malim slovom **m** i nacionalizirali u Srbe i Hrvate sve do 1968. kada im je ponovo dozvoljeno obilježje zasebnog naroda sa velikim slovom **M,** što velikosrpski i velikohrvatski nacionalisti nisu nikada prihvatili.

Kada je Bosna i Hercegovina dobila međunarodno priznanje svoje suverenosti i nezavisnosti 1992. godine, ponovo je protiv nje pokrenuta agresija da bi bila podijeljena između Srbije, Crne Gore i Hrvatske, a muslimanski narod genocidom potpuno zatre. Opet u ime novog međunarodnog poretka koji je trebalo uspostaviti poslije rušenja komunističkih režima u istočnoj Evropi. Bosna i Hercegovina je u periodu od 1992 – 1995. preživjela svu golgotu i svojom borbom opstala je kao nezavisna i suverena država; opstali su i Muslimani koji su tokom te borbe vratili svoje historijsko i narodno ime Bošnjaci i čvrsto se vezali za svoju zemlju Bosnu i njenu državno-pravnu tradiciju.

Bošnjacima je jasno da ni jedna zemlja ne može biti izolirana, pa ni Bosna i Hercegovina. Ne postoji način da jedna zemlja proizvede sve što joj je potrebno, kao i da njen politički sistem bude u toj mjeri nezavisan da kao zemlja ne bude uključena u međunarodni poredak, koji je danas doživio najveće razmjere međuzavisnosti kako ekonomskih tako i političkih odnosa što se zove globalni poredak.

Bošnjaci se ne slažu sa sadašnjim stanjem globalizacije koja donosi korist samo bogatim zemljama. Ako globalizacija znači svijet bez granica, Bošnjaci smatraju da se u tom slučaju to ne odnosi samo na kapital, robe i usluge, nego i na ljude, da slobodno ulaze i žive u bilo kojoj zemlji. U tom pogledu Bošnjaci su danas najizolovaniji narod, čak i u odnosu na svoje su-zemljake bosanske Srbe i bosanske Hrvate koji putem dvojnog državljanstva Hrvatske, Srbije i Crne Gore, lakše mogu prelaziti granice bez viza.

Današnju formulu globalizacije dale su bogate i snažne nacije, tako da njima daje najveće prednosti i najveći profit. Dobrobit siromašnih zemalja nije im bila prvobitno na umu kada su podržavali ideju globalizacije. Da bi se obrnula stvar u korist siromašnih zemalja, Bošnjaci smatraju da je neophodno, kao što su bogati postali međusobno jedinstveni, da i siromašne zemlje postanu više jedinstvene i ujedinjene da otvore svoja tržišta u razvoju pod zajedničkim uslovima. Bosna i Hercegovina bi trebala destimulirati uvoz proizvoda koji dolaze iz zemalja koje u njoj ne investiraju i ne otvaraju nova radna mjesta i raznim mjerama sprječavaju izvoz bosanskih proizvoda.

Danas je Bosna i Hercegovina kao zemlja u tranziciji i poslije agresije na nju prinuđena na humanitarnu pomoć i finansijsku podršku međunarodnih finansijskih organizacija, što neke zemlje koje trguju s Bosnom i Hercegovinom to koriste i doprinose njenom spoljnotrgovinskom debalansu, a malo u njoj investiraju.

Historija se ponavlja u trgovini i međunarodnim odnosima. Sve više osvaja novi vid kolonizacije. Rezultat toga je ugnjetavanje siromašnih i slabih od strane bogatih i snažnih. Rezultat toga je eksploatacija resursa siromašnih u svrhu bogaće-

nja bogatih. Sadašnji proces globalizacije bi mogao povećati nepravdu i disparitet između bogatih i siromašnih.

Politička strana globalizacije je nešto izvjesnija. Ponovo nastaje epoha vladavine imperija, ali ovaj put dobrovoljno nastalih imperija. Zato je neophodno naše uključivanje u Evropsku uniju da bi Bosna i Hercegovina i Bošnjaci lakše preživjeli u zajednici s drugim evropskim državama i narodima u nastajućoj evropskoj imperiji. U njoj već danas postoje mehanizmi podrške ekonomski manje razvijenim zemljama iz budžeta Evropske unije. Bosna i Hercegovina u uslovima globalizacije samo u nadnacionalnom prostoru kao što je Evropska unija može ostvariti svoju moć i ulogu igrača.

Uključivanje Bosne i Hercegovine u evroatlanski sigurnosni sistem osigurat će Bosni i Hercegovini i Bošnjacima veću odbrambenu sigurnost uz manja vlastita izdvajanja sredstava za odbranu nego kada bi bili izvan tog sistema.

Bosna i Hercegovina i Bošnjaci ne smiju ostati izvan tokova današnjeg vremena koje karakteriše transnacionalizacija i kosmopolitizacija država. To Bosni i Hercegovini i Bošnjacima neće biti teško jer je Bosna i Hercegovina i dosada bila kosmopolitsko društvo, a Bošnjaci naučili živjeti s drugim i drukčijim.

GLOBALNI TERORIZAM I BOŠNJACI

U međunarodnom poretku na sceni je globalni terorizam. On je neposredna posljedica nepravde u međunarodnom globalnom poretku. Nepravična podjela svjetskog dohotka po glavi stanovnika između bogatih i siromašnih zemalja su podloga za globalni terorizam. Američke službene procjene govore „o godinama i godinama nasilja koje će uslijediti" bez perspektive da se ono umanji. „Današnja taktička pobjeda ne garantira sutrašnji strateški uspjeh", konstatuje se u tim procjenama. Iskustvo je pokazalo da vojne akcije same po sebi nisu dovoljne. Dakle, realno je očekivati da cijeli svijet ulazi u historijsku epohu suživota sa terorizmom, kao patološkom bolešću svjetskog društva, baš kao što živi sa HIV/AIDS-om. Kao što se epidemije te bolesti mogu ublažiti većim izdvajanjem sredstava na njihovom suzbijanju, tako će trebati izvršiti i preraspodjelu svjetskog bogatstva u korist siromašnih zemalja da bi se svijet učinio pravičnijim i boljim i time smanjivali razlozi za terorizam.

Bošnjaci su preživjeli iskustvo terorizma koji je nad njima vršen u vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992 – 1995. godine. Zahvaljujući svojoj civiliziranosti oni na sistemski terorizam nad njima nisu odgovarali svojim terorizmom. Oni su i tada bili svjesni da terorizam nema nacije ni vjere; da on ima

međunarodni karakter i bezbožan je; on je po pravilu „slijep“ i ne stradaju uvijek oni prema kome je on usmjeren, nego najčešće stradaju mase nevinih ljudi, žena i djece, gradovi i kulturni i vjerski spomenici.

Bošnjaci su mišljenja da se terorizmom ne mogu ostvariti uzvišeni ciljevi slobode i pravde, već samo svjesnim i aktivnim djelovanjem svjetske zajednice. Sistemskim mjerama UN-a i organizacija u kojima najmoćnije i najbogatije zemlje svijeta odlučuju o preraspodjeli svjetskog dohotka može se poboljšavanjem položaja najsiromašnijih zemalja postepeno pobjeđivati i terorizam, kao i obrazovanjem najšire populacije mladih.

Na nepravde prema nama Bošnjacima mi ne smijemo odgovarati odmazdom i terorizmom. Svojim ponašanjem moramo osnažiti misao da je „Strpljenje oružje pobjede“ (Pruščak). Zahvaljujući tome odbranili smo državu Bosnu i Hercegovinu i bošnjački narod od uništenja u periodu 1992-1995. godine. Da bi pobijedili i druge nevolje sa kojima se susrećemo u reintegraciji države na putu Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju i NATO, Bošnjaci ne smiju biti teroristi, niti podržavati terorizam.

DRŽAVNO UREĐENJE I BOŠNJACI

Bosna odkako se zna za nju kao državu u srednjem vijeku bila je decentralizirano uređena prosta država. U srednjem vijeku znalo se za tzv. kraljevu zemlju i zemlje oblasnih gospodara koje su činile Bosnu, ali se državom upravljalo iz njene prijestonice. U osmanskom periodu Bosna je bila provincija (beglerbegluk) decentralizirana na sandžake. U vrijeme Austro-Ugarske Monarhije Bosna i Hercegovina je bila *corpus separatum* sa zemaljskom vladom, a raniji sandžaci su nazvani okruzima. U vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, austro-ugarski okruzi nazvani su oblastima. Ostao je neuspio pokušaj razbijanja historijskog teritorijalnog jedinstva Bosne i Hercegovine podjelom na banovine 1929. i 1939. u vrijeme Kraljevine Jugoslavije. Bosna i Hercegovina je poslije obnove državnosti 1943. godine, nakon završetka Drugog svjetskog rata bila administrativno podijeljena prvo na okruge, a potom na oblasti, zatim na srezove, da bi je sticanje svoje nezavisnosti 6. aprila 1992. godine zateklo administrativno podijeljenu samo na općine.

Bosna i Hercegovina nikada u svojoj historiji nije bila administrativno i teritorijalno podijeljena na svoje tri etničke zajednice: Bošnjaka, Srba i Hrvata. Postojeću podjelu Bosne i Hercegovine danas na dva entiteta: Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku, izvršenu „etničkim čišćenjem“ i sprovedenim genocidom, Bošnjaci uzimaju kao privremenu nužnost nastalu kao posljedica

agresije na nju u periodu 1992. – 1995. godine koju će mijenjati u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine i voljom sva tri njena naroda.

Bošnjaci smatraju da je cijela Bosna i Hercegovina svojina njenih građana, državljana, iz sva tri naroda, i da ni u jednom dijelu Bosne i Hercegovine ne može biti uspostavljena eksluzivna teritorija i vlast samo za jedan ili dva bosanska naroda, a da treći bude narod drugog reda. Bošnjaci će se zalagati da Bosna i Hercegovina bude decentralizirana na regije po svojim geografskim, ekonomskim, saobraćajnim i kulturno-historijskim obilježjima, u kojima će sva tri naroda i manjine biti ravnopravni i da nacionalni i vjerski simboli ne mogu biti simboli entiteta, regija, gradova i općina, kao i javnih ustanova i državnih praznika.

BOŠNJACI CRNE GORE, KOSOVA I SANDŽAKA SU KONSTITUTIVNI NAROD

Bošnjaci Crne Gore, Kosova i Sandžaka nisu dijaspora Bošnjaka iz Bosne i Hercegovine. U navedenim političkim i kulturnim entitetima Bošnjaci su autohtoni (konstitutivan) narod kao što su Srbi i Hrvati u Bosni i Hercegovini.

U vrijeme vladavine bosanskog bana i kralja Tvrtka I današnji Sandžak i dijelovi Kosova bili su u sastavu srednjevjekovne bosanske države. Nakon dolaska Osmanlija na Kosovo, u Sandžak i Crnu Goru domaće stanovništvo koje je prihvatilo islam kao svoju novu vjeru, sticajem historijskih okolnosti nacionalno se odredilo kao Bošnjaci, po osnovi svoje nove vjere, kao što su se u Bosni i Hercegovini pravoslavci Bošnjaci nacionalno odredili kao Srbi, a katolici Bošnjaci kao Hrvati. Bošnjaci tog područja su svojim korijenom i porijeklom vezani za te zemlje kao svoje matične domovine u kojim imaju puno pravo prema evropskim standardima o ljudskim i građanskim pravima sebe smatrati konstitutivnim narodom u Crnoj Gori, Sandžaku i na Kosovu neovisno od toga u kolikom su broju.

Bošnjaci iz Bosne i Hercegovine putem državnih institucija Bosne i Hercegovine kao i dijaspore zalagat će se neposredno i posredstvom evropskih institucija i UN-a da Bošnjaci u tim zemljama to svoje pravo konstitutivnosti ostvare i u praksi.

DIJASPORA BOŠNJAKA I DIJASPORA BOSNE I HERCEGOVINE

Bošnjaci su danas više nego ikada u svojoj historiji rasuti po cijelom svijetu. Prema nekim procjenama ima ih više u svijetu nego u Bosni. Bošnjaci, bilo gdje da

su nastanjeni u svijetu i zemlji, trebaju predstavljati jednu nerazdvojnu cjelinu bošnjačkog naroda da bi se čuo jedinstven glas naroda *(Vox populi).*

Bošnjaci u dijaspori imaju dvije domovine: „domovinu zakona“ i „domovinu srca“. **Domovina zakona** je država koja ih je primila, iako strance, u svoje državljanstvo i u kojoj su se Bošnjaci stalno nastanili i kao građani dotične države prema njenim zakonima imaju svoja prava i dužnosti. **Domovina srca** je Bosna i Hercegovina i zemlje u kojima su Bošnjaci autohton narod, zemlje njihovog porijekla i zavičaja u kome se nalaze mezari njihovih predaka, a nerijetko napuštena i zapuštena zemlja i druga imovina koju su ostavili bez staranja i održavanja.

S obzirom da Bosna i Hercegovina nije jednonacionalna država, odnosno država samo Bošnjaka, već i bosanskih Srba i bosanskih Hrvata, postoji i dijaspora Bosne i Hercegovine kao države. Zato bi država trebala osnovati jednu upravnu organizaciju, koja će biti institucionalna veza između Bosanaca i Hercegovaca u dijaspori i države Bosne i Hercegovine i realizirati zajedničke projekte na obostranu korist.

Bošnjačka dijaspora i Bošnjaci u zemlji trebaju razvijati mrežu nevladinih organizacija, udruženja, vakufa i zaklada putem kojih će ostvarivati svoje interese i potrebe koje im država ne može osigurati. Da bi se ostvarila ta interakcija između Bošnjaka u zemlji i Bošnjaka u dijspori neophodno je da organizacije bošnjačke dijaspore otvore svoje stalne kancelarije (urede) u zemlji svoga porijekla koje će koordinirati svoje programske aktivnosti u pravcu državne vlasti na svim nivoima i nevladinim organizacijama Bošnjaka u zemlji, od humanitarnih do proizvodnih i razvojnih projekata.

Bošnjaci u „domovini zakona“ imaju dužnost da u njoj lobiraju za dobrobit svojih sunarodnika bilo gdje da se nalaze u svijetu, a posebno za dobrobit svoje „domovine srca“ i doprinose njenom razvoju i napretku.

BOŠNJAČKI SABOR

U Deklaraciji Bošnjačkog sabora održanog 27. i 28. septembra 1993. godine deklarirana je obaveza institucionaliziranja Bošnjačkog sabora: „Da bi smo produžili i produbili započeti posao potvrđivanja vlastitog narodnog bića, njegovog mjesta i zadaće u svijetu u kojem živimo i afirmacije njegovih nacionalnih i državnih institucija, odlučujemo da Bošnjački sabor i ubuduće radi. Sabor će biti mjesto okupljanja svih Bošnjaka na kojem će se u slobodi mišljenja, poštovanju različitih uvjerenja i uz maskimalnu kompetenciju i odgovornost razmatrati sva najvažnija pitanja života bošnjačkog naroda i naše države, i utvrđivati pravci naše nacionalne

akcije“. Bošnjački sabor će biti forma kroz koju se njeguje tradicionalni interes Bošnjaka i njihovih institucija za uzajamnošću, solidarnošću i odgovornošću za svoju sudbinu, za očuvanje političkog, kulturnog i vjerskog identiteta naroda i njegovog jedinstva, za afirmaciju i jačanje države Bosne i Hercegovine, naročito za osiguranje njenog teritorijalnog integriteta, suvereniteta, političke nezavisnosti i međunarodno-pravnog subjektiviteta.

Ratno iskustvo u radu Bošnjačkog sabora nagovjestilo je sastav i metodologiju rada Bošnjačkog sabora. Bošnjački sabor bi činili predstavnici svih bošnjačkih organizacija i udruženja u zemlji i inostranstvu koji iskažu interes da budu uključeni u rad Bošnjačkog sabora i svi bošnjački izabrani funkcioneri u državnoj vlasti; kao i Rijaset i Sabor Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca koje ima iskustvo u sazivanju dva ranija sabora Bošnjaka trebalo bi biti nosilac aktivnosti u institucionalizaciji Bošnjačkog sabora. Bošnjački sabor bi imao svoj statut u kome će se urediti njegova organizacija, sastav, organi i način funkcioniranja.

Na prvom narednom Bošnjačkom saboru neophodno je pored njegove institucionalizacije usvojiti i Nacionalni program Bošnjaka.

KORIJENI I ZABLUDE KONFESIONALNO-ETNIČKOG PREDSTAVLJANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

U Bosni i Hercegovini krajem XIX i početkom XX stoljeća*) nije bilo parlamentarnog političkog predstavničkog tijela koje bi sačinjavali predstavnici političkih stranaka izabrani na slobodnim demokratskim izborima. Tada su Bosnom i Hercegovinom upravljala dva carstva: Osmansko do 1878. i Austro-Ugarsko od 1878. do 1918. godine. U oba ova carstva Bosna i Hercegovina nije imala političku autonomiju već se njome upravljalo putem predstavnika imenovanih u Istanbulu i Beču.

U vrijeme upravljanja oba carstva stanovnici Bosne i Hercegovine nazivani su Bošnjaci, neovisno od toga što su oni bili različitih vjera: muslimani, pravoslavni i katolici.[1)] Participacija stanovnika u ograničenim oblicima vršenja vlasti nije polazila od političke pripadnosti, nego od njihove vjerske pripadnosti, neovisno od toga što će ona početkom XX stoljeća procesom nacionaliziranja pravoslavnih Bošnjaka u Srbe, a katoličkih Bošnjaka u Hrvate, poprimiti i obilježja vjersko-nacionalne pripadnosti, ona ni tada nije bila određena političkim nego vjersko-nacionalnim principom. To će ostati dominantne karakteristike političkog organiziranja u Bosni i Hercegovini i u prvih 50 godina i posljednjoj deceniji XX stoljeća sve do danas. Izuzetak i tada i danas činit će stranke socijaldemokratske orijentacije koje su nasuprot nacionalne naslijedile političku tradiciju socijalističkog odnosno komunističkog pokreta, kao i druge političke stranke građanske provenijencije.

Pokušat ću u kratkim crtama izložiti oblike i način na koji su stanovnici Bosne participirali u vlasti u vrijeme Osmanske uprave od donošenja takozvanog Ustavnog zakona bosanskog vilajeta 1864. godine do 1878. kada je prestala uprava Osmanlija u Bosni, kao i u vrijeme Austrougarske uprave do 1918.

Za razliku od zemalja u okruženju koje su imale kompaktno stanovništvo jedne religijske pripadnosti pravoslavnih i katolika i time determiniralo njihovo nacionalno srpsko, odnosno hrvatsko određenje, u Bosni i Hercegovini, s obzirom na historijsku multikonfesionalnost njenih stanovnika, iako su svi sebe smatrali Bošnjacima: istočnog vjeroispovjedenija (pravoslavni), Bošnjacima katolicima i Bošnjacima muhamedancima[2)] (muslimanima), predstavljanje stanovnika (naroda) u institucijama vlasti bilo je po konfesionalnoj pripadnosti kako u vrijeme turske, tako i u vrijeme austrougarske uprave.

---

*) Referat na Okruglom stolu posvećenom obilježavanju stogodišnjice političkog organiziranja Bošnjaka, održanom u Zagrebu 2. decembra 2006. godine.

U vrijeme turske uprave predstavljanje stanovnika u institucijama vlasti na nivou vilajeta Bosna (Administrativni savjet i Zemaljsko vijeće) bilo je paritetno podijeljeno na **muslimane i nemuslimane** neovisno od brojčane njihove pripadnosti u ukupnom broju stanovnika Bosne.[3)] Nasuprot tome, u vrijeme austrougarske bio je primijenjen princip proprocionalne zastupljenosti, po kome su se mandati dijelili na tri glavne vjeroispovijesti srazmjerno broju utvrđenom prema službenoj statistici: "muslimane, katolike i srpsko-pravoslavne".[4)]

U oba autoritarna režima, turskom i austrougarskom, suverenitet je pripadao sultanu odnosno caru, dakle, stanovnici su bili u podaničkom položaju prema suverenu. Unošenjem ustavnosti u vilajet Bosnu, ništa se bitno nije mijenjalo u pogledu političkog položaja samog naroda, dakle, stanovnika Bosne muslimana i nemuslimana. Vlast se je vršila u ime sultana i njeni predstavnici su bili odgovorni sultanu kao vrhovnoj vlasti. Participacija stanovnika kao muslimana i nemuslimana bilo je predviđeno u Administrativnom savjetu i Zemaljskom vijeću. Administrativni savjet je Ustavnim zakonom bosanskog vilajeta 1864. uspostavljen kao savjetodavno tijelo Valiji u funkciji izvršne vlasti, a Zemaljsko vijeće također savjetodavno tijelo Valije u njegovoj zakonodavnoj funkciji u donošenju lokalnih propisa koji su morali biti u skladu sa zakonima carstva i posebnim zakonima za vilajet Bosna koje je sankcionirao sultan, ali o ograničenom broju pitanja koja su taksativno navedena u Ustavnom zakonu. Da bi se procijenila prava dimenzija autonomije ta dva tijela i stvarne mogućnosti participacije njenih izabranih članova iz reda muslimana i nemuslimana govori činjenica da je oboma predsjedavao sam Valija.

Odlukom Berlinskog kongresa 1878. godine da se Bosna i Hercegovina daju na upravu Austrougarskoj završila se era 415 godišnje uprave Osmanskog carstva ovim zemljama. Dolaskom Austrougarske uprave stanovnici Bosne i Hercegovine nisu prestali biti Bošnjaci sve tri glavne vjere: muslimani, pravoslavni i katolici. Međutim, ono što je već tada zakompliciralo odnose između ovih triju konfesionalnih zajednica je došlo izvana, iz Hrvatske i Srbije. Naime i srpski i hrvatski historičari saglasni su u poricanju Bosne i Hercegovine kao zasebnog političkog entiteta, a time i poricanju pretpostavki za egzistenciju bosanske autonomije i njene moguće državne nezavisnosti.[5)] Oni su saglasni u tvrdnji da njene teritorije naseljene pravoslavnim, odnosno katoličkim stanovništvom pripadaju maticama-Srbiji i Hrvatskoj, što je historijski značilo teritorijalno-političku likvidaciju Bosne i Hercegovine, a time nepriznavanje Bošnjaka muslimana kao zasebnog političkog naroda koji ima pravo na Bosnu i Hercegovinu ne manje od Bošnjaka katolika i Bošnjaka pravoslavnih. Time je započeo proces etniciziranja Bošnjaka pravoslavnih u Srbe, a Bošnjaka katolika u Hrvate, a Bošnjaka muslimana prema njihovom izboru.[6)]

Međutim, austrougarska uprava prihvatila je zatečeno stanje. Sve stanovnike Bosne i Hercegovine je uzimala kao Bošnjake triju vjera: muslimane, pravoslavne i katolike, sa statusom zemaljskih pripadnika (državljana) Bosne i Hercegovine.[7)] Tako ih je svo vrijeme svoje vladavine statistički imenovala u svim popisima stanovništva koje je provela od 1879. do 1910. godine.

S druge strane, političke posljedice procesa nacionaliziranja Bošnjaka pravoslavnih u Srbe i Bošnjaka katolika u Hrvate pokazaće se jasnije tek nakon 25. godina austrougarske uprave u BiH, kada je otpočelo političko organiziranje po konfesionalno-etničkoj osnovi. Tada su se Bošnjaci muslimani politički organizirali u **Muslimansku narodnu organizaciju** (decembar 1906.), Bošnjaci pravoslavni u **Srpsku narodnu organizaciju** (oktobar 1907.) i Bošnjaci katolici u **Hrvatsku narodnu zajednicu** (16.10.1906).[8)]

Za razliku od predstavljanja u institucijama vilajeta Bosna koje je bilo čisto **konfesionalno,** zahvaljujući procesima nacionaliziranja Bošnjaka pravoslavnih u Srbe, Bošnjaka katolika u Hrvate i Bošnjaka muslimana u Muslimane, stvaranjem istoimenih političkih organizacija, predstavljanje u bosanskim institucijama austrougarske uprave ostalo je i dalje u suštini konfesionalno, neovisno od toga što su njihove organizacije imale etnički predznak. Ono što je novo u tom procesu jeste pluralizacija političkih organizacija unutar iste konfesionalno-etničke (nacionalne) zajednice. Tako se među Muslimanima pored MNO pojavila 1908. Muslimanska napredna stranka, koja se 1910. preimenovala u Muslimansku samostalnu stranku. Sličan proces pluralizacije političkih organizacija zbio se i kod Srba i kod Hrvata.

U odnosu na konfesionalnu zastupljenost u institucijama vilajeta Bosna, u austrougarskim bosanskim institucijama, prije svega u Saboru Bosne i Hercegovine, nastala je bitna promjena u načinu kandidovanja i izbora, što se ima zahvaliti primjeni evropskog modela političkog predstavljanja koje je ušlo u Bosnu i Hercegovinu sa austrougarskom upravom i, razumije se, skoro pedesetogodišnjoj razlici u vremenu kada je model vilajetske uprave bio uveden 1864. godine, za razliku od novog modela koji je u Bosnu i Hercegovinu uveden Zemaljskim ustavom (Statutom) za Bosnu i Hercegovinu 17. februara 1910. godine od strane cara Franje Josipa I. Naime, kod izbora u Administrativni savjet i Zemaljsko vijeće vilajeta Bosna primijenjeno je posredno kandidovanje i posredan izbor.[9)] Kod izbora u Sabor Bosne i Hercegovine uređeno je da Sabor ima lica po položaju i 72 birana poslanika. Ova 72 poslanika biraju se u tri kurije: u prvoj kuriji 18, u drugoj 20 i u trećoj 34. Za svaku kuriju Izbornim redom utvrđen je sastav biračkog tijela. Mandati se u kurijama dijele na tri glavne vjeroispovijesti prema srazmjernom broju statistički utvrđenih stanovnika.[10)] Kao što je poznato popis stanovništva i u vrijeme turske i austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini vršen je prema vjerskoj pripadnosti.

Svrha osnivanja političkih organizacija organiziranih po konfesionalno-etničkom principu u vrijeme austrougarske uprave bila je prije svega u protežiranju interesa svake etno-konfesionalne zajednice kod vlasti, a kada je Ustavom bio ustanovljen Sabor onda se ta svrha protegla i na proces kandidovanja i tu leži jedna od bitnih razlika u izbornom sistemu Bosne i Hercegovine kao posebnom upravnom području Austro-Ugarske monarhije, u odnosu na vilajet Bosna.

Ako se pretpostavi da je građanin politički subjekt jednog političkog entiteta, dakle, u slučaju Bosne i Hercegovine, da je građanin **zemaljski pripadnik** Bosne i Hercegovine neovisno od njegove vjerske, rasne, socijalne i nacionalne pripadnosti, a da su formirane konfesionalno-nacionalne organizacije u Bosni i Hercegovni od pripadnika samo jedne konfesije, to ove političke organizacije ne bi mogle bez zamjerke[11)] biti smatrane građanskim organizacijama, odnosno građanskim političkim strankama, kao što neki smatraju.[12)] U vrijeme austrougarske uprave građanskom strankom se mogla smatrati samo socijal-demokratska stranka koja je u svome sastavu imala članove iz svih religija i svih etničkih zajednica u Bosni i Hercegovini i iz različitih socijalnih slojeva. Zato se ni sam ne bih mogao složiti sa mišljenjima da su tadašnje kao ni današnje, etno-konfesionalne političke organizacije bile građanske provenijencije. Naprotiv, one su bile isključivo konfesionalne ili konfesionalno-etničke, s obzirom da su etnikumi u Bosni i Hercegovini i njenom okruženju tada, pa i danas, determinirani vjerskom pripadnošću.[13)] Ta je činjenica bitno odredila i konfesionalno-etnički sastav biračkog tijela tih političkih organizacija.

Program etno-konfesionalnih političkih organizacija po svome konceptu nije određen svojim političkim sadržajem koji podrazumijeva interese svih stanovnika Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine kao zasebnog političkog entiteta, već podrazumijeva prvenstveno interese pripadnika određene konfesionalne i njome određene etničke zajednice, dakle, jedne grupe, koji se suprotstavljaju političkim interesima druge ili treće takve grupe. Dakle, u tom slučaju politički protivnik nije politički program druge konfesionalne-etničke organizacije, već sama ta organizacija samim tim što pripada drugoj i drukčijoj konfesionalnoj i etničkoj zajednici neovisno kakav joj je program. Politički animozitet se prenosi na sve članove dotične zajednice samim time što ona čini biračko tijelo svoje političke organizacije. Taj negativni politički naboj nerijetko se prenosi i na Bosnu i Hercegovinu kao zasebnu političku zajednicu i njene političke interese, ako se u tim programima, a najčešće u praksi, njoj pretpostave interesi Srbije i Hrvatske, kao politički interes bosanskih Srba ili bosanskih Hrvata, odnosno stranaka u kojima su građani Bosne i Hercegovine organizirani kao katolici Hrvati, kao pravoslavni Srbi i kao muslimani Bošnjaci.

Konfesionalno ili etničko organiziranje nije političko organiziranje, jer iz sebe isključuje drugog i drukčijeg. Ono podrazumijeva samo interese svoje grupe, ali ne i

interese društva kao cjeline ili interese svih građana u državi kao njenih političkih subjekata.

Ono je moglo funkcionirati u uslovima turske i austrougarske uprave kada su predstavnici konfesionalno-etničkih zajednica imali samo konsultativnu ulogu u bosanskim tijelima vlasti, a političke odluke se donosile u Instanbulu i Beču. Takvo organiziranje je moglo funkcionirati u Kraljevini Jugoslaviji kada je najbrojnija konfesionalno-etnička zajednica imala dominaciju u odlučivanju, a druge samo "mrvice" vlasti. Danas u Bosni i Hercegovini zakonodavno tijelo sastavljeno od predstavnika konfesionalno-etničkih organizacija često dolazi u blokadu, jer je eliminirana mogućnost da jedna etno-konfesionalna organizacija sama ili udružena sa drugom takvom organizacijom nadglasava treću takvu etno-konfesionalnu organizaciju, što čini to tijelo neefikasnim, a odlučivanje biva blokirano. U takvim slučajevima OHR je donošenjem svojih odluka o proglašenju zakona o kojima nije postignuta saglasnost deblokirao odlučivanje. Do danas nije nađen mehanizam deblokade u slučaju kada OHR ode iz Bosne i Hercegovine. Izlaz je, dakle, u građanskom konceptu organiziranja političkih stranaka (organizacija). U suprotnom, Brisel će zamijeniti raniji Istanbul, Beč i Beograd, a naše političke organizacije zasnovane na etno-konfesionalnom sastavu nastavit će živjeti u zabludi da one upravljaju zemljom.

U uslovima kada narod ima suverenitet, a suvereni narod u Bosni i Hercegovini čine njeni državljani Bosanci i Hercegovci svih vjera i etnikuma, politička organizacija koja se bori za vlast mora imati politički program u utakmici sa političkim programom drugih političkih organizacija koji podrazumijeva interese cjeline društva i države i za takve organizacije se tada može reći da su građanske političke organizacije. Multikonfesionalno i multietničko društvo može funkcionirati kao politička zajednica, kao država, ako se etno-konfesionalni identitet kao kulturni identitet odvoji od političkog[14)] tj. građanskog identiteta. To jest ako se pripadnici različitih vjera i etnikuma ne organiziraju u stranke po vjerskom ili etničkom principu, već u političke stranke ili koalicije u kojima će se praviti razlika među njima po sadržaju političkih programa, a ne po jednovjerskom ili jednoetničkom pripadanju političkoj organizaciji. Primjeri Švicarske i Belgije u Evropi to potvrđuju. Bosna i Hercegovina treba da ih slijedi. Jedino tako se može osloboditi današnje vladavine naciokratija i kao demokratska zemlja kročiti u Evropsku uniju u kojoj individualna prava i slobode nisu posredovane obaveznim političkim pripadanjem vjerskim ili etničkim grupama.

NAPOMENE:

1) Mustafa Imamović, Historija Bošnjaka, izd. Bošnjačka zajednica kulture Preporod, 1998., 2. izd. str. 376, je mišljenja da se Šerif Osman Topal-paša namjesnik u

Bosni 1861-1869. godine može smatrati inspiratorom i tvorcem ideje interkonfesionalnog bošnjaštva. Po toj koncepciji postoji bosanski narod, koji je historijski vezan za osmansku državu, ali koji je i unutar te države zadržao svoje narodne osobenosti tako da izražava narodnost u punom smislu. Ta narodnost nije samo generična, nego je i historijski vezana za Bosnu, upravljana i ograničavana njome, te je ostala nepovrijeđena različitošću vjeroispovijesti. Međutim, ovi pokušaji ostali su potpuno uzaludni, zaključuje Imamović.

2) Ilija Garašanin, Načertanije, u knjizi: Izvori velikosrpske agresije, izd. August Cesarec – Školska knjiga, Zagreb 1991., str. 76.
3) Ustavni zakon vilajeta bosanskog (1864), u knjizi: Omer Ibrahimagić, Politički sistem Bosne i Hercegovine, Magistrat, Sarajevo 1999., Hrestomatija, str. 132-145.
4) Zemaljski ustav (Štatut) za Bosnu i Hercegovinu (1910), u "Politički sistem Bosne i Hercegovine", str. 147-156.
5) Enver Redžić, Pogledi iz antiistorije, Krug 99, Sarajevo 2001., str. 140 i 141. Dr. Ferdi Muhić, Intervju sa Nadirom Avdić-Vlasi, "Oslobođenje", Pogled, 18.11.2006. "Srbi tvrde da je bosanska srednjevjekovna država bila zapravo srpska, Hrvati tvrde da je bila Hrvatska. Za njene stanovnike Srbi kažu da su "razume se, bili Srbi, svi i svuda". Hrvati ih pak nazivaju "cvijećem hrvatstva".
6) "Srpska riječ" iz 1924. piše "nacionaliziranje muslimana za nas Srbe jedno (je) od najvažnijih pitanja unutrašnje politike. To je i važno državno pitanje. Srbiziranjem muslimana mi ne samo što dobivamo milion čuvara otadžbine, nego i rješavamo jedno važno hrvatsko pitanje. Sada...treba sva muslimanska Bosna da plamti u Srbizmu".
7) Zemaljski ustav (Štatut), paragrafi 2. i 3.
8) Dr. Atif Purivatra, Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, izd. Bosanski kulturni centar, Sarajevo 1999., str. 15. i 16.
9) Ustavni zakon vilajeta bosanskog, paragrafi 81. i 82.
10) Bosanski ustav, fototip izdanja iz 1910. godine, Priredio i uvodnu riječ napisao dr. Uzeir Bavčić, izd. "Muslimanski glas", Sarajevo 1991. Vidi: Izborni red, paragraf 5.
11) Dževad Juzbašić, Politika i privreda u Bosni i Hercegovini pod Austrougarskom upravom, izd. ANUBiH, 2002. Sarajevo, str. 515.
12) Dr. Atif Purivatra, str. 15.
13) Adrijan Hastings, Gradnja nacionaliteta, izd. Buybook-Adamić, Sarajevo-Rijeka, 2003. Vidi peto poglavlje, "Južni Slaveni", str. 113-132.
14) Urs Altermatt, Etnonacionalizam u Evropi-Svjetionik Sarajevo, izd. "Jež", Sarajevo, 1997., str. 165.

2007.

MODELI ORGANIZIRANJA SARAJEVA KAO GLAVNOG GRADA BOSNE I HERCEGOVINE

U Ustavu SR Bosne i Hercegovine iz 1974. godine*) („Službeni list SRBiH", broj: 4/74) u članu 9. uređeno je da je Sarajevo glavni grad SR BiH. U članu 281. Ustava SRBiH Sarajevo je definirano kao „Grad" koga čine „udružene opštine sa područja Grada" i predstavlja „posebnu društveno-političku zajednicu". Ustavom nije bio definiran prostor Grada Sarajeva, ali je on određen posredno prostorom udruženih općina sa područja grada. Općine koje su tada činile Grad Sarajevo bile su Centar, Novo Sarajevo, Ilidža i Vogošća.

Amandmanom XLII na Ustav SRBiH izmijenjen je član 281. Ustava: Grad Sarajevo je „gradska zajednica opština kao posebna društveno-politička zajednica". Istim amandmanom (tač. 6. stav 3.) uređeno je da se republičkim zakonom „određuju opštine koje čine gradsku zajednicu".

Prostor Grada Sarajeva od 1978. godine bio je određen prostorom deset općina: Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilidža, Vogošća, Hadžići, Ilijaš, Trnovo i Pale.

Uspostavom Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH", broj: 1/94) Sarajevo je članom 4. Ustava Federacije BiH proglašeno glavnim gradom Federacije. U prelaznim odredbama Ustava Federacije (IX-10) govori se o Sarajevu kao distriktu pod međunarodnom upravom koja nije nikada uspostavljena.

Republika Srpska je svojim Ustavom donešenim 28. februara 1992. godine (kao paradržavna tvorevina uspostavljena 9. januara 1992. godine, a legalizirana Dejtonskim sporazumom 21. novembra, odnosno 14. decembra 1995. godine) također je Sarajevo proglasila svojim glavnim gradom.

U Općem okvirnom sporazumu za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonskim sporazumom) potpisanom u Parizu 14. decembra 1995. godine, u Aneksu 4, sadržan je Ustav Bosne i Hercegovine u kome je članom I-5. uređeno da je Sarajevo glavni grad Bosne i Hercegovine. S obzirom da je članom I-3. ovog Ustava uređeno da se BiH sastoji od dva entiteta: Fderacije BiH i Republike Spske, i da se predratna teritorija deset općina koje su činile gradsku zajednicu pod imenom Sarajevo nalazi u oba entiteta, ostaje otvoreno pitanje, koji se teritorij predratnog Sarajeva do 1992. godine smatra Sarajevom u definiciji Sarajeva u Ustavu Republike Srpske, u Ustavu

*) Upućeno na razmatranje gradonačelnici Sarajeva Semihi Borovac, 12.03.2007. godine.

Federacije BiH i Ustavu Bosne i Hercegovine. S obzirom na nadležnosti da svaki entitet pravno regulira materiju Sarajeva kao svoga glavnog grada, proizilazilo bi da Republika Srpska to uredi za teritorij predratnog Sarajeva koji je danas pod njenom kontrolom, Federacija BiH uredi teritorij predratnog Sarajeva koji je danas pod njenom kontrolom, a država Bosna i Hercegovina uredi teritorij predratnog Sarajeva u oba entiteta, kao jedinstvenog Glavnog grada Bosne i Hercegovine amandmanom na Ustav Bosne i Hercegovine ili posebnim zakonom. Ako je u Jugoslaviji Beograd mogao biti glavni grad Srbije i istovremeno glavni grad Jugoslavije zašto to ne bi moglo Sarajevo. Brisel u Belgiji pored Valonije i Flandrije danas čini treću federalnu jedinicu Belgije, a istovremeno je i glavni grad Belgije, a i Evropske unije, jer je sjedište njene i zakonodavne i izvršne vlasti.

S obzirom da u Dejtonskom sporazumu nije ništa drugo rečeno o Sarajevu izuzev da je ono glvani grad Bosne i Hercegovine, ne precizirajući njegov teritorij, u uslovima njegove teritorijalne podijeljenosti između dva entiteta, može se smatrati da se radi o ustavnoj praznini, ili u najboljem slučaju, o jednom ustavno-pravnom pitanju koje traži svoje rješenje, bilo ustavnim amandmanom ili državnim zakonom o glavnom gradu.

Definicija Sarajeva kao glavnog grada Federacije data u Amandmanu XXVI na Ustav Federacije BiH je nedovoljna: „U Kantonu Sarajevo osniva se Grad Sarajevo kao jedinica lokalne samouprave. Ustavom Kantona bit će uređeno koje općine ulaze u sastav Grada Sarajeva. Sasatav i način odlučivanja organa Grada Sarajeva odražava multietičnost i posebnost Grada Sarajeva kao glavnog grada Federacije Bosne i Hercegovine. Nadležnost, organizaciona struktura i način odlučivanja organa Grada Sarajeva utvrđuje se Ustavom kantona, kantonalnim zakonima i Statutom Grada, u skladu sa ovim Ustavom“.

U vrijeme kantonizacije Federacije Bosne i Hercegovine u Ustavu Federacije nije bilo odredaba o „gradu“ već samo o „općini“. To je bio razlog zbog čega je dotadašnji Grad Sarajevo sa devet općina u Federaciji transformiran u Kanton Sarajevo. Rečeno je „kanton“, a mislilo se na „Grad Sarajevo“, sa svim nadležnostima koje je Ustav Federacije utvrdio kao nadležnost kantona. Samo iz razloga što je HDZ BiH insistirao da se u kantonu (gradu) Sarajevo u Ustav kantona uredi **paritet** u sastavu organa i **konsenzus** u postupku odlučivanja, a što nije bilo moguće, s obzirom da je Ustav Federacije za kantone uredio proporcionalni sastav organa i odlučivanje prostom većinom. Pokušali su to postići Protokolom o Sarajevu time da se u **Kantonu Sarajevo osnuje Grad Sarajevo** u kome bi imali **paritet** u sastavu organa grada i **konsenzus** u donošenju odluka u gradu. Protokolom o Sarajevu uređeno je da se za sva tri konstitutivna naroda osigura najmanje po 20% pozicija u vlasti Grada Sarajeva. Dakle, ni tu nisu uspjeli nametnuti **paritet** i **konsenzus** koji su tražili za kanton.

Kao obaveza iz Protokola o Sarajevu donešen je gore citirani Amandman XXVI na Ustav Federacije BiH o organizaciji Sarajeva. U Ustavu Kantona Sarajevo uređeno je osnivanje Grada Sarajeva kao jedinice lokalne samouprave u čiji sastav su ušle četiri od devet općina: Centar, Stari Grad, Novo Sarajevo i Novi Grad.

Od tada do danas nastaju problemi na realciji Grad Sarajevo- Kanton Sarajevo. Grad Sarajevo je nastao kao rezultat političkog pritiska HDZ BiH i OHR, a ne kao njegova stvarna potreba, jer je sam Kanton Sarajevo bio uređen na način na koji je bio uređen Grad Sarajevo, samo što se iz formalnih ustavnih razloga tada nije mogao nazvati gradom, bez da se prethodno u Ustav Federacije BiH unese pojam „grad“ kao ustavna kategorija, što je kasnije učinjeno, ali se u međuvremenu niko nije sjetio da predloži da se Kanton Sarajevo preimenuje u Grad Sarajevo sa ovlašćenjima koje ima kanton.

Tako je nastao Grad Sarajevo sa četiri općine kao trenutni politički kompromis. Grad Sarajevo kako je uređeno Amandmanom XXVI i Ustavom Kantona Sarajevo je neracionalno, nefunkcionalno i finansijski promašeno rješenje, koje ne odgovara potrebama države Bosne i Hercegovine i građanima Sarajeva iz oba entiteta. Njega treba integrirati u glavni grad Bosne i Hercegovine na cjelokupnom prostoru predratnog Sarajeva u granicama iz 1991. godine.

Otuda predlažem Načelnici Grada Sarajeva i Gradskom vijeću da pokrenu tri inicijative:

Model prvi, da naprave prijedlog Amandmana na Ustav Kantona Sarajevo kojim će se Ustav Kantona Sarajevo uskladiti sa Zakonom o principima lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine, da bi se odgovorilo trenutnim potrebama Grada.

Model drugi, da se Amandmanom na Amandman XXVI Ustava Federacije BiH i Ustav Kantona Sarajevo, Kanton Sarajevo preimenuje u Grad Sarajevo, a da se postojeće službe Grada Sarajeva integriraju u odgovarajuće organe i ustanove Kantona Sarajevo po mogućnosti do kraja 2007. godine da bi do lokalnih izbora 2008. godine Grad Sarajevo imao novu strukturu organa.

Model treći, da se u dogovoru sa organima Istočnog Sarajeva napravi prijedlog Vijeću ministara Bosne i Hercegovine da se Amandmanom na Ustav Bosne i Hercegovine, Kanton Sarajevo i Istočno Sarajevo integriraju u granicama predratnog Sarajeva i da zajedno čine Glavni grad Bosne i Hercegovine sa prerogativima koje dans ima Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine. Ovaj model bi trebalo realizirati u paketu predstojećih ustavnih promjena Ustava Bosne i Heregovine.

USTAVNA ZASTUPLJENOST KONSTITUTIVNIH NARODA U ZAKONODAVNOJ VLASTI

1. Ja ću govoriti u obliku teza o zastupljenosti naroda i ostalih u vlasti u Bosni i Hercegovini.*)

2. U političkoj tradiciji Bosne i Hercegovine od donošenja tzv. Ustavnog zakona Bosanskog vilajeta 1864. godine pripadnici različitih vjerskih grupa pravoslavnih, muslimana, katolika i Jevreja, učestvovali su u vršenju javne vlasti.

3. Iako se, npr.u vrijeme Osmanske uprave u Bosni, ne može govoriti o nekom bitnijem učešću naroda (stanovnika Bosne) u upravljanju u tijelima u kojima su predstavljeni stanovnici, kao što je npr. **administrativni savjet,** u njemu je učestvovalo na paritetnom principu tri člana muslimanske i tri člana nemuslimanske vjere. Ili, npr. **zemaljsko vijeće** u kojem su se nalazila iz svakog sandžaka po četiri člana, dvoje muslimana i dvoje nemuslimanske vjere. A u glavnom građanskom sudu od šest članova trojica su muslimanske, a trojica nemuslimanske vjere. Takva struktura vlasti postavljena je i na nivou sandžaka, kao i na lokalnom nivou-seoskoj upravi (opštinama).

4. U vrijeme Austro-Ugarske uprave u Bosni i Hercegovini, također je donošenjem Zemaljskog ustava (Štatuta) za Bosnu i Hercegovinu 1910., primijenjeno proporcionalno učešće u vlasti, kada je riječ o Saboru, a paritetno kada je riječ o pojedinim tijelima, kao što je predsjedništvo Sabora. Sabor se sastojao od 20 članova po položaju(virilisti) i 72 koja se biraju po izbornome redu. Zanimljivo je da je među sabornicima po položaju imenovano po 5 najistaknutijih vjerskih dostojanstvenika.

Suprotno tome u saborski tzv. zemaljski savjet biralo se devet članova, s tim da svaka vjeroispovijest u Saboru bira u zemaljski savjet onoliko članova, koliko joj prema srazmjeru stanovništva pripada(paragraf 39. stav 3.).

5. Između dva svjetska rata stanovništvo Bosne i Hercegovine bilo je politički organizirano po pripadnosti vjeri, odnosno odgovarajućoj etničkoj pripadnosti po osnovi vjere: pravoslavni Srbi, katolici Hrvati i Muslimani(danas Bošnjaci). Imali su onoliko svojih predstavnika koliko je bila njihova proporcionalna pripadnost u stanovništvu. Jer su političke stranke bile uglavnom vjersko-etničkog sastava.

---

*) Izlaganje na naučnom kolokviju o reformi Ustava BiH, u prisustvu člana Predsjedništva BiH dr. Harisa Silajdžića, održanom na Institutu za ratne zločine u Sarajevu, 15. juna 2007. godine.

6. U vrijeme jednopartijskog političkog sistema u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini od 1945. do 1990. godine, kada su održani posljednji izbori od lokalnog općinskog nivoa do Skupštine Republike Bosne i Hercegovine sastav Predstavničkog doma odražavao je na svim nivoima proporcionalnu strukturu stanovništva po njegovoj etničkoj pripadnosti.

7. Otuda je popis stanovništva 1991. godine kamen temeljac po kojem se ubuduće mora izračunavati proporcionalna zastupljenost konstitutivnih naroda u svim predstavničkim tijelima od općine, kantona, entiteta do Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, a ne prema postojećem biračkom tijelu s obzirom na izvršeno „etničko čišćenje“ sa vrlo malim povratkom protjeranih i raseljenih ranijih stanovnika iz manjinskih naroda u današnjim entitetima, kantonima i općinama. Postoje dva pravna osnova na kojima treba to temeljiti: prvi je Dejtonski sporazum, ANEKS 7, a drugi je Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine iz 2000. godine o konstitutivnosti sva tri naroda: Bošnjaka, Srba i Hrvata u oba entiteta, dakle, na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine.

8. Do sada je pogrešno tumačeno i primjenjivano pravilo iz ANEKSA 7 u Izbornim pravilima OSCE i donošenjem Izbornog zakona Bosne i Hercegovine. U čemu je greška? Greška je u tome što se broj predstavnika u predstavničkim tijelima, kao zakonodavnim tijelima, određivao zavisno od broja aktuelnog biračkog tijela koje je zbog posljedica rata izbjeglo iz BiH ili raseljeno politikom tzv. humanog preseljavanja kojim su se stvarale etnički čiste teritorije i time etnički čisto biračko tijelo, što je dovelo da u skupštinama oba entiteta, kantona i općina ima zanemarljiv broj pripadnika etničkih grupa Srba u Federaciji, a Bošnjaka i Hrvata u RS.

9. Otuda, sukladno političkoj tradiciji multietničkog predstavljanja u svim općinama, kantonima i entitetima, neophodno je prema rezultatima popisa stanovništva iz 1991. godine, uvesti u reformi Ustava BiH jedno ustavno načelo kojim će se osigurati multietnički sastav svih zakonodavnih tijela, od općina, preko kantona i entiteta do Parlamentarne skupštine BiH srazmjerno broju konstitutivnih naroda i ostalih prema popisu stanovništva iz 1991. godine. To je danas donekle postignuto u izvršnoj i sudskoj vlasti, ali nije u zakonodavnoj. Bez takvog rješenja iluzorno je govoriti o bilo kakvoj političkoj stabilnosti u BiH i njenom putu u Evropu, ako se trajno legaliziraju posljedice genocida i etničkog čišćenja i na toj osnovi stvaranim političkim entitetima, kao što je slučaj sa RS u čijem se sastavu nalazi cijelo Podrinje u kome su Bošnjaci bili apsolutna većina prema popisu iz 1991. ili Posavina u kojoj su Hrvati bili relativna većina a sa Bošnjacima su bili apsolutna većina u strukturi stanovništva 1991. godine, a taj prostor danas čini više od polovine teritorije RS. Drugo načelo, u Ustav treba upisati da se na svim nivoima vlasti od općina preko kantona i entiteta do države na čelnim funkcijama zakonodavne, izvršne i sudske vlasti vrši nacionalna rotacija za svaki mandatni period.

10. Ove dvije odredbe treba ugraditi u prvoj fazi ustavnih promjena i time izbjeći trošenje naše energije na pobijanju tzv. **entitetske većine**, jer kada u sastavu Narodne skupštine RS bude Ustavom zagarantovano 46,1% poslaničkih mjesta iz reda Bošnjaka i Hrvata i oko 3% poslanika iz reda ostalih koliko ih je bilo 1991. godine prema popisu stanovništva na toj teritoriji, tada institut entitetske većine prestaće biti relevantan. On je u današnjim uslovima institut etničke, a ne entitetske većine, do koje je došlo etničkim čišćenjem nesrba sa toga prostora koji danas nazivamo RS.

Dok se ne izvrši ova vrsta ustavnih promjena u Bosni i Hercegovini sa domaćim političkim snagama neće se moći riješiti uspješno ni jedan politički problem bez asistencije međunarodne zajednice i njenog prisustva u Bosni i Hercegovini. Ako se ova odredba ne unese u Ustav BiH ne treba pristati na popis stanovništva 2011. u kome će se popisati nacionalna, vjerska i jezička pripadnost i ne verificirati činjenicu da je povratak završen. Povratak treba tretirati kao permanentan i dugoročan proces koji se ne može administrativno oročiti.

SIGURNE ZONE UN PODVALA MEĐUNARODNE ZAJEDNICE

U periodu od 25. septembra 1991. godine*), dakle, od Rezolucije 713, kojom je uveden opći i potpuni embargo na oružje i vojnu opremu za sve republike bivše SFRJ, pa i za Republiku Bosnu i Hercegovinu, do rezolucije 1004 od 12. jula 1995. godine, koja se odnosi na stradanje Srebrenice, UN je donio 73 rezolucije i niz predsjedničkih saopćenja, koja se odnose na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Od toga broja, deset rezolucija (819, 824, 836, 844, 859, 900, 913, 958, 959, 1004) direktno je tretiralo probleme „zona siurnosti“ UN u Republici Bosni i Hercegovini, među kojima i, prije svega, „zone sigurnosti“ Srebrenica. Od ovih deset, za ovu temu su mjerodavne dvije rezolucije Vijeća sigurnosti UN: Rezolucija 819 i Rezolucija 824.

Iz preambule Rezolucije 819 može se zaključiti da je Vijeće sigurnosti bilo upoznato sa tužbom BiH protiv SR Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne Gore za genocid. U preambuli te Rezolucije, između ostalog, stoji sljedeća konstatacija: **„primjećujući** da je Međunarodni sud pravde na svome zasijedanju 8. aprila 1993. u povodu slučaja koji se tiče konvencije o spriječavanju i kažnjavanju zločina genocida-Bosna i Hercegovina protiv Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) jednoglasno je naznačio kao privremenu mjeru da Vlada Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) ima odmah, povinovavši se konvenciji o spriječavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. decembra 1948. godine, poduzeti sve mjere u okviru vlastitih mogućnosti u smjeru spriječavanja počinjavanja zločina genocida“

Nigdje se u tekstu Rezolucije 819 ne govori o mogućnosti bilo kakve demilitarizacije Srebrenice, niti je ta riječ u Rezoluciji uopće pomenuta. Umjesto da Komanda UNPROFOR-a osigura **zahtjev** Savjeta sigurnosti da se „prekinu svi oružani napadi od strane paravojnih jedinica bosanskih Srba na Srebrenicu i njihovo trenutačno povlačenje iz područja Srebrenice“, ona na čelu s generalom Erikom Valgrenom vrši pritisak na Komandu ARBiH da potpiše Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice 17. aprila 1993. godine (potpisan 18. aprila 1993.), dakle, dan poslije donošenja Rezolucije 819, kojim je svo naoružanje Srebreničana stavljeno pod kontrolu UNPROFOR-a. U sporazumu je navedeno da „Odgovornost za proces demilitarizacije ostaje na UNPROFOR-u“ (tač. 4.), ali nigdje nije zapisano da će UNPROFOR braniti Srebrenicu ili vratiti izuzeto naoružanje ARBiH u slučaju da srpska vojska nepridržavajući se Sporazuma napadne Srebrenicu.

*) Referat podnesen na VII bijenalnoj konferenciji „Pravovremeno reagovanje na genocid: Istraživanje genocida i njegova prevencija“, Sarajevo, 9-13. jula 2007. godine.

Ovdje treba iznijeti još jedan detalj koji govori o tome kako je UNPROFOR komunicirao sa Komandom ARBiH, kao slabije naoružanom stranom u odnosu na agresora. Komanda ARBiH nije imala uvid u sadržaj Rezolucije 819 u kojoj se uopće ne govori o obavezi ARBiH za demilitarizacijom Srebrenice, čime je ona bila dezinformirana o stvarnom sadržaju Rezolucije koja se uglavnom odnosila na obaveze srpske vojske da zaustave svoju ofanzivu na Srebrenicu i da se povuče izvan te sigurnosne zone.

Nakon dvadeset dana od donošenja Rezolucije 819, Savjet sigurnosti Rezolucijom 824, od 6.05.1993. godine, na preporuku Misije Vijeća sigurnosti, koja je bila posjetila Bosnu i Hercegovinu, da se pomisao o sigurnosnim zonama proširi i na druge gradove kojima je potrebna sigurnost i uzevši u razmatranje službeni zahtjev podnesen od strane Republike Bosne i Hercegovine, Vijeće sigurnosti djelujući po Poglavlju VII Povelje UN proglasilo je „da se glavni grad Republike Bosne i Hercegovine i druga slično ugrožena područja, posebno gradovi Tuzla, Žepa, Goražde, Bihać, kao i Srebrenica i njihove okolice, imaju tretirati kao sigurne zone od svih uključenih strana i imaju biti pošteđeni oružanih napada i drugih neprijateljskih postupaka". Istom rezolucijom naređeno je nadziranje sljedećeg: „(a) **trenutačni** prekid oružanih napada i svih neprijateljskih postupaka protiv sigurnih područja i povlačenje svih vojnih ili paravojnih jedinica bosanskih Srba, od ovih gradova na udaljenost na kojoj prestaju biti prijetnjom njihovoj sigurnosti i njihovim stanovnicima što ima biti praćeno od strane vojnih promatrača Ujedinjenih naroda".

Rezolucijom je naloženo „da se ugroženi gradovi i njihova okolica imaju tretirati kao sigurna područja, pošteđena oružanih napada i svih drugih neprijateljskih djelovanja koja ugrožavaju dobrobit i sigurnost njihovih stanovnika". Također je naložen „trenutačni prekid svakog uzimanja teritorija silom".

Usput da kažemo da su Silber i Litl, autori knjige „Smrt Jugoslavije" napisali da su sve zone bile najnezaštićenije zone na svijetu, jer nikada kod međunarodne zajednice nije postojala namjera da se one zaista učine sigurnim. U suštini se radilo, kažu oni, o svojevrsnim koncentracionim logorima, u kojima je srpski agresor ubijao civile. To potvrđuje i postupak generala Filipa Morijona koji je u međuvremenu došao na mjesto generala Erika Valgrena, koji je podnio ostavku. Iako Rezolucija 824, kao što to nije sadržavala ni Rezolucija 819, nije obavezivala ARBiH na bilo kakvu demilitarizaciju prostora kojeg je kontrolirala, a posebno sigurnih zona zaštićenih od UN, on je iznudio od Komande ARBiH da potpiše 8. maja 1993. godine Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice i Žepe. Iako se prvi sporazum od 17. aprila odnosio na demilitarizaciju samo grada Srebrenice, novim sporazumom demilitarizacija se odnosila na „područja Srebrenice i Žepe" pod kojim se podrazumijevalo „područje unutar sadašnjih linija konflikata" (član 1.), što znači da je demilitarizirano cijelo područje koje je kontrolirala ARBiH, tj. jedinice ARBiH koje su

štitile ova područja od agresije srpske vojske. Naoružanje je dato pod nadzor UNPROFOR-a (član 4.), a „UNPROFOR će kontrolisati demilitarizovanu zonu“ (član 5.). Tako je UNPROFOR kontrolirao razoružani narod, a nije kontrolirao srpske snage, koje su taj razoružani narod držale u okruženju nedozvoljavajući mu redovnu dostavu hrane i medikamenata i slobodnog izlaska i ulaska u sigurnu zonu. Još u tom Sporazumu stoji da će „Civilna policija UN nadgledati održavanje zakona i reda u demilitarizovanoj zoni“. Tako je Međunarodna zajednica preuzela ulogu zaštite reda i zakona umjesto domaćih vlasti, i omogućila Srbima da svoje jedinice pošalju na druge frontove s Armijom RBiH, jer im UNPROFOR garantuje da sa demilitarizeranog područja Žepe i Srebrenice ne prijeti nikakva opasnost.

Da bih podvukao kolika je frapantna razlika bila između onoga šta Savjet sigurnosti garantira državi Bosni i Hercegovini na papiru, jer nije mogao u svojim zvaničnim dokumentima sadržavati nešto što je suprotno Povelji UN, od prakse na terenu koju je provodio UNPROFOR potpisujući ovakve sporazume o demilitarizaciji, u navodnom provođenju tih istih rezolucija, potvrđuje sadržaj Rezolucije 836 Vijeća sigurnosti UN donesene 4. juna 1993. godine, a sponzirale su je Francuska, Ruska Federacija, Španija, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske i Sjedinjene Države Amerike. Ovom Rezolucijom Vijeće sigurnosti odlučuje: osigurati puno poštivanje sigurnosnih područja (zona) naznačenih Rezolucijom 824 (1993) i proširiti mandat UNPROFOR-a da bi ga osposobio da u sigurnim područjima (zonama) „otkloni napade na sigurna područja“, potvrđujući da su ova sigurna područja (zone) privremena mjera. Vijeće sigunosti je naložilo generalnom sekretaru da prilagodi i pojača UNPROFOR u podršci „elementima kojima je povjerena zaštita sigurnih područja uz pristanak Vlada koje daju snage“, da prerasporedi snage UNPROFOR-a u RBiH i da zatraži dodatne kontigente od drugih država članica UN.

Vijeće sigurnosti pozivajući se na dodatni mandat UNPROFOR-a definiran rezolucijama 770 (1992) i 776 (1993) da pri izvođenju mandata ovlašćuje UNPROFOR da „djelujući u samoodbrani, poduzme neophodne mjere uključujući upotrebu sile kao odgovor na bombardiranje sigurnih područja od bilo koje od strana ili na oružane upade u njih ili u slučaju svake namjerne opstrukcije u i okolo tih područja slobode kretanja UNPROFOR-a ili zaštićenih humanitarnih konvoja“. Istovremeno Vijeće sigurnosti je dozvolilo „upotrebu zračnih snaga, u i okolo sigurnosnih područja u Republici Bosni i Hercegovini“ i ostaje otvorenim za druge mogućnosti za nove i oštrije mjere, od kojih nijedna nije isključena iz razmatranja.Iza ovih lijepih riječi nije slijedila akcija na terenu.

Ovdje je bitno istaći da između navedenih rezolucija VS (819 i 824) i sporazuma o demilitarizaciji nema neposredne veze. Naime, iz rezolucija VS ne proizilazi zadatak komande UNPROFOR-a u Bosni i Hercegovini da posreduje između zaraćenih strana da postignu bilo kakav sporazum o demilitarizaciji Sreb-

renice poptisan 17. aprila i sporazum o demilitarizaciji Srebrenice i Žepe, potpisan 8. maja 1993. godine.

Zaključak koji proizilazi iz ove činjenice jeste da je komanda UNPROFOR-a u Bosni i Hercegovini djelovala izvan svojih ovlašćenja i zloupotrijebila svoj položaj u odnosu na komandu Armije RBiH. Umjesto da ispune zahtjeve Vijeća sigurnosti i srpsku vojsku pomaknu dalje od sigurnih zona, oni su demilitarizovali Srebrenicu i Žepu. Nijedan sporazum u preambuli svoga sadržaja ne poziva se na ove dvije rezolucije, što bi bilo normalno u postupku njihovog donošenja i provođenja.

Komandanti UNPROFOR-a su, dakle, iz privremene mjere MSP upućene SR Jugoslaviji, znali da je u Bosni i Hercegovini na djelu zločin genocida. Umjesto da daju svoj doprinos da se on spriječi pritiskom na srpsku vojsku da prestane sa zločinačkim aktivnostima, oba sporazuma su napravljena na štetu očuvanja teritorijalnog integriteta i suvereniteta Bosne i Hercegovine, u koje se Vijeće sigurnosti zaklinje Rezolucijom 836, jer je demilitarizacijom Srebrenice i Žepe i njihove okoline stanovništvo ovih područja ostavljeno bez ikakve zaštite što je dovelo do izvršenja genocida u Srebrenici od strane vojske i policije Republike Srpske u julu 1995. godine, što je utvrđeno i Presudiom Međunarodnog suda pravde od 26. februara 2007. godine. Iako to u Presudi nije rečeno, UNPROFOR je svojim aktivnostima suprotnim rezolucijama 819 i 824 postao saučesnikom u genocidu, jer od šest **sigurnih zona UN,** okupirane su od strane srpske vojske samo Srebrenica i Žepa koje su bile demilitarizirane, dakle, sa statusom nebranjenih mjesta, koja su po međunarodnom pravu zaštićena od bilo kakvog vojnog napada.

Obje rezolucije VS su zahtijevale da se **„odmah prekinu svi oružani napadi od strane paravojnih jedinica bosanskih Srba na Srebrenicu i njihovo trenutno povlačenje iz područja oko Srebrenice... i da je svako zauzimanje teritorije prijetnjom ili upotrebom sile, uključujući i provedbu „etničkog čišćenja“ nezakonito i neprihvatljivo“.** UNPROFOR je bio dužan da osigura poštivanje ovih dviju razolucija od strane srpske vojske, a ne da demilitarizira Srebrenicu i Žepu.

Komandantima UNPROFOR-a, koji su bili u službi UN, umjesto da osiguraju provođenje **zahtjeva** VS, da isposluju povlačenje srpske vojske iz područja Srebrenice i Žepe, bilo je lakše da slabiju stranu u sukobu, zbog embarga na naoružavanje, Armiju RBiH, prisile na potpisivanje sporazuma o demilitarizaciji čime je na području Srebrenice i Žepe Armija RBiH bila dodatno razoružana, a stanovništvo ostavljeno na milost i nemilost „paravojnih jedinica bosanskih Srba“, što se konačno završilo genocidom u Srebrenici jula 1995.

Nijedan komandant UNPROFOR-a nije odgovarao zbog takvog svog neodgovornog ponašanja, što se uklapa u opću sliku neodgovornosti, kako generalnog

sekretara UN Butrosa Galija, tako i njegovog izaslanika u BiH Jasuši Akašija, a posebno treba podvući neodgovornost Vijeća sigurnosti UN da osigura mir u Bosni i Hercegovini u periodu 1992-1995. godine i spriječi izvršenje genocida.

Ne možemo se oteti utisku da je prvobitno, po najcrnjoj prognozi, cijela Bosna i Hercegovina i njen bošnjački muslimanski narod trebalo da dožive sudbinu Srebrenice. U tome me uvjerava jedna rečenica iz pisma britanskog premijera Džona Mejdžora svome državnom sekretaru za poslove Komonvelta Daglasu Hogu od 2. maja 1993. godine: „... neophodno je, da se nastavi sa prevarom „Vanes-Owenovim“ mirovnim pregovorima da bi se događala kakva takva akcija sve dok Bosna i Hercegovina ne prestane postojati kao važeća država, a njeno Muslimansko stanovništvo ne raseli iz svoje zemlje“. Hvala vam što ste me pažljivo slušali!

RESTITUCIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Republika Bosna i Hercegovina u vrijeme njenog međunarodnog priznanja i sticanja državnog suvereniteta i nezavisnosti (6. aprila 1992. godine) bila je uređena na dva administrativno-politička nivoa: opštinskom i državnom, podijeljena na sedam ekonomskih regija koje nisu imale administrativnih ovlašćenja*).

Proces raspada Jugoslavije i međunarodnog priznanja njene četiri republike kao samostalnih država, u Bosni i Hercegovini, pod uticajem propagande iz Srbije, Crne Gore i Hrvatske praćen je procesom protuustavnog rastakanja Bosne i Hercegovine etničkom teritorijalizacijom organizacije vlasti, da bi ubrzo po međunarodnom priznanju, Savezna Republika Jugoslavija i Republika Hrvatska na nju izvršile agresiju s ciljem da njene teritorije podijele između sebe i tako ostvare svoje mitske snove o velikoj Srbiji i velikoj Hrvatskoj.

S obzirom da je više od 90% teritorija Bosne i Hercegovine bio etnički izmiješan, etnička teritorijalizacija vlasti nije mogla biti uspostavljena bez etničkog čišćenja pripadnika druge etničke grupe u projektima zacrtanih etničkih granica tzv. Republike srpske i tzv. Hrvatske republike Herceg Bosne, koje su pretendirale da se priključe u sastav SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Republike Hrvatske.

Obje etnički čiste paradržavne tvorevine nastale su kao posljedica izvršenih ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti, kao i genocida u Srebrenici. Radi zaustavljanja Hrvatske agresije na Bosnu i Hercegovinu Vašingtonskim sporazumom 18. marta 1994. stvorena je Federacija Bosne i Hercegovine, a radi zaustavljanja agresije SR Jugoslavije Dejtonskim sporazumom 21. novembra, odnosno 14. decembra 1995. godine legitimirana je Republika Srpska i na taj način

Bosna i Hercegovina je uređena sa dva entiteta.

Na prostoru današnje Republike Srpske prije agresije u sastavu stanovništva, prema popisu iz 1991. godine,bilo je preko 46% Bošnjaka i Hrvata, jer je Posavina bila naseljena većinskim hrvatskim stanovništvom, a Podrinje od Foče do Janje bilo je naseljeno sa apsolutnom većinom Bošnjaka. Slično

*) Sažetak referata pod istim naslovom koji sam trebao podnijeti na VII bijenalnoj konferenciji o „Pravovremenom reagovanju na genocid: istraživanje genocida i njegova prevencija“, Sarajevo 9-13. jula 2007. Zbog programske redukcije konferencije referat nije održan.

stanje je i u Federaciji Bosne i Hercegovine, ali ne tako drastično kao u Republici Srpskoj.

Presuda Međunarodnog suda pravde da je u Srebrenici vojska i policija Republike Srpske izvršila genocid, kao i presude Haškog tribunala za ratne zločine na tlu Jugoslavije, potvrdile su da je na Bosnu i Hercegovinu izvršena agresija, kojom prilikom su izvršeni masovni zločini nad civilima. Činjenica da je tom prilikom više od 50% ukupnog bosanskog stanovništva bilo izbjeglo i raseljeno unutar zemlje i u inostranstvu, govori o apsurdnosti današnjeg unutrašnjeg uređenja Bosne i Hercegovine od dva zločinačka entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. To je razlog zbog čega Bosna i Hercegovina ni nakon dvanaest godina od Dejtona nije u stanju bez pomoći međunarodne zajednice da funkcionira i na vrijeme izvršava svoje međunarodne obaveze. Razlog tome je što i nadalje nacionalističke nomenklature, krijući se iza svojih etničkih zajednica, nastavljaju svoju ratnu politiku etničkog čišćenja, ali sada sredstvima svoje politike i vlasti koja je legitimirana od strane međunarodne zajednice Dejtonskim sporazumom.

Otuda predlažem da se izvrši restitucija Republike Bosne i Hercegovine sa dva nivoa vlasti: općinske i državne.

Potrebno je ojačati princip države sa funkcionalnim centralnim institucijama, ali istodobno postojanje općinskih institucija na dnu vladajuće strukture, u nastojanju da se ne zanemari legitimno pravo etničkih zajednica. To predstavlja potpuni nestanak entiteta i nestanak kantona, kao nosilaca stvaranja paralelnih vladajućih struktura, diskriminiranja pripadnika manjinskih etničkih zajednica kojim se narušava ustavom proklamirana ravnopravnost tri konstitutivna naroda: Bošnjaka, Srba i Hrvata, kao i Ostalih, kao nepresušnih izvora korupcije, zastrašivanja i teroriziranja građana. Uz centralnu vlast i organizaciju vlasti na općinskom nivou, vjerovatno bi bilo potrebno neko regionalno administrativno (a ne političko) tijelo, koje bi reguliralo pravna pitanja ili energetiku i pitanja infrastrukture: bilo ujedinjavanjem interesa općina sa područja regije ili funkcionalne decentralizacije velikih infrastrukturnih sistema države.

2008.

PLEDOAJE ZA USTAVNE PROMJENE U BOSNI I HERCEGOVINI

Znamo kako je nastalo ovo današnje političko i ustavno stanje u Bosni i Hercegovini:*)

1990. godine na demokratskim izborima 18. novembra političke stranke su nam, bez obzira na političku opciju, obećale MIR I PROSPERITET.

1991. zaobilazeći Parlament, u kome su imale u svojim rukama zakonodavnu vlast, umjesto da rade putem zakona, počele su nelegalnu podjelu BiH po nacionalnom kriterijumu na srpske autonomne oblasti i hrvatske zajednice.

1992. umjesto obećanog mira unijele su nam rat u BiH. HDZ i SDS legitimirale su agresiju Srbije, Crne Gore i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu, predstavljajući to pred međunarodnom političkom javnošću kao unutrašnji sukob između tri strane, osnivajući svoje paradržavne tvorevine.

1995. došao je Sporazum iz Dejtona koji je zaustavio rat, donio tako željeni mir i dao perspektivu društvene i političke reintegracije BiH, sa dva entiteta nastala u ratu: Federacije BiH i Republike Srpske i Brčko distrikt BiH.

Danas, nakon 13 godina od Dejtona, bosansko društvo se sporo obnavlja od kataklizmičkih razmjera njegovog rušenja, a država je postala talac dviju entitetskih vlasti, koje nerado vraćaju državi njena državna ovlašćenja koje su uspjeli uzurpirati u periodu rata zbog nemoći države da ih odbrani, jer joj međunarodna zajednica nije dala da agresore i njegove unutrašnje kvislinge vojnički potuče na svom tlu.

Sa današnjim političkim i ustavnim stanjem u Bosni i Hercegovini niko nije zadovoljan, ni međunarodna zajednica, ni domaći političari, ni njeni stanovnici. Oči su uprte u NATO i Evropsku uniju, kao izlaz, ali treba naći prava vrata da bi ušli u te dvije asocijacije. Izlaz se traži i u promjenama ustava iz Dejtona. Jedni su za to da se odmah donese novi ustav, a drugi su, da se putem amandmana, korak po korak, približimo ulaznim vratima u ove dvije asocijacije.

Znamo da je za usvajanje cjelovitog ustava, a i za usvajanje amandmana na postojeći ustav potrebno imati dvotrećinsku većinu u Parlamentu BiH. Neophodno je i u jednom i u drugom slučaju raspravu o ustavu unijeti u sam Parlament gdje joj je i mjesto. Poslanici Parlamenta jedini imaju mandat biračkog tijela da o tome odlučuju.

---

*) Uvodno izlaganje na raspravi o ustavnim promjenama u BiH održanoj u Vijeću Kongresa bošnjačkih intelektualaca, 8.01.2008. godine u Sarajevu.

Šefovi političkih stranaka, ako nisu poslanici, mogu u tome učestvovati po pozivu Parlamenta. Svako drugo mjesto je neprimjereno za rasprave te vrste.

Prenošenjem rasprave o potrebi ustavnih promjena u Parlament i njegova radna tijela ubrzo bi se i iskristalisao odgovor na pitanje: da li u ovom trenutku ići na donošenje cjelovitog ustava ili politički pragmatizam nalaže da se postojeći ustav poboljša donošenjem amandmana, čime bi se i politička javnost i političke stranke, kroz rasprave o amandmanima, osposobile za prihvatanje najboljih rješenja u eventualnom novom ustavu koji treba da izdrži probu vremena kroz njegovo duže važenje od ustava iz Dejtona.

Po mome mišljenju Bosna i Hercegovina danas, ni kao društvo niti kao država, nije osposobljena za donošenje novog ustava, ali jeste za donošenje amandmana na postojeći ustav. Za novi ustav je preuranjeno, a za nove amandmane smo u dobrom zakašnjenju. Pokušat ću iznijeti neke argumente zašto je preuranjeno donošenje novog ustava.

1. Novi politički konsenzus o Bosni i Hercegovini

Za donošenje novog ustava potrebno je ostvariti prethodno političko jedinstvo o nekoliko fundamentalnih pitanja, o kojima odmah treba otvoriti raspravu u svim segmentima društva; da on proistekne kao rezultat htijenja najvećeg broja Bosanaca i Hercegovaca neovisno od njihove etničke pripadnosti. Nama u Bosni i Hercegovini nije potreban Dejton II, gdje bi nam ponovo međunarodna zajednica skrojila ustav; nama je potreban novi politički konsenzus, neke vrste novi ZAVNOBiH; ja bih rekao ZAVNOBiH IV. On treba da odgovori na nove izazove, prije svega na dva osnovna pitanja: kako prevladati naše nacionalizme koji su po svome sadržaju dobili karakteristike fašizma negacijom prava života nekog od naših naroda na određenim prostorima BiH ozakonjenom segregacijom, ksenofobijom i apartheidom, posebno u nastanjivanju, obrazovanju i zapošljavanju i, na drugo pitanje – kako urediti unutrašnju organizaciju teritorije i vlasti; kako upravljati Bosnom i Hercegovinom u procesu društvene i političke reintegracije na putu ka njenom integriranju u EU i NATO.

ZAVNOBiH-om I, II i III (1943-1945), bio je uspostavljen politički konsenzus među Bošnjacima, Srbima i Hrvatima, uz učešće nacionalnih manjina i on je važio u narednih, skoro 50. godina. Kao što je poznato u procesu raspada Jugoslavije u kojoj je BiH bila jedna od šest njenih federalnih jedinica, Srbi, Hrvati i Bošnjaci nisu postigli novi politički konsenzus na pitanju hoće li BiH ostati u krnjoj Jugoslaviji, samo sa Srbijom i Crnom Gorom ili će tražiti, kao što su to učinile Slovenija, Hrvatska i Makedonija, međunarodno priznanje njene nezavisnosti i suverenosti.

Međutim, postignut je građanski konsenzus na održanom referendumu 29. februara i 1. marta 1992. godine, kojeg nacionalistička SDS nije priznala.

Kao što se zna više od 64% birača od ukupnog biračkog tijela na referendumu održanom pod nadzorom međunarodne zajednice izjasnilo se za nezavisnu i suverenu državu Bosnu i Hercegovinu tri ravnopravna naroda: Bošnjaka, Srba, Hrvata i ostalih. Međunarodna zajednica je prihvatila rezultat referenduma kao izraz političke volje građana BIH i 6. aprila 1992. godine priznala državnu nezavisnost i suverenitost BIH. Nakon toga, uslijedio je rat, narodno stradanje, ratni zločin i genocid. Dejton 1995. potvrdio je državni kontinuitet BIH kao nezavisne i suverene države, s tim, što su, kao rezultat rata, u njenoj unutrašnjoj strukturi nastala dva identiteta: Federacija BIH i Republika Srpska.

Ne treba zanemariti činjenicu da je Narodna skupština tzv. Republike Srpske 20.jula 1993.godine u Mrkonjić Gradu donijela odluku kojom se odluke ZAVNOBIH-a iz 1943.godine proglašavajući nevažečim i neobavezijućim aktima za Republiku Srpsku. Time su stavili tačku na «i» pošto su ranije svojim ustavom od 28. februara 1992. godine, dan prije referenduma, uredili da Srpska Republika Bosne i Hercegovine ostane u sasatavu Jugoslavije. Iako je te odluke tada donijela Narodna skupština jedne paradržavne tvorevine tzv. Republike Srpske, čije je proglašenje Ustavni sud BiH 9. oktobra 1992. ocijenio neustavnim, tih se odluka pridržava i današnja vlast Republike Srpske, neuvažavajući 25. novembar kao Dan državnosti BiH, upravo dan kada je 25.11.1943. godine postignut politički konsenzus sva tri bosanska naroda o obnovi državnosti BiH koju je ona bila izgubila 1463. godine i odluci da se udruži u Demokratsku Federativnu Jugoslaviju.

Slično ovome, ali na manje dramatičan način postupili su i bosanski Hrvati.Iako su se na referendumu 29. februara i 1. marta 1992. godine izjasnili za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, oni su Hrvatsku zajednicu HB nastalu 18. novembra 1991. godine preimenovali 23. avgusta 1993. godine u Hrvatsku Republiku Herceg Bosnu, s namjerom da se prisajedini Republici Hrvatskoj. Time su također, iako se formalno nisu odrekli odluka ZAVNOBiH-a, raskinuli politički konsenzus postignut na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH 25. novembra 1943. godine, što govori o njihovom odnosu prema 25. novembru kao Danu državnosti koji se ne obilježava u kantonima u kojima imaju većinu. Iako je HR HERCEG BOSNA formalno prestala postojati, ona i dalje egzistira u formi udruženja građana »Hrvatska zajednica Herceg Bosna» sa unutrašnjom strukturom organa i resora koje je imala HR HB, sa javnim isticanjem grba i zastave HR HB koje je Ustavni sud FBiH proglasio neustavnim, preduzećima i ustanovama koje nose predznak HZ HB i sl.

Nakon Vašingtonskog sporazuma u martu 1994. godine, bosanski Hrvati stvaranjem Federacije BiH smatraju se uskraćenim za poseban «hrvatski entitet» na čemu danas insistiraju, a nakon Dejtonskog sporazuma, bosanski Srbi, ostankom

Republike Srpske u sastavu BiH, a ne u tzv. Velikoj Srbiji (državi Srpskih zemalja), također smatraju se uskraćenim u ostvarivanju njihove državnosti, zbog čega forsiraju svoje paralelne odnose sa Srbijom jačanjem političkih i ekonomskih veza, a opstruiraju ostvarivanje i jačanje institucija države BiH kao uslova za brže njeno integrisanje u EU i NATO.

Iz gore navedenih razloga neophodno je, prije nego što se pristupi izradi novog ustava, u okviru postojeće Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine donijeti Deklaraciju koja će sadržavati novi politički konsenzus sva tri bosanska naroda o osnovnim političkim pitanjima koja će biti podloga ustavnim stručnjacima da urade novi Ustav Bosne i Hercegovine. Navest ću neka od tih pitanja o kojima se mora postići politički konsenzus sva tri bosanskohercegovačka naroda za naredni period koji će biti obilježen prijemom BiH u EU i NATO.

Prvo pitanje oko koga se mora postići politički konsenzus jeste odnos svakog od tri bosanska naroda prema DRŽAVI Bosni i Hercegovini. Nužno je da se BiH od sva tri bosanska naroda prihvati kao njihova zajednička država, njihova domovina (otadžbina), kao jedna od prvih vrijednosti, a ne da se kantoni i entiteti stavljaju kao njihova prva ljubav, kao prioritet, a države BiH može biti ili ne mora biti. Vrlo je važan njihov iskaz da se država Bosna i Hercegovina ne shvata kao realizovana nečija tuđa ideja, kao nametnuta tuđa tvorevina, kao što su je nacionalisti 90-tih godina smatrali tvorevinom AVNOJ-a, a poslije Dejtona, tvorevinom međunarodne zajednice. Da bi BiH bila politički uređeno društvo u trendu savremenih političkih zajednica, mora se znati koja je politička zajednica za njih primarna; je li to država Bosna i Hercegovina ili je za Srbe Srbija, a za Hrvate Hrvatska. Svaki bosanski narod mora imati minimum poštovanja prema državi Bosni i Hercegovini koji se izražava osjećajem domovinske ljubavi i ustavnim patriotizmom koji proizilazi iz statusa državljanina države Bosne i Hercegovine, koji sa sobom nosi ne samo prava već i dio odgovornosti za državu i njeno funkcioniranje, kao i za ugled koji će ona imati u međunarodnoj zajednici država. Zauzvrat država Bosna i Hercegovina mora biti jednako neutralna u svojoj državnoj ljubavi prema svakom svom narodu, ne protežirajući i ne dajući prednost jednom nad drugim ili trećim narodom, bilo to u ustavu ili zakonu, svi organi države moraju biti dostupni jednako pripadnicima svakog od tri naroda i kao njeni građani jednaki pred zakonom. Država, dakle, mora osigurati vladavinu prava i prema svima biti jednako naklonjena u okvirima ustava i zakona. Da zaključim: ako stanovništvo (u našem slučaju sva tri naroda i ostali) ne smatraju da je država Bosna i Hercegovina legitimna, da ona, dakle, nije izraz njihove političke volje, nego volje nekog sa strane onda je nikakva demokratska procedura ne može učiniti legitimnom. Da bi konačno prestalo osporavanje države Bosne i Hercegovine od bilo kog njenog naroda neophodan je politički sporazum o državnosti Bosne i Hercegovine kao izrazu političke volje sva tri

njena naroda. To logično prethodi stvaranju demokratskih institucija, odnosno donošenju ustava.

2. Bosanski model građanske i konsocijacijske demokratije

Drugo pitanje oko koga se mora postići konsenzus jeste ko čini politički DEMOS u državi Bosni i Hercegovini iz kojeg dolaze politički predstavnici u politička predstavnička tijela. Je li to sam za sebe samo "moj" narod: srpski, bošnjački ili hrvatski, koji svaki za sebe predstavlja različite etno-kulturne zajednice, ali ne i nužno političke zajednice, ili DEMOS čine Bosanci i Hercegovci različitih etno-kulturnih zajednica, po osnovu državljanstva, kao građani, politički DEMOS svoje države Bosne i Hercegovine. Kakav u toj Deklaraciji damo odgovor na ovo pitanje, zavisi kakvo ćemo imati teritorijalno-političko i političko-stranačko organiziranje DEMOS-a.

Zalažem se za pronalaženje BOSANSKOG MODELA političko-teritorijalnog i političko-stranačkog organiziranja DEMOS-a. Mi smo u nepoštivanju svoga domaćeg, tradicijom i kulturom obilježenog iskustva stvorenog modela, preuzimali modele multietničkih država u Evropi i drugdje u svijetu i njima se prisilno prilagođavali, kao što smo to učinili 1994. godine organiziranjem FBiH po modelu švicarskih kantona. Ako je danas jasno izražen stav međunarodne zajednice da se Hrvatima neće dozvoliti treći-hrvatski entitet, jer da je podjela u Bosni i Hercegovini ionako dosta; da se Srbima neće dozvoliti referendum o izlasku Republike Srpske iz BiH; da je Bošnjacima poručeno da svojim većinskim prisustvom u Bosni i Hercegovini ne računaju na mogućnost bilo kakve majorizacije, već im je preporučeno sporazumijevanje sa druga dva naroda, onda bi u Bosni i Hercegovini u teritorijalno-političkoj organizaciji i političko-stranačkom predstavljanju u predstavničkim tijelima trebalo u cijelosti primijeniti BOSANSKI MODEL. On se sastoji u kombiniranju (mješavini) građanske demokratije sa konsocijacijskom demokratijom, koja je u političkoj i kulturnoj tradiciji BiH bila primjenjivana u praksi kada ona nije ni znala za demokratiju, a to je sastav Divana u vrijeme osmanske uprave i sastav bosanskog sabora u vrijeme austrougarske uprave. Odnosno, kada je politički-teritorijalno bila organizirana u sandžake u osmansko doba, okruge u austrougarsko doba, oblasti i okruge obiju Jugoslavija, u kojima je bh. DEMOS bio multivjerski, multietnički, ali i građanski zastupljen u predstavničkim tijelima.

U bh. kulturi i političkoj tradiciji nepoznato je bilo da se teritorijalno-političko organiziranje vrši po etničkom kriteriju. Prvi put je takav zahtjev postavljen 1991. godine i znamo da je u ratu doveo do međusobnog etničkog čišćenja i teritorijalne homogenizacije samo "svoga" naroda. Zbog ratom naslijeđena dva etnička entiteta

BiH ne može da funkcionira kao normalna evropska država. Iako bi oba ova entiteta prema Aneksu 7 Dejtonskog sporazuma i Odluci Ustavnog suda BiH od jula 2000. godine o konstitutivnosti sva tri naroda u oba entiteta trebala biti multietnička, zbog sprovedenog etničkog čišćenja i zločina genocida, ti su prostori danas ostali u Federaciji BiH sa dominantnim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom i Republike Srpske sa dominantno ciljano naseljenim srpskim stanovništvom. Etnička teritorijalizacija Bosnu i Hercegovinu onesposobljava da funkcionira kao moderna evropska država.

Da bi se eliminirale posljedice etničkog čišćenja u oba entiteta, ustavom treba osigurati da se u svim tijelima predstavničke vlasti (zakonodavne), političko-izvršne i upravne, kao i sudske vlasti osigura zastupljenost sva tri naroda i nacionalnih manjina prema popisu stanovništva iz 1991. godine. Kada se ta odredba unese u ustavne amandmane (a za nju ustavno pravni osnov ima u Aneksu 7 i Odluci Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti), ostaće otvoren put za popis stanovništva 2011. godine. Bez unošenja te odredbe u ustav, popis stanovništva će ostati pod upitnikom, jer bi se njime brisala garancija data u Aneksu 7, da se učešće u vlasti mjeri «posljednjim popisom», koji je bio 1991. godine.

Druga mogućnost koja proizilazi iz BOSANSKOG MODELA primjene mješovitog sistema građanske i konsocijacijske demokratije jeste paritetno predstavljanje na državnom i entitetskom nivou konstitutivnih naroda i odgovarajuće predstavljanje nacionalnih manjina u zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj vlasti sa obavezom nacionalne rotacije na rukovodećim funkcijama zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. U zakonodavnoj vlasti i vladi odluke bi se donosile većinom u odnosu na broj izabranih bez konsenzualnog odlučivanja i postojanja Doma naroda. Dom naroda i konsenzualno odlučivanje bilo bi zamijenjeno kvalifikovanim odlučivanjem o nekom pitanju na zahtjev jedne trećine zastupnika ako prijedlog zakona povrjeđuje nediskriminacionu klauzulu iz čl. 2. stav 4. Ustava BiH koja u sebi sadrži odredbe o nediskriminaciji po osnovu pola, rase, boje, jezika, vjere, političkog i drugog mišljenja, nacionalnog i socijalnog porijekla, nacionalna manjinska prava, imovine, rođenja ili drugi status. Tada bi se tražila četveropetinska većina (4/5) zastupnika, da bi zakon bio izglasan. Ostaje i mogućnost podizanja tužbe nekom od ustavnih sudova. Bez ovakvog pristupa u našem multietničkom društvu, ustavne norme o konstitutivnosti i ravnopravnost sva tri bosanska naroda ostaju puste fraze bez svoga sadržaja. Paritetnim sastavom zakonodavne vlasti i vlade na entitetskom i državnom nivou vlasti izbjegla bi se majorizacija jednog naroda u odlučivanju. Deklaracijom o političkom konsenzusu se mora osigurati konstitutivnost sva tri naroda u formiranju vlasti i razjasniti šta pojam konstitutivnosti i pojam ravnopravnosti u sebi sadrže sa stanovišta političke prakse i u svakodnevnom životu običnih ljudi. U tom pogledu danas postoje nejasnoće i njihovo pravo razumijevanje, a time i problem primjene ovih pojmova u praksi.

Ovakvim pristupom predstavljanja sva tri naroda na srednjem (entitetskom) i državnom nivou vlasti zagovornici politizacije etničkih teritorija jednog, drugog ili trećeg naroda, gube argumente za stvaranje takvih teritorija. Takvi zahtjevi su inspirirani najčešće političkom željom da jedan narod bude dominantan u vlasti nad drugim ili trećim narodom, dakle, da nad njima vrši vlast, mada kršćanska i islamska doktrina se tome suprotstavlja: «Kršćanin se mora stidjeti svoje želje da bude nad nekim i da vlada nad nekim» (Mile Babić, dekan Franjevačke teologije u Sarajevu). Sličan nauk postoji i u Islamu. Danas je, dakle, osnovni politički i ustavnopravni problem u BiH u tome što političke vođe većinskog naroda u entitetima, kantonima i općinama, pozivom na interes samo svoga naroda hoće da kroz vlast kojom raspolažu da imaju dominaciju nad životima, imovinom i dostojanstvom pripadnika manjinskog naroda na teritoriji kojom upravlja većinski narod, iako vidimo da je to suprotno vjerskoj doktrini u koju se oni zaklinju, ali i svim konvencijama o ljudskim pravima.

Ovakav pristup koji danas ima većinski narod, koji ima vlast na teritoriji kojom upravlja, suprotan je političkoj kulturi i tradiciji Bosne i Hercegovine, jer ona nikada u historiji nije dijeljena po etničkom kriteriju u pogledu administrativno-teritorijalne organizacije unutar Bosne i Hercegovine. U Bosni se ne mogu primjenjivati tuđi modeli koji poznaju homogene sastave pripadnika jedne vjere, kao u Holandiji, jedne etničke zajednice, kao u Belgiji ili jedne jezičke grupe kao u Švicarskoj. U Bosni i Hercegovini sve tri etničke zajednice (Bošnjaci, Srbi, Hrvati) su raspršene po cijeloj BiH i nikada se ni jedna oblast ili okrug, srez ili općina, nije eksluzivno smatrala samo srpskom, samo bošnjačkom ili samo hrvatskom, niti je na toj osnovi bivala uspostavljena mononacionalna vlast jednog od tri bosanska naroda. Čak ni općine koje je apsolutno nastanjivao jedan od tri naroda, nisu se nikada smatrale ekskluzivno općinama samo tog naroda, jer i najmanjem broju pripadnika druga dva naroda u tamošnjoj općini nije bilo «tijesno» živjeti jer je uživao sva prava koja su imali i njegovi sugrađani.

Ustavom se mora osigurati da je položaj čovjeka, pa prema tome i građanina pojedinačno, kao i građanina kao pripadnika bilo kojeg etnikuma najpovoljniji kada i on sam, a ne samo vlast, toleriše razlike u mišljenju, govoru i načinu života drugog i drukčijeg. Trebamo predstojećim ustavnim promjenama odbaciti orvelovsku sliku «čizme koja gazi ljudsko lice vječno» ako je ono iz drugog a ne svog naroda.

3. Predizborne, a ne postizborne, koalicije stranaka su ključ za normalno funkcioniranje zakonodavne i izvršne vlasti

Sljedeći problem o kome je potrebno postići politički konsenzus jeste odgovor na pitanje: Da li je u multietničkim društvima kao što je bh. društvo mudro i uputno političke stranke organizirati po nacionalnom kriteriju? Kao što se zna, političko-stranačko organiziranje je uslov funkcioniranja demokratskog političkog sistema u kome se političke stranke takmiče na izborima čiji će politički program dobiti najviše glasova birača. Dakle, stranke su međusobno suprotstavljene ne samo svojim političkim programima već i različitim animozitetima jednih prema drugima koji su normalni među političkim protivnicima. To vidimo danas i u SAD među kandidatima unutar jedne stranke, a pogotovo među kandidatima suprotnih stranaka. U žaru predizborne bitke i žustre retorike političari se služe različitim sredstvima i metodama kojima misle da će uspjeti osvojiti naklonost biračkog tijela pri glasanju. U slučaju nacionalnih političkih stranaka biračko tijelo jedne stranke jeste etnička zajednica, dakle, cijeli jedan narod. Ne suprotstavljaju se jedni drugima samo političari već i njihovo biračko tijelo, dakle, narod protiv naroda. U tom slučaju to nije samo političko takmičenje između političkih stranaka i njihovih programa, već se narod (biračko tijelo) takmiči s drugim narodom (biračkim tijelom) i politički animoziteti stranaka i političara se prenose na cijeli jedan narod, kao svoga političkog protivnika. Suprotstavljeni birači (narod), ni krivi ni dužni, nalaze se u jednom latentnom međusobnom političkom sukobu u koji ih je stavio politički i zborni sistem. Taj se sukob kasnije prenosi u parlamentarne klupe, na međusobno političko suprotstavljanje političkih predstavnika naroda. Parlament, tj. država postaje talac tako suprotstavljenih političkih stranaka i ne može da funkcionira, vrši se opstrukcija u donošenju zakona i čine se druge političke smicalice. BiH kao država takvim isključivo nacionalno orijentiranim strankama biće u permanentnoj međunacionalnoj krizi i nije slučajno što BiH ne može da funkcionira bez OHR-a. Kao nadomjestak svojoj nemoći u državnom Parlamentu tražit će se onda etničke podjele teritorije da se na tom monoetničkom prostoru učini vlast efikasnom i da koliko toliko zadovolji potrebe tog svoga monoetničkog biračkog tijela, a da se za sve njihove nedaće optuži drugi narod i njegova stranka, zbog čega država ne može da funkcionira. Danas upravo imamo takvo stanje i takve zahtjeve. Tu leži uzrok Ivanićeve i Dodikove izborne logike i stavljanje Srpske ispred Evropske unije kad je riječ o političkim prioritetima, "Srpska prije svega", kao i logike Ljubića i Čovića za hrvat-skim entitetom ili Silajdžićevim 100% Bosne.

Zato je potrebno naći model koji će zadovoljiti demokratske kriterije političkog nadmetanja nacionalnih političkih stranaka koji neće izazivati animozitete između nacionalnog biračkog tijela dviju ili više nacionalnih stranaka. Taj model

nalazimo u BOSANSKOM MODELU mješovite primjene građanske i konsocijacijske demokratije. On se izražava u zamjeni dosadašnjih partnerskih oblika udruživanja nacionalnih stranaka posle održanih izbora, koalicionim oblikom udruživanja nacionalnih stranaka prije izbora, utvrđivanjem zajedničkog političkog programa kojeg imaju namjeru sprovesti kada dođu na vlast. Zato nije potreban konsenzus o odlučivanju niti Dom naroda, jer se o svemu mora napraviti prethodni dogovor političkog programa koalicije prije izbora kojeg će realizirati kada dođe na vlast i imat će sigurnu stranačku podršku u parlamentu. Isti model važi i za druge koalicije, koje također imaju multietničko biračko tijelo ali s drukčijom političkom opcijom. Neophodno je prihvatiti šemu koja je zajednička za sve pluralne demokratske sisteme, posebno karakteristične za parlamentarni oblik političkog sistema, koji je dominantan u Evropi. Ta šema izgleda ovako: (1) politička opcija centra; (2) politička opcija lijevo od centra; (3) politička opcija desno od centra, a u nekim zemljama još (4) politička opcija krajnje desnice i (5) politička opcija krajnje ljevice. Bosni bi u skladu sa BOSANSKIM MODELOM mješovite građansko-konsocijacijske demokratije odgovarala predizborna koalicija (1) stranaka političkog centra, (2) nacionalnih (narodnih) stranaka – desno od centra i (3) socijal-demokratskih stranaka-lijevo od centra. Ovakvo koaliranje stranaka učinilo bi naš politički sistem racionalnim (bitno bi se smanjio broj stranaka koje u stvarnosti nemaju veće biračko tjelo, čime bi se sprječilo rasipanje glasova birača). Najvažnije je što bi se u sve tri koalicije preslikalo multietničko društvo Bosne i Hercegovine. Koalicije bi bile multietničkog sastava, građanske provenijencije, uz istovremene garancije paritetne ili proporcionalne zastupljenosti sva tri konstitutivna naroda u vlasti na srednjem i državnom nivou, kao i nacionalne manjine, neovisno koja bi koalicija pobijedila u tom slučaju. Izborna bitka među koalicijama bila bi politička, a ne međunacionalna, jer bi birači glasali kao građani, a ne kao pripadnici ovog ili onog naroda za koalicione liste na kojima bi (paritetno ili proporcionalno bila predstavljena sva tri naroda) i nacionalne manjine. Da bi se stranke natjerale na koaliranje neophodno je Izbornim zakonom propisati visok izborni prag koji stranka treba da prođe da bi postala parlamentarnom strankom. Npr. u Turskoj taj izborni prag je 10 % dobijenih glasova ukupnog biračkog tjela.

Za sva gore navedena pitanja potrebno je u Parlamentarnoj skupštini BiH postići politički konsezus u formi Deklaracije koja bi bila politička podloga ustavnim pravnicima da naprave projekat novog ustava BiH koji bi nas uveo u Evropu. Ako bi danas donijeli odluku o donošenju novog ustava i otvorili raspravu o njemu moglo bi se očekivati da novi Ustav imamo za tri-četiri godine. A do tada, donošenjem amandmana na postojeći ustav, rušiti jednu po jednu prepreku na putu ka EU i NATO-u, i time raščiščavali put za postizanje političkog konsezusa za novi ustav.

4. Postupna promjena Ustava BiH

Da bi se udovoljilo postojećim zahtjevima u procesu priključenja BiH u EU, neophodno je odmah donijeti ustavni AMANDMAN kojim bi se omogućilo brže donošenje zakona o ispunjavanju uslova BiH za integrisanje u EU tako što bi se izuzelo entitetsko glasanje u donošenju tih zakona.

Zatim, potrebno je odmah donijeti ustavni AMANDMAN kojim bi se iz čl. IV i V Ustava BiH koji se odnose na izbor članova Doma naroda i članova Predsjedništva, eliminirale odredbe koje uskraćuju aktivno i pasivno biračko pravo Srbima u Federaciji BiH i Bošnjacima i Hrvatima u Republici Srpskoj i osiguralo nacionalnim manjinama mjesto u Domu naroda. Za izbor zastupnika u Predstavnički dom kao dom građana treba se vratiti na sedam izbornih jedinica iz vremena izbora održanih 1990. godine.

Da se odmah donese Ustavni AMANDMAN u koji će se unijeti garancije sadržane u Aneksu 7. da se vlast u buduće formira prema popisu stanovništva iz 1991. godine, kao i odredbe o konstitutivnosti sva tri naroda u oba entiteta, odnosno na cijelom prostoru BiH da bi se moglo otpočeti sa pripremama za popis stanovništva 2011.godine. Bez unošenja tih odredaba u Ustav BiH Bošnjaci koji su pretrpjeli najmasovnije etničko čišćenje neće nikada pristati na novi popis kojima bi se brisala postojeća odredba iz Aneksa 7 o važenju popisa iz 1991. godine u formiranju vlasti.

Potrebno je odmah donijeti ustavni Amandman ili zakon kojim će se napraviti jedinstveni sistem penzionog i zdrastvenog osiguranja, kao i jedinstven sistem socijalne zaštite, da bi se izbjegla i raseljena lica izjednačila u svim pravima koja se tiču njihove egzistencije, neovisno u kojem su entitetu naseljeni, kao i da se svim građanima BiH u njihovoj državi pod jednakim uslovima osigura zdrastvena zaštita, penziono osiguranje i socijalna zaštita.

Neophodno je donijeti odmah ustavni Amandman ili zakon kojim će se uspostaviti jedinstvena organizacija sudske i tužilačke funkcije radi ujednjačavanja sudske i tužilačke prakse koja treba da osigura jednaku zaštitu svakog građanina pred sudom, uspostavljanjem Vrhovnog suda BIH kao instancionog suda u sistemu redovnog sudstva u BIH.

Neophodno je ustavnim Amadmanom ili zakonom integrirati entitetske agencije za državnu službu sa bh.agencijom za državnu službu, kojim će se osigurati sistem izbora državnih službenika prema njihovim profesionalnim sposobnostima bez uticaja političara. Takav način imenovanja omogućio bi veću pokretljivost državnih službenika na cijelom prostoru BiH a ne samo u okviru entiteta.

5. Protiv etničke federalizacije BiH

Smatram jako važnim da se suprotstavimo (1) bilo kakvoj federalizaciji BiH i (2) bilo kakvoj etničkoj podjeli BiH, u isto vrijeme podržavajući decentralizovanu BiH po kriteriju ekonomski održivih regija, a kao alternativa tome da bude vraćanje dvostepene vlasti prema Ustavu BiH iz 1974. godine na nivou općine kao lokalne, i na nivou BiH kao državne vlasti, koja je odlično funkcionirala 30.godina.

Na kraju, također, predlažem da OHR ostane sa punim svojim kapacitetom u BIH i sa bonskim ovlaštenjima sve dotle dok se donošenjem novog Ustava BIH odredbe o entiteskoj većini ne ukinu, koje mogu spriječiti donošenje bilo kog zakona ili da se propiše da entitetska većina po svome sastavu ne može biti monoetnička, dakle da u njoj budu predstavnici iz sva tri naroda iz jednog entiteta. Razlog tome je što u Ustavu BIH nema propisanog mehanizma za deblokadu odlučivanja u Parlamentarnoj Skupštini BiH; u dosadašnjoj praksi tu deblokadu mogao je učiniti samo Visoki predstavnik zahvaljujući svojim bonskim ovlašćenjima.

6. Misija međunarodne zajednice u BiH pred slomom

Misija međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, očitovana kroz rad OHR-a i prisustvo specijalnog predstavnika Evropske unije, nalazi se pred slomom. Ona nije uspjela da za proteklih 13 godina osposobi strukturu državne vlasti u našoj zemlji. Sadašnja državna administracija nije kadra da preuzme i izvrši obaveze koje proizilaze iz međunarodnog javnog prava.

Razlog tome je što su predstavnici međunarodne zajednice pretpostavljali i još uvijek pretpostavljaju dnevno-političke razloge Ustavu BiH i međunarodnim konvencijama. Umjesto da osiguravaju dosljedno provođenje ustavnih normi i međunarodnog prava, oni se koncentriraju na dogovore lidera vladajućih političkih stranaka, ne uviđajući da su ti njihovi dogovori nerijetko protivni odredbama Ustava BiH i normama međunarodnih konvencija.

Međunarodna zajednica takvim ponašanjem de fakto lokalne političke lidere amnestira od ustavne odgovornosti, i time omogućava da se entiteti izdignu iznad države Bosne i Hercegovine, onesposobljavajući je da funkcionira kao suverena država i subjekt međunarodnog prava.

Građani Bosne i Hercegovine kroz svoju svakodnevnu muku uviđaju da se njihovom zemljom širi bespravlje i samovolja, što dovodi do rezigniranosti i apatije kod običnih

ljudi, i do gubitka vjere u vlastitu državu i njenu sposobnost da im osigura zaštitu čak i elementarnih ljudskih prava.

Stoga plediramo za odgovornu i djelotvornu ulogu međunarodne zajednice u izgradnji države Bosne i Hercegovine, u kojoj će ljudi moći živjeti prema načelima Deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine. (Ovaj moj tekst je bio u osnovi sadržaja pisma koje su uputile tri nevladine organizacije VKBI, HNV i SGV-Pokret za ravnopravnost, na više adresa međunarodnih institucija: Vijeću sigurnosti UN, Komisiji Evropske Unije, Vijeću Evrope i Visokom predstavniku u BiH, u povodu obilježavanja 60-te godišnjice Deklaracije o ljudskim pravima, 10.12.2008. godine).

USTAVNE REFORME U KONTEKSTU DEMOKRATSKOG FUNKCIONIRANJA INSTITUCIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

U okviru teme **"Ustavne reforme u kontekstu demokratskog funkcionisanja institucija u Bosni i Hercegovini"***) na okruglim stolovima održanim u Sarajevu (22.04.2008) i Bijeljini (16.05.2008.) u centru pažnje bila su sljedeća pitanja. (1)Diskriminacione odredbe Ustava BiH; (2) Neusklađenost Ustava sa osnovnim principima Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda; (3) Opstrukcije u radu institucija BiH; (4) Prevaga etničkog nad građanskim u ustrojstvu BiH; (5) Entitetski interesi spram interesa BiH, i (6) Mogućnost postizanja političkog konsenzusa u institucijama države BiH.

Cilj današnjeg Okruglog stola je artikulacija interesa predstavnika civilnog društva za demokratski razvoj i ustavne reforme u BiH.

U pripremi ovog uvodnog izlaganja bilo je neophodno da se upoznam sa sadržajem diskusija i zaključaka sa dva prethodna okrugla stola održana na istu temu u Sarajevu i Bijeljini. Danas bi, dakle, trebali, polazeći od gore navedenih teza, kao i sadržaja diskusija i zaključaka iz Sarajeva i Bijeljine, pokušati da napravimo sintezu stavova i mišljenja kojim će se izraziti interesi civilnog društva za demokratski razvoj i ustavne reforme. Ovo tim prije što je nedavno potpisan Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju BiH sa EU, što stvara potpuno novu situaciju i potrebu za još većim angažmanom organizacija civilnog društva u BiH.

Na oba prethodna okrugla stola postignuta je visoka saglasnost o sljedećim pitanjima: **prvo,** da se u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine službeno donese odluka o potrebi promjene Ustava BiH; **drugo,** Ustav treba mijenjati u fazama, a to znači vršiti izmjene i dopune današnjeg Ustava, a tek po isteku kandidatskog staža koji će trajati oko pet godina, pokušati donijeti cjelovit Ustav sa kojim bi BiH ušla u Evropsku uniju; **treće,** da se u prvoj fazi promjene postojećeg Ustava otklone njegove nesaglasnosti, naročito čl. IV i V sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i sloboda, koje diskriminiraju u oba entiteta sva tri konstitucionalna naroda Bošnjake, Srbe i Hrvate, kao i nacionalne manjine, a posebno se diskriminira pravo građana Bosne i Hercegovine da imaju ista politička prava u izbornom procesu na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine; **četvrto,** da se

*) Uvodno izlaganje za okrugli sto: **„Ustavne reforme u kontekstu demokratskog funkcionisanja institucija u Bosni i Hercegovini",** održan u Sarajevu 20.06.2008.godine, u organizaciji VKBI, HNV i SGV-Pokreta za ravnopravnost.

promjenama u Ustavu ojačaju postojeće i formiraju nove institucije na državnom nivou koje su neophodne u ispunjavanju uslova BiH u procesu njenog bržeg integriranja u Evropsku uniju. Pri tome treba poći od neiscrpljenih mogućnosti koje daje sadašnji Ustav, naročito član I stav 4., član II stav 3. i stav 4. Zatim član III stav 5a) i (b), koji je utvrdio isključive nadležnosti BiH u procesu primjene Aneksa V, VI, VII i VIII, kao i u svim pitanjima državnog suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta BiH, kao i prava da se formiraju nove institucije za vršenje tih nadležnosti. Također Ustav obavezuje oba entiteta da se na nivou države kao njene funkcije prenesu u nadležnost sva pitanja koja se odnose na vodoprivredu, elektroprivredu, ekologiju, komunikacione sisteme, kao i druga pitanja koja se tiču strategije društvenog i privrednog razvitka zemlje. Također i sve što predviđa Aneks IX, kao i 15 dodatnih međunarodnih konvencija, koje se nalaze u Aneksu I na Ustav BiH; **peto,** snažno je izražen stav skoro svih učesnika oba prethodna okrugla stola da u raspravama o ustavnim promjenama, kao i u pojedinim parlamentarnim komisijama koje će raditi na pojedinim pitanjima ustavnih promjena, učestvuju i predstavnici civilnog društva, struke i nauke, kao i evropski eksperti koji bi posredstvom OHR zajedno sa domaćim ekspertima ustavnog prava učestvovali, ne samo u raspravama, već i u izradi nacrta Amandmana kojim bi se mijenjao ili nadopunjavao postojeći Ustav BiH. Ako sam ispustio nešto sto je dominiralo raspravama na ova dva prethodna okrugla stola, a bilo je važno da se uvrsti kao stav i mišljenje kojim se izražava interes civilnog društva, a odnosi se na temu današnjeg okruglog stola, molio bih učesnike tih rasprava da to iznesu danas i u ovoj raspravi.

Ja bih ovdje dodatno afirmirao jednu nepobitnu činjenicu, da je Aneksom X Dejtonskog sporazuma ustanovljena institucija Visokog predstavnika (OHR) kojim je utvrđena njegova nadležnost, a posebno u članu 5. toga Aneksa je uređeno da je Visoki predstavnik posljednnji tumač Dejtonskog sporazuma. Kada sam ponovo analizirao sadržaj toga Aneksa X, utvrdiio sam da se posljednjih godina Visoki predstavnik ne pridržava svojih obaveza uređenih tim Aneksom. Ovdje se ne radi samo o njegovim **Bonskim ovlašćenjima** iz decembra 1997. godine. Ono što danas Visoki predstavnik ne radi, a trebao bi da radi, jeste da **arbitrira** u političkim raspravama, naročito u zakonskoj regulativi, šta jeste, a šta nije u skladu sa Dejtonom.

Poznato je, naime, da je glavna blokada u donošenju zakona, u različitom tumačenju Dejtonskog sporazuma. Jedni, koji su za jačanje entiteta, a drugi koji su za jačanje funkcija države, oba pozivajući se na Dejtonski sporazum, onemogućuju brže donošenje zakona i postizanje sporazuma, upravo iz razloga što Visoki predstavnik izbjegava da arbitrira, upravo kao posljednji tumač Dejtonskog sporazuma. Upravo tu leži njegova neodgovornost. Zato je i dobio Bonska ovlašćenja, da, ako domaći političari ne mogu da se slože o sadržaju nekog zakona, da li je u skladu

s Dejtonom ili nije, da Visoki predstavnik ako smatra da je zakon u skladu sa Dejtonom, ali nema parlamentarnu većinu, da ga on svojom odlukom donese. U tome je suština svake priče o instituciji Visokog predstavnika. Dokle god budemo imali blokade u odlučivanju, u donošenju zakona, a nismo u Ustav BiH ugradili mehanizme deblokade odlučivanja, Bosni i Hercegovini će trebati Visoki predstavnik. Zato predlažem da se danas usvoji prijedlog da jedno od prvih pitanja koje će trebati da se ugradi u postojeći Ustav, normira način deblokade odlučivanja. A do tada, da se obratimo Visokom predstavniku, da bude ažurniji u primjeni svojih ovlašćenja iz Aneksa X, posebno da brže reaguje i da kaže, koji su prijedlozi zakona izvan okvira Dejtonskog sporazuma, a koji jesu, da bi se ubrzao proces donošenja zakona.

Pogrešno je tumačenje Međunarodne zajednice, a posebno Evropske unije, da Visoki predstavnik ne može donositi zakone koji se tiču bržeg ulaska BiH u Evropsku uniju, ako je njegova obaveza da postupa u skladu sa Aneksom X. Upravo zato što je BiH uređena u Dejtonu tako da ne može da funkcionira bez oslanjanja na međunarodnu zajednicu i zbog čega je ugrađena ustanova Visokog predstavnika. Međunarodna zajednica je propustila u posljednjih 13 godina da Bosnu i Hercegovinu uredi kao normalnu evropsku državu, i tu grešku sada ponavlja time da Visokom predstavniku onemogućava da vrši svoja ovlašćenja iz Aneksa X Dejtonskog sporazuma. Bez aktivnijeg učešća Visokog predstavnika u procesu ustavnih promjena i legislativi, nisam siguran da će BiH pri sadašnjem unutrašnjem uređenju na vrijeme ispuniti uslove za prijem u Evropsku uniju. Hvala!

HAMDIJA POZDERAC

Ljudski i politički profil Hamdije Pozderca*) istaknutog političkog rukovodioca sedamdesetih i osamdesetih godina u Bosni i Hercegovini i SFR Jugoslaviji najbolje se može upoznati iz njegovih govora održanih u tom vremenu sabranih pod jedinstvenim naslovom u knjizi „Državnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine" u izdanju Pravnog fakulteta u Bihaću. U ovoj knjizi su sadržani Pozderčevi stavovi kojima on interpretira, i kako on shvaća, službenu politiku Saveza komunista Jugoslavije o državnosti i nacionalnosti Bosne i Hercegovine toga vremena.

Pozderčevi govori, napisana izlaganja ili odgovori na ad hoc postavljena pitanja nisu bila prosto prepričavanje političkih dokumenata ili ustavnih amandmana ili samih ustavnih tekstova. Hamdija Pozderac nije bio samo političar u užem smislu riječi, koji samo sprovodi politiku organa, već je bio u poziciji da u politici i u državnoj vlasti lično učestvuje u kreiranju odluka, ali i na državnim funkcijama na kojima su se sprovodile te odluke u praksi. Bio je zanimljiv kao politički govornik ili kao nastavnik-predavač, bio je nekonvencionalan i otvoreniji u iskazu od drugih političara. Ali je zbog toga u narodu bio i popularniji, što nije ostalo neprimijećeno kod ortodoksnih tumača partijeske politike. Zbog toga je Hamdija imao i političke štete ponekad stavljanjem u „lero" pri kadrovskom raspoređivanju na funkcije. Kao dobar poznavalac društvene i političke teorije, jer je bio školovani sociolog, ali i društvene stvarnosti koja je često izmicala poželjnoj slici kakvim bi je htjeli vidjeti političari, Pozderac kao teoretičar politike i kao njen praktičar u realnim životnim uslovima, bio je poželjan sagovornik u svakoj prilici u kojoj se našao. Pristupačan u komunikaciji sa običnim ljudima znao im je i najsloženije probleme približiti da ih oni razumiju i omogućiti dijalog iz koga su obje strane bile obogaćene novim znanjima i saznanjima, kao i boljem razumijevanju i teorije i prakse, što je omogućavalo i jednoj i drugoj strani da u hodu, bez zastoja, u samoj aktivnosti te greške ispravljaju ili predlažu bolja rješenja.

Govori i izlaganja na raznim skupovima sabrani u ovoj knjizi odnose se na period kada je Hamdija Pozderac ušao u „visoku politiku", dakle od 1969. godine kada je izabran za sekretara Sekretarijata CK SK BiH, kasnije na dužnosti predsjednika Skupštine SR BiH, člana Predsjedništva CK SKJ, predsjednika CK SK BiH i člana Predsjedništva SFRJ.

*) Izlaganje na promocijama knjige Hamdije Pozderca „Državnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine", održanim u Bihaću i Cazinu 17. aprila i Sarajevu 30. maja 2008. godine.

U ovoj knjizi posebno su zanimljivi, s obzirom na njihov tematski sadržaj izražen u naslovu knjige, govori i izlaganja održani sedamdesetih godina, kada se poslije partijskog razilaženja sa politikom Aleksandra Rankovića 1966, Cestovne afere u Sloveniji 1967, studentskih demonstracija 1968 i tzv. hrvatskog proljeća i političkog liberalizma u SK Srbije sedamdesetih godina, kao izraza demokratizacije unutar samog SKJ i njegovih republičkih saveza, pojavilo mnoštvo ideja i pitanja na koje su SKJ i republički savezi trebali da nađu odgovor. Suština zahtjeva je bila da republike i pokrajine trebaju dobiti više autonomije u odnosu na Federaciju u sferi ekonomije, posebno većim raspolaganjem dohotkom koji se stvara u republikama i pokrajinama, s kojim je većim dijelom raspolagala Federacija, kao i veća politička autonomija republika i pokrajina, kao i njihovo aktivnije učešće u donošenju saveznih zakona. U tom periodu je donešen veliki broj ustavnih amandmana na Ustav iz 1963. godine i novi Ustav 1974. godine, kojim je bilo udovoljeno tim zahtjevima iz republika i pokrajina čime je proces odlučivanja o ekonomskim pitanjima na nivou Federacije dat u nadležnost Vijeću R/P, a o političkim pitanjima Saveznom vijeću Skupštine SFRJ, kao i odlučujuće učešće R/P u procesu predlaganja i donošenja ustavnih amandmana na Ustav SFRJ.

Svi govori i izlaganja Hamdije Pozderca od 1969. godine u sebi su sadržavali tematiku državnosti i nacionalnosti Bosne i Hercegovine, i u tom kontekstu, i razmatranja položaja Bosne i Hercegovine i njenih naroda u SFRJ, ali i u pitanjima njihovih odnosa unutar Bosne i Hercegovine. Ne treba zaboraviti da je to vrijeme kada su muslimani u BiH ponovo 1968. godine politički priznati kao zaseban narod, kao posebna etnička zajednica, kada se definitivno odustalo od dotadašnje partijske politike njihovog opredjeljivanja kao Srba ili kao Hrvata. To je izazvalo burne reakcije kod srpskih i hrvatskih nacionalista, kojih se ne malo našlo i u samim vrhovima SK Srbije i SK Hrvatske, što će se kobno odraziti dvadeset godina kasnije, u procesu raspada Jugoslavije, agresijom Srbije, Crne Gore i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu i genocidom nad Bošnjacima, propagandnim i vojnim usmjeravanjem svojih sunarodnika bosanskih Srba i bosanskih Hrvata protiv svoje domovine BiH i protiv svojih komšija druge vjere i nacionalnosti.

U govorima i izlaganjima Hamdije Pozderca u ovom izboru, na više mjesta, mogu se naći upozorenja, već tada, da postoje snage među srpskim i hrvatskim komunistima koje osporavaju državnost Bosne i Hercegovine i koje se ne mire sa činjenicom da su Muslimani zasebna etnička zajednica i da su Ustavom iz 1974. godine postali ravnopravni sa drugih pet naroda u Jugoslaviji i da su jedan od šest konstitutivnih naroda na cijelom prostoru Jugoslavije.

Navest ću nekoliko citata iz njegovih govora i razgovora, koji su i danas aktuelni i čiji se sadržaji ponavljaju i u današnjim pogledima na Bosnu i Hercego-

vinu, kako domaćih političara, tako i predstavnika međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini:

„Često su BiH neki željeli...da konstituišu raznim hegemonističkim aršinima i podjelama...Tragovi tih pozicija snažno pothranjivani od nacionalističkih snaga i van Bosne i Hercegovine, osjećaju se i u savremenim otporima političko-pravnom individualitetu naše Republike“. (U povodu 30. godišnjice Zavnobih-a 1973.)

„Iako se Bosna i Hercegovina ne definiše kao nacionalna država u klasičnom smislu, ona je mislim i nacionalna država i za Srbe, i za Hrvate i za Muslimane i pripadnike drugih naroda i narodnosti koji žive na njenom tlu“. (Referat o značaju novog Ustava SR BiH 1974).

„Etnocentrizam, nacionalizam i separatizam... su bile i ostale najveća prepreka ekonomske, društveno-političke i kulturne emancipacije kako njih samih (bh. naroda-O.I.), tako i Republike u kojoj žive“.(O Ustavu 1974).

„Zavnobih je postavio temeljne odnose i time osnažio istorijsku prekretnicu u procesu vraćanja Bosne i Hercegovine njenim narodima, koji samo zbratimljeni i ravnopravni mogu odlučivati o svojoj sudbini, o samima sebi ... samo na tim temeljima...mogao se kontinuirano nastaviti...na najbolji mogući način urediti demokratski politički sistem u višenacionalnoj zajednici, odnosno da se čvrsto zacrta izgradnja zajedničke državnosti“.(Intervju, Zavnobih, 1972).

„O Bosnu i Hercegovinu su se otimale i u njoj se nadmetale sve izdajničke vlasti i klase“. (Kladanj, 1971).

„Bez nacionalne ravnopravnosti nema ni drugih oblika prave ravnopravnosti“.(Kladanj, 1971).

U borbi za nacionalnu individualnost Muslimana „nama se imputiralo u i izvan BiH, da smo to pitanje nepotrebno „naduvali“ i tako produbili muslimanski nacionalizam...Simptomatično je što su ova i ovakva pitanja, kada je riječ o Muslimanima, njihovom individualitetu, uglavnom pokretali pojedinci iz srpske i hrvatske nacionalnosti“.

„Sve to u svojoj osnovi, izražava otpor politici koju vodimo u Bosni i Hercegovini da naša Republika bude ravnopravan subjekt politike u Jugoslaviji. Suprotstavljanje toj našoj politici, u krajnjoj konsekvenci, vodi manipulisanju s Bosnom i Hercegovinom kao republikom, njenim narodima i njihovom sudbinsko istorijskom zainteresovanošću da žive zajedno. Takav položaj Bosne i Hercegovine priželjkuju najrakcionarnije, najmračnije snage i kontrarevolucionarne grupice i pojedinci i u Jugoslaviji, i u Bosni i Hercegovini“. (Tjentište, 1971).

„Ima otpora priznavanju nacionalnog identiteta Muslimana, mada je poznato da je KPJ, odnosno SKJ uvijek priznavao nacionalnu posebnost Muslimana“. (Ilidža, 1971).

„Bosna i Hercegovina ima svoju istorijsku komponentu državnosti koja se proteže stoljećima. Jer, ne treba zaboraviti da nacionalna heterogenost ne znači i državnu heterogenost“.(R SUP, 1971).

„Samoupravno i nacionalno je pravo svakog naroda da svoj jezik naziva svojim narodnim imenom...našim jezikom govore četiri naroda u četiri suverene republike“.(O jeziku, 1971).

„nema političke, ravnopravnosti, socijalne, društvene, kulturne, jezičke itd. ako nema materijalne (ekonomske) ravnopravnosti“...

„...Ako je Bosna i Hercegovina za nekoga „Jugoslavija u malom“ onda je i svaka druga republika „Jugoslavija u malome“, jer nema nacionalne republike“(jer su po Ustavu SFRJ pripadnici svih šest naroda u Jugoslaviji u svakoj republici ravnopravni, nisu nacionalna manjina-O.I.).

„Treba čovjeku omogućiti da bude ono što jeste, a ne što bi mi želili da on bude. Jer, kada smo tražili da on bude ono što bi morao da bude često je bio pod administrativno-etatističkim pritiskom pa se ponašao drukčije nego što u suštini jeste. Sada kada smo ga oslobodili straha da će ostati bez službe kada klanja ili ide u crkvu on se vraća svome uvjerenju. A mi, onda, izvlačimo zaključak da je danas više religije nego juče“. (Doboj, 1971).

„... i danas nacionalisti osporavaju postojanje Bosne i Hercegovine kao suverene republike, govoreći da je ona „nategnuta“ tvorevina naše revolucije, da nema svoj istorijski kontinuitet i slično. Nacionalisti svjesno zaobilaze i poriču istorijski kontinuitet Bosne i Hercegovine, njenu srednjevjekovnu državnost i posebnost, prostorno-kulturnu povezanost i istorijsku težnju za autonomijom i samostalnošću koja je tako vidljivo bila prisutna i u uslovima osmanlijsko-turske i austro-ugarske okupacije“.

„Nasrtaji na ravnopravnost Bosne i Hercegovine i slobodnih naroda u njoj...ispoljavaju se i negiranjem nacionalne posebnosti Muslimana i svojatanjem njihove kulturne baštine, negiranjem njihovog istorijsko-kulturnog doprinosa“.(Vitez, 1971).

„Danas je primarno postojanje samobitnosti muslimanskog nacionalnog bića kao realnost“.

„...rijetki su udžbenici u Bosni i Hercegovini, a i u našoj zemlji, u kojima se Muslimani ističu uz ostale narode kao naša realnost i kao poseban narod... Muslimani su bili i ostali poseban narod u onoj mjeri ukoliko su to i drugi naši narodi.

Oni nemaju neko etničko jezgro ili maticu izvan naše zemlje, a to nemaju ni ostali naši narodi, nego samo naše narodnosti".(Vitez, 1971.)

„Pokušaj da se Bosna i Hercegovina prikaže isključivo kao muslimanska, ili srpska ili hrvatska, predstavlja demonstraciju i jednog i drugog vida tog nacionalizma". (unitarizmu ili separatizmu-O.I.) (Vitez, 1971).

„Emancipacija Muslimana uslov je emancipacije svakog drugog naroda u Bosni i Hercegovini".(Beograd, 1970).

„... nužno je učiniti korak dalje u pravcu izgrađivanja Federacije kao funkcije državnosti i suverenosti svake republike i autonomne pokrajine, kao uporišta ravnopravnosti naroda i narodnosti". (Banja Luka, 1971).

U razgovoru u Domu omladine u Beogradu 20.12.1970. na pitanje „Vaša vizija naše budućnosti"? Hamdija Pozderac je odgovorio: „Poslužiću se jednom izrekom Stanislava Jeržileca da sve treba posvetiti čovjeku samo ne druge ljude" (žrtvovati ljude-O.I.). Moja vizija našeg društva je ostvarenje humanih odnosa, visokog standarda, rada kao umjetničkog čina, politike kao društvene saglasnosti... vizija budućnosti shvatljiva je samo kao realna borba, čin, akcija, nadajmo se lakša nego do sada, za poraz svega mračnog u nama i doprinos svjetskom procesu humanizacije protiv koga stoji veća mračna sila nego ikada ranije u istoriji. Naš doprinos da se ta sila, a svijet liči na ogromni vojnički logor, nikada ne poentira (O.I.), ne mora biti i nije mali".(Beograd, 1970).

Nasuprot ovim mišljenjima koja sam citirao u nekim govorima Hamdije Pozderca(u Vitezu i Banja Luci 1971), pojavljuju se dvije Pozderčeve retoričke fraze koje u najmanju ruku zbunjuju poznavaoca bosanske historije i pojave nacionalizma u Bosni i Hercegovini. Naime, u iskazu da nema Jugoslavije bez Bosne i Hercegovine, odnosno da nema Bosne i Hercegovine bez Jugoslavije, dovodi se u pitanje njeno historijsko postojanje kao srednjevjekovne države i kao političkog entiteta i onda kada nije bilo Jugoslavije. Zamislite, da je nekim slučajem neko od srbijanskih ili hrvatskih političara rekao da nema Srbije ili Hrvatske bez Jugoslavije, na kakav odjek bi to bilo dočekano, a ovo Hamdijino o Bosni i Hercegovini je ostalo neprimijećeno ili u to vrijeme bilo shvaćeno da je njeno postojanje legitimirano AVNOJEM, šo je i današnja tvrdnja srpskih i hrvatskih nacionalista i, u velikoj mjeri argument, njihove namjere da je između sebe podijele. Druga retorička Pozderčeva fraza odnosi se na srpski i hrvatski nacionalizam. Pozderac kaže: „Postoje isto tako izražene tendencije da se opasnost nacionalizma u Bosni i Hercegovini isključivo sagledava u agresivnim i ekspanzionističkim aspiracijama nacionalizma koji dolazi iz Srbije i Hrvatske. Ispada da, ukoliko bi bila onemogućena šačica nacionalista iz Srbije i Hrvatske, onda bi BiH bila mirna, bar što se tiče nacionalističkih pojava. Takva mišljenja su pogrešna". On je pogrešno vidio da najopasniji vid nacionalizma nastaje

unutar BiH-unitarizam kod Muslimana(Bošnjaka), a separatizam kod Srba i Hrvata. Njegovo viđenje nacionalizma iz Srbije i Hrvatske, kao „šačice nacionalista", a ne kao velikodržavne politike – Hamdiju Pozderca će koštati glave, a Bosnu i Hercegovinu agresije i genocida nad Bošnjacima u procesu raspada Jugoslavije, sa tezom da nema Bosne i Hercegovine bez Jugoslavije. Praksa je pobila obje ove Pozderčeve teze, a zablude koje je o tome imao sam je platio svojim životom, a nešto kasnije i desetine hiljada Bosanaca i Hercegovaca u ratu 1992-1995. godine. Zašto ukazujem ovdje na ove dvije Hamdijine retoričke fraze? Želio sam da upozorim buduće istraživače Hamdijine političke misli, s obzirom da su političarima govore pisali i njihovi mladi saradnici i savjetnici, da provjere upoređujući Hamdijin stil pisanja sa ovim što je napisano, da li je to uistinu bilo Hamdijino političko mišljenje, jer ono odudara od većine onih mišljenja koja sam ranije citirao.

U svakom slučaju knjiga Hamdije Pozderca koju danas promoviramo ima dokumentarnu vrijednost i niko ko se bavi proučavanjem državnosti i nacionalnosti BiH ne može je zaobići, a da je ne konsultuje, kao autentično kazivanje jednog od najvećih političkih autoriteta svoga vremena, zbog čijeg će zalaganja za politiku Saveza komunista za ravnopravnost republika i naroda i nacionalnih manjina, u vremenu značajnije pojave velikosrpskog nacionalizma 1986. i 1987. u Savezu komunista Srbije s pojavom Miloševića na političku scenu, Hamdija Pozderac biti među prvim žrtvama Miloševićeve politike, koja je ubrzo zatim razorila Jugoslaviju i unijela rat i nepovjerenje među sve narode, a posebno je pogubna bila među narodima u Bosni i Hercegovini, s kojom se politikom Bosna i Hercegovina i danas, kao nezavisna i suverena država, svakodnevno suočava.

Hamdija Pozderac nije umro. On je ubijen kao što je 49 godina prije njega bio ubijen Mehmed Spaho, da bi srpsko-hrvatskim sporazumom 1939. podijelili BiH između sebe. Hamdiju je ubio Beogradski režim koga je predvodio Slobodan Milošević. Zapravo on je donio presudu da Hamdija Pozderac nestane sa političke scene, da bi bez njega lakše ostvario svoje planove o novoj podjeli BiH sa Hrvatskom. Sam čin političkog ubistva, da li s umišljejem ili iz nehata, odgovor će dati historija, izvršen je na sjednici CK SK BiH političkim pritiskom da Pozderac podnese ostavku na položaj potpredsjednika Predsjedništva SFRJ, a to znači da nestane iz politike. A za Hamdiju Pozderca koji je od svoje 18. godine, ako ne i ranije, u politici, dakle, više od jednog radnog vijeka, politička smrt je značila i fizičku smrt nekoliko mjeseci kasnije u 65. godini života. To je bila jedna od velikih mana toga političkog sistema.

Čitanjem ove knjige ponovo će nam se približit stvarnost Jugoslavije i Bosne i Hercegovine, kakva je bila deset ili dvadeset godina, prije raspada SFRJ i agresije na Bosnu i Hercegovinu. Pokazat će nam se kao historijska neminovnost sve ono što se odigralo dvadeset godina kasnije, misleći ovdje prije svega na raspad

Jugoslavije i na međunarodno priznanje suvereniteta i nezavisnosti Bosne i Hercegovine, a što mi tada nismo mogli da vidimo ili da predvidimo, da bi na vrijeme preventivno djelovali da rasplet jugoslovenske političke krize ne bude toliko krvav kakav je bio, naročito u Bosni i Hercegovini.

Želim posebno naglasiti da treba odati priznanje priređivačima ove knjige prof. dr. Muji Demiroviću i Muli Hadžiću i izraziti zahvalnost donatorima koji su prepoznali značaj njenog objavljivanja. Hvala!

2009.

PRUDSKI (NE) SPORAZUM

U Vijeću nije bilo riječi o Prudskom sporazumu ni u jednom njegovom tijelu ili organu, i Vijeće o tome nema svoga stava*). Ovo što ću reći, kao najavljeni uvodničar, lično je moje razmišljanje ili bolje rečeno prva diskusija o ovoj temi danas. Nije unaprijed dogovoreno da sa ovog sastanka proiziđe neki stav ovog Savjeta, o tome ćemo se dogovoriti u toku sastanka.

Cilj sazivanja ovog sastanka je da se politički relaksira klima međusobnog optuživanja, uglavnom među bošnjačkim političkim predstavnicima, i time olakša i rastereti bespotrebnog političkog diskvalificiranja u budućoj političkoj raspravi koja predstoji u okviru Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine o ustavnim promjenama.

Veoma je važno da će se rasprava o svim pitanjima koje pokreće Prudski sporazum voditi u Parlamentarnoj skupštini i Vijeću ministara, transparentno i pred očima javnosti. Da je bilo više inicijative, znanja i političke volje ministara u Vijeću ministara i među zastupnicima u Parlamentarnoj skupštini BiH, da sami u svoj program rada za ovu godinu unesu ova pitanja u raspravu, ne bi bio ni potreban ovaj sporazum trojice lidera svojih stranaka. To samo govori o činjenici, da mi u Bosni i Hercegovini, još se nismo oslobodili predratnog, ratnog i postratnog sindroma sastankovanja lidera – umjesto da rade institucije političkog sistema svoj posao za što su dobro plaćene. Takav metod vršenja vlasti u političkoj nauci pežorativno je nazvan **partokratija** a u najnovijoj varijanti **etnokratija** – umjesto proklamirane demokratije koja izvorno znači vladavina naroda – odnosno vlast političkih predstavnika naroda izabranih od naroda u politička predstavnička tijela, koja se zovu zakonodavna vlast. Zato nije za potcijeniti što su se lideri dogovorili da se **rasprava** i **dogovaranje** o pitanjima iz Prudskog sporazuma prenesu u Parlamentarnu skupštinu i institucije političkog sistema.

A sada nekoliko riječi o samom Prudskom sporazumu. Ja ga ne vidim drukčije nego kao činjenicu da su se tri lidera dogovorili, koja pitanja smatraju u ovom trenutku najvažnija da budu predmet rasprave i odlučivanja. Međunarodna zajednica pozdravila je to kao nešto pozitivno što su se u današnjem teškom političkom stanju u BiH, tri lidera uopće sastala. Ono oko čega su se dogovorili je

*) Uvodno izlaganje na proširenom sastanku **Političko-pravnog savjeta** VKBI, održanom 13. januara 2009. godine u Sarajevu, kome je prisustvovao Sulejman Tihić iz SDA, a pozvani Haris Silajdžić iz SBiH i Zlatko Lagumdžija se nisu odazvali pozivu.

minimum očekivanja, a rezultati se tek očekuju: **prvo,** Odluka Parlamenta da se pristupi ustavnim promjenama, **drugo,** usvajanje budžeta u dogovorenim parametrima sa povećanjem sredstava za povratak, **treće**, donošenje zakona o državnoj imovini kao jednom od uslova u ispunjavanju obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (sa spoznatom sviješću sva tri lidera da se državna imovina mora prvo uknjižiti da bude državna – da bi onda država Zakonom mogla prenositi tu imovinu na druge pravne subjekte), **četvrto,** situiranje Distrikta Brčko u Ustav BiH, jer Distrikt nije zakonska, već ustavna kategorija, **peto** popis stanovništva 2011. obavezno vezati za Program povratka 2009-2014 pokriven sa pola milijarde kredita za svaku godinu po sto miliona. A što se tiče nacionalne zastupljenosti u svim državnim, entitetskim, kantonalnim i općinskim institucijama, o tome se ne odlučuje samim činom popisa, već realizacijom povratka prema kriterijima Aneksa 7 i Amandmanom na Ustav BiH u pogledu nacionalne strukture svih nabrojanih nivoa vlasti o čemu će se voditi rasprave u okviru ustavnih promjena, a u zakonu o popisu stanovništva unijeti klauzulu, da ukoliko se ovim Programom ne ostvare ciljevi povratka u skladu sa Aneksom 7, ostaje i dalje da važi odredba da će se zastupljenost u vlasti računati prema popisu iz 1991. godine, i **šesto**, rekonstrukcija Vijeća ministara u okviru Zakona o Vijeću ministara i Poslovnika Parlamentarne skupštine.

Otuda je pogrešno što se otvorila politička rasprava za Prudski sporazum ili protiv Prudskog sporazuma, jer u suštini ovdje se i ne radi o bilo kakvom Sporazumu, izuzev o, kao što vidite **Zajedničkoj izjavi** u kojoj su pobrojana pitanja o kojima će se odlučivati u Parlamentarnoj skupštini prema procedurama koje su za to propisane u Ustavu i poslovnicima.

Ne treba zaboraviti da su tu Izjavu potpisali između ostalih i ljudi koji interes Republike Srpske stavljaju ispred interesa države BiH i Evropske unije, čime sami demantuju da priznaju Dejtonski sporazum i Ustav BiH unutar tog sporazuma,u koji se inače zaklinju, ili se traži treći hrvatski entitet i vraća nas na propale političke opcije prije Vašingtonskog sporazuma. Zato Prudski sporazum ne treba ni glorifikovati a niti satanizirati, već u rješenjima o pitanjima koja on sadrži izraziti one političke intencije i pravne sadržaje koji će jačati Bosnu i Hercegovinu i njene institucije, kao i ukupnu političku moć države, na njenom vrlo teškom i trnovitom putu u procesu integracija u Evropsku uniju i NATO savez. Hvala!

DRŽAVNOPRAVNI I POLITIČKI RAZVITAK BOSNE I HERCEGOVINE

Poštovane dame i gospodo, dragi prijatelji, kolege i kolegice, dragi promotori, zahvaljujem vam se što ste našli slobodno vrijeme da prisustvujete, ja bih rekao, ovom času historije, na kojem, ne znam već po koji put, promoviramo državu Bosnu i Hercegovinu, koja je od svoga postojanja osporavana ili prisvajana od njenih susjeda ili zemalja šireg okruženja.*)

Zahvalio bih se kolegi Filandri na napomeni u vezi sa Hadžijahićevom knjigom. Znao sam za nju i imam je, ali eto jednostavno, pošto je knjiga izašla prije par godina, nije bila poznata u vremenu kada sam obrađivao materiju srednjovjekovne Bosne, a teško bih je i ukomponovao u ovaj moj projekat koji datira od sredine X-stoljeća, od pomena imena zemlje Bosne u Porfirogenetovom djelu De Administrando imperio, s obzirom da Hadžijahić u svome djelu govori o historiji ovog prostora u IX i X stoljeću, kada se još nije znalo za ime Bosne.

Moram priznati da sam u svome školovanju i obrazovanju osjetio nedostatak ovih znanja koja su sadržana sada u ovoj knjizi. Tada nisam znao kako doći do tih znanja iz prostog razloga što ni školski sistem, a ni čitav kontekst našeg obrazovanja, nije išao u tom pravcu, izuzev ako se ne izuzmu oni koji su se profesionalno obrazovali kao historičari. Mi koji nismo studirali historiju, za nas ta znanja nisu bila poznata, ili smo možda mislili, pošto sam ja dijete prethodnog sistema, i okrenuti budućnosti, da nečačkamo mnogo po toj prošlosti i da gledamo u budućnost.

Kad je došla 1992. godina ja sam tek tad primijetio nedostatak tih znanja, tako da ovu knjigu na neki način pišem od 1992. godine do danas. Konkretnije njeno projektovanje i oblikovanje je došlo tek 96/97 godine, kada smo pripremali jednu naučnu konferenciju pod naslovom „Bosna i Hercegovina i Bošnjaci“ pod pokroviteljstvom rahmetli Alije Izetbegovića. U pripremnom odboru, između ostalih, je bio i akademik Arif Tanović, i kada smo utvrđivali probleme i teme te konferencije, on je rekao: Omere, mislim da bi bilo dobro da ti obradiš temu „Oblici državnosti i pravni sistemi Bosne i Hercegovine“. Razumije se, stavio me je u iskušenje da to prihvatim ili neprihvatim. Ali pošto sam pravnik i bavim se teorijski pravnim i državnim pitanjima, a za vrijeme rata nastojao sam da više saznam o Bosni i Hercegovini i da

*) Izlaganje na kraju promocije moje knjige „Državnopravni i politički razvitak Bosne i Hercegovine“, održane 12.06.2009. godine na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu.

dođem do tih znanja o kojima sam govorio, a nisam ih ranije imao, dosta sam bio već iščitao te literature, pristao sam na taj prijedlog. Tako sam na toj naučnoj konferenciji koja je imala međunarodni karakter u maju 1997. godine izašao sa referatom pod gore navedenim naslovom. Radeći na tom referatu vodio sam računa da čitam onu literaturu u koju sam ja lično imao povjerenje da je ona neka vrsta objektivne istine u odnosu na neku drugu literaturu koja je bila u funkciji velikodržavnih projekata Srbije i Hrvatske. Nastojao sam da se okrenem onim autorima za koje sam mislio da su koristili historijski tačne činjenice. Radeći na tom referatu sam htio da savladam abecedu bosanske historije, da prezentiram historijski istinite činjenice o Bosni i Hercegovini. Tako sam u funkciji pripreme mog referata preuzimao široke izvode iz tih knjiga i oni su uz moje komentare prezentirani u ovoj knjizi, naročito kad je riječ o periodu od sredine X-stoljeća do perioda federativne Jugoslavije. S obzirom da sam bio izabran za profesora na predmetu Društveno-politički sistem Jugoslavije, bila mi je poznata literatura iz tog perioda, a i sam sam o tome ranije pisao i u ovoj knjizi sadržani su uglavnom tekstovi koje sam ja pisao, uključujući i one tekstove za vrijeme i poslije rata, vezano za proces rješavanja političke krize na prostoru Jugoslavije, Bosne i Hercegovine i razumije se provedbe Dejtonskog sporazuma. Tako je ova knjiga nastala da odgovori na moje pitanje: Šta je to što nam se dešava od 1992. godine, poslije skoro pola vijeka zajedničkog života u suživotu, bratstvu i jedinstvu, u prosperitetu Bosne i Hercegovine, najvećem prosperitetu koji je ona imala u toku svoje historije itd.

Čitajući tu literaturu uspio sam sebi dati odgovor i mislim da je ova knjiga rezultat upravo toga, da prvo sebi dam odgovor, a onda, evo da je publikujem i dam u javnost i, razumije se podložni smo kritici i knjiga i ja kao njen autor. Ali, ostaje činjenica da sam je pisao za sebe, da sebi nađem odgovor na niz pitanja za koje nisam imao odgovore, iako sam 1992. godine bio pred kraj radnog vijeka. To što sam našao stavio sam u ovu knjigu i nadam se da će pomoći ljudima da, razumije se, čitajući i druge knjige koje danas izlaze bez cenzure, tako da kažem, kao i nova istraživanja do kojih je došao kolega Ibrahim Pašić i drugi, da kompletiraju istinu o svome viđenju Bosne i Hercegovine i steknu svoju istinu o BiH.

Ovdje je dat i moj pogled na konkretna politička rješenja jer sam i sam kao pravnik obavezan da u ovom kritičnom trenutku našeg političkog sistema, na osnovi svog iskustva i kao društveni radnik a i kao profesor Političkog sistema Jugoslavije a kasnije i kao profesor Političkog sistema Bosne i Hercegovine i kao pravnik, dam svoj doprinos i prijedloge za rješavanje nekih političkih i ustavnih pitanja.

Ja sam vidio taj izlaz u predizbornoj koaliciji političkih stranaka u našoj zemlji. U BiH ne može biti vladajuća stranka ili koalicija ako nije multietnička. U Bosni i Hercegovini mora se vladati tako, da u tom vladajućem orkestru budu zastupljeni predstavnici svih naroda i narodnosti. To sam vidio samo u predizbornoj,

a ne postizbornoj koaliciji. Mi do sada od 1990. godine na ovamo nismo imali koalicije u onom smislu o kojem se govori u zapadnim demokratijama, mi smo u stvari imali partnerstvo političkih stranaka, a kod partnerstva političkih stranaka u vlasti, svaki partner želi da čitav svoj program unese u program tog političkog mandata koji ostvaruje u vlasti, a to je nemoguće, i zato imamo pojavu da vladajuće stranke jedna drugoj čine opoziciju kod odlučivanja. Ako se pravi predizborna koalicija, onda treba da oni koji misle da treba da vladaju u koaliciji moraju da sjednu i da naprave program kojeg će realizirati u periodu tog mandata ako osvoje vlast. Mislim, da bi dobro bilo ako bi se ove ideje mogle ugraditi u Izborni zakon, što bi bitno, iako se ne promijeni Ustav, relaksiralo političku situaciju u Bosni i Hercegovini.

Međutim, ključno pitanje u Bosni i Hercegovini je odnos njenih naroda prema Bosni i Hercegovini. U tom smislu sam govorio o potrebi političkog konsenzusa za naredno vrijeme. Ove stranke koje su došle na vlast 1990. godine su se usaglasile samo po jednom pitanju, a to je kako oboriti komuniste sa vlasti. Ni u jednom drugom pitanju nisu se usaglasile do danas, evo skoro 20 godina. Zato je neophodno u multietničkom društvu kao što je naše predizborno a ne postizborno koaliranje stranaka koje žele participirati u vlasti, jer bi birači tada mogli da se kao građani izjašnjavaju o političkim programima pojedinih koalicija i daju svoj glas za multietničku listu, a ne kao Bošnjaci, Srbi i Hrvati svaki za svoju nacionalnu stranku kao što su to do sada radili. Hvala što ste me saslušali i još jednom hvala što ste bili prisutni na ovoj promociji.

MEHMED SPAHO

Pred sobom imamo izvanrednu, jedinstvenu studiju (političku biografiju) Mehmeda Spahe,*) najistaknutije političke ličnosti iz reda Bošnjaka u prvoj polovini XX stoljeća, autora dr. Husnije Kamberovića.

Studija je napisana na temelju provjerljivih pisanih izvora, bez pretenzije da se daje konačna ocjena o političkom djelovanju Mehmeda Spahe. Tako možemo očekivati i druge autore koji će pisati o ovoj veoma zanimljivoj političkoj ličnosti u jednom od najdramatičnijih perioda bh. historije, u vremenu između dva svjetska rata, koje je obilježeno stvaranjem prve južnoslavenske države u kojoj je BiH imala centralni geografski položaj koju je zapljuskivao sa svih strana velikosrpski i velikohrvatski nacionalizam, s pretenzijama da je sebi prisvoje ili između sebe dijele.

Tako su se bosanski muslimani našli u novoj državi između čekića i nakovnja, s očekivanjem srpskih i hrvatskih nacionalista, da se nacionalno odrede kao Srbi ili kao Hrvati, kako oni kažu, da bi se lakše riješilo muslimansko pitanje, a u suštini da nestane Bosne i Hercegovine, kao zasebnog historijsko-političkog entiteta, jedne od najstarijih zemalja u ovoj regiji, plašeći se njenog autonomnog položaja koji bi sh. nacionaliste zauvijek ostavio bez bh. zemlje kao sastavnog dijela Srbije, Hrvatske i Crne Gore.

To je historijski i politički okvir koji je autor ove studije imao u vidu i nalazi se na fonu njegovog istraživanja političkog djelovanja Mehmeda Spahe, koje se odvijalo na terenu političko-stranačke borbe za osvajanje i prakticiranje državne vlasti, s jedne strane, i opozicionih suprotstavljanja toj vlasti, kako u režimu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca do 1929. godine, tako i u postdiktatorskom političkom režimu Kraljevine Jugoslavije poslije 1929. godine sve do Spahine smrti 29. juna 1939. godine, s druge strane.

Tu stranačko-političku borbu za vlast u Beogradu i stvaranje opozicije režimu, u Bosni i Hercegovini je karakterizirala činjenica njenog multietničkog sastava: bosanskih muslimana koji nikada nisu istupali u svom političkom djelovanju protiv kralja i protiv države, zalažući se za više autonomije, jednakosti i ravnopravnosti, kao i za pravnu državu jednakopravnih građana u okviru postojećeg režima. S druge strane su bili bosanski pravoslavni Srbi koji su se protivili autonomiji BiH i zalagali za centraliziranu vlast i jedinstveno srpsko vođstvo koga su oni slijepo

*) Riječ na promociji knjige „Mehmed Spaho (1883.-1939) Politička biografija“, autora dr. Husnije Kamberovića, izdavač VKBI, 2009. godine u okviru edicije „Vrijeme uspravljanja Bošnjaka“, održanoj 2. jula 2009. godine u Bošnjačkom institutu u Sarajevu.

slijedili neovisno na bosanske lokalne prilike sa pretenzijom priključenja Bosne Srbiji, kao i bosanskih katolika Hrvata koji su slijedili opozicionu politiku HRSS Radića, kasnije i Mačeka, podržavajući federalizaciju Jugoslavije i priključenje BiH Hrvatskoj ili njenoj podjeli sa Srbijom.

Upravo činjenica neravnopravnosti i nejednakosti svih građana pred zakonom u novoj državi, a što su posebno trpili bosanski muslimani, kao i teritorijalne pretenzije susjeda na Bosnu i Hercegovinu, bili su dobar razlog za osnivanje Jugoslavenske muslimanske organizacije kao političke stranke bosanskih muslimana bez vjerskih obilježja, nasuprot srpskim radikalima koji su imali krsnu slavu ili Radićeve HRSS koja je svoje zborove počinjala sa „Hvaljen Isus i Marija", a koji su istovremeno prigovarali Jugoslovenskoj muslimanskoj organizaciji da je vjerska stranka, obrazlažući to time da se muslimani nisu nacionalno opredijelili kao Srbi ili Hrvati.

To je politički okvir u kome je djelovao Mehmed Spaho kao neosporni politički vođa bosanskih muslimana sve do njegove zagonetne smrti 1939. godine, što je bio predmet istraživanja u ovoj studiji.

Doktor Husnija Kamberović je već u Predgovoru svoje studije, navodeći primjere dosadašnjih istraživanja političkog djelovanja Mehmeda Spahe, nagovijestio da će njegovo istraživanje slijediti samo provjerljive činjenice koje se mogu naći u autentičnim izvorima, ali je u svom metodološkom pristupu o stradalništvu bošnjačkih političkih lidera, pored Mehmeda Spahe spomenuo još i Džemala Bijedića i Hamdiju Pozderca. Time je nehotice nagovijestio da se u ovoj ediciji *Vrijeme uspravljanja Bošnjaka* u programu VKBI nađu i ova dva istaknuta bošnjačka političara iz vremena komunističke egzistencije Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji.

Studija dr. Husnije Kamberovića „Mehmed Spahoi" struktuirana je u tri dijela: (1) Djelatnost Mehmeda Spahe do kraja Prvog svjetskog rata, (2) Politička djelatnost Mehmeda Spahe 1918-1929. godine i (3) Djelatnost Mehmeda Spahe nakon 1929. godine. U prilogu studije su odabrani autorski članci Mehmeda Spahe nakon 1929. godine, kao i njegove lične i službene fotografije.

Za političko djelovanje Mehmeda Spahe posebno se čine zanimljivim drugo i treće poglavlje. Drugo poglavlje obrađuje period od ujedinjenja 1. decembra 1918. godine do 1929. godine, u kome se prepoznaje predustavno doba do 1921. i ustavno doba novostvorene države do diktature kralja Aleksandra 1929. godine. Treće poglavlje sadrži djelovanje Mehmeda Spahe od stvaranja šestojanuarskog režima 1929., promjene imena države i podjele države na banovine, kao i oktroiranog ustava iz 1931. godine do obnove parlamentarnog života 1935 i 1938. godine i smrti Mehmeda Spahe u junu 1939. godine.

Oba ova perioda u historiji Kraljevine Jugoslavije, a time i Bosne i Hercegovine, mogu se označiti politički veoma nestabilnim, posebno s obzirom na opozicioni stav Radićeve HRSS prema centralističkom ustroju države, režimu u cjelini kao i vremenu nametanja srpske hegemonije nad manjim narodima u Kraljevini Jugoslaviji.

Za Spahu se može reći da je bio moderan političar evropske provenijencije demokratski orijentiran koga je karakterizirala harizma, ne samo kao čovjeka popularnog u svom narodu već i od naroda prihvaćenog kao svog najrođenijeg i čovjeka od narodnog povjerenja, koje on ni u jednom trenutku nije izdao niti iznevjerio. Osnovne su tačke programa JMO za koje se on zalagao: više samouprave (autonomije) historijskim zemljama među kojima je bila i BiH, dakle, za decentralizaciju Jugoslavije, jednakost i ravnopravnost svih građana pred zakonom neovisno od njihove vjerske i etničke pripadnosti. Od programa je odstupao samo iz taktičkih razloga, ali ga nikada nije napuštao. Prepuštao je i vremenu da neke stvari odradi, bio je fanatični realista i vjerovao je u budućnost, da će doći bolja vremena. Poznata je njegova izreka: „Naša je budućnost, a prošlost je onih koji hoće da pomoću sile vladaju“.

U vrijeme Spahinog političkog djelovanja nije lahko bilo biti musliman, niti muslimanski političar u Kraljevini Jugoslaviji. Ovo i s obzirom na odbojnost samog kralja Aleksandra prema muslimanima. Kamberović citira riječi Milana Stojadinovića iz 1933 i 1934. godine koji kaže: „ali kralj Aleksandar nikako nije hteo da čuje muslimane iz razloga koji mi ni onda, a ni danas, nisu jasni“. Ni politički predstavnici bosanskih Srba nisu priznavali muslimane kao narod. Posebno se u tome isticao Milan Srškić, vođa bosanskih srpskih radikala. Po njemu najbolje bi bilo da se muslimani izjasne ko su (ako hoće da budu svi Srbi ili Hrvati) pa bi se sporazumom sa Hrvatima riješilo i pitanje muslimana. Po tom kriteriju je došlo 1939. godine, poslije Spahine smrti, do podjele Bosne i Hercegovine između Mačeka i Cvetkovića: srezovi sa većinskim muslimanskim i hrvatskim stanovništvom pripali su banovini Hrvatskoj, a srezovi sa većinskim muslimanskim i srpskim stanovništvom trebalo je da pripadnu entitetu Srpske zemlje sa sjedištem u Skoplju.

Nije bilo lahko ni Mehmedu Spahi da kao politički predstavnik bosanskih muslimana, za svoga života, dok je još sjedio u ministarskoj fotelji, dozvoli vladi u kojoj sjedi, da se BiH dijeli i pripajaju Hrvatskoj i Srbiji njeni dijelovi koji im historijski nikada nisu pripadali, jer su oduvijek historijski smatrani bh. teritorijem i kao takvi preživjeli nasrtaje Bizanta, Ugarske, Mletačke Republike, Osmanske i Austougarske carevine, pa da Bosna i Hercegovina nestane kao zasebna historijsko-politička jedinica u južnoslavenskoj državi zbog političke nagodbe Hrvata i Srba. Spaho je, dakle, morao umrijeti prije toga sporazuma. On je umro 29. juna 1939. godine, a sporazum o podjeli BiH su nepuna dva mjeseca kasnije, 23. avgusta 1939. godine,

potpisali Cvetković i Maček. Nedavno se navršilo 70 godina od smrti Mehmeda Spahe, a da još ne znamo sa sigurnošću da li je Spaho umro prirodnom smrću ili je nasilno umoren.

Ne možemo sebe opravdati, posebno bošnjačka intelektualna elita, da je za svo ovo vrijeme takva jedna politička veličina, ljudska gromada, kakav je bio Mehmed Spaho, a što proizilazi iz sadržaj ove studije, provede u dubokoj anonimnosti svih dosadašnjih generacija bh. školaraca na čijem djelu su trebali da se uče kako se voli svoja domovina Bosna i Hercegovina za koju su i ondašnji političari bili spremni umrijeti, kao heroji na prvoj liniji fronta u odbrani Bosne i Hercegovine, ako se zna da je bilo nekoliko pokušaja atentata na Mehmeda Spahu.

Autoru bih na kraju, uz izraze zahvalnosti na ovoj izvanrednoj knjizi, preporučio da nastavi istraživanje političkog djelovanja Mehmeda Spahe, i da nam u doglednom vremenu pripremi knjigu njegovih govora u Narodnoj skupštini Kraljevine Jugoslavije koji će samim svojim sadržajem potvrditi političku i ljudsku veličinu Mehmeda Spahe i teške probleme sa kojima se suočavao on i njegov bošnjački narod. To nam je danas potrebno više radi nas samih, da bi još bolje razumjeli i shvatili današnje političke procese, koji nas nažalost ponovo vraćaju unazad, na stanje političkih odnosa Spahinog vremena, ali na našu sreću danas imamo nezavisnu i suverenu Bosnu i Hercegovinu, a i Evropa se danas promijenila.

Završit ću ovo svoje izlaganje Spahinim proročkim riječima: „Naša je budućnost, a prošlost je onih koji hoće da pomoću sile vladaju“. Hvala!

ENTITETSKO GLASANJE

Pošto postoji otpor Republike Srpske da se ukine entitetsko glasanje*) u proceduri donošenja odluka u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine neophodno je dati pravno tumačenje tog instituta sadržanog u Ustavu BiH. Odredba o entitetskom glasanju sadržana je u članu IV. stavu 3. d) koja glasi: „Sve odluke u oba doma donose se većinom glasova onih koji su prisutni i glasaju...pod uslovom da glasovi protiv ne uključuju dvije trećine, ili više, delegata ili članova izabranih iz svakog entiteta“. Pojam „delegata“ odnosi se na sastav Doma naroda, a pojam „članovi“ odnosi se na izabrane članove Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. U ovom tekstu bit će riječi o izabranim članovima Predstavničkog doma iz oba entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. U Federaciji BiH u Predstavnički dom bira se 28 članova iz reda građana neovisno od njihove nacionalnosti, a u Republici Srpskoj 14 članova, također neovisno od njihove nacionalnosti, za koje u oba entiteta glasaju svi građani. Dakle, za izbor članova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH Ustavom su konstituirani entiteti kao izborne jedinice. Predstavnički dom je, dakle, dom građana bez obzira na njihovu nacionalnost pod uslovom da su nastanjeni u dotičnim entitetima i da imaju aktivno i pasivno biračko pravo, tj. da su punoljetni i da su poslovno sposobni.

Problem kod entitetskog glasanja je nastao zbog činjenice da ga mogu koristiti samo dva od tri naroda u BiH u Predstavničkom domu, a to su Bošnjaci i Srbi. Bošnjaci u Federaciji BiH, jer imaju dvije trećine od 28 članova toga doma, a Srbi u RS, jer imaju više od dvije trećine od 14 članova toga doma koji se biraju u RS. Tako se po Ustavu BiH entitetsko glasanje pretvorilo u etničko glasanje. Pošto je etničko glasanje rezervirano prema Ustavu BiH (član IV, stav 3. e) i f) samo u Domu naroda PSBiH, to se je i Predstavnički dom, kao Dom građana, pretvorio za Srbe i Bošnjake, također u Dom u kome se entitetsko glasanje pretvorilo u etničko glasanje i time omogućilo zloupotrebu doma građana, pretvarajući se za ova dva naroda, faktički u još jedan Dom, ali samo za Bošnjake i Srbe, u kome se izgubila mogućnost odlučivanja od strane građana oba entiteta. To je razlog zbog čega i Hrvati traže za sebe svoj entitet u kome će oni biti većinski narod. Razumije se da to nije izlaz iz ove bosanske političke rašomonijade koja je sadržana u neustavnoj primjeni Ustava BiH.

*) „Oslobođenje“, 2. novembar 2009. godine.

Pošto je u članu IV, stavu 3. e) i f) uređena zaštita vitalnog nacionalnog interesa za sva tri bosanska naroda, najlakši put bi bio da se u Predstavničkom domu tzv. entitetsko glasanje ukine brisanjem ustavne odredbe „pod uslovom da glasovi protiv ne uključuju dvije trećine članova izabranih iz svakog entiteta“, jer takve odredbe nema ni u jednom ustavu bilo koje zemlje u svijetu koja uređuje rad predstavničkog doma, koji predstavlja dom građana. Može se zamisliti kako bi funkcionirao američki Kongres, kada bi poslanici jedne od 50 američkih država htjeli da zaštite svoj entitetski odnosno državni interes i suprotstave se donošenju nekog zakona ili Parlament u Velikoj Britaniji, Njemačkoj ili Rusiji i sl.

I pored toga što predstavnici SAD i Evropske unije znaju za pogubnost te ustavne odredbe za funkcioniranje Bosne i Hercegovine, oni u ovoj fazi svoje misije u Bosni i Hercegovini (u razgovorima u Butmiru) ne preporučuju ukidanje entitetskog glasanja. Entitetsko glasanje jeste ustavna kategorija ali se ono neustavno primjenjuje od 2000. godine kada je Ustavni sud BiH donio Odluku o konstitutivnosti sva tri naroda u oba entiteta.

Zato preostaje jedino da se ta ustavna odredba pravno protumači. U skladu sa Ustavom BiH, tu odredbu može pravno protumačiti i donijeti adekvatnu odluku samo Ustavni sud Bosne i Hercegovine, na prijedlog Ustavom ovlašćenih predlagača.

Kada bih ja bio u poziciji da dajem pravno tumačenje te odredbe pošao bih od Ustava Republike Srpske koji u članu 1. stav 4. uređuje da: „Srbi, Bošnjaci i Hrvati, kao konstitutivni narodi, Ostali i građani, ravnopravno i bez diskriminacije učestvuju u vršenju vlasti u Republici Srpskoj“. Dakle, riječ je o tome da im se ovim Ustavom kao ustavom entiteta, osiguravaju sva prava da kao konstitutivni narodi, pa i kao građani, ravnopravno i bez diskriminacije učestvuju u vršenju vlasti u Republici Srpskoj. To znači da, kada se radi o zaštiti interesa entiteta RS u Predstavničkom domu PS Bosne i Hercegovine, morali bi se pitati i predstavnici Bošnjaka, Hrvata i Ostalih, a ne samo Srba, šta su interesi RS kao entiteta. A to znači da u onoj dvotrećinskoj većini izabranih članova u Predstavnički dom PS BiH moraju biti i članovi iz reda Bošnjaka, Hrvata i Ostalih koji su stalno nastanjeni u RS i kojima je RS njihov entitet i da zajedno sa srpskim članovima odlučuju je li entitetski interes RS povrijeđen predloženim zakonom o kome se odlučuje u Predstavničkom domu PS BiH. Ako bi nekim slučajem bošnjački ili hrvatski predstavnik smatrao da predloženim zakonom nije povrijeđen entitetski interes RS, onda te dvotrećinske većine ne bi bilo, čime bi bila potvrđena gore citirana odredba člana 1. Ustava RS, da su Srbi, Bošnjaci, Hrvati i Ostali ravnopravni i da bez diskriminacije odlučuju u vršenju vlasti u Republici Srpskoj. Sve ovo što sam rekao za RS u pogledu učešća građana sva tri naroda u entitetskom glasanju važi i za Federaciju BiH. U suprotnom, to ostaje gola fraza, bez svoga stvarnog sadržaja. Upravo onako kakvo

je stanje danas u pogledu ustavnog položaja Bošnjaka i Hrvata u Republici Srpskoj ili Hrvata i Srba u Federaciji Bosne i Hercegovine, u pogledu mogućnosti njihovog uticaja u slučaju entitetskog glasanja u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

Zato predlažem da se tzv. entitetsko glasanje već u ovoj fazi ustavnih promjena ukine, jer ne donosi nikakvo dobro ni jednom narodu u Bosni i Hercegovini. Ovo tim prije što je Ustavom BiH, zagarantirana zaštita vitalnog nacionalnog interesa Srba, Bošnjaka i Hrvata u Domu naroda. A pošto zakon mora biti izglasan u oba doma da bi se smatrao donešenim, ne bi bio povrijeđen nacionalni interes ni jednog naroda u Bosni i Hercegovini, kao pluralnoj političkoj zajednici, a to je ono što je bitno u cijeloj ovoj priči.

USTAVNA RJEŠENJA U BOSNI I HERCEGOVINI I „PROBLEMI" S FEDERALIZMOM

Ja ću svoje izlaganje*) početi podsjećanjem na jednu Čerčilovu sentencu: „Kada Balkan bude u stanju da, umjesto proizvodnje viška istorije koju ne može da svari, proizvodi višak knjiga koje može svariti, biću siguran da smo se uputili ka kosmičkim prostorima". (Vidi: „Oslobođenje", 28.9.2009.) Pošto Bosna i Hercegovina za razliku od Austrije geografski pripada Balkanu, već tu nastaje duboka razlika između Austrije i Bosne i Hercegovine u pitanju iz naslova ovog panela: „Ustavna rješenja u Bosni i Hercegovini i „problemi" s federalizmom". Dok je Austrija federalna država, Bosna i Hercegovina nije federalna država. Mada je srpski autori prava i neki međunarodni autoriteti, koji ne poznaju teoriju države i prava, ustava i historije Bosne i Hercegovine hoće da je naprave federalnom državom. Ja lično ne bih imao ništa protiv austrijskog modela federacije u BiH, ali nisam za model etničkih federalnih jedinica.

U Bosni i Hercegovini ne postoje stvarni „problemi" s federalizmom, kako stoji u naslovu ovog panela, već postoje problemi Bosne i Hercegovine sa imperijalizmom njenih susjeda i domaćim etnonacionalizmom. Srbija, Crna Gora i Hrvatska, vodile su agresivni rat protiv BiH da se teritorijalno prošire na račun međunarodnopravno priznatog državnog teritorija Bosne i Hercegovine. Oni su instrumentalizirali svoje sunarodnike Srbe, Hrvate i Crnogorce koji žive u Bosni i Hercegovini u svrhu ostvarivanja te svoje velikodržavne politike; naoružavajući ih i okrećući protiv svoje domovine BiH, stvaranjem paradržavnih nacionalnih tvorevina od kojih su neke međunarodnopravno legitimirane Federacija Bosne i Herecegovine Vašingtonskim (18. marta 1994.), a Republika Srpska Dejtonskim sporazumom (21. novembra 1995.), potpisanim 14. decembra 1995. godine.

Oba ova entiteta su rezultat etničkog čišćenja i time nelegitimna. S prostora Federacije pod kontrolom HVO etnički su očišćeni Srbi i Bošnjaci, a sa prostora koji je kontrolirala ARBiH, na poziv Radovana Karadžića i Mate Bobana, znatan broj Srba i Hrvata su dobrovoljno prelazili na teritorije pod kontrolom srpske i hrvatske vojske. Sa prostora Republike Srpske etnički su očišćeni Bošnjaci i Hrvati, a u Srebrenici je izvršen i genocid nad Bošnjacima od strane srpske vojske i policije, što

*) Izlaganje na Okruglom stolu „Ustav BiH: Ljudska prava-federalizam-izgradnja države", održanom 10. decembra 2009. godine u Sarajevu u organizaciji Fakulteta političkih nauka u Sarajevu i Pravnog fakulteta iz Beča.

je utvrdio u svojoj Presudi Međunarodni sud pravde u Hagu 26. februara 2007. godine. Da bi se trajno uklonio ovaj problem u odnosima između Bosne i Hercegovine i njenih susjeda neophodno je da Evropska unija uslovi prijem Hrvatske, Srbije i Crne Gore time što će prethodno u svoje ustave unijeti odredbu da nemaju teritorijalne pretenzije prema državi Bosni i Hercegovini. Time će se značajno doprinijeti stabiliziranju državno-pravnog poretka Bosne i Hercegovine. To će biti jasna poruka njihovim sunarodnicima u Bosni i Hercegovini da svoju budućnost vide unutar Bosne i Hercegovine, bez ikakve nade da bi dijelovi BiH naseljeni pretežno srpsko-crnogorskim i hrvatskim narodom mogli ikada pripadati državnom teritoriju Srbije, Hrvatske i Crne Gore.

Dozvolite mi da sada objasnim zbog čega Bosna i Hercegovina, u čijem su sastavu Federacija BiH i Republika Srpska, nije federacija, već prosta visoko decentralizirana država. Nazivi oba entiteta su neadekvatni ili bolje rečeno izmišljeni u nevolji rata i traženja rješenja radi postizanja mira. Prvo ću poći od Federacije. Ovdje, dakle, nije riječ o Federaciji dviju provincija Bosne i Hercegovine, kako se ona službeno naziva, već o federaciji 10 kantona u kojima većinski žive Bošnjaci i Hrvati. Oni su imali vojnu kontrolu nad ovim teritorijem 1994. godine kada je Vašingtonskim sporazumom prestao sukob između Bosne i Hercegovine i Hrvatske i obuhvata oko 51% teritorije države BiH. Na tom prostoru prije rata nalazilo se oko 1/3 srpske populacije u BiH. Republika Srpska je ilegalno nastala 9. januara 1992. godine, u pokušaju secesije i njenog pripajanja Srbiji i Crnoj Gori. Legitimirana je Dejtonskim sporazumom na oko 49% državne teritorije Bosne i Hercegovine. Na tom prostoru je prije rata živjelo oko 46% Bošnjaka i Hrvata, koji su etnički očišćeni za vrijeme srpsko-crnogorske agresije. Republika Srpska je po njenom ustavu iz 1992. godine trebala biti država samo Srba i zato je nazvana Republikom Srpskom, dakle, čistom ratnom tvorevinom.

Dejtonskim sporazumom nije priznato etničko čišćenje i garantovan je povratak svim izbjeglim i raseljenim licima. Otuda su ova dva entiteta: Federacija BiH i Republika Srpska kako se oni danas zovu u sastavu države Bosne i Hercegovine, Dejtonskim sporazumom, Aneksom 7 o povratku i Odlukom Ustavnog suda BiH od 31. jula 2000. godine, označeni kao multietnički entiteti u kojima su sva tri ustavna naroda Bošnjaci, Srbi i Hrvati ravnopravni i proporcionalno učestvuju u vlasti od općine, preko kantona, entiteta do nivoa državne vlasti, što je unešeno i u ustave oba entiteta:

U stavu 4. člana 1. Ustava Republike Srpske piše: „Srbi, Bošnjaci i Hrvati, kao konstitutivni narodi, Ostali i građani, ravnopravno i bez diskriminacije učestvuju u vršenju vlasti u Republici Srpskoj".

U stavu 2. člana 1. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine piše: „(2) Bošnjaci, Hrvati i Srbi kao konstitutivni narodi, zajedno sa ostalima, i građani Federacije Bosne i Hercegovine, ravnopravno uređuju Federaciju Bosne i Hercegovine“.

Zašto ova dva entiteta nisu federalne jedinice i zašto BiH nije federalna država. Prvo zato što u samom Ustavu BiH iz Dejtona ona nije definirana da je savezna država ova dva entiteta.U članu 1. stavu 1. rečeno je: „Republika Bosna i Hercegovina, čije je zvanično ime od sada „Bosna i Hercegovina“, nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država sa unutrašnjom strukturom modificiranom ovim Ustavom, i sa postojećim međunarodno priznatim granicama“. Drugo, što proizilazi iz ovog prvog jeste, što entiteti nemaju svog zasebnog doma u Parlamentarnoj skupštini BiH, koga obavezno imaju sve federalne države. U Parlamentarnoj skupštini BiH imaju dva doma: Predstavnički dom u kome se nalaze predstavnici građana proporcionalno birani iz oba entiteta (14 iz Republike Srpske i 28 iz Federacije) koje su birali građani oba entiteta nezavisno od njihove nacionalne pripadnosti i što izabrani poslanici ne predstavljaju entitete već građane u oba entiteta. Drugi dom je Dom naroda. On nije Dom entiteta, niti naroda entiteta, već Dom naroda (Srba, Bošnjaka i Hrvata) sa cijelog prostora Bosne i Hercegovine. Ovaj dom načinom na koji se danas bira je u suprotnosti sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda jer pet Srba dolazi iz Republike Srpske, a po pet Bošnjaka i Hrvata dolazi samo iz Federacije, umjesto sa cijelog prostora BiH. Tako da Srbi iz Federacije, a Bošnjaci i Hrvati iz Republike Srpske nisu predstavljeni svojim predstavnikom u Domu naroda. To je utvrdila i Venecijanska komisija Vijeća Evrope i traži da se to ispravi. Isti je slučaj i sa članovima Predsjedništva BiH gdje srpsku populaciju u Bosni i Hercegovini može predstavljati samo Srbin iz RS, a bošnjačku i hrvatsku samo Bošnjak i Hrvat iz Federacije, što se također smatra suprotnim navedenoj evropskoj konvenciji. Tako ni jedan od dva doma u Parlamentarnoj skupštini nisu domovi entiteta, da bi oni mogli biti federalne jedinice, a BiH federalna država. Niti su članovi Predsjedništva predstavnici entiteta, već predstavnici svoga naroda sa cijelog prostora BiH, ali i građana koji su ih birali, neovisno od njihove nacionalne pripadnosti.

Drugi dio izlaganja koji se odnosi na etnički nacionalizam počet ću ovaj put sa jednom sentencom Marka Platnera, kourednika vašingtonskog „Journal of Democracy“, on kaže: „Vi možete da date narodu da odlučuje, ali prvo morate da odlučite – ko je narod? Ovo je velika rupa u demokratskoj teoriji. Ne postoji ubjedljiv teorijski ili moralni odgovor. Jednostavno se ide od slučaja do slučaja“ (Mark Platner, kourednik vašingtonskog „Journal of Democracy“, vidi: „Oslobođenje“, 5. mart 2008.).

Ako je u prvom slučaju problem BiH u odnosima sa susjedima koji formalno priznaju teritorijalni integritet i suverenitet BiH, a stvarno, putem svojih sunarodnika

koji žive u BiH, prave opstrukcije u njenom funkcioniranju da bi je učinile nemogućom državom, u drugom slučaju jeste problem nacionalizma domaćih etničkih političkih elita u pitanju koje postavlja Mark Platner: Ko je narod u Bosni i Hercegovini koji odlučuje? Da li su to Bošnjaci, Srbi i Hrvati, koji svaki za sebe odlučuje i u korist samo svoga interesa odlučuju o Bosni i Hercegovini, ili su to Bosanci i Hercegovci, građani Bosne i Hercegovine, neovisno od njihove etničke i vjerske pripadnosti, koji odlučuju u korist Bosne i Hercegovine, dakle u interesu sva tri naroda i svih građana. Ovdje podsjećam da je Adrijan Hastings u svojoj knjizi „Građenje nacionaliteta" napisao da su na prostoru slavenskog juga **nacije** nastale po osnovi vjere, a da su Albanci jedini uspjeli naciju staviti ispred vjere. Ovaj problem nije toliko vidljiv u državama u kojima jedna nacija čini apsolutnu većinu stanovništva. Ali je prisutan u Bosni i Hercegovini u kojoj su tri ustavna naroda Srbi, Bošnjaci i Hrvati. Ta činjenica multietničke strukture sama po sebi ne bi bila problem da se ona ne zloupotrebljava od strane bosanskohercegovačkih susjeda koji u BiH unose netrpeljivost i mržnju između etničkih zajednica radi svoje koristi u skoro svim oblastima života od ekonomije, preko kulture i obrazovanja do politike i upravljanja državnim poslovima.

Taj problem je uočen naročito u Kraljevini Jugoslaviji između dva svjetska rata koji je bio poguban za opstanak Jugoslavije kao države i riješen je na Drugom zasijedanju AVNOJ-a stvaranjem Jugoslavije kao federativne (umjesto ranije unitarne) države u kojoj je Bosna i Hercegovina bila jedna od šest federalnih jedinica. Na Prvom zasijedanju ZAVNOBiH-a održanom 25. novembra predstavnici Bošnjaka, Srba i Hrvata obnovili su državnost BiH koju je ona bila izgubila 1463. godine vladavinom Osmanlija, Austro-Ugara i Kraljevine Jugoslavije 480 godina. Od tada do 1992. godine kada je BiH međunarodnopravno priznata kao suverena i nezavisna država, BiH sa svoja tri naroda Bošnjacima, Srbima i Hrvatima funkcionira kao politička zajednica Bosanaca i Hercegovaca na svim nivoima i u svim strukturama vlasti kao jedinstven politički narod: Bosanci i Hercegovci, uvijek vodeći računa o ravnopravnoj i proporcionalnoj zastupljenosti predstavnika sve tri etničke grupe u državnoj vlasti, kao i u svim drugim sferama djelatnosti.

Nakon rušenja komunističke vlasti oživjele su pretenzije naših susjeda da se teritorijalno prošire na račun BiH i upregnule su svoje sunarodnike u kola svojih imperijalističkih namjera i pokušaja rušenja teritorijalnog integriteta i suvereniteta BiH, kao međunarodnopravno priznate države. Ubrzo se pokazalo da je političko stranačko organiziranje po nacionalnom principu kako je uspostavljeno 1990. godine na demokratskim izborima bilo pogubno za Bosnu i Hercegovinu. Ovakvim načinom organiziranja stranaka, nisu se suprotstavile jedna prema drugoj samo političke stranke, već se po prirodi stvari suprotstavilo međusobno njihovo biračko tijelo, a to znači politički se suprotstavio jedan narod protiv drugog i trećeg naroda, što je imalo razarajuće posljedice za državnu infrastrukturu vlasti od općinske do državne vlasti.

Od tada je nastao politički haos koji do danas nije prestao da potresa Bosnu i Hercegovinu. Moje analize pokazuju, a to je potvrđeno i činjenično u proteklih 20 godina od izbora 1990. godine, da se ne može upravljati Bosnom i Hercegovinom na dosadašnji način,a to znači podijeljenim biračkim tijelom po nacionalnoj osnovi. To znači, ako ne možemo mijenjati narod, jer mi drugog naroda nemamo, možemo mijenjati izborne procedure, u kojima ni jedan od tri konstitutivna naroda, kao i ostali neće biti oštećeni u pogledu učešća njihovih predstavnika u državnoj vlasti od općine, preko kantona, entiteta do državne upravljačke strukture.

Ne mijenjajući postojeći Ustav BiH, izmjenama u Izbornom zakonu moguće je iz osnova relaksirati političko stanje u Bosni i Hercegovini i osposobiti je da postane jedna normalna država, ne gubeći ništa na svojoj multietničnosti i multikulturalnosti, ali potiskujući vladavinu nacionalista.

Prvo je potrebno unijeti dopune u Izborni zakon da se sve političke stranke preregistruju u Ministarstvu pravde Bosne i Hercegovine kao uslov da mogu učestvovati u izbornom procesu koji će kontrolirati Centralna izborna komisija.

Drugo, neophodno je u Izborni zakon unijeti obavezu svih političkih stranaka i koalicija koje učestvuju u izbornom procesu od općine, preko kantona, entiteta i državne vlasti, da na izborima ponude zatvorene multietničke liste na kojima će proporcionalno biti zastupljena sva tri konstitutivna naroda i ostali prema popisu stanovništva iz 1991. godine. Tada će se građani BiH kao birači, a ne kao pripadnici ovog ili onog naroda, moći opredjeljivati za političke programe podnosilaca multietničkih lista, jer će na njima biti predstavnici iz sva tri naroda i ostalih. Ovim bi se izbrisale posljedice etničkog čišćenja ne samo pojedinih mjesta, već čitavih regija i unijela sigurnost u manjinsku povratničku populaciju koja se danas nalazi u neravnopravnom položaju u odnosu na pripadnike većinskog naroda u općini, kantonu i entitetu.

Treće, neophodno je u Izborni zakon unijeti odredbu o dopunskim i prijevremenim izborima. Kada nastanu okolnosti da načelnik općine ili vlade kantona, entiteta i države ne funkcionira ili izgubi povjerenje parlamentarne većine, ili ako se parlamentarna većina raspadne, pa parlament ne može da funkcionira, da se Zakonom utvrdi obaveza raspisivanja prijevremenih izbora.

Na kraju predlažem da Visoki predstavnik svojom Odlukom unese ove tri izmjene i dopune u Izborni zakon Bosne i Hercegovine i time stvori pravni osnov za raspisivanje prijevremenih izbora već u proljeće 2010. godine, ne čakajući oktobar mjesec kada trebaju da se održe redovni izbori. Ovo je neophodno učiniti da bi se otklonile današnje blokade i opstrukcije u donošenju izmjena u Ustavu BiH koje bi BiH osposobile da brže krene u proces euroatlanskih integracija.

EKONOMSKI ODRŽIV POVRATAK JE USLOV ZA OBNAVLJANJE MULTIETNIČKE STRUKTURE BIRAČKOG TIJELA I ORGANA VLASTI

U vrijeme potpisivanja Dejtonskog sporazuma,*) prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Federaciji je bilo 62,82% bosanskog stanovništva od čega Bošnjaka 75,25%, Hrvata 79,91% i Srba 35,32% - Republika Srpska je imala 36,35% bosanskog stanovništva, od čega Bošnjaka 23,76%, Hrvata 19,72% i Srba 64,10%. Što znači u Federaciji je bilo više od 1/3 Srba od ukupnog broja Srba u BiH, a Hrvata i Bošnjaka zajedno je bilo u Republici Srpskoj 43,48%. Na području Brčkog (distrikt) bilo je oko 2% bosanskog stanovništva.

BiH je u vrijeme popisa 1991. Godine imala 109 općina od kojih su 52 imale bošnjačku većinu, 37 srpsku većinu i 20 hrvatsku većinu.

BiH je 1991. Godine imala oko 4,3 miliona stanovnika, od toga Bošnjaka 43,70%, Srba 31,30%, Hrvata 17,30%. Prema sadašnjoj procjeni u BiH ima malo više od 4 miliona stanovnika (Vidi: Presjek stanja u oblasti registriranja za potrebe rekonstrukcije i povratka, prilog Revidiranoj strategiji Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini). Prema procjeni kojom se služe međunarodni zvaničnici Bosna i Hercegovina ima danas 53% Bošnjaka, 37% Srba, 6% Hrvata i 4% nacionalnih manjina (Vidi: „Dnevni avaz“, 3.12.2008. godine).

Prema procjeni Agencije za statistiku BiH za 1999. godinu u Federaciji je bilo 73% Bošnjaka, Hrvata 22% i Srba 4,1%, Ostalih 0,9%. U Republici Srpskoj Srba je bilo 93,48%, Bošnjaka 5,06% i Hrvata 1,45%. Novije podatke nisam mogao dobiti.

U periodu od 1992-1995. godine svoje domove u BiH napustilo je 2,2 miliona, dakle, više od 50% stanovništva. U druge zemlje otišlo je 1,2 miliona, a 1,0 milion je raseljeno unutar BiH. Nastavljeno je iseljavanje i poslije rata o čemu nema službenih podataka.

Od 2,2 miliona izbjeglih i raseljenih osoba, njih oko 550 hiljada ili ¼ trajno se integriralo u stranim zemljama i u mjestima raseljenja u BiH. U BiH se vratilo oko 1,0 milion, od čega je polovina tzv. manjinskih povratnika Srba u Federaciju i Bošnjaka i Hrvata u Republiku Srpsku.

*) Godišnjak 2009., BKZ “Preporod”, Sarajevo.

Danas je oko 1,1 milion izvan svojih predratnih domova, od toga 0,5 miliona izvan BiH, od čega se oko 80% integriralo, dok 80 hiljada treba trajno rješenje uključujući dobrovoljni povratak u BiH.

Unutar BiH je raseljeno 39.000 porodica što čini 117.000 osoba, od kojih je 50.500 (43%) u Federaciji, a oko 66.000 (56%) u RS, a 800 (0,9%) u Brčkom. U samom Sarajevu je još 214 porodica u statusu izbjeglica u svom gradu.

Procjenjuje se da je za troškove obnove uništenih stambenih objekata danas potrebno oko 2 milijarde KM.

Revidirana strategija BiH za provedbu Aneksa 7 predviđa da bi od 2009. do 2014. godine trebalo da se osigura definitivno riješeno pitanje povratka.

Zbog čega je pitanje povratka važno za sudbinu Bosne i Hercegovine kao multietničke zajednice kakvu poznaje historija. Bosna i Hercegovina nikada se nije administrativno i teritorijalno dijelila po etničkom ili vjerskom kriteriju. U posljednjem ratu Srbija sa Crnom Gorom i Hrvatska su planski i sistematski radili na homogenizaciji Srba i Hrvata u BiH na određenom prostoru, čisteći taj prostor od nesrba i nehrvata da bi zaokružili i stvorili etnički čiste mini države u Bosni i Hercegovini s namjerom da ih pripoje Hrvatskoj i Srbiji. Bošnjaci to nisu radili; borili su se za cjelovitu BiH i ravnopravnost sva tri naroda na cijelom teritoriju države BiH, jer je BiH samo tako bila moguća, a takvom ju je i međunarodna zajednica priznala 1992. godine i potvrdila to u Dejtonu 1995. godine.

Zato danas, kada se govori o povratku, nije dovoljno da se samo Bošnjaci vrate u svoje predratne domove na prostoru kojim danas upravlja RS ili kantoni sa hrvatskom većinom u Federaciji. Bošnjacima je životni interes da se svi vrate u svoje predratne domove, da se i Hrvati i Srbi vrate na prostor kojim upravljaju Bošnjaci. Država Bosna i Hercegovina kao politička zajednica sva tri njena naroda je **najranjivija** na prostorima na kojima je naseljen samo jedan od tri naroda, koji teži za apsolutnom vlašću „na svome prostoru" i da bude što dalje od kontrole i nadzora centralne državne vlasti. Čist etnički prostor samo jednog naroda uvijek je potencijalna opasnost za teritorijalni integritet države BiH. Ovo iz razloga što saveznike u tome nalaze u ekstremnim nacionalističkim elementima sva tri naroda.

Kada je riječ o Bošnjacima njihova je sudbina kao etničkog elementa određena sudbinom države Bosne i Hercegovine, dok je to manje prisutno kod bosanskih Hrvata i kod bosanskih Srba. Kada pređu bosansku granicu, oni etnički ostaju Hrvati u Hrvatskoj i Srbi u Srbiji, dakle, ne bi tamo bili nacionalna manjina. Bez Bosne i Hercegovine Bošnjaci bi ostali bez svoje države, i u svakoj drugoj državi bi bili nacionalna manjina, ili narod bez domovine, kao Kurdi, Palestinci i Kašmirci, podložni asimilaciji i gubljenju svog etničkog identiteta. Zato se Bošnjaci moraju okrenuti **sebi** i **Bosni i Hercegovini** i više imati sistematske brige da se

održe kao narod i da očuvaju Bosnu i Hercegovinu kao svoju nacionalnu državu, neosporavajući pravo i bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima da BiH smatraju svojom nacionalnom državom, jer oni nisu dijaspora Srbije i Hrvatske, već autohtoni Bosanci i Hercegovci.

Zato kada govorimo o povratku treba ga sagledavati u tim parametrima. Bez ekonomski održivog povratka sva tri bosanska naroda nema ni multietničke strukture biračkog tijela, a to znači da neće biti ni multietničkog sastava lokalnih ni državnih organa vlasti na dotičnom prostoru, kao što su to bili ranije, prije 1992. godine.

Povratak znači očuvanje grunta, ko ima grunt ima i državu. Ekonomski održiv povratak znači staviti taj svoj grunt u funkciju proizvodnje nove vrijednosti, koji nije samo ekonomska kategorija, grunt je i politička i kulturna i demografska kategorija. Bez brige o natalitetu i grunt će se prepustiti neizvjesnosti, a time i sudbina žive supstance svakog od tri bosanska naroda. Bez grunta i nataliteta narod će nestati samim prirodnim tokom stvari. Zato pitanje ekonomski održivog povratka mora biti prvorazredno političko pitanje svih Bosanaca i Hercegovaca, ne samo onih u BiH, već i onih u dijaspori. Imam osjećaj da se Bošnjaci, Srbi i Hrvati u dijaspori dosta komotno odnose prema ovom pitanju. Oni kao da nisu svjesni svoga dijela odgovornosti za svoju sudbinu u BiH i Bosne i Hercegovine kao države.

Postavimo sebi pitanje da li Bošnjaci i Hrvati iz Bosne i Hercegovine koji žive u Hrvatskoj imaju svoj program pomoći povratku Hrvata i Bošnjaka u BiH u svoje predratne domove i kako ih zadržati da tamo ekonomski ostanu i da se razmnožavaju. To isto pitanje bi se moglo postaviti za Srbe iz Bosne i Hercegovine koji žive u Srbiji. Bosanskohercegovačka dijaspora u Hrvatskoj, Srbiji i šire trebala bi se malo više pozabaviti ovim pitanjem, ne očekujući šta će država BiH za njih učiniti.

Ako su se pripadnici tri etničke zajednice u BiH za vrijeme rata držale međusobno na nišanu, ne po njihovoj volji, već po volji agresora na Bosnu i Hercegovinu, mogu li Bosanci i Hercegovci iz dijaspore se organizirati da, udruženim snagama u svojim krajevima u kojima imaju grobove svojih predaka, ponude konkretne programe da njihovi rodni krajevi se ekonomski pokrenu i uvežu sa ekonomijom zemlje u kojoj danas žive i svojim primjerom pokažu da se u BiH može nastaviti sa životom ljudi različite etničke pripadnosti. Da se tih svojih praroditeljskih krajeva u BiH ne sjećaju samo onda kada iz Hrvatske bježe od zakona kao u slučaju Šimića i Glavaša.

Smatram da je vrijeme da se bh. dijaspora više orijentira na ekonomska i socijalna pitanja u Bosni i Hercegovini u uslovima globalnog poretka danas u svijetu, umjesto lamentiranja nad svojom sudbinom i nebrigom BiH za njih. Sa terena teorije i filozofije trebamo preći na teren prakse. Na teorijska, filozofska i politička pitanja Bosanci i Hercegovci su u ovom proteklom ratu sa puškom u ruci dali odgovor: da

su spremni braniti međunarodnopravno priznatu državu Bosnu i Hercegovinu. Konačno su dali odgovor i na pitanje svog političkog i etno-kulturnog identiteta i odabrali su put ka priključenju Evropskoj uniji i NATO-u

Ostaje, dakle, samo pitanje koliko ćemo se mi uspješno tim instrumentima koristiti za dobrobit i naroda i države u svojoj svakodnevnoj praksi. Bosanci i Hercegovci kao građani Hrvatske, Srbije i drugih zemalja u kojima žive trebaju biti snažan lobi Bosne i Hercegovine u njenim odnosima sa zemljama svoga novog useljenja u pogledu rješavanja međudržavnih odnosa na obostranu korist na principu ravnopravnosti kao nezavisnih i suverenih država.

PRESUDOM MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE O IZVRŠENOM GENOCIDU U SREBRENICI DELEGITIMIRANA JE REPUBLIKA SRPSKA KAO ZASEBAN ENTITET U BOSNI I HERCEGOVINI

Državno uređenje Bosne i Hercegovine ne može biti isto prije i poslije Presude Međunarodnog suda pravde u Hagu[*)], kojom je meritorno utvrđeno da su vojska i policija Republike Srpske izvršile genocid u Srebrenici, neovisno od toga kako se pojedine političke snage odnosile prema ovoj presudi.

Presuda mora proizvesti određene pravne posljedice, ne samo na državno uređenje Bosne i Hercegovine, nego ona obavezuje na djelovanje Savjet sigurnosti Ujedinjenih nacija i Evropsku uniju koji su svojim nečinjenjem dozvolile genocid u Srebrenici. Ova presuda potvrđuje da je na Bosnu i Hercegovinu izvršena agresija Srbije koja nije spriječila da njen satelit Republika Srpska koja je bila pod političkim i vojnim vođstvom srbijanske Vlade izvrši genocid u Srebrenici.

Presuda kao međunarodnopravni akt deligitimira Republiku Srpsku kao poseban entitet u Bosni i Hercegovini. Da je nekim slučajem presuda izrečena prije Dejtonskog sporazuma, ne bi se moglo desiti da se Republici Srpskoj prizna legitimitet zasebnog entiteta u državnom uređenju Bosne i Hercegovine. To bi bilo suprotno međunarodnom pravu da se jednoj paradržavnoj tvorevini nastaloj na genocidu i etničkim čišćenjem nesrba da pravni legitimitet. Nije ni moralno opravdano da takav entitet nastao zločinom uopće postoji, iako ga je Dejtonski sporazum legalizirao, neznajući za izvršeni genocid. Ne možemo a da se ne složimo sa Peterom Galbrajtom, američkim diplomatom koji kaže: „Svi trebaju znati da entitet bosanskih Srba počiva na zemlji koju su zauzeli nakon što su izvršili genocid protiv bosanskih muslimana i Hrvata. Svijet mora shvatiti da nije u njegovom interesu da nagrađuje genocid i ostale neljudske radnje koje su se u ratu desile na teritoriji BiH", odgovarajući na prijedlog Vilijama Montogomerija da se Srbima u RS dozvoli raspisivanje referenduma o otcjepljenju iz Bosne i Hercegovine. („Oslobođenje", 13. juni 2009.)

Oduzimanjem legitimiteta Republici Srpskoj, automatski se delegitimira i Federacija BiH kao zaseban entitet u državnoj strukturi Bosne i Hercegovine kao ratne tvorevine uzorkovane agresijom Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu.

[*)] Izlaganje na Međunarodnoj naučnoj konferenciji, održanoj u Potočarima (Srebrenica) od 10.-11- jula 2009. godine.

Upravo iz razloga postojanja ova dva nelegitimna entiteta nastala agresijom Srbije i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu, sa pretenzijom da se oni pripoje ovim dvjema državama, nastaju političke podjele unutar Bosne i Hercegovine zbog kojih ni nakon trinaest godina od Dejtona ona ne može da funkcionira kao normalna država, niti da izvršava svoje međunarodne obaveze koje proizilaze iz njenog članstva u Ujedinjenim nacijama i kao subjekta međunarodnog prava.

Zato postoje međunarodne obaveze i Ujedinjenih nacija i Evropske unije da slijedom Presude međunarodnog suda pomognu Bosni i Hercegovini da bude uređena u skladu sa svojom političkom tradicijom i višestoljetnim suživotom njenih ljudi različitih vjera i etnokulturnih pripadnosti i time uklone smetnje za njeno normalno funkcioniranje kao suverene države i članice međunarodne zajednice. Ovo tim prije što je Ustav Bosne i Hercegovine u sebi nekonzistentan, jer je kao posljedica postojanja Republike Srpske i Federacije BiH u sebe čl. 4. i 5., umjesto građanskog, ugradio odredbe o etničkom predstavljanju u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina kao država nema svojih građana u predstavničkom domu Parlamentarne skupštine već predstavnici u njega dolaze kao građani entiteta. A pošto je prethodno izvršen genocid i etničko čišćenje iz oba entiteta nestali su dijelovi naroda koji su u vrijeme kampanje etničkog čišćenja bili ne-Srbi u Republici Srpskoj, a u dijelu Federacije BiH, ako su bili ne-Hrvati. Zanimljivo je da su iz područja kojima je kontrolirala Armija RBiH, koja se zalagala za cjelovitost Bosne i Hercegovine i ravnopravnost Bošnjaka sa Srbima i Hrvatima, raznim putevima i metodima izvlačeni i Srbi i Hrvati na područja koja su kontrolirale njihove paradržavne tvorevine kao što su Republika Srpska i Hrvatska republika Herceg Bosna.

Ova anomalija ne odnosi se samo na Predstavnički dom, već i na Dom naroda i Predsjedništvo Bosne i Hercegovine. Iako u Ustavu BiH u stavu 3. člana 9. stoji odredba da „funkcioneri BiH predstavljaju po pravilu narode Bosne i Hercegovine", čl. 4. i 5. Ustava Bosne i Hercegovine u Dom naroda ulazi 5 Srba samo iz Republike Srpske, a ne i iz Federacije BiH, kao što i 5 Bošnjaka i 5 Hrvata u Dom naroda šalje samo Federacija Bosne i Hercegovine, a ne i Republika Srpska. Ova odredba protivriječi Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, jer Srbima iz Federacije BiH i Bošnjacima i Hrvatima iz Republike Srpske oduzima njihovo pasivno i aktivno biračko pravo zagarantovano tom konvencijom.

Kao što smo rekli, ova anomalija se odnosi i na izbor tri člana Predsjedništva BiH koga čine 1 Srbin iz Republike Srpske i po jedan Bošnjak i Hrvat iz Federacije BiH. A pripadnicima nacionalnih manjina, kojih u Bosni i Hercegovini ima znatno, ovim ustavnim odredbama uopće nije omogućen pristup državnim funkcijama na nivou Bosne i Hercegovine, kako onim u zakonodavnoj, tako i onim u izvršnoj i sudskoj vlasti.

Što vrijeme više odmiče, naši građani, kao i političari, sami sebi postaju sve više otuđeni od normalne situacije, jer smo već skoro navikli na nenormalno stanje stvari koje je ugrađeno u sam Ustav Bosne i Hercegovine. U procesu postizanja mira u Dejtonu, međunarodna zajednica je pristala na tu nenormalnost teritorijalizacijom etničke vlasti u najgoroj varijanti, legitimirajući Republiku Srpsku nastalu genocidom i etničkim čišćenjem, nasuprot koje su instalirali Federaciju BiH i na taj način, već na početku civilne implementacije dejtonskog sporazuma, napravile vještačke brane za brže ostvarivanje društvene, ekonomske i političke reintegracije Bosne i Hercegovine, u stanje u kakvom je ona bila prije izvršene agresije Srbije, Crne Gore i Hrvatske na nju. Na više od 90% teritorije BiH bilo je nastanjeno etnički izmiješano stanovništvo. Prema popisu stanovništva 1991. godine u BiH je od 109 općina, svega u 10 općina, od kojih 2 bošnjačke, 3 srpske i 5 hrvatskih, u kojima je više od 90% stanovništva bilo jednonacionalno.

Ako se znaju ti podaci, onda se može zamisliti kakve je zločine nad stanovništvom trebalo izvršiti da se naprave nacionalno homogene teritorije samo za „svoj" narod. Ne treba zaboraviti da je u periodu od 1992-1995. godine, od 4.370.000 stanovnika BiH, njih 2.200.000 bilo pokrenuto iz mjesta njihovog dotadašnjeg stalnog prebivališta, od kojih je 1.000.000 morao napustiti svoju zemlju i tražiti spas u inostranstvu.

Po mome mišljenju najbolje je rješenje vraćanje Bosne i Hercegovine na svoje državno uređenje koje je imala prije agresije na nju kada je imala 109 općina, bez srednjeg nivoa vlasti, kao što je stanje danas u formi Republike Srpske i Federacije BiH, koje su i onako nastale silom agresije, u pokušaju da Bosna i Hercegovina nestane kao važeća država, podijeljena između Srbije i Hrvatske.

Sa svoja dva, u zločinima genocida i etničkog čišćenja, nastala entiteta Republike Srpske i Federacije BiH, Bosna i Hercegovina neće imati budućnost, ukoliko se, uz pomoć međunarodne zajednice, ne osigura brzi ulazak u Evropsku uniju i NATO i tako stavi pod evroatlanski sigurnosni kišobran.

2010.

NEOSTVARENI RATNI CILJEVI 1992. – 1995. GODINE KAO AKTUELNI STRUKTURALNI IZAZOVI REFORME DEJTONSKOG USTAVA

Sažetak

U ovom radu dat je aktuelan pogled na predratno, ratno i poslijeratno stanje odnosa Međunarodne zajednice prema Bosni i Hercegovini. Tako se pokazalo da se današnji aktuelni strukturalni izazovi Dejtonskog ustava javljaju kao aveti prošlosti, kao neostvareni ratni ciljevi 1992 – 1995. godine, Hrvata za svojim entitetom, a Srba za suverenošću Republike Srpske, stavljajući to u prvi prioritet u odnosu na ostvarivanje državnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine i njenom putu ka EU i NATO savezu. Takvu poziciju RS je omogućio Dejtonski sporazum entitetskom strukturom države BiH i etničkim pristupom u organizaciji vlasti od općine i entiteta do državne strukture vlasti, pojačanom mogućnošću entitetskog glasanja u Domu građana Parlamentarne skupštine BiH. Svemu tome je doprinijela i pasivnost, odnosno nečinjenje Međunarodne zajednice, da u vrijeme rata zaštiti teritorijalni integritet i suverenitet države BiH. Danas se to nečinjenje Međunarodne zajednice očituje u nedovoljnoj angažiranosti da se BiH institucionalno osposobi, da kao država ima, ne pitajući entitete, dovoljno jake prerogative da može odlučivati o svim pitanjima pridruživanja BiH Evropskoj uniji i NATO savezu. Dakle, nije do BiH (njene mogućnosti su ograničene moćima entiteta koje su oni dobili Dejtonskim ustavom BiH), već do odgovornosti Vlada pet zemalja Kontakt grupe da pomognu promjenu Ustava i BiH oslobode talačke ovisnosti od entiteta, prije svega Republike Srpske, koja u ovim pitanjima provodi politiku Srbije u njenom sporu sa Međunarodnom zajednicom u pitanju statusa Kosova, a na račun Bosne i Hercegovine.

Zahvaljujem se domaćinima koji su mi omogućili da iznesem svoje mišljenje o ovom problemu*). Ono će biti kritički intonirano prema tzv. međunarodnoj zajednici, ali ne i prema Austriji koja je od početka znala istinu o događajima u Bosni i Hercegovini, ali nemoćna da promijeni tok stvari. Naime, Međunarodna zajednica je Dejtonskim ustavom uspostavila nefunkcionalan politički sistem u Bosni i Hercegovini koji je danas izložen nesamokritičkoj kritici od strane te iste Međunarodne zajednice, koja ga je uspostavila, umjesto da ga mijenja.

*) Referat podnešen na Međunarodnoj konferenciji "Demokratija u multietničkom društvu: iskustvo i izazovi u Bosni i Hercegovini – Implikacije presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine i perspektive za ustavne reforme u BiH", održanoj u Beču 16. i 17. aprila 2010. u organizaciji Pravnog fakulteta Univerziteta u Beču i Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Svoje izlaganje počet ću riječima francuskog pisca i intelektualca Romena Goupila, koje je on izrekao nakon što je razgledao izložbu fotografija o opsjednutom Sarajevu 1992. – 1995. godine postavljene nedavno u Parizu u povodu 6. aprila Dana Sarajeva i 15. godišnjice francuskog centra za kulturu „Andre Malraux“ u Sarajevu. On kaže: „U meni je još bijes izazvan činjenicom da Evropa nije reagovala i da se i danas ništa nije promijenilo“. Zato neće biti neobično da u razgovoru o aktuelnim strukturalnim izazovima Dejtonskog sporazuma, učinimo aktuelnim neostvarene srpske i hrvatske ratne ciljeve 1992.-1995. godine i pasivan odnos Međunarodne zajednice prema agresiji Srbije, Crne Gore i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu 1992. – 1995. godine i genocid nad Bošnjacima u tom periodu.

Roj Gatman svjedoči da „međunarodna zajednica uključujući i SAD nije pokušala spriječiti rat sve do pada Srebrenice, a onda je iz te tragedije stvorila navodno mirnu Bosnu“. Dejtonski ustav je slika te mirne Bosne, njenog položaja danas, i propuštenih prilika, i ne može da bude ljepša nego što jeste. Vjerovatno da nije bilo toga pasivnog odnosa Međunarodne zajednice ne bi bilo ovakvog Dejtonskog ustava, niti bi mi danas razgovarali o njegovim aktuelnim strukturalnim izazovima. Od kraja rata Bosna je u apsurdnoj situaciji koja se mora promijeniti.

Ne treba zaboraviti činjenicu da je Međunarodna zajednica bila aktivno uključena u proces disolucije Jugoslavije (SFRJ). Ona je obrazovala i Konferenciju o Jugoslaviji u kojoj se raspravljalo o donošenju Konvencije EZ (haške konferencije) kojom bi bili uređeni odnosi među jugoslavenskim republikama i drugim pitanjima kojima bi se sačuvala Jugoslavija kao politička zajednica suverenih država sa zajedničkim institucijama i područjima međusobne saradnje (4. novembar 1991.). Kada to nije uspjelo, jer su tu Konvenciju odbile da potpišu Srbija i Crna Gora, Evropska zajednica je donijela Deklaraciju o Jugoslaviji (16. decembra 1991.) u kojoj su pozvane jugoslavenske republike da do 23. decembra 1991. izjave da li žele biti priznate kao nezavisne države i formirala svoju Arbitražnu komisiju koja će dati svoje pravno mišljenje prije datuma stupanja na snagu odluke o priznavanju republika kao nezavisnih država. Bosna i Hercegovina (Predsjedništvo i Vlada) odgovarajući na taj poziv donijela je Odluku o priznavanju državnosti 20. decembra 1991. godine i uputila je Savjetu ministara EZ prihvatajući sve obaveze sadržane u „Smjernicama za priznavanje novih država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom savezu“, koje je istog dana donijela EZ.

Postupajući po utvrđenoj proceduri Arbitražna komisija EZ dala je nekoliko svojih mišljenja. U Mišljenju broj 2. u kome se daje odgovor na pitanje da li srpsko stanovništvo u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj ima pravo na samoopredjeljenje, Komisija je odgovorila da smatra „da pravo na samoopredjeljenje ne može dovesti do izmjene granica koje postoje u trenutku nezavisnosti“, ali da imaju sva prava nacionalnih manjina koje im je dužna osigurati država koja stiče nezavisnost.

U Mišljenju broj 3. o promjeni granica između država koje traže nezavisnost, Arbitražna komisija smatra da ukoliko se države međusobno ne dogovore „prijašnje granice poprimaju karakter granica koje štiti međunarodno pravo". Tzv. Skupština srpskog naroda Bosne i Hercegovine, ne mareći za ova mišljenja Arbitražne komisije, 9. januara 1992. donijela je odluku o osnivanju „Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine", koja je u ljeto iste godine preimenovana u tzv. Republiku srpsku.

Ovo pitanje postavila je Republika Srbija, a u slučaju Bosne i Hercegovine, ovo pitanje pred Arbitražnom komisijom je postavila i tzv. „Skupština srpskog naroda Bosne i Hercegovine", koja se suprotstavila sticanju državne nezavisnosti Republike Bosne i Hercegovine. Arbitražna komisija je u Sažetku svoga mišljenja (10-15. januara 1992.) u pogledu Bosne i Hercegovine, zbog suprotstavljanja bosanskih Srba, utvrdila „da se izraz volje naroda Bosne i Hercegovine za stvaranje suverene i nezavisne države BiH ne može smatrati u potpunosti utvrđenim. Ta se ocjena može izmjeniti ako republika koja je podnijela zahtjev za priznavanje dade jamstva u tom pogledu, eventualno putem referenduma, u kojem bi trebali sudjelovati svi građani Republike BiH, bez ikakve razlike i pod međunarodnim nadzorom".

Kao što je poznato Bosna i Hercegovina (Skupština SR BiH) je 25. januara 1992. godine donijela Odluku o raspisivanju republičkog referenduma koji je održan 29. februara i 1. marta 1992. godine. Odlukom je utvrđeno da se građani na referendumu sa ZA ili PROTIV izjasne o pitanju: JESTE LI ZA SUVERENU I NEZAVISNU BOSNU I HERCEGOVINU DRŽAVU RAVNOPRAVNIH GRAĐANA, NARODA BOSNE I HERCEGOVINE MUSLIMANA, SRBA I HRVATA I PRIPADNIKA DRUGIH NARODA KOJI U NJOJ ŽIVE?

Republička izborna Komisija je 6. marta 1992. godine objavila da je od ukupnog broja glasača 3,253.847 na referendum izašlo i glasalo 2,073.568 građana sa pravom glasa ili 64,31% i to prema izvodima iz opštih biračkih spiskova 1,989.786 i na osnovu potvrda o upisu u opšti birački spisak 83.535 glasača. Od ukupnog broja važećih glasačkih listića „ZA" je bilo 2,061.932 ili 99,94% dok je „PROTIV" glasalo 6.037 ili 0,29%, a nevažećih listića je bilo 5.277 ili 0,25%. Mada je „Skupština srpskog naroda Bosne i Hercegovine" pozvala Srbe na bojkot referenduma, značajan broj Srba je glasalo za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu. Međutim, to nije smetalo toj istoj skupštini, da dan prije referenduma 28. februara 1992. godine donese Ustav tzv. Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine, u kome je stajala odredba da je ta republika sastavni dio Jugoslavije, koju SR Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) nije inkorporirala u svoj sastav u svome Ustavu donešenom 27. aprila 1992. godine, niti do kraja 1995. godine, mada je upravljala svim političkim i vojnim aktivnostima u Republici srpskoj.

Kao što je poznato Evropska zajednica je 6. aprila 1992. godine donijela odluku o priznavanju nezavisnosti i suverenosti Republike Bosne i Hercegovine, a odmah potom su to učinile SAD i druge relevantne države u svijetu, među kojima i Ruska federacija. Zanimljivo je, da je to odmah učinila i Hrvatska, mada je već imala dogovor sa Miloševićem da Bosnu i Hercegovinu podijele između Hrvatske, Crne Gore i Srbije postignut godinu dana ranije u Karađorđevu (1991.) Na dan međunarodnog priznavanja nezavisnosti Bosne i Hercegovine, otpočela je agresija JNA pod komandom krnjeg Predsjedništva (4 od 8 članova) još uvijek formalno postojeće SFRJ, da bi tu ulogu nastavila Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) osnovana 27. aprila 1992. godine, sa učešćem srbijanskih paravojnih jedinica, regularne vojske SR Jugoslavije i domaćih paravojnih srpskih jedinica pod vodstvom srpske demokratske stranke na čelu sa Radovanom Karadžićem kojem se zbog zločina danas sudi u Hagu.

Godinu dana kasnije agresiji SR Jugoslavije na Bosnu i Hercegovinu pridružila se i Republika Hrvatska. Nedavno je u Berlinu izašla knjiga „NJEMAČKA I NJENI HRVATI", u kojoj autorski par Hans Košnik i Urlih Šiler tvrde da su KOL i GENŠER blagonaklono gledali na Tuđmanovu politiku da s Miloševićem dijeli Bosnu i Hercegovinu. Time bi Bošnjaci kao najbrojniji narod u BiH, u novonastajućim Velikoj Srbiji i Velikoj Hrvatskoj postao nacionalna manjina, jer bi izgubio svoju historijsku državu, svoju hiljadugodišnju domovinu Bosnu i Hercegovinu, koja je i domovina bosanskih Srba i bosanskih Hrvata. Cilj je, dakle, bio da se poništi međunarodno priznanje nezavisnosti Bosne i Hercegovine, da se paradržavne tvorevine na tlu Bosne i Hercegovine (Republika srpska) i tzv. Hrvatska zajednica Herceg Bosna, a kasnije preimenovana u Hrvatsku Republiku Herceg Bosnu (23. avgusta 1993.) priključe u sastav SR Jugoslavije, odnosno Republike Hrvatske, a da se muslimansko stanovništvo (Bošnjaci) jednim dijelom raseli, jednim dijelom pobije, a jednim dijelom prevede na katoličku i pravoslavnu vjeru, a ono što ostane do 5% inkorporira u sistem kao vjerska islamska skupina hrvatske i srpske nacionalnosti. Tačno po receptu Džona Mejdžora premijera Britanske vlade koji je on izložio u svome pismu državnom sekretaru Daglasu Hogu „da se nastavi sa prevarom 'Vanes Owenovim' mirovnim razgovorima da bi se događala kakva takva akcija sve dok Bosna i Hercegovina ne prestane postojati kao važeća država, a njeno Muslimansko stanovništvo ne raseli iz svoje zemlje... Iako ovo može izgledati tvrda politika... ovo (je) ustvari „prava politika" i od najboljeg interesa za stabilnu Evropu u budućnosti, čiji sistem vrijednosti se bazira i mora ostati baziran na „hrišćanskoj civilizaciji i etici". (London, 2. maj 1993.) Tog istog mjeseca UN je uspostavio šest tzv. zaštićenih zona u koje bi se muslimansko stanovništvo slijevalo sa prostora koje bi Srpska vojska etnički očistila radi preživljavanja dok se ne bi raselilo po svijetu. Kako su bile te UN zone zaštićene najbolje govori sudbina Srebrenice u kojoj je vojska i policija Republike Srpske izvršila genocid nad Bošnjacima.

Nije li ovaj citat iz Mejdžorovog pisma i blagonakloni stav Njemačke prema Tuđmanovoj politici u Bosni odgovor na pitanje zašto je Međunarodna zajednica bila pasivna da spriječi agresiju Srbije, Crne Gore i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima, autohtonim narodom Bosne i Hercegovine islamske vjere. Nije li već tada počeo da se piše ovaj Dejtonski ustav nakon neuspjelih pregovora o rješavanju političke krize u Bosni i Hercegovini uz njeno posredovanje, a da nije vodila računa o svojoj obavezi da spriječi agresiju na zemlju kojoj je priznala političku nezavisnost, a kasnije da spriječi projektovani genocid nad jednim od naroda te zemlje, Bošnjacima.

Međunarodnoj zajednici je već tada moralo biti jasno da pregovori ne mogu uspjeti, ako su se dvije strane SR Jugoslavija (Srbija, Crna Gora) i Hrvatska dogovorile da Bosna i Hercegovina kao nezavisna država treba da bude podijeljena između te dvije susjedne države, a Bošnjaci trebaju nestati kao relevantan politički narod. Nije li vojnom intervencijom već na početku rata u Bosni trebalo presjeći takav tok događaja.

Međunarodnoj zajednici su od ranije bile poznate velikodržavne pretenzije Srbije i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu da od nje prave veliku Srbiju i veliku Hrvatsku. Srbija je te pretenzije praktično pokušala da realizuje prvi put 1875., drugi put 1918. i 1929., treći put 1939 i četvrti put projektom stvaranja „Homogene Srbije" 1941. godiine. A Hrvatski apetiti za Bosnom i Hercegovinom su se pojačali uvođenjem Austro-Ugarske uprave 1878. godine, Sporazumom Cvetković-Maček 1939. godine i 1941. proširenjem vlasti Nezavisne države Hrvatske 1941.-1945. godine i na BiH odlukom fašističkih režima Njemačke i Italije.

Međunarodnoj zajednici je već tada, dakle 1992. godine trebalo biti jasno da će zbog tih teritorijalnih pretenzija njenih susjeda Bosni i Hercegovini biti teško da očuva svoj teritorijalni integritet bez odlučnog svoga stava da se BiH očuva kao nezavisna i suverena država. Umjesto da pomogne da zaustavi rat, ona je usred agresije na BiH pristala da njeni posrednici u pregovorima vrše pritisak na legitimnu i legalnu Vladu Bosne i Hercegovine, da Srbiji i Hrvatskoj pravi teritorijalne ustupke zbog navodnog osiguranja bosanskih Srba i bosanskih Hrvata, da usred BiH prave svoju mini srpsku i mini hrvatsku državu i da se BiH etnički podijeli; kako nikada u svojoj hiljadugodišnjoj historiji nije dijeljena. Zašto Bosna ranije nije tako dijeljena? Zato što BiH nije bila plemenska država kao što su bile Srbija i Hrvatska, ona je od početka svoga državnog života bila civilna (građanska) država koja je svoje ime dobila ne po nazivu plemena, kao što su Srbija i Hrvatska, već po geografskom imenu prostora koga je naseljavala „bezimena slavenska masa"(Nada Klaić) i narod se od iskona na ovom prostoru nazivao Bošnjanima, Bošnjacima, Bosancima različitih vjera. Kada je krajem XVIII i u toku XIX stoljeća u Evropi otpočeo proces stvaranja nacionalnih država i kada je postalo moderno nacionaliziranje naroda, u

BiH su pod uticajem Srpske pravoslavne crkve iz Srbije Bošnjaci pravoslavni sebe nacionalizirali u Srbe, a Bošnjaci katolici su se pod uticajem Katoličke crkve u Hrvata iz Hrvatske nacionalizirali u Hrvate. Bošnjaci muslimani, da bi sačuvali svoju vjeru odredili su se kao Muslimani, da bi tek 1993. godine se odredili kao Bošnjaci, a sva tri ova naroda su politički ostali Bosanci i Hercegovci, kao državljani Bosne i Hercegovine. Dakle, Bosanci i Hercegovci su autohtoni narod BiH triju vjera i prema vjerskoj pripadnosti su se opredijelili da katolici budu integralni Hrvati, da pravoslavci budu integralni Srbi, a da muslimani budu integralni Bošnjaci, a svi oni zajedno jesu Bosanci i Hercegovci, kao politički (državni) narod Bosne i Hercegovine.

Kao što je Međunarodna zajednica prihvatila da BiH dijeli po etničkom kriteriju, prihvatila je i da se ratom bosanski Srbi i bosanski Hrvati silom preseljavaju i time homogeniziraju na određenom prostoru, koji će se nazvati Republika Srpska i Hrvatska republika Herceg Bosna. Da bi 1994. godine Vašingtonskim sporazumom bila stvorena Federacija BiH u kojoj će biti Hrvati i Bošnjaci narod prvog reda, a Srbi narod drugog reda, a Dejtonskim sporazumom legitimirana je paradržava Republika srpska kao drugi entitet u sastavu BiH, u kojoj će Srbi biti narod prvog reda, a Bošnjaci i Hrvati narod drugog reda. Nazvavši sva tri naroda konstitutivnim, koji nisu ništa konstituisali, već naprotiv razorili. Međunarodna zajednica je Srbima i Hrvatima time dala političku platformu na pravo da stvaraju svaki svoju državu u državi BiH.

Bosna je bila hiljadu godina starija od ta svoja tri novonastala naroda Hrvata, Srba i Bošnjaka, jer ih je vjera podijelila u tri zasebne etno-konfesionalne zajednice tek koncem XIX i u prvoj polovini XX stoljeća. Ne treba zaboraviti da su se svi popisi stanovništva u vrijeme turske i austrougarske uprave i uprave kraljevine Jugoslavije između dva svjetska rata popisivali po vjerskoj, a ne etničkoj pripadnosti. Prvi popis po etničkoj pripadnosti proveden je tek 1948. godine. Ne dovodeći u pitanje tu historijsku činjenicu da ima tri etno-konfesionalne zajednice na koje ubuduće mora računati kao multikulturno društvo, ipak Bosna i Hercegovina i ubuduće ostaje jedinstvena politička zajednica u kojoj će politička kultura biti zajednička.

Gdje je Bosna i Hercegovina danas? Dejtonskim sporazumom zaustavljen je rat u BiH zahvaljujući upotrebi vojne sile Međunarodne zajednice, koja je prisilila srpske ratnike na pregovore u Dejtonu. Drugi zadatak Dejtonskog sporazuma, reintegracija bosanskog društva i države i povratak izbjeglog i raseljenog stanovništva ni nakon 15 godina od njegovog donošenja nije ostvaren. Kao prepreka tome jesu otpori istih onih snaga koje su vodile rat protiv Bosne i Hercegovine. Ali se ne služe više vojnim sredstvima već političkim, a to im je upravo omogućio sam Dejtonski ustav. Danas se u diskusiji o reformi toga ustava postavljaju ista ona pitanja koja su bila uzrokom agresije 1992.-1995. godine. Hrvati hoće svoj entitet, a Srbi hoće suverenu Republiku Srpsku. Njih ne interesira ni Evropska unija, ni Bosna

i Hercegovina. Interesi entiteta stavljaju se ispred Evropske unije. Zato država Bosna i Hercegovina ne može da funkcionira, vrši se opstrukcija donošenja zakona koji uvode BiH u EU. Stoga nije čudo da Dodik izjavljuje da je Republika Srpska konstanta, a BiH može biti, a i ne mora je biti, i tumači njeno postojanje voljom Međunarodne zajednice, a ne potrebom sva tri njena naroda, što je historija nebrojeno puta potvrdila. Takvo tumačenje je zloupotreba Dejtona, ali bez sankcija Međunarodne zajednice, pa ispada da je tačno to što Dodik govori.

Međunarodna zajednica, a posebno Evropska unija je svojim nečinjenjem zbog islamofobije prema Bošnjacima muslimanima kao većinskom narodu u Bosni i Hercegovini, dozvolila Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj, prvim njenim susjedima, da ratom protiv Bosne i Hercegovine razore multietničko i multivjersko bosansko društvo njegovano i razvijano u suživotu sve tri njegove konfesije duže od 600 godina; dozvolila je da se razore kulturni i istorijski spomenici nulte kategorije čime bi se izbrisala memorija da su pripadnici ove tri etno-konfesionalne zajednice ikada toliko dugo bile u suživotu; dozvolila je da se razori njena ekonomija do te mjere da i danas, nakon 15 godina od rata, ima više od 40% nezaposlenog stanovništva i oko 20% ispod granice siromaštva; dozvolila je da se razori do temelja državna administracija i sudstvo, da ni nakon 15 godina državna uprava skoro da nema nikakvih ingerencija nad entitetima a da država nema svoga vrhovnog suda; dozvolila je da se razori putna, željeznička, vodoprivredna i energetska infrastruktura, da jedva zadovoljava elementarne potrebe stanovništva; dozvolila je raseljavanje dva miliona i dvjestohiljada stanovnika BiH u zemlji i inozemstvu, što čini preko 50% predratnog stanovništva, da bude ubijeno oko 200.000 građana, silovano oko 30 hiljada žena i izvrši genocid nad Bošnjacima. Kada je sve to učinjeno, tada su se konačno svjetski moćnici dogovorili da Bosna i Hercegovina opstane kao država, ne poduzimajući efikasne korake za njenu rahabilitaciju po svim osnovama, prije svega povratak izbjeglih i raseljenih. Na prostoru današnje Federacije BiH po popisu stanovništva 1991. godine bilo je 62,82% bosanskog stanovništva od čega Bošnjaka 75,25%, Hrvata 79,91% i Srba 35,32%; a na prostoru današnje Republike Srpske tada je bilo 36,35% bosanskog stanovništva od čega Bošnjaka 23,76%, Hrvata 19,72% i Srba 64,10%. Podjelom BiH na dva entiteta Federaciju i RS, Kontakt grupa (SAD, Rusija, Velika Britanija, Francuska i Njemačka) Republici Srpskoj su dali 49% teritorije na 36,35% stanovništva, a Federaciji 51% teritorije BiH na 62,82% stanovništva. Zar i to ne govori na čijoj je strani bila Međunarodna zajednica svo vrijeme četverogodišnjeg rata protiv Bosne i Hercegovine i mirno posmatrala svojim pasivnim odnosom stradanje BiH i Bošnjaka muslimana.

Dakle, iste ove zemlje koje su dozvolile rat protiv BiH zaustavile su taj rat kada su one odlučile da ga zaustave i kada je iz njihovih unutrašnjih i vanjskih političkih razloga trebalo da se uspostavi mir u BiH. Kada su u ratu BiH bile obje

noge prebijene, a tijelo izranjavano, Dejtonskim ustavom data joj je mogućnost rehabilitacije društva i države sa visokim predstavnikom, IFOR-om, IPTF-om, Haškim tribunalom, bez vlastite vojske, policije i sudova i postavili joj iste uslove za pristupanje NATO savezu i integraciji u Evropsku uniju, kao i svim drugim zemljama koje nisu ni dana bile u ratu. Na liniju starta za trku u te dvije organizacije postavili su BiH ovim Ustavom, umjesto prebijenih nogu u ratu, na dvije drvene štake, da trči prema NATO-u i EU zajedno sa Češkom, Slovačkom, Madžarskom, Poljskom i drugim zemljama, iz istih onih razloga zbog kojih su joj u ratu embargom na naoružanje vezali i noge i ruke da ne bi mogla efikasno koristiti i svoje pravo na samoodbranu, a poslije rata entitetskom organizacijom države i etničkom strukturom organa, Bosnu i Hercegovinu, koja je ionako iz rata izišla kao teški invalid, su onemogućile da normalno funkcionira kao država. Tu se još ispriječilo i tzv. entitetsko glasanje u Domu građana, kao specifikum samo za BiH, koga nema ni u jednoj drugoj demokratskoj državi, čime su je definitivno onemogućili da funkcionira, postajući tako taocem svojih entiteta, po želji te iste Međunarodne zajednice. Otuda se aktuelni strukturalni izazovi Dejtonskog ustava u procesu njegove reforme u stvarnosti BiH javljaju kao aveti prošlosti, kao neostvareni ratni ciljevi Srbije i Hrvatske. Posebno Srbije, koja zbog gubitka Kosova, drži Republiku Srpsku u svojoj političkoj zavisnosti kao monetu za potkusurivanje sa Međunarodnom zajednicom na štetu državne funkcionalnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine na putu ka EU i NATO savezu. Dakle, nije problem samo u strukturalnim izazovima Dejtonskog ustava, samim po sebi, već u neiskrenom i nepoštenom odnosu Međunarodne zajednice prema Bosni i Hercegovini, posebno zemalja ranije Kontakt grupe, danas formalno oličene u PIC-u (Upravnom odboru za kontrolu primjene Dejtonskog sporazuma), dakle u politici vlada ovih pet država od kojih četiri kao stalne članice, ionako kroz Savjet sigurnosti UN, upravljaju svijetom.

Da zaključim: Građani BiH nisu svojom voljom donijeli Dejtonski ustav. On im je oktroiran od strane Međunarodne zajednice. Roj Gatman zna i gdje je napisan BH Ustav, kaže „na sedmom spratu Stejt departmenta". Republika Srpska se neće dobrovoljno odreći privilegija koje je dobila tim Ustavom. U pravu važi princip, ako nije riječ o revoluciji, da Ustav mijenja onaj koga je donio. Dakle, države Kontakt grupe koje su dijelile Bosnu i Hercegovinu imaju obavezu da svojim snažnijim političkim pritiskom to urade uz asistenciju Evropske unije kao svjedokom Dejtonskog sporazuma i time konačno institucionalno osposobe državu Bosnu i Hercegovinu da može nesmetana od entiteta da funkcionira kao i svaka druga normalna država. Da je oslobode od robovanja politici svojih entiteta. Hvala!

Literatura i izvori:

1. Smail Čekić, Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu, izd. Institut za istraživanje zločina i Kult B, knj. 1, Sarajevo, 2004.
2. Kasim Begić, Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1997.
3. Roy Gutman, Svjedok genocida, izd. VKBI u saradnji sa „MAG“ Sarajevo i Institutom za istraživanje zločina u Sarajevu, 1995. Sarajevo.
4. Omer Ibrahimagić, Državnopravni i politički razvitak Bosne i Hercegovine, izd. AUTOR, Sarajevo, 2009.
5. Nada Klaić, Srednjovjekovna Bosna, izd. Eminex, Zagreb, 1994.
6. Enver Redžić, Pogledi iz antihistorije, izd. Krug 99, Sarajevo, 2001.
7. Brendan Simms, Najsramniji trenutak-Britanija i uništavanje Bosne, izd. Buybook i Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, u saradnji sa: The Bosnian Institute, London, Sarajevo-Beograd, 2003.
8. Pismo Džona Mejdžora (prevod i faksimil) objavljeno u „El-Hidaje“, broj 12, 1993. godine, Visoko.
9. Omer Ibrahimagić, Srpsko osporavanje Bosne i Bošnjaka (na bosanskom i engleskom jeziku), izdavač „Magistrat“, Sarajevo, 2001. godine.
10. Omer Ibrahimagić, Dejton=Bosna u Evropi, Pravna suština Dejtona (na bosanskom i engleskom jeziku), izd. VKBI, Sarajevo, 2001. godine.
11. Statistički bilten, broj 1934/JUISNN0084-4365), Prvi rezultati popisa stanovništva 1991., Savezni zavod za statistiku, Beograd 1991.
12. Dejtonski mirovni sporazum, Aneksi 1-A do 11, izd. JP NIO Službeni list RBiH, Sarajevo, broširano izdanje u skladu sa dopisom 03-020-24/96, od 25.10.1996. godine generalnog sekretara Skupštine Republike Bosne i Hercegovine.
13. Prečišćen tekst Ustava Republike Srpske, („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 3/92, 6/92, 8/92, 15/92 i 19/92).
14. Ustav Srpske Republike Bosne i hercegovine, „Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini“, broj 3, od 16. marta 1992. godine.
15. Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini“, broj 2, od 27. januara 1992. godine.
16. Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini; Odluka o ostajanju srpskog naroda u BiH u Jugoslaviji; Deklaracija Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, „Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini“, broj 1, od 15. januara 1992. godine.
17. Rezultati referenduma objavljeni 6. marta 1992., „Službeni list RBiH“, broj 7, 27. marta 1992.
18. Odluka o raspisivanju republičkog referenduma za utvrđivanje statusa Bosne i Hercegovine, „Službeni list RBiH“, broj 2, 27. marta 1992.
19. Sažetak mišljenja Arbitražne komisije; 10-15. januara 1991., Vidi: Politički sistem BiH, knj. 1.
20. Mišljenje Arbitražne komisije broj 2 i 3, Vidi: Politički sistem BiH, knj. 1.

21. Mišljenje Arbitražne komisije, 15. januara 1992., Vidi: Politički sistem BiH, knj. 1.
22. Odluka o priznavanju državnosti Bosne i Hercegovine, „Službeni list SRBiH", 20. decembra 1991. Sarajevo.
23. Deklaracija o Jugoslaviji, 16. decembra 1991., Vidi: Politički sistem BiH, knj. 1.
24. Deklaracija o „Smjernicama za priznavanje novih država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu", 16. decembra 1991., Vidi: Politički sistem BiH, knj. 1.
25. Mišljenje Arbitražne komisije, 10. decembra 1991., Vidi: Politički sistem BiH, knj. 1.
26. Četvrta verzija Konvencije EZ haške konferencije, Den Haag, 4. novembra 1991., Vidi u: Omer Ibrahimagić, Politički sistem Bosne i Hercegovine, knj. 1, drugo dopunjeno izdanje, izdavač AUTOR, Sarajevo 2008. godine.
27. Roj Gatman u razgovoru sa novinarom Al. Bajramović, „Dnevni avaz", 10. april 2010., Sarajevo, str. 5.
28. Hans Koschnik i Ulrich Schiller, „Nemačka i njeni Hrvati", Berlin 2010., prikaz recenzije u „Süddeutsche Zeitung", izd. „Dnevni avaz", 13. april 2010. Sarajevo, str. 19.
29. Zdenka Brajković, Bio je 6. april u Parizu, „Oslobođenje", 8. april 2010., prikaz izložbe fotografija o opsadi Sarajeva, str. 64.

KVAZI USTAV ILI KVAZI POLITIČARI?

1. Ovom našem današnjem političkom stanju u BiH nakon 15 godina od Dejtona*) više bi odgovaralo da razgrovaramo o **političarima** ili kvazi političarima, nego o **samom Ustavu.**

2. U historiji svjetske ustavnosti poznati su slučajevi da se nekim državama nametne ustav od strane okupatora –npr. prvi švajcarski ustav donio je Napoleon, Saveznoj Republici Njemačkoj 1949. tzv. Osnovni zakon nametnuli su saveznici koji su imali upravu u svojim zonama u tzv. Zapadnoj Njemačkoj: SAD, Francuska i Velika Britanija ili Japanu koji je došao pod Američku okupacionu upravu 1947. godine nametnut je ustav parlamentarne demokratije, koji je do tada bio ustavom neograničena apsolutna monarhija.U sva tri slučaja radilo se o nametanju ustava od strane **okupatora**-kada se željelo prenijeti dotadašnju okupacionu vlast na domaće stanovništvo.

3. U bh. historiji poznati su slučajevi da je turska okupaciona vlast donijela Uredbu za Vilajet Bosna (u novembru 1864.) koja je imala po svome sadržaju **ustavnu** materiju, kada je željela uključiti domaće stanovništvo u procese odlučivanja (uglavnom savjetodavnog karaktera).To se može reći i za austro-ugarsku okupacionu vlast u BiH, posle Aneksije BiH 1910. godine kada je donešen Statut za BiH, koji je imao rang ustava-kada su uvedene institucije sastavljene od domaćeg stanovništva kao što su Bosanski sabor i organi u sandžacima i na nižim nivoima vlasti.

Odluke AVNOJ-a i ZAVNOBiH-a su bile ustavnog karaktera i to je bio prvi slučaj od gubljenja bosanske državnosti 1463. godine do obnove državnosti 1943. godine da su domaći ljudi suvereno odlučivali u BiH.

4. Kad je riječ o „Dejtonu“, u njemu na mirovnoj konferenciji nije odlučivano o dvjema najvažnijim stvarima koje su se ticale Bosne i Hercegovine i njena tri naroda: prvo, o odgovornosti Srbije, Crne Gore i Hrvatske za agresiju na BiH i drugo, o odgovornosti za genocid nad bošnjačkim narodom u periodu od 1992. – 1995. godine. Da je odlučivano o ta dva pitanja, bili bi drukčiji sadržaji dokumenata iz Dejtona, pa i Ustava BiH, sadržanom u Aneksu 4. Ali, pitanje je, da li bi uopće i mogao da se održi taj mirovni sastanak da su ta pitanja na njemu postavljena. Da se

*) Izlaganje na sastanku Političko-pravnog savjeta VKBI, posvećenom temi „Ustav ili kvazi ustav“?, kojim je 20. novembra 2010. godine, obilježena 15. godišnjica od parafiranja Dejtonskog sporazuma, 21. novembra, potpisanog 14. decembra 1995. godine u Parizu.

na tome insistiralo-agresori ne bi pristali doći na mirovnu konferenciju-a alternativa bi bila nastaviti rat u BiH.

To se gubi iz vida kada se danas govori o manjkavostima mirovnog procesa i dokumenata donešenih u Dejtonu, među kojima i Ustav BiH. Ne treba zaboraviti da su u ratu BiH, u negativnom kontekstu bile involvirane i stalne članice Vijeća sigurnosti UN: Velika Britanija, Francuska i Rusija, koje nisu dozvoljavale ukidanje embarga na naoružanje BiH i blagonaklono su gledale na agresore protiv Bosne i Hercegovine; o tome govori i literatura stranih autora o ratu u BiH.

U bosanskom slučaju, kada je riječ o Ustavu BiH, u njegovom donošenju su učestvovali i agresori na BiH. To je jedna specifičnost ove mirovne konferencije i ovog ustava. Međunarodna zajednica nije htjela pobjednika i pobijeđenog u ratu protiv BiH i agresore je amnestirala od odgovornosti koju su oni imali po međunarodnom pravu, učinila ih je mirotvorcima i tako ih privoljela da budu aktivni učesnici mirovne konferencije i kreatori dokumenata usvojenih na njoj. Ne treba zaboraviti da je SR Jugoslavija predstavljala i Republiku Srpsku u tim pregovorima.

Svih 11 aneksa pored BiH potpisali su i predstavnici Federacije BiH i Republike Srpske. Opći okvirni sporazum koji se sastoji od 11 članova potpisale su samo Bosna i Hercegovina, Hrvatska i SR Jugoslavija, **a svjedoci tog sporazuma su** Evropska unija, SAD, Francuska, Velika Britanija, Njemačka i Rusija. SR Jugoslavija i Hrvatska su potpisnici Sporazuma – i time preuzele obavezu da se njegova implementacija dosljedno provodi. Hrvatska i SR Jugoslavija su potpisale samo još tri aneksa: Aneks 1-a i 1-b o vojnim pitanjima i regionalnoj stabilizaciji, Aneks 2 o međuentitetskoj liniji razgraničenja i relevantnim pitanjima i Aneks 10 o civilnoj implementaciji (statusu OHR). Ove i sve druge anekse potpisale su i Bosna i Hercegovina i oba entiteta.

5. Ustav BiH sadržan u Aneksu 4, po mome mišljenju nije kvazi ustav. Ja bih rekao da je on bio ustav mira, kojem je osnovni zadatak bio da uredi državno uređenje BiH s kojim će se složiti i agresori i žrtva, kao i nosioci vlasti u entitetima koji su iskoristili rat da za sebe prigrabe značajna državna ovlašćenja koja je imala BiH, kao međunarodno pravno priznata država, kojih se nisu htjeli odreći ni poslije rata.

Ustav u sebi sadrži i rješenja koja su suprotna međunarodnom pravu, posebno kada je riječ o ljudskim pravima, za koje propuste su tada znale i Evropska unija kao i druge velesile koje su svjedočile ovaj sporazum. Iz čega proizilazi da su smatrale taj ustav sa svim svojim slabostima kao prelazno rješenje. Ni sami nisu vjerovatno očekivali da će to prelazno rješenje trajati 15 godina. Sam ustav po svom sadržaju da nije dat u ruke kvazi političara, da su primijenjene sve njegove odredbe u praksi, BiH bi danas bila pred vratima EU. Ono što je najslabije u sadržaju Ustava BiH je

nepostojanje odredbi o političkoj i pravnoj odgovornosti, da ne govorimo o moralu, političara koji su bili dužni sprovesti ovaj Ustav u praksi. U tu svrhu, radi otklanjanja blokada u odlučivanju u primjeni ustava, urađen je Aneks 10 tj. Kancelarija visokog predstavnika (OHR), da bude konačni tumač Dejtonskog sporazuma. OHR koji predstavlja međunarodnu zajednicu u BiH sa svojim tzv. Bonskim ovlašćenjima mogao je spriječiti te blokade i kažnjavati antidejtonsko ponašanje tih naših kvazi političara. Iz neobjašnjivih razloga međunarodna zajednica nije dala podršku Visokom predstavniku da vrši svoja ovlašćenja iz Aneksa 10, u posljednje četiri godine, što je dovelo funkcionisanje BiH kao države u neodrživo stanje. Opstrukcije RS u donošenju zakona koji BiH približavaju EU toliko je uznapredovalo da se postavilo pitanje: Šta dalje raditi? Te opstrukcije nisu nikako bezazlene, jer se njima želi međunarodnoj zajednici dokazati da je BiH nemoguća država, kako neki od političara kažu „neupravljiva“ država, ako se ne bi definitivno podijelila po etničkim linijama. Neprijatelji BiH, unutar nje i van nje, znaju da bi njenom podjelom po etničkim federalnim jedinicama, mogli joj očitati opelo za njen nestanak kao važeće države. A u tome pored domaćih kvazi političara veliku odgovornost ima i međunarodna zajednica, koja ih, da bi prikrila svoju neodgovornost, uzima ozbiljno pozivom na njihovu odgovornost. Postavlja se pitanje: mogu li imati odgovornost političari koji svoju ulogu vide u rušenju Bosne i Hercegovine, urušavanjem već uspostavljenih njenih organa i institucija. Kriza je narasla dotle, da, ako međunarodna zajednica ne nađe razloge za svoju odlučnu ulogu u razrješavanju ove političke krize u BiH, reskira da izgubi svoju vjerodostojnost ozbiljnog političkog činioca, što može da dovede do nesagledivih posljedica po međunarodni pravni poredak ne samo u BiH, već i u zemljama njenog susjedstva.

6. Naš Ustav kao pravni i politički akt po svome sadržaju sam po sebi nije toliko loš kad bi se htjelo primijeniti ga u praksi. Smatram da gotovo 2/3 mogućnosti koje daje tekst ustava nisu realizirane u praksi. Za njegovu primjenu potrebno je više političke volje i odgovornosti prema vlastitom narodu koje političari predstavljaju, da bi on bio uspješna priča. Ustav je samo običan papir ako iza njega ne stoje političke snage spremne da ga implementiraju u praksi. Insistiranje međunarodne zajednice na provedbi presude Sejdić-Finci, više je stvar principa, nego što će u praksi njegove primjene išta drugo promijeniti. Ovdje su na probi mnogo značajnije stvari. A to je provjera odgovornosti političara da urade ono što su potpisali kao svoju obavezu da će uraditi. Pored ove presude, tu je i neispunjavanje obaveza iz Sporazuma o pridruživanju i stabilizaciji BiH potpisan sa EU, zatim ispunjavanje uslova za pristupanje NATO savezu, ispunjavanje obaveza koje proističu iz članstva BiH u Vijeću Evrope, članstva u OSCE i sl. Dakle, radi se o ozbiljnim međunarodnim obavezama, otuda insisitiranje na stvaranju BiH kao funkcionalne države. Ovdje se ne radi o prenosu nadležnosti sa entiteta na državu, već o ispunjavanju već potpisanih i ugovorenih obaveza BiH prema ovim međunarodnim institucijama.

7. Pogrešna je politika srpskih političara koji od RS žele napraviti državu unutar države BiH. To je antiustavan čin, nigdje u Ustavu BiH, se ne daje takva mogućnost. Naprotiv, u ustavu je jasno normativno propisano da ustavi i zakoni entiteta podliježu ocjeni ustavnosti spram Ustava BiH i da su dužni sprovoditi sve odluke institucija države BiH i njihovih organa. Osporavanje BiH kao države i njene supremacije nad entitetima od strane RS je uzaludan posao, on nas sve zajedno samo usporava u procesu približavanja EU, ali to je neminovan naš put potvrđen i željama oko 70% građana BiH i spremnošću institucija EU da nas prime u svoje članstvo.

Dakle, nije sve do Ustava BiH, već i do nas i naših političara kojima smo dali naše povjerenje. Nije naš Ustav kvazi ustav, već na našu nesreću što je on dospio u ruke naših kvazi političara da ga oni primjenjuju u praksi.

BOSNA I HERCEGOVINA JE NACIONALNA DRŽAVA BOSANACA

Višestoljetno osporavanje teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine i političkog i kulturnog identiteta Bosanaca od strane susjednih država*)

Bosna i Hercegovina se stoljećima zbog svoje historijske neplemenske narodnosne pripadnosti, a multikonfesionalne strukture njenog stanovništva, nalazi u procijepu osporavanja od strane susjeda svog teritorijalnog integriteta i političkog i kulturnog identiteta Bosanaca kao nosilaca građanskog suvereniteta, mada historičarka Nada Klaić, u svome djelu „Srednjevjekovna Bosna“, meritorno tvrdi: „Bosanska država je među svojim susjedima najstarija“[1)]. U istom djelu ona navodi podatak da je prostor ranosrednjevjekovne Bosne naseljavala „slavenska bezimena masa“ koja se stavlja pod vrhovnu avarsku vlast, što bi mogao biti i odgovor na pitanje zašto na bosanskom području nema ni jednog slavenskog plemenskog imena, po kome bi ona bila plemenska država, kao Hrvatska i Srbija. Po tome Bosna od početka svoje srednjovjekovne državne egzistencije nije bila plemenska već građanska država. Savremeni historičari iz te činjenice izvode zaključke da su se Slaveni kao masa nepoznatih plemena na tom području počeli teritorijalno organizirati po zatečenim većim ili manjim geografskim cjelinama, a nesumnjivo su u tom procesu teritorijalizacije poštivali i neke ranije historijske okvire. Time bi se mogla objasniti i često upotrebljavana sintagma „bosanske zemlje“, pod kojim su se pored Bosne, koja je geografski obuhvatala gornji tok rijeke Bosne i njene istočne dijelove, podrazumijevale Usora, Soli, Donji kraji, Zapadne strane (Završje ili Tropolje), Hum, Podrinje i Primorje.[2)]

Poznati istraživač srednjevjekovne Bosne dr. Ćiro Truhelka u svome djelu „Državno i sudbeno ustrojstvo Bosne u doba prije Turaka“, u dijelu koji se odnosi na društvene odnose, piše: „Za vrijeme bosanske neodvisnosti dijelilo se je bosansko državno ustrojstvo, komu je na čelu prvobitno bio ban a kasnije kralj, u dva, jedno od drugog strogo odijeljena257 stališa, u plemstvo i narod.

*) Referat podnesen na Naučnoj konferenciji „Državnost Bosne i Hercegovine u kontekstu implementacije Daytonskog mirovnog sporazuma i euro-atlanskih integracija“, održanoj 22. novembra 2010. godine na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu.

1) Nada Klaić, str. 5.

2) Isto, str. 22-23, 50-51.

Narod, koji se je, kad se je o njemu kao predstavniku narodnosti govorilo, nazivao ukratko „Bošnjani“, sastojao se skoro od samih kmetova ili kmetića, a ovi su od gospodara dobivali u nasljedno pravo zemljište na obragjivanje.

Na najnižem stepenu ljudskog društva u Bosni za srednjega vijeka bili su robovi. Oni su bili gospodarevo vlasništvo...“[3)] Dakle, nigdje ni riječi o nekom plemenu, nigdje nema ni Srba ni Hrvata u srednjevjekovnoj Bosni prije Turaka, kao njenog naroda. Narod su bili samo Bošnjani, pošto nisu bili nikakvo pleme, naziv su dobili po imenu svoje države Bosne.

Ovdje ću preskočiti elaboriranje pretenzija bosanskih susjeda prema državnoj teritoriji srednjevjekovne Bosne u vrijeme nekoliko stoljeća njene državne egzistencije i negiranje njenog postojanja kao države od strane velikosrpskih i velikohrvatskih historiografa, tvrdeći da je Bosna u predtursko doba bila hrvatska, odnosno srpska zemlja i da su u njoj bili ili samo Srbi ili samo Hrvati, zavisno od toga jesu li te tvrdnje dolazile iz Beograda ili Zagreba. Mislim da se Nada Klaić s njima savršeno dobro obračunala u svojoj knjizi „Srednjevjekovna Bosna“, osloncem na izvore koji nisu bili obojeni nacionalnim bojama i ko želi saznati širu elaboraciju tog pitanja neka pročita njenu knjigu.

Radije bih svoju pažnju usmjerio na osporavanje u posljednjih dvije stotine godina, ali samo lapidarno, toliko da ukažem na taj problem koji opterećuje i današnju Bosnu i Hercegovinu, kao nezavisnu i suverenu državu, članicu UN, zbog čega ne može da normalno funkcionira opterećena starim mitovima o hrvatskoj ili srpskoj Bosni, kojim se manipulira bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima od strane Srbije i Hrvatske u ostvarivanju svojih političkih ciljeva.

Osmanlije su kao osvajači 1463. godine pokorili srednjovjekovnu bosansku državu, donijeli novu vjeru islam umjesto nestajuće tzv. bosanske vjere, odnosno Crkve bosanske zasnovane na manihejstvu i arijanstvu, dozvolivši slobodno ispovijedanje zatečenih pravoslavne i katoličke vjere, a početkom 16. stoljeća dozvolila je Jevrejima protjeranim iz Španije da se nasele u Bosni. Turci osvajači Bosne iz leksičkih razloga umjesto riječi „Bošnjanin“, kako su se njeni stanovnici ranije nazivali, ostavili su nam u narednih 500 godina u upotrebi riječ „Bošnjak“, koja se odnosila na narod Bosne neovisno od pripadnosti vjeri, da li bili muslimani, katolici ili pravoslavci („... ime Bošnjak je staro ime, turcizirani oblik imena Bošnjanin koje odavnina označava čovjeka iz Bosne“).[4)] Svi su dakle bili Bošnjaci. U Bosni nije bilo Srba i Hrvata ne samo u srednjovjekovnoj Bosni već i u periodu Osmanske uprave u Bosni. Popis domaćinstava Osmanlije su vršile po vjerskoj pripadnosti. Svi su narodnosno, dakle, bili Bošnjaci. Ni Njegošu nije bilo nepoznato da su stanovnici

---

[3)] Ćiro Truhelka, str. 92-93.

[4)] Mensur Seferović, str.114.

Bosne sebe nazivali Bošnjacima, a i drugi su ih tako nazivali. U „Gorskom vijencu", kada Mletački dužd pita gosta iz Crne Gore, ima ovaj stih: **„zapita me za naše susjede, za Bošnjake i za Arbanase".**[5)]

Još za vrijeme Osmanske uprave u Bosni, Srbija je zajedno sa Crnom Gorom imala teritorijalne i nacionalne pretenzije prema Bosni, sa željom da se nakon turskog povlačenja iz Bosne, ona prisajedini Srbiji. O tome 1844. godine Garašanin piše u svome Načertaniju. On polazi od historijske činjenice da narod Bosne čine Bošnjaci sve tri vjere: muslimani, pravoslavci i katolici. Dakle, nema Hrvata i Srba u Bosni, samo ima Bošnjaka. Garašanin piše: „... najglavnije bi trebalo za ideju sojedninjenja Bosne sa Srbijom zadobiti (bosanske fratre)... osim toga mogla bi se kao treći stepen štampati kratka i obšta narodna istorija Bosne u kojoj ne bi se smela izostaviti slava i imena nekih muhamedanskoj veri prešavši Bošnjaka... Na istočnog veroispovedenija (pravoslavnih – O.I.) Bošnjaka veći upliv imati neće biti za Srbiju težak zadatak. Više predostrožnosti i vnimanija na protiv toga iziskuje to, da se katolički Bošnjaci zadobijedu. Na čelu ovih stoje franjevački fratri".[6)]

Garašanin je u svome Načertaniju upozorio Srbiju da ona svojom politikom prema Bosni nju mora uvjeriti „da je ona prirodna pokroviteljica sviju turski Slavena i da na čedu samo onda kad ona dužnost ovu na sebe uzme, ostali Slaveni njoj pravo to ustupiti da ona u imenu njihovom nešto kaže i čini. Ako bi Srbija svojim sosjedima taj nesrećni i zli primjer davala da ona samo na sebe misli, a za nevolju i napredak ostali ne bi marila, nego bi to ravnodušno smatrala, to bi onda jamačno i ovi samo njenom primjeru sledovali, ne bi je slušali, i tako bi umesto sloge i jedinstva nastupilo nepoverenje, zavist i nesreća".[7)]

Kao što se zna Srbija je upravo suprotno postupila od Garašaninovog savjeta. Ona je odabrala put koji je trasirao lingvista Vuk Stefanović Karadžić „Srbi svi i svuda" iz njegovog Kovčežića za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona.[8)] Karadžić je u ovome svome djelu sve Slavene katolike imenovao-Srbima; slavenske muslimane Srbija je protjerala iz Srbije izvršivši nad njima zločin genocida, imenujući ih Turcima. Srbija zajedno sa Crnom Gorom nikada nije priznavala pravoslavne Bošnjake, muslimane Bošnjake i katolike Bošnjake u Bosni kao zasebnu etničku zajednicu triju vjera; sve ih je smatrala Srbima tri vjerozakona: grčkog, rimskog i turskog kako su to naučavali Dositej Obradović i Vuk St. Karadžić. Pravoslavne Bošnjake otpočela je preobražavati iz bošnjačke narodnosti u Srbe, a nije prezala ni od toga da i muslimane Bošnjake nacionalizira u Srbe. List „Srpska reč" koji je izlazio u Sarajevu 1924. pisao je: „nacionaliziranje Muslimana za nas Srbe jedno (je)

[5)] Njegoš, str. 106.

[6)] Garašanin, str. 75.

[7)] Isto, str. 74.

[8)] Vuk St. Karadžić, str. 81-89.

od najvažnijih pitanja unutrašnje politike. To je i važno državno pitanje. Srbiziranjem muslimana mi ne samo što dobivamo milion čuvara otadžbine, nego i rješavamo jedno važno hrvatsko pitanje. Sada... treba sva muslimanska Bosna da plamti u Srbizmu".[9)]

Prema projektu „Homogena Srbija" iz 1941. godine Stevana Moljevića, cilj je: „Srbi moraju imati hegemoniju na Balkanu, a da imaju hegemoniju na Balkanu, moraju prethodno imati hegemoniju u Jugoslaviji...a moći će to učiniti samo ako budu okupljeni u homogenoj Srbiji i u okviru Jugoslavije koju će zadahnuti svojim duhom i dati joj svoj pečat".[10)]

A kojim to metodama Srbi imaju namjeru ostvariti sadržano je u Instrukcijama Draže Mihajlovića, četničkog vođe 1941-1945. godine: „2.) Stvoriti veliku Jugoslaviju i u njoj veliku Srbiju, etnički čistu u granicama Srbije-Crne Gore-Bosne i Hercegovine-Srema-Banata i Bačke...4.) Čišćenje državne teritorije od svih narodnih manjina i ne-nacionalnih elemenata. 5.) Stvoriti neposredne zajedničke granice između Srbije i Crne Gore, kao i Srbije i Slovenačke čišćenjem Sandžaka od Muslimanskog življa i Bosne od Muslimanskog i Hrvatskog življa".[11)] Ponavljanje istog scenarija početkom devedesetih godina XX stoljeća dovelo je do agresije Srbije i Crne Gore na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995., koja je u međuvremenu bila priznata kao nezavisna i suverena država od strane međunarodne zajednice.

Da Srbija ne misli prestati sa osporavanjem Bosne i Hercegovine ni poslije, Dejtonskim sporazumom uspostavljenog mira i diplomatskih odnosa između dviju država, govori izjava Vojislava Koštunice da na Republiku Srpsku u Bosni i Hercegovini gleda kao na „dio porodice koja nam je draga, bliska, privremeno odvojena, ali uvijek naša i u našem srcu".[12)]

Isto ili slično osporavanje teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine i nepriznavanje političkog nacionalnog identiteta Bosanaca postoji i od strane Hrvatske. Ante Starčević, autor je sintagme, koju je preuzeo i ustaški pokret Ante Pavelića, da su bosanski muslimani Hrvati, čak šta više „da su cvijeće hrvatskog naroda". To im je trebalo da bi opravdali svoj projekat velike Hrvatske s Bosnom i Hercegovinom i granicom na Drini. Oni su taj projekat realizirali u vrijeme Drugog svjetskog rata u službi Hitlera i Musolinija stvaranjem paradržavne tvorevine tzv. Nezavisne države Hrvatske u čijem sastavu je bila Bosna i Hercegovina, koja međunarodnopravno nikada nije bila priznata.

---

9) Takvim za 2000., Dr. Fadil Ademović, str. 224.

10) Stanko Žuljić, u Izvori velikosrpske agresije, str. 147.

11) Isto

12) Vojislav Koštunica, „Dnevni avaz" 10.09.2002. godine.

Kao što su Srbija i Crna Gora ratom ponovili 1992-1995. svoje teritorijalne pretenzije prema BiH iz 1941. godine, to je isto učinila i Hrvatska. Historija im nije bila dovoljno učiteljica života.

Nasuprot iskazu profesorice Nade Klaić da je bosanska država među svojim susjedima najstarija, njen bivši student Franjo Tuđman američkom ambasadoru Cimermanu 14. januara 1992. godine tvrdio je suprotno: „Bosna nije stara država kako Hrvatska". Mora da Tuđman historičar po obrazovanju nije bio dobro savladao gradivo svoje profesorice. U nastavku razgovora Tuđman je Vorena Cimermana ubjeđivao da BiH treba podijeliti između Srbije i Hrvatske: „Neka Milošević uzme veći dio, ionako ga kontrolira. Mi ćemo se zadovoljiti s manje od 50%. Spremni smo Muslimanima ostaviti mali dio oko Sarajeva. To im se neće svidjeti, ali stabilan Balkan moguć je jedino ako se promijeni Bosanska granica, pa što god Muslimani o tome mislili. Pa nisu te granice svete. Bosna nije stara država kako Hrvatska".[13)]

Na pitanje novinarke Slobodne Dalmacije Olge Ramljak, na prijemu krajem 1991. godine: „Kako će se stvaranje srpskih pokrajina (SAO – O.I.) u BiH odraziti na Hrvatsku", Tuđman je odgovorio: „U hrvatskom je interesu da se taj problem riješi na naravan način, na način kako je bila riješena Banovina (1939-O.I.) Pri tome bi mogao ostati dio „zemljice Bosne", gdje bi Muslimani imali većinu i ta bi država Bosna mogla biti tampon između Hrvatske i Srbije. Time bi ujedno nestala kolonijalna tvorevina BiH".[14)]

Ovom prilikom navest ću još nekoliko citata negacije Bosne i njenog političkog naroda Bosanaca. Krunoslav Draganović i Dominik Mandić u knjizi „Herceg-Bosna i Hrvatska" pišu: „Bez Bosne i Hercegovine hrvatska država bila bi prostorno unakažena i gotovo prekinuta, ne bi imala pravog jedinstva ni zaokruženosti. Hrvatska bez Herceg-Bosne, kako je jedanput mudro rekao Ante Radić, ideolog HSS-a, bila bi slična jednoj polovini kruha kojemu je izrezana sredina i ostala samo vanjska kora". Tuđman tome nadodaje: „Bosna nije nacija, nema ni prava ni povijest nacije. Nacija je zemlja, ali je i rasa i krv, a takozvanu Bosnu naseljava nekoliko rasa i krvi. Kako bi neki iz te miješane i nečiste etničke situacije htjeli oblikovati cjelinu. Ne, gospodo, ne! Bosna mora nestati".[15)] Tuđman je bio od početka srpske i crnogorske agresije na BiH protiv cjelovite BiH i držao se dogovora sa Miloševićem da je dijeli što se vidi i iz razgovora sa vodstvom bosanskih Hrvata. On kaže „...sa cjelovitom Bosnom mi bi izgubili Bosnu, u potpunosti, čitava Bosna bila bi protiv nas. Ali, na ovaj način mi ćemo imati, slušajte, granice hrvatske države kakve možda nikada u povijesti nismo imali... pa ne bi se oni (HVO) mogli održati da im nismo

---

13) Voren Zimerman, str. 213-214.

14) Branka Magaš i Ivo Žanić, str. 119-120.

15) Bernard Hanry Levy

pomagali, jasno. A, imamo i sa Abdićem sporazum, da, ako dođe do razlaza, odnosno kada dođe do razlaza, da ta zapadna Bosna je sastavni dio Hrvatske".[16)]

Kad je riječ o hrvatiziranju Bošnjaka katolika treba poći od Prvog hrvatskog katoličkog kongresa održanog u Zagrebu od 3. do 5. septembra 1900. godine. On je promovirao **vjerski koncept hrvatske nacije.** Sarajevski nadbiskup Josip Štadler promovirao je tada jednu od svojih osnovnih teza-da su „bosanskohercgovački katolici nacionalni Hrvati. Mi smo jedno i drugo", rekao je on tada. Historičar Dubravko Lovrenović,[17)] kritički razmatrajući taj događaj smatra da je od tada „... bosansko katoličanstvo osmanske epohe (1463-1878) stradalo kao nehrvtaski (remetilački) faktor, a bosansko srednjevjekovlje, koliko u crkvenim toliko u izvancrkvenim krugovima, podvrgnuto je postupku mitske kroatizacije. Kako tada, tako i danas". Razlog stvaranju crkvenog koncepta hrvatske nacije (integralnog hrvatstva), koje će obuhvatiti i bosanskohercegovačke katolike, Josip Štadler je objelodanio tek trećeg dana na svečanom banketu. On je tada izrekao svoju ključnu političku misao koja će postati idejom vodiljom integralnog katoličkog hrvatstva: „Želim da se što prije Bosna i Hercegovina sjedini s materom zemljom", podrazumijevajući pod tim Hrvatsku. Na ovu njegovu izjavu uslijedio je prigovor austrougarskog katoličkog cara. Taj prigovor – kojeg li paradoksa – nakon 110 godina aktuelan je i danas. Dubravko Lovrenović duhovito primjećuje: „Razlika nije samo u tome što više nema cara, nego nema gotovo nikoga da prigovori".[18)]

Nacionalno hrvatstvo konfesionalne naravi u tom vremenu (Austrougarske uprave Bosnom i Hercegovinom) slijedilo je trag politike i rezultiralo je njegovom implementacijom na tlo orijentalnog bosanskog katoličanstva. Rat u Bosni i Hercegovini (1992-1995) na ovaj proces integracije bosanskih katolika u Hrvate stavio je (još jednu) tačku. Trijumfirao je, sa svim svojim pogubnim posljedicama. Katolički kongres iz 1900 štadlerovski pastirski mentalitet stjerivanja b-h Hrvata pod skute „matere" Hrvatske, doveo je do toga, prema nepotpunim podacima kardinala Vinka Puljića, da od oko 820.000 katolika u BiH prije rata danas u BiH ima oko 450.000 katolika. Otkud Hrvatima, pita se prof. Lovrenović, kad je već riječ o b-h kao njihovoj „rodnoj grudi" kako je definira kardinal Puljić– rezervna domovina? Duhovito primjećuje Dubravko Lovrenović: „kao da je domovina automobilska guma pa kad otkaže jedna zamijeni se drugom".[19)] Slijedom tih događaja nastale su i „naučne" teorije o hrvatskoj Bosni i Hercegovini prije Turaka i hrvatskim vladarima srednjovjekovne bosanske države, zanemarujući objektivne historijske analize Nade Klaić, pa sve do danas. Bilo je potrebno Bošnjake katolike kroatizirati da Bosna ne bi imala

16) Tuđman, "Dani", 15.11.2002. godine.

17) Dubravko Lovrenović, Oslobođenje, "Pogledi", 20. februar 2010. godine.

18) Isto.

19) Isto.

svoju autohtonu i autentičnu političku naciju Bošnjake da bi je se lakše moglo pripojiti „materi“ Hrvatskoj.

Taj isti postupak, ali ne tako javno i institucionalno, po uputama Ilije Garašanina u njegovom Načertaniju iz 1844. godine uradila je Srbija sa Bošnjacima pravoslavcima „da se preobraženje Bošnjaka istočnog vjeroispovjedenija tako čini kako bi ono samo služilo kao priugotovlenije za ono opšte sojedninjenje sviju Srba i provincija ujedno“.[20] Praktični dio posla obavila je Srpska pravoslavna crkva na terenu rukovođena sintagmom Jovana Cvijića koji je Bosnu nazvao „srcem srpstva“, proklamirajući integralno srpstvo podređujući tome i Bošnjake pravoslavne u Bosni. Tu politiku je potkraj XX stoljeća Milošević sažeo u rečenici „Srpski narod će živjeti u jednoj državi“. Teorija integralne srpske nacije srpstvo svodi na političku religiju, što je dovelo do toga da su se mnogi bosanski Srbi poslije ovog rata raselili širom planete Zemlje da ne učestvuju u tome. Međutim, do danas se među bosanskim Srbima nije našao intelektualac dostojan toga zvanja da svojim sunarodnicima objasni da je njihova domovina Bosna i Hercegovina, a ne Srbija, kao što je to briljantno uradio prof. dr. Dubravko Lovrenović u svome sjajnom eseju „Stolljeće hrvatskih lutanja poznatim putevima“, objavljenom u „Oslobođenju“, Pogledi, od 20. februara/veljače 2010. godine i Prikazu zbornika radova „Hrvati u BiH: ustavni položaj, kulturni razvoj i nacionalni identitet“.[21]

Naziv „Bošnjaci“ kao narodno obilježje stanovnika Bosne i Hercegovine sve tri konfesionalne zajednice: muslimana, pravoslavnih i katolika, formalno se zadržao do kraja Austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, posebno u vojnim strukturama, u četiri bošnjačke vojne regimente, koje su učestvovale u Prvom svjetskom ratu, dok su se u političkim strukturama zadržali nazivi po vjerskoj pripadnosti (Bosanski sabor), a u političkim strankama su kod pravoslavnih i katolika već dobili nacionalna obilježja Srba i Hrvata, a muslimani su radije zadržali obilježja po vjerskoj pripadnosti da bi se oduprli nacionaliziranju u Srbe i Hrvate, računajući da im se bošnjaštvo podrazumijeva, jer žive u Bosni, reinkarnirajući ga kao svoj etnicitet, tek 1993. godine, kada je zaprijetila opasnost od njihovog nestanka kao naroda i nestanka Bosne kao njihove domovine.

Zanimljivo je, da su se i u doba Austrougarske uprave i Kraljevine Jugoslavije, kada je riječ o popisu stanovništva, stanovnici popisivali po vjerskoj, a ne nacionalnoj pripadnosti. Prvi popis po nacionalnosti u BiH izvršen je tek 1948. godine u vrijeme komunističkog režima, kada su se definitivno, koristeći se blagodetima međunarodnih standarda o ljudskim pravima, Bošnjaci pravoslavni opredijelili da po narodnosti budu Srbi, a Bošnjaci katolici da po narodnosti budu Hrvati.

[20] Garašanin, str. 74.

[21] Dubravko Lovrenović, Oslobođenje “Pogledi” 15. maj/svibanj 2010., Sarajevo.

Muslimani nisu htjeli da se nacionalno određuju ni kao Srbi ni kao Hrvati, jer su ih smatrali vjerskim katoličkim i pravoslavnim nacionalitetima. Ostali su vjerni bošnjaštvu koga nije bilo na popisnim listama. „Jugoslovenski list“ od 20/VII 1935. objavio je izvode iz „Katoličkog tjednika“ u kojima se tvrdi „da je katolicizam kod Hrvata i Slovenaca narodna vjera baš kao i pravoslavna kod Srba“.[22] Pred kraj turske uprave i u vrijeme Kalajevog upravljanja Bosnom, Bošnjaci pravoslavni i katolici, pod utjecajem njihove crkve i velikosrpske i velikohrvatske nacionalističke politike su se suprotstavili ideji integralnog bošnjaštva kao narodnosnog određenja stanovnika Bosne i Hercegovine.

Upravo iz razloga što Bosna nije bila plemenska država u srednjem vijeku, kao što su to bile Srbija i Hrvatska, naziv njenog naroda je mijenjan sa historijskim promjenama upravljača Bosnom i Hercegovinom, ali uvijek zadržavajući u samom imenu naroda supstancijalne elemente iz naziva srednjevjekovne države Bosne. Naziv „Bošnjani“ bio je uobičajen za srednjovjekovnu državu Bosnu, naziv „Bošnjak“ se zadržao u Osmansko i Austrougarsko doba, s tim što je pod utjecajem nacionalističke politike iz Srbije i Hrvatske, počelo pravoslavno bošnjaštvo preobražavati se po Garašaninu u srpstvo, a katoličko bošnjaštvo po Štadleru u hrvatstvo. Institucijama Srpske pravoslavne crkve i Katoličkoj crkvi u Hrvata dodijeljena je uloga toga preobražavanja na terenu stvaranjem crkvenog koncepta nacije: katolici=Hrvati, pravoslavni=Srbi, vršeći tako asimilaciju, ne samo pravoslavnih i katoličkih Bošnjaka u Srbe i Hrvate već i nacionalnih manjina katoličke vjere u Hrvate (npr. Talijana, Austrijanaca, Čeha, Slovaka, Mađara i dr.), odnosno u Srbe (npr. Makedonaca, Bugara, Rumuna, Grka, Jermena, Karavlaha i sl.). Taj proces se odvijao unutar obiju crkava, a ispoljavao se u nazivu nacionalnih obrazovnih i vaspitnih ustanova, kulturnih društava, nazivu političkih stranaka, nazivu jezika, ali ne još i u vojnim i političkim strukturama vlasti. Bosanski sabor 1910. godine obrazovan je na konfesionalnom principu, kao što je i posljednji Austro-ugarski popis stanovništva izvršen 1910. godine bio popis po vjerskoj pripadnosti.

Muslimani koji su također bili Bošnjaci, zajedno sa pravoslavcima i katolicima Bošnjacima, s obzirom da su trpili pritisak nacionaliziranja u Srbe i Hrvate, na prelazu iz XIX u XX vijek, u svojoj borbi za vjersku i prosvjetnu autonomiju potencirali su svoju pripadnost islamu da bi očuvali svoj islamski identitet, ali se, nikada nisu vezali za Tursku kao svoju maticu, kao što su pravoslavni i katolici, mada su bili autohtoni narod Bosne vezali se za Srbiju kao svoju maticu, odnosno za Hrvatsku, kao svoju maticu. Muslimani su uvijek smatrali Bosnu svojom maticom, svojom istorijskom domovinom, i onda kada je bila u sastavu Osmanske i Austrougarske carevine, ali i obiju kreljevina SHS i Jugoslavije. Tome svjedoči Autonomni pokret Husein-kapetana Gradaščevića 1831. godine i odnos bh. komunista koji su

[22] Džemaludin Čaušević, str. 1-2.

prije Drugog svjetskog rata svoj organ nazvali Pokrajinski komitet KPJ za Bosnu i Hercegovinu.

Treći naziv naroda koji je zaživio na tlu Bosne i Hercegovine poslije Prvog svjetskog rata je „Bosanci". To je naziv koji također proizilazi iz naziva njihove domovine Bosne. U doba Austrougarske uprave Bosna je dobila dvoimeni naziv „Bosna i Hercegovina" sasvim slučajno iz naziva dviju provincija koje su u Berlinskom ugovoru iz 1878. godine navedene kao provincije „Bosna" i „Hercegovina" u koje treba da uđe Austrougarska sa mandatom Berlinskog kongresa, namjesto Turske čiji je sultan zadržao formalni suverenitet nad Bosnom do Aneksije 1908. godine. Kada kažem da je taj naziv slučajan, onda mislim na propust turske diplomatije koja nije insistirala kod redigovanja sadržaja Ugovora iz 1878. godine na službenom nazivu koji je Bosna tada imala po osnovu turske Uredbe iz novembra 1864. godine o organizaciji „Vilajeta Bosna", u kome je Hercegovina jedan od njenih sandžaka. Da je Ugovorom rečeno da Austrougarska dobija mandat u Vilajetu Bosna, a ne u provincijama „Bosni" i „Hercegovini", Bosna bi i tada i danas zadržala svoje historijsko ime „Bosna" iz doba srednjevjekovne Bosne i doba Osmanske uprave u Bosni.

Pošto stanovnici Bosne nikada nisu pripadali nekom slavenskom plemenu po kome bi se nazivali, već po Bosni, svojoj domovini, smatram da su nazivi „Bošnjani", „Bošnjaci" i „Bosanci" sinonimi i da označavaju stanovnike Bosne, građane Bosne, politički suveren narod Bosne, neovisno od toga što su to u srednjem vijeku bili pripadnici Crkve bosanske, Crkve katoličke i Crkve pravoslavne, a u Osmanskom dobu muslimani, pravoslavci i katolici, svi su oni bili u datom historijskom vremenu i Bošnjani i Bošnjaci, a danas su Bosanci, politički suverena građanska, a ne plemenska nacija Bosne, od kojih je u međuvremenu moderna politička historija Bosne i Hercegovine napravila tri etničke zajednice, od katolika-Hrvate, od pravoslavnih-Srbe i od muslimana-Bošnjake. Toj modernoj političkoj građanskoj naciji Bosanaca pripadaju razumije se i brojne nacionalne manjine. Ako pođemo od tih historijskih činjenica, danas u svijetu se stavlja znak jednakosti između naziva države i političke nacije njenih građana: Francuska = Francuzi, Španija = Španjolci, Belgija = Belgijanci, Švicarska = Švicarci, Bosna i Hercegovina = Bosanci i Hercegovci, s tim što bi trebalo Bosni i Hercegovini vratiti njeno historijsko ime Bosna, pa bi naziv njene nacije bio samo Bosanci. Ako u Belgiji, Valonci=katolici (govore francuskim jezikom) i Flandrijci = protestanti (govore holandskim jezikom) mogu biti politička nacija Belgijanci, kako piše u njihovom ustavu, zašto u Bosni katolici-Hrvati, pravoslavni-Srbi i muslimani-Bošnjaci koji govorimo istim jezikom, ne bi mogli biti politička državljanska nacija Bosanci i to upisati u Ustav Bosne i Hercegovine. Kao što je Belgija nacionalna država Belgijanaca, zašto Bosna i Hercegovina ne bi bila nacionalna država Bosanaca. Ali za taj obrat u nacionalnoj i državnoj politici, sve tri etničke zajednice trebaju se

okrenuti prema svojoj državi Bosni i Hercegovini, kao svojoj jedinoj domovini, i ne smatrati svojom materom Tursku, Hrvatsku i Srbiju. Tek tada bi Bosna bila mirna i dovoljno komotna ne samo za ova tri naroda u Bosni: Hrvate, Srbe i Bošnjake, već i za sve nacionalne manjine koje žive u njoj.

Mi smo u bliskoj historiji bili blizu ostvarenja toga cilja. Prvi put u novijoj historiji Bosne i Hercegovine pod političkim narodom Bosne i Hercegovine se spominju Bosanci i Hercegovci u jednom političkom dokumentu. To je Proglas AVNOJ-a od 27. novembra 1942. godine sa njegovog prvog zasijedanja u Bihaću upućen „Braći svih narodnosti i vjera“! Svakom narodu posebno (Hrvatima, Slovencima, Muslimanima, Crnogorcima, Makedoncima i Srbima). U dijelu u kome se obraća Muslimanima, u drugom pasusu, Proglas se posebno obraća „Bosancima i Hercegovcima“: „Bosanci i Hercegovci samo ujedinjeni i složni... možete sebi ostvariti jednu ljepšu i zajedničku budućnost...vama svima i Srbima i Hrvatima i Muslimanima potrebna je iskrena i bratska saradnja da bi Bosna i Hercegovina kao jedinica...mogla napredovati na zadovoljstvo svih bez razlike na vjeru i stranku“. Dakle, Proglas ne kaže „na vjeru i narod“, već na „vjeru i stranku“. Proglas ne identifikuje vjeru i narod, već razlikuje vjeru i političku stranku, misleći da su „Bosanci i Hercegovci“ u različitim političkim strankama, ne po vjerskoj pripadnosti, već po političkom ubjeđenju. Proglas ne zaboravlja činjenicu da „Bosance i Hercegovce“ kao suverenu političku naciju građana čine Srbi, Hrvati i Bošnjaci (tada Muslimani). Zato i apeluje na potrebu njihovog političkog jedinstva i sloge ako misle ostvariti ljepšu i zajedničku budućnost. Preduslov zato je „iskrena i bratska saradnja“ da bi Bosna i Hercegovina kao jedinica (politički entitet, koji će svoju državnost obnoviti godinu dana kasnije 25. novembra 1943. godine) mogla napredovati na zadovoljstvo svih „bez razlike na vjeru i stranku“.[23)]

Međutim, u pripremama za Prvo zasijedanje ZAVNOBiH-a, visoki funkcioneri KPJ iz Srbije i Crne Gore osporavali su da BiH bude federalna jedinica buduće federativne Jugoslavije, već da bude pokrajina Srbije, s čime se nisu slagali funkcioneri KPJ iz Hrvatske, koji su htjeli da BiH bude pokrajina Hrvatske. Kada je riječ o Bosancima i Srbi i Hrvati i Muslimani iz vrha KPJ za Bosnu i Hercegovinu zalagali su se da Bosna i Hercegovina treba da bude federalna jedinica (država) kao i Srbija, Hrvatska, Slovenija, Makedonija i Crna Gora, što je i usvojeno. Međutim, greška je napravljena u sadržaju Rezolucije Prvog zasijedanja ZAVNOBiH-a donešenog 25/26. novembra 1943. godine, što se Bosna i Hercegovina ne definira više, kao u Proglasu AVNOJ-a iz 1942. godine, kao politička jedinica “Bosanaca i Hercegovaca“, već da ona nije samo srpska ili samo hrvatska ili samo muslimanska, nego da je i srpska i hrvatska i muslimanska. To su nacionalisti 49 godina kasnije

---

23) Vidi u prilogu prve knjige “Politički sistem Bosne i Hercegovine” Omera Ibrahimagića, 2008. godine, Sarajevo.

(1992-1995) razumjeli da je ona po onoj staroj njihovoj šemi samo srpska ili samo hrvatska i odlučili da je podijele, jer muslimane, suprotno Ustavu SFRJ, nisu priznavali kao zasebnu narodnost, već samo kao vjersku skupinu, i da nemaju pravo na državu, zato što nemaju svoj etnicitet. Pošto po njima nema „Bosanaca i Hercegovaca" kao suverene političke nacije, nema ni Bosne i Hercegovine kao samostalne nezavisne i suverene države, što je bio i motiv da Srbija, Crna Gora i Hrvatska na nju izvrše agresiju (1992-1995), da muslimanski narod genocidom i raseljavanjem eliminiraju kao političkog činioca, a Bosni i Hercegovini ponište njeno međunarodno priznanje kao suverene i nezavisne države podjelom između sebe.

Otuda osporavanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta Bosne i Hercegovine ide ruku pod ruku osporavanju političkog nacionalnog identiteta „Bosanaca i Hercegovaca" kao političkog naroda i nosioca državnog suvereniteta Bosne i Hercegovine. Zato je potrebno da Bosna i Hercegovina ima svoj politički narod Bosance[24)], koje čine etnički Hrvati katolici, etnički Srbi pravoslavci i etnički Bošnjaci muslimani, razumije se sa nacionalnim manjinama, koji će svi skupa biti suverena politička nacija građana (državljana) Bosne i Hercegovine, koju će svi zajedno smatrati svojom jedinom domovinom i svi zajedno braniti njen teritorijalni integritet, državni suverenitet, političku nezavisnost i međunarodnopravni subjektivitet od nasrtaja njenih susjeda Srbije, Crne Gore i Hrvatske. Tako će i Bosna i Hercegovina konačno postati država nacija multikulturalnog društva, kao što su to danas Belgija, Švicarska, Malezija, Španija, Rusija, Amerika, Velika Britanija i dr. Bosna i Hercegovina kao članica UN je jedina država koja nema imena svoga političkog naroda koji se sastoji od triju etničkih zajednica: Bošnjaka, Srba i Hrvata. Historijski je opravdano da se taj politički narod naziva Bosanci.

Da zaključim: Bosna je nacionalna država Bosanaca. U posljednjih više od stopedeset godina historija je ognjem i mačem razriješila bosanski Gordijev čvor. U skladu sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima i o pravu na narodnosno samoopredjeljenje u Bosni i Hercegovini žive Hrvati, Srbi i Bošnjaci, koji zajedno sa nacionalnim manjinama čine političku naciju građana (državljana) Bosanaca međunarodnopravno priznate nezavisne i suverene države Bosne i Hercegovine.

---

24) U kojoj mjeri je osporavanje Bosne od strane Srbije i Hrvatske kao drogom opilo neke bosanske Srbe i Hrvate, da ne razaznaju etničku od državne pripadnosti, najbolje govori nedavna izjava Milorada Dodika: "Rođen sam kao Srbin, 12. marta 1959. godine, ovdje u Banjoj Luci. Ali, to nije ona Bosna od prije rata, ovo je neka druga Bosna. A s ovakvom Bosnom ja se ne identifikujem... Meni kada neko kaže: Gdje si, Bosanac, za mene je to uvreda... Ne može se nama Srbima nametnuti ni bosanski jezik, jer mi govorimo srpski jezik". (Dnevni avaz, 31.12.2010. i 1.01.2011. u razgovoru sa Šišić Almedinom). Dodik ovdje nije iskren, on insinuira, on zavodi druge da mu povjeruju na riječ. Zašto nije rekao kada i koja institucija ili ličnost je pokušala Srbima u BiH nametnuti bosanski jezik ili osporiti da bosanski Srbin ne bude etnički Srbin. Takav njegov govor je primjer kako se zavodi, vrši politička manipulacija riječima neupućenog puka.

Samo tu historijski utvrđenu činjenicu treba unijeti u Ustav Bosne i Hercegovine i imat ćemo mirnu Bosnu, državu Bosanaca na putu ka Evropskoj uniji.

Literatura:

1. Nada Klaić, Srednjovjekovna Bosna, Eminex, Zagreb, 1994.
2. Ćiro Truhelka, Državno i sudbeno ustrojstvo Bosne u doba prije Turaka, „Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini“, januar-mart 1901., Sarajevo.
3. Mensur Seferović, Vojska za jedno ljeto, izd. Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 1999.
4. Petar Petrović Njegoš, Gorski vijenac, „Svjetlost“, Sarajevo, 1989.
5. Ilija Garašanin, Načertanije, u zborniku radova: Izvori velikosrpske agresije, izd. August Cesarec-Školska knjiga, Zagreb, 1991.
6. Vuk Stefanović Karadžić, Kovčežić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona, u zborniku radova: Izvori velikosrpske agresije, A. Cesarec – Školska knjiga, Zagreb, 1991.
7. Dr. Fadil Ademović, Položaj muslimana-Bošnjaka u periodu između dva svjetska rata (1918-1941), Takvim za 2000. godinu, Sarajevo.
8. Stevan Moljević, Homogena Srbija, Stanko Žiljić u zborniku: Izvori velikosrpske agresije, Cesarec- Školska knjiga, Zagreb, 1991.
9. „Dnevni avaz“, 10.09.2002. godine.
10. Warren Zimmermann, Izvori jedne katastrofe, Globus-Znanje, zagreb, 1997. godine.
11. Branka Magaš i Ivo Žanić, Rat u BiH 1991-1995., Naklada Jesenski, Turk i Dani, Zagreb-Sarajevo, 1999.
12. Bernard Hanry Levy, Ljiljani i pepeo-Dnevnik pisca u Bosanskom ratu, Sarajevo.
13. Stenogram razgovora sa rukovodstvom bosanskih Hrvata u Zagrebu 6. novembra 1993. godine, „Dani“, 15.11.2002. godine.
14. Dubravko Lovrenović, Stolljeće hrvatskih lutanja poznatim putevima-Godina 1900. godina 2010., Oslobođenje, „Pogledi“, 20. februar/veljača 2010. godine, Sarajevo.
15. Dubravko Lovrenović, Prikaz zbornika radova „Hrvati u BiH: ustavni položaj, kulturni razvoj i nacionalni identitet“, izd. Centar za demokraciju i pravo „Mika Tripalo“, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2010., Oslobođenje, „Pogledi“, 15. maj/svibanj 2010. Sarajevo.
16. Džemaludin Čaušević, Nacija i vjera, Novi Behar, Sarajevo 1935. godine, Broj 1-3, str. 1-2, ponovo štampan u knjizi Šaćira Filandre „Bošnjaci i moderna“, izd. Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 1996.
17. Omer Ibrahimagić, Politički sistem Bosne i Hercegovine, knjiga 1., Sarajevo, 2008. godine, drugo izdanje.
18. Milorad Dodik, razgovor sa Šišić Almedinom, Dnevni avaz, 31.12.2010. i 1.01.2011. godine, str. 8-9.

SANDŽAK U USTAVNOPRAVNIM SISTEMIMA SRBIJE I CRNE GORE

Poštovane dame i gospodo! Iako je riječ na ovom međunarodnom simpoziju o historijskim i kulturološkim procesima u Sandžaku/Staroj Raškoj,*) ja ću govoriti o Sandžaku u ustavnopravnim sistemima Srbije i Crne Gore danas, imajući u vidu činjenicu da je riječ o Sandžaku podijeljenom između dviju država, Srbije i Crne Gore.

Mojim, i površnim uvidom u ustavnopravnu uređenost država nastalih raspadom Jugoslavije, Sandžak u cjelini se čini da je najneuređeniji prostor sa ustavnopravnog stanovišta. Uvidom u današnje ustave Srbije i Crne Gore, Sandžak i dalje ostaje ustavnopravno neuređenim prostorom, skoro nepostojećim. To je recidiv ustavnopravne neuređenosti toga prostora od 1945. godine do danas.

Sandžak je imao u vrijeme Osmanske uprave zaseban administrativno-upravni identitet kojeg je izgubio 1912. kada su ga prvim balkanskim ratom između sebe podijelili Srbija i Crna Gora. Za vrijeme Narodnooslobodilačkog rata 1941-1945. Sandžak je imao zasebno političko i vojno rukovodstvo i svoju organizaciju vlasti. Postojalo je zasebno Zemaljsko antifašističko vijeće Sandžaka konstituirano 20. novembra 1943. godine, čijih je osam delegata učestvovalo i na Drugom zasijedanju AVNOJ-a, na kome je 29. novembra 1943. godine konstituirana Demokratska Federativna Jugoslavija. Iako je ZAVNO Sandžaka bio jedan od konstituenata DFJ naveden u Odluci AVNOJ-a o DFJ, politički pritisci srpskih političara na CK KPJ, da se granice između Srbije i Crne Gore vrate na one iz 1912. godine (poslije prvog balkanskog rata), dovele su do razbijanja Sandžaka kao zasebne autonomne političke jedinice. Političkim pritiskom odozgo na ZAVNO Sandžak da sam ukine svoje postojanje, on je to i učinio 29. marta 1945. godine.

Sandžak u Srbiji je u međuvremenu administrativno premetan iz jednog u drugi okrug ili regiju ili unutar sebe dijeljen na različite regije onemogućujući mu da se u skladu sa evropskim principima i u Srbiji i u Crnoj Gori razvija kao zasebna regija. Kada je riječ o poimanju regije u evropskoj zakonskoj regulativi, Evropska povelja o regionalizaciji iz 1988. godine definirala je „regiju kao područje koje predstavlja jasno zatvorenu geografsku cjelinu, ili zbir sličnih područja gdje živi stanovništvo koje posjeduje određene zajedničke elemente (na primjer: jezik, kultura, historijska tradicija, zajednički privredni, transportni i drugi elementi) i koje želi sačuvati svoje zajedničke specifičnosti radi unapređenja svog kulturnog,

*) Izlaganje na Međunarodnom naučnom skupu „Istorijski i kulturološki procesi u Sandžaku/Staroj Raškoj“, održan u Prijepolju 3. i 4. 12. 2010. godine.

socijalnog i privrednog napretka. Činjenica da ova područja mogu biti priznata pod različitim nazivima i političko-pravnim oblicima u određenim državama članicama (autonomne zajednice, länder i sl.) ne isključuje ih iz polja primjene ove povelje". (Anon, 1988., Vidi: Jasmina Osmanković, Mirko Pejanović, Euroregije i Bosna i Hercegovina, Sarajevo, 2006. godine).

Nauka koja se bavi regionalnom decentralizacijom država pravi distinkciju između dva slična termina: **region i regija.** Termin „region" označava geografsku cjelinu unutar određenog kontinenta, a regija je najčešće nacionalna (državna) teritorijalna jedinica za potrebe statistike (statističke nacionalne teritorijalne jedinice), ili NUTS u EUROSTAT-u, stastatističkom uredu Evropske unije, kako bi omogućila jednostavnu i jednoliku podjelu teritorija za izradu regionalnih statistika Evropske unije. To je prvi nivo, a mogu dalje, postojati regije drugog, trećeg, četvrtog i petog nivoa. U različitim zemljama mogu nedostajati drugi ili treći ili četvrti nivo, pri čemu je samo peti nivo regije određen u svim zemljama članicama EU, te uobičajeno odgovara pojmu „općine".

U EU obično se priznaju dvije vrste regionalne podjele – normativne i analitičke. Normativne regije su odraz političke volje. Zašto npr. Sandžak u Srbiji u okviru jedne analitičke (funkcionalne) regije, ne bi bio normativna, a time i administrativna regija. Ovo zbog toga što historijski faktor u slučaju Sandžaka igra važnu ulogu kako bi se zadržala autonomija pojedinih administrativnih dijelova. Ustav Srbije u članu 12. sadrži pravo građana „na pokrajinsku autonomiju i lokalnu samoupravu", što znači da bi Sandžak u Srbiji mogao imati pokrajinsku autonomiju. Primjera radi Slovenija je od momenta ulaska u EU 2005. usvojila Prijedlog teritorijalne podjele zemlje sukladno kriterijima NUTS-a (Uredba EU o statističkoj klasifikaciji) u dvije tzv. kohezijske regije (dvije analitičke ili funkcionalne regije): „Zapadna Slovenija" i „Istočna Slovenija", u čijem se sastavu nalazi po nekoliko tzv. razvojnih regija. Ako jedna mala Slovenija u ovim dvjema kohezionim regijama Istočne i Zapadne Slovenije može imati više razvojnih regija u svakoj od njih, zašto npr. dijelovi Sandžaka koji su u Srbiji i u Crnoj Gori ne bi bili u okviru jedne analitičke, statističke, funkcionalne regije svaki za sebe u svojoj državi zbog svoje specifičnosti nedjeljive razvojne regije sa autonomnim pravima administrativno-upravnih jedinica, pa time postale statisitičke regije druge, treće ili četvrte razine.

S druge strane, imajući u vidu činjenicu da je **historijski** Sandžak, prije njegove podjele između Srbije i Crne Gore, predstavljao jedinstveno historijsko, kulturno, ekonomsko i saobraćajno povezano područje, u današnjim uslovima kada i Crna Gora i Srbija teže svome integriranju u Evropsku uniju, mogao bi postati EUROREGIJA u smislu prekogranične saradnje i time relativizirati podjelu državnom granicom između Srbije i Crne Gore.

Da historijski Sandžak bude EUROREGIJA ima političko, ekonomsko i kulturno opravdanje. Važna funkcija **Sandžaka** sa teritorijom iz vremena prije 1912. godine kao EUROREGIJE je relativiziranje, omekšavanje granice između Srbije i Crne Gore; transformacija izoliranih nerazvijenih depresivnih područja u područje intenzivnog dinamičnog razvitka, transformacije perifernih ka žarišnim zonama; integriranje prirodnih, društvenih, prostornih i ekonomskih potencijala prekograničnih područja. U ovoj EUROREGIJI bila bi posebno značajna interkulturna saradnja s obzirom da je riječ o Bošnjacima, Srbima i Crnogorcima koji govore istim jezikom različitih naziva. To bi bio najbrži put ekonomskog razvoja ove EUROREGIJE, s obzirom da će Evropska unija podsticati njen razvoj preko raznih fonodva, programa i projekata Srbije i Crne Gore kao potencijalnih članica EU i za integraciono povezivanje jer se sa ovakvom EUROREGIJOM slijede i uvažavaju interesi same Evropske unije.

Euroregija uspostavljena u graničnim područjima koja su privredno i socijalno u marginalnom položaju u odnosu na državni sistem, kao što je historijski Sandžak sa obje strane granice, nastojat će izbjeći migraciju radne snage, tako da kroz politiku zapošljavanja promiče kvalitet života građana cijelog Sandžaka s obje strane državne granice.

Praksa euroregija je osvojila Evropu. Poljska na primjer participira u četrnaest euroregija. U našem susjedstvu funkcioniraju veoma uspješno euroregije: Drina-Sava- Majevica, na pograničnom području Srbije i Bosne i Hercegovine; Jadranska euroregija obuhvata pogranična područja Italije, Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Albanije. O tome postoje dokumenti koji se mogu konsultovati u formiranju EUROREGIJE Sandžaka.

Sljedeći problem koji proizilazi iz ustavnopravnog položaja Sandžaka u Srbiji i Crnoj Gori jeste u kojoj se mjeri u praksi ostvaruju ustavima ovih zemalja deklarirana individualna i kolektivna ljudska i građanska prava svakog građanina pojedinačno, vjerskih zajednica i nacionalna prava Bošnjaka, kao autohtonog, pa time i konstitutivnog naroda u Sandžaku s obje strane granice, jer Bošnjaci Sandžaka nisu dijaspora Bošnjaka iz BiH. Ja nemam dovoljno podataka da bih ušao danas u dublju analizu, toga pitanja. Smatram da bi tu analizu trebalo napraviti na osnovu činjenica i uvida u kojoj mjeri je u praksi prisutna diskriminacija po raznim osnovama, a naročito u pogledu vjerske i nacionalne pripadnosti. Jugozapadni dio Srbije i sjeverni dio Crne Gore su pogodne regije za testiranje i Srbije i Crne Gore u njihovom odnosu prema ostvarivanju i zaštiti ljudskih prava na terenu, u njihovom ispunjavanju uslova na putu da se priključe Evropskoj uniji.

Iz onoga što znam iz medija stanje u tom pogledu u Sandžaku s obje strane granice nije zadovoljavajuće. Zato predlažem da se primjena međunarodnih standarda u ostvarivanju ljudskih individualnih i kolektivnih prava u Sandžaku intern-

acionalizuje u cilju njihovog unaprjeđenja. U tom smislu predlažem nevladinim organizacijama u Sandžaku da traže od Vijeća Evrope, OSCE i Evropske unije da otvore svoja predstavništva koja će pratiti stanje i ostvarivanje ljudskih, građanskih i kolektivnih nacionalnih i vjerskih prava u Sandžaku. Također predlažem da se uputi zahtjev SAD i Bosni i Hercegovini da u Novom Pazaru otvore svoje konzulate koji će sa svoje strane, u saradnji sa vlastima Srbije i Crne Gore raditi na unaprjeđenju odnosa i boljeg razumjevanja obostranih interesa ovih država, na putu pristupanja EU i NATO-u.

KONTROVERZE SAVREMENOG USTAVNOG UREĐENJA BOSNE I HERCEGOVINE

S A Ž E T A K

Kontroverze savremenog ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine autor izvodi iz činjenice da Dejtonski sporazum na kome je ono zasnovano nije odgovorio na dva osnovna pitanja: odgovornosti Srbije, Crne Gore i Hrvatske za agresiju na Bosnu i Hercegovinu i izvršeni genocid na Bošnjacima. Ne baveći se tim pitanjima, Dejtonski sporazum je napravio takvu konstrukciju ustavnog uređenja BiH koja je trebala da zadovolji i agresore koji su učestvovali kao mirotvorci u stvaranju ustavne strukture BiH i Bosnu i Hercegovinu kao žrtvu te agresije. Takva ustavna konstrukcija strukture države od dva entiteta i tri konstitutivna naroda sa državnim organima temeljenim na etničkom, a ne na građanskom principu, učinili su BiH nefunkcionalnom državom. To se naročito očitovalo u primjeni tih principa u praksi, što je omogućilo entitetima da svojim pravom entitetskog preglasavanja onemoguće donošenje važnih zakona iz nadležnosti BiH, što ju je učinilo neefikasnom, neracionalnom i nefunkcionalnom državom.

Ključne riječi: Dejtonski sporazum, Bosna i Hercegovina, ustavno uređenje, nefunkcionalna država, etnički principi u formiranju vlasti, entitetsko preglasavanje.

Kontroverze savremenog ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine*) proizilaze iz sljedećih činjenica:

Kako se moglo desiti da Evropska unija, 6. aprila 1992. godine, prizna nezavisnost i suverenitet BiH, da SAD sutradan također priznaju nezavisnost BiH, kao i sve druge relevantne svjetske sile, a da su istovremeno sa međunarodnim priznanjem, dozvolile agresiju na BiH od strane bivše JNA, Srbije i Crne Gore, koje su ostale u Saveznoj Republici Jugoslaviji. Te iste velesile su dozvolile da BiH skoro 4 godine krvari kao članica međunarodne zajednice, koja je u maju te iste godine primljena u organizaciju UN, i da se u BiH izvrši genocid? Ni do danas se nije došlo do pravog odgovora zašto ove zemlje nisu pomogle BiH da odmah narede prestanak ratnih dejstava protiv nje. To što je ugrađeno u Dejtonski sporazum, nije ono što se očekivalo da bi se mogao dobiti jasan odgovor na to pitanje. Pored odgovora na pitanje zašto je međunarodna zajednica dozvolila agresiju na BiH, još je zagonetnije zašto je dozvolila da pored agresije Srbija i Crna Gora izvrše genocid

*) Referat podnešen na Naučnom skupu „Ustavno-pravni razvoj Bosne i Hercegovine (1910-2010)", održan 17-19. decembra 2010. godine u organizaciji Pravnog fakulteta Univerziteta u Tuzli.

u Srebrenici? Da bi izbjegla decidan odgovor na to pitanje međunarodna zajednica u Dejtonu nije raspravljala ni o odgovornosti SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Hrvatske za agresiju na Bosnu i Hercegovinu, a ni za genocid izvršen na Bošnjacima, a posebno za genocid u Srebrenici.

Dejtonski sporazum je imao dva osnovna zadatka: prvi, da prekine ratna dejstva u BiH, da se završi rat, i drugi, da omogući reintegraciju bh. društva i države. Ne treba zaboraviti da je u hiljadugodišnjem postojanju Bosne, kao jednog političkog i teritorijalnog entiteta, ona imala u srednjem vijeku svoju državu koju je obnovila nakon 480 godina na Prvom zasijedanju ZAVNOBIH-a 1943 godine; da je Bosna bila zemlja sa višestoljetnom tradicijom suživota četiri dominantne religije u Evropi, muslimana, pravoslavaca, katolika i Jevreja. Pitanje je, dakle, zašto je međunarodna zajednica dozvolila razaranje takve jedne društvene strukture. Tom agresijom 1992-1995. godine je nanešen najjači udar u hiljadugodišnjem postojanju BiH, da se takvo bosansko društvo dezintegrira i razbije, čime se onemogućava i održivost države u jednom dezintegriranom i razbijenom društvu. Dejtonski sporazum je, prije svega, trebao da dâ odgovor na to pitanje. On ga nije dao. Zaustavljen je rat u BiH i dao je neke osnovne elemente za reintegriranje bh. društva i države. Međutim ti elementi reintegracije, nisu u dovoljnoj mjeri osigurani u normativnom dijelu Ustava BiH. Ratna dejstva su stala, u to je bio uključen IFOR kasnije SFOR itd. Drugi dio koji se odnosi na civilni dio sporazuma za ovih 15 godina, nije implementiran na zadovoljavajući način. Može se postaviti pitanje šta je to međunarodna zajednica radila u BiH da za 15 godina nije osposobila BiH državu koja bi mogla danas ili sutra ući u EU. Dakle, u Dejtonskom sporazumu su se našli i elementi dezintegracije koji su ometali takav proces društvene i državne reintegracije. Koji su to osnovni elementi ugrađeni u Dejtonski sporazum i sam Ustav BiH koji su omeli bržu reintegraciju bh. društva i države. To je prije svega činjenica što je međunarodna zajednica pristala da podijeli BiH na dva entiteta: jedan entitet koji je nastao Vašingtonskim sporazumom kada je prestao sukob između Hrvata i Bošnjaka marta mjeseca 1994. godine, kada je i stvorena Federacija i drugi je Republika Srpska, paradržavna tvorevina, koju je legitimirao Dejtonski sporazum, kojim je završen rat BiH sa Srbijom i Crnom Gorom. Njemu je prethodio 8. septembra mjeseca 1995. godine Sporazum u Ženevi nakon izvršenog pritiska na bosansku vladu da prizna RS, koji će imati 49% teritorije bh. države. To su učinile zemlje članice tzv. kontakt grupe koju su sačinjavale Amerika, V.Britanija, Rusija, Njemačka i Francuska. Kao što se zna Srbi nisu pristali 1994. godine da prihvate taj plan kontakt grupe nego su ratovali još skoro jednu i po godinu i prisilili međunarodnu zajednicu da bombarduje srpske položaje da bi ih na neki način privoljeli na nove pregovore po planu kontakt grupe. Plan je bio opstanak Bosne i Hercegovine kao međunarodno priznate države i članice UN sa ova dva entiteta.

Dejtonskim sporazumom legitimirana je RS, koja je nastala 9. januara 1992. godine u vrijeme dezintegracije Jugoslavije, u vrijeme kad se Evropska zajednica još nije izjasnila u pogledu međunarodno-pravnog priznanja njenih dotadašnjih federalnih jedinica kao nezavisnih država, dakle, u vrijeme kad se nije definitivno izjasnila u pogledu međunarodno-pravnog priznanja BiH, koje je ona tražila od Evropske zajednice, odlukom Predsjedništva i Vlade, na osnovi ponude koju je sama Evropska zajednica učinila 16.12.1991. godine jugoslavenskim republikama i tražila da u roku 7 dana podnesu svoje zahtjeve.

Oba entiteta i Federacija i RS su ratne tvorevine. BiH nikada administrativno-politički nije bila dijeljena po etničkom kriteriju. Ona je uvijek imala administrativno-političko unutarnje organiziranje po kriterijumima koji su općevažeći za sve zemlje, a to su ekonomski, kulturni, saobraćajni, historijski i dr.. Ovog puta međunarodna zajednica je pristala da BiH bude podijeljena na dva entiteta po etničkom kriteriju, Federacija u kojoj će biti većina Bošnjaka i Hrvata, a u RS će biti većina Srba. Tragika je u tome, što su za vrijeme rata i jedan i drugi entitet pretrpjeli etničko čišćenje, što je eufemizam kojim je zamijenjena riječ genocid. Međunarodna zajednica je izmislila riječ etničko čišćenje, čime je sebe oslobodila međunarodnopravne obaveze da spriječi genocid. Na prostoru Federacije koje je kontrolirao HVO i hrvatska vojska, etničko čišćenje izvršeno je uklanjanjem Srba i Bošnjaka, a na prostoru RS koje je kontrolirala vojska RS i jugoslavenska vojska, etnički su očišćeni Bošnjaci i Hrvati. Entiteti su nastali upravo na toj zločinačkoj podlozi; istjerani su starosjedioci sa jednog i sa drugog prostora i naseljavani svojim narodom i time izvršena homogenizacija jednog naroda na račun ranije multietničke strukture svih Bosanaca. Tada je nastalo politički pogrešno rješenje, da se čitava administrativno-politička struktura BiH i organizacija vlasti, dakle, u Ustavu BiH usvojenom u Dejtonu, napravi na toj etničkoj komponenti.

To su ta dva elementa u Ustavu koja onemogućavaju da BiH funkcionira kao suverena i nezavisna država. To je međunarodna zajednica znala,pa je zbog toga ugradila u Aneksu 10. Dejtonskog sporazuma instituciju Visokog predstavnika, koji je u ime međunarodne zajednice trabalo da pomogne društvenu i državnu reintegraciju. Po mom mišljenju međunarodna zajednica je u tom procesu bila neodlučna i bez osmišljenog plana. Naime, bilo je neophodno da funkcija Visokog predstavnika bude u tome da BiH osposobi kao državu, s obzirom na nelogična i netipična rješenja, davanjem primata etničkom, umjesto građanskom konceptu organizacije vlasti. Visoki predstavnik nije uspio to uraditi, nije uspio da BiH učini funkcionalnom i racionalnom državom, tako da i nakon 15 godina imamo Visokog predstavnika. Jednostavno je trebalo da Visoki predstavnik uz podršku međunarodne zajednice, kao svome predstavniku, uspostavi sve potrebne državne institucije BiH i da proglasi sve zakone na nivou države koji su neophodni za jednu normalnu državu. A šta su oni napravili? Oni su totalno razbijenu državnu strukturu BiH,

ugradnjom još dva entiteta, spriječili njenu reintegraciju. S druge strane nisu joj vraćene njene državne nadležnosti i one državne institucije koje su entiteti za sebe prigrabili tokom rata. Razumije se da zbog toga BiH ne može da funkcionira. Trebalo je, uzeti za primjer neku srednjoevropsku državu npr. Slovačku, Češku, Mađarsku ili Hrvatsku, koje su bliske BiH i reći koje su to institucije koje one imaju, a koje bi trebala da ima i BiH sa oko 4 miliona stanovnika; koji su to zakoni neophodni da ona može funkcionirati. To je Visoki predstavnik trebao da uradi, međutim, oni to nisu uradili.

Najteže pitanje ovdje je po mome mišljenju reintegracija bosanskog društva, koju treba da slijedi reintegracija države. Dejtonski sporazum nije riješio pitanje povratka Aneksom 7., jer nije osigurao sigurnost povratnika, koje su trebale umjesto domaćih vlasti da osiguraju međunarodne policijske snage predviđene u Aneksu 11 u vrijeme kada su bile obezbijeđene donacije za obnovu porušenih kuća i ekonomsku obnovu domaćinstava. Danas postoji sigurnost povratnika, ali presušile su donacije i ljudi su u međuvremenu našli alternativna rješenja izvan BiH. Bosanska vlada koju je tada predstavljao gospodin Alija Izetbegović ne bi nikada pristala na Dejtonski sporazum, niti bi ga potpisala, da nije bilo garancija o povratku u Aneksu 7. Ne treba zaboraviti da je prije etničkog čišćenja na današenjem prostoru RS bilo više od 40 % Bošnjaka i Hrvata, a da je na današnjem prostoru Federacije bilo više od 30% Srba, dakle prije agresije na BiH. Razumije se da bi jedna takva multietnička struktura današnje RS i Federacije onemogućila današnju praksu da se ustavi i zakoni entiteta donose preglasavanjem bez učešća jednog ili dva naroda u njihovom donošenju. S druge strane, iako je dogovoreno da će se popis stanovništva iz 1991. godine, uzimati kao mjera učešča pripadnika sva tri naroda u vlasti na svim nivoima, u zakonodavnoj vlasti taj princip uopće nije ispoštovan.

U zakonodavnoj vlasti u općinama, kantonima i entitetima imamo dakle prisustvo sva tri naroda prema procentu povratka tih ljudi na te prostore, a ne prema popisu iz 1991. godine, a to je vrlo mali procenat. Čak nema ni 15 % Bošnjaka i Hrvata zajedno danas da su se vratili u RS, a isto tako imamo nizak procenat Srba povratnika u Federaciji, jer je u RS vođena politika njihovog ostanka. S obzirom da je u Ustavu BiH ugrađeno da su izborne jedinice entiteti za formiranje državnih organa BiH, imamo situaciju da su u Ustavu BiH čl. 4. i 5., kad je riječ o članovima Predsjedništva, ugrađene odredbe da Srbin mora biti iz RS, a da članovi Predsjedništva Bošnjak i Hrvat moraju biti iz Federacije. To znači da nema nikakve šanse da Bošnjak i Hrvat iz RS bude član Predsjedništva države, niti ima šanse da Srbin iz Federacije bude član Predsjedništva države. Iako u Ustavu stoji u općim odredbama (član 9), da oni predstavljaju narode BiH, a ne narode entiteta. S druge strane, također u Domu naroda Parlamenta BiH, Srbe BiH predstavlja 5 Srba iz RS, a Bošnjake i Hrvate BiH predstavlja po 5 Bošnjaka i 5 Hrvata iz Federacije. Oni, dakle, ne predstavljaju konstitutivne narode Srbe, Hrvate i Bošnjake BiH, već samo Srbe iz

RS i Bošnjake i Hrvate iz Federacije. Takve ustavne konstrukcije nema nigdje u svijetu.

To znači da Bošnjaci i Hrvati iz RS ne mogu biti među tih 5 Bošnjaka i Hrvata, niti među 5 Srba kao predstavnici svoga naroda,ne mogu biti Srbi iz Federacije. To su ključna dva elementa zbog kojih BiH ne može da funkcionira. To su ta pitanja koja sadrži Dejtonski ustav čime su u samom Ustavu ugrađeni elementi nemogućnosti funkcioniranja bh. države. Na stranu to što su te odredbe Ustava u suprotnosti s Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. One građanima uskraćuju pasivno i aktivno biračko pravo da učestvuju u vlasti na nivou države, zbog čega su i pripadnici Ostalih uskraćeni da budu birani u Predsjedništvo i Dom naroda.

Najveći problem u BiH je nerealiziran ekonomski održiv povratak Bošnjaka i Hrvata u RS i Srba u Federaciju da bi se obnovilo multietničko biračko tijelo i u jednom i u drugom entitetu. To bi bila garancija obnove multietničke strukture u zakonodavnoj vlasti, izvršnih i sudskih organa vlasti na svim nivoima organizacije vlasti. Dok se još i nekako vodi računa o sudskim organima vlasti, jer to je u nadležnosti Visokog sudskog i tužilačkog vijeća i vode računa o tome, međutim, kad je riječ o zakonodavnoj vlasti i zaposlenosti u državnoj upravi entiteta, kantona i općina, uopće se ne vodi računa. Mislim da će neuspjeh u ekonomski održivom povratku izbjeglih i raseljenih lica ostati trajna rana na tijelu BiH. Od obnove multietničkog bosanskohercegovačkog društva kakvog poznaje historija BiH, u najvećoj mjeri ovisi multietnička struktura biračkog tijela i multietnička struktura organa vlasti.

Odgovornost za implementaciju Dejtonskog sporazuma je na BiH, njenim entitetima i međunarodnoj zajednici. Kad je rječ o ljudskim pravima u članu 2. Ustava BiH rečeno je da BiH i entiteti u primjeni ljudskih prava moraju poštovati najviše standarde ljudskih prava sadržanih u međunarodnim konvencijama i poveljama. U tom članu je ugrađena i odredba o zabrani diskriminacije. Međutim, u BiH je danas osnovni problem poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda i jako široko prisutna diskriminacija, od osnovnih ćelija društva do najviših nivoa vlasti u BiH. Svugdje imate prisutnu diskriminaciju, naročito po nacionalnoj osnovi, a da ne govorimo o diskriminciji po osnovi spola i socijalnog položaja.

Po mome mišljenju, iz Dejtonskog sporazuma (Aneks 10), ostaje obaveza međunarodne zajednice da pomogne uspostavu države BiH u njenom punom kapacitetu, kao međunarodno-pravnog subjekta. Kao odgovornog međunarodno-pravnog subjekta za stanje u BiH, da vrši svoju funkciju, a to znači uspostavu svih organa i organizacija i donošenje svih zakona koji su na tragu evropske pravne regulative. A to je danas, prema Ustavu kakav imamo, u pogledu zakonodavne funkcije, skoro nemoguće. Zašto? Zato što je u članu 4. Ustava u oba doma Parlamentarne

skupštine BiH u procesu odlučivanja ugrađena tzv. entitetska većina: ukoliko ne postoji saglasnost 2/3 poslanika iz jednog entiteta sa donešenim zakonom smatrat će se da zakon nije donešen. Takva odredba, koja bi se odnosila na dom građana ne postoji ni u jednoj državi na svijetu, pa ni u onim državama koje su tradicionalno federativne države. Zamislite da je u američkom ustavu, gdje imate 50 saveznih država, ugrađena ta odredba, da se 2/3 poslanika iz jedne savezne države ne slaže sa zakonom koji je Kongres izglasao, i da zbog toga zakon ne može stupiti na snagu, ni ta velika Amerika ne bi mogla da funkcionira. Zamislite da se jedna takva odredba unese u Ustav Njemačke, gdje ima 16 pokrajina ili da se jedna takva odredba unese u Ustav Ruske Federacije; zamislite da se takva odredba ugradi u Parlament Velike Britanije, da 2/3 škotskih poslanika kaže da zakon koji je donio Donji dom Parlamenta Velike Britanije njih ne obavezuje, da li bi Velika Britanija mogla funkcionirati. Ta ista gospoda su u Dejtonu tu odredbu unijeli u Ustav BiH, i danas kritikuju BiH što ne funkcionira. Nijedna država s jednom takvom odredbom ne može da funkcionira. Čak i Butmirski paket iz 2009. godine koji su predložile SAD i Evropska unija, kad je raspakovan sadržavao je tu odredbu, a njime se trebala izvršiti ustavna reforma u BiH kojom bi se ona učinila funkcionalnom državom. Dokle god postoji ta odredba RS će opstruirati donošenje zakona na nivou države, kojim bi se ti zakoni prilagođavali evropskoj pravnoj regulativi. Stoga nije čudo što oni danas kažu „prvo RS pa EU". Da nemaju te odredbe, ne bi mogli govoriti o RS, jer u EU ulazi država BiH, a ne entiteti svaki posebno. RS danas sprječava donošenje zakona na nivou države kojim bi se BiH prilagođavala pravno-normativnoj regulativi EU. Ako je tako onda BiH nema nikakvu perspektivu da u doglednom vremenu može računati na ulazak u EU. Neodgovornost jednog entiteta u odnosu na BiH u međunarodnim institucijama adresira se na BiH i njenu neodgovornost da se ispoštuju pravila ponašanja zemalja u međunarodnom pravu koja su jednaka za sve države članice UN ili EU, a ona je nemoćna da sama tu odredbu iz Ustava briše, jer je potrebna saglasnost poslanika iz RS. Ako je rečeno da su za implementaciju Dejtonskog sporazuma odgovorni BiH i entiteti, u ovom slučaju imamo primjer neodgovornosti entiteta, bez pravnih posljedica po njega. A to pravo entitetima u BiH dala je međunarodna zajednica, sve relevantne sile svijeta koje su učestvovale u donošenju Ustava BiH u Dejtonu i saglasile s tim. Jako je važno da međunarodna zajednica preko Visokog predstavnika unutar BiH koristi svoje tzv. bonske ovlasti i da BiH nametne zakone koji su neophodni za ulazak u EU, ako ih zbog opstrukcije entiteta ne može donijeti Parlament BiH u redovnoj proceduri.

ZAKLJUČAK

Međunarodna zajednica je pogriješila kada, za ovih 15 godina od Dejtona, BiH nije uspostavila kao funkcionalnu državu, prije nego što je pred nju postavila

uslove za ulazak u EU jednake kao i drugim zemljama koje nisu imale ovakav razarajući rat kao što ga je imala BiH. Ako jednom čovjeku obole svi vitalni organi, kao što su Bosni za vrijeme rata razorili državnu infrastrukturu vlasti, onda kada tog oboljelog čovjeka postavite u isti položaj na startu među trkačima i naredite da trči do cilja, razumije se da on neće moći doći do cilja iz prostog razloga što mu je cijeli organizam obolio. Isto je i sa Bosnom i Hercegovinom. Međunarodna zajednica je dozvolila da se razori državna struktura vlasti u BiH, nije joj pomogla da se ona brzo uspostavi i Bosna postane normalna država, pa da je tek tada dovede na startnu poziciju s drugim državama u natjecanju za EU. O tome se radi. Pustila je BiH bez da je uspostavljena kao normalna država da bezuspješno trči do EU i NATO saveza kao svoga cilja, bez ustavnih, zakonskih i drugih instrumenata državne vlasti, koji će nadjačati moć entiteta. Stoga je neodgovornost međunarodne zajednice za stanje u BiH danas sa nesagledivim posljedicama. Ono što je najgore oni toga ni danas nisu svjesni, prebacujući svu odgovornost na pleća nemoćne Bosne.

Ja sam u svojoj posljednjoj knjizi napisao da se misija međunarodne zajednice u BiH nalazi pred samim slomom. Ili će nešto preduzeti ili će priznati da je misija međunarodne zajednice u BiH završila slomom.

2011.

POLITIČKO I PRAVNO PROTIVRJEČJE U PRIMJENI DEJTONSKOG SPORAZUMA

Sažetak

U okviru ove teme autor problematizira protivrječje u primjeni Dejtonskog sporazuma u Bosni i Hercegovini. Posebno kada je u pitanju međunarodna zajednica koja je u posljednjih dvadeset godina politički duboko involvirana u sve što se događalo u Bosni i Hercegovini. To političko protivrječno ponašanje međunarodne zajednice prema Bosni i Hercegovini otpočelo je njenom nedosljednosti u primjeni normi međunarodnog prava na rješavanje političke krize u Bosni i Hercegovini izazvane raspadom SFRJ. Takva protivrječna politika međunarodne zajednice u tri slučaja odredila je današnju sudbinu Bosne i Hercegovine.

Prvo, time što ju je danom priznanja nezavisnosti prepustila bezočnoj agresiji Srbije, Crne Gore i Hrvatske, ne pružajući joj podršku da se od nje odbrani. Drugo, što je međunarodna zajednica, predvođena SAD, agresore amnestirala, učinila ih mirotvorcima i dozvolila da zajedno sa žrtvom prave ustavno uređenje, koje će je blokirati i učiniti nefunkcionalnom državom. Treće, što visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini ne koristeći se svojim ovlašćenjima koje ima dozvoljava opstrukciju RS u ostvarivanju uslova za prijem BiH u Evropsku uniju i NATO savez.

Stoga u BiH ne postoji vladavina prava, već vladavina kontroverznih politika koje su međusobno isključive i nesvodive na jedinstvenu bosansku politiku, a time na jedinstven bh. ustavni i pravni sistem. Autor iz te činjenice izvodi zaključak da u praksi primjene pravnih normi sadržanih u Dejtonskom sporazumu, nastaje protivrječje zbog njihovog različitog tumačenja, u čemu je pored neodgovornosti domaćih političara, našao neodgovornom i međunarodnu zajednicu koja je svojim nečinjenjem dovela Bosnu i Hercegovinu u današnje teško stanje. OHR u Bosni i Hercegovini treba da ostane do ispunjenja uslova za prijem BiH u EU, jer je on nerazdvojan sastavni dio dejtonske Bosne i Hercegovine na prelazu u briselsku BiH.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, međunarodna zajednica, Dejtonski sporazum, OHR, političko, pravno, protivrječje, primjena.

1.

Dejtonski sporazum[*)] je posljedica nečinjenja međunarodne zajednice predvođene SAD, Velikom Britanijom, Francuskom, trima stalnim članicama Vijeća sigurnosti UN, da spriječe agresiju Srbije, Crne Gore i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu izvršenu nakon njenog međunarodnog priznanja. Ni danas, nakon

[*)] Referat podnesen na Međunarodnom naučnom simpoziju „Bosna i Hercegovina – 15 godina Dejtonskog sporazuma", održanom 18. i 19. januara 2011. godine na Univerzitetu u Sarajevu.

dvadeset godina nemamo razumno objašnjenje takvog odnosa međunarodne zajednice prema političkoj krizi u Bosni i Hercegovini toga vremena u procesu raspada Jugoslavije. Od tačne dijagnoze „da je SFRJ u procesu raspadanja" (Arbitražna komisija, 10.12.1991.), Deklaracije i „Smjernicama za priznavanje novih država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom savezu" (16. decembra 1991.) do Deklaracije o Jugoslaviji (16. decembra 1991.) kojom su pozvane sve jugoslovenske republike da do 23. decembra 1991. godine izjave: „žele li biti priznate kao nezavisne države", međunarodna zajednica, oličena u Evropskoj zajednici, povlačila je političke poteze u skladu sa međunarodnim pravom.

Bosna i Hercegovina je, odgovarajući na taj poziv u datom roku donijela svoju Odluku o priznavanju državnosti Bosne i Hercegovine 20. decembra 1991. godine, dala svoje garancije o postupanju u skladu sa međunarodnim pravom: „Vlada Bosne i Hercegovine izražava želju da SR Bosna i Hercegovina bude priznata kao nezvisna država" i da prihvata sve obaveze sadržane u „Smjernicama za priznavanje novih država". U Odluci stoji „da u Bosni i Hercegovini žive tri ravnopravna konstitutivna naroda koji prema popisu provedenom ove godine čine: Hrvati 17,27%, Muslimani (Bošnjaci-O.I.) 43,74%, Srbi 31,33% ...5,51% stanovništva se izjasnilo kao Jugosloveni, a samo 2,15 % stanovništva pripada ostalim etničkim grupama". U Odluci dalje stoji: „Naš stav je da se pitanje odnosa među jugoslovenskim republikama treba rješavati mirnim putem" da će se „zalagati za stvaranje nove zajednice koja će obezbjeđivati prosperitet za sve učesnike", zatim „da Bosna i Hercegovina nema niti će kao nezavisna država imati ikakvih **teritorijalnih** pretenzija prema bilo kojoj susjednoj **državi**" niti „korištenje naziva koji bi u sebi sadržavali teritorijalne zahtjeve". Iz navedenih razloga Bosna i Hercegovina je u Odluci predložila „da Evropska zajednica i njene države članice priznaju suverenitet i nezavisnost Bosne i Hercegovine" (Odluka o priznavanju državnosti, 20. decembar 1991.godine "Službeni list SR BiH", broj 37, od 23.12.1991.godine).

Pošto je „Skupština srpskog naroda iz Bosne i Hercegovine" osporila legitimnost te Odluke pred Evropskom zajednicom, Arbitražna komisja EZ je dala sljedeće tumačenje: 1) Pravo na samoopredjeljenje koje su Srbi u BiH tražili, „ne može dovesti do izmjene granica koje postoje u trenutku nezavisnosti", 2) „Ako u sklopu jedne države postoji jedna ili više konstitutivnih grupa ...ove grupe imaju, u skladu s međunarodnim pravom, pravo na priznavanje njihova identiteta". (Mišljenje broj 2 od 10. i 11. januara 1992. godine), 3) „Komisija smatra da se izraz volje naroda Bosne i Hercegovine za stvaranje suverene i nezavisne države BiH ne može smatrati u potpunosti utvrđenim. Ta se ocjena može izmijeniti ako...dade jamstva u tom pogledu, eventualno putem referenduma, u kojem bi trebali sudjelovati svi građani Republike BiH, bez ikakve razlike i pod međunarodnim nadzorom" (Sažetak mišljenja Arbitražne komisije o Jugoslaviji od 10-11. januara1992.)

Kao što je poznato referendum je održan 29. februara i 1. marta 1992. godine na kome je za „suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana (Bošnjaka-O.I.), Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive“ izjasnilo se od ukupnog broja 63,85% birača. Time je Bosna i Hercegovina u skladu sa međunarodnopravno utvrđenom demokratskom procedurom sebe legitimirala da može biti priznata kao nezavisna i suverena država, što je Evropska zajednica i učinila donijevši o tome svoju odluku 6. aprila 1992. godine. Sutradan su to učinile i SAD, a odmah potom i sve druge relevantne svjetske sile i druge države, što je bilo dovoljno da Bosna i Hercegovina bude 22. maja iste godine primljena u OUN. (Odluka o raspisivanju republičkog referenduma za utvrđivanje statusa Bosne i Hercegovine, „Službeni list RBiH“, br. 2, 27. januar 1992. i Rezultati referenduma, „Službeni list RBiH“, br. 7, 27. mart 1992.)

Danom međunarodnog priznanja nezavisnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine otpočela je na nju agresija Srbije, Crne Gore i JNA, kojoj se u aprilu 1993. godine pridružila i Hrvatska. Od tada počinje protivrječna politika međunarodne zajednice u rješavanju političke krize u Bosni i Hercegovini. Tada je ona počela da ignorira međunarodno pravo koje zabranjuje agresiju i dozvoljava napadnutoj državi da se brani. Međunarodna zajednica je pustila da Bosna i Hercegovina skoro četiri godine krvari u neravnopravnoj borbi sa agresorom. Uvela joj je embargo na naoružavanje, dozvoljavajući agresoru da izvrši genocid nad Bošnjacima, prije nego što je u skladu sa Poglavljem VII Povelje UN vojno intervenirala i prisilila agresore na pregovore o miru u Dejtonu.

2.

Međunarodna zajednica umjesto da u Dejtonu postavi pitanje odgovornosti agresora za agresiju na Bosnu i Hercegovinu i izvršeni genocid, ona je agresore učinila mirotvorcima i time izjednačila agresora i žrtvu u njihovom pravu da pod supervizijom međunarodne zajednice, predvođene SAD, učestvuju u kreaciji Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, parafiranog 21. novembra u Dejtonu, a potpisanog 14. decembra 1995. u Parizu. Utvrđivanje odgovornosti za agresiju i genocid međunarodna zajednica je prepustila međunarodnim sudovima: Međunarodnom sudu pravde u Hagu i Međunarodnom tribunalu za zločine počinjene u Jugoslaviji od 1991. do 1995. godine, također u Hagu. Međunarodna zajednica je rat u Bosni i Hercegovini relativizirala u međusobni sukob triju strana: Bošnjaka, Srba i Hrvata uz sudjelovanje Srbije, Hrvatske i Crne Gore na jednoj od sukobljenih strana u smislu pružanja pomoći svojim sunarodnicima, a zločin genocida je tretirala kao etničko čišćenje. U oba slučaja htjela je da izbjegne svoju pravnu obavezu koja proizilazi iz međunarodnih akata da se zemlji napadnutoj agresijom

obavezno pruži pomoć u odbijanju agresije, odnosno zemlji u kojoj se vrši genocid poduzme aktivne mjere za sprječavanje genocida.

Svodeći legitimnu i legalnu vladu Bosne i Hercegovine na muslimansku (bošnjačku) stranu, naspram srpske i hrvatske, koje su u međuvremenu uspostavile svoje paradržavne tvorevine tzv. Republiku Srpsku i tzv. Republiku Herceg-Bosnu, čitav sukob u BiH nastojala je zadržati unutar teritorije Bosne i Hercegovine. Tako se na tom malom prostoru od oko 52.000 kvadratnih kilometara skoro 4 godine praktično vodio mini-svjetski rat u kome su bile involvirane pored susjednih država sve relevantne svjetske sile (izuzev Kine) i svjetska organizacija UN sa svim svojim agencijama, Međunarodni crveni krst-polumjesec, Evropska zajednica, kasnije Unija; Organizacija islamskih zemalja; Vojska UN u funkciji očuvanja navodnog mira; sve relevantne humanitarne organizacije; ali i sve organizacije koje su regrutirale tzv. pse rata za pojedine strane u sukobu.

Kada se sve ovo ima u vidu zar je mogao biti drugačiji Dejtonski sporazum nego što je. On je trebao, s jedne strane, da prikrije prave razloge zbog čega Zapadne zemlje uz saglasnost Rusije, nisu bile spremne da pomognu Bosni i Hercegovini da se primijene norme međunarodnog prava za zaustavljanje rata i genocida u Bosni i Hercegovini, jer su htjele da ostvare svoje političke ciljeve slučajno otkrivene u sadržaju Mejdžorovog pisma svome državnom sekretaru za spoljne poslove Komonvelta Daglasu Hogu 2. maja 1993. godine. Mejdžor između ostalog piše: „... neophodno je, da se nastavi sa prevarom „Vanes-Owenovim“ mirovnim razgovorima da bi se događala kakva takva akcija sve dok Bosna i Hercegovina ne prestane postojati kao važeća država, a njeno Muslimansko stanovništvo ne raseli iz svoje zemlje.

Iako ovo može izgledati tvrda politika, moram da insistiram kod vas i onih koji donose političke odluke u uredu za inostrane poslove Zajednice, kao i vojnim službama da je ovo u stvari „prava politika“ i od najboljeg interesa za stabilnu Evropu u budućnosti, čiji sistem vrijednosti se bazira i mora ostati baziran na „hrišćanskoj civilizaciji“ i etici.

Moram vas obavijestiti da ovakav stav ima svaka druga evropska i sjevernoamerička vlada i za to nećemo intervenisati u ovom području da spasimo muslimansko stanovništvo ili da ukinemo embargo na oružje“. (El-HIDAJE, broj 12, 1993., Visoko).

Kada to nisu uspjeli zahvaljujući oružanom otporu multietničke Armije RBiH i rodoljubivih snaga u BiH iz sva tri njena naroda, okupljenih u Kongresu bošnjačkih intelektualaca 1992., Hrvatskom narodnom vijeću 1993. i Srpskom građanskom vijeću 1994. godine, i nizu drugih nevladinih organizacija, kao i pritisku svjetskog javnog mnijenja, jer se rat u BiH vodio pod reflektorima najpoznatijih svjetskih TV i

radio stanica, Dejtonski sporazum je, s druge strane, imao osnovni cilj nove svjetske politike, zaustaviti rat u Bosni i Hercegovini, jer se za protekle tri godine nije uspjelo slomiti Muslimane oružanim putem i prisiliti ih na iseljavanje iz BiH.

Pošto nisu znali šta će sa skoro dva miliona muslimana u BiH, zemlje kontakt grupe 16. juna 1995. u Ženevi na sastanku odlučuju: Bosna i Hercegovina opstaje kao suverena i nezavisna država sa svoja dva entiteta: Federacijom BiH i Republikom Srpskom na putu ka euroatlanskim integracijama sa 51%:49% teritorije FBiH i RS. Cilj nove međunarodne politike je zaustaviti rat u BiH i postaviti osnove za novo državno ustrojstvo zemlje sa dva entiteta i tri konstitutivna naroda i najnužnijim državnim institucijama koje će omogućiti obnovu državne i društvene strukture koju je rat skoro do temelja razorio.

Zato kada se govori o Dejtonskom sporazumu moraju se znati temeljni politički ciljevi koje su velesile pred sebe postavile i međusobno usaglasile. Kada su to radile nisu se rukovodile toliko međunarodnim pravnim obavezama koliko svojim političkim ciljevima i interesima. Zato su agresore promovirale u mirotvorce i učinile ih subjektima u izradi Dejtonskog sporazuma zajedno sa žrtvom. Iz te protivrječne međunarodne politike proizašao je u samom sebi protivrječan Dejtonski sporazum, kao međunarodni pravni ugovor, koji je u svome vojnom aspektu primijenjen do savršenstva, a u svome civilnom aspektu prepušten je promjenjljivoj volji svjetskih sila koje su sudjelovale u njegovoj kreaciji, kao i slaboj volji njegove primjene onih segmenata bosanskog društva koji su zajedno sa agresorima sudjelovali u ratu protiv Bosne i Hercegovine. Međunarodna zajednica nije mogla da ne vidi manjkavosti te takve svoje politike pa je u Aneksu 10 ugradila imstituciju svoga visokog predstavnika sa ovlašćenjima da kontrolira primjenu civilnog dijela Dejtonskog sporazuma na terenu i da bude njegov posljednji tumač.

3.

U čemu je protivrječan Dejtonski sporazum? Ja to vidim u dva elementa normativnog uređenja Bosne i Hercegovine sadržanih u Aneksu 4, tj. u Ustavu Bosne i Hercegovine. Prvi je u priznavanju agresijom iznuđenih tvorevina: Federacije BiH i Republike Srpske, nastalih etničkim čišćenjem i homogeniziranjem hrvatskog i bošnjačkog naroda u Federaciji i srpskog naroda u RS, pri čemu je iz temelja izmijenjena multietnička struktura bh. stanovništva koju je BiH bila očuvala i njegovala više stoljeća i pored turbulencija koje je nisu zaobišle ni u I. ni u II. Svjetskom ratu. Prema popisu stanovništva 1991. godine Bosna i Hercegovina je od 109 općina, samo njih 10, dakle, manje od 10% imale su jednonacionalnu strukturu stanovništva veću od 90%. Srazmjerno ukupnom broju stanovnika u 52 općine su Bošnjaci bili većina, u 37 općina su Srbi bili većina i u 20 općina su Hrvati bili većina.

Na današnjem prostoru RS živjelo je prije rata oko 44% Bošnjaka i Hrvata, a danas ih nema ni 15%, a na prostoru Federacije prije rata živjelo je oko 35% Srba, a danas ih je manje od 10%. Izgubljena je prirodna ravnoteža zastupljenosti sva tri naroda u svim sferama života, od susjedstva, preko strukture osnovaca u školama do zaposlenika u državnim i javnim ustanovama i preduzećima. Ljudskim nerazumnim djelovanjem napravljena je humanitarna katastrofa, veća nego što bi je napravila bilo kakva „slijepa" prirodna katastrofa na ovim prostorima.

Da bi zlo bilo još veće i bez realne perspektive da se u skorom vremenu popravi nanesena šteta, Ustavom je takvo dvoentitetsko uređenje postalo osnovom za formiranje državne i lokalne vlasti od općine, preko kantona i entiteta do državne strukture vlasti, sa tendencijom podebljavanja granica između entiteta, kantona i općina u smislu što većeg etničkog ograđivanja, što je pogubno ne samo za političke odnose, već i za ekonomske, a posebno za međuljudske, međuvjerske i međuetničke odnose. To je poprimilo takve razmjere da je dovelo do povrjeđivanja normi međunarodnog prava o ljudskim i građanskim pravima i osnovnim slobodama sadržanim u čl. IV i V Ustava Bosne i Hercegovine koji se odnose na Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH i članove Predsjedništva Bosne i Hercegovine.

Posljednja alineja Preambule Ustava BiH je na tragu tradicionalne višestoljetne multietničke i građanske BiH u kojoj se kaže da su Ustav BiH donijeli: „Bošnjaci, Hrvati i Srbi kao konstitutivni narodi (zajedno sa Ostalim) i građani Bosne i Hercegovine". Međutim, normativni dio Ustava, posebno čl. IV i V ne slijede formulaciju iz Preambule, iako je i ona sastavni dio Ustava BiH, već sadrže odredbe kojim se Bošnjaci i Hrvati svode samo na entitet Federacije, a Srbi na entitet RS, a OSTALIH i GRAĐANA BiH, nema nikako. Nema ni Bošnjaka, Hrvata i Srba Bosne i Hercegovine, već samo Bošnjaka i Hrvata u Federaciji i Srba u RS, što je suprotno ne samo međunarodnom pravu, konkretno Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, već i samom Ustavu, članu IX, stavu 3. u kome se kaže: „Dužnosnici imenovani na položaje u institucijama Bosne i Hercegovine će predstavljati narode Bosne i Hercegovine", a ne entiteta. Posebno zabrinjava činjenica da se Ostalim uskraćuje pravo izbora od općinskog do državnog nivoa vlasti. Takođe zabrinjava činjenica da normativni dio ustava BiH ne poznaje **građanina** BiH, iako je u citiranoj alineji Preambule naveden kao politički subjekt i donosilac Ustava. Normativni dio Ustava BiH član IV poznaje samo građanina entiteta. Svođenjem prava kandidovanja i glasanja samo u granicama dva entiteta koji su etnički očišćeni, Federacija od Srba i RS od Bošnjaka i Hrvata, znači svođenjem predstavničkog doma građana Parlamentarne skupštine BiH samo na građane Srbe iz RS i građane Hrvate i Bošnjake iz Federacije, negacijom postojanja građanina BiH, što je suprotno Paragrafu 7. (7.2., 7.3., 7.5.) Dokumenta drugog sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji, Konferencije o sigurnosti i saradnji u Evropi, Kopenhagen 1990., koji je sastavni dio Aneksa 3 o izborima Dejtonskog sporazuma. Nije, dakle, samo

izbor u Dom naroda i Predsjedništvo suprotan međunarodnom pravu, već i izbor u predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH, jer ne poznaje građanina Bosne i Hercegovine.

Zanimljivo je protivrječno tumačenje Dejtonskog sporazuma po kriterijumu „švedskog stola“ da se kao validnim uzima ono što nekoj političkoj opciji odgovara, a da se odbacuje i smatra nepostojećim u Dejtonskom sporazumu ono što navedenim političkim opcijama ne odgovara. To je primjetno bilo naročito u prve dvije godine poslije potpisivanja Dejtonskog sporazuma 1996. i 1997. godine, kada visoki predstavnik Karl Bildt nije imao tzv. bonska ovlašćenja. Srpska strana je tada odbila da se u sjedištu Predsjedništva, Parlamenta i Vijeća ministara održavaju sjednice pa su se sjednice održavale u Zemaljskom muzeju i Elektrotehničkom fakultetu u Istočnom Sarajevu. Drastičan primjer nepriznavanja eksplicitnog teksta Ustava je da srpska politička opcija i danas na neustavan način tumači član 1. Ustava Bosne i Hercegovine: „Republika Bosna i Hercegovina čije će zvanično ime od sada biti Bosna i Hercegovina će nastaviti svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država“. Oni joj ni danas, 15 godina od potpisivanja Dejtonskog sporazuma, ne priznaju državnopravni kontinuitet od dana međunarodnog priznanja 6. aprila 1992. godine, već smatraju da je Bosna i Hercegovina kao međunarodno-pravni subjekt nastala tek Dejtonskim sporazumom. Ovo između ostalog i zbog toga da bi se moglo negirati obilježavanje 25. novembra kao dana državnosti kada je 1943. godine na Prvom zasijedanju ZAVNOBiH-a Bosna i Hercegovina obnovila svoju državnost, kao i da bi se negiralo obilježavanje 1. marta kao dana nezavisnosti kada su se građani Bosne i Hercegovine toga dana 1992. godine na referendumu odlučili za nezavisnu i suverenu Bosnu i Hercegovinu. Srpska politika u BiH je u toj negaciji toliko uporna, da ne priznaje postojeće zakone koji tu materiju reguliraju, iako su potpisivanjem Aneksa 4, tj. Ustava BiH, potpisali i Aneks 2 na ovaj Ustav koji uređuje Prelazne odredbe, u kojim u tač. 2., koja govori o kontinuitetu propisa, stoji: „Svi zakoni, propisi, sudske procedure, koje su na snazi na teritoriji Bosne i Hercegovine u trenutku kada Ustav stupi na snagu, ostaće na snazi u onoj mjeri u kojoj nisu u suprotnosti sa Ustavom dok drugačije ne odredi kompetentni organ vlasti Bosne i Hercegovine“. Pošto je članom 1. Ustava Republika Bosna i Hercegovina nastavila svoj državni kontinuitet, zakoni koje je donijela Republika Bosna i Hercegovina, a koji se odnose na dan državnosti i dan nezavisnosti ostaju na snazi dok ih Parlamentarna skupština ne izmijeni.

Drugi karakterističan primjer protivrječja u tumačenju Ustava BiH je član 1. stav 4. koji se odnosi na „Promet roba, usluga, kapitala i lica“. On sadrži imperativnu, dakle zapovjednu odredbu o kojoj se ne može diskutirati i drukčije razumjeti nego što u njoj piše: „Postojaće sloboda kretanja širom Bosne i Hercegovine“. Zatim, također imperativno nalaže i obavezuje: „Bosna i Hercegovina i entiteti neće ometati punu slobodu kretanja lica, roba, usluga i kapitala kroz Bosnu i Hercegovinu. Ni jed-

an entitet neće uspostaviti kontrolu na granici između entiteta". Ustav je decidno zabranio da se državnim i entitetskim zakonima i propisima kantona i lokalnih jedinica ne smije ograničavati ili onemogućavati puna sloboda kretanja lica, roba, usluga i kapitala. U kojoj se mjeri poštuju ove ustavne odredbe govori činjenica da u BiH još ne postoji jedinstven ekonomski prostor na tržištu radne snage, tržištu roba i usluga i kapitala, sa jedinstvenom agencijom za bankarstvo na državnom nivou, jedinstvenim zakonom o obligacijama, zakonom o državnoj pomoći i dr., samo zbog toga što RS smatra da bi to bilo prenošenje entitetskih nadležnosti na državu, što ona ne želi. Mada se radi o izvornim ustavnim nadležnostima države.

Isti je slučaj sa državnim nadležnostima u članu 2. Ustava koji se odnosi na ljudska prava i osnovne slobode. Imperativna ustavna norma u stavu 1. glasi: „Bosna i Hercegovina i oba entiteta će osigurati najveći nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda", ne može se nikako drukčije razumjeti, nego kao obaveza države BiH da svojim zakonima iz njene izvorne (a ne od entiteta prenesene) nadležnosti, kao subjekta međunarodnog prava, kojeg neposredno obavezuju sve međunarodne konvencije i povelje o ljudskim pravima i slobodama, osigura na državnom nivou institucije i mehanizme kojim će se svim građanima BiH osigurati jednaka zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda. Imajući u vidu činjenicu da za vrijeme agresije na BiH, država nije kontrolirala dvije trećine svoje teritorije, a što proizilazi iz ranije citiranih prelaznih odredaba, ostali su na snazi svi propisi koje su donosili razni državni i paradržavni organi, ako nisu u suprotnosti sa Ustavom, u stavu 2. člana 2. uređeno je da će se primjenjivati neposredno Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, i da će „imati prioritet nad svakim drugim zakonom". Pored ljudskih prava i osnovnih sloboda iz Evropske konvencije, u stavu 3. člana 2. Ustava navedeno je još trinaest prava i sloboda koja štiti Ustav Bosne i Hercegovine i koja spadaju u izvornu (a ne prenesenu) nadležnost države, za čiju zaštitu je neophodno donijeti zakone i osigurati mehanizme njihove zaštite. Tu leži ustavni osnov za čitav set zakona iz domena zaštite ljudskih prava i sloboda koje državni parlament treba da donese i da osigura jednakost građana u primjeni tih zakona pred državnim tužilaštvom i pred državnim sudom. U članu 2. Ustava BiH sadržan je ustavni osnov za zakone kojim je ustanovljeno postojeće državno tužilaštvo i državni sud, koji se uporno i nekritički osporavaju od strane političara iz RS. U ovom članu Ustava sadržan je ustavni osnov i za donošenje državnog zakona kojim bi se uspostavio i Vrhovni sud BiH, kao instancioni sud koji bi svojim presudama ujednačavao sudsku praksu entitetskih vrhovnih sudova i suda u distriktu Brčko.

Posebno u vezi sa ovim članom Ustava su prava i slobode sadržani u međunarodnim sporazumima, njih 15, navedenih u Aneksu I na Ustav Bosne i Hercegovine, koji su sastavni dio Ustava u Aneksu 4 Dejtonskog sporazuma. Ovdje treba istaći ustavni karakter antidiskriminacione klauzule, sadržane u stavu 4. člana

2. Ustava Bosne i Hercegovine, u kojoj se ističe imperativna ustavna norma. „Sva lica u Bosni i Hercegovini će biti slobodna od diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno i društveno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, vlasništvom, rođenjem ili drugi status“, koju praktično treba ostvariti kroz sve zakone koje donosi Bosna i Hercegovina, entiteti, kantoni i lokalne jedinice.

U pogledu implementacije pobrojanih 13 ljudskih prava i osnovnih sloboda u stavu 3. člana 2. Ustava, u stavu 6. istog člana sadržana je ustavna imperativna, dakle zapovjedna norma: „Bosna i Hercegovina i svi sudovi, agencije, vladini organi i organi kojim entiteti upravljaju ili unutar entiteta će primijeniti i pridržavati se ljudskih prava i osnovnih sloboda navedenih u stavu 2.“ Sasvim je drugo pitanje kako se to sve u praksi ostvaruje, ali ono osnovno na što ovaj tekst ukazuje jeste nesuvislo osporavanje političara iz RS izvornih ustavnih ovlašćenja da se državnim zakonima uredi njihova sudska zaštita na cijelom državnom teritoriju Bosne i Hercegovine.

4.

Posebno nerazumijevanje i protivrječje u tumačenju i primjeni imaju ustavne odredbe sadržane u članu 3. stavu 5a. i b. koje se odnose na Anekse 5, 6, 7 i 8 Dejtonskog sporazuma; na odredbe o izvornim nadležnostima države u stvarima o očuvanju suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine; na odredbe koje dozvoljavaju uspostavljanje novih potrebnih institucija i na imperativnu odredbu stava 5b. koji obavezuje entitete da „U periodu 6 mjeseci od stupanja na snagu ovog ustava entiteti će početi pregovore s namjerom uključivanja i drugih pitanja unutar nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine, kao što su korištenje energetskih resursa, te zajednički ekonomski projekti.“

Dakle, od početka primjene Dejtonskog sporazuma, odnosno Ustava BiH, nadležnosti koje se odnose na ljudska prava u Aneksu 6, povratak izbjeglih i raseljenih lica u Aneksu 7 i zaštita prirodne i kulturne baštine u Aneksu 8 bile su izvorne nadležnosti države, a ne entiteta. Pod pritiskom Republike Srpske koja nije pristala da se donese državni zakon o izbjeglim i raseljenim licima i da se ustanovi državni organ koji će biti nadležan za povratak, tadašnji visoki predstavnik Karl Bildt je pristao da se to uredi entitetskim zakonima. Tek mnogo kasnije će ta materija biti uređena državnim zakonom i stvoriti državno ministarstvo za izbjeglice, ali još do danas, entiteti su zadržali u tome uzurpirane državne nadležnosti, mada je Ustavom članom 3. stavom 5a. ta materija u isključivoj nadležnosti države. Čitav kompleks ljudskih prava u pogledu regulative iz Aneksa 6, kao što to proizilazi i iz člana 2. koji uređuje ljudska prava i osnovne slobode, je u domenu isključivih prava države, a ne

entiteta. Entiteti su u ovoj materiji supsidijarni i podređeni provedbi državnog zakonodavstva, a to znači organizacije sudske i tužilačke vlasti jedinstveno na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine, a ne posebno po entitetima i distriktu Brčko. Kompletna zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda je i po Aneksu 6 i po članu 2. Ustava Bosne i Hercegovine u izvornoj nadležnosti države, a entiteti su u tome podređeni državnom ustavu i zakonima.

Najveći nesporazum i nerazumijevanje, a time i protivrječja su u primjeni odredbi Ustava o očuvanju suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta sadržanih u članu 3. stavu 5a. U tumačenju ove ustavne odredbe se nije „snašao" ni visoki predstavnik međunarodne zajednice (OHR) u Bosni i Hercegovini, niti njegovi nadređeni u vladama koje imaju svoje predstavnike u Upravnom odboru Vijeća za implementaciju Dejtonskog sporazuma. Ova materija je prema tekstu Ustava u isključivoj nadležnosti Bosne i Hercegovine: „Bosna i Hercegovina će preuzeti nadležnosti za takva pitanja... koja su potrebna da se očuva suverenitet, teritorijalni integritet, politička nezavisnost i međunarodni subjektivitet Bosne i Hercegovine, u skladu sa raspodjelom odgovornosti među institucijama Bosne i Hercegovine. Dodatne isntitucije mogu biti uspostavljene prema potrebi kako bi vršile ove nadležnosti". Dakle, ova materija ni u kom slučaju nije materija o kojoj se mogu entiteti dogovarati. Entiteti se mogu dogovarati da prenesu u nadležnost Bosne i Hercegovine samo one stvari u kojima su oni nadležni. Ova materija nije ni u pretpostavljenoj nadležnosti entiteta, jer tamo pripadaju ona pitanja koja Ustav ne navodi da su u nadležnosti države. Ustav je jasan da su ova pitanja u članu 3.5a., pored Aneksa 5, 6, 7 i 8, Dejtonskog sporazuma, u nadležnosti Bosne i Hercegovine, a ne entiteta. Upravo u primjeni Aneksa 5, 6, 7, 8 i odredaba o očuvanju suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta i stvaranju državnih institucija koje će ove nadležnosti provoditi, najveći podbačaj u dosljednoj primjeni „slova", a ne „duha" Dejtonskog sporazuma učinile su sve međunarodne institucije instalirane u BiH radi implementacije civilnog dijela sporazuma, a prije svega kancelarija visokog predstavnika (OHR) u Bosni i Hercegovini, zatim Evropska unija i međunarodne policijske snage (Aneks 11). Za takvo ponašanje OHR može se imati opravdanje u prve dvije godine (1996. i 1997.), kada visoki predstavnik nije imao ovlasti koje je kasnije dobio u Bonu na zasijedanju Savjeta za implementaciju Dejtonskog sporazuma u Bosni i Hercegovini 9. i 10. decembra 1997. godine. Tada je visoki predstavnik dobio ovlašćenja da svojom odlukom proglasi zakone koji zbog opstrukcije nisu mogli biti usvojeni u Parlamentarnoj skupštini BiH i da uklanja sa pozicija vlasti one za koje ocijeni da su protiv Dejtonskog sporazuma. Služeći se tim ovlastima od 1998. do kraja 2004. godine visoki predstavnik je donio oko 90 zakona i drugih odluka i time značajno doprinio stabiliziranju političkog stanja u poslijeratnoj BiH, ali je to bilo nedovoljno da se BiH

učini efikasnom i funkcionalnom državom s obzirom na razmjere njene nacionalističke destrukcije.

Ali u ovom kontekstu nije toliko bitno samo koliko je zakona i odluka donio visoki predstavnik, bitnije je to što se on nije koristio „slovom“ Ustava Bosne i Hercegovine i dao jednom zauvijek obavezno tumačenje za koje je bio ovlašćen članom 5. Aneksa 10, kojim je ustanovljena njegova funckija, da je materija sadržana u Aneksu 5, 6, 7, 8 i odredbe koje se odnose na suverenitet, teritorijalni integritet, političku nezavisnost i međunarodni subjektivitet sadržane u članu 3.5a. u nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine, a ne entiteta. Da je to tada uradio, ne bi se moglo desiti da u mandatu od 2006. do 2010. godine Bosna i Hercegovina bude blokirana u ostvarivanju tih svojih nadležnosti opstrukcijama koje su dolazile iz RS osporavanjem nadležnosti BiH upravo u ovim oblastima u kojima je ona imala isključive nadležnosti prekomjernom upotrebom instituta entitetskog glasanja. Jasnim tumačenjem nadležnosti koje država ima prema Ustavu visoki predstavnik bi bitno Bosnu i Hercegovinu osnažio kao državu na njenom putu u Evropsku uniju i NATO savez. Za takav pristup ovom pitanju još nije kasno.

5.

Sljedeća bitna greška ne samo visokog predstavnika, već i predstavnika Evropske unije i Vijeća sigurnosti UN jeste, što su bili nedosljedni u primjeni Dejtonskog sporazuma u svim njegovim aneksima, koje su potpisala, pored Bosne i Hercegovine i oba entiteta. Ta nedosljednost je proizilazila iz činjenice što u njihovoj provedbi nisu insistirali na poštivanju „slova“ tih aneksa koji su već jednom bili potpisani, a time postali i obavezni pravni akti za njihovo provođenje u praksi, već su na odbijanje RS da ih provode, pristajali na nove pregovore i dogovore skoro o svakom pitanju sadržanom u tim aneksima, koji su po sili zakona, to jest time što su već potpisani i usvojeni, nisu prevedeni u državno i entitetsko zakonodavstvo po samom automatizmu njihove već utvrđene pravne obaveznosti. Zato nije slučajno što RS postavlja pitanje vraćanja entitetskih nadležnosti na koje je navodno pristala pod pritiskom međunarodne zajednice prenijeti na Bosnu i Hercegovinu, a koje su već samim aneksima, kao i nizom odredaba Ustava već bile u nadležnosti BiH, koju oni iz RS ni danas, pored svih svojih potpisa Dejtonskog sporazuma i njihovih aneksa ne priznaju kao svoju državu i uporno rade na njenoj razgradnji na očigled visokog predstavnika koji to mirno posmatra i nesankcionira uklanjenjem protivnika Dejtonskog sporazuma iz političkog života zemlje. To se najbolje vidi iz činjenice da se iz službene korespondencije RS ne vidi da je on entitet u Bosni i Hercegovini, često predstavljajući se kao neki zaseban politički entitet usporediv s BiH sa svojstvima zasebne države.

6.

Pored svih svojih unutrašnjih protivrječja i protivrječja u njegovoj primjeni Dejtonski sporazum Bosni i Hercegovini je potvrdio međunarodno priznanje iz 1992. godine kao suverene i nezavisne države; osigurao joj državni kontinuitet, zagarantirao njen teritorijalni integritet i političku nezavisnost, zatim osigurao je BiH međunarodni pravni subjektivitet i članstvo u međunarodnim organizacijama. Ono što je rezultat agresije jeste da se u njenom sastavu nalaze entiteti: Federacija BiH i Republika Srpska, koji nisu države, te prema tome BiH nije federacija već prosta decentralizirana država i nema smetnji da tako uređena bude primljena u Evropsku uniju i NATO savez.

U vrijeme dok se Bosna i Hercegovina borila za opstanak paradržavne tvorevine koje su nastale na njenom tlu prigrabile su za sebe njena državna ovlašćenja i u dobroj mjeri je razvlastili, naročito u pitanjima-unutrašnje politike i ekonomije, vojske, sudstva i policije, obrazovanja, kulture, zdrastva i socijalne politike, dok ju je u sferi vanjske politike štitio njen međunarodno-pravni subjektivitet stečen međunarodnopravnim priznanjem 1992.god.

Dejtonskim sporazumom BiH je osigurao supremaciju vlasti nad entitetima: zakonodavnu koju vrši Parlamentarna skupština, izvršnu koju vrši Predsjedništvo i Vijeće ministara i sudsku koju vrše Ustavni sud i Dom za ljudska prava. U međuvremenu, uspostavljen je Državni sud, Državno tužilaštvo i institucija Ombudsmena za Bosnu i Hercegovinu. Stvorene su jedinstvene oružane snage BiH i civilna kontrola oružanih snaga BiH; jedinstvena sigurosno-obavještajna služba; jedinstvena poolicija za istrage i zaštitu; objedinjeni su carinski i poreski organi i granična policija na nivou države. Od početka je uspostavljen jedinstven monetarni sistem sa Centralnom bankom Bosne i Hercegovine, kao i drugi državni organi.

Sve bitno što je sadržano u Dejtonskom sporazumu uređeno je Ustavom BiH, koji čini njegov Aneks 4. Ustav BiH u članu X uređuje kako se može Ustav BiH izmijeniti. Za njegovu promjenu je potrebno osigurati dvije trećine glasova u Parlamentarnoj skupštini BiH. Stoga nema pitanja u Ustavu BiH koje se ne bi moglo staviti na dnevni red za promjenu, ako postoji politička volja političkih stranaka koje sačinjavaju Parlamentarnu skupštinu BiH.

Odluka Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti sva tri naroda u oba bh. entiteta donešena 2000. godine učinila je sva tri naroda u BiH jednakopravnim na cijeloj državnoj teritoriji. Snage koje su se borile protiv BiH opstruiraju na svakom koraku sprovođenje ove Odluke. Tu prije svega mislim na jednonacionalne strukture zaposlenika državne uprave u entitetima, kantonima i općinama, jednonacionalne strukture nastavnika u školama, ljekara u domovima zdravlja i bolnicama i u svim

drugim javnim ustanovama. U RS u službenim nazivima državnih organa i javnih ustanova nema imena Bosne i Hercegovine kao države u čijim okvirima se nalazi taj entitet, što je protuustavno. Tamo se državnim praznicima i praznicima javnih ustanova daju religiozna obilježja, što je također neustavno, nema grba i državne zastave u prostorijama državnih organa i javnih ustanova; ne obilježavaju se državni praznici, kao što su dan državnosti i nezavisnosti iako je raniji republički zakon BiH o praznicima još na snazi. U Federaciji BiH na područjima ranije paradržave Hrvatske Republike Herceg Bosne svira se himna Republike Hrvatske, umjesto himne BiH, funkcioniraju mnoge institucije ranije Herceg Bosne paralelno sa federalnim; državnim praznicima i danima općina i javnih ustanova daju se vjerska obilježja, što je suprotno Ustavu Federacije BiH i Ustavu BiH kao sekularnoj državi.

Nema društvene i političke integracije BiH bez povratka svih na svoju imovinu. Postoji ustavni osnov u Ustavu BiH, član III-5a. i 5b. da se ujedini zdravstvevno i penzijsko osiguranje za cijelu BiH, da se utvrde jedinstveni i zajednički osnovi socijalne zaštite za cijelu državu, da se invalidska i boračka zaštita, kao i zaštita porodica poginulih boraca i šehida učine jedinstvenim za BiH. Ovo iz razloga što Dejtonski sporazum ne poznaje pobjednika i pobjeđene, svi učesnici u ratu u Bosni i Hercegovini su amnestirani, izuzev ratnih zločinaca. Dakle, sve građane BiH, u oba entiteta treba staviti u isti pravni položaj u pogledu uživanja njihovih prava koja proizilaze iz njihovog socijalnog statusa, radnog odnosa, kao i mogućnosti zapošljavanja i naseljavanja u bilo kojem kraju zemlje. Za to postoji ustavni osnov u članu I-4 Ustava BiH. U suprotnom daje se hrana ekstremnim elementima u sva tri bosanska naroda da manipuliraju svaki svojim narodom, isticanjem samo interesa svoga naroda, a time gubi na svome integirtetu građanin i država BiH. Ukoliko u doglednom vremenu ne integriramo zdravstvo, penziono osiguranje i socijalnu zaštitu na državnom nivou, BiH će naići na nepremostive teškoće na putu za Evropu. Kako ćemo integrirati različite sektore socijalnog grupisanja u Evropu, ako oni nisu integrirani u samoj BiH. Na ovom planu se danas skoro ništa ne čini, a postoji ustavni osnov da se stvari pokrenu sa mrtve tačke.

Bosna i Hercegovina je kao država u toj mjeri ratom razorena kao pravna država, da danas ne postoji skoro ni jedan entitetski zakon protiv kojega se ne bi mogao pokrenuti postupak pred Ustavnim sudom BiH u pogledu ocjene njihove ustavnosti u odnosu na Ustav BiH. Paradržave, a poslije i entiteti su se svojevremeno utrkivali ko će više uzurpirati državnih funkcija i prenijeti ih u svoje zakonodavstvo. Taj se trend održao. Tako da je državna moć BiH bila od njih uzurpirana, čak i danas u vrijeme važenja dejtonskog Ustava. Ovo važi naročito u domenu imovinskih odnosa, ljudskih prava i sloboda, a naročito masovno prisutne diskriminacije po vjerskoj, nacionalnoj i socijalnoj osnovi.

U integriranju razbijenih komada bosanske državnosti posebnu ulogu ima Visoki predstavnik međunarodne zajednice u BiH. On ne koristi dovoljno Ustav BiH u ostvarivanju svoje funkcije. Nepozivanjem na Ustav BiH u donošenju svojih odluka sa strane se dobija utisak da Visoki predstavnik koristi svoje vanpravne moći koje proizilaze iz političke i vojne moći Zapada, a ne Ustava BiH.

Umjesto da u svojim aktivnostima polazi od Ustava BiH u kome su uređene nadležnosti BiH, koje snage opstrukcije neće da vide, jer žele da zadrže ratom stečene pozicije, Visoki predstavnik se umjesto na Ustav BiH, poziva na političke odluke pojedinih evropskih institucija i zaključke Upravljačkog komiteta zaduženog za sprovođenje Dejtoskog sporazuma. Otuda proizilazi njegova arbitrernost, jer izgleda kao da se „oteo" Dejtonskom sporazumu, što mu naročito prigovaraju političari iz RS. Da se poziva više na Ustav BiH, prigovori bi bili izlišni i neutemeljeni. Ako je Ustav BiH sastavni dio Dejtonskog sporazuma onda taj Ustav obavezuje i Visokog predstavnika, naročito u pogledu dosljedne primjene nadležnosti BiH iz čl. I,II i III-5a i b. Ustava BiH.

Također, kada je riječ o našim političarima, mnogi ne poznavanje Dejtonskog sporazuma i Ustava BiH ili svoju nekompetentnost pokrivaju kritikom Dejtonskog sporazuma te svaki pokušaj njegove dosljedne primjene tumače da se primjenjuje „duh" a ne njegovo „slovo". Primjena Dejtonskog sporazuma je i onda kada se protiv opstrukcije primjene Ustava BiH, ustane sa tužbom pred Ustavnim sudom BiH da ocijeni ustavnost nekog entitetskog ili državnog zakona nastalog političkom samovoljom ili kompromisom suprotno Ustavu BiH i na taj način pravnim putem odstrani politika destrukcije a podrži politika aktivnog djelovanja i uklanjanja prepreka koje opstrukcionisti postavljaju u primjeni Dejtonskog sporazuma. Ovo iz razloga što je međunarodno i domaće pravo na strani jačanja institucija države BiH, a time i vladavine prava na cijeloj njenoj teritoriji.

Zaključak

Stanje bosansko-hercegovačke državnosti je u direktnoj vezi sa dosljednom primjenom Dejtonskog sporazuma. Ono je danas bolje nego juče, jer je njena izgradnja u toku i još ni iz daleka nisu iskoriščene sve mogućnosti koje daje postojeći Ustav BiH iz Dejtona. Sa usklađivanjem Ustava BiH, tj. čl. IV i V sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda otvoriće se neslućene mogućnosti koje se nalaze potencijalno u aktivnom i pasivnom izbornom pravu bh. građanina. Ne treba zaboraviti, do sada su na izbore izlazili građani entiteta, koji pravno nisu mogli da preskoče entitetsku granicu i zato su polovično ostvarivana demokratska prava građana u BiH. Sljedeća mogućnost da se preskoče nacionalni i entitetski torovi i lome opstrukcionisti jesu međunarodne obaveze

BiH koje ona mora ispuniti priključivanjem u euro-atlantski sigurosni sistem. Za to ustavni osnovi postoje u čl.I-4, II i III-5a) i b) koji skoro uopće nisu iskorišćeni, kao i Aneks I na Ustav BiH u kome je pobrojano 15 međunarodnih konvencija i ugovora koji čine sastavni dio Ustava BiH, na koje se danas skoro niko ne poziva u procesu zakonodavne procedure u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, u Predsjedništvu i Vijeću ministara Bosne i Hercegovine.

U tom smislu bi ovaj zaključak mogao biti i poruka sa ovoga skupa Visokom predstavniku, Evropskoj uniji, OSCE-u i našim državnim organima, da se više služe pravnim mogućnostima koje im daje Ustav BiH, kako bi njihova aktivnost bila više zasnovana na pravu nego na političkim kompromisima često suprotnim Ustavu, kojim se ruši ono što je Ustavom već uređeno u Dejtonu kao pravilo političkog ponašanja u Bosni i Hercegovini, jer to je jedini put da se Bosna i Hercegovina izgradi kao pravna država.

Dok Ustav BiH ne bude usaglašen u svim svojim elementima sa međunarodnim pravom, visoki predstavnik (OHR) mora nastaviti koristiti se svojim ovlašćenjima koje ima u članu 5 Aneksa 10 Dejtonskog sporazuma – da bude konačni tumač njegovog sadržaja. Razlog tome je, kada je riječ o domaćem političkom faktoru, što su politike dva entiteta i tri etniciteta kontroverzne i ne svodive na jednu bosansku politiku. A bez toga BiH ne može biti održiva pravna država. Aneks 10 potpisala su oba entiteta – Federacija BiH i Republika Srpska, pored BiH, Hrvatske i Jugoslavije koju je naslijedila Srbija, čime su pristali da će prihvatiti to tumačenje pravno relevantnim, a time i za sve strane potpisnice obaveznim.

Međunarodna zajednica o sudbini OHR u BiH ne može unilateralno odlučivati bez saglasnosti potpisnica Aneksa 10 koji je sastavni dio Dejtonskog sporazuma kao međunarodnog ugovora. S obzirom da bi odlaskom OHR iz Bosne i Hercegovine nestao pravni osnov prisustva SAD i drugih vanevropskih zemalja kao stabilizirajućeg faktora u BiH, država Bosna i Hercegovina kao potpisnica Dejtonskog sporazuma ne smije dozvoliti da OHR ode iz BiH dok BiH ne ispuni sve uslove za prijem u EU. Zato je međunarodna zajednica dužna da uz pomoć OHR što prije osposobi BiH da postane funkcionalna država sposobna da, kao subjekt međunarodnog prava, preuzme svoje odgovornosti koje ima svaka suverena i nezavisna država.

ZAŠTO BANU?

Nedavno osnovana Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti (BANU) u Novom Pazaru*), sa sjedištem u Sarajevu, naišla je na podijeljena mišljenja u javnosti: od onih sa odobravanjem do onih koji to smatraju djelom „klerika i lenjinista“. Svi oni polaze od onoga što jeste danas, ne osvrćući se na ono što je bilo juče i šta nas čeka sutra. Naime, zanemaruje se činjenica višestoljetnog negiranja Bosne kao zasebnog političkog entiteta, poricanja Bošnjaka kao historijskog naroda Bosne i prisvajanja njihove zemlje i kulture kao srpske, hrvatske i crnogorske, a ne bosanske.

Smatram da je osnivanje BANU kruna skoro dvjestogodišnje borbe Bošnjaka za svoj identitet kao historijskog naroda Bosne koji ima pravo na državu kao i njegovi susjedi Srbi, Hrvati i Crnogorci, i za očuvanje svoje vjere islama, kulture, tradicije i običaja po čemu se razlikuju od svojih susjeda Srba, Hrvata i Crnogoraca.

Postoje tri bitna stuba za egzistenciju i politički, duhovni i kulturni razvoj svake nacije: to su vjera, država i kultura.

Neuspijevajući se izboriti za političku autonomiju tridesetih godina devetnaestog stoljeća, Bošnjaci su sljedećih decenija bili izloženi pokušaju asimilacije u Turke čiji je vrhunac bio kažnjenički pohod Omer paše Latasa pedestih godina, kojom prilikom je uništena kritična masa bošnjačke vojne, političke i kulturne inteligencije koju su uspjeli obnoviti tek pred kraj dvadesetog stoljeća za koje vrijeme su trpili raznorazna šikaniranja i nipodaštavanje od strane vladajućih režima toga vremena.

Prvo su uspjeli da se osamdesetih godina devetnaestog stoljeća kao pripadnici islama konstituišu u zasebnu islamsku zajednicu na čijem su čelu bili domaći ljudi. Tome je doprinijela i činjenica potpadanje BiH pod upravu Austrougarske monarhije čiji je car želio da sam, umjesto turskog sultana, postavlja muslimanskog reisa da bi odnose sa muslimanskom zajednicom u Bosni učinio unutrašnjim pitanjem svoje suverene vlasti. Tako su Bošnjaci, kao muslimani iz ranije 415-godišnje islamske kulture i civilizacije ušli u proces evropeizacije i pod uticaj zapadne kršćanske kulture i civilizacije, ne napuštajući svoju vjeru islam. Ta činjenica je potvrđena Mirovnim ugovorom iz Pariza poslije Prvog svjetskog rata nakon propasti Austrougarske monarhije i stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u čijem je sastavu izrazom volje svojih predstavnika bila i Bosna i Hercegovina.

---

*) „Dani“, 1.7.2011.

Nakon konstituiranja autohtone Islamske zajednice obnovljeno je pitanje političke autonomije Bosne i Hercegovine u kojoj su bosanski muslimani živjeli zajedno sa pravoslavcima i katolicima. Dok su Bošnjaci pravoslavci se nacionalno počeli određivati kao Srbi, a Bošnjaci katolici kao nacionalni Hrvati, Bošnjaci muslimani su da bi očuvali svoju vjeru islam ispred nacionalnog određenja Bošnjak, u prvi plan stavljali vjeru islam, i tako se oduprli pritiscima da budu asimilirani u nacionalne Hrvate i nacionalne Srbe, kod kojih je postojao znak jednakosti između vjere i nacije. Tako su bosanski muslimani učestvujući u Antifašističkoj borbi 1943. godine u Mrkonjić Gradu, zajedno sa bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima, kao jedan od konstitutivnih naroda, obnovili državnost Bosne i Hercegovine izgubljenu 1463. godine osmanskim osvajanjem njene teritorije. Dakle, pored Islamske zajednice, kao svoje autentične vjerske institucije, Bošnjaci su dobili i drugi stub svoje opstojnosti i svoga identiteta – državu Bosnu i Hercegovinu zajedno sa druga dva naroda bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima.

Međutim, dajući prednost svome vjerskom opredjeljenju, iz ranije iznesenih razloga, zanemarivši svoje nacionalno opredjeljenje Bošnjak, za koje su mislili da se pretpostavlja jer ga nisu nikada napustili, izložili su sebe opasnosti da izgube državu, jer pravo na državu imaju samo politički narodi, a ne i vjerske zajednice, bosanski muslimani su na svome Saboru 1993. godine u vrijeme agresije Srbije, Hrvatske i Crne Gore na Bosnu i Hercegovinu, reinkarnirali svoje nacionalno opredjeljenje Bošnjak iz devetnaestog stoljeća i time stavili tačku na stogodišnji pokušaj nacionalne asimilacije bosanskih muslimana u Srbe i Hrvate. Time je i definitivno potvrđen njihov politički legitimitet kao zasebnog naroda, što je prvi put i pravno potvrđeno Dejtonskim sporazumom kao međunarodnim ugovorom, u kome je sadržan i Ustav BiH, u kome su Bošnjaci, kao politički narod, a ne Muslimani, kao što je pisalo u ranijim ustavima BiH, definitivno stekli pravo na državu i svoj politički i međunarodnopravno potvrđeni legitimitet kao poseban narod (nacija).

Kao što svaka nacija u zapadnoj kulturi i civilizaciji ima pravo i na svoje najviše naučne i kulturne ustanove, pa i na nacionalne akademije, to su se stekli uslovi da i Bošnjaci osnuju svoju akedemiju nauka i umjetnosti i da je nazovu svojim nacionalnim imenom. Kao što Srbi imaju SANU, Hrvati imaju HAZU i sl., zašto Bošnjaci ne bi imali BANU? SANU, nije akademija Republike Srbije, HAZU nije akademija Republike Hrvatske, Francuska akademija, nije akademija Republike Francuske, dakle nisu državne, neovisno što su osnovane državnim zakonima, već imaju atribut nacije čije ime nose. Kada bi Bošnjaci, Srbi i Hrvati u BiH htjeli biti i Bosanci, kao što i jesu, onda bi se današnja ANU Bosne i Hercegovine zvala Bosanska (BANU), tada ni ovoj Bošnjačkoj akademiji ne bi bilo mjesta. Ali pošto bosanski Srbi imaju SANU, a bosanski Hrvati imaju HAZU, to bi značilo da su Bošnjaci kao narod (nacija) jedini u okruženju, pa i šire u evropskom kontekstu, uskraćeni za to da imaju svoju najvišu naučnu i kulturnu ustanovu koja će objedinjavati i

organizirati naučne i intelektualne potencijale svih Bošnjaka danas raspršenih po svijetu, na naučnim projektima u korist ne samo Bošnjaka, već i Bosne i Hercegovine kao njihove matične domovine, onoliko matične koliko je bosanskim Srbima matična domovina Srbija i bosanskim Hrvatima matična domovina Hrvatska. Zato je osnivanje Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti treći stub njihove egzistencije kao nacije, pored vjere islama i države Bosne i Hercegovine. Ona će osigurati ne samo njihovu egzistencijalnu opstojnost, već i duhovni i kulturni identitet po kome će se prepoznavati u svijetu različitih identiteta uz poštivanje drugog i drukčijeg.

U osnivanju BANU vidim završetak dvjestogodišnjeg nacionalnog preporoda Bošnjaka i kraj borbe za svoj politički, kulturni i duhovni identitet, integritet i suverenitet.

Ova tema zaslužuje dublju i širu multidisciplinarnu naučnu obradu, što će, nadam se, biti u programu BANU.

PRILOZI

OTVORENI APEL 202
bosanskohercegovačkih intelektualaca-univerzitetskih profesora, naučnika, književnika i umjetnika iz zemlje i dijaspore, zajedno sa deset vanstranačkih organizacija demokratskog civilnog društva

za ubrzanu obnovu cjelovite, multietničke, funkcionalne, održive i prosperitetne europske države jednakopravnih građana i ravnopravnih naroda demokratske Bosne i Hercegovine

Apel se upućuje Organizaciji Ujedinjenih Nacija, OSCE-u, Sjedinjenim Američkim Državama i Europskoj Uniji, kao i zvaničnim organima države Bosne i Hercegovine

Sarajevo, novembar 2011.

Zabrinuti za sudbinu naše lijepe, ali napaćene domovine, molimo vas-odgovorne državnike Svijeta i naše zemlje – da, u ime temeljnih vrijednosti čovječanstva, učinite sve što je u vašoj moći da se obnovi i učvrsti demokratski, multietnički i multikulturalni karakter Bosne i Hercegovine, kao nezavisne, jedinstvene, održive, funkcionalne i prosperitetne europske države.

Dejtonsko-pariškim sporazumom (novembar-decembar 1995.), pod pritiskom međunarodne zajednice, prekinut je rat u Bosni i Hercegovini (1992.-1995.). Ta se činjenica neosporno mora cijeniti kao pozitivno dostignuće.

Nažalost, sva kasnija događanja pokazala su da je prekid ratnih operacija bio gotovo jedino pozitivno dostignuće tog sporazuma u odnosu na ponovnu uspostavu Bosne i Hercegovine kao cjelovite, nezavisne i multietničke, funkcionalne i demokratske države.

Neka od rješenja iz Dejtonsko-pariškog sporazuma, iznuđena imperativom zaustavljanja oružanog sukoba, nisu u skladu sa međunarodnim demokratskim standardima, i pokazala su se kao nepremostiva prepreka u svim aspektima reintegracije Bosne i Hercegovine kao jedinstvene države ravnopravnih građana i naroda.

Dejtonsko-pariški sporazum promijenio je i ime naše države, isključivši iz naslova riječ „Republika“ koja je, međutim, zadržana u nazivu jednog entiteta.

Legalizovano je stanje uspostavljeno silom i genocidnom politikom i praksom snaga koje su osmislile, otpočele i vodile rat. Formirane su administrativne struk-

ture kakve nemaju uporišta u našoj tradiciji, i koje nisu uobičajene u odnosu na standarde drugih višenacionalnih demokratskih država.

Entiteti uspostavljeni Dejtonsko-pariškim sporazumom uglavnom nisu ispoštovali dvije osnovne odredbe tog sporazuma – odredbu o privođenju pravdi i kažnjavanju odgovornih za počinjene zločine, i odredbu o povratku prognanih i izbjeglih u njihove domove.

Iz entitetskih struktura nisu odstranjene snage koje su osmislile, započele i vodile rat (onako kako je izvršena denacifikacija u Njemačkoj nakon Drugog svjetskog rata), pa su one ostale politički aktivne i danas.

Onemogućavanjem povratka izbjeglih i prognanih promijenjena je struktura stanovništva Bosne i Hercegovine.

U takvim okolnostima zloupotrebljava se entitetsko glasanje, pa pozicija dezintegracionih nacionalističkih snaga postaje dominantna, dok se uloga demokratskih integrativnih elemenata bosanskohercegovačkog društva u potpunosti degradira i marginalizira. Na taj se način blokira svaka inicijativa da se, poboljšavanjem ustavnih rješenja ili na druge načine, ovakvo neodrživo stanje promijeni u smislu uspostavljanja istinskog, demokratskog, multietničkog i multikulturalnog društva, lišenog diskriminacije iaparthejda po nacionalnoj, vjerskoj, političkoj ili drugoj osnovi.

U prilog našoj konstataciji o neodrživosti ovakvog stanja govori ocjena Europskog suda za ljudska prava prema kojoj je ustavni sistem u Bosni i Hercegovini diskriminatorski i protivan Europskoj konvenciji o ljudskim pravima. I ta ocjena i sve druge pozitivne inicijative u cijelosti se ignorira.

Ozbiljni analitičari upozoravaju na teško stanje u svim segmentima života u Bosni i Hercegovini, bez obzira na entitetsku ili nacionalnu pripadnost građana.

Entitetske vještačke granice, formirane vojnom silom međunarodne zajednice po Daytonskom sporazumu, najviše su obezglavile krupna bosanskohercegovačka preduzeća, koja su bila nosioci izvoza roba i usluga iz zemlje. Tako je njihova glava upravljanja ostala u jednom, a fabrike u drugom entitetu. Pored lošeg upravljanja rascjepkanom državom u svim sferama vlasti, nije nikakvo čudo da sadašnji izvoz roba i usluga iz oba entiteta, poslije 16 godina Daytonskog „hladnog mira“, čini tek polovinu predratnog izvoza iz čitave Bosne i Hercegovine, iz 1990. godine. I zato inostrani dug zemlje eksponencijalno raste.

Zato su potrebne korjenite promjene. A to znači – **bosanskohercegovačko demokratsko civilno društvo, zajedno sa međunarodnom zajednicom, mora ući u presudan proces da se mijenja opći, dugotrajan i negativan nacionalistički status-quo koji ne dopušta nikakav progres i nadu za budućnost. To**

znači, takođe, da se ponovo izgradi cjelovita, multietnička, funkcionalna i europska država Bosna i Hercegovina, koja je strateški i brutalno razorena u ratu (1992.-1995.) i suštinski nije obnovljena Daytonskim sporazumom (1995.).

Kao jedan od praktičnih rezultata ove destrukcije države mi imamo danas u zemlji eksponiranje jezika mržnje kod nekih vodećih političara. Očigledno je kako sve upućuje na moguću novu agoniju žitelja Bosne i Hercegovine i moguće novo žarište nestabilnosti, kako u regiji tako i u međunarodnim razmjerama.

Unatoč svijesti da se mir i budućnost za Bosnu i Hercegovinu mora kreirati unutrašnjim snagama, mi smo duboko uvjereni da politička situacija u zemlji i sastav zastupnika izabranih na posljednjim izborima (3. oktobra/listopada 2010.) nije takav da se bez značajne intervencije međunarodne zajednice mogu uspješno donositi bilo kakave vitalne odluke o potrebnim promjenama postojećeg nedemokratskog i oktroiranog ustava.

Važan dokaz za ovu tvrdnju je činjenica da je taj isti oktroirani Ustav, koji predstavlja glavnu prepreku reintegraciji i funkcioniranju Države, napisan u Daytonu (novembar 1995.), pod neposrednim rukovođenjem međunarodne zajednice, koja i danas, sa svojim krupnim Bonskim ovlaštenjima, pokušava kontrolisati situaciju u zemlji.

Dejtonski sporazum je potpisan bez znanja naših građana. Isto tako, ni legalno Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, države priznate od Ujedinjenih nacija (1992.), koje je po važećem Ustavu Države jedino imalo pravo da donese „Odluku“ o potpisivanju Daytonskog sporazuma prije 16 godina, nikada nije donijelo takvu Odluku, a niti Parlamentarna skupština legalne Republike Bosne i Hercegovine.

Činjenica da ni trinaest mjeseci poslije provedenih formalno slobodnih izbora, pod dominacijom nacionalističkih snaga, nije formirana vlast, ni Vijeće ministara BiH, pokazuje da država u Bosni i Hercegovini, pošto je radikalno slomljena, nije sposobna za normalno pravno funkcioniranje, nije sposobna da razvija ekonomiju, nije spsobna da štiti ljudska prava svojih građana u zemlji i inostranstvu i nije sposobna da štiti ni svoj vlastiti suverenitet od uplitanja susjednih država.

Dame i gospodo:

Zato smo slobodni da uz ovaj „Otvoreni apel“ izložimo određena politička rješenja i ustavne principe uz koje, prema našem mišljenju, može otpočeti proces obnove cjelovite i jedinstvene, multietničke i multikulturalne, održive i pravno funkcionalne europske države Bosne i Hercegovine.

Prvenstveno smatramo neophodnim osigurati:

1. efikasnu zaštitu zajamčenih ljudskih prava i sloboda, uz garanciju mogućnosti ostvarivanja istih na čitavom državnom teritoriju bez ikakavih izuzetaka i diskriminacije;

2. instrumente za ostvarivanje kolektivnih nacionalnih prava jednako za sve građane, sve narode i nacionalne manjine, te pravo na regionalnu i lokalnu samoupravu u skladu sa Europskom poveljom o ljudskim pravima i Europskom poveljom o lokalnoj samoupravi;

3. ostvarivanje procesa regionalne suradnje jednako prema svim susjedima, bez ikakvog nacionalnog predznaka i bez protekcionizma prema bilo kome (paralelne specijalne odnose entiteta i susjednih država rješavati kao regionalnu prekograničnu suradnju u duhu općeprihvaćene europske prakse);

4. uspostavljanje racionalne i efikasne organizacije državne vlasti na svim nivoima, u skladu sa uvriježenim standardima naprednih demokratskih država, koja će svoj legitimitet izvoditi isključivo iz državnog identiteta i suvereniteta Bosne i Hercegovine kao države ravnopravnih građana i naroda koji u njoj žive. Pravo nacionalnog veta treba zadržati samo u Domu naroda, koji treba da bude formiran kao istinska garancija ravnopravnosti svih naroda i nacionalnih manjina;

5. uspostavljanje takve unutarnje regionalizacije, bez nacionalnog predznaka, u evropski organiziranoj i funkcionalnoj državi Bosni i Hercegovini, koristeći i pozitivna iskustva višestoljetne tradicije povezivanja ljudi i roba među regijama, **koje moraju obavezno poništiti nedavne rezultate genocida bilo koje vrste u Bosni i Hercegovini, kako to nalaže Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju genocida, usvojena jednoglasno Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih Nacija decembra 1948. godine.** U tom smislu, stvami prioritet je da se organiziraju u vidu modernih distrikta, poput Distrikta Brčko, najugroženija područja od genocida sa predratnim večinskim hrvatskim stanovništvom u Bosanskoj Posavini i sa predratnim večinskim bošnjačkim stanovništvom u Istočnoj Bosni, gdje pripada i Srebrenica;

6. uvjete pod kojima će se intenzivirati i ubrzati procesi priključivanja Bosne i Hercegovine euroatlantskim integracijama.

U prelaznom periodu, do donošenja novog Ustava Bosne i Hercegovine, moguće je i potrebno vratiti pravnu snagu Ustavu Republike Bosne i Hercegovine, **koji je Daytonskim sporazumom protuustavno suspendiran mimo slobodne volje njegovih građana i najviših legalnih državnih organa (Predsjedništvo Republike i Parlament).**

Posljednji ustav Republike Bosne i Hercegovine predstavlja i posljednje

pravedno, pa prema tome i legitimno ustavno uređenje naše države. Taj ustav je ukinuo komunizam i omogućio održavanje prvih slobodnih višepartijskih izbora u 1990. godini. On je osigurao održavanje slobodnog referenduma za nezavisnost 1. marta 1992. godine, na osnovu kojeg su Ujedinjene Nacije priznale Republiku Bosnu i Hercegovinu kao nezavisnu državu. Ovaj ustav je takođe osigurao da svaki građanin bude podjednako suveren na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine bez obzira na etničku i vjersku pripadnost, što danas nije slučaj u nametnutom Daytonskom ustavu. I niko nema pravo da naknadno dovodi u pitanje ili revidira tu potpuno slobodno i demokratski izraženu volju građana.

Daytonski model ustava prevodi u ustavnu povelju jedan aneks međunarodnog mirovnog ugovora koji ne odgovara standardu ustavotvornog akta. Tako se državno-pravni status BiH pokazuje kao „ustavna država" koja nema legitimni ustav.

Po našem mišljenju, u novom Ustavu Bosne i Hercegovine, koji bi bio europski karakter, trebalo bi ugraditi sljedeća osnovna načela:

1. Bosna i Hercegovina je sekularna država svih njenih konstitutivnih građana i konstitutivnih naroda (B/H/S i nacionalne manjine) koji u njoj žive. Bosna i Hercegovina je zasnovana na vladavini prava i socijalne pravde, na načelima participativne građanske demokratije, ljudskih i manjinskih prava i sloboda, zaštite čovjekove okoline, međunarodne suradnje i tržišne ekonomije, kao i na pripadnosti europskim principima i društveno-historijskim vrijednostima;

2. izvorna suverenost pripada državi Bosni i Hercegovini i potiče isključivo od svih njenih građana i naroda. Nijedan državni organ, politička organizacija, grupa, pojedinac ili jedan od naroda, eksluzivno ne može prisvojiti suverenitet ili dio izvornog suvereniteta države i uspostaviti vlast mimo izvornog suvereniteta;

3. pravni poredak je jedinstven. Uređenje vlasti počiva na podjeli vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Predstavnički dom vrši zakonodavnu vlast po principu demokratskog odlučivanja, u skladu sa odredbama Ustava. Dom naroda štiti vitalne kolektivne interese svih naroda i nacionalnih manjina podjednako, uz primjenu instrumentarija određenog Ustavom. Izvršnu vlast provodi vlada Bosne i Hercegovine, formirana prema principu kompetentnosti, te na način da odražava i nacionalnu strukturu stanovništva Bosne i Hercegovine (prema popisu iz 1991. godine);

4. sudska vlast je neovisna od političkih i bilo kojih drugih utjecaja; u tom smislu potrebno je ponovo uspostaviti Vrhovni sud Bosne i Hercegovine, koji je postojao od 1909. godine (vrijeme Austro-Ugraske vlasti), i koji je bio neustavno eliminiran 1997. godine sporazumom tri vodeće nacionalno/nacionalističke partije u postdejtonskoj eri (SDA, SDS, HDZ);

5. funkciju Predsjednika Države obavlja građanin BiH koji se bira na četiri godine na općim izborima za cijelu državu, sa slobodnim pristupom aktivnom i pasivnom pravu glasa za sve građane;

6. kontrola državnih granica je u nadležnosti države Bosne i Hercegovine. Jedino država Bosna i Hercegovina odlučuje o državljanstvu svojih stanovnika;

7. država Bosna i Hercegovina ima svoje oružane snage, svoju policiju i sigurnosne službe, a i niži nivoi vlasti imaju odgovarajuće policijske snage. Teritorija države Bosne i Hercegovine je nedjeljiva i nikakvim pravnim aktima ne može se dijeliti. Imovina naslijeđena 1991. godine, nakon razdruživanja od SFR Jugoslavije, je imovina države Bosne i Hercegovine i niko nema pravo dogovorima i kompromisima da je otuđuje, počev od prirodnih resursa do vojne imovine;

8. Bosna i Hercegovina je sekularna država čije su vjerske zajednice odvojene od države. Nijedna religija ne može se uspostaviti kao državna ili obavezna. Religijski praznici ne mogu biti praznici Države;

9. pred Ustavom i zakonom svi su jednaki. Svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu bez diskriminacije. Pravo na život i imovinu je nepovredivo;

10. ekonomsko uređenje u Bosni i Hercegovini počiva na tržišnoj privredi, otvorenom i slobodnom tržištu, slobodi poduzetništva, samostalnosti privrednih subjekata i ravnopravnosti privatne i drugih oblika svojine. Bosna i Hercegovina je jedinstveno ekonomsko područje sa jedinstvenim tržištem roba, rada, kapitala i usluga;

11. spoljna politika počiva na općepriznatim principima i pravima međunarodnog prava i pripada izvornoj suverenosti države;

12. odredbama Ustava, kojima se osiguravaju kolektivna nacionalna prava i pravo na regionalnu i lokalnu samoupravu, mora biti osigurana i zaštita od mogućih zloupotreba tih prava u smislu blokade Parlamenta i drugih državnih institucija, odnosno onemogućavanja funkcija države kao cjeline;

13. odredbama Ustava mora biti onemogućena segregacija u obrazovanju i netrepeljivost prema drugima. Isto tako, treba obavezati državne organe na svim nivoima za modernu ulogu nauke, obrazovanja, kulture i umjetnosti i njihovo potrebno finansiranje po ugledu na europske razvijene zemlje radi blagostanja građana i njegovanja zajedništva.

Radi svega izloženog, zahtijevamo da se prije svih budućih razgovora i rasprava o ustavnim promjenama i novom Ustavu održi ustavna konvencija koju će sazvati Savjet sigurnosti, OSCE, USA i Evropska Unija. Na ovoj Konvenciji treba, pored predstavnika političkih struktura ravnopravno učestvovati i vanstranačke strukture demokratskog civilnog društva, pa i naša

(IA-14) (14 inicijatora ovog Otvorenog apela).

Zakonom o pripremama novog Ustava, ustavnoj konvenciji i međunarodnoj arbitraži treba regulisati da u slučaju spornih pitanja na Ustavnoj konvenciji odluku treba, bez odlaganja, prepustiti međunarodnoj arbitraži, sastavljenoj od pravnih eksperata za ustavno pravo, koje će izabrati Upravni odbor PIC-a (Steering Board of PIC). Arbitraža treba da odlučuje o spornom pitanju na osnovu modernih europskih standarda za višenacionalne države, a ne na osnovu ratom nametnutih rješenja u Daytonskom sporazumu.

(Kao dokaz da su potpisnici prihvatili „Otvoreni Apel", čuvaju se u Uredništvu Inicijatora Apela u Sarajevu njihovi „ID" brojevi. Inicijatori Apela, njih 14, označeni su kao grupa (IA – 14). Oni su ovlašteni, u ime svih potpisnika, da potpišu Apel i prateća pisma):

S poštovanjem, bosanskohercegovački intelektualci iz zemlje i dijaspore, potpisnici Apela.

Podaci o poptpisnicima „Otvorenog apela"			
#	**Titula, ime i prezime**	**Pozicija/institucija**	**Grad/zemlja prebivališta**
1.	Amina Agović, LLD Candidate	IPR University Centre, Faculty of Law, Helsinki University	Helsinki, Finland
2.	Midhat Ajanović, PhD	Novinar, karikaturista i književnik; doktorirao filmologiju; predaje vizualne komunikacije i historiju filma na Univ. West, Trollhättan	Trollhättan, Sweden
3.	Haris Alibašić, MPA, PhP Candidate	Član Bosanskohercegovačko-američke akademije nauka i umjetnosti (BHAAAS); predsjednik Upravnog odbora Kongresa Bošnjaka Sj. Amerike	Grand Rapids, Michigan, USA
4.	Prof. dr. Ibrahim Arnautović	Profesor emeritus na Veterinarskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
5.	Kenan Arnautović, MD, FACS, PhD	Semmes-Murhey Clinic, Memphis; bivši predsjednik BHAAAS	Memphis, Tennessee, USA
6.	Pro.dr. fra Mile Babić	Član Franjevačke provincije Bosne Srebrene; dekan Franjevačke teologije Sarajevo	Sarajevo, BiH
7.	Prof. dr. Haša Bajraktarević-Dobran	Vanredni profesor na Građevinskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
8.	Dr. Esad Bajtal	Nezavisni istraživač, glavni i odgovorni urednik časopisa „Glas antifašista", Sarajevo	Sarajevo, BiH
9.	Gđa Amila Bakšić	Umjetnička direktorica i primadona Opere Narodnog pozorišta Sarajevo	Sarajevo, BiH

10.	Prof. dr. Hasan Balić	Profesor na Univerzitetu u Sarajevu; bivši sudija Vrhovnog suda Republike BiH i predsjednik krivičnog vijeća koje je odlučivalo po molbama Haškog tribunala	Sarajevo, BiH
11.	Prof. dr. Josip Baotić	Profesor književnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
12.	Docent dr. Vedada Baraković	Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli	Tuzla, BiH
13.	Docent dr. Hajriz Bećirović	Politolog, Univerzitet „Džemal Bijedić" u Mostaru	Mostar, BiH
14.	Prof. dr. Rešad Begtić	Predsjednik Vijeća Kongresa Bošnjačkih intelektualaca Tuzla; prof. emeritus ekonomije	Tuzla, BiH
15.	Akademik prof. dr. Ljubomir Berberović	Član ANUBiH (bivši potpredsjednik ANUBiH)	Sarajevo, BiH
16.	Prof. dr. Sead Berberović	Fakultet elektrotehnike i računarstva Univerziteta u Zagrebu	Zagreb, Hrvatska
17.	Prof. dr. Seniha Bešlagić	Profesor emeritus; Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
18.	Prof. dr. Zora Vukobrat-Bijedić	Profesor Medicinskog fakulteta; šef Klinike za gastroenterohepatologiju	Sarajevo, BiH
19.	Prof. dr. Safet Brdarević	Profesor Mašinskog fakulteta i Prorektor na Univerzitetu u Zenici	Zenica, BiH
20.	Prof. dr. Ivan Bubalo	Profesor na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu	Sarajevo, BiH
21.	Dr. Svetlana Broz	Kardiolog, autor, predavač, direktor NVO Gariwo Sarajevo	Sarajevo, BiH
22.	Prof. dr. Suzana Bubić	Dekanesa Pravnog fakulteta i bivši Rektor Univerziteta „Džemal Bijedić" u Mostaru	Mostar, BiH
23.	Prof. dr. Snježana Buzov	Profesor na Ohio State University; član BHAAAS	Columbus, Ohio, USA
24.	D. akademik prof. dr. Ivan Cvitković	Dopisni član ANUBiH; profesor na Fakultetu Političkih nauka Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
25.	Prof. dr. Faruk Čaklovica	Rektor Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
26.	Prof. dr. Ivan Čavlović	Dekan Muzičke akademije univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
27.	Prof. dr. Ekrem Čaušević	Filozofski fakultet Univerziteta u Zagrebu	Zagreb, Hrvatska
28.	Prof. dr. Ibrahim Čedić	Naučni savjetnik Instituta za jezik Sarajevo	Sarajevo, BiH
29.	Prof. dr. Smail Čekić	profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu; direktor Instituta za istraživanje	Sarajevo, BiH

		zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava	
30.	D. akademik prof. dr. Muris Čičić	Dopisni član ANUBiH; profesor na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
31.	Prof. dr. Esad Čimić	Profesor emeritus teorijske sociologije, religije i sociologije morala, Univerziteta u Sarajevu, Sveučilište u Zadru, Univerzitet u Beogradu	Sarajevo, BiH/ Zadar, Hrvatska/ Beograd, Srbija
32.	Prof. dr. Faruk Dalagija	profesor Radiologije, Medicinski fakultet Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
33.	Prof. dr. Ismet Demirdžić	Profesor na Mašinskom Fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
34.	Docent dr. Daut Djenjo	Mašinski fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić" u Mostaru	Mostar, BiH
35.	Docent dr. Alma Dizdarević	Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli; Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu	Tuzla/ Sarajevo, BiH
36.	Prof. dr. Ismet Dizdarević	Profesor emeritus psihologije, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
37.	Prof. dr. Ahmet Džubur	Bivši dekan i profesor na Agromediteranskom fakultetu, Rektor Univerziteta „Džamal Bijedić" u Mostaru	Mostar, BiH
38.	Prof. Semir Đulić PhD	Prof. filozofije i sociologije; Član Upravnog odbora Kongresa Bošnjaka Sjeverne Amerike	Atlanta, Georgia, USA
39.	D. akademik prof. dr. Vlatko Doleček	Dopisni član ANUBiH; profesor robotike, Mašinski fakultet Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
40.	Prof. dr. Enes Duraković	Profesor književnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
41.	Prof. dr. Enes Durmišević	Profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
42.	Primarijus dr. Smail Durmišević	Docent, Zdravstveni i Islamski fakulteti u Zenici, Univerzitet u Zenici	Zenica, BiH
43.	Prof. dr. Muhamed Dželilović	Filozofski fakultet i Akademija scenskih umjetnosti Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
44.	Prof. dr. Rifet Đokić	Vanredni profesor na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Zenici	Zenica, BiH
45.	Dr. Biljana Đurica-Asotić	Ljekar u Domu zdravlja Zenica	Zenica, BiH
46.	Assistant Professor	Intenzivna njega, Mayo Clinic	Jacksonvile,

	Emir Festić, PhD		Florida, USA
47.	Prof. dr. Šaćir Filandra	Profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
48.	Prof. dr. Ivan Filipović	Profesor na Mašinskom Fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
49.	G. Jakob Finci	Predsjednik jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine, Ambasador BiH u Švicarskoj; dopisni član BHAAAS	Sarajevo, BiH Bern, Switzerland
50.	Prof. dr. Ognjenka Finci	Profesor na Arhitektonskom fakultetu i Likovnoj akademiji Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
51.	Prof. dr. Ešref Gačanin	Direktor Instituta za istraživanja i projektiranje IPSA, BiH	Sarajevo, BiH
52.	Akademik prof. dr. Ejup Ganić	Član ANUBiH; Predsjednik i Rektor Univerziteta „Sarajevska škola za nauku i tehnologiju" (SSST)	Sarajevo, BiH
53.	Marko Galić, dipl. ecc.	Specijalista za ekonomske sisteme	Zagreb, Hrvatska
54.	Prof. dr. Maida-Medi Ganibegović	Profesor i šef Katedre za pedodonciju, Stomatološki fakultet, Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
55.	Prof. dr. Šefket Goletić	Profesor Mašinskog fakulteta Univerziteta u Zenici	Zenica, BiH
56.	Prof. dr. Kemal Gutić	Dekan Rudarsko-geološko-građevinskog fakulteta Univerziteta u Tuzli	Tuzla, BiH
57.	Profesor Admir Hadžić, PhD	Profesor Anesteziologije na College of Physicians and Suregeons, Columbia Unive.	New York, NY, USA
58.	Doc. dr. Emina Hadžić	Odsjek za hidrotehniku, Građevinski fakultet Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
59.	Prof. dr. Esad Hadžić	Profesor na Rudarsko-geološko-građevinskom fakultetu Univerziteta u Tuzli	Tuzla, BiH
60.	Omer Hadžiselimović, PhD, Adjunct professor of English	Loyola University, Član BHAAAS	Chicago, Illinois, USA
61.	Dr. Senad Hadžiselimović	Predsjednik Bošnjačkog akademskog foruma Njemačke	Mannheim, Germany
62.	Prof. dr. Rešid Hafizović	Profesor na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu	Sarajevo, BiH
63.	Hadžem Hajdarević	Književnik, Institut za jezik Sarajevo; profesor filozofije na Univerzitetu u Tuzli	Tuzla, BiH
64.	Prof. dr. Enver Halilović	profesor filozofije, Rektor Univerziteta u Tuzli	Tuzla, BiH

65.	Prof. dr. Elvedin Hanić	Profesor na Agromediteranskom fakultetu Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru; vanredni profesor na Poljoprivredno-prehrambenom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Mostar/ Sarajevo, BiH
66.	Docent dr. Memnuna Hasanica	Profesor njemačkog jezika, Pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici	Zenica, BiH
67.	Primarijus mr. Hadži Esad hasaničević	Specijalista urgentne medicine u J Domu zdravlja Tešanj i viši asistent na Zdravstvenom fakultetu u Zenici na predmetu Urgentna medicina	Tešanj/Zenica, BiH
68.	Prof. dr. Bilal Hasanović	Vanredni profesor, Islamski fakultet u Zenici	Zenica, BiH
69.	Mario Heinal, MSc	Master of Political Sciences	Bat-Yam, Izrael
70.	Prof. dr. Vesna Hercegovac-Pašić	Arhitekta-urbanist; vanredni profesor i šefica Katedre za urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
71.	Aden Hodžić, PhD	Senior Researcher at Research Centre of Pharmaceutical Engineering and Science, Graz	Graz, Austrija
72.	Emir Hodžić, D.V.M.PhD	Center for Comparative Medicine, Director of the RealTime PCR Research&Diagnostic Core Facility, School of veterinary Medicine, Univ. of California at Davis; član BHAAAS	Davis, California, USA
73.	Profesor Migdat Hodžić, PhD	Član BHAAAS	Cupertino, California, USA
74.	Prof. dr. Nedim Hodžić	Vanredni profesor na Mašinskom fakultetu Univerziteta u Zenici	Zenica, BiH
75.	Akademik prof. dr. Dževad Hozo	Član ANUBiH; akademski slikar, profesor na Akademiji likovnih umjetnosti Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
76.	Prof. dr. Izet Hozo	Medicinski fakultet Univerziteta u Splitu	Split, Hrvatska
77.	Docent dr. Rešad Husagić	Generalni direktor Rudnika lignita „Kreka“, Koncern JP EPBiH	Kreka, BiH
78.	Prof. dr. Omer Ibrahimagić	profesor emeritus; Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, član Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti	Sarajevo, BiH
79.	D. Akademik Nedažad Ibrišimović	Dopisni član ANUBiH; književnik, skulptor; Donio odluku u oktobru 2010., a umro u septembru 2011. Njemu u počast odluka posmrtno	Sarajevo, BiH

		zadržana u ovome Apelu.	
80.	Prof. dr. Tomislav Išek	profesor moderne historije na Univerzitetu u Tuzli	Tuzla, BiH
81.	Zerina Jašarević, PhD, MD, MSc	Patolog, specijalista biomedicine i raka dojke	Voralberg, Austrija
82.	Prof. dr. Anton Jekauc	Direktor Instituta za strateška istraživanja Sarajevo; Pročelnik odjela za društvene znanosti Hrvatskog društva za znanost i umjetnost BiH	Sarajevo, BiH
83.	Smail Jonuz, Bc Law	Predsjednik Stranke dijaspore BiH	Chicago, Illinois, USA
84.	Prof. dr. Pavo Jurišić	Dekan Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
85.	Docent Lejla Jusić	Akademski muzičar, solo pjevač, Akademija scenskih umjetnosti Sarajevo	Sarajevo, BiH
86.	Akademik prof. dr. Dževad Juzbašić	Historičar Austrougarskog perioda; član Akademija nauka i umjetnosti BiH	Sarajevo, BiH
87.	Prof. David Kamhi	Profesor emeritus violine na Muzičkoj akademiji Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
88.	G. Mustafa Kapidžić	Filmski režiser, glavni urednik izdavačke kuće Kult B	Sarajevo, BiH
89.	Akademik prof. dr. Hanifa Kapidžić-Osmanagić	Član ANUBiH, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
90.	Prof. dr. Isak Karabegović	Profesor na tehničkom fakultetu Univerziteta u Bihaću	Bihać, BiH
91.	Prof. dr. Aleksandar Karać	Profesor na Mašinskom fakultetu Univerziteta u Zenici	Zenica, BiH
92.	Prof. dr. Dževad Karahasan	Pisac i profesor na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
93.	Docent Eldin Karaiković, MD, PhD	Northwestern University, Chicago; bivši predsjednik BHAAAS	Chicago, Illinois, USA
94.	Prof. dr. fra Marko Karamatić	Profesor na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu	Sarajevo, BiH
95.	Professor Munib Karaavdić, PhD	Austrian School of Business, UNSW; Strategy Principal, AMP Financial Services	Sidney, Australia
96.	Prof. Vlado Kerošević	Dekan Akademije dramskih umjetnosti Tuzla	Tuzla, BiH
97.	G. Stjepan Kljujić	Novinar i bivši član predratnog i ratnog Predsjedništva Republike BiH (1992.)	Sarajevo, BiH
98.	Prof. dr. Aleksandar Knežević	Profesor na Mašinskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH

99.	Prof. dr. Hajro Kofrc	Vanredni profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta u Tuzli	Tuzla, BiH
100.	Prof. dr. Ivo Komšić	Profesor filozofije i Dekan Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu; jedan od osnivača i bivši predsjednik Hrvatskog Narodnog Vijeća (HNS) u prošlom ratu, Bivši član ratnog Predsjedništva Republike BiH	Sarajevo, BiH
101.	Prof. dr. Safet Kozarević	Vanredni profesor i Dekan Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Tuzli	Tuzla, BiH
102.	Prof. dr. Azem Kožar	Profesor na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli	Tuzla, BiH
103.	Prof. dr. Metka Krajgher-Hozo	Profesor na Likovnoj Akademiji Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
104.	Mr. Aida Kršo	Istraživač, Institut za jezik, Sarajevo	Sarajevo, BiH
105.	Mišo Krunić, dipl. ecc.	Predsjednik Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta“	Sarajevo, BiH
106.	Prof. dr. Slavo Kukić	Profesor i prodekan na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta Mostar	Mostar, BiH
107.	Mr. Džafer Kulenović	Bankar	Chicago, Illinois, USA
108.	Prof. dr. Senadin Lavić	Profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu; Predsjednik Bošnjačke kulturne zajednice (BKZ) BiH	Sarajevo, BiH
109.	G. Miro Lazović, dipl. politolog	Prvi predsjednik Skupštine BiH (1992.-1996.) i član ratnog Predsjedništva BiH	Sarajevo, BiH
110.	D. akademik prof. dr. Lidija Lincender-Cvijetić	Član ANUBiH; redovni profesor na Medicinskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
111.	Akademik prof. dr. Slobodan Loga	Potpredsjednik Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine	Sarajevo, BiH
112.	Naim Logić, PhD, PE	Radi u Elektroprivredi Arizone (Salt River Project)	Arizona, USA
113.	Prof. dr. Milka Maksimović	Profesor Organske hemije na Odsjeku za hemiju Prirodnomatematičkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
114.	Prof. dr. Mirjana Malić	Profesor na Stomatološkom fakultetu Univerziteta u Sarajevu; predsjednica Skupštine Kantona Sarajevo	Sarajevo, BiH
115.	Prof. dr. Rajka	Profesor i projektant u arhitekturi,	Sarajevo, BiH

	Mandić	Arhitektonski fakultet Univerziteta u Sarajevu	
116.	Prof. dr. fra Luka Markešić	Predsjednik Hrvatskog Narodnog Vijeća (HNV), Bosna i Hercegovina; profesor na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu	Sarajevo, BiH
117.	Akademik prof. dr. Juraj Martinović	Član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine	Sarajevo, BiH
118.	Akademik prof. dr. Božidar Matić	profesor automatike na Elektrotehničkom fakultetu Univerziteta u Sarajevu; Predsjednik ANUBiH; bivši Rektor Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
119.	Prof. dr. Behdžet Mesihović	Profesor na Građevinskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
120.	Mr. Željko Milićević	Predsjednik „Pokreta Pravde za BiH", Ottawa	Ottawa, Canada
121.	Mr. Slađana Miljanović	Viši asistent na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
122.	D. akademik prof. dr. Dejan Milošević	Dopisni član ANUBiH; profesor Teorijske fizike na Prirodnomatematičkom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
123.	Prof. dr. Zoran Mladenović, Mr. Sc. Dr. Sc.	Profesor medicine i stomatologije, Medicinski i Stomatološki fakultet, Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
124.	Akademik prof. dr. Ferid Muhić	Profesor sociologije i antropologije, Univerzitet Skopje; Predsjednik Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti	Skopje, Macedonija
125.	Prof. dr. Nedžad Mulabegović	Predsjednik Vijeća Kongresa Bošnjačkih Intelektualaca (VKBI); profesor Medicinskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
126.	Docent dr. Rasim Muratović	Viši naučni saradnik Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo	Sarajevo, BiH
127.	Docent dr. Džemil Najetović	Univerzitetski nastavnik društvenih nauka na Internacionalnom Univerzitetu „Philip Noel Baker" Sarajevo	Sarajevo, BiH
128.	Prof. dr. Muris Osmanagić	Laureat najveće nagrade za nauku u bivšoj Jugoslaviji-nagrade AVNOJ (1982.); profesor emeritus, Rudarsko-geološko-građevinski fakultet, Univerzitet u Tuzli	Sarajevo, BiH
129.	D. akademik prof. dr. Adila	Dopisni član ANUBiH; Profesor na Filozofskom fakultetu Univerziteta u	Sarajevo, BiH

	Pašalić-Kreso	Sarajevu	
130.	Professor Djenita Pasic, PhD	Univ. of Louisville School of Law; Bordeaux Business School; predsjednica BHAAAS	Bordeaux, France/ Louisville, Kentucky, USA
131.	Professor Resad Pasic	Director of Section of Minimally Invasive Surgery, professor of Obstetrics and Gynecology, Univ. of Louisville Medical School; prvi potpredsjednik BHAAAS	Louisville, Kentucky, USA
132.	Mr. Zaim Pasic	Svjetski savez dijaspore BiH	Birmingham, UK
133.	Prof. dr. Zijad Pašić	Profesor na Rudarsko-geološko-građevinskom fakultetu Univerziteta u Tuzli; bivši Federalni ministar obrazovanja i nauke	Tuzla, BiH
134.	Mr. Amina Pehlić	Viša asistentica na Islamskom pedagoškom fakultetu Univerziteta u Zenici	Zenica, BiH
135.	Docent dr. Izet Pehlić	Docent za naučnu oblast Pedagogija na Univerzitetu u Zenici	Zenica, BiH
136.	Prof. dr. Enes Pelidija	Profesor Osmanskog perioda historije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
137.	Akademik prof. dr. Branislava Peruničić	Potpredsjednik ANUBiH; prof. emeritus na Elektrotehničkom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
138.	Docent dr. Marica Petrović	Bivši Prodekan za naučno-istraživački rad i razvoj na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli	Tuzla, BiH
139.	Mirza Popovac, PhD	Researcher, Austrian Institute of Technology	Vienna. Austria
140.	Akademik prof. dr. Vladimir Premec	Član ANUBiH; profesor na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu; Predsjednik Hrvatskog društva za znanost i umjetnost BiH	Sarajevo, BiH
141.	Prof. dr. Naser Prljača	Prof. Eletrotehničkog fakulteta i Prorektor Univerziteta u Tuzli za naučno-istraživački rad	Tuzla, BiH
142.	G. Sretko Radišić	Predsjednik Srpskog građanskog vijeća	Sarajevo, BiH
143.	Emir Ramić, MSc	Director, Genocide Research Institute	Hamilton, Canada
144.	Prof. dr. Šukrija Ramić	Vanredni profesor za filozofiju Islamskog prava, Dekan, Islamski pedagoški fakultet, Univerziteta u Zenici	Zenica, BiH

145.	D. akademik prof. dr. Sulejman Redžić	Dopisni član ANUBiH; profesor na Odsjeku za Biologiju Prirodnomatematičkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu; Predsjednik Asocijacije KRUG 99 Sarajevo	Sarajevo, BiH
146.	Akademik Teodor Romanić	Član ANUBiH; Profesor emeritus na Muzičkoj akademiji Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
147.	Mrs. Almijana Rudić	Savjetnik u Ambasadi BiH, Israel	Tel Aviv, Israel
148.	Dr. Nadira Šabanović-Behlilović	Konsultant u odjeljenju za mehatroniku, Sabanci University-FENS, Istanbul	Istanbul, Turkey
149.	Amer Sabatovic, M.S.Engineering	Predsjednik Bosanskog akademskog kruga (BAK)	Munich, Germany
150.	Prof. dr. Ćazim Sadiković	Profesor Međunarodnog prava na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
151.	Akademik prof. dr. Dževad Sarač	Član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine	Sarajevo, BiH
152.	Sanja Seferović-Drnovšek, MSc	Direktorica Bosanskog-američkog instituta za istraživanja genocida i edukaciju	Chicago, Illinois, USA
153.	Prof. dr. Zarije Seizović	Pravni fakultet Univerziteta u Zenici; Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
154.	Akademik Abdulah Sidran	Pjesnik; član ANUBiH	Sarajevo, BiH
155.	Prof. dr. Adnan Silajdžić	Profesor fakulteta Islamskih nauka Sarajevo	Sarajevo, BiH
156.	Prof. dr. Josip Sliško	Profesor Fizike, University Puebla, Mexico	Puebla, Mexico
157.	Prof. dr. Hrsutem Smailhodžić	Prirodno-matematički fakultet Univerziteta u Tuzli	Tuzla, BiH
158.	G. Zekerijah Smajić	Novinar i publicista, specijalista za europske integracije	Sarajevo, BiH
159.	Senada Softić-Telalović, MSc	Predsjednica Australijskog saveza bosanskohercegovačkih organizacija	Melburne, Australia
160.	Profesor Džemal Sokolović, PhD	Professor of Political Sciences, Bergen, Norway	Bergen, Norway
161.	Prof. dr. Besim Spahić	Profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
162.	Prof. dr. Muriz Spahić	Profesor na Odsjeku za geografiju Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH

163.	Mustafa ef. Spahić	Profesor gazi Husrevbegove Medrese	Sarajevo, BiH
164.	Dr. Sead Spužić Stariji istraživač	Univerzitetski nastavnik na University of South Australia, Adelaide	Adelaide, Australia
165.	prof. dr. Milan Stević	profesor na Rudarsko-geološko-građevinskom fakultetu Univerziteta u Tuzli	Tuzla, BiH
166.	Mr. Slavka Sufi-Mičić	Asocijacija za integralnu zaštitu okoline i održiv razvoj, Tuzla	Tuzla, BiH
167.	Akademik prof. dr. Abdulah Šarčević	Član ANUBiH; profesor Filozofije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
168.	Akademik prof. dr. Edin Šarčević	Član ANUBiH; ASSt. professor, faculty of Law, University of Leipzig, President, Centre for Public Law (CJP), Leipzig	Leipzig, Germany
169.	Prof. dr. fra Ivan Šarčević	Profesor na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu	Sarajevo, BiH
170.	Akademik prof. dr. Taib Šarić	Član ANUBiH; profesor na Poljoprivredno-prehrambenom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
171.	Prof. dr. Lada Šestić-Ćurić	Profesorica na Filčozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
172.	Prof. dr. Dubravka Šoljan	profesorica Odsjeka za biologiju Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
173.	Prof. dr. Lamija Tanović	Profesorica Eksperimentalne fizike na Odsjeku za fiziku Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
174.	Prof. dr. Nenad Tanović	Profesor Elektrotehnike na Odsjeku za fiziku Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
175.	Docentica Elma Tataragić	Scenarista na Akademiji scenskih umjetnosti u Sarajevu	Sarajevo, BiH
176.	Akademik prof. dr. Boris Tihi	Član ANUBiH; profesor na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
177.	Prof. dr. Amir Tokić	Profesor elektrotehnike i Dekan Elektrotehničkog fakulteta Univerziteta u Tuzli	Tuzla, BiH
178.	Dr. Saša Toperić, MSc	Bosansko-izraelski pijanista; diplomata i zaštitnik ljudskih prava	Washington, USA
179.	D. akademik prof. dr. Miloš Trifković	Dopisni član ANUBiH, Sveučilište/Univerziteta u Vitezu	Sarajevo, BiH

180.	Akademik prof. dr. Mladen Trkovnik	Član ANUBiH	Sarajevo, BiH Zagreb, Croatia
181.	Prof. dr. Šemso Tucaković	Profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
182.	Profesor Dinko Tuchtar, PhD	Ajunct Professor (former) at University of Manitoba, Winnipeg	Winnipeg, Canada
183.	Docent dr. Emir Turkušić	Prirodno-matematički fakultet Univerziteta u Sarajevu, bivši ministar za nauku i obrazovanje Kantona Sarajevo	Sarajevo, BiH
184.	Akademik prof. dr. Zlatko Ugljen	Član ANUBiH; arhitekta, projektant; profesor na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
185.	Prof. dr. Bahrija Umihanić	Profesor na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Tuzli	Tuzla, BiH
186.	Akademik prof. dr. Midhat Uščuplić	Član ANUBiH; profesor na Šumarskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu; odluku donio u oktobru 2010., a umro u avgustu 2011. Njemu u čast odluka posmrtno zadržana u ovome Apelu	Sarajevo, BiH
187.	Prof. dr. fra Velimir Valjan	Profesor na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu	Sarajevo, BiH
188.	Prof. dr. Naila Valjevac	Naučni savjetnik, Institut za jezik, Sarajevo	Sarajevo, BiH
189.	Associate Professor Mensur Vegara, PhD	Programme Coordinator, Department of International Environment and Development Studies NORAGRIC, Norwegian University of Life Sciences UMB	Aas, Norway
190.	Dr. Marko Vešović	Profesor književnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
191.	Akademik fra Petar-Perica Vidić	Član ANUBiH; Franjevački samostan Sv. Ante na Bistriku	Sarajevo, BiH
192.	Akademik prof. dr. Mihovil Vlahinić	Član Akademije nauka i umjetnosti BiH	Sarajevo, BiH
193.	Prof. dr. Slavenka Vobornik	Prorektor za nastavu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
194.	Prof. dr. fra Benedikt Vujica	profesor na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu	Sarajevo, BiH
195.	Akademik Mehmed Zaimović	Slikar; član ANUBiH; odluku donio u oktobru 2010., a umro u septembru 2011. Njemu u čast odluka posmrtno zadržana u ovome Apelu.	Sarajevo, BiH
196.	G. Safet Zec	Glasoviti likovni umjetnik, živi i radi u Veneciji, Italiji i u Sarajevu	Venice, Italy/ Sarajevo, BiH

197.	Prof. dr. Behija Zlatar	Direktorica Orijentalnog instituta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
198.	Prof. dr. Muhamed Zlatar	Profesor na Građevinskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
199.	Schlomo Bar Giyora (Vladimir) Zupković, BSc	Istraživač u oblasti zaštite okoliša	Nazareth, Haifa, Ako, Tiberias, Israel
200.	Jasna Žalica, profesor	Glumica i vanredni profesor na Akademiji scenskih umjetnosti Univerziteta u Sarajevu	Sarajevo, BiH
201.	Pjer Žalica, profesor	Reditelj i vanredni profesor na Akademiji scenskih umjetnosti Univerziteta u Sarajevu; Refresh produkcija	Sarajevo, BiH
202.	Prof. dr. Miodrag Živković	Filozofski fakultet Univerziteta u Banja Luci	Banja Luka, Republika Srpska, BiH

PISMO PODRŠKE 69
univerzitetskih ličnosti, aktivista ljudskih prava, političkih lidera i intelektualaca iz svijeta koji podržavaju „Otvoreni apel“ 202 bosanskohercegovačka intelektualca

Članicama Ujedinjenih Nacija, OSCE-u, Sjedinjenim Američkim Državama, Evropskoj Uniji i državnim organima Bosne i Hercegovine

Sarajevo – Washington D.C.
Berlin – London – Paris
Novembar 2011.

za
obnovu hiljadugodišnjeg multietničkog života u Bosni i Hercegovini, razorenog posljednjih 20 godina

Ovo je javni poziv za podršku „Otvorenom apelu“ 202 bosanskohercegovačka intelektualca članicama Ujedinjenih Nacija, OSCE-u, Sjedinjenim Američkim Državama i Evropskoj Uniji da preduzmu sve mjere u njihovoj moći da se obnovi i ojača demokratska, multietnička, multikulturna i legalno priznata država Bosna i Hercegovina. Ova država slomljena je i brutalno razorena u ratu 1992.-1995. Njen oporavak je efektivno spriječen neodređenom implementacijom Daytonsko-Pariskog sporazuma (novembar-decembar 1995.). Država Bosna i Hercegovina bi sada trebala biti oživljena tako da može funkcionirati kao zdrava evropska država.

Daytonski kompromis poslužio je nažalost da se konsolidiraju, u cilju mira, efekti „etničkog čišćenja“ (genocida) na polovini bosanskohercegovačke teritorije. Ovo je glavni razlog zašto smo sada suočeni sa najdubljom, dugoročnom, socijalnom i političkom krizom u modernoj historiji Bosne i Hercegovine. Mi ostajemo u nadi da navedena greška u Daytonskom sporazumu može biti uklonjena sa ICTY i kreiranjem novog Ustava.

Ozbiljnost trenutne situacije potvrđena je porukom bivšeg predsjednika Republike Hrvatske, Stjepana Mesića, koju je dao prilikom svoje posljednje posjete susjednoj Bosni i Hercegovini. Njegovo upozorenje međunarodnoj zajednici citirano je u dnevnom listu „Oslobođenje“ (17. marta 2011.):

„Međunarodna zajednica mora obeshrabriti one koji bi razarali Bosnu i Hercegovinu“

A šta sada radi međunarodna zajednica?

Ne vidimo da se išta suštinsko poduzima za rješenje ovog problema. Glavni problem je kako utemeljiti novi moderni evropski ustav za ovu multinacionalnu državu, bez jako negativnih posljedica Daytona i ponavljanja agresivnog miješanja susjednih država Srbije i Hrvatske. Sve dok ovaj problem ne bude riješen postoji stvaran rizik da Bosna i Hercegovina bude još jedanput razorena. Mi moramo preći na stvaranje kapaciteta za istinsku multietničku demokratiju u Bosni i Hercegovini. „Otvoreni apel“ objašnjava kako se može razviti istinsko rješenje. Zbog toga, mi kao zabrinuti intelektualci i državnici svijeta-dajemo našu snažnu podršku principima „Otvorenog apela“ intelektualaca Bosne i Hercegovine.

Zato mi podržavamo urgentni poziv da se Ustav, koji je dat Daytonskim mirovnim sporazumom, zamjeni ustavom baziranim na principima „Otvorenog apela“.

Mi takođe podržavamo poziv Ujedinjenim Nacijama, OSCE-u, Sjedinjenim Američkim Državama i Evropskoj Uniji da sazovu ustavnu konvenciju na kojoj će biti predstavljeni građani Bosne i Hercegovine kako iz političkih partija tako i nestranačkog civilnog demokratskog društva u cilju da se zamijeni Ustav iz Anex-a Daytonskog mirovnog sporazuma sa Ustavom baziranim na gore spomenutim principima.

Recidenti teksta
Pisma podrške

Sudija Richard Goldstone
Gostujući profesor prava na Pravnom fakultetu u Stanfordu, CA, USA; Prvi Glavni tužilac u ICTY koji je potpisao Optužnicu protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića (25. juli 1995.)

Akademik, historičar, dr Noel Malcolm
Član Britanske Akademije, Univerzitet Oxford, Ujedinjeno Kraljevstvo i pisac knjige „Bosnia: a Short History“

Njemački političar Dr. Christian Schwarz Schilling
Bivši Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu, Berlin, Njemačka

H.E. dr. Wolfgang Petritsch,
Ambasador Stalna delegacija Austrije pri OECD,
Paris, Francuska
Bivši Visoki predstavnik za B&H, Beč, Austrija

Profesor dr. Muris Osmanagić
Koordinator 202 bosanskohercegovačka intelektualca

Lista koja je sastavni dio Pisma podrške sadrži imena ličnosti iz različitih dijelova svijeta i različitih profesija: akademske ličnosti, naučnike, aktiviste ljudskih prava, političke i javne osobe, pisce, umjetnike i novinare, koji su izrazili svoju podršku za predloženu ustavnu konvenciju. Sa njihovim poznavanjem situacije u Bosni i Hercegovini iz prošlosti i sadašnjosti i prepoznavanjem toga što je sada postao planetarni problem, oni su na ovaj način odgovorili „Otvorenom apelu" intelektualaca Bosne i Hercegovine za novi Ustav u koji treba ugraditi moderne evropske standarde za multinacionalne države. Ličnosti, koje su potpisale Pismo podrške, su:

POTPISNICI

1. Academician Professor Naim Hamdia Afgan, PhD, atomic physicist, Belgrade, Serbia. Emeritus professor, UNESCO Chair Holder In Instituto Superior Tecnico, Lisbon, Portugal; member of Academy of Science of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina; Fellow of Islamic Academy of academy of Science, Amman, Jordan; Fellow of World Academy of Science, Washington, USA.

2. Professor Karl Bahm, PhD, Professor of Eurepean History at the School Inquiry Department of the University Wisconsin-Superior, USA. He also co-leads the **War and Peace in Bosnia** study aboard every summer.

3. Academician Professor Ivo Banac, PhD, is Bradford Durfee Emeritus Professor of History at Yale University and Professor of History at the University of Zagreb. He is a corresponding member of the Croatian Academy of Science and Arts (HAZU) and the past and current editor of East European Politics and Societies.

4. Dragan Banjac, journalist, Serbia. Worked for many years as a journalist for the Borba newspaper and a correspondent for Die Tageszeitung from Zurich.

5. Mersed Berber, one of the best known artists of Bosnia-Herzegovina, who now lives (since 1992) in Zagreb, Croatia. His project entitled Srebrenica was opened to the public this year, on the 12th of April at the Galerija Matice Hrvatske.

6. Professor Jasmina Besirevic-Regan, PhD in Sociology from Yale, Dean of Trumbull College at Yale University. Her dissertation was concentrated on ethnic cleansing in the Bosnia city of Banja Luka.

7. Sonja Biserko, Founder and President of the Helsinki Committee for Human Rights Serbia. Author and Editor of several books about Serbian Nationalism, among them ***„Bosnia & Herzegovina – the Core of the Great Serbia Project".***

8. Dusko Bogdanovic, CISA (Information System Auditor), CRISC (Risk & Information Systems Control), Director of the „Biljana Kovacevic Vuco" (BKV) Foundation, Belgrade, Serbia.

9. Aleksandar Boskovic, PhD, Professor of antropology, Director of Research and Head of the Centre for Political Research and Public Opinion in the Institute of Social Sciences in Belgrade.

10. Ciga Bozinovic, journalist, Serbia. He has his own RTV performance.

11. Michael Brand, MSc, Member of the german Federal Parliament and the Defense Commission, the Commission for Human Rights and Humanitarian Assistance, and the parliamentary Assembly of NATO. In an article entitled „Getting Out of Daytonstan" (Bosnia in Focus, 2010), he wrote: „Europe with the USA must reject the double standard and correct the fatal mistakes made in the Dayton Accords to the benefit to the war monger Milošević and other war criminals".

12. Misa Brkic, Serbian correspondent in Belgrade. Awarded the „Otpor Award" for courageous journalism during and after the dramatic events in October 2000 that led to the end of Serbian President Milosevic's goverment. (Juge 19, 2001 – The VOA – Voice of America).

13. Dr. Rory J. Conces, Associate Professor of Philosophy and member of the International Studies Faculty at Nebraska University, Omaha, USA. He is founding editor of ID: *International Dialogue, A. Multi-Disciplinary Journal of World Affairs and a contributor to Bosnia Daily, an electronic newspaper in Sarajevo.*

14. Snezana Congradin, Serbian journalist, researcher and member of the International Consortium of Investigative Journalists.

15. Ivan Zvonimir Čičak, President of the Croatian Heksinki Committee for Human Rights (CHC) from 1993 to 1998 and again from 23 November 2009.

16. Rajko Danilovic, the Djindjic family attorney, Belgrade, Serbia.

17. Professor Ales Debeljak, PhD, poet and essayist, professor at the School of Social Sciences, University of Ljubljana, Slovenia.

18. Miljenko Dereta, graduated in Film and TV production, Faculty of Dramatic Arts Belgrade. Present Executive Director of the Civil Initiatives Belgrade (FENS) and Co-Chairman of the Federation of Nongovernmental Organisations of Serbia.

19. Pavel Domonji, Office of the Ombudsman of Vojvodina, Republic of Serbia.

20. Professor Mirna Džamonja, PhD, University of Wisconsin-Madison, USA, full professor at the School of Mathematics, University of East Anglia, Norwich, United Kingdom.

21. Mirko Djordevic *sociologist of religiong.* He writes regulary for the Belgarde independent fortnightly „Republika". His motto is: 'Against the forces of fear, hatred and violence'. He made report on a visit to Sarajevo to attend the third assembly of the Serb Civic Council (and the first to be held in peacetime) appeared in Republika (1-31 July 1996). The title of report is: **Bosnia is Far Away.**

22. Miroslav Filipovic the Serbian journalist. Filipovic was imprisoned for human rights reporting. Court overturned his conviction for espionage and spreading false information.

23. Professor John V.A. Fine, PhD, Historian, University of Michigan, USA; fields of Study: medieval and Modern Balkans, Byzantium. He has raised the understanding of Bosnian history, working tirelessly to correct popular misconceptions especially during the Balkan wars of the 1990s; Professor John Fine travelled and **lectured in the besieged cities of Sarajevo and Mostar during the war.**

24. Professor János Gyurok, PhD, of sociology and politology at University of Pécs, Hungary, and a president of the Community of Catholic Citizens of Bosnian origin in Hungary.

25. Academician Professor Mirsad Hadžikadić, PhD. He is currently the Dean of the Faculty for Computer Sciences and Informatics, University of North Carolina, Charlotte, USA; professor Mirsad Hadzikadic was the Founder and President of the Bosnia-Herzegovina and American Academy of Sciences and Arts (2007). One of his important research achievements was the patent, registered in USA (i.e. U.S. Patent 7.213,023, 023 B2 Incremental Clustering and Predictor) In 2005 he was the recipient of one of the highest awards for Life Achievement in Information Technology, the **„Blue Diamond Awards".**

26. Academician Prof. Kemal Hanjalic, PhD, Professor at Delft University, Netherlands, Member of ANUBiH and a former Minister of Science of Bosnia and Herzegovina.

27. Florence Hartmann, writer. Former Journalist of paris „Le Monde", former war correspondent in the Balkans, former advisor to the chief prosecutor of the ICTY and

ICTR, and also was the war crimes court's official spokeswoman for six years (2000-2006). Mrs. Hartmann wrote a book, ***Peace and Punishment (2007),*** **in which she criticized the ICTY's confidential agreement with Serbia** to conceal material evidence of Serbia's direct involment in the genocide in Bosnia in 1992-95.

28. Marko Attila Hoare, PhD from Yale University, USA, British historian at Kingston University London, Faculty of Arts and Social Sciences, specialising in the history of Southeast Europe, in particular of Yugoslavia, Serbia and Bosnia-Herzegovina. He published books: *The History of Bosnia-from the Middle Ages to the Present Day* (London Saqi Books, 2007); Genocide and resistance in Hitler's Bosnia, the Partisans and the Cetniks, 1941-1943 (London: Oxford University Press, 2006); and How Bosnia armed (London: aqi Books, 2004). Dr Hoare was the war-crimes investor at the International Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY).

29. Professor Adnan Ibrahimbegovic, PhD (University of California, Berkeley), University École Normale Supérieure-Cachan in France. In 2009 he was the recipient of the Awards of university professors in France: žClasse Exceptionnelle; he has published 352 scientific articles and papers.

30. Jelko Kacin is Slovenian politician and Member of European Parliament and sits on the European Parliament's Comittee on Foreign Affairs. **Kacin stressed** that „Republika Srpska, Bosnia's predominantly Serb entity, is facing bankruptcy, so the recent referendum on cooperation with the state court is a manoeuvre to districat and divert **the public with fictions and illusions, like that the entity could separate from Bosnia.**

31. Tamara Kaliterna, Sociologist and Journalist in Belgrade, Serbia. From 1996 she worked as editor in the opposition daily „Danas“ anr regularly contributes to other monthly and weekly journals throughout the Balkans.

32. Branka Kaljevic, Office of the Ombudsman of Serbia.

33. Professor Žarko Korać, PhD, Psyhologist and Politician. He is one of the founders and president of the Social Democratic Union. He was Deputy Prime Minister in the goverment of Serbia between 2001 and 2003, and briefly acting Prime Minister (17-18 March 2003), after Zoran Đinđić was assassinated. Korać is now a member of the Parliament of Serbia as part of the LDP-led coalition. he has published several scientific books.

34. Academician Dr. Noel Malcolm, British historian, Fellow of the British Academy; Senior Research Fellow, All Souls College, Oxford University. In his accurate and concise „Bosnia: A Short History“, which covered fairly and objectively 1000 years or so of Bosnia's history, we can read that „ethnic cleasing“ genocide is not a by-product of the war 1992-1995 but a central element in the Serbian goal of creating homogeneous Serb enclaves that eventually will join togheter in a greater

Serbia". In analyses published after the end of the war **he pointed out that the primary consequences of the Dayton settlement was to consolidate the effects of ethnic cleansing.**

35. Professor Predrag Matvejevic, PhD of Literature and Esthetics (the Sorbonne university, Paris). Full Professor at the University La Sapineza of Rome. Professor Matvejevic is one of the best-known Bosnian-Croatian intellectuals, but is now a naturalised Italian citizen. He has published more than sixty books in Croatian, French and Italian.

36. Stjepan Mesić, President of the Republic Croatia 2000-2010. In opposition and in contrast to Tudjman's personality and general politics, including negative policies directed against Bosnia and Herzegovina, Stjepan Mesic was, over the last ten years, repeatedly voted the most popular politician in Croatia. In an interview granted to the „Free Europe" (June 30, 2001) in answer to a question about a possible thir Entity, he said: „If the Croats were to get an entity, that would be the end of Croats in Bosnia and Herzegovina".

37. Dusan Mijic, LDP Vice President, Belgrade, Serbia. The LDP although still a young party has made great advances in recent years, and through a system of proportional representation, they now have 14 MPs in the Serbian parliament. Now that a stable coalition has been formed in Serbia, the LDP see this as an ideal opportunity to develop a distinct and relevant set of policies. (*Liberal Democrats*, January 20, 2009).

38. Lula Mikielj, film artist, Belgrade, Serbia.

39. Ivan Mrdjan, Journalist, former editor-in-chief of the independent „Nasa Borba" and the current editor of the independent „Blic Belgrade". He completed the research for „Who owns Serbia" (Blic, June 19, 2011).

40. Doris Gisela Pack, German politician, Chairperson of the Committee on Culture and Education of the European Parliament. At the international conference „Europe 2020 – Civic Visions", in Sofia, Bulgaria, January 30, 2010, Mrs. Doris Pack said: „The soul of Europe is culture...We sholud keep in mind that the Eu is the only guarantee for preserving the different cultural identities, and this means that there is not one European Culture, there are thousands of European Cultures and each deserves to be kept."

41. Teofil Pancic, Journalist, columnist and literary critic writing for the independent weekly magazine „Vreme". He was assaulted in Belgrade on saturday night, on a public bus, by two masked attackers, wielding a 1,0m metal pipe. (as reported in Balkan Insight, July 26, 2010).

42. Ljiljana Palibrk, Member of Helsinki Committee of Human Rights Serbia. Served as moderator of the panel discussion, with support from Heinrich Böll Stiftung, in the project entitled **„Europe, Why Not?"** (in the pre-election period of April and May 2008).

43. Borka Pavicevic. She studied Theatre in Belgrade and influenced the Yugoslav theatre scene as an avant-garde director and dramatist. In 1994, she fonuded the Centre for Cultural decontamination to work against nationalism, intolerance and xenophobia. In addition, she works as a columnist for several Serbian newspapers and magazines.

44. Dr. Latinka Perović, Serbian historian and former politician, graduated in philology and political science at the University of Belgrade. At the age of 27, she was already president of the Women's Antifascist Front of Serbia. She was Chief Secretary of the Communist Party of Serbia from 1968 to 1972. Considered the most influentialy woman in the country at that time, in 1972 she was removed from this position because her views were considered too liberal. After that, she never returned to politics, but devoted herself to historical research and became know as an expert on Serbian history. From 1976 to 1998 she worked at the Institute for Recent History of Serbia. In her writings and studies on modern Serbia, she often times emphazies that **Serbia needs a politician who would publicy claim responsibility for the destruction wrought in the former Yugoslavia in order to help the reconciliation with neighbouring states and prevent recurrence of this kind of tragedy.** She is considered by many to be the founder of modern liberalism in Serbia. In Kikinda, Vojvodina (April 2010), she stated: „Eight thousand people were killed in **srebrenica** in three days ovly. The executioners have had logistic support, grave diggres, machinery and people who cleansed the terrain after the massacre. This was indisputably an operation planned well in advance". The audience applauded her words.

45. Vesna Pesic, member of parliament of Serbia since 2007 and senior scientific associate of the Institute of Philosophy and Social Theory in Belgrade. She served as national Ambassador to Mexico from 2001 to 2005, firstly for the Federal Republic of Yugoslavia, and then for its successors, Serbia and Montenegro. A founding member of the Yugoslav Helsinki Committee (1985), the Association for the Yugoslav Democratic Initiative (1989), the Yugoslav European Movement (1991) and Centre for Antiwar Action (1991), from 1992 till 1999 she was the president of the Civic Alliance of Serbia, and from 1993 till 1997 she was one of the leaders of the Coalition Zajedno (Together), (with Zoran Đinđić's Democratic Party). She is recipient of many honours and awards for Democracy.

46. Dr. Wolfgang Petritsch, Ambassador, Permanent delegation of Austria to OECD, Paris, France. From 1999 to 2002 he was the Highe Representative for

Bosnia and Herzegovina. In the book *„Bosnien im Focus* (2010) he writes: „Mistaken decisions with far-reaching consequences were made for war-torn Bosnia-Herzegovina...when America in the summer of 1995, at the behest of their special envoy Richard Holbrooke, stopped the Bosniak progress towards Banja Luka, the capital of the Bosnian-Serb republic".

47. Bojan Al Pinto, journalist of the magazine „Republika", Belgrade, Serbia. Their capital work is **„Serbian Road to War"** translated into English, French and german, and parts of which have been published in Italian, Russian and Greek. The journalists of „Republika" have not accepted the final triumph of Evil. The struggle for freedom and democracy continues, this time through lobying for elections **for a constitutional assembly.**

48. Academician Prof. Joze Pirjevec, PhD. He is both an Italian and Slovenian citizen, a prominent Slovene diplomatic historian of the west Balkans region, and a memberof the Slovenian Academy of Sciences and Arts. He has taught history of Eastern Europe at the universities of Pisa, trieste and Padova. Currently he is the head of the history department at the university Primorska in Koper.

49. Aleksandar Popov, Executive Director of „Civil Initiatice Serbia" and Director of Centre for Regionalism, Novi Sad, Vojvodina. Also Co-President of the Association of „the Igman Initiative". He asserts that taken together, managing multiethnic cities in souteastern Europe offers a way to channel enthusiasm for peace and democracy".

50. Judita Popovic, attorney in Zrenjanin, Vojvodina, and LDP member of the Serbian parliament.

51.Professor Nenad Prokic, PhD, LDP member of the Serbian parliament, playwright, theatre director, member of the Presidency and founder of the Liberal Democratic Party. A professor of 20th Century Drama (University of Art in Belgrade, Serbia), he was the playwright-in-residence at the Yugoslav Drama Theatre in Belgrade and Slovenian National Theatre in Maribor. He served as General Manager of Belgrade International Theatre festival (BITEF) in two consecutive mandates.

52. Academician Professor Zoran Salčić, PhD, (University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina). Professor of Computer Systems Engineering, the University of Auckland, Department of Electrical and Computer Engineering, New Zealand. Professor Salcic is a member of the New Zealand Academy of Science (Fellow Royal Society New Zealand). He has published more than 250 scientific papaers and several books.

53. Professor Nikola Samardjic, PhD, Professor, faculty of Philosophy, Department of History, Belgrade University, Serbia. and Early Modern and Modern History Chair, Chairman. Member of New balkan Institute.

54. Dr. Christian Schwarz Schilling, german politician, former Minister for Post and Telecommunications (1982-1992), served as International Mediator in BiH (1994-2004) and as High Representatives for B&H (31 january 2006-02 July 2007). The latest article from Dr. Schwarz Schilling, printed in „L'Europe en Formation", automne 2010, No 357 was: „The Ejup Ganic Case – Hoe Serbia Attempted to Manipulate the British Justice System".

55. Biljana Srbljanovic, writer and journalist, playwright. An outspoken and prominent figure in Serbian public life, she is known for frequently speaking up om „the irresponsibility of the political elite in Serbia", „Serbian violent nationalism", and „the culture of violence and exclusion in Serbian daily life". Her play, Skakavci (Locusts), won one of Europe's most prominent theatre awards.

56. Seska Stanojlovic, journalist. In Kikinda, Vojvodina (April 2010) the Helsinski Committee for Human Rights in Serbia together with the Historian Latinka Perovic she promoted the Project „The Balkans and European Challenges".

57. Branimir Stojanović holds a degree in philosophy from Belgrade University and lives and works in Belgrade, Serbia. He has published numerous articles on sontemporary philosophy, psychoanalytic theory, critique of ideology and art theory.

58. Professor Asif Šabanović, PhD (University of Sarajevo), professor of Šabanci University Istanbul, Turkey and Professor of Keio University, Japan. Dr. Sabanovic was Visiting Professor at manx universities: CalTech USA; Keio University, Japan; Hitachi Chair Professor; Yamaguchi University, Japan; full Professor TUBITAK – Marmara Research Center, Turkey. Currently he is Head of the Department CAD/CAM Sabanci University Mechatronics Program, Turkey. He has published 300 works in scinetific journals.

59. Predrag Šarapa, journalist and editor in the well-known RTV STUDIO B, Belgrade, Serbia, and author of its popular program „Problems".

60. Profesor Šemso Tanković, PHD, of University of Zagreb, President of the Party of Democratic Action Croatia (SDAH). In an interview for „Oslobođenje" (14. April 2011), on the current policies of Croatia towards Bosnia-Herzegovina, professor Semso Tankovic replied: „I think those policies sre bad...I will be working to get a **united Bosnia-Herzegovina, without entities".**

61. Bojan Toncic, Serbian journalist of the daily paper, „Danas", since its founding, writes about war crimes, their causes, perpetrators, the social atmosphere and legal consequences of war crimes.

62. Dragoljub Todorovic, attorney for political victims, Belgrade, Serbia, he participated (2009) in preparing the Report: „Political, media, related and legal analysis of the Cases of RTS Topcider and Leskovac".

63. Ms. Milica Tomic, visual artist primarily video, film, photography, performance, action, light and sound installation, web projects etc., lives and works in Belgrade and Vienna. Tomic's works centres on issues of political violence, nationality and identity with particular attention to the tensions between personal experience and media constructed images.

64. Ivan Torov, journalist and analyst, Belgrade, Serbia, warns (31st May 2010) that Western leaders must act quickly to avert a new Balkan disaster, by putting pressure on Greece to lift its veto on Macedonia's EU and NATO membership.

65. Goran Vojnovič, a promising Slovenian young writer and Director of production in movie arts. His recent film, Pirano-Pirano, (premiered at International Film Durres, August-September 2011), tells a story of three individuals who are confronted with terror as children: the Italian Antonio, Bosnian Veljko, and Slovenian Anica.

66. Professor Dr Milan Vukomanovic, associate professor of sociology and religious studies at the Department of Sociology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade. He recived his Ph.D. in 1993 at the University of Pittsburgh, where he taugh social history of Early Christianity and Orthodox Christianity. Vukomanovic is a current president of the Sociological Association of Serbia and Montenegro and co-founder of the Center for Democracy Foundation.

67. Tomislav Zigmanov, journalist, Subotica, Vojvodina. Ona May 9th 2002, at the round table discussion entitled „Fascism and Neo-Fascism in Today: Serbia", about the situation in Subotica, Tomislav Zigmanov said: „Religious sites have been bombed. The SRS (Serbian Radical Party) and SSj (Serbian Unity Party) propagate ethnocentrism. The ethnic picture is changing, but there still exists a hidden ethnic dimension".

68. Tilman Zülch, general Secratary and president of the Society for Threatened Peoples – International, writer and editor for a number of publication on problems of nationalism and war crimes. In his contribution to the book „Bosnia in Focus" he quotes the words of Marek Edelman, the last surviving commander of the Warsaw Ghetto resistance, who said: „Europe has learned nothing from the holocaust... What happened in Bosnia-Herzegovina amounts to Hitler's posthumous victory".

69. Staša Zajović, Coordinator, WOMEN IN BLACK Belgrade, Serbia; diploma of the Faculty of Philology, University Belgrade (1976). Activist for peace, organizer and participant of numerous anti-militaristic, peaceful, feminist actions, performances, conferences, seminars (more than one thousand), and meetings. She is the recipient of the Millennium Award for Peace UNIFEM, 2001.

žene u crnom
beograd

WOMEN'S FEMINIST – ANTIMILITARIST PEACE ORGANIZATION

MI PAMTIMO SARAJEVO
i ubijenih 11.000 ljudi, uključivo 1.601 dijete, od granata i snajpera za 1425 dana agresorske blokade (1992-1995)

Država Srbija nije se konfrontirala sa svojom vlastitom prošlosti. Ustvari, nove generacije rastu bez nekog znanja o ratnim zločinima sponzoriranim od strane Države, koji su izvršeni zbog jedne ideologije iz Generalštaba baziranog u Beogradu.[*)]

[*)] Dokumenti su objavljeni u dnevnom listu „Oslobođenje“, 24. novembar/studeni 2011. godine.

O AUTORU

OMER IBRAHIMAGIĆ, rođen je u Smolući, Općina Lukavac, 21. Januara 1934. godine. Osnovnu školu pohađao je u Smolući, Lukavcu i Tuzli. Gimnaziju je završio u Tuzli, a Pravni fakultet u Sarajevu.

U gimnazijskim godinama 1950-54. bio je aktivan u omladinskoj organizaciji u svojstvu predsjednika gimnazijskog komiteta omladine i člana Gradskog komiteta omladine Tuzla. U 1952. godini osnivač je izviđačke organizacije u Tuzli na čijem čelu je bio do odlaska na studije. Kao gimnazijalac bio je saradnik listova “Front slobode”, “Omladinska riječ” u Sarajevu i “Omladina” u Beogradu.

Za vrijeme studija na Pravnom fakultetu u Sarajevu 1954-1958. bio je tri puta nagrađivan od Univerziteta u Sarajevu za studentske naučno-istraživačke radove: “Dunavska komisija”, “Konzularno pravo” i “Pravno normiranje HTZ u preduzećima”. Bio je aktivan u studentskoj organizaciji u kojoj je pored jednogodišnjeg mandata predsjednika fakultetskog odbora bio i član Univerzitetskog odbora Saveza studenata Univerziteta u Sarajevu. U cijelom ovom periodu obavljao je funkciju sekretara Saveza izviđača Bosne i Hercegovine i člana Starješinstva Saveza izviđačkih organizacija Jugoslavije. Bio je saradnik u listovima “Naši dani” i “Oslobođenje”.

Poslije poluprofesionalnog rada u Savezu izviđača za vrijeme studija, po završetku studija Omer Ibrahimagić radio je na Radničkom Univerzitetu u Sarajevu, Rudniku i željezari Vareš, Fabrici motora “Famos” u Sarajevu i kao stručno-politički radnik u Centralnom komitetu Saveza komunista Bosne i Hercegovine. Bio je dopisnik “Oslobođenja” iz Vareša, a u “Famosu“ i Rudniku Vareš bio je odgovorni urednik fabričkih listova. Kao stručni saradnik u CK objavio je niz stručnih članaka iz prakse samoupravljanja u “Oslobođenju”, časopisima “Narodna uprava” i “Pregled”.

Na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu Omer Ibrahimagić radio je kao spoljni saradnik zamjenjujući odsutnog asistenta u šk. 1961/62. godini na predmetu „Teorija države i prava“, a primljen je za stalnog asistenta u aprilu 1963. godine na predmetu “Društveno-politički sistem SFRJ”. Ubrzo potom je 1965. godine doktorirao na katedri državnog prava na Pravnom fakultetu u Sarajevu. Prošao je sva zvanja u razvoju kao univerzitetski nastavnik od asistenta do redovnog profesora. Pored predmeta “Društveno-politički sistem SFRJ”, biran je i za profesora predmeta „Teorija države i prava“, a bila mu je povjerena nastava i na predmetu “Nauka o upravi”. Bio je gostujući nastavnik na predmetu “Sociologija” na Medicinskom i Elektrotehničkom fakultetu.

Kao istaknuti društveno-politički aktivista u vremenu od 1963-1967 bio je izabran za odbornika Skupštine općine Novo Sarajevo i za člana Gradskog vijeća Grada Sarajeva. Na univerzitetu od 1966-1970. godine volonterski je obavljao funkciju člana i sekretara Univerzitetskog komiteta, a od 1968. i člana Gradskog

komiteta Saveza komunista Sarajeva, a od 1971. do 1973. godine bio je član Izvršnog odbora Republičke konferencije SSRN BiH. Omer Ibrahimagić je sa jednogodišnjim mandatom 1982-1983. godine volonterski obavljao funkciju predsjednika Skupštine općine Novi Grad u Sarajevu i time povezivao teoriju sa praksom. Na Fakultetu političkih nauka obavljao je dužnost dekana Fakulteta (1973-1975), direktora fakultetskog Instituta za društvena istraživanja (1977-1979), rukovodioca interdiscipliniranog postdiplomskog studija (1984-1988) kao i dužnost šefa Odsjeka za političke nauke (1993-1997) za što je od Fakulteta dobio pisano priznanje za poseban doprinos u razvoju tog Odsjeka.

Pored nastavničke djelatnosti Omer Ibrahimagić radio je na više naučno-istraživačkih projekata u saradnji sa naučnim istraživačima univerziteta u Hartfordu (SAD), Grajsvaldu i Manhajmu (Njemačka), Vroclavu (Poljska), Ljubljani, Zagrebu, Beogradu, Skoplju, Podgorici, Prištini i Novom Sadu.

Kao istaknuti pravnik Omer Ibrahimagić je bio izabran za sudiju Ustavnog suda Jugoslavije u Beogradu, na kojoj se dužnosti nalazio od 1988. do 1992. godine, ne prekidajući svoju saradnju sa Fakultetom političkih nauka u Sarajevu.

Poslije međunarodnopravnog priznanja Bosne i Hercegovine kao suverene i nezavisne države 6. aprila 1992. godine Omer Ibrahimagić je na Fakultetu političkih nauka konstituirao novi predmet "Politički sistem Bosne i Hercegovine" i izvodio nastavu na tom predmetu. Pored ovog predmeta predavao je još i predmet "Osnovi prava". Omer Ibrahimagić kao gostujući nastavnik više od četiri godine predavao je na Fakultetu kriminalističkih nauka na predmetima: "Državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine" i "Teorija države i prava", a na Filozofskom fakultetu u Tuzli, na Odsjeku žurnalistike predavao je "Ustavni sistem Bosne i Hercegovine". Kao gostujući nastavnik na Pravnom fakultetu Univerziteta u Tuzli predavao je „Teoriju države i prava", a „Ustavno pravo" na Pravnom fakultetu Univerziteta u Bihaću. Predavao je na postdiplomskim studijama na svom fakultetu i pravnim fakultetima u Tuzli, Zenici i Bihaću.

Omer Ibrahimagić je kao ekspert za ustavno pravo i politički sistem bio član Komisije za ustavna pitanja Skupštine SR BiH (1971-1974), član Odbora za dodjelu Nagrade AVNOJ-a(1986), član Redakcije „Enciklopedija samoupravljanja", član Žirija za dodjelu Šestoaprilske nagrade Grada Sarajeva (1988), član Savjeta društvenog sistema informisanja Bosne i Hercegovine (1986-1990). Danas je član Odbora za pravne nauke ANUBiH i član Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti.

Od 1993. do 1996. godine Omer Ibrahimagić volonterski je obavljao dužnost predsjednika Pravnog savjeta Vlade Republike Bosne i Hercegovine, a od 1993. do 2000. godine kao nestranački pravni ekspert bio je član Pravnog savjeta SDA.

Kao dobar poznavalac ustavnog prava i ustavnog sistema Bosne i Hercegovine Omer Ibrahimagić je 1994. godine izabran za sudiju Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, na kojoj dužnosti je ostao do 2002. godine, u kom periodu je u dva jednogodišnja mandata obavljao i funkciju predsjednika Suda. Sa ove dužnosti je otišao u penziju, nastavljajući svoju nastavnu i naučnu saradnju sa Fakultetom političkih nauka u Sarajevu u zvanju profesor emeritus.

Omer Ibrahimagić bio je veoma plodan pisac. Pored oko četiri stotine naučnih i stručnih članaka objavljenih u časopisima i listovima, objavio je 22 knjige, a koautor je i nekoliko srednjoškolskih udžbenika „Osnovi nauke o društvu“ i „Marksizam i socijalističko samoupravljanje“. Za knjigu “Bosanska državnost i nacionalnost” od Udruženja izdavača i knjižara Bosne i Hercegovine dobio je priznanje za najbolje publicističko ostvarenje u 2003. godini.

U okviru svoje skoro pedesetogodišnje nastavne i naučne aktivnosti na Fakultetu političkih nauka, Fakultetu kriminalističkih nauka, Pravnom fakultetu u Bihaću i Pravnom fakultetu u Tuzli, Omer Ibrahimagić bio je mentor desetinama magistara i doktora iz oblasti političkih, pravnih, socioloških, žurnalističkih i odbrambenosigurnosnih nauka i time značajno doprinio razvoju kadrova iz oblasti društvenih nauka u Bosni i Hercegovini.

Omer Ibrahimagić je nosilac Šestoaprilske nagrade Grada Sarajeva 2008. godine za višedecenijski naučni rad na proučavanju političkog i državno-pravnog razvoja Bosne i Hercegovine i Dvadesetsedmojulske nagrade za 1987. godinu za djela i ostvarenja iz oblasti političkih nauka. Nosilac je Ordena zasluga za narod sa srebrenim zracima i Ordena rada sa crvenom zastavom. Dobitnik je Plakete Univerziteta u Sarajevu i Zahvalnice za naučni i pedagoški rad na Fakultetu političkih nauka u povodu 50. godišnjice Fakulteta 2011. godine, kao i nosilac počasnog zvanja profesor emeritus i drugih javnih priznanja i zahvalnica.

Objavljene knjige:

1. Samoupravljanje u radnoj organizaciji, “Svjetlost”, Sarajevo, 1968.
2. Informisanje u samoupravnom udruženom radu, izd. FPN, Sarajevo, 1978.
3. Samoupravni odnosi i institucije, “Svjetlost”, Sarajevo, 1979.
4. Samoupravljanje i delegatska demokratija, “Svjetlost”, Sarajevo, 1987.
5. Socijalni konflikti u samoupravljanju (u koautorstvu sa mr. Salihom Fočom), izd. Vijeće Saveza sindikata BiH, Sarajevo, 1988. godine,
6. Bosna i Bošnjaci-država i narod koji su trebali nestati, “Svjetlost”, Sarajevo 1995. prvo izdanje, 1996. drugo izdanje,

7. Državnost i nezavisnost Bosne i Hercegovine, VKBI, Sarajevo, prvo izdanje 1996. i drugo izdanje 1997.
8. Državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine, prvo izdanje SDA, Sarajevo,1997., drugo izdanje na bosanskom i engleskom, VKBI, Sarajevo, 1998.
9. Supremacija Bosne i Hercegovine nad entitetima, na bosanskom i engleskom, VKBI, Sarajevo, prvo izdanje, 1998.
10. Bosna i Bošnjaci između agresije i mira, El-Kalem, Sarajevo, 1998.
11. Supremacija Bosne i Hercegovine nad entitetima, na bosanskom i engleskom, izmijenjeno i dopunjeno drugo izdanje, VKBI, Sarajevo, 1999.
12. Politički sistem Bosne i Hercegovine, knjiga prva, Magistrat, Sarajevo, 1999. i drugo dopunjeno izdanje 2008.
13. Bosna i Bošnjaci poslije Dejtona, Kult B i VKBI, Sarajevo, 2000.
14. Srpsko osporavanje Bosne i Bošnjaka, na bosanskom i engleskom, Magistrat, Sarajevo, 2001.
15. Dejton=Bosna u Evropi, Pravna suština Dejtona, na bosanskom i engleskom, VKBI, Sarajevo, 2001.
16. Politički sistem Bosne i Hercegovine, knjiga druga (u koautorstvu sa asistentom mr. Suadom Kurtćehajićem), Magistrat, Sarajevo, 2002.
17. Bosanska državnost i nacionalnost, na bosanskom i engleskom jeziku, VKBI, Sarajevo, 2003.
18. Bosna je odbranjena ali nije oslobođena, na bosanskom i engleskom, izd. VKBI, Sarajevo, 2004.
19. Državno uređenje Bosne i Hercegovine, autorovo izdanje, Sarajevo, 2005.
20. Politički sistem Bosne i Hercegovine, knjiga treća (u koautorstvu sa docentom dr. Suadom Kurtćehajićem), autorovo izdanje, Sarajevo, 2007.
21. Državnopravni i politički razvitak Bosne i Hercegovine, autorovo izdanje, Sarajevo, 2009.
22. Politički sistem Bosne i Hercegovine, knjiga četvrta (u koautorstvu sa prof. dr. Suadom Arnautovićem i doc. dr. Zarijem Seizovićem), Promocult, Sarajevo, 2010.

POGOVOR - AKADEMIK FERID MUHIĆ

Posotoji uvjerenje da debele knjige već svojim obimom izazivaju nekakav zazor kod čitalaca. Kao da je strahopoštovanje prema veličini gotovo refleksno povezano sa željom da se distanciramo od te prevelike obaveze. Pred nama je jedna zaista *obimna* knjiga! Poznati univerzitetski profesor iz Sarajeva, dr. Omer Ibrahimagić, akademik BANU, na uvid intelektualne javnosti, kao i najšire publike, je podnio knjigu od preko 800 stranica. Međutim, već poslije prvih stranica, postaje jasno da je riječ o knjizi koja će izazvati potpuno suprotno osjećanje: zebnju da knjiga ne bude kratka, da ne završi suviše rano. Profesor Ibrahimagić, naime, koncipirao je svoju knjigu dramaturški izuzetno efektno, tako da se ni jednog trenutka ne javlja osjećanje prevelike hermetičnosti njegovog kazivanja, dok unutrašnja dinamika izlaganja kontinuirano narasta, intenziviraju se očekivanja i pojačava se interes za rasplet ove enciklopedijske ekspozicije velike i jedinstvene drame kroz koju dugi niz stoljeća, prolazi jedna drevna država. Od samog početka pritisnuta uz rub svog opstanka, ugrožena ambicijama moćnijih susjeda da je, *jednom i zauvijek,* gurnu preko tog ruba, u ambis, i tako najzad završe njenu borbu za mirnu sadašnjost i sigurnu budućnost suverene države, kakvu su već odavno, osigurale većina, ako ne i sve, europske suverene države.

Profesor Ibrahimagić, nije teško pogoditi, odlučio se za tematiziranje političke povijesti Bosne i Hercegovine, od njenih prvih dana samostalne državnosti, do danas. Opasnosti sa kojima se Bosna suočila, izazovi kojima je odolila, neprekidno praćena usudom *Davida u sukobu sa Golijatima,* zbilja nudi izvanrednu dramsku podlogu za krajnje uzbudljivo i analitički elaborirano objašnjenje kako je uopšte bilo moguće opstati kroz sva ta stoljeća, kako se održala da ekvilibrira na tankoj liniji koja razdvaja život i smrt, spas i propast, a pri tom ni jednom da ne okalja ni svoju humanističku suštinu, niti pak, da sama postupi nepravedno i nasilnički prema napadačima, makar to bilo opravdano razlozima golog fizičkog opstanka!? Ali, ta zahvalna dramska građa, zahtijeva i odgovarajuću umješnost, poznavanje i intelektualni kapacitet onoga ko se tako teškog posla prihvatio. U ovom obimnom, ali odmah u početku ćemo reći: dragocjenom i neprocjenjivom djelu-dokumentu, profesora Ibrahimagića, taj je heraklovski zadatak našao svog Herakla u autoru profesoru Omeru Ibrahimagiću. U paraboli koja asocira na vojnu opremu, može se reći da je ova knjiga intelektualni patriotski radar koji neumorno i besprijekorno precizno detektira sve najvažnije događaje, promjene, intervencije, koji su se zbili nad nebom Bosne tokom posljednjeg milenijuma.

Zapravo, kao što se može i očekivati od akademski educiranog autora kakav je profesor Omer Ibrahimagić, ova studija pretražuje i najudaljenije obrise istorijskih horizonata geneze Bosne, kao teritorije na kojoj, *in continuo*, boravi njeno autohtono stanovništvo. Koristeći najnovija saznanja iz ove grane kulturne arheologije i paleo-lingvistike, oslanjajući se dobrim dijelom na sjajna istraživanja akademika BANU Ibrahima Pašića, autor najprije rekonstruiše porijeklo toponima *Bosna,* navodeći obimne izvore koji ga povezuju sa tračkim korijenima: zatim rekostruiše etničko porijeklo i genezu Bošnjana/Bošnjaka/Bosanaca kao dominantne populacije ovog područja; ne ostavljajući prostor rutinskom preuzimanju stereotipa naslijeđenih iz onih istorijskih interpretacija koje su bazirane nasuprot činjenicama, a koje se nastoje uskladiti sa ideološkim aspiracijama hegemonistički raspoloženih susjeda, autor detaljno razmatra sve relevantne aspekte najstarijeg političkog organizovanja na tlu Bosne i Hercegovine. Nakon što je re-afirmisao kapitalno otkriće da je krunidbeno i stolno mjesto Bosne bilo u području toponima Mile, dakle upravo u samom srcu Bosne, profesor Ibrahimagić nam je predstavio minucioznu analizu prof. dr. Ahmeta Aličića izuzetno značajnog dokumenta, *Deftera – Prvog osmanlijskog popisa stanovništva Bosne.* Marginaliziran, zanemaren, a najčešće – namjerno zaobiđen, ovaj kapitalni dokument otkriva svu svoju polidimenzionalnu važnost i ključni značaj za rekonstrukciju autentičnih etničkih, kulturnih i religijskih konstelacija Bosne iz polovine XV-og vijeka – uz konsekventno potenciranu implikaciju da „*U Bosni postoji jedan narod*“.

Slijed događanja, na ovom intelektualnom radaru visoke rezolucije, registruje i najsitnije detalje, ali nedvosmisleno izdvaja i one najvažnije, uz temeljno tumačenje njihovih konkretnih socijalnih i političkih efekata. Tako na primjer, argumentirano dokazuje tezu da su *Bošnjaci narod triju vjera* – tvrdnju koja će još dugo ostati kost u grlu hegemonistički nastrojenih ekstremno nacionalističkih krugova u susjedstvu Bosne i Hercegovine. Jednako dobro metodološki utemeljena analiza prof. Ahmeta Aličića osvjetljava i Proglašenje autonomije Bosne 12.09.1831. godine. Posebno su dobro predstavljeni efekti zaključaka Berlinskog kongresa 1878. godine, koji se direktno odnose na Bosnu. Ovdje treba napomenuti da je akademik Ibrahimagić integralno uključio u tekst knjige više desetina originalnih dokumenata od presudne važnosti za autentično razumijevanje događaja u periodu koji knjiga tretira, koji su dosada bili nepoznati široj javnosti, u obimu od skoro dvije stotine stranica! Jedna gotovo zaboravljena ličnost novije bošnjačke duhovne i političke istorije isto tako nije mogla proći neregistrovana na ovom efikasnom intelektualnom radaru profesora Ibrahimagića, riječ je o H. Ćišiću, čovjeku koji je pismeno zatražio da se narod BiH treba zvati svojim istorijskim imenom – „Bosanci i nikako drugačije“, januara 1946. prilikom donošenja Ustava Narodne Republike Bosne i Hercegovine.

Postojanje ovakvog zahtejva od uglednog vijećnika i poslanika, i uz to izuzetno uvjerljivo argumentiran i dokumentovan zahtjev, nije bio čak ni komentarisan niti

stavljen na glasanje!? To pokazuje da je srpski ultranacionalizam već od samog osnivanja nove i posljednje Jugoslavije, bio radikalniji čak i od onoga izraženog u *Načertaniju* Ilije Garašanina. Jer, čak i u cijelom ovom programu za stvaranje Velike Srbije, stanovnici Bosne, bez izuzetka i bez obzira na vjersku pripadnost, nazivaju se Bošnjaci!

U daljem izlaganju, u kom je istraživanje fokusirao na relativno kratak period od 1974. do danas, mikroskopska analiza postaje sve izoštrenija, a konkretni događaji u ovom posebno konvulzivnom periodu, dobijaju svoje objašnjenje u kontekstu dugogodišnjeg pravnog i političkog ekspertskog iskustva samog autora. Uz dokumentovan pregled stanja Bošnjaka u Sandžaku, preko složenih pokušaja da se izbriše bosanski jezik, profesor Ibrahimagić analizira i genocid u Srebrenici i sve relevantne dokumente vezane za pravnu proceduru kao i za presudu Međunarodnog suda pravde u Hagu. U ovom segmentu autor obogaćuje i oživljava teorijske analize svoje obimne studije unošenjem svježe narativne strategije u kojoj iznosi svoje viđenje nekoliko najznačajnijih ličnosti novije istorije Bosne i Hercegovine: Hasana Kafiju Pruščaka, Aliju Izetbegovića, Hamdiju Pozderca, Mehmeda Spahu.

Najaktuelnije pokušaje blokiranja istinske reintegracije Bosne i Hercegovine, profesor Ibrahimagić logički efektno osvjetljava kroz prizmu ustavnih problema državnog suvereniteta BiH i njenih entiteta: Prudski (ne)sporazum, odnose unutar države u sklopu dejtonskog dogovora, probleme povratka prognanih, akademik Ibrahimagić kritički elaborira u veoma detaljnim sekvencama, predočavajući ih tako da se mogu sagledati u svojim osnovnim intencijama i efektima koje realno izazivaju.

Ova intelektualna afirmacija kulturnog i političkog identiteta i državnog suvereniteta Bosne, iz pera akademika Omera Ibrahimagića, jeste nezaobilazna, dragocjena studija, nužna i kao kompendij ekspertima, i kao univerzitetski priručnik, i kao uputstvo za samorazumijevanje svim građanima Bosne i Hercegovine i onima koji je hoće upoznati autentično i *iz prve ruke*!

Ferid Muhić

Prof. dr. Omer Ibrahimagić
BOSANSKI IDENTITET I SUVERENITET

Recenzenti knjige:
Ferid Muhić
Asim Mujkić
Hajrudin Somun

Likovna oprema:
....

Izdavač:
....

....
CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

....